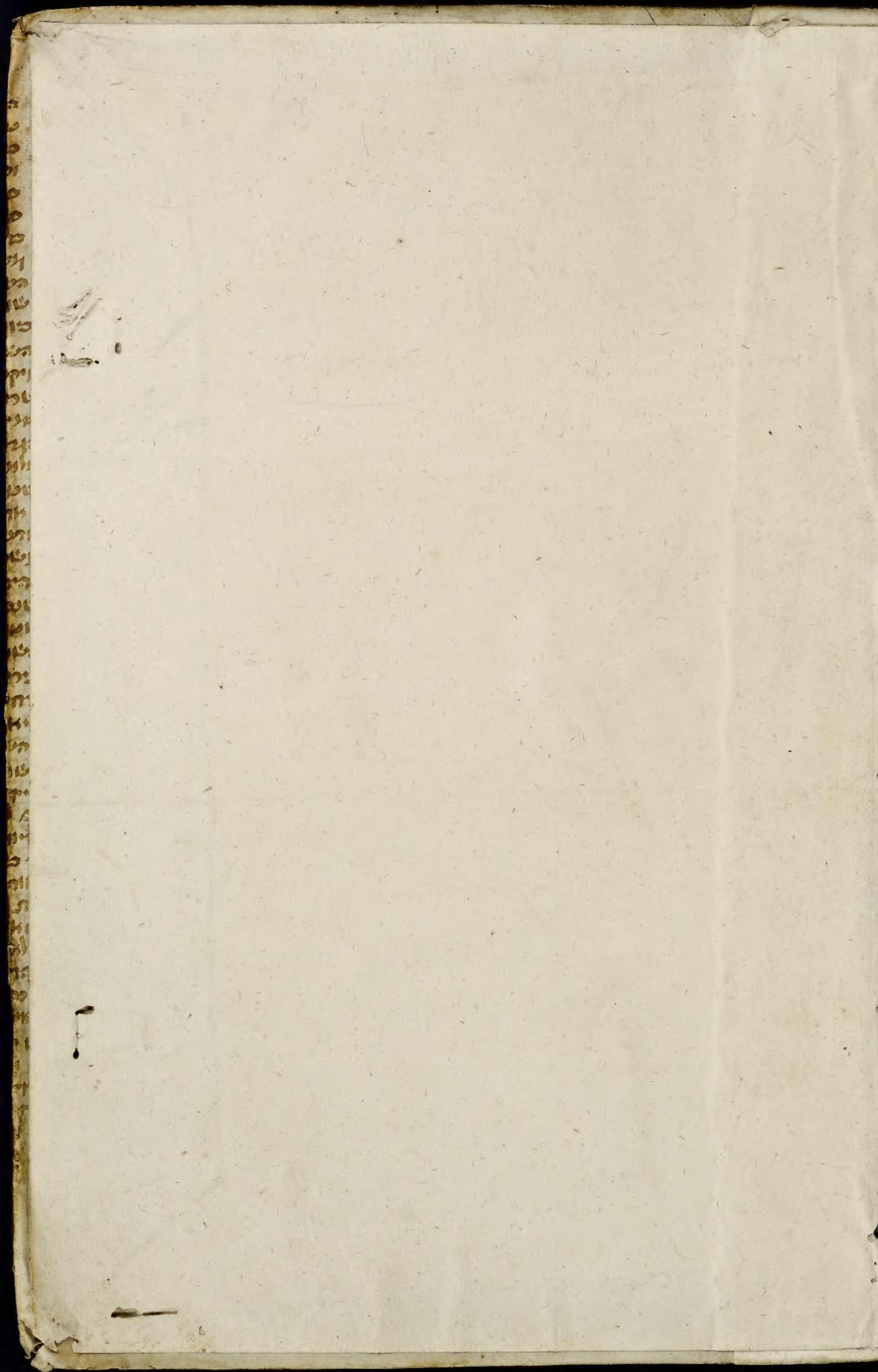
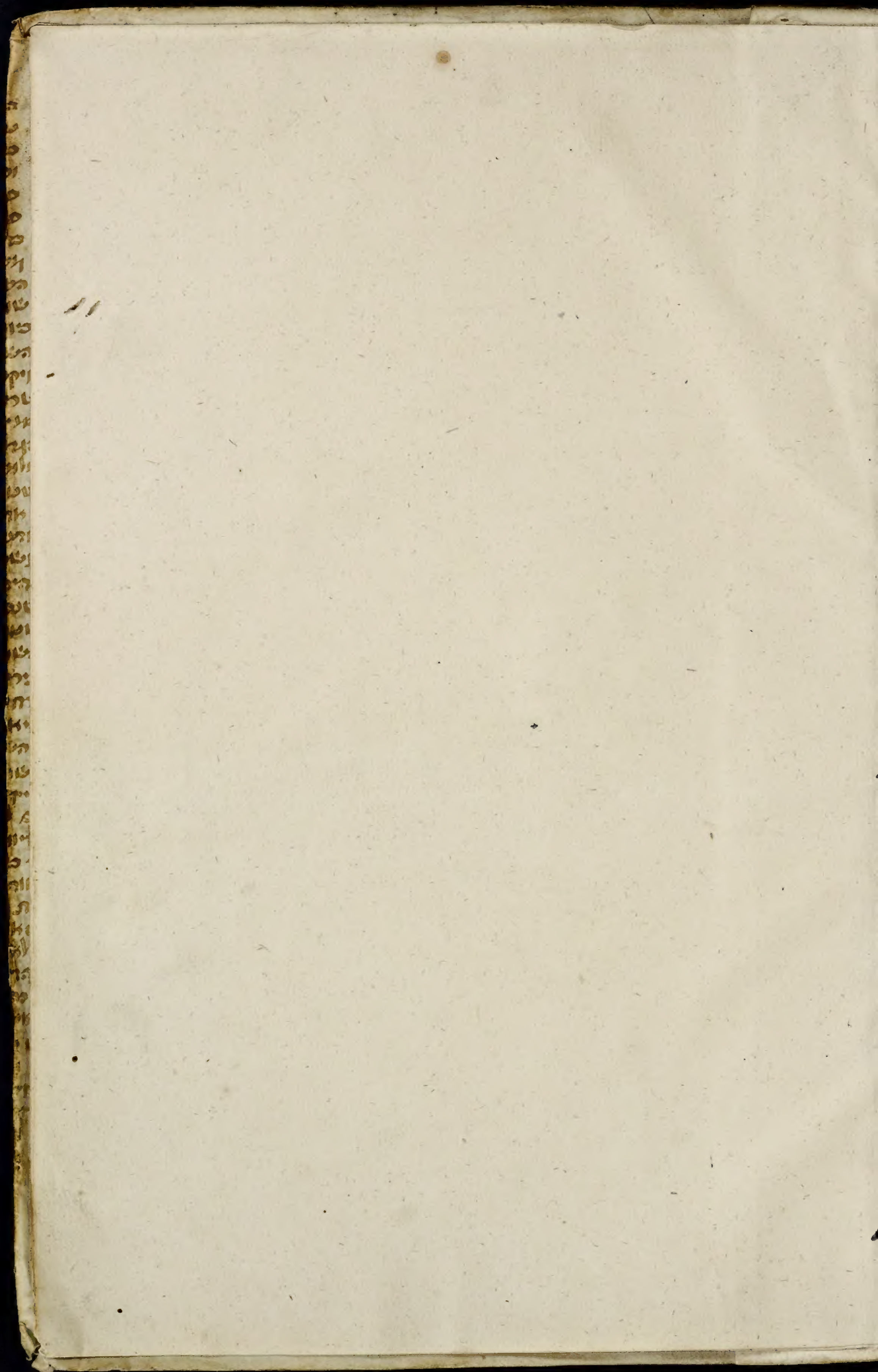

HORTORVM LIBRI TRIGINTA.

Autore Benedicto Curtio Symphoriano, equite in Ecclesia Lugdunensi.

In quibus continetur arborum historia, partim ex probatissimis quibusq; autoribus, partim ex ipsius autoris obseruatione collecta.

LVGDVNI

Excudebat Joannes Tornæsius Typographus Regius.

M. D. LX.

BENEDICTO BVATIER CANONICO ET CAMERARIO ECCLESIÆ COLLEGIATÆ SANCTI Pauli, ac Officiali Vicario Illust. & Reuerend. Cardinalis à Turnone Archiepiscopi & Comitis Lugdunensis,

Benedictus Curtius Eques in Ecclesia Lugdunensi S.

VM *Hortos meos, quos iampridem scis me parturire, sub prælum essem missurus, eos nominis tui autoritate protectos, in aspectum hominum lucemq́ proferre volui, tum quòd hoc munimine fulti, liberi essent à calumnia quorundam, qui ex eo putant aucupari nomen literatorum, si alijs oblatrent ac eorum scripta carpant ac dilacerent: tum etiam quòd ab officio recedere viderer si ingrato animo aduersus eum essem quem non vice mecœnatis, sed pro ipso mecœnate habeo: non quod mihi arrogare velim, me, dum hoc opus tibi dico, gratiam tibi reddere, satis est mihi si quali animo erga te sim eo tester. Id tamen qualecunque sit, hilari fronte accipies, ac in eo synceritatem animi mei potius quàm virium imbecillitatem considerabis. De laudibus agriculturæ nihil dicam: satis enim constat ex veterum libris quanto in pretio fuerit, hoc testantur M. Curius, M. Quintius Cincinnatus, M. Valerius Coruinus qui passim à varijs autoribus ob hoc commendantur, quòd ijs dum ararent aut arbores sererent, aut aliud aliquid in agro agerent, insignia magistratuum à Pop. Rom. deferebantur: & ipsemet Cyrus minor Persarum Rex, qui vt ait Cicero, maximam capiebat voluptatem in serendis arboribus ac eas in varios ordines disponendo: alijq́ innumeri, de quibus antiquorum volumina referta sunt. Atque vtinam tam parui nunc non fieret agricultura*

vt villicis tantummodo ac agros incolentibus eius cura relinqueretur: ac eam amplecterentur etiam nobiles, ac vrbium incolæ, quàm tranquilliorem iucundioremq́ vitam viuerent! quod vt illis aliqua ex parte perſuadeam, hos hortos iamiam emitto, in quibus multa quæ ipſemet expertus ſum ſcribo: reliqua autem ex quibuſlibet probatiſsimis autoribus compilaui. Hoc igitur in bonam partem accipies, meq́ ſemper in albo tuorum habebis.

Vale.

INDEX PRAECIPVARVM RERVM QVAE IN HIS TRIGINTA HORTORVM LIBRIS CONTINENTVR.

A

Abies. 607
Abortus arborum. 317
Acer. 632
Adagia, Laureolam in mustaceis quærere, & δαφνίτην φέρω βακτηρίαν. 497
Adornatus hortorum, & quòd in his statuæ repositæ fuerint. 127
Adrachne. 645
Aesculus. 593
Aetas transferendarum plantarũ. 274
Aeternitas materierum arborum quarundam, in quibusdam publicis ædificijs. 394
Agallochi vires. 682
Agallochus. 682
Agaricum. 622
Agricultura regibus grata fuit, maximè verò hortorum, quos non segniter coluerunt. 142
Alaternum, Laburnum, Celastrus, & Aria. 645
Alimentum arborum, & cibus. 342
Alnus. 628
Amicitia & inimicitia arborum, & quarundam cognatio. 167
Amœnitates hortorum, & quàm mirificè varijs nos rebus afficiant. 134
Amomum. 655
Ammoniacum, & de Iouis Ammonis oraculo. 461
Amor & societas arborum. 165
Amurca olei, & eius vtilitates. 516
Amygdala amara. 570
Amygdalus. 568
Anagyros, de prouerbio Anagyrim ne tangito. 661
Anacardium. 459
Anima arborum. 162
Anni in quatuor tempora diuisio, & adagia, ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἔαρ ἐξαίρειν: &, Ver hyemem sequitur. 213
Antiqui in hortis sepeliebantur, & de Cyri sepulcro. 19
Aqua rosarum, & de rhodomelle & pastillis. 669
Aquifolium, & viscus, ligandis auium pennis apta. 638
Arbor loton, & est fabula, nympham in arborem lotum commutatam. 464
Arbor quid, & qualiter à frutice, & frutex à subfrutice differat. 157
Arbor thurifera, in Carmania, & Aegypto nascitur: & de thuris facultatibus, & fabula Leucothoes. 423
Arbor vnaquæque, sub quo aëre fœliciùs proueniat, & viuat. 251
Arbores ablaqueandæ, & quo tempore. 303
Arbores ad vsum humanum, perquam necessariæ, & de antiquitate illarũ. 3
Arbores alienas furtim excidentiũ pœna. 415
Arbores aliæ nonnullæ, ex quibus naues fabricatæ. 399
Arbores aliquid præter genuinos fructus gignere, ac de illarum humore. 200
Arbores anonymæ. 646
Arbores atlanticæ, & nonnullæ aliæ Africæ nuper repertæ. 465
Arbores biferæ, triferæ, quadriferæ've, & nonnullæ quibus semper inest fructus. 182
Arbores fœlices atque infœlices, & de Timone Atheniensi. 179
Arbores fœtura pressæ, sublevandæ. 340

Arbores fructiferæ & steriles. 178
Arbores in Tylo insula prouenientes, & in insulis Araxis fluuij. 426
Arbores nonnullæ ad sacrificia prophanæ. 74
Arbores nonnullæ aliæ Indiæ. 457
Arbores nonnullæ aliæ Indiæ priscis incognitæ. 458
Arbores nonnullas esse, vt balsamũ, quæ nullibi peregrinentur. 189
Arbores nonnullas esse, quæ culturam aspernentur. 302
Arbores peregrinæ. 186
Arbores Persidis, & Ombrij insulæ. 427
Arbores quæ citò, quæ've serius crescãt. 343
Arbores quæ citò tardè've ferant, quæ've perraro. 349
Arbores quæ florescant, fructum tamen non ferant: & econtrariò, quæ fructũ sine flore emittant. 182
Arbores quæ parciùs, quæ've fusiùs irrigari volunt: & de his, quæ hoc respuũt & de alijs præter aquam liquoribus quibus plantæ oblectantur. 309
Arbores quæ stercorari nolunt, & de calce & cinere, atq; his, quæ fimi loco inijciuntur. 306
Arbores quibusdam familijs, & hominibus nomina & cognomina dederunt. 26
Arbores quo tempore amputandæ, & de putationis norma. 312
Arbores quo tẽpore serendæ sunt. 246
Arbores regionibus & fluuijs nomina indidisse. 26
Arbores serendæ alibi, quàm in hortis, & de topiario. 270
Arbores serendæ, iuxta locorũ sitũ. 262
Arbores serendæ secundum locorũ differentias. 260
Arbores stercorandæ, & quando, & de forma. 305
Arbores translatione vel lætari, vel degenerare, & de nonnullis regionibus in quibus plantarum quædam genera prosperiùs & generosiùs viuant. 256
Arbores vrbanæ & syluestres. 184
Arbores vrbibus, & alijs locis imposuisse nomina. 27
Arbutus. 556
Arundinum genera. 679
Arundinis natura & vis medica. 680
Arundo. 678
Aronia syluestris. 559
Ars & ingenium, naturam adiuuat & immutat, & de huius seculi negligentia. 296
Aspalathum. 659

B

Balsamum, opobalsamum, & xylobalsamum. 428
Barba Iouis. 645
Bdellium. 448
Bellaria, & adagia, ἁβυδήνων, ἐπιφόρημα, & Attica bellaria. 11
Betulla. 636
Bresilum. 455
Bruta. 436
Buxus. 638

C

Cædendæ materiei, & qua anni parte, & decorticandæ materiei tempus. 377
Cæsores arborum, et de præparatione materiei ad templum Hierosolymitanũ, & de hoc vocabulo ligneus. 376
Calamus seligendus, & eius varia appellatio, & quemadmodum è longinquo transportentur. 282
Cancanium. 426
Caphura. 454
Caprificatio, & remedia eius, contra aliquot arborum morbos. 331
Caprificus. 555
Carbones, & eorum ad artifices vsus. Et quid carbonum appellatione contineatur, & de dendrophoris. 413
Caries arborum. 648
Carpinus. 632
Caryophyllon. 447

Casia.

Casia. 653

Casia syrinx. 654

Castanea, & eius genera. 573

Casus præmaturus fructuum. 327

Cato Censorius vafer, & ingeniosum documentum, quo patribus delendā fore Carthaginem suasit, & Xerxis iuramentum, & de Saudanis erga Cræsum consilio, & Philemone. 554

Causæ morborum quorundam. 317

Cedrus. 48

Cerasus. 540

Cerrus, & splachnus. 593

Chamæmyrsine. 660

Cinnamomum. 650

Citrinæ mensæ, & de pretio illarum. 402

Coggygria, & apharca. 645

Collectio fructuum. 357

Collectio oliuarum, & quales leguli esse debeant. 361

Collectiones fructuū denotantia, sunt vindemia, & quædam alia vocabula. 357

Colores fructuum, & florum. 353

Colores rosarum, poëtarum fabulæ, & de mutatione super illas. 665

Colutea. 645

Colymbades qualiter fiant, & de Epityro. 373

Commendatio arborum. 1

Conceptus arborum & germinatio, & quoto tempore fiant, & de Zephyro & Chlori. 343

Concoctio fructuum, & maturitas. 354

Conditura albarum oliuarum. 372

Conditura oliuarum nigrarum. 373

Conseruatio malorum punicorum. 364

Consideratio myrti. 488

Cor arborum. 161

Cornus, & Gordianus nodus. 560

Corona ciuica, & de nonnullis, qui hac donati sunt. 40

Coronas regum, antiquitus ex arborum fronde fuisse, & quòd principum Romanorum insigne fuit laurus, & de adagio μυῤῥίνης. 35

Coronæ arboreæ conuiuarum, nuptiarū, necnon citharœdorum. 43

Coronæ frondeæ nonnullæ aliæ, & de illarum præmiatoribus, & adagio, Malis ferire. 44

Coronæ poëtarum. 41

Crategum. 644

Cultura arborum, & eius tempus, & de fossione. 299

Cultura & irrigatio seminariorum. 243

Culturæ vtilitas, & quàm sit arboribus necessaria: & de C. Furio Cresino, & quare leones duo currum Cybeles per aërem trahere fingantur. 294

Cupressus Diti sacra, & fabula Boreæ & Cyparissi. 121

Cupressus, & de cyparissijs. 602

Cupressi iuxta Alcmæonis sepulcrum: & de Cyparissi fabula, & adagio, Cupressum simulas. 603

Cynorhodos. 670

Cynosbatos. 669

D

Daphnoides. 662

Deglutinatio materiei. 392

Dei, viri etiam clari, & magnates hortos coluerunt, & agriculturam exercuerunt. 144

Dij ex arboribus cognomina sortiti, et de inarculo, & albogalero: & quòd sub quibusdam arboribus sacrificatū. 68

Deorum coronæ, & statuarum illorū ac sacerdotum, & sacrificantium. 66

Deorum laurea ac sacrificantium, & de lauri in sacrificijs vsu. 70

Descriptio Fici arboris, & eius inuentio. & adagium, Folio ficulno anguillam tenes. 544

Descriptio mali Punici. 481

Differentiæ resinarum. 612

Discrimen aliud materierum, per singula opera. 386

Differentiæ materierum omnium, quæ scilicet ad opera faciliores, quǽve interiectabiliores. 383

Diuturnitas materierum nonnullarum, & quæ terræ, quæve aquis magis, quæq; etiam vtrobiq; perdurent. 392
Dulcis radix. 661

E

Ebenum. 442
Erucæ, culices, et alia huiusmodi animalia arborum florem, folia, fructumq; depascentes, & de arborũ venenis. 322
Eryx. 681
Euonymos arbor. 441
Euphorbum. 462

F

Fabula corui in sydus translati, & de nonnullis alijs. 553
Fabula Promethei. 658
Fabula Proserpinæ à Plutone raptæ, & Agdestis. 479
Fabulæ poëtarum super succini ortu. 617
Fagus. 596
Feracitas quarundam regionum erga arbores. 250
Feræ nõnullæ, minoráve animalia, aues, & pisces, arborũ fructibus vescũtur. 21
Feriæ, & festa, ob arborum fructus institutæ. 77
Fertilitas oleæ, fici, & punicæ. 336
Ferula. 656
Ficus Aegyptia, quam Sycomorum appellant. 438
Ficus Cypria. 440
Ficus, & eius commendatio. 543
Ficus Indica. 443
Ficus ruminalis, & de nonnullis alijs arboribus Romæ, & alibi sacris. 61
Ficus siccandæ. 367
Folia quibus arboribus sint decidua, & quibus non. 194
Fraxinus. 630
Fructus aliquarum arborum vt sine osse, & putamine fiant, & de nonnullis alijs. 298
Fructus arborũ primi hominũ victus. 5
Fructus in melle condiendi. 369
Fructus in oporothecis constituendi, & alij seruandi modi. 363
Fructus maturi quando intelligantur. 355
Fructus minutuli conseruãdi, vt nuces. 366
Fructus præcoces, & serotini, ac regij, & duracini, & drupi. 197
Fructus vel præcoces, vel serotinos, arte fieri. 297
Fructus siccandi, & rosæ conseruatio. 367
Frutices etiam quosdam esse, qui ad alias regiones proficisci noluerint. 193
Fuligo thuris. 425

G

Gaiacum. 456
Galla, & eius genera. 596
Gallarum virtus. 597
Genera alia malorum, nostræ tempestatis. 521
Genera cætera ficorum, vt plurimum secundum regiones distincta. 547
Genera ficorum, & horum prima à præcocibus, & serotinis, & à colore differentia. 545
Genera mespili, epimelides et azarolũ. 558
Genera nonnulla ficorum, à figura, & autoribus. 546
Genera olearum. 500
Genera oleorum. 509
Genera pyrorũ, quæ nunc habentur. 532
Genera quot saporum, & de illorum natura, & potestate, & de succis. 203
Genera rosarum. 666
Genera seminariorum & seminum. 232
Genera teredinum, & de his quæ non sentiunt teredinem, & cariem. 394
Genera terrarum, & quod horum hortis magis condecens. 257
Generalis arboris appellatio. 158
Generalis medicina arborum. 329
Generalis natura ficorum. 549
Generalis quædam fructuum appellatio, & de virgulto, & viburno, & nonnullis alijs. 650
Generatio arborum, & cæterarum rerũ, & de varia super hac re philosophorum opinione. 168

Genista.

Genista. 673
Genistæ vires. 674
Gentes nonnullæ, arborum fructus vescentes: & quòd exercitus, arborum fructibus aliti. 6
Genus aliquot arborum insitionem non recipere, etiam Romanorum religione: & quòd nonnullæ trunco inserantur, non etiam inoculentur. 283
Genus vnumquodq; arborum, quot, quibúsve modis melius proueniat. 235
Glans vnguentaria. 449
Gummi iuniperi, quod vernix vocatur, & vinum eius. 640

H

Hedera. 674
Hederæ genera. 678. 675
Hederarum natura. 676
Hedera, ferula, & picea Baccho dicatæ, & de adagio πολλοὶ δὲ ναρθηκοφόροι παῦροι δὲ βάκχοι. 119
Haliphleos. 593
Herba sabina. 644
Hercynia sylua, et cæteræ Germaniæ syluæ. 587
Honores lauri quamplurimi. 39
Horti Alcinoi, Tantali, Adonidis, Midiæ regum, & adagia, ἄκαρπος ἐξ ἀδόνιδος κήπων. &, Ex Tantali hortis fructus colligis. 152
Horti apud Babylonem pensiles, & alij Ioacimi Susannæ viri. 149
Horti cæteri vrbis Romæ & Italiæ. 154
Horti, & ambulacra publica. 145
Horti & syluæ poëtis, & viris literatis conducibiliores. 139
Horti Hesperidum, & alij Africæ, & hi qui in Colcho insula, fuisse perhibentur: adagium, à malis Hesperidũ. 146
Horti in cuius tutela aßignati: & de Priapo hortorum deo. 129
Horti quid, & de illorum varia appellatione, & quis primus Athenis instituerit. 126
Horti Sallustiani, & Seneciani. 153

I

Ignaria, faces, & calones. 411
Ilex & coccus, & quid hyphear. 594
Inoculatio & emplastratio. 291
Irrigatio arborum, & quòd aqua illis necessaria: & fabula certaminis Herculis & Acheloi. 307
Insitio arboris, in alia, quàm sui generis fit. 284
Insitio in trunco fisso. 288
Insitionis cætera genera. 289
Insitionis commendatio & vtilitas, & de eius inuentione. 279
Insitionis tempus. 281
Insitionem in suo quoq; genere fæliciùs prouenire. 284
Insomnia ex arboribus, & illorum interpretatio. 54
Interualla arborum. 268
Iuniperus, & eius vires. 639

L

Larix. 608
Larix arbor, & Lariganum oppidum à Iulio Cæsare obsessum: & de carpino, & buxo, & fumosis lignis. 412
Laurus. 493
Laurus & lotus Apollini dicati. 110
fabula Daphnes, in Laurũ cõmutatæ. 112
Laurus victoriæ nuntia fuit. 38
Laurea triumphantium fuit. 36
Leges arborum, erga Iudæos, ad sacrificia. 74
Leges & Senatusconsulta, propter arborum sationem latæ. 277
Leges ob fructuum collectionẽ latæ. 359
Lentiscus, & de arbore, sub qua Susannã reperisse Danieli Iudæus respondit, & adagium Græcum σχινοτρῶγες. 574
Lentiscinum vinum, & oleum. 576
Libri Numæ Romanorum Regis, & quid cedria. 486
Ligna thina quid in sacris Biblijs, & de adagijs super ficulno ligno deductis. 384
Lignum quod ad ignem idoneum. 410
Ligustrum, & cyprus. 643

Locus ad cellam oleariam seligendus. 503
Locus ad oliuitatem præparandus, & de torculari & instrumentis. 504
Locus seminarijs præparandus, et quando. 234
Lotophagi, & alij, qui ex arborum fructuum victu nomen sortiti sunt. 7
Lucus Aricinus, & adagium, Multi Manij Ariciæ. 99
Lucus Camœnarum, siue Musarum. 102
Lucus Daphnes. 95
Lucus, & eius religio, & quòd in lucis, de rebus publicis tractabatur, & in illis diebus sacris epulabantur. 81
Lucus vnde, & de vocabulis ab eo deductis. 85
Luci aliquot, absq; numinū appellatiōe. 88
Luci aliquot, pluribus dijs dicati. 107
Luci Apollini dicati. 94
Luci Cereri, Proserpinæ, Plutoni, Vestæ, Castori & Polluci dicati. 105
Luci Dianæ sacri. 98
Luci Feroniæ, Albuneæ, Maricæ, Lauernę, Hilernę, Furinę, Hebes, Suadelę. 109
Luci Ioui sacri. 92
Luci Iunoni sacri. 93
Luci Mineruæ, Isidi, Latonæ, Cybelæ, Osiridi, & Aesculapio dicati. 97
Luci Neptuno dicati. 104
Luci veneratio. 84
Luci Vulcano, Veneri, Cupidini, Marti, Bellonæ, Libero patri, Pani, & Syluano dicati. 103
Ludus nucum, antiquorum: & nonnulla alia ad amygdalarum historiam pertinentia. 569
Ludi nonnulli alij, & de illorum donis, & adagijs, ȣ φυλίας ὁ ἀγὼν: & χιαςὸς μετ᾽ ἀνθιςήρια. 34
Ludi Pythij, Apollinares, et Isthmij, quorū præmiū laurus & pinus, fuerūt. 33
Lunaris circa cædendam materiam, ratio. 378
Lunaris ratio. 217
Lupercal quid, & quare Iuno, Lucina dicta, & nonnullis alijs, à luco tractis vocabulis. 86
Lycium. 658

M

Macer, & macis. 453
Mala Syriæ, & Comorrhæ, & prouerbium, Ab ouo vsq; ad mala. 525
Mala syluestria. 526
Malicorium, eius radix, & aliæ arboris partes, & de vino. 484
Malobathrum. 436
Malum cotoneum, siue Cydonium. 526
Malum, & quot eius apud antiquos genera. 520
Malum persicum. 529
Malum Punicum, & eius in sacris vsus & nonnullis eius historijs. 479
Malus Assyria, siue Medica, vel citrum. 475
Malua arbor. 462
Manna thuris. 425
Materies ad cætera militaria instrumenta. 408
Materies arborum ad deorum statuas, & quid delubrum, & de adagio, ne è quouis ligno Mercurius fiat. 75
Materiæ eiusdem generis, ex loci natura differunt. 382
Materies mensarum, & de iuglandis materie, & trapezophoro. 400
Materies portarum, subselliorum, & poculorum. 4[illegible]3
Materies, quæ instrumentis rusticis apta est. 406
Materies reliquorum instrumentorum domesticorum, & tornatilis. 404
Materies tractanda, & dolanda, vel medicanda. Et quid arborum adeps, & quid alburnum. 390
Maturitas oliuarum, & tempus collectionis. 360
Medicina, & vnguenta, ex arboribus. 15
Medicinæ ad erucarum & culicum molestias, & arborum plagas. 333
Medica materia vlmi, & de tumulo

Protesilai. 634
Medica vis amurcæ. 517
Medica vis mali Punici. 482
Medica vis Lauri. 495
Membra arborum, & illorum cum hominis membris conformitas. 159
Membra arborum intrinseca. 161
Mespilus. 557
Metopium, & galbanum. 460
Militaria instrumenta quæ, & de Demetrio Rege Macedoniæ, & Achillis hasta. 407
Minerua et Saturnus super Athenarũ nominis impositione decertarunt. 115
Miracula arborum, & de arboribus fulguritis. 53
Modi alij condiendi, præterquam ex melle. 370
Modus condiendi ficus. 371
Modus inserendi, & de insitionum generibus. 286
Modus serendi. 274
Montuosæ regiones, ac montes ipsi, conuallibus & cãpis sylueſtriores fore. 581
Morbi arborum ex iniuria animalium prouenientes, & quare caper Baccho sacer. 324
Morbi & vitia arborum. 316
Morbi ex cœli intemperie, & temporum ratione prouenientes, & de sideratione, sine vredine. 318
Morbi iniuria hominũ contingentes. 323
Morbi quidam alij arborum, & de nonnullis quibusdam peculiaribus. 320
Morus arbor, & fabula Pyrami & Thisbes. 535
Muscus arborum. 648
Myrrha. 417
Myrrhæ fabula, & de myrrha Bœotica. 420
Myrobalanum. 451
Myrtus, & Myrsines fabula, & quædam memorabiles arbores, adagium, Canere ad myrtum. 488
Myrtus Veneri dicatus. 117
Myxa. 433

N

Narcapthum. 426
Natura arborum in agendis radicibus, & qualiter prostratæ arbores restituantur. 272
Natura & vis mali citrij. 477
Natura & vis malorum. 524
Natura, & vis succini. 621
Natura iuglandis, & de Mithridatis Regis Ponti antidoto. 566
Natura Lauri. 494
Natura malorum. 523
Natura materiei in vniuersum, ex quatuor elementis, & quæ in opere pandat, quæ've non. 380
Natura, & vis medica ferulæ. 657
Natura Myrti, & vis medica. 489
Natura olei, à qua adagia plura desumpta. 513
Natura olei Omphacini & Sicyonij. 515
Natura picis, & de eius fuligine, & de fossili apud Apolloniatas pice. 615
Naues è pinu & abiete, salice, alno, fago vt plurimum exædificari. 397
Nauis argo. 398
Naues ex virgultis & alijs. Et quòd in genere nauigiorũ sit materiei delectus. Et quòd vna eademq; nauis, ex pluribus lignis fiat, et de nauium membris. 399
Nemora & hortos, plurimùm ad animi curas, tum corporis ac laborum relaxationem et solutionem conducere. 138
Nemora sacra. 79
Nonnullæ aliæ sexus vtriusq; arborum demonstrationes, & de viduis arboribus. 177
Numen & religio arborum. 58
Nux auellana, & arbor eius corylus. 572
Nux Indica. 449
Nux iuglans. 564
Nux myristica. 452

O

Occasus foliorum, & communis differentia. 195

Odores fructuum. 206
Officium capulatoris, & custodis. 506
Olea apud Athenas in arce Mineruæ. 116
Olea arbor, & sub qua arbore Latona peperit Apollinem, & adagium, Extra oleas. 499
Olea Mineruæ dicata est, quòd olea veniæ & pacis index sit. 113
Olea veniæ & pacis index est, & adagiũ ἔλαιον ὀυκ ἔνεστιν τῷ ληκύθῳ. 113
Oleaster, & quemadmodũ Appulus pastor in oleastrum commutatus. 518
Oleæ Aethiopicæ lacryma. 517
Oleæ vis. 501
Oleum à vitijs purgandum. 510
Oleum & vinum ex malis cotoneis, & alijs. 528
Oleum ex amygdalis amaris, & de Atys fabula. 571
Oleum iuglandis nucis. 568
Oleum laurinum. 496
Oleum myrteum. 490
Oleum rosaceum. 668
Oleum vbi melius asseruetur, et nonnulla eius vitia purganda. 511
Oliuæ quemadmodum condiendæ, & primùm de caducis. 372
Oliuetum, & rosarium fodiendũ, & quòd inter arbores nihil serendum. 301
Oporothecæ, & aliæ voces idem significantes, & de templo Cereris Micalesiæ. 362
Oppulus. 630
Ordines arborum. 267
Ornoglossos. 634
Ornus. 631
Ostria arbor. 440
Oxyphœnicum. 472
Oxyacantha. 672
Oxyacanthæ vires. 673

P

Pala arbor Indiæ : & alia huic persimilis. 444
Palimpissa, pissasphaltos, maltha : & de oleo picino. 616
Palma. 467
Palmam arborem vincentium in certaminibus & ludis fuisse præmium, & de adagio, Palmã dare, & cæteris. 29
Palmam multarum regionum esse accolam, sed non vbiq; fructiferam. 254
Palmarum differentiæ. 469
Palmarum genera. 468
Palmæ natura & vis. 470
Palmeum vinum, & eleatinum, ac oleũ eleatinum. 473
Palmularum vis medica. 471
Panos & Syringis fabula. 681
Partes rosæ. 665
Persea. 437
Philosophi in hortis conuersati sunt, & de Atheniensium Academia. 140
Picea, & Pitys fabula. 606
Pictatia. 435
Pinus Cybelæ dicata, de Ida monte Troadis, & pinu in eo pulcherrima, & Aty fabula. 123
Piper. 444
Pix. 614
Plantæ translatio è seminario in seminariũ, & de vlmarijs, & arundinetis. 239
Platanus. 473
Platanus commendatur, & de aliquot eius arboris memorabilibus. 474
Pœna & vindicta horum, qui lucos violarunt. 89
Populus alba & alpina. 625
Populus Herculi, mali punici fructus Mercurio, persea Harpocrati dicati. 124
Populus nigra. 626
Positio hortorum, & ad illos loci præparatio. 265
Potestas ac vis lunæ circa inferiora corpora, & quòd eius cursus obseruatio agricolis maximè conueniat. 216
Præmium ludi Olympici, quorũ ex oleastro corona fuit. 30

Primus hominum victus è glandibus, de adagijs, ἄλις δρυὸς, & ἄλλην δρῦν βαλάνιζε. 8

Præparatio seminum. 236

Prodigia arborum. 49

Prognostica vbertatis futuræ, vel inopiæ, ex syderum statu. 350

Propagatio. 244

Prouentus fructuum arborum futurus, ex aëris temperie & intemperie, prognosticatur. 352

Prudentia, & affectiones arborum. 164

Prunus Aegyptia, spinæ Aegyptiæ simillima. 440

Prunus, & eius genera. 562

Prunus syluestris. 564

Purgatio arborum. 310

Pyraster, & Thrasibulus. 535

Pyrus, & eius apud antiquos genera. 531

Q

Quadrupedes depasci in syluis & sub arboribus, & illa esse harũ domicilia, & de fronde & folijs animaliũ cibo. 19

Quercus & iuglans Ioui sacræ, & nonnulla de ciuica corona, & adagio πολλῶν πανηγύρειον Διὸς βαλάνων ἔφαγεν. 110

Quercus, & de funebri Prienensiũ quercu. 589

Quercus natura & vis, & de Bryino bestiola, & Lynceo. 590

R

Ratio fistularum apud antiquos. 405

Ratio fructuum conseruandorum in scrobibus, & vasis, & alijs modis. 365

Ratio olei faciundi. 507

Ratio summa hortorum serendorũ. 264

Ratio talearum & surculorum. 240

Reditus arborum, vectigal, & pretium: et de nonnullorũ erga aliquas amore. 23

Reges ac Magnates olim arborum fructibus donabantur. 11

Reges Persarum hortorum studiosi fuerunt. 151

Regio vnaquæq; quid ferre consueuerit, in arboribus serendis, constituendisq́; hortis, conspiciendum fore. 252

Regiones quædam, in quibus incolæ lanam ex arboribus ad vestium vsum depectunt. 13

Remedia ad flores & fructus deciduos. 336

Remedia ad quarundam arborum morbos peculiares. 334

Remedia arborum, contra cæli iniurias. 330

Remedia contra arborum sterilitatem. 335

Remedia contra vermiculationem. 332

Remedia contra formicas. ead.

Remedia in genere arborum quarundã, contra fructus deciduos. 337

Remedia lauri erga animalium noxas & quibus item illius remedijs, animalium morbis subuenimus, & ab illorum molestijs defendimur. 496

Remedia, si fructus rugosi, & hiantes sint, & ante maturitatem in arbore putrescant. 338

Resina lentisci, quæ mastix dicitur. 575

Resinæ. 610

Responsa, antiquos ex arboribus accepisse, & de oraculo Dodonæo, & adagio, Dodonæum ahenum. 63

Rhamnus. 671

Rhododaphnes. 670

Robur, & eius multiplex fructus. 591

Robur, pons Romæ Sublicius, & scandulæ. 388

Rosa, & de adagijs ab ea. 664

Rosa & philyra Veneri dicatæ, & de naucratite corona. 119

Rosmarinus, & eius vires. 683

Rubus, & adagium, Rubo arefacto præfractior. 538

Rubus Idæus. 540

S

Salix. 626

Saltus quid, quid've sylua pascua, ac nemus: & de Nemestrino deo, de napeis

& Ithia dea. 580
Sambucus. 628
Santalus. 454
Sapientes aliquot, & athletas, nonnullosq́ alios, solis arborum fructibus victitasse. 9
Sapinus. 608
Sapores fructuum arborum. 201
Sarcocolla. 427
Scabies, radicatio, tabes, impetigo & morbi ex locorum natura. 319
Scissima. 596
Scrobes fodiendæ, & illarum altitudo atq; latitudo, & quanto tempore antea faciendæ. 271
Semina, & illorum differentiæ. 200
Seminarij sepiendi, & horti, & de roborarijs. 338
Seminarium ex semine, & qualiter in quallis serantur vt transferantur. 237
Seminarium in sulcis, & ex clauis faciendum, & quòd arbores auulsione nascantur. 242
Sexus arborum duplex, masculinum videlicet, & fœmininum. 174
Siler. 673
Siliqua. 434
Sinis latro. 604
Solstitia, & æquinoctia, ac bruma. 215
Sorbus. 559
Staphylodendros, & colycea. 633
Stationes nõnullæ peculiares circa quasdã arbores, et de seminarijs oleaginis. 241
Status cœli terræq; in hortis ponendis, ac serendis arboribus, considerandus. 249
Stercoratio commendatior et eius inuentio, & de fimorum differentia. 303
Sterilitas arborum, & Pellenorum Dianæ simulacrum. 326
Stolones remouendi, & C. Licinius. De lucorum collucatione. Quid sit compescere lucum, quid sublucare, & interlucare: & de remedijs contra arborum frigora. 314
Strobus. 436
Styrax. 431
Suber, & de adagijs ab ea, et phellodry. 595
Succinum, & eius variæ appellationes. 616
Succinum vbi colligatur, & de varia super hoc autorum sententia. 618
Summa arborum diuisio, & de illarum ex stipite, ramis, cortice ac radicibus differentijs. 173
Summus deus Iesus Christus religionem lucorum deorum gentilium execratus est, & quæ pœna illorum, qui eos coluerunt, & venerati sunt. 91
Sycophantæ. 359
Syderalis digestio, & qualiter ortus & occasus syderum intelligantur. 221
Syderum quorundam ortus & occasus, & de Orionis fabula. 222
Sylua cædua quid, quid've syluæ consulares, & quòd Pan deus syluarũ sit. 579
Sylua cædua, quoto tempore, & in quot annos cædenda, & quando frons pecudum causa, & alijs, ad aliquot opera cædendis. 379
Sylua quid, et de adagijs, Multam syluam gestas, &, In syluam ligna ferre. 578
Syluæ, & arbores primum hominum domicilium, & semper animalium fuisse: & quòd poëtæ homines ex arboribus natos finxerunt: & de adagio, Ex quercubus nati. 3
Syluæ Galliæ, & nonnullarum aliquot regionum. 585
Syluæ Græciæ & Thessaliæ. 583
Syluæ Hispaniæ & Britanniæ. 586
Syluæ quibus in locis, quibus've regionibus magis proueniant. 581
Syluæ vrbis Romæ ac Italiæ. 584
Syringis & Panos fabula. 681

T

Tæda. 608
Tamarix. 641
Taxus. 609
Tempora ex rerum terrestrium euentu, designantur. 224

Tempus

Tempus fructuum condiendorum. 369
Tempus oliuitatis, & quibus machinis oleum melius conficiatur. 507
Terebinthus et de prouerbio, Terebintho stultior. 601
Thus et myrrha, et aliæ arbores non peregrinantur. 191
Thus, et de iuuene eiusdem numinis. 421
Thya arbor, siue trogetes. 463
Tilia, et de Oceani filia. 635
Triumphus vnde, et de ouantium corona, et nonnullis alijs frondeis coronis, et quòd arbores in triũphũ ductæ sunt. 37
Trophæum. 46
Trophæum Iesu Christi, et virginis Mariæ, eius matris. 48
Tubera arboribus insunt, brusco, molusco, ægide, et leuso. 389
Tuber. 436

V

Varia fructuũ appellatio, et differentia, ac diuersa in producendo natura. 198
Varia ventorum appellatio. 227
Vasa olearia, et nonnulla alia ante oliuitatem facienda. 505
Venti. 226
Vermiculatio arborum interiùs. 321
Vestes, vina, et oleũ, ex arboribus, et alia quædam hominibus necessaria. 13
Veteres heroibus et præclaris viris dicasse lucos. 87
Victoriæ Atheniensium, et panathenæi ludi, et aliæ solennitates, in quibus corona oleagina donabatur. 32
Victus circa animalia, sunt glandes, et alij fructus arborum. 20
Vinum, acetum è pyris, et de alijs eius confectionibus. 534
Vinum, et oleum cedrinum. 487
Vinum et acetum è rosis. 668
Vinum myrteum. 491
Vinum scytes, et acetum è ficis. 552
Vires agarici. 623
Vires amomi. 656
Vires aspalathi. 660
Vires caprifici. 555
Vires lycij. 659
Vires casiæ. 654
Vires mali Cydonij. 527
Vires malorum, secundum aliquot genera, & ex his vino & aceto. 524
Vires mori. 536
Vires rhamni. 272
Vires rhododaphnæ. 671
Vires sambuci. 629
Vires tiliæ, & de Cinesia poëta. 635
Viscus. 598
Viscus qualiter fiat & glutinum, capiundis auibus aptum, quod etiam viscum dicitur & de eius vi & natura. 599
Vis, ac natura cinnamomi. 652
Vis et natura vẽtorũ, et de prodromis, etesijs, et alijs quibusdã locis peculiarib⁹. 228
Vis castanearum, & natura. 574
Vis cerasiorum & natura. 541
Vis & natura rosarum. 667
Vis & natura viticis. 663
Vis medica fraxini, & natura. 631
Vis medica oleorum. 514
Vis medica salicis. 627
Vis medica tamaricis. 642
Vis persicorum, & consideratio. 530
Vis pinorum. 605
Vis prunorum, & natura. 563
Vis pyrorum & natura, & adagium, Tam facilè vinces, quàm pyrum vulpes comest. 534
Vis resinarum. 612
Vis rubi ac natura. 539
Vis solis in corpora inferiora, & de eius prognosticis. 219
Vis specialis ficorum erga morbos. 550
Vis specialis ficorum erga venena. 552
Vitia materiei. 389
Vita arborum. 207
Vita arborum aliquarũ longissima. 209
Vitex. 662
Vlmus. 633
Vsus arborum ad sacrificia. 72
Vsus arborum circa chartas, et quòd deorum

rum oracula, in arborũ folijs exciperentur: & de adagijs, Folium Sibyllæ: &, Non in foro ligneo iudice: et quando primùm chartæ inuentæ. 16
Usus arborum in sepeliendis, vrendis, atq; condendis hominum cadaueribus. 17
Usus olei in lotione, & adagium, Ut in velabro olearij. 512
Usus tincturæ ex arboribus & corticibus. 409
Utilitas putationis, & quæ arbores decacuminari nolunt, & qui primus nemora totunderit. 311
Utrunque arborum sexum, in fertilitate vel sterilitate, secundum arborum genera dignosci. 175

Z

Zizypha. 433
Zopissa. 613

Succincta argumenta singulorum librorum.

Primo, continetur arborum commendatio, quamq; earum vsus humanæ vitæ sit necessarius. 1

Secundo, quanto in honore olim fuerint. 25

Tertio, de earum religione, ac in sacris vsu. 57

Quarto, quæ syluæ, quæ nemora, qui luci dijs gentilibus dicati fuerint. 81

Quinto, quæ genera arborum quibusq; dijs dicata fuerint ac eius dicationis causa. 110

Sexto, hortorum significatio, tutela, ornatus ac amœnitates. 126

Septimo, arborum partes, ac earum varij affectus ac differentiæ. 157

Octauo, syderum vis, ac ventorum flatus ac natura. 213

Nono, seminarium, ac seminum varia genera. 232

Decimo, plantarum transmigratio. 246

Vndecimo, insitiones, ac earum varia tempora ac diuersi modi. 279

Duodecimo, arborum cultura. 294

Decimotertio, arborum morbi & vitia. 316

Decimoquarto, morborum arborum medela. 329

Decimoquinto, arborum alimentum, cibus, conceptus & germinatio. 342

Decimosexto, fructuum collectio, condimentũ & conseruatio. 387

Decimoseptimo, arborum materies quando & quæ cædenda. 376

Decimoóctauo, naues è quibus lignis construantur: variorum item arborum vsus. 397

Decimonono, Arabia quas arbores ferat. 407

Vigesimo, Indiæ, Africæ, ac nonnullarum aliarum regionum arbores. 442

Vigesimoprimo, arbores quædam nostrates vbi proueniant ac earum vires. 467

Vigesimosecundo, olea. 499

Vigesimotertio, mala & pyra. 520

Vigesimoquarto, Ficus. 543

Vigesimoquinto, nuces. 562

Vigesimosexto, arbores syluestres & glandiferæ. 578

Vigesimoseptimo, piniferæ. 601

Vigesimooctauo, arbores in conuallibus & aquosis locis prouenientes. 625

Vigesimonono, arbores sua sponte prouenientes, quæ tamen inter domesticas annumerari debeant. 638

Trigesimo, frutices. 650

PRAEFATIO.

SENTIO *quoſdam mihi non defuturos ſi quando has noſtras de re arboraria diſputationes lecturi ſint, qui vitiligent & paßim damnent, acriter reprehendant, & amarulentius ſubſannent: vt pote qui poſt Theophraſtū virum in eloquentia tantum, vt inde diuinum nomen ſortitus ſit: M. & Catonem & Varronem, Vergilium Maronem, L. Columellam, C. Plinium & medicos Dioſcoridem, Galenum, cæteroſq; tam Græcos quàm Latinos omnes, quorum quidem non minimus numerus qui de agricultura, maximè verò arborum cultu & ſimplicium facultatibus diligentißimè atque doctißimè ſcripſere: vt propterea has meas quantulaſcunque nugas publicè edere non veritus, tanquam ſuperuacaneas, parumq; neceſſarias, vti vrbanius, idq; etiam cum maiori modeſtia, illis priſcis tot tantiſq; autoribus morem meo ſilentio geßiſſe debuerim. Verùm mihi acerbius ſatyricum illud impingent: Tenet inſanabile multos ſcribendi cacoëthes. Quamobrē anceps incertusq; conſilij mei ipſe ego multum diuq; mecum reluctatus, vtrum id auderem quod multùm iam antea animo conceperam, tandem vixit propoſiti audacia. Primùm verò omnium occurrebat: quòd qui omnes de re arboraria meminerint, nemo adhuc inuentus ſit (quod ſciuerim) qui omnem arborum hiſtoriam abſolutè deſcripſerit: omneſq; alio atque alio argumento. Alij ipſarum plantarum tantùm culturam, præſertim verò ij qui in vniuerſum agricolationis præcepta tradiderunt, inter quos M. Cato & Varro & is octogenarius, vt iam ſibi ſarcinulas ſuas colligendas arbitraretur, & Vergilius: qui cùm generalem colendi rationem docuerunt, his contigit vt multa præterirent: puta alius arborum deſcriptionem ac figuram, alius vires ſolùm, ac omnes non æquè de omnibus. Quod autem ad hunc præcellentißimum vatem attinet, tribus oleæ generibus nominatis, totidem pyrorum, malo verò tantùm Aſſyria, multa neglexit. M. autem Cato dum opes agrorū excolit: paucis contentus, adeoq; breuibus: tanquam ſi ex adytis & ſacra tripode cuiuſdā agriculturæ dei promulgatæ, ac ſi oracula forent, quorum duorū & ipſe formulas in ſuis præceptis retinuit, quæ & interprete indigeant. Cæteri verò tantùm medicā materiam,*

riam, quod fuit medicorum officium, vt Galeni Pergameni, & illius simiarum, Pauli Æginetæ, Oribasij, Ætij. Sed vnus Pædacius Dioscorides disciplina miles, professione verò medicus, & vires & effigies ostendit: in quorum primo exceptis paucis approbarunt, in altero verò tanti fecerunt vt huius prouinciam intactam reliquerint: scripsit tamen post Xenocratem Aphrodisiensem, Pamphilum Tanitrum, Heraclidem Tarentinum, Crateuum, Manteiam Apollonium, quorum testimonijs & ipse vtitur. Hesiodus primus atque inter literarum principia ad Persen fratrem agricolationis præcepta memoriæ reliquit, in quibus tamen nulla de arboribus ab eo mentio facta est. Sed quemadmodum priores rem arborariam cum vniuersa agricultura miscuerunt, sic & isti arbores cum herbis, vt nullus adhuc fuerit, qui omnem arborum materiam per se tractauerit, & inter hos omnes Theophrastus vnus sit, qui latiùs & industriùs arborum historiam consecutus, verùm vt cornicum oculos non configerit: etenim & in eo plantarum vires desiderantur, & hoc etiam inter herbas. At illo C. Plinius Secundus apud Latinos diffusiùs ab his duobus omnia mutuatus, quorum sententias ad verbum interpretatus, multa etiam ex alijs addidit. Hæc tamen omnia in generali naturæ historia. Fuere post hos & ante permulti & Græci & Latini, quorum tantum nomen neque omnium, vt suspicor, remansit. Interijt enim turba illa à M. Varrone recensita. Interijt Mago Carthaginiensis Hannibalis frater, ac suus Græcus interpres Dionysius, & huius ex Diophane epitome, interierunt & Gargilius Martialis & Cornelius Celsus: quorum si vigiliæ extarent, in causa forsan essent, quo hoc nostro labore leuaremur, aut saltem vndecunque elucidiora atque ornatiora forent. Ingens postea subsecuta cohors, verùm incondita, sine eloquentia, sine industria, sine ingenio: cuius primipilus fuit Albertus cognomento Magnus, multa suo ingenio commentus, plurima quæ nec ipse ab alio didiscerit, neque ipse expertus sit, neque alius: vt præterea in re arboraria potius paruus quàm magnus merito appellandus sit, & ij vltimi in hoc albo non erant. Sed qui hos non tam doctrina & eloquentia quàm tempore præcesserunt, habuerunt quos imitarentur, eoque modo quo nos illos. Quod non tam in agriculturæ scientia fuit, quàm in omni disciplina ac doctrina & artificio, vti illorum ingens autoritas & vetustum ac egregium nomen subsequentium calamum non tenuerit, & vt de paucis ostendam, Theophrastus Aristotelem non tam auricularem quàm scriptorem etiam in plantarum scientia magistrum habuit. Et hunc neque am-

 plitudo,

plitudo, neque dignitas ſermonis præceptoris Platonis in tradendis eiuſdem doctrinæ præceptis compeſcuit. Cuius item admirabilis quædam copia & ingenium cæterorum ſtudia reſtinxit, nec Theophraſtus Zenonem, Academicos, Peripateticos, Stoicos. Et vt Ciceronis teſtimonio vtar in poëtis (vt de Græcis loquar) ſoli Homero locus eſt, aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro. Sed horum ſecundi, vel intra ſecundos fuere. Nec defuerunt, qui poſt Homerum Iliada & Vlyßis errores deſcripſerint, vt tamen ab illorum lectione non abſtineretur, vt probarentur etiam. Nihil enim tam adſabre ſcriptum fuit, quod non expoliendo vel ornando aut illuſtraretur perfectiùs & limatiùs redderetur: vt locus non fuerit ſequentibus. Nec vlla cuiuſque & doctrinæ & artis pars fuit, quæ plures oſtentatores ſui non habuerit. Neque illi omnes tam maleuolo animo atque arroganti fuerunt, vt nollent à ſeſe tractatam rem, ab alijs intactam relinqui: atque ita vt illorum plures viam ſolùm aperuerint, quam vellent ab alijs lapillis & obice expurgari, & ex obſcura & ſalebroſa faciliorem & latiorem fieri. Vt mihi præterea vitio minime dandum ſit, ſi poſt tot agriculturæ claßicos ſcriptores & expertos medicos, de arboribus diſſeram. Non vt cum eis decertem, quod nobiſcum fortaſſe facient qui poſt venerint, ſed vt ex omnium tabulis (tantum abſit vt naufragium dicam) huiuſce rei nauem ædificem, quorum dictis hæc noſtra conſarcinemus, perq́; illorum ſeminaria, fortunata nemora, ex quibus roſas, paradiſiaca mala & mellimella, balſamum, cinnamomum, & quicquid pretioſum & lectu dulcißimum ſit, colligam, vt ex his hortos meos ſeram, & adornem. Eo certè iudicio & cura qua potui, vt quicquid quod ad arborum hiſtoriam commodißimè, excellentißimè coactis illorum ſententijs faceret, in vnum contuli exemplo diligentis apiculæ, quæ omne quod ex ſibi gratis floribus ſelegerit, in ſuis loculis recondit ac diſponit: & Zeuſis Heracleotici pictoris eximij, qui cum Helenen apud Crotoniatas depicturus eſſet, exhiberi ſibi voluit gentis illius virgines cæteris forma præſtantiores quinque. Ex quarum iudicio pulchritudinis typum effigiaret. Neque enim ille picturæ optimus & ingenioſus artifex vno in corpore totius venuſtatis liniamenta deſumere, probè arbitratus. Non vt priſcorum laudi glorioſuſculæ inuiderem, meliora nedum, æque bona edere ſperans: imò verò vt ex illorum ſcriptis gloriam ſi quam aſſecuturus ſim, reportem, non ex hoc meo opere. Non etiam alia ratione quàm vt rem arborariam (vt pleræque fuere artes) ſopitam & neglectui habitam ac pene deperditam reſtaurarem. At id pro

communi

communi vtilitate, & materiæ dignitate, atque vtilitate. Motus insuper illorum consilio, qui paulo ante ætatem nostram, & etiam nostra tempestate omnes artes fere extinctas vel languescentes, ac euanescentes, suis vigilijs effecerunt, vt iterum reuiuiscerent atque florerent. Inter quæ verò res herbaria, materiæ nostræ perquam vicina iacebat, quæ tandem plurimorum cura iam planè suos natiuos & flores & fructus, pristinumq́; nitorem recuperauit. Ægrè enim ferebam rem hanc, vniuersæ agricolationis nobilissimam post hæc omnia non modò restaurata verùm illustrata, incuria hominum tam diu iacere: vt ab omnibus pro derelicto non sine iniuria haberetur. Res inquam vitæ humanæ tum ad victum, tum ad sanitatem mortalium quàm quæ alia maximè necessaria. A qua verò reges manus suas non abstinuerunt, non detrectarunt doctissimi; non viri illustres operas suas ac studium detraxerunt, quæ lectu amœna, sed cognitione atque exercitio multo iucundior. Quam denique prudentissimi nostri maiores, plurimi magniq́; semper fecerunt. Quæ sese vltro cuique offerebat, non negligendam: vt officij esset boni viri, atque naturæ studiosi, vt huius partes prope ab interitu iam vendicaret. Cuius munere si non omnino & ex quaque sui parte fungi non possem, saltem id præstarem, quod possem: plurimorum lectionem, sed maiorem diligentiam, & experientiam, tantam forsan quantam in multis illius præceptoribus inuenias, vt sat mihi satis non fuerint illorum instituta, ni hac re illorum interpretes fuerimus, quam tot annis in inserendis, & inserendis atque excolendis arboribus nobis magistram fecimus. Vt multa quæ illi tradiderunt, primùm lectione, postea verò crebro & fideli vsu didiscerimus, vt suorum præceptorum non tam testes oculati, quàm experientes essemus. In qua verò tam ardens studium, & incredibilis diligentia fuit, vt multa paruo tempore didiscerim & expertus fuerim: quem tamen laborem rei voluptate & cupiditate leuauerim. Non vt Nicander Colophonius, qui ab agro remotissimus, rustica aggredi non veritus. Neque vt Hesiodus qui semel mare ingressus, nauigandi artẽ ausus est tradere, & Pamphilus quem Galenus reprehendit quod cùm non conspexerit, nedum per somnium viderit, de his tamen scripserit. Ex quibus omnibus non desperarem arborum studiosis in multis, si non omnibus, perplacuisse. Vt hac ratione mihi amplissimè & magnificè satisfactum iri arbitrarer. Quod vltimum præstare nunquam sperauimus. Sciebam enim hoc impossibile fore, vt vnquam id ex animorum infirmitate alicui contigerit, vt siue pristina eloquentia, siue ingenio illis non satisfecero, saltem curæ

nostræ testimonium ostendisse sufficiat: vt si tantopere ab alijs eligantur, quanto studio perfecimus, neque nos, neque alios nostræ industriæ pœnitebit. Dedimus autem si non omnia: quæ potuimus tamen propter quod reprehensioni locus erit nequaquam. Instar egregij & exquisitissimi venatoris, qui si in magna sylua feras nonnullas etsi non omnes ceperit, culpæ eius minime dari debet: cùm propter rei difficultatem; tum quod sibi ex venatione sua alteri sibiq; sat placuisse existimet. De me autem nil prædicare possum nisi quod confidam hanc meam quantulancunq; operam non paßim neque ab omnibus reprobatum iri: vt si non probi lectoris desiderium expleuero, saltem sibi in perpaucis placuero, quando in nihilo à bene maléve dictis, aut excogitatis affligitur. Sed aduersus malos qui satyrici sententia me aggreßi sunt, eiusdem alia vt clypeo me tuebor. Est quoddam prodire tenus, si non datur vltra, vt etiam Plinius ait, Etiam non assecutis, voluisse, abunde pulchrum atque magnificum est, vt saltem ære audaciæ meæ repercutere valeam. Præsertim verò quum haudquaquam ex eorum sim numero, qui æmulis carere vel poßim, vel velim. Sed vt saltem veniam consecuturus, ab his quibus quandoq; talia opera moliri, vt labor iste meus non dicam ambitiosus, arcis vice aduersus inuidos sit. Quæ desunt alij suppleant, alius cognitionem, alter eloquentiam, item & artificium, atque alia huiuscemodi plura: quod si faciant sumus illis gratiam habituri: quum non parum cognouisse, sed in parum cognitu, stultè atque diu perseuerasse turpe sit, atque ignominiosum. Propterea quod alterum communi hominũ infirmitati, alterum autem singulari vniuscuiusque vitio attributum. Nobis solis negocium scioli facessent quidam, nihil rectè factum calumniantes. Qui & si nihil vnquam ediderint, vel edituri sunt, fastidiunt tamen omnia: & quum ad hanc immortalitatis & gloriæ spem, ex ingenij sui exiguitate ac labore aspirare non poßint: veluti apum fuci, & improbißimi sycophantæ, vaniq; rerum ostentatores, solitaq; insolentia & proni atque ingeniosi ad carpendum, vt his maledicendi studium naturaliter insitum sit, inaniq; persuasione tumescentes, & vmbratici, obscuri atque alienarum vigiliarum arrosores, ex alieni nominis detractione scientiæ famam et laudem, inter ignaros & sui similes aucupantur. Quorum inuidia ex cæterorum præconio cruciatur, & miserè torquetur. Quos tamen non moramur, facileq; patimur, vt hoc occultarum reprehensionum pabulo maleuolentiam suam alant. Neque etiam hos, qui tametsi mitius tolerandi sunt, qui nulla alia mercede, præterquam reprehendendi oblectatione, diligentiam omnem, studiumq; suum impendunt. Qua

verò

verò propoſita adeò accuratè atq; totis viribus in aliena incumbunt, eo vſque etiam adamußim ſcrutantur, vt nonnunquam æquè bona, ſæpius meliora reddant. Vt quod ipſi aliter præſtare non poterant, obtrectationis tamen amore aſſequantur. A quibus verò hoc ſolùm impetratum velim, vt ſi in his noſtris hortis, vel quædam pauca, vel fortaſſe plurima neque omnia calumniari poſſunt, quum ex C. Plinij Secundi graui ſententia, nullus tam malus liber, vt ex aliqua parte non proſit, quæ perperam ſata inſitaq́; ſint, vt illis malè ſuboleant, his abſtineant. Futurum enim hac ratione, vt ipſi ſeſe legendi moleſtia leuent, & nos accuſatione quotidiana liberabunt, illis legenda relinquentes quorum neq; aures, neq; iudicium tam ſit ſuperbum, aut auerſum. Mihi ſatis erit ſi paucis, maximè vero tibi D. Camerarie vt ſcribam, cui hæc quantulacunque fuerint, dedicamus.

HORTORVM LIBRI XXX.

*

Autore Benedicto Curtio Symphoriano, ecclesiæ Lugdunensis equite.

LIBER I.

Arborum commendatio. CAPVT I.

E ARBORIBVS ſcripturus, non fore abſurdum exiſtimauerim, ſi ab illarum laudibus, idq; etiam ſtatim in ipſo operis limine inchoarem: Non ex rei magnitudine, quod non facile foret, neq; in vno capite, neq; libro in vno, ſed multis ſequentibus: quod tamen & conabor. Quam rem etiam ſequentes adiuuabunt. Ratus equidem indignum eſſe, vt ſine aliqua præfatione ad tam nobilem, tamq; vtilem, ac neceſſariam progrederer materiam, illotisq; etiam manibus, iuxta Caij Iuriſconſulti ſententiam, quò lectorem ipſum ad has colendas cupidiorem facerem, & ad obſeruanda, quæ ad id pertinent, præcepta ſtudioſiorem redderem, vt tandem illarum illectus amicitia, maiore diligentia, ſcientia, atq; induſtria, promptiori & alacriori animo, arbores ſereret, ſatas inſereret, inſitas excoleret, vt deniq; harum delectatione, fructibus, & omnibus illarum munijs, frueretur, vteretur. Quippe Aphthonius, declamator non incelebris, in ſuis progymnaſmatibus vbi de laudatione agit, hortos, & arbores fore laudandas, memoriæ reliquit. Quòd ſi naturæ pars aliqua non fuerit, quæ contemplantium animos ad ſui quandam admirationem adducere non potuerit, vt etiam philoſophorum ſtudiũ, induſtriam, ad illius vis & naturæ notitiam, occupauerit, vt ij non ſolùm ad maiorum animalium, ſed inſectorum, reptilium quoq; perquirendas naturas deſcenderint, vt abſtruſa quæq;, & abdita ſuis vigiliis nobis dilucidiùs patefacerent. Verùm hoc maximè in arborum materia, quæ multos ſcriptores, longè plures demiratores habuit, vt potè cæteris vtilior, & ad vſum humanũ magis neceſſaria. Eſt prætereà aliquid, quod

in his, præter ſummam vtilitatem, amplectamur, & prædicemus. In his etenim vmbra, præter fructum & alias innumeras plantarum commoditates, mirum in modum delectamur, atq; afficimur. Ad quam rem verò non tam fructuoſam quàm ſylueſtrem, non magis laurum, cupreſſum, platanum, aut aliam raram atq; pretioſam arborem, quàm quercũ, vlmũ, populum've, aut aliam, quæ vltrò ſeſe, ſecundum aut regionis vel loci naturam obtulerit, deſideramus. Quis enim ille erit, qui in illarum ſatu potẽtiã nõ demiretur? Quid enim aliud naturę maius miraculũ eſt? vti ex minutiſſimis ſeminibus, qualia ſunt cupreſſi, aut fici, vt vix proſpici queant? & aliis multis, hordei granum minimè excedentibus, ne quis fabam reputet, non admiretur, tam grandes arbores tam latos, longosq; ramos, per aëra longè lateq; ſpatiantes, ac diffuſos oriri? Tam proceras arbores in tam longum tempus permanſuras, vt illarum ætatem nemo eſt qui non ſtupeſcat, à minima quidem radice, paruisq; fibris, & capillamentis, & ali & teneri. Quis enim in vnius arboris ſpecie, puta mali alicuius, aut ficorum, vel prunorum, tot genera, & varias formas, per tot anni ſpatia ſe vertentes, non ſuſpiciat? tot & diuerſos odores, atque ſapores, quibus ac floribus mirum in modum delectamur, vt eæ efficiant, vt quemuis non ſine, vt Cicero ait, admiratione delectent: Homerus enim cùm vult formoſos ſignificare, eos arboribus comparat, velut in Odyſſea,

Νῦν ἂν παιδὸς ἄλαςον ὀδύρομαι ὃν τέκ' Οδυσεὺς
Τηλεμάχου, τὸν ἐπεὶ τρέψαν θεοὶ ἔρνει ἶσον.

In his verò prodigia, & ex illis inſomniorum ſignificationes, tanquam rem diuinam miramur. Fronde illarum, Deorum aras antiqui exornarunt, & ipſos coronarunt, & ad illorum ſacrificia vſi, quibus fructus offerrent, & libarent. Ductæ autem in triumphum, vt eſſent triumphantiũ præmium. Propter illarum fructus, feriæ inſtitutæ. De his latæ ſunt leges etiam ab initio, vt, quæ in duodecim Tabulis promulgatæ. Inter ipſas enim lata, promulgata interdicta, edicta, & Senatuſconſulta. Q. enim Hortenſius Dictator, cùm plebs in Ianiculũ ſeceſſiſſet, legem in Eſculeto tulit, vt ea, quæ iuſſiſſet, omnes Quirites tenerent. Eæ autem auium latibula, cunæ ſunt requiesq; : in quibus nidificent, cibum capiant, deliteſcant, quibus ſe aduerſus ferarum iniurias tueantur. Igitur arboribus dulcius nihil, nihil iucundius, aut lætius: vt alia præconia hîc prætercam. Illud poſtremum addam, vt paruo impendio (præter quæ ſponte naſcũtur) quàm minima opera, illas feramus, inſeramusq; : ex quibus tamen vberrimam frugem, in longam ætatem, commoditatis plurimum recipiamus: vt à L. Columella bene dictum ſit, Serere ne dubites. quod antè à Vergilio ſcriptum fuerat, addita figura,

Et dubitamus ſerere, atq; impendere curam?

Arboribus, ad vſum humanum, nil magis neceſſarium, & de antiquitate illarum. CAP. II.

OMNIVM

MNIVM autem rerum, quæ Natura producit, nihil magis vſui humano neceſſarium, nihil ſuperq; conducibilius, quàm arbores. Quod experientia ipſa cuiq; ſatis etiã compertum. Mille etenim harum vſus, ſine quibus vix conditio humana parum proſperè conſiſtere poſſit. Arborum enim fructibus veſcimur, quæ ad id, vno tempore, alios maturant, alios producunt, atq; ſi ad mortalium neceſſitatem properare videantur, vt hominis ſolius gratia procreatæ intelligantur. His etiam veſcuntur animalia, quibus item poſteà victitamus. Arborum autem (inquit Cicero) confectione, omniq; materia, & culta & ſylueſtri, partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, ſeptiq;, frigora, caloresq; pellamus. Magnos verò vſus affert ad nauigia facienda, quorum curſibus ſuppeditãtur omnes vndiq; copiæ, quas res violentiſſimas natura genuit, earum moderationem nos ſoli habemus, maris atq; ventorum, propter nauticarum rerum ſcientiam, plurimisq; maritimis rebus fruimur, atq; vtimur. Hæc ille. Veſtes igitur ex arborum foliis, atq; corticibus contexuntur. Fit è lignis prætereà ſal (maximum hominis circa ea, quæ comedimus, condimentum) cuius rationem apud Plinium videre eſt. Refert inſuper M. Varro, quod cùm in Gallia tranſalpina intus ad Rhenum exercitum duceret, aliquot regiones acceſſiſſe, vbi ſalem nec foſſiuum, nec marinum haberet, ex quibuſdam tamen ligni combuſti carbonibus ſalſis, pro eo vſum. Arbores item ante animalia natas Porphyrio, & poſt eum Euſebius, ac Theophraſtus autores ſunt: ſed veriſſimus omnium Moſes, qui Deum tertia die lignum pomiferũ protuliſſe ſcribit: ſexta verò animalia. Etenim priùs alimentum oportuit eſſe, quo poſtea nata animalia veſcerentur. At Sardi, vt Apollonius Tyaneus ait, aſſerebant terra fuiſſe antiquiores arbores, vana & falſa opinione.

Lib. 2. de nat. Deorum.

Syluæ, & arbores primum hominum domiciliũ, et ſemper animalium fuiſſe: et quòd poëtæ homines ex arboribus natos finxerunt: & de adagio, Ex quercubus nati. CAP. III.

YLVAS autem, & arbores prima generis humani habitacula fuiſſe, plures ſuis monimentis aſſeruerunt. Primis ſiquidem hominibus (inquit Q. Fabius Pictor) non domus extructæ, ornatæq;, nec luxuria inſignes erant, & ſplendidæ: ſed viminum, & caua arborum ligna, in quibus tectorum vice victitarent homines. Et Eutropius: Ex frondibus, virgultisq; contextis caſulas habitabant. & Vitruuius: Naſcebantur antiquo more, veluti feræ, in ſyluis. Et Ouidius in Faſtis:

Vita feris ſimilis, nullos agitata per vſus,
Artis adhuc expers, & rude vulgus erat.

Pro domibus frondes norant. - Et Nemeſianus: - *Sylua domus, cubilia frondes.* quod Iuuenalis, more ſatyrico, ſui temporis in ædificando deteſtatus luxuriam, expreſſit:

De nemore & proauis habitatas linquere ſyluas,

AEdificare domos.- Siquidem illi primi homines, adhuc rudes,ac nudi,nil aliud commodius nacti ſunt, quàm ſyluas,quàm arbores,quarum vmbra, ramis, ac truncis ſeſe aduerſus ſolis moleſtias, pluuias, imbreſq;, ac niues tuerentur,& defenderent: tum etiam contra frigora,ex quarum lignis ignes accenderent. Fronde etiam mollior ſpecus. Sed ab illa prima habitatione quædam nationes non receſſerunt, nemora adhuc colentes. Scytharum Argippei,vt Herodotus autor eſt,eam partem,quæ ad auroram vergit,incolunt,ſub excelſorum montiũ radicibus.Horũ verò quidam ſub arboribus cubant. De Scythis enim Pomponius Mela generaliter ſcribit. Refert etiam Dionyſius, ſuæ Africæ Maſſylos, quibus nulla prorſus agri colendi ratio,nec vllus arandi vſus, per ſyluas & ſaltus errare, & glandibus ferarumq; venatione veſci. Arimphæi Aſiæ populi nemora pro domicilijs habent. Indorum inſuper multi ſub Indica ficu inhabitant, & in æſtate atq; ipſis magnis caloribus, propter ſerpentes,& alia venenoſa animalia,in arboribus lectos ſternũt,vt ibi ſecuriùs dormiãt. Et Brachmanes, qui illorum ſunt ſacerdotes, in ſyluis agunt, & corpus frondibus veſtiunt. Gallorum etiam magi Druidæ, roborum lucos eligebant. Arabum nonnulli in tuguriis ſuper arboribus factis, propter ferarum multitudinem,dormitant.Hyperboreis domus nemora,ſcribente & Plinio, & Solino:quos imitati Phœnices(inquiẽte Diodoro Siculo)Et huius priſcæ habitationis quædã apud poſteros, in ludis ipſis & deliciis, veſtigia remanſerunt:ſicuti in comœdiarum ſcenis. Vmbræ etiam F.Põpeio autore, in ludis Neptunalibus vocabantur caſæ frondeæ:vt hæ tabernaculorum loco eſſent. Nunc & in feſtis diebus,atq; in æſtate publicæ ac priuatæ, ad ſaltandum, & conuiuandum, extruuntur. Fingunt & poëtæ, apud inferos, ac in ipſis campis elyſiis, nemora eſſe, quæ ſemper vireant,in quibus animæ beatulæ inhabitent & ſpacientur.Seneca:

Nunc Elyſij nemoris tutus Errat in vmbris. de Priamo loquitur. Verùm quòd ſyluæ Deorum habitatio fuerint, Vergilius teſtimonio eſt,

Habitarunt Dij quoq; ſyluas. Lectus prætereà,Varrone autore,dicitur à foliis collectis,quibus ſterneretur. Arundinũ verò lanugine, quæ Grecè σάμαξ dicitur,vt inquit Pollux,famulis ad cubandum ſternebatur lectus. Ab hac enim prima ſyluarum habitatione Poëtæ homines ex arboribus natos finxerũt planè,vt ait Seruius,cùm homines ducta ſecum ſua ſobole è ſyluis egrederentur, ex arboribus procreati crediti ſunt. Vergilius,

Gensq; virum truncis, & duro robore nata.

Quod ad Arcadas primùm quidam retulere, qui ſe ante lunam, & aſtra natos, iactitarent. Statius Papinius:

Lib. Theb. 4. *Arcades hinc veteres aſtris, lunaq; priores*
Agmina fida datis nemorum vos ſtirpe rigenti.
Fama ſatos, cùm prima pedum veſtigia tellus
Admirata tulit : nondum arua, domusq;, nec vrbes,
Connubiisq; modus : quercus, lauriq; ferebant
Cruda puerperia, ac populos vmbroſa creauit

Fraxin

Fraxinus, & fœta viridis puer excidit orno.

Finxit enim antiquitas, hominum primum genus è fraxino procreatum: quod Palephatus ad rem gestam reducens, Fraxinum hominem fuisse scribit, cuius liberi Fraxini dicti sunt, vt Meliæ fœminæ, à Melio viro, ab Helleno verò Hollones, & Græci Iones, ab Iono. Ab hac autem hominum prima origine tractum adagium, Ex quercubus nati. In eos, qui ingenio fero, & agresti sunt. Sic enim apud Homerum Hector Achillem alloquitur: ὦ κριῶν τὰ ἐκ δρυὸς καὶ πατρὶς.

Arborum fructus, primi hominum victus. CAP. IIII.

PLVTARCHVS Cheroneus, non minus eloquens orator, quàm philosophus eximius, ac fidelis historicus, inter ea, quæ tot, tantaq; monimenta nobis reliquit, dialogum conscripsit, in quo interlocutores Vlyssem, Circen, & ab ea in bestiam conuersum Gryllũ facit: qui Circes munere in pristinam formam reuersus, Vlyssi longè beatiorem fore brutorum quàm hominum vitam, (vtranq; enim expertus fuerat) plurimis ostendere, ac persuadere satagit: præcipuè verò, quòd brutis naturâ cibus vnus amicabilis sit. Nonnullis autem herba, aliis radix, fructusq; arboris cuiusdam. At solus homo omnia degustat, cuncta experitur & deuorat: vt quod sibi proprium, conueniensq; sit, nondum sibiipsi præscripserit: vt vnus solus ex omnibus animantibus, vorator sit. quippe qui ex solis plãtis, atq; seminibus, sine labore, sine arte vesci nesciat: suo etiam quoq; tempore, alia atq; alia sumere, decerpere, vindemiareq;. Verùm huiusce rei Hippocrates, artis medicæ verissimus dispensator, cùm de priscorum medicina agit, homines pomis, seminibusq; nutriri debere arbitratur: vt sine labore nullo alio cibo indigeant: quibus idem homines per exordia vsos asserit. Arborum autem fructibus quod est illarum primaria dos, sine frugibus victitamus: totq; diuersis cibis, vt præ varietate mitiores seligamus, non per tauros subactos, curuisq; aratris subuersam terram, terendamq; aream. Quibus verò alias præter natura ingenitas delicias immiscuimus, siue ab homine, adoptione, & connubio, culturaq; blandos sapores didicerunt, vt sic inductos homines, cœlum ipsum, fructusq; ipsos spectarent, quos etiam si attingere pigeat, caducos tamen legimus. Dogma autem Pythagoreum apud Ouidium est: *Lib. Metam. 15.*

Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora: sunt fruges, sunt deducentia ramos
Pondere poma suo, tumidæq; in vitibus vuæ.

Et idem, de victu hominum post illorum creationem loquens: *Lib. 1. Metam.*

Ipsa quoq; immunis, rastroq; intacta, nec vllis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,
Et, quæ deciderant patula Iouis arbore, glandes.

Satyra II. Iuuenalis verò ſuæ tempeſtatis ciborum deteſtatus luxuriam, ſic inquit:

Signinum, Syriumq́ pyrum de corbibus iiſdem
Æmula Pirenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, ſiccatum frigore poſtquam
Autumnum, & crudi poſuere pericula ſucci.
Hæc olim noſtri iam luxurioſa ſenatus,
Cœna fuit. - Idem alibi:
Illas domi natas, noſtraq́ ex arbore menſas
Tempora viderunt: hos lignum ſtabat in vſus,
Annoſam ſi forte nucem deiecerat Eurus.

Athenienſes autem primùm ficubus, Argiui & Tirynthij pyris ſylueſtribus, Medi amygdalis, Indi arundinibus, Carmani palmis, Perſæ terebintho, vt autor eſt Ælianus, victitarunt. Iulius Pollux veterum cibum fuiſſe drupas, & ipſas oliuas ſcribit. In Rhodo plurima ficus, & in Caria naſcitur, vt in annonæ caritate, illis non minimum adiuuamentum ſit. Hyperborei, qui vltra Riphæos montes inhabitant, arborum fructus ſolùm comedunt, vti prodidit Clemens ex Hellanico in ſtromatum libris, & ante illum Plinius & Solinus.

De nonnullis alijs gentibus, arborum fructibus veſcentibus: & quòd exercitus, arborum fructibus aliti. CAP. V.

SICVLVM Venti filium, ex arboribus victum priùs inueniſſe, Euſebius in præparatione euangelica, autor eſt. Non defuerunt tamen, qui poſt inuentam terræ culturam, ac ipſas fruges, arborum fructibus veſci non deſierint, ſiue id agricolationis inſcitia, ſiue deſidia, aut ſoli vbertate, & ſolo ſuæ regionis beneficio contenti, vt in primo eſu remanere maluerint. Plato diuinus philoſophus, cùm de victus hominum ratione diſſerit, primò de Cyclopibus agit, qui cibum ex fructibus ſponte prouenientibus deſumerent. Indi, qui ſecundum Indum fluuium inhabitant, fructibus ſylueſtrium arborum victitant, autore Philoſtrato. Aracis fluuii inſularũ accolæ, vt memoriæ mandauit Herodotus, plantarum maturos fructus colligunt, & ad cibum hyemalem reponunt. Maſſagetæ, qui & inſulas ac montes incolunt, fructibus ſylueſtribus viuunt, & illorum expreſſos ſuccos bibunt, vt Strabo ſcribit. Idem Medos ſeptentrionales iiſdem fructibus veſci ait, & ex malis ſiccis ac tritis, maſſas conficere, & ex amygdalis panes. Caduſii, vt in Artaxerxe autor eſt Plutarchus, pyris, ac malis, aliiſq; arborum fructibus veſcuntur, ſolo fruges denegante. Aſtomorum Indiæ gentem ad Gangis fontem Plinius poſuit: ſine ore, halitu tantùm, & odore viuunt, quem naribus trahunt. Nullus verò illis cibus: tantùm radicum, florumq; varios odores olfaciunt, præſertim ſylueſtrium malorum: quæ ſecum in longiore itinere deferunt, ne deſit ex olfactu cibus. Ægyptij, mẽſe Septembri, qui apud eos Thot dicitur, melle & ficubus veſcũtur. In Ruſpina Africæ ciuitate, deſiccatæ fici panis atq; obſonii vicem præbent: quibus cados implent. Sed omnium arborum nulla eſt, quæ plures

plures populos alat, affatimq; cibũ prębeat, atq; palma. ex ea enim (inquit Plinius) gentium panis. Nasamones, vt Herodotus scribit, sub æstatem relictis ad mare pecoribus, ad locum Ægilem dictum palmulas decerpturi conscendunt, quæ ibidem plurimæ, ac prægrandes sunt. Nam illic fructiferæ omnes. Quas cùm præmaturas legerint, ad solem desiccant, vt post aliquot dies maceratas sorbillent. Nunc & Indi pane palmeo victitant. Hæ etenim frustatim dissectæ, atq; in sartagine ex oleo frixæ, panis vsum præbent. Arimphæi de quibus iam meminimus, vt refert Herodotus, ex arbore, cui nomen Pontico, viuunt. Magnitudo eadem quæ fico: fructus verò fabæ similis, nucleumq; instar habens. Is enim vbi mitis fuerit, exprimitur. Quod verò nigrum crassumq; defluit, nomine aschi, legunt ac lacte commistum potant. Ex eius quoq; crassitudinis fæce, massas ad esum reponunt. In necessitate prætereà arbores non homines priuatim, sed exercitus ingentes aluerunt. Sæpe enim illis euenit, vt deficiente annona, & commeatus facultate, arborum radicibus alerentur. Philippus enim Persei pater, vti ex Polybio scribit Atheneus, cùm Asiam percurreret, annonaq; eius militibus defecisset, à Magnetibus victum poposcit, à quibus ficus accepit: & cùm Myuntem posteà cepisset, & regionem Magnetibus, ficuum causa donauit. Alexandri autem exercitum vbi ad Indiæ maritima peruenisset, consumptis, & deficientibus alijs salimẽtis, & ad vltimum, famem sentire cœpisset, palmarum radicibus, quas rimarentur, & quæ illîc vbertim erant, alitum fuisse Q. Curtius refert. Iuliani etiam principis exercitus in Persas proficiscentis, sæpiùs palmarum fructu satur, plures insulas prætergressus. Prætore autem in Sicilia C. Verre, classis Romanorum ibi fame laborauit, vt palmarum syluestrium radicibus victitare coacta sit, scribente in Verrem Cicerone. Iones à Romanis deficientes, & à Gn. Pompeio in fugam versi, ad propria remeantes, glande fagina enutriti (referente Appiano. Idem cibus, vt Plinius, ex Cornelii Alexandri testimonio scribit obsessos in Chio oppido, durare fecit. Caselii oppidanis ab Hannibale obsessis, Romani, siue Prænestini, nuces per Vulturnum fluuium miserunt, quibus sustentarentur, vt inde hostis longam obsidionem sustinuerint. Et vt ab Historicis ad poëtas recedam, Achæmenidæ inter Siciliæ syluas, ob Cyclopas occultantis, cibus fuit bacca & corna, Ouidio verò glans.

De Lotophagis, & alijs, qui ex arborum fructuum victu nomen sortiti sunt. CAP. VI.

NONNVLLI quòd ex cuiusdam arboris fructu vescerẽtur, nomen adepti sunt. Quorum primi, plurium ac memorabilium virorum monimentis, fuerunt Lotophagi, Loti arboris fructu victitantes, qui Libyæ populi fuerunt. Verùm de illorum situ, variæ autorum sententiæ, præsertim verò, vtrum in magna, minori've Syrte fuerint. Siquidẽ Homerus, à quo præcipua illorum, & antiquior fama progressa, horum regionem citra Borion, in intimo Syrtis minoris sinu posuit: Et post eum Herodotus ad

Gindanorum oram in mare porrectam. Huius enim opinionis fuit Strabo, vt huius Syrtis minoris, insignis insulæ, meminerit, cui nomen Meninx. de qua Silius: Nerintia Meninge natus. Hanc Eratosthenes, vt ille refert, Lotophagiten dictam scribit. Hæc modò Gerbis dicitur. Polybius verò eam non longè à minore Syrte posuit. Ptolemæus autem inter duas Syrtes, Orientem versus ad Cyniphen flumen locauit. Alii circa Philenorum aras, Quiq; alii fuerunt geographi, huic opinioni adhæserunt, vt siti sint ad eam Africæ partem quæ in Italiam vergit. Hæc autem regio, hocq; etiam fructu, exercitus vltrò citroq; per Africam commeantes pauit, vt Plinius ait. Et de Ompheli exercitu, Carthaginem petentis, alii memoriæ mandarunt. Horum vicini, secundum mare sunt, Machlyes, loto & ipsi victitantes, verùm parcius superiores: Homeri enim carminibus nobilitati, vt ab Vlysse ad eos missos tres exploratores scribat. Qui degustato loti arboris fructu, atque illius dulcedine illecti, apud Lotophagos manere, quàm ad Vlyssem reuerti, maluerunt.

Odyssea lib. 9.

Τῶν δ' ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν,
Οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, ὐδὲ νέεσθαι,
Αλλ' αὐτῦ βύλοντο μετ' ἀνδράσι Λωτοφάγοισι
Λῶτον ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόςυ τε λαθέσθαι.

Æthiopum verò Rizophagi, & Topophagi sunt. Hi enim placentis arborum radicibus in farinam tritis, confectisq; viuunt, vnde nominati. Illi verò ex arborum tenerioribus ramis dente exesis viuunt, vt Diodorus Siculus tradit. Cæteri verò huius gentis homines arborum fructus edũt, & illorum quidam ex palmæ genere, quæ cyce dicitur, panem conficiũt, quo vescuntur, vt scribit Theophrastus. Spermophagi, non procul à Meroë Nili insula, è pomis panem ad victum conficiunt.

Hominum primus è glandibus victus, & de adagijs ἄλις δρυὸς, & ἄλλην δρῦν βαλάνιζε. CAP. VII.

EX omnibus autem plantis, primum hominum victum è glandibus fuisse, non defuerunt, qui assererent. Verùm, vt autor est in Arcadicis Pausanias, Pelasgus vir magnus ac sapiens, primus Arcadas glandium cibũ docuit: à quo & ipsa regio posteà Pelasgis dicta est. Illi enim ac cæteri herbis, & stirpium frondibus, & fructibus indifferenter sæpiùs non sine periculo, vescebantur, sed vitæ cultioris illis autor fuit, & glandium esu admodum delectati vt potè qui anteà dulciorẽ cibum degustassent minime. Ideoq; à Pithyæ oraculo βαλανοφάγοι, (scribente in Coriolano Plutarcho) dicti sunt. Sic etiam ab Homero nominati. Et hic cibus, vsq; ad Cererem quæ terram colere docuit, durauit. Quod testatur Ouidius Naso, & Valerius Flaccus. ille sic,

Lib. 1. Fastorũ.

Officium commune Ceres, & Terra tuentur:
Hæc præbet causam frugibus, illa locum:
Consortes operum, per quas correcta vetustas,
Quernaq; glans victa est vtiliore cibo. Hic,

Aut

- Aut curru sæuos frænasse dracones.
Credulus ignaras Cereris quo vomere terras
Imbuit, & glauca quercum damnauit arista. Tibullus etiam.
Clans alat, & prisco more bibantur aquæ:

Vergilius, & Claudianus. Quod ille de Chaonia, hic de Dodonæa sylua, quæ Epeiri sunt, glandium feraces, expresserunt. Ille,

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus Georg. lib. 1.
Chaoniam pingui glandem mutauit arista. Hic,
Vnde datæ populis fruges, & glande relicta, De rap. Proserp. lib. 1.
Cesserit inuentis Dodonia quercus aristis.

Et Iuuenalis, sui temporis luxum detestatus:

Contingunt homines veteris fastidia quercus.

Præterea Vergilius in sacris Cereris, quernam coronam messoribus tribuit, quòd frugum inuentione, glandium victum aboleuerit:

Et Cererem clamore vocent in tecta, neq; antè Georg. lib. 1.
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.

Victus autem iste in glandium genere fuit è fago, vt voluit Seruius Maurus. Est & esculus è genere glandiferarum arborũ, ab esu vocitata, quòd antiqui eius fructum in escam desumerent. Ab hoc enim priscorum victu, tractum Græcum adagiũ, cuius meminit Cicero ad Atticum, ἅλις δρυὸς, id est, satis quercus. Quod de discedentibus ex viliori vita ad meliorem dicitur. Et aliud ἄλλην δρῦν βαλάνιζε. De his, qui mutuò petunt, & identidem ab eisdem mutuò accipiunt. Athenis insuper mos fuit, vti in nuptiis puer quispiam vndiq; spineis frondibus, & quernis glandibus opertus, coronatusq;, cunas panibus plenas ingrediens hæc proferret, ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον, id est, euasi mala, meliora nactus. Quæ vox ominabatur sponso sponsæq;, tanquam essent ad meliorem fortunã profecturi. Malum enim vocabant & glandes & spinas, panes verò bonum: quòd steriles sint spinæ, & glandibus victitarint antiqui. Nec etiam post inuentas segetes, idem glandium vsus, apud multos cessauit. Scribit enim Plinius, sua tempestate glandes multarum gentium fuisse opes, pace gaudentium: qui frugum inopia, & arefactis ipsis in farinam, ad panis vsum spissarent. Lusitani, veluti memoriæ mandauit Strabo, qui in montibus degunt, duabus anni partibus querna victitant glande: quam cùm desiccauerint, molunt, & in panis vsum recondunt. Allobii, ex Sarmatis populi (inquiente in stromatis Clemente) glandibus, & arborum baccis vescuntur.

Sapientes aliquot, & athletas, nonnullosq; alios, solis arborum fructibus victitasse. CAP. VIII.

VVM iam primùm apud omnes reperto frugum vsu, & alijs edulijs, omnes rudem glandium pristinam vitam exuissent: qui tamen arborum fructibus vescerentur, inuenti: vti philosophi,

& athletæ,& aliquot nationum sectæ.Illi enim quod eo cibo promptiores,& animo,spirituq; aptiores ad studiũ, & ad philosophãdum faciliùs, & conducibiliùs fore arbitrarentur:& multo impedimento esse,plurimarum rerum, maximè carnium esum, ad imbuendam, adipiscendamq; sapientiam. Hi enim, quò ad laborem fortiores, ad cursum leuiores, ad sudorem vegetiores, quò denique vim & corporis robur augeant. Et horũ primus fuit cibus,siccæ fici.Chiron præterea,Seruio autore, Achillem virum fortem,ac plusquàm athletam, sic educauit, vt nullum cibum coctum degustaret,verùm vt herbis, baccisq; syluestribus tantùm vescerętur.Vnde Euphorion poëta Εἰς ἰστίην χιλὸν κατήιε πάβανα γευςὸς τοῦ νεκαρμι δονεςμιν ἀχιλλέα φημίξαντο. Persæ,inquit Strabo,liberos fructibus syluestribus,puta glandibus,& pyris syluestribus vesci docebãt. Hũc autem athletarum victum, Pythagoras exercitator primus, ad carnes commutauit, viamq; his aperuit, quò audiùs atq; liberiùs, epularentur. Propterea Euripides, in primo Autolico, eijciendos eos censuit: nullum ex infinitis, quæ in Græcia existerent, malis, athletarum genere deterius, ducens. Nunc de philosophis. Indorum verò sapientiores, qui nudi incederent, talæ siue palæ arboris fructu alebantur: & arboris alterius fructu,quæ magnitudine,& ramorum amplitudine,mirum in modum præcellẽs esset,ac fructuum suauitate insignis.Et apud eosdem Germanos,cuiusdam selectioris sectæ philosophi erant, ij syluicolæ,fronde, & arborum syluestrium fructibus, victum desumebant: vestes quoq; ex arborum corticibus contexebant, & illi omnium honoratissimi habebantur.Esseni interea partem Iudææ,quæ Occidentem tueretur,obtinebant:memorabili disciplina,non solùm à Iudæis recesserunt,verumetiam ab vniuersarum gentium ritu,vt scribit post multos Solinus.Venere abstinebant, & apud eos nullum cum fœminis commercium. Pecuniam nesciebant: palmis tantùm viuebant.Persarũ insuper reges,veluti in Artaxerxe prodit Plutarchus, cùm apud Parasgadas, sacris regio more initiarentur, caricas in cibũ sumebãt. Phraotes quidam Indorũ Rex Apollonio Tyaneo, apud Philostratum, se palmis,atq; his arborum fructibus quos hortus irriguus suppeditaret:quẽ proprijs manibus coleret,victitare asserunt.Sed nunc ad aliquos philosophos,apud quos priuatim,vt apud Phraotem hæc vita transiit.Zeno Citieus vt Laërtius in eius vita scripsit, caricis tantùm ad vitam vtebatur,quem aliquando Philemon,cùm post panem caricas loco obsonii comedentem conspexisset, acerbè taxauit. Menedemus etiam philosophus ad cœnã semel vocatus, mensam lautissimis cibis, atq; diligentiori apparatu diuitem tacitus coarguens, solùm oleas sumpsit.Anchimolus & Moscus in Helide philosophãtes,vt inquit Athenæus,solis ficubus vescebantur,nihilominus tamen corporibus validis fuerunt, sed ex hoc victu & aquæ potu, id mali illis euenit, vt illorum sudor grauis fuerit:ita vt eorum odorem in balneis omnes vitarent. Matris Atheniensis, donec vixit, vel nil, vel certè parum, præter myrti baccas comedit.

Quòd Reges ac Magnates olim arborum fructibus donarentur. CAP. IX.

N arborum prætereà fructibus, non defuit muneris honos. Siquidem verò his & Principes, & Magnates donabantur: quibus amicitiam iramq́; , aut inirent aut placarent. Israël autem Iosepho, qui toti Ægypto sub regis voluntate imperabat, resinam, stacten, aromata, nuces, & pineas, & amygdalinas filijs deferendas præcipit. Nónne & Abigailis, Dauidi vuas passas,& caricarum massas ducentas obtulit? quo verò dono, non tam huius iram, quam contra maritum conceperat, extinxit: quàm amorem in eam conciliauerit: vt defuncto marito, eam in vxorem acceperit. Verùm quid magnificentius, quid diuinius, quid deniq; admirabilius. Ecce reges Magi, infanti itidem regi, è Saba Arabiæ, quæ ministerium significat, prælonga regione, stella prælucente, ac iter præmonstrante thus, & myrrham offerunt: quibus certè Deum, ac hominem (proferente diuo Ioanne Chrysostomo) confessi sunt. Quippe in thure, Dei honorem, in myrrha, corporis sepulturam: in auro autem, quod etiam dederunt (vt mihi liceat extra rem parum progredi, maximè vt nil tam diuini mysterij prætereundum sit) regni potentiam denotarunt. Artaxerxes Darij nepos, & Xerxis Persarum potentissimi Regis filius, insignis magnitudinis malum punicum à paupere, qui Mises vocabatur (authore Æliano) oblatum excipere non veritus est: interrogauitq; eum, è quónam horto lectum: qui respondit è domo sua allatum, & in horto suo depromptum. Cui tandem Rex: Per solem (inquit) hic homo tali cura, & diligentia, è parua ciuitate, magnam, si fidei eius crederetur,quàm celerrimè efficere posset. Quibus profectò verbis,cura,& indefesso labore, contra etiam naturam, meliores atq; præstantiores res, omnes effici posse, significabat.

De bellarijs, & adagijs, ἀβυδήνων ἐπιφόρημα, & Attica bellaria. CAP. X.

Solis arborum fructibus olim homines contentos superius docuimus: verùm posteà augescente illorum ingluuie, non abundè satis mansuetiores cortis & bestiæ ac aues ad esum fuerunt. Alias autem expetimus: viscum, tendiculasq́; & inescationes atq; retia illis tendimus, paramus. Alias etiam ad illarum prædam enutrimus, & studio peruigili docemus. Feras autem non sine nonnunquam vitæ periculo etiam venamur: vt sæpe, dum illis vesci cupimus, ab his occumbamus, & deuoremur: vt nobiscum pro vitæ tuitione iure naturæ digladientur, nos autem pro ciborum luxuria. Neque enim his terrestribus & volatilibus animalibus solùm contenti: maria longè nauigamus, altè scrutamur, cum beluis, & immanibus cetis, bellum gerimus: cum ipsius maris æstuantis fluctibus congredimur: vt sæpenumero, dum piscibus epulari desidera-

mus, illorum eſca efficiamur. Iam enim ſoli arborum fructus, ad ſecundas menſas reſeruantur,vt alijs eſcis ingurgitati,ſint tamẽ ſecundæ menſæ honores. Quod Secundus his perelegantiſſimis verbis teſtatur, præconium aliud non minimum arborum. Ex his recreans membra olei liquor, vireſq; potus vini, tot deniq; ſapores annui ſponte venientes, & menſæ. Depugnetur licet earum cauſa, cum feris, & paſti naufragorum corporibus piſces expetantur: etiamnum tamen ſecundæ. Bellaria autem, Macrobius Aurelius, & ante eum A.Gellius,omne ſecundæ menſæ genus, ſignificat. Ariſtophanes, inquit Pollux, menſas ſecundas bellaria vocat, vt etiam bellarijs veſci dici poſſit. Græcè τραγήματα dicuntur,& πέμματα, & ἐπιφορήματα: vt ex verbis Herodoti in primo colligitur: σιτίοις μὲν ὀλίγοις χρέονται ἐπιφορήμασι δὲ πολλοῖς. & etiam ἐπαίκλια. His enim ſecundis dulcia apponebantur: vnde bellaria etiam dulciaria appellabantur,& quia cum lauri folijs comedebantur, quod dicunt κάπτειν, inde cammatidas vocabant folia ipſa. A bello enim, quod bonum ſignificat, Priſcianus bellaria deducit: Et hæ ſecundæ menſæ, ex arborum fructibus conſtabant, vt malis cœna finiretur, vnde Horatius,

serm.lib.1.Saty.3.

- Si collibuiſſet ab ouo
Vſq; ad mala citaret, io Bacche, modò ſumma
Voce, modò hac reſonans, quæ chordis quattuor ima.

Erant autem bellaria, inquiente Polluce, myrtides, caricæ, & meſpili. Græcorum etiam in conuiuijs pyra aqua merſa erant: quod nunc apud nos in æſtate roſacea fit.Plinius etiam ſua tempeſtate,per Hiſpaniam obſeruari dicit, vti in ſecundis menſis, glandibus veſcerentur. Menedemo verò fuiſſe bellaria pyra, & mala punica,tum matura, tum præcocia, ſæpe caricæ & huiuſmodi,memoriæ prodidit Laertius. Plutarchus in Artaxerxe, reges Perſarum de more regio initiandos, pro bellarijs terebinthum deguſtare ſcribit. De bellarijs autem ſic Horatius:

serm.lib.2.Saty.2.

- Tum penſilis vua ſecundas
Et nux ornabat menſas, cum duplice ficu.

Vina quoque dulcia A.Gellius,& Macrobius, in antiquis comœdijs hoc vocabulo dicta annotarunt: vt propterea Liberi bellaria vocarentur. ἔυθρυπτα, bellaria deliciosè parata dicuntur, quæ in ſacris inferebantur: vnde Apollo ἔυθρυπτος dictus. Hypatus mons in Bœotia(teſte Pauſania) ſuprà Gliſſantem vrbem: In eo autem Iouis templum, ex quo Hypatus cognominatus. Ara in delubri veſtibulo,quod Erechthion appellabant. Ad eam verò nihil, quod animatum eſſet, immolabatur, verùm omnis generis tantùm bellaria, & libamentum. Lacedæmonij bellaria non comedebant: quam ob rem, cùm Thaſij Ageſilao regi eſculentum obtuliſſent,aliquot bobus & pecudibus acceptis,reliqua renuit,inquiens, Date Ilotibus. Hi Spartanorum ſerui erant. Cæterùm, Cornelius Celſus, ſecundam menſam bono ſtomacho nihil nocere,imbecillo verò coaceſcere.Græcum adagium eſt, ἀβυδηνῶν ἐπιφορήματα,id eſt, Abydenorum bellaria. In Abydeno autem Aſiæ ad Helleſpontum ſita ciuitate, quæ & Mileſiorum colonia fuit, mos inoleuerat, vt poſt cœnam nutrices ad

conuiuas

conuiuas infantes deferrent, quorũ eiulatus, quòd sæpe illis, propter non anteà visos, & incognitos homines, contingebat: molestiæ potiùs, quàm voluptati erat. In eos verò dici vsurpatum, quorum aduentus, animi perturbationem quandam adferret: & eos abesse desiderarent. Est aliud adagium, Attica bellaria, quod de lautitijs, & cupedijs dicitur.

Vestes, vina, & oleum, ex arboribus, & alia quædam hominibus necessaria. CAP. XI.

DOMICILIA, victum hominum arbores fuisse suprà demonstrauimus: superest vt ex his etiam vestes contexamus, quibus illi ad solis æstus, & frigoris algores, sese protegant. Libro, inquit Plinius, vestis quo verosimili munere, veluti arbores ipsas ab his tuetur. Cortices enim arborum ac folia, gentium, quibus corpus velarent, prima tegumenta fuerunt. Cognata quidem res, vt à quibus & victum, & domicilia accepissent, ita, & vestes. Massagetas insularum quarundam Scythiæ homines, suas arbores vestire Strabo scribit. Astomi Indiæ populi, de quorum cibo suprà, ex Plinio diximus: ex frondium lanugine vestiuntur. Arabes, ex arbore cyna vocata, cui folium palmæ simile est, vestes componunt. Ex Sarmatis (inquit Clemens in stromatis) ij, qui appellantur Allobij, arborum induuntur corticibus. Germani, vt ait Mela, arborum corticibus corpora contegunt. Calcei prætereà nunc, & antiquitus, ex ligno confecti, qui Festo Pompeio calones vocitarentur. Marcello autem Nonio calones dicti sunt, qui ligna militibus subministrarent. κᾶλα enim Græcè ligna dicuntur. Fœminas insuper suberis cortice, in calceatu hyberno vsas fuisse, Plinius testatus est. Quamobrem Græci non infacetè eas arborum cortices, appellabant. Vinum autem, & oleum, præcipui ad hominum vsum liquores, ex arborum fructibus: vt etiam vites prætercam, quas arbores esse, nemo inficias eat. Quorum rationem, cùm de singulis arboribus scribemus, docebimus.

De quibusdam regionibus, in quibus incolæ lanam ex arboribus ad vestium vsum depectunt. CAP. XII.

PLVRES autem gentes memorantur, apud quas arbores lanigeræ, & integræ, ingentesq; syluæ huiusmodi sint: verùm omnium principatum habuerunt Seres populi, vt omnibus pretiosis indumentis illis iam nomen Seres populi dederint: vt iam bombycinas à sericeis non distinguamus. Qui si plurimorum testimonio, hoc lanicio memorabiles, apud omnes fuerunt, de eorum tamen situ, apud multos variatum. Plinius Scythiæ extra Imaum montem populos esse voluit, Indis conterminos, qua parte, Seria, Abasa, Sacæa, insulæ iacent. Pausanias verò Græcus scriptor, in Æthiopia esse, & sinum rubri maris colere: cui opinioni Vergilij autoritas accedit:

Georg. 2. *Quid nemora Aethiopum molli canentia lana.*
Velleráq; vt folijs depectant tenuia Seres?

Martianus autem Capella, Persidis gentes esse scribit. Seruius, Vergilij interpres, hos apud Indos posuit. horum nominatiuus singularis Ser. Ausonius:

Iam pelago volitat mercator vestifluus Ser. Et Sidonius:
Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Nam vermiculus ipse, vt autor est Pausanias, Ser dicitur. Lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: vnde geminus fœminis labor, redordiendi fila, rursumq; texendi. De his hoc modo Ammianus: Seres, apud quos abundè syluæ sublucidæ, à quibus arborum fœtus, aquarum crebris asperginibus, veluti quædam vellera, mollientes: Ex lanugine, & liquorum mistam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesq; subtegmina conficiunt sericum. Aliter Pollux, & Seruius, vt apud eosdem, in arboribus vesci vermes, qui bōbyces vocitentur, vti in aranearum morem fila tenuissima deducant, vnde sericum fiat, vt illæ lanam arboream non posse intelligi, quæ alibi procreetur. De his sic Silius:

Seres lanigeris repetebant vellera succis.

Nunc de cæteris apud cæteros arboribus. Indos vestire suas arbores, Plinius in scripta mandauit. Quod variè ab alijs proditum est. Nonnulli verò ibi syluas ferre lanas testati sunt, nasciq; linum candidissimum. Arrianus subdidit, ex quo illi linteas vestes contexerent, & eis Macedonas pro tomento vti, & sagula conficere. Alij autem, sericum ex corticibus arborum à nonnullis excarminari, quod byssus diceretur. Theophrastus enim plantam esse, ex qua illi vestes consuerent, cuius folium mori simile haberet, toto autem corpore cynorhodo proximè cerni, quæ ordinatim ferantur. Vt si à longè prospiciantur, vites appareant. Astomi Indiæ etiam populi, de quorum victu suprà ex Plinio dictū, ex frondium lanugine tegūtur, & ex alia quadam arbore, quæ mori folio similis est, ex qua lineas vestes facerent. Fert & Ægyptus, vt Pollux autor est, arborem ex qua lanificium contexant, cuius vestes crassitudine tantùm à lineis differunt. Densior arbori fructus, nuci persimilis, triplici cortice munitus: duobus verò exterioribus detractis, interius hic, vbi nucis instar effloruerit, lanam refert, eximitur, atq; in lanam netur. Æthiopia, hoc illo etiam autore, Ægypto contermina, laniferas arbores habet: huic propior, verùm maior, folijs, in quibus lana adnascitur, mali punici similibus. In India etiam (prodente Herodoto) arbores sunt agrestes, pulchritudine tamen, tum etiam bonitate, nulli alteri cedentes. Pro fructu lanam ferunt, qua ad vestimenta Indi vtuntur. Arbores in Tylo insula, atq; in excelsiore suggestu, laniferas nasci, Theophrastus autor, quarum folia, si maiora essent, vitium videri poterant: cucurbitas, mali cotonei amplitudine, producunt, ex quibus telam, dein vestes, alias viles, alias pretiosas, consuunt. Cuiusdam verò insulæ in Oceano aduersus Meridiem positæ, Diodorus Siculus meminit, eius tamen nomen non ponit: ex cuius

cuius

cuius molli ac ſplendida lanugine, incolæ ſibijpſis veſtes præparant. In Atlante autem plantas cupreſſo aſſimiles naſci Plinius tradit quæ infrà, tenui lanugine obducuntur, ex quibus, addita arte, veſtes, quales bombycinæ, conficiant. Et vt propiùs ad noſtros accedamus, atque ex ipſo Plinio, in Co inſula, cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus quoq; naſcuntur: ex quarum flore imbribus decuſſo, (terræ halitu animante) vermiculus generetur, qui bombyx vocitetur: qui inſuper ſtamen, ad veſtes bombycinas faciat.

Medicina, & vnguenta, ex arboribus. CAP. XIII.

EST & aliud, quò natura, in arborum fructibus & illorum tot ſuccis atq; odoribus, ad vſum hominum productis, ſui miraculum, non ſatis compleuiſſe, videri poterat: ni parens illa, nulla non ſui parte, ijſdem ad ſanitatem videlicet, ſimul atq; voluptatem prodeſſet. Vt hæc, quæ à terra longiùs abſunt, non ſolum ferrent auxilium. Quorum primo, nec ſyluæ, lucorúmve horridior facies caruerunt, vt deniq; medicina fuerit ſolitudo ipſa, vt hîc tantùm de illa ex ſyluarum habitatione, & conſuetudine generaliùs dicam. De ſingularum autem, quotquot ſunt arborum, & illarum partium facultatibus, quæ ſatis amplæ ſunt, nec inter ea, quæ natura genuerit, ad medendos morbos, minimo impendio, ac leuiori artificio poſteriores plantæ fuerunt. De quibus, dum de illarum, ſuis locis, generibus agemus, dicetur. Itaque exercitatione ipſa, vt omnis medicorum teſtatur ſchola, vel ad corporis augendas, & confirmandas vires, vel tuendam valetudinem, nil ſanè vtilius, nil ſalubrius. Ea tamen Galeno medicorum facilè principi magis commendatur, quæ ſub vmbra miſta fit, quam Græci ὑποσυμμιγῆ vocant, & Celſo eiuſdem profeſſionis autore eam meliorem, quàm quæ inter parietes, atque in ipſis viridarijs, & ſub tecto fit. Vt plurimum enim vento leui, vt auram potiùs dicamus, ſyluæ mouentur: quam arborum folia, ſua leuitate excitant, & aduenientem ſentiunt: aërisq; denſitatem ibi ſiſtere non permittunt. contra etiam valentes flatus ſyluæ, ſua firmitate, nos protegunt. Viridis prætereà arborum color, viſum fouet. Quæ res non minimum ſanitati confert. Nam confuſis oculis (vt inquit Seneca) proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit. Nocuis enim & peſtilenti aëri, ſyluas præſertim pomiferas, & odoriferas, ſingulasq; ſolùm arbores obijcimus: vt ſuaui, & molli vento, nos ab infirmo aëre defendant, & tueantur. Proſunt inſuper non parũ ad euitandã aëris contagionem, ſyluarum vmbræ, & amœnitas: potiſſimum verò fragrantium. Quum enim Romæ, peſtis atrociter ſæuiret, Commodus princeps medicorum conſilio Laurentum ſeceſſit, quòd hæc Regio, lauri crebris ſyluis, vndè nomen accepit, opaca foret. Cuius odores plurimum contra cœli maleficia prodeſſe, cuiq; notum. Hæc Herodianus. Contra peſtilentiam etiam hæc arbos, authore Ariſtophane, foribus affigebatur. Ægeſippus etiam author eſt, Herodem ob vxoris Mariamnæ mortem,

mortem, quam interfici mandauerat, tanta triſtitia affectum, vt in grauem corporis ægritudinem inciderit: quam tantum aër peſtilens auxit, vt dein ſuorum medicorum ſuaſu, ſeſe ſyluarum ſecretis abdiderit,& refuſo paulatim vigore, & venationibus recreatus, ſimul & corporis, & mentis ſalubritatem receperit. Syluæ præterea, quæ picis, reſinæq; gratia raduntur, vtiliſſimas phthiſicis eſſe Plinius ſcripſit,atq; illis,qui longa infirmitate, non recolligunt vires,& illum adiuuare plus cœli aëra,plus ita, quàm Ægyptiam nauigationem, pluſquàm lactis, per montium æſtiua potus herbidos. Vt poſtremum vegetiori corpuſculo ſint,qui puriſſimo fruantur aëre. Sed erant per ſe fructus, ſyluæq; mira, verùm rurſus iuuit luxuria, ea verò ſimul omnia miſcere, & è cunctis odorem facere: vt ita primùm ex his excogitata atq; reperta vnguenta fuerint. Vt arbores non ſolùm, ad hæc, quæ ſuprà commemorauimus, ſatis eſſent, ni ad luxuriam quoq;, ac delicias naſcerentur: Græci ea μύρα, à myrrha arbore, generaliter vocarunt, & in arborum genere nux myrepſice, id eſt, vnguentaria diceretur. Specialem autem appellationem ab his arboribus, ex quibus conſtarent & conficerentur, veluti roſaceum,ſiue rhodinum, elatinum, melinum, malabathrinum, & ſic de cæteris receperunt. Quorum rationem ſuis locis, patefaciemus.

Arborum vſus circa chartas, & quòd deorum oracula, in arborum folijs exciperentur: & de adagijs, Folium Sibyllæ: &, Non in foro ligneo iudice: & quando primùm chartæ inuentæ. CAP. XIIII.

LIVS arborum non minimus vſus, vt chartarum, & membranarum vicem præberent: & priuſquam ex papyro, & animalium corijs fieri cœpiſſent. Quibus maximè vitæ humanitas, & mortalium memoria poſteris conſtaret. Itaq; primùm hoc munus, palmarum folia præbuerunt,atq; in his ſcriptitatum: vt inde φοινίκια γράμματα, è palma dicerentur, quæ Græcè φοίνιξ vocitatur. Verùm nonnulli, ad literarum inuentionem, quarum inuentores primi Phœnices perhibentur, retulerũt. Sed & Indos quoq;,in his ſtilo ferreo,ex aliquo colore ſcribere,qui apud eos nauigarunt, aiunt. In eiſdem verò folijs Cumæam Sibyllam ſua oracula ſcripſiſſe, Seruius è Varrone, memoriæ mandauit,quod etiam è ſuo Vergilio eſt, etſi palmæ nomen non expreſſerit:

Inſanam vatem aſpicies, quæ rupe ſub ima eſt,
Fata canit, folijsq; notas, & nomina mandat,
Quæcunq; in folijs deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atq; antro ſecluſa relinquit.

Ex qua re ortum adagium, Folium Sibyllæ, de re veriſſima. Ad quod alludit Iuuenalis:

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

Et vt in folijs quarundam arborum oracula Deorum conſcriberentur,

religioſiùs

religiosiùs obseruatum: veluti in lauri folijs, in quibus Apollinis Delphici responsa exscriberentur: Vt de illis intellexerit Vergilius, dum ait:

- Folijs ne carmina manda.

Et Seneca in Oedipo, Hoc me Delphicæ laurus monent. Et ante chartarum inuentionem, leges in asseribus ligneis scribebantur, quas in medio foro suspendebant: vnde parœmia, Non in foro ligneo, indice autore Ioanne Chæco. De his enim dictum, qui sine autoritate aliqua quid assererent: vt in monimentis suis aliqui reliquerunt. Sed post arborum folia libri chartarum vsum dederunt: vt inde codices ipsi nomen sumpserint, vt solius Iuuenalis, in re tam nota, testimonio contentus sim:

- Aut summi iam margine libri,
Scriptus, & in tergo, necdum finitus Orestes.

Ad quam verò rem, philyræ cortex, quæ tilia dicitur, vt plurimum selectus. Quod ostendit Martianus Capella: Raro verò (inquit) libri philyrea cortice subnotati. E philyra autem fieri libros tenuissimos, atq; in vtramq; partem replicabiles, in Commodo, Herodianus autor. Insuper Vlpianus Iurisconsultus, Librorum appellatione contineri ait, siue in philyra, siue in tilia, conscribantur: vt propterea philyræ vocatæ sint, omnium arborum tuniculæ, ad scribendum aptæ. Nomina itemq; coniuratorum, in tabulis tiliaceis, eijsdemq; duplicibus exscribi solitum Ioannes Xiphilinus autor. Arundines etiam (authore Plinio) chartis seruiunt, vt illa ad id idoneior sit, quæ syringias (authore Dioscoride) vocitatur & calami Ægyptij, affinitate quadam papyri, Verùm probatiores Gnidij, & qui in Asia, circa Aneticum amnem proueniunt. At nunc arundinum calamus tenuissimus, maximè Italis, ad scribendum accommodatus. Ad hoc enim anteà quàm è pennis auium calamus repertus, & vt de arborum libris testimonium aliquod præbeant: documenta cùm priuata, tum publica, in arborum libris exarata mihi pluries legere licuit. Repertæ autem sunt primùm chartæ, Varrone authore, Alexandri Magni victoria, atq; in Ægypto condita vrbe Alexandrina, nec anteà chartarum vsus fuit.

De Arborum in sepeliendis, vrendis, atq; condendis hominum cadaueribus vsu. CAP. XV.

SVPEREST alia arborum, post tot enumeratas iam illarum dotes commoditas: vt non viuis solùm plurifariàm opitulentur, verùm etiam mortuis, in illorum sepultura. Cæterùm Plinius Secundus Arabiam ingratam, ac falsam fœlicis cognominis subarguit, propter thuris & myrrhæ arbores, quas sola produxit, vt hoc acceptum superis tantùm ferre debuerit, quorum causa genitas fuisse, intelligere debuerit, cùm eo plus inferis, impendat, vt illam potius hominum etiam in morte luxuria, beatam fecerit, defunctis vrendis. plus adhibens, vnum prætereà sui dicti exemplum subijciens, Neronem scilicet principem tantum in nouissimo Poppeæ suæ die concremasse: quantum annuo fœtu ferret: veluti

rerum periti aſſeuerauerunt. Æſtimetur poſteà,toto orbe (vt verba illius accommodem) ſingulis annis, tot funera aceruatim congeſta, honori cadauerum, quæ dijs per ſingulas micas dantur. Primùm enim hominum cadauera in arcis recondebantur, maximè Græcis,quas è cedro vel cupreſſo,ob materiei diuturnitatem,fabricarunt. Electra enim apud Euripidem ſibi Oreſtiq; fratri,ex cedro exoptat ſepulcrum, & quotiens ille ſepulcri mentionem facit,totiens è cedro confectum ſcribit. Thucydides autem nobilium ac locupletum qui in bello occubuiſſent,capſis cupreſſinis recondi ſolère. Quod Lucanus faſſus,

Et non plebeios luctus teſtata cupreſſus.

Q.Curtius, apud Niſam Indiæ vrbem, oppidanorum ſepulcra è cedro facta eſſe. Pythagorici, atteſtante M.Varrone, in myrti, oleæ, & nigræ populi folijs: condi maluere.Lacedæmonij etiam cadauera inhumantes, oliuæ fronde circundabant, vt Plutarchus in Lycurgo prodit. Et apud Vergilium:

-Pallantis molle pheretrum
Aen. 11. *Arbuteis texunt virgis, & vimine querno:*
Extructosq; toros obtentu frondis inumbrant.

Mos autem Ægyptiorum, condendi ad plures annos cadauerum, alius fuit. Siquidem omnem aluum exenterabant,quam exinde cùm diligenter expurgaſſent, rurſum myrrha, caſia, & cæteris odoriferis,excepto ſolummodo thure,contuſis,referciunt,& illud ſic compoſitum,in ligneam hominis effigiem,tanquàm in tumulum includebant. Communior poſteà, & cuiq; hominum conditioni magis aptior, & vſitatior ſepulturæ modus,priſcis fuit,vt cadauera lignis cremarentur,vt tantùm hoc ſepulturæ genus, in Germania claris, reſeruaretur. Vt cæterorum funerum nulla ambitio foret: ſicuti de moribus illorum ſcribit Tacitus, ſed ad id certa ligna requirebantur. Hoc autem non abſq; mathematica ratione fuit. Quippe Heraclitus omnia ex igne conſtare affirmabat, idcirco in igne debere reſolui. Lignorum enim ad hoc congeries, pyra Seruio dicebatur: quæ cùm ardere cœpiſſet,rogus:cùm iam exuſta,buſtum:quem etiam ordinem Vergilius Æneidos vndecimo ſeruauit:

Conſtituere pyras. Et pòſt:
Conditur in tenebras altum caligine cœlum,
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis,
Decurrère rogos. Deinde:
Semiuſtaq; ſeruant
Buſta.-

Poſtremum illud adde, ex Nicolai Collectaneis, De moribus gentium, quod Colchi defunctos, non ſepelirent, verùm ex arboribus ſuſpendebant.

Quòd in hortis, antiqui ſepelirentur & de Cyri ſepulcro.

CAP. XVI.

IN

N hortis autem, ex priſcorum monumentis, antiquos ſepultos fuiſſe, legimus. Vt quemadmodum illis in vita delectationis plurimùm accepiſſent, ſic etiam his poſt mortem ad corporis quietem fruerentur: ac ſi animulas ſuas in eis ſpatiari, tanquam apud campos Elyſios exiſtimarent. Alexandrini autem tempore Strabonis, hortos & ſepta condendis cadaueribus dicata habebant. Cyrus autem magnus Perſarum rex in hortis ſepultus, omnium prunorum generibus conſitis: cuius ſepulturam Alexander Magnus, è Iudæa ad Paſagardas rediens, inſpicere deſyderauit, vt Strabo literis mandauit. Erat enim turris non admodum ampla, arborum denſitate latens, & inuiſa, peranguſtum aditum habens: Parte verò inferiori, ſolida, ſuperiore autem tecto, ac ſacello exornata. Hanc verò Ariſtobulus, iubente rege, ingreſſus: cui deinde auream ſe vidiſſe lecticam retulit menſamq; cum poculis, ac veſtem plurimam, & aureolum alueolum lapillis ornatum, & incruſtatum. Beli ſepultura in hortis Babylonicis fuit. Meletis verò ſepulcrum, vt Philoſtratus perhibuit, in Smyrnæ luco fuit. Et, vt ad Romanos principes tandem diuertamus, Sergius Galba, in ſuis hortis, authoribus Suetonio & Eutropio, ſepultus. Antoninus Pius, Adriani apud Baias mortui reliquias, Romam peruexiſſe Capitolinus ſcribit, & ſanctè, ac reuerenter, in hortis Domitiæ collocaſſe.

In ſyluis, & ſub arboribus depaſci quadrupedes, & illa eſſe harum domicilia, & de fronde & folijs animalium cibo. CAP. XVII.

VÆ generi humano ex arboribus neceſſaria forent: ſuprà ediſſeruimus: Nunc ſupereſt vti de illarum circa animalia vſu, dicamus. Erga quæ, vt hominibus, tot ferè ſunt munera. Nam & illorum cibus & cubicula, vt præter homines folijs ac fronde illarum paſcantur. Non ſolùm, quæ terram inhabitant, verùm etiam quæ mare, quæ item per aëra volitant, reptilia quoq;. Hoc autem omne, ad hominum vtilitatem, vt nobis inſeruiant, quibus etiam pòſt veſcimur. Primùm etenim proderit (autore Vergilio) gregem per æſtatem meridie deducere:

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendit ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris, ſacra nemus accubat vmbra.

Inſuper animalia in ſyluis, ſaltibus, æſtate maximè, vbi ſimul & cibum ſumant, & aduerſus ſolis æſtus vmbra ſeſe defendant,

Paſcitur (inquit Maro) *in magna ſylua, formoſa iuuenca.*

Folijs enim arborum viridibus, animalia paſcuntur, vt ſalicis, cytiſi, arbuti: teſte Vergilio:

- Non me paſcente capellæ
Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras. Et alibi:
Lenta ſalix fœto pecori. Et alibi:

Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis.

Nam capræ arbutum quærunt, vt inquit Horatius:

Impune tutum per nemus arbutos,
Quærunt latenteis, & thyma deuiæ
Olentis vxores mariti.

De salice verò expressit Iuuenalis in Romanorum gulam:

Hædulus, & toto grege mollior inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti.

Columella verò laurum viridem, vel iligneam frondem, bobus porrigendam scribit, & capris præbenda ad lactis copiam hederæ vel lentisci cacumina, & vlmi samaram. Folia etiam sicca animalium escæ sunt. E fronde enim, cùm imbribus vel assiduis roribus maturuerit (nam anteà inutilis est) fasciculos componunt agricolæ, quos sub tecto ad boum, & pecudum genus in hyemem reseruant, & is, qui cædit, frondator vocatur. De quo Vergilius,

- Canit frondator ad auras.

Verùm, specialius quædam ex his, quæ bobus magis conueniant, æquum erit, vt digeramus. Inter quadrupedes enim hoc animal homini plus vtilitatis ac commodi affert. Etenim eo terram ad segetes vertimus, onera vehimus, & vbi præ senio, ad hæc minùs vtilis: ad cibum impinguamus: vt eò magis vtiliores, quò plus senuerint, vt plus deniq; nobis inseruiant: Vt denique nobis in vita simulac morte prosint. Si verò fœnum non erit, Aprili, Iunio, Iulio, Augusto, Septembri mensibus, frondem arboream affatim dandam, agriculturæ authores præcipiunt. Octobri verò, & Nouembri ad Idus, vno boum iugo quæ sit corbis vnius. Probabitur maximè vlmea: pòst fraxinea, si sit: sin minùs ornea. Ab hac enim populnea: vltimæ autem sunt ilignea, & quernea. Rectè etiam præbetur laurea, hederacea, arundinea, & folia ficulnea. Cato populneæ admisceri vlmeam, vt satis sit, vult. Attinia autem vlmus, iucundiorem frondem bubus præbet, quòd verò vernacula, longè procerior ac latior sit. Hoc autem admonendum ex his memoratis authoribus duximus, vt si pecus vno frondium genere alueris, ne posteà alterum substituas: Nam bobus fastidium affert. Oues autem hieme repositis vlmeis, vel ex fraxino frondibus commodissimè, aluntur. Pecus oleaster, vt Aristoteles ait, opimat. Capris fraxinus gratissimam præbet frondem. Illud tandem admonemus, ne cuiquam animalium generi, arboris cuiusque frondem, quæ spinas fert, qualis est iuniperus aronia, porrigamus. Nam hæc propter aculeos respuitur.

De glandium & aliorum fructuum arborum circa animalia victu. CAP. XVIII.

GLANDIVM sicut hominum, ita & animalium multifariam victus fuit, & harum multis communis. Columella enim, & Plinius vbi bruma erit, aspergendam glandem esse scripserunt. Cuius rei rationem, sedulò habendam vt præcipiat ille, vt singulis iugis, sin-

gli

guli modij dentur: nec minus nec amplius, diebus triginta, quoquo tempore. Largiri autem, valetudinem infestat. Quòd si parciùs per ver præbeatur, scabiosi, vt Higinus ait, fiunt. Vti in ingrato cibo, per tempus, aut parcitas, aut satietas, pœnitentia sit. Plautus in Truculento:

Rus mane dudum hinc ire me iußit pater, vt bubus
Glandem prandio depromerem.-

Paleis autem immisceri, Columella voluit. Nónne & glandes, suum pabulum sunt? Quo verò impinguescant, carnem tamen humidam facere, Aristoteles author. Homerus prætereà aquam nigram, ac copiosam glandem, suibus pinguedinem suggerere scribit. Italiam verò glandibus abundare memoriæ Polybius prodidit, quæ in nemoribus eius regionis atq; in diuersis locis producatur. idq; in primis testimonium esse, quòd generis Italici homines, penè infinitam porcorum multitudinem alant: quæ non solùm ad priuatos vsus sufficiens sit, verùm ad necessarium exercitus apparatum, & ad sacrificia etiam abundè suppeditet. Nemora quippe suibus conuenientissima esse, agriculturæ authores asseruerunt. vt pote, quæ quercu, subere, fago, cerris, ilicibus, oleastris, tamaricibus, corylis, pomiferisq; omnibus, ac syluestribus arboribus, refertæ sint. vt spinæ albæ, græcæ, siliquæ, loti. In quibus etiam pinus, cornus, arbutus, prunus, nucum, & ficorum multiplicia genera. Hæ autem arbores affatim deciduos fructus suibus, & alijs quadrupedibus suppeditant: quibus fruantur, & impinguescant. In Galliarum etiam multis prouincijs, amplæ glandiferæ syluæ. In quibus sues saginentur. Ex quibus etiam domini reditum non minimum faciant, penso in singula suum capita, certo pretio. Glande etiam oues pinguescunt. Nunc & alios ex alijs, quadrupedum prosequamur cibos. Palma autem apud plures gentes animalium esca. Nam in Ægypto, Cypro, Syria, & Assyriæ Seleucia sues, reliquaq; animalia, palmulis vescuntur. Babylonij bobus ouibusq; nucleos aqua priùs maceratos, in escam offerunt. Et vt palmarum cibum prosequar, illum in feris, finiam: Elephanti in cibatu gratissimas palmulas habent. Boues ficubus pinguescunt: quibus Cariæ pastores suas pecudes alunt, vt in vita Apollonij scribit Philostratus. Sues etiam fraxini fructu ad pinguedinem perducuntur, vt Ælianus scribit: sed qui coxarum vertebræ dolorem contrahat.

De feris nonnullis, minoribúsue animalibus, auibus, & piscibus, arborum fructibus vescentibus. CAP. XIX.

NVNC reliquos arborum fructus prosequamur: quibus feræ, minoraq; animalcula, aues quoque, ac pisces vescuntur. Omnes autem feras bestias, quæ pluribus aut quibusdam particulatim arborum fructibus vescuntur, longum enumerare. Quod si facilè, tamen onerosum, & minùs idoneum. Vrsus, & aliæ permultæ feræ, fructus omnes arborum omnium edit: quibus vt fruatur, arbores lubrico corpore, conscendit, in horreaq; sua, in multam hyemem recondit. Tauri, bisontes, vt Pausanias in Pho-

censibus memoriæ reliquit, non alium pabulum habent. Pinus tamen satiuæ nucleos, putaminibus euolutos, vix attingunt. Glires, sciuri omnis generis glandes in arborum cauernulis ac suis horreis, per hyemem, repositas rodunt: talpæ radices etiam. Et vt ad minora animalia sectaq; deueniamus, Vermiculos, ex quibus sericum fiat, apud Seras populos (de quibus suprà) nasci Pausanias mandauit memoriæ, & arundine prædulci pastu ali. Nunc & in Gallia, Italia, Hispania, multisq; alijs prouincijs, vermes bombyces mori albæ folijs alicubi propter hoc satæ quadraginta, à Vergiliarum exortu, vsq; ad sequens solstitium, diebus, enutriunt, qui vellus conficiunt. Olim principum, magnatum, & magistratuum vestis, nunc verò plebeiorum, sordidarumq; & infamium personarum. Vt quod olim insigne ac decorum fuerat nunc vile, & multis repræhensibile, & si auctius pretium. Tanta est huius seculi in vestitu, sicut in cæteris, rebus luxuria. Nunc de auibus, quarum etiam arborum fructus esca fuit. Turdi, picæ, glandes cùm deficiunt, recolligunt, atque in sua repositoria abditas, ad victum reseruant. Ficus exsiccatas, & in tenues partes comminutas, & aqua per viginti dies dilutas, anserculis, vbi adoleuerint, in cibum præbent. Valent ad iam grandiores impinguandos. Turdi in domestica domo enutriti, myrti baccis, hederæ, lentiscíq; fructu pascuntur. Hi etiam ac merulæ iuniperi baccis pascuntur, sibi ipsis gratissimo cibo, nec alio esu gratiorem carnem nanciscuntur: quæ è loci opportunitate, iuniperæ vocentur. Vescuntur etiam olearum folijs, vt testis Epicharmus apud Athenæum. Superest vt de piscibus agamus: vt marinos à fluuiatilibus, in cibo etiam separemus: vt primùm de marinis, atq; de thynnis dicamus, quorum victus fuit glans, tam multiplex fuit eius erga tot animantium genera esus. Quercum autem admodum humilem, sed fructu maximo impendio vberem, apud Cartaiam Hispaniæ regionem prope maris litus nasci, Strabo scribit. Fructus autem in mare delapsus, vel vento deiectus, & aquarum æstu longè iactatus, thynnos alit, eximieq; pinguefacit, vt longè macriores sint, deficiente alimento. Qui autem longius absunt, & esu insipidiores, vt quum etiam glandium fuerit abundantia, thynnorum item sit copia. Quare non aberrarunt, qui eos porcos marinos vocitarunt. Hæc eadẽ prodit Polybius Megalopolitanus. Sepia in maritimis arborum fructus suffuratur, & sæpe deprehensa, furti pœnas luit. Nunc de his, qui in lacubus, stagnis've, ac piscina includuntur. Quibus dandũ esse, si facultas fuerit, Columella scribit poma viridia aperta, nuces digitis infractas, ficos molles, & cõminutas, aut elixũ molle sorbum. Quòd si propter hyemis sæuitiam eius generis esca dari non potuerit, si qua temporis sint poma concisa, ficus arida, semper obijciantur, eximia si sint, vt Beticæ, Numidicæq; regionum. Et vt hanc rem satis amplam minimo animali finiam, cicadæ, sicuti memoriæ reliquit Aristoteles, nasci minimè possunt, vbi defuerint arbores. Vt hac ratione circa Cyrenam nullæ sunt, in oppido verò permultæ, quia ibi plurimæ arbores. Hìc de animalium ex arboribus victu, simul atque vno in loco, quod etiam ad harum laudes spectet, dixisse sat est: ne etiam, cùm de ipsis speciatim scripturus, hæc referre necesse sit.

De arborum reditu, vectigalibus, & pretio: & de nonnullorum erga aliquas amore. CAP. XX.

RBORVM reditus, commoditas, & neceſſitas ipſa facit, & harum maximè, quarum plus indigemus. vt quum illarum plurimus, ac frequentior vſus eſt, puta ipſo eſu, materie, paſtu, venatione, & alijs non paucis illarum etiam genera, raritas pretia augent. Plurimum verò regiones, vt vnaquæque plus altero indigeat, alia verò materiæ, propter maris vicinitatem, ad ædificandum naues. Sterilitas etiam vicinarum, etiam reditum adauget. Vti abſolutam reditus rationem præſcribere, ſicuti nec de vnaquaq; re, impoſſibile ſit. Habet enim, quæque regio harum pretium, quod augetur vel minuitur. Tantùm verò, quarundam apud antiquos reditum referam. Sylua prǽtereà cupreſſorum apud antiquos quæſtuoſiſſima fuit: Quòd harum, tam marium quàm fœminarum, aſſerum & perticarum amputationem admitterent: quæ Plinij tempeſtate, tertiodecimo anno ſingulis denarijs venirent: vt plantaria, filiarum dotem, appellare, in more eſſet. Arborum vectigalia publica, etiamnum priuata, pluribus fuere ſolùm de his, ex quibus vectigal publicè, penſum eſt, dicemus. Arabas autem ſingula millia talentorum thuris annua Perſarum regibus penſitaſſe, author Herodotus: Pro quo etiam pendunt Gebanitarum Regi: cui eidem Sabæi, quartam partem exſoluiſſe ſcribit Plinius. E balſamo autem Romanis Iudǽi tributa pendebant, vt in illorum auaritiam exclamauerit Iuuenalis:

Omnis enim populo mercedem pendere iuſſa eſt Satyra 3.
Arbor, & eiectis mendicat ſylua camœnis.

Poſteà verò eam ſeuit fiſcus, vt proptereà in eam, ſicut in vitam ſuam, ſæuirent Iudæi. Contrà defendêre Romani: vt pro ea tandem dimicatum ſit. Sarmenta quoque eius in merce fuerunt. Nam amputatio ipſa, & ſurculus intra quintum annum DCCCC. venit. Ex cocco alteram tributi penſionem Hiſpaniǽ pauperes ſoluebant. Morini ob platanos, & vmbram ipſam vectigalia luebant. Nec minus miraculum (vt Secundi verba ſubijciam) in pomo eſt multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millibus nummum maiore ſingularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Si qua autem tellus, ingruentibus bellis, vel iam finitis, coli deſiiſſet, aut iam inculta remanſiſſet, in hunc modum proclamare iubebant Romani (Appiano ſcribente) vt volentibus illam colere, quintam partem vectigalis fructuum arborum anteà perceptorum exoluerent. Rhodiorum quippe tributa fuerunt ficus, vinum, oleũ: Quorum ſubſidijs illorum rempublicam adminiſtrarent, & ſuſtentarent. Et noſtra tempeſtate Luſitanorum Regum præcipui reditus, ex vectigalibus fructuum arborum Indicarum, ſicut & olim Romanorum, plurimarum arborum fructus, De quibus Martianus Iuriſconſultus, in Digeſtorum libris. De pretijs autem arborum idem atq; de illarum reditu cenſendum, vti certum aſſignari poſſit minimè: etiam ſi venales fuerint.

fuerint. In qua verò re, genus, raritas, ingens craſſities, coma ampla, denique vmbra, exiſtimanda forent: verùm maximè circa aliquas, quorundam affectio. Aut quod eas ſeuerint ætatis quandoq; teſtimonium, aut parentes maioréſve: ſed inter hæc maximè locus. Pluris enim facimus, in compluuio, cortéve, quàm in ſuburbijs ſatam. Pluris quæ publicè, quàm quæ priuatorum vmbræ creuit: Omnia tamen, ex temporum ratione, & diuitiarum modo ac luxuria. Quòd vno L.Craſſi, & Cn.Domitij Ænobarbi, ex Plinij & Valerij Maximi teſtimonijs, exemplo comprobabimus. Ambo enim nobiliſſimarum gentium, ambo ſimul, cenſuram, pòſt conſulatum geſſere. Anno autem conditæ vrbis ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo, frequentem iurgijs, propter morum diſſimilitudinem. Craſſo verò domus erat, quæ olim fuerat Q.Catuli, qui Cimbros cùm C.Mario fudit. Domitij autem illa, quæ fuit C.Aquilij equitis Romani & clariſſimi Iuriſconſulti, multum verò pulcherrima, conſenſu omnium, ea ætate,in colle Viminali. Cn.Domitius,vt erat vehemens natura, accenſus prætereà odio, quod auidiſsimum ex æmulatione eſſe ſolet, Collegæ (altercatione orta) obiecit, quòd columnas Hymettij marmoris in porticu domus haberet,increpuitq; tanti Cenſorem habitare,pro domo eius millia nummorum identidem promittens. Quem Craſſus continuò, vt præſens ingenio ſemper, & faceto lepore ſolers erat,Quanti ipſe domũ ſuam æſtimaret,interrogauit? Qui reſpondit, ſexagies ſeſtertia. Quo ergo illam, inquit, minoris fore æſtimas, ſi ſex arbuſculas inde ſuccidero? Ipſe tricies ſeſtertia (inquit Domitius) ac ne vno quidem denario, ſi hæ adimerentur. Tunc Craſſus, Vtrúmne igitur ego ſum, inquit, quæſo, Domiti exemplo grauius, & ab ipſa mea cenſura notandus: qui in domo,quæ mihi hæreditate obuenit, comiter inhabitem? an tu,qui ſex arbuſcularum vmbram tricies ſeſtertium ſumma compenſas? Eæ autem fuere loti, patula ramorum opacitate laſciuæ: tanta igitur tunc fuit Romanorum opulentia, tantoq; plus honoris, arbores domibus afferebant,vt ſine illis ne inimicitiarum quidem pretium ſeruauerit Domitius. Communem verò arborum æſtimationem, priuata nonnullorum affectio, & amor ſuperauit. Fuit autem mori eximia arbor in luco collis, qui Corne appellatur, agri Tuſculani. Hanc autem Paſsienus Criſpus, bis conſul, & orator percelebris, Agrippinæ etiam matrimonio, & Nerone priuigno poſteà clarior, Plinij temporibus in tantum adamauit,vt eam amplecti,oſculariq; ſit ſolitus, non modò ſub ea cubare, atque vinum illi fundere.

*

Præfatio libri ſecundi.

VAM vtiles, quamq́ neceſſariæ, ad vitam humanam ſint arbores, ſuprà demonſtratum. Vt non ſolùm homines, verùm animalia quædam enutriant, quibus poſtmodum veſcamur: atque ferè omnibus, quibus arborum, frondium, herbarumq́ cibus eſt, veluti ceruis, capreis, apris, leporibus, cuniculis, & multis alijs, quæ enumerare longum. Sic enim natura comparatũ, vt ab illo inter homines & animantia communi eſu, quædam ſympathia generi humano, comparata ſit, vt his, poſt mortem ad eſcam vtamur fruamur. Ab his autem, quibus caro cibus eſt, omnino abſtinemus: veluti leonibus, lupis, vulpibus, & cæteris, quorum etiam ferocior natura: quorum item à conſuetudine & contubernio ſæpiùs oſores ſumus, vt à nobis prorſus aliena iudicemus. Sed poſt arborum erga genus humanum infinitas dotes, ſequitur, vt de illarum honore, hoc ſecundo libro dicamus, quo multis modis cùm priuatim, tum etiam publicè, honeſtatæ fuerunt. Nam priſca illa ætas, agnitis tot harum commoditatibus, & neceſſario vſu, animi munificentia quadam, quàm plurimis honoribus eas condonare voluit. Antiquorum etenim regum, ac magnatum coronæ, & diademata fuerunt, quibus ſe magis, quàm auro, quàm gemmis, vel alia quacunq́ re pretioſiori, vel aliquo ſubtili artificio, honoratos exiſtimarunt. Triumphantium autem decus, victoriarum geſtamen, & in ſacris ac publicis certaminibus præmium, vti his victores inſignirentur. Poëtarum inſuper coronæ, conuiuarum lætitia. Apud Cæſarum enim & flaminum ianuas excubatrices: lictorum itidem faſces, atq́ militum iacula: nauium quoque roſtra exornarunt præfixæ. Itaque in foro, ad tribunalia, quibus non contenti homines, ni quoque ipſas regiones, etiam ſinus, vrbes, ad perpetuam rei memoriam, illarum appellatione honorarent.

HORTORVM LIBER SECVNDVS.

De quibusdam familijs, & hominibus, quibus arbores nomina & cognomina dederunt. CAPVT I.

RBORVM honores nunc prosequi consentaneum: atque primùm circa homines: vt ab his, tanquam à digniori materia, incipiamus. Quibus verò tantum ipsa antiquitas tribuit, vt ab illis quasdam familias denominauerit, vt illarum cognomina homines non respuerint. Vt generalius ab ipso syluarum nomine, inchoëmus: Syluani plures denominati, & Syluij, vt Posthumius, qui & Syluius, cognominatus. Is enim fuit Æneæ è Lauinia filius posthumus, Ascanij frater. sic dictus, quòd in syluis natus esset. Ouidius:

Lib. 4. Fast. *Posthumus hinc: qui, quòd syluis est natus in altis,*
Syluius in Latia gente vocatus erat.

Ab eo autem Albanorum Reges posteà Syluij vocati, vt inquit Eusebius in chronicis, C. Lucinio, M. Varrone, & Plinio attestantibus: Stolonis cognomen fuit inditum, vt eius genti postmodum hoc cognomen culturæ diligentia conseruauerit. Ab hortis etiam Hortensij vocati, vt Romæ Q. Hortensius Dictator, & M. Cassius Hortensius. Militi etiam, Frondij nomen impositum, quòd fronde capiti imposita, Vulturnum transnauerit: & præclara aduersus Hannibalem facinora ediderit. Vna arbor laurus est, cuius nomen Latina lingua (inquit Plinius) viris imponatur, vt Ciceronis liberto, cui Laurea nomen fuit. Fœminæ verò plures, quæ hanc appellationē sortitæ sunt, tam apud Græcos, & Latinos etiam, Græca appellatione. Nam in pluribus antiquis marmoribus, Daphnis pro viro ac fœmina legere est. Arbuscula, nomen fuit insignis meretricis Romæ, quo tempore Cytheris. De qua Horatius, *Explosa Arbuscula.*

Arbores regionibus & fluuijs nomina indidisse. CAP. II.

EGIONIBVS etiam nomina, siue ab vno arborum genere, siue simul à pluribus imposita sunt. Nam Hyrcania Asiæ prouincia, ab Hyrcana sylua dicta. Et Pieria Macedoniæ regio, à Pierio nemore, vt Plinius ait. Melussa, vna ex tribus Sirenis, ante Lacinium promontorium, non tam à pecoris, quàm pomorum abundantia dicta: quemadmodum Melussa,

lussa, quæ Hispaniæ adscribitur, quæ nonnunquam Peloponnesus nuncupata. Madera, Atlantici Oceani insula, non parum ante tempestatem nostram à Lusitanis inuenta, deinde cohabitata, à lignorum copia sic vocitata. Nam ligna sic vicinæ gentes vocant. Quam verò, vt inhabitaretur, ac coleretur, lignis antè expurgare, præsertim igne, propter difficultatem, necessum fuit: quandoquidem tota syluis opaca, atque inuia esset. Ex qua post cedrinæ mensæ,& alia materies, ad supellectilem lignariam ad exteros exportata. Nape, Metynei campicollis, sic vocatur, quòd arboribus circundata sit. A quercu verò vallis Syriæ, quam alij à terebintho denominãt,in qua Dauid gigantem Palesthinum interfecit.Nunc de his, quæ à singulis arborum generibus, nomen acceperunt. Mysi populi, ab arbore, quæ Græcis ὀξύη, Lydis autem μύση, fagus Latinè, quòd horum mons Olympus, hac vestiatur. A pyrorum enim prouentu, Peloponnesum Apiam dictam, Athenæus author.In qua sententia, Stephanus. Theocriti tamen interpres, pyra à Peloponneso nomen accepisse putat, quòd in ea primùm hic fructus apparuerit. Gadera insula, Cotiusæ nomen habuit, ab oleastro illic nascente, qui cotinus etiam vocaretur. Cedros, insula in litoribus Germaniæ, sic appellata,quòd cedri arbore syluosa sit. A pinu etiam Græca voce Pityodes & Pityusæ insulæ,in mari Balearico: & alia etiam eiusdem appellationis in sinu Argolico. Lampsacus,Hellesponti vrbs Troianis temporibus, prius Laomedontea, Pityusa, & Homero Pityus. In Peloponneso, sinus Saronicus, à nemore querno redimitus, ita Græcia quercum sic antiquitus vocitante. Pausanias tamen à Sarone, qui post Athipum regnauit, dictam vult. In eadem regione etiam Cyparissius sinus, cuius circuitus quandoque ad septuaginta milliaria. A picea,quæ Pades Gallicè vocatur,Septius Metrodorus, apud Plinium, & Marcus Cato in libris originum Padum vocatum scribunt: quòd hæc arbos plurima circa eius fontem adnascatur. Alon etiam fluuius Hispaniæ citerioris, ab arbore, quæ Græcè πτελέα, vlmus Latinè dicitur, vt quibusdam placet, vocatur. Cedrus nomen fluuij in Sardinia, Ptolemæo authore.

Arbores vrbibus, & alijs locis imposuisse nomina.

CAP. III.

SVPEREST vt de vrbibus & locis, quibus arbores appellationes imposuere,quæ plures vt regiones fuere.Daulis Phocensium ciuitas, ab arborum densitate, vt multis placet, nomen habuit, quòd ibi, priusquàm conderetur, δαυλοὺς, densos veteres appellabant: Ficana, oppidum olim clarum Latij Plinio à ficis dictum: de quo F.Pompeius his verbis: Puilia saxa esse, ad portum, qui secundum Tyberim esse ait Fabius Pictor. Quem locum putat Labeo dici, vbi fuerit Ficana, via Hostiensi, ad lapidem vndecimum. In Ægypto etiam Hiera sycaminos, sic cognominata.Nam Hegesistratus exul,quærens sedem,Delphos peruenit,deumq; de sede consuluit: cui Phœbus ibi eam collocauit,vbi colonos oleaginis

coronis ornatos cerneret. Itaque in Aſiam profectus, huiuſmodi colonos circunſpicit, vrbemq; ibi exædificauit. Plutarchus in parallelis. Myletus vrbs Cariæ, anteà Lelegeis, & Pityuſa vetuſtiore vocabulo. Cuius etiam incolæ φθῖρες, vel quaſi φθειρῶν ὄρος. Pinorum enim ſyluis abundauit, quarum fructus vel flores, vt alijs placet, φθεῖρες dicuntur. Præneſte oppidum Italiæ, non longè ab vrbe ἀπὸ τῶν πρίνων, id eſt, ab ilicibus (inquiente Seruio) dictum. Telegonus autem Vlyſſis & Circes filius ad inueſtigandum patrem dimiſſus, deorum reſponſis commonefactus, vti vrbem in eo loco conderet, vbi certantes cum coronis colonos videret. Italiam itaq; ingreſſus, huiuſmodi colonos ſaltare cernit, ibiq; oppidum condidit: quòd à coronis arboreis Priniſtum vocauit, Romanis Præneſte. Buxetum etiam in Italia oppidum, à buxo, Græcis tamen propriam ſignificationem ſeruat. Nam illis Pyxus vocatur. In ea etiam Corneta, à loco, vbi abſciſſa cornus, vt voluit Varro de lingua Latina. Cypariſſia Græciæ ciuitas, à multa ibi cypariſſo, vt oſtendit Homerus in ſecundo Iliados. A palmis autem, duæ inſignes ciuitates memorantur: vna, quæ fuit Romanorum, Maior inſularum Balearium. Alia Syriæ, Palmyra dicta. Illorum verò lingua, Thadamus nuncupata: quandoque Adrianopolis, à Salomone Rege condita, Odonati principis nomine, & bellis aduerſus Traianum, & Adrianum Principes geſtis, clara. Ceraſus, Ponti ciuitas, à ceraſis dicta. Verùm ſicut à lauro homines, ita & vrbes nomen deſumpſerunt. Laurentum, Italiæ oppidum, anteà Lauinium & Lauinia dictum, authore Seruio: ſic dictum, quòd cùm Latinus Telegoni frater & Circes filius, & Ænææ ſocer, poſt Lauinij fratris mortem, quum Lauinium amplificaret, in arce laurum reperit: ſic canente Vergilio:

Aen. 7.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comam, multosq́ metu ſeruata per annos:
Quam pater inuentam primas cùm conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentisq́ ab ea nomen poſuiſſe colonis.

Seruius autem à priſco lauri nomine, Lauinium vocat. Regio etiam Italiæ, hoc nomine, quòd hac arbore opaca: de qua ſuprà Herodiano autore. Et vt de à lauro nominibus, vno in loco finiam, Laurentum locus fuit Romæ, in Auentino monte, à ſylua ibi laurea Ioui ſacra, vbi ſepultus Tatius. Daphne etiam Aſiæ vrbs, in qua Antiochus cognomine Epiphanes, percelebres fecit ludos. Et Daphnus, Daphnuſa, & Daphnitis, inſula, & palatium Daphne. Gaddir Hiſpaniæ ciuitas, aliquando Tarteſſum, & Cotinuſa ab oleaſtri vbertate, ſi Euſtathio credimus. Oleaſtrum oppidi in Bætica Hiſpaniæ (Ptolemæo) nomen. Myrrhinus Atticæ vrbs Pauſaniæ Peloponneſi à myrtorũ copia, quas myrrhinas vocant. Rhamnus, Atticæ ciuitas, Stephano Rhanunta, in tribu Eantide. Sic dicta, Pauſania, & Ariſtophanis interprete, authoribus: quod hic abundè rhamnus frutex germinet Cyprus inſula Carpathij maris, etiam à cypro frutice, quòd ibi frequens, vt voluit Euſtathius. Elea ciuitas, ab oliua, Græca voce,

ca voce. Nunc de alijs nonnullis locis, ab arboribus & plantis, ſic vocatis. In ipſa vrbe Roma priùs memorabimus. Vt primùm de portis, vt de Capena, Neuia, & Viminali: illa autem à Capenis lucis, iuxta Camœnas, de quibus Vergilius,

- Lucosq́ Capenos.

Nunc ſancti Sebaſtiani dicitur. Altera à Neuijs nemoribus: vt Varroni placitum, quæ nunc porta maior exiſtimatur. Hæc autem à viminum ſylua, authore Feſto: vbi Acio conſecratæ ædes: Quæ & Numentana etiam dicitur, & modò diuæ Agnetis. Cæteri verò à Iouis Viminei fano dicunt: inter quos M.Varro. Eſt & quæ Querculana, ſiue Quercularia, quòd quercetum iuxta ſe, intra muros haberet. Romæ locus in regione quinta, qui Malum punicum diceretur, vt voluit Suetonius. Qui etiam alta ſemita diceretur,vt eſt apud Martialem.Vbi thermæ Diocletiani fuerunt, & domus, in qua natus Domitianus, quam in templum gentis Flauiæ conuertit. Æſculetum etiam, ab æſculo dictum. Conſtantinopoli verò domus permagna atq; magnifica, à nuce, quòd huius generis arborem, ante veſtibulum haberet, cognominata. In qua diuus Acatius martyrium ſumpſit. In cuius rei teſtimonium, poſt erectum oratorium, in quo Arcadius princeps orauit, vt ſcribit in hiſtoria eccleſiaſtica Socrates. Contra hanc ſuburbium poſitum, nomine Oliua.

Palmam arborem vincentium in certaminibus & ludis fuiſſe præmium, & de adagio, Palmam dare, & cæteris. CAP. IIII.

ARBORVM non minimus in coronis decertantium ac vincentium honos: vt quas auro,argentóve, lapillis,alijq; rei pretioſiori antiquitas prætulerit. Vt illæ naturæ vis, & corporis exercitij,& velocitatis atque dexteritatis apud omnes teſtes fuerint: & præmium,& ſpecimen quoddam virtutis, quod non Græciæ & cuiuſq; alterius regionis illuſtres ac reges ipſi non detrectarunt. Vt qui maiorem apud ſuos, exterosq; gloriam ſpectarent,pluris arboream,quàm auream facerent. Qua non ſemel pluriésve contenti,ni iterum ac ſæpiùs,illa inſignirentur,vt tanto plus ſe accepiſſe decoris, quò multoties in ludis ſacris, & certaminibus viciſſent. In qua verò re, non pluris mitiorem, quàm ſylueſtrem facerent. Et inter cæteras præcipuam victoriam, obtinuit palma. Siquidem hæc certaminum ſymbolum fuit, atteſtante in Sympoſijs Plutarcho, cuius etiam rei hæc perhibetur ratio: Theſcum enim deuicto Minotauro, è Creta redeuntem, Delum appuliſſe ferunt,& in ea,ob adeptam victoriam,Apollini ſacros ludos inſtituiſſe, in quibus victores Deliaca palma donarentur. Alij ibi è ſacra palma ramum decerpſiſſe, & ſecum detuliſſe, vt inde poſteà inoleuerit mos, vt cuiuſque certaminis victor, palmæ ramis condonaretur. Pauſanias enim huic rei aliam cauſam attribuit. Nam Iaſium vbi in Olympicis vixiſſet, dextra palmæ termitē geſtaſſe ſcribit,& equo inſidentem abijſſe: vt inde dextris, palma portata, victoriæ indi-

cium ſit. Alij aliter & à palmæ natura, quòd ſcilicet longæ vitæ, ſicut & victorum gloria ſit: aut quòd huiuſmodi ingenij ſit, vt vrgentibus, ac opprimentibus ponderibus, minimè cedat, authore & Plinio & A. Gellio: à qua verò vi ac natura, Græci victoriam νίκην vocant, quaſi παρὰ τὸ μὴ εἴκειν. L. autem Papyrio, & Sp. Caruilio Conſulibus, Deuictis Samnitibus, captiſq; illorum oppidis, Aquilonia videlicet & Coruino, palma victoribus data. More tunc primùm è Græcia, apud Romanos tranſlato. Poſteà autem inoleuit vt qui certaturi forent, ſpadicem haberent. Claudianus, *Nutant ad mutua palmæ Fœdera.* Cæſar autem in Hiſpania, contra Pompeij liberos decertauit, atque eos deuicit. In eo autem campo, vbi bellatum, palmæ ramus ſtatim poſt victoriam agnatus: quod non ad Cæſarem, ſed ad Octauium, è ſorore filium portendit. Nam ibi prælians multa præclara armis facinora peregit, quibus clarus futurus erat. Hæc Xiphilinus in epitome Dionis. Muſæ præterea (Phurnuto autore) palma coronatæ, propter homonymiam, quòd Phœnices primi inueniſſe literas credantur. nam palma Græcè φοῖνιξ. Hanc tamen rationem non probat ille: verùm ob arboris teneritudinem, propter quam non facilè ſcanditur, ſicut nec ad Muſas & poëſim propter etiam eius virorem & beneficentiam. Nam dulciſſimos fert fructus. Ab huiuſcemodi corona palmea poſteà vſurpatum, vt hoc vocabulum palma, victoriam deſignaret. Cuius verò ſignificationis, vno Ciceronis, altero Vergilij, tertio Ouidij, teſtimonijs, contentus. Ille, de Senectute: quam palmam vtinam Dij immortales tibi, Scipio, reſeruent. Alter,

-Eliadum palmas Epeiros equarum. Hic,

Et lentæ victoris præmia palmæ.

Vnde prouerbium natum: Palmam dare: & palmam ferre, deferre, palmam tribuere, palmam præripere, accipere in aliqua re. Habere palmam ex aliquo, Reſeruare alicui. Quæ omnia ad victoriam referuntur. Et palmarium, authore Plinio, quicquid in victoria ſit. Dicitur etiam Vlpiano Iuriſconſulto, victoriæ ſalarium. Et ſi nomine palmarij cautum ſit. Terentius in Eunucho: tum hoc alterum, id verò eſt, quo mihi puto palmarium. Victoriam, deam Palmarem Apuleius vocitat: & palmaris veſtis, ſiue palmata: propriè triumphantium fuit, quam merebantur, qui de hoſtibus palmam reportaſſent. Etiam in pace Conſulum fuit. Auſonius in Panegyrico, Palmata veſtis, vt in pace conſulis eſt, ſic in victoria triumphalis. Et palmaris ſententia quæ vincit. Cicero, Sententia philoſophorum palmaris. Et palmaris ſtatua, quæ alicui propter victoriam erigebatur. Cicero, Sed illa ſtatua palmaris.

De ludis Olympicis, quorum præmium ex oleaſtro corona fuit. CAP. V.

APVD Olympiam Græciæ vrbem, quæ & Piſa etiam, authore Stephano, ludi in quinque annos celebrabantur. Vnde Græci ſuis Olympiadibus nomen indiderunt: Romani luſtrum vocant. Spatium autem erat, quinque annorum. Piſa autem Arcadiæ ciuitas,

tas, ſtadijs ſex ab Eli diſtans. Didymus autem per Elim, Piſam intelligit. Quare Seneca in Troade, Coronis Elida claram dicit. Elim, fluuius Alpheus iuxta Piſam præterlabitur. Horum autem inſtitutores primi fuerunt, Oenomaus, & Pelops, in Iouis honorem: Herculem verò primum inuentorem Pindarus vult. in Pelopis enim honorem Papinius conſtitutos eſſe ſcribit:

- Piſea per arua,
Hunc pius Alcides Pelopi certauit honorem.
Puluereumq́ fera crinem detorſit oliua.

Hi autem Curulia fuerunt, prope Alpheum. Paucis hæc omnia complexus Vergilius, Georg. 3.

Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes.

De quibus etiam Horatius in epiſtolis:

Quis circum pagos, & circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui ſpes,
Cui ſit conditio dulcis ſine puluere palmæ. Et alibi:
Sunt, quos curriculo puluerem Olympicum Collegiſſe iuuat.

Horum enim victor, Olympices dicebatur: cuius præmium, ex oleaſtro corona. Quòd primus Hercules, in cuius honorem inuenti, hanc arborem, ex Hyperboreis attulerit. Iuuenalis:

Quid enim velocis gloria plantæ,
Et eſuriens Piſeæ ramus oliuæ.

Id eſt, oleaſtri, ſicut & illud ſuprà Papinij, accipi debet, vt Placidus eius interpres voluit. Ante Olympiam templum fuit: & ante illud lucus oleaſtris conſitus, ex quibus victores contextis ramis coronabantur. Iupiter in eo ſumma reuerentia colebatur: qui Olympius dicebatur. A Pelago autem Triopæ filio conditum, vt Hyginus ſcripſit. Alij autem iuxta Alpheum: cæteri circa Trozenios Herculis clauam in oleaſtrum ſpontè effloruiſſe dicunt. Hoc autem oleæ genus, ex quo corona donaretur, ἐλαία καλλιστέφανος vocabatur vt quæ ab alijs differret. Eiuſmodi folia contrario modo ſeſe habent. Siquidem ramos, vt myrtus fert, & intus folia non albeſcunt. Hunc autem certaminis morem, poſt acceptam, apud Thermopylas cladem, quum à captiuis didiſciſſet Tigranes Artabani filius, coram omnibus ad Mardonium exclamauit, Papæ Mardoni, in quos viros nos induxiſti, qui non pecuniarum, ſed virtutis certamina agitent. Quinque enim diebus durabant, & ab vndecimo incipiebant (inquit Pindarus.) Thelephorij autem ij dicebantur, qui in his oleæ ramos geſtarent. Hoc autem munus ſenum proprium fuit, & horum etiam, qui nulli alij rei vtiles forent, quàm ſalibus comicis, & talibus ferendis. Hoc item poſteà vetulæ obierunt. Apud Athenæum autem in Olympicis Alcibiadem primo ſecundóve ac tertio viciſſe legimus. In cuius victorias Euripides epinicium ſcripſit: cuius plura carmina Plutarchus in illius vita tranſcripſit. Pyndarus etiam plures, diuite vena, memorauit, Lyricorum poëtarum omnium ἐνδοξότατος. Et Pauſanias non

non paucos in Eliacis. Olympicorum ludorum posteà apud Romanos vsus translatus. Nam Cato in M.Fauonij ædilitate, spectaculum in theatro edidit. In quo victoribus, ex oleastro coronas, veluti in Olympicis proposuit: scribente in eius vita Plutarcho. Ad instar autem horum ludorum Æneas ludos curules fecit, vt scribit Vergilius, in quibus victores corona oleagina donauit,

Aen. lib. 5. *- Tres præmia primi*
Accipient: flauaq; caput nectentur oliua.

Antiquum verò Græciæ consulatum Olympicum Cicero victoriam appellat.

De victorijs Atheniensium, & panathenæis ludis, & alijs solennitatibus, in quibus corona oleagina donabatur. CAP. VI.

IN victorijs autem Atheniensium, & alijs solennitatibus corona oleagina donum & gestamen fuit. Tanti enim Athenienses, propter victoriam Palladis, super nominis Athenarum vrbis impositione oleam fecere, vt posteà victoriæ signum apud eos esse cœperit, vt scribit Dionysius Halicarnaseus, in præceptis orationis panegyricę. Dictys enim Cretensis, Græcos Achilli & Aiaci, ob hostium victoriam ac prædas, coronam ex olea condonasse, memoriæ mandauit. In bello autem, quod Græci cum Xerxe gesserunt, Themistocli & Euribadi eandem condonarunt. Qui etiam pro republica aliquod egregium facinus peregissent, illa vtiq; donabantur. Thrasybulus autem occupato loco, cui Phila nomen, & cùm triginta Atheniensium tyrannos sustulisset, atq; ciuitatem in pristinam libertatem vindicasset, prædicta corona insignitus, nec quicquam ampliùs requisiuit, nec quemquam alium hoc honore eum anteuertisse existimauit, hoc solùm ciuili munere contentus. Hac enim donare bonos ciues consueuisse Athenienses, Valerius Maximus autor. Hæc enim duobus connexis ramis fiebat, qua Periclis cinctum caput est. Seneca in Hercule furente, gentilem frondem Atheniensium vocat,

Te ramus oleæ fronde gentili tegat Theseu & Athenienses, patriam coronam.

Panathenæa, quæ & magna sacra, dicebātur, Athenis singulis annis celebrari consueuerant. Theseus autem in Mineruæ honorē primus instituit. Pueri tantùm decertabant: quorum victoris præmium corona oleagina fuit, & vas æneum oleo plenum, quod ex olea sacra pressum erat. Verùm de Romanorum erga oleam honore nunc dicendum. Oleæ quippe honorem, inquit Plinius, Romana maiestas magnum præbuit, turmas equitum, Idibus Iulijs coronando. Cuius solennitatis Dionysius Halicarnaseus meminit. Ait enim, Romanos Idibus Quintilibus, quæ dies cladis Latinorum fuit, Polluci & Castori sacra facere, & milites, quibus nonnullis equi è publico donati sunt, tributim, curiatimq;, ac cateruatim, olea coronatos incedere, ac si è pugna ac victoria redirent, ab æde Martis, vsque ad illorum ædem, quæ extra vrbem erat, progrediendo.

De

De ludis Pythijs, Apollinaribus, & Isthmijs: quorum præmium laurus & pinus, fuerunt. CAP. VII.

YTHIA certamina, à Pythone ſerpente, quem Apollo interfecerat, dicta. Ouidius in primo Metamorph.

Hunc deus arcitenens, & nunquàm talibus armis
Antè, niſi in damis, capreiſq; fugacibus, vſus,
Mille grauem telis, exhauſta penè pharetra
Perdidit, effuſo per vulnera nigra veneno:
Néve operis famam poſſet delere vetuſtas,
Instituit ſacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.

Alij à verbo πύθομαι, quod putreſcere eſt, quòd ibi ſerpens computruerit, vel à πυνθάνεσθαι, quod eſt ſcrutari, quòd illuc profecti Apollinis oraculum ſciſcitarentur. Alij à Pythone, quæ vrbs eſt apud Delphos, quæ primùm Nepe, deinde Petreeſſa: poſteà verò Criſſa, tandem Pytho. Quidam primùm ab Eurylocho Theſſalo atque Amphictyonum duce, debellatis Cyrrheis, in Apollinis gratiam inſtitutos volunt. Pyndarus ad Cliſthenem refert. Ab initio verò, in nouem annos peragebantur, poſteà autem ad quinque annos redacti. Præmium, pecunia primo fuit, poſteà verò è lauro Theſſalonica, corona, non delphica, vt Lucano placuit:

- Hinc maxima ſerpens
Deſcendit Python Cyrrhæaq; flexit in antra:
Unde & Theſſaliæ veniunt ad Pythia laurus.

Ouidius tamen coronam prius ex æſculo fuiſſe ſcribit:

Hinc iuuenum quicunq; manus, pedibúsve, rotáve
Vinxerit: æſculeæ cingebat frondis honorem. Sed addidit,
Nondum laurus erat.-

Pindarus tamen & Callimachus, Græci poëtæ atque Ouidio longè antiquiores, Apollinem poſt deuictum draconem lauream induiſſe teſtantur, hac verò ratione è lauro fuit, quod Apollo Daphnen Ladonis filiam adamauit, quæ mutata in laurũ fuit, vt inquit Pauſanias, in Phocenſibus. Lucianus etiam cum lauro poma addit, quæ præponeret Phœbi ſacerdos. Sunt etiam qui pro lauro, poma intelligant. Romæ etiam ludi in honorem Apollinis fiebant, vnde Apollinares dicti, Feſto memoriæ mandante, quos Romanus populus laureatus ſpectabat, ſtipe, pro cuiuſque copia data. Iſthmia certamina, ſic dicta, quòd in Iſthmo Corynthiaco, apud Cenchreæ oppidum, & Neptuni fanum, celebrarentur, authore Mela. Melicertæ autem ſacra fuerunt. Plutarchus tamen in Theſeo, Neptuno attribuit. Fuit autem Melicerta, ſiue mauis Palæmonem dicere (vtroque enim nomine vocabatur.) Iunonis & Athamantis Thebanorum Regis filius, qui cùm ſe in pelagus demerſiſſet, deorum miſeratione in Portunum conuerſus. Hæc autem inſtituta fuere, quòd quinque maria Peloponnenſium oram adlatrent. Quinquennalia enim fuere. In quibus victores, qui pythionices dicerentur, corona pinea præ-

miabantur. Pindarus tamen antè apio coronatos dicit. In his enim Philonus, Diophorus, & Simonides.

Ἴσθμια καὶ Διοφῶντα Φίλωνος ἐνίκα ἅλμα,
Ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα πάλην.

De quatuor ludis Græcorum, & illorum præmijs circunfertur tale Archiæ epigramma,

Τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροί.
Οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων,
Ζηνός, λητοΐδαο, παλαίμονος ἀρχεμόροιο.
ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα σέλινα, πίτυς.

De nonnullis alijs ludis, & illorum donis, & adagijs οὐ φυλίας ὁ ἀγών: & κισσὸς μετ' ἀνθιστήρια.

CAP. VIII.

MEMORANTVR, & Herea certamina: quæ & hecatombea etiam dicerentur, in honorem Iunonis, cui boues centum mactarentur. Argis fiebant: in quibus quidem victores, corona myrtea, atque æneo clypeo donari consueuerant. Apud Eleos etiam, authore Theophrasto, pulchritudinis certamen fieri solitum: quorum victor arma, quæ Palladi offerebat, & coronam myrteam accipiebat, qua verò redimitus concomitantibus amicis, ad Palladis ædem ducebatur. Vnde adagium, οὐ φυλίας ὁ ἀγών, quod interpretatur, Hoc certamen non est de oleastro. Quod dicitur, quoties de gloria, & pecunia, non de nugis agitur. Anthisteria certamina, ab Aprili mense dicta, qui anthisterion appellatur: in his victores hædera condonabantur. Vnde Græcum adagium ὁ κίσσος μετ' ἀνθιστήρια. Id est, hedera post anthisteria. Cùm quid serò adhibetur. Nonnulli Floralia ea esse apud Romanos existimauerunt. In his sacerdotes liberianæ, vt scribit M. Varro hedera coronatæ, per totum oppidum cum libis sedebant, & foculo, pro emptore sacrificantes. De ludis aliquot sacris, per statiua tempora, atque certis locis, fieri solitis, deq; eorum ex arboribus publicis muneribus suprà dictum. Ad quorum verò imitationem, posteà idem honor, & eadem solennitas, ad ludos siue votiuos, siue voluntarios meauit, vt propterea donaticæ coronæ dictæ. Quod his victores in ludis donabantur, authore Pompeio. Quæ posteà magnificentiæ causa institutæ sunt, secundum capitis amplitudinem, vt cùm lares ornantur. Votiua erat quæ in votiuis ludis donabatur: qualis fuit populnea corona, quæ in sacris certaminibus annuatim dabatur, quæ Euander in honorem Herculis deuouerat: ea quippe die, qua hic Cacum deuicerat. De qua Vergilius:

- Herculea bicolor, cùm populus vmbra
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit.

Posteà enim cœptum est, vt ludorum spectatores coronis etiam insignirentur. Quem morem expressit Vergilius. Sic enim apud eundem fatur Æneas, spectatores alloquens:

- Cingite

- Cingite tempora ramis.

Et in certamine nauali:

Cætera populea velatur fronde iuuentus.

Papyrius Maſſo myrto coronatus ludos Circenſes ſpectare ſolitus erat. De huiuſmodi nonnullis præmijs, hoc modo Statius Papinius:

- Quid Achæa mereri Lib. Syluar. 5.
Præmia, nunc ramis Phœbi, nunc germine Lernæ,
Nunc Athamantæa protectum tempora pinu? Et paulò pòſt.
Nam quod me miſta quercus non preßit oliua,
Et fugit ſperatus honos, cùm dulce parentis
Inuida Tarpeij, caneret te noſtra magiſtro.

Regum coronas, antiquitus ex arborum fronde fuiſſe. Et quòd principum Romanorum inſigne fuit laurus, & de adagio μυῤῥινῶν. CAP. IX.

A Victoribus ad Reges, poſteà arborum coronæ tranſlatæ. Perſæ enim Reges omnium, qui memorantur, diuitijs, agrorum amplitudine, ac hominũ numero maiores ſemper, & vbiq; habiti, ſiue opum abundantia, ſiue regni amplitudine, & ſubditorum potentia, veſtis ac aulæ etiam magnificentia, deniq; ſceptri dignitate: Vt quotiens Græci authores, de his mentionem faciunt, totiens magnos Reges nominent. Horum tamen diadema ex arbore myrrha, & labizo contextum fuit: vt Dion ſcribit. Alexander, à rebus geſtis cognomento Magnus, qui etiam Darium, Perſarum Regem potentiſſimum, bis iuſto bello ſuperauit, Perſea arbore coronari ſolitus, atq; id in Perſei ataui ſui honorem, quòd is plantam hanc è Perſide Memphim tranſtulerit. Principes etiam, ſi Suidæ credimus, coronas myrteas tulerunt: vnde ortum prouerbium μυῤῥινῶν, id eſt, myrteam ambis. Quod in eos dicitur, qui aut magiſtratum aut tyrannidem ambirent. Romanorum autem principum corona è lauro fuit. Nam vt memoriæ Appianus reliquit, Iulium Cæſarem poſt ciuilia bella in vrbem reuerſum, multi Regem appellarunt, & vt aliqui ex ſermone rem ipſam exprimerent, eius imaginem lauro coronarunt, tænijs albis inſertis. M. etiam Antonius conſul ſicuti ex Plutarcho in illius vita eſt, illi in foro lauream porrexit. Quam quum huic ſemel atq; iterum repudiatam denuò obtuliſſet, iuſſit in capitolium deferri, offerentem pauci faciens. Ipſi verò renuenti, plures congratulati, vt cauſas libertatis Reipublicæ aſſertori. Scribit tamen Dion, ciuibus inuitis poſt victorias obtinuiſſe, vti in conuentibus, veſte regia, & corona laurea, ornari perpetuo ſibi liceret: cuius rei cauſam afferebat, quòd caluus eſſet. Decretum inſuper eſt, vt Auguſti palatium lauros propoſitas haberet, ex quibus corona cornea penderet: quaſi ipſe hoſtes perpetuò vinceret, & ciues conſeruaret. Iulianum autem nondum principem, Socrates in hiſtoria eccleſiaſtica refert, quandam ciuitatem ingreſſum, & lauream coronam inter columnas pendentẽ, rupto fune, ſuper eum decidiſſe: & illum am-

plissimè coronasse. Quòd qui viderent, hoc signum futuri imperij fore acclamarunt.

Lauream triumphantium fuisse. CAP. X.

A Ludis, & illorum victorijs, inde obseruatum, vt qui de hostibus victoriam adepti essent, simili honore afficerentur, vt propterea triumphantes ex lauro corona caput suum cingerent. Nam, vt ait Plinius, hæc propriè triumphis data fuit: vt in Aristide, Plutarchus dicat, vt quicquid ob victoriam publicitùs fieret: id cum lauro erat: vt ea præterea victoriæ signum. Quemadmodum enim in victorijs Delphicis lauro coronabantur, sic Romæ triumphantes. quare de ea sic Ouidius Naso:

-Tu ducibus lætis, cùm læta triumphis
Vox canet.-

Iuuenalis in octaua satyra,

Nobilis ornetur lauro collega secunda.

De Mario loquitur, qui secundò de Cimbris triumphauit. Lucanus:

Actaq; laurifera damnat Syllana iuuentæ.

Hoc autem dixit, propter Syllam qui Pompeij adhuc iuuenis, detrectaret triumphum. Nonnulli tamen leguntur, qui in hac pompa, non lauream corollam gestarint, verùm tantùm lauri ramum dextra. quod solum Plutarchi, & Appiani testimonijs clarum patefaciam: Hic in Libyco. Scipionem de Carthaginiensibus triumphantem altera manu sceptrum, altera laurum tenuisse scribit: Ille Paulum Æmilium in triumpho dextra lauri ramum detulisse meminit. Gordianus etiam Carthaginem ingrediens, ramum lauri tantùm tulit, attestante Herodiano. Ex alia arbore præterquàm ex lauro coronas gestasse triumphantes, legere est: Siquidem Papyrius Naso (is autem auus maternus sequentis Africani fuit.) de Sardis triumphans, myrtea vsus corona, quòd illos in campis myrteis debellasset. Hunc autem à senatu impetrasse triumphum, Valerius Maximus negat: sed in Albano monte triumphandi fecisse initium. Cæsar etiam in triumpho Gallico, è citro induisse coronam, autor Paterculus, si cuique is probatus autor erit. Post autem Augustum natum, hæc corona desumi è lauro quòd primùm in palatio consueuit, atque ea die qua Augustus natus, germinasse dicitur, vt Seruius Maurus memoriæ mandauit. Verùm, vt paulò altiùs historiam repetamus, Suetonius autor est, aquilam prætervolantem, & gallinam albam, lauri ramulum rostro ferentem, apprehensam: in Liuiæ gremium, post Augusti nuptias, quum Veientanum suum reuiseret, demisisse. Quem cùm pangi placuisset, posteà adnatum lauretum, ex quo deinde triumphaturi Cæsares, laureas decerperent, vt alias eadem loco sererent, quas sub cuiusque fatorum obitu, vt elanguerent obseruatum. Neronis verò ante interitum omnis sylua exaruit, & genus albarum gallinarum interijt. Fuit autem vltimus è Cæsaribus, qui ab Ænea processerint. hæc Dion. Ramus autem lauri baccas habuit, vt aliquid magnum significaret, eodem authore. Hæ autem

tem coronæ triumphales & Festo & Gellio inquientibus dictæ. Quæ in ipso triumpho, ad Iouis Capitolini pedes deponebantur. Quod Lucanus exprimere videtur,

- Haud sacras poscunt Capitolia laurus.

Nazarius, siue alius sit, qui panegyrim Constantino dixerit, Vidisti enim Apollinem tuum, comitante victoria, coronas tibi laureas offerentem. Corona autem oleagina vsi sunt, authoribus Pompeio & Gellio, qui in prælio non interfuerunt, sed triumphum procurarunt. Illo verò, ministri triumphi, dicti. Hac videlicet ratione, quòd Pallas, cui hæc planta dicatur, belli dea sit. Posteà verò augescente huiusmodi solennitate, milites etiam laureati, triumphantis currum secuti sunt: vt sic purgati à sorde humana, vt existimabant illi, vrbem ingrederentur. Lucanus,

Lauriferos nullo comitentur vulnere currus.

Primùm autem, hac corona triumphasse reperiuntur Liber pater, de Indis, & Romulus deuicto Acrone, Ceninensium Rege, scribente Dionysio Halicarnaseo.

Triumphus vnde, & de ouantium corona, & nonnullis alijs frondeis coronis, & quòd arbores in triumphum ductæ sunt. CAP. XI.

OVATIO triumphum sequitur, paulò (propter rei difficultatem) imminuto honore. Nam sine curru, & pedites à plebeis, non equitibus, in Capitolium ducebantur: sunt tamen qui vno equo vsos existiment. Tunc enim fiebat, cùm sine sanguine parta esset victoria, vt incruenta esset, fugatis hostibus, & non interfectis, & cùm bellum non esset indictum. Ouantes, redimiti corona erant, quæ oualis diceretur: contextaq; ex myrto fuit. Hac autem ratione quòd hæc arbor Veneri dicata fuerit, quæ vim ac bellum perosa sit. Primus Posthumius libertus, in consulatu myrto coronatus incessit: vt eam ipsam arborem hostibus optabilem fecerit, vt posteà ouantium corona fuerit. Sic enim F. Pompeius ait: Oualis corona, est myrtea, quam habebant, qui ouantes introibant cùm bella non erant indicta, aut sine sanguine confecta. Posteà verò ouantium corona è lauro fuit. Nam M. Crassus, qui fugitiuos & Spartacum vicit, cum ea ouauit, Massurio authore: sicut triumphantium è myrto, vt L. Piso tradidit, M. autem Valerius, duabus vsus, laurea videlicet, ac myrtea, qui hoc vouerat. Nero etiam, vt Xiphilinus autor, è Græcia Romam reuersus ouauit oliua coronatus, laurum pythicam præ se ferens, tanti enim in victorijs Romani laurum fecere, vt sæpiùs pro victoria acciperetur. Horatius in Odis,

Cui laurus æternos honores *Lib. Carm. 2.*
Dalmatico peperit triumpho.

Scribit enim, teste Acrone, ad Asinium Pollionem, qui Solonas apud Dalmatiam ciuitatem ceperat, & lauream tanquàm Poëtæ, & triumphanti dedicauit. Idem ad Pompeium Varum:

Longaq́; fessum militia latus
Depone sub lauru mea.

Nempe victores, præterquàm in triumphis, laurea donabantur, sicut suprà docuimus. Cleanthus enim, ab Ænea Vergiliano laurea corona largitus, viridiq́; aduolat tempora lauro. Quòd is primus Fidenam irrupisset. Hic autem Tulli Hostilij Regis auus fuit: & in Samnitium bello P.Dencium, tribunum militum seruauit, imperatore exercitus Cornelio consule. Primùm enim obseruatum, vt nullo cuiusque arboris habito discrimine, coronæ darentur. Frondea enim Romulus Hostum Hostilium coronauit. Triumphus præthereà à ficorum folijs dictus, quæ θρία, vocantur, quibus Bacchi, ipsius triumphi inuentoris milites post Indicam victoriam, vultus cooperuisse ferunt: vbi & arbores ducerentur. Clarum quoq; dictum fuit Pompeij Magni, in triumpho arbores quoq; duximus. Is enim, authore Solino, ex India Mithridatico triumpho, hebenum primò exhibuit. Vrbi autem balsami arborem principes Vespasianus, & Titus, ostenderunt.

Laurum victoriæ nuntiam esse. CAP. XII.

LAVRVS aliter præterquàm in triumphis etiam victoriæ nuntia fuit: quod vt id exprimerent homines, tabernacula, fasces, literas, naues: atq; militum iacula hac, vt dictum est, adornarunt. Pompeiani itaq; milites, de futura contra Cæsarem victoria confidentes, sua tabernacula lauro condecorarunt. Plutarchus tamen in Pompeio, post eius fugam contubernia in suis castris myrto coronata, fuisse inuenta scribit. Idem Paulum Æmilium, Persam Macedonum Regem expugnasse, & post victoriam ad tabernacula reuersos milites, illa lauro, atq; hædera ornasse: Luculus, vt Appianus in Mithridatico autor est capto apud Lemnum insulam Varo, Alexandro, ac Dionysio eunucho: nauem lauro ornatam, vt in victoria (vt ille subdit) mos est, cum literis Romam misit. Literæ etiam, quæ victoriam nuntiarent, lauri folijs insigniebantur. Sic enim libro quinto Liuius ait, Literæ à Posthumio laureatæ sequuntur, victoriam populi Romani esse, Æquorum exercitum deletum. Idem, Post deuictum Perseum nuntius laureatas literas consuli C.Licinio, victoriæ nuntias. Iulianus ad prouinciarum signa, literas laureatas misit, vt testatur Ammianus: quibus se in expeditionibus inter primores versatum significaret. Sic enim Acron in Odis Horatianis inquit, Laureatæ literæ de victoria mittebantur. De fascibus, hoc vnum tantùm è Plutarcho in vita Luculli exemplum erit. Lucullum autem, ac Pompeium, in quodam Galatiæ vico conuenisse scribit. Laureatos vterque propter victoriam fasces ferebat: verùm longo Pompeij per loca squallida, & arida, atq; arboribus sterilia itinere, lauri circa fasces palluerant, ac fermè aruerant. quod vbi Luculliani lictores aduerterunt, ex proprijs, quas recentes, & virides in manu habebant, liberaliter contulere: currumq́; Pompeij frondibus impleuerunt: quod in bonum Pompeij omen cessit. Etenim Luculli

Res geſtæ Pompeij imperium perornarunt. Idem in Pompeio, Tabellarios vt Mithridatis mortem, Pompeio gratam viſu nuntiarent, iaculorum cuſpides lauro adornaſſe: memoriæ mandauit. Dion in Nerone: Nuntius ad Neronem veniens, laurum ferebat, vt illi ſignificaret victoriam, quam Corbulus, de Vologeſo Parthorum Rege, & Teriolate, Armeniæ principe habuiſſet. Mos etiam priſcorum fuit, vt vates lauro coronatus, ac ſi de futura victoria ſperaret, & facem geſtans, aciem præcederet. A quo verò omnes abſtinerent, quòd ferrum in ſacrum virum ſtringere nefas eſſet. Vnde adagium: Ne ignifer quidem ſuperfuit. Cùm ſignificare velimus, omnes ad vnum interijſſe. Quòd autem laurus ſymbolum fuerit victoriæ, Horatius in Odis teſtis eſt, cùm de Auguſti in Hiſpanos victoria meminit.

Herculis ritu modò dictus, ô plebs,
Morte venalem petijſti laurum
Cæſar, Hiſpana repetit penateis
Victor ab ora.-

De cæteris ex lauro honoribus. CAP. XIII.

LAVRI verò præter id, quòd victoriæ ſignum fuerit, aliæ celebritates, quibus antiquis decora atque honorabilis extiterit, Gratiſſima (inquit Plinius) domibus, ianitrix, Cæſarum, pontificum, ſola & domos exornat, ad limina excubat: Menſe quippe Martio ingrediente, vt ſcribit Macrobius, tum in regia, curijsq́; , atque flaminum domibus laureæ veteres, nouis laureis mutabantur. Apollo enim apud Ouidium laurum ſic: alloquitur,

Poſtibus auguſtis eadem fidiſſima cuſtos, ante fores ſtabis.

Feſtis poſteà diebus lauro ornare poſtes cœperunt: vt his Tertullianus atteſtatur, Cur die læto non laureis poſtes obumbrent: quod oſtendit Iuuenalis,

Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumq́ bouem.-

Magiſtratibus etiam prima menſis Ianuarij, folia lauri à populo porrigebantur. Laurum prætereà omnibus ſuffitionibus adhiberi ſolitum erat, quòd omni tempore vireat, vt ſimiliter Reſpublica vireſcat. Peractis enim funerum ſolennitatibus, vt aqua lauri ramo aſpergerentur aſtantes, mos apud antiquos fuit. Quod Vergilius in ſexto Æneidos, in oliuæ ramum commutauit, atq; id in Auguſti gratiam. Ad rem enim lugubrem laurum adaptare noluit:

Idem ter ſocios pura circuntulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo fœlicis oliuæ.

Romæ autem extra Capenam portam fons Mercurio ſacer, à quo nomen acceperit, ſub eius enim tutela mercatores ſunt: ad quem cùm mercatores irent, vnuſquiſque alterius caput eius aqua cum lauri ramo inuocato Mercurio, aſpergebat prolatis in futuri periurij exprobrationem quibuſdam

quibusdam verbis. Huius verò rei amplissimus testis Ouidius, cuius largum testimonium hic inserere, quòd rem maximè exprimat, non fui veritus,

Est aqua Mercurij portæ vicina Capenæ:
Si iuuat expertis credere, numen habet.
Huc venit incinctus tunica mercator, & vrna
Purus suffusa, quam feret, haurit aquam.
Uda fit hinc laurus: lauro sparguntur ab vda
Omnia, quæ dominos sunt habitura nouos,
Spargit & ipse suos lauro rorante capillos,
Et peragit solita fallere voce preces.
Ablue præteriti periuria temporis, inquit:
Ablue præterita perfida verba fide.
Siue ego te feci testem, falso ve citaui,
Non audituri numina vana Iouis:
Siue deum prudens alium, diuámve fefelli,
Abstulerint celeres improba verba Noti.
Et pereant, veniente die, periuria nobis:
Nec curent superi, si qua locutus ero.
Da modò lucra mihi, da facto gaudia lucro:
Et face, vt emptori verba dedisse iuuet.

De ciuica corona, & de nonnullis, qui hac donati sunt.

CAP. XIIII.

NVNC de ciuica corona dicendum, cuius quidem plurimus honos. Militum virtutis insigne clarissimum: Imperatorum (inquit Plinius) clementia, postquàm ciuilium bellorum, profano meritum cœpit videri, ciuem non occidere. Cedunt autem ijs murales, vallaresq;, & aureæ tametsi pretio antecederent. Cedunt & rostratæ, cui tantus prætereà attributus honos: vt nil prosint testes, modò seruatus ciuis fateatur, vt alias non crescat, magis in Rege, aut imperatore liberatis, quàm in ciue decus: quoniam vrbium conditores, in quocunque ciue summum esse voluerunt. Qua semel accepta vti perpetuò licuit: vt incœptis ludis semper illi assurgerent etiam à Senatu in more fuit: sedendi ius, in proximo senatui. Ipsi autem vacatio omnium munerum, patriq;, & auo paterno. Cuius præconium, sic is verbis his finiuit: O mores æternos, qui tanta opera, honore solo, donauerunt clara professione, seruari quidem hominem, nefas esse, lucri causa. Hæc autem primùm fuit iligna. Nam huiusmodi coronam Pompeius dedit: posteà verò magis ex æsculo placuit, quòd Ioui sacra esset. Variatumq;, in quercu, est propter glandium differentiam. Plutarchus ex quercu donari solitum: quòd in expeditionibus glandiferi generis, hanc adinuenire, facile sit, vel quòd Ioui, & Iunoni sacra, qui vrbibus præsidere dicuntur. Nunc autem nonnullos, qui ea donati, referre placet. P.Decius Mus, tribunus militum in bello Samnitico,

nitico, ea donatus, inquiente Cornelio Nepote, vel, vt alijs libet, Plinio Secundo de viris illuſtribus. Sext.Capitolinus. Is quidem de duce Seruilio. Africanus autem de patre apud Trebiam accipere noluit. M.Antonino Philoſopho, & L.Aurelio Vero fratribus oblata. Aurelianus princeps bis ea donatus. Probus in bello Sarmatico ſemel, & Valerianus. Manlius autem octo, quarum aliam, propter ſeruatum Seruilium magiſtrum equitum fuit L.Sicinius Dentatus, qui Romæ Achilles exiſtimatus, vt mandauit F.Pompeius, quatuordecim donatus Cæſar (Suetonius autor) à T.Thermo, in expugnatione Mitylenarum illa donatus. Coriolanus, vti Plutarchus refert, à Dictatore ciuica donatus, propter ciuem in prælio, quod Latini poſt exactum Tarquinium, cum Romanis fecere, ſeruatum. Scipio Africanus (de ſuperiore loquitur V.Maximus) conſulem patrem, apud Ticinum amnem, aduerſis auſpicijs cum Hannibale præliantem ſaucium, interceſſu ſuo, ſeruauit. Quamobrem duabus coronis donatus, ſcilicet vt duplici gloria conſpicuus foret, quòd & patrem, & conſulem ſeruaſſet. Rufus Heluius, miles gregarius, obſeruatum ciuem in bello, quod Tarſarmias in Africa, contra Romanos geſſit, à Cæſare ciuica corona donatus. Ciceroni, propter ſeruatam contra L.Catilinæ, & cæterorum coniurationem vrbem, L.Gellius, vir præclariſſimus à Republica dandam ciuicam coronam arbitratus: vt ille, de ſeipſo teſtatur. Illud enim, non omnino extra rem adijcere placuit, inter ciuicam, & obſidionalem coronas, hoc intereſſe quòd hæc ſingularis ſalutis ſit, altera autem diuerſorum ciuium ſeruatorum.

De coronis poëtarum. CAP. XV.

TRIVMPHANTIVM verò, ouantium, & cæteras coronas, ſequitur poëtarum corona, ac præmium; quibus ex illorum continuo labore atque vigilijs, non minor honor debetur, vt illorum gratia atq; vt doctrinæ periculum, & ingenij tyrocinium fieret. Et ludi literarij, pluribus locis inſtituti eſſent, vt idem honos vincentibus, atque in ludis Olympicis, Iſthmijs, & cæteris concederetur. Fuitq; illorum duplex, ex lauro videlicet atq; hedera. Verùm vt quidam in his diſcrimen aliquod adhibuerint, vt maiores lauro, minores hedera coronarentur: Maurus tamen Seruius, hederam, futurum poëtam indicare, ex hoc Vergiliano aſſerit,

Paſtores hedera naſcentem ornate poëtam
Arcades.-

Quòd autem lauro coronati fuerint, poëtæ, in re ſatis apud literatos viros nota, paucorum teſtimonio contentus ero. Horatius:

Coronandis conſueta poëtis
Laurea.- Idem in Odis:
- Et mihi Delphica
Lauro cinge volens Melpomene comam.

Et alibi de Pindaro: *Lib.4.Carm.*

- Immenſus ruit profundo

Pindarus ore,
Laurea donandus Apollinari. Statius:
- Sed nec solitæ mihi vertice laurus,
Nec fronti vittatus honos.-

Hac enim ratione coronandos lauro poëtas antiquitas censuit, quòd hæc Apollini, qui Musis præficiatur, sacra sit. Scribit enim Hesiodus statim in limine suæ Theogoniæ, ad illum iuxta Heliconem montem, mulieres nouem venisse (hæ Musæ erant) & ramum heliconicæ laurus illi manducandum porrexisse. Qui cùm degustasset, repentè vniuersa doctrina, & poëtica repletus. Cuius rei meminit Ouidius:

Non mihi sunt visæ Clio, Cliusq; sorores
Ascra tuis.-

Fortassis etiam Iuuenalis:

Eloquium vocale modis, laurumq; momordit.

Hedera autem poëtas coronari, testes ipsi, inter Latinos, poëtæ, Horatius, Iuuenalis, ac Propertius. Ille in Odis:

Me doctarum hederæ præmia frontium
Dijs miscent superis. Hic,
Tunc capiti sacros patiar pendere corymbos:
Nam sine te nostrum non valet ingenium. Alius:
Qui facis in parua sublimia carmina cella,
Vt dignus venias hederis, & imagine macra.

Hedera prætereà coronati, propter montem Parnassum Musis, & Libero Patri sacrum cui hedera dedicata. Alij aliter: quòd facilè obuia sit, propter etiam folia virentia, & quòd frontem obumbret: aut etiam quòd intensionem in nectendo patiatur. Et illud vltimum, quòd citra odorem refrigeret. Vti huiusmodi corona huic conueniens sit, qui autocabulos musicos refert, ab authore, qui sic eos docuerat, appellatos. Qui posteà Iambeorum poëtæ vocati sunt, qui hac vsi sunt, autore Athenęo. Vnius insuper generis hederæ Dioscorides meminit, quæ propter poëtarum coronas, poëtica dicitur. Alterum autem genus habere semen crocatum Plinius scribit, Cuius coronis poëtæ vterentur. Poëtis autem certamina literaria, sicut athletis exercitationes, instituta, quibus vincentibus laurus, ac hedera, præmium fuerunt. Huiusmodi autem ludos Ptolemæus Alexandriæ (inquiente Vitruuio) dedicauit. Eiusmodi etiam, apud Nicopolim Epiri vrbem, in eius suburbijs, quinquennales. Fuerunt etiam Romæ, in quibus Valerius Pudens superior euasit: sicuti in epigrammate marmori insculpto, apud Hysconium Ferentanorum oppidum, Guastum modò dicitur, nunc legitur. Huiusmodi enim est (vt hoc solo contentus sim). L. VALERIO PVDENTI. L. FILIO HIC CVM ESSET ANNORVM XIII. ROMÆ CERTAMINE IOVIS CAPITOLINI LVSTRO SEXTO CLARITATE INGENII CORONATVS EST. INTER POETAS LATINOS OMNIBVS SENTENTIIS IVDICVM HVIC PLEBS VNIVERSA HISCONIENSIVM STATVAM ÆRE COLLATO DECREVIT.

Horum

Horum enim ludorum quædam veſtigia apud Tholoſam, & Rothomagum, Galliæ præclariſſimas vrbes remanſerunt.

De conuiuarum, nuptiarum, necnon citharœdorum, arboreis coronis. CAP. XVI.

CONVIVARVM, nuptiarum, atq; citharœdorum frondeæ coronæ nunc veniunt. Non ſatis enim antiquis publicè, atq; in magna lætitia honoraſſe arbores viſum fuit, ni priuatim quoque in conuiuijs frondeas coronas adhiberent. Vt non magnificè, atq; hilariter, & feſtiuè ſe cœnaſſe arbitrarentur, ni coronati epularentur. Feſtis etiam diebus conuiuæ coronati epulabantur, vt Seruius ait in hoc Vergiliano carmine,

- Frondenti tempora ramo.

Tantum enim arborum in coronis honos fuit. Et hæ enim non ſolius arboris, ſed plurium. Dionyſium autem primum inſtituiſſe, vt hedera conuiuæ cingerentur inuenio: vt cùm vino plus ſatis indulſiſſent, & audaciuſculè pluſculùm ſe inuicem ad mutuos hauſtus inuitaſſent, hederæ frigiditate vini potentiam retunderent. Vti hac ratione, hederæ facultatibus, reſtincta ebrietatis vi, liberiùs biberent: & hac moleſtia minùs afficerentur. Fuit quippe Libero Patri vinum potentiſſimum, atque iucundiſſimum medicamentum. Fuerunt item huiuſmodi ex lauro & roſis. Martialis:

Pingueſcat minio madidus mihi canus,
Laſſeturq; roſis tempora ſubtilibus.

Conuiuarum etiam fuit corona philyrea: ſicuti ex Ouidio in quinto Faſtorum patet:

Ebrius incinctis philyra conuiua capillis
Saltat, & imprudens vertitur arte meri.

Contexuerunt enim antiqui è philyræ prætenuiſſimis, quæ inter lignum & corticem ſunt, tunicis coronas. Quibus lemniſci quaſi lanitij: id eſt faſciolæ pendulæ aſſuerentur. Quibus verò non niſi aurei appendi debuerunt: propter Hetruſcos. De his Horatius:

Diſplicent nexæ philyra coronæ.

Qui enim deferebant, Græcè philyrini ſynthomatici dicti. Nec idem coronarum honor, in nuptijs defuit: vt in ſuo aſino aureo libro quarto, oſtendit Apuleius. Quo autore, domus, in qua futuræ nuptiæ celebrandæ erant, lauro adornabatur; & longè ante eum Iuuenalis:

- Necte coronam
Poſtibus, & denſos per limina necte corymbos.

Vti ex hedera fuiſſe oſtendat, hac ratione, vt de conuiuarum ſupradictum. Nam & in nuptijs conuiuia, & lautiſſima atq; opipara ſolent fieri. in quibus liberiùs & hilariùs etiam potare liceat. Et vt aliquid præter coronas ex arboribus ad nuptias addamus, quinq; tædis antiqui in nuptijs vtebantur, videlicet in honorem quinque deorum, Iouis ſcilicet adulti, Iunonis adultæ, Veneris Suadelæ, & Lucinæ. Plutarchus in problematis

 Romanis.

Romanis. Vergilius, in Cyri:

Pronuba nec castos accendit pinus odores.

De teda pinea Plinius libro vigesimoprimo. De qua si Catullus in Epithalamio: *Pineam quate tedam.* In nuptijs, prisca ætas, nuces religiosas fecit, vt fescenninorum comites essent, vt honor ijs maturæ peculiaris esset, propter geminum operimentum, puluinati calicis, mox lignei putaminis, tot modis fœtu munito: quod verisimilius Plinius putat. Spargendarum autem nucum Varroni (referente Seruio) hæc fuit ratio, vt Iouis omine, matrimonium celebretur, vt nupta matura sit, sicuti Iuno. Vel, Festo autore, vt nuptæ nouæ domum noui mariti intranti, fiat auspicium secundum. Nam illud vulgare est, spargi nuces: vt à rapientibus pueris fiat strepitus. Aut quia cadendo tripudium, sonúmve emittant, ne puellæ, virginitatem deponentis vox exaudiatur. Nuptiarum etiam causa, pinus alba, religiosa fuit, & spina quædam. Solebant enim antiqui noctu nubere: vt ignis in face, quæ ex spina alba esset, A noua nupta offerretur. Et id apud Nonium Marcellum, ex M.Varrone, libro secundo, de vita patrum confirmatur: cùm inquit, à noua nupta ignis in face afferetur. Idem in Geruntio didascalo: Confluit mulierum tota Roma, quæ noctu nubere solita, nunc pinea fax indicat. Omnia hæc Vergilius in Bucolicis expressit:

Sparge marite nuces, nouas incende faces.

Tibi ducitur vxor. Spinæ autem nominis Plinius non meminit: vt ea ex fruticibus an herbis sit ignoretur: Facibus autem hæc auspicatissima, quoniam idem fecerint pastores, qui rapuerunt Sabinas. Nuptiarum autem coronis, citharœdorum coronas iungere, par est. Rarò etenim nuptiæ absque instrumentis musicis olim, sicut & nunc quoque, celebrabantur. Fuit enim Romæ antiquitus citharœdorum apud Capitolium certamen, in quo vincentes, quernea corona donabantur, sicuti ex Iuuenale videre est:

An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, & fidibus promittere.

Et etiam ex Martiale:

O cui Tarpeios licuit contingere quercus. Et alibi:
Quid pro Tarpeiæ frondis honore potest.

De nonnullis alijs frondeis coronis & illarura præmiatoribus, & adagio, Malis ferire. CAP. XVII.

RÆTER coronas supradictas superest, vt illas, quæ varijs ludis, diuersisq; solennitatibus & alijs in rebus constitutæ ac deuotæ fuerunt enarremus, vt sequentia capita patefacient. E myrto plures, præter iam memoratas, leguntur. Porrò Atheniensium thesmothetæ, myrto coronati Acropolim profecti, iurabant, se leges obseruaturos, munera non accepturos, nec stateram auream persoluturos. Autor Iulius Pollux Elotis, è myrto corona dicta fuit, quæ cubitorum viginti ambitu erat. Hanc autem

tem Corinthij in feſtis Elotijs Europes oſſa continentem ferebant. Hac verò ratione ex myrto nexa, quòd illius oſſa in hac arbore condita fuiſſent: vt ipſam etiam Europen Elotida appellauerint. Leſbij inſuper myrti ramulos, hypothimidas vocabant. Quibus implexis floribus, ſe cingebant. Alij coronas pectorales, quibus & ceruices etiam coronabant ſuas, ſic vocabant. Ex vitice autem corona vſos antiquos conſtat, ſi Anacreonti credimus. Cuius originem Samij, Caresq; dederunt. Ex varijs cauſis, cuius aliam ex Menodoro Samio tradunt. Admete igitur Euryſthei filia, ex Argis in Samum inſulam aufugit: Ibiq; templi Iunonis, quod à Lelegibus, & nymphis conditum fuerat, curam ſuſcepit. Propter quam rem indignati Argiui, Tyrrhenis piratis, promiſſa pecunia, perſuaſerunt vt Iunonis ſimulacrum è fano auferrent. Hoc modo, aliquid mali, Admeten à Samijs perpeſſuram ſperantes. Quod facile fuit. Nam ædem, ſine foribus eſſe, illis contigit, vt inde libera ſigni auferendi facultas eſſet. Quo ſublato, velis, remisq; è portu ſoluere fruſtra nixi ſunt. Idq; diuino numine fieri exiſtimantes idolum è naui tollentes, in litore collocarunt: vt libis placata dea, timoreq; pleni, inde abierint. At vbi Admete, manè ſimulacrum abeſſe conſpexiſſet, dimiſſis inquiſitoribus, in litore, viticis ramis inuolutum illa inuenit, & ſolutum in priori baſi collocauit. Datumq; poſteà Caribus oraculum, vt vitice ſimulacri caput coronarent, qui deæ vinxerant idolum. Lacedæmonij autem corollas texuerunt, quas in monimentum victoriæ Thyriæ Meſſeniorum vrbis, thyriacas vocabant: cuius rei meminit Papinius,

- Et Lacedæmonum Thyræ lectura cruorem.

Has poſteà φιλίνας, vocauere. Reliquum erit, vt vincentium decus, vna celebritate finiam: hancq; ex Plutarchi Chæronæi in Sympoſiacis teſtimonio: vt mala punica roſas nonnulli in eos, qui ſemper vincere conſueuerant iacerent. Vnde ortum deuerbium, Malis ferire. Quod in eos quadrat, qui muneribus aſſequi ſtudent, quod optant.

De Athenienſium ſolennitate, quam εἰρεσιώνην vocabant.

CAP. XVIII.

THENIS enim, huiuſmodi celebritatem antiquitus fieri ſolitam, multorum monimentis clarum. Nam menſis Octobris, qui apud illos, autore Lactantio Pyanepſion eſt: atq; die octaua ereſionem Apollini offerebant. Cuius inſtitutionis origo talis fuit. Cùm enim Theſeus è Creta incolumis cum adoleſcentibus Athenas reuerſus, vel, vt alijs placet, antequàm proficiſci vellet, ſupplicationem Apollini Delphico pro fœlici reditu peregit. εἰρεσιώνην offerens. Erat enim ramus è ſacra olea, alba lana implexus. ἔριον ſiue εἴριον, apud Græcos, lana. In quo verò plurimarum arborum fructus, quem acrodrya vocabant circumpendebant. Hunc etiam ramum à ſupplicationis vſu, hiceteriam vocitabant. Ariſtophanes in Pluto ἱκετηρίαν ἔχοντα μετὰ τῶν παιδίων. A Theſeo enim pòſt, Athenienſes annuatim votum Apollini perſoluerunt. Hunc enim ra-

mum puer in Apollinis foribus affigebat. Singuli vero pòſt ante ædium ianuas. Eadem etiam die, ὠσχοφόρια celebrabantur: vt meminit Plutarchus in Theſeo. A ferendis enim ramis hoc modo nuncupata, ac ſi ramalia dicas. ὦσχος enim ramus eſt. Strabo autem in primo Geographiæ ſcribit, poëtam non decere ſibi vendicare omnes virtutes, non magis quàm ereſionem, quæ ramis, & fructibus abundabat, non tamen omnibus.

De trophæo. CAP. XIX.

DETRVNCATIS, & cæſis ad coronas victrices, arborum frondibus, non tamen illarum truncis honor defuit, vt in illis ſua trophæa, & Græci, & Romani conſtituerint, victores. Non ab vno ſolo, neq; in vnius vincentis ſolùm laudem erecta verùm in totius exercitus gloriam, & victoriæ monumentum, longè anteà quàm triumphi erigi conſueta. Et, vt à Romanis exordiar: vrbis igitur primus fundator Romulus, deuicto Rege Acrone, exercituq; eius in fugam verſo, lauro coronatus, vt ſuprà retulimus exercituq; eius omni in armis ſequente, in vrbem contendit. Excipientibusq; magna lætitia ac plauſu ciuibus ad quercum ſacram paſtoribus, quæ prope Capitolium, ad Iouis templum, qui ab hoſte feriendo, Feretrius dictus Regis occiſi ſpolia depoſuit, vt inde poſteà ex eius ramis ſertula fierent, quæ manibus in triumphantium pompis deferrentur. Dictum quippe trophæum à τροφὴ Græca dictione illa fugam, ſiue hoſtium verſionem ſignificante, vt Varro voluit. Alij à τροπὴ, quæ idem ſignificat. Aqua itidem tropæum maluerunt ſcribere. Seruius tamen ἀπὸ τοῦ τρέπεσθαι: quod idem eſt. Vt propterea trophæum mererentur, qui hoſtes fugaſſent. Sic enim antiquitus fieri ſolitum. Vbi enim hoſtes victi, fugatiq; fuerant, conſpicua arbos, ſuis ramis detruncabatur: & ibi poſteà hoſtium ſpolia in ornamentum, & victoriæ monumentum affigebantur, non minori gloria, quàm ſi in Capitolio aſſeruarentur, aut in foro locarentur. Quod exprimit ad Herennium Cicero: hic in Macedonia, trophæa poſuit: Ea, quæ bellicæ laudis, victoriæq; omnes gentes inſignia, & monimenta eſſe voluerunt. Nec alicuius arboris, ſicuti in coronis diſcrimen aliquod habitum. Dionyſius tamen Halicarnaſeus, in præceptis orationis panegyricæ, antiquos in olea erexiſſe ſcribit, quòd prior nata, & quòd victoriæ ſignum ſit quod minimè obſeruatum, vt ex ſequentibus apparebit: maximè verò quòd olea non vbique naſcatur. Plurimùm enim eminentioribus locis collocari conſuetum. Nam, vt retulit Seruius in Æneid. Salluſtius de Pompeio in hiſtorijs loquens, Deuictis Hiſpanis trophæa in Pyrenæis iugis conſtituit. Græci frequentiùs quàm Romani, trophæa erexerunt. ſicuti ex vtrorumq; hiſtorijs videre eſt. Apud illos tamen triumphandi modus vſitatior. Syracuſani, vt autor eſt in Nicia Plutarchus interfectis aliquot, & aufugientibus Athenienſibus trophæa apud Aſſinaram flumen, poſuerunt obtruncatis ingentibus arboribus, quæ creberrimæ in amnis ripa erant, quas captiuorum

ſpolijs

ſpolijs exornarunt. Caligulam autem in expeditione Germanica Suetonius ſcribit, deficiente iam belli materia, ex cuſtodia Germanos trans Rhenum traijci, occuliq; iuſſiſſe, & ſibi poſt prandium, hoſtem quàm tumultuoſiſſimè adeſſe nuntiari. Quo facto, cum amicis, & parte equitum prætorianorum in proximam ſyluam proripuiſſe, pertruncatisq; arboribus plurimis, & in modnm trophæorum adornatis, ad ſuos reuertiſſe & illorum timiditatem, atq; ignauiam, qui ſecuti illum non fuerant, corripuiſſe. Iulianus Decebalum Dacorum Regem, ſub Domitiano deuicit. Veritus enim ne victores Romani in eius regiam irruerent ac deprædarentur, arbores prope eam ſuccidi, & arma truncis dependi iuſſit, vt ibi adeſſe milites ſuſpicarentur, ac reuerterentur. Megaris, vt ſcribit Theophraſtus, in foro per multos annos ſtetit oleaſter, in qua viri fortes arma defixerunt, & illîc tanto tempore inuiolata, ex trophæi religione permanſit, vt inde longa ætate, ambiente cortice, ea occuluerit. Fuitq; arbor illa fatalis, excidio vrbis præmonito, oraculo, cùm arbor arma peperiſſet. Quòd ſuccisæ accidit, ocreis, galeisq; intus repertis. Diſceptatum multum, atque etiam non ſine periculo, inter Athenienſes, & Lacedæmonios, occiſo Mardonio, cæſisq; ducentis, & ſexaginta hoſtium millibus, & Artabazo cum quadraginta millibus fugato, deponendo trophæo. Cum illi Lacedæmonijs, qui fortiter rem peregiſſent, trophæum denegarent. Verùm res hæc tandem Græcorũ arbitrio ſedata, vt ſeorſum hi, ſeorſum illi trophæa erigerent. Græcorũ etiam decreto, quibuſdam, ne triumpharent, prohibitũ, vt Macedonibus. Hac ratione: cùm enim Caranus, Macedonum Rex, Ciſſeum barbarorum propinquum regem bello ſuperaſſet, atq; ex Argiuorum inſtitutis trophæum conſtituiſſet, Leo ex Olympo ferocior adueniens illud euertit, ac deiecit, quod inde ominoſum planè ſancitum. Quamobrem ſtatutum, ne dein Macedoniæ Reges trophæa erigerent, vt ea res inimicitias indicaret ἀδιαλλάκτους, velut dicas inconciliabiles. Vt etiam Alexander ex illorum lege, ſuperato pluries Dario, fugatisq; Indiæ, & plurimarum aliarum prouinciarum tot regibus nullum tamen trophæum erexerit. Trophæi autem modum, & formam, Vergilius, & Statius appoſitè deſcripſerunt. Ille enim Æneam de ſpolijs Mezentij Marti trophæum erexiſſe, cecinit:

Ingentem quercum, deciſis vndiq; ramis, Aen. 11.
Conſtituit tumulo: fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaq; trunca viri, & bis ſex thoraca petitum,
Perfoſſumq; locis: clypeumq; ex ære ſiniſtræ
Subligat: atq; enſem collo ſuſpendit eburnum.

Hic verò longiùs Thebaidos libro ſecundo: Tydæus verò Palladis in honorem erigit:

Et meritæ pulchrum tibi Pallas honorem,
Sanguinea de ſtrage parat, prædamq; iacentem
Comportat gaudens, ingentiaq; acta recenſet.

Quercus

Quercus erat teneræ iamdudum oblita iuuentæ
Aggere camporum medio, quam plurimus ambit
Frondibus incuruis, & crudo robore cortex.
Huic leues galeas, perfossaq; vulnere crebrò
Inserit arma ferens, huic truncos ictibus enses
Subligat, & fractas membris spirantibus hastas.
Corpora tunc, atq; arma simul cumulata superstans
Incipit. Cui post multam orationem,
Nunc tibi fracta virum spolia, informesq; dicamus
Exuuias, atsi patriis Parthaonis aruis
Inferar, & reduce pateat mihi martia Pleuron,
Aurea tunc mediis vrbis tibi templa dicabo
Collibus, &c.

Crescente posteà ex opulentia luxuria, cœperunt, non in campis, neque in arbore ipsa, trophæa erigi, verùm in media vrbe, atque in marmore, & arcubus ipsis, in quibus prælium gestum, & quicquid spoliorum ex hostibus esset, miro artificio effigiaretur. In cuius verò sumptus, sic profligatos. Iuuenalis, more satyrico exclamat:

Iuuen. saty. 10.
Bellorum exuuiæ, truncis affixa trophæis
Lorica, & fracta, de casside buccula pendens:
Et curtum temone iugum, victæq; triremis
Aplustre, & summo tristis captiuus in arcu.

Humanis maiora bonis creduntur. Trophæis autem præesse dicitur Iupiter: vnde Græcè τροπαιοῦχος dicitur, & Pausanias in Laconicis meminit Iouis tropæi templi. Et simili ratione Iuno trophæa, quam Græci τροπαίαν ἥραν vocitant. Ex superioribus trophæum à triumpho differre, satis superq; notum. Cuius rei solum testimonium Mamertini in Diocletiani, & Maximiani genethliaco adducam, Mitto etiam dies festos victoriis, triumphis celebratos. Taceo trophæa Germanica, in media defixa barbaria.

De trophæo IESV CHRISTI, *& virginis Mariæ, eius matris.* CAP. XX.

EXTRA institutum nostrum, non omnino aberrasse videbor: si de IESV CHRISTI, & eius matris, virginis Mariæ trophæo, in hortis meis meminero. Vt præter communes hortorum fructus ac delicias, vltrò nonnihil lectores recipiant: quò plus magis mentem atq; animum, ad CHRISTVM ipsum erigamus: & vti ex religionis nostræ Christianæ, aliquo insito, aliquid contemplemur ac meditemur. Vt item intelligant ipsi quanto illud, cæteris quotquot vnquàm erecti fuerint, celebrius ac dignius fuerit. Vt longè plus etiam vtilitatis ac honoris, suis attulerit, quàm quot omnes vel Græci, vel Latini, ac quotquot cæteri pro patriæ tuitione, redemptione, gloriáue erexerunt: vtque etiam quantò dedecorosius, onerosius, ac crudelius, ignominiosiusq; fuerit, eò tamen, pro

pro quibus ſuſtulerit, glorioſius ac laudabilius. A quo quidem cæleſtis gratia, largitioq; inæſtimabilis progreſſa eſt. Ille ipſe enim totius orbis princeps, ac dominus atq; inſtitutor, qui etiam victorias omnes, cui, & vbi vult condonat, vt propterea dominus exercituum ex re ipſa ſemper vocitatus. Non enim veritus eſt corpus proprium pro ſuis exhibere. Cuius verò morte ablatum principium ac imperium præſulis tartarei, & copiarum eius, vti Adæ ſcilicet protoplaſtæ, & Euæ primorum parentum noxam dilueret. Per hoc autem (vt inquit Ioannes Damaſcenus) ad antiquam beatitudinem regreſſio præparata, portæ paradiſi patefactæ, filij Dei, & hæredes facti. Hæredes quidem regni ſui cæleſtis, regni videlicet æterni, in quo mortales amplius, ſed ſemper iuuenes, abſque vlla moleſtia, inæternum cum ingenti gloria victuri ſumus. Suum autem IESVS CHRISTVS, in monte Caluario loco edito, inſigni, & conſpicuo velut ex ara quadam conſpicua, & è loco ſuperiore: non in arbore fronde ſua truncata, verùm in cruce. Quod ſupplicium apud priſcos ſeruile erat, deteſtandum & ignominioſum, ſed & omnium deterrimum, reiſq; ad mortem iudicatis deſtinatum. Verùm poſteà à CHRISTI morte, mirum dictu, meditatuq; ſtupendum, venerandum, ſacroſanctum eſſe cœpit. In qua verò pater omnipotens maximus Iſaacum, ſuum filium dilectiſſimum, primogenitum, eundemq; vnigenitum ſacrificatum voluit. In ea autem, non arma, non cruentas loricas, galeas, aliaq; hoſtium ſpolia, ſed corpus proprium affigi voluit, iam omnino lacerum, nudum, vndique ſanguine fluens. In qua verò dominus noſter ipſe CHRISTVS, omnes iniuriarum, contumeliarum, pœnarum, oculis, auribus, ore, capite, manibus, pedibusq; indignitates hauſit. Illuc ſpontè, tanquam ouis ad occiſionem, ductus, inſons inter ſontes, Rex inter reos, pius inter impios, mitis, veluti agnus, inter crudeles. Vbi expanſis vlnis in ſinum ſuum, ac præſidium ſuum nos aſſiduè euocat. Vbi verò non ex oleaſtri, non è pinus, lauri, myrtive, aut ex illuſtrioris alterius cuiuſcunque frondis corona inſignitus, verùm è ſpinis horridioribus, quæ caput ſuum, & tempora vndiquaque cingerent, & illa perforarent, ac ſanguine fœdarent. In qua etiam in corpus demortuum ſæuitum. Hæc enim ara, & pignus miſericordiæ, ad quod ſupplicibus, & rerum capitalium reis certiſſimum perfugium patet. Chriſtus in crucem pro nobis ipſis reis actus, vt nos in gradum ſalutis beatiſſimæ immortalitatis reponeret, & ab orci mancipio, & à nexu diræ noxæ vindicaret. Victoriæ autem virginis Mariæ CHRISTI matris, è palmæ ramo trophæum fuit, ſcribente Nicephoro.

De arborum prodigijs. CAP. XXI.

ST & arboribus, ſicut in multis alijs prodigijs locus, vt portendant quædã, vt de his hoc loco dicamus. Quorũ apud Græcos Ariſtandi volumen fuit, apud Latinos verò C. Epidij commentarij, in quibus multæ locutæ reperiuntur (referente Secundo.) Quorum ſi lucubrationes ſupereſſent in cauſa forſitan eſſent, vt mode-

ſtiùs de his tacendum nobis fore exiſtimaremus. Verùm vbi vtriuſque monimentis caremus non ſuperuacaneum omnino duxerim,vt quæ de his ex aliorum autorum, plurimum verò Iulij Obſequentis, libris, quos mihi legere contigit, in vnum locum conferamus: vt ſi non illorum omnem operam, & eloquentiam præſtare valeamus, ſaltem vti illorum iacturam in paucis reſarcire poſſimus. Sed iam ad rem. Donatus autem inſignis grammaticus prodigia ea eſſe dicit, quæ aduerſa nuntiarent, & quæ præter naturæ regulam eueniunt vt nonnunquam aliquid portendant. Solita enim nullo modo demiramur, vt ſanè in plantis, veluti ac cæteris rebus, intelligi debeant. Tantum enim abeſt, vt plura etiam,quæ præter naturam eueniunt,inter oſtenta computemus: ſed neque aruſpices ita interpretantur. Præſertim verò illa, quæ regionis ratione euenire contingunt: vti cùm mutantur quædam, quemadmodum punicum commutari in Ægypto Theophraſtus ait: aut cùm vniuerſi fructus, omnésve arbores: aut cùm ſemina in aliud genus, vt ex alba populo nigra fiat: aut cùm vna tantùm duæ've, aut econtrario fiant: vel cùm hoc ſtatis cuiuſque anni temporibus fit. Nam quandoq; fructibus etiam temeritas quædam contingit: vt cùm ficus ramulis auerſa poma edit, & punica. Nonnunquàm etiam nonnullæ temporis intemperie,amiſſis folijs, fructificant: quod oleæ Theſſalo Piſiſtrati filio,vt prodit ille, accidit. Vel cùm ſtatua arborea exudat in qua aliquid pinguidinis ineſt, veluti in cedrina, cupreſſina, oleagina. Cœlo nanq; auſtrino, & humecto, ita plerunque afficiuntur. Multa enim accidunt, quæ naturali normæ incongrua iudicantur: quæ nec ad manifeſtas, & apparentes rationes, reduci poſſunt. Quæ pro abſurdis itaque animaduerti debent. Primum autem fortuitam mutationem, tum fructuum, tum arborum ipſarum, prodigium eſſe, attendere oportet. Vt cùm punicum acidum profert dulce: contrà dulce,acidum. Rurſus,cùm arbores ipſæ ſicuti cùm è dulci acida, vel ex acida dulcis. Verùm id grauius deteriusq;, cùm in acidos è dulcibus etiam à ſaporis ipſius maiori, propter elegantiam,alteratione. Item magis cùm è ficu, oleaq; in caprificum, & oleaſtrum fit conuerſio, quàm ſi econtrario euenerit. Iterum cùm è candida ficu, nigra fit magis quàm ſi econuerſo. Laodiceæ enim Xerxis aduentu, platanus in oleam mutata eſt. Oſtenta etiam fuerunt arbores,ſine vlla tempeſtatis vi repentè collapſæ: aut cùm ſponte ſurrexerunt. Vt illud cuiuſdam Reipublicæ, aut priuatim alicuius elationis: alterum verò caſus prognoſticum fuerit: attamen non vt ex his, neque ex alijs,certum quid, affirmandum ſit. Factum itaq; hoc per Cimbrica bella, in Nucerio Iunonis luco conſulibus C.Mario, C.Flacco. Vlmi enim cacumine amputato, quoniam in aram ipſam procumberet, ſponte reſtituta, vt protinus floruerit. A quo deinde tempore, maieſtas populi Romani reſurrexit, quæ anteà cladibus obtrita, atq; inuaſtata longiùs fuerat. Memoratur hoc idem factum Philippis, ſalice procidua, atque detruncata, non tamen circundolata, vt ait Theophraſtus: Aruſpex tunc quidam, vt ſacrificarent ſuaſit,& arborem cuſtodirent:id fauſto oſtento factum arbitratus.In Stagiris etiam in mu-

ſæo populo alba, fauſto etiam omine hoc euenit. Apud inſulas Capreas veterrimæ ilicis demiſſos, iamq; in terram, ac languentes ramos, Augu-ſti principis aduentu conualuiſſe, Suetonius ſcribit. Quare adeò lætatus ille vt eas cum Republica Neapolitanorum, data etiam Ænaria, permu-tauerit. Ante Veſpaſiani imperium arbor quoque cupreſſus in agro auito ad ſextum milliarium è Nurſia Spoletum euntibus, vbi magnam vitæ partem degiſſet, ſine ulla tempeſtatis vi radicitus euulſa, atque proſtrata, poſtero die viridior ac firmior, quàm antea, reſurrexit hæc Tacitus, & Dion. Paulò ante eius mortem, vt Tranquillus memorat, eodem loco arbor euulſa reſurrexit, tunc demum rurſus repentè corruit. Olea (prodente Pauſania) quæ ſacra in Athenarum arce erat, cum vrbe (Medorum incendio) conflagrauit: verùm eodem die, in duorum cubitorum pro ceritatem germinauit. S P.Poſthumio, L.Piſone conſulibus, vaſto vrbis incendio, vt ſacrarium cum regia quoque vreretur, altera laurus ex incendijs inuiolata permanſit. Per ea enim tempora quando cum Perſeo Macedonum Rege præliarentur, palmam in area publicè natam, priuatim verò in impluuio ſuo, T.Martius Figulus nuntiauit, referente T.Liuio. Verùm maximè mirum quod Theophraſtus ait: vt admiratione ſuperiora antecedant, vti platanus Antandri, longitudine decem cubitorum, craſſitudine verò vlnarum quatuor duobus lateribus circundolatis, flatu proſtrata, noctu ſurrexit, quam iterum cortex circuntexit. Nunc caſus exempla afferamus. Diſſidentibus enim in Mileto Ioniæ vrbe, inter ſe diuitibus, ac popularibus, ſacra olea ſponte exarſit. Paulò item ante Pompeij Magni ciuilia bella, in Cumano agro, arbor paucis ramulis eminentibus, graui portento ſuccidit. Conſulibus verò Q. Fabio Maximo, & M.Marcello, in Apulia palma viridis exarſit. Tunc temporis Hannibal in Italiam peruaderat. Alexandri Seueri mortis hæc ſigna fuerunt: laurus in palatio cuiuſdam ciuitatis, ad quam ad bellum proficiſcebatur ingens & antiqua tota ſubitò decidit. Fici tres, quæ ante illius tentorium eſſent, quibus & tentoria imperatoria adnexa erant, ſubitò deciderunt. Iulius Cæſar (vt in Octauio meminit Suetonius) quum apud Mundam Hiſpaniæ vrbem locum caſtris caperet, & ſyluam ad id excideret, palmæ arborem reperit: quam in omen victoriæ conſeruari iuſſit. Ex hac enim continuò enata ſoboles, vſq; paucis diebus adoleuit vt non modò matricem æquipararet, verùm etiam obtegeret. Frequentata item columbarum nidis: quamuis hoc auium genus duram, & aſperam frondem euitet. Quo oſtento præcipuè motum Cæſarem ferunt, ne quem alium ſibi ſuccedere, quàm ſororis nepotem, vellet, quod in Octauio fuit. Paulò enim ante mortem Aurelij Ambroſij, Britannorũ Regis, Londini (quod regni princeps oppidum) arbores virentes ſubitò arſiſſe, & vetera ligna iampridem exciſa, fronduiſſe & floruiſſe illorum annales prodiderunt. Eſt & in harum natiuitate omen etiam: ſi quando genus aliquod in alio agnaſcatur aut aliud quicquàm in eis, vel cùm alibi, præter illarum naturam natæ fuerint puta ædibus ſacris, publico, priuatóve ædificio. Sæpe cùm ſub tecto, inopinatè ortæ ſint. Cyzici enim ante obſidionem, ficus

in lauro nata,vt ſcribit Plinius.M.Marcello,P.Sulpitio conſulibus,Veienti lana ex arboribus nata. Seruio autem Flacco, Q. Calpurnio conſulibus, Bononiæ in arboribus fruges natæ. Eutropius autem idem refert, cùm Viriatus in Luſitania cum Romanis bellum gereret. An idem & vnum tempus ſit, videant lectores. P.Plautio, M.Fuluio conſulibus, oleum in Veiente pluit. Antonini verò Pij tempeſtate hordeum in Mœſia in arborum culminibus adnatum. In Arcadia, in quodam fano ilex, & olea ex vna radice ſpectatæ: ſicut meminit Pauſanias. Trallibus, vt de ſeipſo in ſuis commentarijs memoriæ mandauit Cæſar, & Plutarchus in eius vita: per eos dies quum ipſe cum Pompeio in campis Pharſalicis præliaretur, in Victoriæ templo, in quo Cæſari ſtatuam conſecrauerant, palma circa baſim eius in pauimento ſolidis ac duriſſimis lapidibus coagmentato nata. Quintilianus hæc. Auguſtus Taraconenſibus nuntiantibus, palmam in ara eius enatam: Apparet (inquit) quàm ſæpe attendatis. Ante cuius domum inter lapidum iuncturas alia orta, quam ipſe in compluuium Deorum penatium,vt coaleſceret tranſtulit. Romæ quoque in Capitolio, bis bello Perſei nata,victoriam ac triumphos portendens. Quæ pòſt tempeſtatibus euerſa. Eodem item loco, ficus enata, M.Meſſalæ, C.Caſſij cenſorum luſtro. A quo verò tempore pudicitiam ſubuerſam Piſo (referente Plinio) prodidit. In Macedonia conſulibus L.Cornelio Lentulo, A.Iulio Apulo, in puppi nauis laurus orta. Tunc enim Philippus cùm Athenienſibus bellum gerebat. In Flauiorum ſuburbano, quercus antiqua Marti ſacra fuit quæ per tres Veſpaſiæ familiæ partus, ſingulos repentè ramos edidit, haud dubia ſigna cuiuſque fati. Primum quidem exilem, & citò arefactum, ideoq; puella nata quæ non perennauerit: Alterum præualidum, ac prolixum, vt qui magnam fœlicitatem portenderet. Tertium autem arboris inſtar, quò ipſe natus Veſpaſianus princeps. Quare ferunt Sabinum patrem, aruſpicio inſuper confirmatum, tunc matri renuntiaſſe nepotem ei Cæſarem genitum. Nata autem in domo Alexandri Seueri laurus, iuxta perſici arborem, quæ intra annum vnum hanc vicit: vnde coniectores,Perſas ab eo vincendos dixerunt. Per ea enim tempora, quibus Hannibal Apenninum tranſcendit, Arpis in cœlo viſa palma. Anno, qui ſupra octingenteſimum tertius ac trigeſimus humanæ ſalutis fuit, vt Sabellicus in Rapſodijs ſcribit, & alij plures, in Thuringis arbor altitudine pedum quinquagenûm, craſſitudine autem bis ſeptenûm, ſua ſponte in diuerſum locum à priori vigintiquinque pedibus diſtantem ſe tranſtulit. Sed ſuper hæc omnia, quæ vnquam audita ſunt hoc prodigium erit, quòd in æuo Plinij fuit, vt ipſe bis teſtatur. Quod in Neronis principis ruinam factum eſt. In agro enim Mamertino,atq; in Vectij Marcelli,è primis equeſtris ordinis olіueto vniuerſo viam publicam tranſgreſſo, aruiſq; econtrario in locum olіueti profectis.

De arborum miraculis, & arboribus fulguritis.

CAP. XXII.

QVÆD

VÆDAM etiam ex arboribus leguntur, quæ admirationi sunt. Veluti de arbore persea, quæ in Hermopoli, Thebaidis ciuitate fuit, cuius folium, fructúsve, cortex quoque languentium collo appensus, morbos omnes abigeret, quod in huius generis cæteris minimè est. Ferunt etenim hanc arborem CHRISTVM IESVM Herodem fugientem, ac in Ægyptum proficiscentem, adorasse, & ad terram vsque sese inclinasse. Regis verò Bebrycis tumulus, à supremo die, lauro tectus quam insanam vocauerunt: quoniam siquid ex ea manibus decerptum, importatúmve fuerit iurgia, donec abijciatur, fiant vnde tractum adagium, Insana laurus adest. Quod de homine rixarum autore dicitur. In Trœzenijs (vrbs Peloponnesi est) myrtum fuisse, quæ lancinata folia habuit (autor Pausanias.) Ab eo enim tempore euenit, quo primùm Phædra ex amoris in Hippolytum mœrore, acum, quam in crinibus habuit illi addidit, quod minimè huic erat, quum primùm germinauit. Apud sepulcrum Geryonis Erythreæ Gaditani maris insulæ Regis, quæ nunc Gadira, & antè Cotinusa, & Cerberi fratris ab Hercule interfecti, duæ arbores plantatæ, quæ sanguinem distillarunt. In Aulide, ante Dianæ templum, palmæ enatæ sunt, quorum fructus vsui minimè sit. Thebarum porta vna fuit, quæ Nete diceretur: prope Menœcæ Creontis filij monumentum. Quo enim tempore, Polynices vnà cum exercitu Argis discessit, ex Delphici Apollinis oraculo spontè se interfecit. Ad monumentum enim malus punica excreuit, cuius fructus, cùm maturuerit si corticem abrumpas, nil intus, nisi quid sanguinem referens inuenies Arbor semper viridis. Reliquum vt de fulguritis arboribus agamus. Quod & Romani in prodigium accepere vt Iulius Obsequens attestatur, & augurium captabatur ideo fanaticæ dictæ & inter sacras etiam habuit antiquitas. Nam & Cicero omnem diuinandi peritiam in duas diuidit partes: aut in furorem, aut in artem: vt in aruspicibus, fulguratoribus, siue fulguritis auguribus: quibus farto, quodam libi genere sacrificabant. (Festo autore) vt inde sacrificantes struefertarij dicti sint. Neque omnia insita misceri fas est (inquit Plinius) sicut nec spinas inseri quando fulgura hoc modo expiari non facilè queant. Quot enim genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronuntiantur. Q. Fabio Maximo, & M. Marcello consulibus, nux de cœlo tacta fuit, vt prodigium fuerit. Abietem autem fulminatam interitum dominæ significare Seruius scribit: vt non sine causa Vergilius de equo Troiano dixerit,

– Sectaq; intexunt abiete costas.

Quòd Troia per fœminam interierit. Et alibi,

Sæpe malum hoc nobis, si mens non læua fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus.

De insomnijs ex arboribus, & illorum interpretatione.

CAP. XXIII.

OMNIA ex arboribus, veluti ex cæteris ob rerum causas esse satis cuique clarum. Omnes enim somniamus, atque ab ipsis multotiens ac plurifariam afficimur ac perturbamur. Infinitæ etenim somniorum atque insomniorum causæ quæ nonnunquàm futura præsagiunt: sicuti plerunque ex rerum euentu posteà manifestè compertum. Quam ob rem de his post illarum prodigia disseruisse, non absque ratione oportuit. Non tamen vt de his, ac de illis, quid certum coniectari necessariò sit: vtpotè quæ nec omnia Dei summi oracula sint: sicut nec etiam fidei Christianæ conueniat: vt qui hæc interpretentur, vt plurimum mentiantur, & fallantur: vt diuinatores omnes, nec veri, certiq; insomniorum interpretes sint, veluti Iosephus Pharaonis Ægyptiorum Regis somniorum diuinus fuit. Sed huiusce Rei meminisse debui, ne quid huic nostro operi, ad rem arborariam desit. Potissimùm verò, quod lectorem, inter tantam lectionem, aliquantum oblectari festiuum duxerim, neque vt sequentibus prorsus fidem vllam adhibeat: dignoscatq; quanta in his antiquorum vana, ac superstitiosa curiositas fuerit. Et hæc omnia ferè ex Hippocrate, & eò magis plura ex Artemidoro Dardiano philosopho, ex alijs quædam etiam, vt præmonitum anteà lectorem, vt etiam ex sequentibus apparebit, insomniorum significationes ex rerum natura vti plurimum antiquos accepisse. Verùm rem ipsam aggrediamur: vt primùm tamen ab ipsa arborum vniuersitate incipiamus. Syluas enim, & saltus in somnis, qui viderint tristitias omnes, timores, animiq; perturbationes, & otia præsignant: Malefactoribus autem, ac seruis, plagas, atque tormenta: diuitibus verò, propterea quòd cædantur, & semper quid amittant, damna. Præstat autem eas penetrare, atque in ipsis vias reperire, & ab his in campos exire atque in his somno non obrui. Syluam enim, pro quadam rerum confusione & inconditam rerum molem, atq; seriem semper arioli acceperunt. Qui enim sese plantare arbores visi sint, præsagium quidem bonum, præsertim verò his, qui vxorem quærunt, & liberos non habent. Ager quippe nil aliud est, quàm mulier, ex qua sicut ex agro plantæ, liberi producantur. Verùm si quis ægrotet in domo eius, qui hæc somniauerit, morietur. Nam & quemadmodum semina terræ mandantur, sic hominum quoque cadauera. Cous Hippocrates, causarum naturalium euentus, diligens, ac prudens scrutator, arbores germinantes, & multis fructibus onustas, sanitatem homini huic portendere, corpusq; sese bene habere, scribit: & idem de languentium somnijs disseruit. Contrà, si sine fructu, infœcundæ, nec fructiferæ cernantur seminis humani corruptionem. Sin autem folia decidere, humidis ac frigidis humoribus lædi. Quòd si germinent, nec fructus ferant, calidis, & siccis idem. Huic verò Artemidori illud propinquiùs accedit, vt qui arbores florentes ac fructum ferentes bonum, at contrà arefactas, aut funditus euersas, ictasq; fulmine, vel aliâs igne combustas contrariæ sint significationis. Infructuosæ verò frugiferis semper peiores exceptis his, qui ex ipsis, & per has quæstum faciunt.

Frugiferæ ſylueſtribus,vtique meliores : item ex frugiferis, quæ foliorum lapſu non caluefcunt dempta olea, quæ ægrotantibus, mortis præſignatio eſt propterea quod cum mortuis efferatur. Quæ verò tardè eueniũt, & annoſas videre proſperum quidem hoc illud erit. Nam & hæ,dilationis ſigna habent, vtq; tardiùs mala eueniant : atque in morbis ſalutares. Contrariæ autem ſignificationis erunt citò prouenientes. In oleto enim ſi quis ſe excrementa eijcere ſomniauerit proſperum erit : quòd huiuſmodi excrementis, olea ſummoperè delectetur. Qui verò quancunque plantam ex corpore ſuo productam ſomniauerit,iuxta quorundam opinionem, citò emoriturus. Hac videlicet coniectura, vt velut è terra oriuntur plantæ, ita & in ea reſoluuntur corpora. Verùm has indicationes, non ab his plantis, quæ in aliquo membro enaſcuntur, ſumere eſt. Non enim ſemper interitum portendunt, ſed horum tantùm membrorum ſectiones, & chirurgicas operationes. Quidam ſomniauit, ſe in prægrandem arborem transformari, cuius pars vna eſſet populus alba, altera verò pinus : in populo verò, omnis generis aues inſidere, in pino autem lari,& mergi,& quodcunque marinarum generis auium eſt. Nati illi filij duo,quorum alter athleticam ac laborioſam vitam duxit, & multas regiones peragrans, omnis generis homines, præter agnatos & affines pertulit. Alter nauclerus factus, atque non ignobilis nauta, tametſi agricolæ filius. Hunc pinus,illum populus præſignarunt. Qui enim hæc ſomniauit, ad longam ætatem peruenit, propter illarum diuturnitatem, & fœliciter vitam peregit quod deſignauit arboris proceritas. Perſica,& huius generis præcocia,& ſimiles fructus fugaces, præter mora,voluptates, & deceptiones denotant,extra verò tempus congruum,varios labores. Qui mori arborem viderit, progeniem ſignificat. Quòd ſi florida fuerit, proſperum quid futurum prædicit. Sin verò radicitùs euertatur, progeniem eius peſſundat. Qui verò, ſe mala dulcia, aut verna, atq; matura, & videre, & comedere inſomniat, bonum præſagit. Quandoquidem & multam venerem, atque iucunditatem deſignant, maximè verò his, qui de amica, aut vxore curioſi ſunt : quòd eiuſmodi mala, in Veneris tutela, propter dulcedinem, eſſe credantur : contrà verò acida, ſeditiones & contentiones. Liti enim dedicata ſunt. Cydonia ob adſtringendi facultatem,triſtitiam inducunt. Mora mala punica,vulnerum ſunt ſignificatiua, propter colorem rubrum, qui cum vulneribus commune eſt : & tormenta etiam ob pœnas : item & ſeruitutem atque ſubiectionem, propter fabulam, quæ de Eleuſina fertur. Ficus enim circa proprium tempus bonæ erunt:& ex his albæ nigris iucundiores.verùm præter illarum tempus opportunum apparentes calumnias, & detractiones prædicunt. Quibus ſub dio opera ſunt, illæ ſerenitatem hæ autem tempeſtatem & imbres.Quandoq; verò per has nil aliud denuntiatur,quàm qualis aëris futura ſit conſtitutio. Pyra ſatiua proſperum, quòd horum fructus ſolerter adſeruatus, atque conditus, nec putreſcens, diu permaneat. Olea mulierem,& certamen ſignificat atque principatum, ac libertatem : quare floridam & radicibus innixam, & maturum fructum, &

tempeſt

tempestiuum habentem prosperum erit. At oleæ vindemia, omnibus præterquam seruis bonum: quòd his plagas præsagiat, cùm & illarum fructus, plagis decutiatur. Eas autem legere aut terere labores, & molestias significat. Nuces amygdalæ, iuglandes, auellanæ, & quæcunque infringuntur, propter illarum strepitum, turbationes, & tristitias quòd ex amara natura existant. Laurus mulierem, propter viriditatem denotat: opulentam enim, atque formosam ob eius speciositatem. Eorum autem quæ speramus, irritum successum, propter fructus amarulentiam: & quia minimè edendo sint. In vatibus enim & medicis, ad artē propter Apollinem, cui quoque referenda erit. Quercus, viros designat opulentos ob antiquorum alimoniam: senium etiam, propter illius annositatem. Pinus, strobili, naucleris, & omnibus nauigantibus ad naues referenda: quod ex his hæc compaginentur, & picem & resinam, quam ferunt nauibus idoneas. Reliquis verò pigritiam, & timores propter solitudinis amorem. Platani, vlmi, fraxini, nigræ populi, & omnia similia solis his tantùm conducunt qui ad bellum, & militiam ferunt, & fabris etiam lignarijs propter quæstum, quem ex his faciunt. Illis verò quòd hastis, ex huiuscemodi materia confectis vtantur: cæteris autem paupertatem & inopiam propter illarum infructuositatem. Ex populi enim genere, sola alba athletis confert, quoniam Herculi sacra sit qui optimus athleta fuit. Myrtus verò, & buxus, scorta, & impudicas mulieres: prosperum quidem his, qui ad aliquid agendum prodeunt: Ægris autem refectionem ac sanitatem. Reliquis verò, vani laboris signa erunt. Hanc autem tornare, & statuas facere, mœchis bonum, ac rhetoribus, & falsarijs, atque omnibus fraudulosis hominibus. Nam & eæ artes vera esse ostendunt quæ non sunt: cæteris verò nominis celebritatem, & turbarum concursus. Cùm hæc opera multis ostendantur, insomniorum ex illarum coronis designationes hæ sunt. Vt de his tamen generaliùs quædam anteà prosequamur: vt qui arboream coronam se, alibi quàm supra caput gestare somniauerit, quid sæpe illi sinistri accidat. Nam & coronarum propria sedes caput est. Zoilus enim ad Olympica certamina ducens filios duos, illorum talos olea & oleastro coronatos in somnis vidit: quo insomnio hilaris factus quòd post victoriam illos coronis donaturos speraret: verùm aliter, & præter eius sententiam contigit illis priusquam ad certamen deuenissent vita functis. Nam coronæ circa talos locatæ, non procul à terra absunt. Xerxes in Græciam profecturus, & multis id auertentibus, maximè verò Artabano patruo, se habere caput oleagina corona procinctum, cuius ramis vniuersa Græcia occuparetur, somniauit quo somnio in Græciæ accensus profectionem fuit, eo omine, quòd Athenæ (prima vrbs Græciæ) oleæ inuentrix fuisset. E palma & olea coronæ: liberarum mulierum, nuptias conciliant propter nexum. Liberos etiam diuturnos, ac longæuos ob illarum longam vitam. Sed palma filium, olea verò filiam. Pauperibus & athletis conferunt: his enim confidentiam, ac robur, illis verò opulentiam pollicentur, & seruis libertatem, cùm liberorum sint propriè coronæ, tum maximè cùm è certamine, eas accepisse viderint.

derint. Occulta enim reuelant, propter illarum celebritatem. Similis præſagij, ſunt laureæ & quernæ. Myrtea, eademq́; oleagina mulieribus promittit, quod hæc planta & Cereri, & Veneri communis ſit. In fruticibus, ſicuti in arboribus, inſomnia. De quibus poſt arbores dicere conuenit. Rhododaphne, ſcorta, & impudicas mulieres ſignificat: verùm huic proſperum, qui ad agendum aliquid prodit. Ægris verò ſanitatem & confirmationem, reliquis verò vanos labores. Eius flos, ſolis agricolis, & hortulanis, bonus, cæteris verò peregrinationes atque dolores. Spinæ autem, rubiq́; ad ſecuritatem, & omnia commoda exiſtunt, propterea quòd inde ſepes fiant. Quidam verò viſus eſt ſe culum thure extergere: impietatis enim poſteà damnatus. Nam & thure deos colimus. Sed vt fruticeis coronis hoc caput finiamus, Hederaceæ Dionyſiacis artificibus ſolis conferunt. Alijs autem vincula, propter pampinos retortos,& fruticis complexus aut morbum eadem ratione: Facinoroſis decollationem, quòd hæc ferro reſecetur. Ex roſis ſecundum tempus opportunum: quum roſa facilè marceſcat. Hoc enim manifeſtant propter odorem. Quod ſi hyeme etiam viſæ ſint, quod propter illarum ætatem fit, proſperum dijudicandum.

Præfatio libri tertij.

VANTO *in honore, quantáve veneratione, apud antiquos arbores ipſæ fuerint, ſuperiori libro ſatis (vt arbitror) exaratum. Reliquum eſt, vt hoc de illarum religione nunc dicamus, quarum dignitas priùs erga Deos ipſos fuit, quàm illarum in ludis atq; certaminibus ac hominum honoribus: in templis namq;, atque deorum ſacris, ſupplicationibus, & ceremonijs his vſi ſunt mortales: in quibus verò omnibus Deos ſuos antiſtites exornarunt, & coronarunt, victimas quoque ipſas, atq; in ſacrificijs, & ipſi coronati interfuerunt. Vt hoc modo, ſibi propitios magis deos habere, & maleficia omnia auertere, & noxia cauere crederent: nihilq́; proſperum aliàs futurum ſperantes vt non omnibus tamen ad id diſcriminatim vterentur, ſed & quaſdam omnino ab his ablegarent, & ad id profanas prorſus exiſtimarent, eſſentq́; illorum religione damnatæ, vt pollutas immolationes exiſtimarent, ſi caſu in his inuentæ fuiſſent. Verùm aliud illarum maior honos, ac reuerentia: Si quidem integræ, atque in ſyluis & locis publicis venerabatur. A quibus etiam reſponſa cùm priuatè, tum publicè peterentur, auſcultarentur.*

rentur. Et ad rei perpetuæ memoriam, ex arborum ipſarum materie illorum ſimulacra fabricata, ac in ædibus ſacris locata, illorum etiam et altaria erecta. Verùm hoc etiam, non ex qualibet arbore, ſed ex ea, quæ diuturnitate, ac duritia cæteras nonnullas ſua virtute antecelleret, quò opus longius permaneret, & elegantiùs appareret, vt infrà amplius edocebitur.

HORTORVM LIBER TERTIVS.

De arborum numinibus, & religione. CAPVT I.

RISCI certè arbores veluti numina quædam venerati ſunt. Primùm enim arborum omnium Deum Pana dixerunt: quin & Syluanos, & Faunos, à quibus & fana dicta, & fanalia feſta, in honorem Fauni. Nonis enim Decembribus, in ſyluis & pratis fieri ſolita (teſte Acrone) ex Odis Horatianis,

Ludit herboſo pecus omne campo,
Cùm tibi Nonæ redeunt Decembres.

Cui Romæ erectum templum, quod G.Domitius prætor vrbanus dedicauit, P.Cornelio, Scipione Africano, & Valerio Sempronio Longo, conſulibus. Hoc ædiles biennio antè ex mulctatitio argento faciundum locauerant. Ioui etiam Romæ fuit ſacellum, quòd fagutal vocitatum, & ipſe Iupiter fagutalis, à fago, vt voluit Feſtus, quæ fuit, ipſi Deo ſacra, vel, vt alij volunt à fageo luco. Lacus fagutalis (Varrone autore) fuit in Exquilina ſecundo vrbis regione, vbi eodem ſcriptore ſacellum querquetulanum. Alia Deorum genera, ſyluarum numina tanquàm è cœlo attributa, credidit religioſa vetuſtas. Nónne & Pomona, à pomis dicta, quaſi, vt ait Varro, pomorum pater ſit. A qua flamen pomonalis, cui tantum vetus religio tribuit, vt & ſi cæteri flamines, & quidem dialis, maieſtatis ſuæ diſcrimen ſubeant, minimè tamen ille, & Pomonal. Feſto Pompeio, in agro Solonio, via Hoſtienſi, ad duodecimum lapidem. Num & Dryades, & Hamadryades ſyluarum nymphæ, quas Seruius ἀπὸ τῆς δρυὸς, id eſt, quercus ſpecie, dictas vult, vel ἀπὸ τοῦ δρυμοῦ, id eſt, à ſylua, vt in primo aliquod genus pro vniuerſo poſuerit. Hamadryades autem ſic appellatas, quòd ſimul cum arboribus & pereant ac naſcantur

nascantur, iuxta Homeri & Pindari sententiam, ἅμα enim simul. Vnde Statius:

- Nec amplexæ dimittunt robora nymphæ.

Plerunque ita euenit, vt cæsa arbore, sanguis emanet. Quod euenit, cùm Erisichthon arborem inciderit (vt scribit Probus) vt primo vox eruperit, deinde sanguis effluxerit. Quod testatur Ouidius in sua Metamorphosi cuius versus, & si oblongi, hic tamen inserere libuit, cùm rem apposite describeret:

Contremuit, gemitumq; dedit Dodonia quercus:
Et pariter frondes, pariter pallescere glandes
Cœpere, ac longi pallorem ducere rami.
Cuius vt in trunco fecit manus impia vulnus,
Haud aliter fluxit, discusso cortice, sanguis
Quàm solet, ante aras ingens vbi victima taurus
Concidit, abrupta cruor è ceruice profundi. Et pòst:
Editus è medio sonus est, cum robore talis:
Nympha sub hoc ego sum Cereri gratissima ligno,
Quæ tibi factorum pœnas instare tuorum
Vaticinor moriens nostri solatia lethi.

Querculanæ etiam F. Pompeio dictæ, quòd querceto præsint: Mediæ quidem inter homines & Deos. Musæ etiam Cythereides, à Cythere saltu appellatæ: & illarum vna Thalia, à syluarum virore. Fuit autem, autore Diodoro Siculo, in Erijs Siciliæ montibus sylua, in qua laurus frequens, in quam etiam & Nymphæ diuerterent: ibiq; natum ex Mercurio & Nympha filium, qui Daphnis vocatus. Is primùm carmen bucolicum inuenit. Prisco etiam ritu, Deorum templa arbores fuerunt, vti nec magis auro atq; ebore fulgentia & nitentia simulacra, quàm lucos fecerunt. In quibus verò numina adorarũt, & venerati sunt vt à quibusdam etiam, tanquam ab oraculis, responsa desiderarunt & auscultarunt. Et post illarum cuiusque generis arboris lucos seligentes suis Dijs dedicarunt: aut ex omnibus vnam præcellentem rura vrbésve, priuatim etiam vnusquisque: postremùm, vt illarum fronde, fructúve ad Deorum sacrificia vsi sunt.

Quòd antiqui syluas, arbores, aut illarum genus vnum coluerint & de Galliarum Druydibus. CAP. II

VARVNDAM verò gentium, quæ syluas, arborúmve aliquot genus colerent, & adorarent, meminerunt antiqui scriptores. Indi (vt autor Q. Curtius) arbores colunt, quas violare capitale est: vt etiam cortice delibratas Deos putarent. Diuus Iustinus martyr, alicubi arbores veneratas, in apologia secunda, ad Antoninum Pium testis est: & diuus Paulinus ad Iouium, cum impijssima (vt inquit hic) diuinæ maiestatis iniuria. Lituanos, qui ad Polonos contermini sunt, nostra etiam tempestate integras syluas coluisse nonnulli prodiderunt. Cinnamomum, vbi nascitur, non

priùs,quàm Deus permiſerit, metitur quiſquam (vt ſcribit Plinius) hunc verò Iouem Aſſabinum alij vocant. Quadraginta enim quatuor boum, caprarumq́; , & arietum extis, venia cædendi impetratur. Quod tamen antè Solis ortum, vel poſt occaſum non licet. Sarmenta verò haſta diuidit ſacerdos. Deo primùm partem ponit. Eſt & alia fama,cum ſole diuidi, ternasq́; partes fieri, deinde, ſorte præuia diſcerni. Quodq́; Soli ceſſerit cremari, ac ſponte flagrare. Solinus verò addit: hoc vltimum fieri, ſi iuſtè diuiſum ſit. Thus inter ſolos Sabæos diuiditur,& eorum tantùm trecentas familias, quæ per ſucceſſiones ſibi hoc ius vendicant: & ob id ſacri Arabicè vocantur. Diuiſaq́; certis portionibus ſylua, quæ mutua innocentia tuta eſt. Nemo enim ſaucias arbores cuſtodit: neque vllus furatur. Cùm lucos autem iſtos,vel metunt, vel incidunt,non funeribus interſunt, neq; fœminarum congreſſibus polluuntur. Religioni quippe hoc tributum. Collecti verò thuris Dei, quem vocant Sabim, id eſt, ſolem, cuius delubrum,apud eos,inter omnia regionis illius ſanctiſſimum eſt ſacerdotibus apud Sabotam, menſura, non pondere nec decima perſoluitur. Nec anteà mercari licet. Inde impenſæ publicæ tolerantur. Nam & benignè certo itinerum numero, Deus hoſpites poſcit. Quercus frugiferas (inquit Plutarchus in ſympoſijs) ritè coluerunt. Ficum quandam Athenienſes ſacram appellarunt.Ijdem morum excindi vetuerunt, non vt pronos homines ad ſuperſtitionem redderent, verùm vt nos inſtruerent, rerum inſenſibilium atque inanimatarum exemplo, quomodo mutuis inter nos beneficijs certare,atque commercio habere deceat. Druydes verò Gallorum magi nil viſco, & arbore, in qua naſceretur (modò robur ſit) ſacratius habuerunt.Cuius etiam arboris eligunt lucos, nec vlla ſacra ſine ea arbore conficiunt. Vt his inde Græca interpretatione inditum nomen videri poteſt. Quicquid autem illis agnaſcitur, è cœlo miſſum putant, ſignumq́; ſelectæ à Deo ipſo arboris eſſe. Enimuero,luna ſexta,ſacrificio, epuliſq́; ſub arbore præparatis duos tauros candidi coloris admouent, quorum cornua tunc primùm vinciantur.Sacerdos verò candida veſte indultus:arborem ſcandit,falceq́; aurea, viſcum demetit. Candido id excipitur ſago. Eius corticem, in quodam ſacrorum vſu, religioſum eſſe Plinius ſcribit. Demum victimas immolant, precantes vt ſuum donum proſperum faciat ijs, quibus dederint. Arbores etiam in locis publicis ſacræ fuerunt, non alia ratione quàm muri, aut deorum fana. Æquorum autem imperator (ſcribente Liuio) quæ mandata habeant à ſenatu Romano legatos ad quercum iubet dicere ſe alia interim acturum. Quercus enim ingens arbor erat: prætorioq́; imminebat: cuius vmbra enata ſedes erat. Tunc legatus vnus abiens & hæc, inquit, ſacrata quercus,& quicquid deorum audiant,fœdus à vobis ruptum, noſtriſq́; & nunc querelis adſunt. Quæ vt eſſent in locis publicis,magna exiſtimatione viri,curarunt.Quorum alter Cimon Athenienſis,platanis in foro ſatis.Etiam nunc tanquam ſacras habemus, quæ ante diuorum templa regias, & loca cætera publica ſatæ, vt longa ætate,tanquàm ab iniuria hominum cuſtodiantur,nulliq́; alij vſui,quàm

vmbræ

vmbræ ſeruientes: quarum nedum ramos alicui decerpere permiſſum, vt pluribus locis qui id faciunt, etiam ex foliorum numero, quid certum luant. Priuati etiam aliquot arborum genus ſibi conſecrarunt. Quorum omnium teſtimonium, vno videlicet Horatij confirmabo, qui pinum in ſua villa conſecrauit, vt ſuis carminibus teſtatus eſt: inuidens villæ tua pinus eſto Dianæ officia celebrant. Ad has enim ſacras arbores antiqui ſæpe dona appendebant. Vergilius:

Fortè ſacer Fauno folijs oleaſter amaris,
Hic ſteterat olim nautis venerabile lignum,
Seruati ex vndis, vbi figere dona ſolebant
Laurenti diuo & notas ſuſpendere veſtes. Idem alibi:
Hic arguta ſacra pendebat fiſtula pinu. Lucanus:
Quali frugifero quercus ſublimis in agro,
Exuuias veteres populi, ſacrataq; geſtant
Dona ducum.

De ficu ruminali, & nonnullis alijs arboribus Romæ, & alibi ſacris. CAP. III.

VBI arbores antiquitus ſacras fuiſſe oſtenderimus, operæpretium forè exiſtimauimus, vt harum nonnullas alicubi memorabiles referamus: vt primùm de ficu ruminali, atque de eius Romæ ſitu diſſeramus. Hanc autem, in loco, qui Gerualium appellatus ſit, primùm fuiſſe M. Varro ſcribit. Seruius verò, vbi Lupercal, & in circo. Hac autem lababatur Tyberis antequàm Vertumnus factis ſacrificijs auerteretur. Plinius autem, in foro ipſo, ac comitio natam: quod nunc è regione diuorum Coſmi & Damiani eſt, tanquàm illuc ſpontè tranſijſſet. Quod mirificè crediderunt Romani. Tam enim diuinam illorum vrbis originem credidere ſiue potius finxere, propter quod, ex re iuxta eam miraculum poſuere. P. Victor in regione octaua locauit. Anteà verò Q. Fabio, P. Decio conſulibus, infantium ſimulacra ſub lupæ vberibus poſita ſunt: ex bonis fœneratorum mulctatis. Adacto autem nauigio, hæc illa illico areſcebat: rurſusq; cura ſacerdotum ſerebatur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis ducenteſimo ſexageſimo anno, ſublata ſacro Veſtalibus facto, cùm Syluani ſimulacrum ſubuerteret. Eadem verò ſatu fortuito, in medio foro poſteà vixit. Qua fidentia imperij fundamenta, fatali oſtento, M. Curtius, maximis bonis, virtute ſcilicet ac pietate, morteq; præclara expleuerat. Æque fortuita eodem loco, vitis, atque olea, vmbræ gratia plebeia ſedulitate ſata. Ara deinde ſublata, gladiatorio munere, diui Iulij. Quòd nouiſſimè pugnauit in foro. Huius autem arboris veſtigia, vſque ad Augusti tempora durarunt, ſi Ouidio fides adhibenda:

Arbor erat, remanent veſtigia: quæq; vocatur
Romula nunc ficus, rumina ficus erat.

Romularem prius dictam Liuius ſcribit: pòſt verò ruminalis, ob memoriam eius, quæ nutrix Romuli & Remi fuit vrbis conditorum, quo-

niam ſub ea, lupa præbuit rumem (priſcis ita mammam vocantibus) teſtibus & Varrone & Pompeio. Gutturis verò partem rumam Seruius vocat. Alij enim propter armentorum ruminationes, quæ ſub ea ob frigora captanda, peragebantur: Feſtus imparentem, id eſt, non parentem, ſiue non obedientem vocat. Quòd ea fuerit plurimorum remediorum. Plinius ſacram potius propter infantes illic lactatos: quàm quòd ibi fulgura conderentur. Huic autem gallinæ immolabantur. Iuxta Monetæ templum, cornum ſacram fuiſſe Plutarchus in Romulo memoriæ mandauit, quo loco experiundi gratia, hic Leontino corneam lanceam iaculatus, quæ altiùs in terra defixa, multis annitentibus, nuſquàm euelli potuit. Quæ poſteà germinauit, ramis in maximam altitudinem, atque latitudinem emiſſis. Verùm hæc fabulis proximiora eſſe, idem ingenuè fatetur. Locus autem is, poſt Romulum cum ſanctiſſimo templo, circunductis parietibus, occluſus, magnaq; religione deinde habitus. Si cuiquam verò propiùs accedenti, minùs frondeſcere at vireſcere, & veluti ſubductis alimentis, langueſcere, atque deficere viſa fuiſſet. Paſſim verò ſibi occurrentibus ſtatim illud acclamitabat. Caio enim Cæſare ibi exædificanti, ac fabris propinquiùs fodientibus, violatiſq; imprudenter radicibus, omninò elanguit, & demum interijt. De hac ſic Ouidius in Metamorphoſi:

Lib.15. *Vtq; palatinis hærentem collibus olim,*
Cùm ſubitò vidit frondeſcere Romulus haſtam,
Quæ radice noua, non ferro ſtabat adacto,
Et iam non telum, ſed lenti viminis arbor,
Non expectatas dabat admirantibus vmbras.

An verò hæc Romæ in locis publicis omnium prima ſata ſit, ſe ignorare dicit Plinius. Inter antiquiſſima enim delubra, fatidico quidem & memorabili augurio Quirini, hoc eſt, ipſius Romuli, habetur. Ante ædem ipſam, myrti ſacræ duæ per longum tempus fuerunt. Altera patricia vocitata, altera verò plebeia. Patritia autem multis præualuit annis, flaueſcente plebeia, læta, & exuberans, quàm diu Senatus floruit, illa ingens, plebeia, torrida, ac ſqualida. Quæ poſtquàm eualuit, flaueſcente patricia, Marſico bello languida patrũ authoritas facta eſt, vt paulatim in ſterilitatem emarcuerit maieſtas. Lotos in Vulcanali fuit, via quarta (autore P. Victore) quòd Romulus ex victoria de decumis conſtituit. Altera, quæ capillata, ſiue capillaris arbor dicta, quòd ad eam Veſtalium tonſus capillus deferretur. At ſub ſiliquam arborem, vt ex A. Gellio eſt, vnguium & capilli flaminis dialis ſegmina, terra operiebantur. Surculumq; ex hac maſcula arbore, ſacerdotiſſa dialis habebat. Fuit etiam ilex in Vaticano, in qua titulus æreis Hetruſcis literis, religione iam tunc dignam fuiſſe deſignauit. Fuerunt etiam alibi arbores ſacræ. Olympiæ verò oleaſter, quo primus coronatus Hercules, longo tempore religioſè obſeruata. Cupreſſus prope Cereris templum, ante Troiæ vrbem fuit, vt Vergilius meminit:

Aen.2. *Eſt vrbe egreſsis tumulus, templumq; veteſtum*

Deſertæ

Desertæ Cereris, iuxtaq; antiqua cupressus,
Relligione patrum multos seruata per annos.

Responsa, antiquos ex arboribus accepisse, & de oraculo Dodonæo, & adagio, Dodonæum ahenum. CAP. IIII.

RIMA in syluis ipsis, atque lucis ipsis, oracula sua reddidisse suos deos, antiquorum religio docuit, & antequàm illis templa struerentur. Etenim cùm in syluis hominum primæua habitatio fuerit, vt suprà demonstrauimus, ita & in illis, primùm deos inuocasse credendum: vt pòst tamen sacris illis ædibus structis, nihilominus tamen posteà in his coli desitum sit. Scribit enim Probus, in illo carmine Vergiliano:

- Et vos agrestum numina Fauni.

Faunum ipsum in Albunea Latinorum sylua oraculum habuisse. Apud Apollonium autem Rhodium in Colchide iuxta fanum Martis, alnus fuit, ex qua cornix Argonautis vaticinium dederit. Hercules apud Sophoclem, Sellorum se lucum ingressum, & à patre, & quercu vocali oraculum accepisse. Verùm omnium oraculorum, quotquot ex arboribus apud antiquos referuntur, celebratissimum fuit Dodonæum, & omnium quidem quæ apud Græcos omnes fuerunt, vt testatur Herodotus, vetustissimum. Ætolis verò & Acarnanibus omnibusq; insuper, qui Epeirum incolebant, percelebre. Vt etiam Eusebius Christianæ religionis deuotissimus, de præparatione euangelica scribat, hoc illud tempore Orphei, Lini, Musei, poëtarum fuisse. Qui fuerunt omnes circa Troiana tempora. Cui tanta fides à priscis gentibus adhibita, vt quicquid præcinisset, indubitatæ fidei esse, constanterq; euenturum, ab omnibus facilè crederetur: vt etiã Plato diuinus philosophus, cùm rem minimè credendam fore suadere vult, etiam si quercus eloqueretur, suis scriptis pluries enuntiauerit. Quod vulgò nunc dicimus, etiam si Angelus præfaretur. quo primùm vti Græcia ausa inquiente in chronicis Eusebio. Et vti rem paulò altiùs ad huius oraculi historiam attingamus: est quidem Dodona Epeirotarum, nobiliorum populorum, vt inquit Strabo & Placidus Statij interpres, vrbs, quod innuit Vergilius in Bucolicis:

Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

Et Statius in sexto Thebaidos:

- Cadit ardua fagus,
Chaoniumq; nemus.-

Alij eam specialiùs apud Thesprotios Epeiri. Solinus verò apud Molossos fuisse templum Iouis Dodonæi. Martianus autem Capella hæc: Molossi, Dodonæi Iouis fano inclyti, celebratiq; & Statius:

Molossi quercus anhela Iouis. Et in tertio Thebaidos:

- Non Cyrrha deam promiserit antro
Certius, aut frondes lucis quas fama Molossis,
Chaonias sonuisse tibi.-

Vnde

Vnde Iupiter Moloſſus dictus. A Dodone verò Oceani filia, Deucalion nominauit, quum poſt diluuium, Epeirum veniſſet, ibiq; ex oraculo, cum his, qui ſuperfuerant habitaſſet. Sidonius Apollinaris Epiroticos Dodonigenas appellat. Iuxta autem Dodonam nemus fuit querneum. Luciano verò in Gallo, fageum, Glandibus ſemper abundans. Quare Statius ait:

Et nemorum Dodona parens.- Vergilius:
- Et victum Dodona negaret. Et Lucanus:
- Syluaq; Dodones,
Nec quæſiſſe libet primis quod frugibus altrix,
Ore Iouis Dodona ſinet.-

Solinus verò iuxta templum, fontem fuiſſe frigidiſſimum, miræ naturæ: vt incenſas faces extinguat, ſine igne autem inflammet. De quo ſic Rhemnius:

Hæc regio fontem mirandæ concipit vndæ,
Quem meritò veteres dixerunt nomine ſacrum.
Nam gelidus ſuperat cunctarum frigus aquarum,
Accenſaſq; faces prope ſi quis duxerit vndam,
Extingui flammas : recipit ſed rurſus eoſdem,
Admoueat dextra, cùm extincta lampada fonti.

Ioui enim templum ſacrum fuit. Ouidius (ſi is autor eſt) in obſcœnò carmine:

Dodone tibi Iuppiter ſacrata eſt.

Huius verò oraculi, autorum varia ſententia. Alij enim quercus vocales fuiſſe autumant. Probus verò quercum ibi fatidicam Ioui ſacram. Quare Claudianus contra Alaricum:

- Nec Dodona ſubegit
Agmina fatidicam fruſtra iactantia quercum.

Et illic etiam aliud oraculum Iouis Dodonæi. Alij non quercus vocales, ſed columbas ipſis inſidentes, & reſponſa dantes, vt Placidus, Statij interpres autor eſt: quæ exprimerent in mutis animalibus, quid homo adorare vellet. Quarum vna poſteà in Delphos ciuitatem Bœotiæ regionis iuxta Parnaſſum montem tranſuolauit, vbi Delphici Apollinis oraculo orationem parauit. Altera verò Hammonis Iouis templum in Africa tenuit. Nonnulli huius oraculi antiſtites narraſſe, plures ſcribunt. Ex Ægypto duas columbas euolaſſe : vnam in Africam, quæ Afris, vt Hammonis oraculum conderent iuſſit. Alteram apud Epeirotas, quæ fago inſidens, voce humana, eo loci Iouis oraculum condi debere, & ſe interpretem fore, & hoc quod ipſis anuntiaretur, diuinitus fieri. Iouis verò Thebani ſacerdotes parum ab hac opinione non diſceſſerunt, vt alij produnt, aſſerentes, fœminas duas ſacerdotes è Thebis à Phœnicibus fuiſſe exactas, & vnam in Africa venundatam, alteram verò in Græcia. Quare Vergilius:

- Atq; habitæ Graium oracula quercus.

Et has primas fuiſſe, quæ apud prædictas gentes oracula condidiſſent.

Herod

Herodotus autem mulieres diuinatrices, lingua Theſſalica πελιάδες, id eſt, columbas vocari ſcribit: & is rem ipſam longiùs attingens, tres fuiſſe fœminas ſcribit: vt antiquiſſimæ nomen fuerit Promoneæ, proximæ Timacreæ, minimæ verò natu Nicandreæ. Quas autem fœminas Phœnices ſacerdotes ablegarunt: quæ verò in Græciam ipſam: quæ Pelaſgia vocatur, apud Theſprotos, in Iouis fano, quod ſub fago conditum eſt, ancillata eſt. A Dodonæis igitur columba dicta, quòd barbara eſſet, atq; barbaro ſermone vteretur: quod ſimile quoddam cùm auibus exiſtimabant. Quæ vbi Græcè loqui didiciſſet, humana voce interlocutam interpretati, & nigram columbam, Ægyptiam fœminam. Quod nonnulli ad Semiramidem referunt, quam in columbam verſam Syri crediderunt. Quare Tibullus:

Quid referam vt volitet, crebras intacta per vrbes
Alba Palæſtino ſancta columba Syro?

Ibi enim columbas æreas fuiſſe dicunt. Vt alijs verò placet, ibi columnæ duæ fuerunt, in cuius alterius editiori parte alienum locatum erat. In altera verò, quæ propè erat, puer ſitus, æreum geſtans flagellum, vt ſæpius aura vehementiori in lebetem incidebat, vt inde non minimus ſonitus obſonaret. Suidas verò oraculum lebetibus vndique cinctum fuiſſe ſcribit, ita vt vndique ſeſe inuicem contingerent: ita fieri neceſſum, vt vno quopiam pulſato, viciſſim omnes reſonarent, ſonitu per contractum ab alijs ad alios ſuccedente, Durabatq; in longum tempus tinnitus ille, in orbem redeunte ſono. Vergilius:

Ingens argentum, Dodonæosq; lebetas. Et Auſonius:

Nec Dodonæi ceſſat tinnitus aheni,
Ad numerum quoties radijs ferientibus ictæ
Reſpondent dociles moderato verbere pelues. Et Iuuenalis mulierum garrulitatem taxans:

Tot pariter pelues, tot tintinnabula credas
Pulſari.-

Ab illa enim garrulitate tractum adagium δωδωναῖον χαλκεῖον. Id eſt, Dodonæum ahenum. Quòd in loquaces, & de re puſilla garrulos dicitur. Et apud Pollucem garrulus dicitur, æs Dodonæum. De Dodonæo oraculo ſic Silius:

Nam cui dona Iouis non diuulgata per orbem, Lib.3.
In gremio Thebas geminas ſediſſe columbas?
Quarum Chaonias pennis quæ contigit oras,
Implet fatidico Dodonida murmure quercum:
At quæ Carpathium ſuper æquor vecta, per auras
In Libyen niueis tranauit concolor alis,
Hanc ſedem primo Cythereia condidit ales.
Hic vbi nunc aras, lucosq; videtis opacos,
Ductore electo gregis (admirabile dictu)
Lanigeri capitis media inter cornua perſtans
Marmaricis ales populis reſponſa canebat.

Dodonæi verò oraculi multa apud autores reſponſa, maximè apud Demoſthenem, vt nullius alterius minimè plura: vt propterea Statius, vt ſuprà oſtenſum, propter frequentem interrogantium turbam, anhelam quercum dixerit. Duo tantùm adferre libet, vt ex his appareat, quàm vana, quamq́; fallax fuerit antiquorum religio: præſertim verò in hoc, in quo priſca ætas antiquius ſemper habuit nihil. Cuius tamen reſponſa, tam incerta, quàm eius hiſtoria fuerunt. Athenienſes etenim ex hoc oraculo acceperunt vt Siciliam conderent. Eſt autem illo nomine collis non procul ab vrbe Athenarum. Verùm illi Siciliam ſibi ex oraculo promiſſam arbitrantes, Syracuſanis bellum improſperè intulerunt. Pelaſgi autem ſedibus proprijs pulſi, cùm diuerſas terras petiſſent: ad Dodonam pleriq; confluxerunt: & incerti quibus locis adhærerent, tale audiuere reſponſum, quod ex Varrone Macrobius tranſcripſit,

Στείχετε μαιόμενοι σικελῶν σατυρνίαν αἶαν
ἠδ' ἀβοριγενέων κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται
Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Aliud ridiculum, præter promiſſum addam. Liber Pater, vt Higinus autor, mente captus, furore à Iunone immiſſo, per Theſprotiam aufugiens, vt ad Iouis Dodonæi templum perueniret, accepturus quidem ab eo reſponſum, quo ad priſtinum mentis ſtatum, perduceretur. In itinere verò, ei obiecta palus eſt, quam cùm pertranſire nequiret, obuiarunt illi, aſelli duo, quorum vnum cepit, in quo inſidens aquam pertranſijt: vt minimè aquam pedibus pertingeret. Ad oraculum autem vbi peruenit, continuò, furore liberatus, gratiamq́; aſellis retulit, quos & inter aſtra collocauit. Illud poſtremum præterire non cenſui, atq; ex veritate poëticæ, quercum illam, cuius formicæ in Myrmidones populos tranſmutatæ ſunt, ex ſemine quercus fatidicæ natam (cecinente Naſone.)

Metam. lib. 7. *Fortè fuit iuxtà patulis rariſſima ramis*
Sacra Ioui quercus de ſemine Dodonæo.

De deorum coronis, & ſtatuarum illorum ac ſacerdotum, & ſacrificantium. CAP. V.

HOMINES arborum frondibus olim coronatos, ſuprà oſtenſum, verùm ante eos dij quoque ipſi, & illorum ſacerdotes, & ſacrificantes, victimæ quoque ac illorum ſtatuæ. Scribit enim Secundus, antiquitus, nullam coronam, niſi deo oblatam fuiſſe. Ob id Homerus Cœlo tantùm, & vniuerſo bello tribuit: viritim verò ne in certamine quidem, vlli. Saturnum verò ante omnes coronatum Pherecydes refert, & poſt deuictos Titanas Iouem Diodorus. Verùm Plinius primùm omnium Liberum Patrem capiti ſuo ex hedera coronam impoſuiſſe, ſcribit. Ariſtophanes autem grammaticus Spartanos ex arbore medica deos coronare ſolitos, memoriæ mandauit. Verùm non ex ſola arbore, omnium numinum coronæ fuerunt, quin ex omnibus certam ſinguli delegerunt: atque ex

aliqua,

aliqua, dedicarunt mortales. Lacedæmonij dijs suis mala hesperida dicarunt. Iouem verò corona oleagina redimiri solitum Phurnutus ait. Quod hæc arbor, semper in virore sit, suamq; pinguedinem teneat, & quòd olei vsus vbique plurimus sit. Libero autem Patri placuisse coronam, testis in Fastis Ouidius:

- Baccho placuisse coronam
Ex Ariadneo sydere nosse potest.

Panes itaq;, & satyri, è pinu factitatas gestarunt. Lucretius:

Et genus agricolûm latè sentiscere cùm Pan
Pinea semiferi capitis velamina quassans. Ouidius:
Pars tibi qui pino tempora nexa geris.

De Pane enim loquitur Propertius: *Et Arcadio pinus amata deo.*

Hac enim ratione illos pinu coronari scribit Phurnutus, quòd montanũ quid ac syluestre, hæc habeat. Omnibus enim plantarum floribus, coronari Vertumnum, memoriæ relinquit antiquitas, vnde nomen sumpsisse, nonnulli existimant. Quòd primis vertentis anni muneribus donetur. Sic enim apud Propertium de se fatur:

Prima mihi variat liuentibus vua racemis,
Et coma lactenti spicea fruge tumet.
Hic dulces cerasos, hic autumnalia pruna
Cernis, & æstiuo mora rubere die.
Insitor hic soluit pomosa vota corona,
Cùm pyrus inuito stipite mala tulit.

Athenienses ex arundine contexere coronas, quas Dioscoris, id est, Polluci & Castori dicarent, authore supradicto Aristophane. Posteà verò deorum templis coronas dicarunt homines. Ex cinnamomo enim interrasili auro incluso, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit, imperator Vespasianus Augustus (scribente Plinio.) Vidimus, inquit, etiam is Cinnamomi radicem ingenti ponderis in palatij templo, quod fecerat diuo Augusto, coniunx Augusta, aureæ pateræ impositam, ex qua guttæ editæ, annis omnibus, in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum. Deorum etiam antiquæ statuæ cum arboribus, vel illarum ramis, vel fructibus effigiatæ. Rhamnusia autem, quæ & Nemesis, in Rhamnunte Atticæ vrbe, simulacrum, è solido lapide, magnitudine decem cubitorum habuit Phidiæ opus: fingebatur enim Veneris specie. Quamobrem malum arborem dextra tenebat, vt autor Eudemus: Pausanias tamen tenere dextra phialam, altera verò ramũ fraxineum scribit. Apud Sicyoniam Græciæ vrbem Æsculapij ædes, cuius simulacrum in vestibulo ædis fuit ex auro & ebore. Calamidis opus. Imberbis fuit altera manu sceptrum, altera nucem pineam hortensem Pausanias in Corinthiacis. Victimæ posteà litandæ, coronatæ sunt. In templo Iouis Olympici, huius ænea statua fuit, quæ sinistra mali punici pomum tenebat, dextræ verò digiti recti, & rigentibus similes fuerunt. Apud Sicyonios Veneris templum fuit, in quo deæ simulacrum Canachi Sicyonij opus, manu altera malum gestabat. Pòst verò sacerdotes co-

ronati, ſacrificarunt. Scribit enim in Oedipo tyranno Sophocles, ſacerdotes & ciuitatis electos, in ſacris faciundis, ſupplicibus ramis ad commiſerationem fuiſſe coronatos. Quod de oliua intelligendum cenſeo, vti ex inferius de ea arbore dicendis, patebit. Idem in Oedipo Coloneo: Oedipum ad expiandas Eumenidas, vt illum ſupplicem acciperent, ambabus manibus ter nouē oleæ ramos illis obtuliſſe docet Chorus. Apud Statium verò in Thebaide, ſacerdos Ioui ſacra faciens, oliua coronatus.

Huc gemini vates ſanctam canentis oliuæ

Fronde comam niueis ornati tempora vittis. Apud Orpheū eadem coronati ſacrificia peragunt. Verùm in tantū poſteà is honos, in ſacrificijs auctus, vt non victimæ ſolùm, & ſacerdotes, ſed & magiſtratus, & cæteri quoq; aſtantes, coronarentur. In qua verò re peragenda, non ſola arbore, verùm diuerſis illarū generibus ſecundum gentium ritum vſi ſunt. Finxit enim Ariſtophanes, mulierem ſibi quinque puerulis, in texendis ex myrto, ad ſacra cerealia coronis victum parare. Perſæ, vt autor eſt Herodotus, dijs ſacrificantes cinctam myrto Tyaram gerunt. Cyrenenſes (autore Orpheo) Saturno ſacrificantes, ficis recentibus coronabantur, quod eius fructus repertorem credant. In ſacro ambaruali victimam ſequebantur multi clamantes, è quorum vnus corona quernea ornatus, cum ſolenni ſaltatione Cereris (carmine compoſito) laudes decantabant.

Quòd dij ex arboribus cognomina ſortiti, & de inarculo, & albogalero: & quòd ſub quibuſdam arboribus ſacrificatum. CAP. VI.

ARBORES, hominibus, & locis, nomina impoſuiſſe, ſupra viſum eſt: nunc qualiter dijs cognomina indidere, videndum. In Leſbo ſiquidem Apollo myricæ ramos tenet, vnde Myriceus cognominatus, vt Archeus meminit. Antiquiſſimam verò plantam tamaricem, quæ & myrice dicitur eſſe, Metrodorus ait. At Nicander tamaricem ſpecioſum fruticem, ideò μάντιν, id eſt, vatem vocari, ſcribit, à quo vaticinia exquirantur. Quamobrem magi apud Medos, & Scythæ ad ſua vaticinia tamaricis virgis vtebantur. Quod genus diuinationis ab alijs quoque gentibus obſeruatum. Nam Herodotus ſæpe in diuerſis nationibus, ramulis tamaricis, vaticinia fieri, teſtatus. Ægyptij verò ſacerdotes, in Iouis pompa myrica coronati. Autore etiam Plinio, Cappadociæ magi, quos Pyrethos vocant, comprecationes non ſine myricæ virgis faciunt. Viſus enim in myricæ ramo in ſomnis Apollo decorus. Cytinus idem à cytino vocatus. Primus enim mali punici flos eſt, qui decidit, cuius templum in Rheſcyntho monte Thraciæ. Athenis Iupiter μηλίχιος, ſic vocitatus, quòd huic tantùm poma ſacrificarentur, non vllum animalium genus. μῆλα Græci mala vocant. Alij tamen μειλίχιον, per ei in prima ſyllaba ſcribunt: deriuantq; à μειλίχιος, quæ mitem & placabilem ſignificat. Sub quibuſdam autem arboribus olim ex illorum religione ſacrificarunt

runt prisci homines. Nonis enim Iulij, Romanæ fœminæ, liberæ simul atq; ancillæ Iunoni Caprotinæ, sub caprifico: à qua & ipsa Iuno & feriæ ipsæ nuncupatæ. In memoriam scilicet virtutis ancillarum, quæ pro reipublicæ conseruatione, præclarum facinus gesserunt. Nam post vrbem captam, & sedato iam motu Gallico, Republica mirum in modum attrita fuit. Finitimi enim vrbem inuadendi opportunitatem se nactos putantes, Posthumium Liuium Fidenatium Dictatorem sibi præficiunt. Qui missus ad senatum postulauit, vt si vellent, reliquias suæ ciuitatis tutas remanere, virgines, & matresfamilias sibi dederent. Quæ res diu, ac multum patres anxios ac suspensos tenuit: donec ancilla vna, nomine Tutela, seu, vt alij volunt, Philosis, pollicita sit, se cum cæteris ancillis sub nomine & habitu virginum ac dominarum, ad hostes ituram. Ad quos, in fidem doloris lacrymantes, cùm ingestæ essent, à Liuio in castris distributæ sunt, quæ viros plurimo mero prouocarunt, diem festum apud se mentientes. Quibus soporatis, è caprifico castris proxima, Romanis signum, flamma eleuata, dederunt. Qui repentina incursione erumpentes, hostes facilè superarunt. In cuius rei memoriam hæc sacrificia fiunt: quibus lac, quod ex caprifico manat, adhibetur (vt Varro ait) & ex eadem arbore virga. Plutarchus tamen in Parallelis, id de Gallis, & eorum Rege Atepomaro, scribit, dicitq; ancillam vocatam fuisse Aretanam. Quod sentire videtur Ouidius in Arte amandi:

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Lusa maritali Gallica veste manus.

Cum priori tamen historia, alibi cùm Macrobio idem Plutarchus est. Inarculum Festo, virgula, ex malo punico incuruata, quam regina sacrificans in capite gestabat. De inarculo sic Plutarchus: Iunio Bruto & M. Valerio consulibus. Post exactos reges, Rex sacrificulus institutus fuit, vt per eum solum, quædam sacra fierent. Huius autem vxor regina sacrorum appellabatur, quæ quoties sacra faceret, ex malo punico virgam, quam inarculum vocabant, loco insulæ deferebat. & eidem Festo Albogalerus, à galea denuntiatum. Pileus erat ex hostia alba Ioui cæsa factus, cuius apex virga oleagina erat. Eo vtebantur flamines diales. Februm antiqui Sabinorum lingua, purgamentum dixerunt: hinc februa purgamenta in quibuscunque sacrificijs. Plinius hæc. Vulgata priscis temporibus opinio obtinuit, februa esse omnia, quibus malefactorum conscientia purgarentur, delerenturq; peccata, aut manes animabus defunctorum placidi redderentur. Ramus etiam dicitur, cuius sacerdotes in sacrificijs coronabantur, cuius verò rei locupletissimus testis Ouidius in Fastis:

Februa Romani dixere piamina patres:
Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.
Nomen idem ramo, qui cæsus ab arbore pura,
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminiam poscentem februa vidi:
Februa poscenti, pinea virga data est. Et alibi:

Sæpe tuli plena februa tosta manu.

De laurea deorum ac ſacrificantium, & lauri in ſacrificijs vſu. CAP. VII.

RIVMPHANTIVM coronæ, quæ vt plurimum è lauro fuere, ſuperius dictæ, etenim huiuſce arboris in victorijs, & cæteris hominum feſtiuitatibus frequens vſus fuit, verùm anteà, idem in deorum coronis ex eadem arbore honos verùm maior in ſacrificijs, vt nulla ad hæc communior ſanctior habita, apud gentiles fuerit. Lauro (inquit Nicander) Theſſalica Apollinis coma primùm redimita. Æſculapium lauri corona vinciri ſolitum, ſcribit Plutarchus. Quòd hæc planta, plurimas erga morbos habeat vires, Oreſtes, vt Probus in Bucolica Vergilij ſcripſit, Apollinis templum, iuxtà Reginos exædificauit. Quo loco, re diuina peracta, Regini lauream decerpere ſoliti, quam ſecùm ferrent, cùm Delphos proficiſcerentur. Et Romæ in Tyberis inſula Æſculapio ædem erectam F. Pompeius memoriæ mandauit: cuius idolum laurea coronatum fuit. Quod is Apollinis, cui laurus ſacrata filius fuerit. In Delo Apollinis templum, ad quod cùm Æneas profugus aduenißet, Regem Annium & ſacerdotem lauro redimitos inuenit (ſcribente Vergilio,)

Vittisq; & ſacra redimitus tempora lauro.

Ad aram verò maximam (ſcribente Macrobio) ſola lauru, non alia fronde ſacerdotes coronabantur. Quòd ex Varrone, in libro ſecundo humanarum, longè poſt conditam vrbem fuit. Poſteaquàm enim, in Auentino, lauretum cœpit vireſcere, ex monte proximo decerpta fronde, vicinitate offerente opportunitatem coronati. Antea verò coronis populneis vinciebantur. Quòd tempore Euandri factum Vergilius innuit:

Tu ſalis ad cantus, incenſa altaria circum
Populeis adſunt euincti tempora ramis.

Q. Fabius (vt Liuius ait) legatus Romanus, ad oraculum Delphos miſſus. Laureatus enim oraculum adijt: & re diuina peracta, ſic nauem conſcendit. Nec prius coronam depoſuit, quàm Romam perueniſſet, atque eam in ara Apollinis depoſuiſſet. Marius poſt Cimbricam victoriam laureatus ſacrificauit, collectisq; vilioribus in pyram ſpolijs, coronato exercitu, face pyram incendit (ſcribente in Mario Plutarcho.) Cùm autem poſt victoriam de Mardonio & Perſis, Græcis de faciundo ſacrificio, Pythius reſpondit: ne priùs ſacra tractarent, quàm totius Græciæ ignem, quaſi à Barbaris violatum extinguerent, & poſteà à Delphis, velut à communibus laribus acciperent. Quod factum, è veſtigio reſtinctis omnibus ignibus. Nanq; Euchidas Platæenſis pollicitus eſt, ſe ignem delaturum: Delphosq; perrexit, vbi laurea redimitus, ex ara ignem ſumpſit: & ad Platæas citato gradu detulit. Lacedæmonij in certis ſacrificijs coronabantur, vt autor Soſibius: in qua re peragenda, maximè lauro vſi ſunt. Illi autem hyacinthia celebrantes, hedera, bacchico ritu, coronabantur (teſte Macrobio.) Prætor etiam vrbanus rem diuinam Herculi faciens,

faciens, è lauru coronam gerebat, teſte eodem, & omnes,qui ad σύμβολον pollucerent. Liuius, decade quarta libro decimo : Maiores duodecim annis coronati, & lauream in manu tenentes ſupplicauerunt. Exercitus, cùm luſtraretur vt ait Acro,cum tauro id fiebat,milites autem ipſi, lauro coronati, ſub dio rem diuinam faciebant. Cæſar poſt bella ciuilia, lauro redimitus, ſacrificauit. Inquiente Appiano, Mithridates Rex, & cæteri incolæ,circa Boſphorum Cimmerium,in Ponticapeo vrbe,omni modo laborarunt,vt laurum & myrtum haberent ſacrorum cauſa. Laurus in ſacrificijs maximè expetita, vſqueadeo vt Pollux eam ac oleam in profanis vſibus prohibitam ſcribat. Æneas Vergilianus ſic Helenum alloquitur:

Qui tripodas Clarij lauros, qui ſydera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ. Lucretius:
Et multò certa ratione magis quàm
Pythia, quæ tripode Phœbi, lauroq; profatur.

Laurus enim, vt Phurnutus ait, oraculis dicata, dicta quippe eſt παρὰ τοῦ διαβαίνειν, id eſt,à tranſeundo.Purificationibus etiam adhibebatur,& cædis hoſtium ſuffimentum(inquit Plinius.)Vnde Iuuenalis ſat.ſecunda:

Quid Cremeræ legio, & (annis conſumpta iuuentus:
Tot bellorum animæ, quoties hinc talis ad illos
Vmbra venit, cuperet luſtrari ſi qua darentur
Sulphura cum tedis, & ſi foret humida laurus.

Huius autem in ſacrificijs vſus fuit, propter diuinandi vim, quam habere dicitur. Quod demonſtrat Græca illius appellatio.Siquidem δάφνη à particula δα dicitur,quæ intentionis vim habet,& φωνεῖν,quod loqui,& canere eſt, vt Ariſtophanis interpres atteſtatur. Lycophron poëta δαφνηφάγον vocat, & Aphthonius rhetor laurum vaticinij ſymbolum eſſe prodidit. Ideò veteres laurum μαντικὸν φυτὸν, id eſt, vaticinam plantam vocauerunt. Ferunt enim Heſiodum,dum paterna armenta puer cuſtodiret, à Muſis adamatum, quæ illi deguſtandam dedere. Eius autem naturæ eſſe eius interpretes, & Proclus, & Iſacius, ac Zeres ſcripſerunt, vt qui eam manducent, vates fiant. Quare Statius:

- Venturi præſcia laurus,
Præceptaq; templis.-

Scribit etiam Euripides, in Andromache, Caſſandram apud diuinam laurum vaticinantem, Paridem fore occidendum. Hinc veteres crepitantis lauri ratione rerum euentus aucupabantur. Si enim abunde, & ſonantiùs crepuiſſet,fœlix auſpicium exiſtimabatur.Quod intellexit Tibullus illo verſiculo,

Laurus vbi ſigna dedit, gaudete coloni.

E diuerſò autem, ſi tacita deflagraſſet inauſpicatiſſimum rebatur. Quod etiam Propertius expreſſit,

Et iacet extincto laurus aduſta foco.

Quare vaticinatores,lauro veſcebantur:ideò δαφνηφάγοι dicti,& δαφνοφόροι ſacerdotes Apollinis Iſmenij.

De

De arborum ad ſacrificia vſu. CAP. VIII.

QVI primi, inquit Porphyrius, deo ſacrificarunt, non animalibus, verùm herbis primùm & eorum floribus, deinde verò & arboribus,aromatibusq; ſubfumigarunt, & primos arborum fructus dijs ſuis obtulerunt. Secundus enim thure, Iliacis temporibus ſupplicatum: Cedri autem tantùm & citri, ſuorumq; fruticum in ſacris fumo conuolutum nidorem veriùs, quàm odorem nouerant. Hoc modo etiam canit Ouidius:

Faſtor. 1. *Thura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum,*
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus aduſta ſono.

Thure enim primò ſupplicatum. Sunt etenim quidam, qui ſtatim poſt idolum factum eo ſacrificatum aſſerant. Cuius primum Syrophanem Ægyptium autorem ferunt. Ad quod ſerui eius fugitiui veniam mereri ſperantes, thuris munuſcula ferebant, quod domino placere ſciebant. Quòd autem thus ſacrificijs dicatum ſit, vocis etymon exprimit. Nam ἀπὸ τȣ̃ θύω,quod eſt,ſacrifico,dicitur. Alexandro autem Magno in pueritia, citra parſimoniam thura aræ inijcienti pædagogus Leonides dixit, Sumptuoſe fili ſacrificato, cùm thuriferam regionem ſubiugaueris. Qui pòſt Arabia potitus, illi thure & Cinnamomo onuſtam nauem miſit, cum epiſtola, qua hortatus eſt, ne poſthac in deos auarus eſſet. Socrates enim,vt autor Stobæus, thus dijs conuenire dicebat: ita & laudem viris tribui. Thyos enim ſacrificium intelligitur, & thymiamata,aromata vocantur, quæ deo offerebantur. Thucydides ἁγνὰ θύματα vocat, id eſt, ſacrificia pura,vt thuris, & myrrhæ,vti impura cenſerentur, quæ ſanguinis haberent effuſionem. Bdellij autem vſus in ſacrificijs fuit (inquiente Plinio.) Fuit & tedæ reſina flammis, & lumini ſacrorum grata, vt idem literis mandauit. Platani etiam in ſacrificijs vſus fuit, vt eſt apud Homerum. Perſarum item magi, qui in ſacrificijs præficiuntur, carnes ſuper lauri myrtiq; virgis poſitas adurunt, & lacte ac melle permiſtis, faſciculis myrteis appræhenſis aſpergunt. Scythiæ diuinatores humi ſinguli ſtrati, virgas ſalignas prætenues comprimentes vaticinantur. Naaëres, quos Herodotus androgynos putat, tiliam trifariam ſcindentes, digitisq; implicando ac reſoluendo, futura præcinunt. Hæc generaliùs,quo ad deorum ſacrificia. Nunc verò aliquot arborum genera,in ſolius alicuius dei ſacris pertractemus. In Iouis enim Olympij ſacris, alba populo ſacerdotes ſemper vſi ſunt. Ex quo Hercules eam attulit, & ex eadem ſacrificauit. Elienſes etiam Ioui muſcario ſacrificantes,eadem arbore vſi ſunt: vt ſcribit Pauſanias in Eliacis. Pini autem teda, in Cereris ſacrificijs apta fuit, quòd hæc ad inueſtigandam Proſerpinam filiam, geminas pinus pro lampade incenderit,vt indicat Ouidius:

Faſtor. 4. *Alta iacet vaſti ſuper ora Typhoëos Aetna:*
Cuius anhelatis ignibus ardet humus.

Illic

Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris sacris nunc quoque teda datur.

Cydones verò sacra Dianæ facientes, sertum è pinu, aut lentisco præparant. Athenienses enim Icari manes, & Erigones eius filiæ, quæ se, ob patrem ab his interfectum, suspenderat: placare cupientes, ora è cauatis arborum corticibus assumebant, & oscilla ex alta pinu suspendebant. Sicyonij, Veneri hostiarum coxas, suibus exceptis, sacrificarunt: reliquias autem in sacris altaribus, iuniperi lignis, & folijs herbæ pæderotis, comburebant. Bacchi statuæ faciem Siculi in vindemijs musto & ficis, oblinebant: quòd vtriusque arboris inuentorem perhibeant: vnde Morychi cognomen illi inditum, tractumq; inde adagium, Morycho stultior: in eos, qui ridiculè, stulteq; quid faciunt. In huius verò sacris, viti semper hederam prætulerunt (autore Siculo) quòd hæc nunquàm folia dimittat. Phliasij Hebæ quotannis festum celebrant, quod à secanda hedera, cissotomos appellatur. Pausanias hæc. Ægyptij, die decimanona primi mensis sacra faciebant, in quibus tantùm melle ac ficubus vescerentur. Numam autem Pompilium dum Pani sacrificaret, fagineum ramum gestasse, intonsis crinibus obuolutum, apud antiquos legitur. Suidas autem, & Pollux, tale Herculis apud Bœotios fuisse sacrificium memorant. Etenim Herculi rem diuinam malis facere consueuerant. Cuius ratio talis: porrò hostia aries, vel, vt ille ait, bos. Itaque cùm dei festum adesset, & immolandæ victimæ vrgeret tempus, & rustici vi bouem adducerent, ille rupto fune aufugit, aut, vt hic voluit, quum seriùs aries deduceretur, & Asopus fluuius repentinis inundationibus ita subitò creuisset, vt minimè transire posset, Iuuenes, qui iuxta aram ludebant, ritum sacrificij adimplerunt. Maturum enim malum ac perpulchrum desumentes, stipulas quatuor subdidere: duas autem pedum vice, reliquas verò cornuum loco. Putantes ad eum modum, se arietem sacrificare. Creditumq; est, Herculem, nihilominùs, & si per lusum actum, hac tamen victima magnopere delectatum, vt cognomen posteà huic additum sit. ἡρακλῆς μήλων. Tibiæ verò, quibus in sacrificijs vtebantur, non nisi ex buxo fuerunt. Hoc autem exemplum non omnino extra rem, è Pausania postremum addemus. Fons verò in Lycio Arcadiæ monte fuit. Quod si fortè squalens anni siccitas ab incolis timeretur, exhinc & stirpium & seminum interitus, Iouis Lycæi sacerdos, primùm latices sacros veneratus, immolatisq; hostijs, & re diuina de more peracta, quercus ramum, quem manu gestabat, in fontem dimittebat, ita vt non penitus immergeretur, sed super aquas nataret. Ex fontis enim motione, quam fecerat ramus, halitus quidam nubeculæ persimilis, sursum efferebatur, ex quo mox conflabatur nubes, multisq; ad eam concurrentibus alijs, cœlum omne caligine obducebant, vt non longè posteà regionem illam irrigarent imbres.

De arborum, erga Judæos, ad sacrificia, legibus.

CAP. IX.

VMMVS profectò Deus IESVS CHRISTVS, cui ſoli ſacrificia, cuius tantùm munera accipimus, Moſi in mandatis dedit, vt filijs Iſraëlis præciperet, quatinus oleum purum afferrent, quod iugiter in lucerna ante tabernaculum teſtimonij, à veſpera vſque manè luceret: atq; vt talis cultus per eorum ſucceſſiones filijs Iſraëlis fieret, Moſi iterum iuſſit, vt myrrhæ quàm puriſſimæ ac ſelectæ ſiclos quingentos, Cinnamomi ducentos quinquaginta, & calami aromatici tantundem: caſiæ verò quingentos, olei autem menſuram. Ex quibus omnibus vnguentum arte ſeplaſiaria componerent: quod ſanctum in ſua generatione eſſet: quo hominem inungi, nefas eſſet, nec in alium vſum ſumi: alioquin extorris erit. Quo inſuper tabernaculum illud teſtimonij, arcam menſam, ac candelabrum, cum vaſis illorum, altare etiam, labrumq;, & baſim, cum omnibus vaſis inungi. Denuò illi ait: Balſamum, ſtacten, galbanum, & thus, æquis portionibus ſumes. Hæcq; omnia pharmacopolarum arte contundes, incenſumq; facies. Quod ante tabernaculum pones. Quod ſanctum vtique vobis erit, atque in alium vſum prohibitum. Quod ſi temerè veſtrum alicui contrà euenerit, à gente ſua extorris ſit. Dominus item eidem præcipit, vti decimaquinta die menſis ſeptimi feſtum celebrarent, quo citri fructus ſumerent, & palmarum ſpatulas, & ramos cuiuſdam denſæ arboris, & ſalices, lætarenturq; coram domino. Hæc autem à me dicta ſunt, non quòd Iudæorum legem gentiles imitatam eſſe, innuere velim. Tantum enim abfuit, vt horum veſtigia in nonnullo imitata ſint, tanquam à Deo ſummo aliena, & omnino profana, veluti quæ deorum ſpurcorum, & nullius vis & potentiæ eſſent: vt pote qui nil abſq; ſummi Dei iuſſionibus peregerint, quibus nil magis acerbiùs, etiam indicta pœna, prohibitum.

De nonnullis ad ſacrificia profanis arboribus.

CAP. X.

ICVT porrò priſcorum religione, quædam ad ſacrificia Deorum receptæ ac reueritæ fuerunt arbores, de quibus ſuprà: par eſt etiam de his diſſerere quæ ad hæc receptæ non fuerunt, imò prorſus damnatæ. Nam & Cicero in ſuis legibus, quas ad inſtar duodecim promulgauit, non omnes, verùm certas baccas, quas nec ipſe demonſtrauit, ſacerdotibus fore libandas dicit. Flamini enim diali, hederam tangere piaculum erat, imò etiam, quod maius, nominare nefas, F. Pompeio prodente. Plutarchus autem addidit, nec illac tranſire, quòd illa promineret, aut etiam vmbram protenderet. Hac verò ratione, vt ille ait, quòd vinciat quodcunque applicet: hic autem quòd illa ſterilis ſit, atq; hominibus propter frigiditatem inutilis, quodq; etiam alterius adminiculo ſemper egeat. Vmbra ſolùm iucunda, & viriditate oculos paſcit. A deorum enim templis penitus arcetur. Apud Athenas in Iouis æde, neq; Thebis, in æde Veneris, vnquam viſa. Eſt etiam quoddam hederæ fruticis genus, quòd ſmilax dic

lax dicitur, infaustum quidem omnibus sacris, & coronis, quòd hæc lugubris sit, virginis eius nominis, propter Croci iuuenis amorem, in hunc fruticem, cùm illo commutationem. De quibus Ouidius:

Et Croco in paruos versum cum Smilace flores.

Id autem vulgus ignorans, plerunque festa sua polluit, hederam existimando, sicut in poëtis, aut Libero patre, aut Sileno. Quis enim (vt ait Plinius) nescit quibus coronetur? Fuit tamen hedera quibusdam sacrificijs comprobata, quam item Ægyptij viti præficiebant (autore Diodoro Siculo) quòd illa semper vireat, nec folia dimittat. In Iouis autem Didymæi dedicatione, hederaceis folijs libare mos fuit. In Arcadia ab Acace quatuor stadijs, templum Despœnæ. In eo autem ignem ex olea, lauróve, vel crassioris corticis quercu, aliáve arbore, cuius caudex cauus, fungosusq; foret, accendere, vel adolere nefas Arcades existimarunt, quòd hæc ligna ominosa, & detestata existimarentur. Satiuarum autem arborum, præter mali punici fructus, illuc importare licet. Cauebant antiqui, ne buxum Veneri offerrent, ne palæstram veneream expiarent. Opem Bœotij Semelam appellabant, in cuius templo (vt Macrobio placuit) virgam myrteam habere nefas erat: quòd hæc cùm patris amori obstitisset, ab eo virga myrtea transuerberata fuerit. In Dianæ item sacrificijs hæc profana fuit: quòd deæ fugientis tunicæ huius arboris ramus adhæserit. Flora, quæ & bona dea, & fatua dea Arnobio: alijs etiam gynæcea, sacrificantes mulieres, in eius ædem myrtum non important: quum omnium germinum floribus, eius sacrificijs vti liceat. Fuit enim Flora Flauij diuinatoris vxor, quæ cùm vino clanculum vberiùs vteretur, à viro deprehensa, myrteis virgis, ac flagris cæsa fuit. Alij aliam rationem, quòd hæc arbos Veneri sacra sit, vt quòd omne quod masculum credatur, ab eius sacrificijs excludatur. Mitiores arbores omnes, præter punicam Arcades in Proserpinæ fanum inferunt. Id scilicet innuentes, quòd matri restituta non fuisset, quòd mali punici granum degustasset. Quod indicauit Ascalaphus, ideò in bubonem deformatus. Et vt generaliùs in omnium deorum sacrificijs hanc rem finiam, Genus quercus quoddam est, quod haliphleon vocant, quod quia fulmine icitur, & si altitudine non excellat, ideò ligno eius ad sacrificia vti, fas habetur. Id Theophrastus ad Æoles refert.

Arborum materies ad deorum statuas & quid delubrum, & de adagio, Ne è quouis ligno Mercurius fiat.

CAP. XI.

EX arbore & numinum simulacra (inquit Plinius) fuere. Nondum enim pretio excogitato, beluarum cadaueri, antequam vt à dijs nato iure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur, & mensarum pedes. Quod Tibullus ad alterius rei expressionem ostendit:

Tunc melius tenuere fidem, cùm paupere cultu
Stabat in exigua ligneus æde deus. Alibi idem:

Neu pudeat prisco vos esse è stipite factos:
Sic veteris sedes incoluistis aui. Et Ouidius:
Relligione sacer prisca, quò multa sacerdos
Lignea contulerat veterum simulacra deorum.

Plato autem deorum statuas, tantùm è ligno fieri præcipiebat. Aurum enim & argentum tum priuatim, tum publicè, rem inuidiosam esse, & infœlicis terræ atque infœcundæ genituram esse, & morborum colores repræsentans. Ebur verò rem sanctam minime fore, quo propter varietatem abutantur homines. Ferrum enim, atque æs, bellorum esse materiam. Lapidem verò rem duram ac inanem. Eusebius etiam ex ligno primùm effìcta scribit, quod primùm in Delo insula Erisichthon Apollini, & indigenæ Palladi dedicauit: quod sua tempestate (vt ipse aït) Athenis extaret. Et apud Samios Iunonis simulacrum, vt Callimachus apud eundem asserebat. Seruius autem delubrum, ligneum simulacrum vocat: à libro, hoc est, raso ligno, factum: quod Græcè ξόανον dicitur. Sunt tamen qui ea distinguant εἴδωλα deorum, regum ἀνδριάντας, sapientum εἴκελα. Quæ insuper viris benemerentibus fierent, βρέτεα. Statuas ligneas prisci Dædala vocarunt, & horum effictorem Dædalum: & ab his etiam dædala festa, quæ Platæenses Ioui Citherenio celebrabant: quòd Iupiter ad reconciliandam Iunonem, simulacrum vestibus coopertum currui imposuerit, vt Platæam aufugeret, simulans se Asopi filiam secum vehere. Ad quod Iuno cucurrit: & scissa simulacri veste, dædalum tantùm depræhendit, propter quod summoperè gauisa. Ad deorum enim idola, antiqui materiem ipsam, quæ natura diuturnior, quæ've solidior esset, selegerunt, vt elegantius opus effigiaretur: vt propterea & vetustas, & dignitas, in his maior esset, sicut & in lignis, quæ eius sunt naturæ, fieri solet. Theophrastus autem è subere primùm factitata simulacra dicit. Quo postea spreto, è palma fabrefacta. Vetera ξόανα ex hebeno, cupresso, cedro, loto, thya, & quercu, quantum Pausanias percipere potuit, vt asserat, se crebrò animaduertisse, lectiores deorum statuas ex his confectas. Quorum historiam speciatim, ex plurimorum monumentis prosequi placet. Indi verò quascunque deorum imagines non nisi ex hebeno habent. Salaminæ autem Aiacis simulacrum, ex hebeno fuit. E cupresso hæc leguntur. Orphei statua, quæ in Libethris fuit, quæ paulò antè, quàm Alexander cum Dario conflixisset, sudasse Plutarchus scribit. Veiouis etiam Romæ in arce, quod dicatum ab vrbe condita sexcentesimo sexagesimoprimo anno, durauitq; vsq; ad Plinij tempora. M. autem Antonio, A. Posthumio consulibus, ibidem Iunoni reginæ, signa duo posita, etiam cedrina. De quibus etiam legitur quòd in ædem eiusdem illata fuerint. C. Claudio Marcello, & M. Valerio Licinio consulibus, nouo sacrificio à decem viris edicto. De quibus Liuius ista: Ab æde Apollinis boues fœminæ duæ, albæ, porta Carmentali in vrbem ductæ. Posteà duo signa cupressea Iunonis reginæ portabantur, & quæ sequuntur. Pythagorici autem, vt autor Laërtius in Pythagoræ vita, cupressino ligno abstinebant: quòd ex hac arbore Iouis sceptrum fabricatum esset,

& etiam

& etiam acerno. Cedrina autem apud authores hæc leguntur, quorum quædam nonnunquam sudasse perhibentur. Ephesi enim in æde ipsius Dianæ: Apollinis autem in templo, quod prope Thebas in colle Ismenio fuit. Aliud Romæ etiam Apollo Sosianus Seleucia auectus. Apud Vergilium in arce Latini regis, è cedro,

Quinetiam veterum effigies ex ordine auorum Lib.7.Aen.
Antiqua ex cedro, Italúsq; paterq; Sabinus,
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem,
Saturnusq; senex, Ianiq; bifrontis imago,
Vestibulo astabant.-

Ex thya arbore Mercurius Cyllenius in Arcadia fuit, qui octopedum altitudine fuisse legitur. E quercu enim Lucinæ fabrefactum, autore Eusebio. Platæenses hoc modo deorum idola factitabant: prope Alalcomenas ingẽs sylua fuit, cuius quercus magnitudine Bœotiæ arbores omnes facilè superabant. In hanc enim syluam secum decoctas carnes deferebant, & in frusta desectas liberè exponebant. Inter cæteras verò aues, solos tantùm coruos obseruabant: vt quem primum rapta esca euolantem vidissent, oculis quam maximè poterant, illum prosequebantur: arboremq;, in quam primò sedisset, quò diligentiùs poterant, animaduertebant. Ex cuius stipite, dijs quàm exquisitissimè simulacra fabricabant. Hæc Pausanias in Bœoticis. Præter hæc & ex alijs materijs idola effigiata etiam reperiuntur. Ægyptij è persea, statuas conficiebant, non alia gratia, quàm ex fideli materia: vti ex arbore quam balanum appellant. Ex oleaginis radicibus idola confecta, propter materiei firmitatem & varios colores. E pyrastro autem Peras Iunoni statuam fecit: quæ ab Argiuis è Tyriulhe ad templum Hæreum, insulæ Eubœæ allata. In Polliadis verò templo (scribente Pausania) quod intra arcem Athenarum erat, Mercurius fuit, qui lignis myrteis aspectu perhibebatur. A Cecrope enim dicatus ferebatur. Apud Naxios Bacchi facies ficulnea fuit. Ex vitice etiam fabricata, inueniuntur. Nonnullis autem dijs, præscripta quædam arborum materies, vt non è quouis eorum idola figurarentur. Quod in Mercurio obseruauit antiquitas. Vnde tractum adagium, ne è quouis ligno Mercurius fiat. Ex quo autem ligno effigiaretur, non memini me legisse. Pythagoras tamen aliter sentiebat, vt is deus ex omni materie exculperetur. In arboribus etiam deorum statuæ antiquitus locatæ. Apud Orchemenios autem in ingenti cedro, Dianæ simulacrum positum (autor Pausanias) à quo Diana cedrealis dicta.

De ferijs, & festis, ob arborum fructus institutis.

CAP. XII.

VNC de ferijs, propter plantarum fructus, à Romanis institutis. Tanti enim illi rem rusticam fecerunt, vt non minùs quàm pro bello, & antequàm pugnam inituri essent, nonnulla sacrificia de more facerent, Dijs litarent, auguria sciscitarentur, vrbem lustrarent, & quod operæpretium facturum esset, consule-

 rent.

rent. Sic enim pro arborum fructuum prospero successu deos placarunt, ferias pro his certis temporibus constituerunt. Tria nanque tempora illi fructibus maximè (inquit Plinius) metuebant, propter quæ tot ferias, atque dies festos instituerunt. Prætereà Cicero in suis Legibus, sacerdotibus præcipit, vineta vt augurarentur. Hæ autem fuere, Robigalia, Floralia, Vinalia, de duobus tantùm prioribus dicturus. Illa enim à Robigo deo, & Flora dea dicta. Robigum enim Romani robiginem auertere putabant. Ouidius,

Flamen in antiquis lucum Robiginis ibat.

M. enim Varro statim in limine sui de re rustica libri, Robigum & Floram adueneratur. Quibus propitijs, rubigo neque frumenta, neque arbores corrumpant: vt ne etiam tempestiuè floreant. Rubigalia autem, vel, si mauis cum Varrone, robigalia dicere, Numa anno regni sui vndecimo primus instituit, quæ ad septimum Maij Calendas celebrarentur. Quoniam tum ferè segetes, & arbores rubigo occùpat. Hoc enim tempus Varro determinat, Sole Tauri decimam partem obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed veram Plinius causam fore asserit: quòd post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium obseruatione, in quartum Calendas Maij, Canis occidit. Sydus quidem & per se vehemens, & cui præoccidere Caniculam necesse sit. Quamobrem Canis in sacris Robigi victima fuit. Ouidius in quarto Fastorum:

Est Canis (Icarium dicunt) quo sydere moto
Tota sitit tellus, præripiturq; seges:
Pro cane sydereo, canis hic imponitur aræ,
Et quare fiat, nil nisi nomen habet.

Floralia verò in honorem deæ Floræ celebrabantur, vt arbores affatim efflorescerent, atque prosperè deflorescerent: vtq; etiam ad iustam magnitudinem fructus accederent. Instituta autem fuere vrbis anno sextodecimo, ex Sibyllæ oraculis: & quarto Calendas Maij fiebant. Quod testatur Ouidius, loco iam memorato:

Exit & in Maias festum florale Calendas.

Hanc verò diem idem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam possidente. Ergo si in hoc quatriduum plenilunium inciderit omnia, quæ florescunt, lædi necesse erit. Floram enim ex arte meretricia magnas opes quæsiuisse Lactantius Firmianus refert, & populum Romanum hæredem scripsisse, certamq; pecuniam reliquisse ex cuius annuo fœnore natalis suus celebraretur, Ludorum editione, quos Floralia appellauit. Quod senatui, non satis decorum, imò flagitiosum potius visum fuit. Sed ab ipso nomine argumentum sumi placuit, veluti pudendæ quidem rei, dignitas quædam adderetur. Etenim deam esse finxerunt. Quæ floribus præsit, eamq; oportere placari vt fruges cùm arboribus, bene prosperéq; florerent. Hunc autem colorem nobiliori fictione secutus est in Fastis Ouidius: Nam non ignobilem nympham prædicauit, quæ sit Chloris vocitata, à Zephyro autem vim passa, quam tamen posteà duxit. Quæ & à viro dotis loco id muneris accepit, vti

omn

omnium florum poteſtatem haberet. De hac autem quædam ſuprà.

De nemoribus ſacris. CAP. XIII.

RBORVM item alius honos, non in deorum ſtatuis neq; in vno aut altero, pluribúsve harum generibus, ſed in integra, atque ampliſſima ſylua, plurimorum etiam generum promiſcua, qualis in nemoribus ſacris, & deorum lucis fuit: in quibus atque inter tot arbores, vnam violare nefas fuit. De nemoribus autem ſacris prius, quàm de lucis dicendum. Etenim quædam publicè, priuatim verò cuidam numini multorum autorum monumentis ſacra reperiuntur. Et antequam vlterius rem attingamus, quomodo ſacrum nemus à luco ipſo differat, oſtendendum: propterea quòd nonnulli idem arbitrati. Quod ex varia exſcribentium lectione euenit, qui ſæpenumero alterum pro alio vſurparunt. In poëtis verò vberior licentia, vt nonnunquam lectori ſcrupulum euenerit, an de nemore vtrúmne de luco illi intellexerint. Nemus autem minùs religioſum minusq; venerabile: vt omnes tamen à cædendis & violandis arboribus abſtinerent. Ingreſſus verò communis, vt plurimum abſque certi numinis veneratione. Quorum item inuicem diſcrimen largius in luci deſcriptione apparebit. Nemoroſa autem & vmbroſa loca numinibus ſacra: Græci pſictera, vt Nicander ait, vocarunt. Hyrnethium, locus iuxta Epidaurum vrbem, oleaſtris ab Hyrnetha Temeni filia conſitus, à qua nomen etiam deſumpſit. Daiphontis vxor fuit: quam cùm à marito, Cerines & Phalces fratres propter illorum ſimultates abducere nixi fuiſſent. Quam cùm arctiori complexu illi marito illam vendicante, ſtringerent, prægnans interfecta eſt. Cui vir poſteà eo in loco ſepulcrum condidit: diuinosq; honores ſanxit. Lata etiam lege, vt ſi quæ eò loci natæ ſua ſponte ſi quæ arbores eſſent, & caſu frangerentur aut occiderent, ne quis colonus aliúsve quiſpiam, eas in domum ſuam deportaret, néve ad vſus priuatos accommodaret, verùm ibi, tanquam Hyrnethæ ſacras, relinqueret. Priuatim verò cuidam numini ſacra, hæc legi: maximè verò è Pauſania, autore Græco, plura tamen Cereri. Apud Anthedonem Bœotiæ ciuitatem, ſub montem Meſabium, Cabirorum templum, & huic vicinum Cereris nemus. Alterum eiuſdem cognominis Cabiriæ & Proſerpinæ filiæ, quod ingredi nemini, præterquam initiatis & ſacerdotibus licebat. Aliud etiam earundem apud Potniam eiuſdem regionis vrbem. Apud Sicyonios ad Phliuntem, recta via, ad ſummum ſtadia decem, ad ſiniſtram, nemus pycea dictum. In quo Ceres cognomine Proſtaſia & Proſerpina colebantur, vbi harum ac Bacchi ſtatuæ. Ibi ſeorſum viri veluti συμφῶνα, ſeorſum verò mulieres feſtum celebrabant. Apud Cyrtonam Apollinis templum & nemus. Corſia Bœotiæ oppidum, ſub quo nemus arboribus ſylueſtribus, & vt plurimum fruticibus conſtat. In eo enim Mercurij ſimulacrum non magnum, ſub dio poſitum. Apud Cyrthonam fons, iuxta quem Nympharum templum, & nemus exiguum, ſalicibus conſitum, non longè ab Aſopo fluuio ilicetum, & templum dearum,

dearum,quas Athenienſes Semnas, id eſt,venerabiles. Sicyonij verò Eumenidas,id eſt,placabiles appellant. Ibi enim ſingulis annis feſtum vnum faciunt,& grauidas oues ſacrificant. In Lerna Arcadiæ prouincia,ſacrum nemus fuit, à Pontine monte incipiens. In Argolico agro nemus, Argo Niobes filio ſacrum, in quod Argiuorum millia quinque à Cleomene deuicti aufugerunt: igne autem incluſi perire,flamma omnia corripiente. Apud Tameſam Brutiorum vrbem ſacellum fuit, Polytæ Vlyſſis ſocio dicatum, oleaſtris circunſeptum, ſcribente Strabone. Chardamylle oppidum Laconicæ regionis,à mari octo ſtadijs diſtans: apud eum nemus Nerei filiabus ſacrum. Apud Olympum nemus Pelopi ſacrum: vnde Pelopium dictum Pauſanias in Eliacis. Morus paſtorum religione ſacra. Siquidem illi nunquam, niſi prius ſanguineo mori ſucco corporibus tinctis, Pana, ſuum numen, votis, precibus,ad gregis ſui, ſuamq; opem, inuocabant.

Præfatio libri quarti.

IN *omnibus agendis, vel maximè ſcribendis, nil vtilius atq; præſtantius: quã ſi decens ordo ac ſeries obſeruetur. Hac nanq; ratione omnia & breuius ac dilucidius peraguntur: lectori etiam tum delectationem tum gratiam nõ minimam afferunt. Quæ verò confusè inconditeq; & multa ambage exarantur: obſcuriora ſemper atq; inconcinniora magis apparent vt ſæpè lectori nauſeam inter legendum pariant, & ſi nonnunquam ardua ſint: vt tanquã iaſpis in ſterquilinio iaceant. Quæ ſi conueniens & apta coagmentatio obſeruetur, hunc autori honorem deferent, vt à quo acceperit, minus deprehendatur, vt nobili & ſubtili furta ſua eſſe exiſtimentur, quæ tamen ab alijs accepta ſint: vt de his gloriari valeat: ac ſi Herculi clauam eripuerit. Quod vt facerem, vt potui elaboraui, quò minus materia diuagare dignoſceretur, & aliena ab inſtituto videretur, vt ſequens à priore omnino aberrare non cerneretur, ſed & prior ſequentẽ genuiſſe ac peperiſſe exiſtimaretur. Superiori etenim libro de arborum religione diximus, ſed de ea tantùm, quæ circa nonnullas fuit. Qui verò nunc ſequitur, hoc idem continebit: verùm diuerſo calle & tramite. Hoc autem generalius, vt quæ in ſyluis integris, in nemoribus, lucis dicatis, & dijs gentilibus ſacris. Quæ verò religione maxima ſemper apud ſuos habita, quæ violare, ſummum piaculum, vt ſæpius numinum vindicta (vt illi crediderunt) ſequeretur.*

HORTORVM LIBER QVARTVS.

De luco, & eius religione, & quòd in lucis, de rebus publicis tractabatur, & in illis diebus sacris epulabātur.

CAPVT I.

ST autem lucus, sylua, dijs, heroibus, vel alicuius cineribus sacra. Germanos autē veteres nulla deorum templa habuisse præter lucos, nemoraq;, deorum suorum nominibus appellata, Cornelius Tacitus scribit. Quippe Quintilianus hæc: sicut sacros ex vetustate lucos adoramus, in quibus grandia & antiqua robora, iam non tantam habent culturam, quantam religionem. Horatius prætereà in epistola ad Numitium, diuitias deiectandas, atque virtutem amplectendam suadere volens, eos increpat, qui virtutem, tantùm verba existimant, & sacros lucos nihil aliud, quàm ligna esse. Persius eiusdem farinæ poëta, satyra prima, in eos exclamat, qui vbi lucum scripturi forent, cum appingere nesciant, his verbis,

-Nec ponere lucum,
Artifices.-

In lucis verò deorum simulacra posita, quibus sacrificatum: ibi sonitus, & deorum voces exauditæ veluti de luco Sybeles, Claudianus attestatur. Lucos autem manes, qui vitales lares dicebantur, & heroum animæ, autore Seruio, incolebant. Hinc Vergilius:

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Lucos primùm consecrasse Faunus fertur, & numinibus ædes, quæ ab eo fana dicta sunt (vt autor Probus.) Vnde apud Plautum, in tuo luco, fanoq; esse. Quod Donatus in Adelphis adagionis loco, esse ait: hoc est, in tua potestate, arbitrioq; esse. Separati etenim, atque semoti erant, manuq; consiti, vt Cicero in suis Legibus scribit, in agris habendos lucos, propterq; serere eos oportere. Nunquam cædui erant. Ideò arborum vetustate venerandi. Asyla autem dicta sunt. Sic enim Liuius libro trigesimoquinto: templum est Apollinis Delium, imminens mari, quinque millia passuum ab Tanagra abest, minùs quatuor millium inde in proxima Eubœæ est maris traiectus, vbi & in fano lucoq;, ea religione, & eo iure sancto, quo sunt templa, quæ asyla Græci appellant. Sic etiam Vergilius:

Et Carmentalem Romano nomine portam,
Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem,
Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
Aeneadas magnos & nomine Pallantæum.
Hunc lucum ingentem quem Romulus acer asylum
Rettulit.- De quo etiam Ouidius in Fastis:
Romulus vt saxo lucum circundedit alto,
Quilibet, huc, dixit, confuge: tutus eris.

Græcè etiam autore Suida τέμενος dicitur. Vt plurimum enim raro antiquis sine templo lucus fuit (autore Strabone) vt etiam antiqui poëtæ nuda templa, lucos amœnos vocarint. Vbicunque enim lucum posuit Vergilius, secuta consecratio est, vt annotauit Seruius Maurus:

Lucus in vrbe fuit media, lætissimus vmbra,
Quo primùm iactati vndis, & turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per secula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine diuæ, &c.

Quòd autem in lucis sepulti sint homines, paucorum ero testimonio contentus. In Creta enim Amathusius lucus, in quo Ariadnæ Veneris sepulcrũ ostẽdebatur, inquiente Plutarcho. Seruius autem in illo carmine,

Necnon & sacri monstrat nemus Argileti.

Hac autem Euander quondam Argum suscepit: qui cùm de eius cogitaret interitu, vt ipse regnaret, Euandro hæc non sentiente, socij intellexerunt, & Argum necarunt. Cui Euander & sepulcrum fecit, & lucum sacrauit: nõ quod ille merebatur, sed hospitalitatis causa. Vergilius etiam:

Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ tumuloq; sacerdos,
Et lucus latè sacer additur Anchisæo. Alibi idem:
- *Ante vrbem falsi Simoëntis ad vndam*
Libabant cineri Andromachæ, manesq; vocabant.

Scribit etiam Seruius, Æneam & socios lucum & cœnotaphium Palinuro dedicasse non procul ab Hellia ciuitate Italiæ. In lucis etiam de rebus publicis consultum. Apud Ceruniam autem lucus Ioui sacer, quo loco Achæi de rebus publicis consulturi coibant. Hunc autem vel alterum eiusdem concilij Strabo apud Helicem vrbem posuit, qui Ænarius vocatus sit. Archidamus enim cùm duo Luxidani de re aliqua disceptantes in eum conuenissent, illos in Chalcidicæ Mineruæ lucum ducit, illosq; iurare coegit, vt quæ arbitratus fuisset rata, grataq; haberent. Quod cùm fecissent, statuit, ne prius illi de luco abirent, quàm de controuersijs inuicem constituissent. Lucus Petilinus Romæ extra portam Frumentariam situs. M. Varro in septimo monte qui quinti cepsos erat, in regione quinta locauit. Vnde in Capitolium conspectus non esset in quo concilium populi Romani super crimine Manlij indictum,

indictum, vt Plutarchus in Camillo scribit. In quo etiam Dictator, autoribus patribus, tulit ad populum, ne cui militum fraudi successio esset. Apud Ferentinæ lucũ L. Tarquinius Latinis certã diem, vt conuenirent, indicit. Ad quem etiam post deuictos à M. Popilio Gallos concilia populorum Latinorum habita sunt. Quæ verò ibi decreta sunt, sanctiora magis semper, ob loci religionem habita, vt maius piaculum esset, si hæc rata, firmaq; non fuissent. In lucis etiam sacris diebus epulabatur in deorum honorem. Vergilius:

- Aut lucos vocat hostia pinguis in altos.

Lucanus autem, & Papinius inter Latinos poëtas ij inuenti, qui appositè magis lucum descripserint. Quorum verba, & si parum oblongiora sint, hîc tamen transferre in horum, quæ suprà dicta sunt, testimonium decreui: quòd sperem etiam lectione horum, lectorem minimè grauari. Hic breuius:

Sylua capax æui, validaq; incurua senecta
Aeternum intonsæ frondis stat peruia nullis
Solibus: haud illam brumæ minuere, Notúsve
Ius habet, aut Crætica Boreas impactus ab vrsa.
Subter opaca quies, vacuusq; silentia seruat
Horror, & exclusæ pallet mala lucis imago.
Nec caret vmbra deo, nemori Latonia cultrix
Additur: hanc piceæ, cedriq;, & robore in omni
Effictam, sanctis occultat sylua tenebris.

Ille enim verius, ideoq; longiori vsus sermone:

Lucus erat longo nunquam violatus ab æuo,
Obscurum cingens connexis aëra ramis,
Et gelidas altè summotis solibus vmbras. Et pòst:
Illis & volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare feræ: nec ventus in illas
Incubuit syluas, excussaq; nubibus atris
Fulgura: non vllis frondem præbentibus auris,
Arboribus suus horror inest: tum plurima nigris
Fontibus vnda cadit, simulacraq; mœsta deorum
Arte carent, cæsisq; extant informia truncis.
Ipse situs, putriq; facit iam robore pallor
Attonitos.- Et pòst:
- Iam fama ferebat
Sæpe cauas motus terræ mugire cauernas,
Et procumbentes iterum consurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia syluæ,
Roboraq; amplexos circumfulsisse dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere Deis medio cùm Phœbus in axe est,
Aut cœlum nox atra tenet, pauet ipse sacerdos
Accessus, dominumq; timet, deprændere luci.

De luci veneratione. CAP. II.

IN religione enim venerationem ſemper ineſſe oportet. Suprà enim de lucorum religione, in qua deſcribenda non potui, quin ſimul & venerationem immiſcerem, ſicut in hac illam ſimul commiſcere, neceſſe fuit. Inuij enim luci fuerunt, per quos etiam, neque in neceſſitate ipſa meare fas fuit. Prope enim Minturnenſes lucus fuit, quem ad ea, quæ ad mare ferenda eſſent, ingredi compendio indigenæ non auderent. Fuitq; Minturnenſibus impedimento, vt ſcribit in Mario Plutarchus, quum ad mare, cum Mario contenderent. Itaque circuire lucum, & longiorem ire viam expediebat. Vt moris eſſet peregrinantibus, cùm inuia opponeretur, illic pauliſper aſſidere, votumq; poſtulare, & portum apponere, autore Madurenſi Apuleio. Xerxes per Achaiam tranſiens luco Iouis Aphlyſtij, vbi adfuiſſet, abſtinuit & hoc idem ſuis copijs imperauit. In Platæenſi agro apud Meloëtem amnem, atque in loco, qui Argiopius dictus eſt, Cereris Eleuſinæ templum & lucus inſignis admodum Græcorum equidem, duce Pauſania, de Perſis victoria, & nece Mardonij Perſarum etiam duce. In tanto enim excidio, nullus Perſarum ad vitam tuendam, neque templum intrauit, neque in luco occuluit. Quod diuina vi Deæ factum exiſtimatum eſt, in ſui templi vindictam, quod illi antea concremauerant. Herculi autem heroi, poſt Caci necem, & egregium illud facinus, in totius regionis grande bonum atque libertatem, propter ingentes labores anhelanti, ac ſitienti, aquas fontis luci Ægeriæ deguſtare non licuit. Sic enim apud Propertium deprecatur:

Propert. lib. 4.

- Vos precor, ò luci ſacro quæ luditis antro,
Pandite defeſſis hoſpita veſtra viris:
Fontis egens erro, circaq; ſonantia lymphis,
Et caua ſuſcepto flumine palma ſat eſt. Et paulò pòſt:
- At talibus alma ſacerdos,
Puniceo canas ſtamine vincta comas,
Parce oculis hoſpes, lucoq; abſcede verendo:
Cede agedum, & tuta limina linque fuga,
Interdicta viris metuenda lege piatur. Et pòſt:
Di tibi dent alios fontes.-

Fuerunt etiam quidam altero ſexui prohibiti, vt ex infrà ſequentibus apparebit. His itaque niſi ad publicos & ſacros vſus frui licebat, vt ſuprà demonſtratum: nec illis ad venationem vti, & illorum animalia occidere, niſi ſacrificij cauſa atque numinum eorundem. Arrianus autor Græcus, inſulam Arabici maris contra Euphratis oſtium poſitam eſſe memoriæ mandauit, quam Alexander Magnus Icarum, ab alia maris Ægæi, ſimilis nominis vocauit. In ea verò Lucus & templum Dianæ, in quo paſſim cerui & capreæ errarent: quas non niſi ad ſacrificium interficere licuit. Strabo etiam Græcus autor in Venetis duos lucos monſtrari ſcribit. Quorum alter Iunoni Argiuæ, alter Dianæ Ætoliæ: in quibus

feræ

feræ ita mansuescunt, vt cerui lupis aggregentur, vt etiam aduentantium hominum manus demulceant: quas si canes insectentur, & illæ aufugerint, ab insectatione tamen canes desistant. Liuius Latinus autor: nobile templum, ipsa vrbe nobilius (de Crotone loquitur) Liciniæ Iunonis sanctum omnibus circa populis. Lucus ibi frequenti sylua, è proceris abietis arboribus septus. Læta in medio pascua habuit, vbi omnis generis animalia sine pastore pascebantur. Cuiusque verò generis separatim egressi nocte ad stabula remeabat, non ferarum insidijs, non hominum fraude vnquam violati. Vnde ex pecore magni fructus essent. Quidam verò in Lacinio promontorio sex millia à Crotone distante posuerunt. Verùm non ab his solum homines, sed animalia quoque, certi etiam generis abstinuerunt. Raro enim cornices, inquit Plinius, in lucis Mineruæ visæ sunt. In luco autem Aricino, nullus additur equus, qua de re infrà dicetur.

Lucus vnde, & de vocabulis ab eo deductis.

CAP. III.

DE luci autem etymo nunc dicendum, quòd illius religionem etiam explicat. Dicitur autem lucus, & Quintiliano, ac Chirio Fortunatiano rhetoribus, & Diomede, ac Donato, atque Prisciano & Flauio Sosipatro grammaticis: quòd vmbra opacus, parum luceat: voce à contrario tracta. Vnde Apuleius lucum sublucidum, id est, parum lucentem, vocat: & Vergilio, ac Horatio, sublustris vmbra, quæ parum luminis habeat. Sunt tamen è recentioribus quidam, qui lucum non per ἀντίφρασιν hoc est, verbi ironiam, minimè dictum putent. Quod qui volent pertinacius asserere, illorum opinionem adstruent, quòd lucus, masculino genere, antiquitus, pro luce vsurparetur. Terentius in Adelphis: cùm primo luco ibo hinc. Ibi enim ignes sacrificij & religionis causa sæpe apparebant: & Lucani Italiæ populi Pompeio dicti, quod loca herbósa, & multæ lucis apud eos sint, aut quòd in luco primitus consederint. Festus autem, sicut & lugere à Græco λύειν τὸν βίον, vel ἀπὸ τῦ λύπην deducit. Gellius verò ex eo quod Græcè ἀλύειν dicitur, id est, languere G, litera in C, conuersa, & etiam hallucinari, propter tarditatem quandam & animi stuporem, qui hallucinantibus plerunque euenit. Oblucinasse etiam Pompeio, prisci mente errasse dicebant, quasi in luco quidam deus eis occurrisset. Postremum, alij à luco Aramorum, apud quos senem significat, ab arborum senio appellatum volunt. Lucullus & lucellus, luci diminutiua sunt. A luco autem deducta sunt lucar, vt Festo placuit. Id autem omne erat, quod ex lucis captabatur alij erogationem, quæ in lucis fiebat. Hoc autem diffusiùs Plutarchus in Problematis interpretatur, vt id omne esset, quod in spectaculis impenderetur, ac si ex lucorũ prouentu omne illud esset. Quod autem ex locis sacris proueniret, antiqui profanum in priuatos vsus expendi putabant. Lucaris etiam pecunia (autore illo) quod in luco data erat. Quid sit collucare & compescere

lucum, infra libro duodecimo, vbi de remouendis stolonibus agetur, dicetur.

Lupercal quid, & quare Iuno, Lucina dicta, & nonnullis alijs, à luco tractis vocabulis. CAP. IIII.

A Luco etiam Iuno Lucina dicta: qui, Romæ sub monte Exquilino, teste Plinio fuit. Cuius etiam sententiæ subscribit Ouidius, his verbis:

Monte sub Exquilio multis incæduus annis
Iunonis Magnæ nomine lucus erat. & infrà:
Cratæ Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus.

Propterea M. Varro Exquilinam regionem, à lucis vocatam arbitratus, vbi lucus, Lupercal dictus, sylua densa constans, Pani Deo Arcadiæ sacer: vbi eiusdem ara. Ibi item petra caua, fontes emittens. In hunc igitur locum, lupa, postquam Remum & Romulum pueros allactasset, sese recipere consueuerat. Deuotus quidem ab Euandro, admonente matre Carmenta. Huius meminit Vergilius:

- Et gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.

Pan enim Lycæus dictus, à Lycæo Arcadiæ monte, cui sacratus: vel quòd ipse pastorum deus λύκους, id est, lupos non sinat in oues sæuire. Huius etiam meminit Propertius:

Tarpeium nemus, & Tarpeiæ turpe sepulcrum
Fabor, & antiqui limina capta Iouis.
Lucus erat fœlix hederoso conditus antro,
Multaq; natiuis obstrepit arbor aquis:
Syluani ramosa domus, quò dulcis ab æstu
Fistula poturas ire iubebat oues.
Hunc Tatius fontem vallo præcingit acerno,
Fidaq; suggesta castra coronat humo.

Nam Syluanus idem & Pan erant. Lucus ille fuit, qui & asylum, de quo suprà dictum habuit, autore Varrone, & Luceres tertiæ tribus homines, ab asyli luco dicti, sicuti in Romulo Plutarchus scribit. A luco etiamnum aliquot vrbes nomina ceperunt: vt Lucus Augusti, vrbs in Hispania, Oceano propinquior, nunc Lucensis vrbs. Otra, siue Orta, oppidum Hetruriæ ad Tyberis fluenta (vt autor est Cato) Hetruscorum lucus. Tamen sæpenumero lucum pro sylua non sacra vsurpant plures receptæ autoritatis. Inter quos Ouidius,

Mille feras Phœbe syluis venata redibat,
Aut plus, aut medium sole tenente diem.
Vt tetigit lucum, densa niger ilice lucus,
In medio gelidæ fons erat altus aquæ. Et Lucretius:
Qua formosa sua Clitumnus flumina luco
Integit, & niueos abluit vnda boues.

Horum verò duorum testimonio contentus sit lector. Festa Lucaria, Festo

Festo dicebantur quæ in luco magno, qui intra mare, inter viam Salariam & Tyberim situs erat, à Romanis, Calendis Februarij celebrabantur, quod in eo victi à Gallis Romani, à bello fugientes sese occultarunt.

Heroibus, & præclaris viris, veteres dicasse lucos.

CAP. V.

HEROAS, virosq; claros, in lucorum dedicatione, atque deos ipsos, venerata est prisca illa ætas, vti illos simul ac deos suos hacce religione participes voluerit, vtpotè qui deis ipsis propinquiores ipsos existimauerint. Quod præcipuè à Græcis factitatum. Tanti enim suos magnates, siue virtutis amore, aut suarum rerum gloriæ cupiditate fecerunt, vt illos non solùm monimentis, atque scriptis, verùm religione quoque posteris incognitos minimè relinquere, summoperè laborarint. Quos certè si in deos referre non potuerunt, saltem lucis, vt hos, honorarunt. Alyzia vrbs Acarnaniæ, quindecim à mari longè stadijs. Portus eius Herculi dicatus: & ibi lucus cum fano, quod Herculis certamina continet. Ad Cynosarges propè Athenas Herculis templum, & lucus circuntectus, à Philippo incensus, vt Liuius scribit. In Germania vltra Visurgim flumen sylua Herculi sacra (scribente in annalibus Tacito.) Trœzenij Peloponnesi populi, lucum Hippolyto dicarunt. In quo templum filio Thesei sacrum, à Diomede erectum, qui primus dedicauit. Lucus palmarum, iuxta Chemmim Thebaicæ regionis oppidum, Perseo Danaæ filio sacer. In medio autem templum (Herodoto autore.) Refert in heroicis Philostratus, in Pontico mari esse insulam, quam Ponti ostium intrantes sinistram habent, & ad partem magis hospitalem, vergentem. Hæc autem albarum populorum, vlmorumq;, & aliarum quoque arborum apprimè ferax, vt serie quadam, iuxta fanum, sua sponte proueniant. Lucus Achilli sacer, quem ardeolæ (aues sunt aquatiles) alarum strepitu & aspergine exornant. Humi enim paululum supra terram suspensæ volant. Hoc autem fecisse memorantur à tempore, quo illic Achilles cum Helena habitauit. Alter Achilleum dictus, ante Tanagram Bœotiæ vrbem, à Pœmandro illi sacratus (autore in Problematis Plutarcho.) Ante Corinthum vrbem cupressorum nemus viret, quod Cranion vocant. Ibi enim Bellerophontis lucus, & Veneris Melanidis templum, & Laidis monumentum, in quo sculpta leæna, quæ prioribus pedibus arietem complecteretur. Athenis verò supra Castoris & Pollucis ædem, Aglauræ lucus (inquiente Pausania) & alter, qui Olympiæ dicitur. In via autem, qua ab Athenis Eleusinem proficiscitur, quæ ab Atheniensibus sacra vocitatur, iuxta campum Scyrum vocatum. Laciæ herois lucus, à quo Lacidas populos dixerunt. Non procul à Dardano, Ophrunium, in quo loco conspicuo Hectoris lucus, vt Strabo attestatur. In Chalcide Cherronesi isthmo, Lucus Alexandro Philippi filio dicatus, in quo Iones ludos Andria vocatos, quotannis celebrabant. Apud Lacedæmonem iuxta Bacchi templum Herois Lucus. Is enim dux Baccho Spartam eunti fuit, in-

quiente

quiente in Laconicis Pausania. Eumenis lucus prope Saben ciuitatem fuit. Apud Tanagran Eunosto templum & lucus sacer. Et, vt paulò altius de eo, fuit is Cephisa & Sciadis filius, cui nomen ab Eunoste nympha, quæ eum educauerat, inditum fuit. Ab Ochna Coloni filia, & propinqua dilectus, verùm ille libidinem eius conuicijs retudit: quod ægrè illa ferens, vim sibi ab eo illatam, fratribus detulit. Qui quum sorori fidem adhiberent, Eunostum per insidias sustulerunt. Quamobrem à patre incarcerati. Quorum miseratione illa commota, ductaq; pœnitentia, vtq; etiam dolore, quem ex amore conceperat, liberaretur, historiam omnẽ, veluti gesta fuit, patri indicauit: quam omnem è vestigio ad Colonum renuntiauit: cuius iudicio fratres liberati, Ochna autem seipsam præcipitem dedit. Mulieribus autem is lucus inaccessus fuit, propter Ochnam ipsam, quæ suæ necis causam præbuerat. Quod si quandoque contigisset, Tanagræi terræmotum, siccitates, imbresq;, aut alias tempestates postea oriri putabant. Quod vbi euenisset, diligenter perquirebant, num mulier clanculum, aut per imprudentiam, templo appropinquasset. Idq; primùm à Tanagræensibus decretum est, posteaquam Cledamus vir insignis sibi Eunostum cùm lauandi causa mulierem templum ingressam narrasset. Lucus Despœnæ supra Megaram, in Arcadia consecratus, ambitu lapideo compescitus: intra quem ilex, olea, pluresq; aliæ arbores, vna tantùm radice simul connatæ. Non tamen absque diuûm religione, cùm id opus sine insitoris artificio fit. Supra verò lucum, plurimorum deorum aræ: vnde per scalas ad Panos sacellum, ascensus patebat. In itinere quod è Sparta in Arcadiam est, Cranij cognomento Stemmatij lucus. Pausanias in Laconicis.

Luci aliquot, absque numinum appellatione. CAP. VI.

LEGVNTVR & luci aliquot, sine aliquorum deorum nomine, siue id generalius ad deorum omnium cultum & religionem fuerit, siue etiam, vt nomen scriptorum negligentia numen proprium prætermissum sit: aut quòd adeò omnibus notum ac celebre fuerit, vt nomen addi minimè deberi existimauerint: vt etiam ignorare possimus vtrum hæc appellatio potius ad syluas & nemora referri debeat, quæ tantùm essent incolarum oblectationi, nulli vsui publico reseruatæ. Quæ citra deorum religionem, omni reuerentia habita, ac luci ipsi vnde nomen desumpserunt, suprà iam dictum. Sed de nonnullis dicendum. In Lebadia Bœotiæ oppido Lucus fuit: & in eo Agamedis fossa: & ad eam columna, per quam ad Trophonium antrum descensus foret. Iuxta Caphym Arcadiæ vrbem, lucus, vt scribit Plinius. In Paro alius, Incensus autem, cùm Miltiades vrbem obsideret, vt Probus in eius vita scriptis mandauit. Ælianus luci, qui fuit Alexandriæ, meminit. Perpulchra & amœna vmbra, vbi perseæ arbores consitæ visuntur. Apud Chrysam, Lucus cum templo. Iuxta Arsinoen lucus etiam cum templo. Iuxta Paphum (autore Strabone) lucus, qui, vt ait Martianus Capella, à Lecto trecentis sexaginta

quinque

quinque millibus abest. Posidio, in Arabia continuum palmetum, aquis abundans, qui & in magno honore habetur, propterea quòd tota circùm regio, æstuosa & arida sit: vmbrarum quippe omnino expers. Eò autem loci palmarum maxima copia est. Luco enim vir & vxor, per genus constituti, præsunt, pelliti ambo, è palmulis victitantes. Apud Senorias, inquiente Ammiano Marcellino, lucus sacer, quem nemo, nisi vinctus ingredi poterat. Quod si fortè prolapsus corruisset, extolli minimè ei licebat, verùm per humum raptare conueniebat. A Phigalea ad stadia fermè triginta, aut non multo plura, lucus sine nomine. Pausanias in Arcadicis. A poëtis tam Græcis quàm Latinis memorãtur plures, plurimorum etiam deorum: qui si fuerint, aut ab ipsis effícti, non est nostrum perquirere, minùs scire, tanquam res vana, maximè verò cùm & lucorum religio, cum dijs suis iam dudum euanuerit.

De pœna & vindicta horum, qui lucos violarunt.

CAP. VII.

EX religione enim deorum, vindicta circa eos, qui lucos violarunt, secuta. Ex veneratione autem, hominum pœna. Lucos enim violare probrum erat. Vt propterea homines, deorum vindicta, quam tamen semper non defuturam sperabant, minimè contenti sint, quin etiam circa lucorum violatores pœnas constituerint. Ne si talia facinora, remissiore deorum ira, impunita forent, saltem mortalium legibus vindicarentur. Hæc autem capitalis fuit, autore Pompeio. Nam violatoris caput expiandum erat: ideò grauissima. Communem verò causam fuisse (vt in Pericle scribit Plutarchus) quare Athenienses, Megarenses criminarentur quòd sacrum lucum subsecuissent. Cicero verò in oratione, quam habuit de prouincijs consularibus, C. Gabinium obiurgat, quòd nullus in Græcia, tam sanctus fuerit lucus, in quo vllum simulacrum, vllúmve ornamentum, ab illo relictum sit. Omni autem diligentia, postposita totius etiam rei domesticæ ac priuatæ, vti in rebus sacris, tum etiam publicis esse solet, cura, studebant gentiles, vt hos ab iniuria defenderent. Quod quum id nimis religiosius quidam obseruarent, sæpe sui excidij causam præbuerunt. Etenim in Caria Dianæ templum & lucus prope quoddam oppidum positum fuit, quod cùm Cimon Atheniensium copiarum ductor capere optaret, strategemate vsus, noctu lucum incendit. Quo viso oppidani opem aduersus ignes laturi, confusè exierunt. Quare ille facta irruptione, vacuam defensoribus vrbem facilè cepit. Nunc ad vindictas deorum, vt primùm de Græcis referamus: in Aulide lucus fuit quem Græcanici exercitus dux Agamemnon violauit, caprea in eo pascente interfecta. Quam ob rem indignata Diana, aërem infecit. Qua lue homines, & penè cætera animalia cuiusque generis non paruo numero periere: nec antea sedata fuit, quam huic Iphigenia Agamemnonis filia immolanda offerretur. Huius verò rei, præcipui Græcorum autores poëtæ etiam, testimonium suis monimentis nobis reliquerunt.

Græcorum quidam Cleomenem in furorem actum scribunt, vt inde seipsum laniauerit, demum interfecerit propterea quòd lucum apud Argos incendisset, & Argiuos quoque, qui in eum aufugerant. De Achillis luco suprà ex Philostrato scripsimus, eodem etiam autore ad hunc nonnunquam appulerunt Amazones imperarunt vtique vt arbores, quibus templum in orbem exornabatur, exciderentur. Verùm id non impunè quidem. Nempe secures inuiolatores partim in caput, partim verò in ceruices repercussu rediere: omnesq; iuxta arbores ceciderunt. Amazones autem ipsæ omnes, terra mariq; afflictæ, varijs cruciatibus dehinc periere. In Apollinis autem luco, quod in Ida Troadis erat, cornus nata: hanc Græci ad equum ligneum fabricandum exciderunt: qua re iratum Apollinem sentientes, eum, quàm citius potuerunt, sacrificijs placarunt, indito à nomine honore. Nam ab illa arbore craneum appellarunt, R litera transposita. Hæc enim Græcè καρνέια dicitur. Turullius autem M. Antonij præfectus (Valerio Maximo & Lactantio autoribus) classem in Cho insula, Apollinis euerso luco, præparauit. In eodem verò, posteà à Cæsaris militibus Augusti iussu interfectus. Eadem autem vindicta non caruerunt, qui lucos heroum prophanarunt. Quod vno Strabonis dicto scilicet comprobabitur. Temessa Brutiorum vrbs fuit, iuxta quam etiam sacellum, luco ex oleastris circunseptum, Polytæ vni ex Vlyssis comitibus sacrum. Violata verò à Barbaris omnia, sed grauis posteà pœna subsecuta quæ in adagium cederet: Temessæus genius aderit. Quod in eos dicitur, qui pœnam grauem formidarent. Nunc ad poëtarum iudicium, qui idem sicuti ex re ipsa gesta cognouerant, id impunè posse fieri existimabant. Quod Lucanus clarum ostendit. De Cæsare enim loquitur, lucum prope Massiliam proscindere iubente. De quo etiam ipse Cæsar in suis commentarijs:

Lucan. lib. 3.

Hanc iubet immisso syluam procumbere ferro:
Nam vicina operi, belloq; intacta priore
Inter nudatos stabat densissima montes.
Sed fortes tremuere manus, motiq; verenda
Maiestate loci: si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures.
Implicitas magno Cæsar torpore cohortes
Vt vidit, primus raptam vibrare bipennem
Ausus, & aëriam ferro proscindere quercum,
Effatur merso violata in robora ferro:
Iam ne quis vestrum dubitet subuertere syluam,
Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
Imperijs, non sublato secura pauore
Turba, sed expensa superorum, & Cæsaris ira. Et pòst,
- Gemuere videntes,
Gallorum populi: muris sed clausa iuuentus
Exultat. quis enim læsos impune putaret,
Esse Deos? -

Hippom

Hippomanes deuicta Atalanta, amoris impatiens, cum ea in matris deûm luco concubuit: vnde irata dea, eos in leones conuertit, atque in suo curru subiugauit: præcepitq; , ne vnquam leones secum coirent. Erisichthon autem Thessalus de quo suprà, libro tertio, capite primo, quòd Cereris lucum in Thessalia succidisset, & quercum ibi prægrandem excidisset,

Quam vittæ mediam (vt verbis Ouidijs vtar) *memoresq; tabellæ,* Lib. Metam. 8.
Sertaq; cingebant, voti argumenta potentis.
Sæpe sub hac Dryades festas duxere choreas:
Sæpe etiam manibus nexis ex ordine trunci,
Circuiere modum: mensuraq; roboris vlnas
Quinq; ter implebat: necnon & cætera tantum
Sylua sub hac omnis, quantum fuit herba sub illa. Et cætera:

Hanc autem meruit pœnam, videlicet vt semper fameret: tandem vt comestis omnibus suis facultatibus filiam etiam ad esum venundarit: cuius item consumpto pretio, semetipsum, ob famem dilacerauerit. Verùm quidam deorum beneficio, ne violatorum pœnas luerent, vti à lucis abstinerent, moniti, inter quos verò Mithridates. Iuxta enim Pataram Lyciæ oppidum, lucus Latonæ sacer fuit, quem ille conficiendis machinis bellicis aggressus, sed somno perterritus, luco pepercit, hæc Appianus.

Quòd summus deus IESVS CHRISTVS *religionem lucorum deorum gentilium execratus sit, ac de pœna illorum, qui eos coluerint, & venerati sint.*

CAP. VIII.

LVCORVM autem, gentilium deorum, religionem, quantum summus ille deus noster IESVS CHRISTVS arborum omnium, & cæterarum rerum, quæ à terra ministrantur, seminator, sator, parens, ac educator, & altor, exosus, atque detestatus sit, tanquam vanam, & à lege sua, præceptisq; suis prorsus alienam, tum illius iussis, tum eorum vindicta, qui contrà ierint, è sacris Bibliorum libris patet. Primùm enim lucum iuxta altare suum seri prohibuit. Ait enim in Deuteronomio: non plantabis tibi lucum ex vllis arboribus iuxta altare Domini. Suprà autem demonstratum, & inferius latius, lucos vt plurimum iuxta templa positos fuisse. Sic etiam per Isaiam Prophetam prælocutus ait: Dissipabo, & absorbebo simul. Desertos faciam montes, & colles & omne gramen eorum exiccabo: & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam. Quibus verbis (vt voluit Theodoritus) idolorum lucos & templa significauit, quæ in eiusmodi locis erant. Iratus enim Dominus Hieroboamo & Iudæ Hierosolymitanis regibus, quòd sibi lucos fecerint. Manasses autem & Achabus, Baali lucum fecerunt, & huic simulacrum dedicarunt, quod in æde Domini ille reposuit: sed non inultus. Nam ab Assyrijs captus & Babylonem vinctus perductus. Oseas autem similem pœnam, ob

tale facinus, apud eiusdem prouinciæ regem Salmanasarem luit: Ioa verò interfecto, populus eius in manus Syrorum deuenit, quòd lucorum religionem amplexati fuerint, Ioachaz autem & Israëlitæ in Azaelis Syriæ regis potestatem venerunt, quod in Samaria lucum non extirpassent. Verùm, non solùm populo suo Dominus præcepit, vti lucos plantarent minimè, sed etiam vt alienis dijs iam consitos euerterent. Quod primùm Gedeoni iussum est, videlicet vt lucum iuxta Baalis altare excideret. Quem secutus Iosias præclaram rem, atque Deo suo gratissimam nauauit, prædictum lucum subuertens, & idolum de templo Domini eliminans, quod iuxta torrentem Cedron exussit: sed & cæteros lucos succidit, atque ossibus humanis in ingentem ignominiam impleuit. Hoc & Ezechias peregit, & Asa. Iosaphatus proinde Hierusalem reuersus, quòd Iudææ lucos omnes excidisset, tametsi viro impio & Deum odio habenti auxilium tulisset. Tanti enim fecit Deus lucorum excisionem, vt suæ veniæ locus apud eum esset. Tantum etiam lucorum religio à Summi Dei veneratione aliena fuit, vt etiam Hecatæi Abderitæ tempestate, qui Iudæorum historiam conscripsit (autore de præparatione euangelica Eusebio) apud Iudæos nullus fuit lucus. Nabuchodonosor insuper Holofernæ præcipit, vt & lucos omnes præcideret, atq; deos omnes deturbaret: non Dei summi religione, neq; in eum pietate, sed vt ipse solus in Deum coleretur.

De lucis Ioui sacris. CAP. IX.

POST descriptam lucorum in vniuersum religionem, reliquum est, vt specialius nunc de his, qui certo numini sacri, apud autores reperiuntur, dicamus: atque primùm de his, qui Ioui dicati sunt, vt tanquam à summo Gentilium deo exordiamur. Is enim primas in Gentilium religione semper obtinuit. In Lycæo Arcadiæ monte, lucus Ioui sacer, vnde Lycæus dictus, cuius templum si quis ingressus fuisset, annum superuiuere non credebatur. Plinius autor. Aiunt autem quendam Deuichium nomine, quòd carnes pueri Ioui Lycæo immolati degustasset, in lupum repentè transformatum. Pausanias autem hoc Lycaoni contigisse scribit, quòd puerum sacrificasset. De hoc etiam memoriæ mandarunt Græci autores, vt qui hunc aliquando siue homines, siue feræ etiam, ingressi fuissent, nullam posteà fecisse vmbram: vt feræ etiam intra eum foris visæ, semper sine vmbra conspectæ sint. Omni enim tempore vmbrosum est. Alterius Pausanias in Arcadicis meminit. Iouis etiam Lycæi cognomento Parrhasij, apud Creteam ad sinistram. Laphystius collis à Coronea Bœotiæ ciuitate viginti stadijs distat: in eo Lucus Iouis eius cognominis Laphystij fuit: in quo cùm Athamas Thebarum Rex, Phryxum & Hellen immolaturus esset, aurei velleris aries à Ioue missus, in quem posteà incidentes fugisse scribunt. Inter Argon & Cleonen vna via in montibus Nemæum oppidum, ibi lucus cupressorum Ioui sacer, à quo Nemeus. In quo templum Iouis Nemæi, siue Nemæetæ. In cuius herba

Opheltem

Opheltem à nutrice locatum draco interemit. Hunc autem Hesiodus, ex oraculo apud Delphos accepto euitare cupiens, quòd vitæ finem ex illo intellexerat. Locris in Oene, ab Amphiphane, & Ganetore, Phygisei liberis interficitur: secutaq; est oraculi fides. Nam Oene Iouis Nemæi templum appellatur. Apud Olympiam Lucus, Altin mutato nomine vocarũt, vnde Altius Iupiter, vt Pyndari interpres scribit, Templum ex Pisæorum manubijs votum, ac erectum, à Libone ædificatum. Simulacrum verò, Phidiæ opus, Pausanias in Eliacis. Apud Labrandem (vt Herodotus memoriæ mandauit) lucus è platanis constans, in quo Iouis militaris templum. Ad illum autem Cares populi post acceptam à Persis stragem aufugerunt. Megaris lucus Iouis cognomento Olympici, Vbi templum insigne & simulacrum: cuius vultus ex ebore & auro, reliqua fictilia sunt, ex gypso composita. Theocosmus ex ea regione oriundus, adiuuante Phidia, elaborauit. Absolutum quidem, interueniente Peloponnesiorum contra Athenienses bello. Dicton Cretæ promontorium, Idæ monti proximum, vbi lucus Iouis Alysij. Nonnulli autem dictum à δία, καὶ τίκτω, quòd ibi natus sit Iupiter. Seruio autem Cretæ mons sic dictus à nympha, quæ ibi colebatur, in quo monte dicitur alitus Iupiter, vnde Dicteus vocitatus. Apud Ægienses lucus Iouis cognomento seruatoris, vbi eius ænea duo signa, quorum alter barba caret. Pausanias in Achaicis. In terra Laconica inter Phelliam fluuium, & Taygetum montem, Lucus Iouis Messapei, sic vocatus à regiuncula Laconicè sic appellata. Iouis nemus, in cacumine montis Ithomæ, terræ Messanicæ. Cùm autem à Doriensibus non coleretur, Glaucus perfecit vt honores ei haberentur. Pausanias in Messanicis.

De lucis Iunoni sacris. CAP. X.

IVNONI pauci luci dicati reperiuntur. Sub Exquilio monte Iunoni cognomento Magnæ dicatus fuit: inquiente in Fastis Ouidio,

Monte sub Exquilio multis incæduus annis,
Iunoni Magnæ nomine lucus erat.

De Iunone autem Magna sic Vergilius:

Iunoni Magnæ primùm prece adora.

Sospita autẽ Iuno Lauinij colebatur, vbi illi & lucus & ædes sacra erant. Quod testatur Titus Liuius libro octauo ab vrbe condita, Lauinijs ciuitas data, sacraq; sua reddita, cum eo, vt ædes lucusq; Sospitæ Iunoni communis Lauinijs municipibus cum populo Romano esset. Iunoni Feroniæ lucus apud Tarracinam tertio milliario, Vergilius,

- Et viridi gaudens Feronia luco.

Vbi Seruius ait, Iunonem virginem Feroniam vocitatam. Alij autem Anxuris vxorem fuisse. De qua Horatius satyr. quinta: Ora manusq; tua lauimus Feronia lympha. Silius libro tredecimo:

Diues vbi ante omneis colitur Feronia luco,
Et sacer humectat fluuialia rura Capenas.

Fama eſt, intactas longæui ab origine Fauni
Creuiſſe in medium, congeſtis vndiq; donis
Immenſum per tempus opes.

Iunonis Proſymeæ luci meminit Plutarchus de fluminibus, in quo lapides reperiantur, beryllo perſimiles. Quorum ſi vnum aliquis ſecum deferat, & peierauerit, ilico niger fiet. Alius fuit Nuceriæ, vt atteſtatur Plinius. Apud Ægienſes alius, & ſimulacrum eius: hunc autem ſolis mulieribus licet ingredi. Ferunt tamen in eius templo Achillem à Paride interfectum.

De lucis Apollini dicatis. CAP. XI.

APOLLINI autem longè plures dicati leguntur. Athenis in Grynico, Apollinis lucus, qui, vt ſcribit in Atticis Pauſanias, partim ſatiuis, partim ſylueſtribus fuit: quæ etſi infructiferæ aut natura, aut numinis nixu eſſent, aſpectu tamen & odoris fragrantia mirum in modum delectabant. Grynium oppidum Myrineorum fuit (autoribus & Stephano & Strabone) vbi templum candido lapide ſumptuoſum, & artificio ſpectabile, in quo Apollo veneraretur. Ibi etiam locus vaticinandi peruetuſtus fuit: & ibi Mopſum Apollinis filium diuinandi peritiſſimum præfuiſſe dicunt. Alij in Ionia fuiſſe ſcribunt. Seruius autem in quarto Æneidos Clazomenæ ciuitatis meminit, iuxta quam nemus Grynæum fuiſſe, in quo Apollo coleretur, à quo Grynæi cognomen accepit. Sæpe à Poëtis ſic vocitatur. Alij in Ionia fuiſſe commemorant: vt plures Apollines Grynæos fuiſſe oportuerit, aut vt autorum hiſtoria incerta circa rem vanam fuerit. De illo autem eiuſq; deo, atque in eo geſtis, necnon de Mopſi ac Calchantis diuinationibus, Euphorion Chalcidenſis, poëma egregium conſcripſit, quod Gallus Latinum fecit: non vt verbum verbo, aut ſenſa ſenſis redderet: ſed argutum magis, vt tam ſuum fecerit, quàm Vergilius Maro, Æneida, Georgica, & Bucolica, in quibus tamen Homerum, Heſiodum, Theocritum æmulatus ſit. De quo ille in Æglogis:

His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo plus ſe iactet Apollo.

Apud Colophoniæ Ioniæ vrbis agrum, lucus Apollinis Clarij, iuxta Haleſum flumen omnium quotquot ſunt in illa regione frigidiſſimum. Apud Miletum eidem alius, in medio cuius templum, quod Xerxes incendit. Sed pòſt Mileſij extruxerunt, omnium verò maximum, vt propter eius amplitudinem ſine tecto remanſerit. Apud Lycios, iuxta mare alius: ex cuius certo loco, qui Dina appellaretur, vaticinia petebantur. De quibus apud Atheneum videre eſt. In Iſmaro vnus, quem incoluiſſe Maronem Euanthus filium, Homerus ſcribit. Chemnis, aut, vt Herodotus vocat, Echemnis, Inſula laci Ægyrti continuò ſupernatans. In ea lucus cum templo ſacer. Apud Delphos lucus Apollinis (Pauſanias in Phocenſibus.) Tithronium vrbs Phocidis, ibi & templum ſine ſimulacro & lucus Apollini ſacer idem autor. Cirrha vrbs, apud eam alius. Pro-

pe Action

pe Action (inquit Strabo) & vt alij volunt, in ſuburbijs Nicopolis Epeiri ciuitatis, alius. Luco autem ſupernè imminet tumulus, Apollini etiam ſacer cum gymnaſio. Ibi aguntur ludi quinquennales, ad inſtar Olympiorum: vnde Actius Apollo dictus. Apud Ladonem fluuium, lucus, & templum Apollinis Onæatæ. In Co inſula eiuſdem numinis lucus, vnde Apollo Cous. Prope Troiam ager, thymbra herba fertilis, lucus, & templum Apollini conſecrata, vnde Apollo Thymbræus dicitur. In templo autem Achilles à Paride occiſus. Phare Meſſeniorum oppidum, ab eo non longè Apollinis Carnij nemus. Pauſanias in Meſſenijs. Achantus, vrbs in Libya lucus eidem. Apud Alexandriam Troadis percelebre oppidum, lucus ibi Smintæo Apollini dicatus. In quo Herophile Sibylla, quam alij Erythræam vocant, antiſtes fuit: in quo tandem ſepulta. In inſula iuxta Oceanum, quæ Celtis oppoſita, lucus, cum templo pulcherrimo, ſtructione rotunda, Apollini dicatum. Diodorus ex Hecatæo affirmauit, Lucum Solis indigetis in Latio, prope Laurentum Plinius poſuit.

De luco Daphnes. CAP. XII.

SVPEREST, vt de luco Daphnes dicamus, qui omnium quotquot Apollini dicati, longè pulcherrimus atque memorabilis fuit. Quamobrem de eo ſeorſum & paulò altius enarrandum: vt oſtendamus etiam antiquorum tam celebrem erga ſuos deos religionem, & cultum, à CHRISTO IESV vt potè deorum gentilium vindice, fulmine deluſam. Eſt autem Antiochia Syriæ vrbs, ad differentiam cæterarum, huius nominis vrbium, Epidaphne vocata: in ſacris etiam literis, Reblata vocata (vt inquit Ammianus) à Seleuco verò condita (autore Suida) & ab Antiocho eius filio pòſt nominata, tandem à Iuſtiniano principe, poſt terræ motum, Theopolis appellata, vt voluit Stephanus. Habuit portam, ſcribente in vita Ignatij Hieronymo, Daphniticam dictam, forſitan quòd per eam ad ſuburbanum iretur. Fuit autem Daphne prædictæ vrbis ſuburbanum, ſtadijs quadraginta ab ea diſtans. Locus autem hic ſimul & terræ ingenio, & cœli atque aëris temperie peramœnus. Fontes iſtic vberrimi, vt locum totum tacitè irrigent, & etiam fluuius Orontes. Claudianus:

Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes.

Inde non minimum oblectamentum ac curarum & animi leuamentum captare potuerint, vti in his rebus, vt pulchrè ait Chryſoſtomus, ſummum & optimum opificem, non Apollinem, laudare poſſimus. In his igitur fontibus ac fluuio lauari Apollinem ſuetum ſuperſtitioſa credidit antiquitas. Mediocris habitatio fuit, vt ait Strabo. Procopius verò miris operibus conſpicuum: quod credendum eſt ob loci amœnitatem. Lucus ibi ingens, octuaginta ſtadiorum ambitu: Seleuciam vſque perueniens. Hic è lauris, quæ ibi præſtantiſſime (autore Auſonio) viſebantur, conſtabat, à quibus etiam dictus: & cupreſſis item immenſæ pro-

ceritatis (autore Philostrato) consitus, in memoriam scilicet Cyparissi adolescentis Assyrij in eam arborem conuersi, & ab Apolline adamati. Quarum verò magnitudo ac pulchritudo, transmutationis fidem indigenis facere videbatur: Apollini autem propterea sacrum Chrysostomus diuus scribit, quòd ibi Daphne ab Apolline adamata, & in sui nominis arborem commutata sit, vt hic postea locum istum frequentaret, & præ cæteris omnibus diligeret, & amaret: vt postmodum qui tunc rex erat, Apollini & templum & aram erexerit, suadente dæmone, quò suam insaniam per eum locum consolari posset. At Eusebius Cn.Pompeium Apollini primùm consecrasse mandat, & Sex.Rufus, qui & illum hoc plurimum, propter amœnitatem delectatum dicit. Fuit autem Apollinis fanum in medio luci, & asylum, cui Antiochenses ac finitimi immolare consueuerant, & etiam in Dianæ delubro, quod ibi erat. Cosroem autem Persarũ Regem Nymphis ibi sacrificasse Procopius memoriæ mandauit. Iulianus princeps etiam illic (autore Eusebio) iuxta fontem Castalium, super victoria belli Parthici, Apollini Pythio litauit. Qui quum nullum responsum acciperet, percunctatus dæmon, respondit, id non pati vicini martyris numen, ab eo quicquam prædici. Sepultus enim ibi fuerat Babyla & episcopus Antiochenus & martyr, qui sub Gordiano episcopatum adeptus fuerat Zebeni successor. Fabiani sedem reliquit, inquiente Nicephoro, sub Decio passus. Iussiq; sunt Christiani Babylæ cadauer hinc efferre. Quod magno gaudio atque exultatione fecerunt. Quum non secundum Christianæ religionis ritum ibi sepultus fuisset. Quod exaudiens princeps procul etiam sex millium passibus, iracundia atq; indignatione exæstuans, Christianos passim in carcerem trudi, atq; pœnis & varijs cruciatibus affligi in crastinum iussit. Verùm in vltionem simulacrum ligneum foris deauratum, fulmine ictum, deustumq; est, ac in cineres redactum. Quod Iulianus eius auunculus, Orientis præfectus noctu cognoscens, illuc festinanter venit, & deo suo opitulari volens, credensq; hoc etiam à Christianis, ædituorum negligentia perpetratum, hoc verberibus affecit. Qui tamen nullo modo adduci potuerunt, vt hoc facinus confiterentur, sed illud è superis euenisse: testatumq; est à vicinis rusticis, fulmen cælitus emissum fuisse. Scribit etiam diuus Chrysostomus, Maximinum Imperatorem oraculum Apollinis consuluisse. Quod ille minimè posse respondit, propter Babylam ibi sepultum. In eo enim Constantinus templum renouauit, autore Eusebio de ædificijs Iustiniani principis. In eo verò iuuenes comessationibus (autore diuo Chrysostomo) indulgebant: & ibi Antiochensium conuentus agitabantur, vt Strabo scribit. Illuc autem Hannibal ad Antiochum venit, cùm eius filius ludos ingentes ibi celebraret, memorante Tito Liuio, libro tertio quartæ decadis. Et, vt aliquid è nostris Iurisconsultis addam, Titulus est, libro decimo Iustinianæi Codicis, De cupressis ex luco Daphnes non excidendis, vel venundandis. Cuius decretis, princeps Arcadius, illius arbores vendi prohibuit, indicta etiam librarum quinque, tam aduersus emptores, quam venditores, mulcta. Quod omnibus etiam cuiusq; dignitatis

gnitatis ius dicentibus vetitum fuit,vt ne etiam prolapſam transferre, ne quidem Litucho liceret,tametſi ibi multas inſeruerit. Pro quibus tamen ſingulis, auri libram vnam ab Imperatore acciperet. Tantum enim curauerunt principes, ne lucus ille amœniſſimus, arboribus vacuus eſſet, ne inde deformitas ſequeretur. Eius autem meminerunt, præter hos, quos ſuprà memorauimus, Pauſanias, Arrianus, Cæſar Iulianus, in oratione illa, quæ inſcribitur, Miſopogon, & Capitolinus.

De lucis Mineruæ, Iſidi, Latonæ, Cybelæ, Oſiridi, & Æſculapio dicatis. CAP. XIII.

MINERVÆ luci dicati hi reperiuntur: Chalciocæ verò cognominatæ, lucus in Græcia prope Lacedæmonem, in cuius templo Lycurgus ædiculam erexit, quam Optilim nominauit: propter oculum ſibi ab Alcandro exectum, quum illuc confugeret. Nempe quidem Dorienſes, qui in illa regione inhabitant,oculos optilos vocant. Huius verò meminit Statius in quinto Thebaidos:

Tunc viridis latè lucus iuga celſa Mineruæ
Propter opacat humum niger ipſe: ſed inſuper ingens
Mons premit, & gemina pereunt caligine ſoles.

Alius eidem in Corcyra inſula (atteſtante in Odyſſea Homero inter Coroneam & Alalcomenes, lucus & templum Mineruæ Ithoniæ, ſic ab Ithono Amphictyonis filio nominatæ,antea verò Neonis nominatæ vbi lucus, templum cum ſimulacro Mineruæ dicata. Pauſanias in Bœoticis ac Phocenſibus. Æſculapio aliquot etiam ſacri.Apud Epidaurium huius templum magnificentiſſimum, ſumma religione tam ab incolis, quam exteris frequentatum. Iuxta quod lucus vndique circunſeptus: in quo Tithorea,in cacuminibus Pernaſſi montis vrbs mulierem nec mori,nec parturire poſſe, apud antiquos conſtantiſſima fama fuit. Quod etiam in Delo creditum eſt. Eiuſdem etiam numinis alius in Phœnicia, inter Berytum (quæ nunc Barutum) & Sidonem. Alius in Arcadia, non longè à Luſio flumine. Apud Argiuos etiam alius, inquiente Pauſania. Apud Meliſſam Epidaurij ciuitatem alius, & eius ſimulacrum, & Epionæ vxoris, è marmore pario. Sub dio enim conſiſtunt. Apud Ægienſes huic alius dicatus, in quo huius, & Sanitatis ſimulacra: Pauſanias in Arcadicis. Iſidi pauci ſacri leguntur. In Acrocorintho (Vertex enim montis eſt qui Corintho propinquior eſt) duo Iſidis luci ſunt, quorum alter Iſidi Pelagiæ, alter Iſidi Ægyptiæ Pauſanias in Corinthiacis. In Caria Latonæ Dianæ matri lucus fuit. Alium apud Catymnam ciuitatem ab Artemiſio promontorio ad ſexaginta ſtadia diſtantem, Strabo poſuit. Cybele in Phrygia plurimùm inter deos omnes venerata. In Ida autem eiuſdem regionis monte, illius lucus apprimè ſacer & reueritus: cuius Seneca Tragicus meminit:

Mouere ſyluæ capita
Et excelſum nemus:

Fragore vasto tonuit
Et lucus sacer. Claudianus etiam:
Hic ædes augusta deæ, templiq́ colendi
Relligiosa silex, densis quam pinus obumbrat
Frondibus, & nulla lucos agitare procella
Stridula coniferis modulantur carmina ramis.

Et apud Vergilium sic loquitur:
Picea sylua mihi, multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit: summa quo sacra ferebant
Nigranti picea, trabibusq́ obscurus acernis.

Latinium mons Ioniæ: in ea vrbs, à qua stadijs septem Isidis lucus. Osiridi enim lucum vnum dicatum legi iuxta Memphim, quem fossa è Nilo producta est.

De lucis Dianæ sacris. CAP. XIIII.

DIANÆ verò lucos plures, non ab re, gentilium vana religio consecrauit, ea ratione, quòd nemorum & syluarum dea foret, quæ virgo inhabitaret, & venando, paucarum virginum comitatu contenta coleret. Inter Pheam & Pitanen ad eius ostium Dianæ lucus alius Dianæ Alpheoniæ, alius Elaphiæ, ab Olympia stadijs octuaginta remotus, in quo præter aquarum fontes, perpulchra floridaq́; vireta. Astyram autem vicum ad Mysiam Strabo putauit, alij verò apud Troiæ regionem: in quo Dianæ Astyrenæ lucus, & templum, cuius religioni Antandrij præerant. Quibus vicinus hic apprimè erat. In Cythero monte alius, in quo Oedipus morti expositus fuit, sicuti in Phœnice, scribit Euripides. Bubastis, in media vrbe, Dianæ templum, iuxta quod lucus procerissimis arboribus atque manu consitis ambit. Anagniæ alius fuit. In suburbano autem agri Tusculani collis fuit, qui Corne appellaretur. Ibi enim lucus fuit Dianæ deuotus, faginei nemoris, coma arte tonsili, Latij cuiusdam opera. Apud Cumas alius, de quo Vergilius in sexto:
Iam subeunt Triuiæ lucos.-

De quibus forsitan his extremis intelligit, Statius, dum canit,
Hos Præneste sacrum, Nemus hos glaciale Dianæ,
Algidus aut horrens, aut Tuscula protegit vmbra,
Tiburis hi lucos, Anienaq́ frigora captant.

Alium huic deæ sacrum in Sarmatia ponit Ammianus, plurimis populis religiosum. Condylea, locus à Caphyis, vno tantùm stadio abest, vbi lucus, & templum Dianæ condyleatis. Megalopoli alius, vt scribit in Arcadicis Pausanias. Scilluns Græciæ vrbs, sub Eleorum imperio: apud eam autem Xenophon templum, & lucum Dianæ Ephesiæ exædificauit. Pausanias in Eliacis. In Ætolia lucus Dianæ deuotus, animalium asylum. Nam dum extrà persequerentur, & illum ingrederentur, amplius consectari venatores numinis vi desistebant. In Græcia palus Phœbea, iuxta eam autem lucus Dianæ. In eam verò Saronis cadauer deiectum, vt nomen

men illi demutauerit, poſtmodum palus Saronis vocitata. Pauſanias in Corinthiacis. Apud Pellinenſes in Græcia lucus Dianæ cognomento Soſpitæ dicatus, muro circundatus. Hunc non niſi ſacerdotibus ingredi licet: qui ex indigenis atque ex amplitudine generis eliguntur. Apud Meliſſam Epidauri vrbem, lucus Dianæ ſacer intra vrbem Oeanthæ Phocidis ad mare vrbs, ibi Dianæ lucus cupreſſis & piceis promiſcuè conſitus. Ibi templum & ſimulacrum.

De luco Aricino, & adagio, Multi Manij Ariciæ.

CAP. XV.

LVCVS Aricinus, omnium, qui Dianæ deuoti, non tantùm apud Græcos, verùm etiam apud Romanos fuerunt, longè memorabilis: de eo igitur ampliſſimè pertractandum: cuius tamen hiſtoria & origo tam ad Græcos, quam Romanos pertinet, à quo etiam horum religio initium accepit. Fuit autem Aricia Italiæ oppidum apud Velletras, viginti paſſuum millibus ab vrbe diſtans. Lucanus in ſexto:

Parua Mycenææ quantum ſacrata Dianæ
Diſtat ab excelſa nemoralis Aricia Roma.

Artemiſium, autore Strabone, dictum, quaſi dianæum, Speculum etiam Dianæ, autore Seruio, vocitatus. Templum in medio fuit, cui circunquaque lacus, inſtar pelagi fluctuans, adiacebat. Supercilium montanum imminebat. Caua autem regio, & aquam & templum excipiebat. Fontes ibi erant, ex quibus lacus explebatur. Quis enim primus dedicauerit, inter autores controuerſia. Manius autem Ariciæ vir clarus fuit, à quo, tanquam ex equo Troiano, multi percelebres, plurimosq; per annos deſcenderunt, vt inde promulgatum adagium, Multi Manij Ariciæ. Ad quod alludit Perſius ſatyra finali,

- Accedo Bouillas,
Cliuumq; ad Virbi, præſtò mihi Manius hæres.

Hunc autem lucum Ariciæ conſecraſſe ferunt. Alij autem Egerium Libium, Tuſculanum dictatorem. An autem Ægeriæ nymphæ, de qua infrà, pater fuerit, me legiſſe non memini. Pauſanias verò in Corinthiacis, quem ſecuti ſunt plures Latini autores, Hippolytum patris Theſei increpationibus diſcerptum, poſteà Æſculapij ope iterum reuixiſſe, & in Italiam apud Aricinos (quum noluiſſet parenti parcere) profectum. Et ibi regnaſſe, atque nemus Dianæ conſecraſſe ſcripſit. Cuius opinionis in Faſtis Ouidius eſt:

Hic iacet Hippolytus furijs diſtractus equorum,
Vnde nemus nullis illud aditur equis. Martialis:
Qua Triuiæ nemoroſa petit, dum regna viator.

Aliter à Seruio & Acrone nobilibus grammaticis narratum: atque in Oreſte concordatum. Scribit enim hic, Oreſtem furentem de ſanitate oraculum conſuluiſſe, cui ab eo reſponſum eſt, id poſſe, ſi Dianæ Scythicæ ſimulacrum auferret. Quare illuc profectus, ſororem Iphigeniam ſa-

cerdotem huic præsidentem inuenit, deæ aduenas immolare solitam: sed ab ea agnitus, fratri pepercit. peregrinationis autem causam percunctata, & ab eo cognita, ambo simulacrum abstulerunt. Italiamq; delati, simulacrum in nemore Aricino collocarunt, nemus consecrarũt. Quod posteà Italis immite & asperum visum est: propter quod, illud ad orientem miserunt: à Lacedæmonijsq; susceptum, & vt ne sacrilegium aut crudelitatem facere viderentur, statuerunt illi, vt iuuenis aras conscenderet, & manus superimponeret, vt ab alio iuuene tandiu loris pro viribus cæderetur, quoad supra aram remaneret. Hac enim ratione, se numini satisfacturum iri crediderunt. Quare ab Horatio, in Odis dictum:

Nec me tam patiens Lacedæmon.

Seruius autem in sexto Æneidos Orestem posteaquam Thoantem Regem, in Tauricia prouincia regione occidisset, cum Iphigenia sorore & Dianæ simulacro aufugisse & in Aricia collocasse scribit. De vtraq; enim historia censuit Ouidius in Metamorphosi:

Vallis Aricinæ densis latet abdita syluis,
Sacroq; Orestea gemitu, questuq; Dianæ
Impedit. Cui Hippolytus ait,
Siste modum, dixit: nec enim fortuna querenda
Sola tua est: similes aliorum respice casus,
Mitius ista feres.- Idem in Arte:
Ecce suburbanæ templum nemorale Dianæ,
Partaq; per gladios regna nocente manu. Valerius Flaccus:
- Soliq; immitis Aricia regi.

Cùm autem Dianæ nemoralis sacrum instaret, ab vrbe in nemus Aricinum, accensis facibus discurrebatur. Propertius in secundo:

Cùm videt accensis deuotam currere tædis
In nemus, & Triuiæ lumina ferre deæ. Ouidius in Fastis:
Sæpe potens voti frontem redimita coronis
Fœmina, lucentes portat ab vrbe faces.

Hoc autem sacrificium simul atque dedicationem expressit Statius in Syluis:

- Iamq; dies aderat, cùm regibus altum
Firmat Aricinum Triuiæ nemus, & face multa
Conscius Hippolytus splendet lacus.-

Strabo tamen, sacra sub cuiusdam dæmonis appellatione ibi haberi, cui iuxta Scytharum morem victimæ immolarentur. Prope autem templum fuit arbor, ex qua ramum defringi nefas erat. Fugitiuo tamen, qui ramum effregisset, impunitas dabatur, si cùm templi sacerdote monomachia contendere posset, ad prisci sacrificij reparationem. Erant quippe semper è fugitiuis sacerdotes, ad pristini sacrificij fugæ imaginem. Hunc autem lucum Ægeria nympha Numæ Pompilij secundi Romanorum Regis vxor inhabitauit. De quibus sic Ouidius:

Nympha mone nemori, stagnoq; operata Dianæ,
Nympha Numæ coniux ad tua festa veni.

Vallis Aricinæ sylua præcinctus opaca
Est locus, antiqua relligione sacer.

Noctu autem rex, teste Liuio, cum quibusdam comitibus, illuc ad fontem, qui in medio, è specu opaco, perenni aqua, exilibat, se conferre sueuerat, verùm summotis arbitris, velut ad deæ congressum. Rediens verò comitibus suis se cum dea permansisse prædicabat, cuius monitu sacra dijs acceptissima ordinare profitebatur. Hoc autem commento, quam voluit, Romanorum animis religionem insinuauit, Minois astutiam imitatus, qui Iouis in antrum sese recondebat, atq; ibi diu moratus, leges, tanquam à Ioue traditas, ferebat. Qui autem nouam aliquam religionem, legésve, aut quid arduum, tanquam quid diuinum, rudi populo suadere & ingerere voluerunt, vt deorum, regúmve loco habiti forent, semper alicuius numinis commento vsi sunt. Sic enim Minos Græcis, Numa Romanis, Sertorius Hispanis, sub Iouis, Ægeriæ nymphæ, Dianæ specie, quæ voluerunt, persuaserunt. Verùm omnium postremus Mahometes Arabs, omnium impostorum, qui eum præcesserunt, impurissimus, & religionis Christianæ apostata, & conuulsor acerrimus, sub columbarum specie, quas spiritum sanctum esse prædicabat. Sed ad propositum redeamus. De luco Aricino Ouidius loco suprà citato:

- Nunc idem Virbius esto:
Hoc nemus inde colo, de dijsq; minoribus vnus,
Numine sub dominæ lateo, atque assentior illi.
Non tamen Aegeriæ luctus aliena leuare
Damna valent, montisq; iacens radicibus imis
Liquitur in lacrymas: donec pietate dolentis
Mota soror Phœbi gelidum de corpore sontem
Fecit, & æternas artus tenuauit in vndas.

Propertius:

Lucus ab vmbroso fecerat orbe nemus.
Fœmineæ loca clausa deæ, fontesq; piandos
Impunè, & multis sacra retecta viris.

Iuuenalis etiam satyra tertia:

In vallem Aegeriæ descendimus & speluncas
Dissimiles veris. quantò præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine clauderet vndas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum!

De luco enim Ægeriæ Vergilius in septimo Æneidos, quæ præterire ex industria nolui. Quia ferè omnia vno loco ingerat, quæ multi pluribus locis: ne etiam tantum autorem, post tot in vnius rei testimonium adductos taceam: & vt maior illis fides ex eius monimentis adhibeatur:

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius, insignem quem mater Aricia misit
Eductum Aegeriæ lucis, Hymettia circum
Littora, pinguis vbi, & placabilis ara Dianæ.
Nanque ferunt fama Hippolytum, postquam arte nouercæ

Occiderit, patriasq; explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis: ad sydera rursus
Aetheria, & superas cœli venisse sub auras,
Pæonijs reuocatum herbis, & amore Dianæ.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis, & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad vndas.
At Triuia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Aegeriæ, nemoriq; relegat:
Solus vbi in syluis Italis, ignobilis æuum
Exigeret, versoq; vbi nomine Virbius esset.
Vnde etiam Triuiæ templo, lucisq; sacratis,
Cornipedes arcentur equi: quòd littore currum,
Et vt iuuenem monstris pauidi effudere marinis.

Hanc autem Nympham in fontem sui nominis versam scribunt.

De luco Camœnarum, siue Musarum. CAP. XVI.

SVPRA de luco Aricino & Numa Pompilio, qui ibidem Camœnis siue Musis lucum consecrauit: de quo Liuius libro vndecimo, illum enim Musis dedicasse lucum ait, quem medius ex specu opaco, fons perenni rigabat aqua. Scribit enim Sosipater Charisius, aquam religiosam è luco Camœnarum afferri solitam, purificandi causa. Fuit autem is lucus (autore Asconio Pediano) extra portam Capenam, anteà portam Camœnam, siue Fontinalem ab aqua fontinali dictam. Hodie verò porta illa putatur, quæ sancti Sebastiani dicitur. Solenne enim soli fidei Numa instituit. Ad id enim sacrarium flamines bigis, curru armato vehi iussit, manuq; ad digitos vsque inuoluta, rem diuinam facere, significantes, fidem tutandam. Habebantq; ædem à dextris sacram. Qui autem in sacrificijs præerat, rex Nemorensis vocabatur, cuius meminit Suetonius in Caligula, vt multi ab eo lucum Nemorensem vocitarunt. Ibi posteà fuit habitatio Iudæorum mutata, propter ædificia, religione. Quare Iuuenalis:

Satyra 3. *Substitit ad veteres arcus, madidamq; Capenam,*
Hic vbi nocturnæ Numa constituebat amicæ:
Nunc sacri fontis nemus, & delubra locantur.

Iudæis quorum cophinus, fœnumq; supellex. De luco Camœnarum, sic Ouidius:

Aegeria est, quæ præbet aquas dea grata Camœnis.

Idem in Metamorphosi:

Metam. lib. 15. *Coniuge qui fœlix nympha, ducibusq; Camœnis*
Sacrificos docuit ritus, gentemq; feroci
Assuetam bello, pacis traduxit ad artes.

De luco Camœnarum Victruuius in octauo: In Helicone Musis lucus sacer

ſacer fuit, vbi Ephemes, quæ fuit Muſarum nutrix, ſtatua. In Camœnarum verò æde poëtæ poſt illorum mortem ſtatua, hedera coronato, donabantur, quæ propter illorum ſtudium facie macra effigiabatur. Actius tamen viuus ſibi ſtatuam poſuit: Eroſas fuiſſe ſcribunt Muſarũ corollas.

De lucis Vulcano, Veneri, Cupidini, Marti, Bellonæ, Libero Patri, Pani, & Syluano dicatis.

CAP. XVII.

VLCANO lucus & templum in Ætna Siciliæ monte fuit: Templum autem circunſepiebat lucus. In eo enim ignis inextinguibilis fuit. Mirumq; eſt, quod de eo retulit credula gentilitas. Nam & luci & templi cuſtodia canum fuit. Malis autem hominibus lucum intrare volentibus adlatrabant, & mordicus dilacerabant, ac ſi illorum ſuo ingreſſu ſacra profanaturi eſſent. At bonis, caudæ ac totius corporis motu ac geſtu, blandiebantur, veluti ſi de eorum aduentu gratularentur. Veneri luci plures in Ægypto fuerunt, quos ſub Aureæ nomine dicarunt. Propterea Homerus Auream Venerem (autore Iuſtino martyre, & Euſebio Cæſarienſi de præparatione euangelica) nuncupauit. Iliados. ξ. πρὸς ἔφη χρυσῆν ἀφροδίτην. Lucus Romæ Veneri Libentinæ. Libentina verò dicta (ſcribente Feſto) quòd ſepulcris præeſſet, & quòd ingredientium & egredientium vitam det, vel ab eo quòd lubeat, vnde prolubies & prolubedo, Nonio Marcello inquiente. In Gnido inſula lucus Veneri ſacer, in quo templum & Veneris ſtatua. Praxitelis opus, toto orbe memoratiſſimum, de quibus plura in Luciani amoribus. Leuctris (vrbs Bœotiæ) Cupidinis & templum ac lucus eſt. Lacus hunc præterfluit, qui etſi maximè veris tempore creſcat, cadentia tamen in eum folia cum aquis minimè commiſcentur. Illud præterea de Venere ad ſacrificia addendum, quòd apud Sicyonios coleretur, cuius ſacrum in iunipero adolebatur. Martis autem hi memorantur Athenis in Areopago: Alius in Ponti finibus apud Colchidem regionem, vbi repoſitum vellus aureum, ſuſpenſum quidem in ſumma quercu, teſte Apollonio Rhodio. Gerunthre, oppidum Laconicæ regionis: ibi Martis & lucus & templum, Pauſanias in Laconicis. Romæ iuxta Exquilias Martis lucus, & templum (ſcribente M.Varrone) qui Fagutalis dictus, in quo Amulius, regni incubator, Rheam Numitoris fratris ætate maioris filiam, in perpetuam virginitatem recluſit, ne quis ſexus virilis, ex fratris genere, regni vindex emergeret, vt illa ſacerdos electa videretur: verùm in templo vim paſſa, in luco Remum & Romulum peperit. de quo Iuuenalis à limine primæ ſuæ ſatyræ:

Nota magis nulli domus eſt ſua, quàm mihi lucus
Martis, & Aeolijs vicinum rupibus antrum.

Quibus verbis hiſtoriam originis vrbis intelligere voluit. De luco Martis prope Argum ſupradictum eſt. Bellonæ autem vnum tantum legi, idq; Romæ ſicut in marmore, quod eſt in ſuburbano Marij à Mellinis legitur.

tur. Pani in Lycæo Arcadiæ monte & templum & lucus ſacer, inquiente Pauſania, de quo ſuprà: ibi enim natus perhibetur, autore Placido Cælio. Lucum autem Syluano prope Agylinam ciuitatem Vergilius attribuit his verbis in octauo Æneidos:

Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Relligione patrum latè ſacer: vndique colles
Incluſere caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Syluano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos
Aruorum, pecoriſq; Deo lucumq; diemq;:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.

Libero patri item plures, Athenis vnus: alius in Thracia, in quo quum Octauius pater Octauij Cæſaris Auguſti, vt ſcribit in eius vita Suetonius, exercitum per ſecreta duceret, de filio, barbaris ceremonijs conſuluit. Itaque à templi ſacerdotibus affirmatum eſt, quòd infuſo ſuper altaria mero, tantum flammæ emicuiſſet, vt ſupergreſſa templi faſtigium, ad cœlum vſque efferretur. Simile item Alexandro Magno, apud eaſdem aras ſacrificanti eueniſſe. Athenis in Ceraunio, lucus Bacchi. Alius apud Meliſſam vrbem Epidaurij, intra vrbem. Alius apud Argiuos, cognomento Creſij, vt ait Pauſanias. Statius autem in primo Achilleidos de Agenoris luco meminit hiſce verbis:

Lucus Agenorei ſublimis ad orgia Bacchi
Stabat, & admiſſum cœlo nemus, huius in vmbra
Alternum reuocare piæ trieterica matres
Conſuerant, ſciſſumq; pecus, terraq; reuulſas
Ferre trabes, gratoſq; Deo præſtare furores.
Lex procul ire mares: iterat præcepta verendus
Ductor, inacceſſumq; viris edicitur antrum.
Nec ſatis eſt: ſtat fine dato metuenda ſacerdos,
Exploratq; aditus: ne quis temerator oberret
Agmine fœmineo.

De lucis Neptuno dicatis. CAP. XVIII.

NEPTVNO autem multi in Græcia luci dicati, quorum vnus fuit iuxta mare, prope Helicen Achaiæ vrbem, vti ab eo Heliceus diceretur, vbi templum. Quum enim Achæi, ſupplices quoſdam viros, qui ad Neptuni ædem, tanquam ad aſylum confugiſſent, extraxiſſent, & interfeciſſent: iratus incolis Neptunus, regionem totam inundauit, vt lucum ita occuparit, vt tantùm arborum cacumina apparerent. Apud Oncheſton alius, Homero Iliados ſecundo percelebris: Pyrrhaſus dictus. Strabo autem ibi ſolum templum fuiſſe aſſerit, & Homerum templum luco exornaſſe. Fuit enim Oncheſtus (vt vbi ille fuerit intelligas) in Haliartorum Bœotiæ regione vrbs, ab Oncheſto Bœotij filio, vt ait Heſiodus condita. Alij tamen ab Oncheſto Neptuni, qui ibi inhabitauit: quare ab Ouidio Oncheſtius cognominatus. Alius in Tænaro (promontorium eſt Laconicæ

iuxta Spartam) ædem continens sacram, vt inquit Strabo. Pausanias verò apud Lacedæmonios posuit, cognomento etiam Tænarij. Apud Tricolonos eidem alius, vt in Arcadicis autor est Pausanias : & alius apud Helicen, eodem autore. Apud Athenas locus, qui collis equester dicebatur, non longè ab Academia, vbi Neptuni & fanum & lucus, quem Antigonus incendit, facta in agrum Atheniensium irruptione. Supra Myoniam Locrorum ciuitatem Neptuni lucus, qui Neptunius vocitabatur : ibi templum, in quo Pausaniæ tempestate nullum signum erat, vt ipse testatur. Posidonium siue Neptunium lucus dictus, ad mare positus, cui præexcelsum cacumen antè Samium mare incumbit : sic enim vocatur locus, nunc autem locus, vbi Samos fuit. In Isthmo autem Corinthiaco, huic Deo alius deuotus, qui à loco Isthmius vocatus. Templum autem picearum arboribus circunclusum est. Ibi ludi Isthmij olim celebrati. In Teno vrbe, extra eius muros lucus cum fano Neptuni sacratus, vt memoriæ mandare voluit Strabo. In eo enim capacissima ad discumbendum & epulandum, ædificata triclinia, vt finitimorum abundantē multitudinem cum oppidanis, post sacrificia capere posset.

De lucis Cereri, Proserpinæ, Plutoni, Vestæ, Castori & Polluci dicatis. CAP. XIX.

CERERI autem dicatos lucos apud nonnullos scriptores, hos selegi. Apud Pyrasum vrbem, à Thebis viginti stadijs distantem, & ab illa duobus stadijs lucus abest. In templo sacra statua. Cereri autem ἐνέλει appellatæ alius à Megalopoli. Arcadiæ vrbe quinque stadijs distans propè Menalum in palude. Illum autem ingredi, nisi mulieribus, fas non est. Supra campum Pyliacum, lucus etiam in Græcia alius, egregia fertilitate conspicuus. Alius non longè à Mantinea, in monte Alesio, Pausanias in Arcadicis. Apud Lernam, quæ ad mare iacet, alius, vt ait Pausanias. Proserpinæ verò Cereris filiæ aliquot leguntur. Apud Dircen Bœotiæ fontem, quem ingredi nemo poterat, nisi qui eius mysterijs anteà initiatus esset. Megalopoli autem alius, non adeò magnis arboribus consitus, & vallo circunseptus, magnarum dearum, vt ipsi vocabant, id est Cereris & Proserpinæ : iuxta quem templum ingens. Plutoni autem Proserpinæ amatori dicatos etiam legi, quorum alter in Græcia : in quo Pericles bellum initurus, hominem ingenti statura, comaq; venerabilem, & altissimis cothurnis, vesteq; purpurea indutum, atque in curru equorum candidorum sublimem constituit. Qui dato signo extra lucum prouectus, voce magna, Periclem ciens, illi dicit, deos Athenienses adesse, vt hoc commento suos ad prælium alacriores redderet. Quòd fecit, vt primo penè teli coniectu, hostes in fugam verterit. Alius supra Megaram, secto lapide inclusus : vbi arbores pulcherrimæ, verùm tantùm ex olea & ilicibus, Pausanias in Corinthiacis. Minthe, mons Peloponnesi in eo nemus Plutoni sacer, vt scribit Iulius Pollux, vbi ἡδύσματα tractat, id est, cōdimenta. Fuit autem Minthe Plutonis pellex : à Proserpina in mentham hortula-

nam conuersa. Vestæ autem alius Romæ, qui à palatij radicibus in viam nouam deuexus erat. Ex quo ante captam vrbem exaudita vox, quæ muros ac portas reficiendas monebat. Futurum autem esse, nisi prouisum foret, vt Roma caperetur (autor Cicero de Diuinatione.) Castori & Polluci lucus, à Patrensium oppido circiter quindecim stadia absens. Lauri in eo potissimùm nascuntur. Simulacrum autem huius Romam translatum, inquiente in Achaicis Pausania.

De lucis Feroniæ, Albuneæ, Maricæ, Lauernæ, Hilernæ, Furinæ, Hebes, Suadelæ. CAP. XX.

NVNC & alij luci supersunt, quibusdam dijs, & nonnullis particulatim populis tantùm sacri, atque sæpenumero in sola vrbe & incolis eius reueriti, & pro dijs habiti: quorum nulla religio & reuerentia atq; memoria apud exteros extaret. Fuit autem Feronia dea, quæ à ferendis arboribus appellationem accepit. Huius autem lucus sub Soracte monte, in agro Capenate fuit. Accolis verò & finitimis hæc dea summa religione colebatur. Tradunt enim, quum fortuito aliquando incendio lucus arsisset, & vellent eius incolæ illius simulacrum inde transferre, subitò euiruisse. Quare Vergilius:

Qui saltus Tyberine tuos, sacrumq; Numici
Littus arant, Rutulosq; exercent vomere colles,
Circæumq; iugum, queis Iuppiter Anxurus aruis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco.

Ante Pallanteum oppidùm Vergilius fuisse fingit. Qui autem eius numine afflabantur, super accensos carbones, ac calidissimum cinerem, nudis pedibus, absq; vlla læsione, & offensione gradiebantur. Templum opulentissimum fuit, quod Hannibal, contempta religione diruit, postquam ad Anienem cum Romanis congredi non valuit. Tunc temporis, ibi signa quatuor, per diem noctemq; continuò desudarunt: quare Pontificum decreto, tota die supplicatum est. Albunea dea, in regione Tyburtina, fontis præses. Eius autem lucus trans Tyberim fuit, vbi bos alba mactari solita erat. Vergilius in septimo:

- Lucosq; sub alta
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sæuamq; exhalat opaca Mephitim.

Horatius in Odis:

Quàm domus Albuneæ resonantis,
Et præceps Anio, & Tyburti lucus, & vda
Mobilibus Pomona riuis.

Maricam deam Minturnenses in Campania maximè coluerunt. Lactantius Firmianus hanc Circen fuisse dicit, quæ facta dea sic nominaretur. Seruius autem Fauni vxorem fuisse scribit. Lucus eius apud Hordoniam fuit. In eo autem Marius latuit. De cœlo enim tactus, C. Claudio Marcello, M. Valerio Leuino consulibus. De hac autem Horatius in Odis:

Qui Formiarum mœnia dicitur

Princeps,

Princeps, & innantem Maricæ
Littoribus tenuisse Lyrim
Latè tyrannus.

Quòd Lyris Minturnensium vrbem, per medium perfluat. De ea diuus Aurelius Augustinus in secundo Dei ciuitatis: Lauernæ deæ lucus Romæ prope portam huius ciuitatis: à quo porta Lauernalis. In eius verò deæ tutela, fuerunt fures, vt hi antiquitus lauerniones appellarentur, autore Festo. In huius enim luco, abdito loco atque obscuro, soliti erant illi prædam, furtaq; inter se diuidere, ac partiri. Hilernæ etiam lucus in vrbe fuit: de quo sic Ouidius:

Adiacet antiquis Tyberinæ lucus Hilernæ,
Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.

Furina dea, à Romanis, teste de natura Deorum libro tertio Cicerone, Quæ (inquit) si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, vt ego interpretor, lucus Furinæ, Furiæ deæ sunt, speculatrices, credo, & vindices & facinorum, & sceleris. Idem huius meminit ad Atticum. Hæ autem deæ nullibi, quàm in Italia, & Romæ, celebratæ: sicut & aliæ in Græcia, & apud Athenas ipsas, quòd Ciceronis testimonio proximè citato patet. Apud Græcos hæ referuntur. Phlasia vrbs Achaiæ, in cuius arce templum, & cupressorum lucus, Ganymedæ deæ dicatus. Sic enim Phlasiorum antiquissimi vocabant, recentiores Heben. Eius festa κισσοτόμους vocitabant: Magna veneratione apud eos colebatur, vt ancillæ apud deam supplices veniam mererentur, vt pòst, compedes & pedicas in luco ad arbores suspenderent. Suadelæ templum iuxta Sytham amnem apud Ægialenses. Lucus ibi Cæsaribus dicatus, vt in Corinthiacis Pausanias memoriæ dedit.

Luci aliquot, pluribus dijs dicati. CAP. XXI.

LVCI autem plures reperiuntur multorum numinum, vt plurimorum verò, duorum religione participes. Apud Myoneam vrbem, non procul à Naupacto, lucus fuit, & ara, in excelsi montis vertice, placidorum deorum. Græci θεοὺς μειλίχους vocant, quibus nocturna sacrificia fiebant, vt omnes sacrificij carnes antè, quàm sol exoriretur, deuorare oportebat. Hermione Græciæ ciuitas lucum habet Soli & Charitibus dicatum, inquit Pausanias in Atticis. Nereidibus luci apud Pæmenenses sacri, vt scribit idem in Corinthiacis. Marius oppidum Laconicæ regionis: ibi autem templum omnibus Dijs commune, circa quod lucus, in quo fontes limpidissimi. Mons Parnassus Nymphis dicatus (teste Horatio in Odis.)

- Me gelidum nemus, Ode 1. lib. 1.
Nympharumq; leues cum Satyris chori
Secernunt populo.

Apud Academiam prope Athenas lucus dijs sacer fuit, quem Sylla in Athenarum obsidione, ad aggerem extruendum excidit. In Pyræo Atticæ portu,

cæ portu, lucus Ioui & Palladi eius filiæ, religione communis, qui vtriusq; numinis simulacra habuit: patris verò sceptrum & victoriam ferebat, filiæ autem hastam. Inter Tralles & Nyssam vicus Acharaca dictus, iuxta quem Lucus Iunoni & Plutoni sacer. Lucis autem finem impositurus, de quibusdam sub varia appellatione dicamus. Honoris autem lucus Romæ fuisse perhibetur: verùm quo loco, autorum varia lectione incertum. Quidam enim intra vrbem, ad portam Appiam posuerunt: alij autem extra, atque ad eandem portam. Lucus etiam Larum, & Mephytis. Pilumni autem in Italia iuxta Troiam, De quo Vergilius, in nono:

- Luco tum fortè parentis
Pilumni Turnus sacrata sedebat.

Fuit & lucus Capenatis, cuius è Catone, in primo originum, meminit Priscianus.

Præfatio libri quinti.

VPEREST, *vt hoc quinto libro, arborum apud antiquos deuotionem finiamus. In qua verò dum vltra modum nimis diligens fui, ne quorundam, etiam plurimorum cauillum optimo iure merear, pertimesco vt pote qui in re tam vana futiliq; ac superstitiosa, & ridenda antiquitate, & quòd maius est, ab homine christiano prorsus explodenda, vt in hac curiosior, quàm deceat, fuerim. Verùm mihi, optimo iure, venia condonanda, vt hæc à me intelligant lectores, ad antiquorum deorum religionis exprobrationem magis hæc fuisse conscripta quàm illorum venerationem. Sed & alia ratione venia condonandus. Me autem arborum historiam, post tot tam Græcos quàm Latinos tractantem & describentē, hoc vnum curare & cauere oportuit, vt nihil huic meo operi superforet, quod in alijs deforet, ne in alijs requireretur, quod meo operi deficeret, vt hæc superiora me præfari oportuerit. Arborum autem isto libro speciatim genera, quædam prosequemur, vt non contentam superstitiosam antiquitatem, suis dijs syluas integras, etiam promiscui & indifferentis arborum generis, ni quoque aliquod arborum genus consecrasset, non tamen sine mathematica ratione, vt nonnulli arbitrati. Et hæc fuit illorum ratio. Alij autem suis dijs dedicarunt, quod à se repertas, existimauerint, vel illarum vsum aliquem mortalibus primùm ostenderint, aut quod etiam se-*

cures

cures fecerint. Diodorus Siculus illas dijs dicatas, quòd continuam & perpetuam viriditatem haberent: veluti in lauro, myrto, hædera fuit, sed hoc minimè verum, quum & aliquæ reperiantur: quæ si hac viriditatis dote caruerint nonnullis tamen illorum dijs dedicentur, vt robur, populus, & sic de reliquis. Harum verò causas, quum de his disputabimus, aperiemus. Verùm prisca illa ætas, dijs suis dicare arbores, non solum contenta, ni affectionibus quoque ac paßionibus etiam deuoueret. Nam acer in stuporis tutela esse, perhibetur. Quamobrem ex acernis trabibus exædificatũ equum Troianum, asserunt. Uti eo viso obstupuerint Troiani (inquiente Vergilio) Pars stupet, innuptæ exitiale Mineruæ. Sed præter has quæ in vniuersum apud omnes vno ac certo numini dicatæ fuerint, nonnullas alterius generis, deo quodam sacratas inuenimus. Sæpenumero enim incolæ, pastores, cuiusdam loci vnam altißimam & pulcherrimam arborem selegerunt, puta quercum, fraxinum, vel populum aut aliam quam suo Pani dedicarent, & sub ea festa celebrarent: choreas ducerent conuiuarentur. A Garete autem fluuio, stadijs decem, templum & quercum Pani dicata Pausanias in Arcadicis scribit. Priuatim verò nonnulli vt Horatius, qui apud villam suam pinum Dianæ deuouit. Quod in suis odis testatur. Imminens villæ tua pinus esto. Dianam alloquitur.

*

HORTORVM LIBER QVINTVS.

De quercu, & iuglande, Ioui sacris, & nonnulla de ciuica corona, & adagio, πολλῶν πανηγύρεων Διὸς βαλάνων ἔφαγεν. CAPVT I.

AESCVLVS, vel, vt Plutarcho placet, quercus Ioui dicata. Galli enim Iouem colebant. Iouis autem signum, altissima quercus erat: Hinc quercum sacram ferunt, quòd vitæ causa, in hac primùm arbore, mortalibus fuerit, qui primùm glandibus vescerentur. Ouidius:

Et quæ deciderant patulæ Iouis arbore glandes.

Per hanc enim suos populos primùm aluisse dicitur: qua re Iouis arbor dicta. Vnde adagium πολλῶν πανηγύρεων Διὸς βαλάνων ἔφαγεν. Id est, multorum festorum Iouis glandes comedit. De sene, & plurimarum rerum & longo vsu docto dicitur. De ciuica corona aliqua suprà, quum de coronis tractabamus, disseruimus: verùm hîc nonnulla item dicere, propter appositam materiam conuenit. Nonnulli, inter quos Plutarchus in Coriolano, propterea quercum Ioui sacram dicunt, quòd ex ea ciuica corona, quæ ei dabatur, qui ciuem seruasset, contexeretur. Vnde Lucanus:

Lælius emeriti gerens insignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Valerius Maximus libro tertio: Cæterum ad quercum pronæ manus porrigantur, vbi ob ciues seruatos corona danda est. Idcirco Vergilius quercum ciuilem vocat:

Aen. 7. *At qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.*

Erant præterea ciuitates in Iouis tutela, quæ & à militibus defenduntur. Quibus verò tum ocyus, tum passim quercus fructum exhibet. Iuglandes etiam in Iouis tutela perhibentur, quippe quæ quasi Iouis glandes dicantur.

De lauro, & loto Apollini dicatis. CAP. II.

APOLLINI dicatam laurum, omnes consentiunt: quare Vergilius:

- Phœbo sua semper apud me
Munera sunt lauri.-

Hanc

Hanc enim ob rem, Eurotam fluuium, qui Spartam præterfluit, quòd lauris ab vtraque ripæ parte obſitus ſit, Apollini ſacrum poëtæ dixerunt. Inter quos hic, in Sileno:

Omnia quæ Phœbo, quondam meditante beatus
Audijt Eurotas iuſſiq; ediſcere lauros.

Inſuper Parnaſſus mons cæterùm huic ſacer, quòd laurus in eo ſpectatiſſima ſemper proueniat. Lucanus:

Cardine Parnaſſus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromioq; ſacer.-

Hæc autem laurus Vergilio Phocaica, quòd Parnaſſus mons in Phocaica regione ſitus ſit:

Candida Phocaica complectitur inſula lauro.

Ferunt prætereà templum, quod toto orbe terrarum Apollini primùm erectum, apud Delphos ædificatum fuiſſe: atque tantùm è lauri ramis, è Tempe ac Penneo Theſſaliæ petitis, ac in terram in ſpecus morem defixis, ſcribente Pauſania in Phocenſibus. Exin poſteà, in Apollinis ſacro feſto ac pomparum ſolemnitate puer ſolitus ſacram geſtare laurum. Iſmenus collis, à quo Apollo Iſmenius, licet quidam non à colle, ſed à fluuio dictum velint: extra dextram Thebarum portam. In eo autem templum Apollini ſacrum, cuius ſacerdos Daphnophorus, id eſt, laurifer cognominatus. Daphnites etiam à Syracuſanis Apollo dictus, autore Heſychio. Sed nunc ad rationem dedicationis deueniamus: cuius variæ ſunt autorum, ſicuti in re vana, opiniones. Diodorus autem Siculus, hanc cauſam affirmat, quòd ille prius hanc plantam inuenerit: cæterùm alij quòd hæc fulmine non iciatur. Phurnutus, quòd facile incendatur, & ad purgationes in primis idonea, proptereà deo mundiſſimo ac flagrantiſſimo dedicatur. Et huic opinioni aſſentit Euſebius, propter vim igneam. Lactantius verò grammaticus propter vim diuinandi triplicem, præteritorum ſcilicet, præſentium, & futurorum. Ideoq; maximè illi laurum Delphicam deuouit, quòd hanc radices tres habere exiſtimet: vt proptereà Apollo vatum præſes habeatur. Vt ij atque ſacerdotes ad artis inſigne, lauro coronentur, vt ſentit Ariſtophanis interpres: vt perpetuò daphnophagi dicti ſint. Aphthonius inſuper laurum diuinationis ſymbolum eſſe teſtatur: & Dionyſius Halicarnaſeus, in panegyricorum ratione laurum μαντικὸν φυτὸν appellat. At Theogoniæ Heſiodi interpres laurum ἐνεργεῖν πρὸς τοὺς ἐνθουσιασμούς. & in Caſſandra Sophocles ait, δάφνην φαγὼν ὀδόντι πρίετο στόμα. & Lycophron, δάφνην φοίβαζεν ἐκλαιμῶν ὄπα. Hinc Tibulli de Sibylla locus:

Vera cano, ſit vſque ſacras innoxia laurus
Veſcar, & æternùm ſit mihi virginitas. & Latinus Poëta:
- Laurumq; momordi.

Lotum arborem etiam Apollini dicatam credidit antiquitas. Nullam apud autores rationem inueni.

De Daphnes fabula, in laurum commutatæ. CAP. II.

LAVRVM

AVRVM Apollini dicatam, quòd Daphne in laurum commutata, & ab eo adamata, plures affirmarunt. Sed vt rem paulò longius pertractemus: fuit Daphne, quæ priori nomine Pasiphaë dicta est, Plutarcho in Agide autore, Penei Thessaliæ amnis filia: quare Ouidius Penæiam vocat. Alij verò Ladonis Arcadiæ fluuij, & terræ: Philostratus tamen Assyrios asserere scribit, Ladonem fluuium apud eos esse, & templum Apollinis Daphnæi: quod & intrauit Apollonius Tyaneus. Diodorus verò Tiresiæ, Parthenius autem Amydesi, Plutarchus prædicto loco, Amyclæ. Huius autem amore percitus Apollo, eam sectatus est: quæ quum fugæ labore se deuictam cerneret, Peneium ac Tellurem parentes deprecata est. Quorum miseratione in laurum arborem conuersa, quam & viuam & arborem ille amauit. Fraudatus enim suis amoribus arborem circumplexus est atque ex eius ramis suo capiti coronam aptauit. Sic enim Naso ait:

Metam. lib. 1. *Hanc quoque Phœbus amat.-*

Et ille pòst ad eundem:

At quoniam coniux mea non potes esse,
Arbor eris certè, dixit, mea: semper habebunt
Te coma, te citharæ, te nostræ laure pharetræ.

Chrysostomus autem apud Lucum Daphnensem, de quo suprà satis abundè, in arborem mutatam ait. Scribunt insuper Leucippum Oenomai Pisæ Regis filium, illam mirum in modum exarsisse: Qui quum eius nuptias assequi nequisset (exosa enim illa masculinum sexum erat) habitu muliebri, comaq; in modum virginum contexta, ad eam accessit, mentitusq; est se Oenomai filiam. Qui quum generis nobilitate, ac venandi peritia, cæteras virgines antecelleret, Daphnes beneuolentiam facilè sibi conciliauit. Hæc autẽ quum aliquando cum cæteris Nymphis in Ladone lauaretur, Leucippum per lasciuiam vi expoliat, cogitq; vt vnà secum lauaret, & nataret. Depræhensus itaque mas, hastis & pugionibus est confossus. Qui verò Apollinis erga Daphnen amores celebrant, illum Leucippo, antequam exueretur, inuidisse aiunt. Quæ verò fuerit huius fabulæ ratio mathematica, hæc perhibetur: Dilectam equidem ab Apolline Fulgentius scribit, quòd qui de somniorum interpretatione scripsere, aiunt laurum sub dormientium appositam capite, vera somnia se visuros. Peneis amnis filiam dixerunt, quòd in eius ripis plurima adnascatur laurus. Hanc verò Apollinem adamasse fingunt. Enimuero Sol, qui & Apollo, ignis, & in ipsa arbore vis ignea plurimum inest, & ille Deus certa oracula reddere dicebatur. Hæc autem diuinationis esse signum dicitur. Nam & vaticinijs accensa auxiliari dicitur. Cæterùm & puellam Sophronem, id est, temperantiam, vel sobrietatem appellarunt, quòd diuinatio ex sobrietate proueniat. Vocata etiam Sibylla, quæ pluries Spartanis respondit.

De

De olea Mineruæ dicata, & quòd olea veniæ & pacis index sit. CAP. IIII.

INERVÆ oleam hac ratione dicatam aiunt, quòd illius inuentrix fuerit. Vnde Vergilius:

- Oleæq; Minerua
Inuentrix.- Georg.1.

Volunt enim oliuam manu virginea satam, & excultam, vberiores fructus præbere. Puritatis siquidem amantissima, labisq; nescia: ideò Mineruæ virgini dedicata. Diodorus tamen oleæ inuentorem Mercurium fuisse scribit, non Mineruam, quemadmodum Græci. Alibi tamen hic huic oleæ, oleiq; educendi exprimendiq; inuentionem tribuit. Nam ante Mineruam, hæc cum cæteris syluestribus, immista, ignotaq; erat, vilisq; habebatur. Cicero verò de natura Deorum, Aristeum Apollinis filium oleæ inuentorem scribit. Martianus autem Capella, Mineruæ sacram dicit, quòd artes & disciplinæ, quarum illa Dea est, oleo, ac lucernarum lucubrationibus perdiscantur. Sic enim ait:

Hic nam vernicomæ frondent tibi munera oliuæ,
Ars & cura vigil per te quòd discat oliuæ.

Præterea olei munus, Mineruæ esse, Phurnutus scribit, quod etiam mortalibus dedit: Semper enim in virore est, & glaucum colorem præ se fert. Oleum insuper adulterari alio humore nequit, verùm semper in sua sinceritate permanet.

Quod olea veniæ & pacis index sit, & adagio ἔλαιον ὄκ ἔνεςιν τῷ ληκύθω. CAP. V.

RÆCI oleam ἐλαίαν vocant, & oleum ἔλαιον ab ἔλεος, id est, misericordia. Etenim pacis supplicantium ac contristantium symbolum olea est. Vt qui veniam poscerent, oleam manibus gestarent. Athenienses enim contrà Timocratem sordidati, & oliuam gestantes supplicare soliti fuerant, autore Demosthene. Artaxerxe Ocho, vt in vita Philippi autor Siculus, Sidonem obsidente, quingenti ciuitatis primores, oleæ ramos ferentes Artaxerxi obuiarunt, pacem postulantes. Xerxe autem in Athenienses expeditionem ducente, Timon & Androbolus, quum primùm oraculum consuluissent, & infaustum responsum ab eo accepissent, secundum illud ramos oleaginos ferentes consulũt. Deuictis item Carthaginiensibus, consulente Annibale, ad Scipionem ad deprecandam pacem & misericordiam, decem è ciuitatis principibus illi seligunt, quos enim nauis, oliuæ ramis velata, deferebat. Cùm autem Romani cum Persa Macedoniæ Rege, bellum gererent. Alexandrini legati, sordidati, barba & capillo promissis, & oleæ ramos ferentes, in curiam Romanam progressi ad miserationem procubuerunt: vt scribit Liuius: quo item autore, eodem etiam rege deuicto, Rhodiorum oratores, habita priùs oratione, veniam deprecantes, & ramos oleæ gestantes vniuersi proci-

derunt. Apud Apuleium mulieres propter homicidium viduæ, ſibijpſis à iudicibus commiſereri cupientes, ramos oleaginos ferunt. Sed iam ad poëtas diuertamus, vt his maior fides, propter illorum fictiones ex his, quæ ſuprà ex hiſtoriarum ſchola retulimus, adhibeatur. Vt à principe Latinorum, videlicet ipſo Vergilio incipiamus, vt potè etiam, qui longioribus hanc rem patefecerit:

- Placitam paci nutritor oliuam.

Æneas apud eundem, nauium funes, ob tempeſtatem ſoluendas iubet, & olea ad commiſerationem implorandam coronatus. Sic enim de eo ille:

Æn. lib. 5. *Ipſe caput tonſæ folijs euinctus oliuæ*
Stans procul in prora pateram tenet: extaq́ ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes.

Et idem Æneas apud eundem:

Æn. lib. 7. *Centum oratores auguſta ad mœnia regis*
Ire iubet ramis velatos Palladis omnes:
Donaq́ ferre viro, pacemq́ expoſcere Teucris.

Et idem Pallanti occurſanti Æneas:

Æn. lib. 8. *Paciferæq́ manu ramum prætendit oliuæ.* Et in vndecimo:
Iamq́ oratores aderant ex vrbe Latina
Velati ramis oleæ, veniamq́ rogantes.

Vbi Seruius, non coronatos inceſſiſſe ait, quod lugentes non decebat, ſed in manibus tantùm ramos detuliſſe, quod miſerantium erat. Statius in duodecimo Thebaidos:

Mite nemus circa, cultaq́ inſigne verendo
Vittatæ laurus, & ſupplicis arbor oliuæ.

Reliquum, vti hanc rem inſigni Dauidis Regis teſtimonio finiam. Ait enim Pſaltes ille regius: Ego autem ſum ſicut oliua fructifera in domo Dei. Speraui in miſericordia Dei, in æternum & in ſeculum ſeculi. Aliud nobile elogium ſupereſt. Columba enim, poſt commune omnium animantium naufragium, à Noa ex arcæ ergaſtulo, tertiò emiſſa roſtro oliuæ ramum pertulit: Generi videlicet humano à Deo ſummo pacem redditam ſignificare volens. Græcum etiam adagium eſt, ἔλαιον ȣ̓κ ἔνεςιν τῷ ληκύθῳ. Id eſt, Non eſt oleum in lecytho. Vbi precibus iam non eſt locus. Ab Ariſtophane in Auibus refertur. Quare autem pacis & miſericordiæ ſignum olea ſit, apud neminem legi, quod meminerim. Quapropter hanc ex meipſo promere libet ſententiam. Quòd hæc arbos, Mineruæ, Deæ, mulieri, & virgini dicata ſit, à quibus faciliùs venia impetratur.

De Mineruæ & Saturni ſuper Athenarum nominis impoſitione, certamine. CAP. VI.

LONGA

ONGA & varia, diuersorum autorum, tum poëtarum, tum aliorum quoq; super Athenarum totius Græciæ vrbis nobilissimæ atque amplissimæ, & omnium bonarum doctrinarum & artium cultricis studiosissimæ, & feracis agri opulentissimæ, nominis impositione historia, vt non ab re poëtæ suos Deos, itemq; apud eos celebratissimos, Neptunum videlicet, & Mineruam, super hac re disceptasse, etiam ad succumbentis vsque vindictam, finxerint. Sic enim Cicero pro L.Flacco, de ea scribit: De quorum vrbis positione, propter pulchritudinem, inter Deos certamen proditum est. Cùm enim à primordio dissoluta elementorum commistione tellus primùm Athenis emicuisse dicitur, hac ratione plurimum & loci pulchritudine capti Neptunus, & Minerua, deq; sibi ciuitatis dicando nomine, contendere cœperunt. Verùm Iupiter illorum controuersiam dimouere exoptans edixit, eum oppidi principatu potiturum, qui hoc meliori possessione donaret. Neptunus tunc portu, atque naualibus exornat, Minerua autem in Acropoli, cùm lætam & virentem, tum fructiferam oliuam edit, cuius ramum in coronam contorquens, capiti suo imposuit, omniumq; calculo vicit, & ciuitatem de suo nomine nuncupauit: quippe Minerua ἀθήνη dicitur. Multi Areopagorum iudicio id sancitum arbitrantur. Aliter ab Hygino: aliter autem à Seruio. Scribit enim ille, decertatum inter eosdem Deos fuisse, qui primus eorum in terra Attica oppidum conderet, secundumq; Mineruam à Ioue, quòd in ea terra oleam seuisset, iudicatum. Hic autem hoc modo: Post enim illorum longam contentionem, dijs placuit, vt eius nomine ciuitas appellaretur, qui munus hoc mortalibus melius protulisset. Tunc Neptunus percusso litore, tellus equum animal, bellis aptum produxit: Minerua autem iacta hasta, oliuam procreauit, quæ res melior comprobata, quòd pacis insigne foret. At nonnulli Neptunum tridente arcem percussisse, & inde aquarum salsi haustus prosiluisse: vt pòst fons in arce fuit, qui Neptuni diceretur: Mineruam verò in eadem cuspidis hastæ ictu oleam euocasse, quæ quia vtilior omnibus visa est, vt ei Athenæ cederent, arbitratum. Alij aliter, vt post longam altercationem, in id à litem dirimentibus, conuentum fuisse, vt ambo simul Athenis præsiderent. De hac enim contentione sic Statius in Thebaide:

Ipse quoque in pugnos vacuatur collis, vbi ingens
Lis superum, dubijs donec noua surgeret arbor
Rupibus, & longa refugum mare frangeret vmbra. Et Vergilius:
- Tuq; ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune.-

Locus autem, vbi Neptunus & Pallas iudicium acceperunt, Iouis suffragium appellatum fuisse Probus scribit. Ab hoc enim certamine septimus apud Athenienses mensis ποσειδεὼν dicitur: & est duodecimus. M. autem Varro, hanc fabellam ad rem veram hoc modo traducit: Ædificatis enim Athenis, & ibi imperante indigena Cecrope, in arce spontè

enata olea, & ibidem alio loco, aquarum ſcaturigo. His verò prodigijs perterritus Rex, atque timens, ne hæc portenta, futurarum calamitatum forent prænuntia, certos Apollinem Delphicum ſciſcitatum miſit. Quibus tandem reſpondit, vti bono eſſent animo, neque oſtentum illud, mortalium malo aliquo eueniſſe, verùm Deorum contentione binorum de nominis ſuper vrbe impoſitione decertantium. Per oleam enim Mineruam, per vndam verò Neptunum ſignificari, liberumq́; nunc eſſe Athenienſibus, ex vtrius Dei appellatione ciuitatem ſuam denominare. His autem à legatis Cecropis renuntiatis, mares & fœminas, ad conferenda ſuffragia conuocat. Per id enim tempus, mulieres ad publicas conſultationes aduocabantur. Mares autem pro Neptuno, mulieres pro Minerua ſententiam tulere: & quia hæ numero plures, vt ferè vbique eſt in ſexu fœmineo, pro Minerua vicerunt. Quare Neptunus indignatus, marinis fluctibus Athenienſium omnem terram inundauit, vt viſa ſit mari perſimilis quædam facies. Quem vt triplici mulierum ſupplicio placarent, cenſuerunt Athenienſes. Primùm, ne quis mulieres ἀθηναίας vocaret, néve naſcentiũ vllus materno cenſeretur nomine. Tertiò ne poſthac mulieres ſuffragia ferrent. Horum verò nonnulla, diuus Aurelius Auguſtinus, dum Dei magnam plurimis doctrinarum variarum cæmentis ſtruit ciuitatem. Fabulæ autem locum, ex re ipſa, Themiſtoclem dediſſe, Plutarchus in eius vita autor. Etenim ſummo labore effecit is, vti ciues, omiſſa nauigatione, ac maris ſtudio, arbores conſererent, atq; vt regionem illis adimplerent, fertilioremq́; redderent, maximè verò oleis, quarum ager Atticus apprimè ferax eſſet, & ex illarum fructu non minimum quæſtum facerent: vnde lex poſteà apud eos lata, cuius Demoſthenes contra Macartatum meminit: ne quis Athenis oleam effoderet, niſi ad templorum Athenienſium, vel ad municipalia munera, aut cùm ad funus vtendum eſt, ad ſuos verò vſus, quotannis binas oleas tollat. Quod ſi contrà quiſquam effecerit, pro ſingulis oleis, drachmas centum ærario publico pendunto: cuius verò mulctæ decima pars Mineruæ ſunto.

De olea apud Athenas in arce Mineruæ. CAP. VII.

AB hac autem, de nomine Athenis imponendo controuerſia, ſiue etiam propter oleæ arboris in illa patria feracitatem & vtilitatem, poſteà ſemper Athenis maximo in honore fuit: vt poſt hanc victoriam inoleuerit, vt eum meliorem ſignificare velimus, cui oliuæ ramum porrexerimus. Quod expreſſit Vergilianus Æneas, cùm ait,

Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari,
Et victa comptos voluit prætendere ramos.

De oliua enim intellexit, vt interpretatur Seruius. Prætereà Dionyſius Halicarnaſeus, in præceptis orationis panegyricæ, ſignum victoriæ oliuam eſſe dicit. Ab eo item certamine, ferunt poſtea oleam illam à Minerua excitatam, per longiſſima tempora in arce perduraſſe. Quæ ſumma religione, ac veneratione, ſi qua apud gentes omnes vnquam alia, ab

Atheni

Athenienſibus & cæteris Græcis habita. Hæc Morias dicta, à cæde Halirrhothij Neptuni filij. Sophocles in Oedipo Coloneo ſacras oleas Athenis fuiſſe ſcribit: Quarum autem Iupiter cognomento Morios cuſtos erat, cuius ſacellum prope Academiam erat, quòd ibi primùm ficut & ficus inuenta ſit. Alij ſecundam ibi fuiſſe aſſerunt. Verùm vt ad hiſtoriam Halirrhothij reuertamur: hunc Mars de medio ſuſtulit, quum vim Alcipæ, quam ex Agraulo Cecropis filia genuerat, intuliſſet. Verùm in hac hiſtoria diſſentiunt etiam autores. Etenim plures oleas ponunt, quas quũ Halirrhothius Neptuni filius excidere in odium Palladis victoriæ tentaſſet, ſibimet ſecurim, cùm aberraſſet, impegit vt inde occumberet, vt à caſu hoc, oleæ nomen deſumpſerit, vel quia quiſquis oleas poſſideret, portionem, quam μέρος vocant, Panathenæis perſolueret. Herodotus autem in arce Athenarum templum Erechtheios terrigenæ fuiſſe ſcribit, & in eo oleam Mineruæ, & mare in Neptuni, & illius teſtimonium diſſenſionis. Hæc autem arſit, cùm Athenæ Medorum incendio conflagraſſent: ſed eodem die ad duorum cubitorum altitudinem repullulauit (autor Pauſanias.) Perſæ iterum cùm Xerxes Græciam inuaſiſſet, illam exuſſerũt. Ad quam quum Athenienſes, altera ab incenſione die, ad rem diuinam miſſi templum aſcendiſſent, fructificaſſe inuenerunt, edito à ſtipite, virgulti inſtar. Epimenides autem Pheſtius, ab Athenienſibus accerſitus, Solonis, ad legum condendarum rationem adiutor fuit, in quibus nonnulla, prout illi ac ſummo viro atq; ſapientiſſimo, minimè viſa idonea, commutauit, multaq; ad Deorum cultum, & religionem, ſtatumq; Reipublicæ inſtituit. Diſcedens verò ab Athenienſibus honores & opes largientibus nihil aliud, quàm ex ſacra olea ramum popoſcit. M. Antonius, accepto de Ventidij in Parthos victoria nuntio, & Labieni ab eo interfecti, Athenis, Græcis epulum dedit, & ludos in vrbe fecit, quibus & ipſe, depoſitis inſignibus, cum iuuenibus præfuit, atq; ſaltauit. Ab his verò contra Antiochum Commagenem proficiſcens, ſertum ex olea ſacra excerpſit. In foro oleæ ara fuit, vt in Atticis Pauſanias meminit, quã præ cæteris alijs Græcis, Athenienſes magis colunt, & præferunt: quoniam humanæ vitæ & rerum difficultati potiſſimùm conducat. Fuerunt & aliæ apud Græcos oleæ ſacræ, vt apud Mileſios, quæ poſt diuitum ac popularium inteſtina & pernicioſa bella, ſpontè exaruit. Tanti omnis Græcia hanc arborem fecit, propter primariæ vrbis nominis impoſitionem. Apud Sicyonios, ante Mineruæ templum ab Epepeo extructum, effluxiſſe oleum, non pauci obſeruarunt.

De myrto Veneri dicato. CAP. VIII.

MYRTVS Veneris tutelæ ſubiecta, & coniunctioni dicatur, quare Vergilius,

Formoſæ myrtus Veneri.

Et apud eundem, Æneas Veneris filius ſpectaturus ludos,

- Velat materna tempora myrto. Georg. 1.

Et alibi de Auguſto Iulij adoptiuo:

- Et te maximus orbis
Autorem frugum, tempestatumq́ potentem,
Accipiat, cingens materna tempora myrto.

Habuit enim Iulius originem ab Ænea, de quo idem:

- Solido Paphiæ de robore myrtus.

Hic etiam syluam myrteam apud inferos cingere campo fingit, in quibus essent, qui amore roderentur: quòd Venus amoris dea esset:

Aeneid. lib. 6.

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt:
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit.-

Statius etiam myrtum Paphiam vocat, propter insulam Paphum Veneri dicatam. Mulieres insuper, vt Plutarchus in Numa prodit, mense Aprili, Veneri sacrificabant, quòd is mensis huic Deæ sacratus esset, ad cuius Calendas myrto coronatæ lauarentur. Veneri myrtææ Romæ ad vicum intimum sub monte Auentino ara vetus fuit. M. autem Varro Murtatam vocabat. Posteà verò Plutarcho, Murtia dicta est. Quod probat Liuius, dum ait, Ad Murtiæ datæ sedes Latinis, scilicet à rege Anco, ad habitandum. Et Apuleius in sexto sui asini aurei: Conueniant (inquit) retro ad metas Murtias Mercurium prædicatorem. Sic enim antiqui vocarunt, quod præter modum, non moueat, ac hominem murcidum faceret, & minùs desidiosum. Veneri simulacrum ex myrto pullulante ad flumen Hermũ fecit Pelops. Quare Hippodamiæ consecutus est nuptias. Nunc prosequendum, quare hæc planta Veneri dicata sit: & variæ à pluribus opiniones assignantur. Phurnutus hanc rationẽ esse ait, quòd hæc planta ad amores conciliandos faciat. Alij quòd Venus in mari, videlicet Cyprio, nata sit, vnde ἀφροδίτη & Cyprigena. Amat enim myrtus maris litora, quare Veneri sacra: vel, vt etiam Seruius ait, quòd huius arboris in mulierum necessitatibus, vsus multus ac plurimus sit, sicuti medicorum libri indicant. Cæteri verò ob arboris odorem: nempe Venus & odoribus & vnguentis delectatur. Cauebant etiam ne Veneri buxum offerrent, expiantes suam salacitatem. Propter Venerem insuper, non temerè coniunctioni consecratur myrtus: vnde genus vnum myrti, coniugale à Plinio dicitur, quod electum fuit, quum Romani & Sabini propter raptas virgines dimicare voluissent, vt subinde locus, vbi pacificati essent, Veneri Cloacinæ dicatus sit: à verbo cloare, quod antiquitus purgare erat. Græcorum etiam antiqui musici, vt Plutarchus in Symposiorum libro primo ex Aristoxeno & Phili autoritate scribit, dispositis circa vnam mensam lectis, accumbentes myrteis per vices coronis redimiti, sententias & amatorias cantilenas per obliqua carmina succinere consueuerant.

De rosa & philyra Veneri dicatis, & de naucratite corona. CAP. IX.

ROSA

OSA etiam Veneri ſacra eſt. Vergilius in roſa:

Sideris, & floris eſt domina vna Venus. Gratias numero tres, ex Libero patre progenitas fingunt poëtæ. Quarũ in Elide atque in foro templum fuit, & illarum ſimulacrum, cuius vultus, manus, & pedes, ex candido marmore fuerunt. Veſtimenta autem aurea. Harum enim vna roſam tenebat, media talum, tertia verò myrti ramum non admodum magnum: hoc modo effigiatæ, quòd myrtus & roſa Veneri dicata ſint. Hac autem ratione Veneri roſam dicarunt antiqui, vt quemadmodum breui hæc tempore duret, & ocyſſimè marceſcat, ſic forma & voluptas venerea citò pereunt. Quod Hieronymus Angerianus feſtiuo diſticho notauit:

Pulchra breui duras roſa tempore forma breuiq;
Tempore, ſic formæ par roſa tempus habes.

Rubet prætereà, pungitq;. Nam & libido ipſa verecundiæ opprobrio erubeſcit, pererratiq; aculeo ſtimulatur. Græcorum tamen nonnulli, Palladi roſam, vt oleam, attribuunt, propter Myrſinen Athenienſem puellam, huic multum dilectam: à iuuene autem, quòd eum palæſtra, curſuq; ſuperaſſet, interfectam, & in myrtum conuerſam dicunt. Roſæ verò fructum, Philoſtratus Cupidini, non eius matri, deuouit, quem tota facie æmulari videtur. Primùm enim paruo tempore permanet, & recens ſemper ſit, temporis non ſentiens ſenium: ita Cupido recens, atq; ſemper iuuenis, molliſq; eſt. Coma item aurea eſt. Nam & roſa, aureum quid in floſculo habet. Pro ſpinis roſæ, iaculum fert, pro folijs alas, pro facibus fulgorem. Philyram etiam Veneri Phurnutus dedicat, quia appoſita Venerem ciat, & quòd ad nectendas coronas ea maximè vtantur. Ad vltimũ de naucratite corona dicendum. Ea enim è myrto contexta fuit: huius verò hanc originem perhibent. Vigeſima ſiquidem tertia Olympiade, Horoſtratus, ciuis Naucratiotes, & negotiator præpotens, Veneris imagunculam dodrantalem (opus antiquiſſimæ artis) Paphi mercatus eſt. Quam cùm Naucratim, in patriam veheret, adeò ingens circa Ægyptum exorta tempeſtas, vt vbi locorum nautæ eſſent, omninò ignorarẽt. Omneſq; ad Veneris ſignum conuerſi, ſalutem exorarunt. (Fuit enim dea Venus, Naucratiotibus ſemper propitia) quæ precibus permota, & ſedata tempeſtate, omnia ſibi adiacentia, in myrtos virides, repentè conuertit, totamq; nauim ſuauiſſimo odore repleuit. In patriam verò reuerſus Horoſtratus, ſimulacrum ſimul cum myrtis in Veneris templo repoſuit, & ad conuiuia conuocatos amicos, omnes myrto coronauit, eamq; coronam Naucratitem appellauit. Prætereo hîc ſuper hac corona Græcorum controuerſias.

De hedera, ferula, & picea Baccho dicatis, & de adagio, πολλοὶ δὲ ναρθηκοφόροι παῦροι δὲ βάκχοι. CAP. X.

EDERAM Græci Dionyſio dedicarunt. Ouidius in Faſtis:

- Hedera gratiſſima Baccho eſt.

Nonnulli inſuper Dionyſium ab hedera vocitatum dicunt, quam

quam τὸ διονύσιον vocant, Acarne populus Atticus, Dionysium & hederam vno & eodem nomine κισσὸν vocabat, illicq; primùm visam contendebant: autor Pausanias. Veruntamen Antipater in notissimo epigrammate ἀκαρνήτην per epitheton, hederam vocat. Coronabatur etiam Bacchus hederæ pampinis, & ficulneis frondibus: vnde corymbifer. Ouidius:

Festa corymbiferi colebat Græcia Bacchi.

Nysam autem vrbem in India, sub radicibus montis Meri, inter Cephenum & Indum amnes Bacchum condidisse, plures suis monimentis prodidere, & ibi hederam in sui memoriam plantasse, quæ solùm eo loci alatur. Nam in tota India hederam, nisi in Mero monte prouenire negant. Is autem mons Liberi Patris femur vocatur: quòd is in Iouis femore subcreuerit. Hunc autem Alexander Magnus, cum amicorum comitatu, & peditum agmine, conscendit, atq; hedera vestitum comperit. Quod vbi Macedones conspexere, ea coronati, Libero Patri laudes lætabundi cecinere. Nam iam antea longo tempore, longo etiam itinere, in omni India, hunc fruticem non conspexerant. Alexandrum insuper, coronato ex hedera exercitu, victorem ex India, exemplo Liberi Patris rediisse ferunt. Euan enim Bacchi nomen est. Quare Indi hederam, euam vocant, veluti memoriæ mandauit Hesychius. Apud Lacedæmonios autem, Liberi Patris simulacrum, hasta insigne, colebatur (inquiente Macrobio) cuius mucro hedera lambente protegebatur. Cissus præterea Liberi Patris pusio fuit, & illius saltator. Qui quum ante Deum tripudiaret, ad terram prolapsus interijt. Terra autem in honorem Bacchi, fruticem sui nominis produxit, qui vitem (Liberi Patris inuentum) inter germinandum circumplecti solet, eo modo, quo adolescens Bacchum in saltationibus amplecti consueuerat. Ægyptij verò Osirim hederam inuenisse asserebant, quare illi dedicarunt, autore Diodoro Siculo, vocabantq; illi chenosirin, vt Plutarcho in Onosiride est. Hæc enim vox Osiridis plantam denotat. Osirim autem idem cum Baccho esse, multi prodiderunt: sicuti etiam ex gestorũ & historiæ conformitate depræhenditur. Lucius Apuleius in somnis, se vidisse Osiridis sacerdotes, thyrsos & hederam ferentes quemadmodum Bacchi sacerdotes faciunt. Quare autem hedera Libero Patri dicata sit, alij ad hederæ naturam referunt, cæteri verò ad historiam. Nam Ouidius in Fastis Nysiades Nymphas Bacchum puerum (quærente nouerca) in cunis hedera cooperuisse scribit. Phurnutus autem ad hederæ naturam retulit. Frequentioribus enim articulis nodosa, quibus significet, ebrios vacillare, & titubare, & portatu faciles. Vel quòd ebriorum vox, quasi articulata sit, ac titubans, nec vno contextu intelligibilis. Quare thyrsus, cuius mucro, lambente hedera protegebatur, Baccho dicatus, quo (inquiente Macrobio) denotabatur impetus furoris, patientiæ vinculo obligandos esse. Nam hedera vinciendi ac obligandi naturam habet. Etenim ebriorum pedes, parum suum officium efficiunt. Festo, etiam hac ratione dicata, quòd ille semper iuuenis, ita quoq; hæc semper virens: vel quòd sicut illa hominum mentes illiget, ita & ille. Alij contra-

riæ opinionis ſunt:non quòd ebrietatem repræſentet,aut quòd vino aduerſetur,vt Plutarcho placuit, verùm quòd ille anni tempeſtates imitatus ſit. Nam cùm vitiligineam coronam deſideraret, & ex anni ætate, vitis frondibus vidua eſſet, hedera faciem cœpit adornare, qua demum vitis vice vſus. Similitudine etiam horum, qui cùm vini amantes ſint eo carentes, hederaceo potu vtuntur. Ea etiam (vt inquit Phurnutus) Bacchi caput cingitur, quòd ea non admodum viti diſsimilis ſit, & quòd hederæ baccæ vinearum botris reſpondeant. Eam præterea Bacchanalibus,& nocturnis ſacris adeſſe Plutarchus in Problematis ait, quòd cùm mulieres bacchicis furoribus corrumpi & afflari velint,& cupiant,ad hederam ex tempore ferebantur, quam manibus diuellebant, & lacerabant. Nam & ſpiritum habere credebant, quo mentes in furorem concitarentur, & loco mouerentur,vt ebrietatem etiam atq; vinum induceret, ac hilarem faceret,vt in furorem procliues eſſent. Hac inſuper thyrſos,galeas,& ſcuta adornabant. Nunc de ferula, quæ etiam Baccho, & Sileno, alijsq; comitibus dicata eſt. Vergilius in Gallo:

Venit & agreſti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas.-

His autem propterea dicata, quòd ad baculum aptiſſima ſit, & infirmos in ebrietate pedes, leui hoc pedamento regat. Euſebius enim de præparatione euangelica, ideò Bacchum ναρθηκοφόρον appellatum dicit, quia cùm homines merum biberent, & in furorem verterentur, ſe bacculis inuicem feriebant:vt ſæpe inde mori contingeret,& vt malum iſtud euitarent, ferulis vti ſuaſit,quarum leuis, & non ad mortem ictus eſſet. Alij autem quòd aſinorum pabulo gratiſſima ſit: quare hoc animal Baccho dedicatum. Aliam verò Plutarchus, in Sympoſiacis affert cauſam, quòd ſi inter pocula,qua in parte quandoque peccatum ſit, leuis puerilisq; repræhenſio ſufficiat.Nam & pueri ferula caſtigantur. Libero autem Patri initiati ferulam geſtabant, Græcè ναρθηκοφοροῦντες, dicti,& ναρθηκοφόροι, Platoni in Phædone, Bacchi miniſtri,quaſi feruligeri:vnde manauit adagium, πολλοὶ δὲ ναρθηκοφόροι, παῦροι δὲ βάκχοι. Piceam etiam veteres Libero Patri dicarunt, quòd vina gratiora ac ſuauiora reddat, ſi eo loci nata ſit vinea, vbi antea piceæ ſubcreuerint. Nam & locis calidiſſimis fœliciſſimè proueniunt, cuiuſmodi loca vitis deſyderat.

De cupreſſo Diti ſacra, & fabula Boreæ & Cypariſsi.

CAP. XI.

VPRESSVS Diti conſecrata eſt. Quare autem id,varias ac multiplices cauſas, partim ex arboris natura, partim ex poëtarum fabellis, multi attulerunt. Nam eius generis arbos exciſa,nunquam amplius ex ea quicquam renaſcitur, vt nihil propterea ex ea, atque de mortuo ſperandum ſit. Mortuorum autem animas omnes ad inferos deſcendere, quorũ Deum Ditem,arbitrabatur antiquitas.Propterea Hor.ait,nullam,quam viui ſeuimus,arborem nos ſequi mortuos,quàm cupreſſum:ſic enim in Odis ait:

Neque harum, quas colis, arborum,
Te, præter inuisas cupressos
Vlla breuem dominum sequetur.

Ad ædes enim posita, signo funebri est. Per eam enim funesta ostenditur domus: sicut frondes festæ lætam indicant. Alia etiam ratione affigebatur, ne quisquam pontifex, per ignorantiam domum ingrediens, pollueretur. Quare feralis dicta. Vergilius:

Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt.- Petronius Arbiter:
Gaudent ferali circùm tumulata cupressu. Et Silius:
At ferale decus mœstas ad busta cupressos
Funereas.-

Quippe etiam vrendis funeribus apta. Vergilius:

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus, atraq; cupresso. Lucanus:
Et non plebeios luctus testata cupressus.

Statius in sexto Thebaidos:

Tristibus intereà ramis, teneraq; cupresso
Damnatus flammæ torus, & puerile pheretrum
Texitur.- Claudianus:
- Tumulos testata cupressus.

M. præterea Varro, pyras cupresso circundari scribit, propter grauem vstrinæ odorem, ne ea offendatur populi circundantis corona, quæ tandem stabat, respondens fletibus præficæ, id est, planctuū principi, quandiu consumpto cadauere, collectisq; cineribus, dicebat nouissimum verbum, Ilicet, quod ire licet. significabat. Hinc Vergilius:

- Dixitq; nouißima verba.

Bene præterea, quod etiam Seruius testatur, Vergilius ante Cereris deæ lugentis ædes, cupressum, funebrem arborem posuit,

- Templumq; vetustum
Aen. 2. *Desertæ Cereris, iuxtaq; antiqua cupressus*
Relligione patrum multos seruata per annos.

Thucydides etiam illorum ossa, qui in bello occubuissent, in arcis cupressinis condi solita esse scribit: quòd hæc arbos feralis esset, aut etiam propter eius materiei diuturnitatem. Alia ratione cupressum luctuosam Asclepiades edisserit. Fuit enim Boreas Celtarum Rex, qui filiam Cyparissam genuerit, quæ cùm mortua fuisset, ad eius tumulum cupressum plantauit, vt posteris ob eam causam funebris fuerit. Aliter Lactantius Placidus: Cyparissus Telephi filius ob ceruum in Chio insula interfectum, tantum condoluit, vt cibo omnino abstinuerit, & inde contabuerit. Vel etiam quòd infructuosa sit. Addidit etiam Romanos intestatas familias hac denotare. Omen vnum, futuræ mortis Seueri principis fuit, referente Ælio Spartiano. Æthros quidam, è numero militari fuit, claræ quidem inter scurras famæ, & iocorum non illepidus artifex. Is cum co-

rona è cupressu factitata principi occurrit. Quem protinus princeps ira percitus ab oculis abigi præcipit, motusq; omine illo, astantibus ioci causa dixisse fertur. Totum fuisti, totum vicisti, iam deus victor. Martianus tamen ex hebeno coronatum scribit, hisce verbis: Pluto lucifuga, inumbratione pallescens, in capite coronam ex hebeno, tartareæ noctis obscuritate feruescens. Indi tamen cupressum venerantur, atque inter aromata connumerant.

De pinu Cybelæ dicata, de Ida monte Troadis, & pinu in eo pulcherrima, & Aty fabula. CAP. XII.

PINVS Cybelæ, Deorum matri dicata: Quare pini nuces, poma Cybeles Martiali festiuo poëtæ dicuntur:

Poma sumus Cybeles, procul hinc discede viator,
Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Cybelæ idcirco sacra, propter Atym ab ea adamatum, atq; in hanc arborem transformatum. Vnde Ouidius in sua Metamorphosi:

Et succincta comas, hirsutaq; vertice pinus
Grata Deum matri, siquidem Cybeleius Atys
Exuit hac hominem, truncoq; induruit illo.

Fabulam autem hanc, vt nihil ad eius cognitionem desit, ex plurium monimentis longius describere animo est. Atys autem speciosus puer fuit, qui sacris matris magnæ præfuit. A suæ autem ciuitatis Rege flagranter dilectus. Qui cùm ab eo sibi vim inferri intelligeret, in syluas ad Cybelem profugit. A rege autem inuentus, cùm illi vim adferre conaretur, Dea stupratoris verenda abscidit. Qui moriens, & facinus vlcisci cupiens, puero eadem perscindit. Quem quum sub pinu semianimem iacentem Cybeles antistites inuenissent, in templum deportarunt, nixiq; sunt, verùm frustrà, reficere. Mortuum verò sepelierunt: sed vt eius in perpetuum memoria permaneret, edixit Deorum mater, vtì quotannis plangeretur, cuius etiam cultores castrarentur. Iuuenalis:

Semiuir obscœno facies reuerenda minori, Satyra 6.
Mollia qui rupta secuit genitalia testa. Ouidius:
- Mollesq; ministri,
Cædunt iactatis vilia membra comis.

Pinum autem arborem, sub qua ille iacuerat, tutelæ suæ Dea adscripsit. Sunt qui Atym, cùm per mare Phrygium nauigaret, ad flumen Gallum vsq; peruenisse memorent, cuius potu ad insaniam versus, silice testes sibi amputasse. Hanc autem fabulam Arnobius contra gentes, aliter, atq; latius describit. Fuit autem Atys Nanæ Sangarij amnis natæ filius. Hæc autem illum hircino lacte enutriuit. Phryges verò hircum, atagum vocant, vt indè Atys nomen sortiretur. Hunc Deorum mater enixissimè adamauit, sed perditissimè Acdestis. Quod Midas Rex Pessinuntius sentiens, atq; vt illum ab infami, nefandaq; eius coniunctione tutum faceret, filiam suam ei matrimonio destinat: & vt nequis eius munia nuptialia violaret, eos intra oppidum recludit, illudq; muris, turribusq; circummunit. Cy-

bele autem Atys reſciens fatum, ciuitatem ingreditur, turribus ſpoliat: vnde poſteà turrita viſa,& cognominata.Quod ad eius libertatem fecit. Sciebat enim non aliâs inter mortales ſaluum & liberũ quemquam eſſe, quãdiu matrimonij fœdere vinctus eſſet. Acdeſtis verò amore, iraq́; exæſtuans, propter puerum à ſe alienatum, conuiuantibus furorem ingerit, fitq́; non minima rixa. Ad vltimum verò Atys ſub pini arbore ſe proijcit, genitalia ſibi deſecat, quæ in Acdeſtim iaculatur, prolatis his verbis: Habes hæc, propter quæ tantos furialium diſcriminum nobis concitaſti motus. Tandem cum ſanguine vitam efflat.Abſciſſa autem Deûm mater legit,veſte inuoluit,& in terra recondit.Flos & viola è ſanguine naſcitur, ex qua arbor redimitur, cœptumq́; poſteà eſt, ſacras pinos hoc flore velarier,ac coronarier. Acdeſtis enim Iouem deprecatur,vt Atys reuiuiſceret: quod ſinit minimè, donat tamen, vt corpus nequaquam putreſcat, verùm in comas ſemper virides creſcat,& minutiſſimis folijs viuat,quod teſtaretur illorum continuus motus. Ida mons Phrygiæ pinis refertiſſimus, quam ob rem matri magnæ attribuunt. In eo enim fuit pinus ingens,quæ à magnitudine & ſpecioſitate, Pulchra nominata eſt. Ambitus eius fuit pedum vigintiquatuor, altitudo à radice ſexaginta & ſeptem. Tota eius altitudo,duorum iugerum,& quindecim cubitorum ſpatium amplectebatur. De hac Attalus apud Strabonem.Diſtabat ab Adramyntho ſtadijs centum octoginta ad Septentrionem. Fraudi etiam pinum conſecratam Seruius ait,quòd eius poma per fraudem interimant.

De populo Herculi, mali punici fructu Mercurio, Perſea Harpocrati, dicatis. CAP. XIII.

HERCVLI populus conſecrata fuit.Vergilius: Populus Alcidæ gratiſſima. De qua etiam intelligit,dum dixit:

- Herculeæq́ arbos, vmbroſa coronæ.

Idem in quinto in ludis iuuentutem fronde populea velatam fingit:quòd ἥβη, id eſt, Hebe, ſiue iuuentus, Herculis vxor ſit,cui populus dicata eſt. Hoc autem phyſici,vt Probus ait, ad naturalem cauſam allegoricôs referentes, Herculem tempus ſignificant, ac ei populum deuouent,propter colorem album,quo dies accipitur,& nigrum, quo nox. Vnde Salij Herculi ad aram maximam in foro Boario ſacra facientes,populi fronde coronabantur.Vnde Vergilius:

Æneid. lib. 8. *- Herculea bicolor cùm populus vmbra*
Velauitq́ comas, folijsq́ innexa pependit. Et non longè pòſt:
Tum Salij ad cantus, incenſa altaria circum
Populeis adſunt euincti tempora ramis.

Docent tamen alij coronam lauream his præfici. Cæteri verò ad fabulas referunt,& ad albam tantùm populum.Vnde Pauſanias, albam populum acheroidin vocat, contrà Ariſtoteles nigram. Quòd primus is, iuxta Acherontẽ Theſprotidos amnem genitam ad Græcos tranſtulerit. Ideò Homerus Acheroidam appellauit:vt fabulæ dein originem dederit, propter Acherontem inferorum fluuium. Quum autem apud inferos Hercules

cules deſcenderet, & labore defatigaretur, corona ex hac arbore complexa, caput, propter ſudorem, velaſſe dicitur. Vnde foliorum pars altera, quæ temporibus adhærebat, exalbuit: pars verò exterior, propter inferorũ calorem nigra permanſit. Qui colores in ea permanſerunt, vt bicolor poſteà fuerit. Alij autem eum ab inferis redeuntem, primùm arborẽ iſtam contemplaſſe, atque ſe inde coronaſſe, conueniente plantæ, colore albo huic euentui, quum è tenebris in lucem commearet. Perſeam arborem Ægyptios Harpocrati dicaſſe, Plutarchus in eo libro, quem de Iſide & Oſiride conſcripſit, autor. Hac enim ratione, quòd eius folium linguæ, fructus verò cordi perſimilis ſit, atq; ſi duobus his ſilentium intelligere velit. Loquitur enim lingua, quod cor cogitauerit. Quippe Harpocrates ſilentij deus. Quod intelligitur ex digito labra comprimente, vt nos tacere debere moneat. Apud Græcos, qui eruditiſſimi fuere, vt Clemens Alexandrinus in Stromatis prodit, Mercurio mali punicæ fructum dicarũt. Nam veluti in eo quamplurimæ latebræ ſunt, ſic & in oratione, quam Mercurio attribuerunt. Malum tamen punicam, in honorẽ Iunonis plantari, Apollonius Tyaneus dicebat. Hæc fuit antiquorum erga ſuos deos religio, vt illis arbores deuouerent, & illas adorarent. Sub his etiam ſacrificia facerent, & ab his reſponſa peterent. Ad quas Chriſtianæ fidei athletæ ſæpe trahebantur, vti illorum ritu adorarent, & venerarentur. Quod quum facere renuerent, ſæpe illorum imprecatione, & Chriſti miraculo, radicibus euulſæ, aut efflagratæ corruerunt. Vltimo tandem ſupplicio afflicti ſua morte, Chriſti fidei teſtimonium præbuerunt.

Præfatio libri ſexti.

HACTENVS *arborum laudes ac religio: iam enim locus ſeſe offert, vti inſtitutum noſtrum aggrediamur: vt ante tamen nonnihil de hortorum ſignificatione, illorum ornatu, tutela, amœnitatibus, & nonnullis multis alijs illos pertingentibus, diſſeramus. Quod omninò ſilere & præterire, ingratum fore exiſtimauerim: præſertim verò, cùm has noſtras commentationes & vigilias ſub illorum appellatione, cuique legendas, in publicum emiſerim. In quibus verò, non tam exoticarum, quàm cicurum, & nonnullorum fruticum, hiſtoriam aggreſſus, vt in vniuerſum illarum materiam, ſub illorum denominatione amplecti voluerim: Non enim plus domeſticam, quàm ſylueſtrem faciunt homines quidam, tanta eſt illorum erga arbores amicitia, vt omnes hor-*

torum nomine & illorum incolatu, dignæ apud eos visæ sint, vt indifferenter has in hortis, in corte, ante ædes tum publicas, tum priuatas sæpius habeamus, quarum aspectu, quarum vmbra, mirum absque vllo delectu, afficimur, delectamur. Sed iam hortos ipsos ingrediamur.

HORTORVM LIBER SEXTVS.

Horti quid, & de illorum varia appellatione, & quis primus Athenis instituerit. CAPVT I.

SVNT autem horti, vt ab illorum institutione incipiamus, si plurali numero proferantur, non olerum, aliarúmve herbarum, verùm arborum: vt horti Alcinoi, Sallustiani, Luculliani, Pompeiani, Curtiani. Et horum significatio, siue etiam singulari numero enuntietur, apud antiquos (Festo Pompeio autore) latissima fuit, vt etiam omnis villa compræhenderetur: Dicti quippe sunt, quòd ibi oriantur, qui arma capere possint. In duodecim prætereà legum Romanarum tabulis, vt Plinius ait, nusquam nominatur villa, semper in ea significatione hortus, in horti verò hæredium: vt hacce appellatione non huiusmodi priuatus cuiusq; locus contineatur, verùm amplæ latæq; regiones, quæ fertilitate perspicuæ, & arboribus domesticis frugiferæ, riguæq;, & amœnæ compræhendantur. Omnis enim Panhormitis Siciliæ regio, à Græcis κῆπος, id est, hortus, appellata est: quod (inquit Callias) tota fructiferis arboribus referta sit. Et vniuersam Italiam, pomarium, suis temporibus vnum fuisse M. Varro, ab arborum consitarum copia, scribit. Quod sentit etiam Horatius, dum hortorum suæ tempestatis damnat luxuriam. Cuius versus hîc inserere, lectori minimè onerosum fore arbitror:

Libro 2. Carm.

Iam pauca aratro iugera regiæ
Moles relinquent: vndique latius
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu, platanusq; cœlebs
Euincet vlmos: tum violaria &
Myrtus, & omnis copia narium
Spargent oliuetis odorem

Fertilibus

Fertilibus domino priori.
Tum ſpiſſa ramis laurea feruidos
Excludet ictus.

Omnis quoq; Iordanis & Pentapoleos regio, antequam deleretur, hortorum deſignatione, propter arborum copiam & regionis fertilitatem, hortorum appellatione (inquiente diuo Aurelio Auguſtino) demonſtrata eſt. Hortorum autem ſignificationis ſunt & alia plura vocabula veluti pomarium, à pomi ampla denotatione. Ouidius:

Id metuens, ſolidis pomaria clauſerat Atlas
Mœnibus.-

Palladius Rutilius pometum etiam dicit. Alij verò pomarium maluerunt dicere. Arbuſtum etiam, etſi impropriore vocabulo. Arboretum enim Q. Claudius, in primo annalium, referente Aulo Gellio, his verbis, Conualles (inquit) & arboreta magna. Quod tamen ignobilius verbum, hic exiſtimat, Arbuſtum verò celebratius. Græcè παράδεισοι (autore etiam apud Latinos Aulo Gellio.) Hanc tamen vocem, quidam Perſicam, vt Xenophon, arbitrantur: quod Iulius Pollux etiam innuere videtur, cùm ait vocabulum barbarum eſſe, verùm conſuetudine, in vſum Græcum perueniſſe conſtat, vt alia multa Perſica. Oppidi etiam nomen in Cœleſyria, Strabone autore. Sylua etiam pro hortis accipitur. Cicero in Verrem, actione ſexta, quæ ſigna nunc Verres, vbi ſunt? Illa quæro, quæ apud te nuper, ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumnijs, in ſylua deniq; diſpoſita, ſub dio vidimus. Vbi Aſconius exponit, in ſylua, id eſt, in viridario. Græci autem campos, planities, viridaria, hortos quoq; vna voce, πεδίον vocant. Vlpianus Iuriſconſultorum conſultiſſimus, De fundo inſtructo, in Digeſtis ſeu Pandectis, de præfectis curandis viridarijs meminit. Hoc enim poſtremum addendum, Epicurum hortorum magiſtrum Athenis conſtituiſſe, atq; vt in ipſa vrbe hortos, agros, villasq; poſſiderent, quibus delicijs indulgerent. Vſq; enim ad eum, in oppidis nullus arua coluerat. Hortos verò ille octoginta minis comparauerat. De quibus ſic Statius:

- Luxuq; carentes
Deliciæ, quas ipſe ſuis digreſſus Athenis
Mallet deſerto ſenior Gargettius horto.

Epicurũ enim intelligit, qui è pago Gargettio natus fuerat. Iuuenalis etiã,

- Non Epicurum *Satyra 13.*
Suſpicit exigui lætum plantaribus horti. Et alibi: *Satyra 14.*
Quantum Epicure tibi paruis ſuffecit in hortis.

Macelatam Iones, M. Varrone ſcribente, hortorum oſtium vocabant.

De hortorum adornatu, & quòd in his ſtatuæ repoſitæ fuerint. CAP. II.

IN adornandis verò hortis, antiquorum non minima, neque ſegnis cura fuit, vt ne labori quidem & diuitijs ijdem pepercerint, quo ſumptuoſis ædificijs pretioſiores, atque amœniores ſemper

ſemper forent: quod teſtatur Iuuenalis:

Contentus fama iaceat Lucanus in hortis
Marmoreis.- Siquidem in his porticus, & longè, lateq; deambulacra erecta. In his ſtructa ſphæriſteria, hypocauſta, vt Celſus, referente Vlpiano libro octauo Digeſtorum teſtis eſt. Longè perquiſiti fontes non tam irrigationis cauſa, quàm delectationis. In his etiam Deorum ædes, cauata viuaria, varijs etiam picturis ditati. Ibidem enim ſigna, diſpoſiti obeliſci, vt ibi nihil ad decorem, nihil ad oblectationem faciundum, prætererint, quæ ad animorum voluptatem, ad bonam corporis valetudinem, & incolumitatem facerent, ac deſiderarentur, prout per loci opportunitatem licuit, & dominorum facultates, vt non magis ad vtilitatem quàm ad delicias poſiti ſint. Scribit præterea Ammianus obeliſcum alterum in hortos Salluſtianos eſſe tranſlatum. Statuas autem hortis repoſitas, clarè in Verrem Cicero edocuit. Hæc & alia (de ſignis loquitur) Scipio non negligenter obiecerat, ſed & Thermitanis reſtituerat. Non quò ipſe hortos, aut ſuburbanum, aut locum omnino, vbi ea poneret, vllum haberet, ſed ſi abſtuliſſet, non diu Scipionis appellarentur, ſed eorum, ad quoſcunq; ipſius morte veniſſent. Idem alibi: Iuxta Romam, quæ aſportata ſunt à M. Marcello è Syracuſis, ad ædem Honoris atq; Virtutis. Itemq; alijs locis videmus, nihil in ædibus, nihil in hortis poſuit, nihil in ſuburbano. Idem pro domo ſua ad pontifices dicit, P. Clodium in ædilitate ſua è Græcia de inſulis ſigna deportaſſe, quæ partim in arca, partim in hortis ſuis locauit. Scribit itaque Plinius, Domitium Tullum hortos ampliſſimos habuiſſe, & eodem, quo emerat, die, plurimis atq; antiquiſſimis ſtatuis inſtruxiſſe: ſed iam ad ſigna, quæ in illis ſigillatim repoſita inueniuntur, tranſgrediamur: Quorum transferendorum Græcorum conſuetudo fuit, quos & imitatos Romanos, & alios par eſt dicere. Alcamenes Venerẽ à ſe effictam, in ſuis hortis Athenis poſuit, inquiente in Imaginibus Luciano. Opus quidem inter ea, quæ in ciuitate illa viſerentur, & in pretio haberentur, præcipui ſpectaculi. Plinius enim illic in Adrianis hortis fuiſſe commemorat. In Seruilianis hortis Romæ Ceres, Flora, Triptolemus, Praxitelis opera fuerunt: & in illis etiam Veſta ſedens circa eam cum duabus chameratis, Scopæ opus, & Calamidis cælatoris Apollo Pythias Dactylidis. Amphiſtrati verò Calliſthenes hiſtoriarum ſcriptor. Quos laudatos fuiſſe, hic ſcribit. Nero autem princeps, vt hic etiam aſſerit, ſe depingi in linteo iuſſit. Longitudine verò centum viginti pedum. Illud incognitum ad illa tempora. Hæc autem pictura, cùm peracta fuiſſet, atq; in hortis Marianis locata, fulmine accenſa, cum optima hortorum parte conflagrauit. Hoc enim modo in hortis poſita ſigna, poſteà vendere contra religionem prohibitum fuit. Fallanio autem prætentum crimen ſcribit Tacitus, quòd diuenditis hortis, Auguſti ſimul ſtatuam mancipauiſſet. Nam in priſca illa ætate, in hortorum venditione numinum ſimulacra & ſtatuæ minimè venibant: quod contra eſſe poſtea Tiberius declarauit. Nunc & hodie quoq; hunc priſtinum morem Romæ obſeruari videmus, vt quicquid ex antiquis ſtatuis reliquum eſt, in

hortis

hortis seorsum ponatur. Quod autem ad templa pertinet, constat Romanos, Fortunæ templum, in hortis à Cæsare populo legatis exædificasse. Cæsarem autem Fortunæ beneficio, ad summum euectum fastigium, illi existimarunt. Cæterùm quicquid visu memoratuq; dignum antiquis visum fuit, in hortis designabant, veluti Pusionis & Secundillæ corpora fuere. Quæ autem in Sallustianorum hortorum conditorio ob proceritatem reposita sunt, quæ fuit, autore Plinio nonûm pedum & totidem vnciarum, addito semipede. Vixere enim illi sub diuo Augusto. In hortis etiam conuiuia, præcipuè verò festiuiora, atq; celebriora peragebantur. Sic enim in Philippicis Cicero: dat natalitia in hortis. De M. Antonio loquitur. Nuptias ibi etiam fieri, testis Scæuola Iurisconsultus, in his eius fragmentis, quæ impiè Iustinianus nobis tantum reliquit, videlicet in titulo, de donationibus inter virum & vxorem. In hortis etiam natus M. Antoninus Philosophus, in monte Cælio, vt prodit Capitolinus. Et vt aliquid extra Ethnicorum historias conferam, Nonne Adamũ & Euam, nostros primos parentes, IESVS CHRISTVS totius orbis conditor, in hortis, quos in Eden Orientis regionem seuit, plasmauit, & ad suam similitudinem effigiauit? In quibus sedes nostras constituerat, sed ab his illi ob illorum reatum expulsi, atq; exules & extorres facti.

In cuius tutela, horti assignati: & de Priapo hortorum deo. CAP. III.

HORTOS etiam religio quædam comitata est, tantum contra inuidentium effascinationes dicata, atq; in remedio satyrica signa posita sunt. Veneris tutelæ assignauit Plautus, Festus Pompeius, illi duo templa consecrata, duodecimo Calendas Septembris fuisse scribit: alterũ ad Circum maximum, alterum in luco Libitinensi. M. etiam Varro, ad rem rusticam Venerem aduenerantur, cuius procuratio hortorum sit. Quo nomine vinalia rustica sunt. Priapum autem hortorum deum cæteri voluerunt. Dictus autem Græcè ἰθύφαλλος, quæ vox etiam columnam recti membri denotat. φάλλος enim priapus est, ἶθυς rectus, quare in obscœno carmine legitur,

Astans inguinibus columna nostris.

Vnde phalagogia sacrificia, quæ Priapo fierent. Ægyptijs verò Typhon M. Varro inter deos Semnones, qui neq; cælestes, neq; terreni essent, recensuit. Inter deos verò à Græcis receptus, propter eam corporis partem, in qua omnium animantium ortus sit. Vt ista appellatione animalium progenerationes demonstrarentur: vt propterea in honore esset: & ab generationis causa hortorum curam assignauerunt, quòd hortis nihil fœcundius. Phurnutus enim ait Priapum idem & Pan esse: Ambo enim è dæmonum numero, & Priapum fœcundum asseruerunt. Magnitudo autem membri virilis seminalem materiam significat. Diuus Aurelius Augustinus Mutinum deum esse, eum quem Græci Priapum vocant, scribit: Sunt autores, qui Beelphegora Priapum existiment. Bacchi autem

& Veneris filius fuit, vti Apollonius, Diodorus Siculus, & Theodoritus de affectionibus Græcorum, suis monimentis mandarunt. Hac scilicet ratione: Voluptatem enim Veneri, ebrietatẽ verò Baccho. Voluptas enim ebrietati iuncta, obscœnas corporis partes intendit, vt Hierophantes, id est, sacrorum magister interpretatur. Idcirco hunc ac Silenos Liberi Patris comites Eustathius scribit. Porrò ex Græcis epigrammatibus animaduertere est, Priapo vt plurimum, in maris litoribus dicata fuisse templa. Quòd hominum genitura, vt mare, salsa sit: & à Priapo Lampsacum, nobile Hellesponti oppidum, portu insigne, ad mare conditum est: atque etiam propter vinorum copiam Demosthenes scripsit. Suidas verò ex Ioue ac Venere progenitum affirmat. Quam quum grauidam Iuno sensisset, Zelotypia commota, fascino quodam, Veneris vterum attigit, effecitq; vt turpis, præter omnes, ac deformis, ingenti pene dehonestatus, nasceretur, & exiguæ staturæ, vt ait Theodoritus, quod ostendit Ausonius, Quòd pube pudenda Hellespontiaci ridetur forma Priapi. Cuius verò deformitatem, quum puderet matrem, in monte quodam exposuisse ferunt: & à pastore educatum, qui lingua Itala Priapus vocitaretur. Alij verò, quorum alter Apollonius, in Lampsaco derelictum, quare vrbi nomen primo ἀπαρνὶς, deinde literæ mutatione ἀβαρνὶς, quòd ibi filiũ denegauerit: τὸ γὰρ ἀπαρνεῖσθαι, negare significat. Quum postea Lampsacenis mulieribus pernimium gratus fuisset, à viris exactus est. Verùm quum posteà aliquo malo afflicti fuissent, eidem templum erexerunt, ac sacrificia constituerunt. Ægyptij Osiridem à Titanibus interemptum dicunt, & eius corpus in frusta diuisum, atq; æquis portionibus illorum cuiq; largitum, demptis pudendis, quòd ea singuli respuerent. Ideóq; in flumen deiecta. Sed Isis, occisis Titanibus, mariti necem vlta, omnes cadaueris partes in hominis pristinam effigiem composuit, quam sepeliendam sacerdotibus tradidit. Verùm cùm sola deficerent virilia, nec reperiri possent, illorum figuram, in templo, quod iuxta Nilum est, suspendi, ac coli iussit. Lucianus autem Priapum vnum è Titanibus aut Ideis dactylis fuisse arbitratur, quem Iuno Marti obtulit: durum porrò rudemq;, verùm supramodum virilem. Quem prius quàm armorum peritum redderet, saltatorem peritissimum effecit. Prisci nanq;, inquiente Diodoro, cùm vellent hominum pudenda occultius, ac honestiore vocabulo nominare, Priapum dicebant. Quod nostra quoq; etiam tempestate verecundius fit: vt hæc etiam dictio nihil honestatis nedum deitatis habeat, ab omnibus in re etiam obscœna exosa. Demosthenes etiam in oratione contra Cononem probrum esse ait, quod nonnullis Priapi aut helluonis cognomina imponantur. Hortis dicitur præesse, propter eorum fertilitatem & fœcunditatem, vt iam supradictum est. Nam cæteri agelli, semel quid annuatim procreent, horti verò fructu aliquo semper perennes sunt. Columella:

Neu tibi Dedaleæ quærantur munera dextræ,
Nec Polycletea, vel Phragmonis aut Ageladæ,
Arte laboratus, sed truncum fortè dolatum

Arbori:

Arboris antiquæ numen venerare Ithyphalli,
Terribilis membri, medio qui semper in horto,
Inguinibus puero, prædoni falce minetur. Tibullus:
Pomosisq; ruber custos ponatur in hortis,
Arceat vt sæua falce Priapus aues. Vergilius:
Et custos furum, atq; auium, cum falce saligna Georg. 4.
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

Verùm non solùm hortorum, sed & vinearum atque agrorum tutelam illi commiserunt prisci. Quod de vineis vno epigrammate expressit Valerius Martialis. Priapus loquitur:

Non rudis indocta fecit me falce colonus: Lib. 6.
Dispensatoris nobile cernis opus.
Nam Cæretani cultor notissimus agri,
Hos Hilarus colles, & iuga læta tenet.
Aspice quàm certò videar non ligneus ore,
Nec deuota focis, inguinis arma geram:
Sed mihi perpetua nunquam moritura cupresso,
Phidiaca rigeat mentula digna manu.
Vicini (moneo) sanctum celebrare Priapum,
Et bis septenis parcite iugeribus.

De pluribus alio expresit epigrammate:

Non horti, neq; palmitis beati,
Sed cari nemoris Priape custos,
Ex quo natus es, & potes renasci,
Furaces, moneo, manus repellas,
Si defecerit hoc, & ipse lignum es. Vergilius in Bucolicis:
Sinum lactis, & hæc te liba Priape, quotannis Ecloga 7.
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.

Phurnutus autem sic depingebat: omnis enim generis fructus in suo sinu gerit: quòd fructuum indicat copiam, qui intra terræ sinum, statis temporibus & nascuntur, & ostenduntur. Propterea hortorum deus traditur, quòd eius sit, ea & seruare, & tueri, quæ genuerit. Falcem verò manu gerit cuius vsus in putandis vineis & arboribus est, vt eius putatione multa fertiliora reddat, quæ posteà denuò excidat, depopuletur, & perdat, vt ad laborandum iterum conuertat homines, vt otiosi non sint, & bona consequantur. Ægyptij, qui nil in suis tum publicis ac religiosis ceremonijs, sine quadam rerum naturali ratione figurant, aliter eum depingunt, quem humana facie statuunt. Dextra manu sceptrum gestantem, perinde ac si ab eodem terra mareq; in lucem edita fuissent: sinistra verò, suijpsius erectum membrum tenet, quo semina humo aspersa in apertum mittat, cuius motu celeritatem significat, & disco, orbis circunferentiam, illi solem existimant. Sacerdotes autem illius non nouitios, sed sacris iam initiatos esse oportebat. Hanc autem effigiem, & eius designa-

tionem, poëtæ suprà citati ostenderunt, & explanatius Horatius, cuius carmina sequuntur:

Serm. lib. 1. sat. 8.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cùm faber incertus scamnum, faceréne Priapum:
Maluit esse Deum: Deus inde ego furum, auiumq;
Maxima formido: nam fures dextra coërcet,
Obscœnoq; ruber porrectus ab inguine palus:
Ast importunus volucres in vertice arundo,
Terret fixa, vetatq; nouis considere in hortis. At Ouidius:
Quicunq; deus fures, vel falce, vel inguine terret.

Latini autores, vt ex iam relatis manifestum est, ex ligno ficulno fabrefactum dixere, ita & Græci: inter quos Theocritus σύκινον εὑρήσεις ἀρτιγλυφὲς ξόανον. Corinthij magna veneratione Priapi sacellum cultum, vt scribit Strabo, habuerunt. Non in templo solum colebatur, sed in agrestibus locis, vbi caprarum, ouiumq; pascua essent, & apum examina, Pausanias in Bœoticis. Ægyptij hircum vocabant, propter eam corporis partem, à qua fit omnium ortus. Quare Orpheus eum protogonon vocauit. Apud Blammias & Nubatas Æthiopiæ populos (vt inquit Procopius) vbiq; huic cum risu & ludo sacrificabant, veluti etiam autore Synesio illi & Cotydi, turpitudinis deæ, sacrificia peragebant, vt quiq; comam constringerent, & vnguento perungerent: quod turpe semper existimarunt. Alibi verò quibusdam festis florea corona velare solebant, scribente diuo Augustino: quod ex Valerio Flacco etiam cognosci potest, cùm canit:

Lib. Argon. 2.

- Transmissaq; pupi
Lampsacus: Ogygij, quam nec trieterica Bacchi
Sacra, nec arcanis Phrygius furor inuehit antris.
Sed suus in Venerem raptat Deus, illius aras,
Vrbe super, celsiq; vident velamina templi.

Per ea verò velamina intelligit, vt plures interpretantur, simulacri velamenta. Apud Lampsacũ autem Priapo lætabilis victima asellus erat: cuius sacrificij ratio in Fastorum primo & septimo libris ab Ouidio reddita. Cuius verba, quia nimis oblonga, hic inserere placuit. Quum autem Dij Deæq; omnes ad festum Matris Magnæ conuenissent, & vino bene poti omnes, epulisq; distenti, lusibus noctem, humi quiescentes, transigerent. Vesta verò, vel vt ille in primo ait, Lotis nympha obdormiuit, cuius somno ac pudicitiæ, animaduertens hoc Priapus, insidiari cœpit. Verùm illa asini clamore, quo Silenus ad festum vectus fuerat, excitata, libido amatoris detecta est. Quare in vltionem illi mactatur asellus. Aliter enim qui Phænomena scripserunt, inter quos Higinus. Liber Pater asino, quòd eum furijs à Iunone immissis agitatum, paludem transuexisset, vt Dodonam expiandi causa peteret, præmij loco dedit, vt voce humana loqueretur. Inter hunc autem & Priapum super membri virilis magnitudine ortum certamen, in quo superior fuit asellus. Quamobrem iratus Deus, victorem interemit. Verùm aliter Lactantius, idq; magis verius. Nam cùm

cùm in hoc animali, membri genitalis magnitudo enormis sit, nulla huic monstro victima aptior potuit reperiri, quàm quæ ipsum, cui mactatur, posset imitari. Coruus auis etiam illi dicatur, quòd illius simulacrum (vt ferunt) adueneretur. Quod ipse Deus apud Horatium testatur:

Mentior at siquid, merdis caput inquiner albis
Coruorum.-

Hæc etiam auis satyrica dicitur. L. Florus: Iterum Pontino agro, cùm in simili pugna Lucius Valerius, insidente galeæ satyrica alite adiutus, retulit spolia. Et inde Coruini nomen sortitus. Eruca etiam herba iuxta Priapi statuam serebatur, quòd Venerem incitet, vt ostendit Columella:

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos eruca maritos.

Priapi elogium in prophanis poëtis in Catullo poëta festiuissimo & doctissimo finire decreui:

Hunc lucum tibi consecro Priape
Qua domus tua Lampsaci est, quáque Priape.
Nam te præcipuè in suis vrbibus colit ora,
Hellespontia: cæteris ostriosior oris.

Alibi idem atque profusius:

Hunc ego iuuenes locum, villulamq; palustrem
Tectam vimine iunceo, caricisq; maniplis,
Quercus arida, rustica conformata securi,
Nutriui magis, & magis vt beata quotannis.
Huius nam domini colunt me, deumq; salutant
Pauperis tugurij pater, filiusq;
Alter assidua colens diligentia, vt herba
Dumosa, asperaq; à meo sit remota sacello,
Alter parua ferens manu semper munera longa.
Florido mihi ponitur, picta vere corolla
Primitiæ, & teneræ virens spica mollis aristæ.
Luteæ violæ mihi, lacteumq; papauer,
Pallentesq; cucurbitæ, & suaueolentia mala,
Vua pampinea rubens educata sub vmbra,
Sanguinea etiam mihi (sed tacebitis) arma
Barbatus linit hirculus, cornipesq; capella:
Pro queis omnia honoribus hoc necesse Priapo
Præstare, & domini hortulum vineamq; tueri,
Quare hinc ô pueri malas abstinete rapinas:
Vicinus propè diues est, negligensq; Priapus
Inde sumite, semita hæc deinde vos feret ipsa.

Superest vti ex Bibliorum historijs nonnihil ad hunc obscœnum Deum afferamus. Asa Rex Iudæ Maacham matrem, à principatu amouit, quòd lucos consecrasset, & ibi Priapi signum erexisset. Quod ille iuxta torrentem Cedron subuertit, confregitq; & combussit. Huius verò nominis ciuitas in Asia, prope Dardaniam fuit. Huic autem nomen inditum, quòd

ibi Priapus magno cum honore coleretur. Quidam enim à Milesijs, alij à Cyzenis conditam scribunt. Ad hanc autem Alexander Magnus transcendisse fertur. Vereor ne in describenda huius tam obscœni Dei historia, à plerisq; , ob nimiam diligentiam, optimo iure coarguar, vtq; etiam hominem castum ac Christianum, hæc parum deceant. Verùm enimuerò hæc magis in Gentilium spurcam, & deridendam, infandamq; religionem scripta vnumquemq; scire velim, quàm in eius Dei notitiam. Et non alia à me ratione descripta, quàm à Prudentio viro docto ac Christianissimo, memorata fuere. Itaq; dum hortos meos omni cura, atq; omnibus monimentis, quanta possum opera atq; industria sero, illorum numen me præterire non oportuit: vt tamen eius cognomina & multa alia ex industria obticuerim. Sed quid de illo Deo senserit Prudētius, videamus:

Ecce Deum in numero formatus, & æneus astat,
Grauis homo, angusta quæ Numæ præfulget in arce:
Strenuus exculti dominus quondam fuit agri.
Hortorumq; opibus memorabilis, hic tamen idem
Scortator nimius, multaq; libidine suetus,
Rusticolas vexare lupas, interq; salicta,
Et densas sepes, obscœna cubilia inire:
Indomitum intendens animum, semperq; paratum
Ad facinus: nunquam calidis dabat otia venis,
Hic Deus è patrio prænobilis Hellesponto,
Venit ad vsq; Italas, sacris cum turpibus hortos
Sinum lactis, & hæc votorum liba quotannis
Accipit, ac ruris seruat vineta Sabini:
Turpiter adfixi pudeat quem visere ramo.

Sed iam ad alia transeamus.

Hortorum amœnitates, & quàm mirificè varijs nos rebus afficiant. CAP. IIII.

INTER eas verò res, quæ delectatione quadam nos afficere solent, & possunt, pluris faciundæ, atq; magis æstimandæ sunt quæ cum voluptate ipsa, vtilitatem simul & honestatem nobis afferunt. In quarum verò numero, primas sibi vendicant horti ipsi: vt in his ambigi possit, plúsne vtilitatis, quàm amœnitatis habeant: vt tamen possimus existimare, quanta sit in his iucunditas & voluptas. In quibus etiam nihil est, quò minus homines, sobrij, eruditi, quiq; modicè ad virtutem, quantum satis est, sapienter vtantur fruantur. Nemo enim ab his sapiens vnquam abstinuit. Non desit (inquit Vergilius) hortis & voluptas maxima. Quibus etiam & necessitas, multisq; commista modis iucunditas, vt non tam prouentus, quàm oblectamenti causa comparati, aut consiti esse videantur. In quibus etiam per nos metipsos delectari possimus. Quod C. Caninij testimonio est. Erat enim (vt Cicero ait) Romanus homo, nec infacetus, nec satis literatus. Cùm se Syracusas otiandi causa, non negotiandi (vt ipse

ipſe dicere ſolebat) contuliſſet, dictitabat ſe hortulos aliquos velle emere, quò inuitare amicos, & vbi ſe oblectare, ſine interpellatoribus poſſet. Nam ſi in aliqua totius agriculturæ ratione voluptas quædam ineſt, tum maxima in hortis, atq; in illorum operis læta exercitatio. Et refert (vt Vergilius ait) pleniorem gratiam, tribuitq; colenti multiforme gaudium. Hortorum quippe innumeræ ac variæ delectationes. Quorum oporothecas, vt M. Varro autor eſt, magis auemus, quàm Luculli pinacothecas. Primùm verò, iucundiore proſpectu, oculos noſtros, vberrima voluptate, decuſſatis arborum ordinibus, capiunt ac paſcunt, terram ipſam veſtientes, vtì in quam te partem verteris, & inciderit viſus, ipſa latè circunſpiciendi libertate ſeſe extendente, alliciatur, & reficiatur: longis etiam amœnisq; deambulacris ſeſe offerentibus, in quibus ambules, & paſſu leuiore, ac perreptante te exercere valeas, ramis denſarum arborum patulis, conſpicuisq;, & fronde feſtiua, te cooperiente, & legente: vt illarum vmbra, quam nobis nectunt, & ſpargunt, aduerſus Solis radios & ſyderũ flagrantium moleſtias, nos tueri, ac defendere poſſimus, comis ipſarum arborũ leuibus, Solis potentiores radios excludentibus, ac ſi ſolem ipſum feruidum, harum fronde, eludere videaris. O quàm ſuaue eſt æſtate in media, atq; ſub vtriuſq; Canis ardentiſſimo æſtu, arborum opacitate refrigerari: quod Tibullus nobis oſtendit:

Sub canis æſtiuos æſtus vitare ſub vmbra.

Quàm gratus autem, atq; iucundus eſt herbarum ſubtus arbores viror, qui florum multitudine, & colorum diuerſitate ſolum depingit. Nam (vt ait Maro) Flores niteſcunt diſcolore gramine, pingunt terras gemmeis honoribus. Et Claudianus:

In Epithalamio Honorij.

Quum poſt labores ſub platani cubes
Virentis vmbra, vel gelido ſpecu
Torrentiorem fallere Syrium,
Et membra ſomno feſſa reſolueris.

Dulciſſimum quippe erit, ponè fontem limpidiſsimum & lucidiſsimum ſub viridi amœniſsimaq; herba & iucundis floribus, membra reponere, vt cum Vergiliano paſtore Melibœo dicere poſsis.

Tityre tu patulæ recubans ſub tegmine fagi. Et pòſt:
- Tu Tityre lentus in vmbra,
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas. Et pòſt idem:
Fortunate ſenex, hîc inter flumina nota,
Et fontes ſacros frigus captabis opacum.

Eadem amœnitate delectabit te vitreus à fonte diſcedens riuus, ſulco ductus, atq; arbores irrigans, & ſenſim placideq; præterfluens:

Sæpe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.

Et vt pulchrè ait Horatius:

Fontes lymphis obſtrepunt manantibus,
Somnos quod inuitet leueis. Et alibi idem:
Quò pinus ingens, albaq; populus,
Vmbram hoſpitalem conſociare amant

Ramis:

Ramis: quò obliquo laborat
Lympha fugax trepidare riuo. Et idem alibi:
Cœna breuis iuuat, & prope riuum sonus in herba. Et alius:
- Molles sub arbore somni.

Sequitur arborum sonus, qui tenuiter increpitans, dulcem ac multam auscultantibus incutit voluptatem. Quum Zephyrus susurrantibus atq; murmurantibus plantis, illarumq; folijs trementibus ac lasciuientibus ramusculis, auram illam mitem & paulum refrigerantem, leniter nobis inspirat, vt auium cantus, maximè verò cygnorum imitari, audiatur. Est nempe arboribus (vt inquit Ausonius) musica,

Somniferumq; canit sepes depasta susurrum
Est & arundineis modulatio musica ripis,
Incubuit folijs quoties leuis Eurus acutis.

Nec minùs suaues arborum flores tibi erunt. Quorum aspectus, ex generis diuersitate, & colorum varietate ac multitudine, oculos tuos iucunda voluptate alliciet. Neq; item vno solùm tempore, verùm diuerso, altero videlicet deficiente, & altero nascente, vt te ex industria longius afficere satagent: vti etiam vno in loco, & flores, & iam grandescentes fructus videre sit. Hos insuper integerrimus & fragrantissimus odor comitatur: qui ex differentibus plantis, varijsq; odoribus, dulcem & suauem odorum compositionem efficient, vt illius olfactu magis delinieris. In stirpium verò numero atq; differentia, dein quædam oblectatio, vt in illarum discrimine, tum in caudicibus, & ramorum agendorum varia natura, atque folijs, ac floribus, tum demum in fructibus nonnihil est, quod cum animi voluptate contemplari posis, insuper & tueri, quoto anni tempore quæq; planta germinet, & quæq; ferat. Cæterùm primo vere, omnes gemmas trudunt, quæ mox in flores erumpunt,

- Nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent syluæ.-

Deinde verò poma, & varios fructus producunt, qui in colorum mutatione ematurescunt. Nam vt Tibullus ait,

- Et Autumno candida mala rubent.

Vti maxima anni parte, te plurimis animi affectibus delectent,

Dulces (vt ait Propertius) *cerasos, hic autumnalia pruna*
Cernis, & æstiuo mora rubere die. Et alius poëta ait:
Strata iacent paßim sua quaq; sub arbore poma.

O quàm dulcissimum erit cuiquam eius arboris fructum, quam seruit, in seruitq;, conspicere, & proprijs manibus colligere, & eam filijs, nepotibusq;, aut alteri iactabundus ostendere. Nempe (vt ait Naso)

- Oblata dulcis in vnda
Gratius ex ipso fonte bibuntur aquæ:
Et magis adducto pomum decerpere ramo,
Quàm de cælata sumere lance iuuat.

Sæpius etenim arbos suis onusta diuitijs, ramos suos præ pondere in terram curuans, quas tibi, solo decumbenti vltrò offerat. At in arborum generibus,

neribus,quoddam, idq; non rarum, reperire eſt, in quo nulla hyemis ac frigoris ſæuitia, impedimento eſt,quò minus foliorum viriditate, & fructibus vtamur,vt his æſtatis beneficio fruamur.Eſt & alia,præterquam in ipſis arboribus, hortorum delectatio, auium videlicet modulatio. Frequentius enim arborum ramis inſidentium, & paſsim per arbores volitantium, & vagantium, argutos edentium cantus, vt illarum ſæpe grex concentum concorditer efficiat: & ſemper (vt ait Maro) aures cantibus mulcent ſuis. Animo mœſto demunt languores graues. Ibi verò philomela dies noctesq;,mille per diſcrimina vocum recinit,certatq; ne ab alia cantu vincatur. Hirundo,huius ſoror,arborum in ſummis ramis ſedens, garrulos fundit melos, ſummo mane itym deflens, ac ſæpius inter plantarum ordines volitans, eſcam venatur, muſcarum omnium generum inimiciſsimum animal,quarum moleſtia nos leuare videatur. Acanthilis verſicoloribus inſignis maculis querulo modulamine aures noſtras lenit. Paſſer inter frondes laſciuit:

Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes, *Egloga 1.*
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab vlmo.

Merula autem ſola volitans inter primas, aduentans ver gutture croceo præcinit. Cuculi verò, & galbulæ, exactam iam hyemem, nec amplius pertimeſcendam, voce ſatis indecora adclamitant. Vpupa ſemper cum vxore humi cibum quæritans,vno,perſimiliq; ſemper ſono,quo nomen ſuum exprimit, pluries repetito, contenta. Hæ autem delectationes Horatium non latuerunt. Sic enim in Epodo ait:

Libet iacere modò ſub antiqua ilice, *De laudibus vitæ Ruſticæ.*
Modò in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ,
Queruntur in ſyluis aues:
Fonteſq; lymphis obſtrepunt manantibus,
Somnos quod inuitet leueis.

At quid in auibus tantoperè immoramur? nónne & cicadæ, cantu querulæ,feruentiori etiam æſtu,concutientibus alis,fortius reſonant?

Apes item ſuſurro murmurant gratæ leni,
Cum ſumma florum, vel nouos rores legunt.

Erit & in hortorum viuarijs nonnulla voluptas: In quibus natantes piſciculos viſere,non ingratum fuerit,atq; eos hamo fallere ac capere. Lydi prætereà omnium mortalium molliſſimi feruntur. Ij autem in hortis quo delicatius viuant,morantur.Infinitæ ſunt Hortorum oblectationes, quas omnes enumerare, non quidem facile eſt. Verùm dum ego ipſe hortorum tot atq; ingentes voluptates, omnibus notas facere conor, timeo ne ex nimia diligentia,cum hortis ipſis laſciuiente calamo lectori è voluptate faſtidium pariam. Hoc vnum mihi condonabit,vt hortorum delicias poſtremum hoc ſolo finiam: vt locum illum, quem cum IESV CHRISTO, eiuſq; matre & omnibus ſanctis ac beatulis animalibus poſt mortẽ & huius ſeculi ærumnas, cum tanto gaudio, tantiſq; delicijs vti à nemine poſſint deſcribi,nedum excogitari,in æternum inhabitaturi ſumus,

ri sumus,alio aptiore vocabulo, & magis voluptates exprimente & contingente,quàm paradisi voce appellare potuerint.

Hortos & nemora,plurimùm ad animi curas,tum corporis ac laborum relaxationem & solutionem conducere.

CAP. V.

HORTOS & nemora omnibus multum,plurimumq; cùm ad corporis, tum etiam animi incolumitatem conducibiliora,expetitaq; esse,cuiq; satis constat.Quoties enim ex laboribus ad requiem, & quum laxare animos cupimus, ad hortos, tanquam ad aliquod delectabile refugium, properamus,puriore vtentes aëre:quibus nec nitidiora sunt regiarum marmora,nec lacunarium vmbracula gratiora,nec museum herbis virescentibus amœnius, nec picturæ incrustationésve, arborum floribus aut fructibus iucundiores,nec musica vlla auium mirmitiones superat.Vt omne quale quantumq; in agro lucidissimum ædificium sit, vel iuxta vrbes prætorium, sine his minùs spectabile, minusq; delectabile, vt quasi vilescat. In his autem hominum discordiæ,ciuium inuidiæ,vicinorum rixæ & altercationes silescunt. Ad hos etenim animi remittendi causa, tanquam ad pacem & silentium, & omnium amœnitatum asylum secedimus,procul ab vrbium strepitu, procul à foro,à curia,longè à rostris : sapienter nonnunquam. Quod fecerunt viri sæpe graues, à Republica longissimè,deniq; à rerum omnium perturbatione. Vbi vndiq; liber animus,& à curis omnibus totus solutus.Etenim hi quietis atq; tranquillitatis animi seminaria,ac domicilia:tranquillarum verò & sedatarum cogitationum,necnon bonarum & diuinarum contemplationum, optimorumq; iudiciorum lustra,& pacificæ sedes.Vt qui horum ciues sint,simul & honestatis & tranquillitatis cultores existant. Vt non ad priuatam modò vitam, verùm ad aliud viuendi diuinum genus transijsse videamur. Prætereo illic iucundas amicorum confabulationes,quibus etiam animum ægrum reficere poteris. In quibus demum immoderatum & grauem luxum, ad votum commutare valeas:vt ex vrbe & innumeris molestijs, tanquam è vinculis ad has minimè repræhensibiles voluptates, & libertatem euolasse videaris. Quod de se Tacitus in dialogo profitetur. Nemora verò (inquit) & luci,& secretũ ipsum,tantam mihi afferunt voluptatem,vt inter præcipuos carminum fructus,maiorem,quòd nec in strepitu, nec sedente ante hostium litigatore,nec inter sordes & lacrymas reorum comprimantur. Sed secedit animus in loca pura, atque innocentia, fruiturq; sedibus sacris. Quorum certè munia Vergilius paucis contentus, nobis aperuit,

- Pallas quas condidit arces,
Ipsa colat, nobis placeant ante omnia syluæ.

Et Horatius ad Mecœnatem:

O quando ego te aspiciam,vel quando licebit
Nunc veterum libris, nunc somno, & inertibus horis

Ducere

Ducere sollicitæ iucunda obliuia vitæ.

Superest, vti ea, quæ superius dicta sunt, principum & virorum grauium non plurium exemplis, comprobemus. Lucullus post imperatoris prosperas administrationes, nauataq; Reipublicæ negotia, atq; neglectis muneribus, ad quietam vitam se contulit. Quam vt commodius duceret, in hortos se transtulit, & quod vitæ superfluit, ibi transegit. Tiberius etiam princeps post multas res faustè, laudabiliterq; gestas, Romam reuersus, ad Exquilias & hortos Mecœnatianos transmigrauit, totumq; sese ad quietem transtulit, priuata solùm officia ambiens, atque etiam publicorum munerum omninò expers. Gordianus senior in hortis & nemoribus suauissimis vixit. De Aristeo sic Vergilius:

- Et cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci.

Et Mecœnas, siue alius sit, illo autore,

Maluit vmbrosam quercum, nymphasq; canentes,
Paucaq; pomosi iugera certa soli.

Quod horti & syluæ poëtis, & viris literatis conducant.

CAP. VI.

VERVM si horti, & syluæ, cuiq; hominum generi, vt suprà docuimus, cōducibiliores sunt, præsertim tamen viris literatis, & poëtis. Quam quidem rem illorū testimonio quod probatissimum esse, tanquam de negotio suo, & affectione propria, nemo inficias eat, vt plurimum confirmare placet. Hæc enim solitaria, atq; abdita loca studiosis omnibus apprimè conuenientia sunt. Scriptorum quippe omnis chorus, vt ait Horatius, amat nemus, & fugit vrbes: & secessum, ac otia amare poëtas Ouidius autor:

Carmina proueniunt animo deducta sereno:
Nubila sunt subitis tempora nostra malis.
Carmina secessum scribentis & otia quærunt.

Liberior enim poëtarum intentio & cogitatio esse debet, quæ animum excitant. Quare de bono poëta ait Iuuenalis:

- Cupidus syluarum, aptusq; bibendis
Fontibus Aonidum.-

Horatius ad Albium Tibullum sic:

Albi nostrorum sermonum candide iudex: *Epist. lib. 1.*
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat,
An tacitum syluas interreptare salubreis,
Curantem quicquid dignum sapiente, bonoq; est. Et de ipso ait:
- Me gelidum nemus, *Carm. lib. 1.*
Nympharumq; leues cum Satyris chori
Secernunt populo. Ille autem etiam de se:
Sic ego secretis possum bene viuere syluis.

P. Terentius in via Appia, ad villam Martis viginti iugerum habuisse hor-

tos ferunt, in quibus ſecedebat, ac comœdias contexebat. In Ianiculo Romæ hortos amœniſſimos Tullus Martialis Valerij Martialis poëtæ amœniſſimi amiciſſimus habuit, vt hic pluribus verſibus, pluribusq; locis celebrat. Syluas etiam & hortos alij ſcriptores amarunt. Siquidem Thucydides,illorum omnium,qui apud Græcos hiſtorias deſcripſerunt, facilè princeps,bellum quod inter Athenienſes & Peloponneſios decem annis geſtum eſt,in Thracia, atq; in ſylua Scapte nomine conſcripſit, vt Plutarchus memoriæ mandauit. Quòd autem poëtæ nemora amarint nil mirum eſt,cùm & Muſæ, quas illi venerantur, & percolunt, ſyluas quoq; deſiderarint,& habitauerint. Nempe,vt Vergilius ſcribit,

Ecloga 6. *Noſtra nec erubuit ſyluas habitare Thalia.*

Dictæ quippe Pierides, à Pierio monte, quò ſe propter amœnitatem, & ſolitudinem transferebant.

Quòd philoſophi in hortis conuerſati ſint, & de Athenienſium Academia. CAP. VII.

IAM ad aliud ſcientiæ genus, quod eſt philoſophantium quibus horti magis quàm cæteris conueniunt, quòd illorum vita iuxta ipſorum præceptiones ſyncerior eſſe debeat, & à curis mens ſolutior, ingenium perſpicacius, ſtudij aſſiduitas, labor improbior, propter illorum circa res tum naturales, tum ciuiles,profundiores quæſtiones: cùm nihil ſua diligentiá,induſtria,& artificio,inauſum,& ignotum nobis relinquere laborarint.Et primùm de illorũ apud Athenas Academia:apud quas locus in ſuburbio,ab Academo,qui primus eam conſecrauit,ſic dictus,anteàverò Hecademea dictus. Ariſtophanes in Auibus ἀκαδεμίαν κατιὼν & neutro genere etiam Academeum. Olim autem priuatum prædium, poſteà gymnaſium, autore Suida, à principio aridum, & incultum: verùm Cimon Athenienſis, vt in eius vita mandauit memoriæ Plutarchus,irriguũ fecit,& vmbroſis deambulacris adornauit. Huius verò poſtea arbores L. Sylla,vt Appianus ſcribit,ad machinas bellicas,ad expugnandum Piræum ſuccidit. In ea enim philoſophiæ nauatum, vti ab ipſo loco, Academici philoſophi appellati ſint. In hac enim Plato Ariſtonis filius verſatus,& in ea philoſophari primùm cœpit. Poſtmodum hos quos eidem propè Anicerides comparauit: quos ſuis manibus colens, & inhabitans, oleis victitauit. Is autem Socratem magiſtrum de pulchro cum Phædro diſſerentem, ſub platano, ramis patulis diffuſa, quam riuulus aquæ murmurantis,irrigabat,introducit.Sed præter Academiam,hortorum vſus,multis alijs,ad philoſophandum fuit: vt domicilium & ſchola illis fuerint,vt Laydis Cyrenei in hortis, quos Attalus Rex ædificauerat. Laydiumq; ab ipſo vocitati.Theophraſti Ariſtotelis diſcipuli, hortorum cura præcipua fuit, & iuxta hos ædes & deambulacra, quæ omnia moriens amicis philoſophantibus teſtamento reliquit: hac tamen lege, vt non ſolùm horum alienatio prohibita foret, ſed vt neq; in his quiſquam priuatè habitaret,verùm veluti quoddam ſacrum communiter poſſideretur, habere-

tur.

tur. At Democritus Abderites, prope hortos, ad ſtudium cellulam habuit, & vt Hippocrates ad Damagetum, ſedilia in tumulo quodam, proceris ac frondoſis populis, opaco, qui fuit nympharum habitatio, poſuiſſe ſcribit: & illum ſub platano philoſophantem ac ſcribentem inuenit. Philo Iudæus, philoſophus Pythagoricus, referente Euſebio, circa Mariam ſtagnũ, hortos habuit, vbi habitauit, ibiq; philoſophatus eſt. Palæmo Athenienſis, inter ambulandum docere conſueuerat, deinde in hortis ſuis quieſcebat. Iuxta quos diſcipuli tuguria conſtruxerunt, in quibus permanerent. Timon Niceus hortorum apprimè ſtudioſus fuit, atq; ſolitudinis amans. Apollonius Thyaneus (ſcribente Philoſtrato) Euxeno Heraclienſi philoſopho, atq; præceptori ſuo, hortos donat. Et, vt generalius de philoſophis Indiæ loquar, illi, vt autor eſt Megaſthenes, in luco, ante vrbem, cuius nomen ille præterit: ſe exercere ſolebant, & intra compoſitum quoddam circuitum frugaliter viuebant, ſuper toris pelliceis cubantes. Et, vt paulò extra rem diuertamus, nónne & Debora (vt quid de noſtris ſacris literis adferamus) mulier prophetes, & ius populo Iſraëlitico reddens, ſub palma inter Rama & Bethel in monte Ephraimo habitauit? Hoc autem loco erit, vt de Ciceronis Academia dicamus. Is enim non minùs philoſophus, quàm orator, & poëta, egregius, vt in ſecundo maiorem, nedum parem, apud Latinos habuerit neminẽ, in reliquis verò ſimul duobus, apud Græcos ſimilem: quod teſtantur eius monimenta. Huius autem villa fuit, ab Auerno lacu Buteolos tendentibus, litori impoſita, porticu, & nemore celebrata. Quam & ipſe Academiam vocauit exemplo illius Athenienſis, ibi eiuſdem nominis compoſitis voluminibus, in qua verò & monumentum ſibi inſtaurauerat. ceu verò (vt verbis Plinij vtar) non & in toto terrarum orbe feciſſet. Huius in parte prima exiguo poſt ipſius obitum (Antiſtio Vetere poſſidente) eruperunt calidi fontes, perquàm oculis ſalubres, Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, carmine celebrati, vt noſcatur etiam miniſterium eius, ex illa maieſtate. Carmen ipſum dignum eſt vt non ibi ſolùm, ſed vbiq; legatur:

Quo tua Romanæ, vindex clariſſime linguæ,
Sylua loco melius ſurgere iuſſa viret:
Atq; Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus.
Hic etiam apparent lymphæ, non antè repertæ,
Languida quæ infuſo lumina rore leuant.
Nil mirum, locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis, quæ medeantur aquæ.

Nam, vt ipſemet Cicero ſcribebat, Marianam quercum, & Tuſculanũ ſeceſſum, loca adeò diſputationibus apta exiſtimabat. Vnde quæſtiones Tuſculanæ in eo loco à ſe diſputatæ. Hinc ille etiam ad Atticũ, ſe nullum poſſeſſionis magis genus malle, quàm hortos: ad quos emendos, pluribus literis hortatur. Prætereo enim, quòd in villis ſuis antiqui ſua loca-

bant, quod etiam ille in M.Antonium de villa M.Varronis his verbis exclamauit. Studiorum ſuorum M.Varro voluit eſſe illud, non libidinum diuerſorium, quæ in illa villa antè dicebantur, quæ cogitabantur, quæ literis mandabantur iura populi Romani, monimenta maiorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſq; doctrina, & reliqua.

Agriculturam regibus gratam fuiſſe, maximè verò hortorum, quos non ſegniter coluerunt. CAP. VIII.

GRORVM autem culturam, maximo ſemper in honore, apud antiquos fuiſſe, M.Catonis elogio præclarum eſt: vt qui eum ampliſſimè laudatum exiſtimarent veteres, quum eum bonum colonum propalaſſent: vt ab agris ipſis, ab aratro ipſo ſenatus Romanus Imperatores accerſierit. Verùm id non ſolum Romanis ipſis contigit, quin etiam vbiq; terrarum antè & pòſt, principibus, magnatibuſq; ſemper magni exiſtimaretur, præſertim verò nobiliſſima illa totius agricolationis pars, quæ eſt de ſerendis, inſerendiſq; arboribus. A qua quidem, neq; reges, neq; alij viri, aut diuitijs, aut ſapientia præclari, manus abſtinuerint, quin eam diligenter doctiſſimeq; tractarint. Muſonius (referente Ioanne Stobæo) in opuſculo, quem inſigniuit, Quiſnam quæſtus philoſopho conueniat, neminem ita effœminatum eſſe ait, qui dicere auſus ſit, vllum agriculturæ opus, turpe aut indecens viro bono eſſe. Hierocles etiam in œconomico ita ait: Quod autem viro decorum non ſit rei ruſticæ operam nauare, pauci erunt, qui nobis in hac re non credant. Nemo præterea tanta mollitie, & dementia, & corporis raritate præditus, qui nolit ſerēdi inſerendiq; opus ſubire: quin & eo autore, mulieribus non inhoneſtum ſerentibus inſtrumenta porrigere, nec in colligendis oliuis ſe ſocias viris præbere. Tanti enim, ſiue delectatione, ſiue neceſſitate agriculturam fecerunt antiqui, eamq; honorarunt, vti illis non ſatis viſum eſſet eam per ſemetipſos colere, ni etiam eius præcepta ſubditis ſuis atq; cæteris omnibus legenda mandarent, quò Reipublicæ ab ipſis hacce re magis conſultum foret. Quæ verò non ſatis exactè & diligentiſsimè tradere valuerunt, niſi longo anteà vſu exercitatione atq; experientia, prius nouiſſent, vt propterea rei agreſtis eos apprimè peritos eſſe neceſſarium fuerit. Regum autem eiuſce rei monimenta Græca fuerunt, Hieronis, Philometri, Archelai, Attali Regis Aſiæ: qui omiſſa regni, & cura, & adminiſtratione hortos fodijt & ſeuit, & poſtmodum huius rei præceptiones tradidit. Exterarum verò Pœni Magonis, Hannibalis, & Haſdrubalis fratris, cui ſenatus Romanus tantum detulit, vt Carthagine capta, cum regulis Africæ, bibliothecas partiretur. Eius autem duodetriginta volumina, in Latinam linguam transferenda ſtuduit. Hocq; negotij, linguæ Punicæ peritis mandatum. In quo autem cæteros omnes præcelluit D.Syllanus, clariſsimæ vir familiæ, & ſapientiæ compoſitiſsimæ. Inter Latinos verò, Claudius Albinus Princeps, tantum excelluit, vt agri colendi experientia, qua erat peritiſsimus, Georgica conſcripſerit. Sed vt ſolius hortorum exercitij reges poſteà connumeremus,

meremus,vt primùm Cyri minoris Perſarum Regis meminerimus,ratio pluribus perſuadet. Quòd ille omnium, quotquot leguntur, ditiſsimus fuerit,& purpuræ nitore, ac gemmarum fulgore ſpectatiſsimus, vt nihilominus,illis ingentibus diuitijs delinitus fuerit, quò minus hortos, præter cæteros reges diligentius & curioſius tractarit. Is enim vbicunq; aut ageret vel diuerteret,hortos conſtituebat,rebus omnibus,quæ terra ferebat,ornatos,ac refectos. In quibus verò ex rerum opportunitate,& dum per anni tempus liceret, plurimum morabatur, arboresq́; ibi ſerebat atq; inſerebat. His autem præfectos donis ac muneribus magnificentiſsimè decorabat. Quorum autem opera, & induſtria cùm regiones ſibi delegatas,arboribus cultas,per exploratores comperiſſet,eis quoque alias curandas tradebat. Etenim arborum & hortorum tanta illi cura fuit, vt hortos in Lydia apud Sardes ſua manu conſeuerit, gloria magna, cùm apud Græcos omnes, tum apud Lyſandrum Lacedæmonium. Is enim cùm apud eum illuc veniſſet, ab illoq́; in hos conductus, attentius ordinem, elegantiamq́; arborum in quincuncem ordinem poſitarum, vltro citroq́; conſpexiſſet, angulorum inſuper, deambulationumq́; ſymmetriam,ſubſequentemq́; odorem ſenſiſſet,demiratus dixit: Hæc me ſuſpicientem detinent Cyre, ſed magiſtri multò magis admiratio me capit, quicunq; hic ille fuerit,qui tibi talia diſpoſuerit. Tunc Cyrus animo lætatus,atq; de ſuo opere geſtiens, Hæc egomet, Lyſander,ordine quo cernis conſtitui, vt facile cernere eſt, quæ mea ſerui dextra. Tunc enim Lyſander,vt erat ornatus, reſpiciens, & veſtium fragrantiam ac ſumptus, & armillarum decorem contemplatus, dixiſſe fertur. Quid eſt, quod ais, Cyre? Tuæ hæc omnia manus plantarunt? Ad hæc Cyrus: Admiraris Lyſander. Iuro per ſolem, me nunquam (cùm per valetudinem licuit) prius prandere ſolitum,quàm bellicum quid,aut ruſticum opus abſoluerim. Fuerunt & alij Aſiæ Reges,hortorum cupidiſſimi. Nam illis ſerendi arbores ſemper cura fuit, veluti multorum ſcriptis apparet: vt ab exteris regionibus transferre apud ſe arbores curauerint. Iuglandes enim è Perſide, à regibus tranſlatas, argumento ſunt, Græca nomina. Clariſſimæ omnium palmarum fuere regiæ, ſic ab honoribus appellatæ, quoniam regibus tantùm Perſidis ſeruarentur, Babyloniæ natæ, vno in horto Bagou.Ita enim (vt inquit Plinius) vocabant ſpadones, qui apud eos regnabant. Horti enim illi nunquam niſi in dominantis aula fuere. Agamemnonis manu, Delphicam platanum ſatam etiam ille tradit: & eius generis apud Rhegyum, in hortis Dionyſius maior tyrannus habuit. Inter Latinos enim principes Antoninus Pius agriculturæ diligens fuit,autore Capitolino. Ælius Spartianus verò ad Germanos proficiſcens,hortos ſpatioſos comparauit.In his enim parca menſa atq; humi iacens,cum filijs epulatus eſt. Cùm verò poma appoſita eſſent, ac è filijs maior, qui tunc quinquennis erat,colluſoribus ſuis,itemq́; puerulis,largitiore manu poma diuiſiſſet, & pater vidiſſet,Parcius (inquit) diuide:neq; enim opes regias poſſides. Cui puer: Sed poſſidebo. Diocletianus maior princeps, prægrauante iam ſenecta, vel propter rerum molem, ſponte imperiales

faſces

fasces relinquens, & se in ordinem redigens, apud Nicomediam in proprijs agris consenuit. Nam per decem annos, quibus priuatus Salonis superfuit, hortorum amœnitatibus vacauit. Iterum ab Herculeio & Galerio ad capessendum rursus Imperium solicitatus, à priuata tamen vita abduci minimè potuit. Quibus in hunc modum respondit: Vtinam Salone possetis visere, oleta nostris manibus instituta: profectò nunquam istud tentandum iudicaretis. Testatus etiam soles lætiores affulsisse: tandem ibi in villæ suæ palatio moritur, vt Eusebius in Chronicis testatur. Thelephanes (prodente Heraclide) apud Cymesios regnauit: quorum terram excoluit, & arboribus conseuit. Et vt ad Hebræos transeamus, Nónne & Salomon omnium, quotquot Hierosolymis regnarunt, ditissimus, & omnium non Apollinis oraculo, veluti Socrates, sed Dei summi iudicio sapientissimus comprobatus, de omnibus lignorum generibus, à cedro, vsq; ad hysopũ disseruit? Nónne & Alexander, cui à rebus præclarè gestis, Magni cognomen inditum, Arachosios populos attestante Plutarcho, agriculturam docuit? Verùm hanc regum professionem Abdomini exemplo, qui fuit Alexandri prædicti tempore, finiendam censui. Hoc modo Q. Curtius de eo refert. Fuit autem Abdominus è stirpe regum Sidonis. Suburbanum hortum exigua colebat stipe. Intentus omni operi diurno, armorum strepitum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat. Qui cùm ei regiæ vestis insignia portarentur, inuentus est in horto, steriles repurgans herbas. Quem quum admitti Alexander Magnus iussisset, percunctatusq; eum, qua patientia inopiam tulisset. Tum Abdominus, vtinam (inquit) eodem animo regnum pati possim, vt etiam eidem responderit, Manus suas suo desiderio suffecisse, vt nihil habenti nihil defuerit.

Quòd dei, viri etiam clari, & magnates hortos coluerint, & agriculturam exercuerint. CAP. IX.

PRÆTER hos autem, qui siue regia dignitate, aut imperatoria maiestate, memorabiles fuerunt, alij multi, diuitijs potentes, muneribus clari, magistratibus insignes, dignitatibusq; spectabiles, multò longè plures fuerunt, qui non minori diligentia, & cura, nec minori etiam studio hortos amauerint, & coluerint: quorum paucis exemplis, propter amplum numerum, contentus ero. Hercules in Ponto iuxta Heracleam, quercus duas plantauit, vt scribit Plinius. Harpalus Cyri præfectus, hederam in hortis Babylonijs conserere laborauit, eam curiosè colendo: sed nihil proficere potuit. Oliuas in Veliterno manu prioris Africani satas, Plinius commemorat. At Vlysses Itacham patriam reuersus (si Homero fides adhibenda est) Laërtem patrem plantas purgantem, & circumfodientem inuenit, sordidam indutus tunicam, ac indecenter laceram, & chirothecas in manibus, ruborum causa, habentem, qui ipsi singula pyrorum genera indicauit. Abrahamus Hebræus ac patriarcha, nemus apud Barsabam plantauit. Verùm quid tantoperè in hominum circa hortos cura & agricultura insisto?

insisto? Nónne & dij ipsi hæc peregerũt? Liber Pater in Nisa Indiæ monte platanos & lauros, iuxta templum: vt tantum soli in gyrum ad hanc rem cepit, quantum mediocri templo satis esset, vt Philostratus scribit. Huic autem malorum inuentionem Athenæus tribuit. A Venere Dea primùm satam in Cypro punicam, fabulæ testãtur. Aristeus, vt Diodorus Siculus memoriæ mandauit, Apollinis & Cyrenes nymphæ filius ac Deus post eius mortem à Græcis cæterisq; habitus, Sardiniam, consitis arboribus ex agresti cultiorem reddidit. Et vt caput istud in Nasone poëta finiam, is serendarũ arborum non perosus, sic de seipso loquitur:

Non meus amissos animus desiderat agros, De Ponto lib. 1.
Ruraq; Peligno conspicienda solo:
Nec quos pomiferis positos in collibus hortos
Spectat Flaminiæ Claudia iuncta viæ:
Quos ego nescio cui colui: quibus ipse solebam
Ad sata fontanas (nec pudet) addere aquas.
Sunt ibi, si viuunt, nostra quoq; consita quædam,
Sed non & nostra poma legenda manu.

De hortis, & ambulacris publicis. CAP. X.

PLEBEM, cui comparandorum, aut ædificandorum sigillatim hortorum facultas denegata est, horum tamen delicijs vsuq; priuatam iri, non tulit antiquitas. Quibus etiam post diurnas nocturnasq; operas, ac labores, sæpius tamen festis diebus, ad reficiendum animum, atq; corporis robur vterentur, ac fruerentur: vt non alia ratione, theatra, amphitheatra, circi, thermæ publicæ erecta, horti publico ære sæpius extra vrbem empti, aut alicuius priuati munificentia dilargiti, quàm vt vsui publico inseruirent: quemadmodum ciuitatum muri, fora, portus, litora. Ad quorum similem vsum, deambulacra, arborum vmbra opaca etiam posita. Eiusmodi autem horti Romæ, trans Tyberim fuerunt. In quibus templum Fortis Fortunæ. C. autem Cæsar, hos vltimo suo elogio publicè posſidendos populo reliquit. Prius enim M. Bruti fuerant. Cimon Atheniensis, vt multi suis scriptis testantur, plures pluribusq; locis habuit. Qui etsi illius tantùm priuatè fuerint, tanta tamen fuit in populum liberalitate, vt communis cuiq; in eos accessus, nulla vnquam adhibita custodia, patuerint. Athenis etiam ille ipse forum spatiosis ambulacris, platanis ordine consitis, & quoquouersum dilatis, variè exornauit. At minùs publicè, cuiquam collegio, aut religiosis quibusdam personis solum communes positi nonnulli fuerunt. Horti etiam infra Athenas, non procul à Pandrosi ædibus (vt inquit Pausanias) Veneri dicati. Vbi virgines, quæ canophori (autore in Verrẽ actione quinta Cicerone) nuncupabantur: quæ sublatis manibus, sacra quædam in capitibus supposita sustinebant. Horti verò publici pauci memorantur. Vsqueadeo enim illorũ apud priscos non frequens vsus fuit, singulis priuatim posſidentibus. Quamobrem ciuitates rarò illis donatæ, vt nec etiam publicè habendos curauerint.

De hortis Hesperidum, & alijs Africæ, & his, qui in Colcho insula, fuisse perhibentur, & adagijs, à malis Hesperidum. CAP. XI.

ESPERIDVM horti, non ciuitati, Reipublicæq; cuiquam communes fuerunt, ad quos ingressus quibuscunq; prohiberetur, & perdifficilis esset, serpente peruigili illos custodiente. Fama tamen, & poëtarum fabulis, non soli vrbi, non vni genti, tantùm communes, sed toti ferè orbi. Veruntamen scriptorum monimentis, non vsqueadeo publici, notiq;, quin ex eorum dissentientibus opinionibus, apud omnes de eorum veritate & historia addubitetur. Quid tamen de his illi tradiderint, adaperiam, vt primùm de illorum situ disseramus. Plinius autem, Solinus, ac Capella, eos in Mauritania, & in Lixi oppidi æstuario, in quod Claudius Cæsar coloniam deduxit, locauerunt, ducentis ab Oceano passibus. Ille autem bis alibi horum meminit, in luco, ex quo stagnum cadat, quod ante Berenicen vrbem est, vnam quidem ex quinq; Cyrenaicæ regionis ciuitatibus. Quæ in Syrtis extimo cornu est. Seruius verò Maurus, Massylam Mediterraneam vrbem Berenicæ Libyæ esse ait, vnde haud longè Hesperidum horti sint. Sic enim Dido apud Vergilium fatur:

Æen. lib. 4. *Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,*
Hesperidum templi custos, epulasq; Draconi
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos. Et Martialis:
Non mea Massylius seruat pomaria serpens.

Placidus autem eos in Æthiopia fuisse tradit. Verùm ad ea, quæ magis veritati propinquiora esse videntur, deueniendum, vti minùs famæ licentia, vulneretur, vtq; etiam fides ratioq; perhibeatur. E mari autem Oceano iuxta Lyxum æstuarium effunditur, adeò sinuosis lateribus tortuosum, ac flexuosum, vt procul aspicientibus, lapsus serpenteos, facta vertigine, mentiatur. Quæ res poëtis draconem peruigilem, pomorum custodem interpretantibus, iter ad fabulæ mendacium struxit. Draconem autem hunc è terra quidem natum dicunt. Alij è Typhone & Echidna; & centum capita, totidemq; voces habuisse. Cæteri autem volunt pastorem fuisse, Draconis nomine curæ eximiæ, vt propterea insomnis fingeretur. Cuius vi, fortitudineq;, ac vigilijs latrones & abigei, longè ab hortis, ac gregibus, arcerentur. De hoc enim custode sic Lucretius:

Lib. 5. *Aureaq; Hesperidum seruans fulgentia mala*
Asper acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem.

Ab Hercule autem interfectum Iuno inter sydera, atq; duas Arctos collocauit. Æstuarium verò istud insulam intra se amplectitur, vbi horti fuisse memorantur. Hæc autem insula fluentis & refluentis finibus aluei sinuata, ac in quibusdā æquoris spiris sita, sola ex vicino tractu aliquanto excelsior est, vt nec maris æstus eam inundare minimè possit. Quare finxerunt poëtæ, Atlantem hortos montibus cinxisse: quum huic Dea

Themis

Themis prædixiſſet, futurum Iouis filium qui ab eo poma diriperet. Sic enim illum apud Ouidium alloquitur:

Tempus, Atla, veniet, tua quo ſpoliabitur auro Metam.lib.4.
Arbor, & hunc prædæ titulum Ioue natus habebit.
Id metuens ſolidis pomaria clauſerat Atlas
Montibus & vaſto dederat ſeruanda draconi,
Arcebatq́ ſuis externos finibus omnes.

Hyginus in poëtico aſtronomico, è Pherecide refert, Iunonem cùm à Ioue duceretur, Terram aurea mala, cum ramis ſerentem inueniſſe: inde admiratam à Terra petijſſe, vt in ſuis hortis, qui in Africa vſq; ad montem Atlantem extenderentur, eiuſdem generis poma ſereret, cuius filiæ poſt matris plantationem mala decerperent. Quod hilarè fecit, & ibi poſteà cuſtodem ſerpentem ſtatuerit: vt propterea horti Heſperidum Iunonis fuerint. Nonnulli tamen aurea mala Veneri conſecrata affirmant. Cuius Heſperides, à quibus horti Heſperidũ, filiæ fuerint. Diuerſæ etenim autorum ſententiæ. Diodorus verò Siculus fratres duos fuiſſe ſcribit, Heſperum videlicet, atque Atlantem. Ex Heſpero autem natam filiam, quæ Heſperis vocata ſit: quæ ex Atlante ſeptem ſuſcepit filias, quæ Nymphæ Seruio fuerunt, Maiam ſcilicet, Electram, Taygeten, Aſteropen, Meropen, Abyonen, atq; Celeno. Quæ quidem à matris nomine Heſperides, à patre autem Atlantides dictæ. Lactantius autem Papinianæ Thebaidos interpres, illarum nomina Egle, Aretuſa, Heſperetuſa, fuiſſe ſcribit, vt tantùm tres poſuerit. Sunt etiam qui non Atlantis, verùm Heſperi filias fuiſſe memorent. Palephatus enim in eo libro, quem περὶ ἀπίστων ἱστοριῶν inſcripſit, aliter: vti Heſperum Mileſium tradat, qui Cariam incoluerit: cui filiæ duæ, vt ab eo Heſperides dicerentur. Hercules item ab Euriſteo Argiuorum Rege ad dicta mala auferenda miſſus. Eum autem monitum dicunt, non poſſe Heſperidum mala colligere, ni Atlantis ope iuuaretur: ipſumq́; ideò ad Atlantem perueniſſe, Cœlumq́; pro eo tuliſſe: atque ita mala, interfecto dracone, in Græciam detuliſſe. Quidam autem veram hiſtoriam referunt, vt Heſperidas puellas ab Hercule liberatas tradant, cùm fortè in litore ludentes à piratis raperentur. Cæteri verò alio modo, inter quos M.Varro, vt aurea mala, ſecundum antiquam conſuetudinem, capras, & oues intellexerint. Græci enim vna & eadem voce, & oues, & pomum ſignificant, hoc eſt τὸ μῆλον. & Seruius Menalum Arcadiæ montem dictum vult ἀπὸ τῶν μήλων, id eſt, ab ouibus, quibus refertus eſt: & μηλονομεύς, ouium paſtor. νέμω enim paſco eſt. Tunc enim oues ob raritatem, nondum vbiq; paſcentes, raras ac pretioſas fuiſſe conſentaneum eſt dicere. Pelles autem aureas id eſt, rufas habuiſſe referuntur. Sicut Argis Atreus vnam habuiſſe dicitur, quam ſibi Thyeſtes ſurripuit: Cuius etiam coloris fuit vellus arietis in Colchide inſula, ad quod è regio genere profecti ſunt Argonautæ. Diodorus enim fratres illos duos decora & exquiſita pulchritudine pauiſſe oues ſcribit, quæ ferè aureo & rubicundo colore eſſent: propter quod & aureæ exiſtimatæ ſunt. Hanc quidem opinionem ſentire videtur Ouid. dum cecinit,

Metam. 4. *Mille greges illi, totidemq; armenta per herbas*
Errabant, & humum vicinia nulla premebat.

De Atlante loquitur. Hesperides autem fuerunt filiæ, vt supradictum est, quarum greges abegit Hercules, occiso eorum custode. Schœnos ciuitas est, vnde fuit Atalanta cursu præpotens adeò, vt sponsos prouocaret, & victos posteà occideret. Hippomanes autem Venerem vt sibi adesset, rogauit. A qua cùm accepisset ex hortis Hesperidum tria aurea mala, puellam ad cursum incitauit, & singula cœpit iacere. Tunc Atalanta malorum colligendorum mora, ac cupiditate retardata, superata est. Prædictos verò hortos Lucanus sic describit:

Lib. 9. *Atq; insopiti quondam tutela draconis.*
Hesperidum pauper spoliatis frondibus hortus.
Inuidus, annoso qui famam derogat æuo,
Qui Vates ad vera vocat fuit aurea sylua,
Diuitijsq; grauis, & fuluo germine rami,
Virgineusq; chorus nitidi custodia luci,
Et nunquam somno damnatus lumina serpens,
Robora complexus rutilo curuata metallo:
Abstulit arboribus pretium, nemoriq; laborem
Alcides: passusq; inopes, sine pondere ramos
Rettulit Argolico fulgentia poma tyranno.

Seneca etiam, verùm alio carminis genere:

Arborq; pomis fertilis aureis
Extimuit manus insueta carpi:
Fugitq; auras leuiore ramo:
Audit sonitum trepidante flamma
Frigidus custos nescius somni:
Liquerat cùm iam nemus omne fuluo
Plenus Alcides vacuus metallo. Iuuenalis:
Credereq; possis surrepta sororibus Afris. Silius:
Quid domus Hesperidum aut luce iuuere dearum
Fuluos aurifera seruantes arbore ramos. Ouidius:
Arboreæ frondes auro radiante nitentes,
Ex auro ramos, ex auro poma ferebant.

Hanc autem fabulam, qui ad rationem mathematicam reducere volunt, per Hesperidas, horas vespertinas: per mala aurea, stellas atq; astra interpretantur. Hercules quippe sol appellatur: quo oriente astra rapi videntur, cùm non appareant. Idcirco ipsum τρυγῆσαι, id est, mala aurea detulisse, dicimus. In insula autem hortorum Hesperidum, nil aliud (autore secundo) præter Herculis delubrum, antiquius verò (vt ferunt) Gaditano, nihilq; aliud ex narrato aurifero nemore profert: & quòd tantam vetustatis memoriam propaget: præter oleastros, vel, vt ait Solinus, oleastro similes arbores. Apud Valerium Martialem adagialiter dicitur, Hortis Hesperidum beatiora. Cùm rem aliquam cæteris fertiliorē volumus denotare. Simul Græcum prouerbium est, μῆλον ἡρακλῆς. In eos, qui nil

in ſe,præter nomen præclarum habent. & aliud, μῆλα ἑσπερίδων δωρῆσαι. Id eſt,mala Heſperidum largiri. De eo profertur,qui magna, ſplendidaq; largitur.Romæ in Capitolio,intra limen,à dextris ſignum æreum, deauratum nudi Herculis,adhuc viſitur,dextra clauam,ſiniſtra verò Heſperidum aurea mala tenentis: ibi locatum, anteà verò in foro Boario repertum. Bœotij mala Herculi ſacrificabant. Alij enim Herculis ſimulacrum effigiabant,tria mala ſiniſtra geſtantis.Significantes triplicem illius virtutem, non iracundum, non voluptuoſum, non auarum. De alijs hortis Africæ meminit Procopius,vbi Vandalorũ regia eſſet,qui eſſent omnium quos vnquam ipſe conſpexerat,& pulcherrimi,& amœniſſimi. Enimuero fontibus toti irrigui,nemora vndecunque virentia. Pomiferæ arbores fructu ſuo vſqueadeò onuſtæ,vt defixis ſub eiſdem tabernaculis, milites, pro ſua cuiq; auiditate ſatiarentur. Alij horti,magis poëtarum figmentis, quàm ipſa hiſtoriæ veritate celebrati. Quales horti ab Orpheo in Colcho inſula poſiti,& deſcripti extiterunt :in quorum medio patula fagus, in qua vellus aureum appenſum,à Iaſone poſtea direptum.

De hortis apud Babylonem penſilibus, & alijs Ioacimi Suſannæ viri. CAP. XII.

SEQVVNTVR horti apud Babylonem penſiles, non tam ingenio,quàm magnifico ſumptu poſiti,non vtiq; poëtarum fabulis, ſed plurimorum monimentis famatiſſimi, tanta admiratione deſcripti, vt omnes quoſcunque alios ſumptu ſuperaſſe videantur: vt propterea, in his extruendis,mirum ingenium,mirum artificium defuerit minimè: vt Q. Curtius inter vulgata Græcorum mirabilia poſuerit:& etiam Antipater, κήπων τ' αἰώρημα καὶ ἠελίοιο κολλοσσὸν καὶ μέγαν αἰπεινᾶν πυραμίδων κάματον. Quare Valerius Martialis:

Aſſyrius iactet nec Babylona labor.

Æquum verò erit vt primùm de illorum conditore dicamus. Is autem fuit Cyrus,probabiliore opinione,atque in gratiam pellicis, quæ genere Perſa fuit. Ea,more ſuæ gentis,plurimùm hortis delectabatur, & prata in montibus videre cupiebat.Curtius tamen Regem Aſſyriorum fuiſſe Babyloniæ regnantem dicit, idq; opus in gratiam coniugis molitum, quæ ſyluarum & nemorum deſyderio detinebatur. Quæ ita maritum compulit,vt in campeſtribus locis, naturæ amœnitatem, huius generis opere imitationem videret. Abydemus (referente Euſebio) de præparatione euangelica, ſcribit Nabuchodonoſorem Babylonem triplici muro muniſſe,atq; in regia hortos penſiles plantaſſe. Hunc autem,& Cyrum,vnũ fuiſſe arbitror.Lectori tamen ſuum iudicium relinquo.Diodorus Siculus Semiramidem horum autricem extitiſſe,memoriæ mandauit. Receptior tamen opinio eſt,vt Cyrus hos eleuandos curauerit. Alios tamen illa, de quibus infrà dicetur. De horum enim ſtructura neq; ad vnum inter autores conuenit. Quid tamen de his memoriæ reliquerint, non omittendum. Quadratæ autem figuræ fuerunt, atq; iuxta arcem locati, quorum

quodlibet latus ad quaterna iugera extendebatur. Fornicibus ferebantur, vndecim pedum interuallo distantibus. Inde aliæ super alias excrescente altitudine erectæ, vt superiores, quæ murorum superficiem hortos ambientem continerent, quinquaginta cubitorum altitudine eminerẽt. Ex lapide enim coctili, & bitumine, tam pilæ quàm fornices ac fornicum intercessiones exædificatæ. Pilarum autem crassitudo pedum viginti fuit, latitudo verò duodecim. Solum autem, quod arbores alebat, hoc modo constabat. Trabes lapideæ longitudine sedecim, latitudine sex pedum erant. Super his autem pro pauimento arundines, asphalto compactæ. Desuper cocti lateres duplici ordine, gypso structi. Tertio tegulæ plumbeæ, ne qua humiditas ad testudines intermearet, & officeret. Aquarum etiam receptacula inerant, quibus superabundans humor efflueret. Q. Curtius tantùm lapidum meminit. Hoc autem pauimentum terræ patiens, quam tam altam iniecerant, adeousq; vt validas arbores, hæc moles sustinuerit, vt illarum stipites octo cubitorũ spatium crassitudine æquarent, atq; in quinquagenum pedum altitudinem adoleuerint. Adeoq; omnis generis frugiferæ ac si in sua terra alitæ fuissent. Decussatio ipsa, iucundum ac peramœnum conspectum præbuit. Procul enim aspicientibus syluæ in montibus suis apparuerunt, vt ab his etiam longè lateq; pateret despectus. Aditus illorum veluti in monte erat. Strabo verò pilas concauas, & terra plenas fuisse dicit. Quo profundius arbores radices agerent: & ibi ascensus scalares fuisse, per quos continua aqua ex Euphrate in hortos efferebatur, ab hominibus ad hoc opus constitutis. Diodorus tamen aquæductus ibi occultè ædificatos fuisse scribit: qui hortos irrigarent. Lumen quoq; inuicem fornices præbebant, vt in eis subtus diuersoria regia haberentur. Nostra tempestate capta à Solymano Rege Turca, Babylone, ibi hyemauit propter hortos illic frequentes, multarum arborum odoriferarum generibus consitos, & hortos ipsos Semiramidis, vt Paulus Iouius in Chronicis attestatur. Et cùm vetustas ipsa, non opera solùm facta, verùm etiam ipsam naturam paulatim exedendo perimat. Hæc tamen moles, quæ tot arborum radicibus premeretur, tantiq; nemoris pondere oneraretur, per multa tamen tempora inuiolata permansit, vt qui etiam nostra tempestate apud Babylonem profecti, ibi adhuc hortorum pensilium monumenta asseuerent. Babylone autem prope domum suam Ioacimus hortos habuit, ad quos, quòd cæteris præstantiores essent, Iudæi confluere solebant. In quibus Susannam eius coniugem & Helciæ filium ludentem & lauantem, senes duo eiusdem legis stuprare nixi sunt. Quæ, quia votis illorum annuere recusasset, adulterij rea, ab his delata. Verùm Danielis iudicis prudentia liberata, vno sub schino illam adulteratam, altero sub prino attestantibus: quamobrem depræhensa & intellecta illorum falsa accusatione, talionis pœna damnati, atq; lapidibus obruti.

Quòd Persarum Reges hortorum studiosi fuerint.

CAP. XIII.

ASIAT

SIATICI præ cæteris vniuersi orbis, delicijs ac voluptatibus dediti semper fuisse memorantur. At inter eos magis Persæ: quorum reges reliquis Asiæ principibus, diuitijs potentissimi semper fuerunt: quæ vt plurimum voluptatum comites ac pedisequæ sunt: vt his quoque sæpius naturæ quadam licentia, ad delicias stimulemur. Quas quidem ad hortos extruendos, & cæteros deliciarum omnium apparatus, profusissimè effuderunt. Inter hos enim (de Cyro supradictum) vt Plutarchus suis scriptis mandauit, Tissaphernes superbissimus fuit, atque Græcanici generis inimicissimus. Plures hic, more Persarum Regum hortos pulcherrimos atq; amœnissimos habuit, in quibus perennes fontes, prata salubria, ambulacra, faberrimè instructa essent, omnibusq; alijs, quæ regios hortos decerent, ornati. Adeò enim ille Alcibiadem ingenti amicitia prosecutus, vti magnificentiores hortos suos huius nomine vocari iusserit. Huius etiam gentis Rex Artaxerxes, siue suorum successione, siue etiam ipsius voluntate & institutione, plures hortos habuit, vt de his, hoc præclarum & memorabile gestū idem autor suis monimentis adscripserit. Cùm enim ille, cum suis militibus, è Cadusiorum profectione, ad hos deuenisset, suis longo itinere, longa etiam regione, incultaq; ac sterili languentibus cædendos, ad fouenda defessa & languida corpora permisit. Hærentibus itaq; militibus, propter hortorum splendorem ac ornatum, arborum verò magnitudinem & elegantiam, primus arrepta securi, quæ inter cæteras proceritate & raritate excellebat, arborem euertit: quò ad reliquas deturbandas, audaciores suos redderet. Nunc de Semiramide, quæ etiam Persarum regina fuit. Quæ etsi sexu mulier fuerit, gestis tamen, ac præclaris facinoribus, plusquam vir: regia certè administratione digna, vtq; etiam ab hortorum cura, & magnificentia, vt Reges Persæ, non vacauerit, vt pensilium tamen ædificatrix minimè fuerit. Alios enim si non his pares, sumptu tamen, ac spectabilitate non inferiores ponendos procurauit in loco etiam altissimo, vt longè, sicut & pensiles, spectarentur. In Mediam etenim regionem profecta, ibidem prope Chaonam vrbem, prodente Diodoro Siculo, supra petram immensæ ac stupendæ altitudinis peramœnos seruit: in quorum medio splendida & superba ædificia, ad omnes delicias, ad omnem deniq; voluptatem erexit: è quibus tum hortorum latitudinem, tum exercitū omnem in campis existentem longissimè lustraret. In his autem diutius commorata, loci amœnitate illecta, quieti ac voluptatibus indulgebat. Ad hos enim, longo itinere, per conualles multas, abruptaq; ac præcipitia loca, aditus perdifficilis erat, vt arcis loco etiam ij haberentur, vt etiam è labore, post ingressum amœniores circunspicerentur. In eadem item regione alios posuit, iuxta Bastiganum montem, qui Ioui sacer fuit, in patentibus campis. Horum autem ambitus, stadiorum duodecim erat. Fons ibi abundè effluens, vt horti, quod satis esset, illius aqua irrigarentur. Habuerunt etiam Reges Persæ alios apud Susam, regio sumptu cultos, sicut sacri Bibliorum libri testantur.

De

De hortis Alcinoi, Tantali, Adonidis, Midæ regum, & adagijs, ἄκαρπος εἶ ἀδόνιδος κήπων. *et, Ex Tantali hortis fructus colligis.* CAP. XIIII.

SVPEREST, vt de alijs regum memorabilibus hortis disseramus, & primùm de his, qui Alcinoi Phæacum Regis fuisse scribuntur, Homero præcone, apud exteros omnes magis quàm arborum ipsarum biferarum pretiositate, aut fructuum vbertate, cæteraq; elegantia celebres: tanti enim est à viro doctissimo, & percelebri scriptore, ad posteritatem laudari, vt quæ falsa ab his produntur, sæpe pro veris credantur: vt etiam Iustinus & philosophus & martyr, in oratione parænetica, Homerum ipsum in illorum descriptione dicat, paradisi simulacrum & historiam retinere voluisse, quam ille ex patrum monimentis, sicut pleraq; alia, nouisse poterat. Nempe nunquam exstitisse multi arbitrantur, sed tantùm ab Homero effictos. Sicut etiam nonnulli è neotericis existimarunt (inter quos Petrus Bembus) qui Corcyram insulam nauigarunt. Id autem ex aëris intemperie: in ea enim neq; vites, neq; arbores biferæ visuntur, neq; aliud id simile, quod insulæ feracitatē coarguat, & demonstret. Tantum abest, vt illius incolæ, his natiuis terræ & aëris dotibus fruantur. Hæc autem nunc Colphuna dicitur, & sub Venetorum imperio est. Fuit autem Corcyra (vt nonnihil de hac afferamus) vna ex Asopi filiabus, à Neptuno rapta, & in eam insulam delata, à qua nomen accepit: vt illa stupri ratione hanc mercedem meruerit. Ex ea itaq; natus est Pheacus, qui & Alcinoi pater fuit. Hic verò naufragum Vlyssem hospitio liberaliter atq; regiè suscepit, & in Ithacam patriam deducendum curauit. A Phæaco posteà insula nomen commutauit. Sed iam Homerum, hortos perscribentem audiamus,

Odyss. lib. vlt.

ὦ γέρον, οὐκ ἀδαημονίησ' ἔχει ἀμφιπολεύειν
ὄρχατον, ἀλλ' εὖ τοι κομιδὴ ἔχει, οὐδέ τι πάμπαν
οὐ φυτὸν, οὐ συκῆ, οὐκ ἄμπελος, οὐ μὴν ἐλάιη,
οὐκ ὄχνη, οὐ πρασίη τοὶ ἄνευ κομιδῆς κατὰ κῆπον,
ἄλλο δὲ τοὶ ἐρέω, σὺ δὲ μὴ χόλον ἔνθεο θυμῷ
αὐτὸν σ' οὐκ ἀγαθὴ κομιδὴ ἔχει, ἀλλ' ἅμα γῆρας
λυγρὸν ἔχεις, αὐχμεῖς τε κακῶς, καὶ ἀεικέα ἕσσαι.
οὐ μὴν ἀεργίης γὲ ἄναξ ἕνεκ' οὔ σε κομίζει,
οὐ δὲ τὶ τοὶ δούλειον ἐπιπρέπει εἰσοράασθαι
εἶδος καὶ μέγεθος, βασιλῆι γὰρ ανδρὶ ἔοικας.
τοὶ οὕτῳ δὲ ἔοικας ἐπεὶ λούσαιτο φάγοιτε,
εὑδέμεναι μαλακῶς, ἡ γὰρ δίκη ἐστὶ γερόντων.

De his etiam Latini poëtæ meminerunt. Homerus Mantuanus in secundo Georgicorum:

Pomaq; & Alcinoi syluæ.- Ouidius in Metamorphosi:
Proxima Phæacum fælicius obsita pomis,
Rura petunt.- Iuuenalis:

- Et

- Et reliquis Virronibus illa iubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Phæacum autumnus habebat. Statius:
Quid bifera Alcinoi laudent pomaria, vosq;
Qui nunquam vacui prodistis in æthera rami. Propertius:
Nec mea Phæacas æquauit pomaria syluas.

De hortis verò Adonidis, sic Plinius: Admirata est antiquitas, non propter fructum, aut abundantiam, aut raritatem, verùm propter inanem voluptatem, & artem, qua faberrimè exculti erant. Plato enim in Phædro, eos in vasis fictilibus fuisse scribit: propterea ab eis tractum adagium ἄκαρπος εἶ ἀδώνιδος κήπων. Quòd de his dicitur, qui nil generosum peragunt. Midæ autem horti in Macedonia fuerunt: quorum meminit Herodotus. In his enim rosæ sexagenûm foliorum nascebantur, quæ & cæteris fragrantiores essent. Ibi exceptus Silenus fuit. Midas autem Gordij filius fuit. De hortis Tantali Philostratus in vita Apollonij. Super flumine enim illi finguntur fuisse: vt ij in prouerbium cesserint, ex Tantali hortis fructus colligis. Id est, ea consectaris, quibus frui non licet, vel quæ nusquam fuerunt.

De hortis Sallustianis, et Senecianis. CAP. XV.

OMNIVM autem hortorum, qui intra vrbem Romam vnquam positi sunt, pretiosissimi fuere Sallustiani atque præstantissimi, non tam ob illorum amœnitatem, quàm ædificiorum sumptuositatem: vt in dominum M. Tullius Cicero, tanquã nimiùm splendidos obiecerit eos. Quippe Sallustius, C. Iulij fauore ac patrocinio, interioris Africæ præturam consecutus est: qua verò diues effectus, Romamq; reuersus, hos comparauit, & omnibus, quæ ad hortos pertinent, diuitijs muniuit. Siti quippe fuerunt, vt P. Victor ait, in regione sexta. Alij designantius, à Mamurri vico, & ad campum sceleratum, prope portam Collinam diffundebantur. Extant quoq; hodie hortorum vestigia, in profunda valle, parum infra portam Salariam, inter montem Quirinalem & Hortulorum collem. Locusq; ille ab incolis nunc corruptè Sallustrium dicitur. In his aquæ subterraneæ, quæ hominum opera commodissimùm hortos irrigabant. Posteà autem Augusti fuere, vt Africanus Iurisconsultus libro trigesimo Digestorum scribit. Vespasianus vt plurimum in his habitauit, raro in palatio, vt Xiphilinus autor est. Aurelianus etiam princeps, in his degere, quàm in regia maluit. In quibus porticum milliarium à mille passibus dictam, exædificauit: in qua quotidie equos, & se quoq; fatigabat, quamuis non satis prosperæ valetudinis esset. Sæpe enim amœniora loca, hominum societates, & aëris temperies, ad id nos incitant, quòd præter ætatem & vires sint, vt ea facilius feramus. In his mortuus Nerua princeps ætatis suæ anno septuagesimo. In eo enim loco, marmor, cum hac inscriptione non longè ante nostram tempestatem, repertum: M. AVRELIVS PACORVS, M. COCCEIVS STRATOCLES ÆDI-

TVI VENERIS HORTORVM SALVSTIANORVM BASEM CVM PAVIMENTO DIANÆ D.D. Post hos autem Seneciani, magna æstimatione fuerunt. Nam, vt inquit Tacitus, horum amœnitate, quasi principem superabat. De quibus Iuuenalis:

- Et magnos Senecæ prædiuitis hortos Clausit.

Ædificijs verò magnifici fuerunt, & tanto splendore, vt Neronem ad domini necem incitarint.

De cæteris vrbis Romæ, et Italiæ hortis. CAP. XVI.

SVPRA de Atheniensium nonnullis hortis à nobis dictum: quibus illi, vt fuit horum potens opulentia, tum solers & ingeniosum artificium, non caruerunt. A quibus item quicquid dignum fuit, cùm in ædificijs priuatis, publicisq;, & omnibus artibus mechanicis, tum in scientijs omnibus, & in administranda Republica, atq; disciplina militari, & omni ornatu cùm publico, tum priuato Romani accommodarunt: vt tamen isti, illis longè, præterquam in doctrinis, superiores euaserint. Horti verò Romæ, sicuti Athenis, celebres fuerunt. De Sallustianis ac Senecianis exaratum. Alij verò plures, immenso sumptu, & profusa largitione ædificati, vt Iuuenalis, sub hortorum denominatione, dum dicit, Criminibus debent hortos, diuitijs fieri malos: ac si velit innuere, bonorum largitate, hortos plantatos. Mecœnetiani, amplissimi ac ditissimi fuerunt in regione quinta, vt voluit P. Victor, in Exquilijs locati. De his verò sic Horatius:

Lib. Serm. 1. sat. 8.

Huc prius angustis eiecta cadauera cellis
Conseruus vili portanda locabat in arca.
Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,
Pantalabo scurræ, Nomentanoq; nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat, hæredes monimentum ne sequerentur.
Nunc licet Exquilijs habitare salubribus, atq;
Aggere in aprico spatiari: quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum.

In his etiam Mecœnas turrim exædificauit, ex qua vrbem conspiceret, eodem ad eum autore:

Carm. lib. 3.

Fastidiosam desere copiam, &
Molem propinquam nubibus arduis.
Omitte mirari beatæ
Fumum, & opes, strepitumq; Romæ.

Ex ea Nero spectasse vrbis incendium proditur. Mesa tempore Tranquilli dicebatur. In his etiam Priapus ille erat, de quo idem in eodem loco. In his etiam fuit domus Vergilij, vt scribit eius interpres Donatus. In monte etiã Exquilino, horti Pompeiani positi. De quibus Plutarchus in eius & Catonis Vticensis vitis. Ibi autem numerata pecunia, quæ illius largitione in tribus diuisa est. Hos enim C. Cæsar M. Antonio donauit, dicente Appiano. In quibus itidem, cùm in Senatu occisus est, morabatur.

tur. Demetrius Pompeij libertus hortos,nō minimi pretij,vt idem autor ſcribit,poſſedit.Mariani pulcherrimi fuerunt.Qui ſi Marij extiterint,vſq; tamen ad Neronis tempeſtatem durarunt. In Ianiculo horti Cæſariani, prope naumachiam. Horti Plantiani, vel vt alij volunt, Plautiani, in regione quinta vt ait P.Victor. In Ianiculo etiam Liuiani. Argiani verò in regione ſeptima,P.Victori Aſiniani,in regione duodecima.Lanianorum Suetonius in Caligula meminit, in quos eius cadauer aſportatum,& tumultuario rogo ſemiambuſtum. Cn. Tremelij Scrofæ, horti fuere, vt M.Varro ait, in ſacra via, contra auream imaginem. Horti Prinitij, in regione decima. Luculliani autem in regione nona, vt meminit P.Victor. Plutarchus autem inter Regum hortos atq; ornatus ampliſſimos poſuit. De his enim amplè M.Varro vt in his diutius immorandum non arbitror, vt qui plura deſyderet, hunc adeat. Principum autem fuerunt Galbæ, in via Aurelia, Getæ Domitiæ, in regione decimaquarta, vt inquit P.Victor. Galieni, ad quos cùm iret,vt reliquit Capitolinus, omnia palatina officia ſequebantur: & Variani, de quibus etiam Vopiſcus. Extra vrbem autem, atque in Italia, pauci memorantur. Etſi ibi innumerabiles, propter Romanorum & Italorum opulentiam ac delicias, terræ vbertatem, & aëris clementiam fuiſſe par eſt dicere. Apud Fondos horti Varroniani,vt illorum hodie adhuc extent veſtigia.Iulius verò Fronto ad caput arcus virginis Seruilianos ponit.Torquatianorum verò idem meminit, Palantianorum, Epaphraditianorum.

Præfatio libri ſeptimi.

IAM'QVE *verò locus vrget atque vltrò impellit vt materiam ipſam, quam deſcribere inſtituimus, propius aggrediamur & attingamus. Multum enim etſi non extra rem ſpatiati, vt iam bonus æquuſque lector vltrò me amplius diuagatum minimè conqueratur. Quæ autem ſequuntur, lectorem ſcire velim, non tam ex Græcorum Latinorum & nonnullorum vulgarium autorum ſcriptis, in monimenta mea redegiſſe, quàm ipſa experientia, per plurimos annos, improbo labore, peruigili ſtudio didiſciſſe. Pluribus locis, ſatis inſitisq; arboribus, vt mea diligentia, ſuorum dictorum magis experiens & verius enucleator, quàm ſuorum tantum lector atque tranſcriptor, extiterim, quòd in his aut ſaltem multis contigiſſe arbitror, quòd ex illorum exaratis, & ex his quæ ex illis experiri volui, compertum*

ſatis ſuperq́; ſatis habui, vt multa ſæpe vana & falſa ab ipſis tradita cognouerim, quæ illi ab alijs accepiſſe, & absq́; vlla cognitione cæteris reliquiſſe, par eſt dicere. Ut hæc mea poſtea in publicum atque in communem vtilitatem audacius & alacrius emiſerimus. Meæ autem & ſcientiæ atque experientiæ teſtes erunt horti mei Curtiani, in fundo liberali Pluuiano paterno auitoq́;, mea manu ſati inſiti, & ibi primùm noſtra tempeſtate & apud nos in ordinem decuſſati, vt noſtris poſtea huiuſce rei normam dederim & reliquerim, & exemplum fuerint, & à me per plurimos annos exculti. In his enim ad duo millia & longè amplius arbores cicuratæ & inſitæ. Ex omni quidem arborum fructiferarum genere, quod aër, quod regio ferre ſolet. Teſtes inſuper illi erunt, etiam extranei & longinqui aduenæ, qui in dies ad illos viſendos ſe conferunt. Arborum verò ſylueſtrium illic etiam ſyluæ quattuor duæ cæduæ, aliæ ex arboribus altis & patulis & ad vmbram in perpetuum reſeruatis, quarum vna tonſilis, vt harum priſtinum morem, apud nos reſtituerim. His etenim, quæ poſteris trado, ſpecimen aliquod antea facere decreui, imitatus verò, cuiuſlibet artis doctiſſimos operarios, qui priuſquam aliquod egregium & arduum opus molliantur, huius aliquam faciem charta, cera, lutóve aut ligno effigiant. Architecti verò ichnographia, pictores ſciographia, ſtatuarij orthographia, quibus futurum opus elegantius ac perfectius ſtruatur, erigatur.

HORTORVM LIBER SEPTIMVS.

Arbor quid, & qualiter à frutice, & frutex à subfrutice differat. CAPVT I.

PROPOSITA nobis arborum consideratione atq; materia, quid sit arbor, & qualiter à frutice, & ab hoc subfrutex differat, necessarium explanare duximus. Absurdum etenim esse semper existimaui, eum qui eius rei, quam tractaturus est, ignorare definitionem. Vt antequàm ad arboris significationem accedamus, priùs declaremus quonam modo antiqui arboses pro arbores autore Festo, dixerunt, & arbos etiam pro arbor vsurparunt. Sic enim scribit Fabius Quintilianus. Nam vt Valesij & Fusij in Valerios Furiosq; venerunt, ita arbos, vapos, & clamos ætatis fuere antiquæ, exclusa r. Sed arbos remansit, qua nunc quoq; vtimur, & ea pluries Secundus. Verùm Agrætius inter has dissidium aliquod posuit, vt arbor omne lignum sit, arbos non nisi fructifera dicatur. Arborem autem esse Theophrastus dixit, quæ à radice, vno caudice, ramosa nodosaq;, ac surculosa, ad iustam magnitudinem, & ad plures annos assurgit. Quod autem statim à radice multiplici, ramosum sese attollit, frutex dicetur, cuiusmodi generis sunt myrtus, punica, corylus, pyrus, malus, sambucus, vlmus, cythisus, alaternus, cerasus. Sunt enim eius naturæ, vt pluribus à radice virgultis, spontè, atq; etiam recisæ nascantur. Eiusmodi verò sunt omnes in syluis cæduis arbores: vt hac ratione Secundus, inter frutices cedrum, & genus aliquod palmæ, cupressum, laurum, iuniperum, pinum, terebinthum, lentiscum posuerit. Quæ autem, si cultura ab inferiori, caudice vno relicto, virgis purgentur, in arbores transeunt. Vt quæ natura fruticei generis sunt, arbores cultura fiant: vt Theophrastus hoc modo amerinam, hederam, paliurum, arbores fieri posse tradat. Contrà verò quædam plantæ, quæ sui natura arbores sunt, & vno caudice eriguntur, ab infimo tamen caudice recisione plurium virgultorum fiunt, vt dein in frutices hac ratione transeant: cuius naturæ sunt pyrus, malus, vlmus, populus, etiam salix, cupressus. Sic enim natura quæ arbores fuerant, in frutices migrant: & contrà, quæ frutices, cultura & arte arbores. Frutices autem Vergilius sic exprimit:

Pullulat ab radice alijs densissima sylua:
Vt cerasis, vlmisq; etiam Parnasia laurus Georg. lib. 2.

Parua sub ingenti matris se subijcit vmbra.

Multum itaq; in his aëris beneficium,soliq; vbertas & natura operantur, vtì vno in loco planta eadem arbor sit, alibi tamen frutex : vt de palma est quæ pluribus stolonibus,per totam Syriam,humidis locis est. Inter ea autem , quæ frigidis & aquaticis gaudent, aquaticos frutices, secundum Plinium conuenit dicere. Inter quos sanè principatum obtinebunt harundines. In India tamen in tantam crassitudinem crescunt,vti ex singulis internodijs,nauigia,ad plures homines vectitandos fabricentur vt ibi eas nominare frutices inconueniens sit. Staurobatem Indorum Regem aduersus Semiramidem in Indos bella molientem , in apparatum bellicum naues ex harundinibus millia quatuor fecisse Diodorus scribit. In Arabia item & Babylonia (multis attestantibus) malua senis solùm mensibus arborescit:apud nos autem neque fruticis locum vendicabit. Vnedo autem , apud nos fruticei generis est : in Arabia verò autore Iuba in quinquagenum cubitorum altitudinem assurgit. Ferula etiam in fruticum genere,ab omnibus annumeratur: at in Nerio vna ex insulis fortunatis(scribente Theophrasto)altitudine tanta,vt arbor existimetur.Erunt etiam frutices in quodam arborum genere,vt in ilice, quercu & in ceraso acetoso, inter quæ arborum genera,frutices reperiuntur fructu, folio, floreq; illis similes, sed magnitudine, & caudicum differentia, ab his dispares. Sed hæc differentia facilius depræhendi, quàm fruticis, & herbæ. Nam herbarum maiorem partem rei herbariæ interpretes inter frutices assignarunt.Interq; hyssopum,saluiam,marrubium,rutam,vti sub hac appellatione plures quàm triginta apud eosdem annumerauerim , quæ superioris fruticis voce, compræhendi non possunt neq; merentur. Quare Græci saniori vtentes consilio , prædictum discrimen lucidius fecerunt. Itaq; inter fruticem & herbam aliud subdiderunt, φρύγανον scilicet : subfruticem nonnulli vertunt : qua appellatione dici possunt, quæ in genere herbario frutices vocantur. Fruticem autem illi θάμνον vocant. Inter frutices autem connumerabitur soboles illa arboribus prope radices adnascens,à qua frutificari verbum,quasi frutex ex arbore nascatur. Cicero Attico : Animis enim vsi sumus virilibus, consilijs (crede mihi) puerilibus:excisa enim arbor,non euulsa:itaq; quàm fruticetur,vides. Et frutificare,quasi frutices emittere:quo vsi Plinius,& alij autoritatis receptæ autores. Arbor præter eius communem significationem, beluam marinam denotat , vastis dispansam ramis , cuiusmodi forma in Gaditano mari visitur.Iuba ad Caium Cæsarem autor.In arboribus genus bifariam considerari , vt commune sit omnium arborum : speciatim verò, cùm pyri, aut oleæ, vel pruni genus quoddam dicimus. Galenus autem genus generaliter in arbore posuit,speciem autem platanum,vlmum,& cæteras.

De generali arboris appellatione. CAP. II.

VISO, quid sit arbor , videndum quid illius appellatione contineatur,vti etiam quædam comprǽhendat, quæ speciali frutices dicuntur, vt arundines, hædera , autore Vlpiano Iurisconsulto.

Stirps

Stirps quoque oleæ, & ſalicis arbor erit, quæ propriè frutices ſuprà diximus. Præſertim verò, quæ è fruticibus, cultura, aër, locus, arbores fecit. Ampliſſima autem eſt,ex lege duodecim,vel legis Aquiliæ formulis: aut cùm quis furtim arborem ceciderit, vt ex his obnoxius ſit, ſi ex ſeminario ſtirpitus tranſtulerit,tametſi terram nondum compræhenderit:etiam eam,cuius radices viuere deſierint,quamuis terra contineatur. Nec quoque illam, quæ ſubuerſa, transferri tamen adhuc, atq; reponi poſsit. An autem vitis,arboris nomine veniat hoc loco,diſputare non refert: quandoquidem toto hoc iſto opere,nulla ratio illius habita ſit.

De arborum membris, & illorum cum hominis membris conformitate. CAP. III.

RBORIBVS autem cum animalibus, præſertim verò cum hominibus, ſimilitudo permaxima. Cuius quidem ratio non vno in loco dicetur,ſed paſsim,& cùm materia ſeſe offeret. Hic enim tantùm de ipſarum membrorum, cum hominis membris comparatione & ſimilitudine. Nam & illis natura (optimus artifex) membra formauit. Quod elegantiſsimè L.Columella his verbis edocuit. Hac lege virgulta progenuit,hac vitium genera figurauit. Quibus quidem ipſa mater & parens, radices, velut quædam fundamenta iecit, vt his quaſi pedibus inſiſterent. Truncum deinde ſuperpoſuit,velut quandam ſtationem corporis, & habitus. Mox ramis diffudit,quaſi brachijs: tum caules, pampinosq; elicuit, velut palma. Carmine autem expreſsit Ouidius, ſub Daphnes in laurum & Phaëthontis ſororum in populos conuerſione:

Mollia cinguntur tenui præcordia libro: Metam.lib.1.
In frondem crines, in ramos brachia creſcunt:
Pes modò tam velox pigris radicibus hæret:
Ora cacumen habent.- Alibi:
Luna quater iunctis implêrat cornibus orbem, Metam.lib.2.
Illæ more ſuo (nam morem fecerat vſus)
Plangorem dederant: è queis Phaetuſa ſororum
Maxima, cùm vellet terræ procumbere, queſta eſt
Diriguiſſe pedes: ad quam conata venire
Candida Lampetie ſubita radice retenta eſt.
Tertia cùm crinem manibus laniare pararet,
Auellit frondes. hæc ſtipite crura teneri,
Illa dolet fieri longos ſua brachia ramos.
Dumq; ea mirantur, complectitur inguina cortex,
Perq; gradus vterum, pectusq;, humerosq;, manusq;
Ambit, & extabant tantùm ora vocantia matrem.

Nam ſicut (vt ait Ariſtoteles) in animalibus, oſſa, neruus, cutis, viſcera, pili, fibræ, venæ, ſimilares partes ſunt: ita in ſtirpibus lignum, radix, cortex, frondes, eædem ſimilares partes, quæ eidem ὁμοιομερῆ dicuntur. Sed hæc ſpecialius, vt facilius dignoſcantur, tractanda erunt. Radices autem in arboribus

boribus ora erunt. His enim insunt, pro summa parte, quibus alimenta hauriunt: vt quæ extrinsecus attraxerint, deinde in cætera arboris membra, per medullas, robur, corticem, diffundant, & dispensent: vt proinde radices nutrimentum suggerant: quemadmodum animalia, oris hiatu: Et hoc præstare radices, autore Plinio, quod venter in homine, videntur. Et, vt pulchrè aiebat Musonius, Quemadmodum plantæ ad perdurationem, non ad voluptatem, aluntur: sic hominibus vitæ perducendæ causa, non voluptatis, victus esse debet. Sed super hac re Lucretium audiamus, rerum naturalium optimum interpretem:

Crescunt arbusta, & fœtus in tempore fundunt,
Quòd cibus in totas vsq; à radicibus imis,
Per truncos ac per ramos diffunditur omnes.

At sicuti fibræ in homine sunt, vtq; etiam ac in arboribus, in quibus minutulæ radices, fibræ dicuntur. Hoc enim modo Plinius eas vocat, dum ait, Solum eligi oportere, quàm minimè rimosum, ne sol exurat fibras. Alij tamen easdem in arboribus dixere, per totum porrectas, vt animalium venas. Caudex verò, qui & truncus & stipes dicitur statim à radice sursum assurgens, quasi plantæ corpus est. Qui verò à caudice rami progrediuntur, brachia erunt. A ramis autem surculus ille simplex progrediens, digitus erit, tanquam à manibus pedibúsve oriens. Humeros enim in arboribus, Plinius non illam arborum summam partem, sed huic proximam, veluti in homine summæ parti, scilicet capiti proximi sunt. Cerebrum sicuti in homine, altiori sedet loco, sic arborum ipsarum cacumen est. Id in palmis encephalon Galeno, Dioscoridi verò encardion, quòd in eo (autore Plinio) dulcis insit medulla, esculentum est: quo, inquiente Xenophonte, delectati milites quidam, ob suauitatem: sed illis huiusmodi esus, maximum capiti dolorem intulit. Nodos dixerunt, vnde se noui proferunt surculi & ramusculi: qui certo spatio inter se distantes, nonnunquam bini triniq;, aliquando quaterni plurésve, vt in abiete, prodeunt. Græci ὄζους appellant. In herbis enim geniculus, vnde folium siliquaq; profertur. Nodos tamen in plantis Aristoteles neruis persimiles putabat. Oculi in surculis vocabuntur, vnde nouus alius adnascitur. Germen id est, à qua oritur surculus, vnde germani, quasi ex eadem stirpe geniti. Gemma idem quod oculus Festo Pompeio. Alæ autem veluti in hominibus, partes illius sub brachijs concauæ & pilosæ dicuntur: ita etiam in ramorum ramis, partes illæ, etiam sub eisdem, ab illorum initio concauæ. Verùm non id omnibus, neq; teneriusculis euenit. Sed id maximè quercui accidit, autore Plinio. Græci μασχάλας vocant. Arborum autem frons coma est, sicut in homine crinis, vt propterea arborum frondes, crines sint. Sunt autem panniculæ, nucamenta, quæ ex arboribus resinam præter laricem fundentibus, scamatim callo compactili, dependēt. Spadices ramusculi, cum suo fructu sunt. Græci βαΐν vocant. Gellius autem termitem è palma auulsum spadicem vocauit: vnde terminare verbum, quod antiqui agrorū diuisores, antequam metæ inuentæ essent, terminibus designabant. Festo autem Pompeio, termes ramus ab arbore

decerptu nunc folijs repletus,nunc minus glaber. Horatius,

Nunquam fallentis termes oliuæ.

Turiones,teneritates summitatum arborum sunt,à folijs,sua mollitie parum diuersi. Quisquilias, Festus esse ait quicquid ex arboribus minutum cadit. Pollicem Columella sic effigiauit: Atq; frondatione cauendum,ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis virgis redduntur. Plagam enim illam vocat,quæ fit in incisione. Quæ si in transuersum fiat,pollicis hominis figuram imitatur. In insitione autem cùm rotunda sit, calicem Plinius vocat. Acromone siue Sciale, Græcis, rami prægrandes,& robustiores sunt,in quos arbor statim à caudice sese extendit. Ijdem summos fici ramorum cauliculos teneriores cradas,sicut olearũ thaliam,vocant.

De membris arborum intrinsecis. CAP. III.

E his,quæ extrinsecus membratim apparent,dictum:reliquum est,vt de his,quæ intus sunt,quibus atq; in homine eadem appellatio. Estq; in alterutro intra,sicut exterius,similitudo quædam. Nam veluti in animalium corporibus, sanguis,caro,ossa,medullæ,nerui,venæ,adeps,cutis sunt:ita & in arboribus. De quibus particulariùs tractandum. Sanguis autem in arboribus,humor illarũ erit,cutis cortex: subest huic caro. Inter neruum & venas alij collocant. Nec omnibus carnes, adipésve largæ sunt: sicut nec animalium acerrimis. In quarundam verò arborum carnibus,venæ, pulpæq; sunt:quas cæteri neruos appellant,maximeq; in ficulnis arescentibus depræhenduntur: in quibus tantummodo hæ relinquuntur. Sed earum facile discrimen. Quippe venæ latiores, candidioresq; ramulos habent, veluti in homine. Venæ etiam in arborum folijs dicuntur per ipsa folia ramatim dispersæ, humorem habentes: quibusdam nerui dicuntur. Pulpa in arboribus, idem quod animalium musculum. Ad germinandum infœcũda, fissilisq; est:ideò fit,vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite, vel grauis sentiatur, rectis meatibus penetrante sono. Vnde an sit torta depræhenditur. Pectines, Plinius in arboribus vocat, earum materiei lineas, per longitudinem rectas,pectinum modo compositas. Græci κτηδόνες.

De arborum corde. CAP. IIII.

VNC de corde,tanquam de principaliori,sicut hominis, in arboribus membro: quod in homine natura prudens & sui ipsius conseruatrix,in medio thoracis veluti in sede nobiliori collocauit,tanquam Rex in medio populi conuentu ac corona. Atq; id vt tutius sederet,& à circunstantibus tueretur:tunica enim contegitur,& conuoluitur,quam Græci περικάρδιον χιτῶνα vocant:ac si cordis inuolucrum dixeris:cuius officium est,vt ab iniurijs cor tanquam rex,exterius defendatur. Ideò illa dura,tanquam aliquod propugnaculum sit, quòd cor ipsum circunsepiat. Sic etiam cor in medio arboris situm,vt arboris maximè materiei præcipuũ:

quod & cortice & carne, quandoq; pluribus: vt in arborum multis generibus vestitum & custoditum. At in ipso, propter tot arborum in natura differentias variatum: maximè verò in nomine. Nam plures medullam, cor, matricem, & viscera in arbore vnum & idem existimauerunt. Theophrastus μήτραν, & ex aliorum sententia καρδίαν atq; μυελόν, hoc est, matricem, cor & medullam vocat. Medullam Gaza apud Theophrastum matricem interpretatur, si Hermolao credimus. Materiei autem vniuersæ, pars durissima atq; rarissima est. A cætero autem ligno, colore nigrescente, vel flauescente distinguitur. Quod facilius in nonnullis arborum generibus videre est, vt in genere quercuum. In iuglande verò Aëtio isca dicitur. Vulgus etiam rusticorum cor vocitat. In nonnullis autem arboribus tertium à cortice erit. Os enim in homine proximum medulla est. In plantis vulgus vocat id, quod stagmineum & lanuginosum in medio ligni est. At in arborum generibus, non eadem cordis ratio. Quibusdam spissius ac durius, vt corno, robori, cytiso, pruno, cuius cor ad rubedinẽ tendit, moro, ebeno, cedro, loto, vlmo, taxo: quæ omnia ossea ob duritiem existimauerunt. Neq; omnibus simile: alijs enim carnosum, alijs lignosum, cæteris membranis persimile. Carnosum verò fico, punicæ, ferulæ. Lignosum larici, abieti, pino. Quidam autem cor habere materies omnes existimarunt, sed quod facilè possit conspici minimè. In nonnullis enim non in medio ligni, sed per totum lignum dispersum, vt in buxo, olea, abiete, ilice, loto. Alij nonnullas carere arbitrantur: vt palmam, & cornum masculam. Quædam enim post corticem lignum habent, cordis verò loco, intus fungosam medullam, vt sambuci. Quædam autem inanitatem, vt arundines. Quibusdam verò est pulpa, sine venis. Moro enim stamine & tenui constant. Quibus pulpa non sit, eò celeriùs frangũtur, quàm findantur, vt olea, Fagi pectines in pulpa transuersi.

De arborum anima. CAP. V.

ARBORES animam habere, sicut & membra, par est dicere: qua sicut in membris, cum homine, quoddam commune habere, clarũ, vt eas ab inanimis discernere necessarium sit. Nam & gigni, nutriri, augeri, iuuenescere, deniq; & senectute dissolui, vt est omnium animantium, constat. Similis eisdem, vt cæteris animantibus, in cibo & alimentis ratio: vt quæ sibi vel idonea, vel aliena sint, pernoscant. Quibus verò alantur, gaudeant, ægrotent, vel langueãt, vt iniuria, aut beneficio quarundam rerum afficiantur, vtq; etiam cognitionem eorum, quæ iuuant, aut officiunt, habeant: vti etiam Anaxagoras, & Democritus, eas & voluptate, atq; dolore affici, censuerint: nec sentiendi solam, sed & cogitandi, ac intelligendi vim habeãt. Prætereo etiam eorum opinionem, qui eas dormire arbitrantur: super qua re multi vltro citroq; sese inflexerint. Quod tunc euenire dicũt, cùm agere & perferre desinunt. Quod fit hyemis tempore. Vibrant propterea & porrectos ramos habent. Quos arboratores, non sine violentia cædunt. Qui & deflexi iterum in habitum pristinum se reuocant. Nituntur etiam

etiam aduersus pondera. Nempe etiam,vt magnus Hippocrates ait,cùm ligna,præsertim viridia,aut subuiridia ardent,spiritum efflant,vt sui interitus conquerantur: vt quid animæ adhuc inesse appareat. Quod sonorius faciunt,cùm stantes excinduntur,etiam cum sibilo, quod ab omnibus exaudiri possit. Mihi ipsi nonnunquam istud audire licuit. Quod enim,vt Plato in Timæo scribit,vitæ particeps est, iure animal nominari debet: (de arboribus anteà locutus fuerat.) Itaq; ipsas arbores & viuere & mori dicimus.His igitur rationibus & argumentis,Empedocles,quem multi secuti sunt,arbores,animalia esse asseruit, & has animalium primas fuisse, & ante etiam Solis circunfluū expansum, & antequam dies noxq; inuicem discreta forent, vt saltem consideratione horum quæ non viuunt,vt animalia sint,necesse est. Hæc fuit illorum super arborum anima opinio:contrariæ tamen & alij fuerunt,vt animæ rationalis minimè participes fuerint. Super qua etiam re, variæ sententiæ. Plato animantium genera, in tres species, tertiam in terrenis posuit,qualis arborum, cæterarumq; frugum,quæ concupiscibilis nuncupetur.Aristoteles eius discipulus tres etiam animæ virtutes communes etiam cum plantis esse ait, germinalem scilicet, sentiendi munere præditam, cuius munia sint, augeri, gignere,& nutriri.At qui Stoicæ sectæ,vt hic fuit autor,vim germinalem minimè dignam existimarunt, vt quæ anima diceretur: vt ille arborum animas tacitam quandam appositionem habere, quam naturæ nixum vocitant. Hac enim sola parte arbores viuere creduntur. Hæc enim vegetalis atq; nutritiua virtus est. φυτόν quippe planta est:& ab eo φυτικὸν vegetatiuum.A vegetatione enim,quæ sola ipsius corporis alimonia atq; enutritio,vegetabile dictum.Nullusq; huius animæ effectus,præterquam educatio ipsa: soli etiam corpori inhærens, vt extra se, aliqua parte maneat minimè, nisi quantum succos ipsos, è quibus vegetatur, ad sese attrahit,& attrahendo corpori insinuat,in proceritatem conuertens.Quare Galenus, in arboribus animam, quandam facultatem appellat, appetitricem quidem naturalem, & altricem. Et Seruius ipsas arbores motu carere dicit: vitam tamen habere, cùm & nascuntur & crescunt. Quod autem plantæ attrahant,& nutrimento delectentur, atq; rebus male conuenientibus offendantur,hoc fit sine sensu,sua natura, sine delectatione, sine dolore. Idcirco Aristoteles animatas dicit,non animantes: quòd appetitrices sensibilesq; sint. Differuntq; ab animalibus ratione carentibus, sensu,ab homine verò ratione. Hanc autem animam, quidam physicam vocant.At Stoici,vt iam dictum est,deteriori fuerunt opinione, animata prorsus negantes,verùm temeritate quadam nasci,non animæ vi.Plinius autem arbores viuere, eo modo scribit, quo septa, quæ spirare multi negant.Arboribus etiam quædam sæpe eueniunt,præter ea,quæ natura illis ingenita sunt, vt his quoq; (veluti animalia) afficiantur. Itaq; surculi, qui nihil gignunt,vt eos steriles esse oporteat, ad hominum instar spadones vocantur. Quamobrem Plinius palmas in Syria, Cypro, ac Ægypto, quamdiu nouellæ sint,nihil ferre dicit,nullo adhuc intus ligni pomo.Ob id spadones,siue eunuchi & enorchi dictæ. Theophrastus etiam harun-

dines,quæ contra cæterarum naturam, nihil lanuginis habent, ſpadones vocat. Nonnullis etiam animalium modo glandes & tubera inſunt.Hoc pretioſum in cedro & acere. Sunt quoq; in his, ſicuti in animalibus, excrementa, verùm id tantùm extrinſecus. Qualia ſunt gummi, lacrymæ, vel corpuſcula quædam terrea & cinerea,quæ circa ſtirpium radices conſpiciuntur. Foliorum quinetiam,ac corticum,quædam in terream naturam conuerſiones,deſinente propria natura. Digeſtiones etiam, & concoctiones fructuum extrinſecus in illis fieri perſpicimus, & in malis lanugines quaſdam,aliaq; eius notæ plura.Loci enim natura hæ fiunt.Quæ verò algentibus locis permanere poſſunt,plus caloris quàm aliæ ſortiuntur,etiam eiuſdem generis:quod etiam inter homines eſt.

De prudentia,& affectionibus arborum. CAP. VI.

NIMAM ex philoſophorum opinionibus arbores habere ſuprà diſſeruimus:ex qua,illarum prudentia ſequitur, qua potiſſimùm ſe animantes docent ac demonſtrant. Plotinus philoſophus Platonicus,cùm de beatitudine ſcribit,ipſam arboribus fœlicitatem quoq; tribuit:nam,vt cætera animalia,viuunt. Viuere partim quibuſdam bene contingit, vt cùm ſe bene proſpereq; habent,ac lætius fructificant. Animæ enim ſuæ participes,in pluribus ſapienter vtuntur,aduerſusq; multa prudenter ſeſe tuentur. Ramis enim iam natos fructus,vt homines liberos,brachijs baiulant: quos item folijs tegunt, contraq; Solis ardores, imbriumq; & procellarum violentiam occultant,& defendunt ne immaturiùs periclitentur.Vt in his etiam harum prudentiam,altius contemplandum ſit: vt quæ molliori ſint fructu, robuſtiori eos folio contegant, vt immutabile tegmen & munimentum illorum ſit:vt in ficu,ceraſo,& ſimilibus.At quæ fructus validiores producunt, leuioribus folijs eos operiunt: cuiuſmodi ſunt omnium pyrorum,& malorum fructus: qui corio,carneq; validiores,non ita fortiori auxilio indigent. Nam foliorum robur, ac denſitas, à quibus cauſatur vmbra craſſior,ipſis fructibus nocumento ſunt,vt parciùs Solis calorem recipiant,quò ipſi alantur,colorentur,& matureſcant. Aduerſus etiam animalium rapinas,contraq; eorundem iniurias,fructus erumpentes, folliculis protegunt. Qui ſæpe, cùm adhuc tenerrimi ſub ijſdem iacent,crebris ac nimijs roribus ac pruinis pereunt. Quamobrem naturali innitentes prudentiæ ramos inflectunt,quò minus iniectum & infeſtum humorem excipiant,atq; diutius retineant: qua quidem intemperie maximè palma,ficus,amygdala,malus,pyrus, punica,læduntur. Et,vt doctiſſimus Hippocrates eleganter ait,Vere,contra æſtatis Soliſq; moleſtias,foliorum vmbra,& alia ſobole,tanquam alijs ſubſidijs ſeſe muniunt. Altioribus verò locis poſitæ, creberrimis,& validioribus ventis obnoxiæ ſunt, craſſiori & ſpiſſiori, præter alias eiuſdem generis alijs locis, trunco, frequentioribusq; ramis ſe defendunt, ac ſi in validiorem hoſtem, maiori vi,& numeroſiore militum copia,depugnandum ſit. Maiori etiam radicum cohorte, ne occumbant, terram amplexantur. Quæ ſi humiliores

quandoq;

quandoq; inter maiores adnatæ fuerint, altitudine tamen eas æquare, atque etiam ſuperare contendunt, vt ſolem conſpicere valeant, ac ſi pro alimentis pro vita decertent, vt hæ tantùm caudice aſſurgant, non emiſſis per latera ramis. Quæ verò ætate adhuc infirmæ, ac imbecilles ſunt, ventorum vi obediunt, flectuntq; ſeſe, ac ſi veniam deprecentur, ne ab eis opprimantur, euellantur, rumpantur. Nonnullæ etiam ſpinis, vt eſt illarum aſperior natura, tanquam ſpiculis, contra animalium morſus ſe ſtipant. Omnes enim totum corpus cortice veſtiunt, qui tanquam defenſor opponitur, tanquam mali patientes: tum vt aduerſus cœli intemperiem, tum ab animalium iniuria ſecuræ ſint: quæ verò in frigidioribus, vt cerasi, betula, plurimis tunicis contrà frigoris æſtusq; algores ſe tuentur, aut ſæpe vno, verùm craſſiori, vt robur, populus, quercus, vt illis plures neceſſariæ: ſicut hominibus frigida loca incolentibus. Muſco etiam in frigidis, pennarum, pilorúmve vice, aduerſus Boream ſeſe obducunt, maximè verò in his partibus, quæ Boreæ & frigidis ventis opponuntur, vt quæ norint, ſe vel nimio frigore æſtúve immodico poſſe offendi, interireq; poſſe: niſi ita opertæ conſeptæq; manerent. Hæc eſt arborum in prædictis prudentia, quam etiam in alijs innumeris, diligens ac ſtudioſus naturæ perſcrutator inuenire poterit.

De arborum amore, & ſocietate. CAP. VII.

AMORE & ſocietate, vt homines, cætera quoque animalia gaudere, etiam arbores, cuiq; ſatis notum: quod etiam ex ſequentibus apparebit, & atteſtatur Nemeſianus: habet arbos amores. Verùm prima maiorq;, veluti omnium animantium, in vnoquoq; genere, maris videlicet & fœminæ, poſteà verò inuicem alterius generis. Nam ſicuti præcipua hominum ſocietas ea eſſe ſolet, quæ eiuſdem agnationis, cognationis, affinitatisve eſt, vt magis pater cum filio, frater cum fratre, ſed magis magisq; vir cum vxore, vt in brutis etiam tempore coitus & partus eſt: reliquo etiam tempore inuicem conſociant, vt ſimul paſcant, verſentur, cubent, gradiantur, volitent: vnde elephantum, boum, ceruorum greges: graculorum, turdorum, columbarum, gruum, paſſerum gregatim volatus. Neque alicubi, ſiue terra, ſiue mari, tam fera beſtia, aut belua reperiri poteſt, quæ ſuo generi aduerſetur, ſed pro eo cum alijs præliatur, & vitam ſuam in periculum adducit. Idem verò amor, eadem conſuetudo plantarum omnium eſt. Adeò enim blanda, conciliatrixq; ſui natura eſt, quaſi ſuijpſius lena ſit. In arboribus autem demonſtrat Claudianus:

Viuunt in Venerem frondes, omnisq; viciſſim *De nuptijs Honorij.*
Felix arbor amat, nutant ad mutua palmæ
Fœdera, populeo ſuſpirat populus ictu,
Et platani platanis, alnoq; aſſibilat alnus.

Societatis autem arborum teſtes erunt ingentes ſolius arborum generis ſyluæ, argumentoq; erunt illa vocabula, quæ ex his, quæ continent, appellationem acceperint: quæ Græci περιεκτικὰ vocant. Qualia in arbo-

ribus erunt platanetum. Platanon etiam dicitur, quò vſus Plinius Cecilius ad Caninium Rufum,his verbis,Platanon opaciſſimus.Platanona in quarto caſu, Apollinaris,in quarto epiſtolarum. A plataneto, regiuncula apud Spartam Plataniſtas vocata,iuxta Neptuni templum,quem Domatitam nominabant autore Pauſania, proceris platanis condenſa. Campum enim aquarum circunfluentium inſtar maris inſulæ cingebat Euripus, in quo Ephœbi ſuas committebant pugnas. Ad locum per pontes aditus patebat. In pontium verò altero Herculis ſimulacrum, in altero Lycurgi, quòd ibi hic leges tulerit. Ibi Cyniſcæ Archidemi Regis filiæ monimentum heroicum. Ea fœminarum prima equos alere inſtituit, & prima ludis Olympicis, de quadrigis palmam meruit. Ficetum Græci in plurali συκίδας nuncupant, palmetum,coryletum,lauretum. Aulus Gellius Græcos laureta δαφνῶνες vocare ſcribit.Myrtetum:quod Plautus fœminino genere, in Aulularia protulit. Neſcio quis ſeruus è myrteta proſiluit. Alia ſignificatione eſt, Acroni in epiſtolis Horatianis. Porphyrio etiam huius interpres, pro ſola myrto poſuit. Oliuetum M.Cato ἐλαιὼν Græcè,populetum,cupreſſetum,quercetum. Horatius in Odis,

Querceta Gargani laborant.

Alij querquetum, Græcè δρυμὼν. Æſculetum, Horatius in Odis:

Quale portentum neq; militaris
Daunia in latis alit æſculetis.

Pinetum Acroni in Odis Horatianis Salictum, quod debuit eſſe ea forma,qua lauretum, & aliorum, ſalicetum : per ſyncopam tamen ſalictum vſurpatum. Vergilius:

Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti.

Et Vlpianus arborum (inquit) appellatione vitem contineri, pleriq; exiſtimarunt: idcirco quoq; arundines,deniq; de ſalicto dicendum eſt. Seruius pro virgulti quodam genere accipit : dictum quod ſaliat ex Vergilij ſuprà citato teſtimonio. Vlmetum, prunetum, buxetum, Græcè πυξὼν, cornetum,ilicetum Martialis:

Surgente focus excipit ſuperba
Vicini ſtrues cultus iliceti.

Generalius autem pro loco vbi poma naſcuntur, pometum eſt (autore Chariſio Soſipatro.) Eiuſdem ſignificationis vocabula,in fruticibus fuerunt.Itaq; & arundinetum dicimus,Græcè δονακεῖον. Denſum verò & farctum illi comythes vocitant. Rubetum, cannetum, roſetum, & pro eodem roſarium. Ouidius de Triſtibus:

- Quos amœna roſaria flores.

Græcè ῥοδωνιά. Dumetum,ſenticetũ,quæ Græcis φραγμὼν καὶ ἀκανθὼν dicuntur, ſpinetum, virgetum Ciceroni eſt. Huiuſmodi vocabula, apud claſſicos autores inuenire eſt. Alia autem effinxiſſe,non placuit. Quæ certè ea loca ſignificant,quæ harum arborũ ſingulis generibus conſita ſunt.

De arborum amicitia, & inimicitia, & de quarundam cognatione. CAP. VII.

AMOR

MOREM arborum in suo quoq; genere, suprà intelligere volui,nunc amicitiam in aliud,sicut & animalium,præter suum genus. Quam verò primùm, hæ diuersi generis simul sua sponte in agris,& inter syluas nascentes,docent. Sed alta vlmus, & vitis,vinciuntur, simulq; maritantur, & inuicem brachijs sese amplexantur, ac deosculantur, vt commodissimè vlmus,illius amicitiam patiatur. Mutua etiam amicitia se complectuntur myrtus & olea,vsqueadeò firmissima, vt illarum radices mutuo amplexu apprimè delectentur, ac myrti virgæ per oleæ brachia prorepant, atque diffundantur, vt fructum huius obtegat, ac protegat tum à Solis, tum à ventorum vi, vt dein dulcior ac tenerior, verùm minor euadat: vt iuxta oleam nil aliud, ne illarum amicitia alio consortio violetur, Androtion seri prohibuerit. Olea etiam, & ficus, amicitia plurimum gaudent. Democritus etiam inter myrtum & punicam, mutuam quandam sympathiam esse ait: vt si ex propinquo simul plantatæ fuerint, fœcundiores non solùm erunt,sed radices quoque ambarum, licet longiusculè sint, tempore tamen sensim inuicem connectentur. Prope verò rosam satæ, ambæ florentes fient, generosumq; fructum ferent. Hæc est myrti erga plurimas,sua humanitate,& Veneris patrocinio, cui dicata est, dilectio. Amica morus & vitis sunt (autore Palladio.) Hîc corylis mistas inter consedimus vlmos ait Menalcas Vergilianus. Olea fœlicissimè seritur, vbi arbutus,aut ilex fuerint, præcipiente Columella. Pinus omnibus benigna, vt sub eam seratur & myrtus ac laurus, & pleræq; aliæ. Nec quicquam prohibet radix, quò minus liberè hæc augescere possint. Nam simplici radice est,& alta. Nempe,vt ait Claudianus,

Et comitem quercum pinus amica trahit. Horatius:

Quò pinus ingens, albaq; populus Carm.lib.2.
Vmbram hospitalem consociare amant
Ramis.-

Apud Tacapen Africæ ciuitatem (Plinio referente) palmæ prægrandi subditur olea,huic ficus,fico punica,illi vitis:cuius cinis citri arbori vtilis. Est & herbarum quarundam cum nonnullis arboribus amicitia:vt inter citreum & cucurbitam: sua enim vicinitate congaudent. Amant se mutuò arundo,corruda, & asparagus:vt hæc arundinetis vtilissimè serantur. Rutam Plutarchus sub ficu nascentem, aut non procul, mitiori & suauiori succo esse asseruit: ac si dulcedinem fici quandam delibet,ac desumat.At sicut inter aliquot animalium genera perpetuò,atq; ab ipsa natura dissensiones ac odia sunt,sic quoq; inter stirpium quædam genera. Et illud pernicius visci, vt nil eò crudelius, & ingratum magis, cùm in matrem cuiusq; plantarum generis sæuiat, verùm tardior eius iniuria. Eiusdem naturæ est hedera: cuius exitiale odium cum omni arborum genere, vtpote omnes suo amplexu enecans, ac strangulans, carnificis more. Quercus item & olea,tam pertinaci inuicem inimicitia sunt, vt altera in alterius scrobe depacta,moriatur: vt etiam M.Varro secundum quercetum seri oleam vetet. Porrò non solùm minùs ferũt,sed etiam fugiunt,

vt int

vt introrſum in fundum ſeſe reclinent. Quercus cum vite, nuce iuglande inſociabilis eſt : quarum & odium atq; poſt mortem perduret:vt illarum materies glutino inter ſe cohæreant minime.Cornum maximè odit ſorbus. Eſt & nonnullarum arborum in herbas aliquot, ſicut amicitia, odium.Porrò mira arundinis & filicis diſcordia: nam vtriuſq; radix contrita,& impoſita,ſtirpem alterius infuſum corpori eijcit.Arundinem exarari,filice vomeri impoſita aſſerunt,& ad id præcipiunt: & viceuerſa,filicem non renaſci, arundine vomeri impoſita, nec inſuper arundine ſectam. Supereſt plantarum quarundam ſimilitudo,quæ in nonnullis tanta eſt,vt non niſi à rei arborariæ peritiſſimis,neq; fronde, neque materie, cæteriſq; diſcerni inuicē facilè poſſint:tanta eſt natalium miſtura. Quod eſt in pino,pinaſtro,picea,abiete,larice,teda:vt in Macedonia & Arcadia circa Elim (autore Theophraſto) permutent nomina: nec conſtat ſcribentibus quod cuiq; generi attribuatur. Cuiuſmodi figuræ erunt glandiferæ quædam,vt quercus,robur,æſculus,cerrus. Quare congeneres eas dicere placet,vt ilicem,ſuberem,fagum, haliphleon. Iuniperi ac cedri arcta conſanguinitas. Ambarum enim pares notæ, magnitudine tantùm diſpares. Vtræq; vna appellatione à pleriſq; nominatæ. Phœnices (autore Theophraſto)iuniperum,cedrum minorem vocant.Quidam verò hanc diſcretionem ſcrutati,folium iunipero ſimplicius,tamen mollius: Cedro acutum,ſpinoſum,durum, baccæ maiores,dvrioreſq;, atq; in maturitate viridiores,vti his notis, propriam cedrum additione demonſtrent, oxycedrum vocantes.Hæc etiam procerius adoleſcere conſpicitur.Folio autem ilex & aquifolium affines:latius tamen,viridiuſq; huic.

De arborum, & cæterarum rerum generatione, & de varia philoſophorum ſuper hac re opinione.

CAP. IX.

ARIE autem de arborum,rerumq; cæterarum procreatione,antiqui philoſophi diſſeruerunt: vt quot fermè illorum ſectæ fuerint,tot inter ſe diſſidentes ſententiæ,vti inania & anilia multi illorum effutierint.Inter eos verò Linus Mercurio Vraniaq; muſa natus (Laërtio autore) primus Solis Lunæq; curſus,atq; animalium, fructuum quoq; generationes notauit. Leucippus enim,elementorum alia primordia eſſe voluit, tam minuta,vt nec videri quidem,tangíve, ac vlla corporis parte ſentiri poſſint: vt nulla præterea ferri acies adeò ſubtilis ſit,vt ea diuidere valeat:vel quòd adeò firma corpora ſint,vt quicquam pati poſſit,nec immutari:vnde illis atomorum nomen impoſitum ſit. Theodoritus de Græcorum affectionibus interpretatur, illa parua tenuiſsimaq; corpuſcula, quæ Solis iubar, per feneſtras, ac ſpiracula introgrediens ſurſum ac deorſum inerrantia oſtendit. Dicebat inſuper læuia eſſe,ac rotunda,angulataq;, & hamata,& per inane irrequietis motibus volitare, huc illucq; ferri. Ex his autem arbores, herbas, fruges deniq; omnes: animalia etiam, ignem, & aquam, cunctaq; poſtremum vniuerſa gigni,atq; oriri,ruſuſq; in eadem reſolui.

In qua

In qua etiam opinione fuit & Democritus, quem postea à tergo ipso secutus est Epicurus. Arbitrabantur enim hi omnes terram atomis plenam quibus cibus & alimentum satis arboribus etiam infunderetur: quòd per traduces, & plantarum interuenia mearet, quas & foueret, & aleret. Quam item opinionem Vergilius Maro, certè nullius sectæ ignarus, intellexit, dum canit:

Namq; canebat, vti magnum per inane coacta Ecloga 6.
Semina terrarumq;, animæq;, marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis: vt his exordia primis
Omnia, & ipse tener, mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.

Verùm hæc vsqueadeò vana, falsaq; sunt, vt ne repræhensore quidem indigeant: tametsi plures pluribus etiam commentarijs id fecerint. Præter etiam philosophos Lactantius Firmianus. Straton autem, qui physicus appellatus est, naturam in se vim & gignendi & viuendi habere arbitrabatur, verùm nullum sensum, nec figuram. Vt intelligi voluerit omnia, quasi sua sponte, nullo artificio, nullo autore, procreata fore. Quæ & si, quàm superiora, verisimiliora esse videantur, vana tamen sunt, atque impossibilia. At Pythagoras Mnesarchi filius, Samius, cæteris sapientior, principium rerum omnium monadem dicebat. Anaxagoras Clazomenius τὰς ὁμοιομερείας. Socrates & Plato eius discipulus, tria rerum exordia posuerunt τὸν θεὸν, τὴν ὕλην, τὴν ἰδέαν. Thales Milesius, vnus è septẽ Græciæ sapientibus, iuuenis in Ægyptum profectus, vt scribit Eusebius, senior verò factus Miletum reuersus, primus de philosophia, quæ de naturæ ratione procedit, cœpit disputare. Hic, & Heraclitus ex aqua omnia oriri inquiebant: hac autem coniectura, quòd animalium, & cæterarum rerum semina, humidam habeant naturam, & nutrimentum omnium sint, quod originem ab aqua ducit, & deinde stirpes humectatione alantur, & ad frugem euadant. Humoris autem expertia actutum arescunt, vt ea mori necesse sit. Quapropter terram super aquam esse positam, & ignem stellarum atq; Solis, & ipsum mundum aqueis vaporibus ali. Proptereà Homerum Oceanum, rerum patrem appellasse αἰθαρῶνδα τὸ τροφέων ἄλσος. Idem in quarto Iliados. ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα τήθυν. Persæ etiam hac ratione aquam colebant. Ex humido enim manare generationem, perinde ac in Oceanum flumina, aërem influere, rebantur: qua parte humidus esset, atq; irriguus. Ad hæc conuenire, generationis gratia cum Oceano terram, quòd venarum, fontium, fluminum origines, veluti omnium mater, intra aluum clauderet, & pòst relaxaret. Neq; enim terra, sine rore, sine pluuijs, sine nocturna præsertim temporis euaporatione, rerum generationi abunde sufficiens esse posset. Neq; per se aër, aut emittendo, aut etiam accipiendo, suas vires exercere idoneè valeret. Syri præterea Rheam colunt, à columbarum & piscium esu abstinentes. Per hunc enim colendi ritum, causas generationum aërem & aquam esse volebant. Artagam vocant. Pindarus etiam inter elementa,

& rerum primordia, optimā esse aquam asserebat. Cui astipulatur Hesiod.

ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετο.

Hinc plurima sumuntur argumenta: vt cùm amnis exundauerit, aut riuo digressus, totáve vnda effusus, vt ibi agnascantur arbores, vti de Nesso in agro Abderensi Theophrastus memoriæ mandauit. Qui sæpenumero alueum mutat, vt simul vbi commutauerit, tantum syluæ congeneret, vt intrà triennium vndique opaca regio reddatur. Hæmus autem mons aquarum quondam inops fuit, vt scribit Seneca: verùm cùm Gallorum gens à Cassandro obsessa fuisset, & in montem se contulisset, & syluas cæcidisset, posteà ingens aquarum copia effusa, quæ in plantarum alimentum consumebatur. Verùm his excisis humor superfusus. Id autem circa Magnesiam accidisse Theophrastus autor. Ab imbribus autem crebriores fieri arborum generationes videmus. Sæpius etiam aquarum inundatione nouos riuulos ac fontes enatos, post arborū euulsionem, compertum est. Illud idem sacerdotes Ægyptij, suis ceremonijs ex illorum moribus, comprobarunt: itaq; hydriam aqua replebant: pòst tegebant, ac in templum deferebant, vbi casta religione adseruabatur. Tunc enim in terram procumbentes, manibus in cœlum sublatis, gratias diuinæ benignitati agebant. At Heraclitus Metapontinus, ex igne omnia procreari & generari dicebat, & in ignem recidere: impudenti tamen errore. Nam etsi alterutrum solum fuisset, alterum ex eo oriri non potuisset. Neq; ex aqua ignis, nec ex igne aqua. Porrò ex igne nihil posse nasci manifestum est: quippe omnia, quæ arripuerit, consumit cùm inuiolabile elementum sit. Quod poëtæ vtique fabula expresserunt, Vestam Saturni & Opis filiam fingentes, & virginem. Hæc enim flamma est, ex qua nil gigni potest. Sic enim de illa Ouidius in Fastis:

Lib. Fasto. 5. *Nec tu aliud Vestam, quàm viuam intellige flammam:*
Nataq́ de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,
Nec capit, & comites virginitatis amat.

Heracliti verò opinionem secuti sunt Hippasus & Anaximander. In quorum dogma Stoici, Saturni fabulam connexuerunt, qua poëtæ illum cœli filium dixerunt: cui filius genitalia succiderit, ad rationem physicam accommodantes. Quorum sententiam Cicero de natura Deorum disputans, posuit. Cœlestem enim (inquit) altissimam æthereamq; naturam, id est, igneam, quæ per se omnia gigneret, vocare voluerunt, ea parte corporis, quæ coniunctione alterius egeret ad procreandum. Empedocles autem Metonis filius, Agrigentinus, alijq; non pauci philosophi, è quatuor elementis rerum constare principia opinabantur: cuius sententiæ & ipse Lucretius fuit. Ex imbre, terraq;, atq; anima nascuntur & igni. Ex his enim omnibus omnia constare animaduertimus. Nec absq; illorum potestate, neq; ali, neq; crescere, neq; tueri posse. Diogenes verò ex aqua putrescente, misturaq; cùm terra quadam, plantas nasci existimabat. Imbrem verò, fœminam secum ferre putabat, & putredinem aquæ terræ committi: vt ex Nili inundatione in Ægypto apparet. Euripides Anaxagoræ auditor,

ditor, quem ſcenicum philoſophum, vt ait Vitruuius, Athenienſes vocitarunt, aëra, & terram cœleſtibus inſeminata imbribus omnia generare affirmabat. Cleodemus autem ex eiſdem plantas atq; animalia conſtare putauit. Satis ſuperq; de futilibus ſuper rerum generatione quorundam philoſophorum ſententijs, vt pote, quæ neceſſariæ minimè forent: ſed eas tamen in medium afferre oportuit, quò cæterorum veriores longeq; lucidiores vnicuiq; depræhenderentur: vt iam locus ſit: vt ad eorum opiniones deueniamus, qui ipſi veritati magis propinquiora diſſeruerunt, atq; inuenerunt. Archelaus Athenienſis Magorum ſacerdos, ex igne & aqua cuncta progenerari autumauit. Non quòd ignis cum aqua permiſceri poſſit, quum ſint vtraq; inimica. Quæ ſi cominus venerint, quod ſuperauerit, alterum conficiat neceſſe eſt. Sed horum ſubſtantiæ, aquæ videlicet humor, atq; ignis calor, commiſceri poſſunt. Quamobrem philoſophi, necnon etiam poëtæ, diſcordi concordia mundum conſtare dixerunt. Ignem prætereà M. Varro à naſcendo dictum exiſtimat, quòd hic naſcatur, & omne id, quod naſcitur is ſcindat, caleatq; : contrà quod denaſcitur, ignem amittit, atq; vt frigeſcat oportet. Zenon Citieus animalium ſemen etiam ignem dicebat, qui idem animus & mens eſſet, atq; calorem illum igneum è cœlo eſſe. Porrò illa duo principia humor & calor quæ diuerſam ac contrariam vim ac naturam habent, Deus omniſator, atq; rerum vniuerſarum creator, ad gignenda & ſuſtentanda omnia, mirabiliter excogitauit, quorum virtus in calore ac igne maximè eſſet: vt frigori calorem immiſceret, & humori ariditatem. Quorum ſi alterum vicerit, progenitũ interibit: aut ſi maneat, ſterileſcet. Nam æquè inuicem coire debent. Huius verò teſtes erunt æſtas atq; hyems: vt quod in altero deficit, alterum ſuppleat. In altero enim ferueſcit aër, in altero verò naturà cum frigore ad naſcendum luctare non vult, ſed alterutrum ver expectat. Rectè ſiquidem Naſo ſic:

Quippe vbi temperiem ſumpſere humorq́; calorq́;, — *Lib. Metam. 1.*
Concipiunt, & ab his oriuntur cuncta duobus:
Cumq́; ſit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes
Res curat & diſcors concordia fœtibus apta eſt.

Sed hoc illi ipſi poëtæ fabulis denotarunt. Fingũt etenim ſemen igneum de cœlo in mare cecidiſſe, atq; è ſpuma, id eſt, aquæ & ignis coniunctione, natam Venerem. Daphnem inſuper è Ladone fluuio progenitam: quòd è terra, atq; aqua omnia gignantur. Principes etiam deos Cœlum, qui à ſatu Saturnus: Ægyptijs verò Serapis, dictus: & Terrã, quæ eſt Ops, & iſtis Iſis, poſuerunt. Geniales etiam Deos F. Pompeius terram, aquam, ignem & aërem poſuit. Hæc rerum ſemina ſunt, quæ Græcorum alij στοιχεῖα, alij γενεθλίους vocarunt. Ops quippe, ex eo, quòd ad viuendum opus ea ſit, denominata: ſine cuius humore arbores neq; viuere, neq; in ſummos ramos frondeſcere queunt. Quod etiam cecinit Lucretius:

Nec prorſum arboribus ſummos frondeſcere ramos — *Lucr. lib. 1.*
Poſſe, niſi à terris paulatim cuiq; cibatum.

Per ignem ſiue aërem, & humorem, Iouem & Iunonem intellexerunt. Ille

enim à Græcis aër dicitur,qui ventus,nubes, posteà imber,ex quo frigus etiam. Qui arbores, fataq; omnia iuuat, vnde Iupiter dictus. Obq; id, diuûm atq; hominum pater ac rex.Propterea Cleanthes & Milesius Anaximenes,summum deum æthera voluerunt. Hac ratione pater, quòd semen patefaciat,& sole,imbreq; conceptum foueat, & conseruet. Dijouis & Diespiter quoque dictus, hoc est diei pater. Infimus etiam, quia terræ cōiunctus sit,vbi omnia oriantur.Iuno insuper cum Ioue marito,omnia iuuat: regina proinde dicta,quòd terrestria omnia, suæ possessionis sint. Quare Vergilius Anaximenis secutus opinionem, Iouis & coniugis Iunonis,in procreandis rebus, communes vices,mira eloquentia expressit:

Georg.lib.2.

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omneis
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.

Omnium etiam, quæ è terra oriuntur, aërem patrem arbitrati: quòd aquarum lapsus, seminis vim præbeat. Terram verò matrem, quòd hæc imbres excipiat, aut iam conceptos horum humiditate, vt matres pueros suos lacte,plantas enutriat. Calorem verò illum idem Maro, Dei spiritum ac mentem,quibus omnia agantur,vocat,hoc modo:

Georg.lib.4.

- Deum nanq; ire per omnes
Terrasq;, tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quenq; sibi tenueis nascentem arcessere vitas. Et alibi:

Aen.6.

Principiò cœlum, ac terras, camposq; liquenteis,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit: totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Anaxagoras autem hunc spiritum νοῦν dicit. Thales insuper Deum esse mentem volebat, qui ex aqua cuncta formaret. Itaque omnium rerum materiam posuit (vt iam diximus) in humore. Principium verò causamq; nascendi deo attribuit. Epicharmus enim,cùm de mente humana loqueretur, hæc (autore Varrone) protulit: Istic est de cœlo sumptus ignis. Et Anaxagoras Deum esse infinitam mentem dicebat, quæ per seipsam moueretur. Pythagoras autem animum, qui per vniuersas mundi partes, omnemq; naturam commearet, atque effunderetur: ex quo quidem omnia, quæ nascerentur, animarentur. Hæc illa mens, & ignis Dei summi, cuius solo nutu, non arbores tantùm, verùm omnia generantur, vt absq; eo, nil genitum, ortumq; sit. E semine quidem, in quo primùm quid lacteum inest:quod etiam naturali desiderio,sicuti in cæteris omnibus animalibus est, simile quoddam sibi progenerat, cùm terræ dimissum est:quæ scilicet plurimas,atq; innumeras facultates habet, & veluti omnium generum receptrix,& quoruncunq;, quæ acceperit,fidelis restitutrix sit. Cuius equidem circa semina partes non aliæ, quàm erga infantes in vtero vuluæ,vt quibuscunq; in ea adnascentibus cognatum cum semine humorem præbeat, quo primùm enutritur, perflatur, tumescit posteà atq; dehiscit. Sol autem suo calore, ac exhalatione, illud digerit,

digerit, maturat, quo & agitatur. Eſt enim calor præcipua gignentium cauſa: ſine quo quicquam neq; naſci, neque augeri poteſt. Quod innuit Lucretius:

Et Solis flammam per cœli cærula paſci.

Spiritus enim intentione & coadiutione, quo nil validius, in ramos & in altitudinem diſtenduntur: cuius verò virtus in lapidum commiſſuris, locum ſæpe inuenit, vt nonnunquam in multos annos in ingentem craſſitudinem conualeſcant, ingentia plerunq; ſaxa amplexantur: quandoque etiam monumenta diſſoluãt, ſcopulos & rupes findant. Folia prius emittunt, radices priuſquam ramos. Quod quum iam radicibus ramis confirmatum erit, fructum ferunt. Talea verò ex ſua arbore reſciſſa atque in terram defixa, quum aliquantiſper in terra ſteterit, humorem ſpiritumq; concipit, turgeſcitq;, ac radices gignit, & per eas humorem ad ſuperiora emittit, humida, calidaq; vi folia emittit. Supernè dein, atq; infernè creſcit. Horum autem elementorum, alterum mas, alterum fœmina. Alterum item actiuum, alterum patibile. Ignis enim mas, aqua fœmella. Plantarum enim munus & actio, ſeminis generatio: quod ſicut in animalibus cum maris & fœminæ coitu effici neceſſe eſt, propter etiam temperamenti commoditatem. Verùm hunc maſculini & fœminini ſexũ, in plantis, natura indiſcretum eſſe voluit, vt propterea ex ſeſe progenerent, nec genituram tamen emittant: ſed conceptum, quod ſemen vocatur. Id enim Empedocles bene ſuo carmine retulit: ὅτω δὲ ὠοτοκεῖ μακρὰ δένδρα πρῶτον ἐλαίας. Expreſſius verò apud Latinos eius ſectator Lucretius:

Nil eſſe in promptu, quorum natura videtur,
Quo genere ex vno conſiſtat principiorum.

Horum autem coitum Ouidius Venerem vocat:

Illa deos omnes (longum eſt numerare) creauit:
Illa ſatis cauſas, arboribusq; dedit.

De Venere loquitur. Titan Solis præterea frater habitus, exiſtimatusq;, quòd ea anni tempora diligenter ac ſtudiosè obſeruauerit, in queis arbores augeantur, fructúſve ad maturitatem perducantur.

Summa arborum diuiſio, & de illarum ex ſtipite, ramis, cortice ac radicibus differentijs. CAP. X.

ARBORVM ſanè plures differentiæ, præcipua tamen (ſicut animalium) qua mas à fœmina diſtinguitur. Quæ ferè in omnibus, præterquam paucis, reperire eſt, in quibus neuter ſexus facilè depræhẽdi poteſt, quas viduas appellare licet. Quædam autem ſempiterna virent coma, cæteris verò decidunt per ſuum tempus folia. Aliæ folijs in totum carent: ſed huiuſmodi raræ inueniuntur. Nonnullæ ſua natura, omnino ſteriles, alijs fructiferis, inter quas rurſus quædam præcoces, reliquis ſerotinis. Et huic diſcrimini, propinquius fœlicium & infœlicium. Et fructiferarum item nonnullæ, in quibus ſemper ineſt fructus. Quæ item vel biferæ, vel triferæ ſunt. Quædam verò florent inaniter quidem, cùm fructum non parturiant.

riant. Sunt & in eodem genere quædam vrbanæ, quædam verò sylue-stres. Aliæ autem peregrinæ quædam sunt, quæ nullibi proueniant. Sunt & fruticei generis, de quibus iam suprà disputatum. Et licet arboribus omnibus, caudex, rami, radicesq́; sint, his tamen inter se dissimiles sunt, vt pote quæ non eadem ratione his nascantur. Nam harum nonnullæ, vno tantum caudice atq; statim à terra, vt plurimùm assurgunt: vt palma. In Ægypto tamen, Syria, Creta bifidæ visuntur, pluribúsve truncis. In Æthiopia enim vnum genus reperiri Theophrastus dicit, quod cyce vocatur, cuius crassiori stipiti plures adiungantur, quædam bifurcæ. Plures in alios stipites à terra diuisæ. Nonnullæ longo caudice, ac recto, in altum extenduntur, veluti abies, pinus, cupressus, larix, palma. Aliæ breui, vt salix, ficus, vnedo, malus, pyrus. Crassitudine item, ac caudicum tenuitate differunt. Quædam verò crassiori statim à terra caudice nascuntur, aliæ exili, altiùs tamen eriguntur. Quædam recto caudicum meatu, aliæ contortiori nascuntur. Verùm his contingit, non tam arborum, quàm loci natura. Nodosiores minùs alijs sunt laurus, ficus, salix, populus. Inter magis nodosas erunt olea, vlmus, pinaster. Omnium terræ proximiora, crassiora. Ramorum etiam alia differentia. Nam frequentioribus sunt olea, ficus, vlmus, picea, pinus, & omnes, quæ resinam fundunt, malus, pyrus, robur, crebriores etiam syluestribus. In proferendis etiam ramis, plurimum inter se differunt arbores. Quibusdam enim in ordinem, pari numero progrediuntur, sicuti piceæ, abieti, sapino. Vtrinq; enim miro ordine inuicem respondet, quod etiam in prægrandioribus ramis est. Græci ἀξιολογώτατον, hoc arboris genus vocat. Alijs inconditi, vti robori, malo, pyro, & cæteris. Cortice autem multum ac plurimùm etiam discrepantes. Quibusdam tenuis, vt lauro, tiliæ, & omnibus iunioribus magis, quàm antiquioribus. Crassior cæteris, veluti robori, populo, vlmo. Lenis malo, fico. Scaber robori, palmæ, suberi: cui, ac populo carnosior, quibus cadit, alio subnascente. Multis neruosus. Membranaceus arundini. Libris similis, ceraso. Nonnullis multiplex, vt tiliæ, ceraso, abieti, betulæ. Alijs simplex, vt fico, arundini. Magna insuper radicum differentia. Copiosæ atq; longæ robori, platano: breues & angustæ malo. Singulares pino, abieti, larici: singulis enim nituntur, quàm minimis in latera dispersis. Fico minutulæ. Abieti capillamentis hirsuta. Alnus tenuem agit. Sorbo raræ, attamen crassæ, & incorruptibiles. Inæquales, ac crassiores lauro, oleæq́;, cui & ramosæ. At robori carnosæ, abieti neruosæ. Aliquibus nodosæ, villosæq́;, ceu oleæ.

De duplici, masculino videlicet, & fœminino arborum sexu.

CAP. XI.

ARBORVM (veluti animalium) quodlibet genus, herbarum etiam, vtroq; sexu distingui, naturæ diligentissimi prodiderũt, vt in his Veneris intellectus percipiatur. Quod in olea ostendit Ouidius, cùm ait:

Vre mares oleas.-

Vt harum

Vt harum ſexus ratio etiam in ſacrificijs habeatur. Idem Metamorphoſi:

- Nec innuba laurus.

Verùm illud præſertim in palma deprætenditur, vt in nulla alia arbore ſexus vterq; manifeſtior ſit: nec amicitia inter coniuges arbores maior. Vehementi enim inuicem ſeſe proſequũtur amore, deperitq; vna aliam, nec prius ſtimulante deſyderio, cupiditatibus mas leuabitur, quàm fœminam conſoletur. Quandoquidem illum videre licet, ſuis blandioribus quaſi manibus, comis, in iſtam incumbentem, & nutantem, & amoris impatientem, ſuum grauare ſtabilimentum. Nec ab huiuſmodi amplexibus, turgidis floribus auertuntur. Hoc enim ambarum geſtu, ſuum amorem confitentur, quibus itaq; indicijs, velut coeundi quædam proditur fides. Quarum autem connubium pictor, quiſquis ille fuerit, qui in porticu illa Neapolitana icones, de quibus apud Philoſtratum adpinxit, adfabrè expreſſit, quum ex vtroq; ſexu, ſingulas ripis ſingulis effigiauit: vt vtrinq;, ſuprà flumen, licet procul fuerint, tranſiliant, hilaribus ramis ſeſe coniunctim deoſculantes. Illud etiam mirum de ea ſcribitur. Quòd ſi maris flores, amaſiæ capiti circumpoſueris, illam tanquam amici ornamento colluſtratam, fructum dare, vt iſto amoris pignore fœcundetur. Cuius etiam fructum in ea perdurare poſſe minimè affirmant, ni illius puluerem ſuper concuſſeris. Fœlicius etiam parturient, ſi marium ſeminibus illitæ ſint, & fœminas omnino ſterileſcere, excisis maritis. Tanta enim eſt vtriuſq; ſexus in hoc arboris genere potentia, vt parem effectum, atq; in animalibus, ſortiatur, amicitiam quoque. Sexus verò diſtinctio eſt in mollitie, læuore, rigiditate. At in diſcernendo ſexu, illud primùm præmonere licet, quod itaq; in animalibus nonnullis eſt, vt in omni arborum genere fœcundiores ſint ad creſcendũ, quàm mares, fœminæ: vt M. Varro ſcribit. Propterea ficum, malum, propter fœmineam mollitiem ad creſcendum pronas eſſe.

Vtrunque arborum ſexum, in fertilitate vel ſterilitate, ſecundum arborum genera dignoſci. CAP. XII.

VLTIS in rebus, arborum vterq; ſexus cognoſci valet: maximè verò in fructu, ſterilitate. Sunt etenim quædam genera, quorum ſolùm maſculæ fructum ferant, fœminis ſterilibus: & econtrario. Verùm plantarum vbertas in fœminis frequentior, animalium vices & officium imitata, id in arborum ſexu præſtantes, quod inter animalia fœmellæ. Parturiunt nanq; hæ, maribus ſterilibus, aut ſaltem, ſicut in illis fructum adiuuantibus. Arborum quippe omnium communis vox, non indecenti, atq; incongrua ratione, contraq; etiam grammaticorum præceptiones, regulamq; deſinentium in or, fœminini generis eſt, veluti vxor: quòd proprij fœtus mater dicatur (autore etiam Vergilio) qui in ſecundo Georgicorum, hoc eſſe demonſtrat:

Parua ſub ingenti matris ſe ſubijcit vmbra.

Vnde & ſpecialia quæq; vniuſcuiuſq; arboris nomina, fœminina ſunt, excepto

excepto oleastro. Verùm Ægyptij (autore Diodoro Siculo) contra Græcorum morem, arbores fructiferas mares appellabant, fœminas verò, quæ maturitatem adiuuarent. Theophrastus similiter quosdam id facere scribit. An de Ægyptijs loquatur, nescio. Et hoc in persici genere Plinius scribit. Id enim generalius existimarunt, vt ea, cui maior fructus producendi vis, masculi nomen adepta sit: cui verò minor, fœmellæ. Thus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, quod in visco itidem est. Arbuti mas & fœmina reperiuntur, sed quorum sexus sterilis sit, inter autores nondum conuenit. In thure autem masculum putant, quòd ex eo rotunditate quadam guttæ pendeant: quare à specie testium dictum volunt. Sed ad fœminas ferentes reuertamur. Mares non producunt Sorbus, buxus. Laurus mascula nil fert, præter vuam, & id copiosiùs cupressus, vt Didymus dicit. Contrariæ tamen sententiæ fuit Theophrastus. Fœmina tamen diu sterilis. Tilia mas neq; florem, neq; semen fert. Teda mascula, resinam duntaxat fert, & eam, quam Græci σικλὴν vocant, odoris gratissimi. Terebinthi duo fœminarum genera, cuius alterius fructus rubet, alterius verò pallidus est. Ilex fœmina fert. Quidam tamen, vt Plinius testatum reliquit, suberis fœminam, ilicem putauerunt: atq; vbi ilex non nascitur, pro ea subere vtuntur. Ilicem tamen fœminam quidam Græcè φελλόδρυν vocant. Quadam verò naturæ benignitate nonnullæ adeò præditæ sunt, vt in vtroq; sexu ferant. Verùm vberius iuxta communem animantium naturam, fœminæ. Auidior itaq; in ferendo sexus fœminei palma: absq; enim flore germinat, protinusq; fructum promit: quem Pollux ex Herodoti & Xenophontis sententijs, balanō propriè vocari dicit. Mas tantùm in palmite supra spatam floret, qua alterum sexum adiuuat. Aceris mares prius florent. Qui verò Idam Troadis incolunt, cornum masculam sterilem dicunt, vt scribit Theophrastus: Macedones tamen ambas fructiferas affirmant, fœminam thelycraniam, quasi fœminicornum appellantes: cuius partus cunctis animantibus ingustabilis. At discrimen aliud etiam in fructu ex tempore ponunt. Nam marem longè præcocius, circa solstitium, fructum reddere dicunt, fœmina post autumnum præbente. Taxus mas fructu noxio est. In insitis enim sexus differentiam non est ponere: insitione siquidem sexus naturam demutant omnes, in quibus sterilitatis, & fertilitatis discrimen vllum est. Sunt & alia in quibus sexus vterq; inuicem facilius dignoscitur, manifestius tamen in maribus. Signum virilis sexus in nonnullis quidam ostendunt. Palladius in pistacijs marem & fœminam posuit. Marem verò intelligit, cui sub corio, velut ossei, longi videntur latere testiculi. Abieti fœminæ, priori parti, insunt nuclei, non item piceæ fœminæ. Nucamenta maribus compressiora. Resina minùs roscida. In fructibus etiam sexus seiunguntur. Marium enim rotundiores, non vsqueadeo vermibus obnoxij. Ad maturitatem seriùs perducuntur: illorum siccitate, non ita facilè recipiente concoctionem. Glans quercus fœminæ mollior, maris verò spissior: cui statim corpus candidum, tunicaq; citius operitur.

Nonnullæ

Nonnullæ aliæ sexus vtriusque arborum demonstrationes, & de viduis arboribus. CAP. XIII.

RÆTER has sexus vtriusq; arborum differentias, alias inuenire est, quibus facile sit mares arbores à fœmellis disiungere. Ipsius videlicet (veluti in animalibus) corporis habitu, ac natura ipsa: puta in caudice, flore, folijs, cortice, totius deniq; corporis figura, ac materiei natura. In masculis enim plus caloris inesse, sicut in animalibus eiusdem sexus, par est dicere. Idcirco ramosiores semper consurgunt. Calidum enim ac siccum facilè in plura discinduntur. Quare his folia angustiora, frequentiora quoq;. Hæ vt plurimum notæ, in arborum altero sexu apparent. Sunt tamen quædam aliæ specialiùs in nonnullis arborum generibus. Abieti mari folia acutiora, & magis pungentia, magisq; flexa, tota arbor intuitu crispior, & in plenum hilarior. Pinum verò nullo sexu distingui, quidam existimauerunt. At Theophrastus Macedones sexu vtroq; separare scribit, marem à fœmella duriore folio diuidentes, ac corpore breuiore: contrà fœminã folijs pinguioribus, caudiceq; simpliciori, & proceriore, molliq;, iuxta sexus naturam, verùm sterilem. Quam etiam folij, corporisq; differentiam ijdem in pinastro, picea, teda, larice esse dicunt: illa mellei coloris, quam ægidem vocant. Hoc autem maximè his euenit generum cognatione. Hederæ mas folio item duriore ac pinguiore, flore ad purpuram accedente, corporeq; maiore. Ferulæ masculæ caules ab imo diuiduntur, fœminæ, quæ cacumine. Cornus mascula folio amygdalæ est, verùm pinguius, crassiusq; habet, corticem verò neruosum ac prætenuem, caudice modicè crasso: fœmina virgas prætenues, ceu salix amerina, fruticosiorq; est, suo latere ferens, acerbis baccis, cunctis animalibus gustu intactis. Harundini mari, spissius corpus, fœminæ capacius, sed inanius. Tiliæ masculæ cortex crassior: qui detractus, inflexibilis, propter duritiam. Fœminæ candidior, flexibiliorq;, ex quo cunas faciunt. Cupressus fœmina, quam nonnulli metam dici volunt, quòd metas imitetur. Quare Ouidius:

Adfuit huic turbæ metas imitata cupressus.

Aspectu iucunda, distinctis ramorum ordinibus. Verùm si in his supradictis omnibus notis, vtrunq; genus, vel maris, vel fœminæ cognosci potest, præsertim verò id in illarum materie erit, quod fabri lignarij apprimè norunt. Omnium enim marium durior, contortior, nodosior materies, odoriferior, coloratiorq;, propter calorem, qui, vt supradictum est, in maribus arboribus, sicut in animalibus, abundantior sit, ipso calore humidum concoquente. Operi etiam difficilior, intractabiliorq;. In cupresso verò, abiete, larice, corno, tilia, color nigrior. Fœminis autem quadam mollitie, lignum mollius, candidius, fabrili opere præcellentius, minusq; securi, serræq; inobediens. Eæ enim marem respuunt, fragosiùs sidunt, ægriùs reuelluntur. Corpore itaq; proceriores sunt, materieq; candidiores. Hæc generalius dicta: sed specialia quædam tractemus. Cornus fœmina ligno fungoso atq; inutili. Mas omnino excors, ac firmissima, corni-

bus animalium compactione ac firmitate persimilis. Tanta est in eodem genere maris & fœminæ differentia. Masculæ abietis materies latior, durior, versicoloris. Agaricum etiam sexu vtroq; discernitur, autore Dioscoride. Fœmina enim rectis venarum discursibus constat, Mas verò rotundis, compactior, amariorq;. Reliquum est, vt de viduis quibusdam arboribus edisseramus: quæ paucæ certè reperiuntur. Hæ enim nullo sexu, naturæ infirmitate, discerni possunt: vt in earum genere omnes vel fœminæ, vel mares nascantur. Neq; enim de harum altero sexu constat. Sic equidem vt in hominibus, qui vel mare vel fœmina carent, appellare antiquis placuit. In hac verò platanus connumerabitur, prodentibus rei arborariæ autoribus. Quorum testimonium tulit Martialis, dum ait,

-*Viduaq; platano.* Alia ratione Horatius, viduas arbores dicit, cùm alijs scilicet maritantur. Sic enim ad Augustum ait:

Carm. lib. 7 *Condit quisq; diem collibus in suis,*
Et vitem viduas ducit ad arbores.

Viduæ etiam dicuntur arbores, cùm amisere folia. Idem:
Et folijs viduantur orni.

De arboribus fructiferis, & sterilibus. CAP. XIIII.

RBORES quasdam feraces, quasdam verò steriles, ex sexuum maris & fœminæ ratione, secundum arborum aliquot genera, suprà patefecimus. Superest vt de sterilibus deinde in vniuersum differamus: quibus cognitis, de fructiferis clarum etiam erit. Et primò eas enumeremus, quæ omnino non ferunt. Damnatæ quidem ab ipsa natura, quas locus quispiam, nec cœli fœlicitas, nec cultura, quódve aliquod aliud studiũ, vberes fecit, vt nullibi ne semen quidem tantùm, licet floreant, parturiant: quales sunt tamarix, populus, alnus, vlmus attinea, betula. Populum verò nigram in Creta ferre plures crediderunt, attestante Theophrasto. Cæterarum verò nulla ne florem quidem fert. De vlmo nonnulli aliter sentiunt, vt semen ferre arbitrentur, illud indicium afferentes, vt cùm flatibus delatum semen in loca proxima fuerit, nasci arbores aiunt. Ocyssimè autem salix semen amittit, & omnino antequam maturitatem sentiat. Ob id Homero, haud improbè ὠλεσίκαρπος, id est, frugiperda dicta. Sic enim Odysseæ κ. ait: μακραί τ' αἴγειροι καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι. Sequens verò ætas, scelere eius, sententiam interpretata est. Quandoq; illius semen mulieri sterilitatis medicamentum: sed hoc quoq; natura prouidens, depasto surculo incuriosius dedit. Vna tantùm in Creta insula, vt Plinius scribit, semen ad maturitatem perferre narratur, toruum, ligneum, aceris magnitudine. Verùm id ibiq; Iouis beneficio, propter in speluncam descensum. Nil enim mirum Græcia ipsa, suis fabulis intactum reliquit, quò suorum Deorum autoritatem, ac dignitatem adaugeret: verùm magis magisq; mendaces Cretenses in sui Iouis honorem & reuerentiam. Simile idem Theophrastus de populo scribit, apud aditum speluncæ Ideæ, vbi adseruantur Deo dedicata munera. Hæ enim ex loci designatione salix Plinij vel

vel populus Theophrasti. Altera parua populus, ab ea proxima, duodecim stadijs extat ad fontem Saurim. Pleræq; huiusmodi in monte Cedrio ab Ida proximo. De alno autem quidam dubitauere. Vtranq; enim florere Theophrastus autor est, idemq; Autumno fœcundam, semen reddere contendit. Aristoteles inter Naturæ miracula esse adscribit, alnos in sola Creta non esse steriles. Harum socia erit sabina herba. Cotylea etiam sterilis, atq; flore vidua. Surculos tamen, gemmasq; circa folia amentacea pingues, leuesq; fundit. Quæ verò apud nos eadem existimatur, & florem, & semen fert. Iulius Pollux steriles plantas existimat, quæ etsi fructus producant, non cedant tamen hi in hominum alimentum. Inter quas verò platanum, cornum, fraxinum, laurum, abietem, cupressum, cedrum, thyam, myrtum, & omnes, quarum fructus edendo non sunt. Dubitatq; vtrúmne in his adnumeranda sit quercus, propter glandiferos Arcadas, & alios homines, qui primo æuo, ante frumenti vsum ea victitarunt. Illud addendum, quòd in arboribus, nodorum alij cæci, alij fœcundi. Theophrastus autem cæcos eos appellat, quibus nullum germen nascitur. Quod non solùm natura, sed læsione quoq; euenit. Nodi enim germen, partus dicitur. De cæteris autem, quæ tempore ferunt, aut quæ vitio steriles sunt, suo loco disputabitur.

De arboribus fœlicibus, atq; infœlicibus, & de Timone Atheniensi. CAP. XV.

NVNC verò arborum fœlicium & infœlicium discrimen sequitur. Infœlices autem Cato (Festo Pompeio autore) dicit, quæ fructum nullum proferrent. Prætereà hæc vox Fœlix, Nonio Marcello, idem quod fructuosus, feraxq; est Vergilio etiam in Georgicis:

- Et ingens Georg. 2.
Exijt ad cœlum ramis fœlicibus arbos. Ouidius de Ponto:
Rara, nec hæc fœlix, in apertis eminet aruis Lib. 3.
Arbor.- Et ad similitudinem arborum infœlicium, dicitur etiam ingenium infœlix, hoc est, nihil producens. Quod vsurpauit Plinius, & cæteri. Hac enim interpretatione ille infœliciorē in Græcia, quàm Ægypto, aut Syria, tamaricem dicit, quòd in his duabus quicquam ferat. Dij etiam (autore Seruio) aut fœlices vel infœlices dicuntur ex rebus, quas ipsi præstant: vt prætereà arbores fœlices dicemus, ex rebus, hoc est, ex suis fructibus, quos exhiberent, sicut infœlices steriles. Inter quas Plinius connumerauit quas suprà steriles meminimus, tamaricem, populum, vlmum, attineam, alaternum. Ficum verò nigram Aurelius Macrobius inter infœlices locauit, & in suam sententiam adducit Veranium testem, inter fœlices ficum nigram non annumerantem, deq; verbis pontificalibus sic inquientem: fœlices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, sapinus, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pyrus, malus, vitis, prunus, lotos. Religione enim damnatæ erant, vt solùm dijs inferis dicarentur: vt ne quidem sererentur. Sic enim Tarquinius Priscus apud eundem Macro-

bium in ostentario arborario ait: Arbores, quæ inferûm deorum, auertentiumq; in tutela sunt, eas infœlices, nefastasq; nominant. Alaternum sanguinem fœlicem, ficum atram, quæq; baccam nigram, nigrosq; fructus ferunt: itemq; aquifolium, pyrum saluaticum, bruscum, rubum, sentesq;, quibus portenta, prodigiaq; mala comburi iubere oportebat. Arbor etiam, autore IESV CHRISTO, quæ non fert bonum fructum, excidetur, atq; in ignem conijcietur. Et fico, hic ille, siue nigra, siue alba hæc fuerit, quòd nil ferret, malè ominatus est, vti protinus exaruerit. Etenim arbores infœlices, infœlicissimo semper omine habitæ sunt, vt ad vltimum supplicium etiam, & ipsum suspendium, legibus ipsis seligerentur, vt non alia arbore damnati agerentur. Lex quippe Romæ huiusmodi horrendi carminis, lib.1. teste Liuio, DVVMVIRI PERDVELLIONEM IVDICENT. SI A DVVMVIRIS PROVOCARIT, PROVOCATIONE CERTATO. SI VINCENT, CAPVT OBNVBITO, INFOELICI ARBORI RESTE SVSPENDITO, VERBERATO VEL INTRA POMOERIVM, VEL EXTRA POMOERIVM. Huius autem legis Cic. in Orat. pro C. Rabirio perduellionis reo meminit, hisce verbis: I lictor, colliga manus, quæ non modò huius libertatis, mansuetudinisq; nō sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij, sed Tarquinij superbissimi, atq; crudelissimi Regis ista sunt cruciatus carmina, quæ tu homo lenis ac popularis libentissimè commemoras. Caput obnubito, arbori infœlici suspendito. Neq; enim tales etiam voluntario suspendio deligendæ erant, iuxta Aristophanis sententiam ἐξ ἀξίου ξύλου ἀπάγξασθαι. Commune est ex hoc dicto adagium, cuius originem Plinius fuisse ex Leontia muliere, quæ aduersus Theophrastum scripsit. Illius enim verba hæc sunt statim in præfatione, suæ naturalis historiæ. Ceu verò nesciam aduersus Theophrastum hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, scripsisse etiam fœminam, & prouerbium inde natum, Suspendio arborem eligendi. Quo verò prouerbio monemur, vti in re etiam turpi id, quod honestius est, amplexemur: vt quando & bona æquè, atq; mala, repræhensuri sumus, saltem ardua, & magis irrepræhensibilia. Nempe antiqui arbores, etiam fœlices, à quibus homines pependerant, quodam iniquo fato existere arbitrabantur, vt ne anteà quidem è tali arbore fructus decerperent, quàm priùs certis ceremonijs purgaretur. Quod parum Diogenes Cynicus sua contra bonos mores audacia & licentia, faciebat. Quum enim è ficu quadam legeret, custode acclamante, in illa paucos ante dies hominem actum fuisse. Ego, inquit, illam purgabo. Hic ille etiam hac re plusquam canis. Quum enim mulieres ex olea pendentes conspiceret, vtinam (inquit) cæteræ arbores huiusmodi fructum tulissent. In ferè similem sententiam Cicero scribit, sed illud ad schema oratorium diuertit. Sic enim secundo de Oratore scribit: Salsa sunt etiam, quæ habent suspitionem ridiculi absconditam, quo in genere est illud Siculi, cui cùm familiaris quidam quereretur, quòd diceret vxorem suam suspendisse se de ficu: Amabo te, inquit, da mihi ex ista arbore quos seram surculos. Huius verò Ciceronis dicti meminit & Quintilianus. Insolentior Siculo, aut

lo,aut Ario, qui Pacuuium amicum ex huiusmodi trium vxorũ suspendio hoc modo consolatus est: Timon Atheniensis fuit,à Græcis μισάνθρωπος cognominatus. Multos enim is ad suspendium perduxit. Habebat autem domi ficum,ex qua multi pependerant. Quum enim videret, iam diù nullum se ex ea egisse, ad concionem venit. Factoq; ex magna expectatione silentio, vt potè ad rem insolitam (conciones enim & hominum conuentus semper cauerat)exclamauit:Est mihi,ô viri Athenienses,post domum horti parum,& in eo ficus coaluit, à qua plures suspendio vitam finierant. In eo enim loco ædificaturus sum. Quamobrem constitui publicè referre,vti si qui ex vobis sint, qui sese velint suspendere,id agãt citiùs,& antè,quàm arbor succidatur. Non enim vxorum tantùm,quarum mores viris sæpe molesti sunt,tristem suspendij exitum exoptabat,verùm etiam communis hominum generis.Arborem autem,ex qua Phyllis sese deiecerat, nunquam posteà viruisse Cremuntius prodit. In antiquorum enim erga arbores infœlices execrationem, adhuc vulgi opinio remansit.Cùm enim rem infœlicissimam exprimere volunt,non alia grauiori sententia id exprimere existimant, quam cùm dicunt infœliciorem eo ligno, ex quo furcæ vel suspendia eriguntur. Cicero pro T.Annio Milone infœlicissima ligna dicit,ex quibus cadauera vstularentur. Vitem autem minimè violandam præcipiebat Pythagoras. Et illud moribus fuisse apud Indos scribit Diodorus Siculus, vt quemadmodum arbores infœlices communi existimatione damnatæ sunt, sic etiam fœlices probatæ. Etenim IESV CHRISTI, Mose promulgatore, lex lata, sicuti memoriæ mandauit contra Appionem libro secundo Iosephus, qua quidem prohibitum fuit,ne hostium quidem fœlices arbores succiderentur. Quod nonnullis exterorum exemplis comprobatum. M.etenim Scauro Imperatore, sicut scriptis à pluribus mandatum est, qui sub eo meruerant, arborem pomiferam, quam in pede castrorum, amplexa fuerat metatio, postero die, abeunte exercitu, intactis fructibus reliquerunt. Timotheus Atheniensium vrbem obsidens, veluti Policænus in stratagematibus scribit,militibus suis prohibuit, ne insitam arborem excinderent: fructus tantùm legerent. Titus Liuius, ingentem cladem exscribens,sic ait:Sed ager est depopulatus,prædæq; rerum agrestium actæ, nulla fœlix arbor, nihil frugiferum in agro relictum. Ea clades Capenatem populum subegit.At contrà,sicut apud Ethnicos,arbores infœlices, in quibus homines ex facinorum,aut conscientia,aut impietate quadam atq; crudelitate erga progenitricem naturam spontè sese egerint, aut lata sententia existimatæ sunt:sic certè illæ fœlices habendæ meritò erunt, in quibus viri sancti, pro CHRISTI fide testes, iudicum decreto, pependerint: vt olea illa apud Græciam fructifera, ob ligni aridi inopiam,quæ diuum Lucam sustulit, scribente Nicephoro. Est Arbor fœlix, oppidulum in ripa lacus Acronij in Germania situm,quod veteres Brigatorium dixere,media ferè via inter Brigantium & Constantiam. His temporibus Arbona dicitur.

Quæ

Quæ arbores florescant, fructum tamen non ferant, & econtrariò, quæ fructum sine flore emittant.

CAP. XVI.

ROXIME hoc loco dicendæ erunt arbores, quæ floreant, fructu tamen careant: cuiusmodi naturæ sunt vbiq; populus, vlmus, salix, alnus. Verùm hoc cuidam arborum generi, certis quibusdam locis, aut cœli, aut terræ infœlicitate contingit: vt Rhodi insulæ, vbi persici non florent. Contrà verò nonnullæ fructum ferunt, etsi annorum alterna florum gaudia minimè sentiant. Tristes enim nullo flore exhilarantur. Eiusmodi sunt, larix, picea. Quidam tamen hanc florere autumant. Alij contrà, sed floris vice, nucamentum ferre, quod Græci κυτ7άριον vocant. Ficus, inquiente in Symposijs Plutarcho, inter eas arbores, quæ fructum ferant, & non floreant, annumeratur: verùm grossi in hac decidui floribus respondent, & etiam caprificus ἀναθεὸς, vel ἐρινεὸς. Pinus sine flore est, licet natales pomorum annuos recursus, versicolori nuntio promittat. Robur autem alijs floret, cæteris nequaquam: verùm floris loco muscus est. Castanea quibusdam floret, alijs minimè, sed in ea nucamentum loco floris est. Iuglans & auellana villum pro flore habent. Acerem Macedones florere existimant, multis contrà asserentibus. Iuniperus flore caret. Duo eius genera Theophrastus posuit. Quorum alterum flore delectari tantùm scribit, alterum fructu duntaxat, vt ambæ his muneribus fungantur, quæ sola per se præstare debebat. Huic protinus baccæ subnascuntur, quæ biennio inhæreant. Verùm hoc falsum Plinius existimat. Palmarum autem marem solo flore, fœminam fructu tantùm præditas volunt. Cedri autem duo genera. Quæ floret, fructu caret: contrà, flore sterilis, quæ fructum producit. Est apud me & in hortis meis, mali genus aliquod, quod absque flore, non minimos fructus ad maturitatem vsq; ferat: & hoc ipse satis compertum habeo.

De biferis, triferis, quadriferisve, & nonnullis, quibus semper inest fructus.

CAP. XVII.

E QVE silentio prætereundæ sunt, quæ inter fructiferas biferæ, triferæ, quadriferæq; existunt. Quæ verò Naturæ beneficio, quin potiùs miraculo quodam, perpetua fœtus fructificatione, semper aliquo onustæ sunt, vt non semel in anno, aut germinent, vel floreant, fructúsve exhibeant, instar quarundam fœcundissimarum mulierum, quæ simul graui vtero, nunc editum infantem brachijs baiulant, mammis lactent, vel etiam superfœtent, vt superfœtationis vis quædam in illis, sicut in his, sit. Sed harum maior admiratio, in queis fructus semper legi potest. Hoc autem in vniuersum quibusdam arborum generibus vbiq; est. Certis verò locis, cœli, soliq; beniuolentia, atq; vbertate, cæteris omnibus aut cuidam soli generi. Enimuero Plinius in Frauennensi Africæ agro, hoc perpetuò euenire

nire ſcribit. M. itidem Varro, in agro Conſentino, malos biferas eſſe atteſtatur. Biferæ autem, quoquo terrarum loco, ſunt vnedo: anno enim fructus matureſcit, ſubnaſcente in flore altero, altero vero concoquente. Aphace æquè ac adrachne bifera. Priorem enim fructum pubeſcere incipientem vua peragit: alterum cùm floret, ineunte ætate. Ilicis fructum veterem nouus occupat, vt Theophraſtus ait. Nam ſerò atq; anno fructum matureſcit: quare antecedentem nouus anteuertit, vt bifera igitur ſit. Siliqua ceraunia, pomo præcedentis anni, circa canis ortum detracto, alterum parit, poſtea florem per Arcturum hyeme fœtus enutriente. Conſularem virum ſe biferas iuglandes nuces habere profitentem Plinius ſe audiuiſſe ſcribit: & idem in pyris & malo ſylueſtri, ſimili fœcunditate biferas poſuit. Ficorum quædam biferæ ſunt. Quod ſuo carmine probat Columella:

Tunc præcox bifera deſcendit ab arbore ficus.

Fructus enim cum meſſe, vindemiaq;, ſiue alba, ſiue nigra concoquit. Triferæ etiam reperiuntur, in quibus Chalcidicæ, & aliæ quoq; humoris vbertate. Nam primis decerptis, aliæ facilè prodeunt. Quibus rurſus detractis, tertiæ ſubnaſcuntur. In Cea inſula, caprifici triferæ ſunt. Poſt primam enim fœturam ſequens euocatur, quam tertia ſequitur. Virides autem appetiuiſſe Octauium Cæſarem, Suetonius in eius vita autor eſt. Iuniperi fructum antiquum recens ſubnaſcens occupat. Sola enim arborum baccas ad bimatum, aut etiam vſq; ad trimatum, vt nonnullis placet, prorogat. Quare fit, vt ſæpe temporis longæui impatientia præmaturius legantur. Arcades autem (referente Theophraſto) trium annorum baccas in vna eadem arbore reperiri affirmant, anni videlicet tertij maturas, proximi, iamq; exacti, nondum maturas, præſentis verò recentes, atq; inguſtabiles. Ferè eadem illi, illo etiam autore, de cedro arbitrantur. Cupreſſus verò trifera eſt. Nam eius baccæ & Ianuario, & Maio, & Septembri menſibus, colliguntur, ternaſq; gerunt magnitudines. Pinus etiam eius naturæ eſt. Habet enim fructum matureſcentem, habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Quo verò menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia. Et ſic diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcat. Quæ verò in arbore ipſa diuiſere, zamiæ vocantur, læduntq; cæteras, niſi detrahantur. Lentiſcus in anno ter producit. Cuius rei teſtimonio Ciceronis ſententia ſuffragatur. Id atteſtantur eius carmina:

Iam verò ſemper viridis, ſemperq; grauata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Palmæ genus fruticoſum cyce dictum, de quo iam ſupra. Semper frutici ineſt pomum, ſubnaſcente alio. Maximæ autem admirationis erunt hæ, quæ ſuo perpetuo fœtu premuntur. Pluries enim annuatim ferunt. Et non tam eas fructuum frequentia, quàm raritate dignas admirabileſq; magis cenſentur. Non niſi calidiſſimis regionibus proueniunt, calore fructus & veteres, ac recentes concoquente, & flores cogente. Malus

Assyria, & eius generis reliquæ, ea fœcunditate proditur, vt pomorum tanta illius vbertas sit, vt onere prouentus semper grauetur. Nam protinus atq; eius poma ceciderint, ad maturitatem alia protuberat. Ea enim opimitati tantùm mora est, vt fœtus antè decidant, qui & antè nati fuerant. Difficulter tamen vti tertij anni pomum iam rubeum, & secundum adhuc virens in eadem arbore, simul cum præsentis anni flore videre sit. Hæc enim arbos continuè iuuentutis insignijs pollet. Nec ingruente frigoris asperitate frondibus spoliatur, verùm folijs ac fructibus assiduè onusta, veris & æstatis suum honorem ac decorem seruat. Ficus Ægyptia quater æstate profert: priorem expellit immaturus. Solinus septies factitari, cæteri sæpius arbitrantur. Persea semper poma habet, subnascentibus alijs. In citro (inquit Palladius) per gradus quosdam sibi semper poma succedunt. Matura enim acerba properè subsequuntur, & horum ætatem sequentium flores, Natura orbē quendam fœcunditatis ministrante.

De vrbanis, & syluestribus arboribus. CAP. XVIII.

A Natura enim plantis, sicut & animalibus, exhibitum, vt alia vrbana, alia syluestria sint. Et hoc itidem in genere humano euenit, in quo & vrbanorum, & rusticorum, siue agrestium hominum discrimen ponere est: ac si hos syluestres ex moribus dicere velis. Principio tamen rerum omnes arbores syluestres fuisse satis constat, vlla arte ac cultura nondum mansuefactæ. Sicut & homines ipsos fuisse par est dicere, & inter syluas habitasse, sicut iam dictum est. A quibus postquam migrarunt, casas primùm, exinde domos, postea vicos, postremum vrbes exædificare cœperunt, syluestremq; animum exuere, & vrbani, & ciuiles fieri, & vocari: vt postmodum aliquas, quæ sibi folio, fructu, frondeq; placere magis, & præstantiores visæ sunt, è syluis, & agrestibus locis ad domestica, & vrbana deduxerint, & in hortis, prætoriòve, iuxta sæpe ædes, locísve publicis, plantarunt: vt deinde cum ipsis hominibus, vrbanæ primùm appellari cœperint: vt deniq; cultura, aut insitione, fructu mitiores factæ, & fronde pulchriores, exuta pristina syluestri feritate. Hac enim ratione vrbanarum & syluestrium differentia facta: cùm omnia primùm fera & agrestia, prauaq; potiùs, quàm proba, Natura fecerat. Quod Lucretius ostendit:

Lib. 5. *Et noua defodere in terram virgulta per agros*
Inde aliam, atq; aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructusq; feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandeq; colendo. Et post eum Vergilius:
Georg. 2. *- Fructusq; feros mollitè colendo.* Alibi latius:
Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, sed læta, & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest: tamen hæc quoq; si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint syluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequentur.

Hoc fuit

Hoc fuit hominum ſolers ingenium, vt eas redigere ad id, quod omniũ vrbaniſſimũ eſt,hoc eſt,ipſum hominem:qui ſolus,aut maximè omnium vrbana ſpecies eſt, atq; Naturæ degeneris inſtaurator, qui vel ſemina ne degenerent,delectu,vel opera efficit,vtq; arborum generoſitas inſitione, & cultu procurat vt conſeruetur. In quarundam verò generibus, ipſo etiam nomine diſtinguuntur,veluti in olea, pyro, ficu, pino, picea vrbanis : quibus oleaſter,pyraſter, caprificus,piceaſter reſpondent. In myrrha verò,ſatiua & ſylueſtris datur:ſed illa,vt in cæteris, præſtantior. In Achaia tamarix ſylueſtris planè ſterilis, altera verò (autore Plinio) mitior. Sed & vrbanarum,& ſylueſtrium, aliæ plures differentiæ. Inter ſe enim vt plurimùm,fructu, folijs, fronde, toto deniq; arborum corpore ac figura inter ſe diſſident. In vrbanis enim folia ſemper maiora, & latiora fructus aut verò mitiores. Sylueſtres autem ſeriùs & germinant & florent, fructusq; ſuos maturant. Sed hoc non vſq; adeò in omnibus verum erit. Quippe in ſorbis,cornisq;,ſylueſtria vrbanis mitiora,ſuauioraq; eſſe traduntur. In fago itaq; ſylueſtri fructus dulciſſimus eſt. E ſtruteis ſylueſtria in ſepibus naſcentia odoratiſſima ſunt:quæ verò inſeruntur,omnes mites erunt : vt hac ratione cuiuſq; generis ſylueſtrium ſint, manſueſiant, vt pyraſter, & cætera. Alioquin in ſua naturali feritate ſemper manebunt. In quo verò ordine quædam erunt,quæ inſeri adhuc non conſueuerunt,veluti abies, larix,iuniperus,terebinthus,buxus,ilex,aquifolium,ſuber,taxus : quas etiã nec locus,nec cultura,cicures facit. Ideò Theophraſtus rectè Hipponem repræhendit,quòd omne ſylueſtre cultu vrbanum, & vrbanum quodq;, culturæ negligentia ſylueſtre fieri diceret. De altero iam oſtenſum : Punicam verò in ſyluis ſatam, ſylueſtrem tamen nemo exiſtimabit. Nec olea pyrus ſatiua,pinus,ficus,vlla negligentia in oleaſtrum, pyraſtrum,caprificum, pinaſtrum tranſire poſſunt. Oliuam ſatiuam Græci καλλιέλαιον vocant:quæ verò ſine fructu ſylueſcit,his ἐλαιαμανὲς, quaſi inſana dicitur. Inter ſylueſtres verò optima ratione connumerandæ veniunt, quæ nulla agricultura, nullóve ingenio, cicurari poſſunt, & nullo modo, niſi ſponte,atq; in locis incultis,aſperis,atq; immitibus,naſci volunt : quòd ſi in his conatum ſit, moriuntur. Illarum enim vſqueadeò fera natura eſt, ſicuti animalium plura genera, quæ miteſcere & manſueſcere, vllo artificio,vllo ingenio neſciunt. Contrarij verò genij ſunt plures, vt non niſi inter homines manere, & geſtire, & gaudere valeant. Cuiuſmodi autem naturæ quædam arbores reperiuntur : quæ ſi hominum commercio ac labore careant, ſi non omnino ſylueſcant, deteriori tamen fiant conditione,ſæpe ſteriles,ſæpe vita breuiores. Alia ratione quædam arbores ſylueſtres erunt. Pini præter pinaſtrum alia vrbana, alia ſylueſtris, roboris item.Cedrus autem,picea,cupreſſus,myrtus,ſatu vrbanæ fient.Frutices vt plurimum ſylueſtres erunt, quos ſola cultura mites facit. Illud vltimum minimè ſilendum erit, quædam reperiri, in quibus nullum ſylueſtrium genus dari,veluti in balſamo eſt,in quo nullum ſylueſtre genus compertum,autore Theophraſto.

De peregrinis arboribus. CAP. XIX.

RBORES primùm ſpontè nulla adhibita cultura, natas, iuſtum eſt dicere. Non tamen vbiq; locorum omnes: verùm aliæ atq; aliæ certis quibuſdam tantùm regionibus, vt non vna, aut altera, pluréſve prouinciæ vniuerſas ferrent: vt multæ ſeparatim nonnullis locis illarum naturæ magis conuenientibus priùs naſcerentur. Poſteà verò hominum opera, ac induſtria cœpere, vt ipſi homines, apud exteros proficiſci, & nouas prouincias inueſtigare, ac colere, & aliarum arborum conſortio frui vt hominũ opera & tranſlatione alibi mearunt, idcirco peregrinæ dictæ. Sic etiam Fabius verba peregrina vocat ab omnibus gentibus accepta, & inter Latinos recepta, vti leges ac ſtatuta exterarum gentium. Inter peregrinas autem arbores Plinius illas omnes poſuit, quibus nomen Græcum alienúmve inditum eſſet: vt ceraſum, perſicum. Argumentum ex nomine deſumens, à prima illarum cognitione & inuentione, ac ſi primùm apud illos natas ideò ab his illis nomina impoſita. M. etiam Varro, inter hæc, quæ in hortis ſeruntur, nonnulla eſſe, quibus nomen peregrinum inſit, veluti quæ Græcum habent, vt ocymum, mentha, ruta. Non enim ſolùm in arboribus, ac herbis, verùm in cæteris quoq; rebus, ſimili quadam traductione vſi ſunt antiqui. Sed iam commemorandæ ſunt, quæ ex prima ſede ad aliena domicilia demearunt. Inter quas omnes prima veniat perſea: quæ quamuis quarundam terrarum exotica fuerit, non tamen plurimarum, vt paucarum accola fuerit. Primùm in Æthiopia orta, ea ſcilicet tempeſtate, qua illam Cambyſes ſubegit, à Perſis in ſuam patriam tranſlata. Poſteà verò ſolam Ægyptum incoluit, nec extra orientem naſci voluit. Galenus nullibi ſub imperio Romano, præterquàm in Alexandria, viſam negat. Eiuſdem naturæ fuit ſiliqua, plures habitationes exoſa. Primò in Syria nata, poſtmodum in Ionia circa Gnidum, & in Rhodo cohabitauit. Perſicus alia à Perſea eſt, è Perſide antè auecta, cum difficultate enim ad alias regiones tranſijt. Primùm apud Ægyptum diuertit, pòſt in Aſia, Græciaq;. Nunc conſuetudine ferè apud omnes, modò aërem ſibi propitium nanciſcatur. Plinius intra triginta annos repertam ſcribit, & primò denarijs ſingulis venundatam. Columella in ſuo elegantiſſimo horto, de ea ſic meminit:

Colum. lib. 2.

- Et pomis quæ barbara Perſis
Miſerat, vt fama eſt, patrijs armata venenis.
At nunc expoſiti paruo diſcrimine læti
Ambroſios præbent ſuccos, oblita nocendi.
Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properant miteſcere Perſica malo,
Tempeſtiua mandent, quæ maxima Gallia donat,
Frigoribus pigro veniunt Aſiatica fœtu.

Populares primùm Syriæ myxa, & zizipha fuere. Hæc Romæ, inquiente Plinio, diui Auguſti temporibus naſci cœperũt. Sex. verò Papinius, quem

Plinius consulem vidit, primus illa attulit, & tuberes ex Africa, vt posteà in castrorum aggeribus sererentur. Citrus primùm ex Africa atq; è Maurusijs populis aduecta inquiente Lucano:

Sed penitus terra est, tantùm Maurusia genti Lucan. lib. 9.
Robora diuitiæ, quarum non nouerat vsum
Sed citri contenta comis viuebat, & vmbra.
In nemus ignotum nostræ venere secures:
Extremoq; epulas, mensasq; petiuimus orbe.

Cedrus & morus, in Iudæa peregrinæ arbores, Salomonis regis potentissimi cura illuc (teste Iosepho) translatæ. Olea etiam peregrina, Athenis primùm visa, vt etiam eo tempore, quo Epidaurij ex oraculo Delphico, simulacra de materie oleagina Damiæ & Auxesiæ deabus fecerunt, tunc ipsis posteà bene futurum: nusquam gentium, nisi ibi, tunc oleæ erant, scribente Herodoto. Theophrastus è Græcorum celeberrimis autoribus, Romæ post annum circiter quadrigentesimum quadragesimum, nisi intra quadraginta millia passuum à mari nasci negauit. Fenestella verò omnino in Italia, Hispania, atq; Africa, regnante Tarquinio Prisco, ab annis populi Romani CLXXXIII. non fuisse oleastrum autem ex Hyperboreis regionibus, in Græciam detulisse Herculem aiunt. Atq; hic albam populum ex Thesprotide regione, illic iuxta Acheruntem fluuium genitam. Ferulam inter externa dixisse conueniet. Malum punicam in Cypro peregrinam testantur Græcorum fabulæ, ibi primùm à Venere satam fingentes. Nullum lauri genus in Corsica antiquis notatum. Delphicam verò è Thessalia, & ab ipsis Tempe in Delphos translatam, Ælianus ait, & tunc cùm Pythius Apollo draconem sagittis confodisset. Myrtus in Europa, tetriore etiam cœlo, quòd è Ceraunijs montibus primùm incœpit apparere. Postea verò Græcis in Elpenoris tumulo visa, autore Plinio, Græcumq; nomen ei remanet, quò peregrinam se esse fatetur. Fuit etiam vbi nunc Roma est, cùm iam conderetur. Chalcidenses, qui sunt in Eubœa, locum apud eos ostendunt, Harpagion vocantes, vnde myrti præcipuè ortæ. Cupressus Plinio peregrina quoq; arbos, priùs in Creta adnata. Vbi mira facilitate prouenit, spontè, non appellato solo: maximè verò in Idæis montibus. In Gnoso eius insulæ oppido, eius arboris nemus celebratum, quod inhabitarunt Titanes, & in eo educata quoq; Rhea. Has autem illius arbores Hermippus commendauit. Pòst Tarentum deuenit. Quare M. Cato Tarentinam appellat. Vix alius aduenã credet, propter ingentes illius alibi syluas: vt illa ingens in Gallijs prope Burdigalam, tot proceris arboribus conspicuam, & admirabilem. Prædium regium ibi impensis regijs non indiligenter custoditum, & excultum. Hæ sunt arbores, quæ quum primæ in regionibus calidis prouenerint, non nisi ad loca similis temperiei proficisci voluerũt. Nunc de his, quæ loca etiam frigida habitare non recusarunt. Platanus, vmbræ tantùm causa, ex alieno orbe petita. Hæc autem per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem etiam tumuli gratia iampridem inuecta. In Siciliam inde transgressa, atq; inter primas Italiæ donata. Dionysius prior, Siciliæ tyrannus, vt ait Theo-

 phrastus,

phraſtus,Rhegyum vrbem eas tranſtulit,domus ſuæ miraculum,vbi pòſt factum gymnaſium. Hoc peractum Plinius ſcribit circa captæ vrbis ætatem.Pharas Græciæ vrbem Pierus fluuius alluit: iuxta hunc platanorum nemus,quæ magna ex parte ob vetuſtatem canæ erant, & concauæ,vt in his conuiuarentur,& qui volebant, dormitarent. Pauſanias in Achaicis. Poſteà verò vſq; ad Morinos,autore Plinio,peruecta.Hac nunc & Gallia, & Hiſpania penitus carent. In hac enim plurima olim germinauit, argumentoq; erit illa Cordubenſis tantoperè Valerij Martialis epigrammate percelebris. In tota Italia, & Romæ, ſolùm vna viſitur: quæ in ima ripa ſpeculi Dianæ Aricinæ poſita, magna etiam omnium demiratione, & ſi humilis ſit.Nec propiùs,quàm in Sicilia,ſunt.Adeò nunc hæc rara arbor eſt, quæ priſcorum diligentia per tot regiones paſſim deuagata fuerat: omnemq; aërem paſſa, vt quantum antiquorum in ſerendis arboribus cura fuerit, tantum verò præceſſorum noſtrorum in hoc improbanda negligentia ſit. Noſtræ tamen tempeſtatis homines, maximè viri clari, hoc ſtudium enixiùs amplexati, vt rem arborariam ſuum priſtinum decus recuperaturam ſperem. Iuglandes è Perſide à regibus tranſlatas,indicio eſſe nomina Græca Plinius ſcribit.Auellanam è Ponto,vnde quidam nucem Ponticam appellant, primò in Aſiam, Græciamq; profectam eſſe perhibent:demum in Italiam,apud Abellam Campaniæ oppidum: vnde vna tantùm litera immutata,auellana dici,quæ priùs abellina: L.Lucullus vrbis anno ſexcenteſimo octuageſimo Mithridatem Ponti regem oppugnauit, atq; eius prouinciæ Ceraſon ciuitatem deleuit, genusq; pomi, inde in Italiam aduexit, Athenæo etiam libro ſecundo autore, quod ab oppido Ceraſium appellauit, & centum triginta annis pòſt trans Oceanum, in Britanniam vſque tranſmigrauit. Quod vix à multis recipietur, quum & plures Lucullo vetuſtiores,velut Diphilus Signius, qui Lyſimachi regis tempore floruit,qui vnus ex Alexandri ſucceſſoribus fuit, ceraſiorum meminit,nullaq; alia magis arbos, vbiq; calidis frigidiſſimisq; regionibus liberiùs,atq; ſuapte ſponte,in ſyluis quoq; ac incultis proueniat vt in Gallia,Hiſpaniaq; eiuſdem generis pomi, acidorum etiam,quorum præcipua dos,ſyluæ ſint. Sed & ante Lucullum in Italia, durum eiuſdem generis fuiſſe Seruius ſcribit.Quòd poſtea miſto nomine cornoceraſum dictum ſit. Verùm, ne tot eius hiſtoriæ aſſertorum vana ſit autoritas, facilè aliquod genus eius pomi in Italiam allatum credere eſt. Amygdala, an in Italia Catonis tempeſtate fuerint,dubitarunt antiqui,argumentum deſumentes,quòd ea inter nuces non annumerauerit.De meſpilo ac ſorbo idem Plinius ſentit. Huius tamen M.Cato meminit. Pruna quoque omnia poſt Catonem cœpiſſe, manifeſtum eſſe Plinius ſcribit. Vbiq; tamen naſcuntur, magisq; ſylueſtria: mirumq; eſt, quòd huius Cato non meminerit, præſertim verò cùm condienda quædam demonſtraret, & ſylueſtria. Inter pruna tamen externa Damaſcena erunt, à Damaſco magna,atq; illuſtri Syriæ ciuitate trāſportata: & Armeniaca ex Armenia adportata:vulgus Armeſina vocat.Cydonia mala,quæ coctonea,è Cydone Cretæ inſulæ oppido primùm aduecta.Quod Serenus teſtatur:

Aut

Aut quæ poma Cydon Cretæis misit ab oris.

In suo autem genere peregrina nonnulla inueniuntur, vt iam de aliquot prunis diximus. In ficuum autem genere, è Chalcide, Chio, Lydia, Africæ prouincijs, in Italiam mearunt, nomen à natiuo solo retinentes, & coctana, & caricæ, quas primus L. Vitellius è Syria in Albense rus intulit, cùm Legatus in illa regione esset. Nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus, is posteà Censor fuit. In pyris orbiculata, ex Epeiro primùm deuecta, argumento Græci autores sunt, illa Epirotica vocitantes. Sed quæ hac ratione peregrina sunt, omnia referre, difficile, imò veriùs impossibile foret: cùm nostra quoq; tempestate, non pauci fructus, multarum etiam arborum, plurimarum itidem regionum, in dies apud quoscunq; transferuntur. Inter frutices hedera in Asia peregrina erit, quam Theophrastus in India non nisi in monte Mero nasci voluerit.

Nonnullas esse arbores, vt balsamum, quæ nullibi peregrinentur. CAP. XX.

INTER externas arbores, illas, quæ nullo labore, nulla industria, ingeniòve & arte, alibi, quàm vbi primùm natæ fuerint, ponere necessarium erit. Quas verò reliquarum prouinciarum vlla feracitas, vlla amœnitas, nullo modo allicere, & capere potuit, vti suum natiuum solum, quod sibi in vna, alteràve regione primum constituerat, relinquere, & immutare voluerint. Tantus enim suæ originis eas genialis amor deliniuit. Et si hæ à pluribus sæpiùs ad id inuitatæ fuerint, quorum blanditijs, ac precibus, nullis prætereà culturæ officijs, nullo studio moueri potuerunt, quin transductæ, statim, vel non longè pòst, interciderentur, vsqueadeò erga cæteras regiones ingratæ, & immiti ingenio, & inhospitali natura & patriæ suæ contumaces, inuentæ: Alpinos homines imitatæ, qui suas natiuas solitudines, & deserta loca, pluris faciunt, quàm agrorum cæterorum diuitias & delicias, aut vrbium maiestatem. Exemplo etiam quorundam animalium, quæ solius prouinciæ incolæ semper manere voluerint. Hoc autem Plinius, aliâs fastidio, aliâs contumacia, aliâs cœlo inuidente, aliâs solo, euenire scribit. Cuiusmodi naturæ balsamum. Fastidio enim alibi nasci, quàm in Syria, noluit: vt vni terrarum Iudææ concessum sit, vt scribit Plinius, & alij multi. Statius, Hebræiq; liquores, de balsamo enim intelligit. Illic enim quondam in duobus hortis (vt Theophrastus ait) vtroque regio, altero iugerum non amplius viginti, altero pauciorum. Solinus tantùm syluam vocat eius latitudinis. Sed hoc autore, post Romanorum victoriam, atq; potita Iudæa, ita luci propagati sunt, vt iam latissimi colles balsama sudarint. Cui autem dicto Iosephus adstipulatur, qui & Idumæam balsamum nutrire asserit. Nam anteà alibi dixerat, palmetum, quod in Hierichunte erat, illud gignere. Vrbs enim eius nominis est ab eius nobili odore sic dicta. Iustinus Trogi Pompeij abbreuiator, in Iudæa vallem fuisse scribit, quæ continuis montibus, velut muro quodam, arcis instar, cingeretur: spatium verò loci, iugerum mille ducentorum. In

eo enim loco Hierichuns vrbs,& ſylua,vbertate,atq; amœnitate inſignis, palmarum & balſami arboribus diſtincta. Admirationeq; dignum eſt, quod ille prodit,vt cùm tota regio ſole ardentiſſimo exæſtuet, ibi tamen clemens aër ſit,minimè feruens,locuſq; opacus,atque aëris frigiditate ſimul ac caliditate ſuauiter temperatus. Egeſippus etiam prope vrbem Hierichonta hunc locum ponit. Diodorus Siculus cum Arabia locum confundit. Ægypti reginam Salomoni Hieroſolymorum Regi,cùm eius ſapientiam ſcrutata fuiſſet,balſami radicem dediſſe Ioſephus ſcribit: quæ tranſplantata conualuit, vt Iudæa abundè balſamum poſteà effuderit. Maximum quidem donum, & verè tam ab offerente, quàm recipiente regium. Ex cuius propagatione ſola ipſa Iudæa apud omnes gentes, maximè hoc illo frutice,memorabilis. Solus poſt Diodorum Siculum,inter tot autores, qui de balſamo meminere, Pauſanias in Arabia naſci ſcribit, arbore à viperis obſeſſa,ſub qua illæ apricentur,& eximiè vmbra eius delectentur,ſuccoq; ſuauiſſimè alantur.Cùm autem tempus excipiendæ lacrymæ aduenerit, ſcuticas ligneas binas ſecum deferunt,quibus excitato ſtrepitu angues abigunt. Nam & illos enecare piaculum eſt, balſamoq; ſacras exiſtimant. Quòd ſi horum quiſpiam demorſus fuerit,non magis ex ictu illius periculum, quàm ſi mucrone,leuiſſimo ictu percuſſus,vt ex illo vulnere nemo extinguatur. Ex ſucco enim paſti ſerpentes, virus habere deſinunt, ac ſi pharmacum aduerſus illorum lethale venenum ſit. Apud Sabæos enim atq; maritimis locis prouenire, hic ſcribit. At nunc in Iudæa,nec apud Hierichunta vrbem amplius naſci balſamum, ab his, qui Chriſtianæ religionis, ac ſepulcri dominici gratia illuc proficiſcuntur, & multis alijs,qui has partes, & Ægyptum peragrarunt, vero verius compertum. A quo enim tempore, à nemine quod legerim, proditum. Egeſippum tamen me legiſſe memini,M.Antonium poſſeſſiones omnes regibus Syriæ abſtuliſſe ſcribentem:maximè illam,quæ balſamum gigneret, & Cleopatræ adiudicaſſe, vt eius auaritiæ, cuius libidine ebrius erat, inſeruiret, & ſuæ crudelitati inhærens, hæc ſimul duo crudeliſſima vitia coniunxit. An ab eo tempore atq; apud Ægyptum, & in loco vbi nunc colligitur, ab Cleopatra plantatum fuerit, lectori ſuum iudicium relinquimus. Sunt qui Ægyptiorum aliquos Iudaicam induſtriam propter prouentum ad eos tranſtuliſſe ſcribant:inter quos:Strabo quam in balſamo adinuenerunt, & vt ex raritate & penuria pretium eſſet, multis locis tranſplantari vetuerunt:vt hac ratione communem vſum atq; vtilitatem læſerint. Nam ibi naſci, & Dioſcorides, & Strabo,& Ætius, teſtati ſunt. Hic verò in regione quæ Solis oculus,ſiue fons appelletur. Marathea pagus ad ſextum lapidem à Memphi.Hortus regius,ibi eſt,qui paruo fonte irrigatur,vberrimè tamen fluente.Alium tamen defodiunt,cùm id ad irrigationem non ſufficiat. Prætereo hîc nonnulla, quæ ſuis ſcriptis plures recitarunt, de virgine Maria, in eo fonte filium abluente, dum illum in Ægypto occultaret.

De thure, & myrrha, & alijs arboribus non peregrinantibus. CAP. XXI.

OST Iudææ antiquas diuitias, Arabiæ opes, causásq;, ob quas fœlicis beatæ cognomen ab antiquis acceperit, conuenit dicere. Quod non tam à communi rerum prouentu solíq; fœlicitate, & aëris clementia fuit, quàm myrrhæ & thuris vindemia, quum & plures regiones longè illa in illis rebus sint fœliciores. Solam autem Arabiam thura producere satis constat, vnde thurifera dicta. Sed nec quidem vniuersæ datum, sed solùm huic parti, quæ Saba vocatur: quæ denominationem à thure accepisse videtur, quod ibi nascitur, quo dijs sacrificatur. Nam à σέβειν, quod est colere, dicitur: vel, vt Seruius voluit, ἀπὸ τοῦ σεβάζεσθαι, id est, venerari. Sabæorum meminit Vergilius:

- *Molles sua thura Sabæi.* Et alibi: Georg. 1.

- *Solis est thurea virga Sabæis.* Georg. 2.

Hæc enim Solis ortum æstiuum spectat, vndiq; rupibus inuia, & à dextra, maris scopulis inaccessa. Caput regni Sabota, in monte excelso. In medio eius Atamitæ sunt. Sabæorum pagus est, à quo octo mansionibus regio thurifera disterminatur. Vna Panchaia vocitatur, arenosa. Vergilius:

Totáq; thuriferis Panchaia pinguis arenis. Georg. 2.

Eam enim pinguem arenis, propter myrrhæ distillationem. De his etiam Lucretius:

Aráq; Panchæos exhalat propter odores. Lucret. lib. 2.

Minei, pagus alius, per quos auehitur, vno tramite angusto. Primíq; thuris commercium fecerunt, maximéq; exercent, à quibus & Mineum dictum est. Quidam promiscuum ius ijs populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Syluarum longitudo schœnorum viginti, latitudo dimidium eius. Schœnus patet, Eratosthenis ratione, stadia quadraginta, hoc est, passuum quinq; millia. Aliqui viginti duo stadia schœnis dedere. Dioscorides secundum locum habere thus Arabicum dicit, quod in Smylo nascitur. Mansio vna è supradictis forsitan erit. Memoratur etiam Catabania Arabiæ regio, quæ thus ferat, forsan & alia mansio. Arbores enim altæ, in montibus attolluntur, decurruntq; in plana, sponte natæ. Quidam in insulis nasci thus dicunt. Quod tamen negat Rex Iuba. Diodorus tamen Siculus insulas esse iuxta Arabiam scribit, quarum vna sacra sit, in qua & thus nascatur: in qua defunctos sepelire vetitum, Nam vbi thus nascitur, non inhumant: ne homines cum Dijs commercium habeant, propter thus, quod Dijs sacrificatur. Theophrastus thuris arborem supra Sardes apud quoddam delubrum natam asserit. Arbores thuriferas colubros subalatos, discolores, atq; exiguo corpore, obseruare, Herodotus scribit, circa singulas numero permagno. Quum thus Arabes colligere volunt, storate suffiunt. Nullo nanque alio fumo submoueri posse, compertum est. Oppleturi quidem vniuersam terram, in hoc remedio, illis

dio,illis ſubueniatur. Ab Arabibus primùm Phœnices thus accipiunt: qui pòſt in Græciam exportabāt. Regibus Perſarum quotannis millena thuris talenta, Arabes præter tributum donare, idem Herodotus teſtatur. Myrrham, Arabiæ regiones, Saba, Adramyta, Cibanita, Mammali, ferunt, ſicuti Theophraſtus ait, atq; in monte prǽalto, in quo ningi ſoleat, ex quo amnes in plana defluant. Diodorus thus & myrrham miſtim in ſyluis naſci ſcribit. Ille verò ſeparatim aliâs in monte, aliâs in montis radicibus, atq; culturis, alia atq; alia coli. Hæc Troglodytis communis: à quibus Sabæi maris tranſitu petunt. Hæc ſatiua in India autem naſci Arrianus, Ariſtotelis autoritate tradit, in quadam ſolitudine, qua iter facientes Phœnices negotiatores, qui exercitum Alexandri Magni in Cedroſos proficiſcentem ſequerentur. E materie verò multa iumenta onerarunt. Ipſam autem Gedroſiam & Chalcamoticam ferre thus, Strabo autor eſt. Quod mercatoribus, qui ex Helanis ad eos Meneam quadraginta diebus veniunt, proponitur. Quapropter Plinius myrrhæ portionem Deo non elargiri Sabæos dicit, quòd ſcilicet alibi naſceretur. Solam autem Indiam ferre nigrum hebenum, Vergilius grauis autor aſſerit,

Georg. 2. *Diuiſæ* (inquit) *arboribus patriæ: ſola India nigrum*
Fert hebenum.-

Sed ne quidem tota, vt Solinus ſuis ſcriptis mandauit, verùm exigua ſui pars. Alij in Æthiopia naſci etiam voluerunt, vt Dioſcorides, quam maximè laudauit & eo antiquior Herodotus. Qui regibus Perſidis, illos è materie eius centum phalangas, tertio quoq; anno pendere ſcribit. Ibi verò ſyluas eius arboris maximas viuere, Plinius teſtatus eſt, & poſt omnes Maurus Seruius, Melaq;. In Meroë etiam produci Lucanus teſtis eſt. Sic enim ait: *Hebenus Mereotica vaſtos,*
Non operit poſtes, ſed ſtat pro robore Nili
Auxilium, non forma domus.- Et alibi:
Ambitur nigris Meroë fœcunda colonis
Læta comis hebeni.-

Diodorus etiam in eadem inſula autor, vſq; enim illam à Syene imperij fine per nongenta XCVI. M. paſſuum, nullamq; aliam niſi palmarum generis eſſe voluerunt. Ficum enim Indicam alibi quàm in ipſa India, à qua nomen ſumpſit, prouenire non memini me legiſſe. Sunt & quædam non paruo numero arbores in India paulò ante noſtram tempeſtatē, & etiam noſtra, inuentæ, quæ ſolùm monimentis eorum, qui illuc profecti, nobis notæ: antiquis enim incognitæ. Quæ ſi hucuſq; alibi nouas ſedes aut acquiſierint, vel eas renuerint, nondum audiui. Habet & Ægyptus ſibi peculiares arbores ficum & prunum, cognomina à ſolo natiuo mutuatæ. Malus Aſſyria, quam alij medicam vocant. Hanc autem aliæ gentes, propter veneni præſentaneum remedium, per induſtriam tranſlati germinis, aut inſiti, transferre tentarunt. Verùm ſoli Mediæ & Perſidi maluit inſeruire, nec terram aliam ingredi, ſcribentibus & Plinio & Solino. Quòd ſi eadem ſit cum citro, illam plures alias regiones accommodaſſe, manifeſtum eſt. Aliæ plures arbores ſunt, quæ paucorum locorum hoſpites eſſe

voluer

voluerunt. De quibus dicetur, cùm eorum hiſtoria narrabitur.

Frutices etiam quoſdam eſſe, qui ad alias regiones proficiſci noluerint. CAP. XXII.

SIMILIS feritas etiam in nonnullis fruticum generibus reperire eſt. De quibus vt dicamus atq; de arboribus, par eſt. Siquidem cinnamomum & caſiam in Æthiopia ſolùm naſci, apud autores quoſdam conuenit. Verùm vt circa horum natiuitatem fabuloſa quædam antiquitas narrauerit, & horum princeps Herodotus, vt Plinius ait. In auium enim nidis, priuatim verò phœnicis, in quo ſitu Liber Pater educatus eſt, reperiri ſcribit, ex inuijs rupibus, arboribusq; aſportatis, & nidis, plumbatis ſagittis, ac carnis, quam ipſæ aues inferrent, pondere deturbatis. Nam qui legere cupiunt, carnes minutatim conciſas illuc deportant, poſtea procul abſcedunt. Quas pòſt aues ad nidos deferunt, intantumq; onerant, vt iſtarum pondere in terram diſcutiantur. Tunc illi ad colligendũ cinnamum accedunt, è quibus auium nidi ſtructi erant. Ariſtoteles verò in Arabia colligi ſcribit ex cinnamomi auis nidis, eo modo quò ſupra. Fertur & alia, Theophraſto autore, fabula, in conuallibus exire aſſerentium, in quibus ſerpentes plures conuerſentur, qui ictum hominibus lethalem iaculentur: aduerſum quos incolæ ſeptis manibus, pedibusq; deſcendãt, atq; ita cinnamomum legant. Sed prior fabula commutata eſt, ad meridiani Solis repercuſſus inenarrabilem quendam vniuerſitatis halitum è tota peninſula exiſtere, tot generum auris ſpirante concentu, magniq; Alexandri claſſibus Arabiam odore primùm nuntiatam in altũ. Omnia falſa, inquiente Plinio. Compertum enim eſt, in Æthiopia gigni, & ab his, qui ſpeluncas terreas inhabitant, legi. Troglodytæ verò illis connubio permiſti, & à conterminis id mercantur, ratibusq; per vaſta maria vehunt, quas neq; remi trahunt vel impellunt, non vela, non nauigandi vlla ars, non deniq; ratio vlla adiuuat, cùm omnium inſtar ſit ibi, tantùm hominis audacia: præterea mare hybernum circa brumam, Euris tum maximè flantibus exigunt. Hi recto curſu per ſinus impellunt, atque à promontorij ambitu argeſtæ, in Gebanitarum portum, qui Ocyla vocatur, deferunt. Quamobrem illi maximè illud petunt, vixq; quinto anno produnt reuerti negociatores, & multos interire. Contrà reuehunt vitrea & ænea, veſtes quoq;, monilia, cum armillis & fibulis. Ergo negotiatio illa, fœminarum maximè fide conſtat. Ius enim à Gebanitarum ſolo rege proficiſcitur. Is edicto mercatu vendit. Ex his Plinianis verbis ſatis apparet, quàm ſit difficilis cinnamomi negotiatio. Macrobius à Syene vſque ad terram cinnami octingenta ſtadia eſſe dicit. Caſiam autem in palude non alta naſci prodiderunt. In qua, & circa quam, feræ alatæ, veſpertilionibus ſimillimæ naſcuntur, ſtridore quidem ac viribus formidabiles. Quare Arabes ad caſiam legendam, toto, præter oculos, corpore, corijs, pellibusq; alijs, obligato, & munito, procedunt. Veriorem Plinij ſententiam caſiam iuxta cinnami campos, ſed in montibus naſci ſcribentis, pu-

Plin. lib. 12. cap. 19.

to.Solam Indiam piper producere,quidam ſcripſere.Sed & Solinus Caucaſum montem ea fronte, qua ſoli obuerſus etiam gignere ait. Regionem autem,in qua apud Indos naſcatur,Cottonam vocari Plinius ait, & monoxylis lintribus Becaren inuehi. Idem autor in lucis Indiæ garyophyllon produci meminit. At in Molucis Indiæ inſulis naſci, ab his, qui nouas terras anteà nobis ignotas,inuenerunt, compertum eſt.

Quibus arboribus folia ſint decidua,& quibus non.

CAP. XXIII.

MAXIMVM aliud arborum diſcrimen à folijs eſt. Siquidem plurimis decidunt folia, alijs ſempiterna virentibus coma, vt perpetuum foliorũ honorem conſeruent. Nam, vt ait diuus Ambroſius, Virentem comam hybernis quoque temporibus ſeruaturæ:hoc enim Naturæ priuilegium vt nulli venti eas crinis ſui honore diſpolient.Quæ verò annuatim frondem amittunt, id commune cum feris animalibus habent, quæ pilos, pennas,quædam etiam cornua, perdant,denuò alijs ſubnaſcentibus. Sed ad eas,quæ vbiq; ſemper virent,deueniamus : quibus intellectis,quæ decalueſcunt manifeſtè patebunt.Verùm illud tamen annotatum prius velim,quaſdam eſſe regiones,in quibus ſoli,cœliq; clementia,his in vniuerſum hoc Naturæ munus datum ſit, priuatim verò nonnullis certo loco. Nam in Tilo, ſinus Arabici inſula, nulli arborum folia defluunt, vti hoc miraculo, vt ait Solinus, omnes terras vincat : & hoc in Æthiopia, ſub cardine meridiano eſſe,idem ſcribit:vbi & in hyeme ſyluæ vireſcunt.Circa etiam Ægypti Memphim, & in Elephantine Thebaidis agro (Theophraſto ac Plinio prodentibus) nullæ arbores, ne quidem vites, folia dimittunt : & illo inquiente, circa Delta parum temporis intercipit, quin ſemper foliaſcant arbores. In Africa nemus eſt circa Hammonis templum,perpetuò virens,vt ille inquiebat,

Lucan.lib.9.

Quamuis Aethiopum populis, Arabumq; beatis
Gentibus, atq; Indis vnus ſit Iuppiter Hammon,
Pauper adhuc deus eſt, nullis violata per æuum
Diuitijs delubra tenens : morumq; priorum,
Numen Romano templum defendit ab auro.
Eſſe locis ſuperos teſtatur ſylua per omnem
Sola virens Libyen.-

Paucæ enim inuentæ ſunt, quæ contra ſui generis genium, atq; etiam in vno atq; eodem loco, contra ſui generis communem faciem aſſiduè vireſcerent.Platanus autem Theophraſto, Varrone, ac Plinio aſſertoribus, Gortynæ, Cretæ, inſulæ ad fontem Lenæi amnis, immortali virore fuit. Inſignis etiam vtriuſq; linguæ monimentis,ſed cui ſtatim Græcorum fabuloſitas applauderet,Europam ſcilicet per flumen illud tauri dorſo,vſq; ad caput illius deportatam, & ab Ioue ſub illa arbore compreſſam. Fœlix quidem arbos ſtupro Dei,& quæ raptæ virginitatis virorem in ſe perpetuò retinuerit. At huic perſimilem in Cypro fuiſſe, Theophraſtus memoriæ

moriæ mandauit. Quo & cæteris duobus ſcribentibus, in Thurino, ſinus Tarentini agri Sybaris ciuitas fuit, quam nonnulli eam exiſtimant, quæ nunc Thurina dicitur. Ex qua quercus proſpiciebatur, quæ ſemper vireret. Et aliud eius dignum fuit, vt cùm ſui generis arboribus minimè germinaret: verùm poſt canis ortum, quod mirum fuit Græcis autoribus. Legi ego in Suetiæ, quam quidam Alſatiam vocant, Annalibus, apud Vpſolam (princeps ciuitas regni eſt) templum extitiſſe, iuxta quod arbor ingens eſſet, cui nunquam deciderent folia: verùm cuius generis eſſet, nemo vnquam potuit dignoſcere. Nunc de his quæ aſſiduè vbiq; virent. Perpetuò enim ex vrbanis folia ſeruant palma, cui decuſſis folijs alia ſubcreſcunt: myrtus, pinus, cupreſſus, laurus, verùm Apollinis beneficio, propter Daphnen in eam commutatam. Sic enim ipſe Apollo, apud Ouidium illam alloquitur:

Vtq; meum intonſis caput eſt iuuenile capillis, Metam. lib. 1.
Tu quoq; perpetuos ſemper gere frondis honores.

Olea ſuum ſemper ſeruat indumentum, nec vlla ſubſtitutionis ſucceſſione, foliorum germinatione vicem commutat. Quod etiam hic teſtatur:

Baccaq; cum ramis ſemper frondentis oliuæ.

Perſea etiam, prunus Ægyptia, balſamum, cedrus, ceraunia ſiliqua. Ex ſylueſtrium verò genere, abies, larix, pinaſter, iuniperus, taxus, teda, terebinthus, aquifolium, ilex, ſuber, picea, thia, apharca, celaſtrus, & ea, quam Arcades phelodryn vocitant. In fruticum autem genere, virent hedera, rhododendros, ſabina, chamæmyrſine, tamarix, rubus, acuta ſpina. Rationem autem quare in his arboribus non defluant folia, quidam, vt Plutarchus in Problematis ſympoſiacis, eſſe voluerunt, quòd hæ percalidæ ſint naturæ, ſicuti in lauro, & oleoſis omnibus, quas calidæ vis eſſe oportet. Hæ vt plurimum folio anguſtiori ſunt, & callo craſſo, redduntq; quandam ſuauem olentiam. Sed falſa eſt definitio arbitrantium non defluere folia his, quibus ſuccus pinguior inſit. Quod contrà in iuglande, & multis alijs, eſt. Myrtus etiam quamuis inter frigidas connumeretur, perpetuò tamen viret. Illud etiam ſciendum, vt quæ ſemper frondeant, vt continuò germinent, neceſſe non ſit. Illud enim illis ſuo tempore, ſicut & cæteris, euenit, vt ſubnaſcentibus nouis, vetera dureſcant.

De foliorum occaſu, & communi differentia.

CAP. XXIIII.

NVNC de foliorum caſu, qui vt plurimum in Autumno eſt: quod ipſa experientia cuique notum, expreſſitq; etiam Vergilius:

Quàm multa in ſyluis Autumni frigore primo Aen. lib. 6.
Lapſa cadunt folia. Horatius in Arte:

Vt ſyluæ folijs pronos mutantur in annos,
Prima cadunt.- Et Homerus:

οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν φύλλα, τὰ μὲν
τ᾽ ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δὲ ὡς ὕλη

τηλεθόωσα φύει, ἔρος δὲ ἐπιγίνετε ὤφη.

Hoc enim tunc fit: quia hoc tempore æstatis humor calore omnis exhaustus est. Sicut in homine caluitium,calidi humoris inopia facit. Mutatio enim hæc potius,quàm ætas earum est. Mensis autem is,in quo foliorum defluuium est, Hesiodo φυλλοχόος dicitur.Timæus mathematicus folia decidere, sole Scorpionem transeunte, vi syderis, & quodam veris veneno,putabat:cæterùm errore manifesto.Nam eodem atque vno tempore casus versum omnes esset. Quod contrarium esse,cunctis plusquam clarum est. Quædam enim ocyus,aliæ verò tardius,amittunt: atq; in hyemes moram prorogant, vt pertinacius etiam eas aridas retineant, vt sæpe cum nouo hospite,de suo casu & sede reluctentur,vt multotiens in eadem arbore & virides,ac aridas simul videre sit: vt in quercu,robore,& fago,carpino. Quæ verò locis aquosis,& circa fluminum decursus, & ripas degunt, diutius folia perferunt,vt in genere salicum circunspicere est.Nam non nisi in solo humido satis fœliciter veniunt:quæ alimenti ex huberantia serius caluitium patiuntur. Siquidem magna vis soli in hoc est,vt festinantius in siccis & macerrimis decidant. Quidam arbores pertinacius retinere folia arbitrantur,quæ in hyeme satæ sint. Prius enim decidere ad austrum & meridiem animaduersum est, & vetustis quàm nouellis. Multis etiam ante fœtus maturitatem cadunt, veluti in serotina ficu, pyro syluestri, malo punica, vt pomum tantùm in matre aspici sit. Quod in omnibus sæpius ex anni intemperie,& Solis vi euenit. Nec interest præmaturius,seriúsve germinasse:vtpote quæ primæ germinarunt, nouissimæ tamen denudentur, vt amygdala. Morus omnium nouissimè germinat, prima tamen exfoliatur. Parum ab eius natura erunt iuglans, sambucus,fraxinus. Quibusdam verò paruo tempore,vniuersa decidunt, vt sorbo,fraxino,iuglandi,cæteris paulatim. Nonnullis etiam omnia,neq; passim defluunt,vt in andrachne,& arbuto:quibus,præterquam in cacuminibus,decidua sunt. Ante etiam occasum colorem mutant,vt futurum testentur. Rubescunt aliæ,vt ceraso,pyro,mespilo:aliæ crocescunt,vt pruno,fraxino,& ceraso ex genere acidorũ. Pastinacam in Spartensi Achaiæ agro laudatissimam nasci,Theophrastus scribit. Ex eius enim fructu defoliare arbores solent. Foliorum autem omnium publica in ipsis est differentia. De speciali verò,in suo quoque arborum genere differetur. Pars nanq; inferior à terra herbido viret colore. Ab eadem læuiora, neruos, callumq;, & articulos in superiore habent parte: incisuras verò subter,vt manus humana. Oleæ supernè candidiora,& minus læuia. Item hederæ. Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant, interiores partes tepefieri volentia. Superior pars omnium quantulamcunque lanuginem habet, quæ in alijs gentium lana est. Pediculo breui olea & ilex,populus tremulo:quibus solis folia inter se crepitant. Iam & in pomo ipso,mali quodam in genere, parua medijs emicant folia, interim & gemina. Prætereà alijs circa ramos sunt, alijs in cacumine ramorum, robori & in ipso caudice. Plura eodem pediculo exeunt malis, pyrisq;. Lata enim rariora, contrà minora densa. Aliquibus disposita,alijs inordinata.

De

De præcocibus, et ſerotinis, ac regijs: & de fructibus duracinis, & drupis. CAP. XXV.

VIx vllum arborum genus, præſertim vrbanarum erit, in quo præcoces fructus, & antè matureſcentes inuenire non ſit: à quibus qui poſteà ſequuntur, ſerotini vocabuntur. Qui tunc propriè erunt, quum eiuſdem Naturæ ſunt: vt in hyemem aut longè pòſt, ſæpius in annum longiúsve durare poſſunt. Præcoces etiam regio locusq; faciet, ſi ad cæteras frigidiores prouincias reſpiciamus. Sed in fructibus cuiuſlibet loci, & eiuſdem generis modeſtius hoc accipiendum erit. In genere enim mali cydonij, muſtea præcocia erunt. In ficis, nigræ, rhodiæ, tyburtinæ, mariſcæq;, quas Græci *βȣσόκȣς* appellitant. Ficus præcoces Athenienſes prodromos vocabant, quæ in Laconico genere maximè erant. Serotinæ autem à corio, Plinio duræ dicuntur. In perſicorum autem genere, vnum eſt cæteris minimum, quod Dioſcorides præcocium appellat: ſtatim pòſt cæraſia editur. Galli non longè à Dioſcoridis nomenclatione recedentes, apricum vocant ac ſi velint dicere, loci apricitate atq; calore præcocem fieri. Hæc olim Armeniaca, vt infrà dicetur. Fructus autem natura humidi, ſolidi, acerbiq;, vt glans, pyrum ſylueſtre, cum frigore maturantur. Hi enim humorem ſuum, ſaporemq; ſerò recipiunt, ac poſtquam ex arbore excerpta ſunt, matureſcere poſſunt, & dulcedinem recipere. In quorum quidem nonnullis, veluti in meſpilis, ſorbis, ac drupis, putredinem, maturitatem vocare poſſimus. Tunc enim vſui aptiſſima, nõ etiam antè ſunt. In fugacibus autem & præcoces erunt. Quorum ſi ratio in vniuerſum ad eos, qui poſteà ſequuntur, referatur, præcoces etiam dicentur. Fugaces Plinius vocat, quæ minimo durant tempore. Vergilius leues vocat: Græci *ὀπῶρα*. Propterea ſic dicti, quòd cito marceſcant, nec diu poſſint adſeruari, cogantq; ſe quàm citius venundari. Hac enim ratione Galenus *ὡραίȣς κάρπȣς* vocari rectè ſcribit. Roſam Carthagine & in Hiſpania hyeme quoq; tota præcocem ſcribit. Campana etiam præcox, ſera Mileſia, nouiſſimè tamen deſinit Præneſtina, & quæ nunc Damaſcena, quæ toto fermè anno in flore eſt. Inter hos omnes fructus, è certis arborum generibus, quidam ab egregia forma ſingulariq; magnitudine, baſilides vocantur: vt in oliua, lauru, pruno, & alijs, de quibus in ſuo quoq; genere dicetur. Duracini etiam, vti in ceraſis apud quaſdam gentes, quibus Plinius principatum tribuit, vocariq; in Campania Pliniana. Perſico duracino caro ligno adhæret: nec ab eo auelli poteſt, quum in cæteris facilè ſeparetur. Plurimum ineſt ſucci. Pompeius nuces moraceas, duracinas, è Titineo vocabat, quæ duræ eſſent: vnde diminutiuum eſſet moracillus, id eſt, duriuſculus. A duritie ſic vocantur, qua vel nomine dignoſcuntur, vt in hoc diutius immorari non cenſeam. Drupæ in olea & lauro dicuntur baccæ, quæ optima ætate inter ſucci copiam bonitatemq; nigreſcere & colorari incipiunt. Poſſunt & in alijs fructibus eadem ratione ſic vocari. Græci *δρυπετεῖς* dicunt.

De fructuum varia appellatione, & differentia, ac diuerſa in producendo natura. CAP. XXVI.

RBORVM omnium fructus, vnico glandis nomine contineri Vlpiano & Priſco Iaboleno Iuriſconſultis placuit. Hoc modo enim Græci, vt hic ait, omnes arboris ſpecies ἀκρόδρυα ἀπὸ τῆς δρυὸς vocant. & γεράδρυον, pro veteri & ambuſta quacunq; arbore accipitur. Apud quos etiam eadē ſignificatione δρύκαρπα omnes arborei fœtus nuncupantur. Glans tamen præter generalem illam ſignificationem, propriè roboris, quercus, eſculi, fagi, cerri, ilicis, ſuberis, caſtaneæ quoq; erit: quamuis hanc Vergilius inter nuces poſuerit forſitan Nicandri exemplo: qui κάτινον κάρυον dicit. Nonnulli etiam fructus omnes κάρυα vocarunt. Cæterùm Epicharmus per excellentiam nuces amygdalas appellauit. Ex quibus ergo arborum vniuerſarum fructum in glandis & nucis nominibus eſſe patet. Attici, vt ſcribit Athenæus, fructus omnes lignoſo cortice contectos nuces appellabant. Sed qui diligentiùs perſcrutati ſunt, ἀκρόδρυα continere fructus dixerunt, qui forinſecus lignum habent, intus verò carnem, quales ſunt caſtaneæ, piſtacia, malum punicum ὀπῶραι, qui extrinſecus carnem habent. Quiq; herbacei & corticis mollioris ſunt, vt mora, ceraſia, pruna, ficus, & eiuſmodi, pyra atq; mala omnia. Vtrunq; verò genus ſalgami nomine Latini complectuntur: vnde ſalgamarius defluxit. His etenim Græci duabus dictionibus omnes arborum fructus deſignarunt. Verùm Latini latius: aut enim nuces, malaq;, vel acini, baccæq;, ac ſiliquæ erunt. De glandibus iam dictum. Nuces verò ſunt, quibus pomum duro foris tegitur, intus autem quod eſui ſit. Sicuti in nuce iuglande, amygdala, auellana, pinea. Mala enim quidam ea eſſe voluerunt, quæ extrinſecus habent quod edatur, intus quid durum includat. Sed hoc omnino verum minimè erit: cùm malum punicum quid durum extrà habeat, intrinſecus verò quod comedatur. Ficus etiam foris, quod eſculento ſit, malum tamen nequaquam erit. Vt ſolum duntaxat ea ſint, quæ eiuſmodi nominationem vſurparunt: vt ſunt mala perſica, cydonia, punica, citria, & ea omnia, quæ vulgus Gallicum pomum vocat. Malum tamen Perſicum Sueuius apud Macrobium inter nuces poſuit: apud eundem enim Cloatius inter mala annumerauit. Pomum autem omnium fructuum generale nomen erit. De nuce pinea ſic Martialis:

Poma ſumus Cybeles, procul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Ficum verò à pomis ſecerni, Macrobius autoribus demonſtrat. Afranius in Selia, Pomum, olus ficus vuam. Cicero œconomicôn tertio: neque ſerit vitem, neq;, quæ ſata eſt, diligenter colit, oleam, ficus, poma non habet. Plinius tamen pomum eſſe, multis locis oſtendit, præſertim verò libro duodecimo his verbis: Fert eadem inſula (de Tylo loquitur) & palmas, oleaſq;, & vites, & cum reliquo genere pomorum ficus. Si non ſpecialius glandes ſunt, aut nuces, neq; mala, ſaltem vt pomi generali appellatione

latione comprẹhendantur,conueniens erit.Libro etiam decimoquinto, cedri baccas, mala hic appellat: vt inter cæteros autores pomi & malorum appellatione licentius hic vsus fuerit.Casellij Iurisconsulti,apud Macrobium iocosum extat responsum. Vatinius autem cùm gladiatorium munus ederet, à populo lapidatus, vt Ædiles edicerent obtinuit,ne quis in arenam nisi pomum mitteret.Quo tempore Casellius à quodam consultus,an nux pinea pomum esset,respondit pomum fore,si in Vatinium missurus esset. Baccas inter & acinos hoc interest,quòd baccæ dispersius nascantur,vt lauri fructus,oliuæ etiam & corni,& myrti,ac lentisci,sorbi: Acini autem inter fructus minutiores, densius,ac racematim nascuntur, inter quos hederæ, sambuci, mali punici, moriq; grana. Græci γίγαρτα vocant. Baccis item magna differentia: aliæ enim oliuis, laurisq; sunt, alioq; modo loto,cornis: diuersa myrto,lentisco,aquifolio. Quibusdam intus lignum,caro extra:vt oliuis,cerasijsq;. Græci πυρῆνας dixerunt huiusmodi nucleos. Econuerso id in quodam in Ægypto genere. Neque illud prætereundum censeo, Seruium Maurum baccas arborum agrestium generale esse existimasse. Sed acinorum aliud quoq; discrimen est: vt hederæ & sambuci. Figura etiam differunt, malo punico quippe angulosi. Nonnunquam tamen baccæ & acini indifferenter ponuntur. Vergilius:

Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem.

Hæc quoq; etiam colorem variant: quod in arborum descriptione docebitur. Alia in vniuersum fructuum differentia. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ, quibus illud detrahitur. At in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, corio & membrana mala punica. Cute verò,ac carne cerasia constant: Mora carne & succo, vt homines: callo pyra, ac mala, corpore melimela, Mora cartilagine. Iam verò diuersa gratia & commendatio palmæ Thebaicæ crusta succo caricæ. Iuglandium verò summa & viridia putamina, guliolæ veteribus notæ. Quædam statim à ligno recedunt,vt nuces,& palmæ. Quædam adhærent,vt lauro,atq; oliuæ. Alio etiam generi vtraq; est natura,vt persicis. Quibusdam verò nec intus, nec extrà lignum, vt in palmarum certo genere. Nonnullæ extrà gemino operimento teguntur,vt castaneæ,amygdalæ,iuglandes.Dependent alij pediculo,vt pyra,mala.Quibus alijs longiores,cæteris breuiores. Alia racemis, vt palmæ. Olea in Syria congestum, quasi vuæ modo fructum fert,soli vbertate.Quod cæteris regionibus minimè datum. Alia & pediculis & racemis,vt hederæ,sambuci. Quædam in ramo adhærent,vt in lauro.Nonnulla vtroq; modo,vt oliuæ.Nam & breues in his pediculi, & longi: in cortice quædam,sed perpaucæ,fructum ferunt,vt pala arbor Indiæ. Aliæ & in quoq; genere differentiæ, quas diligentissimus quisque perspicere poterit. Neque enim omnia ac minima quæque compræhendere, & scire possumus. Quisquiliæ Festo, quicquid ex arboribus minutum cadit.

De seminibus,& illorum differentijs. CAP. XXVII.

VT

T autem ſemina, poſt fructus, in quibus continentur, diſſeramus, ratio ſuadet. Fructus autē à ſemine, quod Græcis καρπὸς & σπέρμα dicitur, differt, quo contentum à continente, ſeu veluti pars à toto. Nam fructus ex alio eſt, ſemen ex hoc ipſo fructu. Pomum quidem ex arbore eſt, ſemen pomi eſt: vt ſecundum prius & poſterius differant. In quo quoniam ſtirpium vis generatiua collocatur (nihil enim ſponte terra producit, niſi anteà aliquid acceperit) ſpes propagandæ ſuæ ſpeciei, &, vt fieri licet, perpetuandæ. Vt propter iſtud ipſum, maxima cura, prouidens rerum parens Natura: illud in pomorum penitiore, tanquam tutiore gremio abdidit, vt non ſolùm fructuum carne aduerſus cœli intemperiem, ac moleſtias, ſed etiam animalium iniurias defenſum velit: quin ſæpe oſſe, nonnunquam ligno, frequentius corio, quandoq; callo muniuit, vt pluribus propugnaculis, multis obnoxium cuſtoditum eſſe velit. Arborum in vniuerſum nullæ nudo ſunt ſemine: effecitq; vt plurimùm ne eſui eſſent, néve gulæ voracitate, ac cupiditate deperiret: ac ſi hoc ſolum ad prolem reſeruatum ſit. Illud autem ingenitum in ſe habere calorem, atq; humiditatem, neceſſarium. Quod ſi vtrunq; horum, aut alterum defuerit, infœcundum ſit oportet. Quibuſdam in carne ipſa eſt quod pellicula ſeparat, vt in pyris, malis punicis, περικάρπιον Græci appellant. Alij ſtatim in carne ipſa, vt moris, vnedonibus, ficis, in quibus granula illa, ſemina ſunt. Græcis κεχράμιδες, quemadmodum γίγαρτα in acino fructu, ſicuti vitis. Nonnullis illico poſt tegmen eſt, vt palmæ, iuglandi, amygdalæ, auellanæ. Quorundam trigemina natura, carne, deinde ligno: rurſus in ligno ſemen: veluti in perſicis, prunis, ceraſis, oliuis, lauro, meſpilis. Alia ſiliquis includuntur. Sed quæ eiuſmodi reperiuntur, pauca ſunt, & inter arbores ficus Ægyptia, colytea. Inter frutices ſpartus, geniſta, ſpina Ægyptia, anonymos. Eſt & alia differentia. Quibuſdam ſemen congeſtum, atq; promiſcuum, vt pyris, malis, punicæ. Alijs ſeparatim, vt ficis, moris. Quædam aluo continentur, vt punicæ. Nullum autem vaſculum, niſi vas corium appellare mauelis.

Arbores aliquid præter genuinos fructus gignere, ac de illarum humore. CAP. XXVIII.

RBORES autem aliquid, præter fructus, naturâ illis communes, ac peculiares inſitos ferunt. Non tamen omnes, vt quæ vnum tantùm producant, ingenuæ habeantur. Et inter illas quæ multiplici ac vario fructu ſunt. Quædam reperiuntur, quæ vno aut altero contentæ minimè ſint, ni plura quoq;, Naturæ beneficio & admiratione, non tam ad communē eſum, quàm medendi vim, nobis producerent. Inter quas quidem quercus, & robur excelluit. Primùm enim viſcum, quia in terra pullulare minimè ſcit, in arboribus ſedem atq; in alieno locat, viuitq;. Gallarum etiam duo genera, candidam & nigram fert: cachryn quoq;. Pilula eſt, in medicina vrendi vim habens, Fungos etiam, ſplachnon, & mel teſte Heſiodo. Rores enim

res enim melleos è cœlo cadentes, non magis insidere alterius frondibus constat: sæpe tamen in salicibus. Tam multiferæ hæ duæ arbores sunt. Resinam autem picea, pinus & in eodem genere syluestres piceaster, pinaster, abies, sapinus, teda, larix, populus nigra, terebinthus. Pix autem cupresso, cedro, terebintho elicitur. Gummi, lacryma est congelata, & concreta in arborum truncis eam fundentium, Galeno sic diffiniente. Hæc autem in lentisco, vlmo, amygdalo, pruno, ceraso, persico, & in fruticibus spina Ægyptia fluit. Viscum præter supradictas malorum quædam genera, prunus, pyrus, & aliæ multæ arbores, vt pinus, abies, terebinthus. Sphachnon etiam cerrus fert. Pillulas verò abies, larix, picea, tilia, platanus, & rubus. Boletos enim atq; suillos (nouissima gulæ irritamenta) etiam cupressus, & pinus: verùm noxios, cùm in robore probatissimi sint. Circa radices gignuntur. Plinius in syluis maris rubri oleas emittere scribit cùm pluit, qui sole tacti in pumicem mutantur. Nicander apud Athenæum, in oleis, quercubus, punicis ilicibus, lethiferos agnasci scribit. Sunt enim graues atq; humidi. Qui verò super vlmis, tenuissimi, friabiles, ac teneri. E glandiferis sola quæ vocatur ægylos, panos arentes, viscoso villo canos. Non in cortice modò, verùm & è ramis pendentes fert cubitali altitudine, odoratos. Ilicis frutex granum pumiceum producit. Humorem arboribus, loco sanguinis esse supra diximus. Quem nonnulli liquorem, alij verò lacrymam vocant. Plurimus enim in cortice est, sed abundantius cùm germinare cœperint: sed validissimus & suam vim magis ostendens, quum iam & germinare desierit, & à frutificatione requieuerit. Aliquibus verò abundantior. Aliæ autem minùs consequuntur. Multis omnino nullus. Alijs albus, vt lactosis, veluti ficis, cerasis gummosus, vlmis salinosus. Lentus ac pinguis malis, pyris aquosus. In lacrymæ modum iunipero, & omnibus resinam ferentibus: lacryma enim est & gummi. Quibus adde quæ myrrham, thus, & balsamum ferunt.

Fructuum arborum sapores. CAP. XXIX.

SAPORES autem, ac odores plantis conuenire, satis cuiq; constat. Vti etiam Aristoteles, philosophorum facilè princeps (Platonem tantùm exceperim) postquàm in vniuersum de saporibus disseruisse profiteatur, saporum peculiarem plantarum disputationem, in commentationem illarum reseruauerit, ac si ingenuè profiteri voluerit, plantarum erga sapores differentem à cæteris materiam esse. Quod contrà ex his, quæ generaliùs edisserit, manifestè ostendit. Omnes enim fructuum arborum sapores, qui inueniuntur, in tellure esse videntur. Talis enim humoris sapor, qualis telluris, per quam humor ipse colatur. Quæ si vera essent, vnius totius territorij, vel angusti agelli, hortorum etiam minoris capacitatis, vnius naturæ arbores omnes, eiusdemq; saporis essent, etiam si ibi insitarum arborum diuersa essent genera: quorum sapor secundum sua genera, sua deniq; peculiari virtute differens reperitur. Sunt etenim plantarum secundum suum genus distincti sapores, nonnunquam ascriptitij, puluere

aut liquore,dum inserũtur,iniectis.Qui sapores ex telluris siccitate concoquente humiditatem, conseruantur. Et vt ad saporis diffinitionem ex illius sententia veniamus, Sapor est affectio quædam ex commistione humoris & terræ siccitatis,quæ gustus potentia ad operationẽ, & actum perducit.Itaq; Galenus saporum nomina linguæ instrumento,& gustandi sensu dignosci asserit. Græcè enim dicitur χυμός. Humor autem in plantis incrassatus χυλός. Omnium primùm saporum materia, est humor. Absque enim humore nihil efficit saporis sensum. Humore enim aluntur,qui omnium crassitudinum,quas habent,tenuissimus est.Ex humido enim saporem fieri notum est, permisto tamen calore, qui vi sua quod terreum est concoquit, & digerit, vt iam dictum est. Quo præpedito, vt in gelatis fructibus videre est, in quibus præter modum humectato,ipsum calorem,qui cum humiditate ipsa commistus erat,absumit, & dissipat.Nam ipsa humiditas exundans & excellenter inualescens, sopita nimirum corpora congelat, & constringit, vt resoluto postmodum gelu,humescant,& deinde putrescant necesse est.Hæc autem,quæ exigui, & tenuioris sunt succi, exsiccantur. Verùm horum alterum conualescit, vt ambo tamen temperatè adsint:alioquin saporem reddunt deteriorem vel amariorem, vt in primùm natis fructibus est, qui nondum decocti ad maturitatem non peruenerunt, eiusmodi sunt saporis. Qui si maturi fuerint (quod fit à caliditate temperata) suaues erunt.Per concoctionem autem,saporem transmutant: vt amarus,aut acerbus, in dulcem vel pinguem permutetur. Alij ex amaro in acerbum, ceu oliua. Quædam ex acerbo in dulcem aut aërem,vt pyra, & cætera,quæ primùm amara,pòst dulcia aut acuta fiunt: vt proptereà non ex aqua solùm,vt aiebat Empedocles, trahere sapores manifestè appareat. Omnes enim propemodum arborum fructus,ortus sui principio lignosi, sicciq; sunt, simulq; acerbi, dein verò temporis progressu,humidiores fiunt:succeditq; aciditas quædam,discedente acerbitate. Haud tamen quod accedit, vel quod amittitur, par est in fructibus omnibus,neq; si speciem, neq; si genus respicias. Exin quibus sensim exutis,maturescunt,ac perficiuntur,dulcesq; finaliter euadunt. Quædam tamen statim ab acerbitate, palàm ad dulcedinem transeunt: veluti oliuæ, quæ calido coquuntur & maturescunt. Porrò si cùm initio acerbi,maturescentes dulcescunt,sequitur ex calore ipsis dulcedinem prouenire. Acerbitatem autem atq; aciditatem ex frigore esse, notum est. Fructuum aliud proprium est, & ingenitum, alterum verò externum,quod à solo videlicet est:verùm hoc vniuscuiusq; naturæ conueniens,ac familiare.Non tamen ex acerbis omnes dulces fiunt.Quidam enim acescunt, nonnulli pingues, alij austeri, cæteri ad vltimum acerbi permanent:quales sunt ilicis,arbuti,fagi,corni.Tantummodò molles maturescunt,nulla prætereà accedente alteratione. Decerpti item ab arbore fructus sapores mutant, siue Soli, ablatis inuolucris & tegumentis, vt in castanea,& auellana deprædhendere est siue etiam igni exponantur,vt excocti ad omnia saporum genera transmutentur, & tempore exhalati, vt ex dulcibus amari vel austeri, & ecõtrà,fiant. Nam pleriq; cùm leguntur, insuaues:

insuaues:vti ferè omnes qui serotini sunt: tempore verò nitescunt,atque gustui posteà pergrati. Fructus plantæ saporem ostendunt. Itaq; ab hac tanquam à matre & altrice, & vim, & naturam accipiunt. Quod crudi potissimùm efficient: vt quò plus recentiùs desumantur, eò manifestius genitricis naturam patefaciant.Maturi verò minùs,vt potè quum humoris effusio plus temporis processerit,eò purior factitetur.

Saporum genera quot,& de illorum natura, & potestate, & de succis. CAP. XXX.

NVNC de saporum generibus,atq; horum virtute.Quorum differentiæ,inquit Aristoteles, ex diuersa facta impressione sunt, & sensuum affectionibus distinguuntur:vt odor olfactu. Quæ difficulter tamen (inquit Galenus) discernuntur, vt impossibile quidem sit,exactè exponere.De numero autem autores etiam graues ac classici dissenserunt.Plato siquidem septem, Aristoteles,Theophrastusq; eius discipulus, & Alcinous eius interpres,& post hos Galenus medicus octo posuerunt. In quo numero frequentiùs concordatum: alij enim pauciores. Nam pinguem ad dulcem, & salsum ad amarum retulerunt. Plinius verò tredecim. Sed iam de his speciatim differendum, vt primùm de his duobus, videlicet acerbo atque austero, propter illorum inuicem familiaritatem,& cognatam vim dicamus.Nam Plato in Timæo, hos duos sapores eiusdem speciei esse dicit, qui inter se maioris & minoris duntaxat ratione,& sola intentione dissideant.Quare ab Theophrasto austerus non temerè obmissus,quòd communis cum acerbo sit.Acerbus Græcè στρυφνὸς dicitur: neotericis nostris,à pungendo ponticus. Cùm eius natura,linguam,id est,vim illam degustandi, admotione pungat,aut potiùs submordicet, contrahat, & in multam profunditatem illam exasperet. Ideoq; constipandi, densandiq;, & adstringendi, ac desiccandi vim habet. Quare planè constat saporem acerbum frigidum esse,quòd ab huiusmodi qualitate corpora hisce afficiantur, & terreus ac crassioris sit substantiæ,Saturniq; proprior sapor. Prædicti verò saporis sentiuntur pyra syluestria immatura, & corna, & roboris fructus,galla omphacina. Is autem à cæteris discernitur, quòd linguam non acuit, neq; eo lingua acet, quo acidus rectè dici possit, vt propterea reformidetur:neq; acer,quum acria calidiuscula sint,nonnunquam sternutamenta cientia. Austerus Græcè αὐστηρὸς & στυπτικὸς, quam vltimam vocem plures inter Latinos vsurparunt,minoris potentiæ, mitiorq; est quàm acerbus, hoc solo præterea ab eo segregatus. Nam paulò imbecillius linguæ venulas exasperas,subitq; in profundum,verùm minus quàm acerbus. In superficie enim magis pollet, nec pellit intrò, sensibilioraq; membra tardè penetrat. Quamobrem tenuiter desiccat, contrahit, non condensans, eoq; frigidior acerbus. Astringit, quare Galeno στρυφνὸν etiã dicitur,quòd eo magis humidæ quàm siccæ naturæ sit. Talis in vuis & malis immaturis depræhenditur. Amarus Græcis πικρὸς, cum dulci contrariæ naturæ. Molestè exasperat, humorem corrumpit, aut coagit,

vel mordet. Galenus enim eum ex nitroſi prouenire intentione ait. Siccus,calidusq; eſt. Cæteri verò abſq; inſigni qualitate frigidum,aqueumq; dixerunt: cuius finis ac terminus eſt,vehementer abſtergere. Odoratiora amara , omniumq; minimùm putreſcunt. Acri propius eſt , præſertim ſi ex tenuium terreſtrium partium aduſtione fiat : ratione duplici. Prima, cùm exactè amarus , qui nulla alia qualitate , nulloq; alio notabili ſenſu, ſed in ſua natura abſolutus. Minùs verò amarus, alienis permiſtus qualitatibus, qui & minùs calidus , nec ſui omnino ineptus. Acer Græcè δριμὺς, Pontico contrarius,cum valida quadam caliditate mordicat, erodit, & eo feruefacto ore , mutuò & linguam feruefacit. Salſo & amaro calidior, & omnium ſaporum , quod ad impreſſionis modum attinet, calidiſſimus.Piper verò eius naturæ eſt.Acutum inter ſaporum appellationes Plinius annumerauit. A multis tamen prætermiſſus, vulgoq; vſurpari video pro eo,quem nos acrem diximus.Hunc quidam & acrem ad ſolem referunt,quòd Solis radijs acutius, calore eius nihil acrius. Senſum adurere alij aiunt : quod & ad acrem etiam pertinet.Qui verò potius humidum quàm ſiccum exiſtimarunt,potius ad acidum retulerunt:vt melius fecerint,qui hunc præterierint,vt qui nec ad acidum ſpectet, nec alius ſit ab acri. Acidus Græcis ὀξὺς, vulgò acetoſus. Tenuium terreſtrium partium eſt,& ſubtilis. Conſtringendo mordicat, exaſperat,roditq; citra excalfactionem. In quo verò ab acri differt, attenuat, diuidit, & vellicat. In alto magis apparet,ſenſibiliaq; membra velociter penetrat, magis humidum. Cum acri communes quaſdam vires habet , ſicut & cum amaro, verùm non cum ita vehementi acrimonia. Duplici diſcrimine ſeparantur : aut enim ſimpliciter acida cenſentur : id eſt,ab alijs qualitatibus ſyncera. Alterum genus eſt,quod alijs qualitatibus permiſcetur , puta dulcibus,vel amaris,ſæpe etiam acribus,vt in malis punicis, prunis,malis,moris, ficubus, ceraſijs. In quibuſdam verò his fructibus, vel dulcedines,vel acerbitates,aut amaritudines coniunctæ ſunt.Quacunq; autem qualitate acida ſint,refrigerant,neruos lædunt,& humores exſiccant.Salſus Græcè ἁλυκὸς & ἁλμυρὸς, propinquus eſt quadantenus , ſimilisq; amaro. Ab acerbo autem & auſtero calore differt.Hi apprimè calidi:illum terreſtrem calidum dicunt , qui nondum igneus ſit. Linguam non contrahit , nec conſtipat,velut adſtringentia : imò agere apparet. Nonnihil tamen conſtrictionis habet : plus ſiccitatis, minùs frigiditatis committit. Abſtergit etiam,abluitq;:verùm hoc lenius,moderatiusq;,quàm amarus,idq; etiam exſiccando,ac ſegregando. Terræ autem propior. Lunæ enim peculiaris exiſtimatur , quòd hæc vi humecta irradians hunc efficiat. Plantis nunquam euenit:quamobrem hæc ſuperflua quis exiſtimabit,ſi non hic gratiſſimus : vt ferè omnia,quæ eduntur abſq; eo,inſipida ſint,vt in generali ſaporum hiſtoria auidiſſimè deſiderentur. Dulcis Græcis γλυκὺς, & μελιτώδης. Familiariſſimus, pergratusq; omnibus,etiam feris beſtijs, & cum voluptate manifeſta ſuauis , vt qui maximè in arborum fructibus exoptetur : quo ſi careant, minimè nobis iucunda apparebunt, quin potius reijcientur. Ad alendum aptior. Nam opplet,& vngit, propinquiusq; ad

naturam

naturam noſtram accedit. Natura reliquorum omnium contrariæ Linguæ humorem imbibitum per fibras dilatat,& vehementius aperit, propter humidum, calidumq; abundè ſimul miſtum : quæ autem aſperitate ac ſcabritie perhorreſcunt,leniter mulcet,mitigatq;.Quicquid enim linguæ inhæret,abluit,eluitq;.Temperatum calorem habet,& humiditatem nobis cognatam, vt immodicè calorem noſtrum exuperet nequaquam, nondum vrens. Theophraſto autem eius ſunt ſpecies, melleus, lacteus, vinoſus. Verùm vinoſi alij non meminerunt, ſed tantùm in plantarum ſuccis locauerunt,vt Plato,& Plinius,vt à melleo diſcretus ſit.Vnum aliud ſaporum genus ille adducit, quod ὀπὸν appellat. Nihil refert, dulce an melleum dicas : velut pingue an oleoſum. Pinguis, ſiue vnctuoſus, aut oleoſus, Græcè λιπαρὸς à Theophraſto additus, cùm Plato ad ſuccos plantarum tantùm verius retulerit. Nihil enim ad guſtum pertinet. Ex humore autem ac calore oriri cenſendum eſt aqueum. Exaſperatas verò & veluti eroſas linguæ particulas, ſine manifeſta voluptate inungit, atq; opplet,ac in ſtatum ſuum reſtituit. Saporis exactè pinguis,ſunt oleæ,nuces, amygdalæ, tum omnia, ex quibus oleum conficitur, pinguia dicere neceſſe eſt, vt potè ea omnia, in quibus aquea excrementitia humiditas digeritur,quod à calore natiuo elaboratur atq; exactè concoquitur.Suauem Plinius poſuit : nec tamen quis hic ſit, nec quomodo dignoſcatur, aperuit. Ex ſpeciebus tamen acerbi,auſteri,amari, acris non eſſe, conſtat. Quæ omnia Nonius Marcellus aſpera interpretatus eſt, quæ contraria ſuauibus ſunt.Vt Vergilius oſtendit his:

Aſper in ore ſapor.-

Quare Plinium intellexiſſe oportet,guſtui optatiſſimum,& gratiſſimum, ſicut ſuauia generaliter iucunda & dulcia diximus. Præter has differentias inuenitur inſipidus, veluti priuatio quædam omnium ſaporum. Nullam enim qualitatum prædictarum præ ſe fert naturam ſapiens, verùm qualitate (quod ad ſenſum pertinet) medius. Impreſsionem facit in lingua,vitioſo ſimilem.Galenus autem hunc ἄποιον vocat, ac ſi velit dicere,qualitatis inexpertem. Quamobrem & Latini quoq; fatuum appellant. Cæteri aqueum, quod huiuſmodi ſapor in aqua reperiatur. Plinius autem in ſaporibus cæteris omnibus numeroſior. Poſt enim enumerata ſaporum decem genera,tria adhuc ſubdidit.vnum, in quo plures pariter ſentiantur,vt in vinis, auſterus, acerbus, & dulcis, & ſuauis. Alterum, in quo & ſi alienus inſit, ſuus tamen & peculiaris eſt, vt in lacte. Siquidem ineſt ei (quod tamen iure dici non poteſt) dulce,ſuaue,atq; pingue,lenitate quæ in ſaporis vicem ſuccedit.Horum autem ſaporum meminerunt & alij.Non quòd generibus diſcreuerint.ſed de illorum tantùm commiſtione, vt ſuprà de amaro & acido diximus. Nam & in arborum fructibus, tum maximè ijs, quos Græci ὀπώρας vocant, ſapores ſæpe inſunt plures : quandoq; dulcedines quædam ſimul atq; acerbitates : alijs etiam cum quibuſdam alijs amaritates quædam obſcuræ & lenes, vt ſic de cæteris miſtim iudicandum ſit. Acerbus enim, & dulcis myrti fructibus: Auſterus vnaq; dulcis in palmæ fructibus,qui diuerſi in cæteris fructibus

animaduerti possunt. Sed in succis differentia. Siquis hos à saporibus separare velit, quod vsquequaq; fieri non potest. Quicquid tamen de his senserit Plinius, dicendum. Pyro enim, moro, myrto, vinosus. Pinguis oliuæ, lauro, iuglandi, amygdalis, pino, larici, abieti. Prunis aquosus. Dulcis palmis, ficis. Magna etiam in colore differentia. Moris verò, ac cerasis, & cornis sanguineus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item. Malis spumeus, Persicis dilutus.

De fructuum odoribus. CAP. XXXI.

OST sapores, vt de odoribus dicamus, istorum consensus persuadet, propter magnam illorum cognationem. Nam pro saporum ratione odores vt plurimum consistunt, veluti etiam ex succis proueniant. Parum enim fructuum dos in vno quàm altero abest. Nam & hoc non minùs quàm altero delectamur, & afficimur: vt sensibilium insuper animantium gratia, odores Natura procreauerit. Magnum enim omnibus in odore momentum vt pulchrè Plinius ait, Sua in odore miracula. Bonus quippe atq; suauis odor (vt alia eius infinita munia sileam) animam dilatat, spiritus & vires reparat, ac virtutum fontes roborat. Non tamen vt odores perinde atq; sapores proprijs appellationibus (vt ait Plato in Timæo) distincti sint. Non enim quippiam amarum, austerum, acerbum, dulcem, salsum, odorem statuerint, vt hæc omnia, in duas hasce odorabilium appellationes, beneuolentiam scilicet, & graueolentiam redigantur. Fuerunt tamen qui etiam odoribus nomina indiderint. Quædam cum saporibus propter illorum contubernium communia, vt acris, acuti, asperi, suauis. Alia etiam, vt diluti, grauis, vel graueolentis, virosi, tetri, putidi. Hæc autem nomenclatura apud autores crebrò inuenitur. Odorum verò ratio, saporum genera minimè sequitur: quia non sunt idem odor & sapor. Nam odorum (vt ita dixerim) omnium potestas, pro subiectæ naturæ ratione proculdubio est, quam experitur olfactus. Odoris etiam sensus in ipsis cerebri ventriculis est. Nam odorabiliũ euaporata substantia, per narium inspirationem in cerebrum delata, sensum mouet. Ex omnibus autem, quæ saporem habent, quædam illico odorata sunt: nonnulla etiam vel confricata duntaxat. In arborum autem fructibus non nisi maturis odor consistere potest. Siccitas enim est, quæ odores, vel omniũ, vel certè aliquorum facere potest. Dum igitur virides sunt, hument. Immodici verò humoris abundantia odor contunditur. Porrò hic moderata desiccatione corrigitur. Propterea vt plurimum, arborum fructus, temporis spatio validiorem vibrant odorem. Nam per vetustatem vis aquosa terreno commista, exhalatur, & arescit, vt odor coctura contrahatur, vt in malis cotoneis videre est: vt quæ maximè cocta fuerint, non tamen si in plenum, melius oleant. Quare plura decerpta odoratiora, quàm in suis radicibus, quòd sublato alimento maiorem humoris iacturam faciant, quæ à parente minimè resarciri potest, vt nullo amplius fulta cibo, siccescant. Hac eadem itidem ratione odoratiora, quæ locis aridis,

dis, atq; ſiccaneis, & apricis naſcuntur. Alimenti parſimonia contenta quàm placido perflantur ſpiritu. Quæ autem locis opacis, & dilutis, inodoratiora. Humor enim ſeſe largius infundens, odorem hebetat: vt quibus tenuior odor ſit, facilè humore euaneſcat. Simili itaq; cauſa, odoratiora omnia, quæ regionibus calidiſsimis, quàm quæ frigidis: & odoratiores plantæ, in quibus minores flores. Plus enim humoris terrei maioribus ineſt. Odoratiores etiam vbi nonnihil pinguedinis ſubeſt, vt lauro, cedridæ, terebintho. Nam & huic calor accedit. Odoratiora etiam, quæ ſolido innituntur fundamento, cùm inſitum calorem compactius obſeruent. Odores etiam præſtant loca quædam, peculiari quadam dote, vt Ægyptus, in qua myrtus odora eſt, cùm alibi nihil redoleat. Sylueſtres autem & feri fructus, vrbanis odoratiores: & ex his, qui exiles, quiq; guſtu amari, acuti, acres, & ſuaues: vt mala, pyra, meſpila. Dulces enim minùs odorem reddunt, vt fici, quod talium ſuccus craſsior, atq; terreſtrior. Et, vt generalius dicam, licet vniuerſæ plantarum partes, puta radix, ramus, folium, fructus, cortex, cognationem quandam habeant, odore tamen, ac ſapore diſcrepant, vt pars aliqua plantæ eiuſdem odora, ſapidaq; ſit, alia inſipida, inodoraq; ſit. Alijs autem in flore, nonnullis in folijs, cæteris in fructu odor, multis iſtis omnibus. In flore verò ferè ſemper. In eo primò leuiſsima coctio cogitur. Maior enim ſemper pars, odorem quendam cum ſapore copulatum oſtendit. Frigore autem & gelu odores, ſicut & ſapores, reddi infirmiores, propter condenſationem, certum eſt. Ex odore autem, ſicuti nec de colore, facultates conijci, nec præſcribi poſſunt. Quod ſi in nonnullis, tum maximè in odoratis, quæ tenuium quadantenus partium ſunt, & calidarum: non vſqueadeò tamen, vt eiuſdem tenuitatis, vel calliditatis, deniq; & calliditatis iudicari ad definitum ordinem poſſit. Iſtud finaliter ex grammaticorum regulis, vt demiſsius aliquando agere videamur, addendum erit. Odorum eſſe, Seruio autore, quod ex ſe odorem emittit, non quòd odorem ſequitur. Statius:

Et odoro vulnere pinus.

Odoratum, quod odorem alium accipit, vt odoratum templum. Tria ergo ſunt: Odorum, quod per ſe olet: Odoratum, quod aliunde odorem accipit: Odorator, qui odorem ſequitur.

Arborum vita. CAP. XXXII.

RBORVM vitas & ætates enarrare opportunum erit. Quando verò illis & animam & ortum antea tribuerimus, igitur & illas mori nimirum decet. Quarum autem mortis, veluti animantium omnium, manifeſta diuerſitas eſt. Nam quædam longæuæ, quædam breuis æui ſunt, cæteræ verò medium poſſident tempus. Ariſtoteles autem hominum ſenium, arbori ſimile ſcribit. Nempe ſicut nouellæ ſtirpes, molles, humidæq; ſunt, ſic ſeneſcentes magis areſcunt: vt poſtremum aridæ omnino factæ, intereant neceſſe eſt. Quod ſæpe illis fortuitò, flammæ vicinitate, vel ob fortem atque immoderatum calorem contingit, aut caſu alio, vt illis,

illis, ſicut & animalibus, & ſatis omnibus, approperetur mors. Hæc eſt enim naturæ innata infirmitas, vt omnia procreata, præter deſtinatum cuiq; finem, caſu, euentuq; anteà ſæpius intercidant. Inualidis enim arboribus, flatuum vehementia, & ictus, initium interitus eſt. Quod enim debile ac infirmum eſt, ex multis commoueri poteſt. Talis verò hominum & iuuentus & ſenium, & eiuſdem cauſæ mors. Sed non ſimul cunctis ſuis ſemper partibus, arbores deficiunt, verùm particulatim tam ſenectus, quàm corruptio enecat. Propemodum enim pars, quæ maximè craſſeſcit, putreſcit, ac perit. Exurgunt tamen plures nepotes, ex ſeneſcentibus ramis, & ſemimortuis, vel vno ſano atq; ſuperſtite: ex quibus alij repullulant & generantur. Vt ſic perpetua viciſſitudine, altero demoriente, alter procreetur: vt hac ratione hæ, quibus hoc contingit, diuturniores ſint. Quædam enim preciſo caudice, iterum regerminant, vt in ſyluis cæduis eſt. Rectè enim colendo ea inuitant, aut etiam ſi radicem vſq; deuſſeris. Nam hoc facere ſolent, vel etiam ſæpe caſu hoc accidit. Nam ſic ambuſtis radicibus, iterum hæ germinant, vt lauro, malo punicæ. Similesq; ſunt inſectis, quæ ſi membris careant nonnullis, viuant tamen. Arboribus autem aquatilibus & aquis propinquè adnaſcentibus, vt ſalicibus, populis, ſambucis, breuior, quàm terreſtribus, vita. Quod humori acceptum referendum eſt. Nam & putredini, propter nimiam humiditatem obnoxiæ ſunt. Quòd in animalibus quoque eſt, vt terreſtria aqueis vitæ longioris ſemper ſint. Prætereà, quæ locis degunt humidis, vt celeriores ſunt ad incrementum, ita & ad mortem velociores. Quod & in alijs contrariæ naturæ eſt: vt quæ ad creſcendum moroſæ ſunt, ſic & vitæ contumacioris. Magnæ quippe arbores ſecundum ſuum genus, longiori vita funguntur. Quod in animalibus prægrandioribus ſimiliter eſt, quòd plus humoris habeant. Nempe & rationi conſentaneum eſt. Vrbanis etiam, quàm ſylueſtribus breuior ætas, atq; omnino his, quæ in ſuo genere diſcerni poſſunt, vt oleaſtro perennior quàm oleæ, pyraſtro quàm pyro, caprifico quàm fico, pinaſtro quàm pino, vt ſecundum Æſopi ſententiam, terra ſylueſtrium mater, vrbanarum verò nouerca ſit. Illas autem Naturæ ſolertia creat, non humanum ingenium. Carent etiam nimia humoris copia, qua vrbanæ, hominum labore, ac induſtria laxantur, atq; effœminantur. Quod in hominibus etiam eſt, quorum agreſtes vt plurimum magis, quàm vrbani, perdurant: Horum etenim vita mollis & delicioſa effœminat, & emollit: vt infirmius aduerſus dura reluctentur. Illæ etiam indomita duritie rigidæ, aduentitiis impreſsionibus acriùs reſiſtere poſſunt, & ſeſe firmius tueri. Eadem ratione incultæ ſeriùs ſeneſcunt, ac intereunt. Pronius enim cultæ in morbos incidunt: & ſua teneritudine ad reſiſtendum minùs validæ, quòd ſint ad obſequium diſciplina domitæ. Enimuero cultura fructuum partus augetur, qui arbores enecat. Vitæ autem longitudo, in virium ratione cōſiſtit: vt quæ fœcundiſsimæ, & feraciſsimæ erunt, ocyus ſeneſcant, atque citius moriantur neceſſe eſt. Fertilitas autem ſenectam addit. Fructificatio enim magnā atque potiſſimam naturæ partem detrahit, & aufert. Porrò intermiſsio tum ad valetudinem,

tudinem,ac longiorem vitam aliquid confert,aut omnibus,aut certè aliquibus.Nam vberrimo ſæpe partu arbores areſcunt, non ita vt vitiũ depræhendi poſſit. Quæ verò parcius perducunt,validioris ſunt vitæ: maximè quæ penitus nihil, & omnino ſteriles.Hoc autem & in animalibus quoque eſt,vt quæ plurimum pariant, celerioris ſint vitæ. Non longè ab hac cauſa vernæ & præcoces, ſerotinis vitæ ſunt fugacioris, vt illis fructuum vbertas,atque præcocitas,feſtinantius exitium ſit. In plantis enim firmitas,denſitas, ſoliditas,ſiccitas, & pinguedo pertinacis vitæ cauſa eſt. Pingues autem haud facilè frigoribus læduntur, minúſve gelaſcunt: vt pinus, larix, taxus, abies, teda: vt hæ omnes altiora, & frigidiora, vt plurimùm ſortiantur loca. Siccæ autem, & terreſtres, & ſi quid humidum habeant, ſiccitati tamen minimè noxium eſt. Solidæ verò materiæ, criſpæ, robuſtiores, ſæpe infertiles: vt acer, vlmus. In vrbanis enim acidæ omnes dulcibus viuaciores. Quæ verò prolixas habent radices, ita & prolixioris quoque vitæ erunt. Nam arborum vitæ, firmiſſimum ſtabilimentum radices ſunt: quæ ſi malè ſeſe habeant, oportet & eas infirmari,cùm ab his tota arbos dependeat.Et,vt generaliter de omnibus dicam, loca quædam, ac regiones quædam, veluti in omni animantium genere, aut breuiorem, aut longiorem illis vitam propagant. Sylueſtres enim nullam ætatis differentiam habere ruſtici putarunt, verùm omnes longæuas, nullamq; breuem arbitrantur. Sed hoc quidem minimè verum eſt. Quandoquidem reliquarum vitam nonnullæ ſuperant, atque inter ſe longiori, vel breuiori æuo inter ſe diſtant, vt in vrbanis eſt. Poſtquàm autem generaliter aliquas vel citatioris, vel tardioris vitæ plantarum cauſas declarauimus, nunc ad eas ſpeciatim deueniendum, quæ vel curtioris, vel auctioris vitæ ſunt. Firmiſſimæ verò vitæ ſunt oleæ, quas durare ducentis annis Theophraſtus autor eſt,& Vergilius ait: Et prolem tardæ creſcentis oliuæ: Palma quoque longiſſimæ ætatis eſt, quercus, ilex, lotos, platanus, fagus, cupreſſus, buxus, & morus tardiſſimè ſeneſcunt. Hæc verò fructu minimè laborat. Auellana diutius viuit. Prunus contumaciter moritur. Punicæ autem, fici, & mali exigui ſanè æui ſunt: & inter punicas, quæ nucleo interiori caret,ſeneſcit quidem, ac putreſcit velocius.Roſas enim Theophraſtus vſque in quinquennium tantùm, non aduſtas neque reciſas, vitam protendere ait: ſed & ſeneſcentis flores deteriores reddi. Sunt & qui in plantis ætatem duplicem aſſignent.Primam autem annuam,quæ anni ſpatio perficiatur,quòd vere pueraſcant,æſtate adoleſcant: Autumno ætatem virilem perficiant: Vltimum in hyeme ſeneſcant. Alteram verò, quæ totam plantæ vitam complectatur. Finaliter illud adiiciendum erit, Stirpes omnes animalibus diuturniores eſſe: ita vt vniuerſum genus vniuerſo comparetur generi.

De aliquarum arborum longiſſima vita. CAP. XXXIII.

RELIQVVM iam eſt, vt nonnullarum longiſſimam arborum vitam,& ferè præter fidem,proſequamur: etſi immenſa credi poſſit: ſiquis enim orbis profunda,inacceſſos ſaltus percogitauerit,

& syluarum inauditam originem, vt hæc, quæ multorum de his custodit memoria, vera nobis persuaderi posint. In quibus prodendis, quarundam arborum genus aliquot æui longioris ostẽdetur. Antiquissimæ autem omnium habita sunt, platani duæ, Agamemnonis manu satæ. Quarum vna fuit platanus Delphica: Altera in Caphyis Arcadiæ luco, autore Theophrasto. Sunt tamen qui hanc à Menelao plantatam ad fontem asseuerent, quum delectum in Troianos haberet. Quæ ab eo, & fons etiam, Menelais dicta. Pausaniæ tempore adhuc extabat, vt ipse ait. Regio Aulocrene est, per quam ab Apamia iter in Phrygiam est. Ibi platanus visitur, ex qua Marsias ab Apolline victus pependerit, vt prodiderunt autores. In Ponto circa Heracleam aræ Iouis Stratij fuerunt, (Secundo inquiente) vbi quercus duæ ab Hercule plantatæ. Longissimæ memorantur aliæ. Quarum alia in Dodone vetustissima, Pausanias in Arcadicis. Aliam penes Cæphelum fuisse, etiam sua tẽpestate Plutarchus in Alexandro scribit, & Alexandri quercus vocitabatur, quòd ibi castra sua posuerit. Aliæ iuxta Ilium vrbem satæ, in Ilij tumulo, tùm cœpit ab eo Ilium vocari, scribente Plinio. Theophrastus tamen fagos fuisse memorat. Portus apud Heracleam, Amyro Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauru tegitur, quam vocant insanam: quoniam si quid ex ea decerptum sit, & nauibus inferatur, iurgia, donec abiiciatur, faciat. Prope Hippocrenem fontem, apud Trœzenios ædes quædam fuere, quas accolæ Orestis diuersorium appellabant. Antè fuit laurus antiquissima, ibi è libaminum excrementis, eò loci humi defossis enata: quæ durauit ad Pausaniæ tempora (scribente eo.) Alia apud Assyrios longissima conspiciebatur. Alia apud Delios vetustissima. Apud Trœzenen oleaster, quæ ibi ex claua Herculis in terram defixa excreuerit. Olympiæ etiam alia admodum vetus, ex qua primùm Hercules coronatus: Plinij tempestate adhuc religiosissimè custodiebatur. Memorantur duæ oleæ, longo æuo dignissimæ & penè admirabiles. Quæ quia fabulis proximiora sunt, quæ de his scribuntur, veritati non minimùm detrahere videntur. Aliam Argis durare, suo tempore Plinius scribit, ad quam Io in vaccam transmutatam Argus adalligauit. Aliam Athenis quoque permansisse oleam in certamine à Minerua editam, & Theophrasti & Plinij temporibus, inter eosdem conuenit. In Linterno Africani prioris manu satæ oliuæ, ad Plinij ætatem durauẽrũt. Apud Syrios alia vetustissima. Apud Samios vitex enata, vetustioris æui fuit, quam ad suam ætatem venisse Pausanias asseuerat: idq; non sine miraculo, quum Samij primùm sub ea in lucem editam deam affirment. Apud Tiburtes suo tempore extare ilices tres Plinius testatur, Tiburto conditore vetustiores. Eum enim Amphiarai filium fuisse aiunt, qui ætate vna ante Iliacum bellum apud Thebas obierit. Eas verò originem multò ante vrbem habuisse constat. Vetustior autem in vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione tunc iam arbore dignam significat. Loti arbores sex, de quarum pretio suprà, vel vt M. Valerius Maximus voluit, decem, in domo olim GN. Domitij. Post eum annis CLXXX.

vſque ad Neronem principem, & vſque quò ipſe cremauit vrbem vt ad incendia durarunt, & cultu quidem iuuenes ac virides, ni princeps ille ſceleſtiſsimus acceleraſſet etiam arborum mortem. Has enim è proceribus Largus Cecinna, Plinij iuuenta (vt ille de ſe ait) in domo ſua, magna admiratione, vt par erat, oſtendere crebrò conſueuerat. Alia in area ædis Lucinæ, quæ vrbis anno CCCLXIX. qui fuit ſine magiſtratibus, cōditæ. Incertū enim eſt, vtra illarū antiquior fuerit. Verùm arborē vetuſtiorem fuiſſe, non eſt dubium, cùm ab eo luco Lucina nominetur. Antiquior ſuperiori fuit, quæ capillata dicta eſt, ſed incerta fuit eius ætas. Alia in Vulcanali, quod Romulus è victoria de Decumis conſtituit. Vrbi æquæua intelligitur, vt autor apud Plinium Maſſurius eſt. Radices eius in forum vſque Cæſaris, per ſtationes municipum penetrarunt. Ruminalem verò arborem, in comitio, quæ Remi ac Romuli infantiā texerat, ſuper octingentos & quadraginta annos Neronis principis tempore, demortuis ramulis, & areſcente trunco deminutam Tacitus ſcribit. Quod prodigij loco habitum, donec in nouos fœtus reuiuiſceret. Cornus Romæ iuxta monetæ templum (ſcribente in Romulo Plutarcho) vſque ad Cæſaris tempora vixit: vltrà forſitan victura, ni radices eius à fabris violatæ fuiſſent. De ea ſupra. In area Lunæ cupreſſus æqualis loto, circa Neronis ſuprema, prolapſa atque neglecta eſt. Apud Lintornum myrtus conſpicuæ magnitudinis, per longiſſima tempora perdurauit. Palmam autem, ſub qua Apollinem Latona peperit, ſuis temporibus fuiſſe, De legibus ſcribit Cicero, & etiam ſuis temporibus duraſſe, ſcribit Plinius. Ex aduerſo vrbis Ilienſium iuxta Helleſpontum, in Proteſilaj ſepulcro arbores fuere, quæ omnibus ephebiis eius in tantum accreuere, vti Ilium aſpicerent. Inareſcunt rurſus, atque iterum adoleſcunt. Apud Chebrum Idumææ oppidū, ab exordio mundi natam terebinthum ferunt. Eam vſque ad Veſpaſiani contra Iudæos bella mouentem duraſſe, autor Ioſephus grauis tantæ ſenectutis teſtis. Sycomorus, quam Zacchæus IESVM CHRISTVM, ſecundum Hierichunta tranſeuntem conſpecturus conſcenderat, tempore diui Hieronymi viſebatur, vt ipſe diuiniſſimus ſcriptor, in Paulæ epitaphio atteſtatur. Ex cuius certè autoritate multam fidem attribuendā his, quæ ſuprà ex fide dignis autoribus ſcripſimus, exiſtimarim. Hodie quoque Romæ in Auentino monte, malus Medica viſitur, quam diuum Dominicum ſeuiſſe conſtans fama eſt. Arbores aliquas ſæpe emori, cum his, qui eas ſeuerint, aut coluerint, experientia comprobatum.

✶

Præfatio libri octaui.

NTEQVAM *ad arborum ſationem reſiduamq́ omnem arborum inſtituendarum curam deueniamus, quædam præfari agricolis ipſis quæ neceſſaria ad rem ipſam ſunt, oportet, vt pote ſyderum vim, ventorum flatum ac naturam. Nemo autem tam ignarus agricultor eſt, quin in totius agricolationis actione, quædara & alia, certis & diſcretis temporibus peragenda fore non exiſtimet vt omnia proſperè ac fœliciter ſuccedant. Sunt etenim rerũ terreſtrium varij & diuerſi euentus. Qui vt bene eueniant, ſtudioſè præcauere ipſi debent. De ventis ſic Vergilius, vt ventos & varium prædicere morem Cura ſit. Et Columella huius eloquentiſſimus interpres & totus rei agreſtis ſcientiſſimus præceptor, ſic: Nam qui ſe in hac ſcientia perfectum volet profiteri, ſit oportet rerum naturæ ſagaciſſimus, declinationum mundi non ignarus: vt exploratum ſyderum ortus & occaſus memoria repetat, ne imbribus ventiſq́ imminentibus opera inchoet laboreq́ fruſtretur. Cœli & anni præſentis mores intuetur: neq́ enim ſemper eodem velut præſcripto habitum gerunt, nec omnibus annis, eodem vultu venit æſtas, aut hyems, nec pluuium ſemper eſt Ver. Quæ prænoſcere, ſine lumine animi & ſine exquiſitiſſimis diſciplinis, non quenquã crediderunt. Nempe etenim & temporis diſcrimen erga arbores ipſas vim præcipuam habere videmus. Quæ qui negant, ij & audiendi & videndi ſenſum negant. Nam et vere floreſcunt, Aeſtate eædem creſcunt, Autumno fructus matureſcunt. At poſtremum hyeme ita quieſcunt, vt ſeſe ad vernam creationem inſtituant. Has autem aſtrorum leges ſuo ſtudio agricola ſcire debet: maximè verò hæc quæ ad ſuam negociationẽ neceſſaria ſunt, vti ex impenſa ac labore fructum & vtilitatem recipere poſſit, ne minima cura neglecta (quod ſummopere in omni artificio repræhenſibile eſt) operam & oleum perdat et penuriã copia anteuertat. Hoc autem præcipuum illorum ſtudium eſſe debet, vti ex labore lucrũ percipiant, cùm in hac re omnis illorum actio eſt. Quare nec erit omnino abſonum nec extra materiam noſtram, ſi aliqua de his diſſeruerimus, atq́ ſolummodò de his quæ huic rei perneceſſaria nouerim: ne lectorem ſuperfluis remoremus atq́ oneremus, quod ſemper ſummoperè præcauendum putaui.*

HORT

HORTORVM LIBER OCTAVVS.

De anni in quattuor tempora diuisione, & adagijs ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἔαρ ἐξαίρειν. *&, Ver hyemem sequitur.*

CAPVT I.

DICITVR annus à circuitu, quòd in se redeat. Nam per cœli apsides sol voluitur. Exactisq; duodecim mensibus, qui in se currunt, perficitur. vt propterea de solstitiali solùm intelligendum sit. A quo annulus, quasi annuus. Hinc à Vergilio sic canitur: Atque in se sua per vestigia voluitur annus, & Columella in suo carmine: - *Nulloq; sono connectitur annus.* Hac eadem etiam ratione Græcis ἐνιαυτὸς, quòd in se recurrat. Quod etiã voluit Papinius, - *Velox in terga reuertitur annus.* Vel, vt voluit Seruius, ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι, id est, à renouando. Apud Ægyptios autẽ, ante inuentas literas indicabatur picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrat. ἱερογλυφικὰ γράμματα vocantur. Diuiditur autem annus in quatuor tempora. In Ver videlicet, Æstatem, Autumnum, & Hyemem. M. autem Varro Veris primum diem in Aquario esse dicit, Æstatis in Tauro, Autumni in Leone, Hyemis in Scorpione. Et cùm vniuscuiusq; horum quatuor signorum dies tertius ac vigesimus, quatuor temporum sit primus, vt Ver habeat dies nonaginta vnũ, Æstas nonaginta quatuor, Autumnus nonaginta duos, Hyems octoginta octo. Quæ igitur diuisio, ad dies nostros, qui nũc sunt ciuiles, redacta, primi temporis verni erunt ad septimum Februarij Idus: Æstiui, ad septimum Idus Maij: Autumnales, ad tertium Idus Iulij: Hyberni, ad tertium Nouembris. Hæc ex Varrone temporum digestio. Quam diuisionem secutus Columella, Hyemis tamen initium, ad quartum Idus Nouembris protraxit. Aliter tamen alij, vt variè temporum initia tradantur. Veris autem initium octauo Calendas Martij existimant: Æstatis, nono Calendas Iunij: Autumni, decimo Calendas Septembris: Alij, octauo Augusti Idus: Hyemis, nono Calendas Decembris: Alij octauo Idus Nouembris. Ioannes Damascenus aliter. Ver enim extendi à vigesimoprimo Martij die, adusque vigesimumtertium Iunij: Æstatem verò à vigesimoquarto prædicti mensis, ad Septembris vigesimumquintum: Autumnũ, ab hac die vsque ad vigesimumquintum Decembris: & tunc hyemem incipere, & vigesimaprima Martij finiri. Aliter Astrologi, aliter medici.

Georg. lib. 2.

Hi autem à ſole rationem deſumunt,quando ſcilicet is ſigna hæc ingrediatur,vt puta Veris initium,cùm Arietem ingreditur: Æſtatis Cancrum: Libram Autumni: Hyemis verò, cùm Capricornum. Quam diuiſionem complexus Manilius,

- Cancer ad æſtiuæ faſtigia zonæ. Et poſt:

Parte ex aduerſa brumam Capricornus inertem
Per minimas agit noctes ad maxima lucis
Tempora, producitq́ diem, tenebrasq́ reſoluit:
Nam Libra, atq Aries Autumnum, Verq́ figurant.

Alia eſt illorum huiuſmodi dimenſio, vt ab æquinoctio verno æſtatis initium ſit, Dies quadraginta octo: Autumni verò inter ſolſtitiũ & æquinoctium autumnale, Fidicula manè occidere incipiente. Quod Cæſar eſſe tertia Auguſti annotauit, Plinio referente. Verùm vt vera ratio fiat, id ſexto Auguſti eſt, Dies quadraginta quinque. Hyemis ab æquinoctio autumnali ad brumam. Vergiliarũ matutino occaſu, Dies quadraginta tres. Inter brumam verò & æquinoctium dies quadraginta quinque, vernum tempus. Medici autem vt illi, ſecundum ſyderum rationem annum diuiſerunt: quorum ſolius Hippocratis Coi, & Galeni Pergameni eius interpretis opiniones referam. Ille enim Ver ab æquinoctio ad Vergiliarum exortum determinat: Æſtatem à Vergiliarum ad Arcturi exortum: Autumnum ab Arcturi exortu ad Vergiliarum occaſum: Hyemem quidem à Vergiliarum occaſu vſque ad vernum æquinoctiũ. Galenus enim Æſtatis principiũ eſſe dicit Pleiadum ortus, poſt canis ortum oporam, id eſt, fructuum generationem inchoat: quam & ipſam pro ſecunda Æſtatis parte poſuit. Poſt Arcturum orientem, Autumni initium facit. Deinde caſus Pleiadum Hyemis principium, & quod ſequitur hyemale æquinoctium, Veris initium habet. Hæc fuit prædictorum temporis annui diſcretio. Quæ etſi variè deſcribatur, in quibuſdam tamen conuenit, in quibuſdam etiam diſſidet. Nunc ad alias diuiſiones, ne quid prætermiſſum videatur. M. enim Varro aliã præter ſuperiorem diuiſionem ponit, quam in octo partes diſpartit. Primum autem à Fauonio, ad æquinoctiũ vernum, dies quadragintaduo. Hinc ad Vergiliarum exortum, dies quadragintaquatuor. Ab hoc ad ſolſtitium, dies quadragintanouem. Inde ad Caniculæ ſignum, dies vigintinouem. Deinde ad æquinoctium autumnale, dies ſexagintaſeptem. Exinde ad Vergiliarum occaſum, dies trigintaduo. Ab hoc ad brumam, dies quinquagintaſeptem. Inde ad Fauoniũ, dies quadragintaquinque. Vlpianus autem Iuriſconſultus anni diuiſionẽ breuius perſtrinxit: quam in duas duntaxat partes diſſecauit, vti Æſtas ab æquinoctio vernali inciperet, & autumnali æquinoctio finiretur, vt ſic Æſtas & Hyems ſenis menſibus diuideretur. Quam etiam diuiſionem ſecuti ſunt Germani, prodente Cornelio Tacito. Autumni enim neque nomen, neque facultates, ob nimium aëris rigorem, ignorant. Sed quælibet quarta anni pars, rurſus quadrifariàm diuiditur. Vt cùm in principio Ver nouum diximus vt Vergilius in Georgicis. Dein, adultum, medio. Poſteà præceps. Vltimum extremum, & ſic de reliquis Salluſtius: Ita

noua

noua æstas adulta, præceps vel extrema. Etiam ineunte Vere dicimus, & Cicero summam hyemem, pro lege Manilia dicit: & alibi senescentem hyemem & extremam vocauit, & extremo Vere. Ammianus Autumnum senescentem dicit. Dicitur autem ver, autore Varrone, quòd tunc viuere incipiant virgulta: quasi viuer nominatum velint. Aut à Græco ἔαρ, sic Græcè dicitur. Ver enim præcipua anni pars: vnde Græcum adagium, ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἔαρ ἐξαίρειν. Id est, ver ex anno tollere. Quod in eos dicitur, qui quod præcipuum est in negotio, auferunt. Aliud est: Ver hyemem sequitur. Id est, ex tristibus succedunt lætiora. Æstas verò à Græco αἴθεσθαι. Seruius calorem interpretatur, ab æstu. Quare Vergilius:

Propriusq́; æstus incendia voluunt vnde æstas.

Autumnus à Solis motu, sicut mensis à Lunæ. Vel ab augendo, vt Festus voluit. Nam tunc maximè coactis fructibus augescunt mortalium opes. Vnde Claudianus:

Hæc tibi sacra datur, fortunatumq́; tenebis
Autumnum, & fuluis semper ditabere pomis.

Hyems ἀπὸ τοῦ ὕω, quod est pluo.

De solstitijs, & æquinoctijs, ac bruma. CAP. II.

ALIA rursus anni in quatuor item partes diuisio, in duo solstitia scilicet, ac totidem æquinoctia. Græci ἰσημερίας vocant. Magnus quippe in solstitijs anni cardo, mundiq́; res magna: quæ sex mensibus dies noctesq́; vel augeat, vel diminuat. Dicitur autem Solstitium, teste Varrone, quòd sol eo die sistere dicitur, ac si Solis stationem dicere velis. Et duo sunt, sicut eadem ratione æquinoctia duo. Æstiuum octauo Calendas Iulij conficitur, in octaua parte Cancri. Quod exprimit Manilius:

Vna dies toto cancri longißima signo.

Tunc longissimus dies totius anni, & breuior nox est. Nam sol ipse ab ea die ad Aquilonem scandens, per ardua nisus, sex mensibus ablaturus diei mensuram, & aucturus noctes est. Alterum brumale, quod Columellæ vernum est. Hipparchus nono Calendas Ianuarij (sicut Chaldæi obseruant) peragi dicit. Alij octauo: quo die natus IESVS CHRISTVS teste diuo Aurelio Augustino. Cæteri decimosexto Calendas, quod semper de prædicto mense intelligendum. Ab illa enim die sol flecti incipit, & ad austrum digredi, noctes abbreuiaturus, & dies sex mensibus elongaturus. Sequuntur æquinoctia, eadem ratione à nocte sicut solstitia à sole, dicta. Vocatum est autem æquinoctium, quòd dies æquus nocti sit. Vernum autem, vigesimatertia mensis Martij Ætius fieri voluit. Alij ad octauum vel nonum Calendas Aprilis, cùm sol venit in medium spatium inter brumam & solstitium. Quod esse in Capricorni sydere Manilius hoc carmine testatur:

Cùm nox æqualis Capricorni sydere fertur.

Vergilius autem fieri, cùm sol in Libra est:

Libra die, somniq́; pares vbi fecerit horas, Georg. lib. 1.

Et

Et medium luci, atq; vmbris iam diuidet orbem.

Ouidius septimo Calendas Martij statuit. Sic enim in Fastis ait:

Lib.3. *Tres vbi luciferos veniens præmiserit Eos,*
Tempora nocturnis æqua diurna feret.

Post enim festum Quinquatrium Mineruæ, vel Palladis, quod finiebat vndecimo Calendas Aprilis, secutis tribus diebus, sequebatur æquinoctium vernum. Columella in octaua Arietis parte confici ait. Quod vult Manilius:

Libra, Ariesq; parem reddunt noctemq;, diemq;.

Et de æquatore circulo sic:

Tertius in media mundi regione locatus,
Ingenti sphæra totum præcingit Olympum,
Parte ab vtraq; videns axem, quo lumine Phœbus
Componit paribus numeris noctemq;, diemq;,
Veris & Autumni currens per tempora mista.

Autumnale æquinoctium Columellæ octauo, septimo, & sexto Calendas Octobris fit, cæteris verò decimooctauo, ad Vergiliarum occasum. Sed sicut autores in æquinoctio Verno variarunt, ita & in æquinoctio Autumnali. Mirum est quod Ælianus scribit, Arietis cubitum, vtrumq; æquinoctium significare. Nam sex hybernos menses in læuum latus iacens dormit: contrà ab æquinoctio verno in dextrum incumbens, somnum capit. Columellam autem non fefellit Hipparchi ratio, quæ docet solstitia & æquinoctia non octauis, sed primis signorum partibus confici. Sed in ruris disciplina nunc Eudoxum, nunc Methonem secutus est. Ab solstitio autem æstiuo vsq; ad æquinoctium autumnale, numerantur dies tres & nonaginta. Ab æquinoctio verò verno vsq; ad alterum, dies nonaginta. Brumam Seruius hyemem interpretatur. Circa octauum ferè Calendas Ianuarij, in octaua Capricorni parte conficitur. Breuissimus in hac dies, quasi βραχὺς ἡμέρα, id est, breuis dies.

Lunæ circa inferiora corpora vis ac potestas, & quòd eius cursus obseruatio agricolis maximè conueniat.

CAP. III.

NEQVE prætereunda syderum, præsertim lunæ, ratio erit: quod ad agriculturam plurimũ conferre, omnes consentiunt: imò omninò necessarium est. Etenim Plato inter artes, tertio loco Astronomiam posuit, ediscendamq; fore præcipit. Quum & temporum mutationes, atque etiam opportunitates præsentire, non minùs rei militari, quàm aut nauigationi vel agricolationi conueniat. M. Antoninus Imperator cognomento philosophus, siderum cursus considerandos fore aiebat, quasi eos comitaremur. Nam quod ad lunam, nunc solum pertinet:

Ipsa dies (vt cecinit Vergilius) *alios, alio dedit ordine luna.*

Et statim in Georgicorum exordio, solem & Lunam inuocat:

- Vos ò clarissima mundi

Lumina,

Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum.

Vt his quædam in numeros Lunæ dirigenda putauerit, ſecutus Democriti oſtentationem. Nam quòd illa terræ propinquior, ac familiarior vis eius circa animata & vegetabilia maior, vt maris tantam aquæ molem, in eius ortu & occaſu ad ſe attrahat,& velociſſimè rapiat.Et quicquid in aquis omnibus eius vi afficiuntur:

Luna alit oſtrea,& implet echinos,muribus fibras, Gell.lib.20. cap.7.

Et pecu addit.- inquit Lucillius apud Gellium. Et in eandem ſententiam Plinius in ſecundo ſuæ hiſtoriæ: iam quidem lunari poteſtate, Cap.41. oſtrearum, conchyliorumq; & concharum omnium corpora augeri, & rurſus minui. Quin & ſoricum fibras reſpondere numero lunæ,exquiſiuere diligentiores: Minimumq; animal formicam ſentire vires ſyderis, interlunio ſemper ceſſantem. Iumentorum quorundam in oculis morbi cum luna increſcunt,ac minuuntur. Hæc ille.Ælurorum quoq; oculi ad eaſdem lunæ vices,aut ampliores fiunt,aut minores. Rerum enim exceſſus,& decrementa,in eius vel diminutione vel augmento eueniunt. Decedente verò luna cæpe reuireſcit: contrà autem adoleſcente eius globo inareſcit. Eam ob cauſam Peloſiotæ non edunt cæpe,vt dicunt ſacerdotes Ægyptij:quia ſolum omnium holerum,contra lunæ aucta & damna, vires minuendi & augendi habeat contrarias.Quin & Mathematici non ei defuturam animi triſtitiam,qui vel crines,vel vngues, luna adfecta inciderit.Quæ enim creſcente luna gliſcunt, contrà decreſcente deficiunt. Ventis enim & ſatis imperat.Solis enim caliditatem & ſiccitatem frigido & humido temperat, propterea ea mouet. Ideò Athenæus lunam phyllida appellari ab arborum folijs ait,quòd propter eius humorem foliorum habeat poteſtatem. Corpora deniq; omnia inferiora agit, vt præeſſe cæteris ſignis videatur, vt omnium admirationem vincat, & in tenebris à natura perpetuum remedium.Haud ſcio omnium,quæ in cœlo pernoſci potuerunt, magiſtra. Hanc autem illi poteſtatem ineſſe aiunt Aſtrologi, quòd cæteris planetis terræ proximior ſit & quòd breuiori ſpatio,menſis videlicet,curſum ſuum perficiat,cùm ſol anno integro. Bene igitur propter illius poteſtatem maximam,antiqui,autore Pompeio Feſto,illam inter deos geniales computarunt: quos poſteà gerulos appellarunt, quòd plurimum poſſent.

De lunari ratione. CAP. IIII.

AM ad lunarem rationem properandum, vt anteà agricultoribus teſtatum, ſicut ſuprà eſt, velim, nullius alterius ſyderis obſeruationem diligentiorem fieri debere.A Græcis μήνη, à ſuipſius mutatione, quòd nunquam in vna figura permaneat, hoc eſt, vt illi dicunt, μὴ ἐν ἑνὶ σχήματι μένειν. Alij quòd mutetur παρὰ τὸ μεταθῆναι. Euſebius Cæſarienſis de præparatione euangelica Hecaten vocari, propter varias eius figuras, ait. Diana etiam dicitur, quoniam partus dolore acuti ſunt. Ad cuius verò virtutes Parcæ etiam referuntur.Clotho ad generandum,Lacheſis ad nu-

 triendum,

triendum, Atropos quòd immutabilis dea ſit σελήνη etiam dicitur, à ſplendore: σέλα enim ſplendor eſt. Creſcens enim aut ſeneſcens lumen ſuum diſpenſat, vt ſit tamen inſtabile. Ouidius:

Nec per eadem nocturnæ forma Dianæ
Ecce poteſt vſquam ſemper hodierna ſequente:
Si creſcit minor, maior ſi contrahit orbem.

Primùm de eius interlunio dicendum, quod alij nouilunium, Varro intermenſtruum, Hebræi neomeniam. A nouilunio enim nouum menſem inchoabant. Diſtinguebant enim illi menſes per Lunæ curſum. Tunc dicitur cùm luna in coitu cum ſole eſt. Nam tunc ſupra terras eſt, quam diu & ſol. Græcè σύνοδος, quam etiam vocem Maternus accommodauit, ſynodicam appellans. Alij à coitu genituram ponunt, cùm luna partes quindecim à ſole abeſt. Ortus cùm primum noua apparet: quod nonnulli deſignant, cùm abeſt à ſole partes triginta. Sed ad ſilentem lunam reuertamur. Silens dicitur, cùm minimè lucet: tunc nec cernitur, pulchra ab auribus ad oculos tranſlatione. Nam veluti in ſilentio nihil auditur, ita in tenebris nihil cernitur. Silens etiam cœlum dicitur, cùm ſerenum eſt. Plinius paucis omnia complexus, Diem coitus lunæ ab alijs ſilentis, ab alijs interlunium appellari. Nouilunium Ægyptij candidis & aureis veſtibus, ac face ardente ſignificabant. Attici autem ſeneſcentis extremum diem, in qua & extrema ac noua luna tueri poſſit, ἕνην καὶ νέαν appellant. Sunt qui emergentem primitus lunam artitocon nuncupent. Prima à coitu, cùm exoritur & recedit à ſole, tota die ſuprà terras erit. Secunda etiam, dextante horæ noctis vnius ſicilico. Quintadecima, tota die ſub terris erit. Decima autem ſexta, ad primæ horæ nocturnæ ſicilicum, ſub terra aget, eaſdemq; horarum portiones vſq; ad interlunium per ſingulos dies adijciet. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd ſub terris agat, tantundem nouiſſimè ex die adijciet ſuper terram. Quotiens autem ab occidente ſole cernetur, prioribus horis noctis lucebit, creſcens erit, & dimidiata oculis iudicabitur. Ciſta Ægyptij ſignificabant, quòd creſcente lumine fruges maturet. Cùm verò occidente ſole ex aduerſo orietur, ita vt pariter aſpiciatur: tunc erit plenilunium. Græcè πανσελήνη, id eſt, in orbem ſinuata cornibus tunc caret. Quare Valerius Flaccus plenilunium ſcribens in Octauo ait:

- *Velatis cornibus & iam Luna venit.*

Cùm in diametro cum ſole abeſt CLXXX. partes, Ægyptij ferrugineo colore denotabant, & ramum lauri ei attribuebant, propter vim à ſole igneam: & papauer, propter fertilitatem, & animarum multitudinem, quæ in ea, tanquam in ciuitate, inhabitant. Nam papauer ſymbolum ciuitatis eſt. A tertio autem die à coitu μηνοειδής, id eſt, cornicularis, ſiue falcata, ſiue curua in cornua: cùm enim abeſt partes ſexaginta, ſextangulam facit mundi ad ſolem figuram, διάτομον ſiue διχότομον dicitur, id eſt, dimidiata, ſiue æqua portione diuiſa, cùm ab ſole aberit partes XC. & quadrangulam mundi ad ſolem figuram facit. Cùm autem pluſquam dimidia ἀμφίκυρτος dicitur, cùm dimidio orbe maior, vtrinq; gibboſa, cùm

CXX.

cxx. partes ab ſole abſuerit, & triangulam facit mundi ad ipſum figuram. Hæc de luna creſcente. Quotiens autem ab ortu Solis orietur, prioribusq; noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendens, decreſcens erit: & à plenilunio deficiens, iuxta dierum numerum. Eaſdem item appellationes cùm ab interlunio creſcit, accipiet. Alternis enim menſibus triginta impleuit numeros, alternis detrahet ſingulos. Lunæ mutationes phaſes Græcè dicuntur. Quas Seleucus mathematicus ſeptem poſuit, Plutarchus duntaxat tres. Primam cùm penitus occultatur, ſoli congreſſa. Dein alteram, cùm Solis radios ac lumen elapſa, ab occaſu incipit apparere. Tertiam poſtremo, cùm ſolaribus radijs illuſtrata, plenilunium efficit. Plures tamen ſunt illius mutationes, cùm creſcendo vel ſeneſcendo ſemper immutetur. Tres illæ ſupradictæ magis apparentes. Vergilius autem lunam errantem dicit, quia ἑλικώδης, quòd obliquo, non recto incedat curſu, ſicuti ſol: ne ſcilicet in terræ centro eclypſim frequentius patiatur. Et vti nonnulla de eius ex Aphrodiſeo vi ac natura diſſeramus, quadruplici notatur habitu. Tunc enim humida & aliquantulum calida, cùm æqua portione diuiſa eſt. Altero enim calida eſt, cùm pleniore orbe eſt, & quodammodo ſiccior. Tertio ſicca & frigida, cùm ſeneſcit. Quarto verò, cùm omni luce exhauſta ſilet, frigida humidaq;. Tunc enim omnino radiorum Solis expers, quos calidos eſſe, nemini ambiguum eſt, vt frigeſcat neceſſe eſt. Sitiens, ſiue ſicca intelligitur, quum imbres non ſunt, vel cùm luna minimè in ſignis pluuialibus eſt. Zodiaci aduerſatur. Nam ex his alia humecta, alia ſicciora exiſtimari, & Manilius & mathematici docent. Cauam lunam Plinius imperfectam interpretatur, quum κυρτὸς eſt. Menſes etiam cauos antiqui dixerunt, pari dierum numero conſtantes, ceu quibus imparis numeri vel perfectio vel ſuperdiſtinctio deeſſet. Hæc pauca de lunæ ratione. Quicquid verò ſub vnaquaq; luna peragendum ſit, ſuis locis demonſtrabitur. Lunæ autem prognoſtica, ex Vergilio hæc ſunt:

Luna reuertentes cùm primùm colligit ignes, Georg. lib. 1.
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu:
Maximus agricolis, pelagoq; parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (nanq; is certiſſimus autor)
Pura nec obtuſis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem pluuia, ventiſq; carebunt. Aratus:
Si verò cornu ſublimius annuat illi,
Vim Boreæ expectes: auſtrum, ſi recta ſupinat.

Solis vis, in corpora inferiora, & de eius prognoſticis.

CAP. V.

VNÆ vim, ac potentiam prius, quàm Solis, vt pote efficaciora anteà dixiſſe oportuit. Ab his etenim duobus, tanquàm totius orbis

præcipuis principibus, & gubernatoribus, inferiorum corporum ſtatus & adminiſtratio dependet. Nunc de Solis dominio nonnihil dicendum, vt qui in rerum adminiſtratione potiſſimùm valeat. De eo enim in hanc ſententiam Ariſtoteles ſcribit: prius verò ad nos accedente ſole, omnia oriri, germinare, ac pubeſcere videmus: quo abſcedente, omnia areſcere, omnia marceſcere. Nemo præterea tam hebetis ingenij eſt, quin eo diſcedente, omnem naturam flere non cernere poſſit. Plantas priſtinum decus amittere, frondes defluere, tabeſcere, putreſcere, aues conticeſcere, vt ſimul cum terra ſileant. At rurſus cùm reuertitur, totum mundum lætari, ac de redeunte longè rege, geſtire videmus, terram exultare, plantas reuiuiſcere, folia, flores, fructus nouos renouare ac producere, omnia deniq; reſtaurari, exoriri, atq; repullulare & rerum nouas generationes fieri. oculus enim eſt cœli. Planetarum, inquit Plinius, fertur ampliſſima magnitudine ac poteſtate, naturæ regimen, ac numen eſt ſyderum ipſorum cœliq; rector, & reliqua. Deniq; eo annus integer procedit, eiusq; tempora diſtinguuntur. Decimoquarto Calendas Nouembris in Scorpionem tranſitum facit, & decimoquinto Maias in Taurum, & quinto Idus Maij in Geminos, ac decimoſeptimo Calendas in Aquarium. Eius autem innumerabilia prognoſtica. Sed nunc tantùm his à Vergilio enùmeratis contentus ero, cuius autoris teſtimonium ſatis ſuperq; idoneum puto. Quod & ſi oblongum ſit, tantus tamen ſcriptor, & eius carminis eloquentia, reiq; concinnitas lectorem non remorabitur:

Georg. 1. *Sol quoq; & exoriens, & cùm ſe condit in vndas,*
Signa dabit: Solem certiſsima ſigna ſequentur:
Et quæ manè refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medioq; refugerit orbe:
Suſpecti tibi ſint imbres. Nanq; vrget ab alto
Arboribusq; ſatisq; Notus, pecoriq; ſiniſter.
Aut vbi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diuerſi rumpent radij: aut vbi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu malè tum mites defendet pampinus vuas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cùm iam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis. Nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni,
Omnia tunc pariter vento, nymbisq; videbis
Feruere non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neq; à terra moneat conuellere funem.
At ſi, cùm referetq; diem, condetq; relatum,
Lucidus orbis erit, fruſtrà terrebere nymbis:
Et claro ſyluas cernes Aquilone moueri.

Deniq;

Deniq; quid vesper serus vehat: vnde serenas
Ventus agat nubes: quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit.-

De syderali digestione, & qualiter ortus & occasus syderum intelligantur. CAP. VI.

NVNC de syderibus, quorum errantium quoq; Vergilius ediscendam, non segniter rationem vult: nec frustrà (inquit) signorum obitus speculamur, & ortus. Et idem Saturni frigidum stellæ transitũ obseruari admonet. Et idem:

Præterea tam sunt Arcturi sydera nobis, Georg. 1.
Hædorumq; dies seruandi, & lucidus Anguis,
Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi.

Stellæ enim cœlo affixæ, orientes, occidentesq;, aërem immutant, vt inde ventos etiam alios spirare contingat: grandines ac imbres etiam oriri, vt hæc non leui affectu, syderum motu interueniant, turbentq; conceptæ spei ordinem. Verùm id non nobis tantũ accidere putemus, quin etiam & reliqua sagaciora fallat animalia. In quo item illarum vita constet. Æstiuas autem alites, præposteri aut properi rigores necant: hybernas verò, æstus. Verùm non id tantum ruris experimẽtis certum. Afflantur etenim alij sydere quodam, statis temporibus. Commouentur alij mente, capite, neruis, aluo. Mundi verò quidam circuitus, vt scribit Proclus in Platonis Alcibiadem, plantarum aut sterilitatis, aut fœcunditatis causæ sunt. Rerum tamen confessa obscuritas, quam affert mundi conuexitas, & terrarum globi differentia, vno atq; eodem sydere, alio tempore, alijs gentibus aperiente & ostendente facit, vt causæ eius non vbiq; iisdem diebus valeant: nunc procurrente, quod prochomasim Græci dixere, nunc pòst veniente, quod epichomasim: vt plerunq; citius, aliâs tardius, cœli effectus & tempestatum significatio, ad terras decidat. Vt cùm post tempestates, reddita serenitas est, sydus confectum intelligitur. Adijciunt etiamnum diei noctisq; intercalarios quadrantes, vt certum syderum tempus tradi minimè possit. Addidere insuper & difficultatem autores, diuersis in locis ea obseruando, atq; mox etiam in iisdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Ægyptia, Græca: vt secundum hos profiteamur, idem sydus oriri & occidere aliter Ægyptiacè, aliter apud Assyrios. In Græcia verò aliter Atticè, aliter Bœotice. His addidit apud Romanos quartam Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum dirigens. Exortus enim & occasus, binis modis intelligitur. Aut enim Solis aduentu occultantur stellæ, & conspici desinunt, aut eius abscessu sese proferunt. Exortum hoc melius, quàm occasum consuetudo dixisset: & illud, occultationem potius, quàm occasum. Alio modo, quo die incipiunt apparere, vel desinunt oriente vel occidente sole, matutini, vespertiníve cognominantur, prout eorum alterutris manè vel crepusculò contingit. Dodrantes horarum cùm minimùm interualla ea desyderant, ante Solis ortum vel post occasum,

ſum,vt aſpici poſſint.Prætereà quædam bis & oriuntur & occidunt. Alij trifariàm diſtinxerunt,vt primùm ortus habitudo ſit,cùm ſtella ſub Solis radijs exiſtit,& ſtatim poſt Solis exortum peroriatur.Alius,vbi ſol & ſtella ſimul oriuntur.Tertius, quum ſtella è radijs egrediens prior ſole oriatur. Occaſus itidem modi tres.Primus, vbi poſt Solis ortum ſtella occidit. Alter, quando ſol ac ſtella pariter in horizonte conſtituuntur. Hæc autem in occidente, ille verò in oriente. Tertius, vbi poſt occidentem ſtellam ſol exoritur. Quatuor enim alias ortus & occaſus habitudines poſuerunt,quas ipſe breuitatis cauſa prætereo. Sat enim erit ea exprimere,quæ rei arborariæ neceſſaria ſint: vt neque ſyderum ortus, occaſúsve per ſingulos dies,verùm tantùm primos ortus ac occaſus vltimos: quorundam non etiam plurium, ac eorum tantùm, quorum cognitionem ſatorem,inſitorémve arborum dignoſcere conueniet.

De quorundam ſyderum ortu, & occaſu, & de Orionis fabula. CAP. VII.

E ſyderibus nonnullis diſputaturus, vt à Cane incipiamus, conueniens, vt potè cuius effectus ac vis, efficacius in terris ſentiatur. Oritur autem ſexto Calendas Auguſti, & occidit Calendis Decembribus,vt voluit Columella, in Solis ortu.Antè enim præcedere procyonem oportet πρὸ enim ante eſt,& πρότερος prior & κυὼν canis.Quare Cicero in his Arati fragmentis,antecanem vocat:

Antecanem Graio Procyon qui nomine fertur.

Apud Latinos non habet nomen, inquit Plinius, niſi Caniculam velis nominare,alij minorem canem vocant. De ortu eius Manilius:

At procyon oriens cùm iam viceſima cancro eſt,
Septimaq; ex vndis pars ſeſe emergit in aſtra

Canis maior. De eo etiam Aratus, *Pedibus ſub poſteris canis antecedentis.* Plinius tamen exoriri ſole primam partem Leonis ingrediente, qui dies XV. ante Auguſti Calendas eſt. Habet autem Canis maior in ore fulgentiſſimam ſtellam,quæ aliquando nomine totius ſyderis,Canis vocatur. Nonnulli Syrium vocant,à Græco σειριάω, id eſt, ſicco vel arefacio,vel ἀπὸ τοῦ σειραίνω, quod eiſdem ξηραίνω, hoc eſt, exſicco. Hyginus tamen à flammæ candore dici putat, quòd præter cæteras ſtellas luceat. Alij à Græco σαίρειν, id eſt, hio, dici putant, quòd tunc animalia, maximè canes,præ æſtu hient. Circa octauum Iulij Calendas oriri Seruius perhibuit, Galenus decimonono Iulij. Alijs ſexto Calendas Auguſti,nobis verò Calendis Iulij oritur. Hyginus Canem dici, quæ in lingua eſt,Syrium in capite.Baſſus contrà:nam quæ in capite eſt,Iſis dicitur:quæ in lingua, Syrius. Galenus poſt Aratum, Syrium in mandibula collocat. Sydus autem per ſe vehemens, cui non minor veneratio, quàm adſcriptis in deos ſtellis. Accendit ſolem,& magnam æſtus obtinet cauſam. Sentiunt hoc maria, & terræ, feræ quoq; & canes, quæ toto hoc ſpatio maximè in rabiem aguntur. In apothecis, Canis ortu vina mutantur,

quædam

quædam posteà restituuntur. Arcturus sydus in Bootæ signo, post vrsæ maioris caudam locatum, vnde ἀρκτου οὐρα, id est, vrsæ cauda. Arctos enim vrsa est. Oritur decimoquinto Calendas Octobris post quinquagesimũ ferè à Canicula diem. Quarto Calendas Nouembris vesperè occidit. Sub ortu eius iam hyems imminet, vt prodit Sophocles in Oedipo Tyranno. Eius ortus atq; occasus tempestates faciunt. Scorpio, vel, si mauis, scorpius, nepa quoq;, vt F.Pompeius voluit. Plautus: Dabo me ad parietem, imitabor nepam. Et alibi: Retrorsum cedam, imitabor nepam. Cicero de finibus bonorum & malorum: Serpere agniculos, natare anaticulas, volare merulas, cornibus vt videamus boues, nepas aculeis, suadent cuique naturam esse ad viuendum ducem. Septimo Calendas Nouembris, nepæ frons exoritur: Idibus autem Martij incipit occidere. Nono Calendas Aprilis manè occidit, & pridie Nonas Maias medius occidit. Vergiliæ erga fructus terræ primatum obtinent, sic dictæ F.Pompeio, quòd illarum exortu ver finitur, æstas verò incipit, cuius vis maxima ad fructus maturandos. Notabilis earum in cœlo caterua, vnde Græci πλείονες, id est, plures dicere. Septem sunt numero, in Tauri cauda. Probus dictas ἀπὸ τοῦ πλεῖν, idcirco, quòd eorum ortu prima sit nauigatio. Alij à πλεῖστος, id est, pluralitate. vel ἀπὸ πληιόνης μητρὸς αὐτων, vt ait Phauoribus. Filiæ fuere septem Atlantis, quæ Atlantides quoq; vocatæ, & Pleones. De his Ouidius:

Pleiades ante genus septem radiata feruntur:
Sed tantùm apparent sub opaca septima nube. Et alibi:
Pleiades incipient humeros releuare paternos: Lib.4.Fast.
Quæ septem dici, sex tamen esse solent.
Seu quòd in amplexus sex hinc venere deorum:
Nam Steropen Marti concubuisse ferunt,
Neptuno Halcyonen, & formosa Celæno,
Maiam, & Electram, Taigetamq; Ioui.
Septima mortali Merope tibi Sisyphe nupsit.
Pœnitet: & facti sola pudere latet.
Siue quòd Electra Troiæ spectare ruinas
Non tulit, ante oculos opposuitq; manum.

Oriuntur circa quintum Idus Maias. Columella decimo Calendas Maias cum sole oriri scribit. Octauo Calendas Octobris occidunt. Tunc enim hyems incipit. Hic tamen & duodecimo & tertiodecimo Calendas Nouembris, Solis exortu occidi. Hœdi tertiò Calendas Maij oriuntur, Calendis autem Ianuarij occidunt. Fingunt enim poëtæ Adrastiam capellam, cum suis hœdis beneficio in cœlo consecratam, quòd Iouem educauerit. Hœdos sequuntur pluuiæ. Sagitta octauo Calendas Martij crepusculo incipit oriri. Tota verò matutino septimo Calendas Decembris, Idibus verò Februarij manè occidit: vehementer, inquit Columella, hyemat. Aquila autem quarto Nonas Iunij oritur, & pridie Nonas Augusti matutino se abscondit. Et rursus sexto Calendas eiusdem mensis exoritur, & tertio Calendas illius occidit. Septimo Idus Decembris iterum exoritur

exoritur mane. Orion autem ſic dici putant, quòd eius tempore hyems oriatur,quæ maria & terras tempeſtatibus commouet. ὀρίνω enim turbo eſt. Seruius illi οὖρον nomen impoſitum ab vrina eſſe mandauit,vt Græca Dorica lingua ου diphthongus in o commutetur. Plauto verò ac F. Pompeio etiam Iugula dicitur, quòd cæteris ſtellis amplior ſit, quemadmodum iuglans alijs nucibus grandior. Sydus autem gladij fulgore terribilis. Hinc Lucanus:

Lib. 1. *Enſiferi nimiùm fulget latus Orionis.*

Caput eius quatuor ſtellis conſtat, quarum duæ claræ, quas & humeros appellant. Tertio autem Calendas Iunij naſcitur. Decimoſexto Iulij eius gladius exoritur. Quarto Idus Nouembris totus gladius occidit. Mihi autem quæ poëtæ ſuper Orione finxerunt,nunc afferre liceat:& ſi minimè neceſſaria,verùm vt lectorem fabulis delectemus. Quæ ſæpius in hortis,atq; ſub arborum vmbra,otioſè cum quadam iucunditate narrantur. Fingunt etenim illi Oenopionem regem, Palephatus Hyreum Neptuni & Halcyones vnius Atlantis filiarum filium, & in Tanagra Bœotiæ habitantem, Iouem, Neptunum, & Mercurium hoſpitio magnificè ac digniſſimè ſuſcepiſſe, vt propterea eum hortarentur, vt quicquid vellet, poſtularet. Quod fecit, vt liberos ſcilicet, quibus carebat, illi annuerent. Itaque vrina intra corium immolati bouis facta præceperunt, vt terra obrutum & completis maternis menſibus ſolueret. Quo facto inuentus eſt puer,qui ab vrina primùm Vrion,ſed poſteà propter nominis ſonum Orion vocatus. Venator hic fuit immenſi corporis, voluitq; quandoque cum Diana cōcumbere:verùm eius ſagittis,vt voluit Horatius,vel,vt Lucano placuit, immiſſo ſcorpione perijt. Verùm deorum miſeratione, in aſtra relatus. Veriſimilius eſt, eum (ſi liceat fabulis veritatem immiſcere) à ſcorpione interemptum. Quo verò oriente, occidit. De eo etiam iſta referuntur,vt Oenopionis filiam vitiare tentauerit. Quare ille iratus,oculos ei ſuſtulit,cæcus itaq; factus. Quum enim conſuleret quonam modo oculos poſſet recipere,reſponſum eſt,lumina illi poſſe reſtitui,ſi per pelagus contra Orientem pergeret. Quod potuit: nam cùm Cyclopum ſtrepitum Ioui fulmina fabricantium audiſſet, ſono ad eos ductus,vnum de his humeris ſuis ſuperpoſuit. Quo duce, oraculi præcepta compleuit. Non autem incongruè ire per medium pelagus potuiſſe fingitur, quaſi pro parte Neptuni filius fuerit. Sydus autem hoc ſua magnitudine, multis oritur diebus,vt ideò eius etiam apud peritos incerta ſit tempeſtas.

Temporis, ex rerum terreſtrium euentu, deſignatio.

CAP. VIII.

POST cœli ſtellarumq; eius præſagia,rerum terreſtrium ac infimarum lex quædam temporis ſequitur,quam agricolæ vt plurimum Aſtrologiæ ignari & literarum indociles amplecti debent. Huius verò experientię capaces huiuſmodi agri naturalibus argumentis ſibijpſis prouidere debent. VT CHRISTVS IESVS rerum omnium admirabilis artifex & ſator,

illorum rationem habere voluerit: vt quandam in herbis ipſis,quas ſæpe atque frequentius præter alias inſpiciunt, temporis veram aſtrologiam reliquerit,& quoſdam horarum indices dederit,ne quidem operi intenti, oculos è terra ad ſolem auocarent,ac ſi ſtellas alias in terra illis crearit. Cur ergo cœlum intueris & ſcrutaris,agricola?Cur etiam nunc ſydera illius quæris,ruſtice?Ecce heliotropium & lupinum cum ſole circunaguntur, ortumque eius manè ſpectant, & illum abeuntem ita ſequuntur, vt omnibus horis cum eo ad occaſum vertantur,atque vt in his præcipuas diei partes depræhendere poſſis.Narciſſus verò ter floret, vt eo tempore totidem arationes indicet. De lentiſco ſuprà diximus. Ipſo brumali die herba arentis pulegij in tectis & carnariis floret, rumpuntur intentæ ſpiritu membranulæ. Datur & aliud finiti frigoris indicium, ſi paulò altius oculos eleuare placeat.vt cùm videris germinare morum, frigoris poſteà iniuriam non pertimeſcas. At,Ieſus Chriſtus qui nec falli, nec minùs fallere potuit, Æſtatem eſſe dicit,quum fici ramus tener tunc fuerit, & iam gemmas produxerit.Vulgò enim iam ſcriptum eſt, atq; conſtanter creditum,olearum, populorum,ac ſalicum, & tiliarum folia brumali ac ſolſtitiali die conuerti: vt quæ earum pars inferior fuerat,atq; occultior, ſuperior fiat. Cuius verò rationem, omnium arborum communem eſſe, Theophraſtus exiſtimauit: verùm id ſubtilius, quàm ex re ipſa verius ſit: Illo etenim tempore folia potiſſimum decidua fore, aut aliquantulum affici,ſcribit: vt quæ infirma ſint,aut debiliora,vel decidant,vel exareſcāt. Quæ verò validiora ſunt,tātùm circum agi.Verùm id in memoratis cōſpectiùs, vt omnium caloris diſcrimine, pars prona à ſupina diſcrepet. Quod enim validum eſt,ita facilè affici minimè poteſt. Quod in ſemper virentibus non idem euenit,vt eo tempore valentius vigeant: tanquam ſint cum hyemis rigoribus negotium habituræ. Abundè enim florentibus ilicibus & quercubus,longiorem hyemem quidam promittunt.Et ſi vltrà ſublimius neque ſtellas,neque arbores tibi cōſpectare voluntarium non ſit. Certiſſimum Veris indiciū papilionis animalis infirmitatis prouentus exiſtimabit. In ſimili ratione erunt, non paris infirmitatis cicindulæ veſpere per arua lucentes, quas Græci Lampyridas vocant. Quarū ignis fulgor,alarum compreſſu tegitur,vt ſecum habeant & lucem & noctem.Iam Vergilias in cœlo notabiles,turba fecerat.Sed tibi alias,his non contenta Natura, terreſtres fecit, vt ruſtici ſtellantes volatus vocent. Aduentus enim hirundinis, philomelæ,vpupæ,coturnicis,maximè verò cuculi,galbulæ volucrium, ſpem Veris non minimam afferunt: vt harum vna,quod in hirundine expreſſit Ariſtoteles, Veris certam ac firmam nō faciat ſtationem. Tranſiiſſe iamq; ſolſtitium, quum incubantē palumbē cernes,exiſtimabis.Multa enim ob oculos,quę certum temporis limitem certò præſagient,quæ te operi iam finē imponere ſuadebunt, & ad aliud incitabunt.Adeò enim nihil occultum eſſe Natura voluit.

De ventis. CAP. IX.

ff MAGNA

AGNA & agricolis ventorum obſeruatio eſſe debet. Quippe arborum non parum intereſt, veluti ſub quo vento eas ſeras, inſerásve, fructus quoque eorũ colligas. Nam, vt elegantiſſimè nobis memoriæ reliquit Seneca, Ventos dedit ſummus ille rerũ artifex, ad cuſtodiendam cœli, terrarumq; temperiem, ad alendos ſatorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem, cum aliis cauſis adducit iſta iactatio. In ſumma cibum attrahens & torpeant permonens. Ventis etiam Græci apud Titanam locum ſacrificabant. In colle templum & ventorum ara, ad quam ſingulis annis ſacerdos una nocte ſacrificia perſoluit. Alia item quatuor in foueis, ad vim & impetum illorum compeſcenda peragit. Medeæ, vt aiunt, incantamenta occinit. Autor Pauſanias in Corinthiacis. Cùm autem Xerxes Græciam inuaſiſſet, Pythium oraculũ Delphis reſpondit, vti ventos placarent. Poſito itaq; altari ventis ſacrificarunt: eosq; adiutores habuere. Nempe cùm circa Sepiadem promontorium validè ſpiraſſent, totius Perſicæ claſſis apparatum contriuere. Clemens hæc, in Stromatum libro ſexto. Ventorum rationem primus Æolus Hellenis, vel Hippotæ, vt voluit Apollonius Rhodius, filius demonſtrauit. Quod ideò proditum autoribus & Strabone & Plinio eſt, quòd incolæ inſularum, quæ prope Siciliam ſunt, in quibus & ipſe regnauit, quínam flaturi eſſent venti, ex fumo, triduo antè prædicebant: vnde etiam ventos Æolo parere exiſtimatum eſt. Ad quorum verò cognitionem, cœli limites ac regiones antea præfixiſſe, neceſſe eſt, vt triplicem orientem ac occidentem deſignemus. Quatuor præterea cœli regiones ſunt, Oriens, Occaſus, Meridies, ac Septentrio. Sed ij duo perpetuo ſemper ſtatu permanent. Exortus autem & occaſus varij, mobilesq; ſunt. Porrò ſol non indidem ſemper oritur, aut occidit. Aut enim æquinoctialis dicitur, cùm in circulo currit, qui ἰσονύκτιος dicitur, vel ἰσημερινὸς appellatur. Aut ſolſtitialis, & brumalis, quæ ſunt θεριναὶ τροπαὶ καὶ χειμεριναί. Occaſus ſimiliter, aut æquinoctialis, aut ſolſtitialis, vel brumalis. Nunc ad ipſos ventos, quos Homerus quatuor, per totidem cœli partes obſeruauit, Eurum ſcilicet, Auſtrum, Aquilonem, & Fauonium:

Σύν δ' εὖρος τ' ἔπεσε ζέφυρός τε νότος τε δυσαὴς
καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

Homerum ſecutus eſt Ouidius, ſed longioribus:

Metam. lib. 1. *Eurus ad auroram, Nabathæaq; regna receßit,*
Perſidaq;, & radijs iuga ſubdita matutinis.
Veſper, & occiduo, quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro, Scythiam ſeptemq; triones
Horrifer inuaſit Boreas: contraria tellus
Nubibus aßiduis, pluuioq; madeſcit ab Auſtro.

Cardinales quidam hos dixerunt, quòd à dictis quatuor cœli cardinibus perflent. Hebeti mos (vt Plinius ait) iudicatum ratione, vt ſecuta ætas octo adderet: de quibus Manilius. Verùm quatuor tantùm nominauit:

Quattuor in partes cœli deſcribitur orbis,

Naſcent

Nascentemq́ ipsum diem, mediosq́ calores,
Teq́ Helice totidem venti de partibus ijsdem
Erumpunt, secumq́ gerunt per inania bellum.
Asper ab axe ruit Boreas, furit Eurus ab ortu,
Auster amat medium solem, Zephyrusq́ profundum:
Has inter binæ medijs è partibus auræ
Expirant similes mutato nomine flatus.

Sunt autem ij venti à quatuor mundi partibus flantes. Ab oriente autem verno, siue æquinoctiali Subsolanus, à meridie Auster, à Septentrionibus septentrio, ab occasu æquinoctiali, Fauonius. Orientales venti (autore Gellio) tres erunt. Ab oriente verno Subsolanus, ab æstiua & solstitiali orientis meta Aquilo, ab oriente hyberno Vulturnus. Occidui totidem prædictis oppositi & contrarij, Caurus, Fauonius, Africus. Æquinoctialis oriens & æquinoctialis occidens. Item æstiuus oriens, ac hybernus occidens: necnon hybernus oriens, & æstiuus occidens. Idem meridies & septentrio, inter se diametro distant. Caurus aduersus Aquilonem flat, Fauonius aduersus Eurum: Africus contra Vulturnum, Libanoton oppugnat Boreas. Thraciæ Phœnix. Cæcias verò contra Libym, qui inter Libanotum & Corum est. Fauonius Subsolano oppositus. Septentrio contra Notum. Vitruuius contrà Fauonio ἀργέστην opposuit. Nonnulli aduersus hunc, Eurum. Cæcias media inter Aquilonem & exortũ æquinoctialem & occasum solstitialem inter meridiem & brumalem ortum. Phœnix inter Austrum videlicet & Vulturnum. Thracias media regione inter Septentrionem & occasum solstitialem. Libanotus autem inter meridiem & occidentem hybernum. Austro adijciunt Leuconotum, id est, album notum, & altanum, quòd ab alto, id est, mari flet. Hæc de ventorum situ & regione, in quibus describendis autorum diuersa & varia traditio fuit, alijs aliter historiam contexentibus: ego autem secutus supradictam doctrinam, quòd certior mihi visa fuerit.

De ventorum varia appellatione. CAP. X.

VENTORVM singulorum etiam non vna ac eadem apud autores appellatio, vt etiam quisq; plures sortitus sit: quas referre, & in vnum conferre, operæpretium duxi, ne sub diuersis nominibus, vnus idem ventus alius apud alterum & alter apud alium existimaretur. Subsolanus nautis leuans dictus est, quòd sub sole spiret, vti hac ratione à Græcis etiam ἀπηλιώτης ἀπὸ τȣ ἡλίȣ, quod est sol. Eurus etiam dicitur, quòd ab aura procreetur εὖρος ἀπὸ τȣ ἐρέω, vt Marcellus inquit, quòd flatus eius ab oriente hyemali sit. Et propter matutinales auras ἔυριος etiam dicitur, vel ἀπὸ τῆς ἕω ῥέων. Typhon, siue Typhonicus ventus siue Euroaquilo putatur de quo in actis apostolorum. Romani, inquit Gellius, nauticum vocant. Hunc Vulturnum vocari Plinius & Columella scribunt. Sed iam ciuilitate donatus, vt nostro sermoni, non tanquam alienus interueniat. Aliqui à vulturis volatu deducunt, quòd ab alto resonet, vnde Lucretio

altitonans. Græci verò alium ab Euro existimantes εὐρόνοτον nuncupant, quòd inter Eurum & Noton flet, misto nomine. Fauonius à nautis Ponens à fouendo dictus, quòd cuncta foueat. Nam, vt ait Plinius, Fauonij hybernum molliunt cœlum. Græcè ζέφυρος ἀπὸ τοῦ ζωὴν φέρειν, hoc est, à vita ferenda, & ζωηφόρος & χελιδονίας, & ornithias, ab hirundinum & coturnicum primo volatu, ab ὄρνις. Vegetius Renatus alium zephyrum, alium Fauonium manifesto errore putauit. Hauster ab hauriendis aquis nomen desumpsit. Græcis νότος ἀπὸ τῆς νοτίδος, hoc est, ab humiditate, quæ in rebus omnibus eo flante solet contingere, & quòd à Libya flet, λὶψ quoq; dicitur. Africus quoq; etiam λὶψ dicitur, vt multis placet ἀπὸ τῆς λιβύης, id est, Africa, quòd ex ea regione flet, alijs λίβα verius, quàm λὶψ. Septentrio verò dicitur, quòd à Septentrione spiret. Simili ratione à Græcis etiam ἀπαρκτίας, quòd ab arctis, id est, vrsis flet. Multi Septentrionem Boream dicunt. Aquilo enim à sublimi aquilæ volatu dicitur, quod ab alto flet, aut, vt voluit Nonius, à vehementissimo ad instar aquilæ volatu, Græcè Borea ἀπὸ τῆς βοῆς, quòd sonorus sit. Aristoteles mesera vocat. Plinius tamen hunc paululùm à Borea diuertit. Propè Menalum ac Megalopolitas, Boreæ templum, cui ij quotannis rem sacram faciebant, & inter deos venerabantur, quòd eos ab Lacedæmonijs & Agide liberasset: Pausanias in Arcadicis. Fuit autem Boreas Thrax, Astrei filius, qui Orithyiam Erichthei filiam rapuit. Poëtæ ventum fingunt. Corus siue Caurus, quo vsus Vergilius:

Semper hyems semper spirantes frigore Cauri.

Nam Seruio o litera, sæpe in au diphthongum mutatur. Quibusdam Argestes, Horatio Iapyx, & Ptolemæo etiam quòd ab Iapygio Italiæ promontorio in Ægyptum euntibus flet. Plinius tamen hunc non paulùm à Cæcia deflectit, neq; omnes terras sentire, sed solis Atheniensibus peculiarē. Cæcias sine nomine apud nos. Aristoteli etiam Scyro aut Olympias, vel phœnix: Græci etiam Hellespontium, quòd ex Hellesponto in Græciam deferatur qui Pontum incolunt Berecynthiam: Vitruuio Carbas, quòd à Carbanis Phœniciæ gente spiret: vel à verbo καυρόω, quod est perturbo, & βοὴ, quod est vox. Quidam à malis moribus dictum volunt. Libanotus autem dicitur, quòd inter Notum & Liba respiret. Hunc esse Circium dicunt, quem Hispani Gallicū vocant, autore Isidoro quòd hic à Galliæ partibus flet: à vertigine dictus. Thrascias à θραύω, quod est frango, & σκιά, quod est vmbra. Latini Gallicum vocant.

De vi & natura ventorum, & de prodromis, etesijs, & alijs, quibusdam locis peculiaribus. CAP. XI.

VENTORVM autem originem, & locum, illorum potestas sequetur. Quam si cognouerimus, quædam propter istorum flatus aut euitabimus, aut securius peragemus: vt ideò illorum naturæ cognitio, pernecessaria nobis sit: parumq; illorum in cœlo regiones locasse fuisset, ni quoq; vim, qua vti possimus, sciamus, aut quam euitare debeamus. Subsolanus autem

spirare

ſpirare incipit à Vergiliarum exortu ſex diebus, in totidem Tauri partibus,ante Idus Maias, leniter quidem, & ipſe pluuius eſt, Fauonio tamen ſiccior.cum ſole exoritur,& ſpiritu antelucano impetu ſcandendo,auras trudens, aëris humorem exprimit. Quòd ſi cum ſole orto permanſerit, craſtinas tenebit partes.Fauonius verò flare incipit Sole vigeſimamquintam Aquarij partem obtinente. Qui dies Plinij ſupputatione, ſextus ante Februarij Idus eſt,non vbiq; tamen flat:natura tepidus. Hybernum molliunt cœlum.Vergilius:

Vere nouo, gelidus canis cùm montibus humor Georg.1.
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſoluit. Horatius:
Soluitur hyems grata vice veris
Et Fauoni.- Lucretius enim Veneris prænuntium vocat:
- Veneris prænuntius antè Lucret.lib.5.
Pennatus graditur.-

Quibuſdam enim locis,vi flatus armenta concipere plures prodiderunt, inter quos Vergilius:

Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtat rupibus altis, Georg.3.
Exceptantq́ leueis auras: & ſæpe ſine vllis
Coniugijs vento grauidæ.-

Auſtrum gelidum ſuapte origine dicunt: verùm quia per torridæ Zonæ flammam graditur,igniq; commiſtus caleſcit,& ad nos calidus peruenit. Vt qui gelidus incœperit, calidus finiat. Neq; enim ratio aut Natura pateretur, vti è duobus æquo preſſis rigore cardinibus, diſſimiles flatus emitterentur. At Hippocrates humidum calidumq; dicit, niſi regionum & locorum ſitus hanc cauſam amoueat.Nebuloſus Homero dicitur, νότος δυζαὴς. Eius autem naturam Ouidius poëticè hoc modo deſcribit:

Terribilem picea tectus caligine vultum Metam.1.
Barba grauis nimbis, canis fluit vnda capillis:
Fronte ſedent nebulæ, rorant pennæq́, ſinusq́. Et alibi:
Nubibus aſſiduis, pluuioq́ madeſcit ab Auſtro. Et Lucretius: Metam.lib.1.
- Auſter flumine pollens. Lucret.lib.5.

Diuus autem Hieronymus pluuiarum pincernam vocat. Primùm non vehementer flat, verùm leniter aëra liquefacit. Illius autem poteſtas ex Hippocrate ac Galeno medicis eſt. Auditũ grauem, capitis grauedinem, viſum hebetem,corporis torporem, delaſſationem,reſolutionemq; facere.De limpidis turbulenta,de frigidis calida,de ſiccis humida. Solem autem & Lunam cæteraq; ſydera,quàm ſua ſint natura,hebetiora reddit.Eo autem adflante, minùs eſurire creduntur animantes. Dolia tam domi, quàm in terra,tam vini,quàm alterius liquoris,huius flatum perſentiunt, & ſpecies alias,alias formas induunt. Omnia autem quæq; gignuntur, ac in quibus humidi quid ineſt, fluentem perſentiſcunt. Omnia deniq; auſtrino flatu computreſcunt.Terra autem occulto rore pertumeſcens,Auſtrum prænuntiat. Aquilo huic natura contrarius. Viarum ſcopa à diuo Hieronymo dictus,quòd flando eas perpurget.Homero autem,

βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

Vergilio verò ſudificus,ſiccus, frigidusq; eſt, & aëra ſerenans : quo flante omnia imputria diutiſſimè durare facit, vt bonæ tunc atq; potabiles ſint aquæ:contrà,auſtrinis tempeſtatibus amariores,turbulentioresq;. Deniq; vt omnium ventorũ ſaluberrimus ſit. Terra de repentè ſicceſcens, hunc prænuntiat.Septentrio & frigidus eſt,ſiccusq;,vt cæteri omnes, qui à Septentrione perflant,niuoſus.Cauendus eſt: nam eius frigiditate perſtringit.Frigidus,ſiccusq; Corus,ferè mollis,& tam euntibus,quàm redeuntibus communis.Ij poſtremi duo grandines important. Humidus & Africus ruens,& furibundus. Vulturnus tepidus:qui ſi à ſerena cœli parte inflare cœperit, in noctem minimè durabit. Lucretius altitonantem dicit. Cæciam Ariſtoteles ita flare ſcribit, vt nubes non procul propellat, ſed vt ad ſeſe contra aliorum ſeptentrionalium ventorum naturam euocet. Vnde verſus ille prouerbialis κακὰ ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκων ὡς ὁ καικίας νέφος. Rationem autem hic pluribus in locis conatur adferre.Hunc circa ortus æſtiuos flare exiſtimat. Sidera media æſtate mollit, humidus, mutatq; nomen,& Eteſias vocatur: additq; à nonnullis haberi cum illo,quem alij θρασκίαν nominant. Sereni Argeſtes & Thraſcias:ille niuem & glaciem facit.Et vt aliquid generalius de vẽtis ediſſeramus: Diuturniores, qui feruidi ſentiuntur, & qui ab ortu occaſúve ſpirant. Ventorum autem rationem, menſtrua quarta luna, id eſt,quartus à nouilunio dies, maximè diſcernit, vt ſuprà Vergilius, in Solis prognoſticis expreſſit. Nunc de Prodromis, Aquilonibus & Eteſijs, nonnullis certis duntaxat aliquot regionibus ſpirantibus.Aquilones autem Prodromi,inter Subſolanũ & Aquilonem ſufflant diebus octo ante Caniculæ exortum. Quod Plinius ad decimumoctauum Auguſti Calendas definit,& Cæſar decimo Calendas ſentire Italiam exiſtimat.Ideò nomen hoc habuerunt,quaſi præcurſores. Somniculoſos autem & delicatos eos vocare nautas Seneca ſcribit,quòd manè hi tunc ſurgere nequeant.Eteſiæ iuxta Fauonium efflant. A Caniculæ poſt biduum ortum ad dierum quadragintaintercapedinem.Ægypto decimo Calendas Octobris deſinunt, & Aſſyriæ. Cæſari verò tredecimo Calendas eiuſdẽ menſis, vt ſtatim poſt Aquilones prodromos inflent:quare Lucretius Aquilonum flagra vocet. Deſinunt ferè noctu,& à tertia diei hora oriuntur. Variant & ex regionibus auras : nam in Africa & Hiſpania ab oriente,in Ponto ab Aquilone,reliquis in partibus à Meridie. Nomenq; illis à flatibus, quòd annuatim certo anni tempore ſufflent.ἔτος enim annus,& ἐτήσιος annuus.Circius ſolius Narbonenſis prouinciæ incola, vt Viennam illius prouinciæ vrbem vſq; perueniat minime. Atabulus Apuliæ etiam peculiaris, ἀπὸ τοῦ ἄτην βάλλειν, vt Porphyria ait,à nocumento & peſtilentia.Quare Horatius:

Incipit ex illo montes Appulia notos
Oſtentare mihi, quos torret Atabulus.

Feruentiſſimus etenim is eſt.Olympias etiam Eubœæ ſolùm peculiaris.

Præfat

Præfatio libri noni.

Vnc ad seminarium, quòd prima & præcipua diligentia & labor in re arboraria esse debet, tanquàm huius rei firmum fundamentum ac stabilimentum, à quo verò non vna aut altera harum vtilitas dependeat. Etenim, ex optima eius compositione festinantius ac generosius prosiliunt plantæ. A quo item ingens arborum turba citius progredi potest. Quæ verò amplissimos hortos, parua opera instituere possis, vt propterea huius non indiligens cura esse debeat, sicuti nec apud antiquos fuit, vt huius non vna aut altera ratio habita sed multiplex fuerit. Talearum autem constitutio, in quibus certè apud antiquos studium maius, frequentius exercitium, nunc verò neglectum ac penè omnino relictum, nedum verò, modo magna rei arborariæ iactura incœptum, etsi accuratius prisci agricolationis autores, multis item commentarijs tradiderint. Qui nos autem præcesserunt, in serendis hortis, solùm, stirpibus syluestribus, atq; ex syluis & alijs locis incultis, translatis nulla arte cicuribus antea factis vsi sunt, vt inde non idem fructuum honos ac bonitas sequeretur. Nam quemadmodum liberi ab ineunte ætate, bonis parentibus ac ingenuis orti, longè plura atq; festinantius promittere possunt, quàm qui ab rusticis processerunt. Oportet enim quicquid natum & ortum fuerit, & loci & parentum & illorum morum, referre naturam. Vti ex terræ bonitate, quæ in seminarijs seligi consueuit tum ex cultura generosum quid magis desiderari, vt quod insuper ab initio induerit, perpetuò adseruet: vt deniq; fructus & mitiores & suauiores sint consequens sit. Quæ si tanta illius vtilitas est, de eo præterea diligentius tractandum.

HORT

HORTORVM LIBER NONVS.

De ſeminario & ſeminum generibus. CAPVT I.

IVISO anno, & cognitis eius partibus, naturaq; illarum: Agnita inſuper lunæ ratione, ſyderaliq; digeſtione, & ventorum originibus ac poteſtate: quæ omnia ad rem arborariam neceſſaria fore ſuprà oſtenſum: reliquum eſt vt ad plantarum propagationem tranſeamus. In qua re primum ſibi adſciſcet locum ſeminarij ratio, cuius cura non ſegniter habenda. Quando verò eas primùm ſeminarijs demandamus, in his ſeminatas, creſcere, pueraſcere, adoleſcere anteà oportet, vt ſoli humiditate, culturæq; diligentia primùm coalitæ & auctæ, poſteà ad meliorem, ac ſecuriorem, & longiorem fructificationem perpetuamq; ſedem atque in hortos ipſos tanquam perpetuum domicilium migrent, atq; locentur, vt illic cæteram ætatem viuant. Quorum vtilitas permaxima, atq; ex ſeſe manifeſta: cùm non alia ratione, breuioriq; tempore, ingentem cuiuſque generis arborum numerum tibi faciliùs comparare poſſis. Quare Vergilius arborum ſegetem vocat, his:

Georg. 2. *- Vbi prima paretur Arboribus ſeges.-*

Plantarium etiam dicitur, vt hæ duæ appellationes vnum quodq; arborum genus comprænhendant. Cæterùm ſi locus aliquis, cuiuſdam arboris ſolius genus aliquot receperit, ab eo denominatio fiet: vt ab vlmis vlmariũ, & ſic de alijs. Verùm antea quàm ad ſeminarij diſpoſitionẽ deueniamus, de ſeminum differentijs diſſerendum. Ex ſemine enim primam arborum ſationem fuiſſe, nemo eſt qui addubitet: & totius arboris potentiam Demetrius Phalereus in ſemine ponebat. Sine qua verò & interirent arbores, veluti atq; omnia animantia, propter quod meritò præcipuam virtutem dicit. Proptereà Saturnum ſuos filios deuoraſſe fingunt poëtæ, ea ratione (inquit M.Varro) quòd ſemina iterum in terram recidere debeant, ex qua orta fuerant. Sed & hoc Natura ipſa abſq; hominis artificio primùm docuit, cùm decidens ſemen, ac terra exceptum viuiſceret: vt etiam Lucretius voluit:

Lucret. lib. 5.
At ſpecimen ſationis, & inſitionis origo
Ipſa fuit rerum primùm Natura creatrix.
Arboribus quoniam baccæ, glandeſq; caducæ
Tempeſtiua dabant pullorum examina ſubter.

Idq;

Idq; etiam auium & quadrupedum frugalitate ostensum, terra tanquam horreis ad annonam, arborum fructibus demandatis. Sæpe nonnunquam volucrum fame deuorato, solidoq; & alui tempore madido cum fœcundo fimi moderamine in mollibus arborum lecticis adiecto, aut etiam in aliquas corticum rimas translato. Vnde videmus nonnunquam aliud genus arboris in concauitate natum. In salice verò cerasum, in ceraso laurum, vt baccas discolores in eadem arbore conspicere sit: in fraxino quercum, & in salice sambucum. Stirpes enim, sicut & animalia, quæ ex semine feruntur, originem suam referre, fauente Natura, necesse est: vt quæ & semen ferunt, ex semine creari possint. Quod si contrà esset, Natura citra eius potestatem manè illud produxisset, cuius causa solum procreauit: vt ad generationis officium, & arborum perpetuitatem natum sit: & huius communis plantarum finis. Verùm id non tam arboribus, quàm in animalibus facilè videre est. Seminum quatuor genera M. Varro posuit eorum etiam, quæ è terra in terram transferuntur. Quorum item quædam per se à Natura fiunt, cætera verò ex industria. Itaque primum semen, quod est oriendi principium, duplex est. Vnum, quod latet nostrum sensum: alterum autem apertum est. Latet enim, si sunt semina in aëre, vt ait Anaxagoras physicus. Aut si sunt in aqua, vt ait Theophrastus: vt hæc fluens in agrum inferat. Nata est prope Cyrenem sylua, post imbrem piceum crassumq; circiter vrbis Romæ initium anno quadringentesimotricesimo, inquiente Theophrasto. Frequentiores enim imbres, putredines, quasdamq; etiam mutationes humi committunt: quæ sole feruefacta, plantas producunt, vt proprietas quædam procreandarum arborum in cœlo terráve consistat. Hæc enim semina primigenia nobis Natura dedit, prius nata, quàm sata. Secundum verò, quod agricolis patet, & hoc coloni experientia inuenit, anteà satum quàm natum, ex altero tamen collectum. Et huius quidem quoddam ad oriendum vsque adeò paruum, vt obscurum sit: quale est cupressi. Tertium autem genus, ex arbore per surculos in terram defertur. Quartum verò, quod ex arbore in aliam insitione transit. Sed generalius de his agamus. Arbores autem, quod Naturæ debemus, aut spontè, Naturæ benignitate, aut hominum industria nasci, satis superq; omnibus constat. Atq; omnes aut ex semine, vel illarum sobole: vt in hoc vltimo, vel taleis siue clauis, vel surculis siue ramis, aut perticis stolonibusq;, qui auelluntur, aut propagine, aut à radice siue trunco. Super hæc omnia erit aliquid, è lacryma proueniri, atq; ex radicum oculis. Ex folijs autem palmarum apud Babylonios arborem procreari, Trogum credidisse demiratus est Plinius. Ferè hæc omnia expressit Vergilius:

Principiò arboribus varia est natura creandis: Georg. 2.
Nanq; aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposq;, & flumina latè
Curua tenent: vt molle siler, lentæq; genistæ,
Populus, & glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: vt altæ

Castaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Esculus, atq; habitæ Graijs oracula quercus.
Pullulat ab radice alijs densissima sylua:
Ut cerasis, vlmisq; etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subijcit vmbra.

De loco seminarijs seligendo, ac præparando, & quando.

CAP. II.

AD seminaria autem facienda, locus maximè ad id idoneus, & aptus studiosè eligi, & præparari debet. Ab his enim prima arborum cura & diligentia esse debet, vt iam suprà diximus, vt citiùs coalescant, & grandescant, vt festinantius ad destinatam sedem, & bonam frugem perducantur. Solus enim per tot secula vnus tantùm inuentus Thracius Sophista, qui sine seminarij ratione solo cantu, arbores ipsas suis locis motas transplantaret. Seminaria Vere primo fieri, vbi Fauonius flare incœperit, M.Cato præcipit. Verùm id melius crassis & humidis: cæteris verò Nouembri ad Vergiliarum occasum. Plinius enim ea fieri cùm luna suprà terram erit. Ante omnia autem seminarium aduenis hospitale esse oportet, & quam simillimum terræ huic, in quam transplantatio futura sit: non solùm quidem qualitate, figuráve, verùm etiam aëris constitutione, vt nouitate ipsa planta non consternatur. Quamobrem optimè consulitur, ne nimis longè à seminario transferantur. Sæpe etenim loci interuallum, aëris diuersos mores procreat. Insuper solum optimum, pingue, apertissimum, modicè humidum, minimè rimosum, ne fibras exurat, studiosè seligi refert. Natura enim ipsa, plantaria demonstrat, matre verò multis radicibus pullulante, & densam sobolem parturiente, quam postmodum enecet. Quippe turba indigesta, eius vmbra premitur. Quod in lauris, punicis, cerasis, prunis maximè est, in quibus matris rami, vix soboli parcunt, nisi soli benignitate, & aëris amicitia, in sua tellure spatiari delectetur. Locum autem huiusmodi inuentum bipalio inuerti, ac subigi debet, ac lapidibus expurgari, occari, & resolui, dein stercorari, vt verno postremùm tempore in areas componamus, ita angustè compositas, vt qui runcaturi sint, medias earum partes manu facilè contingere possint. Nam si latiores erunt, quæ proculcata semina erunt, noxam capient. Ad citrum Palladius sic præparat: Terram altam duos pedes, aut vnum, fodi vult, ac cinere immisceri. Areas breues fieri, vt vtrinq; per canales aqua discurrat. In quibus areis palmarem scrobem manibus aperiri, & in eo tria grana cacumine deorsum iuncta constitui. Locus autem castanetis destinatus, pedis vnius aut duorum altitudine fodi debet, & totus sulcis in ordinem destinari, aut aratris hinc inde findentibus resolui. Qui fimo satiatus, ac in puluerem redactus, castanearum semen accipiat, non amplius pedis vnius demersum. Locus deductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo germen extinguat. Hac ratione syluam barbaram, id est, consemineam ex glande & cæteris seminibus conserere poteris. Hoc

nomine

nomine Columella ex pluribus & varijs arborum generibus vocat, à moribus barbarorum. Locum autem ſeminarij hunc etiam munitum eſſe oportebit, atq; bene circunſeptum, aduerſus incurſum etiam gallinacei generis, néve etiam inualida planta à pecore calcetur.

Quot, quibúſve modis, vnum quodq; arborum genus, melius proueniat. CAP. III.

VOMODO, quáve ratione, vnaquæquæ arbos lætiùs properantiusq; producatur, videndum. Nam quædam illarum facilitate, atq; humanitate, dociliq;, ac miti illarum natura, vt cæteris dociliores, ac frugaliores & ſint, & appareant, inueniuntur, quæ omnibus generibus propagantur. Aliæ non ita faciliùs, neq; omnibus modis proueniunt. Quædam proſperiùs ſemine, quàm taleis: contrà, aliæ meliùs taleis, quàm ſemine: quædam pluribus, cæteræ paucis, vel vno tantùm contentæ. Quod vltimum rarò contingit: vt in his non ſegnis experientis cultoris animaduerſio eſſe debeat, vti ex ſtudio ſuo, velocius ex planta, quam ſeruerit, fructus deſumat. Ne etiam contra naturam ipſam diutiùs ac moleſtiùs tum impenſa, tum labore fruſtratus, depugnet. Quare vnumquodq; cuiuſq; arboris generis ingenium perſequi, vtile erit. Citrus enim ſemine, ramo, talea, claua ſeritur, ſicut & buxus, piſtacia etiam ſobole, ac nucibus. Siliqua & ſemine, & plantis, ac taleis, veluti & zizipha. Auellana & ſuis nucibus, & ſobole. Et his modis prunus, ſorbus, malus, pyrus, perſicus, meſpilus, cornus, morus, amygdala, iuglans. Morum tamen quidam talea tantùm ſeri autumauerunt, & iuglandem: ſed hanc ſurculo quoq; feliciter euenire expertus ſum Caſtaneam Plinius ſolum ſemine, exceptis cæduis, ſcriptis mandauit. Verùm hæc quoque ſemine commodiùs prouenire compertum eſt. Nam ſi planta ſeratur, ita ægrè procedit, vt biennio toto de eius vita nonnunquam addubitetur: vt huius ſyluæ melius nucibus quàm viuiradicibus inſtituantur. Palma è ſemine ac taleis, Græcis prodentibus. Babylonij viuiradices efficiunt, quas adultas poſteà transferunt. Lauri autem & myrti omnia genera ex baccis in Campania ſeminaria conſtitui, Plinius autor. Alij laurum auguſtam, ſiue triumphalem, & baccalem, ex his tantùm ſeri cæteri prodidere. Ramo etiam plantari conſtat. Quod veteres non dubitarunt. Pinum abietem ſemine, & virgis produci quidam contenderunt. Trunco autem non niſi in Creta, præſertim in montibus Tiraſenſium, quod obiter dubitauit & Democritus & Theophraſtus. Alij hoc teſtatum voluerunt, in fruticoſo tantùm genere, quale eſt apud Dryitas Cretenſes. Nunc verò cum Theophraſto aut Democrito non ambigendum. Quod egomet expertus ſum, vt illud primùm in coniferis arboribus generaliter eſſe voluerunt nonnulli. Punica & plantis de matrum radice deuulſis, Colutea ſemine naſcitur. Fici & grano ſeruntur, vt hac ratione ficorum genera Chiæ, Chalcidicæ, ac Lydiæ, & Africanæ. Item cætera tranſmarina in Italiam perlata, M. Varrone aſſeuerante contra Theophraſti opinionem: de qua forſan infra. Olea omnibus modis ſeritur. De

robore verò diuersa sententia. Alij ex semine, quidam tantùm ex trunco, sed velociùs ex semine, & omnes, ex quibus syluas optamus habere. Rosa conciso caule seritur, quæ posteà viuiradix facta transfertur. Ex semine etiam & talea, vt voluit Theophrastus. Et vt hîc in vniuersum eius satio habeatur: Alij integras plantas radicibus transferunt. Sæpiùs enim eam transferre satius erit. Crebra etenim transmigratione, spectabiliorē effundere florem arbitrantur. Si enim plantarum indigus fueris, & ex paucis virgultis copiam desideres, gemmatos surculos cum suis sarmentis, longitudine quaternûm pluriúmve pedū excidere debebis, quos & in propaginis modum sternes, vt rigationibus, ac stercoratione, quod sat erit tueantur. Vbi autem anniculam ætatem compleuerint, transferto in pedis spatium. Nonnulli maioris odoris fragrantiam adsciscere existimant, si intextas ijs coronas simul adobruerint. Maiorem deniq; odoris fragrantiam habent, quæ in siccaneis nascuntur. Hos etenim inserendi modos Vergilius grauis agriculturæ (quod pluries post Plinium professus) autor, cuius tantum abest, vt post Columellam me interpretem afferam, paucis expressit:

Georg. 2. *Sed truncis oleæ melius, propagine vites*
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæq; arbos vmbrosa coronæ,
Chaonijq; patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & casus abies visura marinos.

De seminum præparatione. CAP. IIII.

PRIMAM plantarum sationem à seminibus fuisse, par est dicere, quam primùm casus fortuitus, vt supradictum est, nobis ostendit. Semina enim ipsæ arbores, cæteræq; plantæ sibijpsi ingenita natura, ad illarum perpetuam sobolem crearunt. Verùm vt ad id magis idonea sint, videndum. Inter quæ primùm vtrum vetustate exusta, ne hebetiora ad germinandum sint: aut cæteris admista, ne aut propter similitudinem fallamur, sic vt expectatione laboris præmio careamus. Hoc autem in omnibus nostris actionibus cauere magnoperè debemus, ne spe ac voluntate nostra decidamus. Oportet enim matura colligi, dein maxima eligi. Quæ prius quàm serantur, paucis diebus desiccanda, vt humoris virus exuant, atque præparanda erunt. Persici ossa hoc modo siccata in quallis, atq; terra soluta, cum cineris mistione reseruant. Lauri baccæ, Aquilonis afflatu exsiccatæ, mense Ianuario leguntur, raræq; expanduntur, ne aceruo calefiant. Cæteri in quallo pedibus in profluente, quoad cutis auferatur, deculcant. Alioquin vligo infestat. Ex cupresso item fœmina, pilulæ collectæ sole siccantur, ruptæq; emittunt semen. Ex castaneis autem eligendæ sunt recentes, maturæ. Quæ si Februario serendæ sunt, expansæ desiccari debēt. Tunc in angustum & siccum locum translatæ, cumulum faciunt: vt eas pòst omnes fluuiali arena operias: posteà verò dies triginta, in aquam frigidam

gidam mittis. Quæ autem ſanæ erunt, merguntur: ſupernatant verò quæ vexatæ ſunt. Item quas probaſti, poſt triginta dies æquè probas. Hoc cùm tertio feceris, vſq; ad Veris initium, vtiliter quæ manſerunt illibatæ, ſeris. Nonnulli autem, qui minùs ſeduli, minusq; operoſi ſunt, in vaſculis tantùm ſeruant, arena pariter omiſſa. Hæ pedamento ſeruntur. Baccas lauri, amygdala, prunorum oſſa, antequam deponantur, fimo aut lixiuio diluta, pridie, aut per triduum aqua mulſa macerant: & ita ne quid nimis, ne germen ex multo melle mordacitas extinguat, vt dulcedinis tantùm poſſis habere ſuſpicionem. Hac ratione (autore Palladio) citrus, acres medullas, dulcibus mutat: vel ſi ouillo lacte, quod præſtat, hoc fiat. Iuglandes, quas Ianuario ſaturi ſumus, ſimplici aqua pridie macerabimus. His etiam modis, iucundioris ſaporis fructus, cùm adoleuerint, erunt: atq; interim meliùs ac celeriùs germinabunt. Palmæ autem dactyli noui, minimè veteres, ac pingues eſſe debent. Democritus myrti genera alio modo, quàm integris baccis, ſeri docebat, grandiſſimis baccarum tuſis, ne grana frangantur. Perſicum & amygdalum pomum, ſic inſcriptum faciemus. Oſſiculum ad dies duos ſiue tres macerato, & leniter aperito, & repertum intra os nucleum accipito: in cuius cortice ſtylo æreo quicquid libuerit inſcribito, non tamen profundè: deinde papyro inuolutum plantato. Aliter Græci, vt ruber etiam ſit perſicus. Poſt ſeptem dies, vbi oſſa obruta fuerint, & putrefieri cœperint. Poſt hoc enim tempus, ſponte aperiuntur: in nucleis cinnabari, quod placuerit inſcribas, mox ligatos ſimul cum ſuis oſſibus, vt bene adhæreant, diligentius obruas.

Seminarium ex ſemine, & qualiter in quallis ſerantur, vt transferantur. CAP. V.

SEMINARII autem faciendi duplex ratio. Aut enim ex ſemine, aut ex taleis. Nam, vt iam dictum, alia magis ſemine pollent, quare ex his proſperiora ſeminaria: alia verò hac re hebetiora, vnde ex taleis conſpectiora ſeminaria. De ſeminibus tantùm hic agetur. Illud autem lectorem & agricolam anteà præmonitum velim ea, quæ ſemine ſeruntur, prouentu tardiſſima fore, vt hominibus longa ab his expectatio ſuperſit. Serò enim admodum veniunt: quum in ſeminis ſatu, omnia generari, & radices, & truncum, ac librum neceſſe ſit, prius etiam quàm longa incrementa accipere poſſint: vt plus impetus ad germinandum antè inferant, quàm ſemina inniti valeant. Rurſus arborum ſemen quarundam adeò minutum, vt plerunq; non maius quàm herbarum ſit: quale cupreſſi, ficiq;. A generis quoq; nobilitate deſciſcunt ac decedunt, vt deteriora ſæpius reddantur: quæ inſito poſteà reſtaurare oportet, vt (ſicuti voluit Theophraſtus) à domeſticis in ſylueſtres commutentur: veluti vt è ficu caprificus fiat, vt nullum præthereà genus conſeruet. E miti olea, ſylueſtris, è pyro pyraſtrum, è ſtruteis cotoneum. Amygdala etiam ſaporē immutat, vel è molli durior fit. E lauro ac myrto colorem demutant, vt è rubro niger fiat. Picea etiam hac ratione tineoſa redditur. Quod & Verg. eleganter complexus:

Nam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram:
Pomaq́; degenerant ſuccos oblita priores.

Multa tamen ex huiuſmodi ſeminis ſatione incommoditatem nullam percipiunt:tum maximè ea,quæ ſolo ſemine ſeri valent: & quædam alia, quibus omnino ad degenerandum quoquo modo natura contraria eſt. Tantùm enim ſui generis amantiſſimæ ſunt. Cuius verò virtutis ſunt feroces omnes,vtpotè natura validiores, & ad conſeruandam originis vim contumaciores. Sed iam ad rem. Semina aceruatim plura ſimul perſigi volunt,veluti quinas caſtaneas, amygdalas trinas trianguli ratione. Id in trigonum Columella expreſſit. Palmarum bina ſemina iuxta compoſita, ſuperq́; totidem : quoniam cùm ſingulis ſeritur,infirma planta erit, quaterna validiùs coaleſcunt. Ziziphi etiam terna grana,myrti baccæ vicenæ ferè aceruatim ſeruntur. Nam interdum priuſquam enaſcantur,aut ſiccitatibus ſæpe nonnulli emareſcunt, aut aquarum abundantia putreſcunt. Interdum ſubterraneis animalibus , ſicuti muribus & talpis , infeſtantur, propterq́; nouella caſtaneta calueſcunt. Obrui enim debent altè , non amplius quatuor digitis. Cacumen, id eſt,pars acutior,deorſum inuertatur,vt inferior ſit: quia inde radices mittit. Iuglandes nuces porrectæ ſeri volunt, commiſſuris iacentibus,videlicet vt lateris mucro deſigatur. Palladius interpretatur, vt tranſuerſæ ſerantur,vt latus ipſe, id eſt, carina ipſa in terram deſigatur. Spatium duorum inter ſe pedum eſſe debet. Nucem Græcam & Tarentinam Columella hoc modo ſerit : in quo ſcrobe nucem ſerere deſtinaueris , terram minutam in modum ſemipedis ponito, ibiq́; ſemen ferulæ repangito. Cùm autem ferula enata erit, eam findito, & in medullam eius ſine putamine nucem Græcam vel auellanam abſcondito,& ita adobruito. Aream autem ad cupreſſi ſemen recipiendum cylindris aut volgiolis conterito. Dein iacitur ſemen densè , poſteà terra cribris cernitur , pollicis craſſitudine. Contra enim immanè pondus attollere ſeſe non valet,retorqueturq́; ſub terra,quamobrem parcitur veſtigijs. Duobus palmis prunus profundè ſeratur. Nuces caſtaneæ in altitudinem dupondij & ſemiſsis. Alij altitudinem dodrantis deſyderant. Zizipha in ſcrobe palmari,ſulcis depreſsis. Pedalia ſint vt communiter interualla. Nux à nuce (de Græca loquor) palmo minus abſit , & anceps ad Fauonium ſpectat. Perſicus à ſe ſeparari pedibus duobus debet. Omnis autem nux vnam tantùm radicem mittit,& ſimplici ſtilo prorepit. Quare Palladij autoritate, lapis vel teſta ſubter ponenda vt radicem non ſimpliciter,ſed repercuſſa reſpergat. Hoc eſt,quod Columella voluit,vt cùm ad ſolum ſcrobis peruenit, humi duritia coërcita recuruatur , & extenſa in modum ramorum alias radices emittit. Barbyllus vocatur arbor perſici,ex oſſe nata. Myrti autem grana præparata eo,quo ſuprà, modo docuimus,& intrita, Democritus reſte circunligari, atq; ita ſeri miræ denſitatis illorum partus,ex quo virgulta poſtmodum transferantur. Hoc enim modo M.Varro ficos,quas edimus,maturas è longinquis perferri,& cùm inaruerint complicari , ac quò libuerit mitti , vt ſic in ſeminario obrutæ

pariant.

pariant. De ſpinis, ſepis cauſa, infrà docebimus. Mago autem in hac operoſiùs re fuit. Amygdalas in argilla molli meridiem ſpectante ſeri iubebat, in vaſis fictilibus perforatis, vt per cauernas, radices ſpiramenta hauriant. Longius transferes. Hac etenim ratione arbores diuerſi generis, nouas hoſpites & exoticas allicere, & manſueſcere poteris. Hoc modo palmam, malum Aſſyriam, Theophraſtus ſeri poſſe dicit, & pineas nuces. Palladius qualliculos ſtercore ac terra præparat, in quibus terna piſtacia conſtituat, vti ex omnibus quodcunq; germen procedat, & mixa etiam ex nucleis ſeri vult, in aliquo vaſe poſitis, donec plantæ firmitatem induerint. Pinorum plantas ſic procurant: multa ſemina in qualliculis terra & fimo repletis obruunt. Quæ vbi proceſſerint, relicta ſola planta, quæ ſolidiùs prouenerit, alias auferunt, aliam vbi iuſtum incrementum acceperit, aut trimam, quadrimam cum qualliculo transferunt. Quo in ſcrobe fracto, radicibus indulgentes, & largitati conſulentes, terram tamen æquè ſtercus admiſcent, facta ſtructura, ordine alterno ſubinde creſcente. Quidam malis ſemen, vbi decuſſa fuerint, ſtatim auferunt. Sole verò ſiccatum in dolio pinguiq; & propè cribrata terra, tria plurâve ſimul obruunt, quæ in virgultum vnum, per foramen anguſtum coire neceſſe habeat. Hac autem ratione fructum grandiorem & dulciorem effici.

De vlmarijs, & arundinetis, & tranſlatione plantarum è ſeminario in ſeminarium. CAP. VI.

IN conſtituendis verò ſeminarijs, præcipua cura eſſe debet circa hæc, quorum maior prouentus, maiorq; vtilitas eſſe ſolet, qualis vlmarij, propter vites, & arundineti: vt ideò plus in his laborandum, plus incumbendum, maior locus occupandus, maior denique impenſa eroganda. Samara autem (ſic enim vlmorum ſemen vocant: cæteri vim ſeminis tantùm habere) prius colligenda, quàm folio veſtiatur, circa Martias Calendas, cùm flaueſcere incœperit: vel, vt aliqui volunt, cùm iam rubicundi coloris fuerit. Deinde biduo in vmbra ſiccari. Alij inſolatam pluribus diebus volunt, vt aliquem tamen ſuccum & lentorem retineat. Pòſt ſerenda in ſolo modicè humido, ac terra bipalio paſtinata, & diligenter occata. Quæ ſic reſoluta, verno tempore in areas componi debet. In quas inijciemus ſamaram, atq; eas totas ſeminibus ſpiſsè congeremus, & ita cribro putrem terram duos altè digitos incernemus, & modicè rigabimus. Stramentis areas cooperiemus, ne prodeuntia ſeminum cacumina ab auibus prærodantur. Vbi deinde plantæ prorepſerint, ſtramenta colligemus. Columella, non ex ſamara, ſed ex ſua ſobole vlmum ſeri vult. Arundinis alia præter cæteras arbores ſatio. Bulbo enim radicis, quem alij oculum vocant, ſeritur, ſcrobe dodrantali, tripedaneis interuacantibus ſpatijs. Alijs interuallo duûm pedum & ſemipedis. Seritur & calami talea, ſulco pedali, binis obrutis gemmis, vt tertius nodus terram attingat. Prono cacumine, ne rores concipiat. Hac enim ſatione, anno celeriùs perticam maturam præbet. Nec minùs toto corpore tranſuerſo

proſtern

proſternuntur,non altè condita, non vt tota obruatur, nam tunc putreſcit.Erumpunt etenim ſingulis oculis totidem plantæ.Talea autem & tota arundine ſeriùs proueniunt.In humidis verò agris bipalio ſubactis ſeri Cato vult. Apricis gaudent. Ventis nutriuntur. Præſtantiſſima earum ſatio per bulbos.Reficitur ex ſeſe vetere arundineto exturpato,quod vtilius repertum quàm caſtrare, ſicut antea. Nam inter ſe radices ſerpunt, mutuoq́; diſcurſu necantur.Vltima igitur ſeminarij cura exit,vt cùm ex vno ſeminario in aliud plantæ transferuntur, & priuſquàm in ſuo loco ponantur. Quod quidam nimis operosè præcipiunt. Licet tranſlatione folia latiora certius ſpondeant. Sunt etiam nonnulla quædam, quæ ſedis mutatione vehementiſſimè gaudeant,vti neceſſaria ſit in illis pluries tranſlatio : cuius naturæ palma eſt, quæ annicula transfertur, & iterum cùm bima eſt.Vernum potiſſimum deſyderat.In Aſſyria verò circa ortum Canis. Vlmi deferendæ ex arearum venis, poſt annum pedali interuallo in vnamquanq; partem.Nux caſtanea,cùm iam ſemina ſtillauerit,poſt biennium in aliud ſeminarium transfertur, vt bini pedes arbuſculis vacui relinquantur, ne denſitas plantas enecet. Iuglans lætior etiam fiet, ſi ſæpius transferatur.

De talearum & ſurculorum ratione. CAP. VII.

ALEARVM vſus,& nonnullarum aliarum ſationum meminit Vergilius, cui nil quod ad agriculturam pertineret, ignotum fuit. Sic enim ait:

Hos natura modos primùm dedit : his genus omne
Syluarum, fruticumq́; viret, nemorumq́; ſacrorum.
Sunt alij, quos ipſe via ſibi repperit vſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis : hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidasq́; ſudes, & acuto robore vallos.
Syluarumq́; aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viua ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ : ſummumq́; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius : mutatamq́; inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.

Hæc ille. Quæ etſi oblonga ſint, tranſcribere non erubui, & quicquid ille ad arbores deſcribet. Surculos abſciſſos & defractos ſerere, caſus ingenio ſuo excogitauit. Hoc primùm ſepis cauſa factum, cùm pali defixi radices cepiſſent, vt poſteà taleæ in ſeminarijs ſererentur. Sic enim de ſe Palladius, Ego ceraſi facilitatem ſic probaui,vt virgulta ex ceraſo pro anniculis per vineam poſita, in arborem proſiluiſſe confirmem. Taleas vt quæ ſint,intelligamus, M.Marcellus lignorum ſciſſiones,vel proſegmina vocat.

vocat. Nam teste de re rustica M.Varrone, Intertaliare rusticorum voce, diuidere est, vel ex vtraq; parte æquabiliter præcidere, & excidere. Verùm hic alibi hoc modo taleam describit: Demum in oleaginis seminibus arbores videndum, vt sit de tenero ramo ex vtraq; parte æquabiliter præcisum, quas alii clauolas, alij taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Palladius tamen clauam aliud esse vult, quàm taleam, vt clauam maiorem talea esse velit. Taleæ nomen F.Pompeio inquiente, dictum alij putant ab ætatis flore. Alij quòd carmina semper floreant, vt taleæ: vel, vt arbitror, quòd illa pangantur, sicuti & taleæ in terram pangi dicuntur. Tales sæpe fuerunt Priscis à similitudine vocabulorum deriuationes. Talearum non parua vtilitas, ad id nos Natura cogente, propter arbores, quæ semine carent, vel cupiditas citius nascendarum arborum. Et harum quidem triplex differentia. Aut claua, aut cacumine, aut taleis. Quarum item rursum triplex in satione differentia. Aut enim seminario, aut scrobe, vel etiam sulco defiguntur. Ante omnia autẽ, in eo satu seruanda hæc erunt, vt ex feracibus sumantur arboribus, in quibus frequens nodus extuberet: steriles enim creduntur, quæ nitidæ sunt, & oculos suos per longa interualla distulerint. Melius conueniet, si ramus, gemmata iam matre, desumatur. Ne curuæ sint, non scabræ, aut bifurcæ, neq; pedalibus minores. Talearum verò serendarum hæc lex ex Catone est: Taleas sic serito: in sesquipedem quoquouersum taleam demittito, opprimitoq; pede. Et si parũ descendit, malleolo, aut mateola adigito. Caueto, ne librum scindas, cùm adiges: Palo prius locũ si feceris, quò taleam demittas, & si ita seueris, vtilis fiet talea, meliùs viuet. Digitum supra terram facito, semina emineãt, fimoq; bibulo summam taleam oblinito, signũ apud taleam apponito. Ea enim pars descendere debet, quæ proxima arbori fuerit. Alij palmis duobus superesse volunt, & vt pars infima quæ ponitur, leniter diuidatur, & in fisso lapis mergatur. Non inhumare, aut siccare taleas priusquàm serãtur, vtilius compertũ. Populneas tamen ac virgas biduo nonnulli desiccant. Nam rosidas si recides, parum prosperè proueniẽt. Ideò pluuij dies, in exputanda salice vitantur. Quædam verò per se singulari surculo minimè proueniunt. Nam buxi tenuissimis, quinis, senísve colligatis surculis, & depactis proueniunt. Quondam in obseruatione (Plinio autore) vt defringerentur ex imputato buxo aliter viuere non crediti. Detraxere hæc, experimenta curaq; seminarij. Mespilus taleis seritur, ita vt vtrunq; taleæ caput, stercus obducat. Populus alba, salix, viminum causa ad vites seritur loco humecto, bipedaneo, pastinato, talea sesquipedali, interuallo palmipede, terra superiniecta, crassitudine conuenienti.

De seminarijs oleaginis, & nonnullis circa quasdam arbores peculiaribus sationibus. CAP. VIII.

QVÆDAM specialiùs de oleaginis seminarijs dicuntur, propter ingentem oliuarum vtilitatem, & prouentum. Quædam etiam diligentiùs in his, quàm alijs inuenta obseruataq; sunt. Quarum rationem Columella studiosiùs scripsit, vt multa tamen eius præcepta

ſub generali ſeminarij deſcriptione contineantur: multa etiam ſub Catonis præceptionibus. Pedales hic in ſeminario inſeri vult. In ſcrobe vel ſulcis,tripedaneas,& ternas ponendas,ac diuaricandas. Supra terram, ne plus quatuor digitis emineant, gemma vel oculo ſeruato. Si prouincia oliuetis indiget,& non eſt vnde planta ſumatur,Seminarium faciendum id eſt, area effoſſa, rami ſerra inciſi, in modum ſeſquipedalem deponantur. Inde poſt quinquennium valida planta transferri debet. Plures olearum radices,quæ in ſyluis plerunque aut locis deſertis ſunt, in cubitalem menſuram reciſas,aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in ol iueto diſponere ſolent,& admiſtione ſtercoris adiuuare,vt hoc modo efficias,vt ex vnius arboris radicibus, numeroſæ plantæ naſcantur. Palmarum verò ſatus, vt memoriæ prodidit Theophraſtus, præter cæteros aliarum arborum peculiaris. Ligna verò, quæ in fructibus, bina ſimul iuncta, & ſubter compoſita ſerunt. Alia etiam bina ſuperimponũt,omnia colligantes,vt omnia prona ſint. Germen enim non de ſupinis, cauísve partibus emittit,veluti nonnulli arbitrati,verùm è ſupernis. Hac enim ratione promiſcui ortus, ita inuicem coaleſcunt,& radices amplexu mutuo connectuntur,vt dein vnus ex multis caudex efficiatur. Seritur etiam & ramo viridi, duorum cubitorum ab cerebro ipſius arboris longitudine, fiſſuris diuiſo ac defoſſo. Prius naſcitur pomi caro, lignum intus, hoc eſt,ſemen eius. Strata verò in Aſſyria,in ſolo humido, tota radicatur,verùm in frutices,non in arborem. Balſamus malleolis, vt vitis, ſeritur, & colles vinearum modo implet. Sine adminiculis tamen ſuſtinet ſeſe,& naſci properat. Intra enim tertium annum & ipſa fructifera eſt: hæc Plinius. De malo punica hæc Palladius: Seritur plantis de matrum radice deuulſis. Melius ramo eius cubitali inciſo,manubrij digitali craſſitudine,capite vtroque, acuta falce læuigato. Scrobi velut obliquus immergitur, vtroq; capite porcino ſtercore oblinito. In crudo ſolo,malleo ad ima cogitur. Meliùs proueniet,ſi è gemmata iam matre deſumatur.cùm autem in ſcrobe deponitur,ſi tres lapilli ſimul in ipſa radice conſtituantur, prouidebit ne poma findantur. Curandum ne virgulta inuerſa deponas.

De ſeminario in ſulcis, & ex clauis faciendo, & quòd arbores auulſione naſcantur. CAP. IX.

SVPRA ſulcis defigi taleas docuimus, & quid ſit ſulcus,ne lectorem lateat, dicendum. Eſt autem (autore Pompeio) foſſura rectis lateribus, vbi arbores ſeruntur. Quæ autem ſeruntur, ramo ſiue ſtolone plantantur, vt ficus, punica, myrtus,laurus,meatu prius palis laxato,& cortice diligenter obſeruato. Claua commodiùs ſeritur, quæ ſit manubrij craſſitudine, longitudine verò cubitali,ex vtraq; parte læuigata,nodis & aculeis reciſis, ſed integra ſummitate gemmarum, per quas futurum germen intumeſcat. Diligentiores autem fimo bubulo, alij porcino, vtrunq; quod ſummum eſt,adlinunt: vel marina alga, vel argilla ſubacta, partis vtriuſq; extrema cooperiunt. Claua omnis obruitur in ſpatio. Non deſiderat maiora

iora interualla quàm talea. Nec alijs arboribus debet annecti. Si autem cacumen in sulcum deponere velis, ramum bimum aut trimum ab australi parte decidas, & sic obrues, vt diuisa cacumina, interiacente terra velut tres surculos reddant. Ficulnea cacumina vtiliter obruunt, cùm tumescunt, vt plantas faciant, si earum copia non abundet. Vt autem varios fructus vna ficus exhibeat, Ramos duos, vnum albæ, alterum nigræ inter se vinculo stringito, ac torqueto, vt germina miscere cogantur. Sic enim obruti, ac stercorati, & humoribus imbuti, vbi prodire cœperint, germinantes oculos aliqua inter se annexione conglutina: tunc germen adnatum duos colores parturiet, quos vnitate diuidet, diuisione coniunget. Si ramum velis ponere, non ampliùs sesquipede debebis immergere, ne putrescat. Aliud serendi genus Natura præmonstrauit. Auulsi etenim arboribus stolones vixere. Quo in genere, & cùm parui sunt, auelluntur, partemq; aliquam è matris quoq; corpore secum auferunt fimbriato corpore. Hoc enim modo sorbus, punica, corylus, cornus, malus, ficus, mespilus, fraxinus plantantur. Cotoneum verò hac ratione satum, facilitet prouenit, verùm degenerare dicit Plinius. Sabina autem necessitate, auulsione seritur, cùm semine careat. Hæc plantatio Græcè φυτουργία. Sic enim satæ arbores per totam arborem inesse animam ostendunt, vt surculi, rami, & stolones à matre auulsi, & in terræ gremio repositi viuant. Habent etenim tam rami, quàm grandes partes, in se principia quædam vitalia, quæ temporis indulgentia tepefacta, germina pariunt, etiam si nulla innitantur radice, quam pòst sibi formant, ac generant.

De seminariorum cultura, & irrigatione. CAP. X.

IRCA seminaria, cultura minimè negligenda, crebroq; adhibenda. Maximè enim teneræ ac leues adhuc plantulæ hac indigent, ne supercrescentium herbarum rapina, illis humorem & alimentum deprædetur, cogatq; illas fame ac siti laborare: Sæpe enim sarrire, ac runcare conuenit: simul atq; herbæ nasci cœperint, eximendæ, vt eas manibus carpamus, vt hac molestia planta liberetur. Idq; leniter ac curiosè faciundum. Nam si herbam duram exemeris, aut absurdiùs euelleris, teneras breuesq; adhuc plantarum radiculas facilè euelles. Quòd si hanc curam præter modum neglexeris, præter alia vitia, verminosa fient. Hac etiam cultura semina citò crescent. Æstate verò priusquam sol oriatur, aut ad vesperum declinet, seminaria conspergi, potiusquam rigari debent, si pluuiæ non adiuuerint. Semen cupressi, ab occasu leniter in trinis diebus, vt æqualiter bibant, donec erumpant, rigetur. Mirum dictu, quod Plinius prodit, vt periculum sit, si eo die, quo terræ hæc semina mandantur, quantuluncunq; imbrem irrorarit. De reliquo tuta sint perpetua securitate. Omnia autem sata citiùs procedent, si quotidie rigabis, & tepentis aquæ beneficio vtaris. M. Cato furcas circum areas affigi iubet, hominis altitudine, vt eo perticæ intendi valeant, & crates ficariæ superimponi, vti subtus homo ambulare ad runcationem possit, quæ solem & frigus arceant. Columella

autem cùm Autumnus inceſſerit, & antequàm frigus ſeminum cacumina adurat,omnia folia decerpi voluit:& ita ea craſſis arundinibus,quæ ab ima parte nodos habeant,veluti pileis indui,atq; ſic à frigore,& gelicidijs teneras adhuc virgas tueri. Præterea ſemina ipſa fruticantia ſupputare, & falcem pati conſueſcere:dandaq; opera,vt dum teneros ramulos habent, veluti pampinentur,vti ad vnum ſtilum primo anno ſemina redigantur. Columella verò arborum omnis generis ramos circa Martias Calendas, in hortis terra ſubacta & ſtercorata ſuprà arearum puluinos diſponendos voluit.Hoc etenim vicem quandam ſeminarij præbere.

De propagatione. CAP. XI.

EMINIS & talearum ſationes ſequitur propago,quæ proxima cacuminum ſationi eſt,vt hoc modo ſatæ arbores, vt illæ etiam,transferantur.Vtilis quidem,vbi abſq; parente viuiradices fieri Natura negat.Tantus enim eſt nonnullarum arborum erga ſobolem ſuam amor,vt hanc, etſi adhuc iuuenem , ab ipſis ſeparatam alant minime. Propago autem & progenies F.Pompeio à propagando dicta , vt faciunt ruſtici cùm vitem vetulam ſupprimunt, & ex ea vna plura faciunt. Natura enim propagines docuit. Nempe rubi nimia gracilitate curuati, ſimulq; proceritate nimia , rurſus capita in terram defigunt,iterumq; naſcuntur ex ſeſe, omnia repleturi, ni prorſus reſiſtat Natura : vt poſſint videri homines , veluti Plinius ſcribit, terræ cauſa geniti:vt ita res peſſima,propaginem tamen docuerit,& aliam ſerendarum arborum rationem : vt propterea bonum ex malo ſecutum. Eadem natura hederis & herbis quamplurimis eſt. Propagationum duo genera Plinius poſuit.Primum cùm ramus ab arbore in ſcrobem pedum quatuor quoquo deprimitur,vt poſt biennium amputetur flexus.Quod ſi longius ferre libeat, in quallis ſtatim , aut vaſis fictilibus depangere ramos,vt in ijs transferantur,aptiſſimum erit.Alterum verò genus luxurioſius radices in ipſa arbore ſolicitando,traiectis per vaſa fictilia,vel quallos ramis,terraq; compactis,atq; hoc blandimento inter poma ipſa,& cacumina impetratis radicibus. Nam in ſummis cacuminibus, audaci ingenio,hoc modo petũtur arbores,vt longè à tellure aliæ fiant arbores.Propaginem locis duobus M.Cato fieri docuit. Cuius verba tranſcribere non pigebit. Et ſi à Plinio hæc ſatis ſuprà patefacta ſit.Verùm illius tanta apud me autoritas eſt , vt nullum eius verbum quod ad arbores & præſentem materiam pertineat,præterire velim.Tanti verò illius præcepta in agricultura facio,ac ſi pro Roſtris exſcripta forent,vt etiam edictorũ perpetuorum formulam habeant. Sequitur propagationis lex : Propagatio pomorum,aliarumq; arborum. Ab arbore abs terra pulli, qui naſcentur, eos in terram deprimito , extollitoq; primorem partem : vti radicem capiat,inde biennio pòſt fodito, ſeritoq;, Ficum, oleam, malum punicam, cotoneum,aliaq; mala omnia,laurum,myrtum,nuces Præneſtinas, platanum.Hæc omnia à capite propagari,eximiq;, ſeriq; eodem modo oportet. Quæ diligentiùs propagari voles , in ollas aut quallos pertuſos pro-

pagari

pagari oportet, & cum his in scrobem deferri oportet. In arboribus vbi radices capiant, calicem aut quallum pertundito, per fundum ramum, quem radicem capere voles, traijcito: eum quallum, aut calicem terra impleto, calcatoq; bene. In arborem relinquito. Vbi ita fuerit, & radices egerit, ramum sub quallo præcidito. Quallum incidito, ex vna parte prope imum. Si verò calix erit, concassato. Cum eo quallo aut calice in scrobem ponito. Hoc modo, quodcunq; genus volueris propagabis. Hæc ille. Salices optimè panguntur eo vsque dum ad solidum demittantur. Castaneæ propagines nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur, tunc ex cacumine super terram relicto nascitur, & alia à radice, sed translata nescit hospitari, pauetq; nouitatem. Biennio ferè posteà prosilit. Rara etiam rosaria possunt, ducta virgarum propagine, reparari.

Præfatio libri decimi.

INSTITVTO *seminario enutritis & adultis iam plantis ac seminibus, vt ea ætate & corpore valenti sint vt ad alias sedes & alios lares, & ad frugem atq; sobolem & perpetuum domicilium transferri possint: de illarum transmigratione vt disseramus iam locus sese offert. In qua verò re diligens ac prudens sator, non minùs cauere debet, quàm bonus paterfamilias, in maritanda & transferenda filia, ne illius impensi laboris, ac sumptuum pœniteat, huius verò diligentiæ, quam in educanda filia & impensarum ac dotis. In quibus verò quædam non omnino absimilia. primùm enim ambobus circa ætatem prospiciendum: vt virgini & plantæ, et ætas, et robur conuenientia sint, vt secũdùm ea proli magis apta sint, morum item tam terræ quàm vxorum, par conditio aut saltem parum aberrans, vt propterea nimium longè vtraq; transmigrent vt mitior indulgentiorq; sit viri erga vxorem quàm parentum, terræ etiam erga plantam, quàm matris benignitas & vbertas maior. Hac enim ratione illis longior vita, proles vberior & fœlicior, lætior vita vtriq;. quod enim vir vxori donare debet, videlicet amicabiles & benignos affectus, sic plantæ aër mitis, terræ vbertas. Multa insuper consideranda tam parentibus quàm agricolis, quæ tam ille in transferenda filia, quàm hic in traducenda planta, quæ omnia ex ingenio illorum atq; prudentia, ac experientia esse debet.*

HORTORVM LIBER DECIMVS.

Quo tempore serendæ sunt arbores. CAPVT I.

DIONYSIVM primùm plantasse arbores, Eusebius de præparatione Euangelica autor est. Serendarum autem arborum tempus aliquod definitum, vix quispiam præscribere poterit. Neque enim rerum vbiq; series eadem est. Differunt etenim regiones ex aëris qualitate, puta caloris, frigorisq́;, aut cœli mansuetudine, atq; feritate. Locorum etiam situs, inuicem ac natura. Quæ omnia in plantandis arboribus non cũctantiùs obseruanda erunt, propter ipsam germinationem: quæ ex his aut seriùs, aut maturiùs semper contingere solet: vt paulò ante ipsam germinationem, & cùm adhuc silent arbores, seramus: vt hæc lex vbiq; terrarum, cunctarum plantarum communis sit: vt hæc non tantùm in taleis, sed & in stolonibus, virgis & integris arboribus sit: vt Columella nucem Græcam circa Calendas Februarias plantari voluerit, quoniam prima gemmascit. Vt hac ratione festinantiùs omnes præcoces, tardiùs verò serotinas seramus. Ex plantarum item natura, quædam citiùs, cætera seriùs transplantanda erunt. Quidam etiam dum agriculturæ præcepta tradunt, suis tantùm, quas incolunt, regionibus tradidisse videntur: quæ à multis cœli statu dissident. Quæ tamen ad ea loca, quæ eiusdem aut propè conditionis sunt, transferẽda sunt. Confessa igitur de tempore serendi æquè ratio est, Vere scilicet & Autumno. Idq́; ex magna parte fieri, decreuere omnes. Quod ex prouinciarum caliditate vel frigiditate constitutum est. Vt primùm Autumno, alterum Vere perficiamus. Hæc enim tempora Vergilius expressit:

Georg. 2. *- Cùm Vere rubenti*
Candida venit auis longis inuisa colubris:
Prima vel Autumni sub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, iam præterit Aestas.

Sunt etenim quædam regiones adeò hyemis asperitate rigentes, vt ante vernum tempus cuiusq; plantæ sationem non commodè recipiant. Cum frigoribus enim non serere, optimè præcipitur. Quod maximè in ficis est. Quare bene à Palladio statutum, persicum, prunum, poma omnia, locis calidis Octobri ac Nouembri, Frigidis verò Ianuario, Februario, Martio seri debere. Qui verò Autumnum prætulere, ab Arcturi exortu fieri volunt:

volunt: quoniam ſtatim radicem quandam capiant,& ad Ver parata veniant. Atq; non protinus germinatio, non aufert vires. Alij verò circa Calendas & Idus Octobres. Maricas, vlmos, vbiq; Autumno ſerere, vtilius conueniet: quia ſemine carent. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum, vt Plinius ſcribit, diſtribuit. Mora ab Idibus Februarijs in æquinoctium: Pyra in Autumnum, ita vt Brumam quindecim diebus ne antecedant. Malis æſtiuis & cotoneis, item ſorbis, prunisq; poſt mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ, atq; caſtaneæ, à Calendis Martijs ad Idus eiuſdem. Salices, geniſtas circa Calendas Martias. Quę autem non niſi calidioribus regionibus proueniunt, & Autumno vtiliter ſeri manifeſtũ, quoniam hyemis iniurias non pertimeſcant. Sed etiam alio tempore, vt de quibuſdam infrà docebitur. Quædam etiam hyeme ſeruntur, verùm etiam id non eodem tempore. Iuglandem enim ſeremus extremo Ianuario, vel Februario. Quidam verò ab æquinoctiali occaſu, ſerendi arbores ius dant, verùm diuerſis temporibus. Aliud tempus atq; hora ſerendi, circa Canis ortus, paucioribus nota. Verùm quoniam non omnibus locis pariter intelligitur, idcirco à Plinio prætermiſſa. Vernam autem ſationem multi prætulere, quòd cœlum placidum atq; roſcidum tunc ſit, & ſolum humidum, & ſol tepefaciens plantas, germen elicit. Ita vt ex his omnibus germinatio & educatio proſperiùs ſequatur, & radicatio vtiliùs fiat. Tempus hoc fœcundiſſimum plantas ad naturalem impetum cõcitat, & humi turgor ad parturiendum impellit. Contrà hyems pòſt ſationem ſolitò locis etiam calidiſſimis frigidiùs ſecuta, plerunq; arboribus officit. Oleis corticem detrahit: ficis ſuccum incraſſat, atq; coagit, & cæteris magna ex parte cauſam offenſæ nonnullam infert: vt ea tantùm hyeme ſerenda ſunt, quæ frigora ſuſtinere poſſunt. Habent & regiones quædam ſpeciales ſationes. In Cyrenaica enim regione ſub Eteſiarũ flatu conſerunt, necnon & in Græcia oleam, maximè in Laconica. Cæteri apud Græcos arborem non ſerunt. In Ægypto verò omni menſe plantant. In India autem, atque Æthiopia, quando imbres æſtiui non ſunt. In Aſſyria circa Canis ortum palmas transferunt. Multum prætereà refert loci ſitus, atq; natura: vt maturiùs in Apricis, vbi cœli ſtatus neq; prægelidus, neque nimiùm pluuius eſt, quàm in arduis ſeptentrionémve ſpectantibus ſeramus. Celeriùs enim illic quàm hîc coguntur, vt hîc Vere, illic Autumno ſerendum ſit. In locis verò macris, & argilloſis, Autumno, aquoſis autem Vere. Nam his locis, hyemis nimia humiditate, vel Veris ſiccitate planta aut omnino perit, aut elangueſcit, vt cum loci contraria illi natura diutiùs luctetur. Prætereà Columella olearum plantas in olíueto optimè ſiccis, vliginoſis agris minimè per Autumnum, lætis & humidis verno tempore, diſponi præcipit, vt pro agri etiam differentia ficos diuerſis temporibus ſerendas voluerit. In ſerenda tamen olea, noſtræ ætatis agricolæ ferè vernum tempus circa Calendas Maias ſeruant. Et ſi M. Cato eas ſicco, per ſementem, læto per vèr, ſerendas bis ſcripſit. M. tamen Varro nulla loci habita ratione, inter vernum æquinoctium, & Vergiliarum exortum ſerit. Caſtaneas Columellà, à Nouembri menſe, per totam hyemem terra

ſicca

ſicca ſerit. In campeſtribus verò populos & fraxinos diſponi celeriùs conuenit:hoc eſt,ab Idibus Februarij:quia feſtinantiùs germinant. Quædam & ſuas notas habent,ſicuti ficus. Tunc enim maximè ſerendæ erunt cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinabunt. Harundines enim prius ſerendæ,quàm oculi intumeſcant. Quod multis locis eſt,ante Calendas Martias. Quibuſdam verò vbique ſtatutum anni tempus nonnulli conſtituerunt. Vt poſt præceptiones generales, quædam annotare idoneum duxerim: Ceraſos Mago (vt Plinius refert) ab occaſu Arcturi ad Brumam ſerit. Sed eum Africæ præcepiſſe intelligendum eſt: quum apud nos etiam Vere ſerantur. Pyra oblonga & rotunda ab occaſu Vergiliarum ad Brumam,ex Magone Plinius ſerit. Reliqua media hyeme,ab occaſu Sagittæ, Subſolanum & Septentrionem ſpectantia, quia non omnia ſimul floreant. Laurus ab occaſu Aquilæ,ad occaſum Sagittæ tranſplantari debet. Malus punica Vere,vſq; in Calendas Apriles ſeritur. Mororum enim ab Idibus Februarij vſq; ad æquinoctium vernum, ſatio eſt. Ante Calendas Martias vel etiam inter Nonas, & Idus Martias, iuglandem pineam, ſerere oportet. Palladius menſe Septembri, circa Calendas Octobres, vel Februario tuberes, ſobole vel nucleis ſerit. Vlmos omnes præter maritas (de quibus ſuprà) Varro quindecim diebus, ante & poſt Brumam ſeri rectè dicit,& inter Fauonium & æquinoctium vernum ſalicta. Colutea ſeritur cùm Arcturus occidit. Vltima ſerendi ratio, lunaris erit. Quæ vbicunq; & quandocunq; ſeueris,vna eademq; erit. Quotiens enim ſerimus,id luna creſcente,aut paucis plenilunium peragendũ. Nihil autem omnino illa decreſcente, ſed ſemper augeſcente, plantandum eſt. Increſcentis enim lunæ ſpatia,eſſe plantationis velut decretoria quædam, exiſtimant:quoniam humoris exuperantia,ſemen madeſcens,celeriùs incrementa vendicat. Nam luminis copia,magis corpora humectat. Conſimiliter ad defectum tendente,humectatione detrimentũ fit. Alij à quarto ipſius die vſque ad octauum decimum, ſerere commodum eſſe arbitrantur. Cæteri ſoli tribus diebus à natiuitate ipſius plantare permittunt. Plures à decima vſq; ad vigeſimam ſerere ſummoperè deuitant: ne illius lumen cum plantis defodiatur. Exacta igitur prædictarum obſeruationum doctrina erit, vt luna ſuper terram exiſtente ſatio fiat. Quia, vt inquit Macrobius, ad incrementa ſtirpium, neceſſarium eſt humoris alimentum. Aër enim ipſe proprietatem humoris & prodit,& patitur. Nam cùm luna plena eſt, vel naſcitur, tunc à parte, qua ſurſum ſuſpicit, plena eſt: tunc enim aër aut in pluuiam ſoluitur,aut, ſi ſudus ſit, multum de ſe roris emittit. Vnde Alman poëta lyricus,rorem lunæ & aëris filium dicit. Locis verò humidis interlunio ſerendum, aut circa interlunium quatriduo. Tunc enim tantum humoris luna non irrorat,quanto planta ex loci humiditate indiget,vt ex nimia intereat.

In hortis ponendis, ac ſerendis arboribus, conſiderandus cœli terræq; ſtatus. CAP. II.

IN

N plantandis,siue in hortis,siue alibi arboribus, magnoperè attendenda aëris qualitas, soliq; natura erit, maximè verò,quæ vel sua sponte, nullo colente,vel quæ ex loci vicini simili ingenio,nostra industria,producere valeat,scrutari. Et vt bellè M.Manilius scribit,

- Qui sit consensus in aruis. Incredibile enim dictu, quàm variæ sint in ipso solo naturæ. Alia autem proueniunt lætius alibi. Alia etiam diligenter & accuratè culta,citò consenescunt.Neglecta item alibi prosiliunt. Hæc autem studiosè perscrutari debemus. Et ad hæc præsertim nostra dirigenda solertia, vti ab his etiam prosperæ sationis argumenta sumamus: quò audaciùs plerunq; etiam externas vtiliter transferamus. Quod ingenuè fecerunt, qui primùm arbores transportarunt. Itaque tentandum est quid cœlum, quídve terra, quicquid vna quæque regio possit, & velit. Nam quædam nouis sedibus gaudent,alienaq; domicilia amant, quæ & sensim degustant, illorumq; nouos mores vestiunt. Verùm ne id nimis pertinaciter. Ne si in nostris agris, conserta manu, vincere nobis minimè datum fuerit, id saltem præstabimus, ne dum victores è pugna discedimus, victi tamen ignauiter abeamus. Præsertim verò cœli mores indagandi. Nempe hoc, nulla arte, nulla ope, nullaq; hominum manu ingeniôve corrigi asseuerant experientes.Nam sol hominum leges inuitè non accipit, vti inuito eo, sicuti inuita Minerua, aliquid faciendum sit. Nisi fortè etiam decidere,aut cum dijs pugnare,malimus,atq; operam & oleum perdere: deniq; simus ad agnatos & gentiles deducendi. Quod pulchrè M.Varro idem de eo arbitratur, qui agrum minimè saluberrimum colit.Nec enim agricultorum labor cum reditu contendere debet. & meritò quiuis ipsis cultoribus ignoscet,quos piget sine fructu laborare.Ager autem,qui nunquam respondet impendijs,ex necessitate deseritur,etiam inopia colentium, quibus in ære alieno vacillare licet. Nam,vt eleganter etiam Titus Liuius memoriæ reliquit, Sicut in frugibus, pecudibusq;,non tantùm semina ad ferendum in dotem valent, quantũ proprietas terræ,cœliq;,sub quo aluntur,inuitat.Generosius enim in sua sede quicquid gignitur. Insitũ autem alienæ terræ,natura vertente in id quod alitur,se degenerat.Fructus etenim,vt doctissimè scribit Hippocrates,pro cœli terræq; benignitate oriri videntur.Quod videre est in Ægypto,vbi omnia perfecta & nascuntur & perficiuntur.Mite igitur solum mitia poma feret. Vt ille etiam præcipiat, ad medicæ materiæ vim valentiorem, singulorum locorum naturam cognoscendam. Quædam enim suamet sponte quibusdam locis nascuntur, quæ alibi nullo hominum ingenio, nullaq; opera, prouenire volunt. Multa etiam videre est, quæ si terram appræhenderint, nullatenus tamen ex loci habitu ferunt, vel perraro. Oliuam terra India non gignit, inquiente Æliano, cùm aliarum ingentium arborum feracissima sit. Asiam autem nec superiorem, nec septentrionalem abietem gignere quosdam autores Græcos scripsisse Strabo autor.Non enim,vt est in communi prouerbio,fert omnia tellus.

De feracitate quarundam regionum erga arbores.

CAP. III.

EGIONVM autem feracitatem ingentes arbores in ipsis spontè natæ ostendunt, vt ex his cum cæteris eiusdem generis in producendo differentia, euidens sit. De nonnullis ipse, ex scriptorum aliquot monumentis referam. Sunt etenim quædam tanta cœli soliq; clementia, & vbertate præditæ, vt arborum magnitudine, multis etiam generibus, cæteras prouincias, quodam naturæ miraculo, longè excellant. Inter quas principatum sortitur India: in qua (vt hîc de eius ficu sileam) tantæ proceritatis arbores nascuntur, vt sagittis eas superare nequeant. Quod testatur Verg.

Georg. 2. *Aut quos Oceano propior gerit India lucos,*
Extremi sinus orbis? vbi aëra vincere summum
Arboris haud vllo iactu potuere sagittæ,
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.

Apud Sabisas autem eius populos (referente in Alexandro Diodoro) varij generis arbores ad septuaginta cubitorũ altitudinem assurgunt. Crassitudinis verò tantæ, vt vix eas amplecti quatuor homines valeant, vt vmbram etiam ad trecentos pedes effundant. Et in ea Strabo arbores nasci, sub qua homines quinquaginta meridionari possint: & trans Hyarotidem, arborem visam, quæ in meridiem quinq; stadiorum vmbram faceret. Eodem autore, in ea arundines sunt, quarum adultæ, longitudine tricenûm passuum, humiles autem quinquagenûm: tanta verò crassitudine, vt illarum latitudo communiter sit trium cubitorum. In quibusdam verò hæc duplicatur. In eadem etiam (autore Philostrato) nuces tam grandes proueniunt, vt apud nos miraculi causa suspensas cernamus. Circa Memphim arbores, multorum testimonio, tam ingentes reperiuntur, vt tres hominum vlnæ, caudicem complecti nequeant. Apud Fortunatas insulas (autore Plinio) arborum amplitudo ad centum quadraginta pedes adolescit. Cedri in Syriæ montibus admirabili præstantia tum latitudine, tum longitudine proueniunt. Adeò enim illic crassescunt, vt reperiantur, quas hominum vlnæ quatuor amplecti nequeant. Addunt etiam in hortis & ampliores, & pulchriores reperiri. Exaltata etiam toties sacris literis est, quæ in Libano eius regionis monte nascitur. Magno etiã discrimine cæteras arbores, eodem etiam genere excedunt, quæ in insula Corsica (scribente Theophrasto) nascuntur. Quæ & tota ipsa arboribus confertissima aliquando fuit, vt propterea illarum turba atq; immanitate, quasi horrida & effera conspiceretur. Ærijs Siciliæ montibus Diodorus quercum crassiorem nasci scribit, quàm alibi. Nónne etiam, autore Lucano,

Lucanus lib. 3. *Aethera tangentes syluas liquere Coastræ.*

Hæc autem vbertas soli, temperies cœli, aquarum abundantia faciunt, vt succi, carnis, fructuum bonitas, aëris lociq; rationem sequatur necesse est. Vt ex his ostendisse liceat, quantum arbores, eodem etiam genere, magnitudine,

gnitudine,fructuum vbertate,inter se ex regionum diuersitatedifferant: vt inde manifestissimum sit,aërem ab aëre,locum à loco, interuallo longo discrepare.Vt si in omnibus,quæ terra parturit,ex locorum varietate, quoddam dissimile,inter vnum quodque genus inueniatur, & gignatur. maximè verò in arboribus est,vt sæpe etiam genera varient.

Sub quo aëre, vnaquæq; arbos fœlicius proueniat, & viuat. CAP. IIII.

VNC videndum sub cuius aëris statu, aliud arborum genus lætiùs proueniat. Nempe aliæ magis calidum desyderant. Nonnullæ frigidum. Multæ quadam ingenuitate & Naturæ beneficio,sub vtroq; proueniunt.Cæteræ tepidum. Et huius ordinis plures, vt paucæ sint ex his, quæ vel frigidum,vel calidum adament, quæ non tepidum propter cœli clementiam non recipiant. Est etiam in locis certis vis quædam latens, vt nonnulla contra suam naturam progenerent.Lauro frigus inimicum Natura fecit: in Olympo tamen copiosior,vt nusquam magis. Quæ verò frigidum aut calidum patiuntur,id neq; nimis,vt cœli quædam conuenientia cum arboris natura esse oporteat. Nam nimio vel æstu, vel frigore, non solùm fœtus arborum,sed matres quoq; intereunt. Nimiùs enim calor perurit, vt fieri coctio minimè possit.Vt hac causa in Ægypto quibusdam tractibus,ficus bonæ frugis non sit. Contrà, frigiditas vehemens, partim tollit humorem, partim ad conuenientem cocturam conducere nequit. Vt propterea sint regiones,quæ frigoris,caliditatisq; vredine, omnino absq; arborum vmbra,algentes & frigescentes sunt. Quod Ouidius de Ponto, apud quam exulauit,ob frigiditatem testatus est: *De ponto lib. 1.*

Non ager hîc pomum, non dulces educat vuas,
Non salices ripa, robora monte virent.

Scribit etiam M.Varro cùm in Gallia transalpina exercitum duceret, infra Rhenum aliquot regiones accessisse,vbi nec vitis,nec olea,nec poma nascerentur. Nam differentias Solis vel ascendentis vel occidentis, aut etiam medium cœlum tenentis, & quaqua ratione se habentis, scire nimirum condecet, vt loca plantis aptè distribuantur. Frigida autem loca amat iuglans, cydonia, ferunt tantum mediocris inter naturam frigoris & caloris situs: sorbum autem sterilescere perhibent, si ad loca feruida perueniat. Betula etiam frigidissimis delectatur, & omnes ferè classis sylueſtris.Hyemes autem quascunq; auellana perpeti potest.Cupressus etiam frigora pati potest, etiam si præter rei experientiam Statij testimonio fides adhibenda sit: *- Brumaq; illæsa cupressus.*

Nam Idæ,Cretæ montis summitas,vbi peramplæ proueniunt, niue nunquam caret. In feruidis etiam nascitur,vt in Lydia,& Rhodo. Abies gaudet frigidis,cerasus,pinus. Calidissimum autem desyderant siliqua, zizipha,pistacia,morus,palma,citrus,punica,ferula,amygdala. Laurus autem & myrtus in frigidis minimè durant, verùm multò minùs hæc. Argumentumq; desumunt,quòd in Olympo laurus multa, myrtus verò nulla.

Sed in lauro loci quadam vi occulta, vt suprà diximus, esse arbitrantur. Ficeta autem non posse fieri in locis frigidis, Varro scribit, quòd fici materia densa non sit. Oleam autem neq; in perferuidis neq; in frigidissimis prouenire Fabianus apud Plinium negat, neque aliud genus, ex decem, quæ Columella enumerat. Persicus locis quibuscunq; prouenit, verùm pomorum frondiumq; durabilitate præcipua, si cœlum calidum nacta sit. Frigidis enim atq; maximè ventosis, nisi aliquo obiectu defendantur, interit. Mespilus locis calidis maximè gaudet: sed & frigidis quoq; prouenit. Castanea cœli statum perfrigidum amat: tepidum tamen non recusat, si humor accesserit. Cedrus in æstuosis partibus nascitur: in Lydijs tamen frigidis montibus nutriuntur. Pruna in tepido meliùs adolescunt: possunt tamen & frigidum sustinere. Buxus in algentibus nasci potest, sed proceriùs atq; lætius in frigidissimis: vt huius naturæ est Cytherus Paphlagoniæ regionis Asiæ mons, de quo Vergilius:

Georg. 2. *Et iuuat vndantem buxo spectare Cytorum.*

Catullo Buxisius. Berecyntius mons Phrygiæ buxo etiam abundat. vnde Vergilius Æneid. nono,

- Buxusq; vocat Berecyntia Matris Idææ.-

Pulcherrima in Cyrena, proceritate, crassitudine longè præstantior. Apud Gallos mons Iura his scatet, atq; ibi præstantiores quàm alibi mons frigidissimus, Græcis autem locus vbi fœliciter pullulant, proueniuntq; arbores, γενὸς dicitur, & ἔυφορος ferax dicitur.

In serendis arboribus, constituendisq; hortis, conspiciendum fore, quid vna quæq; regio ferre consueuerit.

CAP. V.

SEQVITVR illud, vt qualis regio sit, & qua parte, vel maximè bona, aut non bona. Plurimum etenim refert, quæ res in ea seri nasciq; possunt. Sunt autem regiones in ferendo multùm inter se differentes. Quippe aliæ ad fruges idoneæ: quædam tantùm ad vitem: cæteræ ad arbores. Et harum quædam præcocibus, reliquæ serotinis, tantùm feraces. Sed & paucæ, quæ ad hæc omnia, summo telluris aërisq; beneficio celebres reperiantur, sicut testatus est Vergilius:

Georg. 1.
- Patrios cultusq; habitusq; locorum:
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset.
Hic segetes, illic veniunt fœlicius vuæ:
Arborei fœtus alibi.-

Nulla autem tam ferax regio inuenitur, quæ & fruges, ac vites, & vnum quodq; arborum genus producat. Arbores autem multæ sunt, quæ vnius prouinciæ, aut non multarum accolæ esse maluerint, quod suprà demonstratum est:

Georg. 2.
Aspice (inquit Vergilius) *& extremis domitum cultoribus orbem,*
Eoasq; domos Arabum, pictosq; Gelonos:
Diuisæ arboribus patriæ, sola India nigrum

Fert

Fert hebenum. Cadusiorum in Media prouinciam asperam & difficilem esse Plutarchus in Artaxerxe scribit, & frugum infœcundam, pyrorum tamen & malorum, cæterorumq; fructuum arboreorum fœlicissimam. Assyria (autore Herodoto) in ferendis ficu & olea nequaquam de principatu contendit. Cereris vsqueadeò ferax, vt ducenta reddat: trecenta etiam, vbi bonitate se vincit. Prouinciæ etiam plures sunt, quæ etsi arborum multorum generum fœcundissimæ sint, aliquas tamen reijciũt, & aspernantur, vt nulla opera ibi, inuidente cœlo, prouenire velint. Asia autem multas arbores longè lateq; habet: vt potè quæ vna & maior ex tribus orbis partibus sit, hederam tamen nescit, nec illius pars India, tot præclarissimarum plantarum mater & altrix, præterquam in monte Mero. Hac autem caret Babylonis regio admodum omnium fermè rerum vberrima, & vbi sereretur & haberetur, periculum primus fecit Harpalus. Mandarat enim Cyrus Rex, vti hortorum regias deambulationes Græcis arbusculis exornaret. Verùm inter has hederam non adoptauit, vt pluries atq; diligentiùs plantata continuò emarcuerit. Ægyptus verò arborum apprimè fœlix, vt præter communes, peculiares quasdam habeat: cerasus tamen in ea nulla cura eualuit, vt prouenire posset. Iuxta Nilum rara platanus est, atq; etiam populus rarior, & fraxinus: etsi hæ arborum fluminum amantissimæ sint. Lindus Rhodi pars vuarum & ficuum, vt scribit in Iconibus Philostratus, solùm fertilis, & autore apud Athenæum Hermippo, grata & pyrus Euboicis, & Ephippus Phœnicum nuces & mala punica laudat. Syria Ægypti contermina eiusdem feracitatis, imò fœcundioris est, abietem tamen in parte superiore, quinq; dierum à mari, vt ait Theophrastus, itinere, agnoscere nequit. Apud Damascum eiusdem prouinciæ vrbem, mons adeò terebinthorum amantissimus, & refertissimus, vt omnem aliam arborem alere penitus recuset. Non habet vires cinnami frutex proueniendi in Syriæ vicinis locis. In Ida Troadis raram vlmũ Theophrastus esse dicit, etsi alijs arborum generibus fertilissima sit. Seleucus Rex cinnamum, nardum, amomum, in Assyriam transferre tentauit. Imò ipsas, quòd maximè mirum est, plerunq; enixissimè exorauit, vt transmigrarent, & viuerent: quod à solo etiam impetrare voluit: sed id obtinere potuit minime. Apud Panticarpeum Ponti vrbem circa Bosphorum Cimmerium, myrtus nulla, laurus nulla, tametsi Mithridates & incolæ omni modo sacrorum certè & religionis causa habere laborauerint. Quod non contigit. Fici tamen ibi multæ, punicæq; magnæ, adeò amplæ, vt propter fructuum opacitatem etiam gratæ sint. Quin & pyrorum & malorum omne genus, & ibi inter syluestres robur. In eo tamen genere, neq; pinastrum, neq; piceam, neq; abietem progenerat, atq; omnino quæ resinam fundunt. Cataonia planities iuxta Amanum montem omnia præter ea, quæ semper virent, gignit. Tractus quidam sub Caspijs portis, in humili & concauo solo opulentus, vt omnia, præter oleam, ferat. Quæ si ibi industria, & labore nasci contigerit, acida tamen, & sicca est. Sed quid tam longinquas regiones commemorari attinet? Iuxta Romam ipsam cerasi, castaneæq; ægrè proueniunt. In Tusculano persicus, &

amygdala, cum tædio inferuntur. Scatet tamen Terracina earum ſyluis. Suber tota Italia ac Hiſpania naſcitur, Gallia omninò caret. Betula Theophraſti tempeſtate Pyrenicæ familiaris, Italiæ omni ignota. Platanũ enim in Adria eſſe, præterquàm circa Diomedis delubrum. In Italia raram fuiſſe Theophraſtus autor. In Sicilia plurima nec in hac Gallia quoq;, Plinio aſſerente, omnino naſcitur ilex. Apud Allobroges nux caſtanea permulta atq; generoſa. Ager Pariſienſis, & alia vicina loca, non niſi paruas, ac degeneres alit. Ab his enim regionum moribus, quiſq; quæ plantaturus eſt, perſcrutari debebit. Hoc enim Natura comparatum eſt, vt vnaquæque regio non omnia ferat, neq; arbores omnes, ſicut nec animalia quæque. Piſcium enim genera, prouincijs & litoribus diſcreta. Auium quoq; genera quædam, certis locis, ſicut arbores, ſterilia, vt fructuum iacturam ante maturitatem faciant. Scribit enim M. Varro ciconias & hirundines, omnibus locis parere, præterquam in Italia. Nam in Rhodo perſicus tantum floret. In Indiæ montibus olea ſterilis eſt, eiuſdem naturæ cum oleaſtro, genere tantùm differt. Adſunt & propria, inquit Theophraſtus, locorum vitia, vt apud Miletum atque Tarentum oleis euenit. Quippe apud Miletum cùm florent, ſi aër auſtrinus ſerenusq; fit, erucæ varium genus creatur: quarum aliæ frondem erodunt, aliæ florem. Iuuat contra hoc, ſi æſtus conſecutus ſit, tunc omnes diſrumpuntur, atq; intereunt. Apud Tarentum, cùm florent, aliâs deſiderio flatus, ærugine infeſtantur, aliâs habitu quodam ex mari caliginoſo, craſſoq;, floribus reſidente, odorem florum amittunt, vt ibi arbores, cùm maximæ pulcherrimæq; ſint, fructum tamen perpaucum ferunt. Idem autor, oliuam non niſi vltra ſexagenarium à mari milliarium poſſe viuere ſcribit: quod ſi cõtingat, minimè feracem. Hoc quidem propter flatum ab eo prouenientem illi noxium. At in Arabia, in maritimis naſcitur, æſtuq; operitur, vt & baccis minimè noceat: vt & in folijs ſalem relinqui conſtet: quin imo & in ipſo mari etiam fertilis. In Cilicia verò circa Solos, iuxta Pinarum amnem, vbi contra Darium dimicatum eſt, punicæ ſine nucleo ſunt, inquiente Theophraſto, Vt illud vltimum cenſendum omnino ſit loca, ſua vitia habere, alia ex ſolo, alia ex aëre, plerunq; ex vtroq;.

Palmam multarum regionum eſſe accolam, ſed non vbiq; fructiferam. CAP. VI.

SVPRA oſtenſum, qualiter regiones nonnullæ erga aliquot arborum genera, ex plurimorum monimentis, ex ſoli, cœliq; vi occulta, vt propterea ratio minimè reddi poſſit quare differentes ac diſſidentes ſint. Quod ſi circa genera plura, atq; in pluribus locis inuentum ſit, præſertim hoc in ſola palma reperire erit: quæ tametſi plurimarum prouinciarum hoſpes ſit, non tamen vbiq;, propter eius infœcunditatem grata, ſæpe ſuos hoſpites, flore, fructificatione, fallens: neq; omnibus regionibus multum permanens, & paucis regionibus fertilis. Nam ferè alijs regionibus, præterquàm in Syria, & Babylone, ſterilis, in qua Diodorus caryotas magnit

magnitudine ferè ſex digitorum ferre ſcribit. Illa autem fœcunditate præcipua, ac copia, & nobilitate inclyta, non tamen tota, ſed Hierichuns tantùm (ſcribente Secundo) in Rechelaide, Phaſalide, & Liuide eiuſdem conuallibus proſperè enutrita. Hæc etiam vrbs, in ſacris literis dicitur vrbs palmarum: quod annotauit vtiq; Theodoretus in ſuis quæſtionibus. Theophraſtus verò vallem eſſe dicit, quæ per Arabiam, ad mare rubrum progrediatur, atq; in parte concauiori has gigni, condiq;, & reſeruari. Diodorus autem largiùs Iudæam omnibus locis palmetis fertilem deſcribens, quæ fluminibus & aquis irrigentur. Solinus verò Eugadam oppidum Eſſeniorum in ea fuiſſe, quod nunc exciſum eſt: iuxta quod duret palmarum decus, lucis eminentiſsimis. Idumæa Syriæ regio, ab Idume ciuitate dicta, palmis abundantiſsima. Vergilius:

Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas. Lucanus: Georg. 3.
- Et arbuſto palmarum diues Idume. Statius: Lucanus lib. 3.
Non ſibi fœlices ſyluas ponentis Idumes. Silius:
Palmiferamq́ ſenex bello domitabit Idumen. Lib. 3.

Perſiam vſque ad Meſenem, & mare magnum, palmis abundare: autor Ammianus, vt ibi inſtar ingentium nemorum viſantur, vt viator vndequaq; inceſſerit, palmas videat, ex quibus vinum & mel conficiant. In Europa, in Græcia ſcilicet, ac Italia vulgò naſcitur, ſed fructum non maturat, & apud nonnullos ne quidem vllum oſtentat. Ferunt & in maritimis Hiſpaniæ, verùm immitem. Dulcem autem Africa, verùm non durantem ſtatimq; euaneſcentem & putreſcentem. Diodorus ſquallidũ ac paruum deſcribit, cuiuſmodi in Ægypto & Phœnice, quamuis Syriæ propinquæ, ſint, Theophraſto autore. In illa verò, ſi ferat, minimè eſculentum. In locis tamen Deltæ & Alexandriæ proximis, atque Thebaica optima eſt. Quo aiente, in Cypro genus quoddam peculiare, dulcedine ſuauitateq; apprimè commendabilis, & ſi non matureſcat. In Arabia verò languidæ dulceſq; traduntur, quanquam Iuba Rex, vt refert Plinius, apud Scenicas Arabas palmam, quam vocant dabulam, ſapore cæteris omnibus præfert. Nulla præterea in Italia, quæ ſponte genita ſit, nec in alia terrarum parte, niſi calida,

- Palmis quoq́, vt ait Silius, *Selinis.* Vergilius etiam:
- Palmoſa Selinis. Vrbs iuxta Lilybæum. Neſcio an hæc ſterilis quoque ſit. Canaria, prodentibus multis, alia ex fortunatis inſulis, palmetis fertilis caryotas ferentibus. Mirum autem, quod Palladius refert, eum locum vbi palmæ ſponte naſcuntur, nullis propè fructibus vtilem. Magna quippe regionum in ferendis arboribus differentia, veluti in vna arbore demonſtrauimus. Quod & in cæteris nonnullis eſſe poterit: quoniam ſolum, & aër non vbiq; eadem. Fragrantiora, quæ in Ægypto, Syria, Arabia ſunt, multiſq; dotibus alijs differentia.

Arbores tranſlatione vel lætari, vel degenerare, & de nonnullis regionibus, in quibus plantarum quædam genera proſperiùs & generoſiùs viuant. CAP. VII.

PLVR

PLVRIMIS iam rationibus ex autorum ſcriptis deſumptis, demonſtrare nixi ſumus, quibus in locis quáſve arbores aut transferre, aut ſerere debeamus, vt votis noſtris impenſa ſimul & labor reſpondeant. Quædam autem locorum nouitate,& adoptatione quadam,&,vt vno abſoluam, tranſmutatione mirum in modum afficiuntur, vt degeneres nobilitentur,è ſylueſtribus vrbanæ fiant. Quod ex cœli terræq; natura euenire neceſſe eſt.In Ægyptum enim punica tranſlata ex acidis dulcia fiunt. De perſico in Ægyptum tranſportata iam dictum. Sæpe etenim fit, vt ex regionum habitu, ſuæ naturæ ſtatum permutent,vt diuerſos ab origine, tum ſapore, tum colore, ac magnitudine fructus producant: contrà in nonnullis fit,vt deteriora fiant. Sed & hoc in animalibus quoque videre eſt. Quod & Ariſtoteles, & poſt eum Galenus, memoriæ mandarunt. Nam & hominibus ſuarum originum & ſedium tranſmigratio mores immutat: vt aut ex agreſtibus,& non probatis moribus,ciuiliores & ingenui, aut econtrà fiant. Quod in feris, & alijs animalibus eſt,vt alibi ferociora,alijs mitiora ſint.In manſuetis verò vnum tantùm exemplum, ex illorum autoritate accipiam:& illud ex pecoribus,quæ ad alias terras deducta, colore mutari conſpiciuntur: tum in alijs quibuſdam, quæ differentijs noſtrum ſenſum minimè fugiunt. Quod alimenti ratione fit, vt aliud aliud vincat oporteat, vt minori quandoq; quàm duorum ſtadiorum interuallo fieri manifeſtiſſimum eſt. Suprà verò quaſdam regiones enumerauimus, quæ non bene neque amicabiliter cum aliquot plantis conueniunt. Bene etiam erit, vt hoc loco quarundam prouinciarum, & nonnullarum arborũ inuicem amicitias meminerimus, vt nullibi, quàm in his, auctiùs, copioſiùs, vberiùs, liberiúſve proueniant. Et ab ipſa olea incipiemus, tanquàm ab ea, cuius prouentus vſui humano magis neceſſarius ſit.Multis enim locis,per tres orbis partes naſcitur: verùm proſperiùs in Italia, atq; in agro Venafrano, eiuſq; parte, quæ Licinianum fundit oleum. M.tamen Varro connumeratis aliquot Italiæ locis, vbi quædam ad victum humanum cæteris præſtantiora naſcuntur, ad oleum agrum Caſſinatem prætulit. Venafrum Campaniæ vrbs, cuius agri oliua in pretio eſt,autoribus & Horatio,& Martiale. Ille in Odis:

Lib.2.Carm. *- Viridiq; certat Bacca Venafro.* Hic:

Hæc tibi Campani ſudauit bacca Venafri.

Reliquum certamen inter Iſtriæ & Bæticæ terram par eſt. Turditanum tamen oleum, bonitate præcipuum, quidam dixerunt. Eteſiphon, olea nobilis,& *Nitidæq; ferax.-* Et,vt ſcribit Ouidius, Peparethos oliuæ. Samos etiam oliuetis fœcunda. Cupreſſus arbor rara, plurimis locis familiaris,verùm nonnullis procerior,fœcundiorq;,maximè in Ida Cretæ monte.In quocunq; enim loco ibi ſeueris,protinus emergit: alibi autem non niſi tempore erumpit,vt nutricem magnoperè faſtidiat,ibiq; præter eius arboris naturam, cæſa repullulat, maximum eius loci erga hanc arborem amicitiæ argumentum.De qua Vergilius, *- Nec Idæis cypariſſis.* Georg.2.
Amat etiam Orontes fluuius cupreſſum, teſte Iuuenale. Cupreſſis Ida abundat,

abundat,& Orontes. Claudianus enim his & Simoim addidit:

Tollebant geminæ capita inuiolata cupressus
Cæspite vicino, quales non rupibus Idæ
Miratur Simois, quales non diuite ripa
Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes.

De raptu Prof. lib. 3.

Quare, vt arbitror, Theophrastus Creticam æternam vocat. Ammoniam, Chiam,& Cyrenaicam,in Symposiacis laudat Plutarchus. Halcyone mons cupressis maximè consitus. Milesiæ etiam cupressus à multis commemorantur. Ida Troadis pino abundat. Virgilius:

Idæasq; pices.- Et alibi:
Hîc magnum Argoæ naui decus edita pinus
Proceras decorat syluas hirsuta per artus
Appetit aërijs contingere montibus astra.

Georg. 3. In Culice.

Naxiæ amygdalæ olim in pretio habitæ in Naxo insula nascentes, vt inquit Athenæus,eas molles fuisse constat,vt ex Phrynici apud eundem testimonio est vt molaribus dentibus facilè rumpantur. In Cypro insula nascuntur etiam eximiæ, reliquis longiores, extremitatem, vt ille ait, habentes reflexam. Ita Cretæ Lauri Alexandrinæ, ficorum quoq; amantissima. Latinus in Italia ager, abietes & pinos, vt in eo tum magnitudine, tum pulchritudine,alijs Italicis præstantiores sint. Horatius querceta Gargani pluris facit: & sacra scriptura quercus Basan. Glandifera & Arcadia. Terebintho fertilis Arabia (autore Diodoro Siculo) & Oricos Epiri ciuitas,vt voluit Seruius. Quare Vergilius: *Oricia terebintho lucet ebur.-* Sunt & fluuiorum quorũdam erga quasdam arbores amicitiæ. Alphæus oleastrum,Padus populum,Acheruns verò Nigram, Eurotas laurũ amãt. Hæ sunt regionum autorum testimonio,circa prædictas plantas amores. Omnium autem locorum & plagarum circa omnes arbores famulitium patefacere,res quidem perdifficilis,idq; nimirum, extra etiam difficultatem,studiosè conari,magis curiosum quàm necessarium. Præsertim verò cùm id in agris suis, paruo etiam impedimento dignoscere quisq; poterit,& eiusce rei periculum facere,rem ingenuam percunctando.

Terrarum genera, & quod horum hortis magis condecens.

CAP. VIII.

DE terræ generibus ante,quàm ad sationes deueniamus,dicendum. Nam & plurimùm terrarum genera cognoscere, conuenit, & aliud ab alio separare. Cùm plurimum intersit, quam arborem in quo terrarum genere seueris. Neq; enim arbores omnes,omnem terram maximè amplectuntur: quam si propriam adipiscantur, multò longiùs radices agunt, atque feruentiùs impellent, altiusq; hærebunt, deniq; dominio fructum vberiorem congratulabuntur. Etenim arbor semper eò fœcundior,quò terra propior. Inter enim tot terrarum varia genera, est aliud, quod quæq; arbos seligat,& magis amet: vt hæc alio potius, quàm altero, delectetur. Neq; enim eodẽ omnes gaudent. Est tamen aliquod,quo plures gestiant.

Differentias ſanè multas, ſecundum propriam rationem terræ habent,vt argilloſa, cretoſa, arenacea, ſabuloſa, tophacea,cinericea. Differunt etiam colore,natura,ſapore. Argilloſam raſtri vomeres oſtendunt : huius enim glebis onerantur.Pinguedinis,autore Galeno,expers,friabilis. Candidam argillam, Græci leucargillion.Cretæ autem genus alterum,argentaria eſt, Tertium gliſchromargos. Intermiſta eſt terræ minutæ, arenoſæ. Argentaria verò,ex alto petitur,in centenos pedes,plerunq; actis puteis,ore intus anguſtatis,vt metallis,ſpatiante vena. Tophacea, alba inter fontes reperitur.A coloribus autem nomina ſumpſere, pulla, rubrica,columbina, alba,& rufa,quas oculi indicant.Nam,vt prodit Vergilius,

Georg.2. *- Promptum eſt oculis prædiſcere nigram, Et quiſquis color.-*

Pulla terra quaſi puluilla,id eſt,reſolubilis & putrida,qualis eſt terra Campana, vt ait Columella, quæ nequaquam nigra, vt quidam perperam arbitrantur,verùm reſolubilis,& putrida: quæ ſæpius arata in puluerem reſoluitur, & abit. Columbinam Gallia vocat, ſuo nomine glaucopellam: Glebis excitatur, lapidum modo. Sola gelatione ita ſoluitur, vt tenuiſſimas bracteas faciat.Terræ autem nigræ,vt ſcribit Vergilius:

Georg.2. *- At ſceleratum exquirere frigus*
Difficile eſt, piceæ tantùm, taxiq; nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

Berytij autem optimum ſolum terræ nigræ eſſe aſſeuerant, ab omnibus præ alijs laudatum : Nam & imbres & ſiccitatem optimè fert. Qualiter autem terrarum ſapores dignoſcamus, Columella ſic nos docuit. Ex ea agri parte, quæ maximè diſplicebit, effoſſæ glebæ, & in vaſe fictili, dulci aqua madefactæ, ac fæculenti vini more diligenter colatæ, explorentur. Nam qualem traditum ab eis retulerit humor ſaporem, talem dicemus eius ſoli. Sed ante eum,ſic carmine Vergilius:

Georg.2. *Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,*
Frugibus infœlix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat)
Tale dabit ſpecimen, tu ſpiſſo vimine quallos,
Colaq; prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulces à fontibus vndæ
Ad plenum calcentur : aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus : & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Si autem admonendi ſumus, qualis odor ſit terræ ille, qui quæritur, Plinius hoc modo demonſtrat.Contingit ſæpe quieſcenti in ea ſub occaſu Solis, in quo loco arcus cœleſtis capita ſua deiecerit, & cùm à ſiccitate continua imbre inundauerit: tunc emittit illum ſuum halitum diuinum è ſole conceptum,cui comparari ſuauitas nulla poteſt. Optima terra erit, quæ vnguenta ſapiet,vt Cicero meliora vnguenta eſſe dixerit,quæ terram ſaperent, quàm quæ crocum. Amaram enim demonſtrant atræ degeneresq; herbæ. Terrarum autem natura vna pinguis, alia macra, aſpera,humida:

mida: alia tenera vel grauis: ſicca, aut bibula, & vliginoſa. Pinguis viſcoſa eſt, atroq; colore. Vergilius hoc modo eam denotat:

Pinguis item quæ ſit tellus, hoc deniq; pacto Georg. 2.
Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit:
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.

Inter pingues verò, vna altera præpinguior: cuius vnum genus mordaciſſimum eſt. Experimenta pinguis & aſperæ, in manuum tractatu. Huic contraria macra eſt. Quæ ſi miſtæ fuerint, ſolum lætum efficient, tantoperè deſyderatum. Quod & alij ramentaceum vocant. Tenera, quæ & leuis. Palladius eam exprimit, cùm dicit rarioris eſſe naturæ. Se pondere prodit, autore Vergilio. Mira ſignificatione dicta eſt tenera, autore Plinio. Quicquid enim optari debet, in eo vocabulo inuenitur. Illa enim temperie vbertatis eſt, illa mollis, faciliſq; culturæ, nec madida, nec ſitiens. Illa poſt vomerem niteſcit: qualem ingeniorum parens Homerus in armis ab eo cælatis dixit. Et quamuis fierent in auro, addidit miraculum nigreſcentis. Illam verò recentem exquirunt improbæ alites: vt corui, vomerem comitantes, & aratoris veſtigia rodentes.

Quæ grauis eſt, inquiente Vergilio, *ipſa tacitam ſe pondere prodit.* Georg. 2.

Contraria eſt teneræ, & denſa etiam dicitur.

Humida (vt Vergilius ait) *maiores herbas alit, ipſaq; iuſto*
Lætior ah nimium, ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe præualidam primis oſtendat ariſtis.

Vliginoſa, ſiue limoſa, quæ flumine rigatur, ſcaturiginoſa etiam dicta. Terram autem cœnoſam ne aremus, Cato præcipit, néve plauſtrum, néve pecus in eam impellamus. Quid autem hac appellatione tantoperè ab eo reformidatam, vt penè veſtigijs quoq; interdicat, ille intellexerit, Plinius aperuit. Redeamus igitur (inquit) ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ tantùm abominamur. Cato vitia, aridæ, fiſtuloſæ, ſcabræ, caneſcẽtis, exeſæ, pumicoſæ. Plus dicit vna ſignificatione, quàm poſsit vlla ſermonis copia enarrari. Famelicoſam antiqui, autore F. Pompeio, paluſtrem vocabant. Optima autem ad hortos ex his omnibus generibus ſeligenda erit, tenera, quæ & pulla vocatur. Nam ſua tenuitate, facilè imbres recipit, vt altè deſcendere, atque radices attingere poſsit, vt inferius alimentum haurire valeant. Nam in huiuſmodi magnas atq; robuſtas agunt contrà, pinguis aditum imbribus ad radices non exhibet, arboreſq; nimio alimento non coquit: vt ſatis ſit illis terra, quæ optimo conſtet temperamento. Terra etiam noualis, cæſa, extirpataq; vetere ſylua, optima erit, vt ſuæ bonitatis ſpecimen iam præbuerint ſylueſtres magnæ arbores, quæ illic natæ fuerint, vt abſolutiſsima etiam poſsit pronuntiari, ſi ibi mediocres, media ſi vepreta, vt ſpinas aluerit. Terræ enim ſapor, atq; natura, fructuum ſapores immutat, vt de ſalſa ſuprà ex Vergilio oſtenſum eſt, vt quæ in vliginoſa proueniunt, aquoſa ſint. Cuiq; arborum generi proprium terræ genus aſsignare difficile erit, vt tot genera ad totidem differentes arbores, vno in loco inueniantur. Sunt etenim longè lateq; tractus, ferè integræ regiones, vno tantùm genere terræ ſcatentes: vt potè deſpe-

ratúm arborum percupidum reliquam, ni vnum quodq; alio emendari potuerit. Tenui enim pinguis superinijcitur: super pinguem cinericia: Super præpinguem, bibula. Humida verò sicca, arida pingui temperatur. Creta columbina, vt vnumquemq; locum iuxta terræ ad arbores proprietatem emendare valeas.

Arbores serendæ secundum locorum differentias.

CAP. IX.

VPRA de terrarum generibus, secundum quæ agri, locaq; discrimen accipiunt. Quorum etiam alterius naturam arbores magis adamant vt lætiùs & fructuosiùs in eo viuant & longiùs senescant: vt omnium naturam demonstremus. Sed primùm de nonnulla agrorum differentia videndum. Aut enim natura læti sunt, aut asperi, aprici vel vmbrosi, humidi vel sicci. Alij palustres, aut lacustres. Refert etiam an in mediterraneis, vel secundum mare & flumina seramus. Nam arborum, sicut animalium quoq;, maxima illa differentia est, quòd aliæ aquatiles, aliæ terrestres sunt. Cæterùm eiusmodi naturæ quædam sunt, vt non nisi in terra & nasci & viuere possint, vsqueadeò aquas perosæ. Atq; etiam ex locorum differentia, vt quædam in læto, nonnullæ in sicco & arido. Sed aqueas quoq; discriminatim intelligere oportet. Nempe aliæ palustres, aliæ lacustres, aliæ in fluuijs, aut etiam in mari gignuntur. Inter quas connumerandæ erunt, quæ secundum flumina, ac in loco humido aluntur. Sed, quod mirum est, vt nil etiam inter animalia, quod inter arbores reperire non liceat. Sunt & quæ omnibus locis communia sint, vt terra aquaq; degere valeant. Quæ amphibia optima ratione, sicut in animalium genere, dici possunt. Lacustres enim sunt, salix, vitex, arundo, siler, alnus, canna quoq;. Vergilius:

Georg. 2. *Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni*
Nascuntur.- Ouidius:

Metam. 8. *Concaua vallis erat, quò se demittere riui*
Assuerant pluuialis aquæ: tenet ima lacunæ
Lenta salix, vluæq; leues, iunciq; palustres
Viminaq;, & longæ parua sub arundine cannæ.

Salicta verò M. Varro locis aquosis, vietis, vmbrosisq; prope amnes seri vult. Columella enim arundinem fluminum ripis, ac limitibus, ac vepretis commodiùs, quàm medijs agris, deponit. Palladius canneta, si prouinciæ siccæ sint, in vallibus humidis, vel irriguis, aut etiam villæ subditis, propter humorem, qui ab ea defluit, constituit: locis verò medijs si frigida regio sit. Alnus, & populus, arbores fluuiatiles sunt, vt propterea cum alijs, aquarum subterranearum Vitruuio indices. Iuuenalis:

-*Nec sperat cœnosi gurgitis alnum.*

Platanus etiam aquas amat, & populus. Ouidius:

De reme. lib. 1. *Quàm platanus riuo gaudet, quàm populus vnda,*
Et quàm limosa canna palustris humo. Vergilius:
Populus in fluuijs.- Lotos etiam aquas desyderat, autore Martiale:

Nec

Nec plus lotos aquas, littora myrtus amat.

Non nisi in aquosis vacinium & ligustrum nascuntur. Auellana, mespilus, cerasus, acer, carpinus, vlmus, riguis delectantur. Nam aquæ incrementum adaugent, & huius generis attinia pinguibus vel etiam mediocribus serenda, vt acer, carpinus. Sambucus quoq; iuxta aquam potissimumq; locis vmbrosis emicat: locis tamen cæteris non eiusmodi, nasci non recusat. Arundo, licet lacustris sit, nullum tamen recusat solum: prosperiùs in resoluto quàm denso, crasso, læto, fæcoso. Nam circa Oxeam Campem & Bœdriam tale est, vbi est plurima. Nascitur & in Hippia campo, prope Cephisi ostium. Citrus humore continuo sitit. Pinus humidis & arenosis, sæpe maritimum, & inter montes, & saxa procera inuenitur. Argumentum ex picis generatione duci potest. Sorbus viuacior in humectis. Malus Assyria solum tenue, riguum desyderat. Pyrus locis tepidis conserendus, vt solo iuuetur riguo. Hac ratione florem plurimum profert, & magnitudinem pomi turgentis acquirit, & vitium lapidosi generis exuere creditur. Generaliter inter fructiferas, quæ humidis etiam delectantur, citius incrementum sortiuntur, & cæteris crassiora. Superioribus contrariæ naturæ quædam reperiuntur, vt asperis, aridis, ac siccis lætius proueniant, vt saxis sæpe inhæreant, & arenis crescant, & alibi translatæ, vel in humido, aut læto viuere nesciant, aut steriles fiant. Aquas autem odere cupressi, iuglandes, castaneæ. Hæ duæ lapidosa loca, assiduam tamen pluuiam excipientia. Castanea etiam arenosum maximè sabulum aut carbunculum, vel tofi etiam farinam. Recusat calcem rubricam, cretam, omnemq; fœcunditatem. Amygdalus agrum durum, siccum, calculosum, gracile diligit. Quoniam si pingue sit, nimia pabuli vbertate lasciuientes, sterilitate vel morte afficiuntur. Debetq; meridiem spectare. Palma verò arenosum solum, & salsuginosum concupiscit: argumentumq; cepere ex locis vbi harum copia proueniat. Quippe apud Babylonem, qua palmæ fœliciter nascuntur, huiuscemodi solum esse aiunt, & in Africa, Ægypto, Phœnice & Syria Cœle, in tribus tantùm locis, & quidē arenosis. Quæ autem oleis gignendis terra accommodatior fuerit, rei rusticæ autores, propter eius vtilitatem, maximum prouentum, propter quæ etiam numerosior seri sueuit, diligentiores fuerunt. Agrum enim argillaceum & candidum oleis fertile notarunt: quòd is multū vaporis flatusq; contineat, quod olearum natura maximè desiderat. Alij aptissimum terræ genus oleis esse, cui glarea subest. Si superposita creta sabulo admista. Non minùs probabile solum, vbi pingue sabulum est. Sed densior terra, si viuida, & læta, commodè recipit hanc arborem. Creta toto repudianda est, etiam scaturiginosa, & in qua vligo consistit. Inimicus est etiam ager sabulo macer, & nuda glarea. Nam etsi non emoritur in eiusmodi solo, nunquam tamen conualescit. Vergilius autem sic:

Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis: Georg. 2.
Palladia gaudent sylua viuacis oliuæ,
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, & strati baccis syluestribus agri.

M.Cato in agro craſſo oleam conditiuam, radium maiorem, Salentinam,Orchitem,Pauſiam,alij Poſiam, Sergianam, Colminianam,alij Cominianam, Albicerem,alij Albiferam. Qui ager frigidior & macrior erit, ibi lacinianam ſeri oportet. Sin in loco craſſo aut calido ſeueris, hoſtus erit,& ferendo arbor peribit,& muſcus ruber moleſtus erit,ratione excuſant,ne poma caduca fiant,& vermiculoſa naſcantur.Mala lætum amant, & cui humorem non tam rigatio,quàm natura ſuppeditet: macrũ enim & aridum poma vermiculoſa & arida efficit. Quæ verò loca aprica deſyderant,longè numero plures,præſertim verò,quæ calorem expetunt,vt palma, zizipha. Hæc enim terram ſolutam, vel ſabulonem: ita tamen, vt quando planta deponitur, circa, vel ſub ea pinguis terra ſubdatur. Ficus etiam aprica & calculoſa interdum & ſaxoſa. Eiuſmodi enim agro citò coaleſcunt, ſi ſcrobes amplos & idoneos feceris. Cato tamen Herculanas,Saguntinas,hybernas,telanas,pediculo longo,in loco craſſo vel ſtercorato.Cedrus & iuniperus ſaxoſa ſequuntur,& ornus.Vergilius:

- Steriles ſaxoſis montibus orni. Sed & reperiuntur quæ vmbroſis,& à vento ſilentibus exultent, vt nonnullæ etiam à ſole nunquam illuſtratæ prodeant. Abies autem in vmbroſis multò pulchrior quàm in apricis aſſurgit: & taxus quoq;, vt cæteræ omnes, quæ hæc loca amant. Contrà vento expoſitis breuiores. Nam & ventus eas exaſperat, & retortiores reddit. Generaliter autem vmbras amant, quibus fructus ſicci ſunt, nucleoſiq;,vt punicæ, myrti, & quæ natura breuia ſunt,vt laurus. Sanè horum fructus Soli expoſitus acerbus efficitur. Quamobrem in hortis ſpiſſius ponendæ. Plura etiam quæ magis ſicca,quàm humida depoſcunt,vt cornus,roſa,vt in ſiccis odoratior ſit. Perſicus etiam, ſed pomis, & frondibus,& perenniori vita,ſi cœlum calidum,arenoſum,humidumq; nacta fuerit. Sicciora enim amant,quæ ſolidæ,ſpiſſæq; ſunt. Hæ minùs alimenti deſyderant. Litora autem myrtus amat, vt iam ſuprà ex Martiale docuimus. Vergilius: *Littora myrtetis lætiſſima.-* Maritima verò diligunt ſiliqua,morus,citrus,pinus. Meſpilus pingui ſabulone, aut glareoſa terra, cum arena permiſta gaudet, vel argilla cum ſaxis. Morus ſabuloſa amat, vix in argilla vel topho compræhendit. Auellana ſabulone delectatur. Eſculus nullum terræ delectum habet: omnium enim generibus ſeri poteſt. Naturæ enim illorum hominum eſt, qui nullam formam cæteris propoſitam habent. Rubra verò terra etſi ad plura vtilis eſt, ad arbores autem producenda inepta habetur. Leucargyllio vtuntur Megarenſes. Columbina ex æquo fertilis.

Georg.2.

De ſerendis arboribus,iuxta locorum ſitum. CAP. X.

N plantandis arboribus,qualis ſit loci poſitura permagni intereſt. Natales enim ſitus, illæ & frutices, tanquam ſibi ſuæq; naturæ familiares,& accõmodatiores primùm vendicarunt,in quibus conſentiente loci genio, lætiores proſiliunt,vt ſignificandum ſit, omnia, quæ terra gignit, vno magis tractu,quàm altero,delectari. Quippe dat Natura omni quod produxerit,

duxerit,tanquam parens,& ſui partus amantiſſima, quod illi magis conueniat: vt nedum eius munia diu latere poſſint, &, vt abſolutè loquar, omnium maximum,ſolum commodum,& aptum cuiq; arborum generi, ſecundum ſuam naturam tribui debet. Tum maximè vigebunt, nec citò exareſcere, atq; interire poterunt. Nam agri commoditas bifariam intelligi debet,vt qui naturæ cuiuſq; rei quod recipit conueniens ſit, aut robori congruum.Trahit enim ſua quanq;, tanquam voluptas quædam. Nam & animalibus differentes habitationes, ac luſtra. Alia enim arduis locis,montibus, alia vallibus, cætera campeſtribus. Suprà agrorum nonnullam differentiam docuimus: ſupereſt alia. Igitur tria ſunt agrorum à ſimplici ſpecie genera,ſcilicet campeſtre,collinum,& montanum.Ex quibus tribus quartum eſt,cùm fundo aliquo hæc tria,vel duo, vt locis permultis licet videre,inſunt.Vt hæc omnia nonnunquam in ſummis montibus reperiantur,vt in Parnaſſo,Cyllene,Olympo, Perico,& Mylio,atteſtante Theophraſto. In quibus, & eiuſmodi ſimilibus, plurima naſci valent, modò aër patiatur, ratione ſcilicet varietatis locorum, & telluris omnium differentiarum. Amant etenim tam ſylueſtres, quàm vrbanæ quædam magis montes: aliæ valles ac decliuos locos: cæteræ campos,& harum omnium aliquæ locis omnibus,aut horum multis,promiſcua illarum natura proueniunt, vt quencunq; ſitum minimè aſpernentur. Sed iam ſingularum affectus demonſtremus. Quæ autem montes amant, id ad portionem. Alia enim in imis, alia in ſummis, atq; in ipſis cacuminibus proueniunt:ſed quæ tantùm frigorum obſeruatrices ſunt, vt ibi pulchriores ac fertiliores attollantur. Nonnulla decliuia. Excelſa autem amplectuntur pinaſter,larix,pinus,abies. Vergilius:

Abies in montibus altis: ceu maria deuitent & fugiant. *Ecloga 7.*

Montoſa aquifolium,buxus,cornus,carpinus,cedrus,iuniperus,quæ plurima circa Cyllenium promontorium exurgit. Teda, picea, terebinthus, & omnes,quæ reſinam effundunt,fagus. Hæmus tamarice abundat.Collibus oleæ fœliciùs veniunt. Quæ æſtuoſis ſeptentrionali, frigidis meridiano colle gaudent: ſed vt neq; depreſſa loca, neq; ardua magis quàm modicos cliuos aueant. Quales in Italia Sabinorum ſunt: in Hiſpania totius Bæticæ prouinciæ. In campis autem lætas frondes,verùm vt plurimum abſq; fructu vllo.Citrus arbor ſola auſtro iuuatur,aquilone læditur vt locari debeat loco ab eo tuto. Contrà taxi Aquilone gaudent, inquiente Verg.Caſtanea cliuis delectatur,maximè ad Septentrionem verſis.Teſtes ſunt Mylius,Tmolus,Olympus,inquiente Theophraſto. Plana verò populus,ſalix,ſiliqua. Morus autē montes ac ſyluas odit:campeſtribus ac hortis delectatur,vt nobiſcum familiariùs viuat. Multo plures quæ & campis, montibus etiam & in infimis locis delectentur: verùm non æquè tamen,vt proſperiùs hîc,quàm alibi,aſſurgant.Montoſa & valles tilia amat.Non temerè in montibus viſuntur prunus,punica,iuglans,myrtus,laurus, cornus, pyrus, malus. Hæc tamen duo poſtrema in montium radicibus,& planis melius,vt in his præſtantiores, non ſolùm fructu, ſed & toto corpore,quippe montibus breuiores.Cydonium in planis,& decliuibus

cliuibus producitur. Inclinata tamen magis, quàm deuexa, optat. Ficus locis propè omnibus ſeri poteſt: ſed quæ in montanis & frigidis locis enaſcuntur,quia minus lactis habent,aduerſus ſiccitates durare non poſſunt. Quæ verò in campis, & locis calidis, ac pinguibus, fructuoſiores ſunt, & contra ſiccitatem contumaciores. Aquoſis verò montibus acer, fraxinus,ſorbus,ceraſus,tilia delectantur: ex quibus in valles deſcendunt, robur,ilex cornus. Campos etiam diligit corylus,quercus, fagus, & item cornus, ornus, acer, fraxinus. Omnibus prouenit meſpilus, pulcherrima tamen in vallibus.Arundo melius vallibus,quàm cliuis.Quæ autem communia omnibus locis ſunt,ſi cœlum calidum deſyderant, in vallibus potius,quàm in montibus,& arduis,locanda erunt.Calidiora enim ſummis inferiora ſemper ſunt:in montibus autem prolixiora, verùm copioſiùs, præſertim glandiferi generis ferunt. At quæ humore exhilarari cupiunt, vtiliùs imis, quàm ſuperioribus, figuntur, quòd illa his tepidiora ſunt. Deorſum magis laborant æſtate, ſurſum hyeme. Hæc autem ratio ponendarum iuxta ſitum arborum, potiſſimùm illis obſeruanda erit, qui generatim hortos diſponere voluerint. Quod vtile maximè erit, vt ſecundum deſyderatum locum feſtinantiùs creſcant, ne turbato loco imbecilla à valentiore opprimatur.

Hortorum ſerendorum ſumma ratio. CAP. XI.

ORTORVM autem ſerendorum multiplex quidem ratio. Sanè quidā prouentus & quæſtus tantùm, & vtilitatis gratia ſerunt. Alij domus ſuæ voluptatiſve ac delectationis. Sed qui priori cauſa colunt, aut vt venales fructus exponant, ampliores habere conuenit: vt in ponendis eis circa plurima animaduertere debeant. Primùm vt iuxta Catonis ſententiam,prope validum oppidum locentur,quò deportentur fructus. Secundo loco, ex eodem autore refert, ſi mare aut amnes propè ſint, & illi idonei, quibus facilè inambulent, & fructus minima impenſa deportari valeant. Scribit enim Diodorus Siculus in Alexandri vita, Vxios, apud quos omnis generis fructus naſcuntur,ſub frigido autumno per Tigrim ab Babylonem ferre. Gallorum etiam Allobroges per Rhodanum fructus ſuos, apud quos magna copia, Auenionem Cauarum vehunt. Solonis autem lex fuit, memoriæ in eius vita mandante Plutarcho, vt agricolis tantùm fructus ſuos ad peregrinos tranſportandi ius eſſet. In eum verò, qui alienos exportaret,magiſtratum execrationes facere ſanxit,aut ipſum ærario drachmas centum diſſoluere iuſſit. Hac etiam ratione conſiderandum erit, via bona ſit,nécne celebris,qua exportari fructus facilè poſſint,atq; inde quæ opus ſit aſportari. Tertium erit ex Varronis autoritate, vti inſpiciamus,regio infeſtáne ſit,an non: peſtilens,an ſalubris. Multos enim agros feraces,& egregios excolere, propter vicinorum latrocinia, non expedit. Vt in Sardinia ille ſua tempeſtate,prope Celtem fuiſſe,ſcribit,& in Hiſpania proximè Luſitaniam. Ne,iuxta commune prouerbium, Salſuginoſa ſit vicinia. Quæ ſi huiuſmodi eſt, tametſi horti fructuoſi fuerint, nihil

tamen aliud ex his percipies, quàm si in terra salsa seueris. Proximè visendum erit, quid in vicinis regionibus longè lateq; agnascatur, quídve in his desit. Etenim plura vltrà domus suæ necessariam annonam, excolere sæpe non expedit, vel vbi locus non sit, quò venalia deportari possint, aut aliâs venundari minimè concessum. Qui autem prouentus gratia hortos plantabunt, cauere præsertim debebunt, vt ij quàm maximè feraces sint, atq; magnoperè attendere, quæ suprà de regionum, aërisq; natura, deq; situ, deq; terra dicta sunt, & quæ sequenter scribenda erunt: vt etiam quæ generatim serenda, propter arborum, differentia interualla. Quando etiam vnius generis, plures arbores habere conueniat, vt olearum, amygdalarum, iuglandium, castanearum, & cæterarum quarum fructus diutius adseruari possunt, & quorum item serotini fructus sunt. Has enim maiores quæstus sequuntur. Verùm in his, quæ domus tantùm causâ, vel voluptatis, non etiam vectigalis feruntur, horum non ita diligens ratio habenda erit, vt & multa præteriri etiam absq; offensa possint.

De hortorum positione, & ad illos loci præparatione.

CAP. XII.

Reliqua hortorum ratio, in qua non minùs prudenter, atq; supradictis attendi oportet: vt loco videlicet maximè congruenti ponantur. Præsertim verò vbi regionis vnius, aut agri etiam eius, qui hortos serere volet, varius aspectus, variusq; situs est. Primùm etenim plurimum refert, ad quam cœli partem horti spectare debeant. Loca verò à locis minimo nonnunquam spatio, aspectuum diuersitate multum sæpe inter se differunt, vt varios aëris habitus induant: vt hac causa plus minúsve Solis aut nonnunquam flatuum, quàm sit opus, accipiant. Porrò ventorum vi non solum tractus quidam, verumetiam totæ integræ regiones adeò infestantur, vt arbores commodè ferre minimè possint. Quas si fortè tulerint, fœtus tamen suos in matre ad maturitatem vsq; stare non sinant, vt anteà illos intempestiuis flatibus, sæpius Autumnum anteuertentibus, è sede & loco deturbent, vt quædam solùm, atque perraros præcoces sustinere valeant. Qualis fere est ager Auenionensis, & circa. Nam vsqueadeò illic Boreas inualet, vt arbores defringat, aut inclinet. Liguriæ & Hetruriæ regio à Circio vento incommodatur: contra quem serere, imperitiam existimant, sed eundem obliquum accipere, prouidentiam. Sæpe etiam cœli lociq; indulgentia, qualis in conuallibus opacis, & aquosis, cæterisq; locis à vento silentibus, præmaturiùs arbores florescunt, verùm secutis frigoribus exuruntur, vt ibi arbores solùm vmbræ euanido munere fungantur, ac minùs sua dote valent. Igitur in hortis locandis apprimè consyderanda ventorum ratio erit. Oportet enim locum commodi flatus esse compotem. Qui enim nullum sentit, aut qui illorum iniuriæ expositus est, hic certè fructuũ laudem consequi minimè poterit: vt optima ratione concludendum sit, arbores fructiferas, maximè verò serotinas, in editissimis locis, neq; omnes in conuallibus nequaquam serendas fore. Quare plagæ

ſitus maximè attendendus. Nam ſi ad auſtrum depoſitæ fuerint, & illis blandiantur, in florem defatiſcent. Aquilone verò gaudere plantas, omnes in confeſſo habent: præſertim verò, quæ regiones feruentes, & ſolem calidiorem depoſcunt. Nam afflatu eius lætiores fiunt, & germinationem ſecundum ſuum tempus faciunt, vtiliusq; finiunt. Tempeſtiua enim frigora, plurimum arborum firmitati conferunt, vt ſic optimè germinent. Sunt autem loca ad Aquilonem verſa, vt plurimum frigidiora. Hoc etiam ſitu, odoratiorem fructum fieri Democritus exiſtimabat: vt hæc etiam atque macra, caprificationem non deſyderare Theophraſtus memoriæ reliquerit. In Phaliſco enim agri Megarenſis parte, & quibuſdam agri Corinthij tractibus, ſalubrior atq; fructuoſior pars ſeptentrionalis eſt, vt Theophraſtus autor. M. autem Cato optimũ locum indicat, qui ad radicem montium, planitie in meridiem excurrente poſitus ſit, & multa peculiara prouenire plagis ad ortum meridiemq; vergentibus. Itaq; hic mihi locus ad hortos applaudet, qui ad ortum Solis poſitus, & apricus ſit, & ad radicem montis, planitie in meridiem ſeſe extendente, aut ſi in colle poſitus ſit. Porrò hoc modo rores matutini ſtatim auferentur. Qui locus Aquilone perfletur, parum Auſtro, & cæteris: vt ij finaliter bene poſiti cenſebuntur, qui ſole probè & ſtatim ab ortu luſtrentur, & bonis ventis afflentur. Sol enim cùm oritur, perluſtrat, purgatq;, ac contraria gigni prohibet, matutinumq; aërem quotidie purum, plurimumq; ſpargit. Qui deniq; locus natura poſituq; à nimio æſtu frigoreq; ſeſe tuetur. Cato oliueta ad Fauonium loco ſolibus appoſito ſpectari vult, nullumq; alium eſſe bonum M. Varro dicit. Multum inſuper proderit, in tota regione, non eſſe quod noceat, maximè ne excurrens germinatio aliqua intemperie enecetur. Quædam verò ex illarum natura peculiarem ſitum requirunt, vt ſuprà oſtenſum eſt. Quæ autem rores amant, vt malorum quædam, eæ ad occaſum vel ſeptentrionem ſtatuendæ, quo diutiùs eo vtantur fruantur. Cæterùm multas regiones reperire eſt, quæ minùs hac animaduerſione & diligentia indigent: cùm prædicta ratione poſitæ ſunt, vt totæ, aut ſaltem pro maiori parte, ad hortos feraces ſint. Qualis eſt Italia, ſcribente Plinio, quæ ad radicem montium conſtituta, planitie multa in Meridiem expatiatur. Quæ item Varronis tempeſtate vnum pomarium viſa eſt. Et Babylonis plaga (autore Theophraſto) Solis ortum & Meridiem ſpectat. illud poſtremum Antylli, referente I. Stobæo, non prætereundum, in locis lacunoſis fructus deteriores naſci. Lacus enim non aërem tantùm, ſed & fructus inficiunt. Horti intra domeſticam habitationem, ſi fieri poſſit, locandi ſunt: quod ſi non datur, ex propinquo: vt non ſolùm oculis ſpectantium intra ædes iucũditas hauriatur, verùm etiam vt ambiens aër ex plantarum fragrantia infectus, ſalubrem habitationem, ac totam poſſeſſionem reddat: longè tamen ab area: Nam veluti virgultorum radicibus fimus & paleæ proſunt, ita frondibus incidentes, eas perforant, atq; areſcere compellunt. In hortis autem aſſignandis, vereor ne quibuſdam nimium diligens ſolersq; fuerim, vt qui de eiuſmodi poſitione multi deſperent. Sed me talem oportuit eſſe, ne videlicet hi, qui ſimilem locum in

agris

agris suis habent,alium minùs idoneum imprudenter seligant: vt hac re cæci sint. Quales Megarenses in exædificanda Chalcedone, Apollinis oraculo existimati sunt, Strabone scribente. Nam cùm Byzantij conditores de locandis sedibus Apollinem consulerent, illis respondisse fertur, vt contra Cæcos vrbem ponerent. Cæcos enim Megarenses vocabat,qui cùm ad ea loca nauigassent, omissa tam locupleti ripa, vbi Byzantium posteà conditum,tenuiorem accepissent. Destinato ad hortos & cognito loco (quam cognitionem,sicut & in cæteris serendis rebus,primam è quatuor agriculturæ partibus M.Varro dicit) Locus hic ante omnia curiosè repastinari debet, atque altiùs terra effodi. Et si anteà rudis fuerit, euelli,extirpariq; debent stirpium radices, lapidibusq; omnino expurgari. Tunc enim generandis,alendisq; plantis fœcundior efficitur. Nec contentos nos esse oportet prima spe summi soli,sed exploranda est inferioris materiæ qualitas, terrena nécne sit. Arboribus autem altitudo pedum quatuor abundè est.

De arborum ordinibus. CAP. XIII.

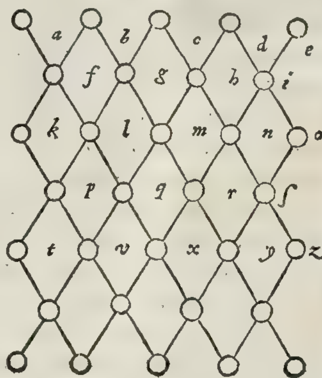
Locum hortis suprà præscripsimus,cuius pars ad ordines & arborũ interualla pertinebit. Cuius verò rei non segnis cura, ac studium esse debebit, cùm propter ordinum iucundum aspectum, & delectationem ipsam, tum etiam propter arborũ vtilitatem, quæ certè in hac re non minima esse solet, siue ad plantarum incrementum, & longam vitam, siue ad fructuum vbertatem aspexerimus. Voluptas autem in ordinibus erit ob iucundum & gratum conspectum. Nam (vt ait Quintilianus) & in ordinem certo interuallo redigam eas arbores. Quid illo quincunce speciosius? Qui in quancunq; partem spectaueris, rectus est. In commensuratione enim partium inuicem ad totum omnium pulchritudinem esse sitam Plotinus,dum de pulchritudine differit, ait oculis delectationẽ procreare. Diomedes itaq; apud Homerum, Tydeum habitasse in Argis dicit, & habuisse plantarũ ordines. Et vti vtilitatem ex decussatione prosequamur,quæ multiplex est.Primùm sequitur à sole lunaq; munus.Nam hoc modo positas arbores, sol, lunaq; æqualiter percoquent. Quò fit vt celeriùs maturescant. Nempe liberiore sole fruentur, nec cæterarum arborum vmbris prementur: vt deniq; vna quoq; arbos tantum cœli, terræq; accipiat, quantum totius gregis alia, & tam rami Solis caloris partem,quàm radices terræ succi hauriant. Luna autem,æquè ac sol,arbores iuuare,fructusq; illarum ad maturitatem cogere creditur,& ab illa potissimùm arbores ali,quarum frondes & folia viridia sunt. Qui color Lunæ attribuitur. Prætereà folia plurimum humido abundant. Et illa quoque humida est. Qui verò hæc duo sydera pro Dijs venerantur, quales multi perhibentur, maximè verò incolæ Pornæ, insulæ Indicæ, non aliam ob causam, quàm quòd arboribus multum prodesse experti sint: à quibus arborum fructus exorant. M.Varro aliam vtilitatem affert,vt sic dispositæ minùs loci occupent. Et ita coniectura, ex rebus aliquot videre licet, &

hoc in nucibus ostendi, quas integras vno modio compræhendere possis, quòd putamina scilicet suo loco quæq; habet, natura composita. Quæ si eadem fregeris, vix sesquimodio concipere possis. Ideoq; artifices etiam, cùm plura in vnam tabellam opera contulerunt, spatijs distinguūt, ne vmbræ in corpore cadant. Vergilius Maro vtilitatem simul ac pulchritudinem huiusce ordinis mirè expressit, vt nesciam an suorum versuum lectio plus voluptatis viris doctis ingerat, quàm cæteris ordinum prospectus:

Georg. lib. 2. *Indulge ordinibus: nec secius omnis in vnguem*
Arboribus positis secto via limite quadret.
Vt sæpe ingenti bello cùm longa cohorteis
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæq; acies, ac latè fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prælia, sed dubius medijs Mars errat in armis.
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
Non animum modò vti pascat prospectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt se extendere rami.

Ordinum igitur ratio, omnium sententia quincuncialis esse debet. Decussis decem assis vnciæ, ea forma vt Varro ait, qua tressis, octussis, à tribus & octo assis vncijs. Decussis autem nota tum apud Græcos quàm Latinos eiusmodi est x, vt eius figuræ dimidia pars sit talis, v, vt tam quincuncis notæ, quā eius numeri, SS id est, quinq; vnciarū assis significationem exhibeat. In quam formam arborum ordines digeri debent. Vnde decussare, id est, in eum ordinem diuidere. Melius faciemus, si ordines in Fauonium dirigamus, vt æstiuo perflatu refrigerentur.

PRIMVS ORDO.

De arborum interuallis. CAP. XIIII.

SVPERIVS de ordinibus, nunc de interuallis, quorum rationem ad vnguem, vt Vergilius supra ait, si quid aliud magis in re arboraria obseruare debemus: cuius negligentia nescio an plus in hoc, quàm altero reformidabilis sit. Nam, vt ait Plinius, ipsis nihil fœdius quàm gestæ rei pœnitentia, multò iam vt præstet indulgentia interuallorum delinquere, quàm ignorantiam coarguere suam: vt solent ij, qui vbi posuere, totas excindere coguntur. Illamq; inscitiam pudendam esse conueniat, cùm adultæ iustò plus se ramis colluctantur, atq; in senectam præcipitantur.

Necantur

Necantur etiam ſæpenumero & inuicem alimenti rapina. Quippe etiam denſitas illarum obſtat, quò harum nihil ad iuſtam magnitudinem adoleſcere poſſit, quòd loco, in quem creſcant, careant: nec quicquam inſuper ſeri poteſt, vt neque fructuoſæ ſint, niſi aliquas interuulſeris, alteráq; vmbris alterius premetur. Et vt ad rem deueniamus, interualla ex loci, regionisq; natura, ac ſitu, & arborum differentia variare oportebit. Porrò aliæ craſsiores, longioresq; naſcuntur, altiusq; radices agunt: vt eas latiorem locum occupare neceſſum ſit, veluti iuglandes, caſtaneæ, cerasi, & pyrorum, & malorum quædam genera, vt ſylueſtria ſileam. Quæ autem corpore breuiores, & quæ terræ altius non inhærent, minori contentæ ſpatio erunt, vt punica, laurus, myrtus, & reliquæ: quas ſine iniuria cum prædictis immiſcere valebis. Neque iuglandem iuxta cydonium iunges, neq; caſtaneam cum meſpilo, ceraſum cum perſico ſociabis. Vt peroptimè præcipiatur (vt iam ſæpius dictum eſt) vnumquenque ordinem ſuo generi deputandum fore, ne debilis à potentiore conteratur. Quædam etiam grandiuſculæ nunquam aſſurgunt: faſtidiunt enim cæteras, ſed ſui etiam generis vmbra læduntur, vt maiora interualla præter ſui corporis ambitum deſyderent. Iuglans equidem ſuorum foliorum ſtillicidijs, proximis, etiam ſui generis, nocumento eſt. Cydonia etiam largius ponenda, ne quatiente vento eius ſtillicidium alteram tangat. Cuiuſq; etiam arboris vmbram obſeruari decet. Sunt etenim nonnullæ breues, quamuis magnarum arborum, quòd in orbem ramos circinent, vt mali, pyriq;, enormes ceraſis, ac lauris. Aliæ autem vmbras amant non locorum, ſed ſui generis, aut alterius. Aliæ contrà, vt morus, quæ alterius vmbra tegi minimè vult. Nonnullæ ſpiſsius diſponi volunt, vt perſici, vt ſe inuicem à Solis calore excuſent. Ex regionum autem ac locorum natura, aut largiùs, aut breuiùs interualla metiri conueniet. Quod in vno arborum genere, olea ſcilicet, ex ſcriptorum monimentis manifeſtum faciam. Porrò M. Cato oleam in vigintiquinq; pedes minimum conſeri, plurimum in triginta: Palladius illi quindecim vel viginti attribuit. In frumentario verò & pingui ſolo, inter ordines quadragenos pedes, in alteram partem atq; in alteram quadragenos verſuris relinqui: in macro & ſegetibus ideò vicenos. Cæterùm huius magnitudinis fides in Africa, penes autores erit, vt milliariæ multæ ſint, ſic à prouentu annuo vocitatæ. Ideoq; Mago ſeptuagintaquinq; pedes illarum interuallis vndiq; dedit: in macro autem, & duro, atq; ventoſo, non minimum quadraginta. Non alia maior in Bætica arbos, nec cui maiora interualla largiri debeat. Salices in riguis locis, ſpatia latiora deſyderant, eaq; quinûm pedum, per quincuncem rectè faciunt: ſiccaneis ſpatiora, ſic vt facilis ſit ea colentibus acceſſus. Quinûm pedum intermedia eſſe, abundè eſt. Pro loci quoque ratione interualla relinquuntur. Iam per ſe colles minora, quàm campeſtria quærunt interualla. Ventoſis etiam locis crebriùs ſeri expedit. Ergo in Gallia hoc faciendum erit, ſi Iuſtino Pompeij Trogi abbreuiatori credimus. Nulla enim magis alia re infeſtantur. Quod & Vergilius in Bucolicis iucundè faſſus eſt, dum ait:

Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

Crebritate enim ſeſe aduerſus ventos fortiùs tuentur. Punicas,myrtos,& lauros denſiores ſeri Theophraſtus voluit: etiam vt ſe contectu operiant mutuo, atq; Solis nimios æſtus effugere poſſint, tum etiam quòd radice numeroſa non ſint. Nullo inſuper alimenti mutuo raptu infeſtantur. In pedes tamen nouenos:malos verò paulò ampliùs,vel magis etiam pyros, item magis amygdalas & ficus. Amygdalis autem Palladius viginti aut vigenûm quinûm pedum ſpatia donauit. Malis tricenos quidem conceſſerunt alij. Cæraſus longiora interualla amat. Qui autem eodem agro, arborum fructus,ſegetemq; vel herbam colligere,vt faciunt Neuſtrij, volent,longiora interualla ſtatuunt: ne videlicet, alimenti arborum rapina & vmbra ſegetes lædantur. Arbores autem plures ſimul ſerere multum proderit. Interim verò quæ ſolæ ſunt, aduerſus ventos leues & infirmæ erunt. Turba enim, inquiente Fabio, valebunt, vt ſi non magnitudine atq; robore, ſaltem multitudine, ac cohorte ſeſe defendant. μετόρχιον Polluci ſpatium inter plantas medium dicitur, & ὄρχος ipſarum ordo. Pompeius antras arborum interualla dicit.

De ſerendis arboribus alibi,quàm in hortis,& de topiario.

CAP. XV.

EST alia ſerendarum arborum aliquò quàm in hortis ratio.Multa enim ex arboribus agricolis neceſſaria & vtiliora alijs, quàm quæ in hortis ſunt, vt illas potiùs præſtet, quàm hortos, habere. Neque enim ſimul omnes ſeri poſſunt,neq; miſtim vrbanæ ac ſylueſtres, quarum maximus, imò perneceſſarius agricolis vſus. Nec idoneè vlmos,aut populos, quercum,aut fraxinum oliuetis,aut multis alijs ſociabis,nec ſalicem,aut arundinem, inter myrtos aut ceraſos, diſſidentibus inuicem magnitudine, loci,ſitusq; natura arboribus. Alia enim cura hortenſium,alia ſylueſtrium eſſe debet. Alij autem circa fundos pinos ſerũt:vt Fundania vxor M.Varronis,vt ipſe teſtatur,in Sabinis habebat. Cæteri cupreſſos,vt ille in Veſuuio habebat. Nonnulli vlmos,vt multi ſua tempeſtate in Cruſtumio habebant,quòd ibi fœliciter pullularent, & nulla neceſſarior arbos in campis ſeritur, quòd maximè fructuoſa ſit. Nam & ſepem ſuſtinet, ac colit vuarum aliquot corbulas. Frondem inſuper bobus, ouibus ac porcis iucundiſſimam ſubminiſtrat. Virgas ſepibus,focoq;,& furno abundè præbet. M.Cato etiam circum coronas & circum vias, illas, & populos ſeri oportere ſcribit,vt etiam frondem animalibus præbeant:quòd etiam fraxinus,quercus,ſambucus,vt ad id plantentur. Glandariam etiam ſyluam, hic nono loco agris proponit,qua cibus porcis ſuppeditetur. Pedamentorum verò, ac viminum gratia ſalix, arundo, caſtanea ſeritur. Præcipit etiam M.Cato in ſuburbano fundo, arbuſtum maximè habendum, vbi ligna,virgæ ſalicti poſſint venire,& domino fiat,qui vtatur. Et hic ſalicta agris tertio loco conſtituit. Populus etiam alba ad vinciendas vineas expetitur:vt hac cauſa eas maximè plantent apud Gallos Aurelij. Salices autem

tem ob id multi amerinas circum vineas. Fici inter vineas seri non vetantur ob vmbram: est enim leuis, & sparsa. Alni, sepes & aggeres muniunt, contraq; erumpentium amnium impetus muri sunt, excubantq; in ruris tutelis. In aqua satæ, cæsæq; densius in numero hæredibus prosunt. M.Cato sub vrbe myrtum, laurum Delphicam, & Cypricam ac syluaticam, nuces caluas auellanas, prænestinas, & Græcas seri vult, caluas vocat iuglandes. Folia ad vsus multos, vt ea veterinorum pabulo stringas. Ad mille enim vsus arbores seruntur, quos omnes recensere, ferè supra humanum ingenium foret, vt materierum sileam, reseruato ad id integro libro. Verùm ad hæc quoque ratio habenda erit, vt ad septentrionalem plagam ponantur, quò minùs sua vmbra satis officiant. Sed hæ quoque verùm paucæ in hortis coronarijs, vsu topiario seruntur. Per longa & recta arearum deambulacra, sepium ratione, vel alio modo. Ad quam rem arbores, & frutices, præsertim quæ perpetuò virēt, seligimus, & quæ etiam flexibiles sunt, vti in hominum, alituum, & cæterarum rerum varias imagines artifici magisterio sequaces ipsæ perducantur, vt iucundo mirùm nos aspectu delectent. Buxus iam, & laurus, ad hanc in hortis frequens. Rosmarinus etiam, vt hortorum areas eleganter conuestiat, ita vt nullum non animal olitoris mangonio suffragante cōfingat. Topia funiculi sunt, quibus opus illud dimetitur, & topiarius artifex, quo vsus Aphricanus in tractatu legatorum, vt topiarius seruus is magis fundi ornandi, quàm colendi causa paratus esse videatur. Vlpianus etiam non semel, vbi de fundo instructo differit. Plinius etiam, vbi de adianto frutice agit, ἀπὸ τῶν τόπων, hoc est, à locis, quæ hoc modo ornantur, dictus. Operis autem topiarij, Cicero sic ad Q. Fratrem: Topiarium laudaui, ita omnia conuestiuit hedera.

De scrobibus fodiendis, & illarum altitudine, atque latitudine, & quanto tempore anteà faciendæ.

CAP. XVI.

LOCVM priùs hortis designasse oportuit, quàm vt scrobes effodiantur, vt circa has quoq; quædam & temporis atque formæ ratio haberi debuerit: vt antè de tempore agamus. Nam omnis agricolationis præceptio ante, quàm plantæ ponantur, fieri vult. Mago autem (Plinio referente) ante annum effodi iubet. Quòd si conditio id minimè largita sit, ignes ante menses duos in medio fieri, & stramenta incendi, vt eas putres faciant: quod sol & pruina facere debebant. Hic autem aliquod tempus non præscripsit, sed tanto (si fieri posit) donec pingui cæspite obducantur. Hoc etenim modo, solem, lunam, ac pluuias combibent. Quibus circùm terra nitescit, mitescitq;, atq; putrescit, vt quod posueris citò compræhendat. Altitudinem verò earum ac latitudinem, ex loci, atq; arborum natura, esse conueniet. In argilloso enim solo trium esse, in quancunque partem cubitorum. In nigro autem, vt duorum cum palmo vt sint sufficiet. Xenophon verò non altiores semipede, & quatuor pedibus esse debere

scribit,

ſcribit,nuſquam verò ſemipede minùs altos. In aquoſis autem minori altitudine effici debebunt. Porrò ſi profundiùs peregeris,aquam offendes, quæ radices putrefaciet, atq; etiam in his locis per æſtatem , propter loci humiditatem, ſiccitas minùs reformidabitur. At in eiuſmodi ſolo ſolertiùs agendum,diligentioriq; opus eſt ingenio propter arbuſcularum periculum.M.autem Cato,ſciens agricola hoc præcepto effici iuſſit:Sulcos, ſi locus aquoſus erit,alueatos eſſe oportet,latos ſummos pedes tres, altos pedes quatuor, infimum latum pedem vnum & palmũ. Eos lapide conſternito.Si lapis non erit,perticis ſaligneis viridibus,quoquouerſus collatis , conſternito. Si pertica non erit , ſarmentis colligatis itidem facito. Poſteà ſcrobes facito altos pedes tres ſemis,latos pedes quatuor.Et facito vti de ſcrobe aqua in ſulcos defluat. In ſicco autem profundiores quàm in cæteris facere neceſſe erit.Nempe ſi Solis ardor ad radices peruenerit, areſcet arbor. Græci enim nec latiores duobus pedibus & ſemipede volunt. In ſumma verò quò latiores patentioresq; feceris,eo lætiores erunt, vberioresq; fructus percipies.Quæ enim minùs altè figuntur,facilè euellentur , & infirmiùs à ventis habentur. Quæ verò altius , ſæpe deteriori terra læduntur,& parcius radices imbribus hilarantur. Oleæ autem ſcrobem (inquit Columella) quoquouerſus pedes quatuor patere oportet. Scrobs enim clibano ſimilis eſſe debet , cuius imum ſummo patentius ſit, vt laxius radices euagentur : minùs etiam frigoris per hyemem penetrabit,minusq; vaporis per æſtatem,& auguſtum effundetur.Tum etiam cliuoſis locis terra,quæ in eam congeſta ſit,pluuijs non abluetur.

Arborum natura in agendis radicibus , & qualiter proſtratæ arbores reſtituantur. CAP. XVII.

AD ſcrobes etiam faciendas,adijcienda erit arborũ in agendis radicibus natura. Hac verò cauſa , aut latiores, aut profundiores , vel minùs altas compreſſioresq; efficere conueniet.Vt illæ altius dimittantur,quarum radices inferiùs magis ſeſe agunt.Nam & ipſarum arborum in mittendis radicibus magna differentia.Nempe aliæ in latum effundunt,per ſumma ceſpitum innitentes. Aliæ anguſtiùs : verùm id altius , quòd in his ſæpius quæ vna radice, aut duabus , paucioribúsve ſubſiſtunt, Natura aduerſus caſum ſe præmuniat : cuiuſmodi eſt ferula,amygdalus : Nam,vt ait Verg.

Georg. 2.

Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altiùs, ac penitus terræ defigitur arbos:
Eſculus in primis : quæ quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neq; imbres
Conuellunt : immota manet, multosq; per annos
Multa virûm voluens durando ſecula vincit.
Tum fortes latè ramos, & brachia tendens
Huc, illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet vmbram.

Abietem

Abietem profundius radicem singularem,neruosam,multis hirsutam capillamentis demittere Arcades (autore Theophrasto) arbitrantur, eoq; etiam magis quàm robur, quæ simpliciori atq; meatu rectiori figit. Nescio an hoc in Arcadia verum sit. Alibi tamen mihi, pluribusq; compertum,hanc neq; pinastrum altè radicem iaculari,sed per summa inhærere, vsqueadeò vt præ nimio flatu, non turba tantùm vna, sed integra sylua omnino ad internecionem vsq; euertatur. Laurus etiam, & olea, ficusq; recto meatu descendunt. Prunus etiam altissimè,& mespilus numerosaq; radice. Ob id diuturnæ, fereq; etiam inextirpabiles. Glandiferæ omnes altius inhærent. Syluestres autem alta radice quidam esse negarunt,quòd semine proueniant. Quod falsum. Nam vbi diutiùs vixerint,quod in syluestribus semper contingit,profundiùs emittunt,nec satio ex semine, arboris naturam immutat. Omnium itaq; syluestrium, alto meatu ad ima progredi videtur ilex,& post eam terebinthus. Latius verò fundit cedrus: cuius radix maxima spatio atq; plenitudine est. Ab ea verò platanus, vsq; eò vt Theophrastus scribat (referente Varrone) Athenis in Lycio, cùm etiam hæc nouella esset,radices trium & triginta cubitorum egerit. Quæ si locum habeant expeditum, quantumuis facile possunt. Summa tellure gaudent cupressus, punica, malus, cerasus, taxus. Sambucus multas non habet radices, neque grandes: summa etiam terræ cute iuniperus. Quæ verò altiùs gradiuntur, quaternos pedes oportet dimitti. Cæteris autem sat erit,si altitudinis pedes ternos effecerint, vt in vniuersum dicam vnaquæq; arbos,pro sui magnitudine altioribus scrobibus delectatur. Quibusdam enim non profundius radices descendere,quàm Solis ardor tepefaciat. Idq; natura loci tenuiores siue crassiores dixere. Quod falsum, idq; verè Theophrastus arbitratur,atq; etiam opinionem eorum,qui dicerent,nullam alternis semipedibus altiùs radicem descendere,improbarentq; illorum consilium, qui profundiùs sererent. Nam pini plantam inuentam esse scribit, cùm transferretur, octo cubitorum in altitudine fuisse,nec totam refossam,sed abruptam. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores existimabant. Quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, senectus verò ocyssima. Falsum etiam Secundus arbitratur,quod nonnulli prodidere,videlicet arborum radices vetustate diminui. Nempe visa quercus annosa tempestatis vi eiecta, iugerum soli amplexa. Quarundam autem radix superficie viuacior, veluti lauri. Itaq; cùm truncus inaruit, recisa lætiùs frutificat. Id idem pluribus contingit, vt trunci demortui iactura reuiuiscant:sicuti in animalibus,membro læso sublato,cæterū corpus meliùs sese habere. Prostratas arbores, plerunq; restitui,& quadam terræ cicatrice reuiuiscere Plinius arbitratur. Et familiarissimum platanis esse: quæ ventorum plurimum propter ramorum densitatem,& foliorum amplitudinē,propterea & pondus & vim concipiunt. Amputatis enim ramis,& onere leuatæ, in sua scrobe reponuntur, cui altera pars adhærebat. Factum itaq; hoc est iuglandibus, & oleis, & cæteris, quæ multa fronde oneratæ sunt. Hoc enim modo munereq; apud Allobrogas in agro Valentino, iuglandes per nouem decémve se-

cundum Rhodanum milliaria, vi tempestatis deiectæ leuatæ sunt. Quod ipse conspexi.

De ætate transferendarum plantarum. CAP. XVIII.

RADICE autem omnes facilius prouenire arbores, in confesso est, eiusq; properantiùs incrementum futurum erit, quàm quòd alio modo seueris, vt iam suprà dictum est: vt etiam Columella melius oliuetum constitui truncis, quàm plantis dixerit. Hæc satio truncorum dicitur. Plantas autem Seruius vocat, quæ de arboribus raptæ sunt. Plantaria, quæ ex seminibus nata sunt, & cum radicibus, & propria terra transferuntur. Vergilius:

Georg. 2. - *Et viua sua plantaria terra.* Transferendarum autem arborum tempus alij ab ætate, cæteri à crassitudine demonstrauere, vt vnum idem tamen sit. Quidam cùm pollicis soliditati persimilis fuerit plantam transferunt. Cato crassiorem quinque digitis non omisit. Multi, non minùs crassam quàm vt manum implere possit. Quòd bidentis manubrium intelligunt. Nonnulli ad brachij crassitudinem. Ab ætate verò tempus sumentes, bimam volunt. Verùm id in quibusdam plantis, secundum locorum naturam distinguunt, vt iuglandem in frigidis bimam, in calidis trimam transmutent. Hanc autem obseruationem, plures parui faciunt, solùm plantæ nitiditatem consyderantes. Maritas verò vlmos, in arbustum transferri quinquennes volunt: vel, vt quibusdam placet, cùm vicenûm pedum esse cœperint. Populis eadem ratio è seminarijs, eademq; è syluis. Propagines enim post bimatum transferuntur. Quæ verò inter ramos fiunt, post triennium: abscindunt enim, & cum quallis effodiunt.

De modo serendi. CAP. XIX.

IAM ad serendi post multas ad id præparationes rationem deueniamus. In qua quidem re diligentiores, si in aliqua arborum serendarum parte, esse nos oportet, ne tot anteà impensarum, ac operarum, iacturam vereamur. Primùm vt radicum maximam curam habeamus. Arbores autem diligenter eximere oportebit, ne cæspes resoluatur, & vt radices exemptæ non auulsæ appareant. Plurimum insuper proderit, si cum sua terra, atq; quamplurima, radicibus cohærenti, transferri possit: atque vt hoc fieret operosiùs voluerunt, vt circumligari cum cæspite Cato præceperit, ac in corbibus transferri. Viminibus ita innectunt, vt constricta terra, velut inclusa teneatur, & supposita pila transferunt. Hoc enim modo, cum sua fronde seri possunt. Alioquin truncus fronde priuari debebit, atq; leuatis plagis, fimoq; & cinere oblitis, in scrobem vel sulcum deponi. Recta enim planta, leuis, procera, & sine vlceribus, libroq; integro, legi debet. Tunc verò celeriter compræhendet. Quod autem de radicibus læsum erit, amputandum. Positum quoq; ex æquo obseruandum, quem arbores haberent prius, quàm transferrentur. Quem rubrica, vel alia qualibet re, in cortice notare conuenit, ne hospiti peregrina nouitas noceat: vti cùm sererentur

rerentur easdem cœli partes spectarent, atq; eijsdem ventis, & assuetis oris, quibus anteà cùm in seminario starent, fruerentur. Capit enim vires antiqua, & futura ætas, à sua infantia. Alioquin frigore, vel calore laborabunt: & Aquiloniæ meridianis oppositæ findentur, & algebunt meridianæ Aquilonibus, quòd præter consuetudinem alio tractu expositæ fuerint. Quod diuerso quidem id affectant, etiam in fico permutantes in contrarium. Densiora enim folia ita fieri, magisq; fructum protegere, & minùs amittere, ficumq; etiam sic scansilem fieri. Pleriq; id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis transferendæ arboris meridiem spectet. Sic enim fissurarum ignara, nimioq; vapori opponitur. Alij in horum diei quintam vel octauam conspectare maluerunt. Innoxium autem abradi partes, itemq; si nudauerunt plagas, quas fimo oblinunt, folijsq; circunligant. Illud apprimè custodiendum erit, vt de cliuo ac exili, in planiorem, humidiorem, & pinguiorem transferas, atq; in meliorem semper, si conditio patiatur. Etenim nutricem matre indulgentiorem conuenit. Vnde illud Vergilij:

Mutata ignorent subitò ne semina matrem. Georg. 2.

Ad arborum autem indolem, vel augendam, vel detractandam, aquarum atq; terrarum vis, atq; potestas operatur. Arborem autem lætam, in alium locum transpositam, deterioris terræ succo, aut omnino interire, aut elanguescere videmus. Quod non solùm hominibus, sed cæteris quoq; animalibus contingit, quæ alieno, quàm matris, lacte enutriuntur. Nam hac ratione, naturam in deterius mutari constat. M. autem Cato in tota translatione, ventos omnes, imbres quoq; damnat. Boreas enim arborum radices, quas positurus adferes, perstringit, atq; percellit. Auster verò laxat, effunditq; vires, cuius naturæ sunt ferè venti omnes. Æquè latet non negligendum, ne radices mora inarescant néve à Septentrionibus, aut ab ea cœli parte vsq; ad exortū brumalem, flante vento arbores effodiantur aut certè non aduersæ ijs ventis radices præbeantur, propter quod emoriuntur, ignaris causæ agricolis. Antequàm enim planta deponatur, imum scrobis solum bidentibus fodere oportebit. Vtilissimè proculdubio erit, summam terram aratro subactam (si tamen hæc pinguior fuerit) subdi. Nam hæc, sole, imbribus, ac stercoratione, alia semper lætior esse solet. Alij fimum bubulum. Melius erit, si cinis aspergatur, ne stercoris calore adurantur. Nam cinis vel corticis teneritudinem, vel fructuum densitatem adferre creditur. Et si constet in scrobibus aqua, ea omnis haurienda erit ante, quàm demittantur: & ita semina hordei substernere, deinde ingerendi lapides minutuli, vel glarea mista pingui solo. Arbusculam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium est. Radices inflexas poni melius est. In his autem arboribus, quæ vna atq; recta tantùm radice innituntur, seruandum erit, vt directa vsq; ad summitatem suam illæsa, integraq; obruatur. Vbi autem radices bene operueris, bene pedibus calcato, ne quid noceat. Posteà fistucis vectibusq; quam optimè M. Cato præcipit. Idq; rei primum esse: alioqui leuis aqua vsq; ad imum penetrando tabefaciet: & sol per æstus exsiccando radices aduret, & ventis reuelletur.

Post depositas plantas quidam lapides substituunt. Cæteri dextra sinistraq; vsq; ad imum scrobis sarmentorum fasciculos, brachij crassitudine demittunt, ita vt supra terram paululum extent, per quos æstate, paruo labore aquam radicibus subministrare possis. Ne tinea seminibus ficulneis molesta sit, in imum scrobis lentisci taleam inuerso cacumine demittito. Aliqui multum prodesse cõfirmant, si plantam diuiso squillæ bulbo intersitam, strictam vinculis collocemus. Si oleam posueris, eo loco, vnde quercus effossa fuerit, morietur: quòd vermes, qui raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur, transeunt. Ij enim maximè oleæ semina consumunt. Nonnulli cerrum & quercum excisas, noxias relinquere radices dicunt, quarum virus oleam enecet. Fabarum siliquæ, si ad arborum nuper plantatarũ radices positæ sint, plantas exsiccant. Hæc Theophrastus de causis naturalibus. Superiorem autem transferendarum arborum rationem, formamq; serendi, Vergilius Georgico carmine complexus:

Georg. 2. *Antè locum similem exquirunt, vbi prima paretur*
Arboribus seges, & quò mox digesta feratur:
Mutata ignorem subitò ne semina matrem.
Quin etiam cœli regionem i[n] cortice signant:
Vt quo quæq; modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, qua terga obuerterit axi,
Restituant. Adeò in teneris consuescere multum est. Et alibi:

Georg. 3. *Quod superest, quæcunq; premes virgulta per agros*
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut squallenteis infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit
Halitus: atq; animos tollent sata iamq; reperti,
Qui saxo super, atq; ingentis pondere testæ
Vrgerent hoc effusos munimen ad imbres:
Hoc, vbi hiulca siti findit Canis æstifer arua,
Seminibus positis superest deducere terram
Sæpiùs ad capita, & duros iactare bidentes.

In eodem verò scrobe, si duas, aut tres arbusculas ponere voles, curato ne mutuò se contingant: quoniam mutuo contactu aut computrescent, aut vermibus interibunt. Semina trifurca quidam poni volunt, vt ea super terram tribus pedibus emineant. Alij vt exiguum admodum supra scrobem, si periculum à pecore non habeat: lætius enim frondebit. Arbusculam autem à tempestatibus diligenter tueri oportet, adminiculando. In summa, mutatione, aut meliora fiunt, aut deteriora. Quod ex cœli soliq; & aquarum ratione fieri oportebit, vt in animalibus quoq; est, quæ secundum locorum habitum in plurimis à suo genere differunt. At in arboribus non æquè manifestè depræhendi potest. Solum enim ex regionũ diuersitate, magnitudine sæpiùs, colore, sapore, ac odore inter se dissimile.

De legibus, & Senatusconsultis, propter arborum sationem latis. CAP. XX.

LATÆ

ATÆ etiam leges, & Senatuſconſulta, propter arborum ſationem facta. Nihil enim priſci illi, in agricultura, tantoperè antiquius habuerũt, quàm vt arbores plantarent. Verùm non ſine auiditate quarundam, qui iuxta confinia vicinorum, non ſine illorum damno arbores plantarent: vt propterea leges cenſere, propter vtilitatem publicam coacti ſint. Et inter legiſlatores Solonem primum fuiſſe proditum. Nam ſcribente in eius vita Plutarcho, hæc lex eius fuit, vt qui in agro quoduis plantare vellet, id à vicino quinq; pedibus abeſſe iubebat. Qui verò vel ficum, aut oleam, nouem. Has autem arbores longiùs radices protendere compertum eſt, vt vicinis nutrimentum auferre eas neceſſe eſſet. Quibuſdam etiam nociuum humorem tranſmittunt, vt denıq; ſine detrimento cæteris plantis propiùs admoueri non poſſint. Huius autem legis meminit Caius Iuriſconſultus, vt alias arbores, præter has duas, à confinio alieni fundi pedes duos longè abeſſe velit. Et idem eſſe in actione finium regundorum ſcribit. M. autem Tullius in ſuis Legibus, quas ad inſtar duodecim ſcripſit, ſimilem legem ſanxit. Vt cæteris arboribus pedes quinque ſeruarentur. Quædam verò huius ſanctionis veſtigia apud nonnullos illorum moribus remanſerunt, in quarundam arborum genere, Theodoſius etiam iunior (veluti in Codice Iuſtinianeo relatum eſt) Titulo de aquæductu, etiam ſanxit, ne quis ſulcum aquarum publicarum, vllis intra decem pedes arboribus coarctaret. Factum eſt Senatuſconſultum propter aquæductus, Prouidentibus Q. Ælio Tuberone, P. Fabio Maximo, propter v.f. aquarum, quæ in vrbem venirent: cùm itinera monumentis & ædificijs occuparentur, & arboribus conſererentur. Huius verò in hanc formam de aquęductibus Iulius Frontinus meminit, Q.F.P.D.E.R.I.C. Cùm ad reficiendos riuos ſpecusq;, per quæ & opera publica corrumpuntur, placere circa fontes & fornices, & muros, vtraq; ex parte vacuos, centenos quinos denos pedes patere: & circa riuos, qui ſub terra eſſent, & ſpecus intra vrbem, & extra vrbem continentia ædificia, vtraq; parte quinos pedes relinqui: ita vt neq; monumentum in ijs locis, neque ædificium, poſt hoc tempus, ponere, neq; ſerere arbores liceret. Si quæ nunc eſſent arbores intra id ſpatium, extirparentur: prꝛterquàm ſi villæ continentes, & incluſæ ædificijs eſſent. Si quis aduerſus ea commiſerit, in ſingulas res in dena millia damnas eſſet, quòd aduerſus hoc Senatuſc. commiſiſſet pars altera dimidia, in ærarium redigeretur. Deq; ea re iudicarent, cognoſcerentq; curatores aquarum. Arbores autem ſeri iuxta aquæductus, prohibitum antiquitùs fuit, non ſolùm ob iuſtam viarũ latitudinem, verùm etiam quòd nocumento ijs ſint. Nam radices inter lapides inſigunt, vt concamerationes & lateres ſoluantur.

Præfatio libri vndecimi.

HOMERI *Mantuani, in hæc verba ſententia eſt. Inſere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes. Qua ſanè ad arborum inſitionem nos hortatur, non tam noſtri cauſa & vt ipſi ſoli arborum quas inſerimus fructus legamus, quàm & liberorum noſtrorum atque nepotum, vt futuræ noſtræ poſteritati proſpicere debeamus & illis pendere quæ maiores ſui ſibiipſis impenderunt, vt pro ipſis multas inſomnes noctes peregerint. Neque illorum exemplo ingrati eſſe debemus vt eadem liberis noſtris ac nepotibus impartiamur vt ſaltem arbores in locum demortuarum, quas parentes poſuerant reponamus, vt eadem bonitate & feracitate liberis transferamus. Nec enim agricola dubitare debet (vt prudenter in Synephebis ait Statius) quamuis ſenex, quærenti cui ſerat, reſpondere: dijs immortalibus. Qui non accipere tantùmodo à maioribus voluerunt, ſed etiam poſteris tradere. Ait etiam apud Ciceronem M. Cato. Qui dictis rebusq́ agendis, ſemper grauis fuit. Serunt (inquit) arbores, quæ alteri ſeculo proficiunt, vt in hac re, non tam præſentia tempora, quàm ætates futuras ſpectare debeamus. Vt ea partim iure noſtro vendicare debeamus, quæ à maioribus relicta ſunt. Nec enim frugi patremfamilias pigere minimè debebit, eas arbores ſerere, quarum fructus paucis etiam poſt annis deſumere poßit, & liberi atq́ nepotes per multos annos. Verumetiam huic rei, in quibuſdam, cauerunt Iuriſconſulti noſtri. Nam agri vſufructu legato, in locum demortuarum arborum vſufructuarius, alias ſubſtituere debet, vt voluit Paulus. Verùm & Caßij ſententia, Fructuarius arbores ſubſerere cogitur. Vlpianus etiam inter Iuriſconſultos magni & præcipui nominis inter impenſas neceſſarias, arborum curam, oliuetorum deiectorum inſtaurationem, & ſeminaria, annumerauit. Nónne & emphyteuſis, de qua paßim apud eos mentio, ab arboribus nomen deſumpſit? Nempè enim dicta eſt ab* ἐμφυτεύω *quod eſt inſero, ſiue planto.* φυτὸν *enim planta eſt. Quod agri tantùm illi antiquitus, in eam conuentionem concederentur, qui inculti & ferè ſteriles eſſent, vti cura induſtriaq́ meliores fertilioresq́ redderentur, vndè* ἐμπονήματα, *id eſt, laboramenta dicerentur. Quòd non alias facilius, minoriq́*

riq; impensa fieri, prisci existimarunt, quàm si arbores ibi sererentur. Nam & vt Vergilius subdit. Omnia fert ætas, vt quædam harum breui tempore fruitione ad id nos incitet, & hortetur. Nam paruo tempore crescit arbor, vt nos suis fructibus alat, & suis ramis adumbret. Quod Horatius testatur,

Crescit occulto, velut arbor æuo
Sub qua nunc recubas arbore virga fuit.

Et in hanc sententiam Ouidius,

Quæ præbet latas arbor spatiantibus vmbras,
Quò posita est, primùm tempore virga fuit.
Tunc poterat manibus summa tellure reuelli:
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Sed iam ad ipsam insitionem deueniamus, de qua solùm in hoc libro dicetur.

HORTORVM LIBER VNDECIMVS.

Insitionis commendatio, & vtilitas, et de eius inuentione.

CAPVT I.

INSITIONIS non paruum præconium, magnaq; huius vtilitas, admirabilis deniq; ferè eius inuentio. Enimuero primùm succis mitioribus pomiferarum arborum voluptatem cibis attulit: Blandos enim sapores siue ab homine coniugio illæ didicere, vt in ea etiam arborum adulteria excogitata fuerint. Insitione autem arbores mitescunt, genuinam feritatem exuentes, syluestrem illam naturam in vrbanam commutantes, & vrbanam in pretiosius genus: vt è sterilibus fructiferæ fiant: nutricis etiam officio fungentes, alienos fructus enutriendo, etiam inuitè Æquum enim est dicere arborum fructus primùm insitione feritatem pristinam deposuisse, & huius rei vnum exemplum est apud Plinium Corelius eques Romanus, Atteste genitus castaneam suomet surculo in Neapolitano agro inseruit. Quæ ab ipso posteà nomen accepit, & inter laudatas habita. Postea eiusdem hæres libertus coroliam inseruit. Hæc autem inter eas fuit differentia, illa copiosior, hæc melior. Quod gloriatur Astacus pastor Calphurnianus:

Non minùs arte mea mutabilis induit arbos, & non genitalia poma
Ars mea nunc malo pyra temperat, & modò cogit
Insita præcoquibus surrepere persica pomis. Propertius:
Insitor hic soluit pomosa vota corona
Cùm pyrus inuito stipite mala tulit.

Insitione enim arbores, sicut iure ciuili homines in alienam familiam adoptione transeunt: vt hoc adoptionis vocabulum sibi vendicarit Columella in carmine: *- Aut alieno stirpe grauata*
Multis adoptatis curuetur frugibus arbos.

Sed hæc omnia quidem minima existimanda erunt, si vera sunt, quæ de ea scribit Ouidius, vt illius exercitium contra amores remedium sit, mirabilis & summa laude digna magnum eius oblectamentum, vt tam arduas affectiones extinguat. Sic enim de Amoris remedio ait:

Lib. 1. de reme. Amoris.

Venerit insitio: fac ramum ramus adoptet,
Stetq́; peregrinis arbor operta comis.
Cultus & in primis surcos emendat acerbos
Fissaq́; adoptiuas accipit arbor opes.

Neq; prætereundum quòd sicut in animalibus ex diuersi generis connubio monstra fiunt, sic eadem ratione in connubio est. Quod & Palladius Rutilius intellexit,

Si velocis equæ pigro miscetur asello
Ardor vt in sterilem res cadat acta gradum,
Fœcundumq́; genus productus deleat hæres,
Et si defectum copia prolis agat,
Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma:
Et decus externi floris adepta miscet.

Peculiarem impudentiam, hanc transmutationem Plinius vocat: vt in ijs, quæ faciem parentis, succum verò adoptionis exhibent, vt aliud genus insitione factum sit: vt in nucibus, prunis insitis, quæ nucipruna ex vtroq; genere appellata sunt, vt quæ illius tempestate, apud Bæticos pruna malis insita, melina vocitari cœperunt, & amygdalis amygdalina. His enim in ligno intus, amygdalæ nucleus est. Nec eo aliud pomum ingeniosius germinatum est. Struteis autem cotonea insita, suum genus fecere milnianum. Mespilus etiam in malo insita Græcè ἐπιμελὴς quasi ἐπὶ τῆς μηλέας diminutiua forma. A malo etiam hæ appellationes ortæ sunt, hypomelides, hamamelides, & omomelides. Vt aliud genus, præter illud, in quo insitio facta est, denotare videtur. Athenienses autem melimela vocabant mala, quæ in syluestrem pyrum, cydoniúmve insita erant, aut in platanum, in qua rubicunda euaderent. Diophanes pyra odorata in malis insita de meliore nota commendabat, eaq́; myrapilia vocabat, tanquam aliud genus esset. Citrus etiam in malo inserebatur, vnde citromelus diceretur. Cydonium in persico insitum melocotoneum vocant, Hispani membrillum. Insitionem primùm ab auibus contemplatam Theophrastus scribit, vbi arboris fructum vorassent, & posteà in arborum cauernis egessissent: qui dein pluuia irrigatus, in suum genus enatus esset. Aliter

Aliter Plinius. Eam enim casus magister ad hunc modum reperit: Sedulus agricola, casam sepis munimento cingens, quò minùs putrescerent sudes, limen ex hedera subdidit. At illæ viuaci morsu appræhensæ, suam ex alieno fecere vitam, apparuitq; truncum esse pro terra. Alij Saturnum à satu dictum, quòd Italos surculorum insitiones primus docuerit. Illud præterea non prætereundum, inserere fœcundius, & firmum magis esse, quàm serere.

De tempore insitionis. CAP. II.

INSITIONIS autem tempus bifariàm considerari debet, anni scilicet & syderum. Primùm enim idem cum satione est, præterquàm inoculationis, aut emplastrationis. Nam veluti in arboribus illarum, & loci natura attendi debet, ita atq; in inserendis. Calidis enim & apricis, mense Ianuario, & Februario optimè fit. In quibus etiam nonnulli Nouembri & Decembri, & cætero à desita germinatione: Verno tamen frequentius. Quod qui probant, ab æquinoctio statim admittunt: vel cùm Fauonius flare incœperit. Hoc autem tempus vrget, germinaq; parturit, sese incitantibus gemmis, ac mutua vtrinque coëundi cupiditas, faciliorq; tunc corticum complexus. Vna enim cum partu germinationeq; cortex quoque adnascitur, atq; obtegit. Tunc enim arbores omnes simul atq; gemmas agere cœperint, vtilissimè inseruntur. Sed & hoc ex loci qualitate, arborisq; natura, aut seriùs, aut tempestiuius. In qua re etiam sedulò prospiciendum erit, succi vel abundantia, vel raritas: vt quæ sicciora sunt, tardiùs, & econtrà maturiùs, præterquam in punica & ficu: quæ quanquàm aliâs sicca sint, recrastinare minimè vtile. Quare extremo Martio, vel etiam Ianuario antequàm incipiat gummi collacrymari, prunus inseritur. At alij (vt Palladius) non anteà inserunt, quàm fluere desierit: vt insitio germinationem anteuertat, necesse sit. Mala & pyra Plinius post solstitium quinquaginta diebus inseri, ex Catone præcipit. Oliuam circa æquinoctium vernum, vsq; ad Idus Apriles inserunt. In ea verò oculi diutissimè parturiunt, minimumq; succi sub cortice habent. Peculiaris à tempore quarundam arborum insitio est, vt solas cerasos Plinius post brumam inserat: vt statutum his & amygdalis anni illud tempus vbique sit. Græci tamen Vere etiam. M. Varro ficulnas insitiones ex verno tempore in æstiuum solstitium contulit. Ille pyrum florentem inserit, ac vsque in Maium protendit. Emplastratio autem, vel inoculatio, Maio, vel Iulio, atq; etiam vltrà celebratur. Per omne enim germinationis tempus vsurpatur: & sub Etesiarum flatu (autore Plinio) minimè formidatur. Alij vernam magis probant, dum æquinoctium agitur, arboribus adhuc fœtu grauidis, & illo tempore meliùs in his arboribus, quæ magis gracili & sitienti solo gaudent. Quæ autem vliginoso, & pingui, potiùs Autumno. Multum insuper proderit, signiferi orbis cognitio, & quæ signa inserendi tempore luna peragret: vt optimè tunc insitio peragatur, cùm illa Saturnum intuetur. Nam ex eo dicitur, quòd satui, & seminibus præesse in-

 telligatur,

telligatur,& vis eius terrena ſit. Inoculationem etiam alij præferunt, quæ exoriente Arcturo ſolet fieri. Tunc enim inoculata protinus quaſi radicari, maioremq; in modum poſſe coire affirmant. Aqua etiam inoculationi vehementiſſimè officit: putrefacit enim, & admiſſa facillimè deſtruit,ratione infirmitatis. Quamobrem, in Caniculæ ortu tutiſſima. Illud poſtremùm cuſtodiendum erit,vt luna plena,vel paulò antè vel pòſt, inſitio fiat. Hac etenim ratione arbor citius prouenit.

De calamo ſeligendo, & eius varia appellatione, & quemadmodum è longinquo tranſportentur. CAP. III.

CALAMVM (vt ad rem præſentem attinet) ramuſculum ex alia arbore,ad inſitionem depreſſum, vocitamus. Vergilius flagellum appellat: quòd, vt ait Seruius, hæ arborum ſummitates, ex quibus calami defringantur,ventorum crebros flatus ſuſtinent. Alij ſurculum vocant. Lucretius etiam ſtirpem,hoc carmine: *Vnde etiam libitum,eſt ſtirpeis committere ramis.* Neoterici quidam communi & vulgari vocabulo graphum vocant: hac, vt arbitror,ratione, longè tamen, & à ſcriptura ſumpta denominatione. Nam quemadmodum calamis, præſertim alitum ſcribimus,ita graphum calamum inſitorium vocamus. Illud primùm atq; diligenter inſitor obſeruare debebit,vti è bona ac frugifera arbore ſurculos effringat,vt ex his generoſos & vberiores fructus decerpere deſyderet,æquè etiam veluti de parēte optimo frugi filios ſperamus.E feraci autem arbore, & quæ quotannis etiam ferat,aut quæ ſaltem illo anno parere ſperauerit, eligi debet. Hoc maximum ad plantæ fertilitatem pertinere ſperandum eſt, vt qui etiam hac ratione frugiferi ſint. Omni item opera elaborandum erit, vt laudatiſſimi ſint:quales erunt,ſi niteant,integriq; ſint,& prægnantes,hoc eſt,germinatione,ſiue oculis turgentes: ante omnia gemmantes,recti,vt nil vlceroſum, vel retorridum in his ſit. Eiuſmodi verò meliùs coaleſcunt,expeditumq; alimenti meatum facilè præſtant,vt incrementa citius ſequi poſſint: contrà,retorridi,atq; nodis cæci,quaſi quadam calamitate, orbi ſunt. Bifurcos, aut etiam trifurcos Columella deſyderat. Quod parùm hodie attenditur. Anniculi enim deſumi volunt, aut qui duorum annorum ſint,ſi arbori vetuſtæ inſerendi ſunt:robuſtiores enim tunc eſſe debent. Qui verò anniculi ſunt, promptè excurrunt. Quod autem ex præcedenti anno eſt, ruſtici trunco demergunt. Craſſitudine digiti minimi,legi Columella præcipit:verùm id ex ratione trunci adoptantis fieri debet,ne ille parentem nimis potentiùs,vltra quàm deceat,laxet:aut hic robuſtior,debiliorem aduenam ſtrangulet.Ex altiori autem arboris parte colligi Maro negat,his verbis: *- Néve flagella*

Summa pete, aut ſumma defringe ex arbore plantas
(Tantus amor terræ) nec ferro læde retuſo
Semina.-

Peti autem Columella, & Plinius ex arborum humeris volunt. Sed non arborum cuilibet id conuenit. Non enim omnibus plantis iiſdem partibus ſubeſt ſuccus. Ficis media ſicciora, & è ſumma

parte

parte conceptus: ideò illinc calami carpuntur. Oleis cacumina sitiunt, circa medium succus, vnde surculi sumendi. Ex parte enim, quæ orientem æstiuum spectat, decidi debent. Alij ex partibus Boream intuentibus. Omnino reijciendi, qui vmbris ramorum & plantarum continentur. Luna crescente, Florentinus desumi vult. Plinius verò religione seruari prodit, vt si luna crescente deprimantur: idq; vtraq; manu fiat. Alioquin in hoc opere, duæ simul minùs nituntur, necessario temperamento. Lacrymantes autem calamos inseri non oportet. Quamobrem M.Cato inclinari paululùm vt aqua defluat, non herculè magis quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non comprænhendit. Cauendum etiam ne nimia viriditate virescant. Quare decem diebus, aut pluribus, ante insitionem in vase cooperto, & probè munito deponi debent, ne perflentur & transpirent. Alij sub terra, in tegula diligenter occultatos obseruant. Si verò longiùs efferantur: rapo infixi succum optimè custodiri existimant. Seruariq; inter duos imbrices, iuxta riuos vel piscinas, vtrinq; terra obstructi.

Arborum aliquot genus insitionem non recipere, etiam Romanorum religione: & quòd nonnullæ trunco inserantur, non etiam inoculentur. CAP. IIII.

ADEO arbores quædam pertinaci odio inuicem dissident, vt nedum in societate, verùm etiam in insitione, nulla ratione simul coire valeant. Non enim, inquit M.Varro, pyrum recipit quercus. Non enim, vt diuus Iacobus Apostolus scribit, ficus oleam, nec illa vitem gignit. Oleam insitionem non accipere quidam arbitrati, quòd oleum plantis inimicissimum sit: quod agriculturæ falsissimum. Pinus, cupressus, larix, alterius sobolem non educant. Et, vt generaliùs dicam, quæ pingues, quæve picem & resinam illacrymant. Nam hæ diffisso libro hiant, quasi de proprio lare saniem contrahunt, oleosumq; exudant liquorem, nitetq; circunquaque pinguedo. Quocirca cum alijs generibus misceri recusant, perinde quoq; atq; ipsum oleum. Insitionem autem maximè impedit corticis diuersa natura: vt cùm tenuis & exuccus est, quòd nec stabilem sedem, nec vitalem alimoniam insitis præbeat. Nam arboris corticem aduenam accepturæ, sequacis esse ingenij oportet. Quæ enim duriori ligno sunt, vt buxus, & huiusmodi cæteræ, insitionem non recipiũt, aut quæ leui ligno sunt. Nam hæ, sua tenuitate non stringunt: illæ sua duritia strangulant. Multi pyrum in malo non inserebant. Qui aruspices audiunt, à quibus proditum, singulis arboribus quot genera insita sunt, vno ictu tot fulmina in illud, quod fulmen concipit, fieri. Religione etiam antiquitus, in quibusdam speciatim generibus, aliquod insitionis genus vetitum. Morum enim ramo inseri, fulgurum religio prohibuit, vt scribit Plinius. Omnia autem insita misceri fas est. Citrus sterilis erit, si inoculetur: fisso enim trunco tantùm inseri debet. Cydonia meliùs in trunco quàm cortice: olea meliùs sub cortice, Cerasus meliùs in trunco: iuglans in trunco:

Ficus oculis & surculis. Et vt generaliùs dicam, Arbores omnes prosperiùs trunco, quàm inoculatione, ac cæteris insitionum generibus, inseruntur.

Insitionem in suo quoq; genere fœliciùs prouenire.

CAP. V.

INSITIONEM, quæ in alio, quàm suo genere, fit, adulterium nonnulli vocarunt, verum autem coniugium, cùm in suo genere: non inepta à coniugibus translatione, vt quæ vera societas, verum matrimonium arborum sit, cum insitio in suo quoq; genere fit. Nam nulla alia conuenientior insitio, quàm quæ in suo genere fit, vt pyrum in pyrastro, prunum, malum, in syluestri mitíve inseras: etiam vt Plinius scribat, Africæ illud peculiare quidem esse, in oleastro oleam inserere, propter æternitatem. Adoptione enim, virga emissa, senescunt: atq; ita alia arbore ex eadem iuuenescente, iterum atq; opus quoties est insitione, vt ex eadem olíueta constent. Hoc modo insitas oleas quidam cotinadas vocant. Hæc est enim illa plantarum, sicut animantium omnium, etiam in insitione cognatio. Nam germinationis florisq; idem aut parum ex loci differentia, distans tempus, atq; succorum societas plurimum operatur. Si tamen in pyrum syluaticam pyrum inserueris, tametsi non bonam, pyrum æquè non iucundum tamen erit, quàm si in eam, quæ non fuerit syluestris generis. Hoc quippe obseruandum apprimè erit, vt in quancunq; arborem eiusdem generis inserere volueris, adoptatus adoptante sit generosior. Alioquin verò inanis labor, superuacuaq; diligentia. Quare Vergilius nos monet, ne oleæ syluestris inseramus surculos. Altero loco erit, vt qui arbores pauciores habet, aut plures habere nec velit vel possit, vti ex optimo, quàm potest, genere inserat, vti ex paucarum pretiositate, numerum resarciat, & numerum augere videatur. Nam vt IESVS CHRISTVS etiam ait, Bona arbos, bonos, mala verò malos fructus feret. Facillimè enim coalescent, quibus eadem corticis natura, nec quæ dissimilis ei est, cui inseritur. Quippe lenta res erit, quotiens humidis repugnant sicca, mollibus dura. Inueniuntur tamen nonnullæ, quæ alienos fœtus insitione alant: de quibus sequenti capite. Sed neq; eundem, ac similem, sicuti in matre eiusdem generis ferunt: quin sæpe aut colorem, aut saporem, magnitudinémve immutant, vt hac causa frequentiùs deteriores.

De insitione in alia, quàm sui generis, arbore. CAP. VI.

SVPEREST vti arbores, quæ alienos fœtus insitione alunt, dicamus. Inter quas capacissimæ omnium erunt, autore Plinio, platanus, posteà robur. Verùm vtraq; saporem corrumpunt. Apud autores autem legi platanum recipere persicum, pyrum, citrum, sed in eo rubescere, cerasum, ficum & malum. Quod testatur Vergilius,

Georg. 2. *Et steriles platani malos gessere valentes.*

Cotonea malus, & caprificus, quancunq; voles arborem suscipient. Illa verò pyrum, maximè malum, mespilum, tuberes. Claudius Appius in ea mala inseruit, quæ ab eo posteà Appiana cognominata: sorbum etiam. In ea enim omnia elegantiora, maioraq;, & minùs lapidosa nasci arbitrantur. Mirum est, Palladium contrariæ fuisse opinionis suo carmine, & contra experientiam ipsam. Sic enim ait:

Cùm præstet cunctis se fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.

Ficus in moro & vlmo, vt ait Palladius, sed parturit magnæ infœlicitatis augmenta. Africanus ex Florentino prodit, oleam in vite insitam non vuas modò, sed & oliuas quoq; producere: subditq; huiusmodi visam à Mario Maximo arborem: cuius cùm fructũ degustasset, negauit se quippiam vnquam comesse, quod magis oleam vuamq; repræsentaret, tam huic vtriusq; simul sapor inhærebat: nasciq; tales arbores in Libya, quæ gentili appellatione vbolima vocarentur. Plutarchus Chæroneus, in hortis Soclari, quos Cephisus amnis ambiebat, dicit se ex lentisco oleas pullulantes vidisse. Cerasus non nisi in suo genere. Plinius tamen sua tempestate minùs quinquẽnio, quo antè hæc fassus est, Cerasia prodijsse scribit, quæ à lauro adoptante, laurea vocata sint, quæ essent non ingratæ amaritudinis. Eiusmodi autem è syluestrium genere, in Gallia nascuntur: vt amaritudinem, magnitudinem, necnon colorem baccarum lauri referant, vt nihilo ab his, prætérquam succi abundantia, differant. Apud Gallos ex acidorum genere, in vlmo prope Gergouiam, iuxta Ligeris pontem insitam vidi. In Lugdunensi verò agro, in alno è dulcium genere. De fago, orno, quercuq; sic Vergilius:

Castaneæ fagos: ornusq́ incaluit albo Georg. 2.
Flore pyri, glandemq́ sues fregere sub vlmis.

Morum hospitem castanea, fagus, terebinthus, pyrus, vlmus, populus alba fouent: in hac verò insita fructum album ferre aiunt. Nux iuglans, in pruno & in arbuto. Vergilius:

Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida.

Amygdala in Persico. In pruno verò insita, fructum degenerem atque paruum fert, sicut & persicus in eo insita: sed vt diuturniores sint, in eo inseruntur maximè amygdalæ amaræ. Nam in suo genere insita parum durant. Persicus in malis, vt ait Palladius, sed degeneres reddit fructus: & in amygdalo. Quercus pyros ferre Plutarchus est autor. Hæc autem in amygdalo, punica, terebintho, vlmo, fraxino, maloq;, & aronio pruno. Pyrus vicissim malum admittit: & prunus, sorbus, persicus, aronia. In moro verò insita, rubicundos fructus fert. Si verò citrum compræhenderit, toto anno pomiferam reddi pollicetur Didymus. Malus etiam laurum & myrtum & mespilum. Mespilus in pyro, malis omnibus, pruno, aronia. Mespilus item myrtum suscipit, & punica: illa verò hanc mutuò, qua ratione pluta mala feret. In citrio etiam punica, & in salice, punica etiam vicissim

cifsim citrum fert,& morus. Verùm hæc fructus rubros feret,& salix. Citrus verò quoddam amygdali genus, quod florem rubicundum fert. Inter autores quidem nonnullos conuenit,laurum,sorbum, & fraxinum,se hospitio vicissim ac familiariter recipere, vt in hac ambæ inserantur, & hæ illam recipiant. Castanea verò in iuglande, terebintho & robore inseritur. In salice etiam,vt Palladius ait,verùm tardiùs,atq; in sapore aspera. Pistacia in terebintho & amygdalo,in ceraso apud nos insita à viro graui audiui,pruna in persico. Mixæ,Plinij tempestate Romæ nasci cœpere, in sorbis insitæ: asseritq; ille in Calabria spinam esse, quæ optimè eas recipiat,& etiam tuberes. Meliùs inseri in pruno scribit. Hæc sunt, quæ de coitu diuersi generis arborum, ergà insitionem ab autoribus prodita: quorum nonnulla experientia didici. Præter hæc pauca Rutilius Palladius in suo carmine de insitione ad Pasiphilum addidit. Quæ ipse ex industria præterij, non tam quòd lectorem multis in vnum coaceruatis offendere dubitarem, quàm quòd eum elegantis carminis contextu priuarem,cuius autoritas, & lepos, si intercisè hîc insererentur, diminueretur, pleraq; etiam ab vsu exoleta. Iam pridem verò ad culmen insitionis peruentum, vt nec quicquam ampliùs excogitari valeat, vt nullum certè pomi nomen nouum nunc perquiratur,nec iam diu inuentum est.

De modo inserendi, & insitionum generibus. CAP. VII.

IANDVDVM insitionis tempus demonstrauimus, iampridem calamum selegimus, iamq; arborum hospitium notum. Reliquum est, vt de insitionis forma disseramus. Insitionis autem genera antiqui tria tradiderunt. Primum, quod inter librum & lignum fieret. Alterum, quod in trunco fisso. Tertium, quod emplastrationem, seu inoculationem vocant. Sic enim quosdam hæc duo postrema confundere reperio,quòd in vtroq; oculus insit. Primum Græci encetrismon, secundum emphyllismon,aliud enophthalmismon. De quibus sic Palladius:

Aut noua discreto finguntur germina libro:
Aut aliud summo robore fissa capit.
Aut virides oculos extremi gemma tumoris
Accipit, & lento stringitur vda sinu.

Antiquiores enim primùm truncum findere timuerunt. Quare prima insitio inter lignum & corticem fuit, vt etiam ex his, quæ de insitione commentatus est M.Cato,facilè apparet, non alio modo, quàm inter librum & lignum, illa ætate homines serere solitos. Mox postea truncum findere ausi. De quibus speciatim videndum, & quidem diligenter, atq; studiosè. Quandoquidem præcipua plantarum dos ex insitione fit, vtpotè quæ etiam totius agricolationis doctiorem manum desyderet. Primum omnium anteà videndum erit de plantæ inserendæ ætate ac crassitudine. Hæc autem ex æuo esse solet. Neq; vna eademq; circa quodq; insitionis genus vti erga singula differre debeant. Quod autem inter lignum & materiem fit,in adultis & senioribus commodiùs, propter corticis

ticis firmitatem. Porrò teneræ,largam, ob libri tenuitatem, atq; hiatione nimia,ſeparationem ferre non poſſunt, areſcit etiam citius cortex, vt hæ ſimiliter emplaſtrationem tolerent. Ægræ autem emplaſtrum minùs complecti poſſunt. Robuſtiores autem trunci, fiſsionem non æquè faciunt,vt ſæpe teneram & debiliorem aduenam,hoſpitali duritie ſtrangulent. Quod ſi cauere velimus,ſæpius vltra,quàm opus ſit, finditur, vt parum hiſcere compellatur,quæ cingulo difficulter ſtringuntur. Teneræ autem plantæ,ligni fiſsionem patiuntur,vt in his defigi poſsit ſurculus æquè craſſus,verùm vnus tantùm. Inoculatio autem neq; nimis tenuem,neque craſsiorem deſyderat. Secundum erit,vt qua potiſsimùm trunci parte inſeramus. Alij verò altè,ferè hominis longitudine,vel ſuprà: cæteri, quod magis probant,ſtatim qua terræ proximum, ſi trunci ratio patiatur. Hac enim cauſa truncus ad inſitum citiùs,fuſiusq; alimentum transfert. Nam cortex, & lignum beneficio ſoli adhærentis humeſcit. Fructus inſuper generoſiores fore aiunt,quòd adoptantis ſuccus,latiùs euagando, ſurculi naturam inficiat,& ſuo natiuo humore imbuat,& adulteretur,ac ſi valentior longo tractu efficiatur. Planta inſuper ſimilis craſsitudinis erit. Nam ſi altiùs truncus inſeratur, natiuam craſsitudinem non mutabit: vt ſtipes à loco inſitionis differens ſit, inferiore parte, vel contrà ſuperiore, ex natura trunci & inſiti tenuiore exiſtente. Quod è longiquo conſpici poteſt. Parum alij alia commoditate curant,quòd inſitum altitudine ſe ab animalium iniuria tueatur,nec palo per aliquod tempus indigeat,quodq; etiam breuiori tempore,puta triennio, aut quadriennio, vmbra, quandoque fructu inſitorem & dominum tegat,ac delectet. Quod Neuſtrij, apud Gallos faciunt. Verùm iſtud non niſi in truncis ſatis amplis,vt inſitum ſuo robore ſuſtentare poſsit. Purganda ſanè omni ſobole planta inſerenda erit, ſerraq;, vbi conſtitutum ſit, recidenda, verùm ea parte, qua maximè nitida,& ſine cicatrice erit. Dandaq; erit opera, ne liber lædatur. Plaga dein falce,aut cultello læuigatur. Poſteà cuneum faſtigiatum, & tenuem, buxeum,vel oſſeum, Palladius leoninum deſyderat. Quidam ferreo vtuntur, ſed minùs aptè, propter ferri rubiginem. Inter corticem & lignum non ampliùs tribus digitis demittito. (Hæc enim,vti iam dictum, prima inſitio fuit) verùm conſideratè, ne corticem vel rumpas,vel lædas. Deinde ſurculum exacuito ex vna tantùm parte,ſicuti voluit Columella. Alij ex vtraq;,ne tamen medulla denudetur. Quidam ex vno latere raſuram ita deducunt,vt medullam contingat,altero paulò vltra corticem. In ſpeciem cunei figuratur, vt ab ima parte acutus ſit. Vbi verò paratos calamos habueris,cuneum vellito, ſtatimq; hos in hæc, quæ cuneo adacto feceris,foramina,demergito,eo videlicet fine,quo calamos adraſeris,inter librum autem & lignum vel ſenos aut plures poſteà adiecerunt,mortalitati eorum ex numero perſuaſi. Nec ampliùs ſemipede ſuprà de arbore extare debent. Plaga luto,vt in alia inſitione dicetur,tegenda. Poſteà medio trunco inforare auſi, ipſiq; medullæ calamum imprimebant, vnum tantùm inſerentes. Neq; enim ſubtilior medulla, plures capere poterat. Locus priùs tenui fiſtula detegebatur. Terebra enim poſteà Gallica per

medullam

medullam in arborem infigebatur, vt plaga interiùs leuiter aperiretur, eductoq; omni ſcobe calamum inſtar impreſſi foraminis arctè imprimunt, ſuccidum atq; humectum, vt foris gemmæ duæ, pluréſve extent. Hoc tertium genus Columella dicebat.

De inſitione in trunco fiſſo. CAP. VIII.

NIHIL vnquam priùs inuentum fuit, quin poſteà ad inuentionis vtilitatem & augmentum, aliquid non ſit additum, vt hac ratione artes omnes, diſciplinæ omnes, magnũ incrementum, magnum præconium, ingentem gloriam adeptæ ſint, vti circa eas ediſcendas, & amplectendas crebrum exercitium, & continuum ſtudium, perſpicax ingenium neceſſe ſit. Nec tam prætereà vile artificium, cui nonnihil ad eius auctionem & ſcientiam addi non potuerit, & in dies adijciatur: tam ſolers hominis ingenium eſt. Quod in inſitione fuit. Nam, vt iam dictum eſt, antiqui truncum findere timuerunt, quod poſteà ſequaces, audaci ingenio, fecerunt. Exſecatus enim, ac præparatus, vt ſuprà, truncus per medium, falce aut ſcalpello acuto permodicè findi debet: idq; in loco nitidiori, & vt fiſſura minimè obliqua, nec tranſlucens: dein cuneo fiſſura laxari, nec minùs digitos tres deſcendere. Præcauendum nanq; ſtudioſè ne nimium hiſcat. Quod pertimeſcentes quidam, truncum priùs vinculo ſtrictius illigant, ne cùm ſcalpro iter ſurculo factum ſit, plus iuſtò hiet, & laxè calamum accipiat. Cauendum etiam, vt parum exprimat, vel minùs compreſſum enecet. Hac etenim cauſa, vt plurimùm inſitum periclitatur. Ideoq; ex trunci craſſitudine ſurculus ſeligi debet, aut vnicus, vt aptius diducatur, defigi: tunc alterius laxitate minimè læditur. Quod etiam in tenuioribus ſtirpibus obſeruandum erit. Inter duos calamos cuneum ligneum demergunt, qui arctiorem ſtrictionem cohibeat. Quoſdam verò magis delectat, in arboris trunco, locum ſeminibus ſerra facere, atque inſectas partes tenui ſcapello leuare, &, vt dicetur, ſurculos aptare. Quod tutiſſimum in craſſioribus ſtirpibus erit, ſi malimus hoc modo, quàm inter corticem & lignum inſerere. Pòſt enim ſurculus ex vtraque parte leniter, ne liber conuellatur, cuſpidatim præcidi debet, ſed vt integra remaneat medulla, & demitti, ſic, vt librum ſeminis libro arboris æqualem facias. Spei enim multum fauet calami & trunci corticum inuicem commiſſura. Tunc verò cùm diligenter ſurculos compoſueris, cuneum eximito, vt depoſitus ſurculus, redeunte in plagam materie, poſſit ſtringi. Validius enim demiſſi tardiùs ferunt, fortiùs tamen durant. Vſq; ad ſuum corticem deprimi debent. Cauendum erit, ne dum merguntur, laxetur liber, néve in rugas replicetur. Inuerſi autem, vt breuior altitudo arboris ſit, inſeruntur. Amplior tunc latitudo arboris erit, ramis in latum hac cauſa magis ſeſe effundentibus. Multi inſitum deſuper quallo vel fictili vaſculo, terra ſubacta, cum ſtercore repletis muniunt. In citro Palladius præcipit. Cæraſi præter librum lanuginem habent: quæ ſi compræhenderit, inſitum putrefacit. Refert autem Palladius ſibi diligentem agricolã aſſeruiſſe,

ruiſſe, omne inſitum ſine dubio compræhendi, ſi demiſſis ſurculis, viſcũ non temperatum in ipſa plaga pariter immittatur, quaſi glutino quodam ſuccos vtriuſq; materiæ miſturum. Alij tritum ſaccarum, aut cinnamomum, aliámve bene redolentem ſpeciem in fiſſuram refundunt, aut etiam immergendam ſurculi partem melle, alióve dulci liquore madefaciunt, & imbuunt. Dein vndiq; inſiti rimas, cera diligenter obturant. Hac cauſa exiſtimantes arboris fructus odoriferos, dulcesq́; ſuccos ſapere poſſe, vt fructibus nonnullis hoc modo inſinuatus odor ſit præſtantiſsimus, vt pyris muſcatellis, & alijs. Sic enim compactis ſurculis argillam circa arborem adaggerunt, & muſco operiunt. M. Cato argillæ vel cretæ fimum bibulum, & arenæ paululum admiſceri, vnaq; quàm maximè denſari, vt lutum fiat, præcipit, atq; illo ſtirpem digitos craſſos tres circunlini. Deinde lingua bubula (herbæ genus eſt) inſuper obtegi, eamq́; ſtramentis coopertam, ne cadat, illigari. Hac autem ratione, ne aqua ad librum permeare poſſit néuve etiam gelu noceat. Multi ſolùm argilla librum, plagamq́; parum vltra fiſſuram. Superadditur muſcus vel ſtramen. Dein arborum corticibus in faſcias prætenues ductis, totum inſitum complectuntur, quas ſalice Græca alióve ſciſſa inferiùs circunligant, ingenioſè quidem: ne ſurculos argillamq́; ſua ſede deturbent. Quod ſupereſt, à fine cinguli amputant. Neuſtri verò acerato luto inſitum tantum circunfarciunt, quod abundè ſatis (autore Plinio) eſt: atq; id commodiùs, vt aranei moleſtias deuitent: nam ſub cortice, quò aduerſus imbres, & frigora ſeſe tueatur, luſtra, & latibula conſtituit. Lues quidem non minima inſiti: Nempe germinantes gemmas & coliculos teneros perrodit, vt creſcere non permittat. ſæpe etiam perimat, niſi plurimis gemmis pabulum ſuperabundauerit. Plures virgulas prætenues in altum erectas inſitum muniunt aduerſus aues, ne illìc inſideant, ac ſurculos infringant. Multi iunipero ad eaſdem moleſtias circunſepiunt, quæ ſpinarum congerie ſedes volucribus prohibet. Iunco ad ligaturam Columella vtitur: Nam vimen, cùm inaruit, penetrat, & inſecat. Molliora vincula probat. Puſilla arbos hoc modo vtiliter inſeritur: Eam imam abſcindito, ita vt ſeſquipede è terra ſolùm extet: deinde terram circa arborem adaggerato vſq; ad ipſum inſitum. Ea verò res à vento, & calore maximè tuebitur. De hac autem inſitione his Vergilius:

Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè Georg. 2.
Finditur, in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus: & ingens
Exijt ad cœlum ramis fœlicibus arbos:
Miraturq́; nouas frondes, & non ſua poma.

De cæteris inſitionis generibus. CAP. IX.

VCIVS Moderatus Columella, vnus omnium, qui de re ruſtica apud Latinos ſcripſere, & doctiſsimus, atq; eloquentiſsimus: quod nemo, qui eius de ea re monimenta perlegerit, inficias ibit: ingenioſiſsimus item agricola, vt ex eius ſcriptis manifeſtò clarum

est. Is autem insitionis nouum genus adinuenit, specimen quoddam exercitij suæ, quam doceret, doctrinæ, quo maximè insociabiles arborum naturæ simul copularentur, vt genus vnum surculi omni arborum generi inseri posset. Quod nemo ante eum inuenit. Quod Plinius multæ lectionis, si quis alius, tam apud Græcos, quàm apud nos autor fuit, apud alium se minimè legisse ingenuè fassus est: & vno exemplo, fici scilicet, & oleæ ille contentus. Nempe iuxta oleam ficum seri iubet, non ampliore interuallo, quàm ab olea contingi largè possit: & vt robusta, nitidaq; fiat, cura adhiberi debet. Eumq; interim ramum, quem inserere volunt, omni tempore, curuandi meditatione edomant. Posteaquàm enim ficus vires adepta est (quod ferè euenire solet, cùm trima fuerit) illam detruncant, finduntq; (sicut de insitione dictum est) & ramum oleæ, qui videtur nitidissimus, deflectunt, & ad crus arboris ficulneæ ligant. Adraso enim oleæ cacumine, sicuti matri adhæret, ad instar surculi in fici inserunt fissura. Ramulos colligant, ne qua vi reuellantur. Ita quodam propaginum atq; insitorum, communi inter duas matres temperamento, triennio coalescunt: quarto verò anno abscissum totum adoptantis est. Similis enim insitionis M. Varro meminit, in propinquis arboribus animaduersam, vt ex arbore, à qua quis surculum habere vult, in eam, quam inserere velit, ramulum traducat, & in eius ramo præciso ac diffisso implicet, eo modo quo suprà dictum est. Palladius item alterius insitionis meminit, quam ab Hispano ipse didicit. Hic in persico expertus fuerat. Salicis ramum brachij crassitudine solidum, longum verò cubitis haud ampliùs duobus, in medio terebrant: persicum omnibus ramis, dempto capite, spoliari, quod per foramen salicis induci, & ipsum ramum in arcus similitudinem curuatum vtroq; capite terræ defigi. Foramen autem, quod manubrij amplitudine esse oportet, luto, musco & vinculo stringi: vt post annum, quando persici caput sic salicis medullæ adhæserit, vt sint duo corpora permista, planta subter incidi debet, atq; transferri, & ita aggerari terra, vt arcuatum salicis ramum & persici cacumen operiat. Hac causa pomum sine ossibus nasci scribit. Verùm hoc non nisi in locis perhumidis, vel irriguis, ex salicis natura. Quòd si locus eius qualitatis minimè sit, aquationibus adiuuandus, vt lignum vigeat. Aliam insitionem recentiores memorant: Salignam perticam abscindunt, & subtili terebra perforant, ea crassitudine, qua surculum foramen implere volunt: pluribus foraminibus semipede inuicem distantibus. Nonnulli vsque ad cor, alij vltra, & sic surculos, ea tantùm parte, quam obruturi sunt, abradunt, & foraminibus infigunt, & luto muniunt. Perticam posteà loco aquoso, supereminentibus surculis defodiunt, alij partem supereminere volunt. Post annum perticam cum singulis surculis succidunt, & singulis scrobibus locant. Hæc periculosa, propter siccitates: quæ si aduenerint, debet continuò irrigari. De nonnullis insitionis generibus Pallad. in suo carmine:

Nam quæcunq; virens alienis frondibus arbos
Comitur, his discit credita ferre modis:
Aut noua discreto finguntur germina libro,

Aut

Aut aliud summo robore fissa capit,
Aut virides oculos extremi gemma tumoris
Accipit: & lento stringitur vda sinu.

Et cætera, quæ apud autorem videre poteris.

De inoculatione & emplastratione. CAP. X.

NOCVLATIONEM à Vergilio incipiemus. De qua sic:

Nec modus inserere, atq; oculos imponere, simplex. Georg.2.
Nam quà se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq; docent inolescere libro.

Arborem autem, quam inoculaturus es, primùm ab omni sobole & coma purgabis, relictis tantùm perfectioribus, & adultioribus ramis, quos inoculaturus es. Dein fistulam in arbore, ex qua semen desyderas, & in qua oculus insit, exciso cortice aperias, eamq; in ramo alterius arboris delibrato includas. Quem verò eiusdem crassitudinis cum ramo, ex quo sublata fistula fuerit, esse oportet, ne nimis laxè, sed conuenienter aduenam suscipiat, ne humor exhaletur, quærasq; sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, in quo debeat includi. In ficis autem & malis hæc fuit antiqua inoculatio. Ex ipsa autem inoculatione nata emplastratio videri potest. Emplastraturæ autem arboris rami omnes amputandi, ne succum auocent. In parte verò nitidissima, quaq; etiam præcipua cernatur hilaritas, scutellam, seu mauis dicere emplastrum, à quo emplastratio, acutissimo scalpello, subtiliter, ne gemma lædatur ex alia arbore, ac ramis nouellis atq; item feracibus, eximimus, ita ne descendat vltrà ferrum, vbi gemma eminens, & bene apparens, atque in medio constituta sit. Lata enim esse debet, æqualiter duobus digitis. Cortex etiam adoptantis arboris in loco nitido ac vberi, quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine excidi debet, atq; ita coagmentari, & intritus stringi. Scutella verò sic imprimitur, vt par cum sui germinis mamma, sic compage cicatrici densata, vt non supersit locus, ac vt statim vnitas fiat, neq; humorem, neq; afflatum vllum recipiens. Nihilominus tamen & luto atque vinculo munire melius, vt tamen libera gemma relinquatur. Palladius autem exactis vno & viginti diebus, vinculo exolui vult. Corticem autem gemmæ adoptatæ Plinius scutellam vocat, quæ vox scuti vocis diminutiua est, ad cuius formam scinditur, vnde sic nominata. In cuius effigie Galli magnatum & nobilium insignia depingunt, ecussonum vulgò vocantes. Quare ij emplastrationem vulgò ecussonum vocant. Emplastrationem L. Columella mira eloquentia descripsit, vt eius verba hîc transferre post meam descriptionem non veritus sim, lectori quoque rem gratam me facturum existimans. Hæc enim sunt: Ex arbore, de qua inserere voles, nouellos ramos, & nitidos eligito: in ijsdemq; obseruato gemmam, quæ bene apparebit, certamq; spem germinis habebit. Eam duobus digitis quadratis circunsignato, vt gemma media sit, & ita acuto scalpello circuncidito,

delibratoq; diligenter, ne gemmam lædas: Posteà item alterius arboris, quam emplastraturus es, nitidißimum ramum eligito: & eiusdem spatij corticem circuncidito, & materiam delibrato: Deinde in eam partem, quam nudaueris, præparatum emplastrum aptato ita, vt alteri delibratæ parti conueniat. Vbi ita hæc feceris, circa gemmam bene alligato, cauetoq; ne lædas ipsum germen. Deinde commissuras & vincula luto oblinito, spatio relicto, vt gemma libera vinculo, ne vrgeatur. Arboris autem insitæ sobolem & ramos superiores præcidito, ne quid sit, quo poßit succus euocari, aut ne cui magis, quàm insito, seruiat. Post XXI. diem soluito emplastrum. Tot modis enim insitam arborem iuxta Tiburtes tiliam Plinius vidisse testatur, omni arborum genere onustam: Alio ramo nucibus, alio baccis. Aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorumq; generibus: verùm huic breuis vita fuit. Nec enim naturam (vt ille inquit) omnem experimentis assequi possumus: sed nec vno modo pluribus ac diuersis solam arborem onerare vtilißimum. Quod periculo mihi pluries compertum. Fertilißima omnium inoculatio, deinde emplastratio. Vtraq; tamē infirmissima, vt quæ cortice tantùm innitatur, vel etiam leui aura ocyssimè deplantentur. Neque insitionis genus, cùm sit vtilissimum, omni arborum generi idoneum est: sed ferè recipiunt talem insitionem, quæ humidum, succosum, pinguem & validum librum habent: sicut ficus, olea. Nam plurimum lactis ficus fundit, & crassum ambæ corticem habent. Emplastrationem non recipiunt, quibus caducus, rimosusq; cortex est. Optimè autem omne persicorum, prunorum, amygdalorum genus, emplastratur, & hæ arbores, quorum fructus os egregium includunt. Allobroges castaneam tantùm inoculant, cæteras insitiones non posse compræhendere asseuerantes. Rosam verò mali cortici insitam, eodem, quo malus, tempore suos flores edere autor est Florentinus. Quæ autem natura minùs sunt mollia, vas aliquod superligant, vnde aqua guttatim in hos instillet, ne priùs exarescat surculus, quàm coalescat. Quod alioqui in huiusmodi arboribus, quæ naturâ siccæ sunt, per quatuor quinquéve mensium spatia, insitū rigari oportere existimauere,

Præfat

Præfatio libri duodecimi.

PARVM *certè, imò nihil tantam diligentiam in ſerendis atq; inſerendis arboribus adhibuiſſe, ni poſtmodum cultura ad natiuum & genuinum genium conſeruarentur, ne etiam ſterileſcere, ſitire, fameſcere, frigeſcere, languere, & , quod deterius & crudelius, à prole ſubfocari, deniq; ab animalium varijs iniurijs affligi, deniq; & ante tempus emori. Uti erga ipſas tantum laborem quantũ prudens paterfamilias circa liberos ſuos impendere debeamus, ne etiam tam diligens & ſolers noſtrum præteritum ingenium, ac impenſa immenſa, nimia negligentia & incuria euaneſceret, ac prorſus interiret. Quæ qualisve eſſe debeat, infra hoc ſequenti libro oſtendetur. Quod Ouidius Naſo in ſua Metamorphoſi atq; libro decimo quarto, ſub Pomonæ nymphæ deſcriptione paucis declarauit, & quidem appoſitè, & nonnulla quæ ſupra iam diſcita. Nam & hæc hortos diu, & non ſegniter coluerat, vti propterea à pomorũ nomine, appellationem ſumpſerit. Sic enim de ea ille ait,*

Rege ſub hoc Pomona fuit, quà nulla Latinas
Inter Hamadryadas coluit ſolertius hortos,
Nec fuit arborei ſtudioſior altera fœtus,
Vndè tenet nomen. Non ſyluas illa, nec amnes.
Rus amat, & ramos fœlicia poma ferentes,
Nec iaculo grauis eſt: ſed adunca dextera falce:
Quæ modò luxuriem premit, & ſpatiantia paſsim
Brachia compeſcit fiſſa modò cortice, lignum
Inſerit: & ſulcos alieno præſtat alumno.
Nec ſentire ſitim patitur, bibulæq; recuruas
Radicis fibras, labentibus irrigat vndis,
Hic amor, hic ſtudium. Veneris quoq; nulla cupido eſt,
Vim tamen aggreſtium metuens, pomaria claudit:
Intus & acceſſus prohibet.-

Quæ verò inferius atq; hoc libro trademus, ſcire lectorem velim, ad eius nymphæ Ouidiani elogij interpretationem tantùm pertinere, vt à me diffuſius exarata ſunt, vt arborum aggricultura commendatior nunc eſſet, quæ penè ſupra ætatem noſtram pro derelicto habita ſit.

HORTORVM LIBER DVODECIMVS.

Culturæ vtilitas, & quàm sit arboribus necessaria: & de C. Furio Cresino, & quare leones duo currum Cybeles per aërem trahere fingantur. CAPVT I.

CVLTVRAM autem quasi naturæ partionem alteram, & pernecessariam nemo est inter rei agrestis experientes qui non apprimè laudauerit. Huius verò negligentia ager omnis, qui alioqui natura ipsa fœcundus, & amœnus, in sentes, inq; dumos degenerabit, sentibus, spinis, herbisq; inutilibus, tanquam ab inimicis vincetur, visu deniq; horridus, ac squallens, vt Deus optimus Maximus hominem fructus terræ, sine labore, sine sudore, colligere non sinat. Sic enim Flaccus:

Neglectis vrenda filix innascitur agris.

Solum omne incuria sterile & infœcundum fit: vim enim suam per sese tellus experiri non potest. Labore autem semper vberior, nitidiorq; fit, vt plus cultor, quàm ipsa soli feracitas per se, efficiat. Nempe industria & studium naturalibus facultatibus magno præsidio esse solent: quæ & auxiliantur, efficiuntq; quò perfectiùs suum officium exequatur. Quòd narratione quadam exprimitur. Agricola olim quidam fuit non suæ artis expers. Acerbè enim ægrotans, & vitæ suæ finem propè adesse sentiens, filios ad se suos auocat. Quos vt ad culturam exhortaretur, sic allocutus est: iam cernitis, ô filij, quàm properè ex hoc seculo migrandum mihi sit, vnum tamen me molestè angit, quod tamen vos monere volo. Vereor ne id quod in vinea defodi, vsui vestro non sit. Quod non ita, ni per vos sit, erit. Quamobrem quærite & inuenietis. Illi autem se thesaurum inuenturos existimantes, assumptis ligonibus, marris, ac bidentibus, omnem vineam repastinarunt. Et quod in Græco adagio est, peregerunt: πάντα λίθον κινῶ. Nec quicquã inuenerunt. Sed circunfossæ & ablaqueatæ vites, fructus solitò longè vberiores dederũt. Hic fuit in cultura thesaurus. Verùm è parabola ad historiam transeamus, & huius rei vnũ antiquitatis exemplum è Plinio afferamus. C. Furius Cresinus, è seruitute liberatus, quum in paruo agello admodũ largiores multò fructus quàm ex amplissimis vicinitas colligeret, in inuidia magna fuit, ceu fruges veneficijs & incãtationibus alienas pelliceret. Quare ei à SP. Albino curuli dies dicta est:

cta est:& quum in suffragium ire oporteret,metuens damnationem,non in dicendi arte,neq; in verborum splendore,& orationis dignitate absolutionis & proprium iuris subsidium posuit, verùm in suo omni instrumento rustico. Quod in forum attulit, duxitq; filiam bene curatam ac vestitam, ferramenta egregiè fabrefacta, ponderosos vomeres, graues ligones,boues bene saturos.Postea dixit:Veneficia mea hæc sunt,Quirites. In forum autem lucubrationes,vigiliasq;, ac sudores non possum vobis ostendere,nec afferre. Itaq; omnium sententijs absolutus est,qui sua diligentia iudicibus patefecit,quantum ager ab agro, labore & ingenio differat:& quemadmodum,solum,qui natura fertile est,cultura & industria longè fœcundior fiat. Nihil enim tam rude,atq; incultum est, quod non improbo, vt ait Vergilius, labore vincatur, & ad honestiorem, suauioremq; vsum subigatur,ac dometur,vt in eo nonnihil fœlicitatis etiam inuitè exprimatur:& ille nos aruis posse imperare dixit:

Exercetq; frequens tellurem, atq; imperat aruis. Georg lib. 1.

Studium enim cum labore loci naturam immutat. Quod significare voluerunt Græci poëtæ,Cybeles terræ deæ currum per aëra duos leones ab ea mansuefactos trahere fingentes. De qua sic Lucretius:

Hanc veteres Graiûm docti cecinere poëtæ Lucret.lib.2.
Sedibus in curru bijugos agitare leones, &c.

Nam,vt ait M.Varro, nulla terra adeò immitis est, quæ non possit cultura,ac industria domari, non aliter quàm leones inter animalia ipsa ferocissimi,mansuefiunt,Cybelæ subditi.Nam iuxta commune prouerbium, Cura potest omnia.Et Sophocles in Electra πόνȣ τοὶ χωρὶς ȣ̓δὲν κέκληται. Neq; enim possumus (vt est in communi prouerbio) citra arationem,citraq; sementem,tot, tantisq; agriculturæ munijs frui. Illud præterea è nostris Iurisconsultis addere libet, atq; ex vno Callistrato. Vt enim sicuti diligenti cultura pretia prædiorum ampliantur, ita si negligentiùs habita sint,minui ea necesse est.Proinde optimus & solers agricola, arando, expurgandoq;, naturæ plurimum confert. Etenim vertendo terram, expurgatisq; noxijs herbis, & terræ ipsius perdomitis vitijs, frugiferam reddit,vt non solùm vberiores,sed & pleniores fœtus proueniant. Quippe etiam agitatum & subactum solum generosiores fructus producere solet. Nam & sapores immutat.Igitur Natura sibijpsi non satis est,verùm per exercitium plurima acquirit, & assumit, ceu copiam alimenti, quod etiam melius præbet, pinguedinemq;, denique omnium rerum impedientium exterminationem, vti ex labore nostro cum terra habeamus rationem, quæ reddit quod accipit: sed alias vel minore,vel maiore fœnore,iuxta impensæ magnitudinem.Verùm si erga hæc omnia,quæ terra producit,cultus necessarius sit,apprimè verò circa arbores:vt tamen simplicior,quàm vinearum: quod norunt,& sciunt ipsi hortorum cultores. Nanq; si arbores ipsæ neglectui dentur,tortæ pullulabunt, scabræ, ac deformes, nullo caudicis splendore, nullo ramorum ordine conspicientur. Absq; enim cultura sterilescunt, atq; exuta miti natura, syluestrem nonnunquam induunt: quandoq; in alterius genus meabunt, & ante ætatis legitimum

legitimum tempus emorientur. Quare Plinius illam inter remedia ad arborum morbos posuit. Qua si carebunt, minimè valentes, ac fructiferas habere possumus. Et has sic derelictui habere censorium erat. Itaque occando, ac stolones remouendo, efficimus vt paruo tempore augescant, & fructum ferant. Vt beneficium aliquod illis impendere videamus, quum vel sitientes irrigamus, vel famescentes pascimus, veluti hoc patrocinio gratiam par pari nobis referendo pretiosiores atq; maiores fructus largiantur, vt quæ anteà steriles negligentia erant, è syluestri in vrbanum habitum transeant. Sæpe etiam sapores & odores in melius commutant. Quod eleganter nobis testatur Lucretius:

Lucret. lib. 1. *Postremò quoniam incultis præstare videmus*
Culta loca, & manibus meliores reddere fœtus.

Deniq; terræ cultu quod maximum ad diuturnitatem erit, validiores radices erunt. Politiones antiqui, Nonio Marcello autore, agrorum cultus diligentes vocabant: & illi bene cultos campos politos dicebant. Ennius in quarto Satyrarum: Testes læti campi, quos gerit Africa terra politos. Idem in nono Annalium: Rastros dente carpsit causa agri poliendi. Sicuti enim in cæteris rebus polita dicimus omnia exactè culta, & ad nitorem deducta, ita campos diligenter elaboratos, politos. Plantarum autem culturam primus inuenit Eumolpus Atheniensis.

Artem & ingenium, naturam adiuuare & immutare, & de huius seculi negligentia. CAP. II.

SEQVITVR Naturam ars ipsa, & industria quæ ipsius Naturæ præitrix, & penè magistra est, veluti hæc sæpe industriæ cedat,

His fauit (inquit Papinius) *Natura locis, hic victa colenti*
Cessit, & ignotos docilis mansueuit in vsus.

Quod si in aliqua agriculturæ parte, maximè circa arbores ipsas euenit, quarum plures humanis ingenijs veriùs fiunt, quàm nascantur. Hinc variæ insitiones, hinc propagationes, hinc plantarum monstra, & adulteria. Illæ artificio citra mare, atq; è longinquo apud exteros nauigarunt, & in alieno solo domicilia conquisitis nouis sedibus partim industria, partim sponte ac beneuolentia posuere. Quid autem est, quod ab homine diligentia, aut cura, effici non possit? Sed quoniam non ex aëris flatúsve ratione, soli, alimentiq;, & aliarum rerum, non vbiq; omnibus arboribus opitulantur. Igitur his ex ingenio atq; industria succurrendum, atque multa excogitare & experiri, quæ anteà ignota erant. Quod pluribus bene successisse, quandoq; etiam extra spem, compertum est. Grauioris enim cœli multa remedia antiqui tradidere, quibus mitigetur: vt etiam cœlum terræ parere cogamus: vt in siccis Septentrionem spectent, in humidis verò orientem. Medica malus non nisi in calidis & algentibus prouenire solet. At nunc etiam in frigidissimis cum sua dote visuntur in capsis & corbibus sata. Quæ in hyeme in caueis sæpe hac causa ædificatis, vt à frigoris iniuria defendantur: Vere autem in locis apricis, captato Solis ca

lis calore locantur: Hacq; ratione huius generis arbores apud Neustrios loco frigidissimo conspiciuntur. In frigido loco nos posse habere Palladius hoc modo docuit: Arborem in meridianã plagam disponere conueniet,aut in loco parietibus munito: quam itidem hybernis mensibus agresti stramine vestire oportebit, & post ingruentibus caloribus tegmine denudare. Pestiferam verò soli luem atq; maciem in terra exili cultoris prudentia, plurima fossione, stercoratione, desiccatoq; subterraneis aquæductibus loco domare poterit,efficereq; vt in eo viuant vltrò arbores. Sed & quod in eo deerit, cura & imperio emendare. Etenim palma, omnibus prodentibus, locum salsum desyderat. Quòd si Natura talem locum non præbuerit,solent agricultores regionis illius, in qua nascitur, terram sale aspergere:verùm non id circum radices,sed longiùs quantum sextarius abest. Terræ verò naturam humana diligentia mutat, saporum etiam ac odorum vim:&,quod omnium difficillimum est, cœlum compescit. Quæ omnia experimento didicere antiqui.Quorum quidem erga ipsas arbores studium,ac laborem,non possum solùm non valde probare,verùm etiam laudare,atq; demirari.Plurima enim occulta & ignota adinuenerunt,quæ posteà promiscuo vsu esse communia cœperunt: effecereq; sua solertia, vti res arboraria longè fœlicior, longè elaboratior, multoq; suauior, ac nobilior redderetur, & haberetur: vt à viris illustribus, vt iam dictum est, proprijs manibus tractaretur. Sed nunc modò quod ægrè ferendum,à solis rusticis colitur,etiam ignoratis,minusq; præterea obseruatis antiquorum super hac re præceptis, eiusq; penè artis, quam exercent, ignaris: quæ nunc internecione memoriæ ferè inducta sunt.Quo fit,vt res ipsa olim tam celebris,nunc vilis,& ferè derelictui sit. vt etiam in multis prouincijs,aliquot arborum genera,quandoq; illis peculiaria,perierint,aut saltem vt illorum cognitio nesciatur,veluti Platanus in Gallia, Hispania, Italia, in qua frequens piperis arbor fuit, vt in illius montibus (autore Plinio) erraret, atq; etiam fœliciùs. At nunc omninò caret. Quædam verò solùm nomine tenus nobis notæ. Nonnullarum etiam genera multa penitus ignota,quæ forsitan apud nos nascantur, eas tamen ignoramus. Quædam verò nobis nominibus cognitæ, nedum visu. Quarundam etiam ne vllum quidem vestigium remanserit, vt illas nobis interijsse existimandum sit. Arborum tamen culturam,sicut & artes omnes, restauratum iri spero, vt iam prosperum initium sortita sit: studiumq; accendi erga arbores in dies video. Sed horum,quæ suprà asseruimus, exempla aliqua, vt res probabilior, manifestiorq; sit, in medium afferenda.

Fructus vel præcoces,vel serotinos,arte fieri. CAP. III.

RBORES quædam artificio præter illarum naturam, ex antiquorum libris demutare ostendendum, vt à præcocitate incipiamus. In quibusdam enim prouincijs ficos hybernas esse Plinius scribit: verùm id arte,non natura: veluti in Mœsia genus quoddam arborum est, quod post Autumnum fimo contegunt.

Itaq; grosſuli,qui mitiore ſole cum arbore refoſſi,poſteà in lucem remiſſi nouos alios ſoles,quàm cum quibus vixere,tanquam naturæ auidi, accipiunt,& cum venientium flore matureſcunt, alio præcoces anno. In tractu etiam gelidiſſimo Arietis cornu iuxta ficum ſepultum, ad maturitatem impellit.Admirabilis eſt huiuſce pomi feſtinatio,vnius in cunctis ad maturitatem properantis, arte naturæ. Ficum ſerotinam antè tempus præcocem Græci faciunt, prodentibus illorum autoribus : vt ſi piper,fimum columbinum, ac oleum radicibus indideris. Alij matureſcere cogunt, ſi ſæpe longioris fici ſucco, cum oleo & pipere miſto, groſſi, cùm incipiunt rubeſcere,inungantur.Serotinam verò,& ſi natura minimè ſit, faciunt,ſi groſſi cùm fuerint fabæ magnitudine,decutiantur : tunc enim alteri ſubnaſcuntur,qui ſeriùs matureſcunt, atq; in hyemem differuntur. Eædem cùm frondeſcere incipiunt, ſi cuiuſq; rami cacumina detrahantur,fertiliores, firmioresq; fiunt. Ceraſi autem fructus, calx radicibus admota præcoces facit, cogitq; citius matureſcere, nonnunquam cum arboris detrimento,ſæpenumero cum morte,vt arbos ruſticorum auaritiæ inſeruire cogatur. Mori arbos feracior, atq; præcocior fiet, ſi perforato hinc inde trunco,ſinguli cunei,vel terebinthi,aut lentiſci adigantur. Roſam enim temporiùs habebis, ſi circa radicem, pedalem ſcrobem in gyrum defodieris,& aquam calidam calice incipiente germinare infuderis. Quod ſine temporis intercapedine habere deſyderes, ſingulis menſibus loco ſtercorato, roſas pangito. Si autem media in æſtate (ſcribente Democrito) bis in die rigetur, Ianuario menſe fructum ſeret. Ex Hermete Ægyptio prodit Albertus, roſam ſanguine commiſtam, atque in terra plantatam,item ſanguine irrigatam, in hyeme florem ferre : præſertim ſi verno tempore rami leniter ligentur, ne conceptũ humorem effundant. Roſas autem è veſtigio albas habebis, ſi, cùm incipiunt aperiri, ſulphure ſuffumigaueris. Eaſdem odoratiores habebis (autore Didymo) ſi iuxta fruticem,alium odoriferum fruticem plantaueris.

Vt fructus aliquarum arborũ ſine oſſe,& putamine fiant, & de nonnullis alijs. CAP. IIII.

IVGLANDES, amygdalæ, ac omnes huiuſcemodi arbores, quarum fructus forinſecus tecti ſunt, eoſdem abſque putamine ferent, ſi confracta nuce, illæſus nucleus permanſerit,& lana,aut recentibus vitis,vel platani folijs,ne à formicis corrodatur, & ſic obuolutus, in ſeminario plantetur. Quòd ſi iam ferentem in hoc genus velis commutare, per annum continuum ter in menſe lixiuio irrigabis. Sine nucleis mala punica fore Africanus promittebat, ſi dempta medulla ſurculus obruetur : & dum comprǽhenderit,quod emergit,amputetur.Eodem item autore,perſicus etiam ſine oſſe fructus producet,ſi ſtipitem in fine perforaueris,& excuſſa medulla, ſalicis aut corni paxillũ adegeris. Ceraſia ſine oſſe naſci Martialis (referente Palladio) aſſerebat,ſi tenera arbuſcula ad binos pedes per medium, vſq; ad radicem fiſſa ſit, & abraſa ferro partis vtriuſq; medulla, vt ſtatim

vt statim seiunctas partes secum vinculo perstringas,& laterum commissuras fimo oblimas, ductaq; post annum cicatrice prædictam arborem surculo,qui nondum tulerit, inseris. Eodem autore,atq; ex eodem Martiale,plurima in grano punico mala erunt,si tithymali, & portulacæ succo æqualiter misto,si arboris truncus ante,quàm germinet, illinatur. Fici autem esus, deiectionem moliri Democritus affirmabat,si nigrum veratrum tritum simul cum lactuca marina ad summas radices deijceretur. Armeni (vt autor est Mesues) pruni arboris stipitem duobus tribúsve locis, palmi vnius interuallo tenuiter perforant,iniectoq; scammonio os obturant:inde poma magis, magisq; purgantia rigari. Diophanes in suis Georgicis, & post eum Didymus, punicæ mala rubicundiora agnasci asseuerauit,si glandium cinere arboris radices aspergerentur. Alij verò, si plantam aqua cum balnearum lixiuio mista irrigaueris. Tradunt etiam candidos acinos fieri, si argillæ, & cretæ, & gypsi quartam partem, per triennium radicibus,terræ genus hoc,adiunxerit.Mala punica miræ magnitudinis habebis, si circa arborem olla fictilis immergatur, & intrà ramus cùm flore inflectatur, atque obruatur, ligatus ad palum ne resiliat. Contra autem aquæ incursus muniri debet. Per Autumnum autem patefacta suæ amplitudinis mala exhibebit. Rubescit persicus, rosis sub rubris consitus. Grandia hæc arbos feret,si florente, per triduum lactis caprini sextarius radicibus ingeratur. Teneras autem nuces creabunt (autore Palladio) si ablaqueatis ante florem radicibus, aqua calida per aliquot dies ingeratur. Hederæ enim corymbum decorum habebis, si tria conchyliorum vstorum,& contusorum cinere asperseris,aut alumine irroraueris. E nigra alba fiet, si terram albam macerabis, & hederæ radicibus, per dies octo infuderis. Malorum & pyrorum omnium fructus, in animalium figuras,vel aliarum rerum, hoc modo effigiabis: Rei simulacrum intrinsecus gypso lutóve formabis,tenui,quoad fieri poterit, tegumento,quò minùs graue sit.Quod etiam æquè in duas partes diuidi debet,vt probè coaptari & committi possit.Quum autem ad dimidiam sui augmenti partem fructus deuenerit,includes, & vinculis, ne à fructu diuelli posit,aptè munies.Ad tempus enim maturitatis talem figuram præstabit. Multa alia huius artis exempla in hoc opere describuntur, quæ Græci autores suis libris inseruerunt. Quæ quisquis diligens agricola, an sint vera, experiri poterit, & videre ánne tales hi fuerint in his scribendis,quales multi in historia,quæ à Latinis tradita,veriora verò suspicanda, sed experimento omnia exploranda.

De arborum cultura, & eius tempore, & de fossione.

CAP. V.

ARBORVM autem cultura non eadem,communisq; esse solet omnibus. Specialem enim aliæ, cæteræ alteram, plurésve, ac differentes:quædam omnibus generatim conuenit: nonnullæ autem diligentius, aliæ non ita. Fossionem autem, ablaqueationem,stercorationem,rigationem,purgationem,putationem,paucæ re-

periuntur, quæ non desyderent. Omnibus certè fossionem vtilem fore, & quàm plurimum prodesse, cuncti existimarunt, veluti herbis sarritionem. Si quidem crebra fossione coalescere, citiusq; incrementũ accipere arbores, manifestum est: nempe ea, quæ pabulum vel auferunt, vel impediunt, tollit. Solum etiam humectius reddit, præsertim si pluuiarum tempore id fiat. Ad hæc enim humo permistus aër, humorem quendam euaporatum atq; alimentum præbet. Permisceatur enim terræ, cùm hæc agitatur, necesse est. Squallidum atq; siticulosum sæpissimè fodere & agitare, idq;, per Autumnũ & Hyemem, & nouo Vere oportet. Palustribus enim locis fossio pernecessaria: nam immistus sol desiccat. Fosfionis autem tempus non vbiq; idem. Quidam quidem mense Martio fieri volunt, vt vbertim, & pulchrum fructum ferant: plures statim in Autumno: multi in hyemem spectant, quo tempore terram aperiunt, & sitientibus atq; famescentibus cibum quærunt. Æstate nunquàm, ne Solis ardor radices adurat: præter quàm in solo pingui, ac luxurioso, quod sua firmitate contra Solis calores sese tueri posfit. In quibus verò multum, & crebrius, atq; hoc etiam in palustribus fodiendum erit, vti afsidua terræ versione desiccetur locus. Alij radices à gelu cumulis hyeme, æstate ab ardoribus vindicant. Illud in macris, & frigidifsimis: hoc in feruentioribus, & hoc luna plena. Cato per sementem scrobes ficis, vlmis, inuerti præcipit. Vbicunq; enim circunfodiendi arbores ratio expetit, in orbem pedes ternos. Verùm neq; id pratis Plinius admittit. Quando verò plantæ soli viriditate oblectentur, & Solis humorisq; amicitia radices in summa tellure oberrent. Quod Palladius in solis malis exprefsit. Sed id adultis solis indulgendum. Nouellæ autem fofsione ad incrementum adiuuandæ. Et hoc etiam prudenter peragendum, ne dum altius, radices lædamus. Ficus post vineas maiores operas desyderat. Prunus afsidua fofsione gaudet, & frequenti humore. Salicta, & genistæ fodienda primo triennio, hoc est, crebriùs, veluti nouella vineta. Cùm deinde verò conualuerint, fossuris tribus contenta esse oportet. Segniùs enim culta celeriter deficiunt. Nam tametsi cura afsidua impendatur, intereunt plurimæ salices. Quare in loco propinquo mergis propagari debent, curuatis, ac defofsis cacuminibus, quibus restituatur quicquid anteà interierit. Anniculus deinde mergus, à stirpe decidatur, vt suis radicibus ali pofsit. Salix verò perticalis, crebro foditur. Nam huiusce naturæ est, vt non nisi in humidis ac palustribus veniat, vt non minùs quàm vinea pampinetur, vt potiùs in ramorum longitudinem, quàm latitudinem euocetur. Salicta itaque & runcanda, deputandaq; sunt, circa ea propter ingentem illorum & vtilitatem & necefsitatem inuigilandum. Nunc de arundinetis, quorum item vtilitas magna, igitur cura diligentior. Cùm senuit, repastinandum erit. Senectutis verò indicium, cùm vel exaruit situ, vel cùm plurima annorum inertia, gracilis arundo prodit. Tunc deintegro intercidi, confodiq;, & discarificari debet. Quod opus castrationem rustici vocitant. Hæc arundineti resectio cæca: quia non apparet. Interea verò, quid tollendum quídve relinquendum sit, sanè videndum. Quamobrem

obrem tolerabilis arundo antè caſtratur, quàm cædatur, quatenus calami, velut indices demonſtrant quid eruendum ſit. Tempus autem repaſtinandi, & conſerendi eſt, prius quàm oculi arundinum germinent, autore L. Columella. Nouum caſtanetum, autore Palladio, aſſiduè circunfodi debet. Punica Autumno & Verno temporibus circunfoditur. Morus, palma, ceraſus, meſpilus, citrus, circunfodi volunt. Hac autem ratione maiora poma fient. Cydonia, ſi non fodiatur, aut ſterileſcit, aut fructu degenerat.

De olueto fodiendo, & roſarijs, & quòd inter arbores nihil ſerendum. CAP. VI.

NON eadem omnibus erga olueta fodienda ratio. M. Cato per ſementem ſcrobes oleis inuerti præcipit, ſummopereq; cauendum ille exiſtimat, ne altiùs id fiat. Nam, vt ille ait, qui oletum ſæpiſſimè & altiſſimè miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit. Si malè arabit, radices ſurſum abibunt, craſſiores fient, & in radices, vires oleæ abibunt. Plinius autem vetus oliuetum, omnibus annis, à ſolſtitio, cum æſtibus terra hiat, circunfodi, pedali altitudine, ſcrobe duobus cubitis ampla. Columella autem maturum oliuetum in duas partes diuidit. Itaque ſic diuiſum omnibus annis æqualem adfert. Sed minimè arari bis anno debet. Nam ſicut non continuis annis, ſed ferè altero quoque fructum fert: eximia quoque eius ratio eſt, quadam beneficij compenſatione, vt leui cultura ſuſtineatur, vt cùm ſe vix induit, impenſam vllam expoſcit. Quòd ſi quam recipit, compenſatione etiam beneficij accepti memor, fructus multiplicat. Neglecta verò annis compluribus, non deficit tamen, vt interim etiam patrifamilias præſtet, vt ex minore vel auaritia domini, fructum aut diminuat, aut largiatur. Omnis circa oleas herba vellatur, & quoties herba ſe infuderit, & ſubinde ducta à trunco terra, & permiſta in aliquantò altiores cumulos congeratur. Oleam verò, quam ſeueris, vt citò creſcat, ſemel in menſe ſarrire Cato præcipit, ac circum capita oleagina quot menſibus, donec trimæ erunt, fodere oportet. Hoc enim modo cæteras arbores procurare vult. Roſaria fodiuntur altiùs, quàm fruges. A Fauonio foſſam oportet opponi, iterumq; ſolſtitio. Vltra quinquennium non durare. Theophraſtus autor eſt, niſi aut adurantur, aut recidantur. Illo enim modo iuueneſcunt, & plurimum proficiunt. Inter arbores enim ea ſerenda minimè oportet, quæ graui ſunt odore, vt raphanus, halimon, aut ea, quæ plurimum alimenti ſugunt, vt eadem rapina fameſcant. Qualia ea eſſe ſolent, quæ craſſiore corpore exiſtunt. Nam ab illis propinquum odorem, vt ſæpius fructus mutuantur. Multorum etiam ſatu, terra maceratur, vt ciceris & lini ſemina nocent. Alterum quòd ſit ſalſæ, alterum quòd ſit feruidæ naturæ. De vltimo Vergilius:

Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ: Georg. 1.
Vrunt lethæo perfuſa papauera ſomno.

Neq; enim dubium quin & lino infestetur ager, sicut & milio, & punico. Plantis etiam molestus Cytisus. Omnia enim fermè enecat: sed eo valentiùs eruum. Hoc autem vel cytisum interimit. A fabis florentibus non attingi hederam aiunt. Id enim noxium, & exitiale tempus est.

Arbores nonnullas esse, quæ culturam aspernentur.

CAP. VII.

ARBORES omnes culturam desyderant. Sed & quædam huius naturæ inueniuntur, quæ omnino hominum ingenium, & operam omnẽ aspernentur, vt illæ deteriores reddantur, sæpe etiam emoriantur. Solo enim naturæ genio contentæ, vt sunt ferè syluestres omnes, quales abies, pinaster, & resiniferæ omnes, præsertim verò eæ, quæ in syluis degunt. Quod & testatur Vergilius:

Georg. 2. *Et dubitant homines serere, atq; impendere curam?*
Quid maiora sequar? salices, humilesq; genistæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus vmbram
Sufficiunt, sepemq; satis, & pabula melli.
Et iuuat vndantem buxo spectare Cytorum,
Naryciæq; picis lucos, iuuat arua videre
Non rastris hominum, non vlli obnoxia curæ,
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice syluæ,
Quas animosi Euri assiduè franguntq;, feruntq;.

Eiusmodi etiam ferè illæ sunt, quæ alienas regiones inuisere non curant, in sua natiua origine, curam humanam, sicut reliquas regiones, exosæ. Myrrhæ radices rastris læduntur, ac illo instrumento balsamum nitescit. Thus verò (autore Theophrasto) omnem manum recusat. Cupressus etiam neq; omnium regionum accola, circunfossuram renuit. Syri erga palmas nullam curam adhibent, purgant tantùm. Hedera, & arbutus, si Propertio credimus, laborem omnem verentur,

Propert. lib. 1. *Aspice* (inquit ille) *quos summittat humus formosa colores,*
Et veniant hederæ sponte sua meliùs:
Surgat & in solis formosius arbutus antris.

Celastrus horret culturam: quam si aliquando patiatur, degenerat. Sorbum cultura dulcius reddit: verùm minùs odoratum. Amygdalæ, si fossione colantur, florem amittunt: nec insitas circunfodere oportet priùs, quàm validè ferre cœperint. Sunt & arbores nonnullæ, quæ absque cultura valent, latius tamen ea adhibita: vt de arbuto nonnulli, arbitrantur. Quædam autem cùm iuuenes sunt, coli nolunt: quæ si adoleuerint, operam ampliùs nullam deposcunt. De his sic Vergilius:

Georg. 2. *Contrà non vlla est oleis cultura: neq; illæ*
Procuruam expectant falcem, rastrosq; tenaces,
Cùm semel hæserunt aruis, aurasq; tulerunt.
Ipsa satis tellus, cùm dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges.

Hoc

Hoc pinguem, & placitam paci nutritor oliuam.
Poma quoq; vt primùm truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas: ad sydera raptim
Vi propria nituntur, opis haud indiga nostræ.

De ablaqueandis arboribus, & quo tempore.

CAP. VIII.

ROXIMA fossioni ablaqueatio est: Nam easdem illa facultates habet,& parum ab illa differt. Est enim ablaqueare, circa caudicem fodere, & dolabra terram diligenter aperire, & purgatis omnibus velut lacus efficere. Itaq; ab lacubus Ablaqueare verbum dictum est. Ad hoc enim prouocatur terra,vt soles,imbresq; imbibat. Ad augmentum enim, multum ac plurimum,sicut fossio prodest,vt quantò citiùs crescere arborem desyderes, eò frequentiùs si per loci regionísve naturam sit, ablaquees. Omnes quippe arbores,postquàm satæ fuerint,vt festinantiùs accrementum recipiant, ablaqueantur. Eum etiam Plinius commune erga arborum morbos,remedium esse dicit:quæ non minùs ipsis,quàm vineis necessaria, nec minùs negligenda. Omnibus verò per Autumnum & sementem,præsertim circa oleas fieri debet. Columella post æquinoctium autumnale. Vere etiam,sed ante germinationem: pyro tamen floris tempore conueniens. Aquosis verò frequentiùs: plures tempore pluuiarum, aut cùm venturum imbrem præsentiunt.Morus ac persicus,circa Calendas Octobres,& omnes siccioribus.Illam tamen auidius aliæ magis concupiscunt,veluti myrrha. Hæc enim ablaqueationibus (scribente Plinio) mirum oblectatur. In cliuo autem positæ,ita ablaqueandæ,vti incilia excitentur, quæ limosam aquam ad caudicem deducant. Quod in oleis apprimè obseruandum. Illud item maximum inter ablaqueandum custodire conueniet:vt omnem radicum sobolem,exceptis inferioribus ac robustioribus conuellamus. Etenim quæ per summa cæspitum inhærent radices,scindi par est. Nempe firmioribus alimentum auferunt, atq; ita eas interimunt, quæ maximè ad plantas reseruantur, cùm per has arboribus cibus subministretur.Frigore etiam ac æstu illæ laborant,quibus arescunt & intereunt: vt præterea hac ratione cæteris non parum officiunt. Quare diligentiùs perquirendæ, atq; excidendæ sunt. Nam paucas radices,verùm solidas,dimitti oportet,ex quibus vel in vetustate,matris loco delectæ, succedant.

De stercorationis commendatione & eius inuentione, & de fimorum differentia.

CAP. IX.

AXIMA agris,satisq; omnibus, vtilitas stercorationis inuentio. Nam illa terram, etsi bonam, meliorem tamen reddit, vitiosam verò ampliùs iuuabit. Agrum solutum & lepidum facit. Porrò, inquiente rerum Naturæ doctissimo Hippocrate, Terra fimo satiata calorem satis subministrat, & frigus, geluq; propellit, quod

quod alioquin arboribus nocens futurum erat: eò enim languentibus ſuccurritur. Quippe etiam illa arbores vberiùs præbent fructus: ſuauiores etiam, propulſis amaritudinis ſuccis. A qua verò nec Reges ipſi manus molles abſtinuerunt. Nónne Augeas Solis, vel, vt alij volunt, Neptuni filius, Helienſium Rex, fimo lætificare agros in Græcia primus excogitaſſe traditur, rem profectò totius agricolationis viliſſimam, atque immundiſſimam, &, præter ipſam vtilitatem, equidem dignam vt nedum vilioris agricolæ manus fœdaret. Quod Hercules vbi ab eo didiciſſet, poſteà in Italia Sterculo Fauni filio Regi ſuo diuulgauit. Alij Sterculinum ſcribunt. Cui propter hoc inuentum, immortalitatem poſteà tribuerunt. Alij Stercem Pici patrem vocarunt: quem alij Stercutium vocarunt, Deumq; agriculturæ vocarunt, inquiente Auguſtino in ſua Dei ciuitate. Macrobius Romanos Saturnum Sterculium vocare ait, quòd priùs is ſtercorare docuerit, & fœcunditatem agris comparauerit. Seruius in nono Æneidos, Pilumnum fratrem Pilumni ſtercorationem inueniſſe dicit. Apud Homerum, regius ſenex agrum ſuis manibus lætificat. A Stercoratione autem Sterquilinus deus, ſicut à ſarritione Sarritor, ab occatione Occator, à ſatione Sator, vt hic in Georgicis ſcribit. Sed antè, fimorum differentias, quàm de ſtercoratione tractare, congruum denotare erit. Vt ad hoc potiſſimum fimus ille ſeligatur, qui & plantis vtiliſſimus. Tria igitur ſtercorum genera præcipua Columella poſuit, quod ex auibus, quod ex homine, quod ex pecudibus: omnia tamen ex vi, differentia. Etenim auium primum habetur: ſed harum præcipuum quod ex columbarijs egeritur, maximè propter caliditatem. Nam & terram fermentare compertum eſt. Deinde verò quod gallinæ, cæteræq; volucres edunt, exceptis tamen paluſtribus, ac natantibus, vt anſeris, & anatis: nam illarum, propter humiditatem, noxium eſt: alijs tamen miſtum, vtile erit. M. autem Varro præſtare arbitratur, quod ex turdorum auiarijs deijcitur. Secundum omnium proinde habetur, quod homines faciunt, quod acerrimum dicit Theophraſtus. Nam per ſe, naturæ feruentioris eſt. Idcirco terram perurit, priuatimq; omnes herbas corrumpit, & perdit. Quamobrem villæ purgamentis miſceri debet. Multi omnium optimum exiſtimauere. Tertium locum obtinet, pecudum: atq; in eo etiam diſcrimen eſt. Nam primnm habetur, quod aſinus egerit: quoniam id animal lentiſſimè mandit, ideoq; faciliùs concoquit. Leue, confectum, ac idoneum eſt. Protinus enim aruo ſtercus reddit, naturaq; fertiliſſimum, & plantis omnibus commodius. Poſt hoc ouillum, quòd pinguius ſit. Ab hoc enim caprinum: mox cæterorum iumentorum, armentorumq;: ſed bubulum, equorum, ac mulorum poſtponitur. Nam iſtorum duorum viliſſimum atq; deterrimum eſt. Suum verò ſpurcitias damnat Columella. Alij, inter quos Theophraſtus, laudant, vt hic ſecundum aſſerat. Compertum enim eſt malo Aſſyrio & amiciſſimum & vtiliſsimum. Horum autem in vniuerſum omnium, primum locum habet columbinum: alterum humanum, tertium aſininum. Quarto loco erit caprinum: à quo conſequens eſt, ouillum: poſt hoc verò bubulum. Sed eaſdem facultates

erga

erga arbores iuxta ordinis bonitatem hæc præstant, veluti sequenti capite demonstrabitur.

De stercorandis arboribus, & quando, & de forma.

CAP. X.

PROTAGORAS Platonicus, quædam vtilia esse hominibus, quædam non: quædam bobus, quæ non equis, & econtrario. Sterquilinium verò arborum radicibus prodesse, ramis verò ac caulibus nocere: vt qua parte sit locandus fimus, nos docuerit. L. item Iunius Columella pomaria in ea parte ponit, qua omnis stercorata cortis, atq; balineorum colluuies, & ex oleis expressa amurca influere posit, quòd eiusmodi alimentis delectetur arbos. Stercoratio autem arborum, sicuti omnes agricolationis partes certum tempus habet: quod in Autumno esse volunt. Huius verò temporis ac hyemis sequentis humiditate, stercoris calor humescit. Nam ex fimo madefacto, liquor pinguis ad radices transmissus, mirè arborem alit. Per æstatem autem, atq; in ipso Solis feruore, non admouere, optimè consulitur. Quod si contrà fiat, futurum, vt stercus calore adiutus, ac si ignem igni addideris, radices adurat. Solo duntaxat pluuio & humido, Vere stercorare. Secunda verò temporis obseruatio erit, omniũ autorum vna concordi sententia, vt luna silente, stercus inijciatur, maximè verò, inquiente Plinio, cùm menstrua dimidia est. Hac tali ratione, mirum in modum effectus & vbertas eius augetur. Agrum herbis liberat. Contrà verò disiectum, herbarum excretionem plurimùm adauget. Præthereà seruandum apprimè erit, vti modus adhibeatur. Aliæ enim magis fimum diligunt, aliæ minus. Neq; idem vniuersis, neq; idem pariter omnibus conuenit. Cauendum quoque ne immaturiùs, néue validiùs quàm opus sit, admoueatur. Nonnullæ verò acerrimum, aliæ minùs acrem concupiscunt. Cæteræ penitus leuem, aut præter alias peculiarem. Crebra igitur, ac largior, humidis agris commodior. Siticulosis ac gracilibus, modica esse debet. Bona quippe terra, multo stercore opus non habet. Tenuis verò & imbecilla densius desyderat. Pro ætate etiam arborum inferendum. Nam adultis multum, iuuenibus verò minimum, idq; non nisi tertio anno: nam si antè hoc fiat, adhuc teneræ, & nimij caloris imbecilles, ne fimo adurantur, timendum. Nam si præter modum copiosiùs ac effusiùs stercorentur, sua vi radices inebriabit, & peruret, atque, vt iam dictum, si intempestiuè misceatur. Sed neq; id anniuersariè fiendum. Nam olíueta, non nisi intermisso triennio stercoranda fore censent. Pyros interiecto anno, bubulo stercore lætificant: hoc arbitrantes, crassiora poma generari. Obseruant etiam ne annuo stercore vtamur, verùm tantùm triennali vel quadriennali. Quòd per hoc tempus, quicquid fœtidum inerat, euaporauerit, & euorauerit, quicquid durum decoxerit, ac emollierit. Acerrimo enim delectatur olea, humanum tamen omnino respuit. Myrtus, punica suillo maximè delectantur, vt hæ fructiferæ reddantur, dulcescunt etiam (autore Theophrasto) & illo etiam amygdalæ

maiores atq; delicatiores fiunt. Illud autem omnium consensu constat, stercore non acri, neq; vehementi, sed leui ac facili esse vtendum. Quamobrem ruminantium præcipuè stercus capiunt. Quod autem acerbum, atq; vehemens est, mirum calefacit, interdum etiam exsiccat. Quod si eo vtendum sit, vbi facultas aliud non porrigit, parciùs eo vtuntur, vel cum terra miscent, vt si satam protinus stercorare velis, vt cùm columbinum addis. Alij verò certam mensuram præscribunt, secundum fimorum genera. Singulis arboribus stercoris caprini libras sex Columella dispertit. At in stercorandis arboribus, hoc non indiligenter custodiendum, vt ablaqueatio stercorationem præcedat. Neq; statim illud ad radices inijciunt, sed paulò à trunco longiùs: quod posteà terra obruunt, ne Solis halitu vires amittat, & vt prædicto alimento permista terra pinguescat. Autore etiam Vergilio;

Georg. 2.

Quod superest, quæcunq; premes virgulta per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.

De calce, ac cinere, atq; his, quæ fimi loco inijciuntur. Et de arboribus, quæ stercorari nolunt. CAP. XI.

SVNT & alia multa, præter animalium excrementa, arbores impinguantia, & lætantia, quibus fimorum loco vtimur, vt calce. Sed frequentius quædam prouinciæ, vt Hedui, & Pictones, autore Plinio. Calx vtilissima reperitur, quæ ex pellicariorum officinis deijcitur. Nam hæc mirum in modum luxuriare facit fronde arbores, & etiam æstate refrigerat, vt vice & irrigationis & stercorationis fungatur. Huiusmodi vtuntur Symphoriani. (Est autem Symphorianum, agri Lugdunensis primarium oppidum, vnde mihi origo.) Nam illic ex loci opportunitate, & torrentis nomine Orsonis natura, huius artificij plures homines sunt, ad quod calce vtuntur, quam postmodum reijciunt. Cinere alij vtuntur, quem arborum radicibus aspergunt. Oleas autem cinere ex fornacibus calcarijs multùm gaudere expertum est. Quidam ficus suffodiunt, vbi puluere opus est. Sed & modum adhibent, vt singulis arboribus modius cineris sufficiat. Alij cinerem terræ miscent. Nam eo leuior fit: credentes etiam hinc pomis argutos sapores contrahi. Salis etiam vim, in palma & lentisco cinis habet: verùm leuiorem. Macies prætereà arundineti, cinere aut stercore adiuuanda, propter quod plerique cæsum arundinetum incendunt. Myrtis vrinam, & pellicum spurcitias, cùm germina prosilierunt, adhibent: quasi fructus sine nucleo interiori ita reddi possit. Suis folijs persicum Palladius lætificat. Latere è parietibus tuso, sabinam mirè ali tradunt. Arbores autem seminibus lædi. De quibus nonnullis suprà in confesso est. At illæ contrà iuuari, vt stercoratione etiam, certum est, veluti lupino, faba, vicia, præsertim pabulari, eruo, lente, cicercula, vt tamen post horum messem, aratrum statim subsequatur, & quod falx reliquerit, priusquàm arescat, vomis rescindat, atq; obruat. Planè si radices eius, pabulo desecto, relictæ inaruerint, omnem solo succum deprædabuntur, vimq; terræ

terræ absument. Hoc enim pro stercore cedit. Horum tamen segetem plures siliquari non permittunt:sed & eius manipulos circa arborum radices occulunt. Fabarum enim putamina radicibus iniecta, eas enecare quidam arbitrantur. Inter arbores cerasum, fimum vsqueadeò abhorrere existimant,vt admoto eo etiam degeneret. Stercoranda sit nécne palma, inter autores ambigitur, alijs illam fimo lædi asserentibus, alijs id concedentibus. Priùs tamen fimus misceri debet: quod facere Rhodienses inquiunt. Cupressus etiam fimum renuit. Ignis aliquibus prodest, vt arundini. Itaq; ambusta,densior,mitiorq; assurgit.

De irrigatione arborum,& quòd aqua illis necessaria:& fabula certaminis Herculis & Acheloi. CAP. XII.

AQVAM arboribus per quàm necessariam, nemo est qui ignoret. Illud autem omnium constat, solem & aërem, omnia,quæ è terra nascuntur,nutrire. Ideò Plato in suis Legibus aquam nutriendis hortis per maximè omnium conferre asserit.De ea etiam sic diuus Ambrosius in Hexamero: Aqua nutrix omnium virgultorum, & diuersos singulis vsus ministrat,vel è terra scaturiens,vel nubibus effusa, descendat. Quippe radices alit, dat omnibus vires,radicem impinguat, caudicem prouehit, ramos diffundit,folia virescere facit, fructum alit, semina, pomum augere facit. Hæc ille.Præthereà M.Varro statim in limine sui de re rustica operis, Lympham precatur,ac bonum euentum: quoniam sine aqua omnis arida & misera agricultura. Sine successu & bono euentu,frustratio est, non cultura. Homerus etiam in hortis Alcinoi duos fontes posuit:quorum altero horti irrigarentur.Olim Romæ hortorum gratia,cùm id etiam in vtilitatē publicam cederet, priuatis è publicis aquæductibus, aqua concessa: sicut lege, quam S.Iulius Frontinus, de aquæductibus ponit, notum est. Serui Romæ paulò ante Neronis principis ætatem, piscinas binis iugeribus maiores in viridarijs habuerunt, quæ agrorum mensura priscis illis Romanis satis erat,vt nulli prætereà maiorem modum,illorum leges concederent.Siccitate etenim nimia plantas non solùm laborare,verùm arescere,atq; omnino interire manifestissimum. In Thera autem, omnes secundum vias arbores exaruisse:quòd aquæ remedio leuatæ non fuissent, cùm illic per septem annos non pluisset,vt Herodotus scribit. Lucretius:

Et nisi tempestas indulget tempore fausto *Lucret.lib.1.*
Imbribus, & tabes nimborum arbusta focillant.

Imò etiam, illo autore, vertunt se fluuij in frondes. Verùm quòd satis aqua sit necessaria,poëtæ suis figmentis ostendêre,Herculem cum Acheloo sub tauri forma decertasse fingentes, & huius alterum cornu effregisse. Quod posteà vuarum,& omniummalorum ac fructuum refertum Ætolis dedit. Cuius veritas ita se habet, sicuti scriptis Diodorus Siculus mandauit: Hercules in gratiam Calidoniorum, Acheloum amnem in alium cursum diuertit, vt longè plures agros ex fluuij irrigatione feraces reddiderit. Nam, autore Orpheo, referente in primo Georgicorum Ser-

uio, Veteres generaliter aquam Acheloum vocabant. Sed ad rem ipsam. Irrigandæ tunc maximè arbores sunt, cùm siccitates incesserint, & cœlestis humor cessauerit. Circa Canis exortum rigatio potissimùm prodest. Ferè enim tunc contingit vt ardentiores calores esse soleant. Et, vti vno absoluam, Rigua æstiuis temporibus vtilia, Hyeme inimica. Hoc enim tempus pluuium humidumq; esse consueuit, abundeq; absque hominis opera arbores humectat. Autumno verò varia esse solet, quam ex soli, cœliq; moribus ac natura prospicere conuenit. Citrum verò frigoris tempore, aqua mulsa irrigare prodest, quò frigus arceas. Siquidem hyemis frigore, calor, qui terræ inest, magis, magisq; in se cogitur, qui concretam gelu terræ superficiem euaporare nequit, vt inde succus exarescat. Verùm si irrigetur, tepescente terræ sinu, aquam ad radices appetentiùs trahit. Aqua autem in alimentum versa robustiorem aduersus frigus sese agit. Porrò hæc arbos admodum siticulosa, & etiam ad summam ponè terram fibras plurimas & capillamenta agit, & quidem minutissima: quæ globulis inhærentes plurimum succi inde ebibunt. Quæ globulæ, sicciores factæ, penitusq; exustæ, capillamenta destituunt. Quod assidua rigatio prohibet. Quocirca, æstate & hyeme opportuna irrigatione iuuanda. In feruentissimis verò partibus, & locis cliuosis, si per aquarum copiam sit, sulcum è superiore parte dirigere oportet, & lapidibus & alijs purgare, quo fluentiore alueo, aqua in hortos & ad plantas decurrere possit: quin & illarum radices, fossam altiorem faciunt, vti aqua tum abundantiùs influat, tum diutiùs ibi moretur. Quidam vascula aqua plena ad arborum radices collocant, quibus illas refrigerent. Alij lapidum quædam genera ad radices sternunt, vt hyeme humore perfrui possint, æstate refrigerari, viam liberis flatibus præbentibus. Enimuero contra vtrunq; tempus ita præparasse oportet, vt lapides humorem contineant, & æstate à radicibus calorem propulsent. De quibus & conchis sic Vergilius:

Georg. 2. *Aut lapidem bibulum, aut squallenteis infode conchas,*
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit
Halitus: atq; animos tollent sata iamq; reperti,
Qui saxo super, atq; ingentis pondere testæ
Vrgerent hoc effusos munimen ad imbres:
Hoc, vbi hiulca siti findit Canis æstifer arua.

Alij sarmenta ad eosdem vsus substituunt. Alij lignum infodiunt, satis crassum, quod posteà extrahunt. Horæ autem rigandi, matutina, atq; vespertina, ne inferuescat sole aqua. Theophrastus tamen frigidiorem plantis vtiliorem dicit. Multi tamen per totam diem in vasis requiescere permittunt, & serò infundunt. Aquarum item delectus haberi debet. Quæ enim nitrosa, quæq; aluminosa, vel quæ huiusmodi sapiunt, plantas neq; gignunt, neq; alunt. Salsæ enim aquæ plantas nutrire possunt, sed deteriùs quàm dulces. Adurunt enim, augeriq; prohibent.

Quæ arbores parciùs, quæve fusiùs irrigari volunt: & de his, quæ hoc respuunt: & de alijs præter aquam liquoribus, quibus plantæ oblectantur. CAP. XIII.

ED arborum nonnullæ largiores aquas desyderant, vt malus, pyrus: aliæ sobriæ magis, vt nouellæ ferè omnes: & quædam omnino nullam, vt cupressus (autore Theophrasto) vt nouella etiam frequentiùs adaquata omnino moriatur. Ego ipse ex semine satas tales irrigaui, compertumq; experientia habui, illas irrigatione prosperè & augeri & viuere. Assidua enim aquatione, punica acida fit. Nam siccitas his & suauitatem, & copiam præstat. Si tamen nimia caliditas incesserit, quid humoris inspergi debet. Eiusdem verò naturæ mespilus est. Moro creber humor obest. Scribit tamen Palladius, ablaqueatis eius radicibus, vini veteris recentissimas fæces infundendas. Amygdalæ autem, dum fructum pariunt, neq; aquandæ, neq; alia cura tractandæ, ne plus æquo validiores redditæ, fructum in flore amittant. Copiosè autem irrigari palma vult: continuò enim sitit, vt quidam homines, quorum deus Bacchus est: vt propterea amet toto anno bibere, verùm magis scaturientem, quàm pluuiam concupiscit. Aquis tamen aliquatenus salsis delectatur, vt sale infici debeat, si tales loci natura non præbuerit. Dulciores verò atque præstantiores eius fructus facit aquatio: quorum durities & acerbitas tale auxilium requirit. Lentiscus etiam salsis gaudet. Multò fructuosior myrrha, abundè refrigeratis radicibus. Lymphis gaudet & balsamus. Has autem auidè sitire par est, cùm non nisi in algentissimis locis nasci velit: vt hyeme loci etiam genio ardeant. Pistacia irrigatione oblectantur. Poma M. Varro dici posse scribit, quòd potu indigeant. Cydonia enim irriganda, quoties infusio negatur. Maiora enim, atq; citius matura imber efficiet. Frequens adaquatio calculosæ pyro, præsenti est remedio. Ficus riguis alitur, ac magis germine vrgetur, sed pomum eius marcescit, præterquàm Laconica, quæ riguis vehementissimè gaudet. Singularis cerasi ex Palladio irrigatio est. Quas ex canicularum æstu fatigatas trium fontium singulis aquæ sextarijs, post solis occasum, sic ne remedium luna depræhendat, irrigari vult, vel herbam Symphoniacam circum arboris truncum in coronam torqueri, vel ex ea cubile iuxta imum caudicem sterni Palladius vult. Insitas nuper arbores, ab ipsa insitione, vsq; in mensem Augustum irrigant. Multi ad vesperum, spongiæ aqua. Alij vas aliquod supra insitum locant, quod paulatim guttulas per palearum culmos infundat, Vrina hominis surculos valde delectari aiunt, præsertim si eam sex mensibus veterascere passus fueris. In seminarijs verò, plantulas ter in mense, si siccitas intercesserit, rigant. Desyderant enim quod maximè assueuerunt. Nam illis, sicuti cæteris rebus, altera natura, cõsuetudoq; est: Contrà, locis siccis genita humorem, nisi necessarium, non expetunt. Vbiq; enim loci habenda ratio est. Platanos verò mero infuso enutriri, inquiente Plinio, compertum est, maximeq; illud radicibus illarum prodesse. Quod fecisse Q. Hortensium Macrobius meminit, vsqueadeò, vt in quadã actione quam habuit cum Cicerone, ab eo postulauerit, vt dicendi locum secum permutaret, abire enim se in villam velle, vt vinum platano, quam in Tusculano posuisset, ipse suffunderet. Tradunt etiam Sabinam vini fæce mirè ali. Myrtus ho-

minis vel ouis vrina apprimè delectatur, & aqua etiã calida, vt hac etiam ratione nucleus sine osse sit. Fortuitò hoc depræhensum, cum iuxta balinea, neglecta myrtus iaceret. Vrina etiam hominis veteri, malus mirum in modum afficitur, vt eius fructus sapores in melius commutet, sed & ipsos augescit. Multum etiam proderit amurca, quæ salem non habuerit, huic permista. Sed vsus vtriusq; maximè per hyemem est, & adhuc Vere ante æstiuos vapores, dum arbores ablaqueatæ sunt. Oleis verò laborantibus circum radices talem amurcam infundere conuenit, vel hominis vrinam veterem: maximis, sex congij: mediocribus vrnæ satisfaciunt: cæteris æstimanda portio erit. Veruntamen quæ nihil vitij habuerint, aliquando lætiores fient, si amurca rigentur infusa. Quas verò arbores amurca irrigare vis, non altè id faciendum, Catone hoc præcipiente, vim amurcæ forsitan pertimescens.

De arborum purgatione. CAP. XIIII.

CALLICRATIDES autem malos, & nihil frugi homines è Republica amputandos existimabat, quemadmodum arborum superflua. Congruit etiam bono & graui præsidi, autore Vlpiano Iurisconsulto, curare vt malis hominibus prouincia careat. Sed ad arbores reuertamur: vt non minùs ad illarum vtilitatem amputatione superfluorum indigeant, quàm ad vtilitatem publicam ciuitas facinorosorum hominum purgatione. Quemadmodum enim in homine, vngues, capillos, barbamq; tondemus, ac radimus, & tanquam superflua extrahimus, & alijs spurcitijs eum purgamus: & hæc omnia sanitatis & nitoris causa. Sic in arboribus arida, putria omnia, maleq; nata, aut quæ densiùs nimis arctata præferunt, tanquam superuacua, & aliena eximimus: quæ tum alimenta auferunt, tum incrementa impediunt. Quò etiam arbores tum validiùs se habent, tum conspectiùs inspiciuntur. Verùm id aliæ curiosiùs magis, aliæ minùs desyderant, vt in hominũ genere, in quibus alij ex corporis habitu abundantius, in alijs minùs, vt id extra necessitatem, & vsq; ad corporis luxuriam peragant. Myrtus & olea, Androtione apud Theophrastum autore, id studiosiùs poscunt. Sunt etenim quædam arborum genera, quæ cæteris crebriores, tenuiores, & citò arescentes virgulas produnt, quas eximi citius conuenit: cuiusmodi sunt olea, myrtus, vitex. Nullum ad hoc, vt in prædictis, tempus præscriptum est. Minori damno omni tempore extrahi poterunt, cùm ex huiusmodi curatione, & aliquo vulnere arbores laborent. Muscus etiam semper arboribus radi debet. Multi vili panno per pluuias abstergunt. Hoc enim tempore facilè muscus auellitur. Quòd si temporis conditio id elargita minimè sit, pannum aqua madefaciunt. Hoc statim in Martio fieri debet, Hyeme autem minimè. Nam hoc tegumento aduersus frigora sese tuentur. Est enim muscus, maximè ruber, arborum infestissima lues, reptilium domicilium, & impetigo illarum. Cortex etiam illo scaber, ac deformis fit.

De vtilitate putationis, & quæ arbores decacuminari nolunt, & qui primus nemora totunderit. CAP. XV.

NTIQVI (vt rudem adhuc lectorem hoc doceam) teste & M.Varrone & F.Pompeio, putum pro puro dicebant. Vnde putare arbores Donato in Terentium, propriè est falsa & infructifera à veris & fertilibus resecare. In his enim vacantia alienaq;, & non necessaria, vel obstantia, atq; fructum, sobolemq; impedientia, auferuntur, & excinduntur: & quod vtile, & absq; vitio est, relinquitur: quod & in omni etiam re dicitur. Hinc arborum purgatores putatores dicuntur, & putamina purgamenta dicta sunt. Plautus in Captiuis:

Nucleum amisit, retinet pignoris putamina.

Dijs prætereà nihil gratum erat, quod non purum, purgatumq; foret: vnde tractum adagium, de quo Plutarchus in vita Numæ: Ne liberis Dijs ex vitibus non amputatis. Dicitur etiam, rationes putari. Et in multis priscorum monimentis, Argentum purum putumq;, coniunctim legitur, id est, valde purum, &, vt interpretatur A.Gellius, exputatum, ac excoctum, omniq; aliena materia carens, detractis ex eo omnibus vitijs, emaculatum ac candefactum. Imputatum etiam Pompeio, nondum purgatum. Computare etiam Varroni, pro putare. Sed iam satis de vocabuli etymo. Putatione autem arbores multò lætiores erunt, atq; vberiores reddentur, amputatis superuacuis, & nimis improbè prosilientibus & luxuriantibus ramis, qui partim fructus prohibebant, partim alimenta absumebant. Fit enim ceu deriuatio quædam plantarum alimenti, prout aliquis deduxerit. Quippe cùm ad ea, quæ relicta sunt, pabulum confluat, eaq; etiamnum auget, vt liberè natura ad fructificandum impetum suum faciat. Etenim quò pauciora reliqueris, eò feraciùs germinabunt, vt proptereà fructus copiosiùs præstent. Onere etiam pressæ ac languidæ, circuncisis quæ proceritate, quæ pondere premebant, non iniucundo remedio leuantur. Quibus etiam aliena vmbra laborantibus cœlum aperit. In summa, Antiqui tanti arborum putationem, propter vtilitatem, fecerunt, vt deam, quæ putationi præesset, finxerint, quam Putam vocauerunt, Arnobio autore. Decacuminationes autē vocamus, cùm arborum summas extremitates præcidimus. Græci ἐπικοπὴν vocant. Adeò enim hanc quædam verentur, vt hac causa moriantur: vt sunt ferè omnes, quibus ordinatim rami ab lateribus exeunt, vt abieti, pino, pinastro, piceæ, larici, & cæteris alijs: vt cupresso, cedro, iuniperum superaddunt. Quarum nonnullæ, detrūcata coma, & depresso cacumine, aut ignibus adusto, sursum sese non ampliùs leuantur, ramis solùm in latus, deformi facie, excrescentibus, ac germinantibus. Pinum autem & palmam, non emori, sed sterilescere Plinius scribit. Huius autem effectus causam hanc quidam reddiderunt, quòd videlicet siccæ sint naturæ, & meatu rectissimo, atque vnica radice inhæreant: & toto impetu suo sursum contendant. Illud quoq; abieti, & nonnullis alijs accidit, vt ramis omnibus ablatis, & deciso cacumine,

cacumine, moriatur: præcisis solùm inferioribus, quod superest viuit. Siquidem à latere nunquam renascitur. Nouellas autem plantas ante, quàm radices egerint, & his bene sese firmauerint, amputare non licet, neque etiam eas solicitare. Non nisi post biennium à transplantatione ferro tangi Columella præcipit. Palmam nouellam ferro minimè tangi debere, Theophrastus memoriæ mandauit. Comas tamen religant, ne torqueantur virgæ: & in altitudinem assurgant. Teneræ enim frondes ferrum reformidant, & cicatricem nondum pati possunt: magisq; insitæ, quàm syluestres. Sed quas ferre posse putaueris, primò leniter amputato, & eas à primis & teneris annis ferrum assuefacere blandè doceto, & rectè dirigito, additis perticis, & alijs adminiculis, quibus, cùm iuuenes sunt, regantur, & in bonos mores formentur. Nam veterem arborem frustra tractabis. Gn. Martium ex equestri ordine, Diui Augusti amicum primùm nemora tonsilia intra annos octoginta inuenisse Plinius ait. Tonsiles enim syluæ erunt, quæ recisæ, & in pumilionum breuitatem coactæ, vmbræ tantùm ac delectationis causa: vt hac ratione densiorem vmbram præberent. Quarum item æqua altitudo esset, quæve ob breuitatem ventos & illorum strepitus, & fragores, non recolligerent.

Quo tempore amputandæ arbores, & de putationis norma.

CAP. XVI.

IN putandis verò arboribus, optimi & experientis agricolæ artificium non indiligens esse debebit, si quod aliud erga ipsas requiratur. Ab hoc enim arboris decora facies, fructuum vbertas, à quo etiam plerunq; vita dependet. Magnoperè itaq; præcauere debebit ne, quæ solùm rescindenda sunt, auferat: ne illi contingat, quod cuidam Thracio imperito agricultori euenit. Is enim fundum emit, olea, atq; vitibus consitum, quorum culturæ insciens erat. Videns fortè vicinum rubos latè atque altè obortos stringentem, fraxinos ad summum propè verticem deputantem, ac stolones in pomis & oleis perscindentem, vicinum percunctatur, Cur tantam ligni & frondium cædem faceret: Vt ager, respondit, mundus purusq; sit, & arbores fœcundiores. Discedit ille, & imprudenter oleas omnes, arborumq; lætissimas comas, & malorum fœlices ramos excidit: malo quidem sui incommodo, qui non intellecta rei agrestis præceptione, audax putator extiterit. Sed ne ignoratis super hac re antiquorum præceptis cuiquam contingat, quod Thracio putatori, libet ea, quæ illi prodidere, patefacere. Igitur qui putat, circunspectè manum admouere debet, ne ea, quæ sana sunt, resecet, verùm superflua tantùm, & quæ ventus interfregerit, aut quæ in medio, & inter brachia constituta sunt. Extrinsecus enim factitari liberè oportet, & densa incuruáve, & quæ sibi incumbunt, auferre. Raritati enim prospicere oportet, vt respirationem habeant, vt perflari placidè, vt solem denique sentire commodè possint. Longi etiam rami, & in altitudinem valde excrescentes, rescindi debent. Sæpe frondibus arbores luxuriant, quæ earum proli nocumento sunt.

Quas

Quas falce compeſcere oportet: præſertim verò, cùm non ex ipſis frondibus, ſed fructibus generoſam arborem dicimus. Ob id enim apud omnes agricolas receptum eſt, oleas decem cubitorum magnitudinem excedere non debere, ne augmentum ſupra prædictum modum detrimento ſit: cùm nimirum rami per ventorum vehementiam confringantur, & flos excutiatur, ac fructus ante tempus delabantur. Nanq; ferro coërcitæ, in orbem formoſiùs ſe fundunt, vnde tonſiles dictæ, & fructum ramis pluribus ferent. Nonnunquam etiam in olea ramus vnus aliquantò cæteris lætior eſt: quem niſi recideris tota arbos inuidia contriſtabitur. Arborum autem plagæ Septentrionem in Italia & locis feruentibus ſpectare debent, in frigidis verò Auſtrum. Ficorum verò ad Fauonij flatum. Putari aliæ plus deſyderant, aliæ rarius. Balſamus putatione gaudet: Auellana melior, atq; fructu copioſior, quò in plures ramos diſperſa fuerit: ideò tonderi non debet. Contrariæ tamen ſententiæ eſt Theophraſtus, vt fœcundiorem afferat, virgis aſſiduè præciſis. Quod magis expertus ſum. Minus proſperè ferrum patiuntur, quæ cortice tenui veſtiuntur, & quæ plaga infirmantur, vt pyrus, & malus. Nunc videndum quo tempore commodiùs deputentur: quod in Autumno omnes penè faciendum contenderunt. Per id enim tempus, arbores ſolidiores ac fortiores eſſe videntur, à fructu liberæ, & quieſcentes. Primùm enim medius humor in germina & fructuum alimentum inſumptus eſt, & quicquid reliqui humoris, per æſtatis calores reſiccatum: deinde hybernos imbres nondũ ſuſceperunt. Quorum omnium gratia præfatum Autumni tempus ad arborum putationem maximè maturum eſſe. Hoc poſt Vergiliarũ exortum ſpecialius deſignant quidam: alij poſt fructuum decerptionem: vt hac ratione compræhendantur, quæ ſeriùs fructificant. Nonnulli amygdala menſe Nouembri. M. tamen Varro hyeme interputari arbores his duntaxat temporibus, cum gelu, imbribus, ac glacie cortices caruerint. Cato oliuetum inter vernum & Vergiliarum exortum. Huius enim ſuper hac re talis eſt ſententia: Oliuetum diebus quindecim ante æquinoctium vernum incipito putare. Ex eo die quadragintaquinq; diebus rectè putabis. Menſe Martio & Septembri incrementum maius caſtanea accipit, ſi putationibus adiuuetur. Fico peculiaris deputatio, ſcilicet ante, quàm germinet. Et hæc omnibus fieri debet decreſcente luna, poſt horam diei tertiam, cœlo ſereno, aut ſiccis ventis. Hoc autem ſingulis annis minime factitandum: ſed quædam ſeriùs, quædam præcociùs. Quinetiam oliuetum compluribus interpoſitis annis putandum. Nam veteris prouerbij meminiſſe eum conueniet, Qui aret oliuetum, rogare fructum: qui ſtercoret, exorare: qui cædat, cogere. Quod tamen ſatis erit, octauo anno feciſſe, ne fructuarij rami ſubinde amputentur. Palmas robuſtas deputant craſſitudinis gratia, ramos ſemipedales, vt Plinius voluit, verùm Theophraſtus quantum magnitudo palmi relinquentes. Iuglandes, præſettim vetuſtæ, amputatis à trunco ramis mirum fructificant. Quod item in olea, myrto, punica, veteribus faciendum Theophraſtus arbitratur. Quarum deciſis ramis, truncos tanquam denuò ſatos coli oportet. Nam ſub

terra infeſtari eas minimè perhibent. Quædam enim, maximè annoſæ, totæ reſcinduntur, ac rurſus à ſtolone aliquo reſurgunt, ſed non omnes, nec quarum radices anteà morbo læſæ fuerint. Arundo reciſa,fœcundiùs reſurgit.Poſt brumam hæc cæditur,præcipiente Columella. Nam vſq; ad id tempus incrementum capit:poſteà compeſcitur, cum frigore obriget.

De remouendis ſtolonibus, & C.Lucinio. De lucorum collucatione. Quid ſit compeſcere lucum: quid ſublucare, & interlucare: & de remedijs contrà arborum frigora. CAP. XVII.

INTER ciues Romanos C.Lucinius fuit. Is legem tulit, quæ ciuem Romanum plus quinquaginta iugera habere vetabat. Diligens enim & doctus agriculturæ fuit. Qui, quòd in eius fundo,circa arbores nullus ſtolo reperiretur, Stolonis cognomen adeptus eſt. Circuiens enim agrum ſuum, circum arbores qui naſcerentur ſtolones aſſiduè effodiebat, vel euellebat.Enimuero in ipſis arboribus hæc inutilis fructificatio hoc nomine vocatur. Quæ non ſegniter falce quoties apparuerit, extirpanda, maximè verò in nuper inſitis. Nam ad ſe alimentum auocat, efficitq; vt inſitum fameſcat, & emoriatur. Nempe ea ablata celeriùs adoleſcunt arbores, redactis in vnam ſtirpem alimentis: nam cibum circa radices furantur. In nouellis enim plantis non ampliùs vno ſtirpe relinquendum. Reſecandæq; illius propagines omnes,vt rectus,atq; nitens ſit,& vt aſſurgat. In vertice autem, vbi iuſtam altitudinem conſtitueris, tres ad minùs quatuórve commodè inter ſe diſtantes relinques. Sic enim formanda planta vſq; dum tenera eſt, & ab ipſa iuuentute, vt ſui corporis geſtum, decoremq; tenere diſcat. Suprà de lucis dictum eſt. Supereſt vt hîc de ſublucatione, quòd propinqua putationi ſit, dicamus. Sublucare, Feſto Pompeio,eſt arborum ramos ſupputare,& in denſitate ſuperfluos per interualla deputare, quaſi ſub lucem immittere. Eo verò ſignificatu eſt interlucare, vnde nata interlucatio, de qua ſic Plinius: Interlucatio arboribus prodeſt, ſed omnium annorum, trucidatio inutiliſſima. Collucare autem dicitur, cùm rami ſyluæ ſacræ lumini officientes vel arbores ipſæ ſucciduntur,vt lucus luce impleatur.Sublucare eo minus eſt.Lucum collucare Romano more ſic oportere M.Cato docet: Porrò piaculo ſic facito, Sic verba concipito: Si deus,ſi dea es cuius illud ſacrum eſt,vti tibi ius ſiet porco piaculo facere,illiuſce ſacri coërcēdi ergô.Harumce rerum ergô,ſiue ego,ſiue quis iuſſu meo fecerit,vti id rectè factum ſiet. Eius rei ergô te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, vti ſies volens propitius mihi, domo, familiæq; meæ, liberiſq; meis. Harumce rerum ergô mactè hoc porco piaculo immolando eſto. Si fodere velis altero piaculo, eodem modo facito, hoc ampliùs dicito, operis faciundi cauſa: cùm opus quotidie per partes facies. Sed ſi intermiſeris, aut feriæ publicæ, aut familiares interceſſerint, altero piaculo facito. Compeſcere

lucum

lucum Pompeio erat, ſuis finibus cohibere. Seneca in Tragœdijs.

Alta vetuſtum valle compeſcens nemus.

Quidam aduerſum frigora, ſtramina circum ſtipitem ligant. Quod ita faciundum erit, ne inter ligandum plantæ cortex lædatur. Quare arbuſculam in ea parte, qua vincitur, in orbem muſco, alióve veſtiunt, ne ſingulo, palóve vulnerentur. Alij fimum exaggerant, aut etiam mapalia & caſas deſuper ex paleis exædificant, quas adueniente vere diruunt. Maior autem horum cura, qui arbores in capſis ſerunt, vt hyeme ſubterraneis fornicibus reponant, quas illarum gratia ædificant, & ad ſolem meridianum vertunt. Illas per hyemem atq; per dies ſerenos educunt, & per noctem includunt. Quod in Gallijs, ac Italia, in malis medicis iam multis locis fieri cœptum eſt. Sed & Vergilius teneras myrtos à frigore defendendas oſtendit, dum in ſuis eglogis ait:

Hûc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos. *Ecloga 7.*

Præfatio libri decimitertij.

OMNIA *orta occidere, ipſa experientia docet, vt alicuius teſtimonio minimè indigeamus: vt ſolius Cypriani, ad Demetrianum, erga ipſas arbores ſententia comprobemus: ait enim. Et arbor quæ fuerat viridis & fertilis, areſcentibus ramis fit poſtmodum informis. Quòd poſt animantium omnium genera, manifeſtius in plantis conſpicitur. Vti eas anteà aliqua infirmitate, veluti animalia, affligi oporteat. Neque enim omnes vno morbo, quod itidem in animalibus eſt, verùm diuerſis, nonnunquam peculiaribus, ſecundùm plantarum differentias ſicuti infra dicetur, laborant. Quòd agricolam noſſe conuenit, & prudenter mederi: vt ſuo labori, impenſæ, ſæpe minima cura ac facili remedio ſubuenire habeat. Erga enim plantas quas ſeuit & inſeruit, eum eſſe in neceſſitate beneficum atque medicum & miſericordem eſſe oportet, ne negligentiæ & ingratitudinis vitio arguatur, & quaſi ſuæ prolis penè enector habeatur & exiſtimetur, vt illis, illarum vmbra, fructu, & denique vita carere habeat. Eandem autem gratiam, erga ipſas habere eum oportet, quam bonus paterfamilias circa liberos ſuos: cui nil eos procreaſſe profuiſſet, ni iam adultis & languentibus, ſua ope omnimodò ſubueniret: alias his & illorum progeniei diuturnitate atque officijs liberalibus carere. In qui-*

bus certè, tam pijs parentibus, quàm ſedulis agricolis non ſegniter nauandum, ne morbi ſæpenumero exigui, longa tabe, & longa mora, tam liberi quàm arbores periclitentur. Nempè verò in plantis veluti in animalibus ſerò cùm iam inualuerit morbus, medicina paratur, ſubſequaturq; ex minima incuria, grauis pœnitentia.

HORTORVM LIBER DECIMVSTERTIVS.

De morbis & vitijs arborum. CAPVT I.

ITIIS ac morbis arbores infeſtari, atque emori, vt homines, & cætera quoq; animalia omnibus certum eſt. Vt eadem ratione atq; in illis, quædam naturæ, ac nominum ſocietate, arborum morbos dicimus: vt cùm harum trunca corpora, abortus, famem, obeſitatem, impetiginem, exuſtos germinum oculos, & horum cæcitatem, & ſimiles ſortes, ac pleraq; alia, cum mortalium miſerijs communia. Peſtilentia quoq; ac lue, per genera, veluti inter homines, nunc ſeruitia, nunc plebem vrbanam vel ruſticam vocamus. Nec enim vbiq; gentium huiuſmodi calamitates omnibus pares: ſed frequentiùs, largiusq; aëris inclementia: nonnullis, vt animalia locis. Harum autem morborum cauſæ plurimorum, aut ex locorum natura, aut ex cœli temporis intemperie. Et hac ratione extrinſecus, cùm frigora ſupra modum, aut æſtus, aut imbres, vel ſquallores, vel aliqua cœli grauitas inceſſerit. Intrinſecus verò, cùm alimenti vel copia, vel inopia fuerit. Etenim eas fame, & cruditate laborare conſtat. At arborum morbi quidam omnibus communes, vt vermiculatio, ſyderatio, carbunculatio, radicatio, ſcabies, ſtrangulatio, membrorum dolor. Inter quos verò & abortum & ſterilitatem, iure computauerimus. Quidam verò aliquot generum peculiares, vt ficis impetigo, & quæ adnaſci ſolent cochleæ, oliuis, congros. Arborum quædam genera, veluti animalium, morbis minùs obnoxia, vti ſylueſtrium. Nam hæ vitijs plus minus quàm vrbanæ, obnoxiæ ſunt, vexariq; tantùm in germinatione, floréve, aut feruore, flatuq; frigidiore ſolùm aduri quidam exiſtimarunt: maximè verò caprificus: vt potè qui nec radicatione, nec ſcabie, aut vermiculatione lædatur. Propè enim ab omni vitio, quod præter naturam contingit, immunis. Hoc autem arboribus euenit, quod & hominibus: vt ruſtici, ferè

ſylueſtres non ita frequentiùs,non ita faciliùs,neq; ex leuiori cauſa,veluti vrbani, ægrotent. Langueſcunt autem arbores nonnunquam toto corpore, iniuria hominum, vel animalium, vt cùm plagam, ligone, falcéve, aut raſtro acceperint: vt hoc modo caſu naturaq; ægrotent,vt animalia, arbores.

Morborum quorundam cauſæ. CAP. II.

HVMORIS quantitate laborare arbores dixerunt, cùm vel fame, cruditate, pinguedinéve ægrotant. Alimenti enim abundantia, & nimia pinguedine, laborant arbores. Nutritione enim ſuperflua,meatus præ obeſitate,& condenſatione,obſtringuntur, vt arborum rami cibum accipere nequeant. Omnia enim, quæ ſupra terram naſcuntur, ſpirituum & meatuum ſolutionem libertatemq; deſyderant. Hoc autem vitio ceraſus plurimum infeſtatur, cùm nimio alimento gummi ſuperabundauerit. Hoc vitium, ſtrangulatio dicitur. Intereunt etiam, cùm radices pingueſcere cœperint, veluti animalia, adipe nimio. Reſinam autem ferentes, nimia pinguedine in tædam mutantur. Contrà verò alimenti inopia, veluti fame,laborant plantæ: cùm radices ſublimes,proſpectæq; ſunt.Tunc enim humorem propter Solis ardorem tranſmittere nequeunt. Nempe ſuccus plus,quàm commodum ſit,craſſatur: vnde morbus exinde,atq; interitus ſequatur, neceſſe eſt. Hoc autem proximum accidit, cùm aquæ inopia ſquallent. Luxuries etiam in arboribus erit, quam intempeſtiuam fructuum abundantiam appellabimus, Græcè φυλλομανεῖν. Fœcunditate enim,veluti animalia effœta,pereunt.Quemadmodum enim in animantibus,nimia ſeminis profuſio, & excrementi ſeceſſio, corpus calefacit, & ſenium celeriùs inuehit: itidem in plantis eueniet.Siquidem pro magnitudinis ratione largiùs,quàm par ſit,ſi fructificant,citò areſcent.Nam hæ fœminæ,quæ crebriùs pariunt,rarò ad ſenium peruenient.

De arborum abortu. CAP. III.

ABORTVM, veluti in animalibus,ita & in plantis quoq; dicemus. Non tamen ſicut in illis totius fœtus interitum: vt nonnunquam in ficis, in quibus mirabiles abortus ſunt, nunquàm matureſcentes, ſed quandam humilitatem, & puſilitatem,& præter eius generis arboris communem, & aſſuetam proceritatem,ac craſſitiem. Et quemadmodum inter homines, pumilionum infœlicitas dicta eſt:ſic inter arbores abortio. Indi tamen, & Dioſcoride,& Plin.autoribus,piperis ſemen,quod cum aëris intẽperie & carbunculatione inane caſſumq; eſt,braſma vocant,quòd illorum lingua,abortum denotat. Græci autem huiuſcemodi abortum,hoc eſt,paruitatem,denotare volentes, aduerbium χαμαὶ, arboris nomini præponunt, quod humi Latinè deſignat. Significantes hanc illam humi ſerpere,nec ſeſe altè à terra extollere. Vt cùm dicunt,chamæplatanus, chamædaphne,chamæmyrſine,chamæceraſus. Frutex (autore Plinio) cuiuſmo-

di ſyluulæ in Gallia maximè prope Lutetiam Pariſiorum,acidorum generis ſolùm, vt hic tantum & ſequenti dixiſſe æquum. Pumila etiam arbos in Bithynorum agro frequens:veluti apud Athenæum Aſclepiades Myrtenus depinxit,radice parua, baccis ceraſorum ſimilibus, & per omnia ei arbori conſimilis.Copiosè enim veſcentibus caput vini modo grauat,& dolores cit, chamæcyſſus,chamæacte,chamæriphes,Genus palmæ eſt,folio molliori ac latiore, Chamæbatos,chamæpeuce,chamælea,chamæros, chamædrys,chamæpytis, chamæmelon. Harum quædam herbarum vocabula, quarundam arborum effigiem referentes. Quare ab his nomen deſumpſerunt,propoſita dictione χαμαὶ, & vt generalius loquar, arbuſtus. Præterea (autore Alberto) ſi hunc autorem comprobabis, tametſi citra veram analogiam, tamen iuxta rei proprietatem, vt fuit nonnullorum antiquorum vocabulorum deriuatio,dictus,quaſi arborum buſtus, quod arbores altè non creſcant. Fit autem,vt Plinius ait,& ſerendi genere, & reciſione. Cùm huiuſmodi paruitatem in quibuſdam arboribus deſyderamus,maximè in hortis,ſepium & topiarij operis cauſa,falce illarum ad creſcendum naturam compeſcendo. Sæpiùs tamen,vel deficiente humore & alimento. Quod loci ariditate euenit. Sed & inter, quædam arborum genera,huius breuitatis reperiuntur arbores,vt ſuprà diximus,vt inter mala,quæ à diuo Ioanne,& paradiſiaca nuncupamus.Igitur talis plantarum abortio, ſicuti in animalibus, morbus exiſtimabitur. Nam præter naturam infirmantur, ſi artificio & induſtria tales reddantur. Natura verò ſi puſillæ ſuapte natura, vel ſint, vel alimenti inopia remaneant.

De morbis ex cœli intemperie, & temporum ratione prouenientibus, & de ſideratione, ſiue vredine. CAP. IIII.

COMMVNIS omnium ſatorum calamitas, vt cœli iniuria laborent,maximè verò arbores,

Corrupto enim (vt ait Vergilius) *cœli tractu, miſerandaq́ venit*
Arboribusq́, ſatisq́ lues, & lethifer annus.

Ante omnia enim cœleſtis offenſæ duo genera,inquit poſt Theophraſtum Plinius, meminiſſe conueniet. Primum quod tempeſtates vocamus, in quibus intelligendæ ſunt procellæ, grandines, cæteraq; ſimilia. Quæ cùm acciderint,vis maior appellatur. Hæc ab horridis ſideribus exeunt,veluti Arcturo, Hœdis, Orione. Alterum verò eorum,quæ cœlo ſilente, ſerenisq; noctibus fiunt. Quæ à nullo quidem præſentiuntur,niſi cùm facta ſentiuntur. Sic enim Flora apud Ouid.in Faſtis fatur:

Faſt.5. *Sæpe mihi Zephyrus, dotes corrumpere noli,*
Ipſa tuas, dixit: dos mihi vilis erat.
Florebant oleæ: venti nocuere proterui:
Florebant ſegetes, grandine læſa ſeges.
In ſpe vitis erat, cœlum nigreſcit ab Auſtris.
Et ſubita frondes decutiuntur aqua.

Inter cœli offenſiones, frequens communiorq; eſſe ſolet, quam ſiderationem

tionem vocamus, Græcè σφακελισμὸς dicitur. Nam ex cœlo tota constat. Hæc enim ex pruinarũ natura progreditur. Quæ verno tempore, inuitatis atq; properantibus satis, atq; adhuc mollibus, residens, lactescentes germinum oculos adurit. Quare vredo, autore Festo, dicitur, Græcè καυθμὸς, in flore verò carbunculatio, ac si velis dicere vredinis carbone exustæ. Pruinæ enim perniciosior natura. Hæc enim prolapsa persidet, gelatq; : ac ne quidem aura vlla depellitur, quoniam non fit nisi immoto, atq; sereno aëre. Adueniente enim iam die, ac calore, frigus ipsum nocturnum suas in sese omnes agit vires, insurgitq; multò acriùs aduersus ingruentem hostem, vt per conatus ipsos, aduersus, contraq; obiectos, ac summè infestos, per eam, quam ἀντιπερίστασιν Aristoteles vocat, efficitur, vt etiam frigus adurat. Quod est ignis proprium. Siderationis etiam proprium, sub Canis ortu. Tunc enim Syrius agros exurit. Illius autem exortum ferè omnia, præsertim verò nouellæ plantæ & surculi præsentiunt. Ratione autem suæ imbecillitatis tunc siderantur, maximè ficus. Nimij enim æstus adurunt. Resiccata verò tellure, necessarium humorem arbores minimè habere possunt. Quam verò iniuriam non adeò faciliter maiores, ac validiores arbores sentiunt, radicibus illarum longiùs progredientibus: in veteribus etiam humor pinguior, atq; ad fructificandum, quàm in iuuenibus, maturior. Mutationem enim hæ minùs ferre possunt. De vredine & sideratione sic Horatius:

- Haud quia grando *Epist. lib. 1.*

Contuderit viteis, oleamq; momorderit æstus.

Generaliter autem conualles, loca caua, angusta, & quæ fluminibus vicina sunt, vredine magis laborant. Et in summa, quæ ab omni aura silent. Tunc verò his locis eiusmodi spiritus diutiùs immoratur, & consistit, igitur efficaciùs vires suas experitur. Quod in cæteris aëris motus prohibet. Nunc in vniuersum, de gelu, quo non solùm infirmissimæ, verùm etiam maximæ periclitantur. Sic enim vexatis, prima cacumina inarescunt, quando præstrictus gelu humor eò peruenire non potuit. Itaque per hyemes cœli rigorem probamus, & ea tantùm frigora arboribus prodesse. Intempestiua autem exitiosa, suprà docuimus. Præsertim verò humi stillicidium damnosum, cùm arbores ablaqueatas cæspiteq; spoliatas occupauerit: tum maximè, si aqua stagnans adsit. Quod si diutiùs durauerit, infirmas radices penitus congelabit. Nam si solum agitatum inuenerit, vehementius offendet. Liberiùs enim penetrabit.

De scabie, radicatione, tabe, impetigine, & morbis ex locorum natura. CAP. V.

TABEM in arboribus aliqui dixere, Græcis ἔκπληξις dicitur, quasi quidam stupor, rigorq;, cùm frigore & altiore gelu amnis contrahitur, cùm tabido morbo arborum stirpes arescunt, veluti homines ægritudine longa emaciati, vt tabem in arboribus etiam maciem dixerim. Scabies potissimum in arboribus gignitur, si pluuiæ lentæ incesserint, maximè verò (autore

tore Vergilio) ſi pòſt Vergilias. Nam ſi crebriores fuerint, arborem abluunt, nec ſcabiem ſcalpunt. Tunc enim humor vitiatus, vt puſtula erumpit. Quo vitio & groſſi delabuntur. Quòd ſi copioſius fuerit, ad radices perfluit, illasq; inareſcit, marceſcuntq; poſtremò, aut glabræ fiunt. Hoc vitium Theophraſtus radicationem, Plinius aulam, alij patellam vocant, nonnulli in olea impetiginem. Ratione etiam locorum morbi euenire ſolent, ſimili, vt in animalibus, cauſa: quos & flatus regionum excitant: vt in Apulia Atabulus, autore Plinio, & Olympias Calcide Eubœæ (autore Theophraſto.) Hic enim perfrigidus, poſt ſolſtitia hyberna, exurit arbores, atq; aridas & ſiccas relinquit, vt nullis ſolibus, neque longo etiam tempore, recreari poſſint. Hoc pluries huic regioni euenit, verùm vehementiſſimè anno quadrageſimo Archippi Athenis magiſtratu. Tunc enim maximè ficus elanguit, ſecundo loco olea, & oleaſter: quanquàm robuſtior hæc ſit, quod mirum fuit. Mali autem, & pyri, & amygdalæ, ſine vlla noxa remanſerunt, vt ſcribit Theophraſtus. Quod cùm contigerit, à caudice ſtatim exuruntur, atq; in totum magis prius, quàm id ſentiant partes inferiores. Detegitur confeſtim, in germinatione, tardiùs tamen in olea, quòd ſemper vireat. Signum eſt reuiuiſcendi, ſi folia amiſerint. Quæ minùs vt putes præualuiſſe, moriuntur: nonnunquam inareſcunt folia, eademq; regerminant. Arbores in Septentrionibus, veluti in Ponto circa Panticapeum, & in Phrygia bifariàm tabes iuuabit, frigore ſcilicet cùm annus frigidus eſt, aut gelu, ſi poſt Brumam quadraginta diebus continuauerit. Ibi autem, & cæteris locis, ſi fructibus protinus editis, gelatio vehemens conſecuta fuerit, paucis diebus enecat. His quoque locorum ratione, morbi euenire ſolent, quemadmodum animalibus. Nam apud aliquos ſcabies nullo modo infeſtat, vt nec circa Æneam, autore Theophraſto.

De quibuſdam alijs arborum morbis, & nonnullis quibuſdam peculiaribus. CAP. VI.

SVNT & alij plantarum morbi. Non enim paucis, vt animalia, infeſtantur. Omnibus quidam communes, alijs ſpeciales. Nam & locorum homini affectiones quædam vt neruorum. Id autem arbori æquè duobus modis: aut in pedes, hoc eſt, radices morbi vis erumpit: aut in articulos, hoc eſt, cacuminum digitos. Qui morbi longiſſimè à toto corpore exeunt, extrinſecus plagis, ac vulneribus fit, cùm frigore aduruntur, Ariſtoteli, Theophraſtoq; σφακελισμὸς dicitur. Quidam ſphacellum vocant. Tuber radicis arborum vitium. Gignitur etiam in ramis. Quidam gongron appellant, cùm oleæ euenerit, Theophraſto autore. Nam & illæ magis, quàm cæteræ, laborant. Alij premnum, multi crotonam. Ab alijs mices, ſiue lopas. Quibus verò caudex vnus, minùs nocere videtur. Alius ab hedera candida morbus: enecat enim arbores. Totidem enim radicum initia, quot brachia habet, quibus arbores exſiccat, & alimenta prohibet. Nam eas arctè vinciendo, pabuli meatum impedit. Quæ ſi vim tantam, vt præu

vt prævalidas omninò enecare ac interficere non valeat, infirmas tamen reddit, caudice ac ramis deformes, atq; ingrato hoſpite infœcundiores. Similem periclymenos frutex labem adfert. Non contentæ enim hæ alieno hoſpite, ſine quo ſubſiſtere minimè poſſent, ni quoq; ingratæ illum afficerent. Muſco etiam arbores, præſertim locis ſiccis ac humidis, infeſtantur. Rubrum oleis, ſcribente M. Catone, maximè nociuum, vt nec fructum nec frondem lætam inducant. Oleæ quadam Solis inuſtione morbum contrahunt: quem alij clauum vel fungum appellant. Græcis ἧλος. Pini morbus eſt, vt teda fiat. Quod Idæi, autore Theophraſto, accidere dicunt. Cùm non ſolùm cor, verùm etiam exterior caudicis pars in tedam tranſmutatur. Tunc enim quodammodo ſtrangulari arbitrantur. Quod fieri arboris largiſſima vbertate tradunt. Tunc autem totum teda efficitur. Hoc autem malum vetuſtiores perſentiunt. Amygdalæ vitium eſt, vt è dulci in amaram tranſmeet. Sed hoc quibuſdam iniuria non eſt, ſed beneficium: vt pyro, quæ phocida apud Chios appellatur. Vtilior enim hoc modo fit, autore Theophraſto.

De arborum interiùs vermiculatione. CAP. VII.

MAXIMA, atque exitialis arboribus lues, vermiculatio, vt hîc tantùm de vermibus, qui intrinſecus rodunt, dicam. Nam & arbores ipſas, ſi diutiùs eas poſſederit, interimere ſolent, vt infeſtiſſimo malo, hoc omne arborum genus, non æquè tamen, afficiatur. Vitium hoc alites, maximè picus martius, ſono caui corticis experitur, cùm eiuſmodi vermes ad prædam venetur. Depræhenduntur etiam paruo foramine, ex quo lacryma defluat, præſertim veris tempore. In vniuerſum autem magis ſentiunt, quæ lacteo ſunt ſucco. Dulcedine enim hac, propter cibum, magis alliciuntur, generationiq; illorum magis conuenit. Veteres huic morbo magis obnoxiæ, tum maximè, ſi ſiti laborauerint: ideoq; magis ſi in feruidis locis ſint. Speciatim plus hæ, prunus, perſicus, pyrus, malus, ficus, punica, meſpilus, ſorbus, olea, æquè ac ficus. Generaliter etiam minùs ſentiunt, quæ amaro ſucco, quæq; acri acerboq;, vt cupreſſus & laurus. Quæq; etiam odoratæ. Minùs enim putreſcunt, partum etiam horum prohibent. Duritia etiam, veluti in buxo, naſci prohibet: At nunc de nonnullarum arborum vermibus ſpecialiùs dicendum. Neque enim vnum & idem vermis genus omnes arbores infeſtat. Nam & habent quædam arborum genera ſuas huiuſmodi ſpeciales reptilium peſtes, proprijs etiam nominibus notas. Termites tamen generali voce, ligni vermes dicuntur, Græcè ὁ ἄλμινς ἄλμινθος. Alius multarum arborum vermiculus quidam multipes: quare celeri curſu, ſatis oblongus, infenſiſſimus omnium, quos nouerim. Nam ad erodendas arbores impenſiſſimus, & ad necem citò deducendas feſtinantiſſimus, numeroſa progenie magis, quàm vi corporis, exitialis. Vulgus auriculariam vocat. Trips etiam vermiculus lignarius. Ficos enim vermis ceraſtes nomine moleſtat. Sonum edit ſtridoris exigui. Calaris Theocrito apprimè odio eſt, quòd ficos rodat. Sorbus vermibus

rufis ac pilosis infestatur, at ita senescens exarescit. Mespilus quoq; in senecta vt plurimum vermiculationi obnoxia. Maiores enim vermes in ea, quàm in alijs cæteris arboribus, cernuntur, vt Theophrastus autor est. Roborum vermes prægrandes cossi vocantur: vnde, autore Festo Pompeio, rugosi corporis homines antiquitus cossi dicebantur. In quibus, autore Plinio, luxuria olim fuit, vti ederentur, atq; etiam in farina saginati vt ij quoq; alites fierent. Vermiculatio ipsa fructus sequitur, alia arborum pestis, non continuò, vt in ipsis parentibus, sed quibusdam, per se solùm annis, cuius pernicies est, vt ante maturitatem decidant: vel alias ingrati, præter suam dotem saporis sint, neq; consuetæ diuturnitatis, maximè malorum, pyrorum, & punicorum. Oleæ arahmus vermis adnascitur, verùm ancipiti euentu. Nati enim sub cute, fructum adimunt. Augent Vere, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Alij calpem vocant. Austrinis enim flatibus generantur, ramis anniculis, cùm imbres secuti fuerint. Gigni illos pluuiæ, quæ post Arcturum sequuntur, prohibent. Qui autem in drupis sunt, ad iacturam certè peiores inueniuntur, & marcidi & putres omnino videntur. Tunc enim præcipuè caducæ sunt. Id in riguis magis euenit. Sorborum fructus in arbore adhuc crudus eroditur. Ficorum semina tineæ vexant. Pomum fici Ægyptiæ celerrimè teredinem sentit, autore Dioscoride.

De erucis, culicibus, & alijs huiusmodi animalibus, arborum florem, folia, fructumq; depascentibus, & de arborum venenis. CAP. VIII.

SVPRA de vermibus, qui interiùs arbores infestant. Reliquum erit, vt de erucis, & alijs exteriùs arborum folia, florem, fructumq; deuastantibus: quorum calamitas partim ab aëre & signis cœlestibus prouenit. Et horum omnium infestissima lues erucarum erit, vt non solùm eas fructu priuet, sed & fronde, viriditate omni, ac vmbra, & prorsus omni sua dote, tristi aspectu, facie turpi, illas deformes relinquens. Vere enim statim prosiliens, germen deprædatur, vt vno maleficio & flos & fructus simul interimatur, matrem etiam iterum alia germina producere, & amissum decorem stabilire nitentem, simili iniuria afficiente. Fructum etiam, vbi vires nondum conceperit, erodunt. Frondem & folia suis telis inuoluentes, & omnia vrentes, quibus sui propaginem in annum futurum ad similem pestem superstitem relinquunt. Nascuntur enim humido & læto tempore, cùm humor resederit, & pòst sol acrior inusserit. Huiusmodi autem Solibus vberrimè crescit, & augescit,

Colum. lib. 10. *Sæpe* (vt ait Columella) *etiam grauidis irrorat pestifer vndis,*
Ex quibus infestæ Baccho, glaucusq; salictis
Nascuntur volucres. Sunt etiam nunc vermium genera aliquibus speciatim molesta, vt ficis: qui videntur ex humore dulci corticibus subdito nasci. E grossis etiam culices oriri manifestum est, verùm ex putrescentibus eorum granis. Cuius quidem rei indicium afferunt, quòd postquàm

quàm euolauerint, nulla intus grana penitus reperiuntur. Exeundi verò tanta auiditas eſt,vt pleriq; aut penna relicta, aut pede pariter erumpant. Eſt aliud genus, quod vocant centrinam, alij centinam, non minima ficorum pernicies.Nam otioſè (vt inter apes fucus) viuit.Et quos ficorum maturitati, vt ſuprà diximus, vtiles interimunt, cùm viderint ſua poma ingreſſos. Suis tandem moritur operculis. Culices ficarios Ariſtophanes & Ariſtoteles, Ionica voce Pſenas appellat. Galenus verò à milij ſimilitudine cenchramidas. Humor autem,qui in vlmi folijs prima germinatione fit, ſi aruerit, in beſtiolas abit, quæ cnipes à Theophraſto dicuntur. Alias in Autumno fert canchryes vocitatas, complures minutas atq; nigras. Pinorum teterrima lues, à quibus pityocamparum nomen ſumpſerunt. πίτυς enim pinus, κάμπη verò eruca. Folliculos terebinthus fert, parua animalia,ceu culices,emittentes. Cantharides etiam pyrorum vermiculi dicuntur. Roſæ verò & cynocanthæ, peucæ. Quorundam verò annorum,omnium arborum,maximè iuglandium,non minima calamitas bordellarum. Sic enim Lugdunenſes prægrandes culices vocant.Iulus beſtiola multipes. In quercubus gignitur,in frondibus deliteſcens.Galbos animalia exilia, quæ eſculis innaſcuntur, appellari Suetonius autor eſt. Sed quibuſdam locis, hæ peſtes crebriùs, infenſiusq; progrediuntur. In Mileto enim oliuarum deterrima erucarum calamitas eſſe ſolet.Illic enim ſæpiùs, quàm alibi, arbores omnes deprædantur. Formicarum omnium arborum peſtis acerrima. Arborum, ſicut & animalium, venena reperiuntur. Generaliter autem omne pingue arborum inimicum,ceu pix & oleum,vſqueadeò inimiciſſimum, vt ſi eo inungantur arbores, protinus intereant. Inde ortum adagium, Amicis vt oleum plantis. In eum autem quadrat,qui inimicus,infeſtusq; omnibus eſt,atq; inſociabilis morum feritate ac truculentia. Maximè nouellis plantis ob ſuam caliditatem nocet. Fabarum & erui putamina arboris radicibus admota, illam areſcere cogunt. Viſcum quoq; plantam interficit,ſi diutius ibi moretur. Nitrum etiam, & alumen, aqua marina calida: inſita etiam mulierum menſtruis emoriuntur. Fructus quibus exciderint,exuruntur.

De morbis iniuria hominum contingentibus. CAP. IX.

ORBI, qui hominum iniuria conſtant, ſecundas habent partes,vt maximus ille habeatur,ſi arbor decorticetur.Porrò etiam ab vniuerſo ictu,maxima ferè pars morborum,vt quidam exiſtimant, contrahitur. Quippe & quæ ſiderata appellant,& radices inareſcunt: eadem etiam cauſa laborare aiunt. Communis itaque omnibus mors, cortice in orbem detracto. Omnes enim hoc modo mori videntur, excepta vnedone. Quæ tamen & ipſa,ſi quis carnem vehementer preſſerit,germenq; futurum laxauerit, emoritur: & ſubere, quod etiam ſic iuuatur. Alnum autem hac iniuria non interire expertus,nec adrachne,& nonnullæ aliæ, ſi non ſimul inuadatur corpus.Quod agricolas in Gallia facere cognoui,cùm ſtantem arborem ad ignis vſum deſiccari exoptant. Illud verò innocentiùs ferunt,

quibus cortex multiplex, vt cerasus, betula. Vno enim detracto, ab alio proteguntur. Quibusdam verò detractus, alius pumicis specie coalescit, atq; naturam peculiarem haurit. Tardiusculè verò quædam hac infirmitate moriuntur, ac temporis plus cum hoc morbo perdurant: vt ægrè diu cum morte luctari videantur: sicuti ficus, robur, quercus. Latitudinem porrò aliquam decorticatio habeat oportet, præsertim verò robustissimarum. Nam si angustam admodum feceris, nihil præterea absurdum, si non moriantur, cùm vicinitate facilè coalescant. Quasdam etiam emori affirmant, etiam si in orbem non excorticentur: maximè verò si tenue solum, ac ieiunum sortitæ fuerint. Communis item omnibus mors, si radices amputentur, vel omnes, vel plurimæ, & quæ maximè vitales sunt. In primis igitur de hoc interitu ex demptione dicendum. Aliæ autem ex leuiori infirmitate pereunt, si quantumlibet auferas. Palma vulnerata in cerebro, quòd vitalis germinatrixq; vis in eo sit, penitus interit. Hac quippe iniuria, caloris, aërisq; alieni intrusione corrumpitur, vt hoc modo parte superiori affecta, mox ad ima descendit. Eiusmodi naturæ est, vti hoc peculiari morbo intereat, atq; aliæ alio. Quod animalium quoq; est. Fisso autem caudice, maxima ex parte pereunt. Nempe hac molestia humor perflatur, ac desiccatur, & vitales spiritus intereunt. Hoc tolerare possunt, vel ficus, vel punica, vel malus. Medulla autem exempta, vt Theophrastus voluit, nulla ferè arbos emoritur: argumentum sumens, quòd arbores magnitudine etiam excellentes cauantur. Quod & in populo, robore, saliceq;, & alijs multis, longo senio cauis, videre est. Arcades verò, eodem autore, interire, si prorsus tollatur. Vlcere autem minimo quasdam mori certum est. Quod de infirmioribus consentaneum dixerim. Latum autem ac profundum tolerant aliæ, vt ficus, platanus, & omnes, quæ resinam ferunt, præsertim pinus, pinaster, quas potiùs vlcere ob resinam facto labare anteà, quàm emori, videas. Refert & tempus anni. Abiete enim ac pino germinantibus, si quis Sole Taurum vel Geminos transeunte, corticem detraxerit, statim intereunt. Eandem verò iniuriam hyeme passæ, diutiùs tolerant. Generaliùs autem robustiores, sicuti ilex, quercus, robur, altiorem huiuscemodi plagam ferunt: vt præterea illarum interitus diuturnior esse soleat. Eiusmodi autem læsiones, sterilitatem, non interitum, quibusdam adferunt.

De arborum morbis, ex iniuria animalium prouenientibus, & quare caper Baccho sacer. CAP. X.

ANIMALIVM etiamnum circa arbores non minima iniuria esse solet. Magno admodum illis in damno istorum depastio, præsertim verò, cùm noua germina producunt & edunt, vt hac ratione, nonnullæ, veluti palma, & picea sterilescant, multæ verò arescant. Rodunt & caudices cuniculi, & inter domestica, oues, vt his etiam mortem, si in orbem eroserint, inferant. Sic enim Dryope in loton arborem conuersa Andremonem maritum & sororem apud Ouidium deprecatur:

Et si

Et si qua est pietas, ab acutæ vulnere falcis,
A pecoris morsu frondes defendite nostras.

Amygdalus à pecore derosus, etiam arescit. Caprarum morsus exitialis vsqueadeò oleæ, vt si eam contigerit, depaueritq; primo germinatu, sterilescere autor est M.Varro. Omnia enim sata nouella corrumpunt. Hinc & nomen sortitæ: quippe F.Pompeio dictæ, quòd virgultum carpant: & M.Varrone, carpa, à quo scriptum est omnicarpæ capræ, non solùm vulnere, sed & dentium veneno plantis pestiferæ. Præterea à M.Varrone, tanquam à lege agraria quadam vetitum, Ne colonus in agro surculario capras compascat. Ob quam iniuriam præsertim circa oleas & vites antiquitus institutum, vt Libero Patri vitis repertori hircus immolaretur, vt damni dati pœnas lueret. Huius sacrificij testis epigramma Græcum,

κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως εὖ καρποφορήσω,
ὅσσον ἐπισπεῖσαι τράγε θυομένῳ. Ouidius in Fastis: Fast. 5.

Quem spectans aliquis dentes in vite prementem,
Talia non tacito dicta dolore dedit:
Rode caper vitem: tamen hinc, cùm stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.
Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis,
Spargitur affuso cornua Bacche mero.

Huius sacrificio mirum in modum delectatus, vt ait Cornutus. Rustica enim iuuentus capram excoriabat, & in vtrem eius per vicos exiliebat, pereuntem verò videre gestiebat Liber Pater. At contrà Minerua videre præ odio nolebat. Quare antiquitus prohibitum ne illi quid ex caprino genere sacrificaretur, propter oleam, quam reperit. Quare Athenis in arcem non ducebatur, præterquàm semel ad necessarium sacrificium, ne olea ibi primùm nata, ab hoc animali tangi possit. Plinius tamen huic deæ capram immolari scribit. A feris etiam animalibus non leues iniuriæ inferuntur, veluti ab apro, qui suò robore, ipsas arbores scindit, radicitusq; extirpat. Similem iniuriam fiber adfert, in ripis arbores succidens atq; dissoluens. Verùm non solùm ab animalibus terrestribus afficiuntur, sed ab aquatilibus quoq;, vsqueadeò innocuæ, & tot animalium tam variè iniurijs expositæ. Quas etiam nulla defensione, nullis armis, ipsa Natura ad suijpsius aliquam tutelam stipauit, vt propterea nostra ipsa ope ac tuitione indigeant, ni erga eas nimium ingrati esse velimus: cùm nostri causa procreatæ sint. Inter pisces verò pastinaca est, qua in mari nihil venenosius reperitur, non solùm circa animalia, quæ suo aculeo enecat, verùm erga arbores quoq;: quas si virentes, maximè quernas, vt Nicander in Theriacis, & Ætius affirmarunt, aculeo suo contigerit, non longo interuallo emarcescunt. Primùm verò folia fluunt, truncus deinde exsiccatur: similis deniq; his redditur, quæ in æstate, atq; maxima siccitate, Solis ardoribus exuruntur: Trygon Oppiano hæc dicitur. In Giaco maris Cretici insula mures esse adeò veneficos, vt si arborem attigerint, aridam reddant. Antigonus Charistius autor est. Auium quoq;, vt cœlestia animalia etiam silentio non prætereamus, cum arborum fructibus non leuis

pugna. Graculi enim, vt Varro ſcribit, à gerendo dicti, quòd cùm in oliueta ſeſe cubitum receperint, manè inde abituri duas pedibus, tertiam ore baccas aſportent. Quorum verò & ſturnorum vim, locator conductori præſtare debet, autore Vlpiano Iuriſconſulto.

De ſterilitate arborum, & Pellenorum Dianæ ſimulacro.

CAP. XI.

VPRA libro quarto arbores aliquas natura omnino ſteriles eſſe oſtendimus. Verùm & inter eas, quæ natura feraces eſſe deberēt, nonnullæ reperiuntur, quæ etiam ſteriles ſunt. Quod morbo vitióve contingit. Et hæc potiſſimùm infirmitas ex cœlo eſt. De quibus nunc agendum. Diogenes autem Laërtius ex Zenone, Cittiæo ſcribit, officium cuiuſq; rei eſſe, propter quid factum, procreatumq; ſit, cuius etiam probabilis ratio reddi poſſit. Et hoc itaq; ad arbores animalia pertinere, vt ſuo officio fungi debeant: quod in plantis præcipuum erit fertilitas. Quod Galenus vna in arbore, ficu ſcilicet expreſſit. Ficus enim virtus, bonitasq; eſt, vt optimos, plurimosq; fructus efferat. Etenim, non alia maiori ratione arbores ſerimus, inſerimúsve, quàm vt illarum fructibus veſcamur fruamur. Pauci enim reperiuntur, qui arborem foliorum cæſarie tantummodo ſeſe efferentem laudent. Ex morbis autem variæ arbores infœcundæ redduntur: quod cuiq; generi euenit. Quædam etiam loci natura ſteriles, vt de ſylua in Paro inſula ſuprà ex Theophraſto dictum eſt. Syluestria tardiſſimè ferunt. Quidam ſorbum ſterileſcere, ſi in calidiora loca venerit, putant: contrà, frigus nonnullis, ceu oleis, ſterilitatem facit. Sterilitas ſæpe non toti arbori. Ramorum etenim nonnulli cæci, nihil penitus ad fructum germinantes. Quod naturâ fit, ſi non eualuere, aut pœna, cùm ex putatione cicatrix hebetauit. Aliquibus debilitas ſterilitatem adfert: vt ſi quis palmæ, vel pino, cacumen auferat. Verùm hac iniuria quaſdam emori ſuperiùs docuimus. At nonnullis nimia feracitas nocumento eſt, ceu oleis. Sæpe etiam arbores, prona ad ferendum natura auidæ, concipiunt, florentq; auiditate & ſpe futuri partus: quo poſteà cœli intemperie, ac iniuria, fruſtrantur. Quæ verò ſi hoc (quod grauius eſt) multis continuis annis laborauerint, effœtæ moriuntur, ignotis agricolis cauſis. Nutrimenti copia ſterileſcunt amygdalæ. Sterilitatis infinitæ cauſæ, quas referre impoſſibile, ſcire autem difficile. Plures tamen vno epigrammate continentur, quod inter Priapeia inſeritur. A quo verò prodierit, incertum, elegans tamen, & non illepidum, vti huc transferre non me piguerit, ſicut nec quemquam legere pigebit. Malus loquitur:

Quid fruſtra quereris, colone, mecum,
Quòd quondam bene fructuoſa malus,
Autumnis ſterilis duobus adſtem:
Non me prægrauat, vt putas, ſenectus:
Nec ſum grandine verberata dura:
Nec gemmas modò germine exeunteis

Seri frigoris vstulauit aura:
Nec venti, pluuiæ've, siccitásve,
Quod de se quererer, malum dederunt:
Non sturnus mihi, graculúsve raptor,
Aut cornix anus, aut aquosus anser,
Aut coruus nocuit siticulosus:
Sed quòd carmina pessimi poetæ
Ramis sustineo laboriosis.

Refert Plutarchus in Arati vita, Pellenæ Achaiæ oppido Dianæ sacellum fuisse,& eius simulacrum, quotiens à sacerdote de loco moueretur, propinquas arbores infœcundas reddere, & hominibus horrori esse, & illorum aspectum ita perstringere,vt à nullo conspici potuerit. Quamobrem cuncti ab eo oculos auertebant.

De fructuum præmaturo casu. CAP. XII.

PRÆMATVRVM fructuum casum cum mulierum partu, idq; ex Galeni ad Hippocratis Coi Aphorismos commentarijs conferam,vt tria occasus tempora vtriusq; obsignauerit. Nam vbi primùm insinuatum est vuluæ semen, si prægnantem vel corpore vel animo vehementius agitari contigerit, facilè soluitur nodulus is, quo societas conflata erat. Sic arborum fructus primo generationis tempore debilioribus nexibus, & capulis continentur, vt tunc faciliùs à matre deturbentur. Secundum verò tempus,vbi partus firmiori nexu coalitus, propè inseparabilis complexus. Sic in fructibus, vbi aucti fuerint, difficiliùs dilabuntur. Vltimo autem, vbi iam fœtus maturuerit, & partus tempus aduenerit, vuluæ claustra facilè erumpunt : ita fructus,vbi ad pleniorem maturitatem peruenerint, sponte sua, nulla extrinsecus grassante vi,defluunt. Hæc ad occasum arborum præfari licuit. Præmaturiùs fructum amittunt amygdalæ, pyrus, malus. Omnium ocyssimè ficus,palma. Quod nonnunquam aut humoris alicuius interclusi causa, vt in ficu accidit, aut quòd debili nexu dependeant. Quæ serotinæ admodum sunt, fructus non ita faciliter amittunt. Serò etenim germinant,tum siccæ naturæ,tardiusq; humescunt,diutiusq; in arbore permanent. Ventis etiam agitati præsertim pondere graues, ante decoctionem decidui sunt. Quod potius Australibus, quàm Aquilonijs euenit. Qui si vehementiores,crebrioresq; fuerint,maior iactura sequatur,necesse est. Confert etiam natura ipsarum arborum: Nam præcoces libentiùs, quàm serotini, decidunt. Putrescunt etiam ante maturitatē in arbore fructus. Cruda poma Cicero vocabat,quæ nondū matura essent: sic enim ait: Poma ex arboribus si cruda sunt, vi auelluntur: si matura & cocta, decidunt.

Præfatio libri decimiquarti.

RBORVM *affectiones ac illarum aliquas causas, tum è cœlesti tum ex animalium offensa proficiscentes, vtcunque ex autorum agriculturæ traditis sciuimus, atq; experientia nouimus, superiori libro ostendimus. Reliquum insuper erit, vti de medelis nunc agamus. Solebat enim Pithagoras, vnus è Græcorum septem sapientibus, illius philosophi vanã orationem dicere, quæ nullam in homine paßionem curaret. Parum etiam fuisset, Hippocrati Coo, aut Galeno Pergameno, viris sua arte, suprà omnem aleam positis, aut alijs antiquioribus vel sequacibus, quorum plures, vtq; doctißimi ac diligentißimi fuere, siue Græcis, siue Latinis, rem medicam exactißimè docuisse & diligenter aperuisse, & morbos illorumq; causas ac origines demonstrasse, ni quoque remedia propalassent. Vt illorum præterea vanus & inanis labor exstitisset, vt nihil humano generi, tot illorum vigilijs profecissent. Sic pari ratione, nil agricolationis magistris, plantarum vitia nosse, ni quoq; ac medicinas, quibus plantis languentibus succurrerent, saltem verò his quæ medendo sunt. Nam omnium morbos leuare sicuti & animalium, non est opis humanæ. Sunt etenim & harum veluti & horum, affectiones quædam immedicabiles. Etenim plantæ omnes, postquàm increuerint, & diu vixerint, vt pereant sicut & aliæ res, necesse est. Nam vt Carus Lucretius ait.*

Deniq; ad extremum crescendi perfice finem,
Omnia produxit rerum natura creatrix,
Vt sit, vbi nihilo iam plus est, quod datur intrà
Vitaleis venas, quàm quod fluit atq; recedit,
Omnibus his ætas debet consistere rebus.

HORTORVM LIBER DECIMVSQVARTVS.

De arborum medicina generali. CAPVT I.

MORBI quidam arborum ferè omnium, sicut & hominum & animalium communes inueniuntur. Sunt tamen & quibusdam arborum generibus peculiares. Consequens vt de illorum remedijs agamus, & quemadmodum ad tuendam mortalium valetudinem nonnulla necessaria, sic & ad arborum quoque, vt varijs morbis variæ medelæ adhibendæ sint: quamuis quædam reperiantur, quæ plurimis morbis auxilio sunt, sicut & hominum. Amurcam autem, vehementer ad agriculturam pertinere autor est M.Varro, quòd circum radices infundi soleat. Cuius medicamina Cato componit, mensuræ quoq; distinctione. Nanque ad maiorum arborum radices, amphoram vnam, ad minorũ, vrnam vnam, & aquæ portionem æquam, ablaqueatis tamen anteà radicibus. In olea verò Columella sic: in maximis arboribus, sex congij. Mediocribus, quatuor: cæteris pro existimatione sufficiet. Hoc enim medicamine, per hyemem, si vermes, atq; alia animalia suberunt, necabuntur. Punicæ autem, pruno, & malo languentibus, eadem cum aqua æquis portionibus temperata infundi radicibus debet. His etiam subueniunt lotio bubulo, vel veteri humano, æqualiter aquæ misto, vel cineribus è furno, maximè sarmentorum. Ægræ autem arboris, radicum superuacua capillamenta decidunt, vel salicis cuneum interfossis radicibus premunt. Multi autem vini veteris fæces ablaqueatæ arbori adfundunt. Persico verò cum aqua permiscent, vel spartum ligatum, sparteámve coronam de ramis eius suspendunt. Alij, inter quos Didymus, arborem omnem iuuari, fabarum & cæterorum leguminum paleis, vel frumenti aceribus circumpositis. Reliqui veteris humanæ vrinæ trunco, quod satis sit, infundunt, præcedente ablaqueatione, maximè locis siccis, posteà ad truncum terra adaggerata. Languente punica, fuco in mari scaturiente recreatur, si parte ima caudex radice tenus inuoluatur. Cydoniæ etiam auxilio est calx viua, cum creta vel resina locularis picis liquidæ mista, temperata, si hac truncus adlinatur. Si tristis sit ziziphus, strigili ferrea subradi debet: vel fimus bubulus radicibus frequenter infundi, & assiduè, inquiente Palladio. Hoc enim medicamento hilarior fiet. Oleæ macies, eius cinere, vel alio stercore iuuabitur. Si cerasus humore putrescat, in trunco foramen accipiat, quo

poſſit ſanies educi. Palladius verò, quod ſuperſtitioſum arbitror, circa radices arboris ablaqueatæ, eius imparis numeri poma, pro eius magnitudine locat, & obruit. Hac ratione, ſi annuatim factum ſit, à vitijs arborem cuſtodiri, ſed longè arboris ætati offici. Bene M. Cato, & Columella, & alij, quarundam rerum menſuram erga arborum medelam præſcripſerunt, vt denotarent, in medendis his certum modum adhibendum: quod tunc eſſe debet, quum vel minima, vel tempeſtiua medicina erit. Nam in arboribus, ſicut in animantibus, excedit ſæpe medicina modum, vt inquiebat Lucanus.

De arborum remedijs, contra cœli iniurias. CAP. II.

COELI iniurijs, ingenium, ac poteſtas humana, vix ſubuenire poterit. Solus enim Deus ille eſt, qui ventis, qui imbribus, qui frigoribus imperare poſſit, à quo hæc procedunt. Nulla enim arte, nulla vi, hæc auertere, & ſi præſciamus, poſſumus. Tentarunt tamen, & ipſi homines remedia, quibus contra has iniurias obuiare poſſent. Contra verò vredines, palearum aceruos, & euulſas herbas, fruticesq́;, ac ſarmenta, cùm id euenire pertimeſcerent, per campos vrebant. Fumus etiam medebitur, hic quoq; è paleis, & contra nebulas auxiliabitur, non difficili remedio, vbi illæ nocent, ſi non calumniari rerum Naturam potiùs, quàm ſibi prodeſſe verentur homines. Auerti grandines carmine, priſca ætas credidit, cuius verba à Catone prodita ſunt. Aduerſus frigora veſtire teneras arbores, intorto ſtramento prodeſt. Contra verò Caniculæ æſtus, & ipſam ſiderationem, arbores veſpertino humore irrigare proderit. Græci trium fontium ſingulos ſextarios poſt ſolis occaſum radicibus influunt, ne remedium ſydus deprehendat. Palladius. Alij obijciunt vmbracula, vel frequenti aggeſtione cumulant. Prodeſt quoque & in ea ſerpentis ſpolium appendi. Contra caniculæ æſtum ceraſi truncũ herba ſymphoniaca Palladius circundat. Quæ autẽ hæc ſit, nec ipſe aperit. Apuleius eam eſſe cum hyoſcyamo dicit. Alia tamen eſt, ſi Dioſcoridi & Plinio credimus. Quod ad cognitionem herbæ dictum ſit, ne quid interim præcipere videamur. Contra pruinas perſicus adiuuatur ſtercoris ingeſtione, vel vini fæce, aqua permiſta. Magis proderit aqua, in qua fæx fuerit decocta. Martialis (referente Palladio) de amygdalo loquens, vbi metus eſt à pruina, hoc remedio ſubueniri poterit, vt antequàm floreant, radices denudentur, & minutiſſimi lapides ſimul cum arenis miſti conijciantur. Verùm vbi iam tempus germinationis aduenerit, effoſſi ſubmoueri debent. Tradunt etiam Græci, arbores à noxia defendi, & cum omni largitione edere fructum, ſi caudex ſucco herbæ, quæ à ruſticis polypremnos vocatur, illitus ſit. Hanc eſſe ſedum maius quidam exiſtimarunt, quòd eius ſucco ſemina medicanda præcipiunt, eoq́; remedio aduerſus beſtiolas, incolumitatem tueri. Alij arborum radices felle bubulo linunt. Quo item remedio, ſatam arborem à vitijs vindicari. Contra gelicidium ſtercus valde calidum reſiſtit.

De

De caprificatione, & remedijs eius, contra aliquot arborum morbos. CAP. III.

APRIFICATIONIS nonnulla contra aliquos arborum morbos remedia inueniuntur. Duo eius præcipua referuntur. Primum ad fructuum maturitatem. Vt Græci arborem, cui hoc maturitatis beneficio non sit subuentum, ἀνερίναστον appellent, id est, incaprificatam: vnde adagium ἀνερίναστος εἶ, quod in malum, infructuosumq; conuenit, voce ἐκ τοῦ ἀστερητικοῦ μορίου, καὶ ἐρινοῦ. Alterum est, erga arborum strangulationem. Vtrunq; enim nomen à culicum natura primùm sumpsit, qui in caprifico proxima enati, vt suprà diximus, ad ficos, mutata sede, euolant, atque grossis assident, morsuq; crebro ora eorum aperiunt, simile alimentum quærentes, vt inde calor liberq; flatus intret, vt omnino poma spirantia faciant, maturitatisq; causam præbeant. Nam intestinum & superuacuum humorem, qui iacturam fructui faciebat, absumunt. Quo sublato, perdurant: & pastu illo exinanitæ, humorem lacteum amplius trahunt. Alterum caprificationis genus, quod nonnulli scarificationem vocant. Tunc enim fit (autore Plinio) cùm corticis macies, ex ægritudine iusto plus arboris vitalia comprimit. Tunc verò falcis exactam aciem vtraque manu imprimunt, ac perpetuis incisuris deducunt, ac veluti cutem laxant. Id quod salutare fuisse demonstrant dilatatæ cicatrices, & internato torpore expletæ. Etenim magna ex parte hominum & arborum similis medicina, quando eorum terebrantur ossa. Hoc enim aduersus eam, quæ ex nimio humore fit, strangulationem subuenitur. Quod remedium caprificatio etiam dicitur, à similitudine caprifici: quæ muros prorumpens tumida, prosilit. Quod exponit Martialis, cùm ait:

Marmora Messalæ findit caprificus. Et per metaphoram Persius:

- Et quæ semel intus Satyra 1.

Innata est, rupto iecore exierit caprificus.

Palladius Iunio mense circa solstitium, alibi Maio, caprificandas fici arbores, hoc modo præcipit: suspendendi ex caprifico grossi, lino, velut serta, pertusi. Quod si hoc desit, abrotani virga suspenditur, vel callum, quod in vlmeis folijs inuenitur, aut arietina cornua circa arboris radices obruuntur, vel truncus arboris, quo turget loco, scarificandus est, vt possit humor effluere. Theophrastus alia ratione in palma fieri sic docet: dum enim mascula floret, spatham, qua flores emergunt, abscindunt. Flos enim lanuginem quandam, & puluerem continet, quem super fœminæ fructum decutiunt: quo sic asperfa fructus suos cunctos asseruat, vti nec vllo modo amittat. Vnde est vt duplici iusti amoris vadimonio mas fœminam adiuuet, coitu scilicet ad generationem, altero ad fœtus, & maturitatem, & conseruationem. Simili aspersione multi, vbi caprificis carent, arena vtuntur, & ficos conspergunt. Nempe inspersus puluis ad perdurandum adiuuat, quòd eo asperso fructus protinus comprimãtur, vsqueadeo, vt nec rores, neq; vllæ pluuiæ posteà nocere possint. In solo autem

macro atque aquilonio,& quod modicè alere poteſt, vt vbi puluis plurimus,caprificatio non admodum deſideratur.Hæc autem omnia vim deſiccandi habent,nec cum modus aëris, alimentiq́; eſt. Serotinæ hoc minùs remedio indigent,cùm ſeſe comprimant, nec ampliùs decidere poſſint. Caprificatione autem fructus deteriores fieri,certum eſt:quaſi certo artificio,& non proprio genio,maturi facti ſint. Vt olim ficorum venditores ſe ficos,non caprificatos vendere acclamitarent.Perſciſſo tamen fici caudice,fructus melioreſcunt. Sublata enim nimia alimenti copia, calor inſitus ampliùs in eo reſidere valet. Caprificatione etiam, quæ fit per inciſionem, deturbantur latibulis ſuis vermes, & ſæpe cùm fit, interimuntur:vt hoc remedio,non parum iuuentur arbores, contra illorũ iniurias.

Contra vermiculationem remedia. CAP. IIII.

N curando vermiculationis morbo, rei agreſtis autores non ſegnes fuerunt: cuius plura remedia ſcripta ſunt ab his etiam, qui agriculturam non tractarint. Hunc enim pernicioſiſſimum morbum ſciuerunt, & mortem etiam arboribus inferre ſi in his diutiùs reſederint. Horum etenim foraminibus humor vitalis exhalatur: nec progredi vltra ſinunt, vt omnis dehinc deſiccetur arbos. Alij radices ante plantationem felle taurino oblinunt,quod poſt etiam frequentiùs faciunt: maximè in punica, pyro, & cæteris: continuò enim morientur. Nonnulli hominis vrinam deſumunt,& ex tertia aceti parte miſcent,&,vbi ſunt vermes, infundunt. Multi ſcyllæ bulbum cum lupinis, in aqua per multos dies macerant, & cum ſpongia vermium plagas abundanter inſpergunt. Qua ſi per aliquot annos arboris truncum inunxeris, à vermibus non corrumpetur. Plures cinerem amurcæ commiſcent, vel bouis vrinam cum tertia aceti parte infundunt,vel viuam calcem,vel aquam,in qua decocti lupini. Alij bitumen,& oleum vermium,latebris indunt. Alij amurcam, vel veterem vrinam. Nonnulli ſuillum ſtercus, vel caninum, vrina hominis vel aſini diluunt, & ablaqueatis radicibus effundunt. Democritus Lemniam rubricam cum aqua terebat, & eo poſteà radices illinebat. Alij eaſdem lupino cum oleo trito radices etiam oblinebant. Aliud remedium. Clauo æreo fodiendus, atq; vellicandus cortex, donec mucrone beſtiola depræhendatur: plagam poſteà fimo bubulo obducunt. Si autem rufi ac piloſi infeſtent, medullæ interna ſectari ſolent, & aliquos ſine arboris iniuria detractos,vicino incendio cremant.Malus à vermibus non erodetur,ſi circum ſata fuerit ſcylla.Si ficorum ſemina tineæ vexauerint,in eadem ſcrobe Italicæ lentiſci vel terebinthi taleam defodere oportet: inuerſa tamen parte,quæ fuerit à cacumine.

Remedia contra formicas. CAP. V.

ORMICARVM infeſtiſſima omnium arborum vbique locorum frequentiſſima lues. Siquidem & flores depaſcunt, & folia rodunt: fructus quoq; edunt: eoq; auidius,quò dulciores ſunt.

Vt horum

Vt horum pretiositas magis illis ad prædam perniciosior sit, vt sapore malo eos arborem totam, sola inambulatione inficiat, vt denique toti arbori nocumento sint. Totam insuper arborem tum aspectu, tum tetro & amaro odore deformem reddant. Multitudine enim ac labore sedulo continuò arborem etiam prægrandem perambulat, vt nihil in ea intactum quin peragret sua diligentia relinquit. Præcipuum verò remedium, vti ascensus ad arboris ramos prohibeatur. Quare nonnulli caudicem aliquo medicamine sepiunt. Alij truncum origano circundant, Aristoteles enim has origano & sulphure arceri ait. Cæteri rubrica cum pice liquida, vel cum rubrica aceto & cinere subacta, alij rubrica cum butyro & pice liquida mista caudicem induunt: verùm id modestiùs, propter arboris noxam, ne idem faciat remedium, quod venenum. Amurca etiam intingunt. Stirpes etiam illinunt lupinis ex amurca aut asphalto contritis, & maceratis. Alij succo Cyrenaico, ex aceto soluto. Multi fel taurinum cum pice & amurca diluunt, & madefaciunt. Oportet autem per circuitum truncum omnibus supradictis madefacere, ne locus tanquam ianua & scalla quædam ad ascensum & descensum formicis pateſiat. Cæteri caudicem hedera amiciunt: pòst sub huius vmbra formicæ torpidæ inueniuntur, vt facilè comminui possint. Præsens verò ætas, ad hanc labem, vas terreum in medio perforatum, & per ambitum obice, ad continendam aquam occlusum excogitauit. Quod cùm serunt, arboris caudicem in foramine statuunt, & vas continuò aqua replent: sic enim formicarum nociuus exercitus, tanquam vallo via ad arbores prohibetur. Nunc ad alia præter truncum remedia. Plinius piscem in arbore suspendit. Hoc enim modo iuxta ac in vnum locum congregant ac interficiunt, illo pisce vel in flammas, vel in aquas coniecto. Palladius de coracino pisce expressit. Odor vstarum formicarum cæteras abigit. Speciatim verò si cerasus formicis infestetur, portulacæ succo, cum aceti media parte misto, vel vini fæce florentis arboris truncum adlinunt. Ait Albertus Magnus, cor noctuæ in aceruo, & domicilio illarum sepultum, eas omnes extra locum abigere.

Ad erucarum & culicum molestias, & arborum plagas medicinæ. CAP. VI.

DEMOCRITVS, referente L. Iunio Columella, in eo libro qui inscribitur περὶ ἀντιπαθῶν erucas enecari affirmat, si mulier, quæ in menstruis est, solutis crinibus, ac nudis pedibus, recincta, hortos ter circuierit. Post hoc autem decidere omnes vermiculos. Priuatim verò alij ambiri singulas arbores. Sic enim hic etiam in suo carmine:

At si nulla valet medicina repellere pestem, Colum. lib. 10.
Dardaniæ veniunt artes, nudataq; plantas
Fœmina, quæ iustis tum demum operata iuuentæ
Legibus, obscœno manat pudibunda cruore,
Sed resoluta sinus, resoluto mœsta capillo,

Ter circum areolas, & sepem ducitur horti.
Quæ cùm lustrauit gradiens (mirabile visu)
Non aliter quàm decussa pluit arbore nimbus,
Vel teretis mali, vel tectæ cortice glandis,
Voluitur ad terram distorto corpore campe.

Contra agrorum fascinationes antiqui Liberum Patrem placabant, inquiente diuo Aurelio Augustino in ciuitate Dei. Apud Lauinium Italiæ oppidum, Deo totus mensis tribuebatur, per cuius dies, omnes verbis flagitiosis vtebantur, donec membrum illud obscœnum per forũ transuectum esset, atq; in loco suo positum requiesceret. Cui membro mulierem honestissimam anteà coronam imposuisse necesse erat. Ianuario mense erucarum telas ex arborum ramis diligenter, ne quid supersit, nonnulli amouent: quod vix concussione euenire potest. Nam è telis in futurum ver aliæ progrediuntur. Ad hoc instrumentum forfici simile fabrificant, & in summo perticæ adaptant, ramusculos & telas in his insidentes deturbant. Contra erucas caudicem siliginis viridis caule æstiuo solstitio circunligare iuuenis vidi. Culices galbano accenso fugantur, & lupinorum crematorum gytq; suffitu. Vespertiliones filo ad arborum ramos suspensæ locustæ abigunt, vt nonnulli scribunt. Aduersus bestiolas, quæ ficarios culices deuorant, cancros suspendunt, in eos culices sese vertere inquientes. Allium arboris ramo suspensum, aues à fructuum depopulatione arcebit. Quo si falcem, cùm putaueris, illinas, idem faciet, autore Democrito. Speciatim verò si in punica cucurbitam, aut rapum, quæ anteà nullo humore maduerint. Si enim circa arborum crura, bitumen & sulphur incendas, nasci erucæ prohibentur. Idem autor cancros fluuiales, vel marinos, quos Græci παγύρους nominant, non pauciores quàm decem, in vas fictile cum aqua indit, & operculo addito, sub dio, vt ad dies denos insolentur, statuit. Quicquid autem illæsum à quopiam, maioribus etiam animalibus volueris, hac aqua aspergito: quo peracto, ad dies octonos hoc repetendum, donec adoleuerit, ne quod animal pastu malefico frondem decerpat, fimo boum diluto folia quotiens imber interuenerit, abluantur. Hac ratione virus aspergunt. Alij calce diluta, caudicem appingunt. Varia sunt ad hanc rem medicamina, quæ ex his, quæ amaritudinem in se continent, conficiuntur. Suillo & columbino stercore medetur arborum plagis.

Ad quarundam arborum morbos peculiares remedia.

CAP. VII.

MORBIS arborum peculiaribus, medelas peculiares adhibere conuenit: morbis enim conuenientia remedia adhibenda. In locis humidis ficus, saporis obtusi esse solet: aliquantus cinis circuncisis radicibus infusus proderit. Malus punica, si acidum, aut minùs dulcem fructum ferat, hoc modo emendare poteris: Circunfossis enim radicibus, suillo stercore, ac humano, veteriq; vrina eam rigato. Porrò ea res & fertilem arborem reddet.

det. Primis verò annis fructum vinosum, post quinquennium dulcem & apyrenum facit. Sunt etenim qui caprinum fimum humanæ vrinæ adijciant, simul cum veteris vini fæce, pòst radicibus infundunt. Alij exiguum admodum laseris Cyrenaici vino diluunt: & ita cacumina arboris summa oblinunt. Multi algam marinam ad radices obruunt: cui nonnulli stercus asininum miscent, suillum etiam. Sed & plures ablaqueatis radicibus, prope truncum perforant, & tedæ clauum infigunt. Citri autem truncum mense Februario obliquo foramine, ab imo terebrant ita, vt in alteram partem non exeat. Ex hoc enim humorem fluere, quoad poma formentur, permittunt: & pòst foramen luto replent. Hac autem ratione pomi medium dulcescere existimant. Ex amaris autem amygdalis, dulces fieri consentiunt, si circunfosso à radice tribus vel quatuor digitis, Theophrastus dodrantali mensura exprimit stipite, cauernula fiat, per quam pituita desudet. Vel si medius truncus terebretur, & cuneus ligni, melle oblitus, imprimatur. Vel si circa radices suillum stercus diffundatur. Vel si illis ante florem ablaqueatis, aqua calida ingeratur. Vlmis autem succus inutilis detrahitur perforatis supra terram vsq; ad medullam: & hoc in senecta. Hac ratione etiã curantur, si nimio humore abundare sentiantur.

Remedia contra arborum sterilitatem. CAP. VIII.

PLANTARVM enim sterilium remedia trifariam consyderare oportet. Aut enim vt nihil ferentes frugiferas faciamus: aut vt parum feraces, vberiores reddamus. Tertiò, vt fructus in arbore, quoad maturuerint, contineamus, néve anteà putrescant prohibeamus. Primùm enim circunfossione ac stercoratione è sterilibus fertiles fieri CHRISTVS IESVS nos docuit. Quendam enim in vinea sua ficum in suis plusquam diuinis concionibus seuisse dicit. Quam cùm triennio sterilem comperisset, vinitori eam succidi imperauit. Cui ille, Sine illam hoc anno adhuc permanere, donec illam circùm perfodero, ac stercorauero. Quòd si fructum posteà non ederit, euertam. Alimento etiam nimio sæpiùs arbores luxuriant, vt hac causa nonnunquam steriles fiant. Quòd si amygdalis contigerit, palum ferreum Theophrastus infigit, foramineq; facto, alium querneum vel tedeum adigit. Quem Democritus humano lotio priùs immergit, cinere terraq; cooperit. Hoc idem in sorbo fit. In amygdalo verò forata lapidem adijciunt, & ita librum arboris madescere sinunt. Africanus oleam vsque ad medullam terebra Gallica, & acceptis ab altera fructuosa olea ex australi parte paxillis duobus infigit. Columella verò oleastri viridem taleam desumit, & ramorum principia fortiter conijcit. Quæ cùm fuerit optimè adaptata, quod superest, abscindit, & luto paleato curat occulere. Alij lapidem vel pini aut quercus palum infigunt. Pyrum vt sit frugifera, cùm adoleuerit, altè ablaqueant, & iuxta radicem truncum findunt & in fissuram cuneum tedæ adigunt, ac ibi relinquunt. Deinde absumpta ablaqueatione, cinerem supra terram inijciunt. Morum Palladius hinc inde terebrat, & cuneos hincinde terebinthi ac lentisci indit. Hoc enim

velut

velut coitu, ſteriles arbores vberantur. Quare Theophraſtus hoc modo in eas animaduertit perinde, ac ſi iniuria laſciuirent. Quædam autem pœna emendantur, aut etiam morſu excitantur, vt palmæ & lentiſci. Alia ratione oleæ puniuntur. Nudatas enim radices hyberno frigori opponunt: eaq́; caſtigatione proficiunt. Radices etiam ſterilium arborum circuncidiſſe prodeſt: maximè vt ficorum luxuriam compeſcamus, addito pòſt cinere. Omnes arbores copioſiorem fructum dare, ſi illarum radices fimo columbino oblinantur. Meſpilus fertilis fit, ſi vitium cinis ac fimus radicibus infundatur. Alij aquam, in qua lupini decocti fuerint.

De fertilitate oleæ, fici, & punicæ. CAP. IX.

MARCVS Cato oleam non feracem circūfodi iubet, poſteà ſtramenta circumponi. Quod nonnulli fabarum volunt, aut algam, aut terram argilloſam bubulo ſtercore permiſtam. Menſuram etiam ex arborum magnitudine addunt, deinde amurcam, quod olearum inſulſarum eſſe volunt, cum aqua æquis portionibus commiſtam, circa arbores infundi, verùm id prudentius, iuxta arboris amplitudinem: vt maximæ vnam amphoram confundi ſatis ſit, vt poſteà terra adaggeretur, & circùm terra ad aquam pluuiam ſuſcipiendam cauè perfodiatur. Vberrimas etiam ficus, rubrica amurca cum fimo diluta ſi radicibus, cùm frondere incipiunt, adfuſa fuerit. Harum etiam non ſolùm radices amputant, verùm etiam obducto cinere obſtruunt, & paſſim caudicem findunt. Ita enim copioſiùs fructum præberi affirmant. Multum etiam ac pinguem ferent, ſi in principio germinationis ſumma cacumina decutimus, vel illud tantùm cacumen, quod ex arboris medio procedit. Cinis cum lixiuio circa punicæ truncum frequentiùs infuſus, lætam & fructuoſam reddit arborem. Hæc etiam multum feret, aſſerente Democrito, ſi portulacam & tithymalum probè contuderis, atq; eo arboris truncum obleueris. Arbores omnes adalligato ſelenite lapide (autore Dioſcoride) fructuoſiores reddentur. Vno fertilitatis elogio, atq; ex Zoroaſtre autore Græco, hoc caput finire libet, vt lectorem non minùs eo delectent, quàm oſtendant plurimos ſuperſtitioni plurimum tribuiſſe, qua multi adhuc, minùs tamen Chriſtianè, irretiunturvt etiam quod narraturus ſum, credant multi, ſicuti à nonnullis, aurito teſtimonio intellexi, rei euentu etiam ſe expertos aſſerentibus. Si quis autem ſuccinctus, & crine in nodum obtorto, arreptaq́; bipenni vel aſcia indignabundus, ad arborem accedat, fingens eam ſe exciſurum, & ei quiſpiam obuiauerit, & deprecatus fuerit, perſuaſeritq́; vti arbori parcat, ſpondens pro arbore, vt in futurum annum fructus ferat, quòd futurum ſit, mortem poſteà pertimeſcens. Vafrum certè commentum ad arborum ſterilitatem.

Ad flores & fructus deciduos. CAP. X.

VITIO arbores flores non continent, vt anteà quàm fructus maturuerint, decidant, vt hac iactura, ſublata ſit prolis futuræ ſpes.

Quod

Quod ſi in punica contigerit, vrinam veterem cum aquæ pari menſura temperant, & ter per annum radicibus infundunt. Soli arbori amphora ingeſta ſufficiet. Vel amurcam mittunt inſulſam, vel algam radicibus iungunt: & bis in menſe rigant, aut florentis arboris truncum cingulo plumbeo circundant, aut anguis corio inuoluunt. Hæc enim arbos flores facilè amittit: quia nexus earum apprimè debilis, tum maximè ſi pluuiæ humectauerint. Pyrus in floribus non laborabit, ſi radicibus ablaqueatis, vini veteris fæces affundantur, & quindecim diebus regeſto ſolo rigentur. Quin etiam ſi hoc vitio non elangueſcat, hac medicina dulciores fructus creabuntur. Aliud arborum maius malum, vt cùm iam editos fructus ante maturitatem præcipitent, vt ſpes maior propè colligendi fructus, tam miſero caſu propè decidat, matre non valente præ infirmitudine eos in ſinu ſuo continere. Omnibus proderit, lolium, quod zizaniarum nomine venit. Iam pingueſcere cœpit, cùm à radice euulſum eſt. Eo enim arboris truncum in coronæ modum cingere oportet. Hoc præſtat & cancer trunco adalligatus. Plumbum etiam inſtar coronæ truncum amplexum, altitudine pedis vnius à terra. Cùm autem fructus cœperint adoleſcere, torquem eximito. Quotannis faciendum, ob vbertatem. Polium, herba ſuſpenſa, cum hac inſcriptione, Et erit ſicut lignum, quod plantatum eſt iuxta decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: & folium eius non defluet. Parum abeſt, quin mea ſententia vt de ſuperiore ſit. In excauatos ſcrobes, cùm arbores pangerentur, Africanus cochleos ſi inuenirētur, ingerebat, aut ſcyllæ bulbos obſerebat.

Contra fructus deciduos quarundam in genere arborum.

CAP. XI.

GENERALITER ſuprà, contra omnium arborum fructus deciduos remedijs ſubuentum. Nunc de quibuſdam arborum priuatim generibus tractandum. Fici enim, cùm Vulcanalibus tonuerit, cadent. Remedium verò eſt, vt anteà ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Harum enim turgidus cortex leui in obliquum inciſura findatur. Ita fit ne decidant fructus. Plutarchus in Sympoſiacis decadibus, caprifici groſſos domeſticæ, amuleti vice appendit: maturitatem etiam conciliat. Si autem fructus ſuos, veluti ægra, proijciat, terram bene adaggerato: ita non cadent, nec ſcabræ fient. Alij rubrica aut amurca inſulſa, aqua miſta, vel mori ſucco arborem liniunt. Id luna plena fieri Democritus vult. Alij cancrum fluuialem, cum rutæ ramo ſuſpendunt, vel faſcem lupinorum. Nonnulli terebratæ radici cuneum infigunt, aut ſalis chœnicem immittunt, vel corium arboris, cùm folia incipit producere, ſcindunt. Cæteri circa Pleiades, ſcrobes circunfodiunt, & truncum amurca æqualiter cum aqua perfundunt. Verbaſcum iuglandi adalligatum, fructum ſuum abijcere non permittit. Lotium (autore M. Catone) aut ſtercus ſuillum ad caudicem arborum addere oportet, vt ſtabilia mala fiant. Alij perforatæ radici, oleaſtri cuneum infigunt. Prunorum verò poma, in glareoſis ac lapidoſis

locis caduca, vt plurimum ſunt. His ſubuenit lætamen. Si perſici poma decidua erunt, nudatæ radici, aut trunco, lentiſci aut terebinthi cuneus affigitur,vel in medio terebratæ ſalicis paxillus imponitur. Vt autem meſpili fructus ex arbore decidui ſint, perrarò euenit. Nam pertinaciùs eos continent: vt anteà ſæpe in arbore mollia fiant, quàm ſponte decidunt. Quod ſi nonnunquam euenerit, fruſtum de eius radice præciſum, in media trunci parte figito. Vitio etiam ſoli, fructum ſuum oleæ necare ſolent:cui rei ſic medebitur:Altis gyris eas ablaqueant. Deinde calce, pro arboris magnitudine, plus minúsve circundant. Hoc remedio ſi nil fuerit effectum,ad inciſionis confugiendum præſidium erit.

Si fructus rugoſi,& hiantes ſint, & ante maturitatem in arbore putreſcant. CAP. XII.

PERSÆPE loci crudelitate,veluti cùm calculoſus, glareoſus,ſiccúsve eſt:in eo ſatæ arbores, rugoſos,vel citò putreſcentes fructus producunt. Nempe loci exilitate, & alimenti penuria,communem genium, ac bonitatem minimè præſtare poſſunt, vt ſæpe hient, ſæpiùs verò intus calculoſi ſint: vt tum cutis lenitate, tum ſaporis iucunditate, cum cæteris eiuſdem generis impares ſint.Contra quod vitium proderit frequens irrigatio,& ad arborem terræ adaggeratio. Mala punica,ne in arbore rumpantur,remedio ſunt lapides tres,ſi cùm ſeres arborem,ad radicem ipſam collocaueris.At ſi iam ſatam arborem habueris,ſcyllam ſecundum arboris radicem ſeueris. Alio modo,cum iam matura mala fuerint,antequàm rumpantur, peciolos, quibus pendent, intorqueto. Eo modo ſeruabuntur, etiam anno toto. Si poma rugoſa vel putrida perſicus creabit, circa imum truncum cortex recidatur: & cùm inde modicus humor putris affluxerit,argilla aut paleato luto plaga retegatur.Magna ac generoſa poma adferet,ſi florenti,per triduum ternos lactis caprini ſextarios infuderis. Sal verò & cinis ficis aſperguntur, ruta ne fiant, vermiculoſaq́;, néve radices putreſcant.Ne mala putreſcant,lacertæ viridis felle cacumina tangunt. Alij ea truncum cingunt. Id idem valere contra erucas aiunt. Si dura nux iuglandis erit, vt vitium mali humoris educat, autore Palladio, hoc modo emendabitur. Alij radicum ſumma præcidunt: alij terebratæ radici palum buxeum, vel cuprinum, aut ferreum clauum imprimunt. Lapidoſi generis pyra,vitium mutare creduntur,ſi terris mollibus conſerantur. Nonnulli ab extremis radicibus terram leuant, & omnes ſecernunt lapillos. Quibus diligenter ſummotis,terram cribro cretam in eius loco ſuffundunt. Si vini veteris fæces recentes radicibus per triduum affundantur,arbores in floribus non laborabunt.

De ſepiendis ſeminarijs,& hortis,& de roborarijs.

CAP. XIII.

QVANTA arboribus ab animalibus inferatur iniuria, ſuperiùs oſtenſum, præſertim verò illorum paſtione. Verùm ſupereſt aliud malum,

malum, quando illarum fructus deprædantur, magna quidem nostra iactura. Quandoquidem omnem prouentum auferant, & anniuersarij laboris commodo ac præmio nos spolient priuent: vt sæpe propter caducos fructus, cum feris ipsis vt depugnemus necessum sit:circa verò pendentes,cum alitibus. Contra quæ remedium erit,hortos sepire: vt ab his non solùm feras bestias, sed & fures quoq; arceamus, vt ne ipsis hominibus, vt est in communi prouerbio, pomum dulce relinquamus, cùm abierit custos.Cuius quidem rei,tutelarum genera quatuor M.Varro posuit. Vnum naturale,alterum agreste,tertium militare,quartum fabrile. Et horum vnum, quod plures habet species. Primum igitur naturale sepimentum est, quod virgultis ac hirtis spinis obseri solet. Locus autem, quem sepire destinaueris, ab æquinoctio autumnali, simul atq; terra imbribus maduerit,sulcis duobus circunuallandus,tribus à se pedibus separatis. Modum autem altitudinis,& latitudinis eorum abundè est,esse sesquipedaneum,quos vacuos perhyemare patiemur.Semina verò ea erunt rubi,paliuri,& eius,quam Græci κυνόσβατον vocant, nos canis sentē. Horum enim quam maturissima eligi oportet, & ea cum erui farina aqua macerata immiscere. Funes dehinc sparteos,vel nauticos veteres,aut alias quaslibet restes, vel tomices. Hoc mistionis genus sic inducere, vt intra recepta semina vsq; ad Idus Februarias in tabulato seruetur. Quo tempore si aqua in sulcis per hyemem remanserit,exhauriatur,resoluiq; eius, quæ erat autumno regesta, vsq; ad mediam sulcorum altitudinem reponitur.Tunc prædicti funes in longitudinem, per vtrunq; sulcum porrecti explicantur. Quos leni terra obrui non nimium debent,vt spinarum semina,quæ toris funiculorum inhærent,enasci possint. Ea ferè circa trigesimum diem prorepunt. At vbi incrementum aliquod habere cœperint,sic insuesci debent, & adminiculis adiuuari, vt in id spatium, quod sulcis interiacet,inclinentur:vti inter se sentes per spatia vacua iungantur, vt inuicem quasi quodam adminiculo priusquam corroborentur, acquiescant. Hunc igitur veprem manifestum est, nisi radicitus effodiatur, interimi non posse. Cæterum etiam post ignis incendium, meliùs renasci. Hæc autem claudendi ratio antiquis, autore Columella, maximè fuit probata. Nunc apud multas nationes commendatur, quod ex aronio, vulgus spinam albam à flore albo vocitat. Serunt enim circum hortos extrà vel intus ducta fossa. Multi ad firmitatem, aliquot annis cædunt. Diuturnitate enim,& aculeorum asperitate,ac duritia, cæteris sepimentis validius. Secunda verò sepes ex agresti ligno fit,verùm imbecillior,quando non diuturnior. Nam putrescentibus lignis citò deficit. Fit enim è palis crebrè propter minutorum animalium ingressum statutis, latis perforatis longurijs,ferè binis, nonnunquam ternis in transuersum traiectis: quarum summitatem ferro acuto multi muniunt, ne facilis sit furibus ascensus & descensus.Materies autem ad id propter diuturnitatem optima erit querna,aut è castanea,atq; è robore,à quo (autore Gellio) roboraria appellabantur viuaria, à tabulis roboreis, quibus septa erant. Tertium verò sepimentum, quod militare dicitur, fossa est,& agger terreus.

Verùm foſſa ipſa vt ita idonea ſit,oportet vt omnem aquam,quæ de cœlo venit,commodè recipere poſſit: aut faſtigium habeat,vt de fundo exeat. Agger autem,qui intrinſecus foſſæ iunctus eſt, ita arduus ſit,vt illum tranſcendere non facile ſit. Quem nonnulli virgultis, viminibus, & cæteris muniunt, quorum radicibus terra contineatur. Militare autem dictum eſt, quod huiuſmodi foſſa milites caſtra cingerent. Quartum fabrile,ſcilicet è maceria. Huius autem ſpecies quinq; ſunt. Primum, quod è lapide. Alterum è coctilibus lateribus. Tertium è latere crudo fit. Quartum, quod terra, vel calce, & lapillis componitur. Vltimum verò è terra ipſa ſola per ſe intra poſtium formas,ad deſyderatam latitudinem matella adaggerata. Nonnulli poſteà huiuſmodi parietem calce ad longiorem vſum incruſtant, atq; latere coctili, aut ſtipula, vel cæſpite cooperiunt. Sunt qui in ſepibus virgulteis ſerant arbores, maximè vlmum. Quod minimè à pluribus probatum iri video. Nam his facilè in hortos ſe fune alióve præcipitant vt damni cauſam præbeant, quæ ad tutelam parauerant. Quarum etiam vmbra, & alimenti rapina, virgultis noceat. Seminaria etiam his rationibus claudi par eſt, vt non ſolùm pecori, verùm etiam homini aditus minimè ſit. Quoniam ſi ſæpiùs cacumina hominis manu tractata, vel perfracta, vel à pecoribus prærosa ſint, in perpetuum ſemina incrementum capere nequeunt. Defendenda etiam arbos tenera, ne calcetur inualida.

De ſubueniendis arboribus fœtura preſſis. CAP. XIIII.

RELIQVVM eſt, vt poſt tot morborum medelas, neque illam,quæ omnium, meo iudicio, præcipua eſt, prætereamus: quæ eſt, vt miſeræ ſcilicet parenti à ſuis pignoribus preſſæ ſubueniamus:vt illam ad alios feraces plurimos annos,& aliam prolem reſeruemus,& præſentium fructuum incolumitati & damno ad eſus noſtros conſulamus. Fertilitate enim nimia nonnullis ſæpe annis contingit,vt arbos fœlix ab his,quos producit, fœtibus inhumaniter & crudeliter curuetur & opprimatur, curuatis in terram pondere ramis,qui parum ante cœlum recto tramite aſpicere ſolebant:vt plerunq; paruis cacuminibus humum verrere contingat,

– *Cum rami* (inquit Nemeſianus) *pondere nutant,*

Aſpice curuatos pomorum pondere ramos,
Et ſua, quod peperit, vix ferat arbor, onus. Ouidius:
Sunt poma curuantia ramos. – Nimio enim ſuorum pondere oppreſſa brachia nonnunquàm rumpuntur,frondeq; ſua priuantur:quibus orbata deformis poſteà viſitur, viliſq; feracitatis diminutione & totius faciei deformitate. Aliunde etiam, non leui iniuria affecta, vt ſæpe elargitis in ſuos alimentis,ipſamet fameſcat, vt cùm numeroſæ proli ſubuenire vult,ſibi neceſſarios ſumptus diminuat,neceſſe ſit:vt cum Ouidio dicere poſſit:

Ouid. de Nuce. *Fructus obeſt: peperiſſe nocet: nocet eſſe feracem:*
Quæq; fuit multis, eſt mihi præda malo. Et infrà:

O ego,

O ego, cùm longæ venerunt tædia vitæ,
Optaui quoties, arida facta mori?
Optaui quoties aut cæco turbine verti,
Aut valido missi fulminis igne peti!
Atq; vtinam subitæ raperent mea poma procellæ,
Vel possem fructus excutere ipsa meos.

Verùm languenti & piæ parenti facilè, minima opera, viliori sumptu, nostra ope succurrere possimus, vt propterea ingrati erga eam esse videamur, ni hoc beneficio, propter tot munera nobis elargita adiuuerimus, vt parentis simul & filiorum misereamur. Primùm enim vitiosa poma interlegere proderit, hac ratione, vt succus, qui inutili posset impendi meliori succrescat. Onere etiam matrem leuabis. Sic enim quæ remanebunt, tum magnitudine, tum saporis bonitate, & reliqua generosa dote præualebunt. Quippe copiosiore fulta alimento, maiori incremento luxuriabunt, vitiosis ampliùs alimoniam non surripientibus. Vt hoc modo matrem in reliquos annos conserues: in fructuũ autem iactura nihil damni accepturus, paucis generosis numerum sarciente. Proderit insuper graues & labentes ramos, fune furcáve & palis sustinere.

Præfatio libri decimiquinti.

QVÆDAM *nunc tractanda, quæ ex ipsa arborum ingenita natura, & absq; hominum ingenio, impensa, ac labore ipsis arboribus insunt, veluti de alimento, illarum cibo, atq; conceptu, & germinatione ac sequentibus floribus, & nonnullis alijs: quæ ad arborum ipsarum solùm spectant, vt hæc etiam incultis ac syluestribus sicut & vrbanis, pariter eueniant. In quibus verò est aliquid, in quo aliquod ex ipsis oblectamentum accipere valeamus. Primum enim ex illarum conceptu & sequentem germinationem, atq; exeuntes gemmas, & post varij coloris flores, nos suo aduentu exhilarantes, & exindè fructus (præmium nostri laboris) de quorum collectione, adseruatione, & conditura, sequenti libro.*

HORTORVM LIBER DECIMVSQVINTVS.

Arborum alimentum, & cibus. CAPVT I.

LLVD itaq; omnium maximum erit, vt ad arborum alimentum & incrementum ſit, cœli temperies, vt ſuprà oſtendimus, & anni conditio. Vbique autem maximè eſt imber. Quare tepidam hyemem arboribus vtiliſſimam dixere: & tunc illa præſertim probabitur, quando imbrium & niuium frequentia abundauerit. Vt qui inde ſerenas hyemes exoptauerit, minimè vota pro arboribus faciat: At contrà, pro his deuouere videatur, qui diu niues ſedere concupiſcit. Non ſolùm, quia animam terræ exhalationem euaneſcentem includant, atq; comprimant, retroq; agant ad arborum radices, quibus arbor eſcam deſumat, verùm etiam, quòd liquorem ſenſim præbent, purum præterea, ac leuiſſimum: cùm nix cœleſtium aquarum ſpuma, & aëris adeps ſit. Humor prætereà ex ea non diluit, aut ingurgitat, verùm quomodo ſititur, velut ex vbere, diſtillat. Erit igitur & frugibus, & arboribus, ſicut etiam prodit Gellius, niualis aqua ſanè fœcunda: & Plautus, vt Nonius Marcellus inquit, ob eius miram in alendis ſatis potentiam, aquam, animam nuncupauit. Ne illi puteo obſepto, animam omnem intertraxero. Hyeme verò expetendi imbres, euidens cauſa eſt: quoniam arbores fœtu exinanitas penitus, & foliorum amiſſione languidas, auidè eſurire naturale eſt: vt etiam abſumpto illarum partu, conceptus, id eſt, germinatio protinus ſequatur, ac deinde alia floreſcendi exinanitio. Cùm enim alimenti adfuerit vbertas, & cœli clementia, probè germinari, & fructificari ratio eſt. Quod nunquam fieri poterit, niſi frigus diutiùs oppreſſerit, quo arbores concoqui oportet, & imbres (hoc eſt alimentum) adiuuerint. Quin imo, ſi plures hyemes ſerenæ continuauerint, plantæ morientur: quoniam nemini pœna dubia eſt, in fame laborantium. Porrò euidens cauſa eſt, imbres fore alimentum: quod ſi deficiat, eas interire neceſſe eſt. Nempe ſi calor innatus nullum ſibi extrinſecus deſumat pabulum, ipſe ille ieiuno valentior factus, conſumit quod intus humidi erat. Quod cernere eſt, vbi magni ingruerint calores, & terra vndiq; arida, & exæſtuans fuerit: Humidū tunc calore abſumitur, cùm nulli ſunt imbres, & arente ſolo, nullus, aut exiguus, infunditur humor, qui natiuū calorem in plantis refrigerare & alere poſſit. Quo tempore primùm languentia, mox arentia, & decidentia cernuntur folia, planeq;

neq; extremos arborum ſtolones paulo pòſt arbores ipſas totas ſquallentes inareſcere. Quare æſtate potiùs, quàm hyeme (in qua frequentiores pluuiæ,quod ſatis ad ſalutem, & temperamentum auxilij eſt) arbores intereunt. Vt conſequens ſit, plantas omnes fame, deficiente cibo, ſicut & animalia, interire. Poſtquàm enim humorem pluuiarum terra excepit, illum per arborum partes,perq; radices digerit.Nam hæc ſimili ac eodem officio,erga plantas eſt (autore Hippocrate,& commentatore eius Galeno) quo venter in animalibus. Porrò illa alit,calefacit, refrigeratq;. Radices verò,pro ore ſunt,quòd à terra cibum attrahunt,contraria ab animalibus natura : vt quod ſupernum animalibus eſt, infernum ſtirpibus ſit. Quamobrem arborem hominem inuerſum, vel econtrario, hominem, arborem inuerſam quidam dixere. Quæ autem fructus ſuos diutiùs cuſtodiunt,largiores deſyderant cibos, longiusq;, atq; etiam quæ frequentiùs,numeroſiúsve pariunt : vt ex fœtus ratione debeant alimentari,ijs & ſerotinæ aquæ vtiles, vt oleæ, & punicis. Sed iam imbres cuiuſq; generis arboribus variè requiruntur. Maturantibus quibuſdam, alijs autem alio tempore. Quapropter ſæpe ijſdem pluuijs alia lædi, quædam verò iuuari videmus. Nonnunquam etiam in eodem genere,vt in pyris.Particulares autem nonnullarum cibi reperiuntur.

Quæ citò,quæve ſeriùs creſcant. CAP. II.

IFFERVNT etiam auctu inuicem arbores. Aliæ enim ad creſcendum faciles, aliæ verò tardiſſimè incrementum accipiunt.Omnes tamen occulto æuo,vt ait Horatius:

Creſcit occulto velut arbor æuo.

Quæ verò ſpiſſæ,ſiccæq; ſunt naturæ,& amaræ.Nam igneæ naturæ eas eſſe oportet. Harum lenta acceſſio, vt buxi iuniperi, hebeni, aquifolij corni,meſpili, palmæ, cupreſſi, laurus, oleæ. Contrà verò, quæ raræ, laxæ, & humidæ naturæ ſunt, & quæ apud aquas aſſurgunt, veluti ſalix, populus, alnus, facillimæ ad creſcendum ſunt. Humiditas enim, & germina, & augmentum porrigit; vt in omni arborum genere celeriùs creſcant,quæ humidum ſolum nactæ ſint: Feſtinantius etiam,quæ in frigidis ac vẽto ſilentibus. Terreſtres auctu faciles,vt platanus,vlmus, taxus, acer,carpinus,fraxinus. Quæ autem materie molles ſunt, citius creſcunt: vt tilia,oſtrya,picea,pinus, pinaſter,vnedo,abies. Inter vrbanas verò ceraſus, pyrus,malus. Quædam magis in craſſitudinem,vt vlmus, malus, pyrus. In longitudinem verò, pinus, abies, & reſinoſæ ferè omnes, alnus, populus.

De conceptu & germinatione arborum,& quoto tempore fiant:& de Zephyro & Chlori. CAP. III.

ATVRÆ annuus ordo ita ſe habet,vt tria nobis tempora conceptus diſpartierit. Quorum primum, quod eſt in Vere apparentius, commune omnium arborum generibus. Deſiderio enim iam anteà ſpoliati honoris, quod in florũ pulchritudine

&

& odore, fructuumq; vbertate erat, quorum orbitate tam tristes fuerant, ad pristinum decorem, vrgente illarum clementia, tempore auidiores sunt. Tunc enim nouas, & alias, quàm in viduitate fuerant, se præbent, & in varijs colorum picturis, in certamen vsq; luxuriant. Et, vt ait Poëta,

Verg. eclog. 3. *- Nunc omnis parturit arbos,*
Nunc frondent syluæ. - Et alibi:

Georg. 2. *Ver adeò frondi nemorum, ver vtile syluis:*
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Aether
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omneis
Magnus alit magno commistus corpore fœtus. Et paulò pòst:
Parturit almus ager, Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus: superat tener omnibus humor.
Inq; nouos soles audent se gramina tutò
Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut tactum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

Ab hoc autem germinandi tempore Aprilem mensem, quasi aperilem vocari Macrobius autor, quòd hoc mense arbores, nec minùs quoq; cætera, quæ tellus continet, sese in germen aperire incipiant. Sicut & apud Athenienses ἀνθεστηρίων, ab eo quod hoc tempore omnia floreant. Idcirco quidam Ver masculum dixere, quòd eodem tempore germinent arbores: & æstatem fœminam, vt sub ea figura eiusmodi depingatur, quòd eodem tempore fructus omnes patefiant. Quod in Tyresiæ fabula, & serpentum percussu, mythologici intellexerunt. Cui rei astipulantes poëtæ Chlorim deam, quæ Latinè Flora dicatur, à Zephyro adamatam fingunt. Propterea Catullus illam Zephyritim vocat. Quam vbi ille per Ver errantem conspexisset, insequitur, rapitq;, ac domum defert. Verùm vim proprijs nuptijs emendauit. Sic enim illa apud Ouid. in Fastis fatur:

Fast. 5. *Chloris eram, quæ Flora vocor, corrupta Latino*
Nominis est nostri littera Græca sono.
Chloris eram nymphe campi fœlicis, vbi audis
Rem fortunatis antè fuisse viris.
Quæ fuerat mihi forma, graue est narrare modestæ:
Sed generum matri repperit illa Deum.
Ver erat, errabam: Zephyrus conspexit, abibam:
Insequitur, fugio: fortior ille fuit.
Et dederat fratri Boreas ius omne rapinæ,
Ausus Erichthea præmia ferre domo.
Vim tamen emendat, dando mihi nomina nuptæ:
Inq; meo non est vlla querela toro.
Vere fruor semper, semper nitidißimus annus:
Arbor habet frondes, pabula semper humus.
Est mihi fœcundus dotalibus hortus in agris:
Aura fouet: liquidæ fonte rigatur aquæ.

Hunc

Hunc meus impleuit generoso flore maritus:
Atq; ait, arbitrium tu dea floris habe. De quibus etiam Lucretius:
It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius antè Lucret. lib. 1.
Pennatus graditur Zephyrus vestigia propter:
Flora quibus mater præspargens ante viai.
Cuncta coloribus egregijs, & odoribus opplet.

Zephyrus autem Latinè Fauonius dicitur. Catullo Chloridos ales equus. Chloreus autem Latinè viridis. Sed iam satis per fabulas poëtarum diuagati, rem ipsam attingamus. Primus itaq; arborum conceptus Fauonio flare incipiente fit. Exinde ferè sexto Idus Februarij. Hoc enim illo cuncta è terra viuentia maritantur. Sed non idem omnibus, certo & statuto tempore: Nam & varijs diebus, pro cuiusq; arboris natura concipiunt. Quædam seriùs, alia citiùs. Quum autem animalium singula genera ad conceptum ac partum, determinatum tempus habeant, sic quoq; ad suas fruges, arbores: vt ex illis nonnullæ diutiùs conceptum gerant, aliæ celeriùs germen producant: & magna circa hæc, ex regionum natura, locorumq; situ ac generum diuersitate anniq; conditione, differentia. Cœli verò quandoq; indulgentia germinatio præcurrit, vt tempus illi communiter suetum anteuertat. Situs verò germinationem variat, quum ad ortum, aut occasum, vel meridiem, vel septentrionem spectant: vt secundum illorum naturam, aut statim, aut serò germinent. Palustres priùs, mox campestres, nouissimè autem, quæ in montibus, & syluis. Aliæ confestim ineunte Februario, plures ante Fauonium concipiunt, vt in locis algentissimis veluti in Cretæ Ida. Vbiq; autem præcoces citiùs germinare, iustum est, vt serotinarum prouentum occupent. Syluestres, & quæ non coluntur, ante vrbanas fructificant, quòd calorem ampliorem in se contineant, cùm non fodiantur, neq; radicibus nudentur. Calor nempe ille est, qui ad generandum arbores vltrò propellat. Adde quòd vrbanæ sæpe inter amputandum, vulnus aliquod accipiunt, quo laborare, & frigescere oportet, vt propterea tardiùs germinent. Sed vbiq; certum germinationis tempus habent, quæ tardissimè, quibus iam nulla cœli asperitas, ex sera atq; regionum differentia, formidari potest, quando iampridem anni clementia omnibus terræ tractibus se exhibuerit. Morus autem nouissima vrbanarum germinat: quare quidam à mora, id est, tarditate, dictam existimauerunt. Etenim nisi exacto frigore non germinat. Ob id arborum sapientissima habita. Verùm cum tanta celeritate, vt cùm cœperit erumpere, vniuersam germinationem, etiam cum strepitu, vna nocte peragat. Quoddam iuglandium genus, quod rarum est, comperi, non ante solstitium æstiuum germinare, atq; id cum ingenti festinatione: & eius generis duas tantùm arbores vidisse fateor. Alij germinationes per sydera diuidunt, quas proprias, & naturales, vt suis constent sideribus. Quarum primam hybernam vocant, sub Aquilæ exortu. Secundam æstiuam, quæ est à Canis ortu. Tertiam autumnalem, quæ ad Arcturi ortum, quam ferè communem omnibus existimant. Manifestissima tamen hæc vrbanis, & illarum præcipua fico, ac punicæ. Quædam autem nimia soli

vbertate, ac cœli mollitie: quibus simul contingit, vt quando Autumnus longus, placidusq; sit, huius voluptate vberiùs coalescant, vltroq; denuò germinare cogantur: quod pluries mihi videre contigit. Et hoc sub Arcturi ortum fieri solet. Et huius causam adferunt, quòd in Thessalia & Macedonia ficus tunc plurima exeat & hoc maximè in Ægypto apparet vt plurimum tamen flaccescit. Hæc autem fuit quarundam arborum in generando propensior, auidiorq; natura. Quæ si sæpius, propter tot nixus, defessæ fuerint, parum tamen requiescunt, quin rursum pristinos labores renouent. Hæc verò omnium consensu breuissima est, nec diutiùs septenis mensibus durat. Theophrastus verò germinationem primam ineunte Februario esse dicit, Alteram in Martio, Tertiam in Aprili. Has autem ternas germinationes non ita omnes emittunt: sed hoc munere funguntur robur, abies, larix. Corticem verò illæ inter squammas spargunt, ac deinde erumpunt. Quare Græci has τριστλίπους hoc est, trisquammias, vocant, vel tristepas, hoc est, intermissarias. Lentiscus etiam ter germinat. In cuius rei testimonium hæc sunt Ciceronis carmina:

Iam verò semper viridis, semperq; grauata,
Lentiscus triplici solita est grandescere fœtu.
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Steriles ac iuueniles arbores sua germina duplicant, quòd plus humoris ac caloris habeant. Fructiferas enim, humores suos circa partum effundere necesse est. Veteres enim sicciores sunt. Reliquæ, Vere vt primùm cœpere, continuant germinationem. Ante Fauonium cornus, tam mas quàm fœmina germinat. Paulò ante æquinoctium à Vergiliarum exortu ficus, olea, punica, sambucus, vlmus, tilia, acer, carpinus, fagus. Hoc est illarum sidus. Pòst laurus, platanus, auellana, salix. Vere autem ineunte, iuglans, castanea, caprificus, aquifolium, terebinthus. Cum vrbanis germinat vnedo, apharca. Serotino autem germiniculo & malus est, tardo pyrus syluestris, omnium tardissimo suber, aria, thya, taxus. Rosa nouissimè concipit. Germinatio, non nisi fructuum generatio βρύειν, autore Polluce, germinare propriè tamen ad oleas refertur. Thallus germen, Thallea germinatio. Prægnantium germinatione rumpitur cortex. Cutis se aperit, geniculato incremento, & inter squammas corticem spargunt. Prima cacumina impelluntur, clareq; tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Caudex tunc etiam propellitur, totaq; arbos, tam supernè, quàm circa radices, incrementũ capessit. Variè germina emittunt. Quædam è cacumine ac latere: veluti ficus, punica, myrtus, pyrus, malus, & maxima arborum pars. Cæteræ verò non cacumine, verùm tantùm è lateribus. Hoc in iuglande, auellana, Theophrastus esse scribit, & quibusdam alijs, quarum germina in folium vnum finiuntur. Qua de causa, optima ratione, nullum ampliùs germen superuenire potest, quo crescere possit, cùm desit augendi principium. Omnium itaq; arborum germinationes conspicuæ sunt, sed maximè abietis, pini, pinastri, tedæ: quoniam genicula sursum rectè pergunt, ramiq; ex æquo conditi spectantur. In cunctis verò arborum fructibus, priùs pars exterior generatur: quia semina vt plurimum

mum lignosa sunt, ac nucleosa, quamobrem lentiùs procedi oportet. Germinationes autem ita se habent.

De arborum floribus, & amento siue iulo: Et quo ordine florescant: & quare Ascanius Iulus dictus. CAP. IIII.

RBORES autem, sicut animalium genus omne, priùs concipere quàm vt pariant, oportet. De quarum conceptione atq; germinatione suprà visum. Consequens igitur erit, vt pòst de partu illarum videamus, qui semper con ceptui proximus esse solet. Pariunt itaq; arbores, cùm florent. Tunc enim anni renascentis, & pleni Veris indicium est, & arborum gaudium. Itaq; flos ruptis vtriculis, arborum partus esse dicitur. Educatio verò in pomo ac semine est. At sicut animalia quædam sunt, quæ non diutiùs conceptum ferunt, citóq; parturiunt, & parum fœtum enutriant: aliqua verò, quæ multum & ferant, & enutriant: alia autem, quæ, etsi parum gestent, per multum tamen tempus, progenitum alant: reliqua finaliter, quæ si conceptu ponderosæ fuerint, paruo attamen tempore educant. Quod in arboribus euenit, vt statim post germinationem floreant, fructumq; continuò maturent, vt cerasus, morus. Amygdalus autem omnium prima floret, tardissimè tamen fructum maturat, atq; in Septembrem. Iuniperus Vere germinat, partum tamen anno maturat: quo exacto alter præoccupat, vt vetus, si in arbore relinquatur, maturescat. Prunus, persicus, inter primas florent, seriùs tamen illarum fructus editur. Taxus à Vergiliarum occasu concipit, paulò ante solstitium floret, vt multo tempore fructum in vtero gestet, & idem longo tempore enutrit. Sed post longam gestationem, citò maturant aliquæ, vt pyrorum aliquot genera. Florum enim differentē naturam, non tam tempore, quàm figura, omnes arbores habere cuiq; constat: quos etiam ex temporis ratione, fructuum confectio non sequitur. De quibus plurimis videndum: verumtamen, vt priùs partum designemus, quàm tempus integræ educationis. Ab amygdalo proximè florent armeniaca, tuberes, persicus, prunus, cerasus, pyrus. Malum sequitur laurus, illum cupressus, deinde punica, ficus. Post vitem florescit olea. Syluestrium prima sambucus. Abies autem flores croci colore circa solstitium emittit. Pinus, & picea germinatione præueniunt, quindecim ferè diebus. Post Vergilias arbutus floret, mense Iulio. Ponticam verò nucem, iuglandem, cum nuce Græca florere Macrobius scribit. Casia post Autumni æquinoctium, autore Theophrasto, germinat, floretq;. Sed sicut arbores in proferendo flore, tempore differunt, ita & illorum figura, de qua parum hic. Neq; omnino loco in vno præcipuè tamen, quum de vno quoq; arborum genere speciatim dicetur. Quibusdam verò foliati, vt amygdalo, pyro, malo, pruno. Alijs peculiares, vt quæ lanuginosum habent, ceu morus, hedera, populus, tilia. Porrò hæc florem in totis fructibus habent, sed neq; postremis insidentem, neq; in singulas partes ambientem. In medio verò inculcati, nisi fortè cerni, propter lanuginem, nequeat. Plures item aliæ differentiæ. Speciales autem, & proprios

vnaquaq; arbos baiulat, ab alijs figura, magnitudine vtcunq; diſſidentes. Neq; vnam, aut alteram, inter tot arborum genera cernere eſt, quæ eundem ac ſimilem florem geſtet. Nonnullæ antè florent, quàm foliaſcant, vt amygdalus, perſicus, prunus, pyrus, malus, ceraſus. Aliæ contrà, priùs folia, quàm florem, emittunt: vt cydonia, ſambucus, ſorbus, & inter frutices roſa. In multis enim cernere non eſt, quid horum primordiùs egrediatur, flore ac folijs vnà exeuntibus. Defloreſcunt omnes ſeptenis diebus, quædam celeriùs, quædam tardiùs: plures intra octauum Idus Septembris. Caſia autem, vt voluit Theophraſtus, poſt æquinoctium Autumni. Idq; etiam multo tempore. Proprium aliquibus amentũ eſt, quod & cachryes dicitur: quod in auellana iulum multi dixere. Hoc enim callo compactum, cui peculiare quiddam racematum eſt. Singulari autem ac pingui pediculo emergit, minutulis, & innumeris ſquammis. Hoc hyeme augetur, concepto Vere dehiſcit, & ſquammæ illæ in longitudinem laxantur, & intumeſcunt, flaueſcuntq;, & euolant. Hæc folia deijciunt. Nonnulli florum loco eſſe arbitrantur. Hoc in corylo, alno, iuglande, caſtanea, populo alba. Amentum autem habere abietem, pinum, roborem, vlmum, Theophraſtus arbitratur. Tilia autem, nunquid amentiferum quicquam habeat, ipſe dubitauit: ego verò minimè. Quod enim in ea lanuginoſum eſt, flos eſt, qui cæterarum amento nequaquam reſpondet. Hoc autem nonnullis, veluti robori, iuglandi, caſtaneæ, parum ante verni temporis germinationem. Cæteris autem, ceu auellanæ, veluti conceptus quidam, inter antecedentem obſtructionem, & ſequentem germinationem medius eſt: gigniturq; in Autumno poſt foliorum occaſum. Iulus autem in arboribus eſt, atq; in homine prima lanugo, & barba. In quibus, vbi adoleuerit, decidit, atq; in folia & flores, tanquam firmiorem ætatem, commutatur. Ab eo Aſcanium Iulum primò vocatum aſſerunt, quod ei tempore victoriæ hæc lanugo naſceretur. Vnde nomen familiæ Iuliorum, tam celebre emanauit. Et quo ad fructuum rationem, maior illorum pars in medio flore generatur, vt amygdalis, prunis, ceraſijs. Non deſunt quæ fructum ipſum flori inſidentem habent, vt punica, malus, pyrus. Arbores autem vel etiam ipſæ in fructificando diſtare videntur. Quippe aliæ ex nouellis ſurculis, quædam ex annotinis, reliquæ ex vtriſque fructum gignunt. Theophraſtus autem, id generalius ex diſcrimine arborum naturæ eſſe ſcribit: vti ex annotino ſurculo fructificent, quæ natura ſiccæ denſæq; ſunt: quoniam parcè in his ſuccus præ denſitate defluat, ſoletq; eſſe nouellus tenuis & infirmus, qui abundè neq; traducere, neq; retinere humorem valeat, vt in olea eſt. Ex annotinis etiam caſu ferunt arbores, quarum fructus perticis deijcitur, vt præciſo nouello, qui ad ictus facilè fragilis, neceſſe ſit vt ex alia arboris parte ferat. Quæ autem humidæ, raræq; naturæ ſunt, hæ fructum è nouellis ſurculis pariunt. Quando verò in his ſucci impetus fiat, vt ſimul & germen, & fructum effundere poſſint. Inter arbores enim aliquæ ſunt, quæ ante aliquid producant, ex quo poſteà florem fructumq; edant: vt myrtus, meſpilus, cydonia. Ex nouellis autem ficus: ex annotinis punica, amygdalus, pyrus: ex vtroq; quæ biferæ ſunt, vt caprificus.

caprificus. Arborum item aliæ cacuminibus fructificant, aliæ ramorum lateribus, cæteræ verò parte vtraq;: vt olea, pyrus. Cacumine ferunt, punica, ficus, mespilus, myrtus, sorbus. Palma sola arborum in spathis, fructum habet, racemis propemodum, quæ & folia & germina gerunt. Quippe vis eius genitalis parte superiori tota consistit. Quædam fructum supra folia gerunt, vt myrtus syluestris, quæ fructum in folij dorso gerit: sicut viticis quoddam genus, pilulam rubeam. Peculiaris maximè illarum ortus habetur, quæ caudice fructificant, vt moro Ægyptiacæ contingit. Non desunt tamen, qui affirment, ex grandioribus quoq; ramis & hæc vtique fructificare, sicuti siliquam. Iones cerauniam vocant. Id esse in ficu Cypria quidam attestantur. Omnes enim arbores sub folio pomum, vt protegatur, habent excepta ficu, quæ supra folium pomũ habet, eiq; demum seriùs folium, quàm pomum nascitur. Insigne autem proditur in quodam Ciliciæ Cypriæ Helladis fici genere, quod ficos sub folio, grossos supra folium habeat. Neq; enim arbores statim suos fructus tales, vel figura, vel colore, quales posteà, quum ad maturitatem peruenerint, ostendunt. Quædam enim citiùs ingenitam formam referunt. Quod itidem in animalibus est: vt quædam simul atq; nata sunt, parentis præferant faciem: quædam non ita citò, vt vrsus. Fructus enim ante maturitatem sæpissimè colores variant: vt malorũ omnia genera, cerasus, ac ferè omnes. Vltimum erit, vt inter arborum fructus, præsertim, propter vim medicam minime prætereatur galla, siue nigra, siue alba. Ambæ autem mense Aprili gignuntur. Nascitur magna ex parte noctu vniuersa: in diem verò augetur tota excepta resinacea. Quòd si ab æstu præoccupetur, marcescit, & augeri ampliùs nequit. Quamobrem illarũ aliquæ fabis maiores non euadunt: aliæ ampliore magnitudine grandescunt, mali amplitudinem capessentes. Nigra diebus pluſculis viret.

Quæ arbores cito tardéve ferant, quæve perraro.

CAP. V.

PLVRIFARIAM inuicem & arbores & animalia in multis conuenire (quod omnes Naturæ diligentiores norunt) sæpe testatus sum, quod in multis suprà à nobis demonstratum. Verùm manifestissimum illud habetur, quod est in producendo. Nam veluti in animalium genere multa ad procreandum auidiora, propensioraq; sunt, vti & citiùs & frequentiùs pariant, alia tardiora, & quæ semel tantùm in vita progenerent: idem certè in plantis euenit, in quibus aliquæ reperiuntur, quæ præcociùs, crebroq; ferant: aliæ verò quæ seriùs, ac perraro. Itaq; in omni arborum genere, fœliciores sunt, quæ iam adoleuerint, quæq; senuerint. Nempe quæ adhuc nouellæ, fructu vt plurimum quamdiu crescunt, carent. Alimentum enim omne, & vires in incrementum conuertunt, & impendunt. Quo labore simul atq; in fructuum vbertate affici, defatigariq; minimè conuenit. Haud enim mutuo vtriq; parti sufficere possunt. Quod si id in quibusdam euenerit: lassitudine certè deficientibus viribus, citò mori

 plerunq;

plerunq; contingit, vt mulieres properantiùs præter ætatem, atq; sæpiùs parturientes. Sorbus ante trimatum non fert. Omnes enim quò magis senescunt, eò maturiùs producunt: & quæ in apricis, nec pingui terra, sitæ sunt. Ad fructificandum enim multum refert, quæ sit terræ ratio, non solùm quòd tenuis, quòd squallida. Item quæ subarantur aut ablaqueantur, celeriora. Est etiamnum ætatis differentia. Palmæ enim vt plurimùm, quadrimæ, aut quinquennes, in Cypro, Syriaq; fructificant, hominis altitudine. Amygdala autem, & pyrus in senecta fertilissimæ, vt glandiferæ omnes, & ficorum quoddam genus. Seriùs olea fert. Hesiodus enim negauit satorem ex ea vnquam degustasse, tam tarda tunc res erat. Quare

[illegible] .2. Vergilius dicit: *- Et prolem tardæ crescentis oliuæ.*

At nunc in plantarijs ferunt. Translatarum enim baccæ altero anno decerpuntur. In senecta autem deteriorem fructum gignit malus: tunc enim breuius pomum, magisq; vermiculis obnoxium, qui tunc in ipsa quoq; arbore frequentiùs generantur. Theophrastus cuiusdam Indicæ arboris meminit, quam ante centesimum à suo ortu annum non ferre affirmat. Quæ verò ampliore magnitudine sese attollunt, minorem fructũ edunt, vt ficus Indica, robur, castanea, cupressus. Natos enim parentes, alimenti ingluuie, exinaniunt. Quæ item nimiùm oleosæ, obesæq; sunt, ceu picea, pinus, cupressus. Nam & tales fructus infœcundos producunt: similesq; sunt hominibus præpinguibus, obesis, nimiumq; corpulentis, qui vt plurimùm gignendis liberis inutiles, cibi etiam, sicut in alijs, voracitate. Fructificant protinus, pyrus, malus, maximè quæ paradisiaca, & à diuo Ioanne vocitantur: persicus, prunus, abies. Est quoq; in ipsis onustis peculiaris differentia. Nempe summa sui parte fertiliores cerasi, pruni, vnedines: quercus autem, iuglandes, fici mariscæ, inferiore. Fructus autem superiùs inferiusq;, crassiores. Sursum enim sol magis incalescit, deorsum verò terræ alimento, quòd proximior, magis adiuuantur. Alternant enim quædam fructus suos, singulis annis ferre non valentes: vt quæ siccæ & duræ naturæ existunt, vt olea. Caprificus autem nunquam maturescit. Nequaquàm tamen inutilis, vt & ferentem adiuuet.

De futuræ vbertatis, vel inopiæ, prognosticis, ex syderum statu. CAP. VI.

ASTROLOGIAM agricolis ad multos rerum euentus pernecessariam, suprà ostendi, sed nunc maximè ad fructuum euentum. Futuræ etenim horum vel abundantiæ, vel caritatis prognostica, aut à syderibus, & ex cœlo ipso, aut ab aëris temperie vel intemperie expetenda esse, nemini dubium vt certissimum, veluti in prouerbio est, vt scribit Theophrastus, Annum, non tellurem, fructificare. Sed illa nobis manifestissima sunt, & quæ etiam magis norunt agricolæ, quæ ex aëris statu ingruunt, quàm quæ ex syderum ortu, vel occasu, atq; natura: vt hæc nobis, vt plurimum abstrusa, illa verò nobis ob oculos posita. Nam sicut ex syderum vi, & proprietate, vel aëris conditione, hominibus morbi, sæpe etiam epidemiales

miales ingeruntur: hac ratione fructuum raritas, vel exuberantia, & præter hæc etiam arboribus morbi, contingunt. Futuram olearum penuriam Thales Milesius, Democritus, & Sextius, philosophi per astrologiam præscierunt. Ille enim vnus è septem Græciæ sapientibus, Cui quum, vt Aristoteles in Politicis, & Laërtius in eius vita, memoriæ mandarunt, obijceretur paupertas, propter studium philosophiæ, tanquam inutile, atq; infructuosum: parum pecuniæ simul coëgit, vrgenteq; adhuc hyeme in Mileto & Chio insulis paruo pretio olearia conduxit, arrasq; dedit, nemine plus offerente, secutaq; olearum raritate, innumeras pecunias sibi comparauit. Ostenditq; facile esse, philosophum contemnentem diuitias, ditari, si velit. Idem fecit alter, scribente Secundo. Is enim cum terris cœli esse societatem primus intellexit. Præuisa verò ex futuro Vergiliarum ortu, olei raritate, in toto tractu omne oleum coëmit, mirantibus omnibus qui paupertatem, & doctrinarum quietem, in primis ei cordi esse sciebant. At vbi apparuit causa, atq; ingens diuitiarum cursus, mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ constituisse fertur. Contentus ita probasse opes sibi, cùm vellet, in facili fore. Hæc etiam posteà fecisse Athenis Sextium è Romanis sapientiæ sectatoribus, hic scribit. Democritus, vt ait Clemens in Stromatibus, ex cœli, & sublimium rerum obseruatione multa prædicens, sapiens cognominatus. Cumq; eum perbenignè Damasus excepisset, ex quibusdam stellis capta coniectura, multam futuram pluuiam prædixit. Quod credens fructus collegit: Nam cùm æstas esset, in areis adhuc erant. Alij omnia amiserunt, cùm ingens ac inopinata subitò ingruisset pluuia. Aquilam in Italia ad decimumtertium Ianuarij Calendas exoriri prodiderunt. Ante eum diem quicquam in satis certæ spei esse non patitur Naturæ ratio. Sin verò incidat interlunium, omnes hybernos fructus, ac præcoces, lædi necesse est. Nonnulli è Græcis, vt Diophanes, magnam fructuum vbertatem prædicebat, si Luna existente in Leone Canicula exoriretur: Olei raritatem, si ea in Libra esset: Fructuum eorum, qui foris putamen lignosum habent, abundantiam: Si verò in Capricorno, vel Ariete, olei fertilitatem: si in Geminis, omnium fructuum copiam. Rudis quidem fuit priscorum vita, atq; etiam sine literis: non minus tamen in illis ingeniosa fuit obseruatio, quàm posteà fuerit ratio. Tria nanq; tempora fructibus, propter quod & ferias instituerunt: de quibus satis vt arbitror suprà disputatum: dixiq; Floralia quarto Calendas Maij instituta. Si enim in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges, & omnia, quæ florent, periclitari oportebit. Hoc quatriduum rore sordescere propter oleas nolunt. Quarto Nonas Iunij iterum Aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis, vitibusq;, si plenilunium in eum incidat. Hanc autem iniuriam omnibus accidere non posse, satis constat, propter statos siderum cursus, nec nisi paucis anni noctibus. Quod quando futurum sit, facilè dignosci potest. Nec per omnes menses pertimesci potest. Æstate interlunia præterquam biduo secura esse. Hyeme plenilunia, nec nisi æstiuis, breuissimisq; noctibus metui, diebus non idem valere: sed hæc permutari possunt. Quando

vnumquodq; ſidus vbique eodem tempore oriatur, vt ſecundum locorum naturas cuiuſque obſeruatione conſtent. Hæc pauca ex ſyderum prognoſticis, quæ cognitu facillima. Omnia autem noſſe, diligentiſſimi potiùs, ac ſcientis aſtrologi, quàm agricolæ eſt. Vſqueadeò enim res ſcitu perdifficilis, vt non omnes id ſciant. Quemadmodum nec omnes olearum ſequuturam raritatem philoſophi, ſed ſolùm Sextius, Thales, & Democritus.

De futuro fructuum arborum prouentu, ex aëris temperie & intemperie prognoſtica. CAP. VII.

VNC autem qui ſit erga fructuum proximam vel penuriam vel largitatem aëris ſtatus, videndum, cuius prima ratio circa germinationem, vt nec proſperè ſeſe erga fructus ſuos habitura ſint, ſi bene germinauerint, nec contrà amplè fructificant quæ malè, vt potè quæ vtriq; parti natura æquè ſatisfacere minimè valeat, vt horum alter, alterum abſumat neceſſe ſit. Copioſa itaq; germinatio detrahit aliquid, vt ſæpe ob id, ſicut in ſegetibus eſt, luxurient. Quod accidit his arboribus, quæ ſoli bonitate lætæ ſunt, & nimiùm viribus arboreis ſubſiſtũt, vt pabuli nimia abundantia luxurient. Quibuſdam tamen aliter contingit, vt fico, vt ſi bene germinauerint, meliùs fructificent. Quod autem ad frigus attinet, illud tunc noxium erit, quod Septentrionibus, & præpoſteris horis fit: præſertim verò cùm cœli indulgentia excurrere iam germinationes: tunc enim recentes fœtus exuruntur, qui nuper editi benignum & mitem aërem deſyderabant. Quod & Ouidius notauit,

Metam. 14. *Sic tibi nec vernum naſcentia frigus adurat*
Poma, nec excutiant rapidi florentia venti.

Ad ſuſtinendum enim aëris illam ex frigore iniuriam adhuc infirmiſſimi, non ſecus atq; animalia nunc nata, quæ in matris aluo fota fuerant, vt adhuc nutricis officio indigeant. Syluestribus quoque ſerotinæ hyemes infeſtiſſimæ. Quæ magis etiam dolent, vrgente vmbra, nec adiuuante medicina. Quare hyemem Aquiloniam eſſe, omnibus ſatis vtiliſſimam. Futurum itaq; proſperam germinationem, & amplius metui non deberi ſequentes fructificationes. Sequitur flatuum ratio, quæ non omnibus communis eſt, neq; cuiq; regioni eadem, vt vnus & idem ventus ibi noxius, alibi vtilis: & alij alijs etiam proſperè excurrunt, alijs verò officiunt. Nam & quibuſdam Fauonius, multis Aquilo, cæteris Auſter. Quæ enim commodè ad maritimos iacent, proſperè fructificant, etſi tenues. Auſtro arbores humeſcunt, atq; imbecilliores redduntur: vt ab eiuſmodi natura ortum ſit adagium, immiſit floribus Auſtrum. Cùm exprimere volumus, quem damni cauſam dediſſe. Quod & Vergilius appoſitè declarat, dum ait:

Ecloga 7. *Eheu quid volui miſero mihi? Floribus Auſtrum*
Perditus immiſi. Aquilonibus arbores validiores redduntur, & ad concoquendum aptiores euadunt: vt potè quæ ſibi magis conſtent, &

ſuum

ſuum incluſum calorem retineant. Præſtant auſtrinis Fauonij & Aquilonij, non tamen omnibus, vt nonnullis noceant. Quod de ſingulis ſimiliter dicendum. Æſtate verò feruidi, Vere frigidi nocui. Illa enim excitati atq; humiditatis penuria, fructus deteriores redduntur, hac aduruntur. Supereſt imbrium commoditas, & damnum, quos ſæpe ventorum alij excitant. Peſſimum omnibus plantis, ſi dum florent impluerit. Tunc enim & flores & fructus imbecillitatis cauſa defluunt. Vt etiam hanc iniuriam patiantur, ſi continuò poſtquàm defloruerint, id contigerit: vt in totum depereant, vt poma, & oleæ, adeò & amygdala, & pyri, etiam ſi omnino aër auſtrinus nubilusq; ſit. Pluere commodiſſimum, cùm educant poma non protinus, ſed fœtu iam valido. Accidit enim arboribus, vt fructus amittant, non ſecutis pluuijs: vt fici. Natura enim comparatum, vt fructus omnes, humoris abundantia putrefiant, ſtrangulenturq;: aut contrà exſiccentur, aquarum vltra modum penuria. Circa Vergilias pluere, inimiciſsimum oleæ: quoniam tunc coitus eſt illarum. Hoc enim quatriduum oleis decretorium. Imbrium autem & ſiccitatis mala Auſonius patefacit:

Ver pluuium ſine flore fugit, Canis æſtifer ardet, Epi.3.ad Paul.
Nulla autumnales variat Pomona ſapores.

Arbores malè affici perſpicuè dicuntur, cùm vel paulò poſt germinationem, vel germinare incipientes vel grandine vexantur. Oleam autem vtiliter & probè defloruiſſe ferunt, cùm flores caduci, velut perforati repeiuntur. Florum prognoſticum ex Ouidio tale eſt:

Si bene floruerint ſegetes, erit area diues: Faſt.lib.5.
Si bene floruerit vinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleæ, nitidiſsimus annus.
Poma quoq; euentum temporis huius habent.

Oportuit enim flores, quos fructus ſequuntur, antea bene cecidiſſe.

De florum & fructuum coloribus. CAP. VIII.

FLORVM, & fructuum differens natura in coloribus, etiam vnius generis arborum, eſt. Flores enim natiuum & originarium colorem nunquam mutant, ſicut nec herbarum. Quod contrà in fructibus eſt. Cur autem hoc, problema diu dubitatum. In cauſa eſſe plures exiſtimarunt, quòd in floribus ferè amburitur humor, vt propter velocem humoris conſumptionem non patiantur vlteriorem, nec longiorem concoctionem. At in fructibus humiditas amplior, ideoq; in his diuturnior, & longior, vt propterea maioris concoctionis capaces ſint, vt in longiori concoctione demutare colores neceſſe ſit, ita vt ſuccedens color priorem demutet. Color etiam in fructibus concoctionis indicium eſt, ſecundum fructuum naturam. Quædam enim rubra ſunt, quædā crocea, alia ad rufum, aut ad crocea rubicantia. Quædam ſemper herbacei ſunt coloris, vt in his nihil maturitatis ex colore depræhendere poſſis, etſi huius coloris præſtantiſſima inueniantur. In omnibus enim plantis primus color viridis, tam in germinibus, quàm folijs, ac fructibus, in quibus nulla apparet concoctio.

Sequitur pòst herbaceus, vbi prima concoctio inſpicitur. Nam viride Solis radijs temperatum, paulatim nigreſcit. Sic miſtum herbaceum fit: & vbi vetuſtiora fuerint, nigriora fiunt. Quod in folijs & germinibus ſemper eſt. Fructus hunc mutant colorem, alium in æſtatis initio aſſumentes, alium in Autumno: vt ſic per anni tempora colorem varient. Sunt qui per ὥρας intelligant ea tempora, quæ maturitatem præcedant. Sed ad particulares ſingulorum colores deueniamus,ex quibus maturitas perfecta intelligitur. Aliqui equidem nigri,vt oliuæ, & lauri baccæ: nonnulli flaui,vt in aliquo genere perſicorum: alij nigricantes,vt pyrorum & malorum quædam genera. Cæteri fuſci, vt meſpilorum, & ſorborum. Multa etiam diſcrimina in vno pomo:vt & rubea,crocea,& candida ſint. Quædam flauo colore ſunt,vt malorum quædam genera. In vno genere etiam multi ac varij colores reperiuntur,maximè verò in prunis, & ceraſijs, & perſicis, & malis, & pyris, in quibus varij colores, ſecundum eorum genera.

De fructuum concoctione, & maturitate. CAP. IX.

RVCTVVM autem concoctionis ratio duplex eſt, carnis ſcilicet, & ſeminis. Huius verò ad arborum generationem,ac perpetuitatem: illius autem cibi gratia. Hac enim cauſa Natura hæc duo produxit. Fructus autem ſubtiliore,ac purgatiore, quàm & folia, & cortices, materia ſunt: Hæc ſiquidem craſſiore & calloſiore. Fructus & carne, & ſuccis (de quibus ſuprà) & ſemine conſtant: quod in nucleis multorum obſeruatur. Vbi enim caro amplior,ibi nucleus minor.Quod contrà eſt,vbi nucleus craſſior: quia caro ibi minor, inſipidiorq; eſt. Ineſt etiam vrbano,quàm ſylueſtri, minor, cultoq; quàm inculto. Culturâ enim arbores magis humeſcunt, vberiusq; alimentum ad carnem deducunt. Diſtant autem inuicem nuclei pinguedine, ſiccitate. Alij etiam lignoſi magis. Omnes tamen ex terreno & lignoſo confici alimento conſtat: ad quos perficiendos,ampliori opus eſt apparatu. Si plus æquo ſuccus inceſſerit, vt fructibus impetus fiat,obeſt,vt non prodeant.Semen autem ex puriſſima,vt in animalibus, conficitur materia. Sylueſtres autem ſemen ampliùs augent, quoniam maſcula quodammodo ſunt. Cultura enim, & alimenti copia,quodammodo arbores effœminantur: & quò plus calidiores, ſiccioresq; ſunt,cuiuſmodi ſunt ſylueſtres,eo magis ſeminis afferunt. Matureſcunt autem fructus omnes partim caliditate, partim frigiditate. Nempe calor concoquendi vim,ſicut omnibus palam eſt,obtinet: atq; maturitatis ſimplex ratio eſt. Qui verò frigiditate maturantur, euentu id fit. Nam qui ſerò maturantur,hoc fit hyberni temporis opera.Quibus verò fructus humidus, aut nudus, aut prætenui intectus membrana, hi celerius ſuos fructus perficiunt,vt ceraſus, morus, prunus, ficus. Contrà, qui numeroſiore continentur putamine:&,vt generaliùs dicam, omnia dulcia breuiori tempore matureſcunt.Serò verò omnes,quæ ſucco pingues, quæq; nucleo duriore, quæ racematim fructificant, quæq; perpetuò virent,

rent. Quarum fructus frigidi ſunt, vel ſicci, parum, vel plurimum humoris habent. Hæc enim concoctionem vehementer impediunt, & omnes nouellæ. Syluestres, & ſi validiores, fructus tamen non idoneè maturant, copioſiores enim in fructificatione ſunt. Quantum equidem plus fructificant, tantum minùs ſuis viribus præualent. Pro virium autem ratione coctiones ſequi, conſentaneum eſt. Quapropter agricolæ, cùm plures fructus produxerint, auferunt. Syluestres autem denſiores, ſiccioresq; ſunt: quare plus ſucci ad ſeſe attrahunt. Excoctio enim ex humoris expanſione fit. Quòd ſi humor aliorſum trahatur, aliunde capere non poteſt. Quædam verò, omnes ſimul fructus ſuos non maturant, verùm diuerſis temporibus, vt & virides, atq; maturos, in vna atq; eadem arbore, conſpicere ſit, vt in moro, ficu, & ceraſiorum aliquo genere. In India fici non anteà, quàm ſcalpti, oleoq; inuncti fuerint, non matureſcunt. Scribente Theophraſto. Idq; in Græcia eſſe, multis multorum autorum Græcis epigrammatibus manifeſtum eſt. Quod contingit ex nimio humore, & nutrimenti abundantia.

Quando fructus maturi intelligantur. CAP. X.

QVID autem per fructuum maturitatem intelligere debeamus, A. Gellius, & Macrobius nos docuerunt. In pomis, inquiunt, matura dicuntur, quæ neq; cruda, & immitia ſunt, neq; caduca, & nimium cocta, ſed ſuo tempore adulta, maturaq;. Hæc Vergilius mitia dicit, vt voluit eius interpres Seruius Maurus, quæ non remordent, cùm mordentur. Ariſtoteles autem maturitatem fore, quum fructuum quædam coctio in his eſt: concoctionem verò integram, cùm fructuum ſemina (quod illorum proprium) procreare poſſunt. Tunc enim maturitas præcipuè ſe oſtendit, cùm ſemen nigreſcit, aut ruſeſcit. Nam per ſemen incipiunt matureſcere fructus. Æſtate, & meſſibus ipſis, prunus, præcocium: Autumno perſicus, cydonia, fructus maturãt, robur, & caſtanea, ſed ſerius æſculus. Autumno incipiente ſemen terebinthus, acer, fraxinus, alnus, reddunt. Cornus circa ſolſtitium æſtiuum fructũ primò reddit candidum, poſteà ſanguineum. Circa Vergiliarum occaſum philyra, ilex, paliurus. Poſt illarum occaſum abies, pinus, & apharca: fructum enim primum cum vua maturant. Aria hyemis initio. Omnium autem tardiſſimè fructus ſuos perficiunt, vnedo, iuniperus, celaſtrus. Serotina admodum tilia, hedera: ſed his ſeriores thya, taxus. Malis verò & pyris certum maturitatis tempus aſſignare difficile quidem erit. Nam & ſunt quæ Æſtate, quæ Autumno, & quæ etiam in Hyemem illorũ maturitates prorogẽt: ſicuti nec in his generibus, in quibus & ſerotini, & præcoces fructus reperiuntur.

Præfatio libri decimisexti.

SOLVTIS *iam tot circa arbores laboribus, reliquum, vt fructu illarum, propter quos maximè inseruimus, & cæteris illarum munijs, quæ ingenita natura vltrò nobis absque aliqua cura obtulerunt, fruamur. Vt eos legamus condiamus, & seruemus. Quos non absque magna lætitia, cùm liberis, coniuge, amicis legimus, & comedimus: & in multos menses adseruamus, & condimus. In quibus verò his duobus extremis, plurima ex antiquis obseruaui, quorum studium circa hæc perdiligens fuit. Arborum fructus maximum vectigal existimantes & non spernendam annonam fructuum abundantiæ, quæ sæpe multis annis euenire solet prouidentes, eos in multos menses condientes, ne hac ratione putrescere aut fatiscere sinerent, quæ nobis annus sua liberalitate elargitus fuerat, inuentis & cogitatis varijs modis. Vt quæ à plurimis diuisim & separatis locis exarata fuerant, in vnum librum, coniunctis multis capitibus adnexuimus. Sed illorum in hac re eximium ingenium, per multos annos exoletum ac ferè neglectum, quin potiùs ignorantia, hæc desita & spreta. Verùm horum in his præcepta à multis amplecti iam cœperunt, vt sperem crebrius & auidius amplexatura.*

HORT

HORTORVM LIBER
DECIMVSSEXTVS.

De vindemia, & quibuſdam alijs vocabulis, fructuum collectionem denotantibus. CAPVT I.

LLVD autem prætereundum minimè cenſui, maximè verò, vt id lectorem ſcire voluerim, vindemiæ vocabulum, non ad id tempus ſolùm vuarum delegendarum, verùm etiam ad aliorum quoq; fructuum, & rerum cæterarum, puta ad mellis collectionem. Plinius, Prima mellis vindemia melior. Cùm alijs etiam componitur: vt cùm virgindemiam dicimus, quo M.Varro vſus eſt in Agathone, M.Marcello referente: Hæc ſpes eſt argentaria, ideò ſcapulæ metuunt virgindemiam. Ficitas etiam dicitur ficorum vindemia: & ficitores, ficuum collectores. Neuius: Ficitores omnes cupiunt ficitatem. Merx eſt ſine moleſtia. Oliuitas, vel oleitas, tempus idem deſignat. Antiqui etiam oliuitam, autore Feſto Pompeio, dixerunt. Quod vocabulum frequentari, eo autore, debet, quàm aliud, magis. Legulus etiam oliuarum lector. Balaniſtæ autem dicebantur, glandarij, qui glandem mercede legerent. In quos cauillabantur viatores, proferentes, Alienam quercum excute. Cùm id, quod in quercu decuſſa ſuperforet, intuerentur. Quod in vicem prouerbij poſteà verſum eſt. Quo monemur, ad derelinquendum negotium, ex quo nil emolumenti conſequi poteſt. Viſum enim æquè priſcis fuit, vt horum fructuum legendorum, quorum maior prouentus eſſet, ceu vuæ, ficorum, oliuarum, temporis propriam ſignificationem haberent. Sed quia vuarum maior ratio haberetur, vindemiam etiam cæterorum fructuum dixerunt.

De fructuum collectione. CAP. II.

ICVT maturitatis fructuum in vniuerſum arborum tempus vnum ac idem eſſe non poteſt, ſic nec illorum collectionis, vt vnum atq; certum omnibus aſſignari commodè non valeat. Ex regionum autem ac locorum habitu, maturitatem variant: vt vnius generis fructus, hîc celeriùs, alibi tardiùs, colligi debeat. Præcocium verò & fugacium minima cura habenda, quorum etiam cognitu facilior maturitas. Quippe aut guſtu, aut tactu, vel colore eſui eſſe depræhenduntur. Maior itaque obſeruatio

legendorum ſerotinorum eſſe debet,quorum vt plurimum in Autumno collectio eſt. Ideò Græci illum φθινόπωρον vocant, quòd eo tempore, poma,fructúsve omnes,folia quoque quadam mortis imagine decidant. Nam certis temporibus Naturæ bona diſtribuuntur, de quorum nonnullis Ouidius:

De rem.amor. lib.1.

Poma dat Autumnus: formoſa eſt meßibus Aeſtas:
Ver præbet flores: igne leuatur Hyems:
Temporibus certis maturam ruſticus vuam
Colligit, & nudo ſub pede muſta fluunt.
Temporibus certis deſectas alligat herbas:
Et tonſam raro pectine verrit humum.

Nihil enim prodeſt ante maturitatem colligere fructus:

Lib.3.eleg.5.

Quid fraudare iuuat vitem (inquit Tibullus) *creſcentibus vuis?*
Et modò nata mala vellere poma manu?

ὥρα Græcè etiam,pro eo tempore,quo quid in ſuo vigore eſt, accipitur, vt ait Suidas.A qua certè ſignificatione Galenus τὸ ὡραῖον fructum vocat maturum,& ſuo tempore,quaſi ſua hora,lectum. Alij ὡραίους fructus vocant,qui Caniculæ tempore enaſcuntur. Nam ſic Græcè Canicula dicitur. Fructus niſi maturi fuerint, nullo modo probantur: vt lector dignoſcere debeat, quod acerbum, ſuaueq; ſit. Iidem fructus etiam vbi nimiò plus ematuruerint,perputreſcunt. Quo fit,vt in colligendis ipſis, feſtinatio, aut tarditas noceat, vt parum eos vtiles, aut prorſus inefficaces hæc collectio reddat. Omnes enim ante perfectam maturitatem legi debent. Hac enim ratione diuturniores erunt. Et decreſcente Luna, atque ſereno cœlo. Generaliter enim omnia, quæ carpuntur, innocentiùs decreſcente, quàm creſcente, Luna fiunt. Et vt infra terram Luna ſit, multi deſyderant. Plinius ante lunam decimamſextam, neq; ante horam primam ſtringi præcipit. Fructus enim ad Hyemem adſeruaturi,manu leui, ne tactu aſperiore vibrentur,aut vulnus ſentiant,interlegi debent. Omne autem pomum,quod in vetuſtatem reponitur, cum pediculis ſuis legendum eſt. Tempus enim malorum colligendorum, Plinius cum vidемia eſſe dixit: quam antiqui nunquam ante æquinoctium autumnale exiſtimauere. Sed iam antè leguntur. Vuæ enim notis & argumentis vindemiæ tempora demonſtrantur, vt certum tempus in omnibus fructibus, vt iam oſtendimus, præſcribi minimè poſſit. Scantiana mala cum gelu matureſcunt,ad Hyemem vſq; in parente pendentia.Tunc enim fructus in multum durabunt,ſi vegeta ſint decerpta. Tarentina pyra ſeriſſimè legi Plinius præcipit.Amygdalæ,legendi tempus fatentur,cùm fuerint corticibus ſpoliatæ. In omni autem nucum genere,cortex dimiſſus, maturitatis indicium facit. Quòd ſi illæ difficulter corium exuant, paleis obrutæ continuò relaxabuntur.Menſe Iunio,pineæ nuces leguntur,antequam Eteſiæ venti ſpirare cœperint, & antequàm dehiſcente tegumento procidant. Menſe Nouembri, glandis colligendæ, & ſeruandæ cura, nos excitat. Quod opus fœmineis,ac puerilibus operis celebrabitur,more baccarum.

carum. Alia ratio legendorum ſeminum, præſertim harum arborum, quæ tantùm ad ſemen ortæ ſunt, vel ad id ſolùm reſeruantur: Nam tunc fructus in ſumma maturitate legi debent. M. Cato, toto anni tempore cupreſſi, pini ſemen delegi poſſe ait. Hæ verò ſemen viride & maturum habent.

De legibus ob fructuum collectionem latis. CAP. III.

PLATO diuinus Philoſophus, aduerſus eos, qui alienos fructus ſurriperent, plurimas leges ſanxit: quarum pœnam ex fructuum natura, & hominum conditione menſus eſt, atq; omnia ex boni æquiq; ratione. Æquum ſemper ille exiſtimauit, nemini licere auferre quod non depoſuiſſet. Lege duodecim Tabularum cautum Plinius ſcribit, vti glandem in alienum fundum procidentem colligere domino liceret. Huius verò legis nulla mentio, quod ſciam, in fragmentis antiquorum Iuriſconſultorum quæ modò habemus: verùm alterius legis duodecim Tab. de paſtu pecoris, Iulianus libro decimo Digeſtorum meminit, qua quis tenebatur ei, cuius glans in ſuo fundo ab pecore immiſſo depaſta fuiſſet. Extat tamen interdictum de glande legenda, cuius verba hæc, referente Vlpiano Iuriſconſulto, AIT PRÆTOR, GLANDEM, QVÆ EX ILLIVS AGRO IN TVVM CADIT, QVO MINVS ILLI TERTIO QVOQVE DIE LEGERE AVFERRE LICEAT, VIM FIERI VETO. Adeò hoc verum eſt, vt ſeruitus imponi minimè poſſit, vt quis pomum in alieno decerpere poſſit, teſtante Paulo libro octauo Digeſtorum. Et indignum fore, in ea oratione, quam in contentione ad populum habuit Q. Fabius, alium fructum legere ſub ea arbore, quam conſeruiſſet, dixit. Adagium eſt, ſub aliena arbore fructum legere. In eos dicitur, qui alienis fruuntur laboribus. Dominus autem IESVS CHRISTVS Moſi præcipit, vt populo Iſraëlitico item præciperet, vt cùm ad terram promiſſam veniſſet, atq; ibi arbores ſeuiſſet, ne ante illarum quinquennium fructus decerperet. Qui verò quarto anno agnaſcerentur, ſacros ſibi fore, & flaminibus reſeruandos.

De ſycophantis. CAP. IIII.

NVNC videndum, qui ſint ſycophantæ. Soliti enim fuerant (prodente F. Pompeio) Attici iuuenes in hortos irrumpere, ficoſq; delegere. Quamobrem ob frequens furtum, lege Athenienſium cautum eſt, vt qui hoc committerent, capite plecterentur. Quam pœnam qui perſequerentur, quòd minimum detrimentum foret, ſycophantæ dicti ſunt. Aliter Græci autores, maximè Plutarchus, qui interdictum fuiſſe Athenienſium ſcribit, ne quid extra Atticam ſcadas ficos apud ſe genitas, venales exportaret. Ea cauſa vti ſoli Atticæ regionis incolæ his fruerentur vterentur. Qui autem prodebant, vel deferebant, ſycophantæ appellabantur. Alexis autem iniquè inter improbos, ſycophantas recenſeri ait: cùm & boni viri ad id deligerentur.

rentur. Rhodi autem ſycophantæ appellabantur, qui tributa ex ficubus exigerent. Cui muneri non niſi, qui digni haberentur, præficiebantur. Qui de his etiam iudicarent, ſycophantæ dicti. Iſocrates Athenas ſcortis ſimiles eſſe aiebat, quòd cum his rē habere malebant, quàm cum his matrimonio iungi. Sic peregrini eam vrbem totius Græciæ pulcherrimam arbitrabantur, in ea tamen permanere nollent, quòd Athenienſes Sycophantæ eſſent. Ariſtoteles autem interrogatus, cur Athenas relinqueret (autore Æliano) quòd in ea pyrus ſupra pyrum, ficus ſupra ficum conſeneſceret. Sycophantas ibi perpetuò eſſe intelligens. In loco autem vbi cauſæ Athenis agerentur, Lycus quidam, lupina ſpecie ſcupltus fuit. Ad quam ſtatuam ſycophantæ pecunia corrupti, veluti apud Deum quempiam, ſui quæſtus præſidem, verſari conſueuerant. Ei in dies ſingulos triobolus conſecrabatur, autore Zenodoto. De eo Ariſtophanes in Veſpis, vnde tractum adagium, Lupi decas. In eos, ad quos inhoneſti lucri quota pars, etſi puſilla, rediret. Vel in eos, qui largitionibus eſſent corrupti, aut alios corrumperent. Aliud adagium, ἀλλ' ȣ̓κ ἔνεςι συκοφάντȣ δήγματος. Id eſt, aduerſus ſycophantæ ictum non eſt, ſubaudiendum, pharmacon, id eſt, remedium. συκάζειν Græcorum veteres calumniari dicebant.

De oliuarum maturitate, & tempore collectionis.

CAP. V.

OLIVAM immaturam plus reditus habere, quàm ſi matura legatur, Iabolenus Iuriſconſultus, libro trigeſimotertio ſcribit. Quod & Plinius autoritate etiam Iuriſconſulti, neſcio an Iaboleni, teſtatur. Nam cruda, atque nondum inchoata maturitate, ſapore præſtantiſſimo eſt, & tunc ſyncerius atq; albius oleum effundit. Quantò enim maturior bacca erit, tantò pinguior ſuccus, minusq; gratus habebitur. Vlpianus tamen etiam Iuriſconſultus, libro nono Digeſtorum, eum lege Aquilia teneri ait, qui oliuam immaturam decerpſerit, non eum, qui iam maturam. Nulla enim (inquit) iniuria eſt, cùm tibi etiam impenſas donauerit, quæ in collectione huius fructus impenduntur. Cæterùm multum refert an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: irriguáne fuerit arbor, an ſuo tantùm ſucco, nihilq; aliud, quàm cœli rores, imbiberit. Oleitatem autem variè deſignarunt. Alij à certo anni tempore, etiamq; à ſiderum ortu. Multi ab fructu, vel natura, vel ſtatu. Quod vltimum certius commodiusq; eſt, ſicut & in cæteris fructibus, propter anni varietatem, & locorum differentiam. Nam omnes expectandam fore maturitatem, nec ſtatim excerpendam falſi ſunt. Rationem tamen colligendæ oliuæ bifariàm diſtinxerunt, propter oleum acerbum, & maturum. Quare Columella mediæ oliuitatis tempus eſſe dixit, initium menſis Decembris. Nam ante hoc tempus, acerbum oleum conficitur, quod vocatur æſtiuum: & circa hunc menſem, viride. Deinde poſteà maturum, quod Hyeme fieri Vergilius ſcripſit:

Georg. 1. *Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,*
Et lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta.

De

De Hyeme antè locutus fuerat. Vindemia facta, oleam rapiendam Plinius ſcribit. Quod à Vergiliarum occaſu agi debet. Alibi ille non expectandam oleam, vt cadat, ſcribit, niſi his, qui impendium decerpendi deſyderant. Nam hærendo extra ſuum tempus, venientibus alimentum abſumit, & locum detinet. Argumentum eſt quòd niſi ante Fauonium collecta ſit, vires reſumit, & difficiliùs cadit. Enimuero accelerare collectionem antè, quàm glacies congeletur, decet. Faciliùs enim copioſiores exhibebunt. Illud itaq; certiſſimum leguli, nihil plus olei poſt Arcturum fore poſſe autumant, ſimulq; tunc nucleum obdureſcere. Quo facto, non ampliùs humorem in oleum verti, verùm tunc carnis incrementum ſuccedere. Argumentum etiam eſt, quòd ſi imbres copioſi acceſſerint, hoc pabulo nullum augmentum liquoris ſuſcipi, ſed oleum in amurcam conuerti: & ſæpe fructum ob id putreſcere accidit, niſi ſequens ſerenitas corpus exſiccat, atq; attenuet. Calor enim oleum largè præſtare poteſt, ſi id minus non ſit, neq; vehementius. Et, vt vno finiamus, in confeſſo erit, optimam ætatem ad decerpendum, quum baccæ variare cœperint, & iam nigræ quædam fuerint. Græci δρυπετεῖς, noſtri drupas vocant. Plures tamen albæ. Illæ enim plus olei cùm torquentur, emittunt. Nam ex anni definitione, vel ſyderum vlla ſignificatione, oleitas propter regionum & locorum variam naturam, certa præſcribi non valet. Multi certam, certis quibuſdam generibus diſterminant. Plinius initium Autumni pauſiæ diffiniuit opere, non natura, cui plurimum carnis. Mox ſequitur orchites, quibus olei multum. Pòſt radius: has enim ocyſſimè occupat Æſtas: quia ſunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere. Contrà ſergia, quam Sabini regiam vocant, non antè Fauonij flatum, nigreſcens, hoc eſt ad ſextum Idus Februarias. Tunc enim eas matureſcere arbitrantur. Ex his oleum probatiſſimum.

De collectione oliuarum, & quales leguli eſſe debeant.

CAP. VI.

CONDECENS eſt, vt poſt deſignatum maturitatis tempus, ſequatur collectio: in qua certè præcipua verſatur vtilitas, maiorq;, quàm in cæterorum fructuum lectione, ars deſideratur, propter olei vel acceſſionem, vel deceſſionem, quæ ex tempeſtiua, vel præpoſtera ſtrictione fit: vt oliuæ decerptio longè difficilior ſit, quàm olei confectio. Quare oportet legulos in hac re, propter olearum maximum, ſi quod aliud in quacunque arbore deſideratur, prouentum, prudentiores fore, vt etiam hanc rem diligentiùs, ac longiùs, rei ruſticæ autores tractarint. Æquumq; prætereà erit, vt de ipſis legulis anteà dicamus, quos puros eſſe oportet, vt Florentinus ait, cùm & ipſa olea pura ſit. Et iurare debent quòd à ſola propria vxore veniant, & non ab alieno cubili. Hac enim ratione, & in ſequenti anno vberiùs fructum exhibebunt. Sanè in Auzarbo Ciliciæ, pueri caſti colunt: vt proptereà apud eos fortiſſima & optima ſemper ſit. In legenda verò oliua optimus præceptor M. Varro fuit, ſi quis alius è rei ruſticæ

præceptoribus. Oliuam verò,quæ è terra tangi poterit,manibus diſtringi oportebit, aut ſcalis. Melior certè ea, quæ nudis digitis delegitur. Quæ enim vapulauit, marceſcit: nec tantum olei fundit, quàm quæ manibus ſtricta fuerit. Ramos etiam glubit, ac etiam ad gelicidium retectos relinquit. Quippe oliuantibus antiquiſſima lex fuit. Oleam ſtringito, néve verberato. Sæpe enim ita percuſſa, ſecum de ramulo partem fert. Quaquidem ratione ſæpiſſimè contingit, vt poſteriori anno fructum amittant: vt hæc cauſa ſit,quare dicatur, Oliuetum alternare fructus,aut non æquè magnos ferre.Grauior etiam plaga medicum expoſcit.Quæ autem manu tangi non poterit,ita quati debet,vt arundine atq; leui ictu potius quàm pertica, feriatur. Qui verò quatiet, ne aduerſam cædat, præcauere debet. Illudq; maximè attendendum, vt ſereno cœlo diſtringantur, non minimè pluuioſo. Nam humectum germen imbicillius fit, atq; ita faciliùs frangitur, nec fructum auferre licet priùs, quàm humiditas omnis à plantis diſcuſſa ſit. Stramenta, aut ſtoreas, aut tale quid, antè ſternere, oportet. Quòd ſi coinquinentur, aqua calida lauandæ ſunt. Oleam legendam,quomodo locare oporteat, M.Cato docet, & formulã ipſe dat.

De oporothecis, & alijs vocibus idem ſignificantibus, & de templo Cereris Micaleſiæ. CAP. VII.

AVTVMNALES fructus,qui maximè adſeruantur, opora dicuntur. Ab ὀπώρα Græco vocabulo, quo primùm autumnum illi ſignificant. De quibus Vergilius:

Georg. 2. *- Et varios ponit fœtus Autumnus.*

Oporinum autumnalem Martialis de Earino Diocletiaui ſcribens, libro nono dicit. Apud Ariſtophanem tamen Græcum lepidiſſimum comicum poëtam, meretricis etiam nomen eſt, ſub cuius vocis æquiuoca ſignificatione, apud eundem iocus feſtiuus eſt. Nam ſeruus, ſub meretricis nomine,herum fefellit. His enim verbis dominum interpellat: οὐκοῦν βλαβῆναι διὰ χρόνου τί σοι δοκῶ ὦ δέσποτα τῆς ὀπώρας κατελάσας: οὐκ ἦν δ' εἴ γε κυκεῶν ἐπιπίεις βληχωνίαν. Horum ſenſus eſt: nunquid tibi,ô here,videor Oporæ congreſſus,noxam corpori contraxiſſe? Nequaqnam ſi pulegij pultem ſuperbiberis. Exiſtimat enim herus, ſeruum malè ſe habere, propter fructuum autumnalium comeſtionem, cui remedio eſſet pulegium, propter eius calefaciendi, & concoquendi vim. Oporice etiam medicamentum illud dicitur, quod ex pomis, arborumq; fructibus conficitur. Oporonem etiam vocamus, qui oporas vendit, emitq;. Pomarios Latinè fortè dixeris. Erit ergo oporotheca pomorum reconditorium,ab ὀπώρα & θήκη, repoſitorium,quod & oporophylacium dicitur: φυλάττω enim cuſtodio eſt. Et pro hac ſignificatione, merum Latinum erit, pomarium, & vbi etiam pecuaria ſeruantur, autore Soſipatro Chariſio. Oporothecas autem ſic locari oportet,vt ad Septentrionem feneſtras habeãt,quas,vt ſereno die,aut aëre perflentur, patere oportet. Auſtri etiam ſpecularibus arcendi. Aquilonis enim afflatu poma rugis deturpantur. M.autem Varro foriculos, id eſt,

tabulata,

tabulata,quæ poma ferant, in pomarijs eſſe vult, ne poma videlicet vieta fiant, vbi vento pertinaci humorem amiſerint. In loco enim frigido ac ſicco, quò neq; fumus, neq; teter perueniat odor, pomaria contabulari commodum præcipitur. Quare,eodem autore, qui oporothecarum cameras, & parietes marmore incruſtant, & pauimenta propter frigiditatem ſternunt, laudabiliter quidem faciunt. Nam cùm calor excoquit, aëris firmitatem percipit, virtuteſq; naturales feruidis vaporibus exugit, ac diſſoluit,caloreq; molleſcentia,& imbecilliora fiunt. Septentrionis autem regio nullo vnquam tempore mutationes recipit, ſed perpetuò firma,atq; immutabilis eſt. Quamobrem Vitruuius,obſonia omnia, & poma, in ea cœli parte locari ſuadet, quæ ſit à Solis curſu auerſa. Iuxta Mycaleſiam (prodentibus Græcis) Bœoticæ ſecundùm mare ciuitatem, Cereris,quæ ab illa Mycaleſia nuncupata eſt,templum fuit,ante cuius ſimulacri pedes, ſi autumnales expoſiti fuiſſent, integri, vegetiq; per anni ferè totum ſpatium perdurabant.

De fructibus in oporothecis constituendis, & alijs seruandi modis. CAP. VIII.

ONSERVANDORVM fructuum in oporothecis multiplex ratio,ſed frequentior,quæ in tabulatis, aut cratibus. In hoc enim vltimo Palladius diutiſſimè adſeruari ſcribit. In quibus verò mala omnia, pyra, meſpila, loco ſicco, vt dictum eſt. Stramenta, paleas, vel ſtoreas priùs ſubſternunt, alij nucum folia. Rara etenim componi debent, ne alterum ab altero contingatur,vt limites parui,ſpiritum æqualem accipiant. Illud etiam obſeruandum, vt vnumquodq; genus ſeparatim reponatur. Stramentis de ſuperiori parte operiunt. Alij ſuis arculis,ex ſua materia ædificatis, cæpis etiam miſta: quibus hanc viciſſitudinem reddunt, vt illis acredinem tollant. Nam cùm diuerſa genera clauſa ſimul ſunt, inter ſe diſcordant, & celeriùs vitiantur. Poſteà arculæ contegantur, & luto paleato opercula liniunt, ne ſpiritus introire poſſit. Plurimum verò durant ſtruthea, ſcantiana,quiriana,orbiculata,camerina. Melimela autem minimum. Cadiua enim ſeparari oportet, & ſupradicto modo componi. Alij in arena ſicca obruunt. Alij in milio mala cydonia,pyra. Quidam hordei paleis minutiſſimis tecta ſeruant. In ipſius autem hordei aceruis, mala omnia, cydonia, citria occultata, & diligenter cooperta, à putrilaginis labe vindicantur. Quæ omnia diſcreta poni debent,ne tactus viciſſim labefaciat. Hæc autem omnia etiam intra hordeum in dolio ſic ordinantur, ne alterum aliud contingat.Dolium etiam deſuper operiatur.Alij in ſcobe lignorum odoratorum, puta cedri, cupreſſiq;, vel etiam populi,abietis, vel alterius indifferenter arboris,ſæpe etiam ramentis, reponunt. Quippe ſcobis,vel ramentorum ariditate,defenduntur.Plures ſingula mala fuco,ſiue muſco marino, ſeorſum conuoluunt, & vndiq; ſic cooperta in olla recondunt, ita ne ſeſe vlla ex parte pertingant. Cydonia in floccis, tomentoq; conuoluta,in ciſtis depoſita, clauduntur. Itidem plurimo tempore, in ſcobe

demerſa cuſtodiuntur. Non autem eſſe condenda optimè præcipitur, vbi prunorum fructus repoſiti ſunt. Nam ſua acredine, & odore, ſaporeq́; acerrimo adiacentia vitiant. Intra ſabulonem verò caſtaneæ inuerſæ, & in fictilibus nouis, ne inuicem tangantur, in ſicciore loco defoſſis, & incluſis, vel etiam in receptaculis, ex fagineis virgis contextis, lutatis etiam, vt nullum reſpiraculum ſuperſit, vel ſportis denſioribus, & vlua recluſis. Sunt qui filo cumulatim transfixas, & ad ignem torrefactas conſeruent. Mala omnia præter cadiua, & pyra M. Varro folijs ficulneis ſingula conuolui vult, ciſtisq́; vitilibus condi. Seruantur etiam ſtrata in nucum folijs aridis. Nam hoc ad odoris & bonitatem, & iucunditatem plurimum conferre. Alij in eiſdem conuoluunt. Quidam etiam cum ramulis ſuis. Quod ſine arboris noxia fieri non poteſt. Poſtea in locis opacis & ſiccis ſuſpendunt. Sorba viridia præſtabiliùs exiſtimant, cum myrti baccis ac ramulis ſuis componi. Zizipha cum ramulis ſuis deciſa, atque in fronde ſua conuoluta ſuſpendunt. Præferuntur, quæ edeſina dicuntur quàm gratiſſima, calore quidem ac humore temperata. Citria Luna latente, cum ramis foliatis carpunt, ac in ſecreto diſponunt. In arbore autem per totum annum cuſtodiri poſſunt. Alij mala omnia, pyra etiam, picato pediculo ſuſpendunt. Pyra geniſta religata ſuſpendi Martialis ad Mancinum nos docuit:

Epigr. lib. 1. *Non pyra, quæ lenta pendent religata geniſta.*

Non putreſcent mala, ſi arborum ſummitates ſatyrij viridis herbæ ſucco illinantur, vel, vt voluit Palladius, ſi viridis lacertæ felle tangantur.

De conſeruatione malorum punicorum. CAP. IX.

OMNES enim modos, quibus mala punica adſeruari poſſunt, vno hoc in loco adferre conſentaneum duxi. Qui non parum multi ſunt. Nam circa pomi iſtius diuturniorem cuſtodiam, propter eius erga ægros vim nobilem, ac famulitium in extinguenda ſiti egregium, nequaquam negligentes antiqui fuerunt, excogitatis ac expertis pluribus rationibus, quo diutiùs hoc vegetum cuſtodirent. In tabulatis autem, paleis, hordeo, milio, vt cæteris rectè occultantur. In frumenti verò aceruo, in vmbra, donec rugoſa fiant. In parente enim ſic per tempus ſeruantur. Singula mala fermentis inuoluunt, & funiculis reuinciunt, gypſoq́; vndique diligenter oblinunt, vt ne tumefacta rimam accipiant: & ſic in arbore eſſe ſinunt. Alij ſingula in nouas ollas indunt, & diligenter occluſas ita ſtabiliunt, ne caudicibus atq; mutuo earum colliſu poſſint confringi: ita & viridibus & adultis ſemper potiuntur. Quidam pediculos, ſicuti in arbore ſunt, torquent, ne pluuijs mala rumpantur, & hiantia diſpereant, & eo ad maiores ramos religant, vt immota permaneant. Poſteà arborem reſtibus ſparteis occludunt, ne vel cornicibus, aut coruis picísve, alijsq́; auibus, poma lacerentur. M. verò Varro in dolijs ſeruari dicit, atq; in ſua virga, pice circumillita. In olla ſine fundo demerſa, & in terram coniecta, ne extrinſecus ſpiritus inflet. Hoc enim modo immatura fieri maiora, quàm vnquam

vnquam in arbore pependerint. Per ſe tamen ac ſine dolio ordinata ſuſpenduntur,picatis pediculis.Mago Carthaginienſis,in vrceo nouo fictili, referente Columella recondit. Primum enim ſcobem populneam, vel iligneam ſubſternit:deinde mala ita diſponit,vt ſcobs inter ſe calcari poſſit.Deinde facto primo tabulato,rurſus ſcrobem ſternit,& ſimiliter mala, donec vrceus impleatur. Qui cùm fuerit oppletus, operculum imponit, & luto craſſo diligenter oblinit. Item in ſeriola obruuntur. Hæc autem arenas vſq; ad medium continere debet. Mala autem in tenacibus cannis ſingulis,vel ſambuci virgultis imponantur, & ita arenis infigantur, vt ſeparata ſint. Et ab arena quatuor digitis abſint. Hoc ſub tecto fieri poterit, loco ſicciſſimo , foſſulæ tripedaneæ. Loco arenæ aliquantum terræ minutæ reponi debet, & rami,vt ſuprà, figuntur. Scrobi operculum imponitur,& paleato luto circum linitur,eaq; humus,quæ fuerat egeſta, ſuperaggeretur, & vtilius erit, ſi cum ramo longiore tollantur. Aliter in ſeriola ſuſpendunt: cui ad medium aqua immitti debet,ne tamen ipſa humorem tangant. Seriola enim claudi debet, ne ventus forinſecus irrumpat. Sunt qui hæc eiuſdem amplitudinis cortice induant , & acutis ſuis ſurculis infixa longa demergunt in foſſa,vt mala,ſine terræ tactu, ſuſpendant , ne ab humore lædantur. Nonnulli in ſcobe quercina , perinfuſo aceto componunt. Idem Mago creta figulari,dulci,bene ſubacta:ſingula mala incruſtat, quæ poſtquàm occuluerint , incolumia frigido loco ſeruantur.Mox cùm vſus exegerit,in aquam dimittunt,& cretam reſoluunt. Hæc ratio, tanquam recentiſſimũ cuſtodiri. Alij in pice liquida, vel aqua calida immergunt, & protinus erepta , & refrigerata, ſuſpendunt , vel in arena ſicca componunt. Quidam (hæc ratio à multis proditur, maximè ab Apicio) integra in aqua marina, vel muria, lixiuióve feruente demergunt , vt combibant. Dein ſole per triduum reſiccant , vt ſub dio nocte non permaneant, ne rore nocturno contingantur. Pòſt loco frigido ſuſpendunt. Et cùm vti volunt , aqua dulci pridie perluunt. Feruntur hæc, pomis recentibus æmulari. Hoc autem in fructuum conſeruatione erit, vt multi fructus,quantò diutiùs adſeruentur,eò mitiores ſint.Quod maximè in pomis,& pyris ſerotinis euenit.Alij tamen fructus vetuſtate amariores redduntur,iuglandes,oliuæ,glandes.

De conſeruandorum fructuum in ſcrobibus,& vaſis,& alijs modis,ratione. CAP. X.

ELIQVOS conſeruandi modos proſequamur. Adeò enim frugalis antiquitas , arborum fructus , pro quibus tantum laboris exudauerat,& impenſę expoſuerat,conſeruare ad vſum contendit , vt plures modos conquiſierit. Quare in vaſis & ſcrobibus adſeruari inuenit.Nam & ipſa mala omnia , & fructus ferè omnes in vaſculis clauſerunt , vt per totum annum cuſtodirent.Ea autem vaſa picata multi voluerunt,in quibus fructus diſponerent,& poſteà in puteos & ciſternas demergerent.Mala verò cydonia priùs cera , melléve illita ſic incluſa Columella etiam in puteos

ac ciſternas abſcondit. Alij ſingula ſingulis fictilibus aſſignare operoſiùs contenti ſunt, vel etiam plura operculo picato, iterum alio includunt dolio, & loco opaco cuſtodiunt. Vel fictilia in ſcrobe inuerſa terra obruunt. Alij in nouas patinas ſic ordinant, vt altera alteram non contingat,& gypſo ſicco obruunt,& in ſcrobe,ſubiecta arena duum pedum altitudine,effoſſa,aut in floccis,capſisq;,quas luto paleato illinunt. Quum autem ſcrobibus demergunt,hoc vnum in vniuerſum erit,vt vno, pluribúsve ſcrobibus, pauciora vaſa inter ſe diſponere ſit. Nam in exemptione eorum, dum aliud tollis, ſi reliqua commoueris, celeriter vitiantur. Apuleius verò conſeruari mala hoc experimento didicit. Vas enim non picatum, & in fundo perforatum, malis manu decerptis, incolumibus, non inueteratis, explebat, & illud myacantha, aut alio obturabat, ac in quancunque arborem ſuſpendebat. Hac etenim ratione,per totam hyemem qualia iniecta fuerant,conſeruabat.Mala omnia,citria quoq;, nonnulli folijs integunt: quæ multi ficulnea malunt. Deinde argilloſum lutum, aut cretam figularem cum pilis ſubigunt, quidam cum amurca, vel vino: & ea mala linunt. Quæ cùm ſole aſſiccata fuerint,ſi iterum rimam creta fecerit,denuò linunt,poſtmodum in tabulato reponunt. Hoc enim ſine folio conficiunt. Alij cùm expoſtulauerit vſus, fracto luti tegmine, qualia fuerint indita,inueniuntur. Ex his autē cotonea melle incoquunt, atq; ea intercludunt, omni ſpiramento adempto. Pyra verò Palladius in vaſe picato, operculo diligenter operto, diſponi, & illud in arcta ſcrobe, iuxta profluentem obrui. Quæ verò carne cuteq; duriora ſunt, prius in aceruo iaci,quæ poſtquàm molleſcere cœpiſſent,in vaſe fictili bene picato componi, operculoq; dein bene gypſato in breui ſcrobe, quæ in eo loco eſſet,demergi,qui quotidie ſole luſtretur.

De conſeruandis minutulis fructibus, vt nucibus.

CAP. XI.

MESPILA legi nedum mitia debent. In arbore diu durant, & ibi longè poſt hyemem legi poſſunt. Tunc enim eſus iucundiſſimi ſunt. In vrceolis etiam picatis,aut in ordinem ſuſpenſis,cuſtodiuntur.Sorba alij in vaſis fictilibus, picatis, gypſato operculo,inuerſis in ſcrobibus duûm pedum in loco aprico ſuperinducta terra defodiunt. Cerasia ante Solis ortum collecta,in vas,ſubſtrata ſatureia conijciuntur: dein alternis vicibus, & ceraſia, & ſatureia. Nonnihil acidi mellis aliquantum dulceſcentis infunditur. Seruantur itidem arundinum interiectis folijs, alternatim in eum modum, & in cado diſpoſitis. Tuberes etiam, in vrceolis picatis ac oblitis conſeruant: & etiam Zizipha. Si verò recenter tecta poma, vini veteris guttis perfundas,efficitur,ne ea rugarum contractione deformentur.Optimè etiam adſeruantur,ſi acu & filo,vt orbes deprecatorij inſuantur. Myrti enim baccæ,in vaſa non picata coniectæ,& coopertæ,ad multum tempus habebuntur. Amygdalæ ſine hominis cura faciliter ſeruantur,quas ſi in paleis repoſueris, facilè decorticabuntur, & corium dimittent.

tent.

tent. Si enim hæ muria lauentur, candidæ fiunt, & incolumes, plurimumq́; durabunt: mox ſiccatæ ſeruantur. Præneſtinæ nuces in ollis, in terra, virides adſeruari traduntur. Pinei nuclei, niſi purgati fuerint, durare non poſſunt (autore Palladio) multi tamen in vaſis fictilibus, nouis, terraq́; repletis, cum ſuis operimentis deiectos cuſtodiri aſſerunt.

De ſiccandis fructibus, & roſæ conſeruatione.

CAP. XII.

DE ſiccandorum fructuum, magna, abſque impenſa vlla, paruo labore vtilitas, ruſticorum non minimum per hyemem edulium, muliercularum opera. Pyra autem granis purgata, in ſole reſiccant, ac reponunt. Quæ autem dulciſſimi ſaporis ſunt, mediocriter matura leguntur, & in duas trésve partes, arundine, vel oſſeo cultello diuiſa, in ſole, donec areſcant, ponuntur. Pruna recenter lecta, in muria, vel aqua marina demergunt, & in tabulis expanſa, in furno, vel ſole deſiccant. Perſica detractis oſſibus in ſole ſiccantur, ac ſeruantur. Ceraſia, in ſole, vſq; ad rugas ſiccata ſeruantur: ſiccantur etiam in molliuſculo ignis feruore, in furnis. Sorba in partes ſecta, in ſole ſiccantur, atq; in vaſculis, in hybernum tempus ponuntur. Cùm autem vti volueris, aqua feruenti macerantur: ſapore enim iucundo reuireſcunt. Et vt ad minora deſcendamus, & ad ea quoq;, quæ magis ad voluptatem, quàm ad vtilitatem ſpectant, ad roſæ ſcilicet ſeruationem: in qua vitam, vigoremq́; permanere aiunt, ſi in amurca ſic immergatur, vt humor extet. Alij, vt diu conſeruetur, hordeum vſque dum in herba eſt, cum radicibus euulſum, in fictile nequaquam picatum demittunt, atq; in eo roſam prius, quàm dehiſcens ſeſe pandat, operiri præcipiunt. Multi virentis hordei ſegetem loco pauito ſternunt, & in ipſo ipſas roſas recondunt. Sunt qui recentium alabaſtro turgentes calyces, in adoleſcentis arundinis ventre, facta rima claudunt, & fiſſuram papyro chartáve ita molliter obligant, vt aura vapore poſſit expirari.

De ſiccandis ficubus. CAP. XIII.

MVLTVM honoris ineſſe ficubus Plinius ait, quòd laudatæ, in capſis cuſtodiantur, atque vbi copia abundauerit, impleantur arcæ: in Aſia verò cadi. Nempe, inquiente Columella, aridæ, & ſepoſitæ, ruſticorum cibaria adiuuant. Quare plurifariàm adſeruare, curauere antiqui, vt huiuſce rei multiplex, atque varia à priſcis ratio tradita ſit, propter huius non minimum commodum. Primùm enim ſeruandas, neq; nimium vietas, neque immaturas, legi debere oportebit. Vt anteà de cauſa ſiccandorum videndum ſit. Cuius quidem ratio bifariam docetur. Multi enim furno recluſas, alij in ſole expanſas deſiccant. Sed quæ furno adſiccantur, duriores efficiuntur, quàm ſi foris exemptæ refrigerentur. Nam in furno, vi caloris, totus humor euaporatur. Foris autem aër circunferens, contrahi humorem, emanareq́; prohibet. In ſole autem hoc modo alij ſiccant. In eo enim

enim loco,qui die ſole perluſtretur, pali quatuor in terram defiguntur,vt quatuor inter ſe diſtent pedibus:quibus iunguntur perticæ,& his cannæ, in hunc vſum præparatæ, iuges ſupponuntur, ita tamen vt ab terra pedibus duobus abſint, ne humorem,quem fortè noctibus humus remittit, fici iniecti trahere poſſint. Deinde crates paſtorales,culmo,carice,filicéve contextæ, ex vtroq; latere ſuper terram, cùm ſol in occaſum vergit, eriguntur. Inter ſe verò accliues, teſtudinato tecto, tuguriorum more, vti marceſcentem ficum,à rore interdum,pluuiáve defendant.Nam vtraque res prædictum fructum corrumpit. Poſtquam enim,vt conuenit,aruerit, calentes atq; meridiano tempore,in orcas bene picatas, condere, ac diligenter calcare, oportet, ſubiecto tamen arido fœniculo, & vaſis repletis iterum ſuperpoſito. Quæ ſtatim operculare, & oblinire, ac in horreum ſicciſſimum reponi,quò meliùs ficus perennet. Cæteri verò minori opera,interdiu in cratibus expanſas ad ſolem locant: noctu verò propter rorem,ſub tecto reponunt.Hocq; pluries,quoad ſatis deſiccentur,efficiunt. Alij mediocriter maturas ac diuiſas,in cratibus expandunt, toto ſole exſiccandas. Nonnulli pinguiſſimam quanq; ficorum viridem eligunt, & arundine,vel digitis,diuiſam,dilatant,atq; in ſole patiuntur areſcere. Quas deinde bene ſiccas, meridianis temporibus, quum calore Solis emollitæ ſunt, colligunt, &, vt mos Hiſpanis & Afris eſt, inter ſe compoſitas in figuram floſculorum,ſtellarumq; comprimunt, in formam panis redigentes. Tum rurſus in ſole aſſiccant,& ita in vaſis recondunt.In furno autem deſiccandi ratio talis à Palladio perhibetur: in cratibus ficus expanditur, & ad ſolem vſq; ad meridiem exponitur, & adhuc mollis in furno poſt exemptum panem includitur, cratibus, ne ardeant, ſuppoſitis lapidibus. Deinde quoad deſiccetur,furnus clauditur,& adhuc calida in vas fictile, picatum,densè, preſſeq; conditur. Quod operculo diligenter obducitur. Plures candente muria ex oleo in ſole rigant, & noctem vnam roris imbre ſub dio conſpergi, & vaſe luto conlito cludunt, & in cellas deferunt. Quod ſi propter imbres ad ſolem exſiccari minimè datum ſit, ſub tecto ea, vt à terra ſemipede extent, locabis, cineremq; calidum, qui Solis vice euaporabit,ſubijcies,vt fructus,vbi diuiſus eſt, ſubinde vertatur: vt coria deſiccentur,& pulpæ replicentur,& poſteà ciſtellis,& loculis referuentur. Quidam lectis ficis,vt prodit Columella, pediculos adimunt,atq; in ſole expandunt: vt cùm deinde paulùm exſiccatæ fuerint,& antequàm indurueriint,in labra vel lapidea,vel fictilia,eas congerant. Tum lotis pedibus, in farinæ modum proculcant,& torrefacta ſeſama cum aniſo Ægyptio,& ſemine fœniculi & cymini, admiſcent. Hæc autem cùm bene conculcauerint, & totam maſſam fici comminutæ permiſcuerint, folijs ficulneis, modicas offas inuoluunt, ac iunco religatas, qualibétve herba, offas in crates proponunt, & ſiccari patiuntur. Deinde cum peraruerint; picatis vaſis condunt. Nonnulli hanc ipſam fici formam, orcis ſine pice includunt, & oblita vaſa, clibano vel furno torrefaciunt, quo celeriùs omnis humor excoquatur. Siccatam verò in tabulatum reponunt. Et cùm exegerit vſus, teſtam comminuunt. Nanq; induratam fici maſſam aliter eximere

mere non poſſunt. Pompeiana verò ficus ad annuos vſus cum mariſca optimè deſiccantur. Vaſa fictilia amurca,autore Plinio, inungi,in quouis ficum aridam libeat aſſeruare.

De tempore condiendorum fructuum. CAP. XIIII.

RVCTVVM condituram,in ſexto gradu animaduertendam eſſe, M.Varro præcipit,propter eius vtilitatem: vt hac præcipuè ratione, arbores, maximè ſerotinas, & eas, quarum fructus conditura,præſertim diu adſeruare poſſumus, ſeramus : aliàs inanis, & ſuperuacuus labor,atq; deperdita impenſa foret. Etenim cùm conditorum fructuum multitudo eſt, non minimam cibariorum partem per hyemem,ruſtici vendicant. Nam pro pulmentario cedit.Nemo enim,inquit ille,condit fructus,niſi vt promat. Et pòſt promunt condita,aut propterea quòd ſint tuēda, aut quòd vtenda,aut quòd vendenda. Ea,quæ diſſimilia ſunt inter ſe,aliud alio tempore tuendum & vtendum. Nunc autem ferè deſita, atq; penes ſeplaſiarios ſolùm cognita,ac in totum relegata. Primùm itaq; erit,vt de eius tempore diſſeramus. Per meſſem enim, & ea finita, ac per primum Auguſtum, fructus (vt voluit Columella) condiri oportet. Quod tamen tempus,ſecundum regiones obſeruandum erit: vt priùs in calidiſſimis,cùm ibi celeriùs matureſcant:Seriùs verò in frigidiſſimis,vbi tardiùs ad frugem peruenerint. Pruna onychina, vt Columellæ placuit, item ſylueſtria, circa meſſem condiuntur. Verùm omnes antè,quàm omnino matureſcant,vt neq; omnino acerba ſint,neq; ad iuſtam maturitatem peruenerint.Quique enim fructus condituri ſunt, diligenter, cùm leguntur, inſpiciendi ſunt,vt integri ſint,ſine vitio,ſine vermiculo.

De condiendis in melle fructibus. CAP. XV.

RIMA itaq; condiendorum fructuum cum melle ratio erit. Nempe illud percipiendum erit nullum pomi genus eſſe,quod non poſſit melle ſeruari. Porrò ea mellis natura eſt,vt vitia coërceat,nec ſerpere vltrà illa patiatur: vt etiam ſi in his vermiculus inſit,non ampliùs tamen corrumpantur, cùm eum liquorem imbiberint. Mel enim exanimum hominis corpus,per annos plurimos innoxium conſeruare valet. Sed de natura mellis aliquando plura. Alij enim mala omnia, & inter hæc maximè orbiculata,feſtiana,melimela,matiana, pyra etiam,ac meſpila. Sed ſi minùs integra collegeris, eadem in melle dimittunt. Multi tanna, vel ebore in tres, quatuórve partes diuiſa,ac ſublatis quæ in medio ſunt omnibus : in vaſe fictili, in melle obruunt. Perſica duracina, oſsibus exemptis, melle condiuntur, grata, ac iucundo ſapore,quæ itidem bene ſeruantur, ſi vmbilicus pomi, pice calenti oppleatur, vt ſic in vaſe concluſo ſæpiùs innatare cogantur.Mala cydonia (inquit Apicius) ſine vitio cum ramulis & folijs condes in vas,& ſuffundes mel,& defrutum.Ficum recentem,mala, pyra, ceraſia, cum petiolis diligenter legito, & in melle ponito, ne ſe contin-

gant.Hæc ille Cydonia aliter Columella,nihil enim certius habuit,quàm vt maturiſſima,integra,ſine macula legerentur,& in lagena oris patentiſſimi,deterſa, quæ malis ineſt,lanugine,leniter ac laxè componerentur,ne collidi poſſint. Deinde cùm ad fauces vſq; compoſita fuerint, vimineis ſurculis,tranſuerſis modicè mala comprime, ne patiantur ea,cùm liquorem acceperit, ſubleuari. Inde optimo & liquidiſsimo melle, vas vſq; ad ſummum ita repleatur, vt pomum ſubmerſum ſit. Hæc ratio non tantum mala ipſa cuſtodit,verùm etiam liquorem mulſi ſaporis præbet, qui ſine noxa febricitantibus interdum dari poſsit, præſertim, ſi ventris profluuio ſimul corripiantur: ſuoq; ſubacido guſtu iuuante palatum, moroſam abigit malaciam. Is vocatur melimeli. Hac ratione etiam corna, quæ condienda Columella præcipit, quibus pro oliuis vtamur, vel in ſuccharo eius vicario conduuntur, etiam in fæce vini. Ouidius in Octauo Metamorphoſeos:

Conditaq; in liquida corna autumnalia fæce.

Sed cauendum eſt, ne quæ in melle cuſtodire volueris, immatura mala condiantur:quoniam cruda ſi lecta ſunt,ita indureſcunt,vt vſui minimè ſint. Martialis aſſerebat ſe expertum,nuces virides,tantùm ſuis putaminibus liberas,melle demergi, & poſt annum virides eſſe, & ipſum mel medicabile fieri,vt ex eo potio,arterias,& fauces curare poſſit.

De alijs condiendi præterquam ex melle modis.

CAP. XVI.

PERSICA duracina, alij muria vel oxymelle condiunt. Poſtera die exime, & diligenter ſpongiabis & colabis in vas,cum ſale,aceto,& ſatureia.Pyra volema,anitiana,ſementina,in ſapa bona diu adſeruari tradunt: itidem meſpila,& ſorba.Hæc autem in defruto commodè,adiecto ſpiſſamento fœniculi aridi,quo ita deponantur,vt ius ſupernatet,& operculo picato claudunt gypſato: ne ſpiritus introire poſſit. Illa etiam in poſca, vel cum pediculis ſemimatura lecta,atq; ſalſa aqua per dies quinq; macerata, vt poſteà ſæpe infundantur,vt enatent. Quod autem ad pyra attinet, aliqui aquam ſalſam,cùm calida cœperit vndare,deſpumant:in qua iam frigida facta,pyra demergũt,pòſt exempta,poſtq; exiguum temporis,vrceo condunt,illitoq; eius ore cuſtodiunt: vel diu,noctuq; in frigida ſalſa manere patiuntur.Pòſt,in aqua pura biduo macerant.Deinde ſapa,vel paſſo, vel dulci vino merſa, ſeruant. Pruna omnia, damaſcena quoque in cadis muſti,viníve optimè conſeruantur, vel vini fæce, defruto, paſſóve, vinaceis etiam: vt ſuum genus quodq; ſeparata inuicem iaceant. Vinum, in quo enatant,odoratius redditur.Alij ollis componunt,quas in dolijs ſubmergunt. Nucipruna & cerina ac ſylueſtria, & perſica, per Autumnum cadis condita, vſq; ad alia naſcitura, ætatem ſibi prorogant. Pruna onychina, adhuc ſolida, nec maturiſſima legenda ſunt, nec nimium cruda. Deinde vno die in vmbra ſiccanda, tum æquis partibus acetum, & ſapa, vel defrutum miſceatur, & infundatur. Salis autem aliquid adijcere, ne

verm

vermiculus, aliúdve animal, innaſci poſsit, oportebit. Commodiùs ſeruantur, ſi duæ partes ſapæ cum aceti vna parte miſceantur. Vt autem mora diu perduret, hoc modo faciendum: Succum ex moris exprimi oportebit, & cum ſapa commiſceri, infundiq; ſimul cum moris, in vaſe vitreo. Hoc enim modo diu conſeruabuntur. Myrteæ virgæ, cum baccis, & aliud quoduis genus, & ramuli ficulnei cum folijs, ſic conſeruantur. Inter ſe enim conligari in faſciculos debent: quos in amurcam demitti, & vt ſuprà ſic oportet. Verùm quæ demiſſurus eris, paulò acerbiora ſumito. Vas autem quo condieris, planè oblinito. Ferulæ caules (autore pedario Dioſcoride) condiuntur. Plinius ait eius ſemen anni ſpatio in vrceis durare poſſe, præſertim verò eius, quæ corymbia dicitur. Palmæ Thebaidis fructus extemplò in cados conditur cum ſui arboris anima: ni ita fiat, celeriter expirat, matureſcitq;, non retoſtus furnis. Theophraſtus ſolum illum, qui in valle Syriæ naſcitur, recondi poſſe ſcribit. Nam qui in Ægypto, Cyproq;, atq; alibi prouenit, recens omnis conſumi. Intereſt autem quanto tempore fructus conditos promamus. Nam vetuſtate quidam inſipidiores, ac deteriores fiunt. Alij enim ſenio miteſcunt, ac dulceſcunt. Nucem verò iuglandem, palmulam, ficum, ſabinam, quantò citius promes, iucundiore ſapore vteris. Nam vetuſtate ficus fit pallidior, palmula carnoſior, nux aridior, rancidiorq;. Natura quædam etiam oſtendunt, quando ad vſum depromi oporteat. Et inter penſilia, mala & ſorba ipſa patefaciunt, colore in aliquibus mutato. Quædam etiam ſi non demiſeris, ad deijciendum ſponte ſeſe deſcenſura minitantur. Sorbum maturum mite conditum promi citius debet. Acerbum enim ſuſpenſum lentiùs miteſcit, quod prius maturitatem domi aſſequi vult, quàm in arbore nequit, vt inde promatur ad eſcam. Quærit Ariſtoteles, cur fructus non conditorum myrtorum folia potius quàm non conditorum & in alga reſeruatorum decidant. Nam fructus peracta decoctione, flacceſcunt, & decidunt. Quæ decoctio in conditis & repoſitis agi non poteſt. Algæ itaq; vapor prohibet, ne fructus humor immutetur. Folia enim cùm ſiccent, reſoluunt. Quod efficit alga, cùm vim ſalſam, ideoq; exſiccandi, habeat. Ergo non idem folijs arbori adhærentibus accidit, quod conditis.

De condiendis ficubus. CAP. XVI.

FICVS virides, inquiente Palladio, adſeruari vel in melle poſſunt, ordinatæ, ne ſe inuicem contingant: vel ſingulæ, intra viridem cucurbitam clauſæ, locis pluribus, vnicuique cauatis, & teſſera, quæ ſecatur, incluſis. Suſpendi enim cucurbita, vbi neq; ignis, neq; furnus ſit. Multi ficus recentes lectas minùs maturas cum pediculis in nouo vaſe fictili ſeparatas recludunt: quod vas in dolio vini pleno natare permittunt. Alij calicem vitreum, aut aliud quoduis perſpicuum poculum, ſuper ficus leniter inuertunt, & obducto cera ſpiramento, ita relinquunt. Hac ratione immarcidæ permanere. Subtile eſt, quod docet Paxanus, vt aridas ficus, quas vocant iſchadas, à putrilaginis, & alio carioſæ labis ſenſu, vindicari poſſe,

& integras permanere: si tres liquida pice imbutæ fuerint, & vna inter cæteras in fundo vasis, altera in medio, tertia in faucibus superponantur. Fici aridæ, integræ, in vase fictili optimè condiuntur. Debet autem vas amurca decocta inungi. Thasia dicitur tabula ex calamis contexta, in qua refrigerantur ficus: alij pro ficuum aceruo ponunt.

De condiendis oliuis, & primùm de caducis.

CAP. XVII.

MARCVS Cato, cùm cuiusq; partis agriculturæ perdiligens autor fuerit, tum maximè fructuum conduturæ, atq; præcipuè oliuarum, vtpotè quarum conditura vberior, & amplior esse debeat, tanquam familiæ magis necessaria: cuius etiam caducæ pulmentarium sit. Quas plurimas condi, idem ille antè præcipit, post intempestiuas, vnde olei minimum fieri possit. Nunc verò sicut olim genera quædam conuiuiorum epulis præparabantur; verùm diuersa est illarum conditura, vt secundum etiam genera varientur. Nanq; alia in cadiuis, alia in lectis, alia in albis, alia quoq; in nigris: vt secundum condiendi modum, nomen etiam accipiant, vt colymbades. Sed primùm de caducis dicendum: circa quæ propter illarum casum, nulla collectionis, neq; temporis, ratio habenda. Has verò, quæ rugis contrahentibus crispæ sunt, colligis, & sale trito aspersas, donec inarescant sole, expandis. Tunc strato cratibus lauro, baccas dein ordinabis, & pluries inuertes, vt vndiq; desiccentur. Demum aquam, tribus aut duabus vndis, cum defruto, & satureiæ fasciculo feruefactam, & pòst tepefactam, iniecto paululum sale cum origano superinfundes, & ad vsum recondes.

De conditura albarum oliuarum. CAP. XVIII.

TEMPVS autem condiendarum oliuarum mutare oportet. Nam & aliud in albis, aliud in nigris desideratur. Quod & in omni genere obseruandum erit. Nam & omne & quodque hac ratione condiri potest. Sed vt antè de albis, quàm de nigris, tractemus, ratio exigit. Nam priùs albescunt, quàm nigrescant. Hoc autem summæ maturitatis est, illud verò virescentis adhuc oliuarum signum. Quod circa vindemiam esse debet, autore M. Catone. Lectam enim albam oliuam, priusquàm in aquam calidam deijciatur, contundunt. Crebrò autem aqua mutari debet, & vbi satis macerata est, exprimi debet. Pòst in fideliam, cum fœniculi & lentisci ramusculis, & cocto modicè sale, permistam recondunt, & mustũ quàm recentissimum infundunt: tantundem enim aceti, quantum musti, addi debet. Deinde fasciculum viridis fœniculi immergunt, vt oliua promatur, ita tamen vt ius supereminеat. Ea verò sic curata, tertio die vti poteris. Posias autem, vel regias quàm candidissimas eligunt, deinde substrato arido fœniculo, in amphoram conijciunt, atq; lentisci ramusculos, nec minus fœniculi intermiscent. Cùm autem ad fauces vsq; amphora repleta

fuerit,

fuerit, duram muriam adijciunt: ac ſpiſſamento de arundinum folijs facto, vti infra ius mergatur, premunt: & iterum muriam duram, dum ad ſummum amphoræ labrum deuenerit, infundunt. Alij aqua marina, ad dies ſex macerant: deinde in vas mittunt, & recens muſtum ſuperfundunt ita, ne omnino vas repleatur, ne videlicet in illius feruore effundatur. Quód vbi efferbuerit, obliniunt. Cæteri vinacia recentia priuſquam exprimantur, vnà cum oliuis viciſſim interpoſitis in vas condunt, deinde oblinunt. Nonnulli contundunt: ſed acuta arundine inſecant, id quidem operoſius. Quod apprimè obſeruandum erit, non ferro, ne ſaporem inſipidum concipiat. Hæc etiam candidior eſt, quàm quæ ex contuſione liuorem contraxerit. Quidam verò ſiue contuderint, ſiue inſecuerint, modico ſale cocto, & prædictis ſeminibus immiſſis, ſapam deinde vel paſſum infundunt. Oliuam autem pauſeam cùm iam decoloratur, & antequàm miteſcat, cum petiolo legunt, & in oleo quàm optimo ſeruant. Hac enim nota, viridis, etiam poſt annum, oliuæ ſaporem repræſentat. Plures etiam cùm de oleo trito exemerunt, aſperſam ſale pro noua apponunt.

De condiendis oliuis nigris. CAP. XIX.

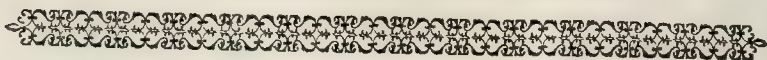
NVNC de nigrarum conditura, quæ vbi iam nigruerint, nec tamen adhuc permaturuerint, legendæ ſunt, & lectas cribrare, & quæcunq; maculoſæ, ſeu vitioſæ minoríſve videbuntur incrementi, ſecernere oportet: deinde in ſingulos oliuarum modios, ſalis integri heminas ternas adijcere, atq; in vimineos quallos confundere, copioſè ſuperpoſito ſale, vt baccas contegat, atq; ſic triginta dies conſudeſcere pati, & ita omnem amurcam extillare. Poſteà in alueum diffundere: poſtremum in vas adijcere, & illud ſapa defrutóve replere, aridi fœniculi ſpiſſamento ſuperpoſito, quod oliuam deprimat. Alij lectas, & compoſitas, muria diluunt, atque in ollam deijciunt, & mellis partes duas, defruti dimidiam, vini vnam. Quæ vbi ſimul omnia deferbuerint, abijciunt, & acetum miſcent, ac permouent, & vbi refrixerit, origani ſurculos ſternunt, vt liquor ſuperabundet. Multi autem cum pediculis legunt, & aqua tribus diebus aſpergunt: poſt per duodecim dies in muriam dimittunt, & exemptas in vas cum aceti & muſti æquis portionibus deijciunt: & repletum vas ita operiunt, ne aliquod ſpiraculum ſuperſit.

Colymbades, qualiter fiant, & de Epityro. CAP. XX.

COLYMBADAM ſic fiendam Columella docet. Maturam oliuam in ſtatura colymbandæ factam, de muria tollito, & ſpongia tergito: duobus, tribúsve locis viridi canna ſcindito, & in aceto triduo habeto, quarto verò die ſpongia extergito, & in cacabum, aut nouum vrceum, ſubſtrato apio, & modica ruta, mittito: dein conciſis pleno vaſe oliuis, defructum vſq; ad os mittito. Poſt dies viginti vtere. Palladius ſic: Oliuas muria per

triginta dies macerant: pòst vniuersam fundunt, & duas defruti partes, aceti vnam, cum mentha minutè incisa vasculo adijciunt: quod oliuis replent, vt iusta infusione liquor supernatet. Epityrum album, nigrum, varium, ex albis, varijs, nigris oleis sic faciunt. Ipsas condito, addito oleum, acetum, coriandrum, cyminum, fœniculum, rutam, mentham. In orculam condito, vt oleum suprà sit. Oleas albas celeriter promi M. Varro vult. Alias propter amaritudinem illas respuit palatum. Plures alij condiendarum olearum modi, apud Columellam, Palladium, & cæteros huius farinæ autores, & etiam certi secundum sua genera. Ex quibus ego ipse tantùm hæc selegi, quæ vnicuique generi communes esse possunt. Peculiares autem parum necessarios arbitratus. Quandoquidem olearum genera neque omnia, neque multa, omnibus nota: sed & nomina etiam iam desita. Columellam autem maximè sum secutus, quòd de his præter alios & diligentissimè, ac copiosè, atque elegantissimè scripsit: vt modestius à me factum foret, si post tam grauem scriptorem omnino siluissem. Quod facere decreueram, ni in generali arborum historia nonnihil deesse reformidassem: ni etiam lectorem super huius rei, in conquirendis libris, cognitione, remorari vererer: vt etsi non amplè, saltem in aliquo iuuarem. Multa tamen de industria à me præterita, vt quemadmodum sampsa, syrapa, fieret: quæ apud Columellam libro duodecimo inuenire est.

Præfatio libri decimiseptimi.

HORTOS meos firmo munimento, addita arborum descriptione, & illarum natura iam satis vallasse existimaueram, verùm ampla arborum historia, eò nos volentes vltro protraxit, propter illarum ingentem vtilitatem, vt de cædenda illarum materie, etiam dissereremus: & iam mortuas honoraremus & nobiscum domesticas haberemus. Et si operosum nobis quidem ac perdifficile foret, nihilominus tamen propter illarum circa rem cùm domesticam tum publicam vtilitatem iucundum: vt nobis prouidens natura, vbi iam fructibus suis nos aluissent, etiam post mortem, non minimo nostro commodo inseruirent. Ad quam rem maximè syluestres idoneæ, vt quod in vita præstare non poterant, hac re vrbanis infirmiores, his tamen post vitam superiores. Inter eas enim res, quibus humanum genus indigeret, secundas habitationem obtinere, diuinus Plato, in sua republica, asseruit. De

syluarum

ſyluarum in prima ætate domicilijs, poſt de domibus, caſas veriùs dixerim, quæ ſine libella, ſine regula & perpendiculo prius ſtructæ abſque ſectis lapidibus ſuprà dictum. Verùm poſt augeſcente hominum luxu atque ingenio, non quæuis materies ad id proſtrata, ni inter tot genera, rarior, pretioſior, diuturnior, lucidior longis itineribus, exquireretur. Quibus ſumptibus legiſlatorum aliquot edictis, olim prouiſum. Nam apud Lacedæmonas, lege à Lycurgo lata non niſi ſecuri ſerráq; tecta & fores, elaborari, permiſſum fuit, vti leuiori artificio, hebetiori ingenio, atq; minori impenſa, ædificia ſtruerentur erigerentur. Vt hac cauſa ſimpliciorem priſtinorum ſtatum retinerent, quò innocentiùs ac ſanctiùs viuerent. Quòd poſteà exemplo docuit Leontychides. Spartanorum Rex. Cùm enim is in Aſia eſſet, & illìc contignationes, ex quadratis trabibus leuigatas, introſpexiſſet, ædium dominum percuntatur, An apud ipſos quadrata materies naſceretur? Quod ille negauit. Cur igitur (inquit) ſi rotunda eſt, quadratam facitis? Nam hic pro vetere ſuorum modeſtia, priuatam domum ad neceßitatem, non ad voluptatem delicias fore exædificandam arbitrabatur. Verùm ſubſequente hominum cupiditate ac luxu inde progreſſum vt magnificentiæ gratia ingentes ſtructiones erigerent quibus cæteras res ſumptu ſeperarent magnificentiæ præcipuam partem arbitrantes, vt quaſdam arbores ad hæc creaſſe naturam exiſtimarent, & ferè omnes, quæ parum fructu valent, vt cedrum cupreſſum & ferè pinei generis omnes, vt hæ ad ædificia non modò vtiles, ſed ad alia multa opera domeſtica. De quarum artificium infrà docebitur.

HORTORVM LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

Arborum cæsores, & de præparatione materiei ad templum Hierosolymitanum, & de hoc vocabulo, ligneus.

CAPVT I.

PVD antiquos non parum laudati, qui optimi materierum cæsores fuissent, quales quondam fuisse memorantur Sidonij. Cuius testimonium ex sapiente Salomone Hebræorum & Syriæ ditissimo Rege fuit. Exædificaturus enim molem illam templi dominici apud Hierosolymam, & regiam ad Iromum Regem Sidoniorum literas misit, vti illi cæsorum suorum opera vti liceret, quod ille liberaliter concessit: fuerat enim parentis Dauidis amicissimus, obtinuitq; octuaginta milia hominum, qui in monte Libano cedros, cupressus & abietes cederent. Prius enim epistolam ad Vaphrem Ægypti Regem miserat, à quo id deposcebat, à quo etiam similem numerum impetrauit, & ad suam epistolam rescriptionem Iromum nonnulli, Suronem vocatum scribunt. De hac re Iosephus in antiquitatibus. Munerum etiam vacatio his, qui arbores cederent, tributa fuit, autore Callistrato Iurisconsulto. Cùm ij magno Reipublicæ vsui esse, dignoscerentur. Ad multa enim opera & penè infinita Reipublicæ necessarij. Et vti paulo remotiùs materiam attingamus, Seruius in commentarijs Maronianis, M. Varronem memoriæ mandauit antiquos fœtæ mulieri deos tres, custodes adhibuisse, ne Syluanus scilicet, in domum ingrederetur, ne molestiæ item esset. Quorum significationis causa, homines tres, domus limina noctu circuibant. Horum igitur primus, limen domus securi percutiebat, vt denotare vellet, arbores absque ferro nec cædi, nec putari. Alter vero cum pilo, cùm far minimè sine pilo conficeretur. Tertius deuerrebat, vt potè quod fruges absq; scopis, non coaceruarentur. Vt his quidē culturæ signis, cuius Syluanus Deus haberetur, intrare prohiberetur, & ab his tribus deos illos Intercidonem, Pilumnum & Deuorream, vocitarunt propter arborum duram materiem. Autores quidam hoc vocabulo, ligneus, ad plura vsi sunt. Catulus Furiam eius nouercam ligneam vocauit, & Lucretius amatorum corpora lignea dicit. Ille propter nouercæ duros, & asperos mores, hic propter labores ingentes, quos facilè ferunt amantes.

De

De cædenda materie, & qua anni parte, & decorticanda materie. CAP. II.

VLTVM ſanè refert, quonam tempore arbores cædi oportet. Futurum enim, vt ſi tempeſtiuiùs cæſæ fuerint, diuturniores, & æternæ magis ſint, firmiusq; perſtent, atque à carie, ac tineis protegantur. Vt hac denique ratione in longum magis tempus ædificia permanſura ſint: vt propterea in longum tempus nobis, liberisq; noſtris, ac reliquis ſucceſſoribus tum priuatim, tum publicè ad arcium firmitatem, diuturnitatemq; perdurent: quibus etiam res cùm priuata, tum publica, magis, magisq; ſuſtentetur. Quod non ſegniter fabri materiarij præcauere debent, vt maiori certè ratione in hac re tempus, aſtrorum etiam caſus, & ortus, obſeruari non minùs ſtudioſè debeant, quàm cùm ipſas arbores aut ſerimus, aut inſerimus. Nam, vt ait Maro,

Nec fruſtra ſignorum obitus, ſpeculamur, & ortus: Georg. 1.
Temporibusq; parem diuerſis quatuor annum. Antè enim dixerat:
Aut tempeſtiuam ſyluis euertere pinum.

Quando ſcilicet conueniret. In hac enim maximè re inuigilandum: ne temporum neglecta minima obſeruatione, ingentes arbores, longiſſimo tempore adultas, tanquàm ad pulcherrima ædificia, ad arces, ad moles, deniq; ad mortalium domicilium, & tuitionem aſſeruatas enodes, raras nonnunquam & pretioſas materie, ita facilè peſſundare valeamus: ne tantos Naturæ conatus irridere videamur, non leui etiam iactura: quando, vt inquit Vergilius,

Hoc vbi non à ſtirpe valent, cæſæq; reuerti Georg. 2.
Poſſunt, atq; ima ſimiles reuireſcere terra,
Infœlix ſuperat folijs oleaſter amaris. Cædendæ igitur materiei, duplex temporis habenda ratio. Anni videlicet, & Lunæ. Sed de primo priùs dicendum, & quibus ſecuris aufert corticem. Ab Arcturi enim occaſu, & ante eum fidiculæ, vel ſeriùs à Bruma ad Fauonium cædi, tempeſtiuum. Vere etenim arbores omnes, prægnantes fiunt, & ſuas vires in frondes, floresq;, atq; anniuerſarios fructus experiuntur: vt tum ad materiem imbecilles & euanidas eſſe oportet. Quod vtiq; etiam in corporibus muliebribus eſt, vt à conceptu vſq; ad partum, neq; ſanæ, neq; fortes iudicentur. Tunc enim plantæ temporum neceſſitate, humidæ ſunt, vanæq;, ac debiles, laxitate venarum humorem effundentium, raræq;, & languentes fiunt. Porrò alimento, quod in folia, frondes, & futurum partum emiſerint, infirmiores ſunt, eoq; minùs idipſum ſolidum, ex quo procreatur. Edito autem fructu, ſuccum in ſe retinent, & quieſcentes reficiuntur, redeuntq; ad priſtinum robur, & ſoliditatem. Sequens etiam aëris hyberni vis humorem comprimit, vt propterea ſicciores ſint, remiſſasq; facit ab opere naturali. M. verò Cato cædi vult, à ſolſtitio æſtiuo vſq; ad brumam, Columella menſe Martio, alij verò cùm ſemen maturum habuerint: vt hac ratione quædam ſeriùs, quædam præcociùs cædantur, propter matu-

ritatis diſpar tempus. Quæ ſemina non habent, Cato tempeſtiuas eſſe dicit, cùm glubent. Robur verò cæſum ante fructuum partum, teredinem ſentit. Bruma autem minimè vitiatur, vt nec pandat, verùm perdurum, ſpiſſumq; remanebit. Totum enim cordis ſpecimen gerit. Alioquin obnoxium erit, etiam vt torqueat ſeſe. Quod in ſubere etiam eſt. Aria autem, vlmus, acer, fraxinus, carpinus, ſciſſima, tilia, non niſi poſt editos fructus, vt antè etiam obruendæ ſint. Aliud tempus cædendi erit, vt cùm materiem decorticare velimus. Quod maximè fit neceſſitate quadam, vt cùm tempeſtiuiùs ad vſum veniant, fortè ad templa, ad teretes, cæterosq; vſus rotundi: aut etiam propter corticis ad plurima vſum. Salices etiam ad pedamenta, & perticas decorticari ſolent: nam hoc modo diutiùs durant. Tunc enim cùm germinare cœperint, cædendæ erunt. Nam hoc tempore cortex extricatu perfacilis, atq; etiam coloratior materies redditur, præſertim in abiete, pino, larice, in quibus potiſſimum corticem detrahimus. Reliquis verò temporibus inextricabilis cortex eſt, nigreſcitq; materies, & aſpectu deformior redditur. Abietem autem circa germinationes, atq; Luna ſilente, ſic decorticatam, aquis corrumpi tradunt minime. Quod apud Phineum Arcadiæ fluuium, autore Theophraſto, patuit. Obſtruſis enim fluminis faucibus, campus in lacum redundauit, vt tunc pons ex abiete hoc modo excoriata deduceretur, verùm extumeſcente aqua, alium deſuper exædificare neceſſe fuit. Poſteà verò apertis obturamentis, aqua omnis erupit, diſceſſitq;. Totaq; materies illæſa incorruptaq; inuenta eſt: vt rei euentu veritas innotuerit.

De lunari circa cædendam materiem ratione. CAP. III.

AD cædendam autem materiem, in infinitum refert lunaris obſeruatio: quæ etiam diligentiùs cum anni tempore cuſtodienda erit: vt Tiberius Princeps, in capillo etiam tondendo interlunia ſeruauerit. Et M. Varro aduerſus defluuia, idem à plenilunijs præcipit. Luna etiam in ſyluis Diana à poëtis vocitata eſt, Deaq; nemorum apud eoſdem habita, quòd hæc arboribus, & fruticibus ſuccum inculcet. Itaq; rei agreſtis Doctores, materiem non niſi decreſcente Luna ſcindi, vna ſententia omnes conſenſerunt. Nonnulli ſtatim in eius coitu: idq; vtiliſſimè conuenire. Quod tempus Tiberius Cæſar, concremato ponte naumachio, vt larices ad eundem reſtituendum cæderentur ex Rhetia, præfiniuit, vt Plinius ſcribit. Quidam etiam diligentiùs, vti in coitu, atq; cùm ſub terra erit. Quod fieri non poteſt, niſi noctu. M. Cato etiam à coitu quatuor proximis diebus eximi vult, poſt meridiem, atq; ſine Auſtro vento. Columella verò à vigeſima, vſq; ad trigeſimam. Vegetius ſpecialiùs ad naues, fabricandas coarctiùs à quintadecima vſq; ad vigeſimamquintā. Duritiæ cauſa etiam ſemper poſt Lunæ occaſum, vt hoc modo, computreſcendi peruicax ſit. Proximè cum hoc ſidere addunt, & Canis ortum. Et ſic cæſas materies in forum Auguſtum Romæ fuiſſe. Nempe ſic innocentiùs cæditur. Immunis etenim à carie conſeruatur, ſolidiorq; remanet, lucidiorq;, atque diutiùs

diutiùs permanet. At contrà, crescente Luna, ac in eius plenilunio præcisa, inepta fabricis operibus, per humoris conceptionem erit, & marcescet. Vt eodem quoq; anno interiùs vermium labe exesa, in puluerem fatiscit. Quod ars ipsa, & omnium architectorum quotidianus vsus, perdocuit. Siquidem augescente Luna, corpora ipsa implentur, atq; humoribus exuberant. Porrò humidum ipsum suapte natura & faciliùs, ac festinantiùs corrumpitur. Decrescente igitur magis ac magis euacuantur, atque arescunt, quòd tunc exiguo succo sint. Idcirco sicciores, ac tumidiores. Illud vnum insuper admonendum erit, vt circuncisas ad medullam vsq; arbores, aliquandiu stare patiaris. Sic autem stantibus, si quis in venis continetur humor, excurrit, & defluit, ac exsiccatur. Qui si intus permaneat, & exitus non habeat, concrescens putrescit, efficiturq; materies vitiosa, & inanis. Quæ hoc modo curata, durior fit, magnasq; habet ad ædificiorum vetustatem, vtilitates. Quod præsertim fieri debet in his, quæ humore plurimo abundant, veluti in ceraso, vlmo, cupresso. Sunt insuper qui tradant arborem faciliùs cædi, ac celeriùs inarescere, si priùs manu palpetur, quàm securi feriatur. Mirum postremum est, quod & Anaxilaus, & Nicander, Græci autores memoriæ mandarunt. Hic enim minime algere cædentes, adalligata ad arborem amphisbæna serpente. Ille verò arborem, linteo ex asbestino lino, quod asnestinum, ex naturæ argumento Græci vocarũt, circumuolutã surdis ictibus, qui non exaudiantur, scindi.

Sylua cædua, quoto tempore, & in quot annos cædenda, & quando frons pecudum causa, & alijs, ad aliquot opera cædendis. CAP. IIII.

SYLVAM cæduam rei domesticæ fore idoneam Aristoteles in suis Politicis scribit, atq; in ea comparanda, œconomum debere esse expertum. In qua verò succidenda, & alijs arboribus, quæ ignis, & nonnullorum operum gratia, cæduntur, ratio alia erit: in quibus & anni, & Lunæ tempus aliquod certum esse debebit. Quod non ita diligenter, propter non tam pœnitendam iacturam obseruare, sicut materiei causa, conueniet. Itaque multi, paulò ante Fauonium, & ipsam germinationem, cædi tempestiuũ arbitrantur: cæteri pòst Brumam. Quod ex loci natura prospiciendum erit. Nam in calidis regionibus minùs innocuè fit. Quod si contrà in frigidis, sequens hyemis vis stipites supernè exurit, adfertq; non minimam, propter vniuersitatem, calamitatem futuris germinibus. Verùm qui in ijsdem locis factitant, hoc etiam præcauent, ne in syluis ad Septentrionem, & ipsum Boream versis, sed tantùm ad Meridiem & apricis expositis. Sed ne etiam in cæteris, ne festinantiùs peragant: ne frigus intempestiuiùs nonnunquàm adueniens, nouella germina, propter festinatam cæsionem, præcociora adurat. Quidam tamen longè post germinationem, propter corticis vsum cædunt. Qui stantibus adhuc plantis corticem eximunt, maximè verò roboribus, & quercubus, & vlmis, ligni quidem & corticis duplex lucrum captantes. Quod cùm sibijpsis satagere cu-

piunt, ſibi tamen prouident nequaquàm. Enimuero hoc modo germinationem retardant: tum etiam, quòd caudices, maiori lacrymarum vi exſiccantur. Vt infernè etiam & tardiùs, minusq́; vberiùs proſperiusq́; regerminent. Lunaris autem ratio, non eadem atq; in omnibus, diſſimilisq́; eſt, atq; in materie cædenda. Nam ad maius incrementum, quædam, & ferè omnes, exceptis paucis, ſtatim in plenilunio, & pòſt, cæduntur. Salix autem populus, ac betula, & omnia, quæ vinciendi cauſa cæduntur, ſilente Luna cædi volunt: alioquin ſoboles in nimiam leuitatem fatiſcit. M. Varro ſalicem inter æquinoctium, & Vergiliarum exortum cædi mauult. Sic enim M. Cato: Salictum ſuo tempore cædito, glubito, arcteq́; alligato. Librum conſeruato, cùm opus erit in vinea ex eo in aquam conijcito, vimina, vnde corbulæ fiant, conſeruato. Alia cædendæ ad pabulum hyemalem, quadrupedum cauſa frondis ratio. M. Varro inter Caniculam, & autumnale æquinoctium cædi, M. Cato ante Brumam, eo præſertim tempore, vt minimè adhuc decidua ſint folia, ſed vt poſſint etiam arida ligno adhærere. Quod ſecundum regionum naturam, maturè peragendum erit. Nam in frigidiſſimis citiùs decidere frigus cogit. Frons etiam populnea, vlmea, quernea, ceraſina, ad id vtiliſſima, quæ per tempus condi debet, & ſicca ouibus, & bobus per hyemem tradi. In ſuccidenda verò ſylua, quotus quiſq; pro ſua voluntate tempus aliquod certum præſcribit ſecundum eam, quam ſibi deſyderat perticarum aut magnitudinem, aut craſſitudinem. Alius enim longius, alius breuius, verùm non minus quàm triennij. Longius verò non ſatis conueniens: nam tunc emoriuntur plantulæ, quæ inferiùs, & in ſtipite internaſcuntur. Perticas ſalicis, & palos (quæ Vlpianus Iuriſconſultus & in numerum materiei redigit, vt ideò in lignorum appellatione contineantur) ad vinearum vſum, quarto ferè anno cædi iuſtum eſt, populi tertio. Cæduæ autem arbores ſunt, eſculus, fraxinus, laurus, corylus, betula, malus, alnus, ceraſus, caſtanea. Sunt cæduæ palmarũ quoq; ſyluæ, germinantes rurſus omnes à radice ſuccisæ.

Materiei in vniuerſum, ex quatuor elementis natura, & quæ in opere pandat, quæve non. CAP. V.

ARBORVM materiem omnem, ab quatuor elementis, videlicet, igne, terra, aqua, & aëre, naturam accommodare, apud Græcos Theophraſtus, & apud Latinos Vitruuius, autores ſunt: ſicut & ab his omne genus humanum. Non tamen vt huius rei generaliter quædam præceptiones demonſtrari poſſint. Quamobrem de vnaquaque arbore ſpeciatim diſputandum, vt hac ratione vna ab altera diſcrepet. Et vt primùm ab abiete incipiamus, plus aëriæ, & ignis virtutis, quàm aqueæ, aut terrenæ habet. Quamobrem minùs ponderoſa, & quæ ſub onere non ita citò flectatur, & quæ in contignatione per tranſuerſum etiam recta permaneat. Ea tamen pars, quæ terræ proximior eſt, & quæ ſapinus vocitatur, propter terræ affinitatem, ac humiditatem, enodis, liquidaq́; eſt. Superior verò pars, propter effuſos per aëra ramos, vi caloris nodoſior ſemper eſt. Quæ verò altè circiter

pedes viginti succisa, susterna appellatur. Contrà verò robur, magis terræ naturam, quàm cæterorum elementorum amplectitur. Ob quam rem ad opera subterranea, vtiliter obruitur, infinitè quidem duratura, quadam vtriusq; naturæ affinitate. Foraminibus non adeò frequens, vt humorem, qua putrescere possit, continuò recipiat: vt post etiam per longa tempora effossa, ad multa, propter eius duritiem, & nigritiem opera tornatilia, commendabilis sit, ac pretiosa. Fagus verò, serrus, & suber, ignis, aquæ ac terræ naturam sortiuntur, ideò raræ, faciles ac fragiles: sed aëriæ potestatis non parum. Ideò veluti sitientes, ad imbibendum humorem perfaciles, vt auidiùs satiatæ, citò marcescant. Populus autem alba, item & nigra, tilia, salix, ficus, vitex, aëris & ignis, æquè sociam virtutem habent, & aquæ sufficienter, parum terrenæ, sua lentitia multifariam ad egregia opera facilitatem, præsertim sculpturis minimè duræ, raræ ac candidæ. Alnus plurimum aëria, igneaq; vi est, minimum cum terra commercium habens. In palustribus autem ædificijs, ad fundamenta & palos perquam vtilis, æternaq; habetur. Recipiens in se igitur, quod illi à Natura denegatum est, & vt casu, omnibus elementis fruatur. Quod Rauennæ videre est, vbi ad omnia ædificia, tum priuata, tum publica, eiusdem generis arboris palis ad fundamenta vtuntur. Quòd autem proximè ripas fluminum adnascatur, ad materiem, propter imbutam ab ineunte ætate madidam naturam, parum idonea, vt suprà terram minimùm perduret. Esculus, vt laurus, hedera, igneæ naturæ, igitur calidæ. Prima verò humoris impatiens. At in terra, & in palustribus, impacta, æterna habetur. Nam terræ humoris vi subacta, inualescente vi aduersus ignem & aërem hostes præualet. Fraxinus autem, morus, cerasus, aquæ vim plurimum habent: ignis verò, & aëris parum, terræ autem quod satis sit. Quapropter ob humiditatem in opere flexiles sunt, vt inde celeriter pandant. Cupressus, & pinus, quòd aqueæ naturæ sint, tametsi æquè in cæteris sint, in opere tamen pandæ. Carpinus minimum terræ atque ignis habet, maximum autem aquæ, aëris, frangi quidem nescia, & in operibus perfacilis. Larix verò aquæ, terræq; vi, solida est. Materie prolixa, & facilis. Pondus sustinet, etiam in transuersum posita. Decorticata verò aquis commodissimum submergitur: idcirco idoneè longè ratibus transfertur. Reliquum est, vt cum Theophrasto hoc caput finiam. Singularum, tam syluestrium, quàm vrbanarum, hæc sunt communiter discrimina, Pondus, soliditas, raritas, siccitas, durities, leuitas, mollities, humiditas, & si quid huiusmodi in his perspici potest. Et horum plura, in vna eademq; simul esse possunt, veluti in buxo ac robore grauitas, & durities. Non tamen, vt omnes ponderosæ, duræq; sint, nec econtrariò duræ, graues. Quæ differentia ex facultatibus esse potest. Omnes tamen generaliùs iuxta elementi proprietatem regi par est: vt flexibilis, lentaq;, ex humore aquatico, necesse est vt sit. Grauis, quæ terrea. Ignea & aëria siccior, frangiq; facilior. Vt tamen ij effectus, altera natura, ex loci regionisq;, & natura & situ: sicuti homines, generaliter temperentur, vt infrà dicetur. Palma verò, & si in transuersum constituta sit, contra tamen aliarum naturam sursum in fornicis modum flectitur. Olea facilè

curuatur, & robur : Fracturam verò derepente futuram, in eius strepitu pronuntiat. Quod in Antandro euenit, prodente Theophrasto, vt è balneis, sono territi aufugerint, & vitam tutati fuerint.

Eiusdem generis materiem, ex loci natura differre.

CAP. VI.

EX locorum situ arbores, ad materiem, aliam à propria natura, induere vel virtutem, vel vitium, materiarij satis compertum habent, non alia, quàm in fructibus, ratione. Et vt generaliùs quidem loquar, Firmiores omnes, quæ in montibus nascuntur, vt potè quæ validioribus perflentur ventis. Ingenita enim natura, tanquã aduersus hostem, sese obfirmant. Quod testatur Seneca, apud Latinos philosophus in suis libris de diuina prouidentia. Non est, inquit, arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat. Ipsa enim vexatione constringitur, & radices figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creuerint. Hæc ille. Chiron præterea Achilli hastam in Pelio monte, vt esset præstantior, excidit. In Gallia autem arbores, quæ in monte Iura, & Vosego enatæ sint, præferunt. In plenum deteriores, quæ in opacis, & contectis, & humidis locis nascuntur, plurimumq; à fortitudine & materiei dignitate sua mutabunt. Nam humoris copia augentur, & saturantur : quo effluxo, inanes, & euanidæ fiunt, in ædificijsq; non durant. Quæ etiam ad Aquilonem ortæ sunt, vbiq; generaliùs robustiores sunt, quàm quæ Austrum aut Zephyrum. In totum enim illæ solidiores, copiosiores, meliores deniq; sunt partes illæ, quæ ad Boream prospiciunt. Spissiores etiam sunt, quæ in apricis, quàm quæ in opacis nascuntur, & ad opera diuturniores. Ideò Romæ infernas abietes supernati præferunt. Nam sol non solùm terræ, verùm etiam arborum humorem desiccat: vt hac causa non adeò putredini obnoxiæ sint. Locus etiam nodosiores arbores facit. Siquidem natura tenuis sit, vt non possit quod satis nutrimenti sit, arboribus elargiri. Quod ad materiem odoriferam attinet, sunt nonnullæ arbores, quarum materies odorifera est: sed in eodem genere odoratiores, quæ in locis siccis nascuntur : contrà ingrati odoris, quæ in aquaticis. Quod in omni arborum materie est tum propter frigus, tum propter superfluentem humorem, qui non bellè digeri, & confici à calido potest. Materierum etiam præstantiam, speciatim per regiones discernunt. Nam autore Theophrasto, optima materies, quæ ex Græcia aduehitur : Macedonica verò, quòd leuis, atque obediens sit, ad ædificiorum vsum, perutilis. Tertio Rhyndacena. Quarto Æneatica. Deterior autem Parnassia, & Euboica habetur, quòd nodosa, contortaq; sit, ac facilè putrescat. At quæ in Arcadia nascitur, quædã vtilis, quædam contrà: veluti in multis regionibus est. Buxus in monte Olympo, ob breuitatem, & nodositatem, improba. Cedrus in Creta, Africa, & Syria laudatissima. Iunipetus vasta in Hispania, maximeq; baccæ eius, & apud Remos Galliæ populos, in Corcyra, autore Theophrasto, arbores nimirum amplæ fuerunt, magno etiam discrimine, in suo genere exterarum regionũ cæteras

exced

excedentes. Quarum materies, leuis enodisq;. Quum autem Romani illuc, cum quinque & viginti nauibus applicuissent, causa condendi oppidi, & insulam occupandi, eam tam vastis arboribus, & tam confertissima turba efferatam videntes infecto negotio retro cesserunt, desperantes eam fore habitabilem. In Tylo Arabiæ insula arborem produci, idem scribit, ex qua materies solidior, ponderosiorq; sit, verùm fragilis, si deijciatur, fictilium modo. Cuius color varius, proximus tigrium pellibus. Ex qua baculos cædunt pulcherrimos. Ex abiete autem Gallica materiem vtilem Palladius ait. Fraxini materies Troadis in tantum cedro persimilis, vt, detracto cortice, ementes fallat. Nulla vtilior, pretiosiorq; hastis apud nos est, quàm quæ apud Cantabriam Hispaniæ regionem nascitur, apud exteros multum commendabilis, solida, ac ponderosa: quo arboris genere aliud apud cæteros celebrius vidi nunquam, sæpe altitudinem, & rectitudinem, ramos bene dispositos, deniq; totius arboris pulchritudinem demiratus, plurimumq; illarum vmbra arborum quandoque delectatus. Omnium autem locorum materiem arborum, quæ ædificijs vtilis, quæve item deterior, commemorare impossibile foret. Satis sit nonnulla perscripsisse: maximè verò, cùm regionis cuiusq; incolæ id satis norunt. Vt generaliter ea apud omnes probetur, quæ leuis, enodisq; est, firma, & oblonga, quæq; visu pulcherrima: contrà, improba, quæ nodosa, quæq; breuis est.

Materierum omnium differentiæ, quæ scilicet ad opera faciliores, quæ ve intractabiliores. CAP. VII.

OMMVNIS autem omnium arborum per sua genera, vbiq; etiam locorum, quædam differentia esse solet, à natura ipsa illis quidem innata, quæ ad opera omnia attendi maximè debet. Quando verò, non omnes omnibus. Alio enim alia, alteriq; altera. Paucæ verò, quæ alteri, vel pluribus conueniant. Primùm autem generaliter syluestres ab vrbanis, masculæ à fœminis, à sterilibus fœcundæ, etiam in suo cuiusq; arboris genere, ipsa materie plurimum inuicem discrepare, certissimum. Faciliores etenim ad opera fabrilia, cæteris sunt, vrbanæ, ferentes, fœminæ, nisi quo in genere mares, non fœmellæ ferunt, sicut cupressus & cornus. Nam illæ, sicut in humano genere, molliores, igitur tractabiliores. Quædam nodosæ, reliquæ contrà enodes. Aliæ carnosæ, cæteræ osseæ. Nonnullæ neruosæ, aliquæ sine neruis. Aliæ fissiles, quod quibusdam alijs denegatum, vt frangantur potius. Quædam inodoræ, aliæ odoratæ. Colore etiam differunt. Plures sine venis sunt: at contrà, quæ venosæ. Sed & hæ plurifariam differunt: nam nonnullæ quadripartitos venarum cursus habent, vt pinus, & abies, aliæ bifidos, multæ tantùm simplices. Quæ omnia genera, specialia nomina apud Græcos sortiuntur. Quædam rectos, & laxos meatus habent, vt pinus. Suber venas non per totum corpus, neq; prolixiùs extendit, aut expandit, neq; eodem positurae modo. Pino autem nodi plures ac patentiores, tedæ colore proximi. Abieti duriores, sicut & reliquis ferè omnibus,

omnibus, quibus lignum mollius. Nodosiores etiam mitibus syluestres, vt sunt, quæ sub eodem genere statuuntur, vt oleaster, caprificus, pyraster, sub olea, ficu, ac pyro. Nodosiores etiam, quò solidiores, & quæ rari corporis. Sæpe nodosæ intus sunt, quæ foris leues conspiciuntur, easq; quidam explorandi causa perforant. Pino nerui pauci, abieti durissimi, & inter se distantes, copiosiore, & duriore intermedia carne. Neruosissima & palma est. Totum è carne fico corpus, Carnosa, & tilia. Ossea tota ilex, cornus, robur, cytisus, ebenus, & quas sine medulla diximus. Quibusdam verò pulpa sine venis est: mero, & tenui stamine, constantes. Fissilis abies, meatuum rectitudine. Pinus ad intestina opera sectilis. Fissilis fagus, maximè ab ea parte, quæ radici proximior. Multæ autem celeriùs franguntur, quàm findantur, quibus scilicet pulpa, vt oleæ, non est. Obliquitate etiam ac duritia, fissura difficiles, vt in malo, palma, & subere. Fisionem spontaneam minimè capiunt cedrus, cupressus, olea. Illud enim infinitè sciendum est, vt quibus venæ egregiæ & in directum perfluunt, in opere obedientisimæ. Eiusq; dotis sunt, quibus læuis cortex, rectusq; est. Quod intelligunt periti, vbi statim arborem circunspexerint. Contrà si contortus, atque squallens est. Colos terebintho eximius, nigerrimi splendoris. Robori etiam nigricans color, magisq; etiam cytiso: ad quas proximè accedere videtur hebenus: verùm hac tamen nigriores Syriacas terebinthos, non desunt qui affirment. Morus vetustate nigrescit. Furuæ autem cedrus, larix, iuniperus, vlmus. Candicans populus, salix, philyra. Diuersi tamen colores in vna eademq; arbore visuntur: veluti in quercu, cuius cor nigrum, albicante parte exteriore. In pruno verò & pyrastro, medulla rubescit. Odoratæ sunt vbiq; cupressus, cedrus, iuniperus. Laricis odor acrior. At in aliquot regionibus, sicuti in Arabia, India, Ægypto, Syria, vi aëris odoræ omnes. Nam odoratiores omnes sunt, quæ feruentioribus plagis veniunt, quales sunt supradictæ. Siccæ enim loci natura, & calidæ efficiuntur, cõcoquentes expeditiùs humorem, qui fæculentus odorem corrumpere solet. Stans enim, & viridis materies, non ita bene olet, atque arida.

Quid ligna thina, in sacris Biblijs, & de adagijs super ficulno ligno deductis. CAP. VIII.

LIGNA autem odorata, interpretes librorum Biblicorum, generali vocabulo, thina, siue tina vocant, alij Almugina. Plures tantùm ad vnam arborem, videlicet hebenum referunt, quæ in sola India, vt suprà dictum est, nascitur, ante Salomonem in Syria non visa. Sua tunc classe, quæ apud Ophiram, quam Eupolemus Græcus autor Vrphen appellat, Indiæ, alij maris rubri insulam suo iussu nauigauit, in Syriam asportata est: ex qua rex fulcra domus Dei, & regiæ, citharasq; & nabla fecit. Ex recentioribus autem nonnulli, bresillum nouum ligni genus, nobis cognitum intelligi volunt. Non placet (vt iudicium meum super re hac promam) ad omnem materiem odoratam extendi: cùm ex prædicta classe tantùm hæc aduecta sit.

cta sit. Multa insuper odorifera materie in Syria, & continuis regionibus, Arabia, atq; Ægypto, vt cupressus, iuniperus, maximè in Libano monte cedrus, cæteris aliarum regionum prælata, illic ante Salomonem copiosè nascente, vt pro his tanta, tamq; longa & difficili nauigatione minimè opus fuisset. Cedrus autem, & cupressus, ædificijs publicis apud Hierosolymam pretiosa. De quibus sic Ambrosius in Hexamero: Cedrus suspendendis tectorum apta culminibus, eo quòd huiusmodi materies & procera sit spatijs, nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoq; , comendisq; fastigijs habilis est cupressus. Vnde & ecclesia dicit: Trabes domorum nostrarum cedrinæ, lacunaria nostra cupressina. νηφάλια ξύλα Athenienses vocabant, quæ neq; vitea, neq; ficulnea, neq; myrtea essent: ac si velis dicere, sobria. Vnde tractum adagium de his qui ab omni voluptate alieni sunt, νηφάλιος θυσία, id est, Nephalium sacrificium. De conuiuio abstemio & sobrio dicitur. Nunc de ficulno ligno, quod fragile est, & inualidũ, ac omnibus rebus inutile: cuius etiam fumus & acerrimus, ac molestissimus est, vt aliquot prouerbijs, quicquid imbecille, aut contemnendum sit, denotantibus locum fecerit. Nam Theoph. in Ergatinis, Ficulnos homines, molles, ac nullius momenti vocat. Apud Aristophanem etiam Ficulnus Deus, pro imbecilli dicitur. Ad quod alludere videtur Horatius:

Olim truncus erat, ficulnus inutile lignum.

συκίνη ἐπικουρία, id est, Ficulnum præsidium, auxilium, pro inutili. Ficulniam mentem Lucianus pro imbecilli posuit. Plato etiam in Hippia maiore, Ollæ lenticulari ficulnum operculum, magis conuenire, quàm aureum dicit. Connæ autem ficulnum folium, quòd eo Conna citharœdus lusitare solitus sit. συκίνη μάχαιρα, id est, ficulnus gladius. De friuoli causa dici potest, quæ minimo negotio possit peragi. Nauis ficulna. Quod in irrisorem dicitur ac vilem. Mandronis ficulna nauis. Quod in eos dicitur, qui præter meritum ad opes, & fœlicitatem euecti, pristinæ tamen conditionis non meminerunt, verùm præsenti rerum successu insolenter abutuntur. A Mandrone idcirco sumptum, qui indignus atque immerens, è nauiculario factus est Imperator. συκίνη βακτηρία, id est, Ficulnum baculum, & aliud σῦκον αἰτεῖ, id est, ficum petit. Quo vltimo in adulatores vtimur. Nam Athenienses tum maximè agricolis blandiebantur, cùm præcoces ab illis accipere cupiebant, bene ominantes & precantes, vt in annum sequentem, fici fœliciter prouenirent. Quod vbi posteà rustici id senserunt, in prouerbium verterunt, de quo Aristophanes in Vespis. Est & aliud, σῦκον ἐφ' ἑρμῇ, id est, ficum Mercurio. Quod his conuenit, quæ ad volentium vtilitatem exposita sunt. Nam si quando primùm ficus apparuissent, Mercurio dicabant. Quam vnicuiq; sumere licebat. ὁμοιότερος σύκου, id est, similior ficu. De vehementer inter se similibus dicitur. Nam & si ficuum multa genera, fructus tamen ferè similes. σῦκα μέριζε. Id est, diuide ficos. In auaros dictum. A fratribus tractum, qui cùm bona diuidunt, eousque minima diuidi etiam volunt: Martialis ad Calliodorum:

Quadringenta secat, qui dicit σῦκα μέριζε. *Mart. lib. 5.*

Ficus post piscem. Græcè, σῦκος μετ᾽ ἰχθῦν. In eos adaptabimus, qui alijs simul bene conueniunt. De eo Athenæus: ficus auibus gratæ. Carmen heroicum Athenæo, cuius sensus est,

Fici gratæ auibus sunt, quæ plantare recusant.

In voluptarios ac fugientes honestum laborem, quum alioquin appetant emolumentum. τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων, id est, ficus ficus, ligonem ligonem vocans. De ijs dicitur, qui sermone rustico rem vti est enarrant. Nam Comicus ait: Nam ego rusticanus sum, & ligonem ligonem appello. Hic tantùm de adagijs super ficulno ligno meminisse debueram: verùm super tota arbore, & fructibus excerpta adagia, in vnum conferre malui.

Aliud materierum per singula opera discrimen.

CAP. IX.

T autem de materierum ad aliquot opera differentijs videamus, consequens est. Dissimiles itaq; inter se vnaquæq; habet virtutes, vt nec sola omnibus operibus vtilis sit. Neq; enim quod robur, aut fraxinus potest, pinus abiesq; præstat: neq; cupressus, quod populus, aut vlmus quod buxus. Nec cæteræ omnes eiusdem rerum naturæ similitudinem habent: sed omnes per se singularem ad opus aliquod proprietatem quandam obtinent: vt alicuius rei præter fructus vim medicam, & cæteras huiuscemodi illarum dotes alicuius gratia, etiam demortuas procreasse natura intelligatur. Non enim quam inuenire est, quæ non aliquo opere magis, quàm quæuis alia, vtilior sit. Sed harum iam differentias, in quibusdam commoditatibus videre est. Pinus omnium fere viribus pollet, ad vsum ædificatorium spectabilis, tectis maximè accommodata. Copiosior enim hæc, & abies, ad plurimos humanos vsus. Aptissima enim & pulcherrima materie sunt. Distant tamen inuicem. Pini enim materies exilior, crispior, & carnosior, & in totum robustior, vt renitatur: Abies autem rara, rigidior, molli carne: altera leuis, hæc grauis: illa teda referta, hæc ea caret, ideoq; albior. Harum igitur, ac piceæ, trabibus præcipua materies. Pini enim non nisi in sicco diuturna est. Palladius tamen, Sardos eius putredini hoc modo prouidere scribit. Præcisas enim trabes, in piscinam toto anno mergunt: pòst in arena obrutæ, aut in maris litoribus defixæ, vt tamen eius fluctibus abluantur. Ædificia sustinent, eamq; etiam, & piceam in tubos, ad aquarum ductus, vtilissimè cauari certum est: vt semper irrigata durare dignoscatur. Aceris materies operum elegantia, & subtilitate, cedro secunda, crispa, & rigida materie. Ex abiete autem, & acere, equum Troianum constructum Vergilius autor est. Sic enim in secundo Æneidos ait:

Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, sectaq; intexunt abiete costas. Et alibi:
Præcipuè, cùm iam hic trabibus contextus acernis Staret equus.

Obedientissima enim in quocunque opere fraxinus, Corno quidem leuior, sorbo autem lentior. Quamobrem in commissuris firmas recipit

concal

concatenationes. Et eadem ratione vlmus, cuius materies robuſta. Viribus enim ſubſiſtit:deformis tamen. Hæ autem ſi ſiccentur,rigeſcunt antè curuabiles. Fortius lignum quercus habet, & incorruptibile. Quod & Statius comprobat. Sic enim in ſexto Thebaidos ait: atq; ſi tu non expugnabile robur. Exabulnatum ſiccior. Cui clauus adactus auelli non poteſt. Contrà, non tenet cedrus, cuius materies pulcherrima, nata humorem emittere, veluti omnes, quibus humor oleoſus. Quare Deorum ſtatuæ cedrinæ ſudaſſe ſæpenumero viſæ ſunt. Quod ad prodigium inſani homines ariolati ſunt. Oleagina etiam materies germen potiſſimùm emittit, præſertim rudis, nonnunquam etiam dolata, ſi quem humorem adhuc habeat, aut locum humectum nacta ſit: vt iamiam valuæ cardo quidam germinaſſe perhibeatur,& poculum limo iniectum. Eius autem materies,rigida,ſpiſſa, & oleaſtri. Iunipero eadem virtus, quæ cedro. Cupreſſi egregia, & perpetuò tenera. Pontem autem ſupra Eufratem Babylone Semiramis regina ex cedrinis,cupreſſinis,ac palmarum trabibus exædificauit. Opus ſpectatæ magnitudinis,vt nulli alteri, quod antè, poſteriúsve, ab ea factum ſit, cederet, prodente Diodoro Siculo. Quod non tam admirabile illic fuit,propter materiei excellentiam,quàm ob ædificij præſtantiam: cùm ibi propter alterius materiei inopiam,è palmeis trabibus ædificent. Sed & tota Aſſyria, atq; Perſis, materie è ſterilibus palmis vtitur. E palma etiam fiebant antiquitus camerulæ, inquiente Pompeio Feſto, in vſum popularem, vnde cumerum vas nuptiale dicitur. Factum quidem ad illarũ ſimilitudinem. In fagi pulpa pectines tranſuerſi ſunt,vt propterea lignũ in longitudinem fluctuet.Carpinus vtiliſſima.Rudis verò corni materies,& ſi propter exilitatem,quibuſdam materies non videatur,forſitan quòd tam parua apud eos naſcatur. Dolata enim, ac tractata, omnino inutilis.Latifolia,ædificijs minùs vtilis. Peſſimã materiem habet, quæ haliphleos dicitur. Suberis materies rigida, ſpiſſa,& omnes,quæ materiæ criſpæ ſunt,vt malus, pyrus. In aquis non fluitat, ſi dematur cortex. Morus in operibus valida,& perfacilis in his,quæ flexu conſtant.Ei enim in hac re primatus datur. Æternam quidam arbitrantur, & vetuſtate,loti modo nigreſcente.Ideò forculas ex ea faciũt. Nauibus verò tornacula,ſimiliter & auriculas: liburnicis verò teſtudines atq; firmamenta. Caſtanea mira ſoliditate,rigida,& ſpiſſa materie.In tectis & cæteris inteſtinis,operibus perdurat. Cuius ſolũ pondus in vitio eſt, vt propterea lenta depræhendatur.Eſculus ædificijs & ridicis apta.Tilia molliſsima leuiſsimaq; eſt, ſculpturis aptiſsima,vt populus vtraq;,& ſalix.In palis eius propter illius leuitatẽ panni ſericei conuoluuntur. Alnus rei fabricæ penitus inutilis, verùm neceſſaria,ſi humidus locus ad excipienda palãdus ſit.Aquifolijs materies præcipua,veluti ſambuci radix. De iuglande infrà dicetur. Buxus & hebenus,ne arefactæ quidẽ leues ſunt.Spiſsiſsimæ igitur grauiſsimæq;, vt neutra in aquis fluitet.Illa natura gracilis,inhonorata,non niſi radice criſpãte,cæterùm leuis materiei,quodã ſilẽtio duritiei,vt loto,& cerro.Terebinthi materies admodũ lenta,ſpiſſa tamẽ:Loti verò ſicciſsima. Harũdine cameras aliquot gẽtes leuiſsimè contegũt.In vniuerſum autẽ optima qua-

dripartitis materies, spissam enim præstant, vt cæteris melior sit. Media autem crispior,& quò radici proximior,minoribus magisq; flexibilis maculis. Materiei autem, & omnis pars durissima & rarissima est medulla, atq; etiam ipsius abietis. Qua de causa, architecti partes, medullæ proximiores auferendas præcipiunt,vt quod durissimum sit,tantùm relinquatur. Cytysi medulla spissa magis,quàm roboris.Iuniperi medulla vbicunq; solidatur etiam quàm cedro. Nullam autem materiem idoneam esse, ramis deputatis constat. Castratio illa est,quæ adimit vires.

De robore,ponte Romæ Sublicio,& scandulis. CAP. X.

SPISSA roboris medulla, quod atrum nonnulli vocant, alij cor. Aptissimæ ex ea scandulæ,etiam è glandiferis alijs, & fago. Facillimæ item ex omnibus, quæ resinam ferunt. Verùm parum durabiles, præterquàm pino. Scandula autem contectam Romam vsq; ad bellum Pyrrhi quadringentis septuaginta annis Cornelius Nepos autor est. Et Vitruuij tempestate,vt ille asserit, Gallia,Aquitania,Hispania,Lusitania robusteis vsus est. Adhuc apud Carnotes tecta ædificia ego ipse vidi. Sunt autem scandulæ tabellæ,tegularum vicem præstantes. Isidorus in etymologijs scindulas à scindendo,vocat. Scandulare autem dicitur id,quod scandulis constat. Apuleius in tertio transmutationũ : Iam vecors animi tectum scandulare conscendit.Et scandularius,faber lignarius,qui scandulas facit.Cuius meminit Callistratus Iurisc.libro quinquagesimo Digestorum.Pons Romæ, olim supra Tyberim Sublicius dictus est, quòd ilicis materie structus esset,quòd sub ilice mearetur:Nam sine ferro,sine clauo,sine suturis,contignatione ita dispositus,vt trabes per bella eximerentur, ac posteà reponerentur. Quod,vt sic fieret,religiosum fuit,postea quàm Horatio Coclite defendente, ægre reuulsus fuit, vt posteà ilicis materie confici soliti sunt. Alij à sublicibus lignis dictum volunt. Nam Volsca lingua, magnæ trabes,sublices vocabantur. In Sublicio autem ponte, pauperes considebant,petituri stipem à transeuntibus,vt volunt hæc Senecæ verba: In Sublicium pontem me transfer, & inter egenos abige. Non ideò tamen me despiciam,Quòd in illorum numero consedero,Qui manum ad stipem porrigunt. Ex eo autem facinorosi in Tyberim præcipitari solebant. Ex quo etiam Heliogabali principis cadauer,pondere etiam,ne fluitaret,annexo,deiectum est. Ex eo etiam dicebatur, Sexagenarium è ponte deijci. Hoc est,à suffragio repelli. Quòd per illum pontem suffragium ferebant, vt autor est M.Varro.Agricolas autem nonnullos veteres ac expertes noui, qui materiem ad instrumenta rustica præparatam, longè anteà, quàm ad ea dolarent, in aquam submergerent, ibiq; per aliquod tempus relinquebant,quò largiùs humorem imbiberet : vt hac ratione firmior fieret, vti asserebant,& ad opus facilior,atq; contra fissuras immunis esset.Pectines autem, vt his hoc caput finiam, in arborum materie dicuntur rectæ per longitudinem lineæ,pectinum modo,interuallis distantes,quas Græci χηδόνας appellant.

De

De arborum tubere, brusco, molusco, ægide, & leuso.

CAP. XI.

ÆPE contingit, vti in arboribus, non etiam eiusdem generis omnibus, quoddam præter communem materiem, agnascatur differens materie. Quod tametsi vitium propriè existimandum sit, propter tamen eius ad aliquot opera elegantiam, pretiosum habetur. Et primùm de tubere videamus, quod radicis vitium est, maximè in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit, quod rarius est: vt non tam raritate ipsa, quàm etiam dignitate honoratum. Super, atq; in ramis, etiam hoc frequentiùs gignitur. Tanto pluris hoc emitur, quantò amplior est. Sunt etenim arborum tubera, instar carnis glandes: Callus quidam ad nodi similitudinem. In his verò nec vena, nec pulpa est, tanquàm callus carnis in se conuolutus. Hoc autem pretiosissimum in cedro, & acere. Reperitur & in alno, verùm tantò deterius, quantò à cedro ipso, aut ab acere, alnus ipsa distat: vt nec cæterarum etiam arborum tubera in pretio sint. Sequitur bruscum, quod in acere, ac carpino, tanquàm tuber in cæteris est. Sed illud pulcherrimum, multoq; excellentius etiamnum moluscum. Sed bruscum intortius, crispum. Moluscum etenim simplicius ac sparsum. Quod si mensarum magnitudinem caperet, haud dubiè cedro præferretur. Intra pugillares, lectorumq; silicios, aut laminas, olim raro vsu spectatum. E brusco enim nigrescentes mensæ fiunt. Larix fœmina habet, quod Græci ægida vocant. Mellei coloris. Hoc lignum proximum medullæ est, spissum, pulchrum. Gignitur autem in vetustioribus arboribus. Quod enim frugi est, rarum inuentu, contrà quod vile, copiosum. Inuentum pictorum tabellis est, nullis ferè rimis. Codicillos etiam ex hoc faciunt, & ad lautiora opera vtuntur. In abiete etiam reperitur, quod leuson vocant, ægidi respondens: sed hoc albius. Arcades autem ambo tam laricis quàm abietis, autore Theophrasto, ægidem vocant. In abiete autem copiosior. In larice rarior, verùm pretiosior.

De vitijs materiei. CAP. XII.

VPRA de carie, & tineis, præcipuis, ac infestissimis materierum morbis, dictum. Cætera illarum vitia vt prosequamur, operæpretium ducimus. Nam quemadmodum arbor adhuc stans, & viuens, sua vitia habet: ita demortua, & illius materies: quibus magis vnum, quàm alterum, genus, vt in animalibus, laborat: vt latifolia, & abies, quod plus caloris habeat, vt propterea termitem procreet, alatq;, à quo tandem vitietur. Publicum autem omnium vitium spiram vocant, vbi sese conuoluunt venæ. Quod loci natura quandoq; efficit, vt potè vi ventorum, quum à latere, aut in orbem perflantur. Tunc enim vertuntur, contorquenturq;, vt neq; nodum dicere possis, cùm ferè per totam arborem æqualiter amplietur: vt etiam arborum medulla contorta, non in rectum porrecta sit: vt deniq; cæsa, pro-

Plin.lib.16. cap.43.

Axima & glutini ratio eſt, propter ea, quæ laminis ſectilibus, alterius generis operiuntur. Hæc autem, vt Plinius ait, prima luxuriæ origo, vti arbor alia integeretur: & quæ ligno vilior eſſet, alieno cortice pretioſior fieret: vt propterea vna & eadem arbor pluries veniret. Excogitatæ inſuper lignorum bracteæ. Nec ſatis fuerat, cœpere tingi animalium cornua, ſecari dentes, eboreq; lignum diſtingui, mox etiam operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Teſtudo ad hoc ſecta. Neronis principatu, portentoſis ingenijs inuentum, vt pigmentis perderet ſeſe, plurisq; veniret lignum imitata. Sic tectis pretia quæruntur. Hoc modo terebinthum vinci iubent, ſic cedrum pretioſius fieri, ſic acer decipi. Non contenta fuit ligno ſolo luxuries, ni iam lignum teſtudinem, teſtudo materiem, emi faceret. Hi Plinij tempore in adornandis lignis ſumptus fuere. Qui iam nunc forſitan maiores ſunt, ſi quis artificium operum tornatilium, vel alia opera, altero ligno intecta, conſyderare velit. Etiam nunc ebore, & animalium oſſibus, & textis, materies integitur longè apud Indos quæſita. Ad quod nuper noua lignorum genera referantur, & coniunguntur etiam ſimul diuerſa lignorum genera, vt hominum veſtimenta, faciemq; omnem, & cuiuſque generis animalis formam, aut vnam quamuis aliam rem, vna tabella, colorum varietate effigiaret. Sed iam orationem eò reuocemus vnde deflexit. Itaq; in conglutinanda materie, quædam ratio habenda eſt. Non enim glutinum inuicem omnes recipiunt. Nam affectus ſimiles eſſe eis oportet quę ſociari, conflariq; debeant, non contrarij. Quædam enim naturæ inimicitia inter ſe ita ſunt diſſociabiles, vt quodam etiam inter eas demortuas, ſicut inter viuas, odium ſit: cuiuſmodi maximè robur eſt, quæ nec pino, nec abieti, conglutinari valet. Cornum maximè odit ſorbus, dein carpinus, & buxus, poſteà tilia, contraria inter ſe natura. Adeò enim quædam inuicem diſſentiunt, vt nullo modo coire poſſint: non alias, quàm ſi lapidem & lignum coniungere velis. Vtilius enim eiuſdem generis, & ſimilis naturæ materies ſimul conglutinatur, vt hominum vnius regionis firma ſocietas eſt, & animalium quoq; eiuſdem ſortis. Quædam tamen faciliùs, vt quæ flexibilia ſunt, & lenta omnia, præterquam cornus & caprificus. Abies glutino ſociabilis, vt anteà findatur quàm diſſocietur. Tamen omnia aqua calida ſeparantur.

De diuturnitate nonnullarum materierum, & quæ terræ, quæue aquis magis, quæq; etiam vtrobiq; perdurent.

CAP. XV.

Vpra de arborum ætate viſum eſt: nunc verò de illarum materiei ſenecta. Quæ non eadem omnibus, ſicut nec vita eſt: vt diutiùs quædam incorrupta permaneant, alijs citiùs euaneſcentibus, ac putreſcentibus. Nec enim ſingulis generibus par vita, & materiei ſenium. Nonnullis vita breuior, materiei ſenecta & econtra longior. Hoc poſtremum in ædificijs, operibusq; alijs maximè attendendum, præſertim verò in publicis. Ne

tantæ

tantæ operæ, ac impensæ, & artificij, nos confestim pœniteat. Ad quod etiam negotium plurimum refert, cædendæ aptè materiei tempus, cuius ratio satis sufficienter, vt arbitror, suprà explicata est. Reliquum nunc erit, vt ostendamus quæ illarum, insita natura, & quonam modo longinquitatem, aut æternitatem, in opere præstent. Quod faciunt generaliter omnes, quæ odore præcellunt, veluti cedrus, cupressus, & ceteræ, de quibus supra. Plato autem leges publicas, atq; instituta in tabulis cupressinis fore scribendas censebat, hoc modo futurum sperans vt æterniores essent, quàm si in æreis tabulis insculptæ forent. Aut, quod magis arbitror, vt ea prudentia, eoq; consilio ferri deberent, vti diuturniores essent, sicuti cupressi materies. Cedrino etiam vnguento, aut oleo inunctas chartas, perpetuò durare affirmant. Vnde poëtarum doctissima carmina, cedro digna dicebantur, id est, perpetuitate. Persius:

- *Et cedro digna locutus Linquere.* Horatius in Arte:

- *Linenda cedro, & leui seruanda cupresso.*

Longissima autem sunt, quæ modicè humida sunt, ac sectilia. Quædam obrutæ magis durant, vt esculus. Pinus verò, & picea, terra obrutæ, pluribus annis permanent, miro modo fortiores, si humor quoq; suprà innatet. Eadem, si non integantur, citò senescunt. Aliæ subdialibus operis aptissimè statuuntur, vt cerrus, iuniperus. Hæc tamen etiam obruta: Nam à putredine immunis. Eiusdem naturæ est iuglans, vtriq; operi vtilissima. Aquis etiam diuturnior fagus. Quæ madefacta, melior redditur, & quercus etiam. Supra terram enim rimosa facit opera, torquendo sese. Larix in humore præcipua, & nigra alnus, emori contumaces. Est & aquarum in his differentia. Nam robur aqua marina corrumpitur. Sambucus siccata, valida, & inoffensa aquis, etiam desquamata si sit. Quod spontè fit, cùm exaruerit. Sunt quibus Naturæ quodam beneficio, siue terra, siue aquis obruantur, vel si in subdialibus operibus collocentur, senium minimè nocere potest: vt fago, oleæ've. Terebintho materies ad vetustatem fidelis. Suber verò, castanea, iuglans, buxus, lotos, aria, æternæ sunt. Morum æternam potissimùm post cedrum arbitrantur. Persea verò materiei bonitate, firmitate, & nigritia, nihil à loto differt, magna ex parte contorta. Spississima ex omni materie hebenus iudicatur, natura gracilis, in aquis non fluitans, ac æterna. Quidam pro hebeno, spinæ Indicæ, aut mori materiem (fallente similitudine) vendunt. Sed coarguitur, quòd illarum materies fungosa sit, & inanis. Quæ si in exigua fragmenta scindatur, colore purpureo sunt. Nihil insuper in gustu mordacitatis, nihil redolentiæ in suffitu præse ferens. Thiæ materies, omnino incorrupta perdurat. Nux Euboica nunquam putrescit. Fici Ægyptiæ, quam Græci sycomorum appellarit, materies aliquid peculiare, & à cæteris materiebus differens habet. Porrò humore desiccatur. Cæsa enim stagnis, & aquis demergitur. Hoc est eius siccari. Primò autem subsidit. Dein cùm diu in liquore desederit, leuior facta sustollitur, fluitareq; incipit. Eius enim humorem alienus fugit, qui aluum omnem rigat. Et cùm natare incipit, tempestiuè signum habet.

De his, quæ teredinem, & cariem, non sentiunt, & de teredinum generibus. CAP. XVI.

NVNC de his, quæ carie vlla minimè vitiantur, quæ've tineis non infestantur: cuiusmodi sunt omnes, quæ succo amaro præditæ sunt. Hac ratione teredines neq; nutriunt neq; progenerant, succi amarulentia prohibente. Quare Theophrastus citiùs pinum à teredine corrodi, quòd pinus nonnihil dulcedinis habeat. Olea autem, oleaster, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, & ex reliquis tardissimè larix, carie non infestantur. Aduersus autem & cariem, & tineas, cupressus firmissima: sicut & omnis reliqua materies, quæ cedria inuncta fuerit. Quatuor genera teredinum annumerant. Quorum primum, grauissimo, præter reliquam corporis mensuram, capite est. Rodit dentibus. In mari tantùm sentitur, vti hoc propriè, non alia teredo dici possit. Tineæ vocantur, quæ terrestres sunt. Thripæ culicibus sunt similes, lignum rodentes. Quartum est vermiculorum, quorum alij in putrescente materie generantur, alij è partu nascuntur, sicut in arboribus ex ijs, qui cerastes. Sed de his vermiculis in morbis arborum dictum est.

De æternitate materierum quarundam arborum in quibusdam publicis ædificijs. CAP. XVII.

SED iam locus, vt nonnullarum materierum aliquot vetustissima opera, è Theophrasto Græco, & Plinio ac Vitruuio, Latinis autoribus in medium adducamus, vt fides lectori eorum, quæ suprà retulimus, remaneat. Et primùm cedrina opera memorabimus. Nam ex ea materie fabrefacta, alterius generis antiquitate, cedunt minime. Vt anteà de templo Dianæ Ephesinæ, sic nuncupatæ, quod illud in Epheso Lydiæ vrbe, tota Asia extruente, annis quadringentis peractum fuerit: cuius tectum, vel, si cum Vitruuio mauis, lacunaria, è cedrinis trabibus fuisse, apud omnes conuenit. Templi autem valuæ, è cupresso fuerunt. Quæ iam annis quadringentis permansere. Id quoque notandum, in glutinis compage quadriennio fuisse. Materies omnis nouæ persimilis, in eas electa: quoniam præter cætera, genere in vno, materiei nitore, maximè quædam valeat. De simulacro verò ipsius Deæ, apud autores ambigitur. Nonnulli ex hebeno fuisse tradunt. Mutianus ter Consul, ex his, quæ scriptis (viso eo) reliquit, vitigineum, nunquàm mutatum, septies etiam restituto templo, eamq; materiem elegisse Canetiam (artificis nomen est.) Quod demiratur Plinius, cùm antiquiorem Minerua quoque, non modò Libero Patre vetustatem ei tribuat. Memorabile Vticæ Apollinis templum, vbi Numidicarum cedrorum trabes durauere ita, vt positæ fuerint, prima eius vrbis origine, annis mille centum octoginta. In Hispania Sagunti templum Dianæ fuit, cuius trabes à Zacyntho aduectæ, annis ducentis ante Troiæ excidium, vt Bochus prodidit. Intra oppidum id ipsum fuit,

cui

cui Hannibal religione inductus pepercit,trabibus è iunipero etiamnum illo tempore durantibus. Super omnia memorant, ædes eiusdem Dei in Aulide aliquot seculis ante Troianum bellum ædificatas vt genus materiei scientia obliteratum sit. Vergilius Maro in septimo suæ Æneidos, in Laurenti regia, atque in eius vestibulo effigies auorum Latini regis, è cedro fuisse scribit:

Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq́, paterq́ Sabinus,
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem
Saturnusq́ senex, Ianiq́ bifrontis imago,
Vestibulo adstabant.-

Ex cedrinis etiam lignis, domus Dauidis regis in Hierosolymitana ciuitate, quæ illi Iromus Tyri Rex miserat. Templum etiam, quod ibi Salomon Rex, Dauidis filius erexerat, dirutum, iterum trabibus cedrinis reædificatum, permittente Cyro Persarum Rege. Anteà etiam lacunaria, contignationes, cælaturæ, ex cedro, & alia etiam lignea opera in ædibus ab eo structis: & in his etiam,quæ filiæ Pharaonis vxori suæ erexerat. Arca, quæ fœderis dicta est, quam Mosi iussit Deus exædificari, ex materie Sittim compacta, & etiam mensa, & altaria duo. Et alia multa,quæ postea Beseleelis confecit. Est autem Sittim, vt interpretes voluerunt, genus cedri electissimum. Nouæ autem arcis Væiouis simulacrum è cupresso factum Romæ Plinij tempestate durabat, ab vrbe condita quingentesimoprimo anno dicatum. E larice trabs fuit, pedes centumuiginti longa, bipedali crassitudine. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo, fastigium æstimantibus. Quam Tiberius Cæsar in ponte Naumachio exposuerat. Quæ permansit ad Neronis principis amphitheatrum. Alia & eadem tempestate eius generis fuit in porticis Septorum à M.Agrippa relicta, æquè mirabili causa, quæ Diribitorio superfuerat, sesquipedali crassitudine,viginti pedibus breuior altera. Ex olea autem Salomon Rex cherubinos duos,decem cubitorum altitudinis, in tēpli oraculo fabrefecit, & oraculi duo ostia.

Præfatio libri decimioctaui.

OST *arborum ad ædificia materiei vtilitatem, sequitur eadem ad naues, quas omnium aquarum propriè domicilia dicere possumus. Nescio an in his, quàm in illis, maior commoditas in genus humanum propter ædificiorum necessitatem obstaret. Quandoquidem naues, sola arborum materie constent. Jn quibus verò si ingenium atq; artificium contempleris, nihil est, quod prope magis demirari posis. Primùm maris profunditatem, illius vortigines, vastos dein anfractus, scopulos sub aquas sæpiùs latentes, vndarum arduos fluctus. In quibus, nescio an maior audacia, an artificium maius fuerit, quando per longa itinera vnquam eadem, nobis semper incerta, nauigandum sit. Per quæ vitam nostram cum infinitis periculis committimus. Sed eò nos bonorum cupiditas protraxit, vt nihil inausum, ipsa nobis reliquerit. Vt primùm naues ad tantos conatus, excogitare mirum fuerit. Ex quibus dein maximum nauigationis (si aliud memorabilius) commodum, vt hac ratione tot nobis anteà ignotas regiones, tot orbis insulas & tractus perueloci itinere, volatum potius dixeris, parua etiam impensa, si ad itinera terrestria contuleris, peruaderemus atq; lustraremus. Siquidem verò nauigatione, vltima Tyle, magna Taprobane, omnes Æthiopiæ, Ægyptus, Africæ exustæ prouinciæ, nobis notæ. Et quicquid Jndia, antiquis ignota, habuerit. Quid fœlix Arabia, & quicquid deniq; totus orbis absconsum & reconditum haberet, nobis patefecit. Vt insuper vniuersus orbis, vnum emporium, vnum commercium, omnibus esset, & vna ciuitas vna prouincia haberetur, & esset, vt cæteris largiatur, quod illis deforet. Neq; vlla causa adeò fertilis est, vt sola sibijpsi ad omnia sufficiens sit. Prætereo quàm leuius, & quàm mollius per amnes, per stagna & lacus, etiam ad bonam corporis valetudinem, vehamur, gestemus.*

HORT

HORTORVM LIBER DECIMVSOCTAVVS.

Naues è pinu & abiete, salice, alno, fago, vt plurimum exædificari. CAPVT I.

Naves è lignis construi omnibus notum,& omnia earum instrumenta,& quicquid in eis constat. Vnde prouerbium apud antiquos, Cadentem in naui lignum non attingere : cuius meminit Lucianus. De his dicitur,quæ passim, & vbique occurrunt. Quæ autem extruendis nauibus apta sit materies,antiqui scire non parùm laborarunt,quòd res ingentis com modi atque periculi foret. Eas autem potissimùm selegerunt, quæ aquis amicissimæ essent:vt pinum,& abietem,& alnum,salicemq;.De hac enim Diuus Ambrosius in Hexamero, Abies quoq; non contenta terrenis radicibus,atq; verò vertice,etiam casus marinos tuto subitura remigio,nec solùm ventis, sed etiam fluctibus certatura processit. Testimonium ex Poëtis etiam desumere libet. Claudianus: *Apta fretis abies.-*
Ex abiete Idæa, Paridem naues præparasse, quibus ad raptum Helenæ profectus, Euripides autor. Ad Scipionis etiam classem, qua Carthaginem nauigauit,Perusini,Clusini, Rusellani,abietes dedere,cæsas equidẽ è publicis syluis.Sequitur pinus,nauigijs,vt abies,frequentissima. Verg.

Dant alios aliæ fœtus, dant vtile lignum Georg. 2.
Nauigijs pinus.- Et Ouidius in secundo suæ Artis amatoriæ:
Quid properas, iuuenis? medijs tua pinus in vndis
Nauigat.- Silius:
- Et amantem littora pinus. Lucanus:
Prima fretum scindens pegasæo littore pinus,
Tyrrhenum ignotas hominem proiecit in vndas. Catullus:
Peliaco quondam prognatæ vertice pinus
Dicuntur.- De alno Vergilius:
Tunc alnos primùm fluuij sensere cauatas. Et alibi: Georg. 1.
Necnon & torrentem vndam leuis innatat alnus, Georg. 2.
Missa Pado.- Lucanus: *- Et fluctibus aptior alnus.* Statius:
Alnus amica fretis.- Armenios autem pecuarios, qui suprà Assyriam sunt,naues è cæsis salicibus fabricare,quas pellibus extrinsecus cooperiunt, Herodotus autor est. Quibus vsos Venetos, & Britannos Lucanus

Lucret.lib.1. nus ſcribit: *Primùm cana ſalix madefacto vimine paruam*
Texitur in puppim, cæſoq́ induta iuuenco,
Vectoris patiens tumidum ſuperenatat amnem.
Sic Venetus ſtagnante Pado, fuſoq́ Britannus
Nauigat Oceano, ſic cùm tenet omnia Nilus.

De fago etiam & alno ſic Claudianus:

De raptu Proſ. lib.3.
Sic qui vecturus longinqua per æquora merces
Molitur tellure ratem, vitamq́ procellis
Obiectare parat, fagos metitur, & alnos,
Et varium rudibus ſyluis accommodat vſum.

De argo naui. CAP. II.

CVIVS materiei fuerit argo nauis, neq; omnes, qui de ea ſcripſerunt, in vnum conſentiunt, & ſi inter primas, quæ viſæ fuerint, vna fuerit, vt anteà in diuerſis materiebus, circa eas, non plurimum immoratum. Ea enim Iaſon cum Græciæ heroibus in Colchum inſulam vectus eſt. Nonnulli ex abiete ſtructam fuiſſe aſſerunt, vt apud Latinos Ennius, his carminibus:

Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes.
Néve inde nauis inchoandæ exordium
Cepiſſet, quæ nunc nominatur nomine
Argo, qua Argiui vecti, delecti viri
Petebant illam pellem inauratam arietis
Colchis imperio Regis Peliæ per dolum.
Nam nunquam hera errans mea domo efferret pedem
Medea animo ægro, amore ſæuè ſaucia.

Euripides verò in Medea è picea fuiſſe ſcribit,

εἴθ' ὤφελ' ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος
κόλχων ἐς αἶαν, κυανέας συμπληγάδας,
μήδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε
τμηθεῖσα πεύκη, μήδ' ἐρετμῶσαι χέρας
ἀνδρῶν ἀρίστων, οἳ τὸ πάγχρυσον δέρας
πελίᾳ μετῆλθον. οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμὴ
μήδεια, πύργους γῆς ἔπλευσ' ἰωλκίας,
ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' ἰάσονος.

Orpheus autem, qui argonautica ſcripſit, è fago factam ſcribit: Si liber eius ſit, qui per manus literatorum circunfertur, καὶ οἱ φηγινέην ποντον τεχνήνατο νῆα. Vergilius autem è pino. Sic enim in culice ſcribit:

Hic magnum Argoæ naui decus edita pinus.

Alexander Cornelius, vt autor eſt Plinius, arborem, ex qua facta eſſet Argo, eonem appellauit, robori, viſcum ferenti ſimilem, quæ nec aqua, nec igni poſſet corrumpi, ſicuti nec viſcum. Hanc verò nulli alij cognitam, Plinius (quod ſciat) ait.

De nonnullis alijs arboribus, ex quibus naues fabricatæ.

CAP. III.

VPRA naues, ex pinu, abiete, & nonnullis alijs, vt plurimum exædificari, ſed apud eas tantùm gentes, apud quas huiuſmodi materiei aut origine, aut vicinitate alterius regionis, aliáve facultate, copia eſſe poteſt: vt neceſſitas nonnullos compulerit, ex alia non adeò vtiliter, neq; ita diuturniùs, naues conſtruere. Ex robore, & tilia vt tamen extra aquam ponantur. Laricem in maritimis nauibus teredini obnoxiam tradunt, & omnia præter oleam, & oleaſtrum. Neceſſitate etiam ex moro, vlmo, ſtibula, fraxino, platano, ſciſſima, naues compingunt. Ex platano autem celeriter putreſcunt. Humidior enim propter flexum, vt deſumatur, neceſſe eſt. Sic enim compacta, extra terram fidelior eſt, & in mare protracta, imbibito humore vndiq; ſeſe protinùs, rimis omnibus coadunatis comprimit. Cauendum itaq; ne exareſcat. Tunc enim gluten aſpernatur, aut non æquè recipit. In Ægypto, & Syria Reges inopia abietis, cedro ad claſſes firmiter vſi. Eſt autem in ea circa Amexiam vrbem, cedri ferax regio, ex qua materies ad ædificandas naues ſcindatur: & ob eam cauſam Antonius eam Cleopatræ dedit. Ex cypreſſo, Vegetio autore, & Ariſtotele, Ariſtobolo, atq; Arriano, in Syria fieri naues, vulgatum, alterius materiei inopia. Alexandri Magni comites in Tylo, maris rubri inſula, arbores eſſe retulerunt, ex quibus naues componerent, quæ pluſquam ducentis annis, tametſi mergerentur, ab omni offenſa incorruptæ durarent. Extra verò aquam diuturnæ ſunt, ſed non tantundem: ocyus enim putreſcunt. Germaniæ prædones, ſingulis cauatis arboribus, antiquitus nauigabant. Quarum quædam triginta homines ferebant. Quas F. Pompeius, nauia vocat. Scribit etiam Strabo Baſtenatos, qui & Baſtuli, Italiæ populos vſq; ad Bruti aduentum, lintribus vſos fuiſſe, vno ligno cauatis, quas monoxyla vocarent. At nunc Indi talibus nauibus vtuntur, quas canoas vocant.

Naues ex virgultis & alijs. Et quòd in genere nauigiorum ſit materiei delectus. Et quòd una eademq; nauis, ex pluribus lignis fiat, & de nauium membris.

CAP. IIII.

AVIVM autem neceſſitas eò homines deduxit, vt deficiente alia materie, è virgultis & alijs rebus, miro ingenio naues & ſcaphulas compingere coëgerit, vnde protractum adagium, ἐπὶ ῥιπὸς τὸν αἰγαῖον διαπλεῦσαι. Virgultea ſcaphula Ægeum tranſmittere. De eo dicitur, qui leui opera, arduum opus peragere tentat. De quo Lucianus in ſectis philoſophorum: è ſcyrpo, & papyro Ægyptij naues conſtruunt. Lucanus:

Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro. Lucan. lib. 4.

Ijdem naues onerarias è ſpina conficiunt, quæ ſimilis loto ex Cyrenea, quæ

quæ gummi fluit. Ligna verò concidunt magnitudine cubitali, ad inſtar operis lateritij compingentes. Introrſum compages, iunco innectunt. Indi ſingula nauigia, ſingulis arundinis internodijs, faciunt. Qui verò noſtra tempeſtate apud eos nauigarunt, è palmarum folijs, abſq; vllo ferramento, eos contexere naues affirmarunt. Quarum vela rotunda ſunt, è palmarum viminibus compactæ. Quod genus nauigij iuncas appellant. Eſt & materierum in genere nauigiorum delectus. Triremes enim, atq; longas naues, leuitatis gratia ex abiete faciunt. Sed ex pino etiam, alterius inopes, rotunda tamen. Melius quod non putreſcat, è pino, & picea. Nauibus onerarijs Cyprij pineam atque querneam ſubiungunt, cùm extrahendas ædificant. Pleriq; enim diuturnitati ac firmitati conſulentes, illas ex pluribus generibus concidunt, vt materiei ratio habeatur. Aliam enim proximè terram locant, quæ putredini minùs obnoxia ſit, veluti quercus. Aliam paulò ſuperiùs. Aliam ampliore altitudine. Omninò verò validiorem his locis, quæ magis laborant, vt ruinæ fortiùs reſiſtant, locare conuenit. Carinam quidam ex quercu, vlmo, fraxino, moro, ſtatuunt: vt cùm in terram attrahatur, reſiſtere poſſit. Ex his etiam teſtudinem, auriculaſq; fabrefaciunt. Porrò hæc valida eſſe oportet. Ex abiete autem ac larice, quòd excelſiores, rectiſſimæq; ſint: antemnas, & malos faciunt. Malum enim ex abiete Homerus in naui, qua Telemachus Pylum nauigauit, ſtatuit ἱστὸν δ' εἰλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμης στῆσαν ἀείραντες. Hercules apud Apollonium Rhodium, libro primo ad remum abietem euulſit. Quæ tunicas ad inſtar cepæ multiplices habent, ad remos, vt validi ſint, auferre oportet. Aliàs infirmi erunt. Secta ſtatim materies, non mittatur in naues. Diuiſæ enim in tabulas arbores, ad maiorem ſiccitatem mereri debent inducias. Nam quæ virides compinguntur, cùm natiuum humorem exudauerint, contrahuntur, ac rimas faciunt latiores: quò nauigantibus nihil periculoſius. Strabo Venetos puppes celſas, proras item, & omnia tabulata, è querna materie fabricare dicit. Vltimum addendum arbitror, vt & ſi naualia propriè loca ſint, vbi naues reſideant, Vergilius tamen pro materie, ex qua naues conſtruerentur, poſuit, è Græco transferens. Nam Homerus νηὸν, nauale lignum dicit. Ille autem ſic in vndecimo ſuæ Æneidos ait:

— Iacet omnis ad vndam
Materies: ipſi numerumq; modumq; carinis
Præcipiant: nos æra, manus, naualia demus.

Materies menſarum, & de iuglandis materie, & trapezophoro. CAP. V.

SI cuiuſquàm materiei ad vnumquodq; opus, ſelectus tam apud antiquos, quàm nunc apud nos quoq; vnquàm habitus fuerit, diligentiſſimus verò erga menſas ipſas. Non abſq; ratione, vt potè quibus magis, præter cætera inſtrumenta neceſſariò vtamur. In his enim cœnamus, incumbimus, ſuper his ſcribimus, confabulamur, diſputationeſq; noſtras habemus,

mus, & ſtudia noſtra ferè omnia ſtatuimus, & ſæpe de rebus diuinis, ac humanis conferimus, rationemq; cùm priuati, tum publici acceptorum latorumq; habemus. Nec aliud neceſſarium magis inſtrumentum. Sine quarum vſu tanquàm beſtiæ ſupra terram indecorè eſitaremus, biberemus. Eminentiori præctereà, ac nobiliori domus totius loco locantur: vt illas frequentiùs inſpiciamus. Nec mirum, ſi apud antiquos, & nunc apud nos, illarum exquiſita lautities ſit. E iuglande enim in Gallia ornatiſſimæ fiunt: quò verò nigriore materie, & crebrioribus venis intercurſantibus cernuntur, eò pretioſiores habentur. Quas etiam oleo ex eius nuce madefaciunt, vt nitidiores, lucidioresq; ſint. Et vt de eius materiei præſtantia vno in loco dicam, nulla alia (cedrum, cupreſſum, citrum, hebenum, & alias raras, ſemper excipio) ſiue operum elegantia, ac facilitate, magis laudata, nec quæ ad tot opera vtiliter requiſita ſit: vt quæ nullum ſiue torno, ſiue tonſura, artificium recuſet. Nec quæ item magis ſubtiliora opera exprimat. Siquidem in picturas, & omnes rerum imagines, molli, & abſq; rimis materie, ductili opere, & breui filo patefacit. Glutinis verò patientiſsima. Ex acere autē eximiæ habitæ, quæ ob id acernæ dictæ ſunt. Horat.

His vbi ſublatis puer altè cinctus acernam *Lib. Serm. 2.*
Gauſape purpureo menſam perterſit.

Ægyptij autem menſas, & huiuſcemodi ſelectiſsima opera, è perſea ſibiipſis faciunt. Apud quos quidem arbor hæc ſatis honorata, & materie robuſta, atro colore, & viſu decora. Ex trogete etiam fiebant: ob materiei raritatem, & firmitatem laudatiſsimæ. Iulius Pollux, principibus, è myrto apponi ſolere ſcribit. Nunc etiam apud nos, exterasq; gentes è cupreſſu fiunt, tum ob odoris, tum diuturnitatis præſtantiam. Laconibus è robore fuerunt. Sciſsima ad menſas idonea. Aduehuntur è Germania apud nos è fraxineis radicibus: quæ ob varias, atq; incurſantes venas, quas vulgus madratas paſsim appellat, ſpectabiles, cum alterius circum materiei prætextura. Menſis verò, vt generaliùs de his, atq; earum materie loquar, præcipua dos in vena eſt, criſpis, vel in vertice varijs, oblongo illud venit diſcurſu: quæ ideò à tigride animali, tigrinæ appellatæ. Quo in torto, à panthera, pantherinæ. Sunt & vndatim criſpæ, gratia tamen maiori, ſi pauonum caudæ oculos imitentur. Magna verò poſt has gratia, extra prædicta criſpis, veluti grani denſa congerie. Quas ob id à ſimilitudine, apiatas vocant. Summa omnium in colore. Hic autem placet maximè mulſi, ſuis venis refulgens. Poſt hoc amplitudo, tum totius caudicis, vt eò pretioſiores ſint, quò ampliores. In vna quoq; menſa plura vitia iuuant. Antiquitus fiſsis arboribus, menſarum genera circinabantur, cùm alioqui, vena in orbem cæſa, fragilis foret. Poſtquàm enim in toris cœnare ceſſatum eſt, menſæ fabricatæ, quadratæ primùm, poſteà orbiculatæ. Menſa autem olim, autore Athenæo, trium pedum, vnde & τρίποδα dictum. Græcæ menſæ δευτέραι τράπεζαι, μεταδόρπια. dicitur τράπεζα propriè menſa nummulariorum. hinc τραπεζίτης, qui monetæ permutandæ præeſt. Trapezophorum de quo Florentinus Iuriſconſultus in Digeſtis, ac titulo de ſupellectili legata, menſarum pretioſarum repoſitorium, τραπεζοκόμος

E Latinis

Latinis ſtructor. De quo Martialis:

Et quæ non egeant ferro ſtructoris Oſellæ.

ἐκπεπατεζάματα Græci vocant obſonia menſis impoſita.

De citrinis menſis, & pretio illarum. CAP. VI.

OMANORVM circa menſas citrinas inſania fuit, inde pretium, vt fœminæ viris, contra margaritarum luxum regeſſerint. De pretio nonnulla ex Plinio. Extant (inquit) hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum eſt, illo æuo, empta ſeſtertijs decem. Memorantur & Galli Aſinij, vndecim ſeſtertijs venundatæ. Sunt & duæ à Iuba Rege pendentes, quarum alteri pretium fuit ſeſtertijs XII. alteri paulò minùs. Interijt nuper incendio attegijs deſcendens ſeſtertijs XIIII. permutata latifundij taxatione, ſi quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo ampliſſima adhuc fuit vnius commiſſæ ex orbibus dimidiatis duobus, à Rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & ſemipedis per medium ambitum, craſſitudine quadrantali. Maiusq; miraculum in ea eſt artis, latente iunctura, quàm potuiſſet eſſe natura ſolidæ. Item à Nomio Tiberij Cæſaris liberto cognomen trahentis, tribus ſicilicis infra quatuor pedes, totidemq; infra ſemipedem craſſitudinis. Qua in re non omittendum videtur, Tiberio principi menſam quatuor pedes ſextante & ſicilico excedentem, tota verò craſſitudine ſeſcunciali, operimento laminæ veſtitam fuiſſe, cùm tam opima Nomio liberto eius eſſet, cuius materia erat tuber. Cicero ſexta in Verrem: tu maximam, & pulcherrimam menſam citream à Q. Lutadio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sylla ciuis Romanus eſt, omnibus ſcientibus Lilybæi abſtuliſti. Idem alibi: Quingentis millibus orbem ſibi emit. Hæc Cicero. Plinius ad verbum, vtriq; hic apertè ille recriminatione primo exemplo, vt nullis autoribus, quos ipſe legiſſe meminerim, illarum pretium augere valuerim. Verùm quare id auctius Romanis? præter illorum diuitias, quæ illis totius orbis ex manubijs fuere nunc videndum. Primùm materiei raritas, ac ſenium: poſteà verò regionis diſtantia: apud Atlantem enim Mauritaniæ montem perquirebantur. Quod teſtatur Valerius Martialis, his verbis,

Lib. 14. *Accipe fœlices Atlantica munera ſyluas:*
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

Ibidem de dentibus eboreis loquens:

Grandia taurorum portant qui corpora, quæris
An Libycas poßint ſuſtinuiſſe trabes?

Illæ rotundæ fuerũt, vt ab eodem poëta periphraſticos orbes appellentur:

Ut Mauri Libycis centum ſtent dentibus orbes. Lucanus:

- Sectoſq; Atlantide ſylua
Impoſuere orbes, qualis ad Cæſaris ora,
Nec capto veniere Iuba.-

Non defuere etiam poëtæ, qui tam grandem luxum ſuis verſibus deteſtarentur, maximè Satyrici: quorum profeſſio fuit, crimina inſectari. Inter quos vnus Iuuenalis:

Illa

Illa domi natas, nostraq́ ex arbore mensas *Satyra 11.*
Tempora viderunt: hos lignum stabat in vsus,
Annosam si fortè nucem deiecerat Eurus. Lucanus:
Sed penitus terra est: tantùm Maurusia genti *Lucan.lib.9.*
Robora diuitiæ, quarum non nouerat vsum:
Sed citri contenta comis viuebat, & vmbra.
In nemus ignotum nostræ venere secures,
Extremoq́ epulas, mensasq́ petiuimus orbe. Et idem libro primo:
- Mensasq́ priores Aspernata fames.- *Lucan.lib.1.*

Seneca etiam dum sui temporis luxuriam detestatus est, quòd citri radices insanis licitarentur pretijs ad mensarum, & lectorum ornamenta. Multi eas è citro fuisse arbitrantur. Quidam tamen contrà, quòd citri materies mensarum amplitudinis minimè capax sit. Verior opinio, vt non è citro, quæ citrea fert, verùm ex alia eiusdem generis, quæ in Anchoracio monte citerioris Mauritaniæ, & Atlante nascitur. De citrinis mensis meminit etiam Iurisconsultus Paulus libro vigesimo Digestorum. Fuere etiam ex aliena materie, si non tantum, multum tamen pretiosæ, vt vnusquisq; iuxta eius potestatem sibi ditiores comparauerit. E brusco etiam fabrefactæ cum citrinis de pretiositate certarunt: non tam raritate, quàm materiei vel soliditate, vel diuturnitate, nigrescente colore. Quingentos tripodas Nero habuit è cedro (vt Dion in eius vita scribit) pedibus eburneis, inter se pares, ac similes, in quibus cœnitabat.

De materie portarum, subselliorum, & poculorum.

CAP. VII.

MENSAS sequuntur alia instrumenta domestica. Primò portæ, quibus pretium mensarum, à furum insidijs & vigilijs nobis reseruamus. Vlmo vtuntur ad latiores fores. Rigorē enim fortissimè seruat. Ob id etiam cardinibus, assamentisq; portarum vtilissima: quoniam torquetur minime. Permutanda tamen: vt cacumen ab inferiore parte sit, radix verò superior. Laudantur nunc portæ, quæ è iuglande fiunt: Arcium verò è populo, quòd hæ ictus firmissimè sustineant, nec se in fissuras laxant: vt minùs facilè effringi possint, præsertim ab his minutioribus orbiculis, è tormentis vulcanalibus eiaculatis, vt quæ vestigium foraminis paulò amplius quàm orbis capacitatem sua lentitia relinquat. Quod secus in cætera materie, sua firmitate est, ea per frustra dissipata. Cardines etiam ex immatura olea in foribus diutiùs inuenti. M. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeosq;, & iligneos, fieri iubet. Fagus valuarum repagulis, & ad quæcunq; libeat intestina opera, aptissima, siue, vt Plinius ait, Græco, siue Campano, siue Siculo, artis genere, spectabilis, ramentorumq; crinibus pampinato, semper orbe se voluens, ad imitandos roncinarum captus. Scissima ad multa perutilis: ad subsellia, & lectos: ad illa etiam taxus aptissima. Apud Pollucem scabellum iligneum legitur, & lectica. Pallas apud Vergilium Æneam solio inuitat acerno. Lectos verò Homerus Helenæ & Calypsus

ex thya deſcripſit. E ſalice etiam facti, ſed qui non eſſent pretioſi. Ouidius in ſua Metamorphoſi:

Metam.lib.8. *- Lecto non indignanda ſaligno.*

Mitio apud Terentium in Adelphis, lectulos quibus ineſſent pedes ilignei, faciendos dedit. Apud Theocritum autorem Græcum, lectos è cupreſſu fabrefactos inuenio. Pocula autem olim, ſicut & hodie, è fago facta. Ouidius vbi ſuprà:

- Fabricataq; fago Pocula. Et Vergilianus paſtor ait:

Ecloga 3. *(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis.

Gutti etiam ex ea materie. Quo genere vaſorum antiqui ad ſacrificia vſi. Vnde M.Curius ille iurauit, è præda ſe nil aliud attigiſſe, præter faginum guttum, quo litaret. Euripides autem in Alceſte, & in Cyclope crateris hederacei & cyathi meminit. Quod maximè conuenit, ad comprobandum, autore M.Catone, an vinum aqua ſit permiſtum. Nunc è buxo, verùm non ita capaces atq; è cupreſſo, & alia materie, cui ineſt ſoliditas. Vas autem, in quo ſal terebatur, è buxo antiquitus fuit, inquiente Polluce. Babylonij ex arundinibus varia genera vaſorum contexuere, quæ etiam liquida continerent.

De materie reliquorum instrumentorum domeſticorum & tornatili. CAP. VIII.

Reliqva inſtrumenta proſequamur: vt arcas, capſas, & ſcrinia: quibus vtilis materies taxi, fagi, & tiliæ. Quare Columella arculas tiliaceas laudauit. Romæ in foro Boario, iuxta Fortunæ proſperæ ædes, olea fuit, ex qua mel fluxiſſe perhibent. Quod in bonam partem aruſpices duxerunt. Quorum etiam iuſſu arca fabricata, in qua conditæ poſteà ſortes fuerunt, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miſcerentur, atq; ducerentur. E buxo olim, veluti & hodie, pectines fiebant. Iuuenalis:

Satyra 14. *Sed caput intactum buxo.-* Martialis:

Mart.lib.14. *Multifido buxus quæ tibi dente datur.*

E ſambuco baculos tenues faciunt, quoniam ſiccata leuis ſit. Ad quos etiam & celaſtri vſus. Quidam etiam laurum addunt. Seniles ex hac pulchros, ac tenues facientes. E pini etiam. Ouid.in Metamorphoſi:

Metam.13. *Cui poſtquàm pinus, baculi quæ præbuit vſum.*

De Cyclope loquitur. Eo etiam autore, Iouis gregem Admeti Regis paſcentis baculus ex oleaſtro fuit.

Metam.2. *Illud erat tempus, quo te paſtoria pellis*
Texit, onus dextræ baculus ſylueſtris oliuæ.

Sunt inſuper & parui vſus, vt ad fabrilium inſtrumentorum manubria, quædam inſignes. Ideò proditum terebris, ac cotibus quædam aptiores, vt pyrus, ſorbus, iuglans, prunus. Vaginas etiam è buxo, oleaſtro, ilice, vlmo, fraxino vtiliſsimas fieri, malleosq;: ſed maiores ex pinu & ilice firmitatis cauſa. Cerdones è pyro ſylueſtri. Laniones è populo ſibiipſis ſuas tabulas

bulas præparant. Castanea vinciendis corbibus apta. Tilias læues Vergilius in secundo Georgicorum dicit, ideò ad mensuras fabriles apta. Ad multos vsus apud priscos tornatilis materies fuit, sed nunc quoq; magis: quando nulla domestica opera, præsertim quæ elegantiora desideramus, sine torno confici constet. Nec enim lecti, nec mensæ, subsellia quoq;, & abaci, scrinia, & ferè omnia eo carent. Voluptatis etiam plurima tenuissima fiunt. Torno autem materies probatur: cui non omnis apta est, verùm ea tantùm, quæ prædura, atq; solida, & minimè crispa, cuiusmodi buxi est, vt nulla alia torno vtilior, præstantiórve. Quare Vergilius,

- Aut torno rasile buxum.

Antiquitus veteres in buxo elementa formabant, ad pueros literis imbuendos. Et hæc tabula pyxion dicebatur, Herodoto deltion. Pictores etiam artem in buxo docebant. Liquidis medicamentis è buxo etiam pyxides fiunt. Quod maxime Dioscorides probat. Quæ quia frequentiùs in ea materie fieri solitæ sint, sic vocantur. Celebratur apud antiquos Tericles, calices torno è terebintho solitus facere, qui ex autoris nomine Tericlei appellarentur, autore Polluce. Quemadmodum Antigonides, Seleucides, quibus Antigonus & Seleucus nomina dederunt. Plutarchus autor in Æmilio. Et vt ad iuuenilia, & puerilia opera descendamus, Turbo in oui similitudinem tornatus, è buxo apud antiquos fuit. Persius:

Neu quis callidior buxum torquere flagello. *Satyra 3.*

Et Tibullus non vt materiam exprimat: *Tibullus lib. 1. eleg. 5.*

Nanq; agor, vt per plana citus sola verbere turbo,
Quem celer assueta versat ab arte puer.

Materies etiam artium proprijs redditur, vt abietis ad tabulas pictorias, portulaca mulieribus, ad opus textrinum.

De fistularum apud antiquos ratione. CAP. IX.

NVNC de fistulis, quæ maximè opere tornatili, fiunt, è buxo scilicet, & pruno, pyro, ac lauro, & nonnullis alijs. Ex buxo autem primò Thuscorum sacrificæ fuerunt, quod inuenerunt Phryges. Ludicræ verò ex loto arbore apud Libycos. Ex arundine tamen primùm omnis generis fabricatæ, minori arte, Natura ferè omne id præbente, ac sine torno. Præsertim verò ex his arundinibus, quæ ex Orchomeno lacu (vt ait Plutarchus) nascerentur. Quarum certè ratio non minima à Theophrasto habita, neque item negligenter, vt tempus has cædendi, secundum varias ætates tractauerit: & præparationem descripserit, fabricamq; docuerit, ac sociandi artem tetigerit. Quod si integram per talia monimenta licuisset, vt ex eius scriptis manifestò appareat quàm celebratissimus illarum apud priscos, maximè Græcos, vsus fuerit. Sed iam eum audire non pigebit. Tametsi huiusce materiei erga illas vsus desitus sit: verùm vt priscorum erga eas, sicut & cæteras res, mos dignoscatur. Fuit autem cædendi vsque ad Antigenidem tempestiuius tempus. Cùm adhuc simpliciùs tibia vterentur, sub Arcturo, mense Septembri. Sic enim cæsæ pluribus pòst annis

vtiles erant. Multaq; interim sonandi exercitatione indigebant. Tunc ora comprimi, ac linguam necesse foret. Quòd ad theatrorum mores, illis vtilius erat. At postquàm varietas & fictio accessit, cæsura immutata est: vt tempore Theophrasti, Maio & Iunio mense, quasi paulò ante solstitium, vel in ipso solstitio, cæsæ sunt: vt hac ratione post trimatum vtiles fierent, atq; breuiori exercitatione egerent, vt & linguas disiectu deflecterent. Quod necessarium foret his, qui sonos effingerent. Hoc enim modo præparabantur. Collectas enim hyeme sub diuo suis vestitam tunicis, reponebant: quibus sequenti Vere expoliatis, atq; attritu expurgatis, solo expandunt. Æstate posthac, per internodia concisam rursus sub diuo ad aliquod tempus exponunt, relicto internodiorum superiori geniculo. His longitudo palmo nunquam minor. Optima ex internodijs media totius arundinis mollissima paria gerunt, quæ aduersum germina exeunt: durissima, quæ proxima radici habentur. Linguas autem eodem internodio exemptas habere congruit. Cæteris esse discordes. Proximam à radice læuam manum poni. Dextra germina versus pateat, diuiso in duas partes internodio. Os linguæ vtriusque secundum calami incisuram faciunt. Et si quo alio modo linguæ conficiantur, non satis ea congruere. Hæc Theophrastus. Ad verbum, propiùs, vt potui, translatus. Qui quia illarum vsus nobis minimè cognitus, non nisi difficilis esse nobis potest, imò ferè impossibilis, & minimè necessarius. Quidam tamen primùm ex gruum tibijs factas autumant. Vnde tibialis calamus dictus, quem auleticon appellant. Qui tibias conficit, Græcè (inquiente Polluce) ἀυλοποιὸς dicitur. Et tibiarum theca, συβήνη. Tornatores, qui tornarent etiam diatretarij dicti, quoniam διατρέω laborare torno significat. Vnde apud Vlpianum Iurisconsultum calix diatretus, id est, tornatus. Rhizotomi, radicum sectores sunt.

Quæ materies instrumentis rusticis apta sit. CAP. X.

HABET enim vnumquodq; artificij genus sua instrumenta sibi pernecessaria, & peculiaria: sine quibus illud vtiliter, & aptè perfici minimè potest, vt de nonnullis iam suprà ostensum. Sed inter omnes agricolatio, quæ sine suis instrumentis rectè, ac prosperè perfici potest nequaquam. Vt consequens sit, post ædificia, post naues, post domestica instrumenta, de ipsis disserere. Ad quæ etiam, sicuti ad cætera supradicta, quædam vtilis, ac pernecessaria materies est. Verùm non vt vnum quodque instrumentum, suum arboris genus sibijpsi affectet. Nam quædam, imò etiam plura adeò nobili natura reperiūtur, quæ pluribus operibus inseruiāt, & famulentur, pluribus item rebus accōmodentur: veluti sunt abies, fraxinus, robur, tilia, iuglans. At quædā tantùm vni, aut alteri, sed vsqueadeò vtiliter, vt cæteris ad id omnino sint præstantiores, vt hoc solo aliarum multifariàm vsus vincant: ne Natura eas absq; aliquo beneficio procreasse videatur. Et vti rem iam aggrediamur, M. Cato hominum in omni vsu summus, prælum è sapino atra potissimum faciendum præcipit. Ad quod, & ad torcularia

etiam

etiam vtilis vlmus. Trapetum verò ex materie vel fraxinea, vel vlmea. Hæc autem, & quercus ad dolia vtilissimæ: picea verò ad cupas, & pauca alia secamenta. Caprificum viridem rotarum radijs vtilem fore, testis est in Iliade Homerus. Cornus lignum non alio penè, quàm ad rotarum radios, vsu, aut si quid cuneandum sit, clauisq; figēdum, ceu ferreis. Ilex, & fagus, fida his, quæ teruntur, vt rotarum axibus, quibus & fagus. Vergilius:

Pòst valido nitens sub pondere faginus axis. Georg.3.

Ad rotas etiam lentore, fraxinus vtilis, sicut duritie ilex, & vtraque legitur vlmus. Axibus buxus. Vlmus ad carpentarium opus, verùm mediocriter, quadrigarum operis firmissima. Scissima, ad plaustrorum, vectabulorumq; vilem fabricam. Ilici honos ad bigarum iuga, & iumentorum, acer & carpinus. Illa in totum operum simplicioribus cæditur. Buxus ad burim aratris. De aratro sic Vergilius:

Continuò in syluis magna vi flexa domatur Georg.1.
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri. Et paulò pòst:
Cæditur & tilia antè, iugo leuis, altaq; fagus,
Stiuaq;, quæ currus à tergo torqueat imos.

Ex ilice canalia fiunt, in quibus greges in stabulis adaquentur. Vergilius:

- Aut alta greges ad stagna iubeto Georg.3.
Currentem ilignis potare canalibus vndam.

De quibus Columella in septimo. Manubria, puta bipaliorum, sarculorum, & cæterorum huiusmodi instrumentorum, optimè ex ilice, carpino, post hæc ex fraxino. Hyginus cerrum addit. Securis verò manubrium quam Vlyssi Calypso dedit (scribente Homero) oleaginum fuit. Cupressi vtrunq; genus, mittitur in asseres, perticásve, annua ramorum putatione: qui tredecim denarijs singuli, autore Plinio, venirent, vt iam suprà diximus. Ficulnea F. Pompeio palus ficulnus. Vacerræ clatrorum genus, ex robore, quercu, vel subere. Furcas fœnarias, & rastros è corylo conficiunt: Rastri verò anteriorem partem, & dentes, è fraxino, exposcentes duriorem materiem. Ficus enim, salix, tilia, sambucus, vtraq; populus, omnes ad cistas. Quæq; facili cratere constant, habentq; in candore & rigorem. Moro autem, & caprifico, primatus in dubio datur. Quamobrem circos, forculas, deniq; quæcunq; ornamento fieri solent, hisce conficiunt. Salix, vimen, & eiusdem generis omnia, ad canistra, quallos, corbes, & vasa: qualia Ceres aliquando demonstrasse fertur. Ad legendum enim oleam, vimina matura, & salices per tempus legi debent: vti sint vnde corbulæ nouæ fiant, & veteres sarciantur. Ex alno vascula ad cotes fœnarias continendas, & adaquandas cauantur. Vnum cistæ genus è cannis fiebat, vt mulier, quæ illud portaret, cannephora diceretur, autore Festo: cuius meminit Cicero sexta in Verrem actione. Rustica autem instrumenta ἐργαλεῖα, γεωργικά Græcè dicuntur.

De militaribus instrumentis, de Demetrio Rege Macedoniæ, & Achillis hasta. CAP. XI.

BENE

ENE erit vt inter lignea instrumenta de militaribus vltimò dicamus: vt sedem sibi minùs dignam optima ratione vendicent, tanquàm non necessaria, sed generi humano perniciosa: vt hac ratione natura generi humano nouerca esse perhibeatur: quæ ea genuerit, quibus homines, & vnum genus inuicem noceant, & exitium sibi præparent. Nec ipse Demetrius Antigoni Regis filius, atq; Macedoniæ Rex, ac Imperator egregius, Poliorcetes ab vrbium ruinis cognomen malo euentu meruisset, si ab his abstinuisset. Is enim ad bella ac cædes natus, & rei militaris studio incensus, in præparandis machinis, & classicis, ac castrensibus, & cæteris omnibus militaribus instrumentis, adeò diligens fuit, vt hac re omnes, qui ante eum fuerunt, longè antecelluerit. Ad quam verò rem incredibili arte, curaq; peruigili vsus est, cæsa ingenti, quotiens in expeditiones necessum fuit, materiei copia, vt non impensa modò, verùm etiam manu regis opera viderentur, & iudicarẽtur, vt Plutarchus in illius vita & Ammianus dicunt, eius opera magnitudine sua etiam amicis stuporem, pulchritudine verò etiam hostibus & delectationem afferrent. Quod Lysimacho euenisse tradunt: qui tametsi supra alios reges inimicus esset Demetrio, Solos in Cilicia obsidenti petijt, vt sibi liceret machinas, eiusq; naues inspicere, quod benignè concessit, omniaq; opera inspexit. Quo spectaculo & magnitudine & pulchritudine adeò stupefactus, vt ei visa sint, non humano, sed diuino ingenio condita. Ad ea verò Tellenone, & Heliopoli vsus. Nunc de fraxino, quæ ad militaria instrumenta præcipua est, sui firmitate, & pectinum rectitudine, hastis maximè accommodata. Quod & poëtæ ipsi testantur. Statius in Thebaide:

- *En infandos belli potura cruores: Fraxinus.* - Ouidius etiam:
- *Et fraxinus vtilis hastis.* Ex fraxino autem Achillis hasta fuit, præcone Homero memorabilis, πηλιὰς dicta, de qua sic Iliados, π

ἀλλά μιν οἶος ἐπίστατο πῆλαι ἀχιλλεύς.
πηλιάδα μελίην τὴν πατρὶ φίλῳ πόρε χείρων
πηλίου ἐκ κορυφῆς, φόνον ἔμμεναι ἡρώεσσιν.

Philostratus in heroidibus, ex fraxino etiam eam fuisse autumat, scilicet longitudine, quæ nulli aliæ hastæ. Cuius lignum adeò rectum erat, adeoq; validum, vt minimè frangi posset. Fingunt poëtæ Pelei & Thetidis nuptias in Pelio monte Thessaliæ celebratas fuisse: ad quas Dij Deæq; omnes inuitati, singuli Peleo dona dedere. Chiron enim florentem fraxinum in eo monte desectã, ex qua hasta fabricata quæ πηλιὰς μελίη dicta. Hanc autem Minerua expoliuit: Vulcanus absoluit. Peleus Rex hanc portauit, & post eum eius filius Achilles. Cuspidis autem acies ex adamante quæ omnia penetraret, omniaq; despiceret, obductaq; etiam vtrinq;, ex orichalco, vti tota fulgens conspiceretur. Fuit postmodum Pharsalide, in Mineruæ templo suspensa. In Laconicis Pausanias.

De materie ad cætera militaria instrumenta.

CAP. XII.

CORNVS

ORNVS etiam hastis accommoda. Vergilius:
- Et densis hastilibus horrida cornus. Alibi:
At myrtus validis hastilibus : & bona bello - Georg.2.
Cornus.- Et idem:
Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro. Idem: Aen.5.
- Et aduersos telum contorsit in hostes
Procurrens, sonitum dat stridula cornus.- Claudianus: Aen.12.
- Bellis accommoda cornus. De myrto etiam ille:
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum Gerit.-

Colurna F.Pompeio hastilia dicuntur, quæ ex corno facta sunt. Ea potiùs dicito, quæ ex corylo: quum autores eam hastis vtilem scribant. Et si liceat ad bella, quæ cum animalibus fiunt, descendere, cornus venabulis nitet: incisuris notata, propter decorem. Præferunt tamen quæ ex sambuco fiunt. Nam interiora mirè firma traduntur. Ex abiete etiam hasta olim fabricata fuit. Vergilius: *- Cuius apertum* Aen.11.
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.

Hodie cataphracti Galli milites ex hac gerunt. Nam materiei leuitate in hostem illam rectiùs dirigunt, non aberrante ictu. Meloas, Festo, hasta est, ex màli materie. Autore enim Vergilio,
- Ithyreos taxi torquentur in arcus. Georg.2.

Bactrij autem, Indi, & Caspij, qui in expeditione Græca sub Xerxe meruerunt, arcubus arundineis vsi sunt. Æthiopes etiam, in eodem bello, arcubus ex palmarum spatis confectis, & sagittis arundineis: quod vltimum Vergilius apud Italos fuisse scribit: Aen.7.
- Perq; ilia venit arundo. Horatius in Odis:
- Et calami spicula Gnosij Vitabis.-

Herculis claua ex oleastro fuit, quam apud Saronidem ex oleastro desecuisse Pausanias tradit, posteà in Trœzene, apud Mercurij statuam reposuit: dicta est πολύγιος. Aquaticis autem arboribus lentissima materies, ideoq; scutis faciundis aptissima: quorum plaga protinus se contrahit, vulnusq; suum claudit, vt ferrum contumaciùs retineat, nec facilè reuelli possit, non sine quandoq; iaculantis periculo. In quo etiam genere erunt. ficus, populus, betula, sambucus. Apud Thucydidem scuta fuerunt viminea. Autor est etiam Sallustius, referente Seruio, Lucanos Italiæ populos ex vimine scuta fabricare solitos, quæ posteà corijs integerent. Vnde Vergilius, Vmbrorum crates, Sudes præusta. Ex qua enim Vlysses Polyphemo transfixit oculum, ex olea fuit, scribentibus Homero, & Euripide. Arietem optimum ex abiete fieri, Ammianus scribit.

De Tinctura ex arboribus, & de corticum vsu.

CAP. XIII.

X materie pannorum, & cæterarum rerum tincturæ vsus, & corticum famulatus. Tingendis etenim vestibus genistæ nascuntur, Vacinium quoq;, & nunc nouum ligni genus, bresilum. Apud Allobrogas, atq; in locis arduis & asperis, & prope

oppidum Creccum nuncupatum, arboris quoddam genus naſcitur, quod incolæ fuſtellum vocant: humile quidem, ac retorridum, ſicuti ex eius materie depræhenditur: intus croceum, & ad hunc colorem, ad exteros magna copia, magnoq; pretio longè, nauigijs etiam integris tranſportatum, & terreſtribus itineribus tranſuectum. Arboris autem integram figuram nunquam videre mihi licuit, ſed tantum lignum, etiam excorticatum, vt intrinſecus ſolum colorem nouerim, nec florem, nec fructum vidi, vt cognoſcere aut ſaltem ratiocinari quænam arbos, apud antiquos fuerit, ánne aliud arboris genus priſcis ignotum. Eſt & arborum cortex in multis rebus, & plurimis artificum operibus multifario vſui: vt quercinus ad coria ſiue bouina, ſiue vaccina componenda, perneceſſarius. Quem anteà in puluerem redigi oportet: quod molendinis ad hoc fabrefactis faciunt. Ad quem etiam vſum quantò tenuior, tantò præſtantior. Infantium cunæ ex tiliæ cortice fabrefiunt. Funibus etiam is percommodus. Scribit (inquit Plinius) in recenti ad duces explorator, incidens literas ſucco. Alni verò cortice tinctores neceſſariò vtuntur. Fagi autem, abietis, pini agreſtium varius vſus. Nempe ex his corbes, vaſa, patentiora etiam, conuehendis mercibus, vindemijsq; conuenientiſſima, & tuguriorum prætextis. Sporta vas, quod inter repoſitoria vaſa cõnumeratur, quaſi fiſcellæ, in quibus cibi in vſum quotidianum dati, ferri conſueuerunt. Cuius diminutiuum ſportella. E folijs palmæ contexi conſueuerunt. Hæc etiam ad funes, vitiliorumq; nexus conuenientiſſima, & ad capitum leuia vmbracula. Ichthyophagi, quòd piſcibus veſcantur, ſic vocati, è palmarum corticibus retia componũt, quibus piſcentur. Eſt etiamnum & alius foliorum, quàm ad animalium pabulum, vt retulimus, vſus. Lentiſci etiamnum folia coriarijs pellibus conficiendis inſeruiunt.

Quod lignum ad ignem idoneius ſit. CAP. XIIII.

ARBORVM vſus non minimus circa ignem cæteris omnibus longè magis neceſſarius: vt in illarum extremo exitio maximum generis humani beneficium remanſerit, vt anteà illo, quàm ad ædificia, quàm ad nauigia cæteraſq; omnes res mortales vſi ſint, vt eò finierit commoditas, quò incœperit, vt propter eius vtilitatem, Perſæ (Tyrio Maximo ſcribente) ipſum ignem adorauerint, Diuinitatis hunc tanquam diarium ſignum habere exiſtimantes. Cui verò, cùm ſacrificarent, præbito alimento, his verbis vtebantur: EDE IGNIS DOMINE. Quòd vorax inſatiabiliſq; ſit. Græci (docente Vitruuio) δρυὸς vocabulo omne lignum ſignificant: vnde γεράνδρυον, pro quacunque veteri, & ambuſta arbore accipiunt. Ligna etiam pluratiuo numero Latinè dicimus, quæ comburendi gratia habemus. Martialis:

Lib. 13. *Ad villam moneo, ruſtice, ligna feras.* Horatius:

In ſyluam ne ligna feras.-

Pro eodem tamen notatu, ſingulari numero Vlpianus Iuriſconſultus in Digeſtis: titulo de legatis tertio, vſus eſt. A legendo autem dictum, teſte

Varrone,

Varrone, quòd ea caduca in agro legerentur. Ad ignem omnes arbores idoneæ, aptiores tamen quædam, vt quæ in aridis, & apricis, atq; aquilonijs enatæ ſunt, quàm quæ in humidis, tectis, & auſtrinis: & quæ in montibus quàm quæ in vallibus:& quæ neq; annoſæ,neq; iuueniles ſunt. Et magis quæ natura ipſa calidæ, ac ſicciores ſunt, quàm quæ humidæ. Cuiuſmodi ſunt laurus,& hedera,ac quercus, vt propterea ignis in querno ſtipite accenſus ampliùs caleſcit,quàm ſi in populneo,aut ſaligno.Item oleoſæ.Nam olei natura calida eſt.Quod his verſibus exprimit.Vergilius:

Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis, Georg.2.
Qui furtim pingui primùm ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondesq; elapſus in altas
Ingentem cælo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat
Et totum inuoluit flammis nemus: & ruit atram
Ad cælum picea craſſus caligine nubem.
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſyluis
Incubuit, glomeratq; ferens incendia ventus.

Abies autem,& pinus, pinaſter, ſtibula, picea, teda,& quæ in totum reſinam habent,ad ignem etiam idoneæ,apharca etiam,& corylus. E palmis prunæ viuaces, ignisq; lætus. Nempe reſineæ celeriter accenduntur, & vehementem ex ſe mittunt flammam,non tamen abſq; modica fuligine. Non enim ligna omnia vna vaporatione ignem emittunt. Quædam certè copioſiore obnubiloſioreq; fumo ſunt: contrà alia minore, atque clariùs exhalant iuxta humorum differentias, vt quædam craſſo ſunt, & caliginoſo: vt omnes etiam fumi calore, non tamen magno diſcrimine (quod atri ſint omnes) differant. Et ſi omnium ignis eiuſdem naturæ ſit, calidiùs tamen harum arborum, quas aptiores ad ignem ſuprà diximus: maximeq; in vite, propter vini calidam naturam. Carbonem, quædam repentè expuunt,& longè cum eruptionis crepitu eiaculantur: vt omnes ferè, quæ reſinam ferunt.

De ignarijs, & facibus, & calonibus. CAP. XV.

NVNC de ignarijs,vt lignum ligno ad ignem excipiendum teratur. (Non enim ſemper lapidis occaſio eſt.) Exploratum hoc: vſus in paſtorum caſtris,reperit, vt ignaria ex lignis facerent. Nam omnium rerum colliſio ignem creat. Quod in lapidibus cernere eſt, vel in rotarum attritu, vel in ſyluis arborum. Quod vltimum teſtimonio Cari Lucretij clarum. Sic enim in primo:

At ſæpe in magnis fit montibus (inquit) vt altis Lucret.lib.1.
Arboribus vicina cacumina ſumma terantur.
Inter ſe, validis facere id cogentibus auſtris,
Donec fulſerunt flammæ fulgore coorto. Idem in quinto:
Multa videmus enim cæleſtibus inſita flammis Lucret.lib.5.

Fulgere, cùm cœli donauit plaga vapores:
Et ramosa tamen cùm ventus pulsa vacillans
Aestuat in ramos incumbens arboris arbor,
Exprimitur validis extritus viribus ignis,
Et micat interdum flammaï feruidus ardor,
Mutua dum inter se rami stirpesq; teruntur.

Et vt ad ignaria, vnde fluxit sermo, reuertamur: Teritur lignum ligno, ignemq; concipit attritu, aridi fomitis officio fungens, vel foliorum excipiente materia facillimè conceptum. Sed ad hanc rem hedera nihil præstantius, quæ lauro teratur, vt Plinius ait, & ante eum Seneca, à quo ille acceperat. Sed generaliùs in omnibus lignis Vitruuius scribit. Probatur & vitis syluestris, quæ & lauro teratur. Calidissima & tilia, indicium quidem afferens, quòd ferri aciem maximè hebetet. Mnestor apud Theophrastum morum addit. Ad excipiendum autem ignem aptissima ficus, quia lenta, & corpore rara. Fit enim exinde vt facile attrahat, nec quicquam dimittat. Olea, quamuis spissa, pinguisq; sit, ignarijs tamen inutilis, propter modicum humorem. Cuius calor tametsi corporibus salutaris sit, balneis tamen perniciosus. Porrò ad dissoluendas marmorum iuncturas, efficaciter nociuus. Fomites optimi, ex his, quæ celerrimè, largissimeq; respirant. Optimi enim è nuce. Terebrum verò è lauro faciundum censent. Idem pro sua acrimonia valentiùs resistit, opusq; commodiùs expedit. Alij ex rhamno. Omnino enim ex duriori arbore esse oportet, atq; ex his arboribus, quæ suprà faciliores ad ignem diximus. Quidam hoc conceptaculum ex diuersis constare oportere volunt: vt alterum efficiendi, alterum patiendi vim habeat. Cæterùm nihil referre, alij arbitrantur, si ex eodem vtrunq; conficiatur. Ars ignaria Græcè πυρίον alias ἔγκαυμα, vel ἐμπύρευμα nominatur. Facibus olim familiarissimæ fuerunt carpinus, & corylus. Nunc vsitatissimæ habentur, pini, pinastri. Desiccari multo tempore oportet. Pòst inferiorem partem findunt, piceq; illinunt. Antiquitus antequàm candelarum vsus inuentus fuisset, ad ignem ligna resinata vrebant. Quod adhuc faciunt pauperes villatici, apud quos huiusmodi copia est. Apud Homerum, Calypso ad nocturna lumina cedrum siccam odoratam vrit. Quod Vergilius accommodauit:

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Nonnulli de teda intelligunt. κάλον Græce lignum dicitur, vnde καλοπόδια, calcei lignei, & classis ἀπὸ τῶν κάλων, id est, à lignis dicta. Id est, fustis, siue claua lignea. Lucilius:

Scinde calam, puer, vt caleas.-

Calones etiam dicebantur, autore Seruio, qui lignum militibus portarent. Apud Horatium nonnulli à calendo dictos volunt, vel à Calendis, quòd ea die cibaria accipiant. Porphyrius dici putat, quòd frequenter aduocetur.

De larice, et Larigno oppido à Iulio Cæsare obsesso: de carpino, & buxo, & fumosis lignis. CAP. XVI.

SVPRA

VPRA de arboribus igni vtilibus, & inutilibus: nunc de larice, quæ omnium igni minùs apta. Nec enim ardet, nec carbonem facit, neq; flammã recipit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapis in fornace, ad calcem. Quamobrem Palladius, contra incendia vtilissimam scribit, si ex illa tegulæ in fronte, & tectorum extremitatibus locentur. Quod diuus Cæsar, memorabili rei euentu, expertus est, referente Vitruuio. Nam quum is circa alpes exercitum haberet, imperaretq; municipijs vt commeatus præstarent. Erat autem ibi arx natura, & arte munitissima, Larignum à larice vocata, quòd ex eius materie, porta, & prope eam turris, transuersis, alternis, inter se, veluti pyra, trabibus, structa, vt possent ex alto accedentes lapidibus ac sudibus repellere: vt qui tum ibi erant, his confisi, mandatis audaciter, & pertinaciter, parere recusarint. Quod Cæsar ægrè ferens copias iussit admoueri. Qui cùm animaduertisset eos, non alia tela, quàm sudes habere, atq; eas propter pondus, non longiùs posse eiaculari, conligatos è virgis fasciculos, & ardentes faces, ad illam portam, & turrim inijci statim imperauit. Quod celeriter factum est. At vbi in cœlum sublata foret flamma, totam illam molem iam excidisse existimatum est. Quæ cùm omnis restincta fuisset, intacta, illæsaq; tota turris apparuit. Quod admiratus Cæsar est, iussitq; tamen eos vallari. Qua re perterriti oppidani, sese dediderunt. Quæsitum autem ab eis posteà, vnde essent ligna hæc, quæ ab igne minimè læderentur: hi monstrarunt larices, quarum copia ibi erat. Cerri autem materies, ad cremandum improba. Buxi verò in igne duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtilis. Fumosa autem, in genere vniuerso, quæq; viridia, quæ've humida omnia, vt palustria, sicuti platanus, salix, populus, alnus. Palma enim suapte natura, fumosa est: vnde illud Cheremonis carmen: Palmæq; vlnas vtq; fumosissimæ radice natas. Fici verò, caprificiq; materies, omnium aliarum acerrimum fumum ex se mittit. Quod testatur Aristophanes in Vespis. Cùm enim seruus fumum in coquina domino esse responderet: cuius ligni esset ab hero percunctatus, respondit, ficulni, qui fumorum est acutissimus, inquiente etiam cum iureiurando domino. Huius enim naturæ sunt omnes, quæ copiosiore lacte, & acri, abundant. Fumus verò, qui ex olea exurgit, caput grauat, & caliginem ob oculos obducit. Plutarchus in Symposijs. Arbores autem omnes decorticatæ, & aqua superfusa madefactæ, dein siccatæ, à fumo immunes perhibentur, mollemq; flammam emittunt. Hoc enim modo innatus humor eximitur.

De carbonibus, & eorum ad artifices vsu. Et quid carbonum appellatione contineatur, & de dendrophoris.

CAP. XVII.

ON certè paruus carbonum, præsertim ad ignem, vsus: vt potè qui ad hoc diutiùs, incorruptibiliùs, ac penè æterni reseruentur, & è longinquo faciliùs, minoriq; impensa deferantur. Maximè autem aurificum, & fabrorum ferrariorum fornacibus necessarij, atq; his

locis,qui lignorum ſtruis minimè capaces ſunt : vt illorum etiam vſu,fumi moleſtias fugiamus. Quod Anacharſis, apud Plutarchum in Sympoſijs, maximè apud Græcos commendauit, quòd ignem domi tuerentur, relicto foris fumo. Ad artificum tamen opera cuiuſdam arboris generis carbones deſiderantur. Contignationibus etiã & pauimentis, moliumq; fundamentis ſubſternuntur, propter locorum deſiccationem. Quæ res non parum corporum ſanitati confert. Infinitæ autem ſunt carbonum vtilitates,quas omnes referre, non eſt præſentis inſtituti. Carbonum autem appellatione materiem non contineri, Vlpianus Iuriſconſultus, de verborum ſignificatione, memoriæ mandauit. Sed nec lignorum deſignatione, ipſi venient. Verùm num titiones, & cætera ligna, ne fumum faciant,decocta,ligno connumerabimus,an carboni,ánne ſuo generi? Et magis vt proprium genus habeant.De ligno quoq; ſulphurata,æquè eandem habebunt diffinitionem. Ad faces quoque comparata non erant lignorum appellatione compræhenſa,niſi hæc fuerit voluntas.Idem etiam de nucleis oliuarum, ſed & de balanis, id eſt, vel ſi qui nuclei ſunt. De pinu autem integri ſtrobuli,ligni appellatione continentur. Ligna autem carbonum cauſa, ad ignem ita comparari oportet, vt ſimilis ratio, quæ de combuſtilibus lignis habeatur : præſertim verò ne annoſa ad id deſumantur. Summa enim ſiccitate hæc conſtant. Enimuero cùm ardent ſi deſiliunt, humoris aliquid habeant, oportet. Humilis prætereà materies nullos carbones relinquit, propter exiguum corpus. Cæterùm optimi erunt, quos neq; nouella, neque ſeneſcens materies fecerit. Huiuſmodi enim ſpiſſa erit, terrenaq́;, atque naturæ humidæ. Quorum flamma eò lentior, quò craſſior. Alterius enim naturæ celerior. Optimos autem faciunt prædictæ naturæ, aria, robur, arbutus, corylus. Ex his enim ſolidiſſimi ſunt : ita & diuturniores, atque efficaciores. E iunipero optimi ſunt : ita vt Albertus monachus, cinere coopertos, ignem per annum fouere, neſcio an verè, affirmet. Deterrimi, roboris, quòd naturæ ſit terreſtrioris. Omnium peſſima haliphleos dicta. Latifolia ad carbonem faciendum improba : quoniam tranſiliat, ſcintilletq́;, omninoq́; inutilis, præterquam in ærarijs officinis. Nam his ſuo carbone dotata, quo compendio,vtuntur : quoniam deſinente flatu, protinus emoriens,ſæpius recoquitur. Nam & artes, carbones ſuos deſyderant. Quamobrem in argentifodinis, ad primam decocturam, carbonibus è robore,aria,arbuto, vtuntur. At eidem metallo,ex picea. Ferro autem ex iuglande. Excuſores potiùs pineum quærunt, quàm querneum, quanquam infirmiores ſint. Ad flatum enim reſpondent. Commodiùs autem,quoniam minùs marceſcant, & extinguantur. Eſt autem in agro Lugdunenſi oppidum, non valde amplum, quod à diuo Bonito nuncupatur, loco ſatis arduo,atque inter monticulos ſitum. In eo enim forfices prægrandes, vt nullæ aliæ his maiores ſint, excuduntur, ad pannos lanneos tondendos : quibus omnis Gallia, item & vicinæ regiones vtuntur. Ad quod artificium carbone è pinaſtro, vtuntur, cuius generis ſyluæ ibi plures ac permaximæ ſunt, vt ibi alia ſylueſtris arbor non agnaſcatur. Huiuſmodi forfices Germani

mani cudere cœperunt,lucrum illo nouo artificio, apud eos captare cupientes & alienis regionibus auferre, & suffurari. Quibus primùm plures vsi sunt,sed inefficaces inuentæ,vt ab his cudendis cessare coacti sint. Qui nitro soluendo firmando curam adhibent, de arbore, cui myrice nomen est, vt prodit Macrobius, igni suo escam ministrant. Plutarcho in Symposijs hæc etiam prodente. Apud Babylonem fabri ferrarij, palmarum nucleis pro carbonibus vtuntur,Strabone scribente. Qui autem carbones conficiunt, recentes confertissimè exaggerant. Densissimè enim ad cremandum componi oportet. Acerui posteà luto caminantur. Accensa deinde strue, contis pungunt, flammamq; omnibus corripiendis excitant,vt ita sudorem emittat. Dendrophori sunt, & qui arbores cædunt,atq; torrent. Cancanon,Græci lignum aridum vocant.

De pœna excidentium furtim alienas arbores.

CAP. XVIII.

ADVERSVS autem eos, qui furtim alienas arbores cæderent, plurifariam, pluribusq; actionibus, à priscis illis Iurisconsultis, vindicatum est. Non enim delictum hoc parui fecerunt, vt contrà eos actio, tam ex lege Aquilia, quàm ex lege duodecim Tabularum, daretur: vt iudex in posteriorem deducat id, quod ex prima consecutus sit, ex reliquo condemnet eum, referente Paulo. Caius etiam eos, qui arbores maximè viles cæderent, tanquàm latrones puniri. Fuit, inquit, & arborum cura legibus priscis. Cautumq; est duodecim Tabulis, vt qui iniuria cæcidisset alienas, lueret æris vigintiquinque. Cædere Paulo est, non solum succidere, sed etiam ferire cædendi causa. Cingere est deglabrare. Subtersecare est,subsecuisse: non enim poterat cæcidisse intelligi, qui serra secuisset. Si autem arbor in vicini fundum radices porrexerit, eas vicino succidere non licebit. Agere autem licebit, non esse ei ius, sicuti tignum,aut protectum, immissum habere. Si radicibus, vicini arbor alatur, tamen eius est, in cuius fundo origo eius fuerit. Qui per vim cædit, sciente domino, non incidit in hanc actionem. Si quis radicitus arborem euulserit, vel extirpauerit, hac actione non tenetur: neq; enim vel cædit, vel succidit, vel subsecuit. Aquilia tamen tenetur,quasi ruperit. Et si non tota arbor cæsa sit, rectè tamen agetur, quasi cæsa. Furtim arbores cædit,qui clàm cædit, & quæ ignorante domino celandiq; eius causa,cæduntur. Hæc autem ex nostris Iurisconsultis.Capitale autem supplicium fuerat,scribente Seruio, alienas arbores incidere. Quod intelligere in Bucolicis Vergilius voluit, cùm ait:

Tum credo cùm me arbustum videre Myconis,
Atq; mala vites incidere falce nouellas.

Præfatio libri deciminoni.

SATIS *ut arbitror, in vniuersum de re arboraria disputatum, vt nunc de vna quaq; per se specialiùs describere, supersit. In qua verò re hunc ordinem seruare decreuerim, vti pòst nomenclationem ipsius arboris à caudice, à folijs floreq; fructiue cæterisq; illarum partibus effigiem deliniamus, dein genera. Vltimum harum naturam ac vires medicas ostendemus. In quibus autem describendis, non omnes cum cæteris rebus facultates recensere deliberatum est, sed tantùm quæ per se solùm, aut cum altero ad sanandos morbos efficaces. Hoc enim molliri, omnem fermè medicam materiam edocere esset. Nullum autem compositionis pharmacum, vix reperiri poterit, in qua aliqua cuiusdam arboris pars, non commisceatur. Maximè verò si de oleo, si de myrrha atque thure, & pluribus alijs, agere velimus. Et vt nonnihil de illarum generaliter primùm dicamus, Inter arbores atque in vno & eodem genere quædam differentiæ, vt calidiores vel frigidiores, ex loci natura vel situ sint. Cuius primæ qualitatis erunt, quæ in algentioribus locis, vt quæ in Arabia, Ægypto, quàm quæ in Italia, & Gallia proueniunt, & quæ in his duabus regionibus, quàm quæ in Germania & Britannia. Quòd itidem in genere humano est vt mulier, quæ sui natura mare frigidior est, in Africa tamen calidior sit, quam vir in Germania.*

HORT

HORTORVM LIBER DECIMVSNONVS.

De myrrha. CAPVT I.

YRRHA Græcè σμύρνα, quo etiam nomine vrbs Græciæ, in qua ſecundùm ſcribentium maiorem partem natus Homerus, quodam nominis præſagio, propter myrrhæ arboris vim eximiam, vt ſimilem in Homero doctrinã prænuntiarit. Paucæ enim arbores numerantur, quæ vi multiplici & admiranda, eam ſuperent. Vti Homerus, diuino ingenio vir & omnium doctrinarum facilè princeps, non ſolùm omnes, qui eum præceſſerunt, ſed & qui ſecuti ſunt, longè ſuperauerit, Monſtrum quidem naturæ. Smyrnæ autem vocabulo pro myrrha Latini etiam vſi ſunt, veluti Lucretius: *Et contentus odor ſmyrnæ.*

Et Martianus Iuriſconſultus libro trigeſimonono Digeſtorum, titulo de Publicanis. Myrrha autem Ægyptiorum voce bal dicitur, quæ diſiectionem deſignat. Eſt autem arboris genus, cuius voce etiam ſuccus, qui ex ea exſudat, compræhenditur. Arboris autem altitudo ad quinque cubita extollitur. Enimuero qui eam arborem (vt inquit Theophraſtus) viderunt, in eandem magnitudinem fermè conſentiunt, vt ne prægrandem referant, fruticoſam quoque. Caudice verò duro atq; contorto, vt à radicis imo etiam, nec à reliqua ſui parte, hominis ſura craſſior ſit. Sine ſpina, cortice læui, ſimiliq; vnedoni. Alij verò ſcabrum, abſq; ſpinis hiſpidum, & in vertigine flexum dixere. Folium licet criſpius, oliuæ tamen ſimile: verùm extremo ſpina horridum, ilignei modo. Iuba verò oluſatri. Diodorus autem Siculus, myrrham arborem lentiſco æqualem ſcribit, ſed cui folium & frequentius, & tenuius dependeat. Dioſcorides verò ſpinæ Ægyptiæ non diſſimilem. Theophraſtus autem terebintho perſimilem, verùm ſcabroſiore crebrioreq; folio, & paulò rotundiore, eodemq; guſtu. Plinius autem iunipero non diſſimilem: vt hic cum Theophraſto, voce tantum differat, cætera verò omnia ab eo ad verbum interpretatus. Hæc autem ſunt quæ de myrrhæ arboris figura, apud autores referũtur. Quæ parum inter ſe cohærere videntur, vt certa, & vera eius effigies, ex tot inuicem diſſentientibus opinionibus, nobis adhuc incognita ſit. Nec ego alium ex recentioribus legi, qui ſe dicat eam conſpexiſſe. Sudat autem vel ſponte, priuſquam incidatur, vel nudata corticis vulnere. Inciditur autem à caudice vſque ad ramos, qui valent. Fluit etiam (inquiente

 Diodoro)

Diodoro) ab ima caudicis parte, effoſſo circum radices trunco, in ſolo vberiore. Tegetes autem, quas Theophraſtus ex palmis fieri dicit, in quas defluat, ſubijciunt. Alibi ſolum circum arbores pauimento ſtratum eſt. Qui verò, eodem autore, è ſinu heroum profeſſi ſunt, collectionem hoc modo notarunt: vt aliquæ, caudices ſimul & ramos inciſos haberent, ſed alios veluti ſecuri percuſſos, alios tenuiores inciſuras, & lacrymam aliam decidere, aliam arbori adhærere. Inciduntur autem bis, & ipſæ iiſdem temporibus. Bis autem anno fructum reddere, Vere ſcilicet, atque æſtate, Diodorus ſcribit. Verùm æſtate album, Vere autem, propter rorem, rubeum. Theophraſtus verò ſub Cane, feruentiſſimis diebus. Complura autem eius genera Plinius connumerat. Prima omnium Troglodytica appellatur. Cognomine accepto, ab eo tractu, in quo prouenit. Colore enim ſubuiridis, mordax, perlucida. Probatur pinguedine, & quòd aridior ſit, ſordida, atq; barbara, ſed acrior cæteris. Sequens Erythræa, & Minæa, quam alij Aminæam dicunt. Improbatur, ſicut & Atramitica & Auſaritis, Gebanitarum regionum eſt, & Dianitis, & Collatitia. Sembracena, à ciuitate regni Sabæorum, mari proxima. Hæc quidem Troglodyticæ vitijs caret. Ante enim alias hæc hilaris eſt, cæterùm viribus pertenuis. Eſt & Dauſiritis, & candida, vno tantùm loco, atq; vnum tantum in locum, ſcilicet in Meſſalum oppidum confertur. Dioſcorides autem alijs à Plinio nominibus, myrrhæ genera diſtinguit. Quæ potiùs à loci ſitu, & eius natura denominauit: ille à regionibus. Naſcuntur enim (inquit Theophraſtus) myrrhæ arbores, aliæ in monte, aliæ ad montis radices. Aliæ autem in priuatis agris, quæ ideò coluntur. Vna verò pedianiſmos, id eſt, campeſtris, quòd in planitie, quæ Græcè πεδίον dicitur, naſcitur Præpinguis eſt. Qua expreſſa, ſtacte emittitur. Alia gabirea. Pinguiſſima hæc, læto & pingui ſolo proueniens. Hæc autē copioſam ſtactem ſudat. Quædam legitur tenuis, quæ Troglodyticæ ſecunda eſt, Bdellij modo mollis, ſed odore grauiuſcula. Apricis naſcitur. Alia caucalis cognominatur. Præter modum ſcabra, nigra, ergaſime nuncupatur. Pingui carens obducta cano ſitu, acris, ad gummi vergens, viribusq; eius proxima. Naſcitur, inquit, Strabo, & gedroſia. Lacryma autem, quæ ſpontè manat, ſtacte dicitur, à verbo Græco στάζω, quod eſt fluo, ſtillo, cui nulla præfertur. Eſt autem carmen Plautinum: *Tu mihi ſtacte, tu petalium, tu cinnamomum.*

Actuarius verò ſtacten, pinguedinem recētis myrrhæ, cum aqua modica contuſæ, aut per machinas expreſſæ, interpretatur. Alij lacrymam myrrhæ in duo genera diuidunt. Primum purum intelligentes. Secundum plaſten, id eſt, fictitium. Cæterò paſſim coempta, vulgus in folles confarcit: ipſiq; vnguentarij digerunt, haud difficulter odoris, ac pinguedinis argumentis. Fuere qui è thuris arbore vtrumq; naſci mentirentur. Adulteratur gummi macerato aqua, in qua myrrha maduerit, & lentiſci glebis: item cucumeris ſucco, amaritudinis cauſa, ſicut ponderis argenti ſpuma. Galeni tempeſtate, ſicuti ipſe prodit, opocalpaſi lacryma venenoſa, adulterabatur, qua mori eos contingebat, qui talem inſcij deſumpſiſſent. Sunt qui arborem, quam Plinius opocarpathum vocat exiſtiment. Fallaciſſimè

mè autem Indica myrrha adulteratur, quæ ibidem ex quadam ſpina colligitur. Hoc enim ſolum peius India affert, facili quidem diſtinctione, tantò deterior eſt. Reliqua vitia depræhenduntur, gummi ſapore, dente lenteſcentis. In plenum autem probatio, cùm ſquallore obſita eſt, & leuis. In qua vndiq; concolor, vt quæ confracta, vngues internatos, candidos, & leues habeat, minutulis glebis, guſtu leniter amara, odorata, calfaciens. Eligenda eſt recens. Secunda bonitas quæ intus varia, Peſſima, intus nigra: peior, ſi etiam foris. Superuacua, & inutilis eſt, grauis, coloris picei. Ex his verò fiunt paſtilli: verùm è pinguioribus, pingues, odorati. E ſiccioribus verò haudquaquam pingues, atq; inodorati. Minùs autem viribus pollet, quæ oleum non admiſit, cùm in paſtillos non digeretur. Cæterùm commendatiſſima (inquiente Actuario) quæ olei expers eſt. Per ſe enim ſine oleo vnguentum facit ſtacte duntaxat, alioquin nimiam amaritudinem affert. Hæc Plinius. Stacteæ verò à VI. ad L. Satiuæ ſummum ad XXII. Erythrææ ad XVI. Hanc volunt Arabicam intelligi Troglodyticæ nucleo ad XIII. Eius verò, quam odorariam vocant, ad XIIII. Apud Arabas autem, non alia ligni genera quàm odorata, ad ignis vſum. Nam & Sabæi, thuris ligno, cibos etiam in furnis coquunt: alij myrrhæ, oppidorum, & vicorum apud exteros. Idq; etiam perraro ex deorum aris, & fumus, & nidor. Adeò enim, vt Plinius ſcitè ait, nulla eſt voluptas, quæ non aſſiduitate, ſui faſtidium pariat. Fumus tamen noxius eſt, quo plures inſanabiles morbi contrahuntur, maximè etiam ſanis, autore Galeno. Capitis dolorem inducit, vt multò magis eos non leuiter offendat, qui iam eo grauantur. Ad hunc ergo ſanandum vrunt ſtyracem in pellibus hircinis, ſuffiuntq; tecta. Vrunt etiam in ſyluis, ad ſerpentes abigendos, ibi frequentiſſimos. Chalcis piſcis maximè myrrhæ odore capitur, ſicut Oppianus prodit, vt propterea illo facilè, in naſſam alliciatur, & deducatur. Vis eius in medicina eſt excalfacere, & deſiccare etiam extra morſum in ſecundo ordine, eiq; adſtringendi vis eſt. E pulmone educit, glutinat: idcirco capitis vulnera illitu celeriter contrahit. Concoquit etiam humores vitioſos, & præter naturam ſoporem gignit. Ineſt & amaritudo non pauca, qua & fœtus, ac lumbricos enecat, & eijcit. Ad hæc abſtergit, eóq; ocularibus medicinis miſcetur. Albugines tollit, caliginem diſcutit, ſcabiem læuigat, & oculorum vlcera complet. Eadem de cauſa medicamentis, quæ ad tuſſim veterem, & ad anhelationem exhibentur, inditur. Plinius fabæ magnitudine deuorari ſcribit, & in orthopnœa, ac in laterum, pectoriſq; doloribus, atq; in alui profluuio, & dyſenteria. Non tamen fauces, ſicut adſtringentium nonnulla, exaſperat. Verùm moderatam vſqueadeò abſterſionem obtinet, vt multi eam arteriacis, quæ vocant, medicamentis, commiſceant, tanquàm ſufficienter excalfaciens, deſiccans medicamen, obſterſionem ſcilicet ab amaritudine proficiſcentem nihil verentes. Vuluas, quæ præcluſæ ſunt, laxat. Menſes trahit, ſi vino diluta ſit, autore Paulo, ſi ad os vteri adhibita ſit. Subdita verò linguæ, liquataq;, arteriæ ſcabritiem expolit, denſamq; vocem expedit. Contra oris graueolentiam manditur. Concoquit, & pus mouet, autore Celſo, & rodit. Addunt &

Arabes, ſumptam tum ventri emplaſtri modo impoſitam aquis ſubuenientibus mederi. Obolus autem ex ea naribus inditus, cerebrum purgat, à craſſisq; flatibus liberat. Gingiuas roborat, ac dentes firmat. Colicis cruciatibus mirè illita opitulatur. Pretia eius ex occaſione ementiuntur. Fit è myrrha vinum, quod myrrhinum, & myrrhatũ, veteres dixere, ſicut & myrrhata potio. Laudatiſſimum verò apud antiquos fuit. Fabius, Mittebat vinum pulchrum, myrrhinum. Et alibi: Panem, & polentam, & vinum myrrhinum. Plautus: Ecquid habeant roga, myrrhinum, paſſum, defrutum, mella. Eius autem confectionem Dioſcorides in quinto docet.

De myrrha Bœotica, & de Myrrhæ fabula. CAP. II.

BOEOTICA myrrha, diſſecta, radix eſt arboris cuiuſdam in Bœotica naſcentis. Sed ex radice melior. Nam propiùs myrrhæ odorem repræſentat. Vis ei calfactoria ineſt. Emollit, diſcutit. Suffimentis commodiſſimè inſeritur. Prætereundum inſuper minimè cenſeo, quæ poëtæ ſuis fabulis, de Myrrha commenti ſunt. Cyniræ autem Cypriorum Regis, & Cenchreidos Myrrham fuiſſe filiam dicunt, atq; hanc ob Veneris iram, patrem adamaſſe. Nutrici autem ſuam ardoris neceſſitatem aperuit: quæ dolo, & inſidijs dominum decepit. Huic enim quandam virginem eius amore incenſam denuntiat, quæ ad eum verecundia quadam palàm accedere non auderet: vt propterea Cyniras cum filia noctu impiè congreſſus, & pòſt multos concubitus, amoris vi quadam impatiens, amaſiam dignoſcere deſyderat. Quæſito itaq; lumine, filiam depræhendit, & ſcelus reſciuit, illamq; ſtricto gladio, in Arabiam vſq; Sabæos, & Catanem fugientem perſecutus. Veneris tandem, & deorum miſeratione, in arborem ſui nominis verſa eſt. Quæ, vt ait Ouidius,

Metam.10.
Quæ quanquam amiſit veteres cum corpore ſenſus,
Flet tamen & tepidæ manant ex arbore guttæ.
Eſt honor & lacrymis: ſtillataq; cortice myrrha
Nomen herile tenet, nulloq; tacebitur æuo. Et alibi hic:

De Arte lib.1.
Myrrha patrem, ſed non vt filia debet, amauit:
Et nunc obducto cortice preſſa latet.
Illius lacrymis, quas arbore fundit odora,
Vngimur: & dominæ nomina gutta tenet. Propertius:

Lib.3.
Crimen & illa fuit, patria ſuccenſa ſenecta
Arboris in frondes condita myrrha nouæ.

Hæc ex patre Adonim peperit. De quo ſic Auſonius:

- *Reſcindit adultum Myrrha vterum.* -

Huius verò fabulæ mythologi rationem adferunt. Parentem enim myrrham arſiſſe perhibent, hoc eſt ſolem, qui omnium rerum pater eſt, cuius etiam opitulatu, cunctorum germinum adoleſcit natiuitas. Cumq; hæc arbos grandiuſcula facta ſit, Solis ardoribus, rhagades crepant, & ſciſſuris hiantibus, odoris ſuauiſſimi defluit lacryma. Quare Adonim peperiſſe dicitur: qui Græcè ſuauitas. Hic Venerem adamaſſe dicitur: quòd myrrha feruida

feruida ſit. Vnde Petronius Arbiter,ſe ad libidinis concitamentum myrrhinum poculum bibiſſe refert. Et Sutrius,comœdiarum ſcriptor,Glyceram meretricem introducit dicentem:Myrrhinum mihi adfers,quo viribus,armis occurſem fortiuſcule. Hæc Fulgentius.

De thure & iuuene eius nominis. CAP. III.

THVS Græcè λίβανος, & λιβανωτὸς. Sunt tamen qui arborem, δενδρολίβανον vocitent, lacrymam verò λιβανωτόν. Euripides autem, λιβανωτὸν arborem, lacrymam verò λίβανον Contrà Heſychius λίβανον arborem, λιβανωτὸν fructum, ſiue ipſum thus. A iuuene autem eiuſdem nominis ſic dicta. Fuit autem adoleſcens Aſſyrius,Deorum cultui omnino deditus, quapropter impij homines æmulatione inducti, eum neci dedere: verùm Deorum miſeratione,in arborem ſui cognominis verſus. Qui & ſi naturam demutauerit,Deorum tamen amicitia minimè priuatus,vt mutuo amore,quem ille viuus erga hos habuiſſet, in eum demortuum commutarint. Plus eius planta,& eius lacryma,ad illarum ſacrificia geſtientes,ac magis placabiles,quàm cæterarum arborum coronis, & auro. Antiqui autem,vt voluit Seruius in primum Georgicorum, atque in illo carmine, Molles ſua thura Sabæi. Thus ἀπὸ τῶν θεῶν deduxerunt. Quod diſplicuit. Alij παρὰ τὸ θύω, quod eſt ſacrifico,vnde thyaſia, ſacrificium.Modeſtus,apud Soſipatrem Chariſium,παρὰ τὸ θύειν. Cæteri abſque aſpiratione ſcripſere,à tundendo deriuantes: à glebis ſcilicet tuſis, cum quibus fluens de arboribus dicitur coaleſcere. Diminutiuum eius, (inquiente Priſciano) tuſculum. Quæ autem ſit ipſius arboris facies,non ſatis bene(autore Plinio) conſtat,nec etiam à Latino aliquo autore,quod hic ſciuerit,tradita,etſi res in Arabia Romani geſſerint,& ante eum Ælius Gallus, ex equeſtri ordine, Romana arma in eam terram intulerit, oppidaq; eius Egram, Anneſtum, Eſcam, Maguſum, Tammacum, Labeciam, Mariabam, Caripata diruerit,cæteraq; explorata retulerit. C.etiam Cæſar, Auguſti filius,inde gloriam petijt. At inter Græcos de imagine eius,adhuc quoq; variatum eſt. Hæc autem, ſcribente & Theophraſto, & Diodoro Siculo,non adeò magna eſt,ſed quæ ſolùm ad quinos ferè cubitos,atque id per multos ramos attollatur. Pyri quidem folio,verùm multo minore, planè herbido,rutæ modo. Alij lentiſco, eiuſdemq; fructus ſimilem prodidere,folio ſubrutilo. Quidam verò mage terebintho. Fidem deſumentes ex eo, quòd cùm Arabes thus Antigono Regi aduexiſſent, ſimul & lignum eius, quod nil à terebintho differret. Diodorus aſpectu ſpinæ Ægyptiæ,& albedine,folio ſalicis arboris,ac crocei coloris flore. Alij lauri fronde, cortice ex omni parte leui, vt laurus ipſa. Nam & thuris arbos, quæ ſupra Sardes,apud quoddam delubrum enata conſimilis formæ (vt ſcribit Theophraſtus) viſa eſt. Siquidem eam fore thuris arborem dixere, argumentum quòd eius lacryma non tam quæ ex caudice, quàm quæ è ramis exciperetur,& viſu,atque,cùm crematur,odoratu,ei,quæ ex Arabia aduehitur,proxima ſit. At Rex Iuba,in ijs libris, quos ad C.Cæſarem Au-

gusti filium, Arabiæ fama ardentem, conscripsit, aliam figuram præscripsit, vt intorto caudice. Solinus verò viminis ramis ad aceris, maximè Pontici, qualitatem, & amygdalæ succum modo effundere. Plinius legatos, qui sua ætate ex Arabia venerunt, omnia incertiora reddidisse scribit. Ex virgis enim, quæ ad nos asportantur, quibus credi par est, vt ille ait, matrem quoq; teretem, atq; enodi trunco fruticare ostenditur. Cortex, qua maximè prægnans, tenuissimus distenditur, vt futuræ incisuræ locum demonstret. Laxatur enim ibi, plaga non adimitur. Inde prosilit pinguis spuma, quæ densatur. Vbi autem loci natura deposcit, tegete excipitur palmeo, aliubi areola circum pauimento strata. Purius illud, atque magis perlucidum, hoc verò ponderosius. Quod verò arboribus inhæret, ferro depectitur: quod corticosum esse solet. Nouellæ enim arboris candidius, veteris verò flauius, sed odoratius. Meti semel anno solebat, minore scilicet vendendi occasione: verùm iam quæstus aliam effecit vindemiam. Prior enim naturalis. Hæc autem est, circa Canis ortum. Flagrantissimo enim æstu arbor inciditur: ex cuius æstiuo partu, sequenti Autumno legitur. Secunda verò vindemia, Vere est, corticibus hyeme ad eam incisis. Primæ autem purissimum atq; candidum est: Secundæ verò rufum, neq; id priori minimè comparandum. Primum carpheotum, id est, torridum: secundum dathiathum vocant. Siquidem pro incisura facta, thuris figura sequatur (autore Theophrasto) necesse est. Quod autem cum gutta rotunditate pendet, non quidem sectum, sed integrum, masculum vocatur, etsi aliàs non vocetur mas, vbi non sit fœmina. Quod aliqui à testium similitudine dici volunt. Græcè verò ἄτομον, & chalcolibanos. Calceon enim etiam pro masculo accipiunt, & sæpe apud Orpheum in hymnis, lemma est, Chalcolibanos in Apollinem, Latonem, & cæteros deos, quibus masculi thuris sacrificium, hoc indice, denotare voluit. Et apud Vergilium in Bucolicis dicitur:

Ecloga 8. *Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.*

Præcipua autem gratia mammoso, quòd suapte natura rotundum esse soleat, vt cum hærente priore lacryma alia se immiscet, in mammæ similitudinem, à qua & nomen accepit. Græci enim stagoniam, quasi stillicidiare dixere. σταγόνας enim Græci aquarum stillicidia vocant. Primaq; eius laus, quòd rupto arboris cortice fluxit. Hæc autem singula manum implere solita, inuentum est, cùm minori diripiendi auiditate lentiùs nasci liceret. Mammosum verò indiuiduum est, candidum, & cùm intus frangitur, pingue, ac in suffitu statim ardens. Indicum verò fuluescit, & colore liuet. Sed illud rotundum ex industria factitant. Nam in formas quadrangulares dissectum, dolijs versant, donec rotunditatem contrahat. Hoc entomon, aut syagrium vocant, à Syagra Arabiæ promontorio. Secundæ bonitatis est Arabicum, & in Smylo natum. Quod nonnulli copiscum vocitant, minus, multoq; fuluius. Hoc autem alij orobiam, & meliotum vocant. A quantitate enim nomen inuenit, quòd minoribus guttis concrescat, erui semen non excedens. ὄροβον enim Græci eruum vocant. Meliotum autem à luteo colore dictum. Est & genus aliud, cui

amymitæ

amymitæ cognomen eſt:quod dum mollitur,maſtiches more digitis cedit. Quoddam verò vſqueadeò glebis magnum,vt mole ſua manum impleat, quodq; pondere etiam pluſquàm minæ tertiam partem æquare poſſit. Etiamnum inueniuntur guttæ,quæ tertiam minæ,hoc eſt, XXXIX. denariorum,vt Plinius ait,pondus æquent. Probatur autem candore,amplitudine, fragilitate, carbone, vt ſtatim ardeat : item ne dentem recipiat potius,quàm in micas frãgatur. Minei,vt Plinius ait,vel,vt Diodorus,Genæi,thuris commercium faciunt,maximeq; exercent. A quibus minæum dictum eſt. Illi enim Sabæos attingunt. Pagus alius, per quos euehitur, tramite anguſto. Collectum autem Sabotam camelis conuehitur, porta ad id ſolùm vna patente. Digredi via,leges capitale fecere. Ibi verò ad Solis delubrum, quod ſanctiſſimum Arabes habent, reponitur. Quod armati homines cuſtodiunt : qui ſingulis aceruis certi conſtituuntur. Quibus idem tabella literis, & menſurarum, numerum, & menſuræ pretium ſignificat. Quam cùm mercatores aduerterunt, acta menſura, quantum voluerint,accipiunt. Sacerdotes deinde tertiam pretij partem deſumunt. Quod autem ſupereſt,tutiſſimè vſq; dum dominus acceperit, aſſeruatur. Euehi verò non poteſt,niſi per Gebanitas. Caput enim eorum Thomna. Abeſt à Gaza,Iudææ oppido Romani litoris LXXXXXVIII.M. paſſus:quod in camelorum manſiones LXII. diuiditur. Sunt autem portiones, quæ Regum Scribis dentur, ſed præter hos & cuſtodes, ſatellitesq;, & oſtiarij, & etiam miniſtri populantur. Iam quacunq; iter eſt,aliubi pro aqua,aliubi pro pabulo,aut pro manſionibus,varijsq; portorijs pendunt : vti ſumptus in ſingulos camelos, denariûm DCLXXXVIII. ad noſtrũ litus colligat,iterumq; publicanis alijs penditur. Itaq; optimi thuris libra XVI. pretium habet, ſecunda XV. tertia XIIII. & ſi thus omne iners aduehatur. In lucis enim,in quibus thus prouenit,nemo furatur,nec faucias arbores cuſtodit. At herculè Alexandriæ, vbi thura interpolantur, nulla ſatis diligentia cuſtodit officinas. Subligaria ſignantur opifici, perſona adijcitur capiti,denſúsve reticulus,nudi etiam emittuntur. Tanto minus enim fidei apud nos pœna, quàm apud Arabes ſyluæ habent. Hæc Plinius ferè ad verbum. Nunc verò è regione Indiæ Seir nominata,apud Luſitanos portatur,vt ipſi perhibent. Vicus autem Romæ, nomine thurarius olim fuit, vbi thus, & aromata omnia, venundarentur. In quo Vertumni fuiſſe ſacellum,ſcribit Porphyrius.

De arbore thurifera, in Carmania, & Ægypto naſcente, & thuris facultatibus, & fabula Leucothoes.

CAP. IIII.

THEOPHRASTVS autem in Carmania, & ſupra Ægyptum arbores eſſe ſcribit. Primùm verò Ptolemæorum ſtudio ſatas, aut, vt alijs placuit, ſpontè prouenientes, folio & cortice lauri. Ex quibus thus, vt gummi, inciſo cortice, caprinis pellibus excipiatur. Strabo etiam in inſulis ante Euphratem,arbores adnaſci thus redolentes, quarũ effractæ radices ſuccum

emittunt.

emittunt. Thus autem pini, resina, & gummi adulteratur. Quod facilè depræhendi potest. Siquidem gummi suffitum flammam non eiaculatur, & resina in fumum euanescit. Sed vt iam de eius vi medica differamus, locus sese offert, cuius vsus in prisca medicina quadrifariàm diuidi solebat: in lacrymam scilicet, fuliginem, & corticem, ac mannam. Est autem thuris lacryma, calidæ temperaturæ. Calfacit enim, autore Galeno, secundo ordine, vt in humida corporis parte carnem producere valeat, in sicca verò minime. Habet etiam concoctorium quoddam, quod dolorem sedet. Desiccat in primo. A liene & iecore per vrinam ducit. Est & in ea vis medica leniter adstringendi. Verùm manifesta candido est. Caua vlcera complet, & ad cicatricem perducit. Cruenta glutinat, infrænatq; sanguinis excreationes potum. Quod Celsus vocat, sanguinem exprimere. In secunda verò valetudine haustum, insaniam mouet. Oculorum caliginem discutit. Incensum verò, & suffitum, tussim, & rheumatismos, id est, distillationes sanat, & mulierum menses potum, & subtus impositũ agit. Habet & peculiarem vim contra pestem, si eius tempore ædes suffiantur. Sic enim corrupta aëris qualitas immutatur. Contra boum satietatem, vt autor est Columella, quidam thuris grana cum mero diluunt, & bobus propinant. Contra item cicutam thus auxiliatur, autore Theophrasto. Arabes addũt thuris drachmam in aqua maceratam, singulis diebus ebibitam, pituitæ auxiliari, ac memoriæ. Nam eam amissam reparat. Sanguinem tamen perurit, ac cephalalgiam, & capitis dolorem excitat. Ebrietati succurrit, & flatus discutit. Tristibus, & animi deliquio, à corde proficiscenti, subuenit. Pluribus verò diebus læuigatum ad alopecias bene facit, autore Alexandro Tralliano. Thuris autem cortex Dioscoridi præfertur, qui crassus sit, pinguis, odoratus, recens, læuis, minimè scaber, & sine membranis. Adulteratur admisto pini, aut eius nucis cortice. Sed horum, ignis vindex. Siquidem suffiti reliqui cortices nequaquàm incenduntur, sed sine odore fumum eructant. Thuris autem cortex ardet, & fragrantem odorem eiaculatur. Vis eadem quæ thuris, valentior tamen. Etenim intensè in secundo abscessu desiccat, adstrictiorq; est. Nam manifestè adstringit. Inest & illi crassa substantia, minùs acris. Hinc medici, sanguinem expuentibus, ad stomaticos, dysentericos, cœliacos, vtuntur, exteriùs applicando, nonnunquàm tamen exhibendo. Celso purgat, rodit, adurit. Dioscorides verò ad cicatrices, sordesq;, & oculorum caua efficacem scribit. Tostus enim lippitudinibus auxiliatur. Surculus eius tum siccioris, tum calidioris est facultatis quàm ipsum thus, adeò vt ad tertium vsq; excessum perueniat. Nonnihil etiam abstergit. Itaq; eo nomine & expurgare, ac implere, quæ in oculis consistunt, vlcera videtur. Solem autem Leucothoën Orchami, & Eurynomes filiam adamasse fingunt poëtæ, quam in matris faciem conuersus vitiat. Clytiæ inuidens patri, adulterium patefecit. Pater verò viuam terra defodit, & ex arena tumulum exaggerauit. Sol autem radios, vt possit defossos vultus promere, & gelidis artubus viuum calorem dare, immittit. Quod minimè propter terræ pondus valuit. Vltimùm, corpus odorato nectare sparsit, atq; suo cœlesti odore terram madefe-

madefecit,vt deniq; virga, actis radicibus, ruptoq; terræ tumulo, per glebas in thuris arborem ſurrexit.

De manna thuris. CAP. V.

ANNA, autoribus Dioſcoride, Galeno, ac Plinio, thuris mica concuſſa eſt,quæ glebarum attritu in acerris ſubſidere ſolet. A concuſſu etiam Græci, ἀπόσεισμα dicunt.Propriè enim appellatur id, quod excuſſum eſt à thure circa magna opera confracto. Et hoc nomine etiam ipſo thure vtilior, quaſi quoddam thuris ipſius purgamentum, vt aliquibus nihil à thure læuigato differre videatur. Auferuntur enim ſimul ab ipſo thure fragmenta quædam parua thuris corticis, vnde ſcilicet adſtringendi vim leuem habeat. Probatur autem candore,micarum frequentia,& puritate. Adulteratur thuris cortice tuſo, polline, ac cribrata pini reſina. Hæc autem facilè depræhenduntur. Nam ſuffitu aërium vaporem fuliginoſum, & impurum expuit, ac permiſtum ſuaueolentiæ odoris virus habet. Similes cum thure vires habet,verùm in pleriſq; inualidiuſculas.Arabes addunt, vt ventriculo auxilietur imbecillo. Aluum adſtringit, aquis cutem ſubeuntibus confert pota, & emplaſtri modo ventri impoſita. Medicamentis contra phlegmonas admiſcetur. Errhinis drachma adhibetur. Diſtillationes excitant, ac cerebrum mundant: Flatus craſſos diſſipat, œdemata ſanat.

De thuris fuligine. CAP. VI.

HVRIS autem fuliginem ſic faciendam præcipiunt autores.Accenſas enim thuris in lucernis ſingulas glebulas forcipicula appræhendunt, & in nouam fictilem ollam concauam aptè collocant, quam alio vaſe æneo diligenter ab omni ſorde expurgato & in medio perforato obtegunt, ſuppoſitis circa operculi labia quatuor digitorum altitudine lapillis,quatenus facilè perſpici queat, vbi copia fuerit, alias glebulas imponendi, & antequàm prior reſtinguatur,vt aliam adijcias,donec ſufficientem fuliginem,aggregaſſe videaris.Continuò tamen externas operculi partes,ſpongia aqua frigida madefacta abſtergito. Ita enim temperato aëris feruore, fuligo omnis æneo vaſi inhærebit: quæ alioquin per leuitatem decidua thuris cineribus admiſcetur. Quam deinceps pēna derades.Idemq; opus quoad tibi ſatisfactum videbitur,obeundum.Fuligine itaq; ſic deraſa,cremati thuris cinis ſeorſum ſubtrahendus, ad eoſdem etiam vſus. Tertio ordine calfacit,autore Galeno.Hæc enim oculorum inflammationes mitigat, fluxiones ſuſpendit, vlcera purgat, caua explet, carcinomata ſiſtit. Celſo purgat,& corpus exedit. Simili modo è myrrha,ſtyrace, reſina,cæteriſq; lacrymis,fuligo excipitur,ad eadem conueniens.

De cancamo. CAP. VII.

ANCAMVM κάγκαμον, ἢ λάκκα Actuario Græcorum recentiori, nonnullis maximè Arabibus lacca: quibus etiam chermes, dissentientibus alijs, historia satis confusa. Dioscoridi verò, Paulo atq; Aëtio, arboris Arabicæ, myrrhæ simillimæ, lacryma. Petrus Brissotus medicus Gallus, cuius præmaturum interitum tota medicina deflet, cum Lusitanis ad Indos nauigauit, cancamum lacrymam flui in Guinæa, Minæa, & cæteris vicinis insulis, è maximis arboribus, folia myrti habentibus depræhendit. Lusitani anijmum, pro aminæum, à Minæa insula vocant. Hæc autem ex confinio Casiæ, & Cinnami per Nabathæos, & Troglodytas, qui conscendere ex Nabathæis aduehitur. Myrrhæ similitudinem præ se fert, odore grato, vt ad suffitus incendant, & vsurpent. Hac autem ratione vestes illa, myrrha, & styrace additis, suffiunt, gustu viroso. Eius autem potu, ternum obolorum pondere, ad aliquot dies ex aqua, aut mulso aceto, ad extenuandos nimia obesitate præpingues, & illos ad maciem perducere proditum. Abstergit, & obstructa aperit. Menses autem commoratos extrahit: hebetibus oculis medetur, ac illorum cicatrices, celerrimè emendat. Comitialibus, suspiriosis, lienosis, datur. Aduersus gingiuas distillatione erosas, & prægnantes dentium dolores, nihil æquè aliud magis efficacius. Vim autem ex Mauritanis referre superuacaneum, cùm aliud esse existiment cancamum Græcorum, quàm Arabum, quod laccam vocant.

De narcaptho. CAP. VIII.

ARCAPTHVM, quam dictionem Latini à Græcis commodarunt. Nam illi etiam νάρκαφθον vocant, nascalpthum, etiam Paulus Lacapthon nominat, lachaten inter Arabes Serapion. Lignum corticosum (inquit Dioscorides) sycomori simile, &, vt nonnullis placet, quasi putidum, & antiquitatem nimiam redolens. Nec Theophrastum, nec Plinium meminisse quidam autumant. Cæteri tamen Plinium & serichatum vocasse, & descriptionem, tanquam sibi incognitam, reliquisse. Odoriferum est, vnde à Paulo Indicum aroma: quare iucundi odoris gratia suffitur, miscetúrq; thymiamatis: vt ex frequentiori in suffimentis vsu, thymiamatis nomen, apud seplasiarios vendicarit. Miscebatur enim thymiamatis, & scypho magno, qui heliacus cognominabatur, qua compositione ad propitiandos deos vsa est antiquitas, vnam Soli, alteram Lunæ consecrantes. Raro enim suffimentorum compositiones fiunt, in quibus non commisceatur: vt propterea thymiamatis ascititiam nomenclaturam, relicta suæ arboris, vsurpauerit. Vuluæ constrictionibus, inquit Dioscorides, prodest.

De arboribus in Tylo insula prouenientibus, & in insulis Araxis fluuij. CAP. IX.

ST autem Tylos, insula sinus Arabici in eadem parte sita, quæ Orientem prospicit: quaq; etiam ipsa maris æstu perfunditur. Repleta quidem syluis, & arboribus diuersi generis, vt scribit Theophrastus,

phrastus,quæ etiam alibi non visantur,vni autem generi magnitudo,quę ficis. Flos odore excellens. Fructus lupino persimilis, verùm propter eius asperitatem omnium animantium generi intactus. Sunt in eadem alterius generis alia, quibus flos violæ matronali similis, vel, vt Plin.ait, albæ, verùm magnitudine quadruplici, qui sine odore est: quod miremur. Est & alia in eodem,folio,floreq; rosæ,qui noctu comprimitur,ad Solis verò exortum aperitur,Meridie autem in plenum expanditur,iterum cùm aduesperascit,occluditur.Tunc incolæ obdormire eam dicunt. Herodotus autem in insulis Araxis fluuij,arbores nasci memoriæ mandauit,quarum fructus, si in ignem proijciatur, ad focum sedentes, suo odore veluti vinum inebriat,vt quò plus iniectus fuerit,eò festinantiùs ad cantum,& saltum assurgant. Diodorus Siculus in ea parte maris rubri,quam Ichthyophagi inhabitant,arbores nasci scribit,folijs frequentioribus,fructu castaneæ,nuci non absimili.

De Persidis, & Ombrij insulæ arboribus. CAP. X.

IN Perside, atque in ea parte, quæ Carmaniam attingit, in qua etiam maris æstus longè in terra agit, ingentes quidem arbores (autore Theophrasto) adnascuntur, quarum figura vnedoni adsimilis, fructus amygdalæ, contortis nucleis, mira arborum natura. Nam crebro fluctu abluitur, sale, & arena inuectis, ibiq; derelictis in sicco litore aluntur, arenas steriles nudis radicibus, polyporum modo complexæ. Fluctibus enim pulsatæ, adueniente mari, immobiles eædem semper permanent. Quin imò & pleno æstu totæ operiuntur. Qui cùm recesserit, integræ, illæsæq; omnino conspiciuntur. Nulla ibi prorsus aqua dulcis, vt appareant rerum argumentis, loci, & aquarum asperitate, foueri. Ombrios vna ex Fortunatis insulis est: In illa enim arbores ferulæ similes reperiuntur, duplici genere. Nam & nigræ quædam sunt, albæ item quædam. Ex illis verò amara exprimitur aqua, ex his dulcis,potui etiam iucunda.

De sarcocolla. CAP. XI.

SARCOCOLLA, Latinis & Græcis σαρκοκόλλα, Arboris nomen, in Perside, vt ait Dioscorides, nascentis, cuius lacryma eadem appellatione nominatur, quæ illi ex vi atq; potestate indita est, quòd glutinare vlcera mirum in modum valeat. σὰρξ enim caro est, κολλάω, id est,glutino,ac si carnis colla fuerit,vt carnes exulceratas glutinaret quemadmodum glutinum lignum.Nullus autem Græcorum figuram arboris effigiauit,quod sciam. Post hos Arabes arborem fruticosam ac spinosam dixere, ramis nodosis arbori compressis, Lacryma, thuris pollini similis, ideoq; meliorem candidam Plinius dicit, quàm quæ rufa sit. Dioscorides colorem vnum illi,scilicet subrufum,adijcit,quidam pallidum.Gustu amara:& quò amarior,eò valentior. Plinius verò cum quadam acrimonia dulcem: Ga-

 lenus

lenus paululum amaram. Vetuſtate maximè nigreſcit. Medicis ac pictoribus vtiliſſima. Vim habet ex quadam emplaſtica ſubſtantia. Itaq; citra eroſionem deſiccat,vt proinde glutinare vulnera poſſit:ſuo enim munere,illa à ſordibus mundat,carne implet,cicatrice obducit. Oculorum fluxiones ſiſtit,vt ait Dioſcorides: cui Plinius addidit,ſi vino tuſa illinantur. Hæ fuerunt ſarcocollæ è Græcis facultates, longè tamen plures è Mauritanis. Et, vt generaliùs de illis ſecundùm illorum ſententiam agam, vim purgatoriam habet,quod fuit horum inuentum,inquiente Meſuë. Aluum tamen tardè educit, exaſperatq; eos, quorum ventriculus bile exuberat. Inteſtina excoriat,tenaſmumq; inducit:quare eius vires alio medicamine compeſcendæ,vt gimgibere, & cardamomo. Alij ex nucum oleo conterunt. Pituitoſas cruditates,craſſos,& glutinoſos humores,ſolutione educit, maximè verò qui iuncturis, & coxendicum cauitatibus commorantur. Cerebrum verò,pulmonemq;,ac neruos mundat,& tuſſi,& ſuſpirioſis confert. Eſt etiamnum de his rebus,quæ ſenes iuuant, præſertim verò pituitoſos, Dioſcorides autem oculorum fluxiones ſiſtere ſcribit. Ij enim ad oculorum nubeculas,albugines,lippitudines,cicatrices, & huiuſmodi oculorum infirmitates, mirũ in modum valere produnt cum lacte,quod nonnulli aſininum ſeligunt,aut oui albumine admiſcent,exſiccata & cribrata,& in pollinis modum redacta oculis admouent. Alij ſic, in cratere vitreo cum lacte per dies quinq; macerant, vt tamen quotidie lac nouũ, priore effuſo,adfundatur:penicilla verò vulneraria priùs hydromelite humectant, & poſteà puluerem inijciunt. Auribus enim vlceratis etiam vtiliter imponitur: fluxiones illorum cùm amylo, & albo ſaccharo inhibet. Parata enim cum ricinino oleo ſenibus, & decrepitis conuenit, iuuenibus minime,quòd ricini calor iuuenum caliditatem ægrè ferat. Sola enim per ſe, aut ex alijs medicamentis, exhibita caluitium facit, & alopeciam: iuuenibus quidem non ſine mora, ſenibus citiſſime. Recentiores nonnulli narium ſanguinem cohibere aiunt, cum albumine oui miſtam, & temporibus illitam. Suffitus eius per inferna exceptus tenaſmo medetur. Cum aqua verò roſacea commiſta, & in ſole deſiccata, & iterum aqua roſacea macerata illita,faciei maculas delet.

De balſamo,opobalſamo,& xylobalſamo. CAP. XII.

BALSAMVM Latini Græci βάλσαμον: Pauſanias tamen in Bœotijs,palſamum, P, litera non B, proferendum ſcribit. Arboris magnitudo Theophraſto, quæ malo punicæ magnæ, Dioſcoridi verò, quæ albæ violæ,lycio,aut pyxachantæ,id eſt, buxeæ ſpinæ, Pauſaniæ quæ myrto. Plinius autem illius proceritatem ad bina cubita extendi ſcribit. Tacitus modicam arborem ait, vt non tam ex aliorum erga cæteras arbores comparatione, quàm diffinitè, ex hoc paruam arborem eſſe oporteat. Strabo arborem fruticoſam,cytiſo vel terebintho ſimilem effigiauit.Iuſtinus piceis arboribus ſimilem,humiliorem tamen,& quæ vinearũ more excludatur. Stirps vitibus magis,quàm myrto ſimilior.Folium rutæ proximum,vel ſampſuco,vt

co, vt voluit Pausanias, longè tamen candidius. Rami multò crassiores quàm myrto. Arboris tria genera, scabritia videlicet, proceritate, atq; gracilitate differentia. Quod enim tenui, ac capillacea coma est, eutheriston vocant, quasi demessile, fortassis quoniam, vt ait Dioscorides, ob gracilitatem facilè demetitur. Alterum trachy appellant, quod scabro aspectu sit, & incuruum, atq; fruticosum. Hoc autem odoratius. Tertium eumeces, quòd cæteris procerius sit. εὐμήκης enim Græcè procerus dicitur. Læui cortice. Huic enim secunda bonitas, nouissima eutheristo. Fructus verò siue semen eius, inquiente Theophrasto, tam magnitudine, quàm colore terebintho simile, admodum odoratum, atq; eò magis quàm lacryma, gustu vino proximum, nec sine pingui. Fructum verò quidam καρποβάλσαμον Græcè vocant, alij cassamum. Æstiuis autem sub Canis ortu ardoribus, alij per autumni tempus diffiniunt. Arboris caudex superna parte inciditur vnguibus ferreis, vt & Theophrastus, & Dioscorides voluerunt. Plinius tamen, & post eum Solinus, ferro attrectatum protinus emori ait, vt etiam Tacitus dicat, nouas pauescere, si vis ferri adhibeatur. Ea propter aut vitro, aut cultellis osseis, vel, vt Iosephus scribit, lapidibus peracutis, testáve, vt Tacitus, finditur. Solus cortex artifici plaga vulneratur. Nam incidentis manus libratur, temperamento artifici, ne quid vltra corticem violet. Manat enim è plaga succus, oleo visu persimilis, propterea recentiores Græci βαλσαμέλαιον vocant, prisci ὀποβάλσαμον. ὀπὸς enim succus est, vel etiam ab ὀπῆ, id est, cauerna illa, ex qua liquor ille defluit. Exudat autem tam exiguo ploratu, vt annis singulis, ne plures quidem, quàm seni, septenive congij cogantur, atque hoc solùm olim à maiore horto, de quo suprà, maiori etiam fœcunditate. Alexandro enim Magno res ibi gerente, toto die æstiuo concham vnam impleri iustum erat. Sed pòst lucri auiditate, & auaritia, singularum arborum largior vena ter omnibus æstatibus percussa. Colligitur in paruo cornu: dein ex ijs nouo fictili conditur. Quamprimùm deijcitur, lactis modo albescit, posteà verò rubescit, simulq; durescit, & translucidus fit. Optimus color, qui modicè rufus, secundus in bonitate candidus, peior viridis, crassusq;, pessimus verò omnium niger: quippe qui velut oleum senescit. Alij autem candidũ dixere, quod supernataret, & magis pretiosum. Quod verò in medio loco sit, subrubrum, atq; ipsum deterius. Fæx autem tertio loco remanet, subfusca. Hac siquidem ad mundandas manus, aliasq; nonnullas curationes vtuntur, cum reliquis careant. Lacrymæ autem probatio, vt sit recens, pinguis, & in fricando, odoris validi, syncera, non ad acorem vergens, pellucida, leuis, adstringens, ac modicè gustu mordens. Maximè probatur, quod ante semen fluxit, vt plurimùm ob eius raritatem, & vim. Nam ob eius ingens pretium, sæpissimè adulteratur, nec alibi manifestior fraus. Nullum præterea syncerum asportari, testatus est Theophrastus, & vitiatum omne, quod in Græcia venundaretur. Quippe etiam referente Secundo millibus denariorum sextarij empti, vendente fisco, trecentis denarijs veneunt. Quò enim nascitur, duplo ad eius pondus argento rependitur. Intantum enim expedit mortalium cupiditate liquo-

rem adaugere. Adulteratur enim ſuo ſemine: vixq; vitium hoc, propter rerum affinitatem depræhenditur. Idq; ſolum guſtu amariore. Vitiatur & oleo roſæ, terebinthi, cyperi, myrti, lentiſci, balani, vnguento: item ſuſino, melle, cera, cypria, reſina, galbano. Nequiſſimè verò gummi, quoniam ipſam quoq; inhæreſcit manu inuerſa, atq; etiam in aqua ſidit. Eius autem probatio talis à ſcriptoribus perhibetur: Seneſcens craſſeſcit, deteriorq; redditur. Debet enim verum inhæreſcere, quod & gummi ſuprà euenire diximus, addita fragili cruſta. Si contra ſolem (autore Seruio) feratur, tum legitimum erit, ſi ferentis manū non exurat. In laneam verò veſtem effuſum, neq; maculam, neq; ſi eluatur, notam relinquit. In aqua enim aut lacte, celerrimè liquatur, lenteſcitq;. Allucinantur (inquit Dioſcorides) qui in aqua concretum, peſſum ire, & ad ima ſidere, arbitrantur, & poſteà diſſipatum ſupernare. Vitiatum autem olei modo innatat, ſeſe conuoluens, aut in ſtellæ radiantis modum ſeſe diffundens. Quod verò cera, vnguentis, vel, vt Plinius ait, reſinis adulteratum erit, carbone coarguitur, nigriore hinc exhalante flamma. Alij ferrum eo inungunt, & igni admouent: tunc ſi candeat, adulteratum. Melle autem immutatum, ſtatim muſcas contrahit: metopio verò, circulo cādido cingitur. Mirè ſuauitatis eſt, vti omnibus odoribus præferatur: vt quamuis tenue defluat, longè tamen copioſum immittat odorem. Secundo ordine, vt ait Galenus, calefacit, ac deſiccat, tenuiumq; partium eſt, nō propterea vt tantum calfaciat, ſicut quidam exiſtimant. Celſo concoquit, & emollit. His enim, qui venenum ſumpſerint, aut ſerpentis ictu, maximè ſcorpionum, læſi fuerint, cum lacte muliebri ſumendum datur. Prodeſt etſi ictus eo inungatur. Tremulis, ruptisq;, aurium, & capitis doloribus perquàm vtilis. Quod de duobus vltimis teſtatur Quintus Serenus:

Balſama ſi geminis inſtillans auribus addas,
Tum poteris alacrem capitis reparare vigorem.

Calculum etiam frangit. Ad conceptionem facere quidam exiſtimarunt, vel potum, vel appoſitum. Vuluæ enim imponunt, & arte quapiam ſubtus fumigant. Ad comitiales valet, & ſanguinis fluxum. Abſtergit oculorum tenebras, pupillis ſuffuſum. Febres cum rigore venientes illitu diſcutit. Sanguinem denſari prohibet. Menſes, ſecundas quoq;, & partus extrahit. Sordida vlcera expurgat, & cruda concoquit. Ægrè ſpirantibus prodeſt potum, vrinam cit. Dyſpnoidas, collectiones omnes, duritiasq; lenit. Præter has autē, tam crebras balſamo ab antiquis attributas facultates neoterici medici alias addiderunt. Vulnera enim velociùs curat, & ea ſine cicatrice relinquit. Stillata enim in aurem gutta, ſibilum, & obtuſum auditum ſanat. Mulierum faciem mundam, ac pulcherrimam reddit, & lentigines in ea delet. Veſicæ, renumq; calculos celeriter frangit, ac minuit. Miſcetur malagmatibus, acopis, & antidotis. Fit ex eo oleum, ſucco in oleo expreſſo, maceratoq;, quo longè omnium pretioſiſſimum eſt. Semen autem lacryma minùs tenuius, ita & virtute inferior: cæterùm etiam eius vſus neceſſarius, quamobrem deligendum flauum, plenum, maximum, ponderoſum, & guſtu mordens, feruensq; in ore, modicè ipſum opobalſamum olens,

olens. Vitiatur autem hiperico, ſemine, quod è Petra Palæſtinæ oppido adfertur: verùm inanitate, magnitudine, longitudine, depræhenditur, viriúmve ignauia, atq; piperis ſapore. Commodè autem in pleuritide potui datur: Tuſſi, comitialibus, vertiginoſis, pulmonum vitijs, iſchiadicis, orthopnoicis, ſerpentum morſibus, torminibus, ac vrinæ difficultati. Ad muliebres ſuffitus perquàm vtile. Corticis etiam ad medicamenta pretium eſt: Nam & vnguentis concoquitur. Lignum autem ξυλοβάλσαμον Græcè dictum. ξύλον enim Græcè lignum eſt. Patiens ſuperna amputari. Quotannis enim amputabatur, partim, vt ait Theophraſtus, vt cætera valentiora adſeruarentur, ad meliorem verò eiuſmodi cultus, rationem referentes partim vt emolumenti plus comparetur. Nam & virgæ odorem ſuauiſſimum præſtant. Et ſarmenta quoq; in merce ſunt: & pro lacryma lignum ſubſtituêre officinæ. Amputatio verò ipſa, ſurculusq; Plinij tempeſtate DCCC. intra quintum demum annum venibat: xylobalſamiq; pretium in libras VI. erat. Probatur autem recens, tenue, fuluum, odoratum, buxoſum, quod odoratiſſimum eſſe ſolet, & quadantenus opobalſamum ſpirans. Eaſdem cum opobalſamo vires habet, aliquanto tamen mitiores. Vrinam cit, oſſium ſquammas extrahit, ad vnguentorum ſpiſſamenta additur. In ſumma autem, præcipua liquori gratia, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno. Mirum eſt prodentibus multis medica profeſſione viris claris, quod etiam ex ipſius balſami deſcriptione liquido depræhendere eſt, apud nos neq; lacrymam, neq; ſemen, neque lignum, neq; corticem, niſi omnia adulterina importari, vt etiam Galeni tempore horum copia minimè habita fuerit. Quod manifeſtè conijciendum eſt ex eo, quod ſcribat, vice balſami, myrrhæ ſtacten, aut oleum irinum, & xylobalſami loco, leucoij radicem ſupponendam arbitretur. Alij loco balſami oleum terebinthinum, vel laurinum, vel gummi hederæ, alij oleum nucis myriſticæ, vel ſtyracinum. Pro xylobalſamo hederæ lignum, alij agallochum. Pro carpobalſamo hederæ corymbum, cæteri cucubas, vulgare ſubijci volunt. At nunc è Perucis Indiæ inſulis adferri perhibent. A balſamo adagium, cuius meminit Ariſtophanes in Equitibus, balſami dignum factum. Cùm quid memorabile perpetratum ſit.

De ſtyrace. CAP. XIII.

IVDÆÆ proxima Syria eſt, ſupra Phœnicem, circa Gabala, & Marathunta, & Caſium. Seleuciæ montem, ſtyracem arborem gignit, cuius lacryma eodem nomine appellatur. Naſcitur etiam in Piſidia, in qua prope Sergum Lacedæmoniorum, ſylua huius ligni fertilis quondam fuit, autore poſt Strabonem Heliano. Ex qua miſſilia corneis ſimilia conficiebantur: vnde ortum, vt tonſillæ propilatæ, quas Græci alio nomine vroſcos vocitabant ſtyraces appellari conſueſcerent. Naſcitur arbor in Cilicia & Pamphylia, in Calamis, vt ait Galenus: quod genus cæteris ſtyracis præſtare ait, quantum vinum Falernum alijs bonitate præcellit: & etiam, autore Strabone, in Sidone, Cypro, Creta, & nunc Venetijs viſitur. Arbor quidem per ſe,

per se recta,non admodum magna,inquit Strabo,cotoneo similis, succo prægnans,intus arundinis similitudine, fructu minore quàm auellana, & pruni candidi specie. Et vt nonnihil ex Arabibus, ad ampliorem arboris descriptionem addam, Isaacus (solus inter eos hanc describit) fructum album esse dicit,& vestiri duplici cortice, quorum interior pinguis exterior amarior,vt tamen mandi possit. In trunco autem (vt hic ait) edacissimi vermis genus innascitur,quod lignum vsq; ad corticem sursum erodit.Scobs similis huic,quæ è serra cadit: cuius aceruus ad radicem adaggeritur. Posteà humor quidam, qui facilè coagulatus, succino persimilis perfluit. Qui in summo collectus, purus, integerq; permanet, qui verò cùm defluit,in trunco congelatur. Alius verò in terram defluit, ac scobe commiscetur. Ij autem vltimi ligni terræq; commistione, priori odoratiores redduntur:huic tamen viribus impares,quæ res multos fallit. Quæ enim è Gabala,& Marathunta, & Casio est, præfertur. Posteà verò quæ è Pisidia, Sidone, Cypro, Ciliciáve deterior. Quæ autem è Creta, aridior. Quæ item è Pamphylia minùs succosa: cuius bonitatis testimonium suprà è Galeno est. Ex Amano medicis, sed vnguentarijs magis expetitur. Color è quacunq; natione præfertur rufus,& pinguiter lentus, resinosus, grumis,siue,vt Plinius ait,fragmentis albicantibus, quæq; odoris gratiam diutiùs adseruat,melleumq; liquorem,cùm subigitur,reddens.Talis enim è Gabala, Pisidiaq;,& Cilicia aduehitur. Deterior niger,furfurosus,friabilis.Cæterùm inuenitur,præter hanc,gummi similitudine,myrrhæ æmula, & perlucida,verùm eiusmodi perpauca effluit.Adulteratur autem suæ arboris ligni scobe, quam vermiculi pennati circa Canis ortum in hanc aduolantes, erosione fecerunt: Melle item, ac iridis crassamento,cedriq; resina, & amaris amygdalis, necnon quibusdam alijs. Sunt qui adipem cerámve, odoribus imbutam, flagrantissimis Solibus, cum styrace subigunt,atq; per laxa cribri foramina,vermiculos in aqua frigida exprimant, venundentq;. Qui quia in vermiculorum speciem contrahitur, scolecitem,cognominant. Quam tanquam syncerum imperiti approbant, eius ex odore probationem negligentes. Siquidem quæ adulterata non fuerit,acris admodum est. Pretium optimæ, Plinij temporibus, XIX. Styrax verò emollit,calfacit, concoquit, vt Dioscorides, Galenus, & Paulus voluerunt. Quare tussientibus,distillationibus, grauedinibus,raucedinibus, ceu retusæ,& amissæ voci,at si malis dicere,raucedinibus,quas Græci κόρυζαν, καὶ βράγχον vocant. Pectoris vitijs medetur,menses pota,vel admota cit. Vuluæ præclusæ,duritiáve laborantibus,conuenit. Aluum leniter lenit. Celso autem mouet pus, purgat,rodit,adurit, discutitq; ea, quæ in aliqua corporis parte, cohæserunt. Scribit autem Plinius, se inuenisse modico potu,animi tristitiam resolui, longiore contrahi. Infusu, aurium sonitus emendat. Aduersatur venenis,quæ frigore nocent,idcirco cicutæ. Serpentes etiam odore abigit. Præter has vires, alias subiecerunt Arabes, Aluum stringit, Ventriculum roborat, pulmoni auxiliatur. Crassos flatus excutit. Luxatis membris potu,aut illitu medetur. Fluxionibus suffitu prodest. Vlceribus supercutaneis medetur. Miscetur vtiliter malagmatis,

quæ

quæ diſcutiendo ſunt, & acopis. Crematur, vt fiat ex ea veluti ex thure fuligo, ad eadem, quæ thuris, efficax. Fit & in Syria oleum hoc modo, vt Aëtius oſtendit: Olei enim dulcis, optimi, ſextarium vnum deſumito, ſtyracis verò pinguis vncias duas, ſimul in duplici vaſe decoquito. Quod anethino callidius, emollit, calfacit. Quapropter indurata corpora egregiè ſoluit: dolores tamen capitis facit, aggrauatq́;, & ſoporem adfert.

De myxis. CAP. XIIII.

SYRIÆ ac Ægypti illarum vicinitate quædam peculiaria ſunt, inter quæ erunt, myxa, autore Paulo Ægineta, quæ & myxaria Actuario etiam dicuntur, ἀπὸ τῦ μύξης, id eſt, à muco lento è naribus fluente. Nam & fructus ſimili muco abundant. Sebeſten officinæ vocant, Arabicam appellationem magis quàm Latinam retinere malentes. Quod nonnulli in Cæſaris honorem factum arbitrantur, qui σεβαςὸς, id eſt, honorabilis dictus. Arbor pruno popularis, magnitudine tamen excedens, ac ramis virore nitentibus. Cortex ligno albus, folium rotundum, ac firmum, & amplum. Fructus dulcis, pruno ſimilis, ſed minor, racematim dependens. Dum autem matureſcit, in atrum vireſcit, habens intus quaſi oliuæ nucleum, triangulari forma. Arbor nunc familiaris Italiæ. Plinij memoria ſorbis inſita, Ægyptiæ perſico perſimilis, niſi quòd illi poma rubeſcunt. Eſt & in Calabria ſpina ſylueſtris, quæ myxas optimè recipit. Græcorum enim antiqui huius non meminerunt, ſed poſteriores tantùm, veluti Paulus, Aëtius, Pſellus, Actuarius. In Ægypto ex myxis vina fieri, Plinius autor eſt. Fructus maturus legitur, inſolatur, & in rugas contractus conditur. Humidus primo exceſſu, mediam tenet in calore ac frigore ſedem ventrem ſoluit, ſitim reprimit, ac bilem, & tantum priſcis medicis, faſtidientibus pueris, & malacia laborantibus mulieribus, expeditus. Recentioribus verò ad multos vſus. Valet enim aduerſus linguæ ſcabritiem, ore retenta, & linguæ circundatus. Eroſiones veſicæ ſedat, ventrem comprimit, & deſtillationes. Ventris animalia expellit, exq́; dulcedine pruni adliciente enutrita cohærent. Febricitantibus ventrem ciere perhibetur, & tuſſi, quam æſtus, aut ſquallor excitauit, opitulari. Ardores etiam febricitantium ore compreſſus mitigat. Pectoris aſperitates lenit. Ad quos quidem vſus, noſtræ tempeſtatis medici commendant Damaſcenum, quod vocant. Ex eo viſcum paratur, aucupijs commendatiſſimum propter aquatiles volucres.

De Zizyphis. CAP. XV.

ZIZYPHA, Græcè ζίζυφα, ζίνζυφα, καὶ ζίτζυφα, ſic enim vocata reperitur. Sericæ etiam Græcis dicuntur. Arbor retorrida, caudice tamen ſatis recto, ramis ſpinoſis, quamobrem in caſtrorum aggeribus ſerebatur, vt Plinius ait. Flore oleæ, odorato tamen, baccis his ſimilibus, quæ cornus fert. Duplex genus, rutilum, & candidum hic retulit. Inter Græcos recentiores duo genera etiam Si-

I meon

meon Sethius poſuit,& inter Arabes Auicenna. Galenus ingenuè fatetur ſe nil de zizyphis habere,quod ad tuendam ſanitatem, morboſq; profligandos valeat, ſed tantùm inſolentium, ac effrænatorum puerorum, & muliercularum eſſe cibum,quòd ſaporis nonnullam gratiam lenocinentur. Etenim imbecilliter nutriunt,& ægrè concoquuntur,ſtomacho inutilia. Sitim accendunt,nec ventris beneficium præſtant. Adde etiam quòd & ipſa exiguum dant corporibus alimentum. Hæc de zizyphis Claudij Galeni ſententia. Alia tamen fuit eius ſectæ ſequacium,etiam in curandis morbis,vt contra tuſſim exhibeant. Comeſa verò,cum quadam caliditate humiditatem habent. Sanguinis ſedandi acumen habent. Enimuero ſucci boni ſunt, & euacuant quod ſeroſum in ſanguine eſt. Ad ſpirandi difficultates,eorum decoctum facit, ad renes item,& veſicam: lapillos & frangere, & à renibus expellere dicitur. Arabibus fructus calidus primo abſceſſu,& humidus:verùm caliditas excedit. Auicennæ, pectoris & pulmonis vitijs confert. Meliora, quò maiora, qualia ſunt ediſſena. Sedant enim acres humores: verùm difficilis concoctionis, & lieni officiunt, vt ſatiùs ſit eorum decocto vti. Reliquum eſt, vti de eius vi, Palladæ Græci poëtæ iudicium audiamus. Fatetur autem is ſe vim egregiam in zizyphis inueniſſe. Cùm enim is febri quartana laboraret, & zizypha inſpexiſſet, ſubitò ſe conualuiſſe aſſerit,& ſanum vt Croto factum:cuius rei teſtimonium hoc epigrammate, præbuit.

οὐκ ἀλόγως ἐν ζιζύφοις δύναμίν τινα θείαν
    εἶναι ἔφην. χθὲς γοῦν ζίζυφον ἐν χρονίῳ
ἠ. πιάλῳ, κάμνοντι τεταρταίῳ περιῆρα
    καὶ γέγονεν ταχέως οἷ κρότων ὑγιής.

Non prætereundum tamen in aliquibus exemplis legi διζύφοις.

De ſiliquis. CAP. XVI.

GRÆCIS Latiniſq; eadem in arbore ſiliqua, fructuq; ratio eſt. Nam illi κεράτιον, ἢ κερατωνίαν, longam ſiliquam vocant, qua leguminum grana, & ſi quid illis ſimile eſt, contineatur à corniculi ſimilitudine. Latini verò à communi cum alijs ſiliquis ſignificatu, hanc arborem diſcernentes aliquid addidere, ſiliquam dulcem, aut ceranniam, vt Plinius, vel Græcam, vt Columella vocantes. Forſitan hic vt à fœno Græco ſeiungeret, quod ruſtici per ſe ſolùm ſiliquam dicunt. Siliquaſtrũ quidam etiam dixerunt, recentiores aliquot Græcorum Ξυλοκέρατα vocant. Galenus, & poſt eum Paulus arborem ceratoniam, fructum verò ceratiam appellauit. Eſt & ſiliqua certum pondus. Nam grana quatuor, ſiliquam hoc eſt,vt Græci vocant κεράτιον, & adhuc aurifices,corrupto vocabulo, caractum vocant. Arbor ſatis procera, ramis in latitudinem magis, quàm longitudinem,expanſis:radice ſublimi,omninò imis partibus plantigera: ideoq; ſuperiùs flaueſcens, ac ſubareſcens, auferente ſuccum ſobole, cortice cinericio ad cærulum inclinante, folio fraxini, latiore tamen, ac duriore,atq; rariore,atq; iterum magis circinnato. Flos candidus,cum odoris veh

ris vehementia. Fructus digitorum hominis longitudine & interim falcata, pollicari latitudine, coloris atri, vuæ modo indiscretus. Semen intus quod neq; caro est, neq; lignum, siue cartilago. Florem circa Arcturum & æquinoctium emittit, hyeme enutriente fructum. Quidam, Theophrastus ait, hanc arborem ficum Ægyptiam existimarunt: sed manifesto errore. Manditur & eius cortex. De ea sic Horatius:

- Viuit siliquis, & pane secundo.

Siliquæ autem exsiccandi, atq; adstringendi vi pollent, sicut & ceration, quòd & nonnihil dulcedinis habeant: & hoc cerasis quidpiam simile. Mali sunt succi, & concoctioni renitentes, & ventrem adstringunt: si tamen humida sumas, magis subducunt. si sicca, magis sistunt. Propterea Galenus ea ad nos ex Orientalibus non importari, satius existimauit. Recentes ab arbore decerptæ, sapore ingrato sunt: in cratibus verò exsiccatæ dulcescunt, & esu gratæ sunt. Aliæ stomacho vtiliores, si post cibum sumptæ fuerint. Antè autem valenter sistere ventris fluxiones. Rases Arabs verrucas recentibus siliquis illitas extirpari experimento cognouit. Vinum fit è siliquis, vt Plinius memoriæ mandauit. Syriacas enim, vt Plinius ait, ternas in aquæ sextarijs decoquunt, quidam ad dimidium, eumq; succum bibunt.

De pistacijs. CAP. XVII.

PISTACIA Latinis & Græcis. Nam ij πιστάκια. Nicander Colophonius psittatia, alius Nicander phistacia, Possidonius listacia vocauerunt. Nisi in his mendum ex nominum vicinitate suspicari velis. Athenæus quosdam ait terebinthum credere, fallente foliorum similitudine. In Syria vbertim nascitur, maximè apud Berrhœam illius regionis vrbem, vt ait Galenus, & in India, apud Coaspum amnem, vt ait Nicander in Theriacis. Folia eius maiora quàm lentisci, in ordinem vbicunque disposita ac distantia, frondium interuallis, colore ex viridi inclinante in luteum. Fructus racematim suis pediculis pendent: pineis nucleis, quorum corium, quod superius est, tenellum, ac viride est, Nuclei operimentum, quid subamarum & odoratum habet. Calefaciunt secundo ordine, ac desiccant, ex Arabum sententia. Calidiora magis, quàm iuglandes, aut Ponticæ nuces. Tenuis substantiæ sunt. Parùm nutriunt. Stomacho mediocriter conducunt. Sunt tamen qui dicant huic, neq; præsidio, neq; nocumento esse. Obstructiones liberant, maximè iecoris, thoracis, ac pulmonis, præcipuè verò summum eorum operimentum ex vino decoctum. Sanguinem tenuem gignere arbitrantur, & crassos, ac præclusos humores extenuare. Auicenna ex omnibus fructibus præstantiores esse contendit. Aduersatur serpentum morsibus, siue edantur, siue bibantur, & hanc in summo illarum operimento esse Nicander scribit. Maximus harum in venere vsus. Ex his oleum fit, quod pistacelæum vocant, pectori, renibus, & pulmoni confert, & ex Mauritanorum sententia, mirificè aduersus serpentium ictus.

De tuberibus. CAP. XVIII.

PARVM est, quod ego de tuberibus dicam cùm nil ipse habeam, quàm quod à solo Plinio relicta sunt, & vsqueadeò pauca, vt neque descriptionem, igitur nec cognitionem, ille tantùm inter mala posuit, atque duo genera eorum annumerauit, ea à coloribus disterminans, in candidum scilicet & sericum dissecans.

De Strobo. CAP. XIX.

ARBOR strobus est apud Carmanos nascens. Qualis verò eius fuerit figura, penes neminem comperi. Solùm enim ad suffitus vtilem inueni. Vino enim palmeo perfusa accenditur, odore periucundo, qui à cameris ad solum reciprocè redditur. Caput tamen aggrauat, verùm id citra dolorem. Hoc autem suffitu somnus ægris conciliatur.

De bruta. CAP. XX.

CLAVDII Cæsaris historijs, mirùm in modum prædicatur arbor bruta vocata, vt Plinius memoriæ mandauit. Apud Elimæos autem petitur, Assyriæ gentem, Susianæ Persiæ conterminam: nasciturq; vltra Pasitigrim, finibus oppidi Sittanæ, monte Zagro. Cupresso fusæ similis est. Sunt qui dicant modò apud nos nasci: existimantq; alterum esse sabinæ genus, argumentum sumentes à nomine, immutatis aliquot literis. Nam sabina Græcè brathys. Ex albidis ramis, accensa, iucundi odoris est. Parthi in suis potionibus eius folijs vtuntur.

De malobathro. CAP. XXI.

DAT & Syria, vt Plinius ait, malobathrũ arborem, sic Græcè, Latineq; vocatã & φύλλον & ἰνδικὸν φύλλον, de primo Plutarchus testatus, & vnguentum ex eo foliatum folio conuoluto, albido colore, ex quo exprimitur ad vnguenta oleum. Fertilius in Ægypto, Valerio autem Martiali, & cæteris tum Græcis: tum Latinis scriptoribus celebre. Meminit etiam malobathri Martianus Iurisconsultus libro trigesimo Digestorum. Scribit autem Dioscorides in India, atq; in paludibus lentis palustris modo, malobathrũ folium, sui generis nasci: sine radice, aquis fluitans. Quod colligentes incolæ, funiculo statim traijciunt, atq; desiccatum seruant. Ferunt insuper exsiccatis æstiuo feruore lacubus, aridis fruticibus humum accendi: quod vbi id non euenerit, non amplius quidem renasci. Quæ si vera sunt, quæ ij meminerunt, gemina malobathri conditio erit. Vnum quidem palustre, alterum ex arbore. At nunc etiam recentiores medici aliud addidere, cuius surculi & folium lauro, vel arbuto simillimum, cum baccis etiam lauri ad nos deferuntur. Et hoc genus nunc cognitũ. Quod autem folium nunc pharmacopolæ appellant, quidam cinnamomi, alij garyoph

garyophylli, existimant. Laudatur recens. Nam celerrimè situm in vetustate sentit cùm nigredine quadam albicans, integrum, & frangendi contumax, & quòd suo odore caput tentet, & odoris suauitate diu permanens, nullo salis gustu & vt nardi saporem redoleat. A cuius odoris cognatione, nonnulli nardi Indicæ folium, sed id falsò arbitrati. Improbabitur quod infirmum erit, & minutim contusum, maximè verò si carioso halitu sit. Desiccare primo Arabes, inter quos Auicenna, vel, vt alijs placuit, secundo ordine: Calefacere enim tertio arbitrantur. Easdem veluti nardus, vt Galeno placuit, sortitur vires: sed efficaciùs, vt quidam voluerunt. Vehementiùs enim vrinam cit, Stomacho accommodatius. Inflammationibus & lippitudinibus oculorum, vino expressum, vtilissimè imponitur, item frontibus dormire nequeuntibus. Ad hoc efficacius, si nares illinantur, aut si ex aqua bibatur. Oris halitum, & suauitatem, linguæ subditum folium commendat. Quin etiam vestibus interponitur, quas & irrosas seruat, atq; odoris fragrantia, commendat. Subferuefactum in vino, odore illud omnia vina antecedet. Vbi opus est malobathro, & illud absuerit, Galenus cassiam odoratam, vel nardum Indicam supponendam vult. Vnguento eius Romæ locupletes mulieres vngebantur, Galeno prodente. Quod ex Horatio patet:

Coronatus nitentes malobathro Syrio capillos.

A quo malobathratus eo vnguento delibutus. Quo vsus est Sidonius Apollinaris. In pretio quidem prodigio simile fuit (scribente Secundo) à singulis denarijs ad trecentas peruenire libras, oleum autem ipsum in libras sexaginta. Ex supradictis autem satis apparet, quàm varia, quamq; incerta sit malobathri historia: vt multi antiquum malabathrum apud nos non extare existiment. At nunc Lusitani, qui apud Indos ad explorandas nouas regiones nauigarunt, retulerunt posteà regionem quandam nomine Malabar apud Indos inuenisse, cuius ciuitates sunt, Calicutum, Batecala, & plures aliæ, vbi planta quædam viticosa, alias plantas, lupi salictarij modo scandens, folio amplo, perpetuò virenti, nucis persimili lineis tribus multum amplis, & vndantibus. Incolæ bathrum vocant, vti ex regionis nomine ac plantæ, paucis immutatis malobathrum vocabulum componere valeas. Res apud eos pretiosa, cuius etiam folius cibo nonnulli contententur, alij cum cæteris pretiosis edulijs commiscentes. Stomachum roborat, cor exhilarat, ac cerebrum confortat, & venerem incitat.

De persea. CAP. XXII.

AEGYPTI, sicut & Syriæ, quædam peculiaria sunt: veluti persea, quam solam apud Alexandriam, nec in alia quidam regione, quæ Romanis subdita fuerit, se vidisse tradit Galenus. Constituit autem Imperator Arcadius, sicuti in Codice Iustinianeo, atque titulo, de cupressis ex luco Daphnes, vel Persidos, & cætera, cautum est, Ne quis arborem perseam per Ægyptum exscindat, pœna etiam contra peragentes quinque librarum auri indicta.

Primùm enim in Æthiopia nata, vt Diodorus Siculus ſcribit. A Perſis enim deuicta Æthiopia, ad ſe delata, apud quos venenata, & cum cruciatu primùm genita. Poſteà verò pœnarum cauſa à regibus in Ægyptum tranſlata, verùm terra hoſpitali mitigata. Ferunt autem Perſas hanc arborem apud ſe lethalem habentes, in Ægyptum tranſmiſiſſe, plurimos ab ea perituros credentes. Quæ contrario euentu ab his vtiliter in cibos recepta. Quod expreſſit Columella in ſuo carmine:

Colum. lib. 10.

Stipantur calathi, & pomis, quæ barbara Perſis
Miſerat (vt fama eſt) patrijs armata venenis.
At nunc expoſiti paruo diſcrimine lethi
Ambroſios præbent ſuccos, oblita nocendi.

Negarunt tamen eruditiores ex Perſide propter ſupplicium tranſlatam, verùm à Perſeo apud Memphim ſatam. Arbor, inquiente Theophraſto, magna, radice tum craſſitudine, tum latitudine exuberante. Folio, floreq́;, ac ramis, tota pulchra, facie pyro potiſſimùm vicina. Pomum pyro ſimile, longius tamen, amygdalæ figura, colore herbidum, nucem intus excludens, pruni ſimilem, longè tamen minorem, molliorémq́;. Caro vehementer dulcis ac ſuauis, concoctu facilis. Eius maturitas Eteſiarum flatu conficitur. Eſus ſtomacho accommodatus, cuius etſi blandiatur illius ſuauitas, innocuum tamen etiam his, qui abundè, nimiumq́; comederint. Fertilitas aſſidua, ſubnaſcente craſtino maturiùs fructu. Crudum verò auferunt, & condunt. Nicander, & eius interpres, eandem cum malo Perſico exiſtimauit, & nonnulli è recentioribus. Quod falsè Plinius nonnullos feciſſe ait. Cuius rei liberum iudicium cuiq; ſit ex his quæ hîc, & quæ infrà de Perſico malo, ex Theophraſto, Dioſcoride, & Plinio ſcripſimus. Eadē enim appellatione tam apud Græcos quàm Latinos vocatur. Quidam tamen perſion appellant. Paruus in medicina eius vſus commemoratur. Galenus autem foliorum eius ſolùm, quod ſciam, meminit, quæ adſtringendi vim modicè habeāt, vt poſſint etiam ſanguinis quaſlibet eruptiones reprimere, ſi læſi membri partibus applicentur. Siccata verò, & fricata, ſcabiem exterunt. In pomo autem phalangia inueniuntur, vt ait Nicander. Dioſcorides enim nomen indicat, cranocolapta vocans. Nicandri verò ſcholiaſtes κεφαλοκρύστην, præſertim autem in Thebaide, Ægypti parte. Animal hoc papilioni ſimile.

De ficu Ægyptia, quam Sycomorum appellant.

CAP. XXIII.

FICVS Ægyptia Græcè συκυμοράια συκῆν ἀιγυπτίαν etiā vocant, alij ſycaminon. Celſus etiam Latinè ſycomorum, mutuata à Græcis appellatione, & moroſcon, vt Græcè Dioſcorides μῶρον σῦκον. Quippe arbor fico noſtrati, vel, vt Dioſcorides voluit, moro comparatur, vt proptereà Theophraſtus morum dixerit. Nam folij magnitudine, vel figura illi proxima eſt. Quidam autem ſycomoron non à mori ſimilitudine dici voluerunt, ſed quòd eius pomum ignaui, & inertis ſaporis exiſtat, quaſi fatua ficus

ficus ſit. In quam quidem ſententiam referendum erit, quod Plutarchus de Sylla ait: Qui cùm Athenas obſediſſet, qui intra muros eſſent clauſi, hoc ſcommate, hominis ignauiam irridebat, συκάμινον ἔστιε σύλλας ἀλφίτῳ πεπασμένον. Fructum tamen ſuauem Plinius dicit. Quem quidem non tantum ramis, ſed caudice geſtitat, vſqueadeò fœcunditate ſua augusta. Fructus enim huius, viſu, magnitudineq́;, necnon ſucco, ac ſapore caprifici ſimilis, longè tamen prædulcis eſt, ac ſine intus granis, moris humidior, frigidiorq́;, ancipiti inter morum & ficum natura. Matureſcere nequit, niſi ante ſcalptum fuerit, quod vnguibus ferreis faciunt. Quod cùm factum fuerit, intra triduum, quartóve die, maximè Zephyris agitata demetitur: & alterum ſine mora protuberat. Subnaſcitur tamen, & ſi non ſcalpatur, fœtus alius. Hæc autem arbos multo lacte abundat. Fit autem è ſycomoris vinum, quod ſycomoriten vocant, ſimiliter ac de ficis, verùm in acerrimum degenerat acetum, cùm non poſſit dulcedinem, cùm illorum vis defluxerit, retinere. Manifeſtè autem ſycomora refrigerant, humectantq́;, nullius quidem nutrimenti. Stomacho noxia. Succus autem è tenera arbore, atq; etiam antequàm fructum ferat, eximitur, lapilli ictu ſummo cortice cõtuſo, idq́; leniter. Nam altiore plaga, deſquamatus cortex nihil effundit, mirabili natura. Spongia, aut lana excipitur: & exſiccatus, ac in paſtillos coactus, in picato vaſe reconditur. Vis enim eius eſt emollire, vulnera conglutinare. Dyſentericis prodeſt. Diſcutit panos, omneſq; collectiones. Contra verò ſerpentum morſus aut bibitur, aut illinitur. Multa alia eius remedia Plin. deſcripſit, vt ad induratos lienes, ſtomachi dolores, & febrium horrores. Capitis dolores ſedat, item aurium. Illinitur & contra perfrictiones: ſpleneticis bibitur. Aconito, araneis, in vino potus. Aluũ ſoluit: pituitas, ac tineas, & cætera ventris animalia extrahit. Hoc idem præſtat tritus cortex. Folia tingunt capillum, cum fici nigrę & vitis corticibus, ſimul in aqua cœleſti coctis. Aluum pomi ſuccus protinus ſoluit: ipſa poma ad præſens ſtomacho vtilia. Refrigerant, ſitimq́; faciunt. Si non ſuperueniat alius cibus, intumeſcunt. Succus ſiſtit aluum, veluti alicuius animalis. Fit è pomo panchreſtos ſtomatice, eademq́; arteriace vocata, hoc modo: Sextarij tres è pomo ſucci. E pomo enim leui vapore ad craſſitudinem mellis rediguntur. Pòſt additur omphacij acidi pondus x. duorum, aut myrrhæ vnius. croci x. vnius. Hæc ſimul tota miſcentur decocto. Nec eſt alius oris, arteriæ, vuæ, ſtomachi iucundius remedium. Fit & alio modo: ſucci ſextarij duo, mellis Attici ſextarius. Decoquitur vt ſuprà diximus. Mira ſunt prætereà, quæ produntur. Cautum enim eſt, autore Vlpiano Iuriſconſulto, cùm de extraordinarijs criminibus diſſerit, Ne quis ſycomorum per Ægyptum excidat. Hæc autem maximè in Nili aggeribus plantata hos ſuis radicibus colligat, per quos Nili incrementa diſpenſantur, & coarctantur, & aquæ diminutiones.

De pruno Ægyptia, & alia illius regionis arbore.

CAP. XXIIII.

PRVNVS

RVNVS Ægyptia, Theophrasto autore, spinæ Ægyptiæ simillima, cui spinarum aculeus in folijs est. Pomum mespilis proximum, si non nucleum rotundiorem ac grandiorem includeret. Mense autem Iulio floret. Fructus vero copia incolis instar messium est. Nam purgatum tundunt, seruantq; eius offas. Scribit idem autor, syluestrem circa Memphim regionem fuisse, in qua tam vastæ arbores proueniant, vt terni, quaterníve homines caudicem circumplecti nequeant: imò quidem peculiari miraculo, vt nec pomum, nec aliud præter materiam, ad hominum vsum ferat. Materies eius plurimum operibus accommoda. Spissa quidem, & loti colore pulcherrima. Facies enim spinæ Ægyptiacæ, Folia habet sicut filices: quæ contactis ab homine ramis, statim quasi hebetata, decidunt, rursus renascentibus alijs.

De ficu Cypria. CAP. XXV.

ICO Ægyptiæ quadantenus similis est, vt ait Plinius, quæ vocatur Cypria. Quæ sic dicta est, vt Dioscoridi videtur, quòd in Cypro nascatur. Theophrastus, quem secutus ille, in Creta, atq; prope Idam nasci. Fruticosa, vel, vt quibusdam placet, ramosa, arbor est. Non excelsa, licet quidam aliter sentiant, vt caudice magno profiteantur, & albæ populo proximo. Ligno contorto, crassa verò ambitu cubitali, cortice viridi. Dioscorides eam videri vlmum scribit, & folijs sycomori. Theophrastus autem, & Plinius eius interpres, tiliæ, sed latioribus, atque mollioribus. Radices agit, vt ficus vrbana, crassas, & lentas. Molli medulla caret. Cor autem eius solidum, minimè putrescens: quare materie præualida, ac sine lacte. Germina mittit, sine vllis folijs: radici persimilia. Cum mespilo floret, cui similis eius flos. Fructus verò oliuæ magnitudine, vt Theophrastus, rotundior tantùm. Dioscorides pruni, Plinius sorbi. Rubet, alijs rufus est: Gustu mespilaceus, dulcior tamen, & Ægyptiæ fici, aut cæterorum omnium generum suauior. Quaternos enim in anno effundit fructus, totiesq; germinat. Fructum fert non solum ramis, sed & caudice. Grossos autem non excoquit, nisi lacte incisura emisso. Ex ea verò acetum præcellens, Alexandrino quoq; melius, vt Plinius autor est. Nihil est, quod de eius vi medica legerim, cùm nil etiam de ea nouerim, præter hæc, quæ ex autoribus prædictis scripsi.

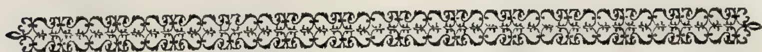
De Ostria. CAP. XXVI.

IGNIT & Græcia ostrym, quam & ostriam vocant. Solitaria hæc arbos, circa saxa aquosa nascens. Fraxino similis, cortice verò, ramis, & folio, paulò tamen longioribus, crassioribusq;, ac rugosis, incisuris per totam arborem discurrentibus. Semen hordeo simile, & etiam colore. Materies firma, atq; dura, sed infausta. Nam in domum aduecta, difficiles partus fieri perhibent, mortesq; miseras. Hæc autem, ex solo Plinio.

De euonymo. CAP. XXVII.

ON minori infœlicitate quàm oſtria, arbor euonymos, peſtem ſtatim denuntians, vt memoriæ mandauit Plinius. Sunt etenim qui frondẽ eius ſub tectis habitam alui inanitatem, peſtemq́; inferre tradant. Nonnulli anonymũ, quòd careat nomine, vocauerunt, quædam regiones fuſoriam. In Leſbo inſula, atq; in monte Orcynio naſci ſolùm arbitrantur, verùm alibi quoque, Punicæ non abſimilis inter hanc & laurum folij magnitudine, candidiore flore. Fert ſiliquas ſeſami ſimiles: intus granum ſpiſſum, quadrangulum, omnibus animalibus lethale, capris præſertim, ni præcipiti alui deiectione ſuccurratur.

Præfatio libri vigeſimi.

VAS ſola Arabia produceret arbores, ſuprà deſcripſimus, vt ob quas tantùm fœlicis cognomen meruerit, tametſi plurimis locis, ac ferè maiori parte, vt produnt geographi, aſpera, algens denique inculta deſertaq́; ſit, vt multis item careat, quæ ad vſum humanum pernecesſaria ſunt. Sed quicquid in ea naſcitur adeò rarum, pretioſum tamen ob loci naturam, vt propterea Dioſcorides, eam claro elogio aromatum progenitricem dixerit. At Pompeio etiam adagium eſt, Arabicè olere. In eos qui benè olent, vel in eos etiam qui ipſi odoribus Arabicis illibuti ſuaue olent. His etenim arboribus multas inſuper alias ſuperaddidi quæ in Ægypto Syriaq́; huic proximis regionibus agnaſcuntur. His fermè peculiares, vel ſaltem paucarum prouinciarum accolæ. In quibus verò deſcribendis nihil habui, quàm quòd à priſcis autoribus exarata fuerant, vt lectori præberem. Quorum fidem, & autoritatem, ſequi neceſſe habui. Quòd fecerunt qui poſt hos hæc eadem tractarint, qui & infiniti fuerunt, vt non minùs illis adhærere quàm hij debuerim, & ſi varia plurimum atq; inuicem diſcrepantia ſæpe retulerint. Theophraſtum autem Dioſcoridem, Plinium, Claudium Galenum, & ſequaces intelligo, poſt quos Luſitani & alij ex ſuis Indicis nauigationibus, & multarum regionum luſtrationibus diuerſa ab his, ſuper nonnullis plantis nobis renunciarunt. Quibus autem an magis credendum ſit: quod oculati teſtes, quodq́; etiam doctiſſimi viri etiam

medici, ad quos magis pertinet, veritatem ipsam de his habere & cognoscere illuc profecti, non dubitarim, speroq́ aliquando hæc manifestius fieri. Nunc de aliquot Indiæ, Africæ, regionum & nonnullarum aliarum, arboribus. In quibus verò multæ tantum notæ. In his enim duabus prioribus, plures nostra tempestate inuentæ, quarum nec figura nec nomen, nec aliqua harum vis siue medica, siue quæuis alia priscis cognita fuit, vt nondum nobis, de his certa scientia habita vt Indiam Arabia longè fœliciorem, tot arboribus, & longè vberiorem, & omnibus quæ hæc fert, exceptis paucis progeneratricem.

HORTORVM LIBER VIGESIMVS.

De ebeno. CAPVT I.

REGES Indos ex ebeno sceptra gestare, Solinus autor est. Vt itaq; nil mirum sit, si peregrè in pretio sit, quum etiam his, apud quos nascatur & familiaris sit, etiam principibus in honore plurimum sit. Refert enim Plutarchus in vita M. Antonij Cleopatram Ægypti Reginā Alexandriȩ, apud Isidis ædem, & in præclarissimis sepulcris, aurum, argentum, pretiososq; lapides, ebenum quoq;, & quicquid deniq; rarum, ac pretiosum haberet, condidisse, & occultasse, propter bellum, quod Octauius Cæsar contra eam, & M. Antonium gerebat. Herodotus etiam Persidis regibus centenas phalangas è materie ebeni tertio quoq; anno Æthiopas cum auro, & ebore, vice tributi, pensitasse scribit, vti in tributorum autoritate tertio loco fuerit ebenus. Vt mirum sit aliquos, credere pectines, & orbiculos deprecatorios, aliaq; hæc torno minima & leuia opera, ex ebeno fieri, præsertim verò cùm tot, & tam varia, venundanda exhibeantur. Arbor vt plurimùm tenuis est, vimine raro, & in crassitudinem caudicis extuberato, cortice hiulco, & admodum reticulato, adeò venis dehiscentibus, vt per sinus ipsos intima pars tenui libro contegatur. Lignum omne, medium quoq; ipsum, ferè & facie, & nitore, qui est in gagate lapide, buxo aspectu simile, quod decorticatum nigerrimum redditur: Theophrastus autem folijs, ramisq;, ac reliquis deniq; omnibus terebintho similem dicit, fructu tamen diuerso, & amygdalis conformi. Duo eius genera referuntur, vnum arboreum, trunco enodi materie, nigri coloris

loris pulcherrimum, & ſine arte periucundum. Alterum vile, cytiſi modo fruticoſum, totaq́; India diſperſum. At primum præſtantius. Æthiopicam præfert Dioſcorides, quæ nigra eſt, multos habens venarum diſcurſus, cornu læuigato perſimilis, & cùm frangitur, dura apparet, guſtu mordens, & leniter adſtringens. Supra carbones verò impoſita, odore iucundo, & ſine fumo ſuffitur. Recens verò ad ignem poſita, ob pinguedinem accenditur. Fabianus tamen apud Plinium negabat accendi. In cute attrita flaueſcit. Indicam enim candidis, & modicè fuluis internatis ligneis, crebrisq́; maculis, ille ſcribit. Pauſanias autem in Atticis, ſe Cyprium quendam medicum audiuiſſe ſcribit, qui herbarum genera omnia ad medicandos homines peritè noſceret, & diceret ebenum, neq; folia, neq; fructum ferre, nec etiam à ſole conſpici, ſed eſſe radices ſubterraneas, quas Æthiopes fodiant, eſſeq́; in ea gente, qui ebenum reperire ſciant: longè quidem aliena, quæ à ſupradictis, memorantur. Eſt autem ebeno vis excalfactoria, & abſterſoria, & ſubtilis. Quapropter pupillarum obſcuritates exterere creditur: & alijs ocularijs medicamentis miſcetur. Ad veteres diſtillationes, & puſtulas, mirum in modum pellens. Si quis autem, vt Galenus ait, lignum ebeni aqua infuſa terat, in ſuccum reſoluitur. In fictili vritur, donec in carbones redigatur. Lauatur etiam, crematur plumbi modo, & ita contra oculorum lippitudines conducit. Inter erodentia, medicos ebenum aſſumere, Plinius autor eſt. Celſo enim corpus exedit, euocat, & educit, leuatq́; exaſperatū. Adalligatam verò infantium cunis, tumultuoſa in ſomnia prohibere ſcribit Albertus. Eius autem materiem liquorem noxium non continere ferunt: & quicquid maleficum extiterit, eius tactu auerti, & hac gratia, ex ea fieri pocula. Indos autem frictionem apprimè probare, quæ ex ebeni ſtrigilibus fit, vt Strabo ſcribit: corpora enim expolit. Aiunt inſuper, ebeni fragmenta in domo exiſtentia, omnem liuorem abigere. Ferunt itaque ebenum in mari rubro naſci, folijs, fructuq́; oliuæ proximo.

De ficu Indica. CAP. II.

FICVM Indicam mirata eſt Alexandri victoria, eo orbe patefacto, digna quidem, quam non ſolùm ipſe Alexander, ingenij ſui nobilitate, & dexteritate, atq; omnis eius ingens exercitus demiraretur, ſed cæteri quoq;, quotquot mortales ſunt, Naturæ ſcilicet in ea prodenda miraculo, ſiue eius craſſitiem, & amplitudinem, aut formoſitatem, aut pomi ſuauitatem, cæteraq́; particulatim omnia contēplari liceat, de qua ſic Q. Curtius diſſeruit, & ſi fici nomenclaturæ non meminerit. Syluæ (inquit) erant propè in immenſum ſpatium diffuſæ, proceræq́;, & in eximiam altitudinem editis arboribus vmbroſæ, pleriq; rami, inſtar ingentium ſtirpium flexi, in humum rurſus, quà ſe curuauerant, cogebantur, adeò vt ſpecies eſſet non rami reſurgentis, ſed arboris ex ſua radice generatæ. Hæc ille, quæ tanquam lemma aliquod huius arboris propoſitum volui. Caudex autem in orbem paſſuum ſexaginta ſpatio enormis craſſeſcit. Ramorum

vmbræ bina ſtadia operiuntur. Latitudo foliorum, & forma peltæ Amazonicæ comparatur, quæ fuit, autore Xenophonte, hederæ folio conſimilis, vt ſub ea equitum turmæ condantur. Pulcherrimum Naturæ tabernaculum. Ipſa ſeſe ſemper ferens. Vaſtis enim diffuſa ramis, & cùm, vt ait Strabo, in duodenos creuerit cubitos, in terram poſteà deflectuntur, & curuantur, ſuo pondere rami, quoad illam attigerint, in quam infiguntur & radices, veluti propagines, annuo ſpatio agunt. Mox rurſus alium ſtipitem producunt, qui, poſtquàm euectus fuerit, iterum flectitur, & aliam propaginem efficit, deinde aliam, vt ſic deinceps ab vna arbore vmbraculum fiat, multicolonio ſimile. Demittit autem ramos, non ſolùm ex anniculis, verùm etiam è vetuſtioribus: qui circum caudicem demiſſi vt minimè tamen eum contingant, inhæreſcentes, ceu ſepem opere topiario, in orbem faciunt, ita vt inſtar tabernaculi condantur. Superiores eiuſdem rami in excelſum, ſyluoſa multitudine, micant, vt etiam extra aſpicientibus mirùm afficiant. Decora verò non ſolùm ſubter, procúlve, fornicato ambitu intuentibus, vt eius vmbra, & concamerationes pluris æſtate, contra Solis ardores ac moleſtias, quàm regiarum aureæ, & depictæ porticus, & deambulacra. Quibus etiam paſtores æſtiuare ſolent, vmbra quidem, & arboris vallo muniti. Radices autem è ramis prodeuntes euidentiſſimè à cæteris diſcernuntur. Albiores etenim ſunt, hirtæ, tortuoſæ. Pomum fert, fabæ magnitudinem non excedens. Hoc autem foliorum amplitudo & vmbra creſcere non ſinit, eundemq; paucum, Solibus tamen decoctum, prædulci ſapore, fici ſimile. Quamobrem arborem Græci ficum appellant. Hæc autem circa Aceſinem fluuium maximè gignitur.

De pala, & alia huic perſimili. CAP. III.

PALA, ſiue, vt alij volunt, tala, licet Theophraſtus eius nominis non meminerit, Arbor Indiæ eſt, fico Indicæ maior, pomi ſuauitate præcellentior. Folium eius longitudine trium cubitorum, latitudine duum, quod auium alas imitatur: vel, vt Theophraſtus, ſtruthiorum, quæ ſuper galeis imponuntur. Fructum ſucci dulcedine, & magnitudine admirabilem fert, vt vno quaternos ſatiet, cui arienæ nomen, quo Indorum ſapientes viuerent. Plurima enim hæc in Syndracis. Alexandri Magni expeditionum termino, prouenit. Eſt & alia huic perſimilis, ſed fructu oblongiori, contorto, dulciori tamen quàm palæ, qui morſus inteſtinorum difficultates faceret. Quare Alexander edixit, ne quis ſui agminis huiuſcemodi pomum deguſtaret. Indos palæ folijs veſci Arrianus refert, in quorum faſtigio quoddam pingue, palmarum inſtar, gignunt.

De pipere. CAP. IIII.

NON fuit ſatis (vt bene, appoſiteq; Secundus ſcribit) in appetenda auiditate, huic eſurire, qui primus in cibis piper experiri voluit, vt

huius causa ad Indos vsq; proficisceretur, vt inde pondere, veluti aurum & argentum, piper emeretur: cuius etiam arbor sui generis syluestris apud nos esset: cuius item nec pomi, nec baccæ, vlla apud omnes commendatio esset, vt sola amaritudine placeat. Adeò enim mirum est, vsum eius placuisse. Quippe in alijs aut suauitas perplacuit, aut species inuitauit. Piperi quidam indeclinabile, vt gummi, ac barbarum vocabulum dixere, vt Herodianus: sed nostri declinauerunt, vt Iuuenalis:

- Piperisq; coëmptor. Nicander Colophonius piperion appellat. Hippocrates verò medicum pharmacum. Piperis arborem Dioscorides paruam esse scribit. Plinius & Solinus nostris iuniperis similem, verùm diuersos à iunipero fructus edere, qui in siliquis, quales in faseolis, ceu coryli nucamento, videre est, contineantur. Quæ priusquàm dehiscant, decerptæ ac sole tostæ, piper faciunt, quod longum vocatur. Græcis *πέπερι μακρόν.* Solinus autem primum fructum erumpere, velut corymborum fibras. Hæ autem siliquæ intra se aliquid tenue, milij seminibus simile, claudunt. Suis autem temporibus per maturitatem adultæ dehiscunt, & racemos ex se granis onustos proferunt. Primum hoc piper candidum vocatur: Græcis *πέπερι λευκόν.* Quod deinde solibus tostum, & colore rugis immutatum, nigri piperis vocamen sortitur, Græcè *πέπερι μέλαν:* Vti ex vna & eadem arbore, idem piper & album & nigrum nascatur. Sed aliud nigri piperis genus, de quo suprà de abortu arborum dictum. Theophrastus autem piperis tantùm duo genera posuit. Vnum rotundum, carne, putamineq; erui modo ceu laurina bacca subrutilum. Alterum verò longum, nigrum, semina continens papaueracea. Arboris radix costo similis est, calefaciens gustum, cui hygre cognomentum est. Hæc enim est priscis, piperis arboris, fructusq; eius descriptio, vsq; ad nostram ætatem omnibus huiuscemodi credita. Quæ tamen alia ab ea effigie, quam nunc Lusitani, qui in Indiam, longo maris tractu, nouoq; itinere nauigarunt, nobis retulerunt, & ostenderunt. Fruticem illi, non arborem, asseruerunt, viti albæ, quæ bryonia dicitur, similem, vt caulis eius, sicuti huic, absq; adminiculo minimè consistere possit, vt serpat vt illa, vel vt hedera, necesse sit, atq; proximiorem arborem complexu vincire, & scandere. Effunditur enim, & peragrat per ramos complusculos. Fructus autem instar racemi est, non aliter, quàm in ligustro viridi coaceruato, ea quidem magnitudine, qua apud nos, singulis malleolis seni dependentes, palmo haud ampliores. Ante quàm autem maturitate nigrescat, colligunt, ac in palmeis tegetibus expandunt. Calore enim Solis & æstu nigrescit. Sunt qui dicant se folium allatum vidisse, palmi longitudine, magè pallidum quàm herbaceum, plantaginis figura, cui fibræ à tergo per longitudinem septem sint, mediam vtrinq; trinis claudentibus. Arbores ibi etiam esse Lusitani renuntiarunt, quæ aliquid piperis sapore producant, quibus nullæ apud nos sint vt figura possint conferri. Hæ autem oblongũ villum inter folia Ponticæ nuci producunt. Incolæ malaga vocant, quæ vox illorum idiomate, longum designat. Multò enim longius est, quod apud nos defertur, sed inane, & mordax, minusq; ponderosum.

Sed è Lusitanis quidam fuerunt, qui piperis arborem in India se vidisse affirment, similem huic, quam in Italia fuisse Plinius scribit. Meminit præterea Philostratus in vita Apollonij in Caucasi montis, hac scilicet parte, quæ ad Rubrum mare porrigitur, piperis, & aliarum specierum arbores nasci vitici similes, ac fructu racemoso. Ad quas Indi proficiscentes, primùm sub paruis arboribus areas faciunt, in quas piper, vtpote rem casu neglectam, & nihili ab hominibus existimatam, conijciunt. Quod opus in auijs abditæ, simiæ vbi studiosiùs conspexerint, contemplatæq; fuerint, noctu Indorum operam (vt est illarum, in his, quæ peragi viderint, ingenium) exequuntur, & arborum ramusculos in areas, quas diximus, congerunt, vt posteà Indi, cùm dies illuxerit, piperis aceruos asportent, vt lucrum non minimum sibijpsis paruo impendio, absque labore, sola industria, & solius animalis cura, & opera, atque ipsis dormientibus, conquisierint. Piper longum facillimè adulteratur Alexandrino sinapi, & iuniperi baccis, mirè vim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Galeno autem adulteratum duplex est. Vnum, quod in Alexandria maximè conficitur. Alterum, quod herbæ cuiusdam germen est. Syncerum autem depræhenditur, si maceratum non resoluatur, nec sit foraminibus pertusum. Piper id longum, idoneum iudicabis. Nigrum verò, nec exile, nec crassi corticis esto. In vtroq; verò genere eligitur, tum maximum, tum plenissimum, ponderosum, nigrum, recens. Album velut omphacinum piper, Galeno & Aëtio, nigro quidem acrius, quòd impendio magis assatum & exsiccatum. Multis contrà nigrum gratius, suauius, atque odoratius, vtpote quod tempestiua maturitate collectum sit, acrius, necnon ad condimenta vtilius. Candidum verò adhuc in acerbum vergens, longo nigro ignauius: verùm vtrunq; valenter excalfacit, & desiccat, in tertio ordine, vel, vt quidam voluerunt, in quarto. Longum tamen maturo humidius est. Nam humiditatis indicium est: quòd repositum facilè perforetur, ac non protinus mordicet, sed paulò pòst incipiat: verùm plusculum durat: concoctioni eorum, quæ quis sumpturus est, auxiliatur pro piperum ratione iuxta generum differentiam. Vrinam mouet, crassos & glutinosos humores incidit, ventositates, ac spiritus, & humiditates pectoris, ac pulmonis, atq; ventris dissipat, & quæ in præcordijs pigrè resident, ad ventrem depellit: quod de longo pipere Galenus dicit. Quæ claritati oculorum officiunt, abstergit. Febrium rigoribus, siue potu, siue illitu subuenit. Venenatorum morsibus auxiliatur, Partus extrahit. Vuluæ muliebri post coitum, subditum, & appositum sterilitatem facere creditur. Tussi siue potu, vel eclegmate succurrit. Candidum autem piper, aptum quidem ocularibus remedijs, & antidotis, ac medicaminibus, quæ contra venena parantur. Nigrum vehementiùs mordet, idemq; antidotis, & theriacis medicamentis expetitum. Piperis radix vires costo similes potissimùm obtinet. Oris pituitosos humores, & saliuam prouocat. Vulnera aperit. Renibus obest. Fit autem, autore Paulo Ægineta, è triplici pipere medicamentum, quod vocatur diatrion pipereon, quod in febri quartana triduo sumitur. In qua solum piper quotidie ex aqua sumitur.

Quærit

Quærit Alexander Aphrodiſeus,& apud Macrobium Cecinna Diſarium percunctatur, cur piper cuti ſuperpoſitum vlcerare poſſit, deuoratum autem ventrem non vlceret? Quòd ſpecies acres & calidæ ſuperficiem, cui apponuntur, exulcerent. Nam ſua vi integra abſq; alterius rei admiſtione id poſſunt. Quæ ſi in ventrem recipiantur, priùs concoquuntur, quàm agere incipiant. Hebeſcit enim eius vis, ventris nimio humore, cutis verò ſua denſitate ad agendum, ſpatium præbet, vt facilè ſentiat. Problema quoq; Ariſtotelicum eſt, quare piper largè ſumptum, veſicam ſoluat,parciùs verò aluum? Quia copioſius deuoratum, ad veſicam defertur, nec ſe in aluum diffundit. Exiguum verò deſumptum, in aluo reſidet, & eam ſoluit, atq; ita medicamentum eius exiſtit. Quærit etiam Alexander,cur qui piper comederint ſingultiant,quod qui aluum mundam ſentientem & calidam habent,ij ocyſſimè piperis acrimonia, mordicantur,quo morſu,ſtomachus excitatur,ad repellendum id,quod officit: verùm id difficulter euenit his, qui ventriculo pituitoſo ac frigidiori ſunt. Percontatur idem ille,cur piper ſolidè prædeuoratum,ventrem calfacere nequeat,tritum verò excalfaciat? Quòd contuſum meatus corporis altiùs ſubeat, & à natiuo calore mouetur, meritoq; ſuam potentiam exercere valet. Fit è pipere vinum,melle addito, quod alij conditum, alij piperatum vocant:neſcio an id medicamentum,de quo ſupra. Plinij autem temporibus in libras X. XV. Album X. VII. nigrum X. IIII. Eodem autore piperis arbor in Italia fuit, myrto ſimilis, ſed maior, cuius grano eadem amaritudo, quæ piperi muſteo credita eſt. Deeſt tamen tota illa maturitas,ideoq; rugatum,cæterùm coloris ſimilitudo.

De caryophyllo. CAP. V.

CARYOPHYLLON Paulo Æginetæ, Sethioq; quaſi nucifolium, tametſi illius naturæ aut effigiei nihil habeat. In India Plinius,piperis grani quid ſimile naſci tradit,ſed grandius, fragiliusq; in Indico luco. Flos arboris cuiuſdam, vel, vt alijs placuit, fruticis, fuſtaceus,niger,odoratus,acris,longitudine pollicari, ſubamarus. Aduehebatur primùm odoris tantùm gratia,nunc quoq;, excreſcente ad ingluuiem auiditate, & cibi,veluti piper, vt ſine caryophyllo dapes deſpiciantur. Ab illius autem odore flos vbiq; naſcens, & omnibus notus, caryophyllon vocant. Lignum verò eius xylocaryophyllon vocitant. Hæc antiquorum de caryophyllo deſcriptio.At qui nunc in Indiam,& ad inſulas Molucas nauigauere,illîc & in inſula, Monoche nomine, vltra Taprobanam ad multa milliaria ſita, copioſè naſci aſſerunt, non niſi tamen in abruptis rupibus, vſqueadeò denſe, vt ſyluam faciant. Cernitur arbos tum altitudine, tum craſſitudine,folijs etiam,verùm maioribus,atq; rotundioribus, lauro ſimillima, affatim in congeriem folioſa, vt buxus, cui eius caudicem compararunt. Naſcitur autem fructus, quem à ſimilitudine, clauum vocitant. Ex ſummis,ſingulis ramuſculis,corolla primùm,tum in ea flos haud alius,quàm mali aurei acies,ceu cuſpis ipſa caryophylli.Summo ſtipiti inſidet,donec paulatim

paulatim in longum exurgens, mucronem faciat. Primo enim rubeſcit, mox verò totum ſole nigreſcit caryophyllon. Legulei autem fructum arundinibus decutiunt, ſolo ſecundum arborem tegetibus priùs ſtrato. Locorum verò indagatores caryophylli odorem per longum ſpatium in mari præſentiunt. Secundas partes tam in calefaciendo, quàm exſiccando obtinet. Tertias illi quidam aſſignarunt. Cordi, hepati, ſtomacho auxiliatur. Nauſeam leuat, quæ ab humiditate prouenit, ſed viſcera lædit. Concoctiones iuuat, tollitq; oculorum caligines, atq; viſum exacuit. Obſtruentes iocineris infarctus aperit, panos diſcutit. Halitus grauitatem emendat, ad quam rem mandi ſolet, & ore contineri ab his, quibus anima fœtet. Venerem ſtimulat: Faciei medicamentis imponitur. Vſus autem huius ad obſonia permultus.

De bdellio. CAP. VI.

BDELLIVM arborem eſſe Plinius ſcribit, in Bactriana nominatiſſimam, in Arabia etiam, Indiaq;, ac Babylone naſcentē. Dioſcorides verò Scythicæ arboris lacrymam. Erit itaq; ex ſuperioribus bdelliū, & arbor, & lacryma, & etiam lapis pretioſus, cuius mentio in ſacris Bibliorum libris, capite Geneſeos ſecundo. Super quo ferè multi diſſentiunt, ex quorum contrarijs opinionibus, quæ ſit ea arbor, nondum ſtatutum. Eſt igitur bdellij arbor, nigra, oleæ magnitudine, folio roboris, fructu caprifici, naturaq;. Gummi eius alij blochon malacham appellant, alij maldacon. Quod verum, nigrum eſt, ſordidum eſt, ac in offas conuolutum, aſpalathi odore. Hadrobolum, id eſt, craſſioris glebæ, ex India aduehi Dioſcorides aſſerit. Quod autem è Media aſportatum eſt, paraticum vocant. Probatur tranſlucidum, guſtu amarum, intus pingue in morem taurini glutinis, cùm friatur lenteſcens, ceræ ſimile, ligni autem ac ſordis omnino expers: cùm incenditur, odoratum, atq; humano vngui colore ſimile. Quod verò è Media defertur, facilius & cruſtoſius. Indicum autem humidius, & gummoſum. Aduehitur etiam è Petra Arabiæ dilucidius, & liueſcens, reſinoſum, verùm facultatibus ſecundum. Bactriano autem nidor ſiccus, multiq; candidi vngues. Galenus enim, & poſt eum Ægineta, Scythicum & Arabicum extulerunt. Adulteratur Indicum amygdala nuce, aiente Plinio, cætera verò genera, gummi, quod hic è ſcordaſti arbore dicit: ſed guſtu ac odore depræhenditur. Ita enim vitiatum, non perinde guſtui amaritudinem repræſentat, nec vſqueadeò cùm incenditur, odoratum. Colore item, ac pondere, quod neq; grauius, neque leuius eſſe debeat. Pretium in ſyncero, Plinij tempeſtate, in libras decem terni. Eſt autem bdellio vis & natura emollire, calfacere, & euocare. Arabico ad gutturoſorum (autore Galeno) tumores, quos bronchocelas vocant, & hydrocelas, id eſt, aquoſos ramices, vel, vt alij interpretantur, hernias humidas, vtuntur. Saliua matutina, ieiunaq; ſubigunt, vt emplaſtri formam accipiat: Et hoc iſtud bibitum renum calculos frangere peculiariter creditur. Vrinam cit, & vuluæ ſpiracula appoſitu, & ſuffitu aperit, & crudo-

rum

rum flatuum diſcurſus, laterum etiam dolores, & rupturas perſanat. Tuſſientibus inſuper, & à venenatis percuſſis vtiliſſimè datur. Celſo vulnera purgat. Suffitu culices & ſerpentes fugat. Addunt Mauritani hæmorrhoidibus opitulari. Ad aſſiduam, inanemq; egerendi appetentiam, quam Græci τεινεσμὸν vocant, mirè valet, concretum in grumos ſanguinem abſumit. Galenus loco bdellij muſcum arboreum ſubdit.

De nuce Indica. CAP. VII.

NVCIS Indicæ, quam recentiores caryon Indicum vocant, alij Dioſcoridem perſelatem Indicam nucem intellexiſſe affirmare auſi ſunt. Arbor palmæ Indicæ ſimilis. Fructus permagnus, vti in nucum genere, non alius eo maior reperiatur: inuolucris rotundis intectus, cortice primùm herbaceo, calloſoq;, intus verò villoſo, tenui, exteriùs tunica veſtiente, quà verò extritus & ſolutus, in capillamenta fatiſcit: orbe ſubtus capaci, & duro, triquetra forma, & triplici foramine concauo, multis loculamentis interſtructo: pingui, & dulci, cùm recens eſt, liquore, nucleo candido, carnoſo, molli. Cùm autem inueterauerit, cartilaginoſo. Sanies interim eſtur, verùm in cibis ſtomacho grauis, tametſi ſuccum noxium minimè pariat. Nam citæ corruptioni opportuna. Cùm enim vel pubet, vel adoleuit, detractis exterioribus tunicis, comeditur. Nux autem recens oleoſum liquorē diſtillat, butyro ſiue ouillo, ſiue bubulo longè melior: quod ſcilicet ſtomachum butyri modo non emolliat, nec laceſſat. Ex huius putaminibus, pocula auro, argentóve adornant, quibus diuites vtuntur. Humida in prima claſſe, & calida in ſecunda perhibetur. Ventris tineas expellit, ſemen auget, & venerem excitat: corpus reficit, & ſtrigoſum corpus impinguat. Oleum vetus per ſe lumborum flatus mulcet. Veſicæ quoq; malis opitulari tradunt, & aluum ſiſtere. Hæmorrhoidibus inungitur, oleo præſertim admiſto, quod è perſicorum nucleis comprimitur.

De glande vnguentaria. CAP. VIII.

GLANS vnguentaria Latinis, Græcis verò βάλανος μυρεψική, alijs glans Ægyptiaca. Plinio & Aëtio, altero Latino, altero Græco autoribus, myrobalanos, id eſt, glans vnguentaria. Ad myrobalanum autem diſticho alluſit Martialis:

Quod nec Vergilius, nec carmine dixit Homerus,
Hoc ex vnguento conſtat, & ex balano.

Qualis autem fuerit arbos, quæ huiuſmodi glandem ferat, apud autores non bene conuenit. Dioſcorides enim dicit eam eſſe myricæ ſimilem. Liquorem modo amygdalæ amaræ effundit, quo ad vnguenta pretioſiora olei vice vtuntur: vt myrobalani nomen etiam indicat. Theophraſtus enim magnam arborem, contortam, aſpectu incorruptam, myrti folio, ſed oblongiori, fructu, & magnitudine cappari proximo, inutili quidem, verùm ſuauis odoris: cuius contuſo putamine vtuntur vnguentarij. Plinius autem folio heliotropij. Naſcitur in Æthiopia, Ægypto, Arabia, ad

Petram Iudææ oppidum, in Thebaide, & apud Troglodytas. Ex ijs autem, quæ in Arabia naſcuntur,quædam Syriaca appellatur, quæ eſt candida,contrà verò,quæ in Thebaide, nigra. Præfertur autem illa olei bonitate, verùm Thebaidis copia. Inter has enim Troglodytica vtiliſſima. Sunt præterea qui Æthiopicam ijs anteponant,nigram quidem,minimè pinguem, gracili nucleo : ſed liquore,qui exprimitur, odoratiore. Ægyptiam etenim, cuius & ipſe meminit Hippocrates, pinguiorem, ac craſſiori cortice rubentem. Et quamuis in campeſtribus, paluſtribusq; naſcatur,breuiorem tamen,& ſicciorem eſſe. E diuerſo Arabicam viridem, tenuioremq;,&,quoniam ſit montoſa,ſpiſſiorem.Longè autem Petream meliorem,ex eo, quod diximus, oppido, cortice nigro, ac candido nucleo. Arabes,inter quos Meſues,duorum generum meminerunt,maioris videlicet,ac minoris. Maius autem triquetrum, auellanæ nucis amplitudine. Minus verò ciceri ſimile. Vtriq; verò oleoſa medulla ineſt, lenis, & alba. In maiori enim nucleo fragili,leui,tenui, putamine albo. In minori autem, putamine pariter fragili, pingui, & colore in cinereo albicanti. Dioſcorides autem maioris tantùm meminit. In quo præfertur, quæ recens quæve candida ſit,ac plena,& quæ facilè ſuum corticem exuat.Medici nucleos tundunt,affuſa eis paulatim calida aqua. Cæterùm ſunt,qui dicant oleum inodorum, ſed ad ſuſcipiendos aduentitios odores aptiſſimum,& hoſpitale : quod vt olim celebre fuit,ita nunc quoque notiſſimum. Oleum autem è putaminibus fieri Theophraſtus ſcribit, quod creditu ſatis difficile fuit,etſi operosè comprimantur. Sunt etenim putamina hæc arida,à quibus liquor aliquis exprimi poſſit minime.Licet Plinius vnguentarios è putaminibus, medicos verò è medulla elicere ſcribat. Nunc certè è ſolis nucleis. Carnis ſiquidem ſucco vti vnguentarios Galenus ſcribit, qui medicis etiam ad plurima vtilis ſit. Facultate enim calidus,& ſiccus claſſe ſecunda, vt Græcis recentioribus placuit.Reliquæ autem partes,vnde expreſſus ſuccus,terreſtres ſunt,duræ,atq; amaræ.Adſtringendi enim,& incidendi vi pollent,cum quadam abſterſione : proinde abſtergentem ſimul,atq; incidentem,contrahentemq;,ac ſtipantem virtutem habent : obq; eam cauſam, denarij vnius pondere, cum mulſa aqua, vomitiones cit. Sæpe etiam inferiùs per aluum copiosè ſubducit. Cum poſca verò,extis laxandis accommoda. Varos, lentigines, cutis vitia, vt cùm diſcolorata, ſole æſtiuo fuerit, & vultus eruptiones omnes, cum aceto,alijs lotio, emendat. Nigras verò cicatrices,vitiligines, addito nitro, ad pruritum deinde facit, & pſoram, ac lepram comminuit. Manantia vlcera,& puſtulas vlceroſas, carniſq; omninò excreſcentias reprimit, præſertim cum aceto decocta. Iocineri indurato confert. Lienem ſoluere autor eſt Aëtius, præcipuè verò addita farinarum exſiccantium aliqua, veluti loliacea, aut orobina. Alij verò in hunc vſum in poſca tritam drachmæ pondere deſumendam præbent, & ad hanc rem eidem parti,emplaſtri modo, cum loliacea farina imponitur. Contra lienis dolores Celſus hoc remedio vtitur. Sic enim quinto libro ait: At ſi lien torquet, glandis, quam balanum Græci vocant, cortex & nitrum paribus portion

portionibus contunduntur, refperguntur q; aceto acerrimo, vbi cerati craſſitudinem habent, linteo anteà in aqua frigida madefacto illinuntur, & ſic imponitur, ſupraq; farina hordeacea inijcitur, ſed manere ibi non ampliùs ſex horis debent, ne lienem abſumant, ſatiusq; eſt id bis aut ter fieri. Cum erui verò farina, & aqua mulſa, padagris illinitur. Cùm autem hepar, aut ſplenem hoc medicamento purgare decreueris, cum aceto exhibebis, ne ſtomacho noceat. Nam illo tã extra, illita quàm intus aſſumpta, gaudet. Venerem moratur. Ventriculi humores purgat, aurium doloribus, ac tinnitibus, ex anſerino adipe infuſum. Vbi autem maiori adſtrictione indigebimus, cortex omnino efficacior. Arabum verò præcipuè Meſuis, de fructus nucis vnguentariæ, quam ben vocant, vi, hæc fuit ſententia. Maioris verò generis (duo enim, vt ſuprà dixi, poſuit) fructus incidit, abſtergit, aperit, minuit, & purgat, viſcera tamen commouet, & ventriculum ſubuertit, ob illius vim acris humiditatis, & excrementitiæ: At minoris, virtus aſperior, longeq; periculoſior. Nam vſqueadeò humores deturbat, commouetq;, vt animæ ſæpe deliquium faciat. Ideoq; in alios vſus, quàm in vnguenta & cataplaſmata non recipiendus. Maioris autem noxam minui hi dicunt, ſi igne torreatur. Nam ignis calore, exuberans humiditas hebeſcit, quæ vomitionem mouebat, vt propterea medicamentum tantùm vomitorium conficeretur. Nonnulli cum aniſi & fœniculi ſemine decoquunt: vt hac ratione ingenita nocens vis deprimatur. Potu enim pituitam craſſam, vomitu, & deiectione exterit. Ideò coli cruciatibus non tam hauſtu, quàm etiam infuſus clyſteribus, maximè verò vbi morbus à pituita, & flatibus originem traxerit. Gingiuas adſtringere & è naribus ſanguinis fluxionem comprimere, nonnulli è Mauritanis aſſerunt.

De myrobalanis. CAP. IX.

EST & vnum myrobalanorum genus, & illud quidem à veterum myrobalanis differens, & priſcis incognitum, potiùs in prunorum, aut pomorũ genere ponendum, quum antiqui oſſibus careant. Mauritanorum inuentum eſt: à quibus recentiores Græci accepiſſe par eſt dicere. De arboris autem effigie nil apud autores reperi, niſi tantùm quod arbor hæc bifera, vt primi partus citrini vocitentur, ſecundi verò cepuli. Ex Ægypto, Syria (autore Actuario) deportantur, corporis callo compactili. Quorum alij maiores, alij verò minores viſuntur. Cæterùm poſteritas hos myrobalanos in quinq;, vel, vt alijs placet in ſex genera diſcreuit. Sed alios al js gigni arboribus obſeruauit. Quòd fructus eorum variæ & diuerſæ naturæ ſint, licet ſimili forma. Citrini, lutei, & flaui in herbaceum inclinante colore. Magni, denſa, & multa carne præditi. Qui ſi frangantur, gummoſa eſſe depræhenditur. Oſſe intus perexiguo, ideo graues, huiuſmodi eligendi. Cepuli, ſubnigri, in rubrum colorem vergentes. Carnoſi, vti etiam ob illud graues, vti in aqua ſubmergantur, cortice ſpiſſo, eò autem meliores, quò ampliores. Belerici, in Actuario beletgici, Eli-

gendi ſunt maiores,& craſſiores,ac cortice denſi,atq; ponderoſi.Emblici, Actuario empelitici. Seligendi verò ſunt, cute oſſibus inhærente, lapillorum penè figura,ampliore carne,oſſibus minutulis, graues,ac denſi. Eiuſmodi enim formæ conſpiciuntur.Indi Actuario nigri:à colore enim cæruleo vulgus Indos vocat, & Græcorum neoterici Damaſonios. Eligendi verò ſunt,oliuæ figura,ſolidi,ponderoſi,ſine nucleis.Frigidi omnes primo ordine,ſicci ſecundo.Etenim excrementa putrida exſiccando abſumunt:Molles,ac laxas indurant,& denſant partes : & multa adſtrictione cogunt. Cor,ſtomachum,reliquum quoq; totum ventriculum,& hepar roborant,vt propterea cutis colorem exhilarant:oris,ac ſudoris odorem commendant, corpus deniq; totum diu floridum, & iuuenile conſeruant. Cordis tremori conferunt,& hæmorrhoidibus proſunt,& ventriculum à bile purgant : & ab ea tertianam & cæteras febres orientes, vt illarum ardorem extinguant,præſertim autem citrini. Nam & his ſecundum genera ineſt vis medendi diuerſa. Nempe citrinorum tenuiſſimus puluis , per ſe ſolum oculorum delacrymationes ſtringit , & ab humore abundanti liberat.Cum maſtiche verò exſiccando vulnera ſanat.Cæpuli ac nigri,atram bilem & vſtam purgant. Quartanæ, lepræ, tremori, triſtitiei,& cæteris melancholicis affectibus auxilio ſunt : celeriùs enim atque valentiùs obſtruunt , quàm maceratorum expreſſum. Aſſi verò minùs purgant , verùm potentiùs adſtringunt , eoq; magis deuſtorum puluis. Emblici autem parum frigent.Prima claſſe deſiccant. Neruos,cerebrum, edendi appetitum iuuant,pituitam,& putrem ventriculum purgant : vomitum ſiſtunt : maniam reprimunt,& animæ vim,rationemq; adaugent. Viſcerum inſigniorem , & inde progredientem ſitim extinguunt. Præſtantiores maximè bellerici. Frigidi primo, ſicci ſecundo ordinibus , viribus cæteris æquales.

De nuce myriſtica. CAP. X.

NVx myriſtica , Græcis μοχοκάρυον vel κάρυον ἀρωματικὸν, vel μοχοκαρύδιον, vulgò nux odorata,vel muſcata,veteribus Græcis incognita. Apud Indos legitur , & affatim prouenire apud eos , atq; in inſula, quam Badam vocant. Qui apud eos nauigarunt , renuntiarunt. Arbore enim procera legitur, vulgari noſtræ perſici perſimili, folijs tamen anguſtioribus,flore roſeo,alij tamen iuglandi,vti nec alio modo,quàm nux iuglans prodeat. Nux candida,quæ gemino tegitur operimento,nucis iuglandis craſſamento, calyce primùm foliato, foſſili, & per extrema fimbriato, ac flaueſcente,mox lignoſo & fragili. Sub hoc verò membranula, quæ nucem reticulatim amplectitur.Hæc autem apud nos muſcatæ flos dicitur, à Mauritanis macis. Poſt enim foliorum germinationem florem ſtatim emittit. Roſarum ſylueſtrium inſtar panditur,ex medio nux erumpit, & tempore matureſcit,nuclei vice,leuibus quaſi ſtrijs, extrorſum ab vmbilico virgatus, fungoſo, nec minimè cauernoſo corpore, reliquarum nucum more,verùm coalitu intus rariore,rubris venis intercurſantibus,in-

termedis

termedijs verò candicantibus. Cùm enim recens eſt, oleoſo, & pingui ſucco madet. Sic vt in vnguentum exteri poſſit, vt ſi aculeo pungatur, nonnihil humoris remittat. Iucundiſſimum odorem ſpirat. Probatur recens, & quæ nullam ſenſerit cariem, ponderoſa, pinguis, colore in rubrũ inclinante: Contrà leuis, exuta, & nigricans improbatur. Excalfacientis, & exſiccantis naturæ eſt in ſecundo, vel etiam, vt quibuſdam Mauritanis placuit, in tertio abſceſſu. Aluum ſtringit, oris ſuauitatem commendat, & animæ fœtentis virus hebetat. Stomachum diſtendentes ſpiritus diſcutit, & illud ac iecur roborat: lentigines faciei (Græcis φάκοι dicuntur) & impetigines emendat. Lienem incremento laborantem reprimit: vrinam cit. Virtus illarum caryophylla æmulatur, vt Arabes profitentur. Recentes autem tunduntur, quibus in cacabo calefactis, prælo exprimitur liquor, qui ceræ inſtar concreſcit: fragrantiſſimum expirat odorem. Articulorum & neruorum continuis cruciatibus, ex frigore natis, perutilis.

De macere, & maci. CAP. XI.

MACER, ſiue, vt Plinius ait, macir Græcè μάκερ & ξυλομάκερ, Cortex eſt, qui ex India importatur. Alij etiam arborem illo veſtitam hoc nomine vocarunt, & tamen qualis fuerit, Plinius incompertum habuit. Nec ego alium legi, cui hæc nota fuerit. Arborem autem magnam eſſe oportet, vti ex eius cortice ſuſpicandum. Dioſcorides à Barbaris vehi ſcribit flaueſcens, craſſusq́; eſt, guſtu acerbus, cùm leui acrimonia adſtringens. Igitur exſiccat: iucundè odoratus, vt pleroſq; Indicæ odores ſua præſtantia vincat, vt etiam tenuis ſubſtantiæ coarguatur. In tertio exſiccantium ordine eſt. In caloris verò, & frigoris differentia, neutrum inſigniter efficiens. Contra cruentas excreationes, & alui fluxiones bibitur. Cœliacis & dyſentericis medicamentis vtiliter admiſcetur. Macis autem aliud à macere. Nucis muſcatæ cortex medius eſt, inter externum corticem craſſum quidem ac viridem, & alium nigrum ac ligneũ. Vtriq; enim noſtrarum nucum corticibus perſimiles, ſub quibus & ipſa nux myriſtica, vel, ſi mauis, muſcata latet. Plures enim, atq; etiam medicorum pars maior: aliud eſſe macim, aliud macerem, pluribus rationibus innitentes. Hæc enim Arabum, maximè Auicennæ, opinio, qui de iiſdem tanquàm differentibus ſeparatim ſcripſit. Serapion etiam ex Iſaaci autoritate, qui dicit macim nucis myriſticæ corticem, & alium eſſe macerem. Cæterùm Arabum macer craſſum eſt, ex calido & frigido temperatum, nucis verò myriſticæ tenuiſſimus, admodum calidus, nil, vel parum adſtringens. At nunc ex recentioribus aliqui ſunt, qui idem eſſe aſſeuerent, ſiue potiùs id vel nimia philautia, quam in improbandis aliorum opinionibus venari exiſtimant, vel ſtudio & auiditate repræhendendi, vt eſt illorum ingenium, quàm veritatis amore. Quod malum maximè inter medicos pullulat.

De caphura. CAP. XII.

APHVRA Græcis recentioribus κάφυρα, Videlicet Aëtio, Actuario, Psello, Sethio, post Dioscoridis, Plinij, & Galeni seculum inuenta. Arbor Indica, inibi in maritimis montibus nascens. Lusitani verò peragratores, ibi in insula, Burnea dicta, prouenire, retulerunt, & etiam ex regno Fansuro. Tanta vero magnitudine assurgit, vti sub eius vmbra hominum centuriæ, contra Solis ardores possint delitescere. Materie ferulacea, ac leui, quæ lacrymam, aut gummi progenerat, nominis eius arboris: cuius largioris prouentus augurium est, cùm terra motu concutitur, vel si cœlum frequentioribus fulgetris coruscauerit, aut crebrò tonitru constrepuerit. Huius verò genera permulta traduntur. Vnum in interuenijs ligni, lamellarum modo impacta figitur. Aliud autem exit foras, hæretq; arboris corticibus, rubentibus inter initia maculis, quæ postmodum vel Solis calore extolta, vel ignium vi, candescit: hanc autem Riachinam indigenæ appellant, ex nomine regis huius loci, qui primus rationem dealbandæ caphuræ adinuenit, vel, vt alijs placet, à primo huius loci rege. Hæc verò ex tenuitate, atq; bonitate cæteris alijs præstat, temporis etiam diuturnitate. Aliud atro colore est, non pellucens, crassius, duratione tantùm cedens, non etiam pretio. Aliud vilius, quod fusco colore conspicitur. Cui succedit impurius, quod assulis & fragminibus implicitum, gummi more agglutinatum, lentescit nucis amaræ tuberculo, aut fabæ, vel ciceris. Hæc autem pontificum & sacrificulorum suffimentis, veluti myrrha, aut thus, & costum cedit. At hæc omnia in duo genera rediguntur. Siquidem aut rudi caphura dicitur, quæ elaborata vocatur, quæ nullam ignis vim, aut eius ardorem, neq; experta sit, neq; senserit, vt in laminas pellucentes digesta, album contraxerit colorem. Alterum, illius est, quæ ignem, aut calorem persenserit. Legitima eius probatio est, Si calido pani superposita humore madescat, syncerae est argumentum: sin minùs, factitiæ & adulterinæ. Tertio ordine frigida est, atq; sicca, quæ maximis, & præcipitibus morbis auxiliatur. Renes, & seminaria vascula refrigerat, & semen ipsum compingit, sanguinemq; cogit. Capitis dolores, quos calor creauerit, mulcet. Inflammationes incandescentes restinguit, maximè quæ iecur malè habeant. Sanguinem naribus profluentem, cum vuæ acerbæ succo impositam sistere dicunt. Canitiem crebro vsu accelerare, ventrem supponere, ægrotationes frigidas parere, regionibus præsertim gelidis existimant: & nonnulli somnum conciliare. Verùm cauendus eius nimius vsus: quandoquidem vigilias tandem afferat, vt cùm somnũ conciliare vis, in maiores vigilias incidas. Aluum sistit, erysipelas extinguit. Contra verò gonorrhœam, & vuluæ albas fluxiones, cum succino, & nympheę aqua bibita. A putredine corpora conseruat. Fit ex ea oleum, quod caphuroleum vocitant, quo verum balsamum mentiri audent.

De santalo. CAP. XIII.

ANTALVS, siue sandalus, vtraque enim vox apud recentiores Græcos legitur. Nam prisci Græci eam ignorarunt, vt Mauritanorum

rum

rum inuentum ſit. Arbor Indica, cuius ingentes ſyluæ apud Calecutum, veluti retulere, qui illuc profecti ſunt: etſi nonnulli ex Arabibus è Syria afferri, ſcripſerint. Ingens quidem arbor, ſed cuius figuræ, nondum ſcriptum inueni. Tria eius genera poſuerunt, ex tribus arborum generibus, vt nonnullis placuit, prouenientia. Quorum primum rubrum, inodorum quidem, alterum luteum, tertium album, & à triplici illo genere pharmaculorum vulgus conditum, diatriſantalum nominat. Hoc tertium in abſceſſu frigiditatis gradum ſibi vindicat. Rubrum verò aliquantò cæteris frigidius exiſtimatur. Sicca tamen in ſecundo receſſu. Omnibus præfertur luteum, ſi pingui quodam ſcateat: & quia odorum quod rubrum eſt, ſecundas partes obtinet. Album tertiam ſibi claſſem arrogat, quòd inodorum ſit, duobus prioribus ſuauiter ſpirantibus. Quod autem ad medicam rationem attinet, cardiacos affectus, quos irrumpens bilis concitauerit, leuat. Stomachi imbecillitatem reſarcit, auxilioq́; excalfacit. Rubrum autem, propter maiorem refrigerandi, adſtringendiq́;, virtutem, priuatim humores, qui aliò defluentes, aliâs implere ſolent, ſiſtit. Gingiuas cohibet, firmatq́; ſtomachum. Album enim, & luteum ex roſacea aqua fronti impoſita, delirantibus proſunt: bibita verò æſtuanti ventriculo mirùm proſunt. Rubrum, ex ſucco ſolani, portulacæ, vel ſedi aut lenticulæ paluſtris, podagris vtiliter illinitur. Cor autem non modò roborant, ſed exhilarant ſantali omnes: vt Mauritani aliqui prodiderunt. Quare medicamentis, quæ cordi, & huius palpitationi conueniunt, miſcentur. Eam poſtremùm gratiam, ob ſui odoris iucunditatem cum medicis iniuit, vt omnes eo potiones imbuantur, vt minùs à moroſis ægrotantium palatis reſpuantur, & reijciantur.

De breſilo. CAP. XIIII.

EX India apud nos lignum vulgo breſilum dictum defertur, non multò ante tempeſtatem noſtram viſum: vt tamen integram, ac veram arboris imaginem adhuc ignoremus: quod mirum, vbi tanta copia ad nos tam longo tempore aſportata fuerit. Lignum teres & enode cernitur, libro tenui veſtitum, materie ſubtus rubra, vt nulla alia rubrior vt ob hunc ipſum colorem in pretio habita, & à nobis tantum deſiderata, infectoribus maximè, imbuendis lanis, & veſtibus expetita. Ex ea etiam atramentum ſcriptorium rubrum. Quod propterea vulgus apud Gallos roſetam vocat. Quo librarij, ductis concinniter lineis, librorum margines exornant. Hac etiam fabri lignarij, ad tenues teſſulas, ad operum pretioſorum lautitiam, & elegantiam vtuntur. Ea etiam gladiorum manubria muniuntur, & leuia tornatilia opera fabricantur. Erga verò vim medicam ſi aliquam habeat, nullus adhuc vſus. Quod autem de ea arbore dicam, nil vltrà aliud habeo.

De Gaiaco. CAP. XV.

LIGNVM

LIGNVM Gaiacum, priſcis ignotum, parum ante noſtram ætatem ab Hiſpanis ex India ad nos aduectum. Ibi enim magna copia, ſyluæ etiam integræ, maximè verò in inſula Corterato, ſic ab inuentore denominata : & apud Hiſpaniolam in Occidentem propè Americam verſam. In alijs etiam tribus interioris Oceani inſulis, quarum vni à diuo Dominico, alteri à ſancta cruce, tertiæ verò à diuo Ioanne, nomina indita ſunt. Præſtantius ex hac. Omnes ad Meridiem ſitæ. E Taprobana & Iana inſulis etiam aſportatur: ex Æthiopia etiam. Gentile nomen eſt, verùm ob miram eius in ſanada lue Hiſpanica virtutem, alia nomina ſortitū eſt. Nam nonnulli ἁγιοξύλον appellant. Alij palmam ſanctam, aut lignum Indicū. Arboris figura, ac proceritas, omnino fraxinea, & tota ramis exuberat, vt vndiq; frondes germinet, cortice coloris cinericij, folio neruoſo, plantaginis inſtar, verùm minore, atq; rotundiore, ac validiore, admodum viridi, flore luteo, fructu caſtaneæ proximo, vel, vt cæteri voluerunt, oliuæ. Plures nucem parere dicunt, trigona ſpecie, ſed vna ſui parte ſeſſili, acuto dorſo, nucleo intùs albo, ſapore caſtaneæ grato, vti ad manducandum ſeſe inuitet. Tria autem eius ligni genera eſſe dixerunt. Primum quod eſt denſius, ac craſſius, medulla nigrante, dura, vt aſciam retundat. Hæc enim pars vtilior exiſtimatur. Foris pallidum, & lineis quibuſdam ad fuſcum inclinantibus. Alterum album, magis in exteriori parte, neque tam manifeſtis lineis diſtinctum: intrinſecus etiam nigrum, verùm minore orbe. Tertium autem interiùs, & exteriùs album. Hanc verò generum differentiam, quidam improbarunt, vnam ſolam arborem perhibentes: ſed hæc trium generum diſcrimina ex arboris vel ſenio, vel iuuentute, proueniſſe, nigricante, & albeſcente, & colorem mutante materie. Eximius exiſtimatur, in quo nigri quamplurimum ineſt, & cùm pingueſcit, vt eius ſenecta in leuitate & amaritudine opinetur, ſuaui guſtu aliquantùm amareſcente, in potione verò ſubacidum. Eius vis medica eſt, vt ſanguinem purget. Aluum vomitione copioſiſſimè cit, aquas potiſſimùm eliciens. Calidum in gradu ſecundo, & tertium attingere nonnulli arbitrantur. Vis eius præcipua in ſananda ſcabie Hiſpanica. In commemoratis enim illis inſulis, morbus ille primùm natiuus, præter contagionem, per ſe illìc naſcitur : ſed ſolius fructus illius eſu ſanatur, vt facile remedium : vt quod loci natura in morbo procreando habet, idem remedium repente præbeat, arborum illarum ingenita tantùm illìc agnatio. Cuius curatio ex hoc ligno per vomitum, & ventrem, euacuando eſt. Hæc autem lues prædictarum inſularum, & aliarum regionum inueſtigatoribus, & repertoribus, primùm ad nos deportata, maiori quidem damno, quàm vtilitate horum, quæ illi ex his inſulis ad nos detulerunt. Nam hac morborum fæce totus ferè orbis poſteà labefactatus, vt longè vtilius fuerit, has regiones non indagaſſe, neq; inueniſſe. Hæc autem in Europa apud Neapolim atq; in exercitu Caroli Octaui, Francorum Regis inuictiſſimi primùm patefacta, qua Galli milites Hiſpanorum militum ſub Alphonſo Rege merentium contagione, laborarunt, vt primò

hæc

hæc lues apud nos Neapolitana paſſim vocitaretur:ſed Itali in Gallorum ignominiam, poſteà Gallicam nominarunt. Sed vtut ſit, omnes nationes totius orbis ea ſcabie afficiuntur, vt nulla regio ab ea immunis ſit: vt tandem morbus ille denominationem ſumere debeat ab eo, qui illo cruciatur, vt à Germano Germanicus, ab Italo Italicus, à Sarmata Sarmaticus, & ſic de cæteris, nuncupandus ſit. Ad nos tantùm lignum adfertur, cùm fructus propter & temporis, & loci longitudinem, ad nos anteà, quàm putreſcat, deferri minimè poſſit. Ligni ſcobe ſolum ad certum pondus decocto, vtuntur, præſcripta quadam victus & eſculenti, & poculenti ratione, in qua deſcribenda immorandum non cenſeo, cùm ſuper hac re ſpeciatim plurima, & varia plurimorum medicorum extent commentaria, maxime verò Nicolai Copi medici Pariſienſis doctiſſimi & eloquentiſſimi, cuius morte in iuuene adhuc corpore ipſa medicina plurimùm detrimenti paſſa eſt, maximè verò in ſuo Seplaſiario, quod morte præuentus in publicum emittere non valuit.

De nonnullis Indiæ alijs arboribus. CAP. XVI.

SED nunc de alijs Indiæ arboribus ex Theophraſto, & alijs, dicendum. Etenim in ea arbor quædam eſt, cuius fructus ſimilis cornis eſt. Eſt & in Bactris alia terebintho ſimilis, cæterùm pomum amygdalis vel magnitudine tantùm minus his noſtratibus, ſuauitate præſtantius: quamobrem incolæ his potius vtuntur. Hanc quidam exiſtimauere ebenum, vt Theophraſtus ait. Alij, vt Plinius, terebinthum eſſe proprij generis, potiùs quàm huic ſimilem. Eſt & alia, vnde veſtes ſuunt, quæ mori folio, totoq; corpore perſimilis, roſis cynorhodi proximè, vt ait Theophraſtus, cernitur, Plinius calyce pomi cynorhodo. Dum enim eam ſerunt, per ordines decuſſant, quare intuentibus vites apparent, vt gratior illarum ſit aſpectus. Genera arborum plura, qui Alexandri iuſſu in Indiam nauigauere milites, inuenere. Maiore parte ſine vlla appellatione, naſciq; aliquas in inſulis, platanis, populiſq; altiores, quarum nonnullæ (ait Arriano) ad triginta cubita altitudine ſeſe extollunt. Harum autem minores, & in concauis locis exiſtentes, æſtus maris omnino integit, maximarum autem cacumina ſemper conſpiciuntur, ad quas naues religantur, & vbi diſceſſerit æſtus, ad radices æquo modo annecti poſſunt. Folium autem lauri, flos violæ, odorq; eiuſdem, qui ſit ſuauiſſimus. Baccæ, vt oleis, & ipſæ odoris iucundiſſimi. Fructificant autem, & florent, circa Autumni principium, Vere autem colligitur fructus. Folia nunquam decidunt. Alias etiam marinas, tradidere, quarum frons colore algæ minutæ, in aqua viridis, exempta verò ad ſolem protinus in ſalem exareſcit: &, quod magis mirandum, arbuſculas quaſdam in alto naſci, colore cornu bubuli, ramis aſperas, & cacuminibus rubentes, quæ cùm tractantur compreſſiùs, vitri modo frangi, in igne enim iniectæ, vt ferrum candeſcere, reſtinctas verò ſuum colorem reaſſumere. Alias autem in eodem mari adnaſci, quarum fructus lupino ſimilis ſit, folia retinentes.

De nonnullis alijs Indiæ arboribus priſcis incognitis.

CAP. XVII.

SVNT & aliæ Indiæ arbores, antiquioribus minimè notæ, vt nullam appellationem apud nos adeptæ adhuc ſint, Quod verò nomen apud ſuos ſortitæ ſint,neq; ab his,qui tam Latino,quàm vulgari ſermone, maximè Hiſpanico de illis ſcripſerunt, nondum proditum. Tantùm fructuum quorundam apud eos nomenclaturam legimus, futurum aliquando vt de his, earum appellatione, naturaq; & figura, quis diligentiùs exaret,vt nobis ampliorem cognitionem adferat. Quid autem ab his nouerim, par eſt vt referam,vt nihil in mea arborum hiſtoria, quod legere potuerim, deſit. Prima autem illarum occurrit relatu ſatis digna, maximè verò quòd ſemel ſolùm in vita pariat, verùm huic moleſtiæ auxilio ſunt eius ſoboles, quæ vt ne parentis repentinam mortem diu domino damnoſam patiantur, properè aſſurgunt,ſpe futuri,ſuo incremento, prouentus, vt intra annum fructum ferant,& ob hanc rem agricultores aliò transferunt. A ſolo enim tantùm nonnihil ſupra hominis altitudinem attollitur. Folia producit quaterna,vel quina,ſurculis connexa,vſqueadeò lata, longaq;, veluti ſingula hominem,vmbra ſua,à Solis, imbriúmve iniurijs defendere poſſint.In medio autem folij aſſurgit malleolus:flores fabæ nō abſimiles: fructus autem palmi vnius, nonnunquàm ſeſquipalmi longitudine: craſſitudo verò quatuor digitorum,confertus quidem in nucis pineæ modum,ita eſt eius vbertas. Nam ſurculus ducentos pluréſve fert fructus. Triplex fructuum genus. Primum fructum nauchapalon vocant,guſtu admodum ſuauem,cordiq; plurimum conducentem. Color illi ſubfuluus,atq; tenuiſſimæ ſiliquæ,ficis noſtris ſimiles. Alter cadelapatos dicitur, eſu ſuperiori iucundior. Tertius inſuauis eſt, nec vſu aliquo comprobabilis. Toto anno vbertim leguntur,immaturi etiam,cùm domi vtiliter matureſcant. Quòd ſi eorum acerbitatem vereantur, ablaqueata planta, vt ocyus matureſcat, calcis nonnihil inijciunt. Eſt & alia arbos, quam pretioſiorem cæteris omnibus, quæ totus orbis fert, exiſtimant,tum ob eius multiplicem prouentum,tum etiam quòd vbiq; apud eos naſcatur. Quæ ſi vera ſunt,quæ ab eis,qui illam viderunt, proferuntur, certè pretioſiſſima, non ab re omnibus cenſenda erit, vt tanti propterea incolæ faciant, vt ſi ab hiſce nonnullis læſa fuerit, nunquàm cum his poſteà pacem ineat. Quod in natis ac parentibus ſolùm ſeſe ſperare ſatagunt. Sabulum maximè hæc diligit: Pangitur,& continuò producit. In arbore enim fructus & maturos,& virides,& aridos videre eſt. Nuces autem fert, caryotarum inſtar, vt in palma. Singulæ autem arbores, ducentas,aut circa,ferunt. His primùm corticem abſtrahunt,ad ignis vſum reſeruantes, qui flagrantiſſimus ex his eſt. Ex floribus verò ſericum depectunt,cuius ſtupa item ad nauium funes vtiliſſima.Sequens verò cortex,carbonum vſum præbet. Tertius autem,qui nucleum occulit, craſſitudine vnius digiti eſt. Nucleus cibatu gratiſſimus: quo adoleſcente inter hunc

ter hunc & extremum corticem aquæ ſubnaſcuntur,quæ dum diſſoluitur nux, tanta copia diffunditur,vt calices ternos, ſæpe quaternos adimpleat. Hæq; limpidiſſimæ, atque ſuauiſſimæ ſunt. Ex nucleo item quàm pinguiſsimum oleum fit. Sterilem enim ramũ circiter medium ſauciant, manè & veſperè, ad quod vulnus, tanquàm ad partem læſam, veluti in homine accidit,humor defluit, qui in appoſitum vas proſilit. Quem liquorem ſemel, atq; iterum ad ignem decoquunt, & ad vſum reponunt. Odor mirus, potum tamen cerebrum offendit: qui ſi pluſquàm ſat ſit, deſumptus fuerit,in furorem,qualis in temulentis,& lymphaticis eſt,agit. Illo, vt nos vino, vtuntur. Ex ea etiam arbore ſaccharum legitur, & eius materie ad domuum contignationes vtuntur. Viſitur & apud eos alia, caudicis arboris craſsitudo, ad pyri noſtratis inſtar. In arboris autem trunco, ſubtus frondes, fructus fert: plerunque in medio caudice,cuius craſsitudo trium palmorum, aut vnius & ſeſquipalmi, qui nuci pineæ non eſt diſsimilis. Color viridis, cùm verò matureſcit, nigreſcit, ac macreſcere videtur. Intus membranulas, inſtar mali punici,habet,in quibus incluſus fructus deliteſcit,caſtaneis perſimilis.Sapor parum abeſt,à malo cydonio, aut perſico, verùm mitior: varium tamen cùm eſtur præbet, modò mellis, modò punici. Si verò torreatur, caſtaneæ ſaporem repræſentat. Nullus alius pretioſior fructus habetur: quem incolæ ciacerum vocitant. Legitur menſe Decembri. Alia ibi eſt,folijs & caudice cydonij mali,cuius fructum carocapallium vocant, peponis figura. Qui inciſus, vinacea intus terna quaternáve,vuæ inſtar oſtendit. Reperitur & alia,cuius ſtirps magnus,fructus verò amba dicitur,nuci iuglandi ſimilis. Cum autem matureſcit,fuluo colore,itidem ac ſplendido, qui intra lignum,vt amygdalæ, includitur. Conditur autem in cadis, quo modo apud nos oliuæ. In itinere verò Indico inſula eſt Oceani Atlantici, cui Partus Sanctus,ab repertoribus nomen inditum eſt. Hæc enim arbores habet, quæ fructum ferunt ceraſo perſimilem, guſtu perſuauem, atque id in menſe Martio. Has autem ſtato anni tempore incidunt,& ſauciant:quo vulnere in ſequentem annum gummi illacrymat: quod ahenis decoctum, & deſpumatum inſtar ſanguinis efficitur,vt propterea ſanguinem draconis illi vocitent. Hæc ſunt, quæ ex peregrinationibus Indiæ circa nouas arbores, antiquis, tam Latinis, quàm Græcis, ac Arabibus & cæteris incognitas, & quas ego ex illorum, teſtimonijs, qui eas ſcriptis mandarunt, didici. Alias plures diuerſi generis illîc eſſe audiui, quarum nulla mentio in itinerarijs Indiæ adhuc habita eſt: futurum vt aliquando cuiuſdam viri doctiſsimi diligentia apud nos innoteſcant,& ſemper aliquid noui ad nos de India feratur, vt de ea erga arbores, quod de Africa circa animalia dici poſsit, Semper aliquid noui fert India.

De anacardio. CAP. XVIII.

ANACARDIVM Actuario ἀναχάρδιον, vt hæc arbos Græcis recentioribus, ex Arabibus nota fructus arboris in India, & Siciliæ montibus,qui ignis flammas eructant,& Apulia proueniẽs.

Adfertur etiam è Syria. Fructus auiculæ corculo non dissimilis, vnde nomen sumpsisse existimatur. Rubente intus cruore, quo scatet, veluti sanguine. Resiccantium autem, atq; excalfacientiũ classem huic tertiam assignant. Quamobrem iuuenibus ac biliosis, ob caloris vim interdicitur. Cerebri morbis, quos vel humida, vel frigida causa attulerit, opitulatur, neruorumq; resolutionibus auxilio est. Mentem quoq; exacuit, latentesq; sensus refricat, memoriæ iacturam resarcit, ac obliuionem discutit. Sanies verò, quæ in fructu condita manet, verrucas delet. Cutem admodum exulcerat.

De metopio, & galbano. CAP. XIX.

VNC de aliquot, post Indicas, Africæ arboribus, atque de metopio arbore, quæ galbanum, & ammoniacum lacrymas stillat. Quidam metopion, siue metopon, vt Solinus. Ferulacea arbos in Syria, & in Amano monte nascitur, & in Africa circa Cyrenen, apud Ammonis Iouis oraculum. Fert autem hæc arbos galbanum lacrymam, quam Græci χαλβάνον vocant, χ in γ versa. Nonnulli verò à colore candido dictum existimant, à quo vestis nomine. Iuuenalis:

Iuuen. sat. 2. *Cærulea indutus scutulata, aut galbana rasa.*

Martiali galbanatus dicebatur, qui galbano indutus esset. Quidam, vt Suetonius inquit, Sergio principi Galbæ nomen inditum putant, quod Hispaniæ oppidum, frustrà diu oppugnatum cùm esset, illitis demum galbano facibus succenderet. Laudatur maximè cartilaginosum, purum, minimè lignosum, & quod thuris effigiem præbeat, vt ait Dioscorides, vel, vt Plinius sentit, ammoniaci, & quod etiam ferulæ, seminisq; aliquid mistum habeat, non humidum, neq; contrà aridum, odore graui. In tertio excessu excalfacientium incipiente, aut secundo complente: in desiccando verò ex secundo incipiente secundum Galenum. Emollit, discutit, concoquit, & pus mouet, vulnera aperit. Rodit, inquiente Celso, Menses, partus non exeuntes appositu, vel suffitu attrahit. Per se autem bibitur ad tussim veterem, difficultatemq; spirandi. Ad conuulsa, suspiria, rupta quoq;. Imponitur lateris doloribus, ischiadicis, panis, furunculis, carni ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis. Dentium quoq; dolores illitu, aut cauernis impositum mitigat. Comitiales, ac vuluæ strangulatus, vertiginesq; olfactu suscitat. Contra vrinæ angustias prodest, vt vult Dioscorides. contrà, Plinius nocere scribit. Cuius diuersæ opinionis iudicium, in ea re expertis medicis, relinquo. Suffitu autem serpentes fugat, & eo perunctis, ab illorum noxa tutos conseruat, & aduersus scorpionis, murisq; aranei, ac viperæ ictum, emplastri modo, loco impositum, auxilio est. Cum melle (autore Ægineta) præbetur his, quibus data est salamandra. Adulteratur autem fabæ lomento, & ammoniaco, & sagapeno, vt voluit Secundus. Purgatur enim hoc modo: Galbanum in feruentem aquam demittito. Nam cùm aquæ calore liquefactum fuerit, sordes tunc fluitabunt, quas hac ratione facilè separare poteris. Est & modus

modus purgandi alius: Linteolo mundo colligatum, in ænea pyxide, aut fictili, ne tamen vasis imum tangat, suspendito, coopertumq; vas in aquã feruidam demittito: sic enim quoad sincerum erit, quasi per colum eliquabitur. Quod verò in eo lignosum fuerit, linteo hærebit. Permutabatur enim Plinij temporibus, in libras quinq; medicinales, hoc tantum. In Ægypto autem fit vnguentum, quod metopium proprio nomine, propter arborem quæ galbanum fert, quod illi miscetur, appellant. Ex amaris enim amygdalis, omphacino oleo, calamo, iunco odorato, cardamomo, melle, vino, myrrha semine balsami, resina, & galbano constat. Probatur odore graui, pingue, & quod magis myrrham, & cardamomum, quàm galbanum redoleat. Vehementer calfacit, aduritq;, & extrahit. Ora venarum aperit. Ad præcisos neruos, & lacertos, hernias putridas, humore contractas, efficax: rigoribus, conuulsis, præsertim quibus ceruix in scapulas deiecta est, & retrorsum contracta vtiliter datur. Sudores cit, vuluæ spiracula laxat, eiusdemq; duritias emollit. Malagmatis idem, & ceratis miscetur. In summa molliendi vim habet.

De ammoniaco, & Iouis Ammonis oraculo. CAP. XX.

RBOREM vnam ac eandem ferre & galbanum, & ammoniacum, superiori capite ostendimus, maximè verò hæc, quæ in Aphrica, & circa Cyrenen nascitur, ab arena, quæ Græcè ἄμμος dicitur, & ab Ammonis oraculo denominatum. Nam autore Mauro Seruio, cùm Liber Pater in Indiam exercitum duceret, & siti, ac æstu fatigaretur, patris sui Iouis auxilium implorauit: cui aries apparuit, quem secutus est, donec ad fontem in arenis scaturientem, peruenisset: vbi posteà patris simulacrum, cum capite arietino factum locauit. Quod ideò ibi fingitur, illo autore, quòd fatis eius sint inuoluta responsa. Frequens enim apud Græcos adagium ἄμμον μετρεῖν, id est, arenam mensurare. Quòd de his dicitur, qui in re perdifficili frustrà laborant. Quidam etiam ammoniacum gentili nomine, ab Ioue Ammone chriotleum appellant, cæteri agasyllim, siue agasyllum. Quod alij ad arborem cum eius radice attribuunt: alij hernistrum. Duo eius genera. Primum thrausma, id est, friaturam, siue fragmentum vocitant. Thuris id similitudine: quod maximè probatur. Alterum phyrama, quæ vox commistionem significat. Terram, & calculos intra se colligit. Pingue, & resinosum est. Probatur colore nitens, & castoreum odore imitans, non lignosum, nec calculosum, densum, syncerum, nullàve sorde spurcatum, gustuq; amarum. Vis eius præcipua est, vt emolliat, etiam tanta virtute, vt tophos, siue articulorum callos, quos poros vocant, & induratos lienes, strumas, ac scyrrhos, panos, & generaliter ea omnia, quæ in aliqua corporis parte cohæserint, discutiat. Visus claritati in collyrijs conuenit, atque oculorum albugines abstergit. Lienosis, idq; cum posca Ægineta exhibet. Alij lienem drachmæ pondere haustum consumere aiunt. Denarij verò pondere, cum mulsa potum, aquam educit. Suspiriosis, & orthopnoicis non nisi recta ceruice spirantibus,

comitialibúsve prodeſt. Dentium dolores lenit, efficaciùs accenſum. Cruentam vrinam deducit, genarum ſcabritiam minuit. Addunt & Mauritani, vlceribus cum myrrha impoſitum auxiliari. Carnem enim putridam exedit, & nouam generat. Oedemata ad ſuppurationem ducit. Purgantia medicamenta emendat. Lumbricos, qui Græcis ἀσκαρίδες dicuntur, pellit: menſes trahit. Pretium Plinij tempeſtate in libras aſſes quadraginta.

De malua arbore. CAP. XXI.

MAVRITANIÆ peculiaris hæc arbos, in Lixi oppidi æſtuario naſcens, vbi Heſperidum horti fuiſſe memorantur, ducentis paſſibus prope Herculis delubrum Gaditano antiquius. Altitudinis autem pedum viginti hæc proditur, craſſitudinis verò tantæ, quam nemo circumplecti valeat. Nil autem de ea amplius habeo, quod differam, nec de ea apud aliquem, quàm apud Plinium quicquam legiſſe (quod ſciam) fateor.

De euphorbio. CAP. XXII.

LIBYCA arbor euphorbiũ eſt, Iubæ Regis, in monte Atlante, iuxta Mauritaniam, tempore inuenta: quam à nomine medici ſui, & fratris Antonij Muſæ, diui Auguſti etiam medici, denominauit. Ille autem Ptolemæi pater fuit, qui primus vtriq; Mauritaniæ imperauit, ſtudiorum claritate magis, quàm duobus ſuis regnis inſignis. Cuius rei teſtimonium aliquod ipſe præbuit in vno de ea re edito volumine. Clarum quidem de eo præter cætera eius monimenta, præconium. Hæc enim arbos, ferulæ ſpeciem habet, ſi Pedario credamus. Plinius verò folijs acanthinis ſpectari ait. Illa enim acerrimo ſucco turget: cuius verò vis tanta, vt incolæ eam, cùm legunt, pertimeſcentes, excipulas ex ventriculo hœdino factas, arbori circumligent, & ſupra illas caudicem eminus contis percutiunt. Tunc enim ex plaga perinde, atque è vaſe rupto, in excipulas copioſus lactis humor proſilit. Qui tantus nonnunquam eſt, vt in terram eius vulnus eiaculetur. A cuius verò violentia quidam euphorbium vocatum autumant. Ab εὖ ſcilicet & φοβερὸν, quaſi valde metuendum. Duo ſunt ſucci genera. Vnum, erui magnitudine, ſarcocollæ modo micat. Alterum, quod in excipulis concreſcit, vitreo colore eſt, vel, vt Plinius vult, thuris effigie cernitur. Eligendum autem perſpicuum, ſiue tranſlucens, & acre, & quod ſemel linguæ admotum, diu eius feruore, os accenſum detineat, vt quicquid inde ori obiectum ſit, euphorbium planè recenſeat. Ibi, Getuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant: ſed igni diſcernitur. Quod enim ſyncerum non erit, faſtidientem odorem emittit. Vitiatur etiam ſarcocollæ, & glutini miſtione. Vis eſt excalfacere, etiam in quarto exceſſu, vt nonnullis placuit, multò calidius recens eſt, neq; prius vtendum eo, quàm per annum anteà conſenuerit. Durat enim annis quatuor vltrà hebeſcit, autore Galeno. Fabis enim & milio ſepultum vtiliſſimè conſeruatur. Eidem

deiectoria

deiectoria facultas est, autoribus Aëtio & Actuario. Aquam intercutem, duorum obolorum pondere haustum, valenter extrahit, Auicenna, & Serapione autoribus. Discutit etiam, & attrahit sanguinem in locum ab eo calefactum. Potum verò feruore suo tota die exurit: quamobrem melli collyrijsq;, habita acrimoniæ suæ ratione, miscetur. Liquor contra oculorum suffusiones inungitur, deijcitq; eas. Coxendicis doloribus prodest, potione odorata haustus. Resolutis, stupidis, tremulis, conuulsis, orisq; distentionibus, & cæteris neruorum morbis, ex frigiditate obortis, prodest, autore Mesuë. Squammas ossium eximit, eadem die impositum. Verùm eo vtentes, linamentis, aut ceratis circa ossa, omnem carnem communire oportebit. Aluum soluit, drachmis duabus, cum modico sale ex aqua, aut mulso, obolis tribus. Colicis datur, & ventrem frigidiorem habentibus. Sternutamenta excitat. Muliebrium locorum orificia (vt inquiunt Mauritani) adeò adstringit, vt fœtum exire omnino prohibeat. Manardus medicus Ferrariensis euphorbium cum mastiche, & tragacantho in pane coctum, scabie Neapolitana affectis dabat. Memoriæ aliqui prodiderunt, à serpente percussos, nihil molestum passuros, si quacunq; parte incisa osse tenus, capitis cute, dilutum euphorbij succum infuderit, vt vulnus posteà consuatur.

De thya, siue trogete. CAP. XXIII.

THYON, siue thya, vtrunq; enim à Theophrasto dicitur, Plinio etiam trogete, Cupresso similis, magis, magisq; syluestri accedens, tum ramis, tum folijs, caudice, fructuq;. Radice verò eius nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Nascitur autem circa Ammonis delubrum, & in interiore Cyrenaicæ parte. Nota enim Homero, qui illam inter odores vri tradit, in delicijs Calypsus. Magno illorum errore, qui in ea voce, omnia odoramenta conciperent, cum & ille vno ac eodem versu, & cedrum, & laricem nominauerit, vt solùm de arboribus meminisse existimandum sit. Inducit enim libro Odysseæ quinto, Mercurium Iouis mandato, Calypsus antrum petijsse, & thyæ, cedriq; combustarum arborum odorem longè persensisse. Ait enim,

- τηλόσε δ' ὀδμὴ,
κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει.

Theophrastus autem, qui primus à Magni Alexandri ætate scripsit, quæ circa vrbis Romæ quadringentesimum quadragesimum annum gesta sunt, huic arbori maximum honorem tribuit, memoratis veterum templorum contignationibus, ex thyæ materie longo æuo incorruptis: vt hæc contra vitia immortalitatem comparet. Alia est arbos eodem nomine, scribente Plinio, quæ adeò tardè germinet, vt nulla alia seriùs, ferens malum odore, & amaritudine execratum. In fructu verò, nucleos grano hordei persimiles, longiores duntaxat, ac exiliores habet. His enim præsumptis, ebrietatem arcent, alijs pomum expetitum domos decorans.

De

De loto, & fabula nymphæ in arborem lotum commutatæ.

CAP. XXIIII.

ADEM Africa, qua parte Italiam vergit, loton arborẽ gignit, quam celtim, ac fabam Græcam vocant, Seruius verò fabam Syriacam, & nunc etiam Padi accolæ. Aëtius vulgo apud Græcos anacabeam dici, & eius fructum anacabon: Itali amarenum, & pongerucum visciulum, quidam acrifolium: Galli alysam & abyserum. Præcipua circa Syrtes atque Nasamonas, & ipsa etiam familiaris Italiæ, verùm cœli, terræq;, mutata natura, succos oblita est priores. Magnitudo quæ pyro, quamquàm Cornelius Nepos, & Polybius breuem tradant. In folio incisuræ crebriores, alioquin ilicis videretur. Ligno colos niger, quo nil amarius: quod mirum, vbi fructu nil dulcius, contraria in eadem arbore natura. Plures enim eius differentiæ, & eæ maximè in fructu, cui fabæ magnitudo. Dioscorides verò pipere maiorem, & baccam esse, croci colore, sed ante maturitatem alius, sicut vuis, & alijs fructibus permultis, & post maturitatem alius. Nascitur enim myrti modo, in ramis densis, graui odore est. Spinis verò horridã Polybius se vidisse testatur. Nam Arabes duo genera posuerunt, quorum alterum spinosum sit, folio vt in rhamno virenti, verùm latiore, profundioreq;: fructu oliuæ magnitudine, rotundo, per initia candido, sed processu puniceo, fici & phœnicobalani sapore. Sunt etiam qui fructum eius post putamen esse dicunt, foris minimè carnosum, sed cutilaceum, nec tam cibo, quàm gustu dulcem. Distat autem Hesperidum lotos ab ea, quæ apud Lotophagos prouenit, qua lignorum vice ad vrendum vtuntur. Tam enim dulcis in Africa cibus, vti & terræ & genti nomen indiderit, nimis hospitalis aduenarum obliuione patriæ. Scribit enim Homerus libro Odysseæ nono, Vlyssem procellarum impetu per nouem continuos dies exagitatum, & vix decimo ad Lotophagos, hoc est, Camarineos appulsum, & tres ex socijs ad explorandam regionem præmisisse, qui loti suauitate pellecti, non sunt reuersi. Quare veritus Vlysses, ne quid mali à Lotophagis acciperet, noctu in paruam insulam ac desertam cum socijs soluit: quod testatur Ouidius,

Trist. lib. 4.

Sic noua Dulichio lotos gustata palato,
Illo, quo nocuit, grata sapore fuit.
Sentit amans sua damna ferè, tamen hæret in illis,
Materiam culpæ prosequiturq; suæ. Silius in tertio,
Spectati castris, quo succo nobilis arbor,
Et dulci pascit lotos nimis hospita bacca. Vergilius in Culice:
Inter quas impia lotos, Impia, quæ socios Ithaci mœrentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos.

Deq; hac etiam hæc Quintilianus: neq; aliter amœnioribus locis desident, quàm ij, qui traduntur à poëtis, gustu cuiusdam apud Lotophagos graminis, & Sirenum cantu deliniti, voluptatem saluti prætulisse. Scribit præterea Dionysius Afer, inter Syrtem vrbem Neapolim sitam fuisse, & à

Lotohpa

Lotophagis inhabitatam,qui benignè & clementer hoſpites exciperent, & errantem maximè Vlyſſem perhumanè, & comiter. Fingunt inſuper poëtæ nympham fugientem,in ſui nominis arborem conuerſam,quum Priapus eam comprimere vellet, atteſtante Seruio in ſecundo Georgicorum,& Ouidio in nono Metamorphoſeos:

Lotis in hanc Nymphe fugiens obſcœna Priapi
Contulerat verſos ſeruato nomine vultus.

Et vti à poëtarum fabulis ad vim medicam diuertamus, Lotos arbor exſiccat,attenuatq;,& mediocriter adſtringit:quare eius ligni ramenta vino aut aqua decocta,prout vſus popoſcerit,& pota,aut etiam clyſteribus infuſa,menſtruis,dyſentericis cœliacis, & vertigini, & comitialibus auxilio eſt.Pilos defluentes retinet,& rufat. Fructus recēs frigidus primo abſceſſu,ſiccatus verò frigidior & ſiccior:manducatus enim oris halitum commendat,ſtomacho non inutilis.Aluum adſtringit,bilem reſtinguit.Ante cibum etiam deſumptus appetentiam facit.Fit è ſcobe eius medicamentum,ex aqua myrti decocta,& ſubacta,ac in paſtillos diuiſa, dyſentericis vtiliſſimū,pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.Baccas verò cum alica contuſas,ad cibos in dolijs condiunt. Vinum quoq; & acetum exprimitur mulſo ſimile,quod vltra denos dies durare Nepos, & Polybius negant.Sunt qui biduo vel triduo id aceſcere ſcribant.Eſt & herba huius nominis,maximè in Nilo naſcens,cuius itē plures differentiæ. Qui verò loton tantùm arborem exiſtimant,vel hi,autore Homero,argui poſſunt, qui inter herbas deorū voluptati ſubnaſcentes, loton primā adnumerat.

De arboribus atlanticis, & nonnullis alijs Africæ nuper repertis. CAP. XXV.

TLAS Mauritaniæ mons non ſolùm geographia ipſa,ſed & poëtarum fabulis clarus, qua parte Africam contra verſus eſt,arboribus opimus,atque proceris opaciſſimus, quarum comæ cupreſſis ſimillimæ, & alia deniq; tota, præter odoris grauitatem. Forma enodi nitere,tenui obducuntur lanugine,ex qua addita arte,veſtes,quales bombycinæ,conficiunt. Senega regio,& regnum, in vlteriori Mauritaniæ plaga, arborem fert, verùm neq; ibi minimè frequentem, quæ continuè ſuccum deſudat, quem incolæ mignolum appellitant,& vti vberiùs effundat, arborē ſauciant, qui ſtatim effluit perinde, ac ſi aliquod viuum animal gladio percuſſum ſit. Vaſe hunc excipiunt. Color autem ſubcinericius, vt lactis ſerum referat, Huius incredibilis ſuauitas,vt æquè tamen atq; vinum inebriet:ſed veluti hoc,aqua temperatur.Qui autem recèns ex arbore effluxerit,omni vino dulcior, ſed hanc dulcedinem diutiùs aſſeruatus amittit: vt quantò longiùs,eò magis magiſq; aceſcat.Tertio quartòve die poſtquam detractus fuerit,humano generi magis idoneus,ac ſalubris. Multas alias arbores Mauritania habet, priſcis incognitas, & adhuc nobis, nondum ab his, qui eam regionem luſtrarint, deſcriptas, tametſi viſas, verùm per tranſennam,vt ipſi retulerunt.

Præfatio libri vigeſimiprimi.

NVNC de arboribus, quæ propiùs ad orbem noſtrum accedunt, vt quid certiùs de his viſu, atque experientia, vſuq; illarum nobis cognita, & multa familiaritate magis quàm de cæteris promere diſſerereq; valeamus. In quarum vi ac natura, vt in ſuperioribus, qualitatum ordinem, maximè annotare oportuit. Quo plurimum omnes inuicem differunt. Vix difficile erit, vt eadem atque ſimilis facultas in pluribus inueniatur. Et vt rem iam attingamus, qualitatum, vti caliditatis, frigiditatis, & ſic de reliquis, ordines ex ſaporibus potiſsimùm dignoſcere eſt. Cæterum omnes arborum partes, fructus quoque ipſi, aut calidæ vel ſiccæ aridæq; ac humidæ ſunt qualitatis. Quæ quidem omnes in vna quaq; planta non accedunt, neque in omnibus vnius generis partibus. Nam quædam efficacioris, aliæ imbecillioris virtutis exiſtunt. Neq; enim vnum ac eundem limitem in omnium arborum ſingulis partibus aſsignare eſt, vt longo tramite, longa via, ſeiungantur. Vt hac ratione earum facultas per ſingula in vno & altero arborum genere per aſſeſſus digeratur. Præſtat enim in vno quoque aſſeſſu, quantùm ad vſum rei medicæ ſpectat, ordines quatuor ſtatuiſſe, vt non vltrà ampliùs. Aliarum plures gradus, aliarum verò pauciores ſortiuntur. In multis autem nullus. Neque in multis rei medicæ autores diffinitum aſsignarunt: vt ſæpenumerò in his contrarij ſint. Nec enim res perfacilis, vti ſæpe differentias ſitus, regio ipſa, ætas quoque in vno & eodem genere faciat, vt plerunque ordinem addendo aut diminuendo, demutet. Calefacientium apertior qualitas. Quod autem ſic nos calefacit, non ita tamen efficaciter, vt rationali quadam demonſtratione atque ſenſu percipi poſsit, primo ordini aſsignabimus. At quod manifeſtè iam & deſiccare & refrigerare ac calefacere, vt ſic de cæteris exiſtimandum ſit, ſecundæ claſsi attribuemus. Iam enim hæc ſenſu percipiuntur. Quæ autem vehementer, ſed non idem ſummè, vt incendat, tertio aſſeſſu conferemus. Quartus verò iam planè exurit, veluti cùm cruſtas indurant. Similiter quæ ita refrigerant, vt ſi mortis habitum concilient, hoc quoque quarto aſsignatur. Siccitatis enim quartus minimè datur. In refrigerantibus

autem

autem difficilior claßium aſſertio, vti nec primi ac ſecundi facilis cognitio ſit. Nam eius qualitas, ſenſui imbecillior. Tertius extra extentionem refrigerat. Eademq́ prorſus humectantium atque exſiccantium ratio. Has etenim vires atque illarum ordines experiens medicus per ſingulas partes experiri ac metiri, ſuo ingenio ac experientia debebit. A coloribus aliquam qualitatem non eſt coniecturari. Siquidem verò in ſingulis quid calidum aut humidum, frigidum vel ſiccum inuenire eſt. Fieri tamen poteſt, vt nonnullis placet, vt in vnoquoque genere quippiam à colore dijudicetur, vt in fuluis, ruffis've aut rubeis, vt alijs magis calefaciant. Quod nonnullis minimè placet.

HORTORVM LIBER VIGESIMVSPRIMVS.

De palma. CAPVT I.

PALMAM Græci φόινικα vocant, à colore tum pomi, tum arboris: Palladius etiam cephalonem vocat. Arbor pulcherrima, vt Homerus Phœniciæ puellæ venuſtatem palmæ ramo aſſimilet. Tereti ſtipite, coma deinde variè, & circumextensè ſeſe effundente. Quamobrem à palmæ ſimilitudine dici volunt. Ramos paucos habet, ſcabro cortice, præſertim verò cùm ſeneſcit. Folia duplicia, quæ thali Polluci dicuntur, & huic ramus σπάδιξ. Sola enim arborũ fructum in ſpica habet. Quod ei ſiccitatis cauſa eſt. Sola etiam inter omnes arbores vnicum in quolibet lunæ exortu frondem germinat, vt duodecim baijs (ſic enim folia vel palmarum ramulos vocat) annum expleat. Quare Ægyptij annum exprimere volentes, vt autor eſt Horus in ſuis hieroglyphicis deſcriptionibus, palmam arborem appingebant. In palmarum autem cacumine medulla dulcis eſt, quæ cerebrum dicitur, verùm κεφαλαλγὴν, id eſt, inducens capitis dolorem. Pendent enim fructus inter folia, ab inuolucro verticoſoq́; operimento: elaten, ſiue ſpathen id vocant: ſed hoc vltimum Pollux tantùm ad balanum refert. Eſt enim palmæ cortex & florentium adhuc palmularum tegumentum, & inuolucrum, in cuius complexu

fouetur fructus, boraſſum nonnulli vocant. Sunt tamen qui elaten vel ſpathen ſpeciatim genus palmæ faciant, cuius fœtus inuolucrum ſit. Sunt item inter Græcos autores, qui primam palmæ germinationem ſpathen vel elaten, vocitent, vnde ſpathalion ramus, cui dactyli dependent. Palmæ autem fructus nunc priore ſignificatu palmulas, nunc dactylos generalius vocitant. Sunt qui caryotas, ſiue caryotidas, vel caryotum neutro genere apellitent. Statius: *- Latente palma*

Lib.1.Sylu. *Prægnantes caryotides cadebant.* Martialis:

Et notas caryotidas theatris.

Nonnulli ſpecialiùs ſecundum palmarum genus, duplex diſtinguunt. Nam Polluci maſculæ φῆν dicitur, femellæ βάλανος, & ſpatha, vnde βάλανοι dependent. Dorici ſpadica auulſum cum fructibus termitem vocant. In Cypro Syriáve in trimatu, in Ægypto quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, hominis altitudine. Quandiu enim palma nouella eſt, fructum nullo intus ligno fert. Primùm pomi caro, poſteà lignum intus naſcitur. Hoc eſt ſemen eius: Argumentum quòd paruæ ſine hoc repeariuntur in eodem palmite. Eſt autem prælongum, non vt aliud, orbiculatum, ſed cæſum à dorſo puluinata fiſſura, & in alio media, pleriſq; vmbilicatum, vnde primùm ſpargitur radix. Lignum hoc multis candidiſq; à carnibus diſcinditur tunicis, alijs verò corpori cohærentibus, laxeq; diſtans tantùm cacumini filo adhæret. Caro anno matureſcit, quibuſdam tamen in locis, vt in Cypro, etſi ad maturitatē non proueniat, dulcis tamen eſt, ac grato ſapore, non vt deuoretur corpus, verùm ſucco expreſſo, vt expuatur: Odor eidem qui & malis cydonijs.

De palmarum generibus. CAP. II.

MVLTA palmarum genera, vt nec plura, in quoq; arborum genere reperiri valeant, vt Plinius vndequinquaginta prodiderit, ſi quis omnium perſequi nomina velit, etiam barbara, vinorumq; differentias, & hæc omnia tam ex arborum, fructuumq; diſſimili forma & colore, quàm naturæ, priſci diſcreuerunt. Primum quidem genus maiori diſcrimine manifeſtum, vt aliud fructiferum, aliud ſterile ſit: & item inter fructiferarum genera multæ proceres, multæ foliorum circa totas pecticulatim fruticante aculeo, incerta tamen libidine ſeſe mitioribus miſcent. Magnitudine etiam ac figura plurimùm inter ſe differunt. Nam quædam perbreues, fruticem non excedentes. Sterile hoc. Aliubi breues, verùm cæteris fœcundiores: quippe quæ in trimatu fructificant. Humilium item aliud genus, & aliud, quod excepto cerebro viuit, & à radice iterum repullulat. Aliud pumilium, quod Theophraſtus chamæriphen, hoc eſt, abiectum, & humi repentem, folio latiore, & molli, ad vitilia vtiliſſimo, & huiuſmodi plures in Cypro, Cretaq;, multò etiam plures in Sicilia. Eſt & aliud genus humilium, quod in Ægypto prouenit, Græci chamæzelon vocāt. Quoddam genus ramorum orbe folioſum, tectorij vicem pleriſque in locis parietibus contra aſpergines præſtat. Reliquæ teretes atq; proceræ,

denſis,

densis, gradatisq; corticum, vt orbibus pollicibus: faciles enim sese ad scandendum Orientis populis præbent, vtilem sibi arboris induuijs circulum, mira pernicitate tum homine subeunte, Omnis coma in cacumine, & pomum inter ramos racemosum, vuæ atq; suis pomis vtraque natura præditum. Pelagiscum autem à cæteris differre Theophrastus scribit. Quippe quod radice perbreui constat, & virgis rectis, non in ambitum ramorum modo, verùm in latitudinem sese prodentibus. Folia acanthi, qualia sonchus habet, recta, nec recurua. Colos plantæ vniuersæ puniceus. Gades insula in finibus Beticæ. In ea nascitur arbor palmæ similis, cuius gummi vitrum infectum, gemmam ceràuniam reddit. Alterum genus Ægyptiæ palmæ, quæ ἄδιψος, quasi sine siti dicitur, quòd degustantium sitim arceat: poculum alij pomatim vertunt. Hæc plurimo humore abundat. Arbor quidem magna, minimè recta, sed contorta, myrti folio, fructu capparis, nullo intus ligno ad mandendum inutili, sed odore grato, vti cotoneo est, & eiusdem coloris. Aliud genus palmæ, priscis incognitum, oxyphœnicem à saporis acore vocant. Palmæ syluestris in India nascentis arbor est, salicis fronde virens, pruni fructu, exili, nucleo intus duro, vt hac ratione à myrobalanis differat, quòd hi nucleo careant, carne foris copiosa, ex nigro in luteum languescente, oxyphœnicum appellant. Pharmacopolæ verò tamarindum, ac si palmulam Indicam velint dicere. Nam tamar Barbaris, dactylus est. Sunt nonnulli qui fructum palmulam Thebaicam dicant.

De palmularum differentia. CAP. III.

PALMVLARVM quoq; plura genera, quorum primum à figura vel rotunditatis, vel proceritatis, vt etiam dactylos in vnum genus palmularum discreuerint, quòd humanis digitis, quos Græci δακτύλους vocant, oblonga gracilitate curuati similes sint. Multæ enim cubitum efficere, quæ gignuntur in frutice, ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, verùm maiore quàm mali amplitudine (cycas vocant) triennio maturescunt. Quædam sunt non ampliores faba. At in meridiano orbe semper frutici pomum inest. Præcipuam obtinent nobilitatem syagrorum genus, ipsum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus, sapore ferino, qui fermè in apris est: euidentissimaq; causa est nominis. Nam Græcis σύαγρος, Latinis aper est. Proximam nobilitatem margarides habent. Sunt etenim hæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis, similiores: vnde à margaritis nomen accepere. Vna earum arbos in Chora fuisse traditur. Mirumq; est, quod de his Plinius scribit, atque de eius cum phœnice aue similitudine, vt cum illa moriatur iterum ex seipsa renascatur. Eratq; dum hæc proderet (illo afferente) fertilis. Sequens autoritas sandalidum: à similitudine sandalij calceamenti generis, cuius figuram dactylus refert, vnde nomen sumeret. Iam in Æthiopiæ finibus quinq; earum, nec plures arbores fuisse Secundus scripsit, non raritate magis, quàm suauitate mirabiles. Ex his caryotæ maximæ, & cibo cele-

bres,atque vberrimæ. Aliud discrimen est à regionibus, vti ex vna plura distinguantur. Nam ex Iudæa ficciores Nicolai,sic dicti à Nicolao Peripatetico, patria Damasceno, corpore procero,necnon indecoro, facie paulò pleniore,interlucente grato decore.Quo mirùm in modum oblectatus Octauius Augustus, vt propterea huiusmodi balanos, Nicolaos appellarit, quòd ille huic eiusmodi palmulas mittere solitus erat. Autor Athenæus. Palmulas degustare ille consueuerat, vt ipse epistola apud Tranquillum testatus est: & vt ad Nicolai præcipuæ amplitudinis, quaterni enim cubiti longitudinem efficiunt.Nam quos ex his deorum honori dedit antiquitas,chydeas vocarunt.Quæ autem sapore caryotarum sunt,adelphides,quasi sorores,Iudæi vocauerunt.Ab his enim proximam suauitatem, nec tamen eandem habent. Minus speciosæ sunt. Tertium genus pateton. Nimio liquore abundant, rumpuntq; sese, etiam in sua matre, ac si calcatæ viderentur pomi ipsius ebrietate. Ex reliquo genere plebeiæ videntur. Syri & Iuba tragemata appellant. In totum arentes Thebaicæ,quemadmodum Arabicæ,exiles,macro corpore,torridæ assiduo vapore, crustam veriùs, quàm cutem, obducunt. Iudaicis, inquit Strabo,suauiores,& si duriores,nec alio tractu tota Ægypto nobiles.Has enim Statius in syluis laudauit,de quibus est intelligendum illud M.Varronis. Nam hic,autore Aulo Gellio,comœdiam scripsit,quam περὶ ἐδεσμάτων, id est, de edulijs nominauit. In qua fructus exquisitiores, & qui cæteris in suo genere essent præstantiores,& illorum domicilia compræhendit: inter quos palmulam Ægyptiam posuit. In ipsa etiam Ægypto apud Tentyram nascitur non ignobilis,de qua Iuuenalis:

Iuuen. Sat. 15. *Qui vicina colunt vmbrosæ Tentyra palmæ.*

In ipsa quidem Æthiopia friatur, tanta huius siccitas, vt farinæ modo spissetur in panem. Babylonica Theophrasto laudabilior, quàm Epirotica. Aliæ nanq; intus ligno,aliæ sine ligno:rursus & aliæ,quibus lignum durum:sunt quibus molle,nonnullis osseum:alijs lunatum, dente contra fascinantes politum: alijs breuius, longius alijs, aliquæ pluribus vel paucioribus vestiuntur tunicis. Quædam crassioribus,tenuioribúsve.Colore etiam plurimùm inter se differunt. Quidam verò balani candidi, alij nigri, cæteri flaui. In summa non pauciores in his quàm in ficis colores, maximè candidi desiderantur. Aulus Gellius in suis vigilantissimis ac lucentissimis Atticis noctibus rutilum, spadicem, phœniceum colores, συνώνυμα esse ait: & exuberantiam, ac ruboris splendorem, qualis est in palmula non admodum sole decocta significare, vnde spadicis & phœnicei nomen. Probus Leucopyrum vocari dicit,qui est albus & rufus.

De palmæ natura, & vi. CAP. IIII.

AVLVS Gellius ex Aristotelis problematum octauo,& Plutarchi Symposiorum etiam libro octauo, hanc palmæ miram naturam esse scribit, vt si supra eius lignum magna imposueris pondera,& tam grauiter vrgeas, vt præter hoc ligni genus sustineri nequeant, deorsum tamen hoc non cedat, nec intra flectatur,

recuru

recurueturq́;, vel pandatur: vt ab hoc natura pro victoria accipiatur, vt cùm palmam ferre, tribuere, præripere dicimus. Et hanc ob causam, Susiani eius generis trabibus vtebantur, & quòd non veterescant. Et vt ad rem medicam progrediamur, Palmæ partes omnes adstringunt: quamobrem stomachicis & hepaticis medicinis, siue intus, siue foris, vel sumantur, vel admoueantur accommodæ. Ramorum verò succus austerus est, ex aquea & tepida, ac frigida constans natura. Eiusdem facultatis est cerebrum esui aptum, quare multis populis cibus. Galenus encephalon vocat. Elate easdem cum cerebro vires habet: eius tamen decoctum plusquàm alia desiccat, & minimum habet humiditatis, vt propterea eo medicamentis ad putrescentia vlcera vtuntur, & ad articulos plus iustò contrahentes. Ea vtuntur vnguentarij ad spissamenta. Sistit vlcera quæ serpunt, artus luxatos confirmat. Concisa malagmatis, & cataplasmatis imponitur: suffitu partus extrahit. Eius decoctum capillos denigrat: potum verò vesicæ, renum & vuluæ maximè fluxionibus, & viscerum ventris vitijs medetur. Radicis verò vis, sed citra morsum, desiccatoria est, quippiam adstrictionis habet. Alba verò trunci medulla vel recens in cibo, vel decocta, eadem omnia, quæ elate præstat.

De palmularum vi medica. CAP. V.

INTER Saturnalia dona palmulæ mittebantur, vt testatur Ouidius:

Quid vult palma sibi, rugosaq́ carica dixi. Et Martialis:
Aurea porrigitur Iani caryota Calendis.

Nam decoctæ, quales aut Thebaicæ aut Syriacæ, aspectus iucunditate, & gustus suauitate præcellunt, vt omnia tragemata & bellaria antecedant. Nempe Proculus Iurisconsultus trigesimo tertio Digestorum libro, palmulas in dulcium legatorum appellatione cōtineri scribit. Est enim tanta musteis suauitas, vt mandendi finis non nisi cum periculo sit: vt etiam Alexandri milites in Gedrosis palmis viridibus strangulati. Quod factum alij pomi aliquo genere scribunt. Palmularum autem vis non eadem atque omnibus est. Varia etenim tam ex generibus, quàm ex pomi, vel maturitate, & cruditate est, vt non paruum sit palmularum discrimen. Recentes verò, seu virides, multò impensiùs lædunt: & hæ inflatione aluum complent: crudum quoq; humorem inducunt, & cum horrore rigorem difficulter incalentem adferunt, morbosq́; & obstructiones. Eiusmodi autem naturæ sunt omnes, quæ in regionibus frigidis nascuntur, quoniam non maturescunt. Quæ autem iam ematuruerint, mediocriter calidæ, quod alij ad secundum ordinem referunt, humidas verò ad primum. Capiti dolores faciunt, si plusquàm satis edantur. Stomacho & visceribus roborandis prosunt, tum intus sumptæ, tum foris applicatæ. Quædam mordicationem sensuum ori ventriculi inferunt. Qui enim ex pinguibus succus corpori infertur, crassu non omnino est, nec sine tenacitate. Crassus enim & glutinosus fit, cùm dulci miscetur. Ijs etenim alimentis iecur & lien obsepitur, & obstruitur.

Sicciores

Sicciores verò,ſanguinem excreantibus, ſtomachicis atque dyſentericis, vtiles, & faucium aſperitati, eſu medentur. Ad hoc enim remedium addunt,ſi cum nucleis pineis aſſumantur,bonumq́; corporis halitum conferunt,maximè verò ſi frigidum ſit temperamentum: Thebaicarum autem decoctum,ſitim in febre,quam cauſum vocant,gargarizatum ſedat. Magnopere adſtringit, & cohibet. Antiqui enim ægris pro hydromeli dabant.Vires enim à valetudine in cibo recreant.Proderunt etiam in cibo vel tritæ,& cum lacte,vel mulſo potæ, vbi quis bupreſtim deuorauerit,& iam ad periculum declinauerit.Ægyptia palma,quæ aliquid myrobalano Arabico ſimile fert,hoc adſtringit, ſitim ſedat, menſes, & aluum in vino auſtero ſiſtit,hæmorrhoidas etiam, & vulnera illitu conglutinat. Phœnicobalanus ſenſum intercipit, greſſum præpedit,linguam retardat, obſeſſis,& mentis, & corporis omnibus officijs, vt ebrietatis vitium vndequaq; imitetur. Palmulæ omnes gingiuis, dentibusq́; noxiæ. Caryotarum nuclei cæterorum more,in fictili nouo cremati,& vino reſtincti,loto cinere ſpodij vicem efficiunt,miſcenturq́; collyrijs,& calliblephara faciunt, addita nardo. Quòd ſi non iuſtam vſtionem acceperint, denuò cremandi. Vim autem adſtringendi habent. Spiracula cutis obſtruunt, faciunt ad oculorum puſtulas,& vuam, & ad palpebrarum defluuia, addita nardo. Vlcera ad cicatricem perducunt, & carnium excreſcentias reprimunt. Palmulæ autem extemplò in cados condiuntur, ni ita fiat, marceſcunt. Nam vt retortæ furnis ſint, curant Aſſyrij, more ficorum. Maſculæ in fructu culices ferunt,quemadmodum caprifici,quas alligant his, quæ ferunt, vt illinc progrediens culex, palmulas penetrans cogat matureſcere,alioquin occaſuras.

De oxyphœnico. CAP. VI.

OXYPHOENICVM nouum genus palmarum, vt ſuprà dixi,inuentum Mauritanorum, à ſeplaſiarijs vulgò tamarindum vocari ſuperius dixi. Probatur recens, ſapore dulci non exutum, ſed pingue, quod marcorem, aut tabem vetuſtate non ſentiat,nigrum,non tamen exactè lucidum,ſiue ſplendidum, cum villis ſeu radicibus miſtum, tenerum, ſyncerum. Adulteratur admiſtione carnium pomorum, verùm obſcura nigredo dolum detegit,& humor luxurians, prunorũ ſapor,& odor. Quidam ſiccos vino puro humectant, vt recentes videantur, ne frigidum ventriculum lædant. Optimè in vaſe vitreo, exactè obturato annos tres conſeruantur,ac in loco ſicciore,puro,vel perflato ſuppoſito, niſi vel exteriùs calor, vel humor putredinis initium ipſis attulerit. Exſiccant, in tertio ordine, refrigerant, & humectant in ſecundo. Ob id humorum acrimoniam reprimunt. Diſtillationes, quas bilis feruor incitauerit, refrænat,eiusq́; ſanguinis feruorem,furoremq́; compeſcit, & febres acutas, quæ lenitione indigent:arquatis auxiliatur.Sitim ſedat.humores noxios, qui in ſuperiore ventriculo coierint, deijcit. Capitis doloribus remedio eſt:cibi faſtidium abigit:appetentiam inuitat.Sedare autem vomitiones,

nauſeas,

nauſeas, ſyderationem mulcere, triſtitiam diſcutere, noxas à calore conceptas mitigare, Oribaſius autor eſt. Aluum deijcit.

De vino palmeo, & elatino, ac oleo eleatino. CAP. VII.

BABYLONIOS carmen decantare, quo tercentum & ſexaginta palmæ vtilitates docerentur, Strabo autor eſt. Inter quas verò vna eſt, vt nihil abijciat, vt ἀέφυλλος cognominari poſſit. Vinum prætereà ex ea multæ nationes faciunt, veluti Indi, qui per Auguſtum, quomodo nos vites, ſuo tempore palmam putant. Quod verò delacrymat, vaſis excipiunt: quo pro vino à triduo poſt vulneratam arborem, vtuntur. Quod enim poſt illud tempus effluit, aceſcit, acetumq; fit. Quod verò per triduum illud defluxerit, ahenis ad tertias decoquunt, efficiturq; mel ſuauiſſimum, quod ſi volunt, aquis diluunt. Ad vigeſimam autem diem defæcant, & deinde pro vino vtuntur, quod ſuauiſſimum eſt. Arabes etiam atq; Parthi, ac Orientis populi, vino palmeo vtuntur. Alia huius ratio, quod Græci phœniciten, & quod ex elate, ſiue ſpata, elatiten, vel ſpatiten vocant: idq; è palmis chydeis, id eſt, vulgaribus, & à copia vilibus, & maturis. In dolium in imo perforatum, & obſtructum, palmulas arundine picatas demittunt. Lino foramen ſit obturatum, & quadragenis ſextarijs, ternos deinde aquæ congios infundunt. Quòd ſi ipſum ita dulce non libeat, aquæ congios infundito quinque. Detracto poſt decem dies ab arundine linteo, vinum excipies, craſſum, dulceq;: reponito. Suaue quidem illud erit, ſed capiti noxium. Fluxionibus, propter vim adſtrictoriam vtile. Cœliacis, ſtomachicis, & cruenta expuentibus conuenit. Nonnulli eandem aquæ menſuram infundunt, ac exprimũt, & tertiò, quartò, quintò, ſextóve id faciunt. Quod tandem acore vitiatur. Ex caryotarum nucleis exprimitur oleum. Eleatinum verò oleum hoc modo fit: Fracta enim elate, in labrum deijcitur, & omphacinum oleum infunditur, atq; ibi triduo demittitur, mox in ſportulam omnia coniecta exprimuntur. Pares enim olei ac corticis eſſe debent. Poſteà vaſe mundo, reponendum. Similes habet cum roſaceo vires, propter quod aluum non molliat.

De platano. CAP. VIII.

PLATANVS Latinè, Græcè πλάτανος, affinitate o in u, vt ait Priſcianus, à πλάτος, quod latum eſt. Vnde quidam Platoni diuino philoſopho, nomen inditum fuiſſe ſcribunt, quòd is latis humeris præditus eſſet. Plataniſtos etiã Græci ſpacioſa loca vocant longè lateq; patentia, à platani foliorum amplitudine. Hac tamen voce Homerus, pro arbore vſus eſt. Arbor ampliſſima, folia latiſſima, & diuiſa, ricini modo habet, longo, rubroq; pediculo. Peloponneſum verò folij platani figura eſſe, propter eius receſſus & prominentias, Geographi prodiderunt. Floſculo pallido eſt. Fructus eius, pilulæ, ſcabræ, lanuginoſæ, minutæ. Nicandri verò interpres eius fructum eſſe ſphæria quædam trachæa, id eſt, orbiculos aſperos, pro-

pterea Nicandro ſphærea dicitur. Nunc de eius vi, quæ longè præſtantior, quàm pithya platanus. Hoc enim hominis liberalitas, humanum artificium, alterum verò præclarum naturæ munus, longè ſuperiori præcellentius, quod non vllis regum diuitijs, quod nulla mortalium ingenioſa manus condonare poſſit. Eſt itaq; platanus in humidiore, ac frigidiore eſſentia. Proinde folia viridia trita, & illita, non obſcurè phlegmonas naſcentes adimunt: manſa quoq; ieiunis, impetigini auxilio ſunt, vt etiam teſtis eſt hoc carmine Serenus:

Seu folio platani, quod manſum manè vorabis.

De remedijs aduerſus hunc morbum illo loco agit. Decocta verò & illita, oculorum fluxiones compeſcunt, ac illorum inflationes, & tumores leniunt. Veſpertiliones, ſcribente Æliano, ciconiarum ouis ingenita natura adeò infeſtæ ſunt, vt ea ſolo tactu ſterilia reddant. Verùm ad illarum maleficium, hac naturali etiam ingenita ſcientia remedio edocuit. Platani enim folia ſuis nidis ingerunt, vt aduolantes veſpertiliones, ſua natura, torpore compræhenſas, perniciem adferre nequeant. Scribunt & alij hoc genus animalis à ſtabulis abigi, ſi in eis folia appendantur. Decoctum verò earum, collectionibus & ſuppurationibus illinitur, & ipſa per ſe folia. Vitanda magnoperè lanugo, vel, vt alij volunt, puluis, qui in folijs inſederit. Nam ſi ſpiritu attrahatur, vtpotè valenter deſiccans & exaſperans, arteriam offendit, vocemq; lædit, ſanè etiam viſum, & auditum, ſi in aures aut oculos inciderit. Cortex magis deſiccat. Ex vino autem ſcorpionum ictus reſtringit. In aceto verò decoctus, ad dentium dolores collutione adhibetur. Crematus verò vehementiùs & deſiccat & abſtergit: eoq; ex aqua conſperſo lepras exterunt, cineremq; ſeorſum applicantes, vlcera ſordida, & humoris nimietate perdurantia, compeſcunt. Pilulæ & cortex maiorem vim exſiccandi habent. Cum aceto verò decoctæ ad dentium dolores faciunt. Tuſæ enim & cum aceto acri, magiſq; ſcillite ſanguinis expuitiones ſiſtunt. Lentigines, carcinomata, melanias quoque veteres, melle addito emendant. Virides enim cum vino potæ, denariorum quatuor pondere, omnibus ſcorpionum & ſerpentũ venenis, auxiliantur. Cinis verò harum igne vel frigore, ad ambuſta prodeſt. Fit ex his aqua & ſale maceratis, oleum, luminum cauſa.

Platani commendatio, & de aliquot eius arboris memorabilibus. CAP. IX.

PLATANVS arbor, antiquis plurimùm amabilis, atque in delicijs habita, tum maximè ob eius vmbram commendabilis, & expetita. Nam, vt inquit Paulinus,

Nam platanus ramos expandit in vmbras.

Hæc & iucundiſſima eſt, quamuis craſſa. Æſtate enim ſolem arcet, hyeme verò admittit, ob id Ouidio genialis, quaſi voluptuoſa dicta, vtpote ad delicias natas: vnde Genius deus eius folijs coronabatur. Eſt & aliud eius elogium, cùm dixit,

Metam. 13. *Nobilior pomis, Platano conſpectior alta.* Horatius in Odis:

Cur

Cur non sub alta, vel platano? Huius verò vmbra in terra Lydia delectatus Xerxes, diem integram sub ea consumpsit, nulla postulante necessitate, castraq; sua circa platanum in solitudine posuit. Eamq; monili aureo, tanquàm pellicē donauit, & Maledonium quendam, ne illius munus ab ea auferretur, delegauit. Lyciæ regionis altera, multis quippe rebus percelebris, tùm fontis peramœni societate, ac viæ militaris vicinitate, magnitudine etiam. Nempe domicilij modo caua specu, LXXX. atq; vnius pedum numeroso vertice, & vastis sese protegens ramis, atq; vmbris obtinens agros. At ne quid imagini speluncæ desit, saxea intus crepidis corona, muscosos amplectebatur pumices: adeò digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter Cos. & prouinciæ eius legatus, prodendum etiam posteris existimauerit, se intra eam cum duodeuicesimo comite epulatum, fronde ipsa affatim præbente toros, cubuitq; in illa securus quidem ab omni afflatu, ac etiam peroptans imbrium per folia crepitus. Longè itaq; lætior hæc illi fuit, quàm marmorum nitor, quàm deaurata laquearia, quàm deniq; picturæ omnis varietas. Aliud simile fuit exemplum Caij principis. Hæc enim fuit in rure Veliterno, in qua cum eo, cùm esset vmbræ pars, epulati quindecim conuiuæ. Illa laxis ramorum trabibus, largè præbente scamna, & tabulata, & etiam ministerij capace triclinio. Quam cœnam ille nidum appellauit. Iuxta Amymonæ fontem, & prope Lernam paludem, alia enata, Græcorum fabulis etiam memorabilis, quòd sub ea hydram serpentem educatam ferant: autor Pausanias: quo etiam scribente apud Messenios, à fluuio Biante longiùs stadijs viginti Platanistonis fons, sic dictus quòd ex patula platano intrinsecùs caua, aqua fluat quæ potui sit. Ab eo loco Coronam vrbem præterfluit. Et vti à naturali artificio ad humanum, & humanas diuitias deueniamus, memorabilis etiam fuit magis diuitijs quàm naturæ miraculo aurea illa platanus à Pithio Atys filio & Bithynio Cælenarumq; inhabitatore, vt scribit Herodotus, Dario donata: quam Cyrus deuicta Asia, vt autor est Plinius, inuenit. Themistocles autem dicere solitus fuerat, se apud Athenienses nulla admiratione fore, neq; aliquot honoribus ab his affici, verùm aliquo imminente periculo, ad se tanquam ad platanum, veluti à procella & tempestate vexati, aufugere, quam posteà deijcerent, & vellicarent, vt inde adagium deductum, Platano assimilis. In eos, qui cùm alicuius necessaria opera vsi fuerint, eum posteà derisui, & vilipendio habent. Socrates verò non ob aliam rem à Mileto repræhensus, autore Maximo Tyrio, quàm quòd per platanum iuraret, ac si nephas per arborē nobilem iurare esset.

Lib. Carm. 2. ode 11.

De malo Assyria, siue Medica vel citro. CAP. X.

Alvs Assyria siue Medica, è regionibus, vbi primùm nata, sic dicta: Theophrastus à Perside etiam Persicā vocitat, & Diphilus Persica pruna. Aristophanes verò grammaticus oxymela, à sapore, vt arbitror, acido, alij cedromela. Probus autem in Media rhododaphnem vocari scribit, propter Lauri similitudinem, vt suspicor, & nasci in Italia, non tamen

eiuſdem facultatis. Iuba Mauritaniæ Rex, in commentarijs quos de Libya ſcripſit, vt refert Athenæus, apud Libes μῆλον ἑσπερικὸν, & ab Hercule in Italiam tranſlatam vbi χρύσεα μῆλα διὰ τὴν ἰδέαν. Idem Athenæus libro tertio, Phaniam Ereſſium. Libro verò quinto φυτῶν dixiſſe κεδρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ κέδρου κέδριον. Ille verò ſua tempeſtate vocari malum citrium, & ſi apud vetuſtiſſimos autores citri nomen inueniri non ſit. Galenus etiam malum Medicum amplius vocari negat, ſed citrium. Probat etiam Macrobius. Idq; ex Oppio in libro de ſylueſtribus arboribus, his verbis: Citrea item malus, & Perſica altera generantur in Italia, & in Media. Et paulò pòſt de citro loquens ait: Eſt autem odoratiſſimum, ex quo interiectum veſte, tineas necat. Fertur autem venenis contrarium, quod tritum cum vino purgatione virium ſuarum bibentes ſeruat. Vides hîc (vt ille ait) & citreum vocari, & omnia ſigna poni, quæ de eo Vergilius dixit, licet nomen citri ille non dixerit. Seruius tamen Apuleium in libris, quos de arboribus ſcripſit, citans, aliud arboris genus citrum eſſe ait. Malum quidem apprimè laudatum Græcis, ac Latinis, vti Athenæo, Plinio, Solino, tum maximè Vergilio. Mirum eſt, eundem in tanto vniuerſæ agriculturæ opere ſolùm huic vni arbori incubuiſſe, ac expreſſiſſe, vbi, qualiſve ſit, cuius item poteſtatis. Quod minimè prætermiſſum ab his, qui de plantis ſcripſere, quin in omnibus generibus hæc omnia executi ſint. Satis enim illi viſum fuit, hanc ſolam ſuis munijs, propter eius vim mirandam celebraſſe, de qua ipſe ſic fatur;

Georg lib. 2.

Media fert triſtes ſuccos, tardumq; ſaporem
Fœlicis mali: quo non præſentius vllum
(Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcueruntq; herbas, & non innoxia verba.)
Auxilium venit: ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemq; ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis:
Flos apprimè tenax animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

Arbor quidem parua, folio lauro, vel vnedoni perſimili, verùm latiori, intercurrentibus, ſed leniter, ſpinis, minimè infeſtis. Flos albus, odoriferus duobus modis progeneratus: alius, cui velut colus in medio erectus eſt. Fœcundus hic. Alter, qui colo caret, atq; infœcundus. Fructus varij, differentes tum figura, tum colore, vt propterea diuerſas appellationes accommodarint. Quod autem minimum, ac rotundum, quidam hoc aurentia ab auri colore, de quibus Vergilium intellexiſſe aiunt, cùm dicit:

Ecloga 3.

Aurea mala decem miſi: cras altera mittam.

Alij ab æris colore rantia, quaſi randia, id eſt, fulua, vt Hermolao placet. Nonnulli arania, quaſi ariana, à gente. Eſt enim Arania Perſiæ regio. Multi Arantia ab Arantio Achaiæ oppido, quod pomis fertile fuit, ideò poſteri phliuta appellarunt, vt Stephanus voluit. Lacedæmonij autem menſem, in quo terra fructibus abundat, phliaſion appellarunt. Cæteri Nera-

tia, à

tia, à Neratio fortaßis inuentore. Vulgus nostrum aurengia, à colore aureo. Omnibus verò generibus color ad aurum inclinatus. Quæ verò magnitudine præstant, vt instar melonum grandia sint, orbiculata facie, poncira dicuntur. Pomum rugosum, gustu insipidum, minùs placens. Seplasiarijs propter condituram expetuntur. Melle enim & saccharo asseruant. Quæ autem colore herbaceo virent, limones appellant. Quæ verò ouata facie turbinantur, & mediocria, & cereo colore nitent, citrangula quidam dicũt, priuatim verò citrea. Quæ autem ex viridi in luteum deficiunt, citrula, & citreola vocitant. Et vt genera absoluam, quod mediocris amplitudinis est, & in quibus dentium vestigia quædam apparent, cortice rugosum, sapore gratum, pomum Adami vocant, non vbiq; vt cætera genera, obuium. Omnium semen vt pyris est. Pomum Homerus ἐιόν appellat, qua enim voce ostendit odoratũ ἐάν ἀπὸ κάλον ὀδώδει, & vestiarijs impositum, ab erosionis vitio, commodè vendicare vestes, ex Oppio suprà demonstrauimus. Quod significat Homerus, cùm dixit ἕιματα. Fingunt prætereà poëtæ hoc pomum à Tellure deo primùm editum, quando Iouis & Eunonis connubium resciuit, in nuptiarum illorum diuinitatem & gratiam, cuius odore reconciliaret inter eos amicitiam, & ob hanc rem, pomum nuptiale posteris dictum.

Natura & vis mali citrij. CAP. XI.

SVPRADICTORVM citrij omnium generum varia natura, præsertim in saporum differentia, vnde & varia in medendo vis. Limonia omnibus gustu acidiora. Aurantiorum tria obseruantur genera, dulcia, acida, vinolenta, siue mista. Acidum non editur. Paulus tamen, & Aëtius antiquos succum tantùm deglutire, & corticem ore solùm detinere, & carne vesci scribunt. Succo modò quod ad delicias attinet vtimur, cortice verò ad obsonia. Parthorum etiam proceres grana esculentis incoquunt. Et quod ad materiam medicam spectat, non eadem in omnibus partibus vis, neq; de ordine aut ex calfacientium vel infrigidantium illorum nondum apud medicos conuenit, propter saporum differentias. Limonia cæteris frigidiora, & ficciora, Aurentia cortice calidiora omnibus alijs generibus. Dulcia verò in omnibus partibus calefaciunt, aliorum succus refrigerat. Caro primo ordine refrigerat, humectat secundo: alij verò alterutrum tertio excessu aßignant, quod de acidis vltimum hoc arbitrantur. Craßi succi est, pituitæ generandæ apta, difficulter concoquitur, quare cum melle commodiùs estur. Citro nulla efficacior facultas, quàm ad pellenda venena, quod ad futura, nõ etiam iam sumpta, quidam arbitrantur: alij contrà, vt perspicuum sit amuletum, & præsentißimum contra iam ebibita. Hoc autem celebri exemplo Athenæus firmat. Scribit enim quendam Ægypti præfectũ ciuem suum hominem sanè grauem, & inter paucos sibi familiarem, narrare solitum, se aliquando nequam duos sicarios, manifesti sceleris conuictos, neci destinasse, & secundum Ægyptiorum leges, vt bestijs venenatis, atque in theatro, spectante vniuerso

populo, obijcerentur. Cæterùm dum ad ſupplicium ij deducerentur, & ante, quàm in theatrum deſcenderent, caupona quædam citri pomum manibus retinens, & comedens ab illis rogata eſt, vt illud pomum concederet:quæ eorum vicem condolens,& ſortis miſerta,liberaliter elargita eſt. Bipartitò itaq; pomo,vtriq; æquam portionem dedit,quod auidè ab his fuit deuoratum. Cumq; igitur ad deſignatum locum perueniſſent,& inter ſerpentum globos, & aſpidum venena coniecti fuiſſent, ſatis fortiter conſtiterunt, & nihil mali ab his acceperunt, vt præter omnium expectationem incolumes,ac illæſi educti ſint. Cumq; autem ea res,vt erat omnibus admirabilis, & vltra fidem humanam viſa eſſet, multis multa ſuper hac re fabulantibus,præfectus diligenti cura à militibus,qui cuſtodiæ præfuiſſent, quid homines illi egiſſent, aut quid in cibarijs ſumpſiſſent, perquiſiuit. Qui illi non niſi conſueta deguſtaſſe affirmarunt. Qui vbi de citro inter eundum comeſto reſciuit,tenui inde ſuſpicione enata, nondum ſatis firma, poſtridie alteri citria tantummodò edenda tribuit, alteri denegat.Deductis itaq; ſecundò in theatrum facinoroſis,expertum eſt,illum,qui citrum non ederat,ad primum ſtatim ſerpentis ictum concidiſſe,alterum verò illæſum remanſiſſe,tametſi quoſdam in corpore excepiſſet morſus. Scribit etiam Theopompus Clearchum Heracleotam Ponti tyrannum infinitos veneno ſuſtuliſſe,ſed longè plures,ſi populum præſtantis citrij vis latuiſſet. Igitur cum vino contra venena bibitur, vel ſemen ipſum, præſertim verò contra ſcorpionum ictus,& etiam appoſitu:per ſe menſes educit, ſed embryonem in matrice enecat. Contra ſtomachi infirmitatem non niſi ex aceto facillimè manduntur. Malum autem ipſum in iure,aut aliquo humore concoctum,ac expreſſum,ſuauem oris halitum reddit. In aqua verò decoctum, pedibus in tumore vtiliter additur.Si verò in melle decoquatur,ſua natura tabeſcentia,reſoluuntur. Ex quo iure ſi quis binos,ternósve digitos ſumpſerit,nullum nociturum venenum. Quod cum melle conditur, διακιτρίον vocatur.Ventriculum calefacit, & huius humiditatem eijcit, & cibos concoquit. Semen acidi tertiæ,alijs ſecundæ refrigerantium & exſiccantium claſſis eſt. Alij tertio calefacere aiunt.Quod de dulcibus intellexiſſe eos arbitror.Digerit ægrè ob eius amaritudinem. Cortex Aëtio in tertio abſceſſu excalfacit, deſiccat in ſecundo. Ad cibariorum concoctionem facit, & ad melancholicum humorem, & quæ ex eo fiunt triſtitias. Stomacho quoq; vtilis, ſi quis eo modicè vtatur. Cùm autem præter modum deſumitur, difficulter concoquitur. Folia verò ſiccandi, diſcutiendiq; vim repræſentant. Quod verò intus continetur,ſiue acidum,ſiue aqueum fuerit,vehementiùs refrigerat, flauam bilem reſtinguit, arcetq; peſtilentia contagia. Mirum eſt quod proditur,citria pani calido ſuperimpoſita,celeriùs putrilaginem contrahere,& in corruptionem velociùs agi:verùm illud admirabilius quod ferunt, vt ſi ſucco eius per noctem integram oculus illitus ſit,in obliquum torqueatur. Contra cimices folia ex oleo decoquuntur, & eo lectorum poſtes, & commiſſuræ inunguntur. Mala citria diutiùs illæſa adſeruantur, ſi milij aut hordei aceruis ſepeliantur. Illud vltimum

præter

prætereundum non erit,veſtem citroſam à Næuio dictam, quæ ſit (autore Feſto) à citri ſimilitudine appellata.

De malo Punico, & eius in ſacris vſu,& nonnullis eius hiſtorijs. CAP. XII.

FVIT olim malum Punicum in ſacris Hebræorum ceremonijs,lege etiam plurimùm laudatum. Nam ſacerdos ſacrum tabernaculum ingreſſurus, veſtem geſtabat, in cuius imo margine,atq; per ambitum alternatim mala Punica,& tintinnabula pendebant, non ſine myſtica ratione, vti nos docuerunt ſacri interpretes,& quo tantùm ad malum punicum ſiue granatum attinet. Quemadmodum enim eius exterius cortex,interius plura grana continet:ſic fides vna innumeros ſanctæ eccleſiæ populos conſeruat: quos tamen meritorum diuerſitas retinet. Alij quòd hoc malum concordiam denotat. Fuit etiam apud Ethnicos, in illorum diuinis percelebre. Nam prodentibus multis Græcis autoribus Hæreum templum in imo inſulæ Eubœæ memorabile fuit, præſertim verò Iunonis ſimulacro, ex auro & ebore factum, verùm memorabilius artificio, materiam longè ſuperante,Polycleti opus,cuius manuum altera,malum punicum, altera ſceptrum geſtaret.Quod autem ad mali punici geſtationem pertinet, Pauſanias ſecretiora eſſe dicit, quàm vt vllius ſermone explicari debeant,ideò prætermittenda. Et vt à ceremonijs ad hiſtorias diuertamus. Darius Xerxis pater, cùm ingens malum punicum geſtaret, à quodam interrogatus cuius nam rei granorum illius numerum deſyderaret? reſpondit tot Zopyros. Fuit enim hic vir probus Darij amiciſſimus. Ad quam rem alludit apud Lucianum Iupiter Tragœdus,cùm magis Zopyrum ſibijpſi auxiliarem amicum peroptat, quàm infinitos Babylonios. Herodotus enim aliter hanc hiſtoriam narrat,ſed nõ longè, præterquàm in nomine à ſuperiore diuerſam. Eſurus itaq; Darius mala punica, ſimul ac primum malum aperuit, à fratre Artabano percunctatus, nunquid tantundem hominum ſibi optaret, quantum illic acinorum eſſet? reſpondit ſe malle tot ſibi fore Megabylos, quàm Græciam ſubditam. Is enim illius exercitus dux fuit. Ferunt inſuper Milonem Crotoniatem inter ea,quæ fortitudinis egregia peregit facinora, malum punicum manu ita continuiſſe, vt nec conantibus eripere permiſerit, nec pomum ipſum premendo colliſum ſit. Quod amaſiam cum eo colludentem abſque vllo negocio feciſſe perhibent. Quid enim eſt, quod amor non emolliat?

Fabula Proſerpinæ à Plutone raptæ, & Agdeſtis.

CAP. XIII.

RELIQVVM eſt, vt de ſacris, & hiſtoria, ad fabulas tranſeamus. Fingunt poëtæ Plutonem, Proſerpinam adamaſſe, ac rapuiſſe.Quod cùm ignoraret mater Ceres,diu perquiſiuit:non tamen inuenit. Tandem à ſole,cui omnia diurna, ſua claritate

nota sunt, resciuit. Ioui autem raptæ etiam parenti detulit querelam, vt Plutoni præciperet, quatenus communẽ filiam sibijpsi restitueret. Quod annuit pater: hac tamen lege, vt si nihil apud inferos illa degustasset, sed huiusmodi conditionis minimè reperta est. Soluerat enim apud inferos atque in Elysio tribus mali punici granis ieiunium, vt testis Ouidius in quarto Fastorum:

Rapta tribus, dixit, soluit ieiunia granis,
Punica quæ lento cortice poma legunt.

Hic tamen in quinto Metamorphoseon septem grana sumpsisse scribit,

-At Cereri certum est educere natam.
Non ita fata sinunt: quoniam ieiunia virgo
Soluerat, & cultus dum simplex errat in hortis,
Puniceum curua decerpserat arbore pomum,
Sumptaq; pallenti septem de cortice grana
Presserat ore suo.-

Hoc autem detexit Ascalaphus Orphnes & Acherontis, vel, vt alij volunt, Stygis filius, quare in auem bubonem mutatus. Ad multas autem matris querelas, illi postremùm indultum est, vt sex menses cum illa esset, totidem cum viro Plutone. Sed id non sine quadam mythologica ratione fictum. Proserpina enim ipsa, Luna est, quæ toto anno sex mensibus crescit, sex etiam deficit: Videlicet vt per singulos menses quindecim diebus crescens apud superos, apud inferos autem deficiens esse videatur. De ea enim Lucanus intellexit, dum ait:

Quæ te detineat ætnea dapes.

Alia fabula est super mali punici arbore ex Arnobio autore, quam hîc inserere operæpretium duxi, vt nihil dignitatis, nihil tristitiæ, nihil fabulositatis, ex antiquis autoribus huic arbori supersit. In finibus autem Phrygiæ, immensæ magnitudinis petra fuit, ab indigenis Agdus vocata. Deucalion autem & Pyrrha, ex Themidis præcepto ad renouandum & hominibus & animalibus post diluuium orbem, ex hac lapides desumpserunt, ex quorum iactu Deûm mater diuinitus formata, & animata. Hæc autem in vertice Agdi obdormiuit. Iupiter enim hanc incestis cupiditatibus appetijt: sed diu obluctatus, quod cupiebat obtinere nequiuit, victus verò sperma in lapidem fudit. Qui ex lapide concepit, & post decimum mensem, editis priùs multis gemitibus peperit: & quod ex eo nascitur, materno nomine Agdestis vocatum. Huic autem robur inuictum, intractabilis ferocitas, & insana vtriusq; sexus libidine, crudelis immanitas, vt nec Deos, neq; homines, neq; cœlum ipsum, neq; terram, neq; deniq; sydera ipsa curaret verereturq;, sed & contemneret: totusq; ex matris natura saxeus, vt se nihil fore potentius crederet. Cùm verò de comprimenda, atq; imminuenda eius temeritate, atq; audacia, sæpenumerò inter Deos deliberatum fuisset, tandem hoc negotium Liber Pater suscepit. Erat autem fons illi perfamiliaris, ad quem post labores, post venationes, post denique ardores, omnemq; defatigationem, diuertere suetus fuerat, sitis maximè leuandæ gratia. Ibi merum à Libero Patre ex-

positum

poſitum immoderatius potat, vt ſtatim altiſſimo ſomno oppreſſus obdormierit. Adeſt ad inſidias Liber Pater & ſetis ſcientiſſimè complicatis, laqueum nectit quem plantæ iniecit: ex parte verò altera teſtes cum pene vinxit. Vi autem meri exolutus, cum impetu ſeſe corripit, & ſe virili membro priuat,effluente multo ſanguine,quem terra ebibit: inde naſcitur arbor mali punicæ cum pomis,quæ cùm Nana legiſſet ac in ſinu repoſuiſſet Atym concepit,vt alibi dicetur.

Mali punici deſcriptio. CAP. XIIII.

A Sacris ceremonijs,ab hiſtorijs, à poëtarum deniq; fabulis, quæ omnia tanquam plantæ quædam præconia ſunt, vt ad ipſius arboris imaginem deueniamus,locus deinde ſeſe offert,vt primùm de eius appellatione diſſeramus æquũ eſt. Malum autem hoc à Carthagine, vbi laudatiſſimum prouenire ſolet,nomen accepit: à granis verò,quæ intus pomum includit, granatum dictum,& vna pars Bethicæ in Hiſpania regionis, ab eius copia,quæ ibi prouenit, Granata nuncupata Græcis ῥοιά. Arbos caudice breui & contorto. Sunt qui primum germen erumpens rhicinum vocitent. Folio anguſto eſt & contra, quàm cæteris puniceo arboribus, calati effigie. Ob quam formam Apuleius ampullaceum vocare videtur. Omnibus verò autoribus, ſatiuæ flos, cytinus dicitur, in cuius captu, & ambitu futurum pomum iam tum continetur, & quaſi conceptus acinorum & fœtus ad maturitatem clauditur,ſic Græcis dictus:κύτος enim illis tumor eſt,quo aliquid capiat. Syluestris verò balauſtium. Plinius autem ab his diſſentiens primum pomi partum, cùm iam florere incipit, cytinum vocat,tam ſatiuæ,quàm ſylueſtris. In ipſo verò cytino floſculos ante,quàm malum ipſum prodeat,balauſtia vocat. Alij, vt Columella,& Apuleius balauſa,alij balauſtium vocauere, tantum caducum, ex Græco extorquentes, cuius plura genera, candidum, fuluum & roſaceum. Pomum rhoidia,& apyena mala Thales in lib.qui περὶ ἀπαθείας inſcribitur, vt refert Stobæus,ita homines vocabat ἀπεάχηλοι & ἄπλευροι.Bœoticis autem ſida. Nam & Side, terra Bœotia dicitur. Quo argumento Athenienſes ab Epaminonda in Sidæ regionis quæſtione victi memorantur. Nempe referente Athenæo,orta inter eos contentione, quid Sidam appellarent,Epaminondas è dextra protinus conditum depromens malum ſciſcitatus quonam modo malum hoc vocitarent. Qui rhoam reſponderunt. Sed nos,inquit, Sidam.Tegitur autem corio & membranula tenui. Feſtus hanc cicum vocat, vnde cicuratæ feræ dicuntur. Numeroſis acinorum granis intus farctis, glutinoſæ & pingui tunicæ inhærent, quæ candida eſt,communis omnibus,anguloſi. Omnibus verò ſuccus & caro,præcipuè quibus ligni parum. Hoc ſemen eſt.Totidem verò numero acinos in ſingulis pomis inuenire eſt: etiam ſi pomi amplitudo variauerit:modò ex eadẽ arbore legantur. Empedocles enim mala punica opſigona vocabat οὕνεκεν ὀψιγονέ τε σίδαι καὶ ὑπερβλοῖα μῆλα. Quo verbo videtur ſignificare tardam maturitatem. Nam niſi frigus, Solis feruidam

vim, humectam & imbecillem reddiderit, eius fructum hæc arbos non cõmodè concoquit. Porrò hæc sola arbos, vt ait Theophrastus, meliùs ac celeriùs fœtum suũ in vmbra maturat. ὑπερβλοῖα verò vocauit, à florida & viuida vi. Plinius in multa genera diuisit, vnum apyrinon vocando, ἀπύρινον Græcè, cui nucleus lignosus abest, & candidior natura est. Blandiores acini minusq; amari. Seneca autem apyrinon dici vult, non cui nulla sit nuclei durities, sed quibus minima, de quibus Martialis:

Lib. 13. *Non tibi de Libycis tuberes, & apyrina ramus:*
De Nomentanis sed damus arboribus.

Archetratus anguillam à spinis & ossibus appellauit, hoc versu, ἔγχελυς τῇ φύσει ἐστὶν ἀπύρινος μόνος ἰχθῦς. Alia eorum structura vt in fauis communis est. Nucleos verò habentium, quinq; species sunt, vt Plinius voluit, dulcia, acria, acida, vinosa, mista. Dioscorides tantùm tres posuit, dulcia, acria, acida. Galenus item tria, dulcia, acida, & austera. Quibus enim paruus nucleus inest, his natura protinus vuam & vinum, non equidem mustum aperuit: horum autem, atq; dulcium asperior cortex. Samia verò, Ægyptia distinguuntur erythrocomis & leucocomis. Corticem verò mali punici malicorium vocant, quòd vulgus ex eo coria perficere nouit. Græcis σίδιον & σίδια ῥοιῶν vel λέμματα ῥοιῶν. Est & syluestris arbor, punica malus, satiuæ non nisi pomi, foliorum, & totius corporis formæ exiguitate persimilis.

De vi medica mali punici. CAP. XV.

MALVM punicum refrigerandi, atque exsiccandi secundo ordine facultatem habet. Quare omnia genera veneris impetus excidunt, eorum in primis, qui frigidæ temperaturæ sunt: Sed non eadem in omnibus vis imperat. Nempe ex saporum discrimine vires adaugeri vel minui oportet. Nam dulce minùs refrigerat, austerum valentiùs, sicciusq; est, & stomacho magis amicum, maximè æstuanti auxiliatur. Acidum quoq; dulci magis frigefacit, ac maiorem etiam incidendi virtutem repræsentat. Easdem quoque in adstringendo facultates ex saporum differentia habet, quæ eximiæ in omnibus sunt. Dulce pectus adiuuat, succiq; boni est, nonnihil caloris habens. Sub dulcium verò appellatione apyrina veniunt, vtiliora, inflationes tamen pariunt, caloremq; gignunt, quamobrem febribus abdicantur. Acre verò vrinam cit, & ad morbos flauæ bilis, & ad ventriculi iecorisq; calores plurimùm prodest, atq; ad stomachi lancinationes, quæ propter malos humores eueniunt: ori ingrata, gingiuasq; lædunt. Vinosa medias sortiuntur vires, stomacho prosunt, duntaxat pauca, citraq; satietatem: Aluum sistunt: cauentur in vomitionibus ac bilem reijcientibus, nec acinorum carne, nec succo vtilia. In summa omne malum punicum boni succi est, & stomacho accommodatum: non nutrit tamen. Syncopi auxiliatur etiam, vt Rufus ait. Pomum verò in olla noua positum, indito operculo, ac in furno tostum, pòst contritum, & ex vino potum, aluum sistit, tormina discutit, & tineas pellit. Alij contusum, & ex tribus

tribus vini heminis, ad heminam vnam decoquunt. Dulce autem, coctum,& tritum,atq; illitum,mirabilem, multiplicemq; præstare effectum aiunt,tum ad capitis,naturaliumq; vlcera, tum ad ea, quæ totum corpus excruciant, & ad oculorum inflammationes. Nam vlcera celeriùs ad cicatricem abducit. Mala alij subcrudiora, triginta confringunt, & in dolium conijciunt,viniq; nigri ac austeri congios tres superinfundunt,quo post triginta dies ad dysenteriam vtuntur. Diuiditur etiam malum, & cœlesti aqua ternis ferè diebus madescit.Hæc enim aqua cœliacis frigida bibitur, autore Plinio. Dioscorides nucleos sic maceratos similem vim habere affirmat. Dulcis verò succus sorbitionis modo sumptus, bonum colorem facere,autor Ægineta. Acris etiam potus ventrem cit, & bilem flauam sine molestia euacuat, ventriculumq; roborat. Aduersus vulnerum dolores,& inflammationem prodest.Hippocrates autē quid æstuosum habere,vinosi minùs,austeri magis:refrigerat: Acris enim cum melle oculis illitus,acutum visum reddit, maximè autem si vulnerauerit. Cum polenta cardiacis bibendus offertur:vt propterea Hippocrates & stomachi ardoribus,ob deprauatorum multitudinem dandum præcipiat. Acidi cùm mastiche frequentiùs sumptus,nauseam, seu vomitum extenuat, iecorisq; inflammationes à violentia sedat. Fit ex acerbo malo medicamentum, quod stomatice vocatur, hoc modo : Acinos enim detracto cortice tundunt,succumq;, cum croci,aluminis scissi,myrrhæ,mellis Attici selibris ad tertias decoquunt. Alij hac ratione : Punicis multis acidis tusis, & in nouo cacabo, succo ad mellis crassitudinem cocto. Oris & genitalium vitijs vtilissimum est:ac narium, aurium purulentarum, oculorum pterygijs,& his,quæ nomas vocant,& quæ in vlceribus excrescūt, ad incipientes epiphoras,& rubras maculas, & cōtra leporem marinum, insuper & ad omnia, quæ Lycio curantur. Acini succo magis adstringunt, siccant, ac mundant. Acidorum verò cum cibis sumpti superfluitates in ventriculum defluere non sinunt. Horum etiam nuclei in sole siccati, tunc obsonijs concocti,aut in potione conspersi, aluum, stomachumq; sistunt. Aqua verò cœlesti madefacti, sanguinem excreantibus commodè bibuntur:perutiles etiam & ad sistendam aluum,& ad dysenteriorum discessus,fœminarumq; fluxiones. Aranei muris morsui acinorum dulcis decoctum, emplastri modo appositum aduersatur. Nuclei omnium sistunt:illorum verò expressus succus cum melle ad oris,sedisq; & genitalium vlcera decoquitur. Id etiam vtile ad nomas,reduuias,& ea, quæ serpendo excrescunt,ad aurium etiam dolores,& narium vitia. Scopes,inquiente Æliano, punicæ grano pereunt. Cytini miræ obseruationes,plurimorum experimentis. Adstringunt etenim,reprimuntq;, ac desiccant:sanguinolenta glutinant,omnibusq;,quibus & mala ipsa prosunt, ijdem in cataplasmatibus, ad repellendum herniam, intestini prolapsu erumpentem. Siccati verò, tritiq; excrescentes carnes cohibent. Ipsa autem trita vlceribus, quæ serpunt, putrescúntve, illinuntur, & oculorum, intestinorumq; inflammationi. Aduersantur scorpionibus. Exprimitur ex his,ac balaustijs succus, hypocistidis modo. Decocto eorum mobiles

dentes colluuntur, & gingiuæ ſanguine madentes. Memoriæ tradunt quidam, nullam oculorum lippitudinem eo anno hunc ſenſurum, qui tres quàm minimos deuorauerit. Plinius verò ad quandam magiæ ſpeciem hoc modo referre videtur, vt ſi quis vnum ex his, ſolutus omni vinculo, cinctus, & calceatus atq; etiam annuli, decerpſerit duobus digitis, pollici ſcilicet, & quarto ſiniſtræ manus, atque ita leui tactu luſtratis oculis, mox in os, ne dente contingat, additum deuorauerit, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem paſſurum eo anno. Balauſtium tingendis veſtibus idoneum, quarum color inde nomen accepit, potenter adſtringit, mira exſiccandi, & refrigerandi facultate. Vnde arefactum, & contritum, & intertriginibus, reliquisq; vlceribus obiectum, celerrimè ad cicatricem abſq; eroſione perducit, & diſtillationes cohibet: quo præſidio ad ſanguinis excreationes, ad dyſenterias, & ventris profluuia, & vteri nemo ferè medicus eſt, qui iugiter non vtatur. Potu enim menſes ſiſtit, oris vlcera, & quacunq; parte manantia ſiccauere. Tuſorum verò farina dyſentericos à morte reuocari, & aluum ſiſti quidam experti ſunt. Tanta enim priſcorum diligentia, vt nihil inexpertum reliquerint.

De malicorio, radice, & alijs eius arboris partibus, & vino. CAP. XVI.

SVCCO efficacius malicorium: etenim refrigerat, cytinis verò & acinis virtute valentius. Spiſſandi vim habet, & vrinam ciendi eiuſdem miſta galla & aceto. Decocto mobiles dentes ſtabiliri monſtrant medici. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam guſtatu moueat infantem. Ex vino autem decoctum & impoſitum, perniones ſanat. Fumo eius culices abiguntur. Inſuper eoſdem cum cytino vſus habet. Supereſt vt de radice, atq; de arboris ſpecialiùs vi medica per ſingulas partes agamus: radicis autem decoctum potu, latas ventris tineas pellit, & eaſdem euocat. Syluestris verò radix quàm tenuiſſimè trita, phalangiorum ictibus impoſita prodeſt. Quæ verò rubro cortice ſunt, denarij pondere potæ, ſomnos faciunt. Semine bibito aqua, quæ cutem ſubierit, ſiccatur. Termite mali punicæ, venenatæ beſtiæ, ſerpentes etiam fugantur: propterea, ſtibadia, toros, & attegias, hac peſtilenti lue, putant vindicari. Fit è pumicis vinum, quod rhoiten à Græca pomi appellatione, vocant. Cuius ratio ex Dioſcoride talis eſt: ex apyrinorum maturorum acinis expreſſum ſuccum ſimpliciter, aut ad tertias decoquunt, pòſt reponunt. Palladius ad medias ac lentè, dicit tamen quoſdam non excoquere, verùm ſingulis ſextarijs, mellis ſingulas miſcent, & in vaſis picatis ac gypſatis reſeruant. Facit hoc ad fluxiones interiores, & febrim cum alui profluuio exortam ſtomacho accommodatum. Aluum adſtringit, & vrinam ducit. Contra peſtilentiam in vſu vtiliter eſt. Apud Bœotias Thebas, atq; in tumulo Menœci, Creontis filij punica nata (ſcribente Pauſania) cuius pomũ ſanguineum intus colorem repræſentat. In lacu etiam Orchomeno (autore Theophraſto) frutex malo punicæ ſimilis naſcitur.

De

De cedro. CAP. XVII.

TLAS peculiari ſylua cedrorum proditur. Mons etiam citerioris Mauritaniæ,qui Anchorarius vocatur, laudatiſſimam olim dedit ſyluam, ſed iam (vt inquit Plinius) exhauſtam. Inſula etiam vltra Gades cedris refertiſſima. Naſcitur etiam in Creta,vt Vitruuius aſſerit,præſertim in Ida, vt Theophraſtus voluit, & in Cypro, vbi proceriſſimæ viſuntur, & in nonnullis Syriæ regionibus,maximè autem in Libano monte,teſte contra Appionem Ioſepho,quæ toties ſacris literis exaltata fuit. Ibi ad ædificia copioſa materie,ex qua etiam Salomonis templum, & regia exædificata. Pſaltes etiam regius, cùm quid ſuperbum deſignare voluit, ab ea comparationem ſumpſit. Siculus Arabiæ montes cedros ferre prodidit. Et vt ad eius deſignationem deueniamus, Cedrus arbor procera, & ingens, iunipero non abſimilis (de quarum differentia ſuprà dictum eſt) ligno contorto,nodoſo, ramoſoq́;, alijs frequentioribus, folio pungenti, duro, cupreſſo ſimili, vt ait Vitruuius, iuniperi modo, baccas fert myrti baccæ magnitudine,ſapore dulces,ac guſtu ſuaues, odoratasq́;, ac pulchras. Fructus cedrites. Nicandro verò fœminino genere,& diminutiua forma arceuthis:

μήδε στενεχαῖς μὴ πυλιὲ λάθοι ἠὲ κέδροιο

ἀρκευθίς.- Hæc fuit eius autoris,antiqui interpretis ſententia. Poſteriores enim in iunipero tantum vſi ſunt. Semen,cupreſſi ſimile. Quidam cedrentalem appellauere. Cedri genera duo poſuit Theophraſtus, Lyciam & Phœniciam,à regionibus,in quibus prouenirent,ſic diſtincta. Folio maximè differunt. Nam hæc folium durum,ſpinoſum,acutum habet,quamobrem ὀξύκεδρος dicitur. Ramoſa hæc,& nodis infeſta: Altera odore præſtat. Lycia autem vuam fert, quæ bryon dicitur. Galenus, & eius ſequaces,duo etiam genera poſuit,vnum fruticoſum iunipero ſimile,alterum arborem non exiguam, hanc cedrulaten vocat. Alij in maiorem & minorem diſtinxerunt,& minorē in Lyciam & Bœotiam. Vtrunq; cedri genus calfacit,ſiccatq; abſceſſu tertio. Creticam verò fœminarum incommodis auxiliari Hippocrates ſcribit, ſi cum vino, quod œnogalum vocat,ſumatur. Nonnulli tepidum interpretantur. Cedri nidore ſerpentes abigi Vergilius ait: *Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum.* Georg.3.
Baccarum autem vires moderatiores adeò vt edendo ſint. Attamen ſi liberaliùs & vberiùs ingeſtæ fuerint,caput tentant,incenduntq́;,& os ventriculi erodunt. Calfactoriam vim habent. Cum oleo verò tuſis, ſi quis inungatur,tuſſim ſanant. Menſes ex polline & pipere cient,ſiſtuntq; aluũ, ruptis vtiles, ſpaſticis, ſtranguriæ,vuluis admotæ. In vino contra lepores marinos hauriuntur. Inflammationibus,collectionibus ſumuntur. Cum cerui adipe vel medulla inuncto hominis corpore, ſerpentes fugantur. Stomacho aduerſantur. Antidotis miſcentur.

De cedria,& libris Numæ Romanorũ Regis. CAP. XVIII.

EDRVS magna, dat picem, quam cedriam vocant. Alij cedreum vel cedream,& hoc vltimum,quod in canalibus aquæ instar, pix fluit: καίω enim vro, & ὕδωρ aqua. Cedriam verò & cedreum illam crudam,& ex arbore lectam resinam esse volunt. Seruio tamen cedria dicitur, quasi καιομένης δρυὸς ὑγρὸν, id est,arboris humor ardentis. Theophrasto enim autore,lignum concisum & in furnis accensum, liquorem illum illacrymat, qui per canales aquæ modo defluit, qui & cedrinus liquor dicitur. Omnis enim quartum in caliditate attingit gradum, & subtilis admodum substantiæ,estq; in primo eorum ordine, quæ septica,id est, putredinem inducentia vocitantur,ob eximiam excalfaciendi atq; attenuandi vim. Etenim molles carnes expeditè,& indolenter, ab innata membrorum caliditate,feruore eius ad actum excitato,& adaucto, corrumpit, & exedit. At in duris corporibus plusculo tempore indiget: vix enim effectum potest consequi. Sua etiam eximia caliditate, ac siccitate, vestes, pelles quoq; corrumpit. Natura eius est, defuncta corpora conseruare, viuentia autem corrumpere:mira eius antipathia,vtpote quæ spirantibus vitam auferat,defunctis verò pro vita sit. Quamobrem quidam cadauerum vitam appellauerunt. Hac ratione, Theophrasto autore, Ægyptij quò diutiùs hominum cadauera integra & incorrupta conseruarent, ea cedrino liquore perfundebant. Nam mortuorum carnes exsiccat, simul à corruptione tuetur,superuacuum illorum humorem depascens, solida corpora haud attingens. Fœtum etiam interimit, demortuum verò clysteribus infusa eijcit & detrudit. Dioscorides etiam,ac Galenus cum suis asseclis, Paulum videlicet Æginetam, & Aëtium semper intelligo, abortum in coitu fieri tradunt,si eo anteà pudenda circumlinantur,& ad hoc medicamentum nulli secundum. Sed portentum esse Plinius ait. Mirum enim est,in tantum erga viuentia habere potentiam,vt etiam lendes, pediculos, furfures illitu enecet, & in corpore adnascentes vermes, vel, vt alij interpretantur, recti intestini ascaridas. De furfuribus enim testimonium sic præbet Serenus:

Et prodest cedro dimissus ab arbore succus.

Instillata autem cum aceto,vermes enecat: tum hyssopi decocto sibilos sonitusq; sedat. Ea etiam libri inuncti, resq; omnes aliæ à tineis, carieq; vindicantur. Ad quod propter diuturnitatem Persius allusisse videtur, dum canit:

- Et cedro digna locutus. Et Horatius in arte,

- Linenda cedro, & leui seruanda cupresso.

Plin.lib.13. cap.13. Numæ etiam libri à Cn.Terentio scriba agrum suum in Ianiculo repastinante, P.Cornelio L.F.Cethego, M.Bebio, Q.F.Pamphilo consulibus reperti. Ad quos à Numæ regno colliguntur anni DXXXV. & hos fuisse è charta:maiore etiamnum miraculo,quòd tot infossi durauerunt annis. Perhibentur enim hi libri fuisse cedrati,vt scribit Plinius. Et vt ad cedriæ vim reuertamur, discutit ea, quæ in aliqua corporis parte coierint, vt voluit Celsus. Magni ad lumina eius vsus,vt ait Plinius:ni capitis dolorem

lorem inferret. Quippe illita oculis claritatem adfert. Nam visus hebetudini ab humorum crassitie ortæ medetur, albugines, cicatricesq; abstergit. Dentium doloribus vtilissima: cauis enim indita illos frangit: quapropter eosdem cum aceto colluere prodest. Gingiuæ etiam ea perunguntur. Plinius verò, contra cæterorum sententiam hac neq; cruditatibus, neq; in gustu vti voluit, neq; dentes ex aceto colluere, & grauitati, aut aurium vermibus instillare timuit. Tonsillarum enim inflammationibus auxilio est. Ceraftæ morsibus cum sale imposita opitulatur, & contra leporem marinum, cum passo vtiliter sumitur. In elephantiasi faciliùs illinitur. Pulmonum vlcera purgat, & sanat, vnius cyathi pondere hausta. Probatur crassa, perlucida, validi odoris, quæ dum effunditur, continua, & concreta, stillicidijs coit, nec guttatim dissipata diffluit.

De oleo, & vino cedri. CAP. XIX.

FIT è cedria oleum, quod Plinius pisselæon, Vitruuius cedreum, alij κεδρέλαιον vocant. Sed hoc posterius ad baccas tantùm referunt. Hoc autem è cedria dum coquitur, velleribus, vel lanis super lebetem expansis, ad halitum veluti in pice separatur & colligitur. Cedria verò calidius, atq; tenuius, verùm minùs acre, crassius tamen, proinde mordax & maiore aperiendi facultate præditum. Ideoq; vlcera irritat, & in illis phlegmonem excitat. Ijsdem omnibus vtile, quibus cedria, priuatim autem canum, boumq;, & aliarum quadrupedum perunctum scabiem persanat, vlceraq; illarum ex tonsura à forfice facta, illita sanat, & ad cicatricem perducit, & inhærentes ricinos deturbat. Græci κρότωνας vocant. Vinum autem cedrinum ex Dioscoride hoc modo fit: Diuisos recenter cum fructu ramos proferunt. In sole enim, aut balneo, vel igne sic admouere oportet, vti sudent, & in vini congio ex sudati humoris pondo, miscere est, & post duos menses transferre, & in solata reponere. Calfacit hoc, & adstringit, vrinam ciet. Ex maioris verò cedri fructu, etiam alia ratione fit. Oportet enim in musti congio tusarum baccarum selibram miscere, & diebus quadraginta insolare, & defæcatum in vasa transferre. Quod autem è cedria fit, cedrites appellatur, cuius confectio è Dioscoride talis: Cedriam enim aqua dulci lauant, & singulas amphoras, singulis cyathis diluunt, & ita musto replent. Excalfacit hoc, extenuatq;, tussi diutinæ, vbi febris absit, accommodatum. Pectoris, laterumq;, mulierum locorum, suffocationibus vtile. Facit ad ventris lumbricos, & febrium rigores. Contra venenatos ictus auxiliatur, serpentes necat. Instillatum verò aurium doloribus medetur. In condititijs autem vinis hoc obseruare oportebit, quod semel quoad arbores in plenum dictum sit, vt vino explere tota vasa necesse sit, alioquin acescunt. Omnia item sanis hæc medicata vina inutilia. Cedro similis in Arcadia arbor, cedris nomine, quæ in Phrygia frutex est. Multi hanc cedriam & cedrulam vocauere.

De

De myrto, & Myrſines fabula, & arboribus memorabilibus quibuſdam, & adagio, Canere ad myrtum.

CAP. XX.

Canere ad myrtum prouerbio dicitur. In conuiuijs enim mos antiquus fuit, vt vnuſquiſq; ſuam cantionem cantillaret. Quòd ſi quis citharam accipere recuſaſſet, vtpote muſices ignarus, is per iocum accepto ramo vel laureo, vel myrteo, ad eum canere cogebatur. Plutarchus in primo Sympoſiorum aliter: Mos antiquus fuit, vti in principio conuiuij voce communi primùm, Deum canerent, deinde myrti ramum, quem ἄϭρκον vocarent, vnicuique traderent poſt circunlatam lyram. Alij dicunt myrtum ordine non ſolere circunduci, ſed è ſponda ad ſpondam transferri, vt poſtquàm ceciniſſet is, qui in prima ſponda primus ſedebat, ei tradebat, qui in ſecundo lecto primus accumberet. Hic rurſus tertij lecti primo. Deinde rurſum primi lecti ſecundus ſecundo, in ſecunda ſponda ſedenti, vt ad hunc modum per omnes iret. De ignaris dicitur. Libenter myrtus in ſepulcris naſcitur. Itaq; in Italia in Elpenoris tumulo primùm viſa, autore Theophraſto. Is fuit nauis Vlyſſis gubernator, & in Circeis conditus. Fingit etiam Vergilius è Polydori in Thracia ſepulcro cornum & myrtum agnatas. Ad quas cùm Æneas veniſſet, & vellet ſacrificare, & aram frondibus contegere, nixus eſt myrtum euellere, è cuius radicibus ſanguis effluxit. Myrſine Attica puella fuit, miræ pulchritudinis, veluti omnes cæteras puellas non ſolùm hac dote ſuperaret, ſed & fortitudine iuuenes omnes, quapropter Mineruæ gratiſſima. In palæſtris, ac ludis ſemper verſabatur, & vincentes coronabat. Cùm autem certamine iuuenes quoſdam ſuperaſſet, ab eis ob inuidiam interfecta, verùm Mineruæ munere, in myrtum conuerſa eſt: quam propterea Dea peramat, vt eius morte illius amicitiam non deleuerint. Apud Menandrum Synariſtuſæ his veſcuntur.

Myrti conſideratio. CAP. XXI.

Myrtvs Græcè μυῤῥίνη, & μυρσίνη & μυρίνη. Archilochus myrton vocauit, & Græci comici philaleon vt Antiphanes. Antiqui myrtum pro myrto protulerunt. M. autem Cato myrtam fœminino genere pronuntiauit, quem ſecutus M. Varro, Græcorum forſan imitatione. μυρσίνκα Arbor oleæ ſimilis, verùm ramis minoribus. Folijs etiam anguſtioribus. Fronde ſeriatim diſpoſita. Flore candido, ac odorato, ſupra fructum inſidente, baccis nigris, vel, vt voluit Ouidius, bicoloribus:

- Sylua ſubeſt bicoloribus obſita baccis.

Myrtas M. Cato vocat, Græcis μυρσινκάκκα. Piperis ſapore, quare apud antiquos antequàm piper reperiretur in vſu fuerunt, huius obtinens vicem, quodam etiam generoſi obſonij nomine inde tracto quod myrtanum vocabant. Quidam etiam eas vehementiùs tundentes reponunt, poſteà

posteà vino subigentes, in pastillos formant. Semen aromatarij myrtillum vocant, quod saccharo condiri nuper inuentum. Adnascitur myrto quid tumens, quod myrtidanum vocant, verrucosum, atq; concolor, ramos eius perinde atque manus amplectens. Post Galenum Ægineta Paulus hoc myrtida fœminino genere, atq; diminutiua forma pronuntiauit, ac si exiguam, & ex myrto paruam aliam myrtum adnascentem indicare voluerit. Tria eius genera M. Cato posuit, candidam, nigram, coniugalem, de qua suprà libro primo dictum. Hanc verò Plinius nostratem existimat. Est enim in myrto quid candidius & nigrius, virescens, quo veteres comparatione vnius ad alterum, ex coloribus duo genera, nigræ videlicet, & candidæ posuerunt. Candida montana, semen infirmius fert. Quærit Aristoteles cur nigrę myrti copiosiores sint frondes, quàm albæ: quòd scilicet generis syluestrioris sint. Indicium enim est, quòd locis incultis proueniant, nec cultura minimè mutentur. Quum enim fructus suos minùs coquere valeant, alimentum in frondem vertunt. Nunc & alia distinctio satiuæ atq; syluestris, in vtraque item latifoliæ. In syluestri verò aliud genus, quod oxymyrsine dicitur: de qua inter frutices disseretur. Rursus in satiuis topiarij, genera faciunt, Tarentinam, quæ sit folio minutiori, Nostratem, quæ patulo, Exoticam, quæ densissimo, senis foliorum versibus. Hæc in vsu non est. An autem primæua in locis publicis Romæ sata sit, & quidē memorabili augurio ambigit Plinius. Ex ea enim arbore, suffimenti genus apud antiquos habebatur. Eademq; origine aprorum sapor commendatur, plerunq; ad intinctus additis myrtis.

Myrti natura, & vis medica. CAP. XXII.

MYRTVS ex oppositis partibus constat, imperat tamen in ea frigidum terrenum, neq; omnino caret tenui substantia calida. Ideò plurimùm exsiccando pollet. Quod nonnulli ad primum ordinem. Illud autem etiam ad similem classem. Nulla verò illius pars, siue folia sint, siue fructus, siue etiam succus, quæ tam exteriùs illita, quàm interiùs sumpta, non adstringat. Rei medicæ vtilior satiua, & nigra quàm candida. Myrti verò virgæ manu gestatæ viatori, pediti in longo itinere prosunt. Satis etiam est surculum tantùm, nec ferro, nec terra contactum, secum habere, ne inguen ex vlcere contumescat. Turdus suis nidulis vti bestiolas noxias abigat, myrtum ingerit. Coturnices etiam, vt Didymus autor est, elleborum pastæ, in tantum vitæ discrimen agunt, vt distendantur, conuellanturq;, ceu vertigine correpti: illis auxiliantur myrti baccæ. Percunctatur Aristoteles cur myrtæ in manu collisæ, dulciores sentiantur, quàm si integræ remanserint? Quòd natura ipsa, myrtæ dulces sint, & intus suam dulcedinem, acinorum vuæ instar, continent: quæ vbi manu compressæ, conflictatæq; fuerint, diffusione dulciores sunt, & sentiuntur. Baccæ autem in aqua maceratæ, posteà tusæ, vt inde liquor sumatur: contra ephemerum sumptus, prodest. eadem verò si cum galla, & oleo simul conterantur, ad fluentes capillos, si capiti imponantur. Aluum enim fortiter

Q sistunt,

ſiſtunt,ſed veſicæ nocent,ſoluuntq́; calidas humẽtes exhalationes.Odorem oris commendant,vel pridiè commanducatæ. Hoc autem hemiſtichio comprobat Serenus:

Myrtusq́, emendat oris odorem.

Illarum verò decoctum in vino elixum,vlcera difficilia in extremis membris ſanat. Ex virentibus autem ſuccus expreſſus, ſtomacho, ciendæ vrinæ,& eius eroſionibus, ſanguinemq́; excreantibus accommodatus, & à ſcorpionibus,& phalangio percuſſis,& contra fungorum ſuffocationes. Alij mero potandum arbitrantur. Contra ægylopas antequàm ſuppurent,& oculorum inflammationes illinitur,capillos denigrat. Dyſenterijs verò denarij pondere datur. Folia arida plus virentibus deſiccant.Miſcetur enim his humiditas quædam, vt harum etiam decoctum non tantum deſiccet.Aduerſantur cantharidibus,bupreſtis,alijsq́; venenatis,quæ exulcerando nocent.Ipſarum enim ſuccus viperæ & colubri ictus ſanat, ſi eius libræ dimidium ſumatur. Trita verò ex aqua humidis vlceribus, & cœliacis proſunt, & omnibus membris diſtillatione laborantibus. Ex vino autem articularibus morbis, & collectionibus. In vino verò decocta,dyſentericis,& hydropicis,potui dantur. Deſiccantur etiam,& in farinam rediguntur, quæ vlceribus manantibus, & hæmorrhoyæ inſpergitur,& contra alarũ,femorumq́; ſudores atq; in febri. Perfuſiones etiam in cardiacis cohibet. Lentigines purgat, pterygia, paronychia, item ambuſta cum aceto,cœliacis vtilis,& vuluarum procidentiæ,ſedis vitijs,igni ſacro fotu. Illorum autem decoctum ad balneorum laſſitudines valet,& luxatos articulos,qui firmari nequeunt.Fouentur etiam eo,fracta oſſa,ne lapidoſam duritiem,quam Græci πῶρον dicunt,indurent.Purulẽtis etiam auribus inſtillatur,& capillos item indurat.Aceto,in quo eadem decocta fuerint,os ad dentium dolores colluitur.Exprimitur ex folijs molliſſimis in pila tuſis,vetere aſperſo vino,vel cœleſti aqua ſuccus,cuius vſus recentis eſt.Planè exſiccatus cariem ſentit,vireſq́; amittit.Colliculi autem cum flore decocti,& in nouo, atq; operto fictili, in furno cremantur, poſteà verò ex vino teruntur. Puluis hic ad omnia, quæ de foliorum farina dicimus, reponatur. Myrtidanum enim quantò cæteris ſiccius, tantò deſiccatius & adſtrictius. In vmbra autẽ ſiccatur, & multò efficacius quàm vel ſemine vel folijs. Miſcetur ceratis, peſſulis,inſidentium fomentis, cataplaſmatis,in quibus adſtringendum aliquid eſt.

De oleo myrteo. CAP. XXIII.

VCCORVM natura,præcipuam admirationem in myrto habet:quia omnium vna vini atque olei bina genera facit. Myrtei verò olei, ſiue myrtini, duplex ratio. Aut enim è myrtis,aut è folijs fit.Primum enim ſic:E nigra ſylueſtri,vel ſatiua tunduntur baccæ, aqua calida aſperſæ, moxq́; coquuntur. E folijs verò hoc modo.Tenerrima folia tuſa exprimunt,& pares omphacini olei portiones adijciunt, & carbonibus ſubijciunt, inferueſcunt, donec concoquantur, tunc quod in ſummo innatat, auferunt.

Sequens compoſitio longè facilior: priuatim enim folia ſole mactant, ac in oleum deijciunt, & quod deſuper fluitat, colligunt. Palladius verò ſic: Menſe autem Februario foliorum vnciam per olei libram vnam mittes, & per vncias decem vini veteris ſtyptici heminam, & cum oleo bullire facies. Folia idcirco vino aſperguntur, ne frangantur antequàm decoquantur. Efficacius, quod guſtu amarum, viride, oleoſum, tranſlucidum, ac planè myrtum redolens. Quinimo oleo quoq; (mirum dictu) ineſt quidam vini ſapor, ſimulq; pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, ſaccis antè perfuſis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem, patitur tranſire, deniq; ſe comitem præbet, vt præcipua commendatione liquetur. Craſſarum partium eſt, autore Galeno, multoq; efficacius cortice, & folio, ac ſemine adſtringit, & indurat: ideoq; medicamentis, quæ cicatricem obducunt, miſcetur. Gingiuis, dentium dolori, dyſenteriæ exulceratæ, appoſitu, fotuq;, & illitu iuuat: veſicis, vetuſtis vlceribus, vel in capite manantibus, puſtularum eruptionibus, ambuſtionibus. Facit ad intertrigines, rimas, condylomata, luxatos articulos, corporis ſudores, deniq; autem ad omnia, quæ vel adſtrictionem, vel denſationem deſyderant.

De vino myrtite. CAP. XXIIII.

FIT etiam è myrto vinum, cuius ratio vt de oleo, duplex eſt, vt bina etiam appellatione diſtinguatur. Primum enim myrtiten vocant, ſiue myrtidanum, myrtanum, myrtile, vel myrteum vinum, alterum verò myrſimiten, quod ex tota arbore fieret. Plinius myrtidanum, quod ex ſylueſtris myrti baccis conficitur. Hoc manus tingit. Myrtiten autem Cato ſic docet fieri: Myrtum nigram in vmbra arefacito, vbi verò iam paſſa, ſeruato ad vindemiam, in vrnam muſti condito, myrtæ ſemodium. Id oblinito. Vbi autem feruere muſtum deſierit, myrtum eximito. Aliter Dioſcorides: Baccas myrti nigras maturiſſimas deſumito, dein eas tundito, torculari verò expreſſum ſuccũ in vas diffundito. Nonnulli ad tertias decoquunt. Sunt & qui baccas prius in cratibus diſpoſitas, & ſole toſtas, tundunt, tuſarumq; ſextarijs quaternis aquæ heminas tres, viniq; veteris totidem adijciunt: poſteà verò exprimunt. Aliter Palladius: idq; bifariam: In vini verò veteris ſextarijs tribus, myrti grana confracta ſextarios vrbicos tres mittis, quæ ſint decem & nouem diebus fuſa. Poſteà autem expreſſis myrti granis, colabis, & in eo vino medium croci ſcrupulum, & folij vnũ ſcrupulum mittis, & ex mellis optimi decem libris, omnia temperabis. Aliter hic, ſed parum à ſuperiore differens. Mittes vini veteris ſextarios decem, in lagena, & baccarum myrti libras quinque miſcebis. Viginti & duorum dierum per ſpatium confuſa tranſgerunt, per quos vas quotidie conuenit agitari: tunc palmea ſporta colabis, & prædictis decem ſextarijs mellis triti pondo quinque miſcebis. Alia eſt è Columella confectio, & quidem vt illius duplex. Variata etenim eſt omnium autorum deſcriptione: tam enim diligentes fuerunt in eius confectione. Quorum duo-

rum vltimorum ſententiam ad verbum tranſcripſi, maximè verò huius. Admiratus quidem,vt in cæteris eius & eloquentiam,& diligentiam. Ait enim hic: Nigri generis baccæ cùm ſunt maturæ leguntur,& ſemina earum eximuntur, atq; ipſæ ſine ſeminibus in ſole ſiccantur, & in fictili fidelia ſicco loco reponuntur : deinde per vindemiam ex vetere arbuſto, vel ſi id non eſt, ex vetuſtiſſimis vineis amineæ bene maturæ vuæ, ſole calido leguntur, & ex his muſtum adijcitur in ſerium, & ſtatim primo die antequàm id deferueat,baccæ myrti,quæ fuerant repoſitæ,diligenter conteruntur, & totidem earum libræ contuſarum appenduntur, quot amphoræ condiri debent:tum exiguum muſti ſumitur ex ea ſeria,quam medicaturi ſumus,& tanquam farina conſpergitur, quicquid contuſum & appenſum eſt. Poſt hæc complures ex ea maſſulæ fiunt, & ita per latera ſeriæ in muſtum demittuntur, ne altera offa ſuper alteram perueniat. Cùm deinde bis muſtum deferbuerit, & bis curatum eſt, rurſus eodem modo,& tantundem ponderis baccæ (ſicut ſuprà dixi) contunditur,nec iam, vt priùs maſſulæ fiunt : ſed in labello muſtum de eadem ſeria ſumitur,prædicto ponderi permiſcetur ſic,vt ſit inſtar iuris craſſi. Quod cùm eſt permiſtum, in eandem ſeriam confunditur, & rutabulo ligneo peragitur : deinde poſt nonum diem quàm id factum eſt,vinum purgatur,& ſcopulis aridæ myrti ſeria ſuffriatur, operculumq; ſuperimponitur, ne quid eo decidat. Hoc facto poſt ſeptimum diem rurſus vinum purgatur,& in amphoras bene picatas,& bene olidas diffunditur:ſed curandũ eſt,vt cùm diffundis,liquidum, & ſine fæce effundas. Vinum aliud myrtile ſic temperato: Mel Atticum ter inferuere facito,& toties deſpumato: vel ſi Atticum non habueris, quàm optimum mel eligito , & quater, vel quinquies deſpumato. Nam quantò eſt deterius, tantò plus habet ſpurcitiæ. Cùm deinde mel refrixerit, baccas albi generis myrti quàm maturiſſimas legito,& perfricato,ita ne deteriora ſemina conteras,mox fiſcello ligneo incluſas exprimito , ſuccumq; earum , qui ſit ſextariorum ſex, cum mellis decocti ſextario immiſceto, & in lagunculam diffuſam oblinito. Sed hoc menſe Decembri fieri debebit : quo ferè tempore matura ſunt myrti ſemina. Cuſtodiendumq; erit,vt antequàm baccæ legantur,ſi fieri poteſt, ſeptem diebus, ſin autem ne minus triduum ſerenum fuerit, aut certè non pluerit:& ne rorulentæ legantur,cauendum.Multi nigram vel albam myrti baccam, cùm iam maturuerit, adſtringunt, & duabus horis eam cùm paululùm in vmbra expoſitam ſiccauerunt,perterunt ita vt quantum fieri poteſt, interiora ſemina integra permaneant. Tum per lineum fiſcum, quod pertriuerant, exprimunt, & per colum iunceum liquatum ſuccum lagunculis bene picatis condunt, neque melle, neque alia re immiſta. Hic liquor non tam eſt durabilis, ſed quàm diu ſine noxia manet, vtilior eſt ad valetudinem, quàm alterius myrtei notæ compoſitio. Sunt qui hunc ipſum expreſſum ſuccum ſic confectum diutiùs dicunt permanere : ſed quod non decoxeris, poterit innoxium durare biennio, ſi modò mundè, & diligenter id feceris. Hæc L.Columella, ex cuius diligenti deſcriptione, atq; eius ex alijs autoribus multi-

plici

plici confectione apparet, quantæ existimationis fuerit apud antiquiores tum propter vim medicam. Valet autem, autore M.Catone ad aluum crudam,& si non consistat, ad lateris dolorem,& cœliacum, ad tormina, attestante Columella,& vbi stypticis est vtendum. Reiectiones sanguinis inhibet,& dysenteriæ medetur, denigrat capillos,& fluentes cohibet, vtile item procidentibus fœminarum locis, sedis vitijs, & fœminis vuluæ fluxione laborantibus: furfures & manantia capitis vlcera, atq; pustularum eruptiones purgat, ebrietatem, ac crapulam, præsumptum arcet. Additur emplastris, quæ Græci λιπαρὰς vocant. Myrsiniles sic fit: Cum suis baccis ac folijs nigræ myrti ramos sumito. Omnia tundito,& vnciarum decem pondo, in tribus musti congijs, donec duo supersint, aut sesquicongius, decoquito, colatum verò recondito. Facit hoc ad vlcera capitis manantia, pustularum eruptiones, furfures, tonsillas, gingiuas,& purulentas aures: sudores etiam præter hæc sistit.

De lauro. CAP. XXV.

LAVRVS, quæ Græcè δάφνη, qua voce etiam Latini, vt Petronius Arbiter. Et baccis redimita daphne,& etiam Ladonis, patronymica forma, à patre Ladone. Sunt etiam qui κοριθάλλην vocitent. Arbor caudice recto, tenui cortice, folijs amygdalinis, verùm latioribus, ac viridioribus, in nigrũ tendentibus, laureas vocant: quamuis Horat. pro arbore posuerit:

Tum spissa ramis laurea feruidos *Lib. Carm. 1. ode 15.*
Excludet ictus. Nonnunquam item pro corona sumitur. M.Cato loreas vocat. Fructus verò bacca est, nigerrima, gustu amara. Græcis daphnides,& daphnococci. Eius plura genera, quæ folio, colore, & baccis discernuntur. M.verò Cato Delphicam & Cypriam & syluaticam distinxit. Pompeius autem Lenæus, vt prodit Plinius, aliam adiecit, quam mustacem appellauit. Hæc folio maximo, flaccidoq;, & albicante est. Delphica colore æquali, viridiore, baccis maximis, atq; è viridi rubentibus. Hanc verò Lactantius grammaticus tripodem vocari scribit, quòd radices ternas habeat. Cypria autem breui, nigroq; folio est: atq; per margines imbricato, vt Plinius ait. Et vt hanc descriptionem faciliùs interpretemur: sunt imbrices tegulæ aduolutæ, & canalis in modum ductæ, id est, quæ crurum tuendorum arma imitantur. Ideò Vitruuius in structurarum genere, quod reticulatum vocat, in certa cæmenta, alia super alia sedentia inter se imbricata. Crispa, tinus à nonnullis dicitur. Differt enim baccæ colore, quæ illi cærulea est. Hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt: nonnulli autem sui generis arborem. Posteà verò accessere genera alia, inter quæ regia, quæ cœpit augusta appellari, amplissima etenim, & arbore,& folio, baccisq;, non etiam gustatu minimè asperis. Propter quod regiæ nomen sortita. Negant tamen nonnulli, vnam eandem esse, verùm suum genus faciunt, quæ sit longioribus, latioribusq; folijs: baccalia verò dicitur, quòd baccarum fertilissima sit: hæc enim vulgatissima. Harum autem sterilem, quod demiratur Plinius, triumphalem dicunt, quòd ea

vtantur triumphantes. Nisi id à diuo Augusto cœperit, qui ex ea lauru, quæ è cœlo missa sit, reiecta Delphica, coronari solitus fuerat. Altitudine verò minima est, folio breui ac crispo, rara autem inuentu. Plinius verò vnum genus, præter cæteros autores omnes, qui de lauro scripsere, posuit quod taxam vocat. Topiario enim opere accedit, excrescente in medio folio, veluti folij lacinia quædam. Verùm Plinium deceptum, vt in quorundam vocabulorum agnitione, vt pro fraxino taxum legerit, plures arbitrantur. Spadonia miræ opacitatis patentiæ est. Nam solum sub qualibet vmbra implet. Græci, veluti Dioscorides, quos apud Romanos plures imitati duo tantùm posuerunt folijs distincta: vnum, quod latiore folio, alterum verò tenuiori constet. In mari enim rubro laurum viuere Theophrastus scribit, quæ ex toto ariæ persimilis sit.

Lauri natura. CAP. XXVI.

LAVRVS præter vim medicam vires alias, propè diuinas habet: inter quas maxima est, quòd fulmine non iciatur. Quare Horatius in Odis:

Tum spissa ramis laurea feruidos
Excludet ictus.- (Carm. lib. 2. ode 15.)

Scribunt enim & Plinius, & Tranquillus, Tiberium principem tonitrua præter modum expauisse, atq; exhorruisse, & hunc tonante cœlo, contra fulminum metus nunquam non lauream coronam capite gestasse. Ob eam verò rem, scribente L. Columella, cubili gallinæ iucubanti, lauri ramulos subijciunt, quòd credant aduersus tonitrua remedium fore. Quidam etiam lauri ramos in dolia imponunt, ne tonitrua & fulgura vina peruertant, per contrariam naturæ vim auxiliaturi. Palumbes prætereà, graculi, merulæq;, perdices quoq;, vt noxias bestiolas fugent, nidulis suis folia ingerunt. Scribit etiam Secundus, eas annuum fastidium lauri folio purgare. Refert insuper Horus Apollo in Hieroglyphicis literis, palumbũ quotiens ægrotauerit, laurum frondem in suo nido apponere, quo remedio statim reconualescit. Quã ob rem Ægyptij hominem sibi ex oraculi responso vtiliter medentem, ostendere volentes, palumbum lauri folium tenentem effigiant. Odio insuper maximo à dæmonibus habetur. Aiunt enim plures sacrum morbum aliquem nec dæmonem eum locum infestare minimè, vbi laurus adfuisset. Quare Romani, boni genij plantam vocauere: secundam enim valetudinem adferre existimatur. Proinde laurus & caricæ Ianuarij mensis prima die, à populo principibus donabatur. Rubigo autem segetum maxima pestis, lauri ramis in aruo defixis abigitur, transitq; ex aruis in earum folia, attestante Columella. Mirum etiam est, quod de ea in suo Asino aureo scribit Apuleius, vt anethi modicum cum lauri folijs immissum cum aqua fontana, lauacrum & poculum esse ad faciem pristinam recipiendam, arte magica immutatam. Conuenit etiam in maleficijs amatorijs laurum incendi, & si amantium querimonias repræsentet. Columbæ etiam pullis suis contra fascinationes præcauentes, laurinos ramulos nidis reponunt. Anser folium lauri non exest, nec quidem si fa-

me

me prematur,attingit: nec rosam laurinam,neq; etiam vi adhibita. Præclarè enim intelligunt si id comederint, vita se priuatum iri. Hæc Ælianus de animalibus. Scribit etiam Lucianus loco iam citato,equo,asinoq; lauri cibum perniciosum,& è vestigio mori edentes.Empedocles autem philosophus laurum tanti fecit, vti optimam conuersionem in eam arborem potius existimauerit, quasi post mortalium vitam in bestiarum naturam demigrandum sit.

De lauri vi medica. CAP. XXVII.

HÆ sunt lauri vires,à multis proditæ,si veræ sint,admirabiles. Nunc ad eas, quæ à medicis memorantur, & plurimis hominum morbis medentur. Fructus, foliaq; insigniter excalfaciunt,& desiccant,verùm plus fructus. Radicis verò cortex minùs, qui acris est: plus tamen amarus, nonnihil adstrictionis habet. Fructus educit & euocat,teste Celso, calculosis prodest,vt asseruit Soranus Ephesius.Baccarum decoctum,imò etiam foliorum, in mulierum insessus additur,vuluæ,vesicæ've vitijs conuenit. Folia cum pane vel polenta illita,inflammationem omnem leniunt,oculorum autem cum ruta,cum rosaceo aut irino capitis dolores. Epota enim stomachum mitigant,vomitiones tamen cient.Trina verò manducata,atq; deuorata per triduum à tussi liberant. Trita enim cum melle à suspirijs: Delphicæ autem laurus trita,olfactaq; folia,subinde pestilentiæ contagia prohibent,tantò etiam magis si vrantur. Decocta autem ad aquæ tertias partes,vuam cohibent,gargarisatione:pota autem alui dolores intestinorumq; sanant.Tenerrima enim ex ijs in vino trita,papulas,pruritusq; noctibus illita. Radicis enim cortex grauidis cauendus. Nam partum enecare dicitur. Sunt tamen,inter quos post Hippocratem Plinius vnus,qui partus celeritati plurimum conferre existiment: radice acetabuli mensura pota,atq; id efficacius recentem,quàm aridam,iocineri bibitus in vino odorato, trium obolorum pondere prodest. Baccæ autem ex melle passóve concisæ,in eclegmate,tabi,quam phthisim vocant, orthopnϾ, & omnibus thoracis rheumatismis,vtiles. Nam excoquunt, pituitamq; extrahunt:menses autem tritæ & potæ. Binæ verò detracto cortice,in vino potæ, tussim veterem sanant, epinyctidas ex oleo illitæ, & lentigines, & vlcera, tam manantia, quàm oris, atq; etiam furfures. Ex oleo autem & aceto illinuntur, & lieni ac iocineri gangrænisq; cum melle. In remedio enim iacentis vuæ, quadrantem pondo baccarum, foliorúmve decoqui in aquæ sextarijs tribus ad tertias,eamq; calidam gargarizare est. In capitis verò doloribus baccas impari numero cum oleo conterere est,& calfacere. Miscentur autem medicamentis,quæ neruorum lassitudines reficiunt (acopa verò vocant) & vnguentis,quæ vel calfaciunt,vel discutiũt. illarum verò succus aurium dolori,& grauitati cum vino vetere, & rosaceo oleo vtilissimè instillatur.Pruriginem,& phthiriasim emendat. In fatigatione etiam aut perfrictione,addito nitro eo perungi prodest.

Eiusdem

Eiusdem erga animalium noxas remedia; & quibus item illius remedijs, animalium morbis subuenimus, & ab illorum molestijs defendimur. CAP. XXVIII.

CONCISA Lauri folia, mox illita, serpentium venenis resistunt, præsertim verò dipsadis, viperæ, & sæpis. Aduersus autem scorpiones, araneos, & serpentes, baccæ tres ex vino bibuntur. Quidam tamen contra scorpionum ictus, decem potui dari iubent: succus etiam illarum ad ea potus prodest, maximè eius lauri, quæ tenuiora folia gerit. Contra autem venenata animalia succi remedio, & contra omnia alia venena munimur. Hoc etenim inuncti protegimur, vt etiam venenosæ bestiæ nos fugiant. Contra etiam apium, vesparum, crabronumq; ictus, prosunt folia trita, & illita. Lauri folia in aqua marina decocta, omnes pulices peluim ingredi compellent. Oestrus, siue Myopes, siue tabanus bouem aliaq; quadrupedia in amentiam præcipitare solent, maximè per æstiuos calores, aduersus quas molestias si lauri baccam contuderis, & in aqua coxeris, & eo loco vbi boues depasturæ, aut incubaturæ sint, insperseris, proderit. Hæc Sotio. A muscis autem ne infestentur, baccas lauri contundito, atq; oleo incoquito, & boues inungito. Huius autẽ arboris vim propè diuinam, non ignorarunt aliquot animalia. Nam coruus auis, occiso chamæleonte, qui etiam victori nocet, lauro infestum virus enecat. Pituita enim gallinas, præsertim messis, ac vindemiæ tempore, vt plurimum infestat: illarum medicina est, vti cubatus earum in lauri fumo fiat. Hoc autem fit cæca naturarum discordia, quam antipathiam vocant. Aduersus autem boum coriaginem, attestante Columella, proderit laurum decoquere, & ea calida terga fouere, multoq; oleo & vino confestim subigere, ac per omnes partes appræhendere, & attrahere pellem, idq; optimè fit sub dio, sole feruente. Idem animalis genus cephalalgia, hoc est, capitis dolore torquetur: quod tunc dignoscitur, vbi aures demittens non comedit: tum foliorum lauri, quantum manus appræhendit, in os inijcitur.

De laurino oleo. CAP. XXIX.

LAVRINI olei ratio ex Dioscoride huiusmodi est: Lauri maturæ baccæ in aqua decoquuntur. Siquidem pinguitudinem quandam ex cute eas vestiente reddunt: quibus manibus pressis concha excipies. Quidam omphacinum oleum prius cypiro, iunco odorato, & calamo inspissant: deinde lauri tenerrima folia conijciunt, & omnia simul coquunt. Alij baccas cum folijs, donec oleum odorem contraxerit, adijciunt. Nonnulli styracem & myrrham addunt. Quidam, Actuario autore, lauri baccas maturissimas, absque alterius rei mistione tundunt, pòst prælo vel fisco oleum exprimunt. Palladius sic: Lauri baccas quàm plurimas atq; maturissimas, in aqua calida bullire faciunt, atq; vbi diu deferbuerint, quod ex se effu

ſe effuderint,oleum vndæ ſupernatans pennis leniter cogentibus in vaſa transfundunt.Probatiſſima ad hoc latifolia & montana,quam Plin.ſyluestrem interpretatur, baccis nigreſcentem. Laurinum oleum eò vtilius, quò recentius, colore quoq; viridius, atq; amariſſimum & acre.Vis eius excalfactoria & emolliens egregiè, ideoq; paralyticis, ſpaſticis,vel iſchiadicis ſubſidio eſt,& ijs, qui ſcabie ſcatent, & aſperis impetiginibus obſidentur,in balneo illitum : verùm eo conuenit abſtinere in lichenibus,& pſoris,& alijs inflammationem minantibus,& in reliquis calidioribus & biliosis temperaturis.Siquidem frigidis,ac humidis corporibus,& pituitoſis congruit,aut etiam his,qui perfrictione affliguntur,& his, quorum articuli præ algore vexantur. Vermes & pediculos tam agreſtes, quàm domeſticos,& lendes enecat.Capitis furfures emendat: alopecias,& quæ ophiaſis nominatur, corrigit. Ad hos enim vſus in balneo illinendum, poſteà verò oportet vino,& melle,vel ouo, cum melle & fenugræci farina detergere. Cauendum eſt, ne capiti calorem ſentienti hoc admoueatur. Inueteratis diſtillationibus auxiliatur. Ano ſuppoſitum,vel iniectum hæmorrhoidum dolorem mitigat, & ex his profluentem ſanguinem ſiſtit. Ex Delphica ad laxandos lateris dolores,frigore concretos,febresq; frigidas illitum non aliud vtilius,item ad aurium dolorem in mali punici cortice tepefactum. Attamen nauſeam potum parit. Si eò boues iuncti fuerint, ab muſcarum moleſtijs tuti erunt. Fit etiam è lauro vinum, vt Plinius ait.

De adagijs, Laureolam in muſtaceis quærere, & δαφνίτην φέρω βακτηρίαν. CAP. XXX.

SVPRA è Plinio vnum genus lauri Pompeium Lenæum muſtacen vocare docui, quoniam muſtaceis adijceretur, alij nonnihil nigræ lauri.Eſt autem muſtaceum libi genus cuius confectionem Cato de re ruſtica docet, in quo lauri folia adderentur.Quare Cicero ad Atticum dicit,Bibulum in Amano cepiſſe laureolam in muſtaceo, non ſine cauillo. Quum enim quis abſumpto muſtaceo ſeriùs aduenıſſet, vt nihil præter laurum, quæ muſtaceo ſubſternebatur,remanſiſſet,facetè dicebatur,ille in muſtaceo laurum quærit, vtpotè cui præter ſedimentũ nihil ſupereſſet. Quum itaq; deuictis, profligatisq; à Cicerone Amani montis incolis, Romani populi ſempiternis hoſtibus, Bibulus ſuperueniſſet, vt nonnihil gloriæ occuparet, falsè à Cicerone dictum eſt, eum in muſtaceo laureolam quæſiſſe.Quod in eos dicitur,qui in minimis,ac friuolis negotijs venantur gloriam. Laurus inſuper alexipharmacum eſt aduerſus venena, vt ſuprà dictum eſt,vnde Græcum adagium δαφνίτην φέρω βακτηρίαν, hoc eſt, laureum geſto baculum. Quod his conuenit, qui fœliciter à periculo aufugiſſent,& tutos ſe aſſerere volentes illud pronuntiarent.

R Præfat

Præfatio libri vigeſimiſecundi.

DE Æ nonnullis arboribus, quæ non vbiq; nec paßim, nec apud omnes proueniunt, & ſi peregrinarum appellatione veniant minimè ſuperius diximus. Hoc autem ſequenti libro de ſola olea ſcripturus ſum, multis gentibus familiari, quod iuſtum æquum propter eius ac eximiam virtutem atq; neceßitatem, vt propterea exactior profectò debeat eſſe hiſtoria & diligens conquiſitio, vti etiam Galenus de oleo quod ex olea liqueſcit integrũ librum ſatis amplum conſcripſerit, & in eo pluſquam in alio ex ſimplicibus inhæſerit. Quod ſi vtilitatem altius penſare velimus, nulla alia res ea maior inueniri poterit ſiue ad rem familiarem ſpectes, ſiue ad rei medicæ neceßitatẽ: prætereo vnguenta & alia quæ tantùm corporis ornandi & luxus cauſa præparantur. Democritus autem interrogatus, qua ratione homines inoffenſa valetudine degerent, atq; animi illum vigorem cuſtodirent, reſpondiſſe fertur, ſi corporis externa oleo, interna melle linirentur. Non ſolùm corpus inungimus verùm etiam extrinſecus, quo nil ſalutarius, vt nos ad balnea & gymnaſia ad frictiones ſequatur. Quod vltimum primo Græci publicarunt. Et ſi Anacharſis inſaniæ pharmacum dixerit, quòd eo vncti athletæ inuicem feruentius & ardentius atq; furioſius inſultarent. Mirum itaq; dulcem ſuccum bibere & alieno infici ſapore, etiam ſi oleum abſq; odore ſit, vt ideò vnguenta ad quæ frequenti vſu, nullo modo inficiat, quod teſtatur Lucretius:

Ac poſſis reperire inolentis oliui
Naturam nullam, quæ mittat naribus auram
Quàm minimè vt poſſit miſtos in corpore odores,
Contractanſq; ſuo contractus perdere viro.

Quòd ſi natura hoc illud illi denegatum ſit, eius tamen beneficio, nulla alia magis re, odores incorruptiùs perdurant. Quod diuturnitati eorum tanto vtilius, quanto pinguius. Non prætereundum inſuper, quòd vſus eius erga Deos ac illorum ſacrificia non infrequens fuerit, vndè lebaſion poculum, quo in ſacris oleum libaretur. De olei verò præconio, hæc pauca: omnia enim recenſere, non parui laborisneq; inexperti viri: plura tamen infra exprimentur.

HORTORVM LIBER VIGESIMVSSECVNDVS.

De olea, & arbore, sub qua Latona peperit Apollinem, & adagio, Extra oleas. CAPVT I.

NTER autores non bene conuenit, sub qua arbore Latona Apollinem pepererit. Euripides enim in Hecuba, palmam primùm in Delo insula natam quam amplexata Latona Apollinem edidit. Tacitus autem Latonam partu grauidam, apud Cenchrũ amnem prope Ortygiam oleæ adnixam, Dianam & Apollinem enixam scribit, quæ tunc maneat, Nemus quidem sacratum, deorum monitu. Sed arborum harum duarum dissidium Ælianus diremit. Nam in Delo esse & oliuam & palmam, quibus à Latona tactis, ipsa subitò peperit: quod antè facere non potuerat. Diogenes cùm vidisset iuuenem in diuersorio oleas esitantem, Si sic prandisses (inquit) non ita cœnares. Idem etiam cùm Platonem in lautissimo conuiuio degustantem oleas intuitus fuisset, illum percunctatus est, quamobrem in Siciliam huiusmodi mensarum gratia profectus, appositis modò oleis non frueretur: cui ille, At Hercules, ô Diogenes, illic & oleis & reliquis huiuscemodi pluribus vescebar. Cur igitur, ait ille, Syracusas adnauigare te oportuit? An Attica tunc oleam non ferebat? Quibus verbis Platonis nauigationem subarguere videbatur. De oleæ nonnullis nomenclaturis suprà dictum, præter quas nostri termitem vocabant, vnde & vnum Macrobio genus termitia dicitur. Apud Græcos verò præter alias denominationes κελλιελᾶια vocabatur. Ij etiam in Academia satam moriam vocabant. Alij sic distinguunt, vt oleas publicas, morias vocitent. Cæteri moriæ stipitem σῦκον dici volunt. Caper grammaticus oliuam arborem esse dicit, oleam verò fructum, oleum liquorem. Quæ autem differentia, parum obseruationis in duobus primis apud classicos autores habet: quod vno tantùm Vergilij testimonio demonstrare sat erit. Ait enim in secundo Georgicorum:

Sed truncis oleæ melius propagine vites
Respondent.- Iam superest vti ad eius descriptionem deueniamus. Arbor enim radice parua, è medio tendente, cæteris grandioribus, & cancrorum similitudine contortis. Folijs angustis: supina magis quàm prona parte, contra cæterarum naturam candicantibus, salignea fronde,

tenui. Flauam Vergilius vocat: qui color ex viridi & albo concretus est. Flos pusillus, foliatus, fructum ambiens. Fructus enim per maturitatem nigrescit. Post decimumsextum calendas Octobris, Carne, nucleo, & amurca constat. Rami oleagini thali dicuntur, à similitudine plantæ pedum hominum. Sensa Columellæ, oliuæ os dicitur, Græcè πιτυρα. Vna omnium in opere maximè regerminat, sudat enim lacrymam. Cicadæ oleas vehementer amant, vtpotè minùs vmbrosas. Polypus piscis, autoribus & Oppiano, & Æliano, adeò oliuam amat, vt eam non aliter, quàm canes lustra ferarum, perquirat. Quam cùm inuenerit, primùm applaudit, & arboris truncum amplectitur, pòst enixè ramos, quibus dehinc pascitur, & pòst lætus ad vndas reuertitur, vt præterea eius erga eam amor, in exitium cedat. Nam piscatores illorum retia fronde nectunt: vt ad hæc polypi auidiùs desiliant, autore Clearcho. Stadia autem oleis per seriem oppositis, ad certamina vtrinq; sepiebantur: quas præterire licebat minimè: vt qui extra has currerent, extra stadium decurrisse dicebantur. Vnde natum adagium, Extra oleas. De quo Aristophanes in Ranis. In eos autem dicitur, qui præscriptos terminos transgrediuntur.

Olearum genera. CAP. II.

OLEARVM, sicut vitium genera plura esse, Columella arbitratur, verùm in eius tantùm notitiam decem peruenisse, de quibus infra. Differunt enim vt plurimùm, vel forma, vel colore, aut succo, sæpe etiam loci natura, bonitate ac magnitudine. In Ægypto, carnosissimis, olei exiguum est. Laudatur & Africana, Aquilia, & Alexandrina. Decapoli verò Syriæ, perquàm paruæ, nec cappari maiores: carne tamen cõmendantur: quam ob causam Italicis transmarinæ in cibis præferuntur, cùm oleo vincantur. In ipsa enim Italia Sidicinæ & Picenæ. M. tamen Varro quæ in agro Cassinate, præfert, etiam autore Vergilio,

Georg. 2. *- Atq; olea magnum vestire Taburnum.*

In Sabinis etiã laudatissimæ Bætica Hispaniæ regio, oliuis fertilis. Silius:

Silius lib. 3. *Palladio Bætis ornatus cornua ramo.* Et alibi:

Nulla Palladia sese magis arbore tollit.

In ea enim esse lucum Mela scribit, quod oleastrum dicitur. Et harum omnium quædam ad escam idoneæ: cæteræ vt liquescant, reseruantur: de quibus speciatim in suis generibus dicetur. Sed de his facilis delectus, quod generaliter semel præcepisse sufficiet, vt maiores oleo, minores verò cibo præfecturæ sint. Quæ verò ad hoc optima erit conditiua, siue, vt Varro voluit, conditanea dicitur, quod vtilis, vt hic arbitratur, ad condiendum sit. Vergilius autem Maro tria solùm genera posuit, orchiten, pausiam, radium, Orchis verò, autore Seruio, à Græca etymologia, verùm obscœna, id est, à testiculis, qui ὄρχεις dicuntur. Probus à magnitudine appellatam, quod testibus ferè par sit. Nam grandes sunt, quamobrem à nonnullis archemoræ vocantur. Huic Columella secundum locum attribuit, vt ad escam meliùs quàm in liquorem stringatur. Radius à longitudine

tudine nominatus, vt dicit Seruius, vt Varro radium maiorem appellauerit, melius in liquorem, attestante Columella, stringitur. Pausia, à Catone Posia ex literarum cognatione, & à Probo Possia appellata: à pauiendo, id est, tundendo dictam Seruius autumauit. Aliter enim oleum ex se non faciet. Alij tamen à sapore nominatã, quòd fiat παύση. Sunt etenim baccæ eius succi amarioris, ideò incomestibiles. Bacca iucundissima, quæ in nigrum transeat colorem, cuius oleum, inquiente Columella, egregij est saporis, dum viride est. Porrò vetustate corrumpitur. Præter has Varro & Columella annumerauerunt sergianam, siue, vt hic voluit, sergiam, quæ, hoc autore, plurimum olei effundit. Colmineam, quam hic culminiam vocat, Licinianam, cui Plinius præcipuam gloriam tribuit, quæ Licinianum oleum in Venefrano Italiæ agro ferret. Vnguenta, hanc palmã dedere, accommodato ipsis odore: dedit & palatum, delicatiore sententia. De cætero etiam liciniæ baccas nulla auis appetit. Optima etiam Columellæ videtur, quæ oleum optimum det. Ille autem præter has Albigerem, Salentinam posuit. Hic verò algianam, cinianam, circiten, myrteam, ac regiam. Omnes numero (vt suprà scripsi) decem. Regia bacca speciosissima, vti propterea hoc nomen sortitum videatur: gratissimaq; est, & si succo abundet minimo, potius escæ, quàm oleo, idonea. Columella tamen neq; specie neq; oleo tam grata quàm licinia, pausia, orchis, sicut nec radius. Ab alijs maiorina ob magnitudinem, vt existimo. Græcis etiam autore Polluce φαυλία, quam hic & colinidam & trabellum vocat. Apud eundem Pherecrates trambellos in oleastro insitas oleas vocabat. Echinus genus oleæ, & ischades & gergerimæ. Apud Pollucem verò reperiuntur drypetes, nictrides, quas Pherecrates cotinidas vocauit. Erit ergo ex Polluce eadem cum phaulia. Nunc ad ea genera, quæ ex hominum artificio sunt. Colymbades conditæ erant, ideò sic dictæ, quod oleo suo puræ, non exquisita commendatione innatent, κολυμβᾶν enim vrinare est, hoc est, sub aquam esse, vnde vrinatores Græcè κολυβιτὰς vocant, & colibantes aues natantes & vrinantes, quales anates dicuntur. Cum his verò quidam halmades confundunt, quæ in muria seruantur: ἅλμη enim Latinis muria est. Alij quòd sole condiantur, sic nuncupari censent. Verùm Paulus eas distinguit, vt colymbandes, quæ oleo suo puræ, hoc est, sine accersita commendatione innatent, quasi vrinabundæ. Hermippus verò halmades cum fœniculo conditas scribit, quæ etiam netrides, quòd innatent. Pityrida, siue pyrene, genus oliuæ fractæ. Oleas autem contusas comici πυρίνας vocarunt: de quibus in Nisis Aristophanicis. Nunc thlastas vocant. Sunt & stemphylides dictæ. Græci enim quæ pressis oliuis superest, stemphyla vocant. Genus oleæ est, quæ ab intorta specie στεπὴ dicitur.

Oleæ vis. CAP. III.

MBROSIVS diuus in Hexamero prodit ægrotantem ceruum sanum fieri, mansis oleæ ramusculis, & locustas ab ægritudine liberari, arrosis oleæ folijs. Sunt etiam qui tradant baccarum

decocto ſeu iure, pulices interire, ſi domicilium hoc aſperſum fuerit: hocq; magis ſi cymini agreſtis triti nonnihil commiſtum fuerit. Et hæc quò ad animalia. Oliuæ ſi exquiſitæ, & ad vnguem maturuerint, moderatè calidæ, ad ſiccum inclinantes. Immaturæ autem adſtringunt & refrigerant,ſiccæq; ſunt: ventrem roborant,pulmoni tamen noxiæ. Nigræ enim facilè acceptibiles,corruptioni opportunæ,ventriculo,oculis,capiti, tum etiam veſicæ nocuæ. Drupæ pinguem habentes ſuccum, ſtomacho aduerſantur,craſſi humoris efficaces,exiguum alimenti corpori præbent. Albæ verò & recentes ſtomacho vtiliores. Colymbades & halmades frigidæ & ſiccæ ſunt naturæ, & adſtringentis ſaporis. Stomachum firmant. Sumptæ verò ante cibum, vim appetendi excitant, & aluum ſubducunt, magis autem ſi ex aceto & oxymelle condiantur. Faciliùs enim concoquitur quicquid guſtu iucundius eſt.Præclarum habent antequam condiantur vſum.Per ſe enim cibi modo deuoratæ,arenoſæ vrinæ medentur,dentibus attritis aut conuulſis. Nigra enim ſiue flaua,trita & illita ambuſtis prodeſt.Commanducatur & protinus ex ore impoſita, puſtulas gigni prohibet. Arefacta & illita, depaſcentia vlcera ſiſtit, carbunculosq; emarginat. Oliuas albas priuſquàm inſit oleum, Hippocrates ſiccari,& tundi iubet,ac cribrari, & cum vino propinari. Hoc autem & menſes & ſecundas elicit. Colymbades vlcera putrida illitæ curant. Aqua autem,in qua oliuæ ſalitæ fuerint,dentes iuuat. Folia enim, autore Celſo, corpus exedunt, vehementiſſimè adſtringunt, ſiſtunt, purgant. Manducata verò, & vlceribus impoſita medentur, & capitis doloribus cum oleo illita. Oculorum medicinis conueniunt. Capitis dolore liberari aiunt, qui folio oleæ Mineruæ nomen Athena inſcripſerit, & ipſum folium cum filo circum caput obligauerit ad quotidianas febres. Alexander Trallianus ante Solis exortum folium oleæ capiebat,in quo communi atramento Ca. Roi inſcribebat, & collo ſuſpendebat. Succus eorum ſanguinis eruptiones,& muliebre profluuium admotus inhibet:puſtulis,oculorum vuæ,prodeſt: aphthæ horum decocto eluuntur. Vlcera & veteres defluxiones ſiſtit: quapropter in collyria ad genarum eroſiones additur, carbunculationibus etiam efficax. Exprimitur ſuccus tuſis folijs adfuſo vino ex aqua cœleſti, ſiccatusq; in ſole in paſtillos conformatur. Sed longè efficacior ad ſeruandum qui cum vino quàm cum aqua expreſſus fuerit. Auribus purulentis, ſiue exulcerentur, ſubuenit: menſes ſiſtit in lana vuluæ admotus, vtilis quidem condylomatis, ſacris ignibus,& quæ ſerpunt vlceribus, & epinyctidi. Eoſdem effectus habet flos, & eius decoctum. Flores medici vrunt, & cum melle circunſcarificant. Hac ratione ſanguinis profluuium è neruoſis partibus cohibent. Vruntur cum floribus folia, vt ſpodij vicem cinis præſtet. Cremantur in crudo fictili,operculato,luto vndiq; circùm illito ore,vſq; dum figlinum percoquatur, tum vino reſtinguitur, eodemq; modo iterum vruntur: deinde ceruſæ modo lauatur cinis, & in paſtillos digeritur, quo cinere oculos cum polenta illinunt. Nam huiuſmodi cinerem oculorum medicamenti, ſpodio non cedere conſtat. Oleæ ramuli quantum habent adſtrict

adstrictionis,tantæ frigiditatis participes sunt. Succus illorum distillatus, furfures, manantia vlcera, lichenas sanat. Quàm tenerrimæ oleæ derasus cortex,cum melle,crebro gustatu,sanguinem reijcientibus, & suppurata tussientibus medetur. Radicis verò cortex drachmæ instar, cum vino, aut aqua deglutitus, pituitam euacuat. Oleæ cinis cum axungia, tumores sanat,vitia fistularum extrahit,atq; illas sanat.

De loco ad cellam oleariam seligendo. CAP. IIII.

MARCVS Cato, grauis, ac diligens totius agriculturæ autor,in eo quidem paruo libello, quem de agricultura nobis posteris legendum reliquit, vt nihil tamen quod ad agriculturam pertineat, intactum reliquerit,ad oleam cogendam, quæ opus erunt, antè præparanda præcipit. Etenim cogitandum, quotannis magnas tempestates euenire solere, quibus sæpe oliua deijci solet. Quòd si citò sustollatur, & parata vasa erunt, minùs damni in tempestate erit. Primùm enim patremfamilias villam rusticam bene exædificatam habere expedit, & cellam oleariam,& id rei plurimùm ei & virtuti ac gloriæ cedere, laudabiturq; fundus, si eam ad modum agri habeat. Hic etiam ad oliuetum agri ducentorum quadraginta iugerum,formulam quandam,& certum aliquot hominum,atque animalium, instrumentorum quoq; perscripsit numerum : quæ omnia membratim enumerat : quàm tamen M.Varro pluribus improbat, vt apud eum videre est : Etenim perquam difficile, aliqua certa lege hoc præcipere.Sed id experiens paterfamilias,ac diligens agricola,ex agri,natura,atq; bonitate suo ingenio metiri poterit: atq; certū modum sibijpsi statuere. Cella olearia,autore Palladio, partibus meridianis obijci debet, vt contra frigus munita sit.Ad eum enim cœli statum constituenda erit, quæ maximè à ventis frigidis auersa sit.A meridie etiam debet inlustrari, ne necesse habeamus ignes lucernamq; adhibere,cùm olea premitur,nec per specularia lumen admitti:ita & operas, quæ hyeme futuræ sunt, nullus algor impedit, & oleum, cùm premitur, teporibus adiutum, non adstringetur. Illud autem præcipiendum in totum Columella habet, vt neq; fumus, neq; fuligo, quàm diu oleum conficitur, in torcular admittatur,aut in cellam oleariam. Nam contrà,res inimica huic rei : his enim maximè olei sapor corrumpitur, peritissimiq; olearij ad vnam lucernam opus confici,vix patiuntur.Calore enim naturali tantùm opus,ne patiatur congelari olea. Nam,autore Theophrasto,oleæ causa conquirendus calor naturalis. Nempe nimio caloris tepore oleum extenuatur,& etiam fracescit : quod tunc contingit,quando intra cellam oleariam ignis præter modum admittitur. Fracescere enim, ne quid ignoretur, dicuntur oliuæ,quæ collectæ caldore,& vetustate putrescunt. Fraces verò sunt oliuarum carnes.

De præparandis ad oliuitatem loco & instrumentis, & de torculari. CAP. V.

MVLTA

VLTA ante oliuitatem, ſicuti ante vindemiam,vt doctiſſimè & elegantiſſimè præcipit L.Columella,ne cùm res deſiderauerit, operæ auocentur, præparanda ſunt, veluti copia lignorum antè apportanda eſt. Neque ad id nucleis vtendum:alias oleum ſapiet. Tùm ſcalæ,corbulæ, decenodiæ,trinodiæ,ſatoriæ,quibus depletur oleum.Opercula item quibus vaſa olearia conteguntur. Spongiæ maiores & minores,vrcei, quibus oleum progeritur: canneæ tegetes,quibus oliua excipitur,& alia. Præterea lacus & dolia præparanda,quæ ſub tecto habere oportebit,quæ ſeorſum recipiant ſui cuiuſq; generis amurcam,ſiue quæ ſincera defluxerit,ſiue etiam quæ ſalem receperit. Nam vtraque vſibus plurimis idonea eſt. Corbulas autem ex ſalice eſſe oportebit. Nam ſalix ad pulchritudinem olei multum facit. Hæc omnia & multò plura præparari & eſſe debent:quoniam in vſu depereunt, & pauciora fiunt. Quorum ſi quid ſuo tempore defuerit,opus intermittitur. In conficiendo autem oleo,machinis quinque antiquos vſos fuiſſe Columella ſcribit,videlicet, mola, trapeto,canali,ſolana, rudicula. Vlpianus etiam Iuriſconſultus, libro decimonono Digeſtorum ſcribit, fundi locatorem præſtare conductori debere prælum, & trapeta,inſtructa funibus,ſin minùs dominum ea inſtruere debere:ſed & prælum, & trapetum vitiatum reficere debere. Quòd ſi regulis olea prematur,& prælum,& ſucculam,& regulas,& tympanum,& trochleas,quibus releuatur prælum, dominum præſtare oportere. Item ahenum, in quo olea calida aqua lauatur, & cætera vaſa olearia dominum præſtare oportere. Fiſcos enim, quibus ad premendam oleam vtimur, colonum ſibi parare debere. Neratius item Iuriſconſultus idem ſcribit. Quàm diligentes autem fuerint antiqui in premēda olea, ex his duobus Iuriſconſultis patet,qui hoc non ignorarunt. Præcipit etiam Cato torcularia bona habere oportere,vt opus bene effici poſſit. Quàm calidiſſimum enim & torcular eſſe & cellam oleariam is præcipit, & M.item Vitruuius proximè culinam torcular ponit. Torcular autem ipſum,ſi non cochleis ſed vectibus torquetur, per medium ſenumdenum pedum ſpatium occupare debet, vt voluit hic. Hac verò ratione, opus plurimum facientibus, libera & expedita erit verſatio. Quòd ſi prælis duobus opus erit,loco latitudo quatuor & viginti pedum detur.Nam vaſa & inſtrumenta ſecundum locorum amplitudinem habere oportet.Nam Cato in oleto bono, bene & frequenter culto, tres trapetos præſcribit, quorum formam & ipſe poſuit, verùm id iudicio boni patrisfamilias (vt iam ſupradictum eſt) relinquetur.Tabulatum verò,quo ferantur oleæ,habere neceſſarium erit. Etſi præceptum habeamus,vt vniuſcuiuſq; diei molis & prælo confeſtim ſubijciantur: verumtamen quia interdum non parua multitudo baccarum,torculariorum laborem vincit (ſi labor exiſtimandus ſit)penſile horreum, quo imponantur fructus,eſſe oportet: idq; tabulatum eſſe debet ſimile granario,& lacuſculos habere,atq; tam multos quàm poſtulabit modus oliuæ.Cellam enim oleariam ita inſtructam habere conuenit, vt magnitudo & inſtrumenti numerus olueto reſpondeat, ſicuti &

in omni artificio. Nam & separari bacca debet, & seorsum reponi, vniuscuiusque diei coactura. Horum autem lacusculorum solum, tegulis, aut lapide consterni oportet, atq; ita fieri decliue, vt omnis per fistulas aut canales humor celeriter defluat. Itaq; cùm lacus, quemadmodum diximus, extruxeris, asserculos inter se distantes semipedalibus spatijs supra solum ponito, & cannas spissè textas, ita vt baccam transmittere queat, & oliuæ pondus possit sustinere, diligenter inijcito. Iuxta autem lacusculos ea parte, qua defluit, amurca, sub ipsis fistulis, in modum fossularum, concauum pauimentum, vel lapideum cauum esse oportebit, in quo consistat, & inde exhauriri possit, quicquid defluxerit.

De nonnullis alijs ante oliuitatem faciendis, & de vasis olearijs. CAP. VI.

ALIA sunt, quæ ex autoribus rei rusticæ, quos M. Catonem, M. Varronem, L. Columellam intelligo (ij etenim rem oleariam diligentiùs descripsere) deprompsi, quæ ante oliuitatem facere, necesse erit. Dolia autem, & seriæ, in quibus oleum reponitur, non tantùm eo tempore curanda sunt, cùm fructus necessitas cogit, sed vbi fuerunt à mercatore euacuata. Villica curam adhibere debet, vt si quæ amurcæ fæces, in fundis vasorum subsederint, statim emundentur, & id non calidissimo lixiuio, ne vasa ceram remittant, sed semel atq; iterum eluentur. Deinde aqua tepida leniter manibus defricentur, & sæpiùs eluantur, atque ita spongia omnis humor assiccetur. Efficere enim debet, vt quàm maximè synceritas pura constet. Sunt autem qui cretam figularem, in modum liquidæ fæcis, aqua resoluant, & cùm vasa lauerint, hoc quasi iure intrinsecùs oblinant, & patiantur acescere: postea cùm res exigit, pura eluunt aqua. Nonnulli verò prius amurca, deinde aqua, vasa perluunt, & assiccant. Tunc verò consyderant nunquid ceram nouam dolia desyderent. Porrò ferè sexta quoque oliuitate cerari oportere, antiqui dixerunt, quod fieri non intelligit Columella. Nam quemadmodum noua vasa si calefiant, liquidam ceram facilè recipiunt, si vetera non crediderint, propter olei succum ceraturam pati, quam tamen & ipsam ceraturam, sui temporis agricolæ repudiauerunt: existimaueruntq; satius fore, noua dolia liquida gummi perluere, siccataq; suffumigare alba cera, ne pallorem capiant. Eamq; suffitionem faciendam indicat, quotienscunq; vel noua vel vetera vasa curantur, & oleo nouo præparantur. Multi autem cùm semel dolia, vel serias, crassa gummi liuerunt, vna in perpetuum gummatione aliam ceraturam non recipiat. Respuit enim olei pinguedo, talem materiam, qualis est gummi. Dolia noua sic imbuenda docet Cato, vt hæc per dies septem amurca impleantur, & quotidie suppleatur. Posteà amurcam eximito, & arefacito. Vbi arebit, cuminum pridie in aquam infundito. Ea postridie diluito, posteà dolium calefacito minus, quàm si picare velis, tepeat, satis est. Leuibus lignis facito vt calescat, vbi verò temperatè tepebit, tum cuminum indito, posteà linito. Si rectè liueris, in dolium

quinquagenarium, cumini pondo quatuor ſatis erit. Oliuitate enim facta, præla ſuſtolli debent, corbulæ, vaſa omnia, ſuo quoq; loco in futurum tempus aptè reponi debent, ne dum his opus erit, alia perquirere neceſſe habeat, ſitq; & impenſæ & moleſtiæ pœnitentia. Sunt & alia, præter hæc ad faciendum oleum vaſa idonea, & illius vſui accommodata. Crateres Marcello, vaſa olearia ſunt. Vergilius in Bucolicis:

Ecloga 5. *Craterasq; duos ſtatuam tibi pinguis oliui.* Et in ſexto Æneidos:

- Fuſo crateres oliuo. Lecythus Græcè vas olearium, qua etiam voce vſi ſunt autores Latini. Cyprianus pro lecytho capſacem eſt interpretatus, & Hieronymus, etſi priori voce vſus fuiſſet. Cicero enim in ſuis orationibus & Cæcilius Plinius pro floſculis, & nitoribus oratorijs vſus eſt. Orcæ vaſa olearia, à ſimilitudine orcæ marinæ beluæ. Sunt etenim teretes atq; amphoræ ſupernæ. Ampullam oleariam Apuleius in ſecundo Floridorum pronuntiauit.

De officio capulatoris, & cuſtodis. CAP. VII.

NVNC de capulatoris, ac cuſtodis, ex M. Catone, officijs, quæ ipſe nobis tanquam formulas quaſdam faciundi dei præſcripſit. Eſt autem capulator, vt à diffinitione incipiamus, ex rei agriculturæ autoribus, qui capulis oleum deplet: & capulo verbo etiam hic vtitur: cuius officium eſt ne ligna in torculario cædat, ſed oleam frequenter capulet. Capulæ Varroni vaſa ſunt, à capiendo dicta, quòd capi facilè poſſint, quòd anſatæ. Capulatoris autem officia, hoc autore, hæc ipſa erunt. Seruet diligenter cellam & torcularium, caueat quàm minimùm in torcularium & in cellam introeatur. Quàm mundiſſimo puriſſimoq; fiat vaſe aheneo, neq; nucleis ad oleum vtatur. Nam ſi vtatur, oleum male ſapiet. Cortinam plumbeam in lacum ponito, qua oleum fluat. Vbi autem factores vectibus preſſerint, continuò capulator concha oleum quàm diligentiſſimè poterit, tollat, ne ceſſet. Amurcam caueat ne tollat. Oleum in labrum primùm indito, inde in alterum dolium indito. De ijs labris fraces, amurcamq; ſemper ſubtrahito. Cùm oleum de cortina ſuſtuleris, amurcam dehaurito. Cuſtodis autem officia hæc etiam, eodem doctore, ſunt: quæ in torcularia vaſa erunt, pura habeat, curetq; vti olea bene perficiatur, beneq; ſiccetur, ligna in torculario ne cædat: oleum frequenter capulet. Factoribus in ſingulos factus olei, ſextarios & in lucernam quod opus ſiet. Fraces quotidie eijciat, amurcam commutet vſqueadeò, donec in lacum, qui in cella eſt, poſtremùm peruenerit. Fiſcinas ſpongia effingat. Quotidie lacum oleo commutet, donec in dolium peruenerit. In torculario & in cella caueat diligenter, ne quid olei ſurripiatur, quod præcipuum erit eius officium, etiam ex eius nominis ſignificatione.

Tempus oliuitatis, & quibus machinis oleum meliùs conficiatur. CAP. VIII.

Lᴇᴠᴍ augeri Plinius ſcribit ab Arcturi exortu ad decimumſextum Octobris Calendas, & cùm ſitienti imbres copioſi acceſſere, in oleum vitiari amurcam, cuius color oliuam cogit nigreſcere: vnde hominum error falſus, exiſtimantium hoc maturitatis initium fore, quod eſt vitij proximum. Sequens verò quòd oleum creſcere oliuæ carne arbitrantur, quum omnis ſuccus abeat in corpus, & lignum intus grandeſcat. Ergò tum maximè rigantur. Quòd vbi imbres acceſſerint, oleum abſumitur, niſi ſecuta ſerenitate, quæ extenuat corpus. Paxanus autem è Græcis, tempus oliuitati ſtatuit idoneum, quum plus parte dimidia baccæ nigruerint. Quod deſcribit Ouidius, cùm in ſua Metamorphoſi ſic ait:

Ponitur hic bicolor ſynceræ bacca Mineruæ. *Metam. lib. 8.*

Tunc enim oliuarius ex agro in prælum ſolidatum, onus progerit antequàm gelent frigore. Sic enim largiores partus matres poſteà miniſtrabunt, & baccæ copioſiùs oleum fundent. Columella verò poſt menſem Decembrem circa Calendas Ianuarias diſtringendam dicit oleam: verùm certior erit ratio ex coloris mutatione, quum, vt ipſe ait, incœpit nigreſcere, & variam vocat: quæ tunc certè erit aut præcocius, aut ſerius ſecundum regionum differentias. Oleo autem conficiendo ex Columella molæ vtiliores ſunt, quàm trapetum, cuius inuentor fuit Ariſteus Athenienſis, Liberi Patris filius: Trapetum autem vtilius quàm canalis. Etenim molæ quam facillimam patiuntur adminiſtrationem. Quando verò pro magnitudine baccarum vel ſubmitti, vel etiam eleuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur, rurſus trapetum plus operis, faciliusq; quàm ſolea & canalis efficit. Eſt & organum erectæ tribulæ ſimile, quod tudicula vocatur. Idq; non incommodè opus efficiet, niſi quòd frequenter vitiatur, & ſi baccæ pluſculum ingeſſeris, impeditur. Pro conditione tamen, & regionum conſuetudine, prædictæ machinæ exercentur. Sed eſt optima molarum tum etiam trapeti ratio. Hæc ex Columella, quæ ſicut ille, antequàm de oleo diſſererem præfari neceſſe habui. Sed iam quod polliciti ſumus, exequamur.

Olei faciundi ratio. CAP. IX.

Gɪᴛᴠʀ vbi olea matura & diſtricta quam primùm erit, cogi oportebit. Quàm minimùm enim in terra & tabulato eam eſſe expediet. Celeriter enim concaleſcit. Quòd ſi in his diu permanſerit, putreſcit. In tabulato autem vt multum ſit, & fracida fiat, vt faciliùs liqueſcat, deſyderant factores. Quòd ſi contigerit, hæ incommoditates erunt, vti calore fraceſcat, & ob id minùs olei fiet, idq; etiam deterius. Omni quippe hora oleũ decreſcit, augetur amurca, quæ oleo inimiciſſima eſt. Quæ ſi in bacca vtiq; remanſerit, olei ſaporem corrumpit. At illa etiam pluuijs hyemalibus plus amurcæ concipit. Agricolarum autem pleriq; ſi ſub tecto bacca in tabulato deponatur, oleum creſcere crediderunt: quod tam falſum, quàm in area creſcere frumenta. Hoc autem mendacium M. Portius Ca-

to ſic refellit. Ait enim in tabulato corrugari oliuam, & minorem fieri. Propter quod cùm facti vnius menſuram ruſticus ſub tecto repoſuerit, & poſt multos dies eam molere deſyderauerit,oblitus verò prioris menſuræ,quam intulerat, ex alio aceruo ſimiliter ſepoſito, quantum cuique menſuræ defuit, ſupplet. Eoq; facto, videtur plus olei quieta quàm recens bacca reddere : cùm longè plures modios acceperit. Attamen ſi id maximè verum eſſet, nihilominus ex pretio viridis olei plus mali, quàm ex multitudine contraheretur : quod & Cato dicit. Et ſi quidem quicquid ponderis, aut menſuræ, oleo accedit, ſi portionem velis in factum adiectæ baccæ computare, non prouentum, ſed detrimentum ſenties. Quapropter dubitare non debemus, oliuam lectam, primo quoq; tempore commolere, præloq; ſubijcere, vt non minimus error in tabulatis ſeruandi,nec priuſquàm ſudet,premendi. Vbi autem diſtricta fuerit,ſubſtratis tegetibus,aut cannis, expandi,aut cribrari debet,quò aquoſitas ex ipſis reſiccetur, & à folijs, & virgultis purgari. Hæc enim commiſta, olei diuturnitati obſunt,& ſtercore coinquinata lauari,ne ex multa caliditate & ſordibus,aliqua noxa accedat.Aceruatim autem congeri,per ſingulos dies ſolet,vti ibi mediocriter fraceſcat, & ſiccari triduo aut quarto die, ſi gelida erunt. Quod ſi maturè nequeas conficere, in aceruis iactando, ventilare oportet : pòſt primus quiſq; aceruus demittitur, & per ſerias ac vaſa olearia ad trapeta, vbi teratur, in fiſcinis nouis includi debent, vt quantum poſſit pauliſper exprimatur. Poſteà reſolutis corticulis,emolliri debebunt, adiectis binis ſextarijs integri ſalis in ſingulos modios, & aut regulis, ſi regionis conſuetudo erit, aut certè nouis fiſcinis ſampſæ exprimi. Quod deinde primùm è cortinis defluxerit, in rotundum labrum,quod melius erit,quàm plumbeum quadratum vel gemellar ſtructile protinus capulator depleat, & in fictilia labra, huic vſui præparata, defundat. Nam æreis & plumbeis vitiatur oleum. Quippe in amurca & fracibus quàm diutiſſimè deterrimum fit : quare ſæpiùs,vel, vt Cato voluit, bis in die decapulandum. Sint autem in cella olearia tres labrorum ordines, vt vnus primæ preſſuræ oleum recipiat, alter ſecundæ, tertius tertiæ. Nam plurimum refert, non miſcere iterationem, multoq; minùs tertiationem, cum prima preſſura, quoniam longè melioris ſaporis eſt, quod minore præli vi, quaſi lixiuium defluxerit. Cùm autem in primis labris oleum conſtiterit, eliquare id capulator in ſecunda labra debebit, & deinde in ſequentia vſq; ad vltima. Nam quantò ſæpius tranſlatione ipſa ventilatur,& quaſi exercetur,tantò fit liquidius, & amurca liberatur. Sat autem erit, in ſingulis ordinibus tricena componi labra, niſi vaſta fuerint olіueta, & maiorem numerum deſyderauerint. Vitiatur etiam cortinis & conchis feruentibus,ideoq; clauſis torcularibus,& quàm minimè ventilatis,vt nec etiam lignum ibi cædi debeat, vt bis iam ſupradictùm:qua de cauſa ignis ex ipſarum nucleis aptiſſimus.Poſtea inuentum eſt,vt lauentur oliuæ,vtiq; aqua feruenti, protinus prælo ſubijciantur ſolidæ,ita enim amurca exprimitur, mox fractæ trapetis premantur. Quidam quamuis diligentes olearij,baccam integram prælo non ſubijciunt, quòd

quòd existiment aliquid olei deperire. Nam cùm præli pondus accepit, non sola exprimitur amurca, sed & aliquid secum pinguitudinis attrahit. Quòd si frigoribus, oleum cum amurca congelatur, plusculo sale cocto vtiq; vtendum est. Ea enim res oleum resoluit, & ab omni vitio separat. Neq; verendum est, ne salsum fiat. Porrò quantumcunq; salis adieceris, nihilominus saporem non recipit oleum. Solet autem ne sic quidem resolui, cùm maiora frigora incesserunt: itaq; nitrum torretur, & contritum inspergitur, & commiscetur. Ea enim res eliquat amurcam. Plinij autem tempestate exilibus regulis pede incluso fieri oleum inuentum est. Vulgò non amplius senas libras singulis modijs exprimi dicunt. Et nequid lector ignoret, aut aliunde exquirere habeat, factus dicitur, quod vno tempore conficitur, quem alij centum sexaginta modiorum, cæteri ita minùs magnum, vt ad centum viginti descendant. Plinius ad centum duntaxat, vltra quem iterum premi non probat. Factus tergeminos fore, quaternis hominibus nocte dieq; premi iustum est. Oleam faciundam, qua lege locare oporteat, & pendentem venire M. Cato, formula quadam, vt apud eum videre est, expressit.

Oleorum genera. CAP. X.

SVVS cuiq; oliuæ succus est, vt tamen ex ea oleum etiam succo differat, neq; idem omnibus. Prima enim præli laudatissima vnda, lixiuium oleum vocant, non tortiuum, Græcè πρόπρoπον. Flos etiam dicitur. Gleucinum Græci dicunt, hoc est mustum, expressum scilicet antequam oliuæ calcentur. Iteratiuum, quod est secundæ pressuræ. Tertiatiuum, quod est tertiæ. Fit enim non ita bonum, per diminutiones. Ostum vocat Varro quod ex vtroq; facto olei reficitur. Fit autem è quàm acerbissima bacca, & nondum matura, cùm adhuc alba est, quod Græcis ὠμοτριβὲς dicitur, de quo meminit Theophrastus, de coloribus. Quod etiam ex amygdalis fit, ὀμφάκινον etiam dicitur. ὀμφακας enim illi omnium plantarum immaturos & adhuc acerbos fructus vocant. ὠμὰ enim cruda sunt. Drupam vocant, oleæ fructum, antequàm tenerescat. Acerbum autem oleum facere, vt ait Columella, patrisfamilias rationibus non conuenit, quoniam exiguum fluit, nisi bacca tempestatibus in terram deciderit, & necesse sit eam sublegere, ne à domesticis pecudibus, ferísve consumatur. Cibarium vtiq; oleum faciundum erit. Nam vbi exesa vermibus oliua decidit, vel tempestatibus, & pluuijs in lutum defluxit, ad præsidium aquæ calidæ decurritur, ahenumq; calefieri debet, vti immundæ baccæ eluantur. Sed id non feruentissima fieri oportebit, verùm modicè calidæ, quo commodior gustus olei fiat. Porrò si excoctus est, etiam vermiculorum cæterarumq; immunditiarum saporem trahit. Sed cùm fuerit oliua lota, reliqua sicut suprà præcepimus, fieri debent. Fiscis tamen ijsdem improbum & cibarium oleum premi oportebit. Nam veteres ad caducam oliuam noui, vt idem ait, antè ordinario aptari oleo, semperq; cùm expresserint, statim feruentissima aqua, bis aut ter elui: deinde si sit

profluens impoſitis lapidibus, vt pondere preſſi, detineantur, immergi, vel ſi nec flumen eſt, in lacu aut piſcina quàm puriſſimæ aquæ macerari, & poſteà virgis verberari, vt ſordes fæcesq́; decidant, & iterum elui, ſiccariq́;. Apud Lyſiam olearum πτῶμα, fructuum delapſum, vel arboris caſum πτῶμα intelligunt. Ex quauis autem bacca bonum & viride oleum fit, ſi tempori te accommodaueris, maximè enim expedit, cùm & ſatis fluit, & pretio penè duplicat damni reditum. Si autem vaſta ſunt oliueta, neceſſe eſt, vt aliqua eorum pars maturo fructui reſeruetur. Album oleum Dioſcorides ſic fieri docet. Sumito quod per ſe albeſcat, nec anniculo vetuſtius. In nouum oris patuli fictile fundetur, & ſub ſolem media quaq; die concha refunditur, atque ex alto, vt continua volutatione, ictuq́; agitatum reſpumet, dimittitur. Sitq́; olei heminarum ex centum menſura. Octaua verò die fœnum Græcum quinquaginta drachmarum pondere calida aqua, donec molleſcat, madefactum, in prædictũ oleum, cum eo, quem feret, humore deijcitur, & poſt octo dies oleum iterum concha refunditur. Si perductum verò ad candorem oleum fuerit, in vas nouum, quod antea vetere vino maduerit, reponi debet: ſubſtratis in fundo vaſis, ſertulæ campanæ ſolutis faſciculis drachmæ vndecim pendentibus, cùm pari iridis pondere. Si minùs ad candorem peruenerit, rurſus ſub ſole habendum, & idem minùs vſq; dum inalbeſcat. Sicyoniũ autem oleum ab Sicyone antiquiſſimo Peloponneſi prope Corinthum oppido, in quo primùm inuentum, dictum. In conficiendo verò huiuſmodi ex Dioſcoride ratio fuit: In oris patentioris lebetem ſtagno intus illitum, albi olei quod crudæ oliuæ diſtillauerunt, congius vnus, & aquæ congius ſemis funditur. Lento dein igne leniter mouendo decoquitur. At vbi bis inferbuerit, amoto igne refrigerandum oleum concha tollitur. Tunc verò adfuſa aqua ſimul iterum conferueſcat, & reliquis, vt præmonſtrauimus, peractis reponitur. Samici olei meminit Antiphanes, quod reliquorum eſſet candidiſſimum. Sabinum oleum ſic à Sabinis populis dictum, apud quos conficiebatur, cuius pluribus locis meminit Galenus, & plurimum laudat, quòd præter alia tenuium partium ſit: quo vtebatur aduerſus ea, quæ diſcutienda erant, propter redundantiam. Oleum cum aqua miſtum Græci ὑδρέλαιον vocant. χύτλον oleum quo luctaturi perungebantur, & κήρωμα, & πάτος dicebatur: verùm hoc vltimum propter cœnum atq; ceromati permiſtum. Thuris confecti quod cæteris differat, Græci vnum genus faciunt.

De purgando à vitijs oleo. CAP. XL

OLEVM autem, veluti reliqui liquores, vitia non pauca patitur. Quod tam ex confectione ipſa, cùm improbè facta fuerit, quàm acquiſititia natura, & multis alijs obuenientibus rebus contingit. Quibus verò noxis, vt cæteris in multis rebus alijs, medetur. Primùm enim ſi ſordet, toſtos, & adhuc calentes ſales inijcere Tarentinus iubet, & diligenter operiri: ita enim expurgatum iri poſt exiguum tempus pollicetur. Liberat etiam ab

illo

illo vitio pinea nux, ſi igne candens oleo reſtinguatur. E ſordido etiam perlucidum facies, ſi oleæ corticem, & ramulos cum ſale tuſos, & ſimul illigatos, in vas olei continuè ſuſpendas. Citri etiam radix in oleum demerſa illud emendat. Oleum item, quod ſuis torridis fracibus inuſtum fuerit, limpidius eliqueſcet. Rancidum verò Tarentinus purgari ſic poſſe aſſerit, ſi cera alba, mundo & optimo oleo reſoluta ſit, & adhuc coctura liquens, in oleũ mittatur, & ſales fricti & calentes addantur. Hac etenim ratione fieri, vt oleum improbo ſapore purgetur, ac malum mutet odorem. Neq; ignorandum eſt, eam eius eſſe naturam, vt ſale, atq; igne curetur, item aqua feruenti, ſi ſimul miſceatur. Vaſa etiam rancida immerſum aniſum curat. Oleum etiam non raucеſcit, in quo prius aniſum maduerit. Fœtidum oleum curabis, ſi oliuas virides, reiectis nucleis, contuſas, in oleum mittas. Quod ſi per tempus id non poteris, oleæ teneros ramulos contuſos immittes. Alij lateres aſſatos, & ignitos inijciunt, aut panes hordeaceos aridos confringunt, & in linteo apprimè raro inuolutos demittunt, atq; vbi iterum atq; denuò fecerint, ſalis grana indunt, & in vas purum inijciunt. Alij melilotum oleo illitum per diem ac noctem in oleum demittunt.

Oleum vbi melius aſſeruetur, & de nonnullis eius vitijs purgandis. CAP. XII.

ARISTOTELES, vti etiam retulit Plutarchus, oleum in dolijs inopertis melius ſeruari ſcribit, aëriq; aſſignat bonitatem. Sic enim plus illi adeſt, meliusq; vim eius exerit ſuam, vbi inanius dolium ſubit. In vitro optimè conſeruatur, vt pote quod natura frigidum ſit, vt propterea ſympathia quadam frigiditatis gaudeat. Quòd ſi vitrea vaſa non habeat, in noua fictilia, intrinſecus gypſo tincta condes, ipſaq; ad Septentrionem, ſiccis locis expoſita ſint. Nanq; & frigida, & ſicca loca, oleo gratiſſima conſtant. Contrà verò calida, & humida, oleo contraria, atq; inimiciſſima. Si autem aliquod animal deciderit, ac oleum putredine, ac nidore vitiarit, iubent Græci coriandri manipulum in olei metretam ſuſpendi, atque ita ibi paucis diebus permanere. Quòd ſi fortè nihil de nidore excuſſerit, demutandum iterum coriandrum erit, donec hoc vitium ſuperetur. Multum itaq; proderit, in vaſa noua & munda poſt ſenos dies transferre, idq; melius, ſi ea aceto antè inunxerint. Alij fœnigræci ſemen ſole deſiccatum, atq; tritum miſcent, vel incenſos oleaginos carbones in ipſo oleo ſæpiùs extinguunt. Si verò acerbus olei odor erit, vuæ excrementa, quæ Græci γίγαρτα vocant, tuſa, & in maſſam redacta, demergunt. Nonnulli vuas paſſas, vinaceis exemptis, terunt, & immittunt, & poſt decem dies eximunt, & exprimunt, & agitatum oleum in aliud vas transfundunt. A pinguitudinis autem vitio ſale vindicatur. Oleum ſol candefacit, quod terrenam partem, quæ nigredinis cauſa eſt eximat. Auienus Diſarium apud Macrobium percunctatur, cur eſt, quòd olei vas diutinè ſemiplenum cuſtodiatur, & oleo ſuauior ſapor concilietur, quod contrà in vino *Saturn. lib. 7. cap. 12.*

eſt.

eſt. Cuius talem rationem eſſe vult, quòd oleum ſuperuacuo humore deſiccato, veluti mucore, qui in eo latuit, abſterſo, nouam acquirit saporis ſuauitatem. Inſuper optimum ſit, quod ſupernatet. Quærit etiam Ariſtoteles, cur inueteratum oleum recentiori candidius ſit? Quòd ſcilicet nigredinis cauſa humor ſit, qui in recenti magis continetur, & tempore prouectis parciùs, propter euaporationem in ſuperficie reſidet. Euaporatur enim vel vetuſtate, vel ſole.

De olei in lotione vſu, & de adagio, Vt in velabro olearij.

CAP. XIII.

OLEI præter etiam rem ipſam medicam plurimus vſus, quod omnes ipſo vſu experiuntur, qui tantus, tamq; in rebus multis, vt eius commoditates, eiusq; multiplices vtilitates enumerare perdifficile ſit: cuius tamen nonnullas, atq; item paucas adferre, non inconcinnum erit, ne illotis ſaltem manibus, pedibúsve (ne dicam toto corpore) ad eas tranſeam, cuius lotione non contenti athletæ, ni totum corpus abluant. Nam luctaturi eo perungebantur, vti eius vnguinis lubricitate difficilior foret inuicem brachiorum connexio: vt luctæ ſuccurrere dicat Philoſtratus, apud cuius icones, pictor appoſitè ramum oleaginum in Palæſtræ Mercurij filiæ & luctæ inuentricis nudo ſinu locauit. Cuius verò vnctionis & ludorum Olympicorum inuentor Hercules extitit, in quibus luctatores oleo oblinerentur. Quod teſtatur Lucanus:

Lucan. lib. 4.

Ille Cleonæi proiecit terga leonis,
Antæus Libyci perfudit membra liquore
Hoſpes Olympiacæ ſeruato more palæſtræ.

Hæc in Antæi & Herculis pugna. Propterea Anacharſis Scytha, oleum inſaniæ pharmacum eſſe dicebat, quoniam eo peruncti athletæ feruentiùs inuicem inſanirent. Vſum eius ad luxuriam vertiſſe Græcos, omnium vitiorum inuentores, in gymnaſijs publicando, Plinius autor eſt. Romani etiam veteres oleo inungebantur, quòd is liquor foris gratiſſimus ſit, veluti vinum intus. Quum autem Epaminondas impenſarum rationem coquum collegis reddere iuſſiſſet, & olei multitudinem moleſtè tuliſſet, admirantibus illis ait: Non impendij magnitudo me mouet, ſed quòd tantùm olei intra corpus receperint. Porphyrius in libris, quos de abſtinendo à carnibus ſcripſit, vt eſt apud Euſebium de præparatione Euangelica, Eſſæos è Iudæorum genere vngi oleo non pati ait. Quòd ſi quis oleo tactus fuiſſet, diligenter, tanquàm à magna corporis macula, corpus abſtergebatur, quòd eos corpore aridos, non molles, fore oporteret. Velabrum, autore M. Varrone, Romæ locus, in quo olearij oleum diſtrahebant. Mos autem huic hominum generi fuit, vt inter ſe de pretio conſpirarent, quo pluris venundarent, vnde tractum adagium, Vt in velabro olearij. De his autem dicitur, qui conſpirant, remq; ex compoſito gerunt. Plautus in Captiuis:

Vna res, omnes compacta rem agunt, quaſi in velabro olearij.

Olei natura, à qua adagia plura desumpta. CAP. XIII.

HOMERVS ingeniorum vertex, inter tot liquores, qui ex fructibus quos terra parens nobis producit, solum oleum ὑγρὸν, id est, humidum, siue liquidum dicit. Quare sic Plutarchus optimus huius rei & grauis interpres, in Symposiacis rationem reddit, Quòd videlicet in oleo nihil asperum sit, vt ne ad motum quidem percussum, quemadmodum cæteri liquores, strepat: vt quod cum igne minimè luctetur, verùm illum tacitè pascat. Nec alius liquor, qui tam latè diffundatur, etiam si corpori inungatur, aut serius siccescat: redditq; etiam imagines, speculorum more. Tranquillitatis etiam nomine, eius natura in infinitũ commendata est, vti mare, omnium rerum sæuissimum tranquillet. Atq; ob id vrinatores ore oleum spargere aiunt, quòd mitiget elementi naturam, lucemq; deportet. A qua quidem natura tractum adagium, Oleo tranquillior. Plautus in Pœnulo: ita hanc ego canem faciam tibi oleo tranquilliorem. Oleum in auricula ferre dicit Martialis:

Narratur quidam bellè dixisse Marulle,
Qui referre oleum dixit in auricula.

Quod in assentatores quidam referunt. Faciem purgat: vt Plautus in Truculento, de amica pulchrè compta dicat:

Feruidè ni tota floret, vt oleum nitidè nitet.

Nam rebus omnibus nitorem & lucem addit. Vnde tractum adagium, Oleo nitidius. Humidis autem permisceri nullis oleum patitur: quia lentum, suiq; pertinax est. In partes verò diuiduas secari non sinit, reliquisq; commisceri liquidis. Multum spiritus habet, pingue enim est, vt propterea neq; terrenæ, neq; aqueæ substantiæ, sed aëriæ perhibeatur: ex quo fit, vt per summa aquæ fluitet, & leuitatis indicium præbeat. Propterea non congelascit, prohibente calore, ne cogatur. Pix oleo extrahitur, quando vtrunq; pinguis sit naturæ. Simul enim solum calci miscetur, quando quidem vtrunque aquas odit. Inter omnes liquores non alius, qui æquè magis tepefaciat, aut molliat, & leniat, cùm corpori inungitur, quàm oleum. Contra verò algores, vt generalius de eius natura ac vi differam, munit, & corpus à perfrictionibus tuetur, & gelicidiorum noxis aduersatur. Nam vbi corpus arefactum fuerit, dulci oleo inungitur, quod vtilissimum erit, vbi cutis, vel à frigore, vel à medicamenti adstrictione densata fuerit, siue erosione, siue acrimonia, vel ab humore pruritum inducente, idq; præsertim si in balneo, vel pòst, id fiat. Vnguentarij odores in oleo reponunt. Nam odorem oleum seruare, omnium maximè potest, atq; incommutabile permanet, quod crassius sit. Qui autem ferrum remollire cupiunt, oleo tingunt. Existimatur & ebori à carie vindicando vtile esse. Vrbis quidem (vt scribit Plinius) anno quingentesimoquinto, *Plin. lib. 15. cap. 1.* Appio Claudio Cæci nepote, & L. Iunio COSS. olei libræ duodenæ assibus veniere. Et mox anno sexcentesimooctogesimo M. Seruius T.F. ædilis curulis, denas olei libras singulis assibus populo Romano per to-

tum annum præſtitit. Minùs ea miretur, qui ſciat poſt annos XXII. Cn. Pompeij quarto Conſulatu oleum prouincijs Italiam miſiſſe. Notũ etiam fuit, magiſtratus honoris octogenis ſeſtertijs olei ſtrigmenta venditaſſe. Fuit olim Romæ Saturni ſimulacrum oleo plenum. E taberna autem meritoria trans Tyberim, Auguſti temporibus, oleum è terra erupit, ac toto die nulla intermiſſione fluxit. Quo ſignificata fuit IESV CHRISTI erga gentes gratia, & natiuitas. Quærit Alexander Aphrodiſæus cur epotum oleum vomitum, potiſſimum flauæ bilis, moueat? Quòd ſuaptè natura ſemper ad ſuperiorem locum tendat. Quotiens enim cuiquam humori permiſcetur, ad ſuperiorem ſeſe recipit ſedem, innatatq́;, & cibos ad ſtomachũ inuitat, effertq́;: quibus aggrauatus & oppreſſus vim excernendi ad emouendum incitat: præſertim verò flauam bilem, quòd leuis hæc, atq; tenuis ſit, idcirco faciliùs ſuperiora petit. Frigore & gelu craſſeſcit. Temporis enim calore, vt in æſtate, & cæteris calidis temporibus, liquidius eſt. Poſtremum illud ex Plutarchi Sympoſijs addendum, quòd olei ſuprema regio melior ſit. Nam imum ab amurca turbatur. Summum verò melius, quod longiſſimum à nociua parte, nec ſua ſpiſſitate ab aëre læditur. Nouum præſtantius, cui ſenium inutile. Tranſpiratu enim carens ob lentitiam inueteraſcit.

Oleorum vis medica. CAP. XIIII.

OLEVM & ſalem emere oportere Ariſtoteles autumauit, quòd opus eſſet remedijs contrarijs. τὸν ἔλαιον καὶ τὸν ἅλα δεῖ ὠνεῖσθαι. De olei natura, vſu, ac ratione, quàm plura Galenus Pergamenus in ſuis libris de ſimplicium medicamentorum facultatibus: vt ſi in omni re medica fuit diligens, in olei ratione potiſſimùm, cum Archidamo & Diocle negotium agens. Oleorum plura genera ſuprà oſtendi, item etiam plures differentias, ſecundum quas illorum etiam diſſentientes virtutes. Prima enim iudicanda erit ex ætatum varietate, vt cùm recens eſt, & velut muſtum, aut etiam ætate vigens, vel etiam ſenio. Item ex præparandi ratione. Cùm enim aut ſolum ſimplex, & impermiſtum, aut cum ſale præparatum, ſecundum ipſius fructus diuerſitatem, cùm is vel maturus, vel immaturus fuerit, moderatè calidum eſt, & magis humectans. Quòd autem calidum ſit, vtique energia comprobatur. Nam celerrimè inflammatur, proptereà cùm corpori noſtro admouetur, calefacit. Dignoſcitur autem caliditatis eius quantitas guſtu. Quod enim adamuſſim dulce eſt, mediocrem habet caliditatem. Tenue etiam exiſtimatur, ſi intuentibus quàm maximè lucidum videatur, idq́; purum eſt, & pro optimo iudicandum, & olei vi pollere. Hoc autem latiſsimè per cutem effuſum ſibijpſi continuum permanet, & facilè ante, quàm diffundatur, cutem penetret. Porrò oleum pingue viſcoſitate deprehenditur. Vetus autem quantò diutius reſeruatum ſit, tantò acrius calefacit, & magis diſcutit, præſertim verò, ſi à principio tenuium partium fuerit. Vetuſtas oleo tædium plurimum adfert, quod ætatis annuo prouida (ſi

da (si intelligere libeat) Natura oleo parci noluit, fecitq; ea necessitate promiscuum. Duritias magis diffundit. Oleum autem secundarium, vt inquit Columella, non insuauis odoris est. Quotidianam vnctionem præbere poterit dolore neruorum laborantibus. Oleum enim promptius & expeditius ad obeunda munera reddit. Capitis feruores refrigerat. Aluum læuigat, soluitq; heminæ vnius pondere, cum pari ptisanæ succo, aut aqua potum. Alij, autore Ægineta, per clysterem duorum acetabulorum pondere inijciunt. Ad tormina calidum simul decocta ruta, sextarijs tribus, potione datur. Ventris lumbricos pellit, idemq; maximè ilei intestini morbo laborantibus. Vim enim emplastici medicamenti habet. Exulcerantium quoq; medicamentorum vires permistum hebetat. Concoquit, & mouet pus, vulneri tamen cauo infusum, omnium medicamentum aduersissimum. Quod si ita mederi velis, vsu ipso intelliges, & sordidum, ac male olens vlcus fieri. Oleum etiam omne ad tussim impetum mouet. Oleo veteri oculi ad claritatem inunguntur. Quod si vetusti non sit facultas, in vase ad mellis crassitudinem & vetustatem repræsentet. Decoquitur magis auxiliare, & inclinato morbo ardoribus in febri cum aqua remedium. Veteres autem vsi sunt, ad quædam morborum genera. Remedia ad aliquot hominum ex oleo morbos recensuimus. Superest enim, vt eius etiam vires erga aliquot animalium infirmitates, & si non plures, enumeremus. Boues, inquiente Aristotele, pedum dolorem non sentiunt, si eorum cornua, vel pice, vel oleo illinantur. His autē per nares infusum, donec ructent, inflationem sedat. Vbi autem bos aqua hirudinem hauserit, & ea faucibus inhærens, manibus detrahi non possit, fistulam, vel arundinem inserito, & ita calidum oleum infundito. Nam eo tactu animal confestim decidit. Oleo potu etiam elephantes tela, quæ eorum corpori inhæserint, eijciunt.

De omphacini & Sicyonij olei natura. CAP. XV.

MPHACINVM autem oleum, ad multos vsus valentibus accommodatum. Excellit quod recens est, & odoratum, ac tenue, & gustu non mordens. Tale enim in vnguentorum confectione vtile erit: maximè verò quantò vetustius, ac pinguius. Nam dum acerbitatem seruauerit, mistæ virtutis erit. Vbi autem hanc ætatem reliquerit, priori assimilatur. Gustus verò eius vim manifestat. Calidissimum est in omni oleorum genere, adstrictionis tantæ, quantæ frigiditatis particeps, prorsus ad discutiendum inutile, stomacho tamen vtile. Infricatum, dentium dolorem sanat, & gingiuarum tumores reprimit, & dentes: si ore contineantur confirmat, coloremq; illorum magis, quàm aliud, custodit. Eo vtuntur, vbi plus æquo caput incaluerit. Sudores postremùm cohibet. Incertum enim est, ne medici an fœminæ primùm Sicyonium excogitauerint, & vtrum voluptatis magis, quàm necessitatis gratia inuentum: quòd plurimum vsus eius mulieribus ad commendandum faciei nitorem sit: idq; in Sicyone, vt iam diximus, fieret, propter Corinthias insignes, & vicinas

meretrices,vt illo irritamento,ac contagio, amatores magis allicerent, & ipſæ magis forma commendarentur. Calefaciendi vires aliquas habet. Febribus item,ac neruorum vitijs prodeſt.

De amurca,& eius vtilitatibus. CAP. XVI.

MVRCA Galeno ἀμόργη dicitur, alijs τρυγίας, ſiue τρὺξ. Nonnulli tragœdiam primùm denominatam dicunt, inter quos Donatus, quòd ſcenici ad perſonarum vſum,ora ſua ea perluerēt. Quod primò reperiſſe Æſchylum aiunt. Et hoc in Arte innuit Horatius:

Ignotum Tragicæ genus inueniſſe Camœnæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poëmata Theſpis:
Quæ canerent, agerentq́ peruncti fæcibus ora.

Fæx,ac ſanies olei,amara,& ſedimentum. Fit enim ex aquis: idcirco ſiccitatibus minima, riguis verò copioſa. Vetuſtate enim melior. Cuius vtilitas à M.Catone ſummis laudibus celebrata. Quæ quia, vt M.item Varro ait,ignoratur,à pleriſq; deſpicitur.Eius tamen vim perſpicere facile erit, ſi ex olearibus torculis in agros defluere concedatur. Non enim ſolùm terram denigrat, ſed eius multitudine ſterilem reddit. Verùm is humor ad multas res, tum maximè agriculturæ,vt iam multis locis præmonſtratum, & nunc quoq; non modicè vtilis oſtendetur. Nam amurcam periti agricolæ, tam diligenter, quàm oleum aut vinum rectè condunt.Etenim ij,Catone præcipiente,dolia olearia hac colluunt,agitantq́; quoad bene combiberint:futurum enim hac ipſa ratione,vti oleum ampliùs non bibant, ac ipſum conſeruent. Vaſa inſuper ipſa & firmiora, & diuturniora erunt. Et ne veſtimenta à teredinibus, noxiíſve cæteris animalibus,tangantur,& rodantur,amurcam ad dimidias partes decoquūt, & ea inungunt arcæ fundum, & extrinſecus pedes & angulos. Quæ vbi aruerint, veſtimenta reponunt. Et hoc modo ne putreſcat, omnem ligneam ſupellectilem inungito, eritq́; abſterſa ſplendidior. Nullius etiam fumi tædio ardebunt codicilli oleagini,neq; cætera alia cruda ligna, ſi ea perſperſa, & in ſole poſita, bene perbiberint. Æramenta etiam omnia, bene antea exterſa contra æruginem, illa inunguntur: vti tamen antè, quàm his vti volueris, abſtergas. Nitidiora verò hoc modo, atq; coloris elegantioris erunt. Subigi etiam areas terendis meſſibus, vt formicæ & rimæ abſint,præcipiunt. Quinetiam & parietum lutum lectoria & pauimenta horreorum frumenti,ſemina item frugum perfundi. Decocta autem,axes,lora, calceamenta, coria omnia. Sic enim meliora omnia fieri. Expreſſa enim olea, quod ſtatim effluxit (humor enim aquatilis eſt) ad partes duas decoquitur. Quod ſupereſt & refrigeratum erit, in vaſa reponunt. Multi in eo muſtum adijciunt. Quidam enim expreſſo oleo, per quindecim dies amurcam cuſtodiunt,poſtea verò quod leuiſſimum & ſummum eſt,deſumunt,& in alia vaſa traijciunt:totidemq́; interuallis duodecies in ſex proximis menſibus id peragunt. Cauent tamen cùm hoc nouiſsimè faciunt,potiſſimùm vt luna ſeneſcente commutent.Poſtea leui

ea leui igne in ahenis decoquunt, & ad duas partes regerunt, quod ad vsum probè reseruant.

Amurcæ vis medicæ consideratio. CAP. XVII.

VNC ad eius virtutes medicas. Secundi calefacientium desiccantiumq; ordinis est, eiusq; intensi. Sicca enim in corporibus aridis vlcera curat, in reliquis verò intendit, irritatq;, & exasperat. Siquidem contrahit, veluti resina & sicca pix. Non tamen tantum caliditatis possidet, vt palàm mordicet. Terrestris substantiæ, multò magis si decocta fuerit. Splenis inflammationibus, & ventositatibus plurimum vtilis, verùm pulmoni noxia. Decocta autem in vase cupreo ad mellis crassitudinem, adstringere scribit Dioscorides, & omnem lycij præstare effectum, sed efficacissimè contra dentium dolores, ac illorum stabilitatem. Ad dirupta labra, cum vino, vel aceto, aut mulso illinitur. Sedis, genitalium, & vuluæ exulceratæ, vtiliter infunditur. Oculorum verò medicaminibus, atq; his, quæ meatus obstruunt. Cruda enim & recenti, articularios morbos, & podagras foueri vtilissimum. At villosa pelle illita, & hydropicis imposita, tumoris molem reprimit. Ignibus sacris infusa, & quæ serpunt pernionibus, nigræ oliuæ vtilior. Linteolis in vulneribus ponitur, luxatis in lana. Si cum omphacino denuò recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros extrahit dentes. Contra limaces & culices vim habet maximam. Per totum verò corpus pulicosæ pecudi infusa remedium est. Duabus verò partibus decocta, ouium scabiei illitu prodest, autore Columella.

De Æthiopicæ oleæ lacryma. CAP. XVIII.

TRABO insulas tres in Arabia esse scribit, desertas quidem, & oleis obsitas, non nostratibus, sed indigenis, quas Æthiopicas vocant, persimiles, Scribonius Largus Græcè ἐλαίας αἰθιοπικᾶς δάκρυον. Plinius verò, ex olea, quæ in mari rubro nascitur, lacrymam effluere ait, ex qua medicamentum laudatissimum ad sistendum sanguinem componitur. Idem alibi ex oleæ Arabicæ lacryma medicamentum confici, quod Græci ἔναιμον appellant, contrahendis vulnerũ cicatricibus efficax. Hæc tamen vox emplastris omnibus, quæ vulneribus cruentis protinus admouentur conuenit. Dioscorides autem tantùm lacrymæ Æthiopicæ meminit, quę oleaster etiam vocatur. Nusquam Plinius eandem arborem cum superioribus existimauit. Æthiopicæ oleæ lacryma inter venena connumeratur, scammonio ferè similis, fulua, exiguis, mordax, stillis constans. Quæ verò hammoniaci similitudinem repræsentat, & colore nigrescit, & gustu minimè mordax, est inutilis. Nam & Paulus & Aëtius hammoniaco tenui similem dixerunt, & vires abstersorias habere, quam ob rem ad oculorum hebetudines, albugines, cicatrices, vtiliter inungitur. Lepras & impetigines sanat. Partus ex vtero trahit, menses & vrinam cit. Dentium cauis indita auxilio est.

De oleaſtro, & Appulo paſtore in oleaſtrum commutato.

CAP. XIX.

PPVLVS autem paſtor Nymphas ſaltantes, ſaltu etiam agreſti illas irridens, & obſcœna conuicia ruſtica addens, in oleaſtrum commutatus eſt,

Arbor enim eſt: (inquit Ouidius) *ſuccoq; licet cognoſcere (mores.*
Metam.lib.14. *Quippe notam linguæ baccis oleaſter amaris*
Exhibet: aſperitas verborum ceſsit in illas.

Græcè κότινος vel ἀγριέλαια. Agrippus apud Lacedæmonas, autore Suida, dicitur. Deputato autem oleaſtro, quod inde gignitur, phaunos appellatur. Streptos dictus oleaſter, cui implicitæ, inuolutæq; fuerunt Hippolyti habenæ, currusq; eius euerſus. Hyrnithion autem locus non procul ab Epidauro oleaſtris conſitus. Huic autem eadem vis, quæ oliuæ vt Plinius vires eius, & quas Dioſcorides oleaſtro attribuit, oleæ aſſignauerit, verùm aliquantò maiores. Serenus quidem ait:

Manſus enim prodeſt ſuccis oleaſter amaris.
Hinc obſcedo fugit, linguæ quoq; vulnera cedunt.

Folia autem adſtringunt. Trita verò, atq; impoſita, ſacros ignes, vlcera, quæ ſerpunt, quæ Græcis herpetæ dicuntur, carbunculos, paronychia, epinyctidas, nomasq; compeſcunt. Cum melle autem appoſita panos, inflammationes diſcutiunt. A capite verò auulſam cutem conglutinant. Commaducata enim oris vlceribus medentur. Elephantes autem, ſi chamæleontem deuorauerint, qui his adeò infeſtus, vt venenum ſit, ſumpto oleaſtro, tam acerbiſſimæ peſti medentur. Oleum eius, oleæ amarius. Non ſimplicem temperaturam obtinet. Adſtringit ſimul & extergit, calidiſſimumq; eſt, ex omni oleorum genere, tantùm ad medicamenta vtile, vſqueadeò ad id efficacius. Illo autem ad multos effectus os colluitur. Porrò dentium mobilitates confirmat, humidis gingiuis, atq; illarum diſtillationibus vtile. Oportet enim lanam ſpecillo circumligatam oleo madefacere, & gingiuis vſq; dum albæ ſpectentur, admouere. Gratam enim oleaſtri frondem capris eſſe Lucretius oſtendit, qua homini nil amarius:

Barbigeras oleaſter eo iuuat vſq; capellas
Effluat ambroſiam, quaſi vero nectare tinctus.
At nihil eſt homini fronde hac, quod amarius explet.

Præfat

Præfatio libri vigeſimitertij.

HOc libro de malis & pyris tractabimus, quorum multa genera, plures item nomenclaturæ, propter immutata apud diuerſas regiones nomina, quæ omnia recenſere perdifficille foret. Hoc autem prouincias omnes apud quas proueniunt inuiſere, & ibi omnia diligenter perſcrutari eſſet, vt inde tamen minima vtilitas ſubſequeretur. Et vt generalius loquar fructuum omnium plures differentiæ. Quod in nonnullis expreßit Verg.

Præterea haud genus vnum, nec fortibus vlmis,
Nec ſalici lotoq́;, nec Idæis cypariſſis.
Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ,
Orchades & radij, & amara pauſia bacca,
Pomaq́; Alcinoi ſyluæ, nec ſurculus idem
Cruſtumijs, ſyrijsq́; pyris grauibusq́; volemis.

Mutarunt etiam fructus ferè omnes priſcas appellationes, quas & illis reddere non facile eſſet. Ego tamen antiquas referam, & plures è recentioribus è quorum etiam deſcriptione, in nonnullis, quis diligens priſtina nomina, in nouis agnoſcere poßit: etenim fructus omnes ex communi gentium denominatione non ſpeciali cuiuſdam affectione, nominandi. Quod faciebat quidam ſubdolus agricola Pariſienſis. Is enim inſitas arbores loco publico apud aream palatij vbi venundari ſolent, venditabat, quæſtum ex his faciens. Quum autem pyrum cuidam ciui vendidiſſet, vt carius venderet, genus ementitus, vt chriſtianorum aſſereret, quod pretioſum apud Gallos eſt. Ciuis autem in ſuis hortis inſitum plantauit, & ex illius fructu, per tempus ſe deluſum cognouit. Quum autem fortè illic agricolam plantas item vendentem reperiſſet, illum & mendacij ac furti coarguit. Quem agricola cuius generis interrogauit: & cùm ille generis vilioris nomen indicaſſet, Vocites quomodo volueris, reſpondit, Chriſtiana enim voco. Interuertebat enim hic communem appellationem, quo ementes falleret: facile enim in arborum ſurculis, niſi fuerint benè experti, quenquam eſt decipere. Folijs verò ac cortice, & tota arboris facie etiam abſq́; fructu plantam docto inſitori cognoſſe non difficile eſt.

HORT

HORTORVM LIBER VIGESIMVSTERTIVS.

De malo, & eius apud antiquos generibus. CAPVT I.

APVD Sicyonios Veneris templum fuit, cuius sedens simulacrũ Canarchus Sicyonis fecit, ex auro quidem & ebore. Palum in capite gerit, altera manu papauer, altera malum. De generali autem mali appellatione suprà dictum est, quæ cùm ad pluria genera extenditur, de quibus nonnullis infra speciatim dicetur. Nunc verò de his, quæ vulgo poma vocamus. Nam etiam genus pomi malum dicitur, quod Græci μῆλον dicunt, de quo infra. M. enim Varro de lingua Latina, Æoles μᾶλον vocare scribit: & melophori apud Persas dicebantur spiculatores & satellites, quod thoraces, in quibus malorum effigies expressæ forent, ferrent. Ex quibus mille selecti, regis custodiæ destinarentur. & philomeli dicti, qui auidè mala comederent: qualis memoratur princeps Gordianus iunior, qui cùm esset in omni ciborum genere parcissimus, pomorum tamen aliquid semper deuorauit. Constantius etiam princeps (referente Ammiano) quoad vixit pomorum aliquid semper degustauit. Et quod ad arborem ipsam attinet, Græcis μηλέα dicitur, omnibus quidem, propter eius apud gentes fermè omnes ortum, notissima. Caudice recto, quæ corticis læuore, præsertim dum tenera est, nitet. Cui folium mucronatum. In mali quodam genere in fructu ipso atq; in medio parua emicant folia. Flos rubescens & albicans. Iulus lanugo in malis ipsis vocatur. Multa eius genera, vt nec plura in quouis alio arborum omnium genere reperiri sit. Nonnulla etiam nomen à figura, alia à colore, magnitudineq;, à sapore etiam & natura, apud antiquos sumpsere. Ferendum enim sanè fuerat (inquit Plinius) exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta. Orbiculata ab orbis figura in rotunditatem circumacti. A mammarum verò effigie, orthomastica dicta sunt, stolidè tument pulmonea. A natura Columella lapidosa vocat, in quibus reperiuntur calculi. A causa traxerunt nomina, vt quod gemellum appellatur, nunquàm verò in fœtu singulo est: germanitate enim semper cohæret. Mallefolijs, vnum folium, nonnunquam & geminum è latere medio erumpit. A colore autem sericata vocata sunt, rubra Macrobio, quæ & rubelliana, cortice sanguineo, carne intus friabili,

friabili,non ingrato sapore, & ex austero subdulci, nec citò fugientia. A melleo sapore melimela, quæ eadem mustea, à mitescendi celeritate sic dicta. Nam M. Varro hæc vocari melimela dicit, à quibusdam glycymela, composito à dulcedine & mali nomine. Valerius autem Martialis festiuè iocatus est, Mala cydonia melle condita, vocari posse melimela:

Si tibi Cecropio saturata Cydonia melle Epigr. lib. 13.
Ponentur, dicas hæc melimela licet.

De his etiam ad Mancinum:

Dulcibus aut certant quæ melimela fauis. Epigr. lib. 1.

Hæc autem mitia à Vergilio in Bucolicis vocari arbitrantur quidam. In his mellis sapor, in alio natura ipsa innatus, in altero artificio cõparatus. A conditione autem, castrati seminis Belgæ spadonia appellant. A celeri verò prouentu Macrobio præcocia. Plura etiam conditoribus suis æternam propagarunt memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita perpetratum. Ergo originem habent à Matio, Cestioq;, & Manlio, item Claudio Appio: matia, quæ multis matiana, cestiana, manlia, claudiana, appiana. Odor verò his cotoneorum, magnitudo quæ claudianis, rubeus color. Sunt & septiana ab inuentore libertino, insignita rotunditate. Sunt & alio genere, vt Columellæ, & Macrobio scandiana, Cato scantiana vocat: hic etiam quiriana, ille verò addidit conimela, conditiua, ἐπιμελίδα, de quibus infrà, martiana, agrana, prosina, sirutia. Celerrimè in rugas marcescunt pannucea. Græcis alia fuerunt genera. Polluci enim quædam φαύλια dicta, alij delphica vocant. Athenæus elegantiora scribit, quæ Gangris Paphlagoniæ vrbe nascuntur. Illi etiam corinthia, è vico Sidone celebrant, & laconia, & erina, à vere, sicut à lanugine chnodia, Setania & platania, aphrosemela, è dulci austera, odorata, carnem asperam & squallentem habent mordia in Apolloniate agro, qui Mordius dicitur. Patrias verò vtrinq; nobilitarunt camerina, & græcula. Daca, vilissima sunt, quanquàm primùm maturari properent, decerpantur. Pelusiana, amerina, syrica, etiam Macrobio tiburueriana, siue tyburtia, vt ait Horatius, quæ picenis cedunt, vt hic ait:

Picenis cedunt pomis Tyburtia succo.
Nam facie præstant.-

Alia nostræ tempestatis malorum genera. CAP. II.

HÆC fuerunt, sicuti ipse ex antiquis autoribus deprompsi, malorum genera: sequuntur nostræ tempestatis alia, quæ melius ex vulgari nomenclatura expromam. Antiquorum autem omnium nomen nullum, quod sciam, apud nos remansit. Quorum tamen genera, saltem omnia, perijsse, non est clari ingenij credere, neq; forsan vllum, sed illa temporis intercapedine nomina mutasse, certo certius existimandum: vt credibile sit, vnum atque idem genus apud diuersos nominum differentias sortitum. Sunt item & aliquot, secundum regiones, alia genera, quæ autores rei agrestis prisci non nouerunt, vt propterea illis nomina non indiderint, tanquam

illis ignota & incognita. Nulla enim ferè regio eſt, quæ hoc arboris genere,& ſi plurimis alijs defecerit,incredibili naturæ beneficio,& illius humanitate,ac frugalitate expers ſit. Verùm veluti apud priſtinos, varia huius ſecundum rationes ſupradictas, fructus appellatio fuerit, ſic modò apud nos infinita remanſit, neſcio an maior. Verùm lectorem minimè grauatum iri, ſi nonnulla noſtræ tempeſtatis genera & nomina oſtendero,vt non minùs ingratus erga noſtros,quàm apud antiquos in huius arboris hiſtoria eſſe videar. Quæ tamen omnia perſequi non facile erit, propter nominum apud quaſcunq; nationes mutationem, vt credibile ſit,idem atq; vnum genus apud plures, varias ſortitum denominationes. Futurum vtiq; eſt, vti ex hac mea deſcriptione, priſtinum nomen à viris diligentioribus nonnullis reſtituatur. Sed vti apud antiquos, pomorum genera omnia,nomina à colore,à forma,à regionibus,à tempore,à ſapore accepere, ſic nunc quoque & apud nos accommodauere. A ſapore enim dulci apud Italos canamela ſiue calamila magnitudine media, colore cùm maturuerunt,luteo,ſaporis iucundiſſimi,atq; odoris gratiſſimi. Paradiſiaca apud Pariſios,parua ſunt,fugacia,& dulcia,& præcoci celeritate. Appiana olim vocata,nunc exiſtimantur,quæ addito mali nomine, malappia vocitentur. Præſtantiſſima nunc quoq; exiſtimantur, vt de his vulgò decantetur, omne malum præter appium malum. Neſcio num genus illud ſit, de quo ſic Plinius: Omnium autem nouiſſimè adoptata, parua,quæ petiſia vocantur,gratiſſimi ſaporis.A cognatione verò,quam cum pyris habent, melappia dicta arbitrantur. Hetruria nunc roſea vocat, apud nos tamen & roſea & melappia diſtinguuntur: Nam roſea,rubriore, & per totum corpus diſperſo, colore ſunt. A pyro tamen dicuntur,à duplici genere pyrorum & malorum,pyromela & malapyra. Ramburea, prægrandia, rotunda,callo fragili, tenero, minimè fugacia. Apud Ambianenſes in Gallia Belgica præcipua: alibi rubelliana vocantur. An ea verò ſint,quæ Columella purpurea vocat, dubitarim. Cortice rubeo, carne intus friabili,ſapore non ingrato.A corni ſimilitudine cornea vulgus Italicum vocat. Apud nos autem maximo honore celebrantur, quæ capendina vocantur. Alij, & melius,vt à forma nomen ſumpſerint, curpendina malunt vocari, quod curto pediculo pendeant, rotunda ſunt, luteo, cùm maturuerint, colore,corporis cartilagine dura, grato ſapore, ſerotina valde. Verùm huius generis plura genera, ſed quod breuius & rotundius, præſtantius, Pariſienſe vocant,aliud maius, quod Neuſtrium vocant: aliud commune multis prouincijs. Alia caſtiniana, guſtu auſteriore,oblonga,mediocri magnitudine,dura,vt caſtaneæ cartilagine,vnde nomen ſumpſerunt. Alia francerina, rotundo habitu, & amplo, duriore callo,modica acerbitate grata,quæ in dulcedinem degenerat: adſeruentur, vt quæ in annum poſſint. A tempore maturitatis Ioannina vocamus, quod circa diui Ioannis Baptiſtæ natiuitatem eſui ſint. Parua ſunt, albentia,citò fugacia,nulla alia dote prædita,quàm quòd prima edantur. Didia etiam in honore ſunt,hæc ampliora,rotunda.Follana etiam plurimùm in honore ſunt,albo callo, carne molli, ac grato ſapore, in multos dies

dies ſerotina. Blandurella, pulchra, rotundiore forma,etiam colore albo nitente cute. Sunt ab Auguſto menſe,alij præpomum vocant, quòd alia pomorum genera præcellat,ſapore ſuaui,ac odoratiori : oblongum eſt,à pediculo in acumen tendens , verum citò fugacius. Patriam nobilitauit quod Suſinum dicitur,à Suſa oppido citerioris Italiæ : paruum hoc, orbiculatum à latere per lineas rubens,gratiſſimi guſtus,per annum durans. Quæ nunc roſea vocamus, nonnulli ea exiſtimant, quæ antiquis pyrotica dicebantur, ſuſinis maiora, à colore rubro, quo maiori parte cernitur,ſic appellata, poterit etiam eſſe illud genus, quod rubellianum vocauimus, nuper ex Italia ad nos tranſportatum ſerotina ſunt, & plurimùm grata. Apud Allobroges celebrantur, quæ girodeta vulgò vocitantur: parua hæc,in latitudinem rotunda, & in rubrum rufa, multum ſerotina. Hæc ſunt malorum genera, & eorum nomina, quæ noſtra tempeſtate, apud multos, præſertim Gallos, communia ſunt: non quidem omnia, quod referre difficile eſt.

Malorum natura. CAP. III.

DE malorum natura, & ea vi, quæ magis ad eſum pertinet, quàm ad vim medicam, non horum quidem omnium generum vna atque eadem virtus exiſtit. Siquidem aliqua reperiuntur,quæ optimam,mediamq́;, multa quæ malam habent temperiem. Quædam autem citra acorẽ adſtringunt,cætera nocent. Alia item plurifariam officium,multa item multifariam proſunt. Nec enim eadem in omnibus,aut ſimilis vis atq; poteſtas. Sæpenumero circa diuerſa corpora, quemadmodum ipſa virtute contraria diſſident.Audiui à viris præclaris,apud Tholoſates hominem non plebeium fuiſſe, coram quo ſi poma cruda apponerentur, ſtatim deficere:nonnunquam etiam cum vitæ periculo,ni illi extemplo ſuccurreretur. Et vt ad rem reuertar, neq; in malis, fructuum eadem facultas. Omnes enim ſeorſum vſu exploratum habere debent, quid ſibi vtile, quid noxium,quídve iucundiſſimum illis ſit, atque his pro cognita vi, proq́; ſua cuiuſq; ſympathia,vel antipathia vti. Multum inſuper intereſt, quo tempore,quáve ætate & maturitate,eſitati fuerint, crudáne an decocta. Virides etenim fructus magis mouent,quàm ſi ſicci fuerint. Quærit Ariſtoteles,cur poma prius eſitata,non ita repletionis mole reſpondeant,quàm ſi poſt. Quòd cæteris eſculentis, grauius pomorum genus ſit. Idcirco antè ingeſta,ſuo pondere in imum delapſa,ſupernè loci capacitatem deſumpturis cibis relinquant. At contrà ſi pòſt edantur innatant, & partem inanem occupant: quoniam deorſum ferri expeditè poſſunt minime. Sanum inſuper & languentem,vt ait Hippocrates,vexant: quoniam his deuoratis,corpus humorem haurit.In Autumno verò repleri noxium eſt, non ob ſatietatem tantùm, verùm etiam quòd vitioſi humores inde naſcantur,atq; flatum quoq; excitent.

Malorum vis,& natura. CAP. IIII.

VPEREST vt de malorum vi, ac natura differamus, vt non omnibus tamen hæc æquè omnia respondeant. Nam ex saporum natura, vim alteram habent peculiarem etiam in generis differentia. In vniuersum verò quasdam sortiuntur virtutes. Siquidem, autore Paulo Ægineta, mala omnia frigida sunt, atq; in his exuberat humiditas, multoq; magis, quæ suapte natura huius habitus sunt. Nempe & cæteris omnibus magis præstant: aqua verò in his minimè nocet, quia subtilior, citiusq; excernitur, quò fitvt minùs noceant, nec vsqueadeò corporis particulas tentent. Quærit autem Alexander Aphrodiseus, cur poma noceant? quoniam, inquit, frigida sunt, ac humida. Porrò quòd huiusmodi naturæ sint, hinc liquet, quòd eorum omnium nullus omnino succus diu perdurare, nec vetustatem ferre possit: acescit enim, & corrumpitur, vt in eo vermes creentur. Quadam etiam peculiari proprietate, omnia neruis nociua, maximè verò quæ matura non sunt. Calculum etiam gignere perhibentur, si ad saturitatem edantur. Ad animi verò deliquia vtilia sunt, & cordis debilitatem. Quæ autem nondum ad maturitatem peruenerint, noxium pariunt succum, morbos creant, & horroris causas adferunt. Melioris autem succi, quæ maturitatem induerint. Nunc ad particulares è sapore vires. Acria, odorata, & pinguia magis calida. Dulcia verò aquosa quidem sunt, idq; temperatè, vt non manifestè frigida sint. Nam cæteris calidiora, faciliusq; aluo transmittuntur: præsertim si vel elixentur, vel assentur. His etiam danda, qui frigidum ventriculum habent, aut qui à venenatis morsi fuerint. Acida frigida sunt, verùm tenuiter, humorem gignunt improbum, substringunt, faciliora stomacho creduntur. Eligenda autem vbi humores non vsqueadeo crassos in ventriculo collectos suspexeris. Nam humectando incidunt, & per aluum ducunt. Quæ si parum inuenerint, stomachum potius adstringunt. Austera enim quid frigidum simul & aqueum habent. Stomacho quidem robur adferunt, & ventrem cohibent. Quibus vtendum est, vbi ob caliditatem, seu inimicum humorem, ventriculus elanguerit.

Malorum, secundum aliquot genera, vires, & ex his vino & aceto. CAP. V.

VNC de quorundam generum peculiari, ex medicorum monimentis potentia. Cestiana Galenus, citrà cocturam, austera dicit, cocta verò stomacho commodissima. Coquenda verò, illo præcipiente in olla noua, aqua calida infusa, & igne sub ollam iniecto, quo vapor ex aqua calidus sublatus, cocturam præbeat. Paradisiaca prægnantium malaxijs expetuntur. Orbiculata iucunda quadam adstrictione placent, vomitiones & vrinas ciunt. Scandiana & amerina stomacho idonea Celsus dicit. Melimela enim ventrē molliunt, stomacho accommodata, siticulosa, æstuosaq;, verùm non lædunt neruos. Mala iumentis portatu grauia, vel si pauca sint. Siquidem vires, vt Lucianus in suo Asino aureo ait, eorum odoribus

ribus offenſi fatiſcunt, vt ponderi minimè pares ſint. Remedium aiunt eſſe, ſi prius edenda apponantur, aut vtiq; ſi oſtendantur. Malis enim vini proprietas, vt ægris medentes æquè caueant. Draco autem, vt Ælianus in ſcripturas mandauit, poma comeſurus, ſylueſtris lactucæ ſuccum idcirco exorbet, quòd aduerſus inflammationis impletionem adiumentum adferat. Poma autem ex vino vel aqua decoquuntur, vt pulmentarij vicem præbeant. Fit etiam è malo atque ex omnibus generibus vinum, quo vtuntur ſeptentrionales gentes, & apud quos cœli iniuria, vites prouenire minimè ſinit. Neuſtrij in Gallia populi ad id fundos malis inſitis circundant, & ad hanc rem aliquod mali genus ſeligunt, quod forma minimum eſt, ac ſapore dulce. Cantabri ad hoc hortos inſtituunt, apud quos huiuſmodi præſtantiſſimum. Fit etiam è malis acetum, ſiue ex acerbis ſiue ſylueſtribus. In cumulo enim decerpta, per triduum adſeruantur. Deinde in cadum mittuntur, cui fontana, aut pluuialis iniicitur aqua, qui per triginta patens ſinitur, ac ſubinde quantum fuerit ſublatum ad vſus reſeruatur. In arborum autem folijs, & cortice, ac fructuum ſuccis, eadem natura, quæ ex fructuum ſapore conſyderanda. Itaque ſi auſteriora ſunt, aut acidiora, illis ſtomachum, ventremq; exolutum, ac languidum roborare, & vulnera glutinare poteris, & in phlegmonarum principio, influxionem repercutere. Ex genere autem humidarum, incipientes phlegmonæ, & gliſcentes remittere. Gallienus princeps de pomis caſtella fecit.

De malis Syriæ, & Gomorrhæ, deq; prouerbio, Ab ouo vſq; ad mala. CAP. VI.

MAGNVM quidem, & admirandum, quod autores nonnulli, inter quos Iulius Solinus, grauis certè autor, de pomo, quod in ſinu Iudææ Gomorrhæ gignitur, memorant: quod licet maturitatis præ ſe gerat ſpeciem, mandi tamen non poſſit. Nam fauillaceam intrinſecus fuliginem, ambitio tantùm extimæ cutis cohibet, quæ vel leui tactu preſſa fumum exhalat, & in vagum puluerem fatiſcit, & cinereſcit, vt oculis tenus placeant. Id verò multi è noſtris theologis, in memoriam & vltionem criminis poſticæ veneris, quo incolæ regionis Pentapoleos tam fœditer, & communiter laborarunt, eſſe arbitrantur. Ferunt etiam in Syria poma nunc quoq; gigni, quæ paradiſiaca accolæ vocitent, ſatis admiranda. Racematim enim creſcunt, vt ſæpe centum, nonnunquam verò plura ſimul conglobata oui magnitudine ſint. Folliculo præduro obducta, colore croceo. Decorticata enim dulcem oſtendunt fructum. Arbor autem vltra biennium non permanet, verùm arefacta è radicibus aliam progerminat. Eius verò folia oblonga, vt ſi extendantur, hominis altitudinem excedant. Latitudo verò hominem ferè contegit. Antiquitus autem malis cœnam finiebãt, & ab ouo incipiebant: vnde tractum adagium, Ab ouo vſq; ad mala. Id eſt, ab initio conuiuij vſq; ad finem. Horat. ſatyra tertia,

- Si collibuiſſet, ab ouo *Serm. lib. 1. ſat. 3.*

Vsq; ad mala citaret, Io Bacche, modò summa.
Poterit autem quadrare in eos, qui à principio vsque ad finem rem diligenter egerint.

De malis syluestribus. CAP. VII.

ALA syluestria Theocritus ὀρειμαλίδας vocat, id est montana mala, & quamuis inter se magnitudine, facie, aut colore, nonnullisq; etiam alijs inuicem discrepent, per genera tamen nō distinguuntur. Illis enim nomen tantùm vnum remansit. Omnibus tamen succus austerus & acidus, quo omphacinum, ad obsonia, prēlis præcipuè, aut mola exprimitur, & in cadis obseruatur. Odore autem acutiora. Aluum sistunt immatura, cocta verò mouent. Quorum succi si sumantur, rectam spiritus angustiam leuant. Stomacho inutilia, aluum, vesicam circumagunt, neruos lædunt. Id peculiare improbitatis conuicium, & vis tanta, vt aciem gladij perstringant.

De malo cotoneo, siue cydonio. CAP. VIII.

RÆCI cotoneum malum, simpliciter μῆλον, id est, malum vocant: & ab eo oleum melinum, vinum melinum, siue meleum, siue μηλίτην, quod etiam cydonites à Cydone Cretæ oppido. Plures codymalum, siue cydomalū. Iulius Pollux malum æstiuum. Vergilius in Bucolicis mala cana per περίφρασιν vocat, hoc carmine:

Ecloga 2. *Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.*

Amplitudine autem præcipuum, vt suo pondere curuatos secum trahat ramos, vt nec parentem crescere sinat. Perrarò enim hæc arbos ad iustam magnitudinem crescit, nec quidem rectè. Salutatorijs enim virorum cubilibus olim, vt Plinius ait, includebatur, simulacris noctium conscijs impositum. Columella genera tria posuit, Struthia, Chrysomeliana, & mustea. Quæ omnia non solùm voluptatem, verùm etiam salubritatem adferunt. Struthia, siue vt alij volunt strutea, Dioscoridi, Galeno & sequacibus, magna sunt, & suauiora. Nam minori placent acerbitate, minùs tamen vtilia, serotino prouentu. At ex hoc genere sunt syluestria, odoratissima, in sepibus crescentia. Chrysomeliana, siue chrysomela, incisuris sunt distincta, colore ad aurum inclinante, vnde illis nomen. De quibus Vergilium intellexisse volunt, dum ait:

Aurea mala decem misi: cras altera mittam.

Ecloga 3. Et si nonnulli de malo punico interpretentur. Quòd autem mala aurea, cydonia sint nunc, multi probare satagunt, ex Herculis signo, ante ætatem nostram Romæ defosso, manu tria mala cotonea tenente: visitur nunc Romæ in curia Conseruatorum. Galenus etiam melina emplastra vocat, in quorum coctione ærugo admiscetur, quòd cotonei mali referant colore. Mustea autem præcocia sunt, candidiora, nostratia antiqui nuncupabant. Odoris sunt præstantissimi. Annumerantur & alia genera,

vti muluiana, quæ sola ex his vel cruda manduntur. Est & Neapolitanis suus honos, minora. Aliud genus quod phaulion vocatur. Malum autem cydonium ad odoris suauitatem facit, vt Plutarchus autor est in suis præceptis connubialibus, vti antiquitus, sponsa cum sponso, non prius includeretur, quàm malum cotoneum delibasset. Innuens primam gratiam, ab ore, voceq; sponsæ, demanare oportere, & bene compositam, aptamq;, & suauem esse debere, & vti idem in Problematis scripsit, primus horũ complexus nihil triste aut iniucundum habere debet. Adhuc etiam nostra tempestate quibusdam locis obseruatum est, vt vir nouus, & noua sponsa ante primos congressus bellarijs ex cotoneo malo vtantur. Addit etiam hic suo præstanti odore lethalium venenorum vires retundere, & eorum vehementiam hebetare, sicut, vt ipse ait, venenum vendentes rem ita se habere deprehendunt. Ad narium etiam odores mala cydonia olfacere bonum, vt ait Ægineta.

Vires. CAP. IX.

MALA cydonia refrigerant, & desiccant primo ordine. Nonnulli hoc vltimum secundo attribuunt. Frigida enim esse atteftatur Macrobius, quòd succus eorum vinũ imitetur seu simplicia & granata. Stomacho idonea, vt etiam voluit Celsus. Nam illud adstringunt, & corroborant. Vrinam ciunt, aluum adstringunt. Quod quidam interpretantur, si ante cibum sumantur. Si verò pòst, ventrem ciunt, maximè dulcia, quæ minùs adstringunt, & magis vomitum compescũt. Si enim ad satietatem edantur, difficilis concoctionis fiunt. Si autem dentibus terantur, & mandantur, vini fumum compescunt, vt illius vapore caput lædatur minime. Mirum est, quòd multi ferunt, vt si mulier prægnans cydonia mala crebriùs esitauerit, paritura sit infantem & industrium, atque ingeniosum. Cruda cataplasmatis ad cohibendum aluum, contra stomachi ardores, aut si in vomitiones effundantur. Ad mammarum inflammationes, condylomata, & præduros lienes adijciuntur. Eadem etiam, sed matura tantùm, dysentericis, cœliacis, cholericis, & sanguinem excreantibus. Non idem posse decocta Plinius scribit, quoniam amittant illam vim succi. Contra toxicum in cibo prosunt, vel cum pulegio & aqua pota. Crudorum item succus, orthopnoicis, lienibus, hydropicis sumptus prodest, & mammis condylomatis, varicis. Per se autem durare non potest: perbene verò cum melle, vtpote quòd propter virentem adstrictionem minùs cæteris sint humida. Cruda etiam cum melle condiuntur. Hæc enim vrinam mouent. Mel autẽ adstringendi, inspissandiq; illam vim sibi acquirit, stomachoq; id vtilius faciunt. Quæ verò cum melle coquuntur, stomacho vtiliora, atq; ori gratiora, verùm minùs in adstringendo possunt. Palladius autem huiusmodi confectionem cydoniten appellat. Fit & succus ex ijs mitis, cum vino dulci tusis. Vtilis quidem & cœliacis & iocineri. Decocto eorum fouentur vuluæ & sedes in vtroque sexu, si procidant. Tosta enim accommodatiora habentur. In aqua autem cœlesti, pectori, & febris

bris ardoribus imponuntur. In vino autem & cum cera illita, alopecijs capillum reddunt. Ad stomachi dolores, cruda coctáve cerati modo imponuntur. Maceratorum autem liquor vtiliter in ventris, vel stomachi distillationibus potui dantur. Lanugo eorum carbunculos sanat. Flos siccus viridísve cataplasmatis imponitur, ijs conueniens, quæ adstrictionem desyderant, & ad oculorum inflammationes, & sanguinis excreationes, ac mulierum menses. Struthiorum radix (Plinio id prodente) circumscripta, manu sinistra, terra, carpitur: ita vt qui id faciat, dicat se hoc capere, & cuius causa. Sic enim adalligata strumis medetur. Cydoniorum verò decoctum sitim sedat, illitum verò præcordijs, si duro morbo turgent.

De oleo & vino ex malis cotoneis & alijs. CAP. X.

IT è malis cotoneis & struthijs oleum, per excellentiam melinum, vt supra diximus, dictũ. Eligi verò oportet, quæ in humidis nata non erunt, vt placuit Secundo, ideoq; vtilissima, quæ ex Sicilia asportantur, rotunda, parua, & odorata, minùs verò vtilia struthia. Hoc modo ex Dioscoride. Simul enim commiscetur olei congius, & aquæ sextarij decem. Superinijcitur palmæ tusi corticis quadrans & iunci odorati vncia: quæ vno die macerata decoquuntur. Mox in oris patentioris vas excolatur oleum, & superimposita harundinea crate, vel vetusta tegete, cotonea mala superponũtur, quæ vestimentis operta, tantisper inibi dimittuntur, vsq; dum cotoneorum vires ad se oleum contraxerit. Cæteri verò mala ipsa pannis, diebus decem inuoluunt, vt coërceatur, nec euanescat odor. Tum biduum in oleo dimissa exprimunt, & oleum recondunt. Aëtius sic, vti etiam ex alijs pomis confici dicat. Quæ enim & acerbiora & odoratiora sint, deligi vult, & abscindi quicquid lignosum prope pediculum hæserit, & intimam cum acinis medullam exteriori recepto cortice, qui acinos concludit. Inest enim illi odor simul atque vis adstringendi. Vbi autem in parua frustula dissecueris, horum vncias duas olei omphacini sextario misceto, & diebus quadraginta insolato, posteà verò reponi oportet. Laudatur potissimùm, quod mala ipsa oleat. Transit hoc in vnguentum, admisto omphacino, cyprino, sesamino, iunco, casia, abrotono. Hoc autem prælatum olim in Coo insula. Habet autem melinum oleum vim refrigerandi, modicam tamen propter vini saporem, & efficaciter adstringendi. Stomacho familiare, quod ex duobus alimentis, oleo scilicet, & cydonijs conficiatur. Igitur non sine ratione inflammato ac debili opitulatur. Irrigatum etiam aut fomentatione illitum hoc firmat. Nam insidentes humores vehementiùs pellit. Inijcitur etiam per sedem, quibus colon & crassa intestina, à bili acrimonia produntur. Obseruandum in primis erit, ne his adhibeatur, qui ob frigiditatem afficiuntur. Facit ad scabiosa vlcera, & quæ serpunt, perniones ac furfures. Vrinam citatam inditum sistit. Sudores propterea cohibet. Exulceratis vuluis infunditur. Contra buprestim, pinorum erucas, & cantharidas vtiliter bibitur.

bitur. Fit etiam ex his vinum, quod Dioſcorides cydoniten aut meliten vocat. Vlpianus verò Iuriſconſultus libro vndecimo Digeſtorum,cydonium vocat. Hoc enim modo ex illo: Seminibus verò exemptis, fruſtatim,raporum modo conſcinduntur.In muſti enim cado,malorum duodecim minarum pondo,per triginta dies demerguntur: dein vinum defæcatum reponitur. Alia conficiendi ratio. Ad mellis enim ſingulos ſextarios ſucci tuſorum cotoneorum preſſorum denos conijcito,& recondito. Alij mala odoratiſſima in dolia conijciunt, & vino ſuper infuſo oblinunt.Quarta die eo vtuntur. Prodeſt enim ad omnia,quæ mala ipſa cotonea, præſertim verò ſtomacho,dyſenteriæ,renum vitijs, vrinæ difficultati,& hepaticis. Cydonia etiam, maximè ſtruthiorum genus,in vino & aqua decoquuntur, pulmentarij vicem implent. Nunc & aliud condimenti genus, cuius eſus inter bellaria & ſecundas menſas, non aliud magis vſitatum,cydoniten Palladius vocat. Quo autore huiuſmodi confectio eſt: Cydonia matura, abiecto corio in tenuiſſimas partes reſcindito, durum quod interius eſt proijcito, dein in melle ad medias decoquito. Dum verò decoquis, pulueriſatum piper inijcito. Aliter, Cydoniorum ſucci ſextarios duos,aceti ſeſquiſextarium, mellis duos ſextarios ſimul commiſces,ac decoques ad mellis craſſitudinem, poſteà verò triti piperis & ginziberis binas vncias deijcies. Aliæ ſunt confectiones non paucæ poſtmodum,atq; noſtra tempeſtate paſſim vſitatæ, vſque adeò vt mulierculæ eas nouerint vt ita crebræ ſint, vt confectionem illarum deſcribere,præſertim quòd varia ſit,ſuperuacaneum exiſtimarim,antiquorum confectioni magis inhærens.

De perſico malo. CAP. XI.

PERSICA mala, è Græcis nonnulli ῥοδάκινα, quaſi duracina appellant,nonnulli,vt Athenæo placet coccymala & oxymala,& adria perſica. Quæ ex mali prouenit barbillos dicitur. Folio amygdalæ,ſed maiuſculo,flore ſubpuniceo, fructu carnoſo,ſucculento, extrinſecus lanuginoſo, nuce intus ſcabra,atq; dura, in qua nucleus, qualis amygdalis, verùm non ita oblongus.Palladius autem perſicorum genera hæc poſuit,duracina,præcoqua, perſica,armeniaca. Galenus tamen vnum tantùm præcocium,& armeniacum genus eſſe voluit. Nam armeniaca vocitari, iam deſitum eſt. De quibus Martialis:

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis: Epigr.lib.13.
Nunc in adoptiuis Perſica cara ſumus.

Aëtius hoc genus etiam bericoccum vocat: pomo verò cæteris minimum eſt. Sunt tamen è neotericis plures, qui hoc genus ad pruna Armeniaca referant, quibus ipſe non adſtipulor. Neque enim putandum Dioſcoridem ita confusè hoc genus prunorum cum perſicis malis miſcuiſſe,cùm alibi prunorum meminerit.Plinius autem regionum habere cognomina prodidit, Gallica, Aſiatica, & Supernatia è Sabinis venire, popularia vndiq;. In vniuerſum autem differunt mala perſica, magnitu-

dine,colore,& ſucco,præſertim rubeo,moris ſimillimo: vnde & quidam morina appellant, quorum ſucco etiam tingunt: nullius penè odoris,ac ſaporis, per adoptionem ſic facta. Alia croceo colore atque ſucco etiam ſunt, alia vario. Omnia verò nullius ferè odoris, nulliusq; ſaporis. Nuſquam enim in alio pomo minus odoris, plus ſucci. Cute etiam piloſa. Reperiuntur tamen,qui ſucco minùs abundent:proinde ob id præſtantiora, ac magis ſitim ſtimulantia. Ægineta vnum genus è rhodacinis facit:quæ cum Armenianis cæteris generibus præſtantiora dicit.Non enim aceſcunt,nec corrumpuntur.Sunt & nunc in pretio.Parum enim omnia durant,coguntq; ſe venundari.Pretium ſingulis, Plinij tempeſtate,triceni nummi fuere.

Perſicorum vis & conſideratio. CAP. XII.

ERSICA mala ſecundo exceſſu refrigerant, atque humectant,nonnulli tertio, alij etiam quarto,verùm in ſecundo Galenus & ſequaces ſentiunt. Praui ſucci ſunt, acidiq;, vt facilè corrumpantur: eoq; primùm exhiberi debent, quò protinus deijciantur, ne ſi diutius in ventriculo demorentur,corruptionem ſentiant. Nam ſi ſuper alios cibos ſumantur, fluitant, ac ſtatim putreſcunt, vt ſuapte natura reliqua ſecum cibaria in corruptionem deducant. Diphilus tamen apud Athenæum, bonum ſuccum mediocriter habere, & magis, quàm mala, nutrire. Illud enim in primis obſeruandum erit,quod perpetuò verum eſt,vtq; ſemel dixiſſe ſat ſit,atq; id ex medicorum antiquorum generali ſchola,vt cuncta vitioſi ſucci, & quæ liquida ac lubrica ſunt,& quæ promptè ſecedunt,præ omnibus obſonijs primùm edenda eſſe. Hac enim ratione & ipſa citò egeruntur, & cæteris iter præbent. Quòd ſi contrà poſteriùs deſumantur, facilè corrupta, ſynceris alimentis ſuo contactu putredinem inferunt.Oportet dehinc ſuper his meracum bibere, nec cibis acribus vti. Et vt ad vim perſicorum reuertamur, pituitoſum humorem gignunt. Propterea qui eis crebrius ad ſatietatem eſitauerint,febre corripiuntur.Neruos etiam quadam proprietate lædunt.Mirum eſt,quod Plinius de eo ſcribit,Nec eſt vt alius eis pomis innocentior cibus, expetiturq; ægris. Quod longè contrarium ac diuerſum eſt,ab his,quæ ex Galeno,& eius aſſeclis, ſuprà ſcripſimus. Præcocia verò præſtant. Non ita enim in ventriculo putreſcunt, nec aceſcunt,gratiora quippe atque ſtomacho aptiora. Rhodacina verò ciborum appetentiam excitant:proſunt inflammato ventriculo,& genitali ſemini adijciunt. Ventrem ſubducunt,& flauam bilem ſedant,ſi matura non ſint, ſeroſum tamen ſanguinem poſt vnum aut alterum menſem præparant. Matura omnia ſtomacho,ventriq; accommodata.Nempe bonam aluum faciunt,quam acerba cohibent: atq; hoc ſiccata vehementius.Præcocium ſuccus in vino aut aceto expreſſus vtiliſſimus.E ſiccis autem decoctum,alui,ſtomachiq; deſtillationes ſiſtit. Rami autem & folia amaritudine excellunt:ideoq; contuſa,& vmbilico impoſita, tineas enecant, quod idem ſuccus bibitus præſtat. Verminoſis etiam auribus

Lib.23.cap.7.

inſtil

instillatur. Discutiendi viribus folia etiam pollent. Nuclei autem cum aceto & oleo, capitis doloribus illinūtur: illi insuper veræ pleuritidi edendo, auxilio esse, expertum se testatus est Serenus. Flores autem haustos ventrem soluere, modò creditum.

De pyro, & eius apud antiquos generibus. CAP. XIII.

PYRVS Græcè ἀπίδιος. Sunt tamen, qui apud Græcos pyri genus apium existiment: vnde tractum adagium, Apio mollior. Verùm nonnulli de rhaphano intelligere volunt. Quidam pyrum pomum dictum volunt, quòd ad pyramidis modum, vt plurimum elato in aciem tendat, flammæ similitudinem reddens: & si nonnulli per i, scribi debere contendant. Arbos simplici consurgit caudice, auctu facillima, huic circinata folia, flore albo, foliato. Multiplex generum differentia, atq; nomenclatio, vti ex ijsdem rebus, sicut in malis varia, ne quid idem pluries repetamus. A tempore autem primùm denominata hordearia Plinius scribit, à comitatu eius frugis. Hæc Columella hordeacea vocat. Sementinorum meminit M. Cato, & M. Varro, & Macrobius, quæ sic vocari à semente arbitror, quòd per sementem maturescant. Turbinalis verò figuræ quædam serotina, vsq; ad hyemem ad matrem dependentia, vt gelu maturescant. Sunt etenim in pyris, sicut fermè in omnibus alijs fructibus, quædam præcocia, quædam item serotina, de quibus nonnullis infrà dicetur. Loca etiam & vrbes, vbi vel generosissima, vel copiosiora magis prouenirent, nomina dederunt, vt Crustumia, siue Crustumina à Crustumio Thusciæ oppido. Ex parte enim rubent, glatiola, nunc in Italia vocari existimantur. Regia, amerina, serissima omnium, signina & syria. Picentina olim Romæ celebratissima, quibus contenderent duo priora genera, si Iuuenali credatur,

Signinum, Syriumq; pyrum de corbibus ijsdem: *Satyra II.*
Aemula Picenis.- Syria nunc apud Italos creduntur, quæ Coroela vocantur: alij putant dici Tarentina. Nonnulli etiam à colore testacea. Syria etiam nigra Seruius interpretatur. Lanuinia, Numantina, Alexandrina, Numidica, Græca, siue Græcula, vt vocat Macrobius. Hæc gelu maturescunt. Ab autoribus autem nomina accepere Decimiana, & ex eo tractum, quod pseudodecimianum vocant. Dolobelliana, ab insitore Dolobella. Hæc enim longissimi pediculi. Pompeiana etiam cognomine. Mammosa, à mammarum effigie. Liceriana, seueriana, & ex his nata tyranniana, pediculi longitudine distantia: Fauoniana, quæ rubra sunt, & superbis paulò maiora: Anitiana, quorum meminit & Cato, & Varro: quæ post autumnalia, sapore acidulo iucundo. Tyberiana verò appellabantur, quòd hæc Tyberio principi maximè placerent. Sole magis colorantur, grandescuntq;, alioquin Liceriana erunt. Laterana, siue laterisiana, vt Columella & Macrobius maluerunt. Voconia, Lolliana, Meuiana, Tulliana, Septitiana, sera sunt. Titiana, turriana, antiana, præciana, valeriana, coriolana, brutæ gentilitatis cucurbitæ figura. A qua forma nomen aliud

genus accepit cucurbitinum dictum. Quibusdam turbinatior figura, vnde turbinata. Ab amplitudine verò volema, M. Catoni, & Maroni Vergilio. Macrobio autem Aurelio volumia, sic his omnibus vocata, quòd palmam impleant, à vola media manus parte, vt voluit Seruius, quare Vergilius grauia appellat. A pondere item libralia sibi nomen assumpserunt, & hac nostra tempestate, genus quoddam nomen sibi sumpsit. Ab odore enim myrapia, nardina, myrtea, mespilia, laurea, quod myrti, & mespilorum, & cæterorum sapore sint. Hæc duo genera sera sunt, & acidula, mustea, & mulsa. A potu falerna, sic dicta, quoniam tanta vi succi abundant, vt vua, vti arbitror, quæ apud Falernum prouenit, vnde vinum Falernum olim celebratissimum. Hæc etiam lactea dicitur. Proxima hæc crustumijs fuerunt. A colore verò, rubile dictum, & onychina, purpurea. Quædam à causa, vt calculosa dicta, quod vitiū est huius generis. Quædam superbiæ cognomine taxantur, parua hæc sunt, sed ocyssima. Sunt qui hæc existiment esse, quæ nunc à moschi odore, moschatela vocamus, quòd odore prioritateq; prouentus superbiant. Incerta nominum causa est barbaricis (ait Plinius) venereisq;, quæ colorata dicunt, regijsq;, quæ minimo pediculo sessilia. Patritijs, voconijs, viridibus, oblongisq;. Solus, quod sciam, ciritorum, ceruiscorum, timosorum meminit Macrobius.

Saturn. lib. 3. cap. 19.

Pyrorum genera, quæ nunc habentur. CAP. XIIII.

HÆC sunt, quæ de pyrorum generibus, atque appellationibus, antiqui prodidere, quorum nullum nomen, quod sciuerim, apud nos remansit. Genera tamen aliqua superstare minimè ambigendum, nec interijsse omnia, forsitan vel nulla, sicut nec in alijs arboribus, verùm tantùm nomina immutata: quæ non prætereunda, vt non tam antiquitatis obseruatores, quàm nostræ ætatis amatores esse videamur. Neque prætereundum est, pyrorum genera nunc quoq; nomina ex eisdem causis, vt antiqua, accepisse. A tempore enim vel præcocia, vel serotina appellantur, addita cuiusdam diui appellatione, quæ ex tempore solet celebrari, vt Ioannina, quæ festinantiùs & in festiuitate natiuitatis diui Ioannis Baptistæ matura sunt. Huius autem generis plures differentiæ, quæ omnia persequi difficile. Sequuntur & Laurentiana, & serius Martiniana. Bergomatia verò Bergomum Italiæ oppidum insigniuit sua peregrinatione. Nunc in Gallia in pretio habita, succo, saporeq; egregia, rotundiore forma, colore herbaceo, qui nec dotem referat. Per Autumnum siue cruda, siue cocta eduntur, vtriq; esui præstantissima. Ab autore dicta Dameiana: præcocta hæc, colore ex parte altera rubeo, ex altera croceo. Mariana, aquosa & dulcissima, tenerrimaq;, sed fugacia. Vbertina apud Belgas, & tota Gallia, pretiosa, & præcocia, satis grandia, à colore iucunda croceo. A colore rubeo nunc etiam rubellina dicta, & ab auro aurea, asperiore carne, durioreq;, nec priusquam gelu experiantur, edomita duritie, mitescunt: serissima hæc sunt. Rosatis rosæ odor nomen dedit. Callianis odor præcipuus, orbiculata, ex parte rubentia, & ex alia viridia, molli carne. A figura bicipitia,

pitia,quòd gemino capite viſantur. Singulari ſunt commendatione,ſucco grato,qui etiam palatum moroſum recreet, nec minimè calculoſa. A natura verò ſtrangulonea. Hæc enim manſa, tanta acerbitate diſplicent, vt deuorari nequeant,& ſtrangulare videantur,vnde ſic dicta: pulchritudine tamen prædita,colore rubro, & maturitatis indicium præbentia, vt prætereuntes ad legendum inuitent. Sunt Romæ, & in ipſa Italia, quæ papalia vulgus vocat, ampla, ſucco ſuauiſſimo, à quibus dotibus ſic cognominata,non alia ratione,quàm in cæteris fructibus,regia. Chriſtiana in Gallia celebrantur,ſerotina hæc,vti in annum durent: ampliſſima,cucurbitæ figura,herbaceo colore, ſubnigro, ſucco dulciſſimo,vti etiã cùm ſenuerint, cruda per orbiculos in latum tenuiores diſſecta, addita aqua roſacea, & ſuccharo edantur. Per ſummos enim calores refrigerare perhibentur,vt ægris etiam contra ardores, præbeantur. Pretioſiſſima apud Turones naſcuntur, vt non ingrato munere alijs elargiantur. Sertana etiam in Gallia laudatiſſima,præſertim verò apud Belgas.Parua hæc ſunt, oblonga, colore rubro & albo, ſerius eduntur. Edua etiam, & pſeudoedua item ſatis clara,ab vrbe Galliæ ſic cognominata: ſerotina ſunt,ſatis ampla,colore nigro, non niſi ſub cineribus cocta eduntur, ſucco abundant. Ab amore verò dicta, quæ, ſi mauis, amabilia vocabo, vt cæteris acerbiora ſint, ſi cruda edantur: viſu quoque minimè iucunda, ſed eſu omni alio iucundiora, ſi decoquantur. Durant & in alterum annum. Aliquot ſuæ tempeſtatis generum meminit Architrenius, poëta Gallus, autor non contemnendus, præſertim verò ſi eius temporis ætatem, quã ferè bonæ literæ ſopitæ erant,reſpiciamus:

Et pyrus huic ſacrum, tituli dat Regulus nomen,
Et pyrus hancq; volæ, plenus denominat orbis,
Et pyrus hincq; dedit materna anguſtia nomen,
Et pyrus Auguſto, quæ patrinante vocantur,
Et pyrus hæc nota eſt, & filia lata Roberto,
Et pyrus eſt huius alius Baptiſta Ioannes,
Et pyrus à quouis pretio ſignata vel oris.

Apud Hiſpanos verò,pretioſa ſunt,quæ regia & comeſea vocantur.Hæc ſunt antiqua, & noua pyrorum genera, vt pluries recenſeri non potuerint,nouis nondum redditis priſcis nominibus,tantum abeſt. Quinimo vno generi plures appellationes, etiam ſub vno idiomate per plura loca inditæ ſint, quod in vno genere, apud noſtrates, oſtendiſſe ſatis erit. In Gallia enim prope Lugdunum ager Forenſis dictus eſt. In eo vicus Verrerianus, ditionis equitum diui Ioannis Hieroſolymitani, ſiue Rhodiorum. Eques autem huiuſce religionis, & vici dum viueret, dominus, è Rhodo aliquod inſiti pyri genus illuc deportat, primùm apud Forenſes pyra verriana vocari cœpere,apud exteros, ab agro forenſia. A Burgundis verò Lugdunenſia à loci vicinitate. Neque dubitandum eſt, aliam apud Rhodum ſortiri denominationem. Hæc enim odoratiſſima, & ſucco ſuauiora, præcocia, & citò fugacia, forma cucurbitina, rubeo & albo coloribus.

De natura & vi pyrorum, & adagio, Tam facilè vinces, quàm pyrum vulpes comeſt. CAP. XV.

VLPES pyrum, niſi carneus cibus defuerit non edit, atq; illud difficulter, & non niſi in fame. Vnde apud Plautum à Tranione dictum, idq; adagialiter in Muſtellaria:

Tam facilè vinces, quàm pyrum vulpes comeſt.

In eos enim dicitur, qui rem perdifficilem aggrediuntur. In grauidationem autem, pyri radicem à muliere portatam Albertus impedire dicit: etiã fructus eius vis eſſe, ſi iuxta vel ſupra ſe habeat. Id etiam à nonnullis creditum, vt latentia in parturientis lecto pyra, aut illuc tranſportata, partum morari, aut difficulter fieri. Pyris, vini proprietas, vt ægris vini vice medeantur. Sunt qui abſolutè, primo ordine refrigerare pyra dicant, & ſecundo deſiccare: alij verò matura calefacere, humectare, & mouere. Quod ſanè intelligendum erit ex ſaporum vi, ac natura, vt dulciora calefaciant. Quæ autem inter dulcorem & aciditatem naturæ ſunt compoſitæ, parum caliditatis & ſiccitatis habent, vt omnium deniq; vires ex ſaporum generibus metiri ſit. Ante cibum verò ſumpta, ventrem ſiſtunt, maximè cruda. Adſtringere genera omnia, quidam arbitrantur. Stomacho conferunt, præſertim, vt Celſo placet, fragilia, qualia ſunt Cruſtumina, vel Meuiana, & Tarentina & Signina. Sitim reprimunt. At Plinius pyrorum omnium cibum, valentibus etiam oneroſum ſcribit, atq; ieiunis nocere. Alij crebrius ſumpta, ventriculos calidos iuuare. Boletis & fungis aduerſantur. Pellunt enim pondere, ac pugnante ſucco. Qui verò bupreſtim hauſerint, pyrorum etiamnum genus omne comedere prodeſt. Illita verò exſiccant, & modicè refrigerant, vt profiteatur Galenus, his illitis vulnus ſe glutinaſſe, cùm nil aliud ad manum haberet. Grana, quæ in illis ſunt, peculiari quadam proprietate pulmonis vitijs medentur, ſed renibus officiunt. Decocta mirum ſalubria & grata, maximè Cruſtumina, quæcunq; etiam cum melle cocta erunt, ſtomachum enim iuuant. Eorum decocto ad duritias vtuntur, & ſiccorum decocto aluum ſiſtunt. Pyrorum dilutum ſitim ſedat. Fiunt è pyris cataplaſmata, ad diſcutienda vtiliter corporum vitia. Pyri folia ac rami, pariter auſtera ſunt. Nam arboris partes omnes, non eiuſdem temperiei ſunt, vt aliæ terreſtres, aliæ verò aqueæ, vtræque tamen frigidæ. Folia ſtringunt. Ligni enim cinis contra fungorum ſtrangulationes etiamnum efficaciùs proficit.

Vinum, acetum è pyris, & de alijs eius confectionibus.

CAP. XVI.

E Pyris autem antiquitus liquamen ad fœminarum ieiunia, quod caſtimoniale dicebatur, cuius ratio talis eſt: Pyra maturiſſima cum ſale integra calcanto, & vbi carnes reſolutæ fuerint, in capulis vel vaſculis picatis, condiuntur. Poſt menſem verò tertium ea ſuſpenſa liquamen fundunt, non iniucundi ſaporis, & albi coloris: tunc enim vel cùm ſaliuntur, nigellam

gellam viridem permiſcere eſt.Fit è pyris vinum,quod à Græca pyrorum denominatione,apijtes dicitur,& Latinè pyratium.Palladius ſic,Contuſa enim in ſacco rariſſimo , ponderibus vel prælis comprimuntur. In hyemem durat,ſed prima æſtate aceſcit. Acerbum eſt , ſtomacho tamen accommodatum,inteſtinasq; diſtillationes compeſcit. Acetum etiam è pyris auſteri ſaporis,vel ſylueſtribus.Matura autem in cumulo per triduum adſeruantur,deinde in vaſculum mittuntur,cui pluuialis,fontanáve aqua infunditur. Apertũ vas per triginta dies relinquito, deinde autem quantum ad vſum ſublatum fuerit,tantum ad copiam aquæ reddito. Calabri autem pyris abundant, conſueuerantq; hoſpitibus apponere, deinde ſaturos, bellariorum vice, domum auferre iubebant. Quod ſi recuſaſſent, eadem porcis obijciebant,vnde Horatius in Epiſtolis:

Non quo more pyris veſci Calaber iubet hoſpes, *Lib. Epi. 1. ad Mecœn.*
Tu me feciſti locupletem, veſcere ſodes.
Iam ſatis eſt. at tu quantum vis tolle benigne:
Non inuiſa feres pueris munuſcula paruis.
Tam teneor dono, quàm ſi dimittar onuſtus.

Vt libet,hæc porcis hodie comedenda relinques.

De pyraſtro, & Thraſybulo. CAP. XVII.

Ἀχρὰς, ἀχράδος Græcè , Latinè pyraſter , ſiue pyrus ſylueſtris. Dioſcoridi autem genus pyri ſylueſtris eſt,cuius meminit Ariſtophanes, tardiſſimè matureſcens. Habet enim pyraſter ramos aculeatos , præcipuè verò cùm tenera eſt: cætera cum pyro vrbana , figura eſt , ramoſior tamen , & ſurculoſior.Eaſdem enim cum pyro ſatiua vires habet,verùm longè efficaciores,vt propterea magis adſtringat,& deſiccet,vt inde maiora vulnera propenſius glutinet , & fluxiones illitas repellat. Conciduntur autem pyra,& ſuſpenſa ſiccantur. Efficaciſſima quidem ad ſiſtendam aluum,ad quem etiam vſum,pomum,foliaq; decoquuntur.Fungi propterea innocentiores,tutioresq; fient,ſi in pyraſtri,vel fructu, aut folio cocti fuerint. Proſunt etiam contra eoſdem pyra confeſtim ſumpta , necnon etiam lixiuia ex cinere eius arboris facta, & cum ſale, poſca, vel nitro epota. Ad dignoſcendum autem,an muſtum aquam habeat,pomum in hoc conijciunt:quod ſi aquam habuerit,in profundum demergitur. Thraſybulus cùm deberet ſentẽtiam de re conſulta, ſuam dicere,à Lacedæmoniorum legatis munere corruptus , ſimulauit ſe pyra ſylueſtria comediſſe , nec poſſe loqui.

De moro, & fabula Pyrami & Thisbes. CAP. XVIII.

MORVS arbor,quam nonnulli à Græco nomine deriuant,propter fructus nigritiem : μαυρὸν enim nigrum eſt. Græcis συκαμινέα, & συκέα, & συκῆ, moros , ab Hippocrate,niſi mendum ſit , pomum ſycaminon , Aëtio fructus ſycamina & ſycomora. Æſchylus tamen , autore Iulio Polluce , ſycamina ea vocauit,

quæ

quæ tantùm ex rubo colligerentur. Seruius verò in hoc Verg. carmine,

Ecloga 3. *Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.*

Mora terrestria vocauit. Primas autem mari germinationes, antea, quàm in futura poma exeant, Græci ricinos vocant. Alij mora oblonga, vel iulos teretes arbitrantur. Flos lanugineus toti fructui, in medijs inculcatus, postremis tantùm non insidens, nec singulas partes ambiens, vt concerni nequeat: fallens interdum, propter lanuginem. Moris verò trini colores, candidus primus, mox rubeus, maturis niger. Horatius,

Serm. lib. 2. sat. 4.

- Illic salubreis
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore solem.

Succo, & carne constant, vt homines pascant, potentq;. Matura autem succo manus tingunt, eluunt acerba. Romæ mora Tusculana, & Hostiensia differebant. Minimùm enim in hac arbore profecerunt ingenia, nec nominibus quidem, nec insitis, nec alio modo differunt, quàm pomi magnitudine. Ferunt poëtæ, mori fructus tantùm albos prius fuisse, posteà verò Pyrami & Thisbes amantium sanguine tinctos, ac rubeum colorem mutuatos, dum vterq; sibijpsi sub moro apud fontem & Nini sepulcrum, prope Babylonem manus consciuissent. Sic enim in quarto Metamorphoseon ait Ouidius:

Metam. 4.

- Arbor ibi niueis vberrima pomis
Ardua morus erat, gelido contermina fonti. Et pòst:
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem, madefactaq; sanguine radix
Purpureo tingit, pendentia mora colore. Pòst Thisbe ad morum:
Signa tene cædis, pullosq; & luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit: & aptato pectus mucrone sub imum,
Incubuit ferro, quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes.
Nam color in pomo est, vbi permaturuit, ater.

Sunt tamen & alba, cuius fructus tenuis, albusq; euanescens, & desidens, antequàm maturescat, propterea nullo esui humano, sed tantùm vermibus sericeis, & non ob aliam rem seritur. Antiquis ignota, vt multis placet, nunc multis locis peregrina.

Mori vires. CAP. XIX.

ORA autem, Hippocrate autore, calefaciunt. Mustor apud Theophrastum calida esse ait. Æginetæ verò impensè humectãt, & mediocriter refrigerant. Propter acerbitatem enim & aciditatem, huiusmodi naturam sortita. Nam & tota arbos in omnibus suis partibus nonnullam mistam vim in restringendo atq; purgando retinere videtur. Nempe ad ea, quæ moderatam habent adstrictionem, vtiliter commiscetur. De his Diphilus medicus apud Athenæum: Bonum succum mediocriter habent

stomac

ſtomacho conferunt,& facilè excernuntur. Acerba,inquit Pythenus,vermes excutiunt. Radicis verò cortex, amaritudinis cuiuſdam particeps, purgare poteſt,adeò vt latos lumbricos decoctus occidat,& aluū ſoluat, & contra hauſtum aconitum ſuccurrit. Foliorum autem atq; ſurculorum vis, ſubducentium & comprimentium media quodammodo temperies. Mora matura ſi ante cibum ſumantur, celerrimè per inteſtina ſecedunt, atque iter cæteris cibis præparant. Sin autem in ſecunda menſa offerantur,ſtomacho corruptionem adferunt,& vitioſum iam inibi exiſtentem humorem adaugent. His etenim quis impunè vtetur, quando ſcilicet præ ariditate,à calore ventriculi os ferueſcit,vti ea moleſtia etiam iecur affici neceſſe ſit. Quod plurimum ijs accidit, qui longo itinere vehementiùs defatigantur,aut qui æſtu feruido exhauſti fuerint. Tum enim oportet corporis ſquallorem compeſcere & refrigerare:Minimi alimenti ſunt,verùm boni ſucci,vt quidam arbitrantur. Somnum mouent, autore Celſo. Aluum ſubducunt. Immatura verò exſiccata, admodum reſtringunt,itaq; ad dyſenterias accommodata, & ad cœliacas affectiones, & quaſcunq; alias fluentes. Contundunt autem, atq; in obſonijs commiſcent,vice acinorum,velut rhoi fructus. Ad ſupradicta verò,aut etiam ex vino,aut aqua bibunt. Succus autem ex maturis vel immaturis exprimitur, & in vaſe æneo decoquitur. In ſole torrent, & ter in die ſpatha permiſcent. Adſtringendi, & deſiccandi vim peroptimam habet. Facit etiam,addito mellis perexiguo,aut,vt Plinius voluit, myrrha, ad deſtillationes,tonſillarum inflammationes,& nomas,vulnera ad cicatricem perducens. Eo etiam dentes colluunt. Hoc autem erat medicamentum ϛοματικὸν, id eſt,ori gratum,quod διάμορον appellatur. Folia conciſa, & ex aceto illita, igni ambuſtis medentur. Imponuntur etiam & per ſe veſparum & apum ictibus. Trita verò, aut acida decocta ſerpentium ictibus apponuntur. Ad idem potu proficitur. Madefacta autem,in vrina,corijs pilum detrahunt. Illorum autem ſuccus cyathi pondere, contra phalangiorum morſus auxilio eſt. Ex vino autem & poſca, radicis ſuccus bibitus ſcorpionibus aduerſatur. Sub dio verò in vino decoctus & bibitus, ventris defluuium compeſcit,Comprobante his verſibus Sereno:

Arbore pyramea cortex direpta liquetur
Axe ſub æthereo, ſic nigro mixta Lyæo,
Immenſum poterit potu retinere fluorem.

Amareſcens quadantenus radix eſt,& purgandi viribus pollet. Item cum vini calidi cyatho vno bibitus retentos menſes educit. Per meſſem enim inciſa,facto in ambitum ſcrobe, ſuccum ampliſſimum effundit, qui poſtridie concretus inuenitur: qui ad dentium dolores efficax eſt. Aluum quoq; purgat,collectionibusq;,ac ſuppurationibus vtilis. Tertium ſucci genus è folijs & radice expreſſus, ad ea,quæ ſuprà,valet. Sed nunc ad ea, quæ Plinius deſcribit, deueniendum, vt quæ mira ſint, ſi tamen vera, quod non inficior. Scribit enim ricinos manu ſiniſtra decerptos, vt ſi terram non attigerint, adalligatos, ſanguinem ſiue ex vulnere, ſiue ore aut naribus,vel ex hæmorrhoidibus fluat,ſiſtere:& ad hoc reſeruari & re-

poni.Idem præſtare dicitur ramus,fructus habere incipiens,luna plena eſfractus,ſi terram non tetigerit:priuatim verò mulieribus, lacerto adligatus,contra menſium abundantiam. Hoc illud item præſtare dicit, quocunque ab ipſis tempore defractum & ligatum, ſi terram etiam minimè attigerit. Fit è moris ſiccis vinum, autore Plinio. A moro autem adagiũ, Maturior moro. De molli homine dicitur, vel de virgine ad nuptias grãdi. Hegeſander,referente Athenæo, ſuis temporibus intra viginti annorũ tempus moros fructum non tuliſſe aſſerit:atque tantam podagræ peſtem omnes inuaſiſſe,vt non homines tantùm,verùm & pueri,puellæq;,ac eunuchi,& mulieres quoq; eo morbo laborarint. At poſtea in caprarum greges ita grauis irrepſit,vt vix tertia earum pars incolumis permanſerit.

De rubo,& adagio,rubo arefacto præfractior. CAP. XX.

INTER aquaticas arbores rubum Plinius poſuit. Frutex tamen eſt,vulgaris notitiæ, quod etiam ipſe Plinius libro decimoſexto faſſus eſt. Sic autem vocari quidam perhibent, quòd eius virgæ rubeant. Folia ſupra dorſum in pediculo, per medium neruũ habentia, à latere verò duos. Fragariæ herbæ ſimillima,verùm minora,& ſpinoſa. Flos roſeus ad albedinem magis tendens. Fructus racematim fert,primùm herbaceos,mox purpureos, &,cùm ematuruerint, nigros. Plin. vaccinia,à ſimilitudine mori fructus, mora appellat. Alij exiſtimant rubi fructus vaccinia eſſe dicta, à βάτῳ, id eſt,rubo,vel à βάπτω, id eſt tingo, B in V. mutata,vt vaccinia quaſi baccinia. De quibus intellexiſſe Vergilium arbitrantur,cùm ait:

Georg. 2. *Sanguineisq́; inculta rubent auiaria baccis.*

Radix locis nonnullis,globi modo rotunda. Fructus,vt inquit Plinius,nõ ſolùm Romæ,ſed alibi,differente callo reperiuntur. Rubi autem plura genera Theophraſtus & ille poſuerunt maximo inter ſe diſcrimine differẽtia. Quoddam ſurſum in altitudinem erigitur, præſertim vbi ſuſtentaculum nactum ſit. Inueni ipſe rubum per arborem ſcandentem, longitudine viginti paſſuum,verùm gracilem,& ſterilem. Aliud eſt,quod parum ſupra terram attollitur,protinus caules ſuos in terram vergens, quam cùm appræhenderit,rurſum radices agit. Hoc chamæbatos,id eſt, humilis rubus dicitur. Fructum rarum, acinis minimè frequentem producit,ſæpius inter ſegetes & mediis agris naſcitur. Tertium genus cynosbatos. Hæ ſunt è Theophraſto differentiæ. Aliter verò Plinius,qui inter ruborum genera rhamnum ponit,ſic à Græcis dictum:alterum ſylueſtre, nigrius, & quadantenus rubentes fert foliculos. Hic alibi tertium genus dicit eſſe,rubum idæum. De quibus omnibus ſeparatim poſteà dicendũ. Et,vti ad nomenclaturam reuertar, apud Dioſcoridem variæ rubi denominationes, ſiue adiectitiæ ſint,quod plures volunt, ſiue autoris ſint. Græcis batos, quare hi raiam piſcem baton,& batim vocant, ex eo quòd eius cauda quibuſdam aculeis conſtet,ad ſimilitudinem rubi. Græcis tamen commune nomen omnium ruborũ,quo in totis ſpeciebus,additis aliquot notis,vtuntur. Latini ſentem,vt Columella,aliis ſelinoritiõ,aſyntrophos. Alij mora

Vaticana,

Vaticana,à colle illo Romano. Quidam ametron vocãt. Magi Titani sanguinem, vel ideum, Daci mathia, Ægyptij Hæmoos. Alij Isidis sanguinẽ. Rubus enim, qui semel exaruit, rumpi potest, nequaquam inflecti, vnde prouerbialis sententia, Rubo arefacto præfractior. In difficilẽ, atq; inexorabilem dicitur. In medio autem rubi in monte Orebo, atque in Arabia Mosi, sub spem ignis, vt tamen arbor non combureretur, DOMINVS apparuit. Hic verò frutex, an idem fuerit cũ eo, de quo nunc agitur, apud interpretes nondum conuenit. Plures enim arboris genus ita fruticosum esse arbitrati sunt, vt vix eam absq; deplumatione auis ingredi possit. Hæc autem hoc loco meminisse, lectori non graue erit, præsertim Christiano, quãdoquidem etiã Ethnicorum historias, & poëtarũ fabulas inserimus.

De rubi vi, ac natura. CAP. XXI.

RVBI fructus, flos, folia, germina, radix, non obscurè adstringunt: sed inter se aut minùs aut magis, vt speciatim in his omnibus dicetur. Maturus quidem fructus nonnihil caliditatis habet, simulque mediocriter adstringit. Dulcis est, ideò cibo idoneus. At immaturus acerbus, & terrenæ frigidæque facultatis est, propterea exsiccandi vi præpollet, verùm magis arefactus, ideò reponi solet. Maturo in cibo sistitur aluus. Aduersatur serpentium sceleratissimis, presteris morsui, atq; etiam flos. Folia etiam, vt testis est diuus Ambrosius in Hexamero, serpenti superiecta, eum interimunt. Scorpionum vlcera sine collectionũ periculo inungunt. Vrinam cit, capillum denigrat cum omphacino oleo. Mansus verò prodest labris, vt hoc carmine testatur Serenus:

Manditur apta rubus gingiuis & bona labris.

Succus quàm optimè maturi, ad oris medicamenta conuenit, & auribus efficaciorẽ stomaticem, vel quàm quæ in satiua moro adnascuntur, præbent. Eademq; compositione, vel in hypocistide tantùm & melle bibuntur à cardiacis: contra etiam araneos & in cholera. Siccantur vmbra, vt crematorum cinis vuam reprimat. Flos eandem cum acerbo fructu vim habet: ideo vtroq; ad dysenterias ventris profluuia, in vino potus: pleureticis, item cœliacis prodest. Colligitur per messes. Folia autem, maximè recentia, & nuper nata, plurimum aqueæ substantiæ habent: quamobrem moderatè adstringũt, si mandantur. Aphthas, & oris vlcera sanant, & alia vulnera, quę serpunt, glutinant: & in capite manantibus, illinuntur, & oculos procidentes sanant, & condylomata, hæmorrhoidas emplastri modo apposita. Plinius autem addit ceratũ rosaceũ. Per se verò concisas imponuntur, à mamma sinistra, stomachi doloribus, & cardiacis. Arefacta autẽ & contusa, iumentorũ vlceribus vtilia creduntur: cum aceto verò tusa, canis morsui illinuntur. Ramorum autem decoctum potu aluum reprimit, & fœminarum profluuia. Gingiuas confirmat, dysentericis prodest, & per se etiam in cibo sumitur. Cyma verò, aut decocti modo, in vino austero, labentes dentes firmant, & eius cauliculis in aqua coctis pedes equorum aduersus mollitiem fouent. Ramorum verò succus, his, qui ephemerum

ſumpſerunt,prodeſt,verùm id antequam venenum inualeſcat.Radix autem præter adſtrictionem, ſubtilium partium eſt, ideò renum calculos comminuit,eiuſdemq; ſucco,ſedis, atq; genitalium vlcera fouentur. Cinis enim eius vuam deprimit. Inter remedia verò, quæ ſtyptica vocant, nihil radice efficacius.In vino autem ad tertias partes decocta, vt eo oris vlcera colluantur.Aluum ſiſtit, & ſanguinem, & collutos dentes firmat. Tunduntur teneri cum foliis caules,dein ſuccus exprimitur, & mox inſolatur, & in mellis craſſitudinem cogitur. Alij ſuccum expreſſum deferueſcere faciunt,& duas eius partes cum mellis vna ſimul commiſcent,& miſta ad mellis pinguedinem excoquunt, diamorum nonnulli vocant. Singulari remedio eſt ad omnia, quàm ſupra dicta ſunt. Rubos, inquit Plinius,ad maleficia tantùm genuit Natura,ideoque ex eis mora,vel hominibus cibos dedit.

De rubo Idæo. CAP. XXII.

RVBVS Idæus ſic appellatus, quoniam, vt ſcribit Plinius, in Ida Troadis, non alibi,naſcitur: at Dioſcorides verius, quòd multus vt in Ida monte proueniat paſſim quoque. Nam alibi ſub arborum vmbra naſcitur:& nunc etiam in hortis ſeruntur,topiarij loco. Vua vrſi ab Aſclepiade dicitur,quòd vrſi hunc fructum expetant.De qua ſic Galenus: Quæ vua vrſi appellatur,in Ponto naſcitur.Planta humilis,ac fruticoſa eſt,folio memeryli,rubrum ferens fructum,ac rotundum,quem vrſi vuam vocitant. Eſt enim tenerior, minoribus ac innocentioribus altero ſpinis, quanquam & ſine ſpinis inuenitur.Huius autē flos,cum melle, oculorum collectionibus commodiſſimè illinitur.Sacros ignes idem extinguit,ſtomaticiſq; ex aqua bibendus datur:cæteraq; poſtremò præſtat, quæ rubus.

De Ceraſo. CAP. XXIII.

CERASVS naturâ peculiaris arbor, cui folium durum, latius,quàm meſpilo,recto admodum,& craſſo caudice. Nā ad craſſitudinem trium, pluriúmve cubitorum excreſcit. Plures ei cortices,læues omnes:primus tamen tenuior,non recto meatu aſcendentes, verùm in gyrum ſeſe obducentes:cumq; deſquamatur, hoc modo decorticatur, vt per craſſitudinem ſcindatur.Quod autem ſubſequitur,colore viridi eſt. Dempto enim primo,alius durare poteſt,& ipſum arborē tueri. Sequenti enim anno alius ſubnaſcitur.Secundo verò ſublato humor quidem defluit.Ramis autem excreſcentibus euenit,vt alij ſurſum,alij deorſum tendant. Radice quidē multiplici eſt,quæ ſe cōuoluit.Flos candidus,parum odorus.Pyrenes autem quibuſdam ceraſiorum oſſa dicuntur.Altitudine verò excellit,quippe ad quadraginta, plurávе cubita exurgit.Præcipuè in domibus expetitur ramorum petulantia,latiſſima expatiātium vmbra, & in alias domos ſæpe tranſilientium.Nulli opacitas breuior, nec hyeme foliis decidentibus,ſolem aufert. Nulli rami longiores, validiores, aut plures, vt dixiſſe

totidem

totidem arbores liceat. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiẽs blandiùs. Hæc prima colono annuam gratiã refert, vt hæc solùm de eius arboris encomio, ne omnia complectar, satis sit dixisse. Cerasorum autem, siue cerasiorum (sic enim Seruius Græca imitatione vocat. Nam apud illos κεράσια fructus dicuntur) multiplex differentia. Etenim colore, sapore, amplitudine, figuráve inter se differunt. Saporũ verò in his prima differentia. Nam sicuti in malis, & punico, succi diuersi. Quibusdam enim dulcis, & hæc magis commendantur: quibusdam verò austera qualitas, atque fermè omnibus his, quæ insita non mansuefiunt. Amara quædam, vt plurimùm colore nigerrimo. Alia acida, prouentu tardiora. At in dulcibus nondum maturis, quædam acida, quædam acerba Galenus discreuit. Nonnullis color niger, quo etiam succus illorum tingitur, vt rubenti, viridiq́; , alius similis maturescentibus. Inter ea sunt maiora & oblonga aliqua, quædam minora. Acidis verò eadem figura, sed colore differunt. Porrò quædam ad nigrum colorem atque turbidiorem magis accedũt. Hæc huic generi tardiora, atque grãdiora, minúsve acida. De duracinis supradictum est. Hæc autem antiquitus fuisse Plinius commemorat, quæ distinctionem vel ex sapore, vel ex colore, vel figura ceperunt, vt superiora genera. Aproniana, quæ maximè rubent. Actia, quæ nigerrima sunt. Cæciliana, quæ rotunda. Iulianis sapor gratus, sed penè tantùm sub arbore teneris, vt gestatum minimè tolerent. Sunt & Macedoniana, paruæ arboris, raro tria cubita excedentis.

De vi & natura cerasiorum. CAP. XXII.

CERASIA autem frigida sunt, & humida, maliq́; succi. Diphilus tamen apud Athenæum boni succi esse dicit, & cõferre stomacho, ac bene nutrire: sumpta verò in frigido stomacho conferunt, & meliora esse magis rubicunda, & Milesia: vrinam enim promouent, sed oportet illorũ facultatem ex saporum natura separare. Nam dulcia aluum citant. Citius enim dilabuntur, & quæ in intestinis sunt, subducunt. Inuenisse apud autores Plinius se testatur, si quis matutino roscida cũ suis nucleis deuorauerit, in tantum leuari aluum, vt pedes morbo liberentur. Stomacho inutilia. Porrò vt magis secedunt, ita minùs stomacho conferunt: contrà austera, & acida stomachum magis solantur, ita minùs aluum molliunt. Ob incidendi vim, quã habent pituitosis excrementis, stomachicis prosunt. Acida cæteris plus refrigerant, & adstringunt. Obstruentes autem iocinoris infarctus leuant, & flauam bilem extinguunt. Aliud est ex recentium, & desiccatorum discrimen, vt siccata aluum sistant, quod de aliis cõtrà suprà dictum est. Vrinam mouent. Non prætereundum quod de cerasiis recentiores medici sese expertos asseruerint, & quidẽ ex eo genere, quod dulcius, & candidius est. Lecta enim paulùm adseruant, vt neq; omnino desiccẽtur, verùm succo plena in vase ad hoc apto, igneq; medioci succum eliquant, quem diligenter conseruãt. Eo enim ad epilepticos vtuntur, cùm iã paroxysmo corrupti fuerint. Tunc in os eius drachmas qua-

tuor,plurésve adfundunt,statim reuiuiscit,irretitus, & eo momento hoc execrabili morbo liberatus surgit, nec vllo amplius spasmo conuelletur, quoad progenita noua morbi causa, aut per crementum exaucta, fieri solet, stato tempore post aliquot dies,alius dein suboriatur paroxysmus. Gummi,quod cerasi exudauerint,viscosi & mordacitatis expertis medicaminis vim habet:fauces exasperatas læuigat. Tussi vetustæ ex vino diluto haustum medetur. Colorem commendat,visum exacuit,cibi appetentiam excitat, & cum vino potum calculosis prodest, quod tenuium partium sit.

Præfatio libri vigesimiquarti.

Rborvm *fructus vim maximè ex sapore contemplari & agnoscere est. Non vtiq; vt ex his omnium naturam atq; virtutem apprehendere sit, cùm & saporem ex ortu atque ætate immutent. Multi etiam in natiuo pertinacius permanent. Vt plurimum omnes à natiuitate acerbi sunt, & qui acerbiores fuerint, ij magis in maturitate dulcescunt, quod à caliditate euenire certum est, & id dupliciter aut intrinsecus ex singulorum peculiari natura,aut extrinsecus, ex solis potentia. Quidam verò cum acerbitate acidi, quam pòst sensim exuunt, dulcedinemq; acquirunt. Si autem cùm aqueo humore humescunt in dulcedinem etiam desinunt. Nonnulli enim non per intermediam aciditatem,sed extemplo ab acerbitate ad dulcedinem transeunt, veluti oliuæ. Multi autem ac ne in arboribus maturantur:igitur nec dulcescunt,verùm à matre per suum tempus auulsi, post ad aliquod tempus, mitescunt. Omnes etiam cuiuscunq; naturæ fuerint,ab initio humescunt. Etenim aëria humiditas & tenuis substantia aciditatem producit. Nunc de acerbis,qui quidem aridi & austeri esse solent. A cæterorum enim in plurimis qualitatibus immunes, vt nec maturitate nec decerptione atq; asseruatione saporem natiuum immutent, vt quales nascantur, tales finiant,vt ilicis glandes,arbuti fructus,baccæ,corni,iuniperi acini, & huiusmodi. Quod scilicet vt multis placet frigidæ acidæ naturæ sint,quam quum ab initio induerint vsq; ad mortem adseruent,vt reliquarum qualitatum permutationis absq; incremẽto omnino expertes sint. Post dulcedinem enim acrior & tandem amarescit, ita vt frigescens acidior euadat. Quod enim exquisitè frigescit,repente acescit.*

HORTORVM LIBER VIGESIMVSQVARTVS.

De ficu, & eius commendatione. CAPVT I.

MPERATOR M. Antoninus dicere solebat, insani hominis esse ficum hyeme quærere, & tale esse, pueritiam præteritã quærere. Tryphon ficum magnoperè laudauit. Primùm verò si arborem ipsam consyderaueris, quæ parua & permodica est, aspectu quidem admodum grata & iucunda. Ipsum autem pomum non inuenustum, quod satis grandescit, tactu molle, oppletq́; odore suaui, quod attigerit, gustu item suaue, ac dulce, vt quod omnes sensus prouocet. Vt ad reliqua deueniamus, præcipuum honorẽ inter eos fructus, quos horarios vocamus, obtinet, vt potè cuius succus minùs vitiosus sit, & qui magis alat, etiã quàm vua, succo etiam præstantior. Vsq; adeò apud priscos existimatæ, vt Ananius σῦκα τοῦ χρυσοῦ χρειοδέστεραι, id est, ficos auro meliores dixerit, & Homerus ingeniorum fons σῦκαί τε γλυκεραὶ, μηλέαι ἀγλαόκαρποι, vt propter eius excellentiam, magna & copiosa eius historia fuerit, si alterius vnquam arboris apud quoscunque, tam Græcos, quàm Latinos autores disputata fuerit. Nec in cuius generibus tam diligenter ex regionũ numetiamq́; rebus, aliis differentiis nusquam nauatum sit. Prætereo ab ea tot sumptas & emanatas historias, atq; tot poëtarum fabulas, quibus ipsa antiquitas non potuit alio magis munere ipsam plantam commendare, quàm ipsius à suis Deis originem, idq́; etiã trifariàm. Fingunt itaq; poëtæ Syceam aliquem è Titanibus fuisse, quẽ quum Iupiter insectaretur, Terra mater suæ prolis miserta, intra se occuluit, ac in eius gratiam in syceã arborem, hoc est ficum commutauit. In cuius rei memoriam, vrbi in Sicilia Syceæ nomen inditum est. Ficus enim simplicis vitæ principiũ fuit, vt ait Athenæus. Proptereà eius magnus vsus, maior aliquando apud antiquos. Siquidem Lacedæmonij in suis conuiuiis, quæ Phidia vocarent, singulis conuiuarum mensis, farinæ medimnum, vini choas octo, casei minas quinq;, ficorum verò vltimum quinq; semis minas destinabant. Calendis Ianuariis carycas & caryotides, & mella tum Deo, tum amicis ac propinquis elargiri veteres solebant, vt dulces anni dies, à dulcibus auspicarentur. Artaxerxes cognomento Mnemõ Cyri iunioris frater, in fuga, apparatu eius direpto, quum pane hordeaceo, & ficis aridis vescere-

tur,

tur,exclamauit: Cuiusmodi (inquit) voluptatis expertem me regalis fecerat affluentia! M. etiam Cato ruris operariis cibaria perfici maturitatem, iusta ceu lege sanxit, cùm tunc obsonij vicem ficus recentes habeant. Posteà verò sole siccatis,casei loco vesci excogitatum. Crates prodigorũ pecunias,ficubus comparabat,quæ in præcipitijs nascerentur,quibus homines minimè vescerētur,sed corui, & milui veluti prodigorum opibus parasiti & scorta.Hoc de omnibus fructibus Diogenes dixit.

Fici arboris descriptio,& eius inuentione,& adagio,Folio ficulno anguillam tenes, CAP. II.

SVPRA de Sycea in ficum conuersum diximus,alij autem de eius arboris inuentione aliter arbitrantur, vt tamē semper ad Deos suos referant.Locum autem, vbi primùm inuenta,visaq; fuerit,Græci σῦκον vocant,& Athenienses ὁδὸν ἱερὰν σύκην appellant, quæ Eleusinem ducit, in qua Phytalum, angusti agelli, iuxta Marathonem, dominum, Cererem apud Cephissum hospitio benignissimè recepisse ferunt. In cuius gratiam, & accepti beneficij non immemor, illum surculo ficulneo donauit, qui primùm in Attica coaluerit. In cuius rei memoriam,ad eius tumulum præclarum stat elogium,omnia referente Pausania:

ἐνθάδε ἄναξ ἥρως φύταλος ποτὲ δέξατο σεμνὴν
δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν,
ἣν ἱερὰν σύκην θνητῶν γένος ἐξονομάζει,
ἐξ οὗ δὴ τιμὰς φύταλος ἔσχεν ἀγήνωρ.

Calderinus sic interpretatus est:

Hic situs est Heros, Cererem qui in tecta recepit
Phytalus : huic quondam ea dulcia poma
Monstrauit, ficos nomen dixere priores,
Phytalus æternos inde sortitus honores,

Sisibius autem Lacon, fici inuentionem Libero Patri assignauit, quare Lacedæmonij hunc Sycitem vocabant, & Naxij ficulna facie excudebant,quem melichon vocabant,& plantam melichen.Locus,in quo primum ficus inuenta fuit, sacra ficus dictus, & hinc fructus Hegetoria dictus. In Hellade enim ac Sicilia & Cypro, genus arboris fici erupisse Theophrastus scribit,quod pomum auerso folio, grossum verò aduerso sustineat.Iam se locus exhibet,vt de eius figura disseramus,& primùm de deriuatione ac nomenclatione. Ficus enim à fœcunditate dicitur. Autoribus autem & M.Varrone,& Quintiliano,ne Græcis omnia concedere videamur. Hi sycem vel sycadem vocant,quanquam hoc vltimum Iulio Polluci nouella planta sit.Arbor non satis procera,vt iam suprà diximus, cortex læuis, folium latissimum, & laciniosum,quod Græcorum veteres propter eius asperitatem θρίον vocauerunt, vt propter eius asperitatem, anguilla,piscis lubricus,conuoluta eo facilè detineri possit,vnde adagium τῷ θρίῳ τὴν ἔγχελυν, id est,Folio ficulno anguillam. Supplendum,tenes. Dicitur autem, vbi quis alioquin furax, & callidus, suis tamen tricis, &

arctiore

arctiore nodo, detinetur. Sunt tamen qui dicant, quosdam Græcos ficorum frondes priuatim illa voce appellare. Pomum apud Græcos σῦκος, dicitur etiam si veteres Latini Græca dictione vsi sunt, vt Mæuius: Sycos mihi recens fuit. Verùm apud Græcos aliæ appellationes. Porrò Athenienses ἡγητήριον nuncupant, quòd ex mitioribus alimentis primum inuentum sit, autor Athenæus, vel etiam Cradam. Ij etiam, autore Polluce pomi fundum, vmbilicum vocant. οἱδὲ ἀττικοὶ καὶ τῶν συκῶν πυθμένα ὀμφαλὸν. Folliculus fici, sicuti frumenti à Varrone gruma dicitur, à Plinio frumentum, Græci χαλας, pomum supra folium sine flore, huic enim tactus mollis. Maturo intus frumenta, siue potius grana appellaueris, quæ Græci κεγχραμίδας vocant. In arbore annuus senescit. Maturescentibus verò lacteus succus, percoctus mellis. Lac enim propriè, inquiente Macrobio, ficorum dicitur: quod etiam sentit Ouidius:

At tibi dum lactens hærebit in arbore ficus. *Lib. Fast. 2.*

Nam etiam eius vis est coagulare modo coaguli, vt Varro ait, si fici ramum addant. Nec dubium est, vt inquit Columella, quin fici ramulis glaciatus caseus iucundissimè sapiat. Ad hoc etiam, illo etiam doctore, proderit lac, quod eius arbor emittit, si vinctus cortex saucietur. Hunc autem humorem lacteum, opon vocant, quod generaliter multi ad arborum omnium lacrymam protendunt. Grossi appellantur, vt voluit Macrobius, fici, quæ non maturescunt. M. Attilius: In millibus tot ficorum non videbitis grossum. Paulo pòst ait: Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Posthumius in annali primo, de Bruto: Ea causa sese stultum, brutumq; faciebat, grossulos ex melle edebat. Græci ὀλύνθους. Lacones autem antequàm maturescerent, œcadas vocabant, & pheleces. Ficum etiam maturitatis falsam speciem ostendentem φήληκαν vocant: φηλῶ enim illis decipio significat. Psytaliæ quæ neq; recentes, neq; aridæ. Caryca, ficus arida est: quidam tamen priuatim genus ponunt, in Syria, Cariáve nascens. Illius tamen Plinius peculiare ponit. Siccam ficum Græci ἰσχάδα vocant. Pollux tamen distinguit, vt alia recens, alia virens dicatur. Et in his oporobasilides, Alia vetus, alia sicca, & sale condita, quam Cratinus Ischadoptem vocat. Siccæ item potius pingues dicuntur, quàm recentes: ideò Celsus siccas pinguissimas vocat. Probabantur ischades Atticæ, vt Indorum Rex Amitrochates per epistolam Antiocho mitti sibi ischades Atticas flagitauerit.

De ficorum generibus, & horum prima à præcocibus, & serotinis, & à colore differentia. CAP. III.

FICORVM generum ingens tam apud Græcos quàm Latinos numerus, vti in alia arbore tot reperire non sit. Siquidem horum omnium diuersæ figuræ, varij colores, magnitudine etiam inuicē differunt. A regionibus item, in quibus, aut præstant, aut nascuntur, varias appellationes sortitæ. Quæ ex totidem prouincijs eas ferentibus, infinitæ sunt. Sunt & autorum ijs nomina. Primùm enim, vti à generali inter arborum ferè

omnium fructus differentia incipiam. Præcoces,& ſerotinæ, baſilides,& duracinæ albæ,& nigræ,inueniuntur. In quibus verò deſignandis, plura genera,quæ ſub regionum vocabulo ſunt,deſcribentur,quando eiuſmodi naturæ & coloris apud hos naſcuntur. πϱοδρόμυς Achæi proceres vocabant præcoces,quaſi præcurrentes:πϱόδϱομος enim præcurſor eſt.Protericæ Laconica præcox dicitur.Porphyritis inter præcoces etiam annumeratur. Eam autem è minimis & viliſſimis comitatur, popularis dicta. Inter ſerotinas autem chelidonia meritò connumeranda erit, nouiſſima enim ſub hyemẽ maturatur, etiam Tarenti. Facile enim hanc ab vltima, ſcilicet omnium generum maturitate,cognoſcere erit. Quidam verò eam à Chelydonijs,Illyrici populis,dictam volunt,in quorum frigidiſſima regione, per hyemem etiam matureſcat. Achiui, vt Pamphilus,vel,vt Ariſtophanes in linguis ait, Laconici hybernas ficus,cydoneas appellabant. Saguntinæ hybernæ ſunt. Sequitur color, primumq; ſeſe offert, quam Dioſcorides à palmarum colore phœniciam vocat, quòd ſit nigra, nec aliud in ea voce ſignificat.In eo enim pomo,rubedo ad nigredinem vergit.Hæ autem pulcherrimæ ſunt,& à quibuſdam Ægilides,ab Ægila tribu appellatæ. Earum meminit Epigenes.Albula,inquiente Macrobio,ab albo colore nomen accepit, & apud Græcos eiuſdem denominationis genera ſunt, alia adiecta qualitate. Nam Athenæo vnum genus eſt λευκεϱιγιὸς, quod candidum exiſtimat. Leucophalios Theophraſtus chariton & aritiοn vocat:& leucophiæ,leucerinæ Athenæo dictæ.Araſiæ albæ meminit Plinius:quæ latiſſima ſit,minimo pediculo. Hic etiam rhodiam albam dicit. A Carijs autem hæmoniæ celebrantur. Hæ etiam apud Lydios habentur: ſic enim,autore Athenæo à ſanguinis colore cognominantur. Sunt etiam,qui in Paro inſula rubras ſic vocari afferant. A cæterarum enim ſapore, vt aper à ſue, differunt. Lydeam purpuream dicunt. Proximè ſequitur nigra.Porrò is color illi ſanguineus.Nam,vt ait Horat.

Suamq; pulla ficus ornat arborem.

Coroneos Straboni, vel corarium Ariſtophani, ficulneæ plantæ genus, quod eius fructus corui colore ſint, quem coraceum vocant. Megarica ficus eſt. Atram aſinaſtram Macrobius ſcribit. Alexandrina è nigris eſt, candidante rima,cognomine delicatæ. Atra eſt & Tellana: alij tellianam vocant, pediculo longo, & Tiburtia, quæ Romæ in honore fuit, autore Athenæo. Barbachytra nigra. Ex his autem duobus coloribus ſortita eſt nomen erythroçomelæna. Sequuntur baſilides, & iſchades baſilides etiam dictæ, & ficobaſilea apud Athenæum. Duricoriæ etiam reperiuntur,quæ & duracinæ,vt in alijs fructibus appellare par eſt. Plautus:

Ficus nobis attulit, duricorias, præcoces.

Inter has autem erit herculana.

De ficorum,à figura,& autoribus,nonnullis generibus.

CAP. IIII.

A Figura enim genera aliquot diſtincta, veluti cucurbitina, mammilla etiam quòd mammarum ſimilitudinem habeat,genus vnum

Chalc

Chalcidicarum & Chiarum. Mariſca Græcè βόσυκος Feſto & Macrobio dicitur. Nam Græci, magnis & amplis rebus, ſyllabam bu, aſſueti ſunt præponere, vt bupedo, bulimæ. Sunt etenim magnæ, quamobrem inter omnia ficorum genera, has tantùm Senecio commendabat. Nempe is ſolùm grandia appetebat, vt propterea Grandionis nomen ſibi aſſumpſerit. autor L. Anneus Seneca. Præ pinguedine verò rumpitur, ſemenq; oſtendit. Quod patefecit Martialis: *Lib. 11. Epigr.*

Donaſti, Lupe, rus ſub vrbe nobis.
Non boletus hiare, non mariſcæ
Ridere. - Mariſca etiam (vt nil in hac voce deſideretur) morbus, ſic dictus à fici ſimilitudine, ficus etiam dicitur, de quo Iuuenalis:

- Et podice leui
Cæduntur tumidæ medico ridente mariſcæ.

Eadem ratione Græcè etiam σύκωσις dicitur. Coctanæ, alij coctana pronuntiant, inter minores numerantur, de his Iuuenalis:

- Quo pruna & coctana vento.

Miſſitabantur olim inter Saturnalia & xeniola, vaſe turbinato. Quod declarauit Statius hendecaſyllabo: *Syluar. lib. 4.*

Nuſquam turbine conditus ruenti
Prunorum globus atq; Coctanorum.

In vaſculis etiam mitti ſolebant, quorum forma metæ inſtar erat. Quod diſticho comprobat Martialis: *Mart. lib. 13.*

Hæc tibi quæ torta venerunt condita meta,
Si maiora forent coctana, ficus erat.

Harundineam verò, folij harundinei maculam variare Plinius ait, à nonnullis alſula dicitur. Sunt & autorum ijs nomina: Auguſta, Liuia, quam Macrobius Liuianam vocat, aliqui Labianam, Calphurniaca, Pompeia, ſiue Pompeiana. Fuit Romæ in comitio ficus Nauia, ab Accio Nauio cognominata.

De cæteris ficorum generibus, vt plurimum ſecundum regiones diſtinctis. CAP. V.

ÆTERA finiamus genera, Chalcidicarum ſiue Caldicarum, vt vocauit Macrobius, & Chiarum, quæ in pretio Romæ fuerunt, autore Athenæo, plura genera, è quibus Lydiæ, & Mammillæ, de quibus ſuprà, & Calliſtruthiæ, Latini paſſarias vocant. Nam apud Græcos στρουθὸς paſſer eſt, parum ſapore commendabiles, atq; ficorũ omnium frigidiſſimæ. Refert enim Capitolinus Clodium Albinum quingentas ficus paſſarias ieiunum comediſſe, & centũ perſica Campana, & melones Hoſtienſes decem. Has enim alio palato præter cæterorum guſtum, eum habuiſſe, ſua ingluuie conſtat. Chia autem in Setinis agris, ob ſalis, viniq; ſaporem præſtantiſſima. Martialis: *Epigram. lib. 7.*

Infanti melimela dato, fatuasq; mariſcas,
Nam mihi, quæ nouit pungere, Chia ſapit. Et alibi expreſſius:

Epigr.lib.13. *Chia seni similis Baccho, quam Setia misit,*
Ipsa merum secum portat, & ipsa salem.

Cauneas verò à Cauno Cariæ oppido,laudari cõmune est,inquit Athenæus.M.enim Crasso,nauim aduersus Parthos conscendenti, omen fuerunt, quodam se Cauneas habere venales prædicante, ac si illum iuxta vocis expressionem,moneret,vt caueret,ne iret. Quod ex Cicerone satis declaratum est. Sic enim libro secundo de Diuinatione ait, Cùm M. Crassus exercitum Brundusij imponeret,quidam in portu carycas Cauno aduectas vendens, Cauneas clamitabat. Dicamus si placet,monitum ab eo Crassum,caueret ne iret:non fuisse periturum si omini paruisset.A Caunis verò Ætoliæ ciuitate,laudibus Parmenio Byzantius prosequitur Antiochena Straboni trophillos. Fert enim Antiochia Phrygiæ, quæ Mæandro opposita est, multam carycam. In Megarica probatur nycilea, cuius meminit in linguis Creticis Hermonax. Probatur etiam à Zacyntho, cuius autoritatem Plautus in Mercatore firmat. Amadeæ etiam in Megarica probantur. Paluscæ meminit Macrobius. Africanæ autem genus multi cunctis prætulere.Est & ab eadem regione quæ Numidica dicitur. Tusculana Romæ in honore fuit. Itaq; Phaonius, partium Pompeianarum, cùm Cæsarem in Thessaliam fugientem Pompeius persequeretur,dicendi licentia, illi detrectans, acclamauit: O indignum facinus! Hoc anno ob studium cupiditatemq; imperandi, ficus edere Tusculanas non licebit. Memorantur & alia genera,præsertim ab Athenæo. Porrò is huiusce historiæ diligens scriptor fuit, vt cirrhocæladia,hyladia, sarcelaphia,lapyria,picridia,dracontia,ascalonia,myleca,cremia,melanophia. Memoratur & celeuron,phormynion,sulcæ,& topiæ,ampharisteæ philabæ, coronei, procrides, taxaliæ, bagindariæ. Nescio an sint, quas nonnulli brigindarides vocant. Barbaræ bonitate quidem præcellentes, tithrasiæ Theopompo leptodiæ, prosonidæ Pamphilo. Ebusus insula præstantissimas & amplissimas fert ficos, mox in Marrucinis. Scardona insula maris Adriatici est, Illyrico adiacens,peroptimis ficubus abundat. Onesicritus in Hyrcania,multum nostratibus esse dulciores, fertilioresq; tradit,vt quæ modios CCLXX.singulæ ferant. Laconicarum Aristophanes in Agricolis meminit, quas paruas à plantæ exiguitate appellauit, & Phrygiarum Alexis. Ex supradictis autem generibus, aliquot à L.Moderato Columella,in suo carmine memorantur,quæ huc transferre non pigebit: quandoquidem hoc carmine non minimam & fidem, & autoritatem superioribus allaturum existimem:

Colum.lib.10. *At grauis Arcturi sub sydere parturit arbos*
Liuia, Chalcidicis, & caunis æmula Chijs,
Purpureæq; Chelidoniæ, pinguesq; Mariscæ,
Et Challistrutis roseo quæ semine ridet,
Albaq; quæ seruat flauæ cognomina ceræ,
Scissa Libysca simul, picto quoq; Lydia tergo.

Mirum enim, è tot generibus, ne quidem solam appellationem remansisse,nisi forsitan suæ originis: neq; enim nunc aliter vocamus quàm Ligurinas,

gurinas, Campanas, Maſſilienſes,& ſic de cæteris,vt propterea illud cum Plinio bellè dicendum ſit. Subiere enim tot ficorum nomina, vt ex hoc ſolum æſtimantibus appareat, mutatam eſſe vitam. Ficedula inſuper auis ſic M.Varroni dicitur,quod ficubus veſcatur,ob quam rem Græcè etiam συκελὶς dicitur,& ἀμπελὶς, id eſt,vuedula, ab vuis, quas etiam paſcitur. Qua voce etiam Latinè debuit vocari, ad quod alludit Martialis Epigrammat.lib.13.

Cùm me ficus alat, cum paſcar dulcibus vuis,
Cur potius nomen non dedit vua mihi?

De generali ficorum natura. CAP. VI.

QVARE autem fici arbos amariſſima ſit, fructus verò dulciſſimus:nituntur quidam cauſam reddere,vltrò citroq; ſeſe contorquentes, vt Plutarchus in Sympoſiacis, vt ſuper his potius ratiocinari videantur, quàm rem dilucidè demonſtrare, ideò à me prætęrita. At vbi de eius vi differendum eſt, congruum erit,vti anteà de eius virtute dicamus, quæ penè diuina eſt, cuius etiam ex natura, ratio aſſignari minimè poſſit. Fulmine primùm non ici exiſtimant plures,inter quos Plutarchus,loco ſuprà memorato:quod nonnulli eius amarori tribuunt,& trunci vitio, vt talia fulgure non percellantur. Quod ſi verum ſit, multiplex, contra rem tam horridam, tanq; pertimeſcendam, & tantum naturæ periculum, remedium, cùm tot res amaras inuenire ſit. Taurus etiam vtcunq; ferocisſimus,fico adalligatus,miteſcit,tangiq;, ac ſubigi, & manu palpari tolerat. Multi acrimoniæ arboris ſpiritus attribuunt. Quod neq; atq; de ſuperiori arbitror,verùm illud ingenita & occulta vi, cuius ratio reddi poſsit minimè,vt de multis alijs eſt,procedere. Et,vti ad minora deſcendamus, gallus iugulatus ſi in fici arbore pependerit, tenereſcit: quod ad omnes alias carnes cæteri extendunt.Plutarchus autem prædicto loco rationem adfert, videlicet quòd auram acrem & validam, idcirco coquentem. Equos verò & aſinos tum maximè bulimo affici, cùm aut ficus recentes, aut mala baiulant. Plutarchus loco ſuprà citato. Temperatæ autem naturæ eſſe Galenus ait, & tenuium partium. Calidam alij arbitrantur, argumentum ex eo deſumentes,quòd fumus, quem multum emittit, omniũ acerrimus ſit.Differentis enim vis ſunt,aridæ,& recentes,æquumq; eſt, vt prius de illis, quia earum crebrior vſus,dicamus: recentibus verò calidiores,vt initium ſecundi ordinis attingant.Corpus excalfaciunt,nutriuntq;,purgant,diſcutiunt ea,quæ in aliqua corporis coierint parte. Sitim magis ſtimulant. Attenuandi vires habent,inflationes,& ſanguinem improbum,ſi non celerius tranſeant,pariunt: eoq; frequentiùs vſurpatæ ſcabiem gignunt, ac pruritum, pediculos generant, deprauatos ſuccos adaugent,ex his,qui calidioris temperaturæ ſunt,bilem flauam generant. Qua ex re qui huiuſmodi ſunt naturæ, ſtatim pòſt oxyſaccarum bibere debent. Si enim cum craſsioribus cibis permiſceantur, non parum lædunt:contrà ſi cum tenuioribus comeduntur,conferunt: vnde quidam

pectus iuuare, & ad tusses facere, & satis corpus nutrire, & corporis bonum halitum & parare, & facere. Cibus enim his probus est, renesq; & iecur purgant, aperiuntq;, absq; enim oppilatione liberant. Recentium verò cibus reliquo ocyus conficitur, non tam propter alimenti copiam, quàm quòd nil noxium habeat: verùm quia cum cæteris fructibus, & alijs esculentis oblatus, multum illis negotium exhibet, illorum calori cedens, minimè excoqui vetans. Velox præterea è ventriculo, propter eius flatus transitus, & in singulas corporis partes facilis distributio. Nam corpori minimè solidum præbet alimentum, sed sublaxum. Virtute imbecilliores, ventrem magis, quàm aridæ, ciunt: maximè si ante alios cibos sumantur. Et, vt de omnibus generaliùs, idq; etiam cum Hippocrate loquar, atq; ex hominum ætate ac temporis differentia. Si exactè maturuerint, propè euadunt, atq; omnino innocuæ, nouissimæ salubriores, quàm primæ, mediatæ nunquam. Iuuenum vires augent, senibus meliorem valetudinem, minusq; rugarum faciunt. Sunt qui meridiano esu abdicent: tunc enim, vt Pherecrates tradit, morbum creant. Autumno enim insalubres, quoniam sudantia, huius cibi opera, corpora perfrigescunt: ob id sudorem papulasq; prouocant. Voci contrariæ ideò Demetrius Sceptius, vocis studiosis, ficis abstinere iubet, exemplo Hegesinactis Alexandrini historiarum scriptoris, qui cùm à principio pauper esset, Tragœdiarum optimus actor euasit, quòd ficis per octodecim annos abstinuerit. Alioquin eos fieri ἐυφώνȣς, qui ficis vtantur. Molles, & dulces, dentes offendunt: gingiuis enim sua lentitate adhærent, & sese inter dentes insinuant, & putredinem per suum calorem efficiunt. Granorum etiam durities inter mandendum dentes effatigant. Hæc enim vt comedimus, ita per aluum egerimus, quod parua admodum sint, & adeò sicca vt concoqui nequeant. Decoctæ verò ventrem etiam educunt, ac euocant. Idem præstant grossi in aqua decocti. Quærit apud Athenæum Heraclides Tarentinus in Symposio, nunquid post ficus calida an frigida aqua sumenda sit? qui enim calidam bibendam existimant, his rationibus freti quòd calida aqua citius manus abstergit, vt consentiente ratione ea, quæ in ventre sunt, statim calore dissoluantur. Qui verò frigidam bibendam asserunt, in stomacho considentia & grauia deorsum ferri: sed qui sibi salubrius consulunt, mero vtuntur, vt propterea quæ in ventre sunt, citius propellantur. Nam ficus non commodè stomachum disponit, quòd illud inflammet, & debile faciat. Satiuam rutam sub fici arbore natam Theophrastus, Dioscorides, Plutarchus, & Palladius in cibos magis admittunt. Ficorum custodes Græcè συκωροὶ dicuntur: Philosycos, cui ficus placent.

De speciali ficorum erga morbos vi. CAP. VII.

GENERATIM de ficorum viribus dictum est: vt etiam circa has ipsi autores dissenserint. Sequens erit, vt speciatim de his ad morborum remedia disseratur. Aluum sine torminibus læuigant, & soluunt: verùm ab his soluta facillimè cohibetur.

Renibus

Renibus purgandis idoneæ, præsertim verò admodum maturæ. Nempe abstergendi vim eximiam habent, vt comestæ plurima arenosa è renibus trahant. Idem præstant carycæ. Nam attenuandi viribus excellunt. In febribus constrictis, quas stegnas vocant, propter vim, quam in sedanda siti, ac calore habent, non negantur. In vino autem decoctæ, & appositæ, carbunculos extrahunt: carcinomati verò, si sine vlcere sit, pinguissimam ficum imponere, singulare penè remedium est: item phagedænæ. Induratos verò tumores discutiunt, vel ipsemet appositæ, vel earum decoctum. Oportet autem vbi maturare est animus, triticeam farinam miscere: vbi discutere, hordeaceam. Esaias Prophetes Ezechiam Hierosolymorum Regem sanauit, imposita super vlcus ficorum massa. Aluo vtiles: rheumatismis tamen eius, ac stomacho contrariæ. Item renum, gutturis, & arteriæ vitijs, & se à longa valetudine recolligentibus vtilissimæ, & hydropicis ac comitialibus. Ad dentium autem dolores fici pinguis corticem terito, & eius ius in dentem conijcito. Cum malicorio pterygia purgant: cum atramento sutorio, vel, vt ait Plinius, cum æris flore, deploratis ferè tibiarum fluxionibus, & cacoëthis vlceribus medentur. Crudæ verò, & concisæ & sinapi liquido exceptæ, & auribus instillatæ, earum sonitus & pruritus sanant. Coctæ autem, & illitæ duritias discutiunt: cum hyssopo verò potæ, pectoris & pulmonum diuturna vitia, & tussim veterem purgant. Cum vino enim ad sedem, mamillarum tumorem, & parotidas illinuntur: panos & furunculos ad maturitatē perducunt: verùm efficaciùs, nitro, iri, vel calce addita, aut etiā crudæ, si cum his mandantur. Tusæ autem cum croco & nitro, demū manducatæ, aluū molliunt. Cum ruta coctæ, torminibus clystere infundūtur. Cum hordeacea verò farina ad idē cataplasmati miscetur, addito vino & absynthio & hordeacea farina. Omnibus verò, quæ emollienda, aut discutienda sunt, illinuntur. Crematæ item in cerato perniones & prurigines sanant. Decoctū verò carycarū contra tonsillarū & faucium inflammationes gargarizatum prodest. Vtileq; erit, illo fouere fœminas, addito maximè fœnogręco & ptisana. Foliorum horū vsus, in his, quæ exulcerari opus est, idoneus. Strumis, lichenis, & alopecijs illinuntur. His etiā ficosæ extuberationes, & asperæ oculorum palpebræ fricantur. Furfures & epinyctidas, ac manantia in capite vlcera, cū sale & aceto illita sanant. Albæ verò nigræ've folijs, aut summis caulibus vitiligines perunguntur. Cortex cum oleo tritus, ventris vlcera sanat Prodest etiam, si quis inclinata arbore, ore supino, aliquem nodum eius, nullo conspiciente, mordicus abstulerit, atque adalligatum licio & collo suspenderit. Hac enim ratione strumas, ac parotidas discuti. Nonnulli à pubere id fieri, & ante Solis ortum debere aiunt. Lacteus autem succus tam satiuæ, quàm caprifici, exulcerandi, & aperiendi vim habet. Vlcera enim manifestat, & vuluam cum detrita amygdala potus, venarū etiam spiracula, laxat. Menstrua ciet, cum oui luteo, aut Tyrrhenica cera appositus, aut cum amylo, vt Plinio placuit, potus. Podagris cum fœnigræci farina, & aceto vtiliter illinitur. Lepras, lichenas, psoras, vitiligines, vlcera capite manantia, cuncta hæc cum polenta emendat, pilos quoque detrahit,

detrahit, aluum ſoluit, verrucarum formicationes, quas myrmecias vocant, cum adipe tollit, circumlita in ambitu carne. Lana verò exceptus dentium dolori prodeſt, eorum cauis inditus. Cinis cum cera, & roſaceo oleo ſubactus, ambuſtis, cicatricem obducit. Luſcioſos ex oleo illitus emendat, dentiumq; vitia, crebro fricatu. Datur tetanicis, & ſpathicis. Spodij vicem exhibet. Fruticum autem à radice exeuntium cinis, bis toſtus, abiecto pſimmythio digeritur in paſtillos, ad oculorum vlcera & ſcabritiem. Fit è cinere tam fici, quàm caprifici lixiuium, crematis ramorum caulibus, quod oportet cinere ſæpius repetere, & inueteraſcere. Miſcetur his, quæ vrendo ſunt: gangrænis prodeſt, quippe omnium efficaciſſimè expurgat, & quæ excreſcunt, conſumit. Et hoc modo vtendum: Spongia hoc lixiuio aſſiduo imbuta ſuperponitur. Conuenit & dyſentericis, & antiquis alui fluxionibus, & profundis vlcerum ſinibus. Etenim purgat, conglutinat, carne etiam replet, & oras non minùs, atq; emplaſtra, quæ cruentis vulneribus imponuntur, committit. Ad diſcutiendum autem ſanguinem concretum bibitur, & conuulſa, rupta, percuſſa, & his, qui ex alto præcipitati fuerint, cum cyatho aquæ per colum traiectæ, & addito olei exiguo. Cœliacis per ſe cyathus potus, aut infuſus prodeſt. Inungitur præterea vtiliter cum oleo in neruorum doloribus, vtpotè quòd ſudores moueat.

De ſpeciali ficorum erga venena vi. CAP. VIII.

E ficorum verò erga venena vi præſtanti, tanquam de re maxima, vt per ſe diceremus, æquum fuit. Nota itaq; fuit Mithridatis, de qua ſuprà, compoſitio, tantoperè à multis celebrata, de qua etiam Iuuenalis, Satyra 14.

- Atq; eme quod Mithridates
Compoſuit, ſi vis aliam decerpere ficum.

Quippe carycæ cum iuglandium nucibus commanducatæ, venenorum maleficia hebetant. Scorpionis recenti ictui ſuccum fici inſtillatum mederi, nonnulli è Græcis autoribus aiunt, & hac ratione non vltrà progreſſurum. Alij cum ſale carycam terunt, & illinunt. Faciunt & ad canis rabioſæ morſum, & crabronum, & veſparum ictus, & vlcera, quæ ceria, id eſt, fauos dicunt, cum melle, vel aceto, vt dicit Plin. trita & illita.

De vino ſycite, & aceto è ficis. CAP. IX.

INVM in Cypro è fico fit, quod ſycites dicitur: quidam palmipyrum, alij catorchiten vocant. Carycæ autem, quæ Chelidoniæ appellantur, in vrceolum deijciuntur, cuius fundum perforatum ſit. Harundine picata, & lino foramen obturetur: quadragenis ſextarijs, aquæ congios tres infundi conuenit. Quod vinum ſi ita dulce eſſe non libeat, congios quinq; infudiſſe ſatis ſit. Poſt decem dies liquor excipitur, atque iterum, tertiò quoq; idem aquæ modius, in qua vinacia maduerint, infunditur, ſimiliq; modo intercedente ſpatio, quartò, aut quintò excipitur. Quidam

verò

verò amplioris eius ſex,ſalis ſextarios decem adijciunt. Alij pro ſale, muriæ amphoram. Hac enim ratione, non facilè corrumpitur, & aluo idoneum exiſtimant. Aliqui fœniculum & thymum in imo ſubijciunt, & carycas ſuperponunt:& ita viciſſim,donec vas impleuerint. Id autem tenue eſt,inflat,ſtomacho aduerſatur.Nam cibi faſtidium parit:aluo tamen prodeſt,vrinam ciet,& menſes trahit, & lactis abundantiam facit: vitioſum tamen ſanguinem creat,& elephantiam adfert,zythi modo.Poſt vinum autem ſequitur acetum,cuius ratio è Columella talis erit: Sic enim ad verbum ait: Quibus regionibus vini,ideoq; aceti penuria eſt: itaque hoc eodem tempore ficus viridis quàm maturiſſima legenda eſt, vtique etiam ſi iam pluuiæ inceſſerint,& propter imbres in terram decidit, quæ cùm ſublecta eſt, in dolium vel in amphoras conditur, & ibi ſinitur fermentari:Deinde cùm exacuit,& remiſit liquorem,quicquid eſt aceti diligenter colatur,& in vaſa picata bene olida diffunditur. Hoc primæ notæ acerrimi aceti vſum præbet,nec vnquam ſitum,aut mucorem contrahit, ſi non humido loco poſitum eſt. Sunt qui multitudini ſtudentes, aquam ficis permiſceant, & maturiſſimas ficus recentes adijciant, & patiantur in eo iure tabeſcere,donec ſatis acri aceti ſapor fiat.Poſtea in iunceis fiſcellis, vel ſparteis ſaccis percolant, liquatumq; acetum inferuefaciant,dum ſpumam,& omnem ſpurcitiam eximant:tùm torridi ſalis aliquid adijciunt,quæ res prohibet vermiculos aliáve innaſci animalia.Hæc ille ad verbum: quæ hîc transferre non erubui,quandoquidem nec breuiùs,aut eloquentiùs deſcribi potuerunt.

Corui in ſydus tranſlati fabula, & de nonnullis alijs.

CAP. X.

FINGVNT poëtæ, ſacrificante Apolline, coruum, qui in eius tutela eſſe dicitur, ad fontis puram aquam aſportandam miſſum. Vidit hic ficorum plures arbores, & in his fructus nondum maturos,earum aliquam conſedit, expectaturus quidem dum eius fructus matureſcerent: quod vbi euenit, plures à coruo ad ſaturitatem vſq; comeſæ ſunt. Cuius moram,tam eſus quàm maturitatis,vtpotè non minimam,pertæſus Apollo, quum etiam re alia ad ſacrificandum vti neceſſarium fuiſſet,coruum hac pœna atque ignominia vltus, vt quoad fici matureſcerent, bibere poſſet nequaquam. Per illud enim tempus guttur pertuſum habet,vt propterea haurire aquam poſſit minimè.Aliter alij,vt Ouidius in ſecundo Faſtorũ. Dum enim Iupiter feſtum ſolenne appararet, coruum, vt aquam ferret, miſit: qui, vt ſuprà dictum eſt, dum ficus maturandas expectaſſet, quas prius roſtro immaturas depræhendiſſet, diu immoratus, & Ioui moræ cauſam mentitus. Nam illi aquarum obſeſſorem hydrum affirmarat.Ob cuius mendacium, ab eo in ſydus cœleſte commutatus. Fici arbor fuit, in qua Æacus Iouis & Æginæ filius formicas vidit,quas in ſociorum ob peſtilentiam amiſſorũ,ſolatium in homines conuerti deſyderauit.Quod ſtatim voti compos euenit:qui poſteà Myrmidones dicti. μύρμηξ enim

Græcè formica dicitur. Iuxta Eleusinem Atticæ ciuitatem, & prope Cephisum fluuium locus est, quem Caprificum appellarunt, quo Plutonem rapta Proserpina, ad inferos descendisse fama est. Pausanias in Atticis. Adamus autem & Eua, post in Deum præuaricationem factam, cùm se nudos cognouissent, fici folia consuerunt, & sibijpsis perizomata fecerũt.

De Catonis Censorij vafro, & ingenioso documento, quo patribus delendam fore Carthaginem suasit, & Xerxis iuramento, & Saudanis erga Crœsum consilio, & Philemone. CAP. XI.

DE fabulis ad historias deueniendum. Suprà enim de ficis Africanis meminimus, quas nonnulli cæteris prætulerunt. Harum enim meminit M.Cato. Cuius pomo ad ingens documentum Cato Censorius vsus. Reuersus enim ex Africa, vt in eius vita scripsit Plutarchus, ad quam senatus sententia missus fuerat, vt controuersiarum Carthaginiensium, & Massinissæ Regis Numidiæ inter se disceptantium causam dignosceret. Itaque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumq́; securitatis anxius, senatum docuit, Carthaginienses superioribus cladibus non tam infirmiores, quàm prudentiores, nec tam armis debilitatos, quàm bellicis artibus instructiores esse factos. Quadam verò die præcoces ex ea prouincia ficus in curiam attulit, quas clanculum subter togam de industria occultarat: ostendens itaq; patribus (quibus magnitudo ac pulchritudo illorum summæ admirationi fuit) Interrogo vos, inquit, quando pomum hoc ex arbore demptum putatis? Cumq́; recens inter eos constaret. Fundus (inquit) ex quo lecta hæc sunt poma, trium dierum nauigatione tantùm ab vrbe distat: tertium quoq; ante diem Carthagine decerptum scitote: Tam propè à muris habemus hostem. Sumptum quoque statim Punicum tertium bellum est, quo Carthago deleta est, quamuis Cato anno sequente raptus sit. Quid primùm in eo miremur, vt Plinij verbis vtar, curam ingenij, an occasionem fortuitam? rursusq́; celeritatem, an viri vehementiam? Supra verò omnia quoddam est, quo nihil duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarũ orbe per CCXX. annos vrbis Romæ æmulam, vnius pomi argumento euersam. Quod non Trebia, quod non Thrasymenum, quod non Cannæ, busto Romani nominis insignes perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem vallata, portæq́; Collinæ adequitans ipse Annibal, tantò propius Carthaginem pomo Cato admouit. Simile autem Xerxis in subigenda Attica è fico argumentum fuit. Nam cùm in Perside venales ficus Atticas depræhendisset, iurauit se non antea esurum, quàm regionem illas ferentem deuicisset. Saudanis Crœso etiam persuasit, ne aduersus Persas præliaretur, qui asperam regionem inhabitarent, ficos minimè ferentem, nec quid aliud bonum, quod comederent. Scribit Valerius Maximus Philemonem immoderati risus vi expirasse. Cùm enim paratas illi ficus, & in conspectu positas, asellus deuoraret, seruum, vt illum abigeret, inclamauit: qui cùm

iam consumptis omnibus superuenisset. Quoniam,inquit,tardus adfuisti,da illi merum: statimq; cachinnorum vi euanuit. Tam enim illi grata fuit suijpsius vrbanitas. Eadem de Chrysippo produntur.

De caprifico. CAP. XII.

NTER arbores syluestres caprifico locus assignari debuit: verùm quia eius materiei, ob ligni imbecillitatem minimus vsus, vtpotè etiam, quod in ficetis tantùm inseratur, quibus propter ficorum maturitatem, plurimùm prodest, vt suprà ostensum est, non itaq; incongruum erit, vt post domesticam ficum describatur. A carpendo autem dictam volunt, quòd muros, saxaq;, ac parietes carpat. Quod testatur Martialis:

Marmora Messalæ findit caprificus.- Epigr.lib.10.

Græci vocant ἐρινεὸν, vt Pausanias ait: quòd in Erino Thessaliæ, vel, vt alij volunt, Achaiæ municipio primùm apparuerit, vt Phocioni placuit. Alij, vt Phauorinus, fici speciem ab Erino vrbe Dorica. Zteztes Lycophronis interpres, ficum fatuam dicit. Nonnulli olynthum. Messenij tragum, quod Apollo Aristomeni & Theocli vati, dē salute consultantibus significauit. ἔστε, τράγος πίνησι νέδης ἑλικόῤῥοον ὕδωρ οὐκέτι μεσσήνην ῥύομαι. Est autem Neda fluuius, cuius fontes in monte Lycæo visuntur, in Arcadiam fluens. Eo autem oraculo tragus, arbor caprificus, non hircus intelligitur, quæ in Nedæ fluminis ripa enata, non recta, sed in fluuium deflexa excreuit, vt folijs humorē quodammodo haurire videretur. Hanc autem Theocles conspiciens, caprificum, capri nomine intelligere voluisse Apollinem, è Neda bibentem. Cùm itaq; iam Messenijs impenderent, reliquos celauit, Aristomenem verò ad caprificum perduxit, & rem omnem aperuit. Sic itaq; interpretatum est oraculum, ipse Nedes dum hircus bibat alta fluenta, nec vltrà, Messenen seruo: Propè enim instant tristia fata. Hæc Pausanias in Messenijs. Fructus Polluci ἔρινα vocantur. Figura autem eadem cum satiua, vt noua eius descriptione minimè opus sit. Theophrasto potissimùm laudatur nigra, ac locis saxosis orta, hac verò ratione, quòd multa grana in se contineat: robusta etiam est. Noscitur hæc à culicibus, qui ex ea emerserint, de quibus alibi dictum: contrà imbecillior alba.

Caprifici vires. CAP. XIII.

APRIFICI autem vim Dioscorides in fico descripsit. Plinius verò separatim, vt & si multas inuicem ex agnatione similes habeant vires, multas tamen inter se quemadmodum inter consanguineos dissimiles mores sunt, ita inter facultates differentes. Vt propterea multa hîc repetijsse, quæ in satiua contra morem meum oportuerit, per omnia etiamnum satiua efficacior. Arbor quidem calidæ, tenuiumq; partium temperaturæ, vt domestica, vt liquor, & ficorum succus, non rodat modò, vel valentiùs abstergat, verùm etiam exulceret, & ora venarum aperiat. Vbi autem bos

bupreſtim deuorauerit, caprifici fructum in nares inſtillant. Iam verò & purgandi vim obtinet. Sed & caules, quos Græci κράδας vocant, adeò calidi, vt additi magno ligni compendio, carnes bubulas, & ſi duras, citius percoquant. Lactis minùs habent. Eius verò ſurculo, veluti domeſticæ, lac in caſeum coagulatur. Groſſi, quas nonnulli erineos vocant, crudæ, & fornicantes verrucæ, ac thymos, nitro, & farina additis, & omnia, quæ vel emollienda, vel diſcutienda ſunt, illinuntur. Cum ſylueſtris verò papaueris folijs, infracta oſſa extrahunt: cum cera etiam furunculos ſoluunt: cum vino autem & eruo, contra ſcolopendras & muris aranei morſus illinuntur. Reſiſtunt & ſanguini taurino epoto, & pſimmythio, & lactis coagulo potæ. Illitæ verò ſtrumas emolliunt, & omnium collectionem ſuffitu. Inflammationes diſcutiunt. In aqua autem decoctæ, atq; illitæ, parotidas ſanant: quàm minutiſſimæ enim ad ſcorpionum ictus è vino bibuntur. Recentes autem cum vino ad phagedænas. Cum melle & folijs ceria ſanant, & canis morſus. Hyberna verò cum aceto cocta & trita impetigines tollit, ad hoc etiam rami ſine cortice, quàm minutiſſimè ad ſcobis inſtar teruntur, & linuntur. Folia, quæ molliſſima ex his ſunt, cum aceto, vlcera manantia, & epinyctidas, & furfures ſanant. Admiſto autem eruo, contra marinorum venena proſunt. Si autem, vt inquit Columella, bobus ex cruditate neglecta, inflatio ventris & inteſtinorum maior dolor inſecutus fuerit, prodeſt caprificum aridam contritam, cum aquæ calidæ dodrante dare. Radix enim in vino deferuefacta, dentium dolores ſanat. Lac exceptum, in duritiemq; coactum carnibus ſuauitatem adfert, fricantur eo ex aceto diluto. Corpus, autore Celſo, exedit. Exulceratorijs medicamentis miſcetur. Aluum ſoluit. Vuluam cum amylo aperit. Potum verò cum oui luteo menſes ciet, cum fœnigræci farina podagris illinitur. Pſoras, lentigines, lepras expurgat, item venenatorum ictus, & canis morſus ſanat, dentium quoq; dolori cum lana appoſitum, aut cauis eorum inditum, Scorpionũ plagæ inſtillatur: folia etiam imponuntur. Aduerſus murem araneum prodeſt. Arboris cinis ex melle, faucium vuam ſanat, & rhagadas, caulicorum per ſe vuam. Suprà taurum ad ficum alligatum miteſcere dixi. Sunt qui eadem dicant de caprifico ad collum ligato. Quare Ægyptij hominem frugi, poſt relegationem denotare volentes, taurum ad caprificum religatum figurabant. Contra eſt in chamæleonte, qui, vt ſcribit Plinius, circa caprificum ferus fit. Tanta, tamq; differens erga diuerſa animalia, vnius plantæ virtus.

De arbuto. CAP. XIIII.

RBVTVS, ſiue vnedo, Græcè κόμαρος, & μιμαίκυλος. Quidam tamen arbutum arborem exiſtimant, fructum verò vnedonem: ſicuti & apud Græcos ipſe ille Dioſcorides κόμαρον arborem & μιμαίκυλον fructum, vt tantùm arbutus ab vnedone differat, & apud Græcos κόμαρος à μιμαικύλῳ, quantum arbos à fructu. Sunt tam è Græcis quàm Latinis, qui fructum & κόμαρον & μιμαίκυλον & arbutum & vnedonem vocitent.

citent. Vergilius autem cùm arbutum pro fructu protulit, neutro genere dicit, in primo Georgicorum,

- Cùm iam glandes, atq; arbuta sacræ
Deficerent syluæ.- Et in secundo: *Ecloga 7.*
- Dant arbuta syluæ. Et de arbore sic:
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra.

Sunt tamen qui dicant Horatium arbutum fœminino genere pro fructu posuisse, his carminibus:

Impunè tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes.-

Placet ex Dioscoride differentia, propter vnedonis appellationem, quæ ab esu nomen accepit. Nam sui asperitate, plura edi non possunt: quasi vnum tantùm edi possit, vt ait Plinius, vti ab eius asperitate quidam orodon nuncupent. Galenus tamen vnedonem fructum esse dicit epimelidis: quæ arbos Dioscoridi, mespili genus est, quod nonnulli arbitrantur, à simili fructuum harum arborum vi. Arbutus arbor apud Theophrastum nelia dicitur, iomalus è recentioribus apud nonnullos. Plinius autem ex illis duabus prioribus vocibus duo genera posuit. Fruticosa arbor tamarici persimilis. Dioscorides verò cotoneo malo, cortice tenui, folium inter laurum & ilicem habet. Flores baccis myrti, verùm longioribus, similes, vno pediculo, racematim dependentes, non foliati, sed concaui ceu oui vertice pertuso. Cùm verò deflorescunt, perforantur, & quod defloruerit, in pediculum relabendo, verticelli instar circa fusum, tenue apparet. Pomum enim fragorum fructui persimile, sine nucleis, prunorum magnitudine. Per maturitatem autem flauescit, & rubescit. Vnde Ouidius:

- Pomoq; onerata rubenti Arbutus.- *Metam. lib. 10.*

Anno maturescit, grato per hyemem spectaculo. Tunc enim volentibus (cæteris arboribus suo honore priuatis) sua poma offert, etiamq; colore blanda. Quum enim manditur, linguæ & dentibus, veluti palearum acus se repræsentat. Arbos, & fructus ipse, acerbæ qualitatis est. Fructus verò difficilis concoctionis, stomacho etiã aduersatur, capitis dolores faciens. Quidam numerum septem addiderunt. Adstringendi vi pollet, & arbor & fructus. Sunt è recentioribus medicis, qui aquam ex folijs extractam, osse in cerui corde comperto admisto, maximam aduersus pestem opem præstare existiment, quam vbi statim morbus inuasit, ægrotantibus exhibent. Arbor quidem hœdis fronde expetita. teste Vergilio:

Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis. *Ecloga 3.*

Fructu etiam delectantur turdi, & merulæ, vt hyeme, vbi fructus maturuerint, eiusmodi generis aues visco & decipulis facilè capiantur.

De mespilo. CAP. XV.

MALORVM, pyrorumq; generi iure annumerari mespila Plinius ait. Polluci arbos ὄα dicitur, & hoc nomen apud Platonem inueniri. Græcorum tamen alij, hoc ad sorbum referunt.

Græcè etiam μέσπιλον, ἢ μεσπίλη. Arbor autem ſatis parua, mali folijs ſimilibus,verùm minoribus & longioribus,flore albo.Pomum fert à pediculo in latitudinem rotundum,à parte verò ſuperiori concauum,quod ambiunt per margines folliculi recti mucronati, vt regum coronas referant. Edendo enim eſt,verùm vbi ſub paleis mite factum fuerit,& emollierit,aut ſi in arbore ad multam hyemem remanſerit.

De epimelide & azarolo,meſpili generibus. CAP. XVI.

SVPRA capite de malis à Macrobio, epimelidem inter malorum genera annumerari oſtendi, & hoc præcedenti, meſpila ex Plinio malorum generi. Theophraſtus autem, & poſt eum Plinius, meſpilorum genera tria poſuit, Idæos ſecutus, vt ipſe ait,videlicet, anthedonem, & ſetanium, ac tertium quod degeneret,tametſi anthedoni ſimilius gallicũ hoc vocant. Dioſcorides verò tantùm duo, & ſetanium ſecundum ſiue epimelidem vocari.Hippocrates γυναικείων ἀμαμαλίδας vocat,vt etiã Galen.teſtatur. Aſclepiades etiam ſic vocauit. Ille autem, & eius ſimia Ægineta, in Italia naſci,& Italis ruſticis vocari vnedo,& ſylueſtris mali genus eſſe, cuius arbos in Calabria copioſa. Hippolides autem Palladio è Martiale, poma ſunt ſorbo ſimilia,quibus dulcedo cum acuto ſapore commiſta eſt. Epimelidis verò arboris ex Dioſcoride folia malis ſimilia,verùm minora.Pomum fert rotundum,cæteris maius,& candidius: acini,molliore ligno,vt ait Plinius, & reliquis minùs pomum : ſed odore præſtantius,quod diutius ſeruetur.Dioſcorides autem primi generis aroniam vocari ſcribit,& ſpinoſam eſſe,folio acutæ ſpinæ,vel,vt alij volũt,buxeæ ſpinæ.Hanc enim Arabicè vocari zazum recentiores autumãt,& fructum azarolum.Nonnulli adhuc aronium, id eſt, azarolam albam vocant. Cœpit autem hæc arbos,paulò ante nos in Gallia & apud Lugdunenſes peregrinari,nedum adhuc omnibus nota,è Neapoli,vbi frequẽs,profecta. Hoc autem genus Theophraſtus ſuis monimentis manifeſtius demonſtrat.Cui folium magna ex parte inciſum,apij folio ſimillimum, ſed breuius, atq; oblongius. Fructus verò longiori pediculo dependet,qui ante,quàm decidat,rubeat, ſuauis, atq; exiguus. Hæc autem deſcriptio azarolo apprimè conuenit. Vno intus oſſe. Dioſcorides tamen tria intus oſſicula eſſe dicit, à quibus trioccus,quaſi triganius,aut trioſſus.Flos omnibus,vt Theophraſtus voluit, generibus,vt amygdalo,ſed herbaceo, candidius tamen noſtratibus viſitur.Ex deſcriptione autem horum omnium generum,tam Dioſcoridis,quàm Theophraſti,vel Plinij,nullum noſtrati ſuprà deſcriptæ conuenit,maximè verò cùm Plinius ex ampliſſimis arborem dicat:quod ſuperiori,neq; harum alij communiter conuenit.Fructus autem primi generis ſtomacho gratus,vehementiùs adſtringit,ideò fluenti aluo accommodatur.Setanij verò acerbiſſimus,ac ſtomacho ingratus.Immaturus enim nonnihil caliditatis habet,maturus verò frigidus.Capitis dolores mouet. Admiſta ſiquidẽ ei aliena qualitas.Seminis verò puluis,lapillos vehementius è renibus eijcere, & è veſica minuere perhibent. Vrinam cit. Folia impensè acerba. Horum autem dilutum ſitim ſedat.

De

De aronia ſylueſtri. CAP. XVII.

ARONIAM ſylueſtrem noſtri albam ſpinam vulgò vocant, & qui de ea meminerunt, album ſpinum, vt Ruellius, vt illi nondum nomen conueniens redditum ſit, quod illi ex aronia, id eſt, azarolo reddere placet. Nam illi adeò ſimilis eſt, vt ab ea nil, præterquam ex fructus & foliorum magnitudine diſcrepet, & quantum vrbana & inſita à ſylueſtri. Neq; enim etiam ex ſtipitis amplitudine ab alia ſeparare auſim, ſi per ſe insererentur, & diligentius colerentur: vſqueadeò enim huiuſmodi magnas in hortis meis Curtianis habui, quibus & florum iucunditate & ſuauitate, & fructus colore & frondis pulcherrima ac rotunda coma, oblectatus ſum, & quòd frequens apud nos ſit parum æſtimata: quibus tantùm ad ſepimenta ſeruit, ad quæ nulla alia ſua firmitate, & diuturnitate, & ſpinarum aſperitate vnquam habetur. Ad multa etiam ad inſiti genera, maximè verò quadam affinitate meſpilorum, præſertim azaroli. Et vti ad arborem ipſam deueniamus, recto caudice eſt, ſpinis horridior, minùs tamen in caudice, idq; læuius dum ſeneſcit. Folijs apij, verùm minoribus, albo flore, à quo vulgariter nomen accepit, odorato quidem. Fructu autem in longitudinem rotundo, oſſe intus ſecundum amplitudinem ſatis magno, vt parũ carne abundet. Per maturitatem rubenti, parũ intus croceo. Præda quidem per hyemem merularum & turdorum, aliarumq; nonnullarum auium.

De ſorbo. CAP. XVIII.

OPTIMA ratione ſorbus meſpilũ ſequitur, vt præterea neſcierim an ſorbus meſpilum præcedere debuerit: præſertim verò cùm ea, quæ de meſpilo antiqui diſſeruerunt, potius ſorbo attribuenda fuerint: maximè ſi arboris magnitudinem attendamus: nec alia inter eos differentia, quàm quòd in ſorborũ genere nullum in fructu os includitur. Arborem Græci οὖν & ὄα, fructum verò οἶον & ὄυα. Præſtat hæc arbos magnitudine rotunditateq;. Nam concinna coma ouatur, quippe magna ex parte, nucis pineæ figuram, niſi quòd impediat vertice ſuo caput. Cortex læuis, ad flauum albicans, annoſæ tamen nigro ſcabroq; veſtiuntur. Folia lauri figurã imitantur, ſed ambitu ſerrata, breuioraq; ſunt, nec in extremum mucronata, verùm rotundius orbiculata, prolixo, neruoſoq; pediculo dependẽt, ſingulaq; in verſum condita, alæ modo tanquam ex omnibus vnum ſit, ad neruum vſq; lancinata exeunt. In fine verò pediculi folium impar prouenit, vt etiam cuncta diſpari numero abſoluat. Pauciora, breuioraq; in paruis, vetuſtioribusq;. Flos candidus, paruus, racematim è pediculo dependens. Fructus enim malorum antequam maturuerit, refert colorem. Huic autem quadruplex differentia, vt Theophraſtus autor eſt, alio rotunditas vt malis, alio pyro turbinatio, cæteris ſpecies ceu malorũ aliquibus ouata. Succis etiã differunt. Ouata ſæpenumero acida, minusq; odorata. Rotunda enim odore, ac ſuauitate præcellunt, cæteris vini ſapore.

Genero

Generosissima autem, quibus circa pediculos tenuiora folia. Quartũ verò genus torminale appellant, remedio probabili. Nam contra tormina valet: à qua vi nomen accepit. Arbor hæc, ex altioribus, folio penè platani, verùm breuiori, pomum minimum, sed prouentu assiduũ, ac racematim pendens, per maturitatem rufum. Sorbis autem immaturis gustu nihil asperius. Aluum sistunt, dissecta atq; sole siccata: quare Martialis,

Lib. Epigr. 13. *Sorba sumus, molles nimiùm durantia ventres:*
Aptius hæc puero, quàm tibi, poma dabis.

Nam vt ad interpretationem horum carminum deueniamus: puerórum ventres ferè molles sunt. Mola eadem teruntur, & in eundem vsum, illorũ farina, si polentæ loco sumatur, est. Idem eorum decoctum potu præstat. Recentia stomacho idonea. Adstringunt enim sorba, magisq; ea, quæ torminalia vocantur, verùm imbecillius, quàm mespilus, ideò citæ aluo prosunt. Esui iucunda. Fit è maturis & vinum, & acetum.

De corno, & Gordiano nodo. CAP. XIX.

CORNVS arbor, & cornum pomum, vt Seruio placuit, à Theophrasto verò cranias arbor dicitur, speciosa, ac dura, caudice recto, cortice neruoso, & tenui, nodos perinde vt amerina per interualla geminos, & in vicem respondentes habet. Radices validas, & nulli perniciei obnoxias. Folium amygdalæ, verùm pinguius & crassius. Flore oliuæ, dulci, & odore grato, singulari pediculo dependente. Baccas fert, quæ vescendo sint, oliuæ modo oblongas: quæ primùm virent, deinde per maturitatem rubescunt, vel ceræ colorem repræsentant. Nucleum intus vnum tantùm habent, durũ, ac ferè lapideum. Quare Vergilius lapidosa corna dixit, vt foris carnis parum, intus verò ossis plurimnm. Mirũ autem vnum, in hac arbore, & cæteris contrarium, vt syluestris corni baccæ suauiores sint, quàm vrbanæ, vt nihil hominum ingenium prosit, quinimo noceat. Omnem quidem industriam & artificium aspernatur. Fructus admodum acerbus, quare minimè mirum, si ventrẽ vehementer adstringat: propterea alui profluuio, atq; dysenteriæ, siue in cibis, siue in edulio, vtiliter exhibetur. Folia quoq;, ac germina etiam acerba sunt, potenterq; desiccant, stringunt, & attrahũt: vt propterea Serenus dicat, ex ramulis capiti impositam coronam, sanare eius dolores, qui ex calidis vaporibus & humoribus cõtracti fuerint. Folia etiam magna vulnera glutinare possunt, potissimùm verò durorum corporum: mollium enim vulneribus magis contraria, nempe ea contrahunt, ac plus satis exsiccant. Qui autem ex incensis folijs exudat humor, impetigini vtiliter inungitur. Plinius aliter, vti virgarum sudor candente ferrea lamina excipiatur, minimè contingente ligno. Illita inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Fuit autem Gordij nodus, ab Alexandro Magno solutus, Arriano & Plutarcho prodentibus, è corni arboris libro. Est & in India arbor, fructus cornis similes ferens: quæ ideò cornus Indica vocari potest.

Præfatio libri vigeſimiquinti.

NVCES *cum olea, quod ex his etiam oleum effundatur, dixiſſe par fuiſſet: ni libri magnitudo alios longè ſuperaſſet. In vnum tamen librum eas congregaſſe cum alijs etiam ex quarum nonnullis oleum liquaretur, contuliſſe lectori ſatisfactum iri ſpero. Cum his verò & noſtrates prunos coniunxi. Eſt præterea non minima inter hos fructus qui ligno conteguntur atq; hos qui callo quodam obducuntur differentia. Nam nuces in longius tempus conſeruantur: recentium verò non ita frequens eſus. Horum verò qui corio conteguntur, multi ſtatim quòd fugaces ſint, edi volunt, nonnulli tamen cuſtodiuntur, omnes tamen vel ſiccantur vel condiuntur & aſſeruantur. Plurimùm etiam in vnoquoq; genere diſcrepant maximè in malorum & pyrorum generibus. Nam & alia præcocia, quæ cruda etiam mandi deſyderant: alia etſi non præcocia, temporis tamen adſeruatione cruda eduntur. Alia non niſi coctu, etiã cùm longa adſeruatione. Fugaces fructus affatim deſumere noxium eſt, vt qui copia non tantùm obſint, ſed & inflationes & bilioſos humores procreent, aliosq́; cibos corrumpunt: minùs tamen ſi præſumantur. Dulces magis aluum citam faciunt, ſtomacho tamen inimiciores, contrà magis acerba ſtomachum ſolantur, minusq́; ventrem emolliunt. Odorati vrinam mouent, quod concoctu ex vi inſita faciliora ſint, vt breui ſpatio extenuentur. Odor præterea nihil corpulentum habet. Hæc pauca de fructuum generalíve natura, ſuis locis de propria cuiusq; fructus dictum eſt, & infrà de ſequentibus dicetur.*

✶

HORTORVM LIBER VIGESIMVSQVINTVS.

De pruno, & eius generibus. CAPVT I.

RVNVS arbor Græcis κοκκύμηλος dicta, fructus verò κοκκύμηλον. Arbor eſt caudice recto, in ſenectute ſcabro, ramis multis, folio longo, cum rotunditate quadam per ambitum leniter ſerrato, flore albo foliato. Fructus verò cute & carne conſtat, intus lignum durum, quod ſemen includit. Prunorũ, ſicut & malorum, & pyrorum ingens turba, quæ ex ijſdem nonnullis cauſis appellationes ſumpſere, quæ vt plurimùm, forma, colore, magnitudine ſaporeq; differunt. Nam & nigra, candidaq;, & purpurea, atq; cerina, herbacea, lutea reperiuntur. Cerina laudatiora, quæ Vergilius cerea appellat,

Ecloga 2. *Addam cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo.*

De his etiam Ouidium intellexiſſe in ſua Metamorphoſi ferunt:

Metam. 13. *Prunaq; non ſolùm nigro liuentia ſucco,*
Verùm etiam generoſa, nouasq; imitantia ceras.

Multi ὤχρα Græcè vocari arbitrantur. Onychina autem ab vnguis colore vocantur. ὄνυξ enim vnguis eſt. Sunt & verſicoloria, & inter has differentias quædam præcocia, alia ſerotina, quædam item lignum ſtatim dimittunt, & hæc inter pretioſiora habentur, & huius dotis in multis generibus inuenire eſt. Cæteris verò carni lignum adhæret. Loca etiam nomina dedere, veluti Damaſcenis, Damaſcus Syriæ nobiliſſima ciuitas. Horum multi antiqui meminerunt, vt autor Athenæus, multumq; differre ab his bonitate, quæ alibi naſcuntur. Plinius verò hæc grandiore ligno deſcribit, & carne exiliore, nec vnquam in rugas ſiccata, quoniam ſui ſoles deſunt. Huius verò generis, quædam albo, alia purpureo, cætera nigro colore: omnia tamen parua. Hæc enim reliquis præſtantiora, intus parum crocea, minimum ſucco abundantia, vt edentes ad ſitim prouocent: quibuſdam Pariſina dicuntur. Hæc autem genera Plinij tempeſtate non fuerunt, aut poſteà hoc nomine vocitari cœperunt. Armeniaca, quæ vulgus Armeſina vocat, minima ſunt, purpurea, grato odore. De his Columella in ſuo carmine, & nonnullis alijs ſupradictis,

Colum. lib. 10. *Armenijsq;, & cereolis, prunisq; Damaſci.*

Hiſpanica liuent, ingrato aſpectu, ſed miro dulcore prædita, oblonga,

ligno

ligno intus exili,ac longo.Nonnulli à regione citerioris Hiſpaniæ Catalonica malunt appellare. Iuliana verò, quæ apud Turonenſes in Gallia naſcuntur, dulciſſima, colore nigro. Deſiccata verò per totam Galliam venales deferuntur, ægris etiam expetita cocta. A dactylorum verò forma,dactylica dicta:prægrandia hæc,albi, purpureiq; coloris reperiuntur: in honore ſunt,ouata in longitudinem figura.Quædam verò hordeacea antiquitus ſicut pyra,vt ſuprà diximus,à comitatu eius frugis dicta,candida,& eius coloris alia ſeriora,maioraq;,& propter vilitatem aſinina dicta. In pretio verò nunc ſunt, quæ perdicona dicuntur, alij Iberica dicunt,quòd primùm ex Hiſpania venere.Sic enim vocari Symphorianus Champerius medicus,ſuæq; tempeſtatis inter doctos doctiſſimus,ac cæterarum ſcientiarũ ſcientiſſimus,vir plurimæ lectionis,& probus. Quod ſciunt omnes, qui eius plurima monimenta legerunt, & eum nouerunt. Quem ego vltrà laudarem, ni mihi alta conſanguinitate, atque vnius oppidi origine me attingeret. A perdice ſcilicet aue, dictæ ſunt, vt quemadmodum ea inter aues cibi ſuauitate cæteras excellat, ſic hæc inter prunorum genera. Serotina hæc,purpureo colore, formæ non grandioris, dulciſſimi ſaporis. Cœpere nunc & deſiccari, vt Iulianis non cedant. A bonitate enim regia ſunt dicta,amplitudine autem poſt dactylica. Sunt etiam parua, nigra, ouali figura, plurimo ſucco, ſi quod aliud genus,abundantia, quare mictiua vulgus vocat, ac ſi ſuccum meiere videantur. Alia quædam vſqueadeo parua ſunt, vt magnitudine pruni ſylueſtris fructum parum excedant, nigra, rotunda, & ſeriora. Sunt & acidula,nigro colore, ſucco etiam abundantia, verùm non identidem. In extremum Autumnum durant, vt hyemem attingant. Clearchus Rhodius & Siculus,Theocritum Syracuſanum brabyla pruna appellaſſe ſcribunt, quæ & madrya & badrya Athenæo dicuntur. Seleucus etiam in linguis coccymela madrya, velut mali fructus, & ala, quaſi mala eadem eſſe voluit. Fructus quidem his minor, guſtus verò idem, ni aliquantò eſſet aſperior.Hæc ſunt,quæ de prunorum generibus ex antiquis inueni, noſtri etiam temporis plura genera retuli, non quidem omnia. Hoc autem tam facile foret,quàm pyrorum & malorum per omnes regiones & genera & nomina referre.

De prunorum vi, & natura. CAP. II.

PRVNIS omnibus vis quædam refrigerandi,quam ad primum ordinem quidam præſcripſere, quod ad ſecundum cæteri in Damaſcenis extenderunt,atq; eodem humectare. Stomacho nocere Dioſcorides arbitratur: cuius ſententiæ contrarius Plinius, vt huic vtiliſſima eſſe dicat, ſed breui momento.Illius verò autoritatem alij in nigris Damaſcenis comprobant & id minùs ſiccata, verùm inappetentiam & capitis dolorem facere, pituitoſis præſertim, & non nutrire. Damaſcena alba difficulter concoquuntur. Cerea & lutea craſſum humorem gignunt, & difficiliùs quàm cætera decoquuntur.Oportet enim prandium à prunis inchoare.Aluum

molliunt, exceptis austeris, & acerbis, ac immaturis. Recentia verò magis, minùs arida. Miratur autem Galenus, cur Dioscorides Damascena sicca ventrem cohibere scripserit, cùm palàm subducant, minùs tamen quàm Iberica, quòd dulciora. Cum mulso verò decocta etiam aluum subducunt. De prunis enim sic Martialis:

Epigr. lib. 13. *Pruna peregrinæ carie rugosa senectæ*
Sume: solent duri soluere ventris onus.

Galeno autem genus Damascenorum optimum videtur, quòd mediocriter adstringat. Iuuant enim ventriculum calidum & aridum habentes. Prunorum autem decocto, faucium & gutturis inflammationes vtiliter colluuntur, priuatim verò Damascenorum, vt alij voluerunt: febriū acutarum inflammationes sumptum leuat, & gingiuarum exanthemata, & vlcuscula, si ore contineantur, sanat. Cæterùm in folijs, aut ramis, adstrictio quædā manifesta inesse apparet: vnde ex his cum vino decoctis collutio fit, ad gutturis & tonsillarum inflammationes. Gummi autem prunorum alijs præponitur. Etenim incidendi, atq; extenuandi vim habet. Illitum verò siccat, adstringit, & agglutinat. Ex aceto autem infantiū impetigines persanat: cum vino verò potum calculos frangit, ac tussi veteri prodest. Colorem autem gratiorem, & ciborum appetentiam facere creditur. Aduersus cerussam sumptam valet, pulmonem etiam & pectus iuuat, lienem tamen lædit. Præstantius enim est, quod ex vetusta arbore distillat.

De pruno syluestri. CAP. III.

SYLVESTRIS prunus magis inter frutices connumeranda foret, quippe quæ ad sepes tantùm seruit, & ad illarum tuitionem spinas fert, rectas quidem: verùm Dioscoridem, & cæteros secutus sum, qui omnes statim de ea post satiuam meminerunt. Vergilius genere masculino, in quarto Georgicorum spinum vocat: *- Et spinos pruna ferentes.*
Galenus autem in Asia πϱοῦμνα, alibi ἀγϱιοκοκκύμηλα vocari ait. Radice nigra est, sæpe in tuberes, media etiam radice sese laxat, raphani modo, qui apion Græcè dicitur. Vbi autem nitidi, prolixi, fœcundi, non retorridi, vel scabri, nati fuerint, terra fore surcularis intelligitur, vt ait Columella. Baccæ verò euidenter adstringunt, ventremq; reprimunt. Decoctæ enim, vel ex radice cortex, in vino austero, ita vt triens ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulis cyathum sumere. Post maturitatem verò desiccatæ, & in sapa decoctæ stomacho vtiliores. Est in his, atq; satiuis limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadibus & condylomatis mirè vtilis.

Colum. lib. 3.

De nuce iuglande. CAP. IIII.

NONIVS Marcellus, iuglandes, nuces agrestes interpretatur: sed hoc quidem minùs rectè, si vocis etymon consideretur. M. autem Varroni dicitur quòd hæc antequam purgetur, glandi similis sit:

lis ſit: ideò nux dicta, quòd eius ſuccus corpus atrum faciat, veluti nox eſt. Macrobio autem, à iuuando & glande dicta exiſtimatur. C. enim Baſſus (vt hic ſcribit) in libro, qui de verborum ſignificatione inſcriptus, ſequentia refert: iuglans arbor dicta, id eſt, perinde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ ſint ſuauiore ſapore, quàm glans. Hunc enim fructum antiqui illi, qui egregium glandiq; ſimilem, ipſamq; arborem Deo dignam, exiſtimabant, ideò honori nomen interpretantes. Iouis glandes appellarunt, quæ nunc literis interclusis, iuglans nominatur. Græcè verò autore C. Ioatio Verrio in libro à Græcis tractorum διὸς βάλανος, vt etiam Theophraſtus ait. Græcorum enim nonnulli imitatione, κάρυον ἀπὸ τȣ̃ κάρȣ, id eſt, capitis grauedine, propter odoris grauitatem appellant, κάρα enim caput ſignificat. Etenim arborum ipſarum, foliorumq; vires, in cerebrum penetrant. Hoc enim fit, minore momento, quod & in cibis faciunt nuclei. Plutarchus in Sympoſiacis, quòd ſpiritu graui, & capiti nociuo ſit, quem exhalat, ac ſaporem ſub ea arbore recumbentibus conciliet. Alij autem addunt huic βασιλικὸν, κάρυον βασιλικὸν vocantes. Ab hac enim voce caryatides (de quibus Vitruuius in I.) dictæ. Luctatius, vel, vt alijs placet, Lactantius apud Statium in Thebaïde à nuce arbore nominatas ſcribit, quòd virginum chorus has arbores, propter hoſtium metum, conſcendiſſet. Philoſtratus in Iconibus iuglãdes, caſtaneas his verbis appellaſſe videtur. ἃς τρέφει χέτα τὸν φυτὸν ἐνόζει τῷ ἐλίτεῳ. Pontica nux etiam & Heracleotica dicitur. Plinius verò earum optimum genus baſilicum & perſicum eſſe dicit. Hoc autem vltimum molluſca nux dicitur, quòd cæteris generibus mollior ſit, vt voluit Macrobius, cuius putamen facilè rumpatur, de qua Plautus in Calceolo: *Molluſcam nucem ſuper eius dixit impendere tegulas.*

Hanc verò ille errore, vt Nicolao Perotto epiſcopo Sypontino placet, putat dici ex Sueui autoritate, quæ malum perſicum eſt. Sic enim hic in Edulio quod Moretum inſcribitur:

Admiſce tu Acca baſilicis hæc, nux partim
Partim perſica, quod nomen ſic deniq; fertur,
Propterea quòd qui quondam cum Rege Ponti
Nomine Alexandro Magno fera prælia bello,
In Perſas retulere ſuo, inde reuentum
Hoc genus arboris, in prælatis finibus Graijs
Diſſeruere, nouos fructus mortalibus dantes,
Molluſca hæc nux eſt, ne quis fortè inſcius erret.

Non enim his, vt hic arbitratur, de perſico teneriori pomo agit, ſed de nuce perſica. In Moreto enim poma tenera poni non ſolebant, ſed perſicæ nuces. Hæc fuit Nicolai Perotti ſententia, qui Macrobium grauem autorem graui errore repræhendere voluerit. In quam manibus pedibusq; irem, ſi cuiuſdam claſſici autoris monimentis me doceret, in Moreto non poma tenera, ſed perſicæ ſolùm nuces, id eſt, iuglandes, poni ſolere, quod ex Vergiliano Moreto non probatur. Eſt aliud nucis iuglandis genus, quod Tarentinum dicitur, quod ita molle eſt, vt vix attrecta-

tum frangatur: à Tarento, quod est Sabinorum lingua molle. Ad quod alludit Horatius: *- Et molle Tarentum.*
De qua in libro Fauorini, autore Macrobio, sic reperitur. Itemq; quidam Tarentinas oues, vel nuces dicunt, quæ sunt tarentinæ. Tarentinarum tamen Plinius duo genera posuit, vnum fragili putamine, aliud duro, quod amplissimum est, & minimè rotundum. Galbarũ meminit M. Cato. Apud Prænestum plurima minutaq; nux nascitur, quare, autore Festo, Prænestinos nuculas vocabant. Has verò maximè Cato laudauit. Iuglandibus verò præcipuus honos peculiaris naturæ, gemino protectis operimento puluinati primùm calycis, mox lignei putaminis. Ausonius:

Et duplici defensa putamine quinq; genus nux.

Solum hoc pomum natura, compactili operimento clausit. Porro bifidæ sunt putaminum carinæ, nucleorumq; illis quadripartita distinctio, lignea incursante membranula, cæteris verò quicquid est, solidum est. Quamuis enim pineis vniuersitate minores sint, nuclei tamen portione ampliores. Sola autem generum differentia, in putamine duro, fragilíve, & à tenui crasso, lacunoso, & simplici. Culeola, Festo, cortices nucum viridium sunt, à similitudine culeorum, quibus vinum siue oleum continetur, cuius diminutiuum videtur culiocæ. Eidem verò autori iuglandium nucum summa & viridantia putamina sunt. Nace Festo, vel nauci Pompeio, nucis putamen est, aut oliuæ nucleus, vel medium nucum dissepimentum, id est, membranula illa, quæ in medio nucis intersita visitur: deniq; cuiusuis putamen, quod Græci περίψημα, nauci vocatum existimant. Quidam enim à voce Græca νάκη, quod pellem caprinam declarat. Sosipatro enim fabæ granum est, cùm se aperit. Nauci enim facere, & nauci esse deriuantur, quod est nihil esse, & nihil facere. Plautus etiã protulit, vitam tuam vitiosa nuce non emam. Quod prouerbialiter dicitur, ne minimo quidem. Apud Aristophanem vnica nuce emere dicitur. Arbor autem satis apud omnes regiones nota. Nam nullũ aërem aspernatur, altitudine recta, & spatiosa latitudine, lato folio, longo pediculo pendenti, per longum rotundo, in summitate tamen parùm acuminato, idq; molliter, insigniori per medium extenso neruo. Pomum etiam rotundum & oblongum, alteri vt plurimũ in arbore ipsa iuncto, vt semper bina sint, sæpe trina. Maturitatis enim indiciũ est, cùm cortex hiauerit.

De iuglandis natura, & Mithridatis Regis Ponti antidoto. CAP. V.

NVNC de eius per partes singulas vi, vt tamen primò de eius fructu, sicuti in reliquis, dicamus. Recentes verò siue virides iuglandis nuces, primo ordine excalfaciunt, stomacho iucundiores, innocentioresve. Minùs enim nutriunt. Innocentes autem adhuc sunt, vt neque acerbum neq; oleaginum saporem præ se ferant: propterea ad alui ductionem faciunt, ideò quidam cum musto decocto vel garo comedunt. Concoquunt melius, quàm amygdala. Cum alijs quidem comestæ acrimoniam

eximu

eximunt,& ad delendos in corpore liuores vtiliter illinuntur. Aridæ autem ſecundo gradu excalfaciunt, tenuiumq; partium ſunt, & exſiccantium. Oleoſum quid præ ſe ferunt, & modicam acerbitatem, quæ tempore euaneſcit. Viridibus omnino noxiores ſtomacho alienæ. In frigidis ventriculis facilius coquuntur: in calidis verò bilem augent. Capitis dolores inferunt, tuſſientibus inimicæ, & gutturi, vomituris in cibo, maximè ſi ad ſaturitatem edantur aptæ. Phlegmonas, & vlcera in ore efficiunt, tenaſmo ſoli idoneæ, pituitam enim trahunt. Stomacho ſi cum carycis vorentur, magis conferunt. Præſumptæ autem venena hebetant: quod teſtatur Serenus:

Ante cibos igitur iuglandis fœtus edatur.

Anginæ cum ruta & oleo medentur. Quo enim plures quis ederit, hoc facilius tineas pellit. Perueteribus nucibus illitis, gangrænis, carbunculis, ægylopis medentur. Cum ruta autem & mellis exiguo, mammarum inflammationibus, abſceſſibus, & luxatis illinuntur. Aurium inflammationibus imponuntur. Cum cepa autem ſale & melle, canis, hominiſq; morſui proficiunt. Tormina cum calyce ſuo peruſtæ, & hominis vmbilico admotæ mitigant. Vſti nuclei menſes, manducati etiam ab homine ieiuno, contra rabioſæ canis morſum faciunt. Si in aqua commaduerint, & membrana interius adimatur, conſimilem viridi poteſtatem obtinent. Dioſcorides autem, Galenus, & Aëtius nuces, cum ruta & ficis præſumptas venenis reſiſtere ſcribunt. Scribit item Plinius in ſanctuarijs Mithridatis maximi Regis Gn. Pompeium in peculiari commentario reperiſſe, manu ipſius antidoti compoſitionem, è duabus ſcilicet nucibus ſiccis, item fici totidem, & rutæ folijs viginti, ſimul tritis, addito ſalis grano, vt qui hoc ieiunus ſumat, nullum venenum ei nociturum illa die. De hac autem ſic Serenus Sammonicus:

Antidotus verò multis Mithridatica fertur
Conſociata modis, ſed Magnus ſcrinia Regis
Cùm caperet victor, vilem depræhendit in illis
Syntheſin vt vulgata ſatis medicamina riſit.
Bis denas rutæ frondes, ſalis & breue granum,
Iuglandiſq; duas totidem cum corpore ficus.
Hæc oriente die, paruo conſperſa lyæo
Sumebat metiens, dederat quæ pocula matri.

Nucis autem putamen exterius, ſiue ſiccum, ſiue aridum ſit, copioſam, euidentemq; adſtrictionem habet. Eo vtuntur fulones. Eius verò ſucco mororum ruborumq; ritu, expreſſo atq; cum melle decocto, medicamentum ſtomaticum, id eſt, ad oris vlcera conficitur. Ad omnia etiam vtile, ad quæ reliqui adſtringentes ſucci. Eo enim dens cauus inuritur. Crematum enim ex oleo aut vino, capite infantium peruncto, capillum nutrit, & alopecias explet. Interius autem putamen carinatum, extenuandi ſine eroſione aliqua, vim habet. Flaueſcentes etiam nucis membranæ, cutis vitia abſtergunt. Arboris verò cortex ſichenum vitijs ac dyſentericis prodeſt. In folijs enim, & germinibus, quædam adſtrictio eſt. Folia autē

in aceto

in aceto trita,aurium dolori imponuntur. Quærit Ariſtoteles,cur nuces toſtæ,refrigeratæ,deteriores reddantur,rurſus calefactæ,meliores. Quòd in refrigeratis ſuccus accreſcat, & conſtet, tepefactus verò dilabitur. Etenim ſuauitas non niſi per ſuccum percipi poteſt. Iuglandes virides menſe Iunio antequam illarum putamina obdureſcant,cum melle & ſaccharo condiuntur,ori non ingratæ,aſſeruatæ verò ſtomacho vtiles.

De nucis iuglandis oleo. CAP. VI.

E Nuce iuglande, veluti ex amygdalo, oleum exprimitur, contuſis nucibus, & expreſſis, aut poſt contuſionem feruefactis, quod caryinum vocatur. Eaſdem cùm amygdalino habere vires Dioſcorides aſſerit.Diſcutit hoc,vt nonnulli, gangrænas, carbunculos & ægylopas ſanant: & ad neruorum vlcera vtantur. Vim habet etiam tumores extenuandi, ac putredines,quas ſepedonas dicunt. Infuſum verò,aurium tarditati prodeſt, & idem vtile,capitis doloribus illitum. Cæterùm iners,& graue corpori, ſapore.Enimuero ſi quid in nucleo putredinis fuerit,totus modus deperit.Recens verò nonnihil adſtringentis qualitatis habet.

De amygdalo. CAP. VII.

DICTÆ autem ſunt amygdalæ, vt Herodiano Alexandrino placuit, τῷ μετὰ τὸ χλωρὸν ὥσπερ εἰ ἀμυχὰς ἔχειν πολλὰς, quòd in oſſe multas habeat ſciſſuras. Amerias verò amygdalum mycerũ vocari tradit. Macrobius enim Cloatij in ordinatorum Græcorum libro quarto, vſus teſtimonio,amygdalam,nucem etiam Græcam vocari dicit,cùm ait: Nux Græca, amygdala. Acca autem in ſupplicatione Nucem Græcam ait, fauumq; adde quantum libet.Sunt tamen qui nucem Græcam iuglandem exiſtiment. Columella autem libro ſexto tria facit iuglandis genera, ſecundum & tertium Grææ & amygdalæ. Cui adſtipulari videtur Secundus.Nam cùm de viribus harum nucum diſſerit, Græcam à duobus ſuperioribus ſeiungit. Nux thaſia etiam appellatur,à Thaſo Thraciæ inſula, quam M.Varro præſtantiſſimam, & cæteris omnibus præferendam ait. Has etiam, & Albenſes celebrari Plinius ſcribit. Epicharmus calidas nuces, ob excellentiam nominabat, aiente Athenæo. Amygdala autem Græca appellatione noſtris non niſi quam nux longa ſonat. Arbor ſatis magna,rugoſo ſtipite,ſalicis folijs, prælongis, rubentibus, flore candido ac foliato, nuces gemino protectæ operimento, puluinati primùm calicis,mox lignei putaminis,cui ſolidus ſubeſt nucleus, acriore etiam collo nunc obductus. Sunt etenim oblongæ & ad extremum inflexæ.Magnitudine verò & figura differunt.Quædam enim longiores,cæteræ rotundiores. Quædam etiam molli putamine reperiuntur, vt facilè ab auibus roſtro frangantur,& deuorentur,vt præda illarum ſint:& vt à prouincijs aliquod diſcrimen etiam cum ſupradictis faciamus. In Naxo præcipuè naſcuntur, & in Cypro inſula à cæteris differentes. Italia laudat Appulas,

duro

duro putamine ſunt, quare Lacon quidam, cùm duras amygdalas duplo vendi vidiſſet, percunctatus, An rari, inquit, lapides ſunt? Et vti ad vim illarum deueniamus, Multò minus in remedijs ſunt dulces, quàm amaræ, hisq; omninò imbecilliores. Illæ verò leuiculam amaritudinẽ poſſident, quæ tamen ſuperante dulcedine occultatur, cæterùm id temporis ſpatio pateſcit. In prima autem claſſe calefaciunt, quòd ſuapte videlicet natura oleoſæ ſint. Incidendi extenuandiq; vim habent, vnde & viſcera, & thoracem expurgant, efficaciùs tamen amaræ. Bene nutriunt, quia carnoſæ, idq; maximè maturæ, verùm inflant. Ventrem, autore Diocle, alunt. Recentes autem aridis minùs noxiæ, maceratæ item minùs, quàm quæ nullum expertæ humorem. Cum difficultate concoquuntur, vrinam ciunt. Recentes verò cum ſuo putamine ſumptæ, ſtomachi humida vitia emendant. Prægustatam autem amygdalam ad potum maximè inducere Eupolis aſſerit. Nucibus Græcis cum abſinthij ſemine, ex aceto ſumptis, regius morbus ſanari dicitur: item illitis per ſe vitia ſedis, & priuatim condylomata, proſunt etiam ſanguinis reiectionibus & tuſſi. Melle verò intinctæ, ad ciendam vomitionem comeduntur. Illarum tunicæ, autore Hippocrate, ſiſtunt. Et vti ab hominibus ad animalium remedia deueniamus: Si ouis ab ſole ardenti labefactetur, & tuſſiat, amygdalas repurgatas in tribus vini cyathis diluunt, & per nares infundunt. Arborum autem gummi, dentibus vtile, ſanguinem coagulat, ideò ſanguinem reijcientibus prodeſt, item ambuſtis, & arteriæ vitijs: vrinam cit, amaritudines hebetat. Tota inſuper arbos conſimiles vires ſortita. Siquidem huius radices decoctæ atque illitæ epheleis detergunt. Amygdalinum autem oleum modicè ac temperatè calidum iecoris ſepimenta diſcutit, & auertit, pectori etiam & pulmoni vtile.

De nucum antiquorum ludo, & nonnullis alijs ad amygdalarum hiſtoriam pertinentibus. CAP. VIII.

DE nucum ludo vt in iuglandium hiſtoria differerem, congruum eſſe videbatur: verùm quia de nucum genere nondũ inter autores conuenit, hic referre malui. Fuerũt autem virgæ, principum tribuum, quas Dominus Moſi præcepit in teſtimonij tabernaculum reponi, ex amygdalo decerptæ, quarum verò, quæ Aaronis fuit, refloruit, & fructum tulit. Nucibus antiquitus pueri ludebant, & nunc etiam vt vidi, & iuuenis luſi, an verò ſimili ludo ignoro, quòd priſcorum modus, quod ſciam vt ad amuſſim dignoſci poſſit, minimè deſcriptus ſit, niſi quòd is ludus nucum paris & imparis numeri. Quod iam ætate prouectis dedecoroſum fuit. Vt indè ſi quis relictis nucibus, ad grauiora ſeſe contulerit, nuces relinquere, prouerbialiter dicebatur, & nuces abijcere, & nuces intermittere quod oſtendit Perſius:

– Et nucibus facimus quæcunq; relictis
Cùm ſapimus patruos.– Et Catullus:
Da nuces pueris iners

Concubine: satis diu
Lusisti nucibus: lubet
Iam seruire Thalasio.

Contrà qui pueriliter semper viuere, vel quid agere volebant, à nucibus nunquam recedere, & nucibus indulgere, & redire ad nuces, & nuces repetere, atq; id genus alia, dicebantur. Fuerunt item huius nuces ocellatæ, quas nonnulli auellanas arbitrantur, alij amygdalinas, vt iuglandes sileam quòd decorticatæ, putamen illud duriusculũ, pluribus foraminibus, ocellos repræsentet. Alij quidem, persimili ratione, persicorum malorum nucleos existimant. Is verò ludus in Saturnalibus permissus, quo Augustus princeps delectatus, relaxandi animi causa, & liberali facie cum pueris luserit. Meritorij etiam pueri, id est, catamiti, quibus licenter vsi sunt prisci, à turpi recedentes seruitio, nuces spargebant, vt significarent, se cuncta puerilia iam spernere, & ludum puerilem relinquere. Vergilius verò ad futuram frumenti copiam, prognosticũ ex amygdalo desumit, his verbis:

Georg. 1. *Contemplator item, cùm se nux plurima syluis*
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
At si luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingueis paleæ teret area culmos.

De amygdala amara. CAP. IX.

VPEREST vti de amaris amygdalis nucibus dicamus, quarum vis in medicina, quàm dulcium, maior est. Enimuero calidiores sunt, ac magis extenuant, scinduntq;, & aperiunt. Creditumq; est, autore in Symposiacis Plutarcho, illis inesse mordacem, carnisq; detersoriam virtutem, vsqueadeo vt faciei maculas exterant. Vis enim illarum ex qualitate indicium est, quòd ephelidas abstergunt, viscosos etiam humores, qui altius inhærent, & meatus recludunt, educunt. Quinimò excreationibus lentos ex pulmone ac pectore humores impendiò eijciunt: iecoris etiam, atq; hepatis crassos & viscosos humores in extremis vasis impactos obstruentes & obsepientes, abundè expurgant, & expediunt: tum etiam in cutem erumpentes. Quinetiam calculos, tum renum, tum vesicæ frangunt. Nuces ipsæ aluum emolliunt, vrinam cient, & menses, & auiditatem excitant. Somnum faciunt, & in eo dolores leuant, cibo præsumptæ. Cum aceto verò, vel rosaceo fronti aut temporibus illitæ, capitis dolori auxiliantur. Plinius autem hoc maximè esse in febri dicit, si ab ebrietate fuerit. Epinyctidas sanant, ex vino vetere. Item vlcera putrescentia, & quæ serpunt, & canum morsus cum melle. Contra autem sanguinis reiectiones, cum amylo & mentha sumuntur. Lethargicis, capite peruncto, & comitialibus prosunt. Renum vitijs, & pulmonum inflammationibus ex aqua potæ, aut eclegmate cum resina terebinthina dantur. Calculosis, difficiliq; vrinæ in passo auxiliantur, & in eclegmate, nucis auellanæ magnitudine

gnitudine in melle & lacte iocinorosis, tussi, & coli inflammationibus auxilio sunt. Is autem, qui manicon solanum hauserint, prosunt, totæ vstæ alopecijs commodè imponuntur. Ad purgandam enim cutem, in aqua mulsa tritæ, efficaces sunt, idem præstat radicum decoctum. Quinis, septenísve præsumptis, posteà ebrietatem non sentire potores aiunt. Plutarchus Chæroneus, apud Drusum Tiberij Cæsaris filium, medicũ quendam fuisse, memoriæ prodidit, qui vini appetentissimus fuit, vt bibendo etiam quoscunq; omnes superauerit. Deprehensus enim est, ante potum amygdalas amaras quinq; aut sex præmandere solitus: quas verò prægustare prohibitus, ne modico quidem tempore ebrietati reluctabatur. Causam igitur amaritudinis vim fore, quæ humorem desiccat, & absumit. Ferunt etiam vulpes, si cum quauis alia esca, has euorauerint, emori. Verùm Plinius id contingere scribit, si eas è propinquo aquam lambere non contigerit. Posteà etiam compertum est, feles hac ratione periclitari. Canum autem aures ne à muscis exulcerentur, tritis amaris nucibus liniendæ, vt prodit Columella. Huius arboris gummi vires excalfactorias habet, spissandi, & adstringendi. Contra sanguinis excreationes bibitur. Summæ cutis impetigines cum aceto illitas tollit. Vetustæ tussi, cum vino diluto potum, & cum passo calculosis etiam bibitur.

De oleo ex amygdalis amaris, & Atys fabula. CAP. X.

AMYGDALINVM oleum ex amaris nucibus, veluti atq; è dulcibus fit: quod nonnulli metopium vocant. Aëtius etiam halinon vocari tradit. Cuius ratio ex Dioscoride talis erit. Ex amaris nucibus repurgatis desiccatisq; semodium sumito, dein in mortario, pistillo ligneo, leniter, donec offa fiat, tundito, aquæ dein feruentis sextarium inijcito, & vbi dimidia hora humorem combiberit, vehementius quàm anteà contundito: mox tabellis prematur. Quod autem digitis inhæserit, concha eximitur. Pressis rursum nucibus, aquæ hemina infunditur, quam post idem denuò opus faciendum. Nucum autem semodius, olei heminam vnam reddit. Tenuitate enim, atq; caliditate vno gradu, quod è dulcibus fit, superat. Hoc autem purgat, & emollit corpora: cutem erugat, & maculas in facie cum lilij radice, & cera Cypria, aut cerato rosaceo tollit. Auditus grauitatem, sonos incertos, tinnitusq; discutit. Auribus verò cum rosaceo & melle, ac mali punici germine decoctum, vermiculosq; in his enecat. Oculorum etiam hebetudines emendat. Capitis dolores obiter sanat, & eius manantia vlcera, furfures cum vino abstergit. Furunculis, & à sole vstis cum cera medetur, condylomata verò cum meliloto. Per se item capiti illitum somnum allicit. Contra etiam vulnerum dolores, strangulationes, inuersiones, & eorundem locorum inflammationes efficax. Renum vitijs, calculosis, difficili vrinæ, lienosis, suspiriosisq; valet. Hoc autem caput fabula breui claudere libet, idq; ex Arnobio contra gentes. Atys Midæ Regis filia fuit, mortuo ea sponso, exanimatum pectus lanis mitioribus velat, illacrymans cum Acdeste, qui mortis causam dederat,

ſeſe interfecit, cruor verò in violas purpureas vertitur. Corpus autem, à Deûm matre ſepelitur, vnde amygdalus amara naſcitur, caſus amaritudinis ſecum adferens.

De nuce auellana, & arbore eius corylo. CAP. XI.

NVX auellana ex arbore corylo eſt. Seruius enim ſic ab Auellano, Campaniæ oppido, vbi abundat, dictam putat. Græci λεπτοκάρυα, id eſt, minores nuces, & ponticam vocant, quòd in Euxino Ponti frequens ſit. Theophraſtus etiam Heracleoticam, ab Heraclea Ponti ciuitate. Dum (vt ait Macrobius) vnaquæque natio huic nomen indit ex loco, vbi copioſior naſcatur: quare eadem Præneſtina dicitur. Vnde, vt ſupradictum eſt, quidam Præneſtinos noculas vocabant. Eſt autem gens iuxta agrum Præneſtinum, quæ Curſitana vocatur ἀπὸ τῶ καρυῶν. Cuius rei meminit M. Varro in Logiſtorio, qui inſcribitur Marius de fortuna. Inde ſcilicet Præneſtinæ nuces. Eſt & illud apud Næuium in fabula Ariolo: Quis heri apud te? Præneſtini & Lanuuini hoſpites, ſuopte viros decuit acceptos cibo, alteris inanem bullam madidam dari, alteris nuces in procliui profundere. Corylus autem arbor ἀπὸ τῶ κορύλῶ autore Priſciano, virgis ſiue alis innodibus, verùm breuioribus, craſſiſq; nonnullis. Folium circumſerratum, alno ſimillimum, ſed latius, neq; ita pingui. Corticem habet tenuem maculis ſubalbidis peculiariter variatum. Arbor fragilis, canente Ouidio: *Et coryli fragiles.*- Metam. 10.

Nuces, mollis primùm integit barba, & calyculus herbaceus, mox ſequitur putamen lignoſum, verùm fragile, cui tenuis ſubeſt membranula, quibuſdam rubicunda, inuoluens nucleum, quod intus ſolidum eſt, in cuius medio ventre intus vmbilicus. Nucum differentia, vt quædam rotunda, alia oblonga, ſint. Torrentur ambæ. Terreſtris & frigidæ naturæ ſunt. Guſtu enim & fructus & cortex, tota deniq; ipſa planta auſtera apparent, inquiente Galeno, & ſequacibus. Simon tamen Sethius calidas & humidas dixit, & cæteris magis alere, in reliquis iuglandi æquales. Diocles autem amygdalis minùs nutrire autor eſt. Comeſtas verò caput tentare, atq; in cibis ventriculo ſupernatare. Difficilius concoquũtur, ideoq; ſtomacho infeſtæ: faciliùs, minuſq; ventrem ſiſtunt, ſi abſq; interiore cortice ſumantur. Inflationes faciunt, ita vt, veluti quidam aiunt, ieiunum inteſtinum lædant. Ante verò cibaria cum ruta ſumptæ, tum venena, tum venenatorum ictus illa die, arcent, & ab eo qui ſumpſerit, fugere ſcorpiones nonnulli profeſſi ſunt. Scribit etiam Plutarchus, appenſam in laquearibus nucem, ſcorpionem prohibere, ne in domicilia irrepat. Lectorum enim pedibus adalligatam ſcorpiones ne cubantes adoriantur inhibere, nec ad equilia ſi præſepibus adfixa ſit, irrepturum. Sumptæ verò cum carycis ſcorpionum ictum ſanare, & nigrum eius virus quàm primùm è ventriculo pellere. Non etiam omittendum, quod ſimplex ruſticus obſeruat, ſerpentem coryli virga vel caudice ictum obtorpeſcere, & tandem emori. Capitis dolorem faciunt, corporis pinguidini conferunt

plus,

plus, quàm ſit veriſimile. Tritæ verò, & in aqua mulſa potæ, veteri tuſſi medentur. Toſtæ autem cum exiguo piperis, & in vino deſumptæ, deſtillationes decoquunt. Crematarum etiam cinis, cum axungia, vel vrſino adipe inunctus, alopecijs capillum reddit. Aiunt quidam, vt Dioſcorides autor eſt, illarum putamina in cinerem redacta, cęſiorum oculorum pupillas ex oleo perfuſo infantibus denigrare. Diocles autem innocentiores eſſe virides, quàm aridas, aiebat. Germani autem recentiores, inter quos Georgius Agricola & Munſtherus, tantam arboris coryli cum metallis ſympathiam fore aſſerunt, vt ſi illius recta virga per montes & loca, vbi metalla latent, deferatur, illico flectatur, vti indicium ibi abſconſorū metallorum ſit. Cæteris enim locis recta ſemper ſtat.

De caſtanea, & eius generibus. CAP. XII.

CASTANEAM à Caſtano Magneſiæ oppido, vel, vt Stephanus ſcribit, Apuliæ, non procul à Tarento. Græci, vt Phocion, Latiniq; appellauerunt. Alij autem à Græca voce deductam volunt. Nam illi κάςαναν vocant. Primùm Sardibus populis Lydiæ prouenit, propterea à Græcis Sardianus balanus, ſiue ſardiana glans, vocatur. Diuus autem Tiberius, autore Plinio, factis ſatu excellentioribus balani nomen impoſuit. Nux etiā Heracleotica dicitur: vt ex Oppio viro doctiſſimo, in libro, quem fecit de ſylueſtribus arboribus docuit Macrobius, his verbis: Heracleotica hæc nux, quam quidam caſtaneam vocant. Euboica etiam à regione. Nonnulli inſuper ex Philoſtrato in Iconibus Iouis glandem dici arbitrantur: quod etiam aliquos facere ait Dioſcorides. Lopima etiam, à cortice, quæ Græcè λέπος nominatur. Arbor è maximis eſt, recto & arduo caudice, cortice læui, folio iuglandis, verùm non ita lato, & fimbriato. Fructum verò calyx echinatus includit: quare hirſutas Vergilius vocat:

Stant & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ. *Ecloga 7.*

Sic enim dicitur eo modo, quo echini marini aculeis armantur. Echinatum etiam dicimus, quod ad inſtar caſtanearum calycis hirtum eſt. Calyx verò vnus, duos, ternóſve, aut plures partus edit, ſed non abſq; illorum pernicie, vti eo exiliores & imbecilliores ſint, vt ſæpe nonnulli abortiantur, ſicut in animalium & plantarum partubus, quò frequentiores fuerint. Cortex lentus, quem ſequitur prætenuis membranula, corpori adiacens: quidam hymen vocant. Calyx autem detrahi debet: alioquin veluti in nucibus, ſaporem infeſtat. Mirum eſt (prodente Plinio) ea viliſſima eſſe, quæ tanta Naturæ cura occultauerit. Plura apud antiquos caſtanearum genera: Balanides, rotundiore figura: purgabiles, ſua ſponte proſilientes: Tarentinæ, forma plana, faciles, nec cibo operoſo: minùs tractabiles. Salarianæ, puræ ac planæ. Corellianæ, laudatiores, & ex eis factæ meteranæ cortice rubenti, triangulæ, populares, nigræ, quæ coctiuæ vocantur. Hæc autem antiquorum caſtanearum genera. Nullo enim nunc nominis diſcrimine ſeparantur, tametſi figura, magnitudine, doteq; inuicem differant. Inter eas poſt vindemiam, quæſtus cauſa, munerisq;

gratia, maiores à minoribus ſeliguntur. Illas Gallia marronos vocat. In Italia verò laudatiſſimis patria Tarentum, & in Campania Neapolis, de quibus Martialis Epigr.lib.5.ad Toranium:

Et quas docta Neapolis creauit
Lento castaneæ vapore toſtæ,

Et Clauenna, alpibus Rhæticis proxima. Cæteræ ſuum pabulo gignuntur, ſcrupuloſi corticis:nucleo quoq; ruminatione. In Gallia verò laudatiſſimæ, quæ apud Allobroges proueniunt, quæ in totam regionem, ob præſtantiam diſperguntur. Apud Petragoras tamen maior prouentus:vt ingentes ibi eius arboris, ſi alterius cuiuſq; ſyluæ cernantur: apud quos quadrupedum omnis generis,& cortis auium pabulum. Molitura etiam his panis imaginem præbent: quod ieiunio fœminarum, vt ſcribit Plinius, fecerunt. Eſt & caſtanea piſcis litoris Aremorici nomen, vaſis figura, deſuper quid villoſum habet, quod verò intus eſt, pulpa eſt.

De natura, & vi caſtanearum. CAP. XIII.

TORRERE in cibis caſtaneas gratius, quàm in aqua excoquere. Idq; dupliciter fit:aut in perforata patella, vel fictili vaſe etiam perforato, & ad hoc fabrefacto ad ignis flammas, vel ſub prunis. Hoc melius, ſi in menſas venturæ ſint, & pipere aſperſæ. Hac enim ratione, noxæ plurimum remittunt. Ignium verò vi, flatus, qui in his ſubeſt, conſumitur. Prius enim, quàm flammis, vel cineribus ſubdantur, per tranſuerſum vulnerari debent, vt plagæ hiatu, ſpiritus, ignis calore actus, euadat:alioquin flagrantes ſæpenumero non abſq; aſſidentium periculo, magno cum crepitu proſiliunt. Corpus affatim enutriunt, & tardè tranſeunt, concoctu difficiles, craſſumq; humorem, & capitis dolores faciunt, & inflationes pariunt. Ioannes autem Antonius Campanus, epiſcopus Iteranienſis, ſuo tempore vir doctus habitus, ab hac iniuria, illas vno diſticho feſtiuè vindicauit. Caſtanea loquitur:

Ventoſam qui me cenſent, ventriq; timendam,
Falluntur: ventos pello ego, non facio.

In primo abſceſſu calefacit, & eodem deſiccat: vehementer adſtringit. Stomachi fluxiones ſiſtit, præſertim verò tunicula, quæ inter carnem & corticem eſt:venerem excitant, quòd flatuoſæ ſint. Hæc autem cum rubi vel myrti ſucco pota, his, qui ephemerum, id eſt, hermodactylum colchicum ebiberint, auxiliatur. Prodeſt etiam caro ſanguinem excreantibus. Cum melle enim ac ſale trita, rabioſorum canum morſibus imponitur. Cum hordeaceo autem, polline, & aceto appoſita, mammarum duritias diſcutit. His enim vino maceratis, & cum farina ſubactis, ad ſupprimendos menſes, peſſi vice vtuntur. Indi, vt Plinius ait, è caſtaneis vinum conficiunt.

De lentiſco, & arbore, ſub qua Suſannam reperiſſe Danieli Iudæus reſpondit, & de adagio Græco σχινοτρῶγες. CAP. XIIII.

ENTISCVS arbor fuit, sub qua Iudæorum accusantium alter, se Susannam adulterantem inuenisse Danieli falsò testificatus est. A lenteo autem verbo, quod est, lentus fio, quidam lentiscum, propter eius virgultorum lentitudinem deduci voluerunt, à Græcis verò σχῖνος dicitur, cuius etiã fructum Hippocrates schinida vocat. Folio sorbi, alij pistacij, verùm minore & per extremitatem rubenti: siliquæ corniculi modo intortæ, in summo sunt. Acini, siue, vt alij dicunt, baccæ primùm rubent, instar syluestris punicæ acinorum, pòst nigrescunt, quæ in racemis, sambuci modo dependent. Chia lentiscus ab Itala ex his, quæ Plinius scribit differre videtur. Discernuntur & aliæ differentiæ. Lentiscus aqueæ leniter calidæ & terrenæ non parum frigidæ facultatum est. Igitur in suis omnibus partibus desiccat, idq; absolutè in secundo ordine, aut tertio incipiente: in caliditatis & frigiditatis differentia quodammodo est medius. Siquidem & folijs, & fructui, & cortici, ac radici & ramis, cognata quædam vis: at si succum è folijs viridioribus exprimas, eiusdem virtutis est. Moderatè adstringunt, & in vniuersum his, pro hypocistide & acacia vti licet. Lentiscus Celso rodit. Flos modicè calefacit, minùs adstringit, tenuem naturam sortitus, quocirca vrinam mouet: menses cit, obstructa referat adhibitus, aut in potione: aut in fomentatione, vel cataplasmatis exhibitus. Prodest & iecoris, & stomachi, ac ventris phlegmonibus. Flore autem radix magis adstringit, verùm ille calidior, proinde medicinis, quæ hæmoptoicis commiscentur, & sanguinem excreantibus, exhibetur. Cortex verò, semen, & lacryma, vrinam ciunt, aluum sistunt. Dentiscalpia è virentibus surculis fiunt, quòd vis eius dentibus conferat. Quod Valerius Mart. non ignorauit. *Foditq; tonsis ora laxa lentiscis.*

Et in Apophoretis, *Lentiscum melius: sed si tibi frondea cuspis*
Defuerit, dentes penna leuare potest.

Hinc quibus dentiscalpium semper in ore est, adagialiter dicitur, σχινοτρῶγες, id est, Lentisci arrosores dicuntur. Quod in eos quadrat, qui nimio studio corpus curant. Folia etiam in dentium dolore atteruntur, Sereno etiam autore. Lentiscusq; emendat oris dolorem. Trita verò denigrant capillum. Tenera oculis inflammatis illinuntur. Horum enim decoctum per se bibitur, & cum alijs medicamentis, quæ dysenterias, & alui affectus sanant. Vuluæ fluxiones compescit, & sanguinis ex vtero eruptiones. Vrinam pellit. Vlceribus humidis, quæ serpũt, illinitur, & igni sacro virilia fouentur. Ossa fracta ferruminat. Ex radice autem, cortice ac folijs succus exprimitur. Hæc enim omnia in aqua ad mellis crassitudinem coquitur. Vtiliter verò propter vim adstrictiuam aduersus sanguinis expuitiones, dysenterias, & alui profluuia & procidentes soles, vuluasq; bibitur: sicut de foliorum succo per se supra diximus.

De lentisci resina: quæ mastix dicitur. CAP. XV.

ESINAM autem lentiscus fert, Galenus verò duo eius genera posuit, nigram & candidam: hanc autem ex Chia lentisco, nigram verò

verò ex Ægyptia. Quæ item ex contrarijs facultatibus constent,tam varia est vnius arboris ex regionum differentia, vt infrà ostendetur. In vniuersum enim præfertur mastix,quæ resplendeat, nitedulæ modo,adulta, odorata,friabilis,& stridorem edens, candore Thyrrheniæ ceræ. Viridis autem deterior. Adulteratur autem thure & resina. Proximum locum post terebinthinam obtinet. Candida autem calefacit, siccatq; in secundo abscessu,nempè subtilium partium,nec minimè acris, cæterùm compositæ facultatis est,emollientis videlicet,atq; adstringentis: proinde stomachi , ventrisq; intestinorum, ac iocineris inflammationibus rectè accommodatur.Nigra verò tum magis desiccat,& discutit,tum minùs adstringit,quamobrem ad ea,quæ validiorem digestionem per halitum exposcunt,aptior est. Hac etenim ratione furunculos dissipat. Porrò oleũ, vnguentumq; ex Chia conficitur,non admodum sanè ex Ægyptia. Cæterùm similis est & ipsum masticis facultatis. Omnes ante cæteras resinas vrinam mouent, fractis quoq; vtilissima, & auribus purulentis, item in pruritu genitalium. Pota verò contra sanguinis excreationes , tussiq; veteri prodest. Palpebris commodissimè explicandis. Ad faciei illinitiones,& ad nitorem conciliandum facit. Stomacho vtilis,sed ructum mouet. Commanducata verò oris halitum commendat , gingiuarumq; tumores contrahit. Capitis dolori cum polenta illinitur , sedis vitijs prodest , & cùm quid excalfacere exsiccareq; volumus, & ad omnia deniq;, ad quæ ammoniacum. Miscetur autem his , quæ ad exterendos dentes conficiuntur.

De oleo,& vino lentiscino. CAP. XVI.

OLEVM autem è lentisci semine, maturo, purgato & tuso fit, Laurini olei modo,antea spissatur. Palladius expressius sic: Grana matura quamplurima colligito,vti vna die noctéq; simul coaceruata esse patiaris. Deinde sportam granis eisdem plenam vnicuiq; vasculo superponis, & calida adiecta calcabis,& exprimes,tunc verò supernatantem oleum, vt de laurino dictum est,colligis. Oportet autem calidam,ne rigeat,sæpius superinfundere. Aetius aliter:Masticis drachmam vnam,olei valde acerbi sextario adijcimus , & in vase diplomate decoquimus. Æquè idem veluti rosaceum proficit,ni paulò durius intelligeretur. Calefacit, & adstringit: proinde membris,quæ firmari,condensari,& moderatè calefieri oportet, vtiliter illinitur. Oris distillationi , & gingiuis inflammatis congruit , si balneo & extrà instilletur. Repellit enim & absq; asperitate corroborat: propterea ad stomachi quoque & iocineris fomenta vtiliter adhibetur. Contra nimios sudores,sudorumq; papulas,eo vtuntur. Acopis,pessulis, & his, quæ contra lepras conficiuntur,vtilissimum. Iumentorũ canumq; scabiem efficacissimè sanat. Attritis verò partibus,admista cera,medetur. Faciei sordes curat,& clarificat,coloremq; perspicuum reddit.Cœliacam & dysenteriam inunctum aut iniectum vtilissimè restringit. E lentisco etiam vinum fit,quod schininum siue lentiscatum dicitur.Si verò masti-

chem

chem accipiat, maſtichites. Hoc modo. Bacciferi enim rami deſumuntur, tunduntur'q; decem minarum pondo, & in tribus muſti congijs, donec duo ſuperſint, feruefcit. Adſtringit hoc, ſtomacho accommodatum. Eo autem inteſtinorum, veſicæ, & ſtomachi diſtillationes ſiſtuntur, ac etiam ſanguinis eruptiones omnes. Vlcera omnia eo fouentur, atq; ad cicatricem perducuntur. Poſtremùm ſedis vuluæq; fluxiones cohibet. Democritum autem ſe ſcire, ſcribit Plinius, in valetudine Conſidiæ, M. Seruilij viri conſularis, filiæ, curationem omnem auſteram recuſantis, caprarum lacte, quas lentiſco paſcebat, diu efficaciter vſum.

Præfatio libri vigeſimiſexti.

ÆPE mecum anxiè dubitatum, vtrum pòſt vrbanas atq; has quæ magis hominum ingenio ac labore proueniunt, de arboribus ſylueſtribus ſcripturus forem nec ne. primùm autem quod horum librorum inſcriptioni, videlicet hortorum minimè conueniret, vtpote quod in hortis arbores ſylueſtres minus idoneè inſerantur. Nam vrbanis tum propter magnitudinem illarum ac robur, tum ob quandam tyrannidem & dominium atque nonnullam inuicem diſsidentem naturam & antipathiam non minimum officiunt, non aliter quàm inter ſe ſicures & feræ beſtiæ: alia inſuper cura atq; & ſtudium hortenſium & ſylueſtrium illarum quidem multiplex, harum verò minima. Semel etenim ſatæ, ſed vt plurimum ſua ſponte natæ, ad materiam, ad ſecurim, ad dolabram, poſt longiſsimam ætatem reſeruantur, ſæpius etiam ſenio prolapſæ ad ignem. Videbam item eos qui hortorum curam ſuis monimentis habuerunt, de his nullam rationem habuiſſe, verùm ſolum hos qui generalem naturæ hiſtoriam amplexi ſunt. Sed & nonnullos ex antiquis fuiſſe ſcio qui ſylueſtrium tantùm arborum deſcriptionem conati ſunt, inter quos verò Oppius (referente Macrobio) quorum, vel iſtius ſi ſcripta ſtarent, forſitan in cauſa eſſent, vt mei inſtituti ambigerem, & tanto labore me liberatum iri. Plura etiam hinc inde ob mentem obuerſabant, voluminis magnitudo, etiam maior quàm cuiuſq; autoris ſuper hac re tã Græci quàm Latini. Quibus omnibus multum ac crebrius excogitatis, tandem vicit voluntas, vt de ſylueſtribus vtique diſſererem, nequid in arborum materia ſuperforet, &

desideraretur. Persuasit insuper horũ vtilitas & necessitas. Nunquid & syluarum ingens voluptas & deliciæ, de quibus satis abundè suprà, vt reor, ne quid idem pluries referamus. Illud etiam me monuit, vt quemadmodum in hortis præter ædificia constituuntur veluti picturæ, aquæ salientes, viuaria, & id similia, quæ hortos decorare & in his spaciantes plurimum afficere possunt, nonnunquam etiam arbores syluestres suo loco positas, vt antea quàm de his scribamus consentaneum sit, vt quid sylua, quid saltus, & huiusmodi similia in quibus hæc nascuntur disseramus.

HORTORVM LIBER VIGESIMVSSEXTVS.

Sylua quid, & de adagijs, Multam syluam gestas. &, In syluam ligna ferre. CAPVT I.

SYLVA dicitur quòd soliua sit: vel à silendo. Græcis verò ὕλη, id est, materia. Solent enim Latini, autore Festo Pompeio, S, vti, vbi Græci aspiratione, vt cùm ij ὕλην dicunt, nos syluam dicimus, vt apud hos & Latinos ὕλη & sylua pro materia accipiatur. Infinita enim arborum simul excrescentium multitudo est, vnde tractum adagium, In syluam ligna ferre. In eum qui augere illis vult, quibus affatim abundat. Ab hac enim arborum multitudine indiscriminatim simul nata, syluam etiam pro aliarum rerum incondita congerie, & copia acceperunt. Quod Vergilius in vitibus expressit;

Georg. 2. *Syluarumq; aliæ pressos propaginis arcus*
Expectant.- Idem lupinorum syluam expressit, & alibi ait;

Georg. 3. *- Primùm aspera sylua, Lappæq;, tribuliq; absint.-*

Iuuenalis & Serenus pilorum copiam, syluam vocat. Ille:

- Vultus grauis, horrida siccæ
Sylua comæ, nullus tota nitor in cute.-

Et Terentius in Phormione, de milite hirsuto ait:

- Multam syluam gestas.

Vnde ortum adagium: Multam syluam gestas. λοχμὴν πολλὴν φορεῖς.

In stup

In ſtupidum & agreſtem dicitur. Et Nicephorus in ſua hiſtoria, Pernicioſam nocentis herbæ ſyluam dicit. Poëtæ item, Seruio Honorato inquiente, ſyluam, elementorum congeriem, vnde cuncta procreentur, vocant. Ad alias etiam res incorporales transfertur, vt cùm negotiorum ſyluam dicimus. Alexander Aphrodiſæus, ob febrium multitudinem, & illarum differentias, febrium ſyluam protulit. Sylua etiam aliquando accipitur pro eo, quod ex tempore velociſſimè ſcribitur. Eſtq; veluti prima materia. Quintilianus libro decimo: Diuerſum eſt huic, eorum vitium, qui primo quaſi decurrere per materiam ſtylo quàm velociſſimo volunt, & ſequentes calorem atq; impetum ex tempore ſcribunt (hanc ſyluam vocant) repetunt deinde, & componunt, quæ effuderint. Cicero tertio de Oratore: Primùm ſylua rerum ac ſententiarum comparanda eſt, qua de parte dixit Antonius. Hoc eſt, maxima congeries, & vbertas. Idem de Inuentione primo: Non incommodum videtur, quandam ſyluam, atq; materiam vniuerſam, antè permiſtam, & confuſam exponere, omnium argumentationum. Pro copia etiam accepit in Oratore: Omnis vbertas & quaſi ſylua dicendi, ducta ab Academicis eſt. Philoſophorum etiam libros, qui tot fuerunt, & qui nil intactum reliquerunt, Horatius ſalubres ſyluas vocat. Sic enim in epiſtolis canit:

An tacitum ſyluas interreptare ſalubreis, *Epiſt. lib. 1.*
Curantem quicquid dignum ſapiente, bonoq; eſt?

Sic enim interpretatur Acron. Poëtarum etiam ex antiquis nonnulli, veluti Statius Papinius, & ex neotericis multi, aliquot ſua opera, Syluas inſcripſerunt, in quibus variæ ac diuerſæ res exararentur.

Quid ſylua cædua, quidve ſyluæ conſulares, & quòd Pan deus ſyluarum ſit. CAP. II.

AB hoc enim generali ſyluæ vocabulo, ſylua cædua ſeparatur, quæ in eum vſum habetur, vti ex ea ſiue ignis cauſa, ſiue pedamentorum, perticarumq;, & aliarum rerum, cædatur materies. Paulo Iuriſconſulto ea eſt (vt quidam putant) quæ in hoc habetur, vt cæderetur. Seruius autem Iuriſconſultus eam eſſe, quæ ſucciſa, rurſus ex ſtirpibus naſcatur. Et vti ad ſyluas conſulares deſcendamus, Vergilius Maro ſyluas conſulibus dignas eſſe ait, his verbis:

Si canimus ſyluas, ſyluæ ſint conſule dignæ. *Ecloga 4.*

Et vti illius ſententiam autoritate comprobemus, Tranquillus in Cæſare ſcribit, Ipſo & M. Bibulo conſulibus ab optimatibus datam operam, vt conſulibus futuris prouinciæ ſyluæ decernerentur, quòd minimi eſſet negocij. Ariſtoteles etiam in Politicis inter magiſtratus, qui extra vrbem ſunt, ſyluarum cuſtodes ponit. Nam & illarum neceſſariam curam eſſe dicit. Illorum autem cura erat, ne compingendis nauibus vnquam materies deeſſet, néve quid ex his, præterquam ad opera publica ſucciderentur. Hæ verò ſyluæ conſulares dicebantur. His etiam qui ſyluam incidunt, quíve arborem cædunt ac torrent, grauiorum munerum vacatio,

autore Iuriſconſulto Calliſtrato concedebatur. Vana antiquorum religio, ſyluarum deum Pana Gorgonis filium exiſtimauit, quem alij Syluanum vocant, cæteri Inuum. Hunc autem Arcades maximè venerabantur, vt propterea Vergilius, Pan deus Arcadiæ, dixit. Illi enim τὸν τῆς ὕλης κύριον nuncupant. Non ſyluarum modò, ſed vniuerſæ naturæ dominum denotantes. De eo enim Auſonius:

Nec cultor nemorum reticebere Mænalide Pan.

Et vt à maioribus ad minima deſcendamus, à ſylua ſyluula diminutiuũ, autore Priſciano, Columella: Sunt enim, quibus cordi eſt, vel in ſyluulis tamaricum, aut ſyrporum frutetis immorari, nec ob hanc tamen cauſam totus locus ſyluulis occupatur.

Quid ſaltus: quídve ſylua paſcua, ac nemus, & de Nemeſtrino deo, de napeis & Ithia dea. CAP. III.

SALTVM, vti à Iuriſconſultis noſtris incipiam, Gaius Ælius libro ſecundo ſignificationum, quæ ad ius ciuile pertinent (referente F. Pompeio) ita diffinit: Saltus eſt, vbi ſyluæ & paſtiones ſunt, quarum cauſa, caſæ quoq;, ſi qua particula in eo ſaltu paſtorum, & cuſtodum cauſa parantur. Ea res non perimit nomen ſaltus, non magis quàm fundi, qui eſt in agro culto, ſi qua particula eius cauſa habet ædificium. Hæc autem ſaltus diffinitio prægnans eſt, vt ſunt omnes Iuriſconſultorum, vt etiam ſyluam paſcuam contineat: quæ eſt Paulo etiam Iuriſconſulto, quæ paſtu pecorum deſtinata eſt. M. autem Varro libro de lingua Latina primo, ſic diffinit. Quos agros non colebant, propter ſyluas, aut id genus, vbi pecus paſci poſſit, & poſſidebant, ab vſu ſuo, ſaltus nominarunt. N. etiam Marcello dicitur, campi ſpatium. Vergilius:

Saltibus in vacuis paſcant, vt plena ſecundum
Flumina.- Ab hac enim Vergilij ſententia nonnulli ſaltus, campos paſtorales dixerunt, vbi pecora alerentur, & venationi, ac aucupio idonei eſſent, ideò inuij. In his enim ſyluis, quæ plantis raræ ſunt, & aliquot locis vacua, & loci natura aut aquarum abundantia herbidæ, ſolent armenta & pecudes depaſci, ac æſtiuare, ac ſæpe hyemare, ſi aër patiatur. Vnde & Iuriſconſulto Vlpiano hyberni, ſicut & æſtiui, ſaltus dicuntur. In quibus loci opacitate, & amœnitate, paſcentia animalia, laſciuiendo ſalire conſueuerunt, à qua re, & loci vſu, ſaltus dictus. Saltuarius, ſaltus cuſtos, vt Pomponius Iuriſconſultus his verbis nos docuit: Dominus proprietatis, etiam inuito vſufructuario, fundum, vel ædes per ſaltuarium, vel inſularium cuſtodire poteſt. νάπη ſaltus, & ſyluoſus locus dicitur: vnde napeæ deæ ſylueſtres. Feſtus Pompeius per nemora, ſyluas amœnas intellexit, vt etiam appellatione hac Horatius pro viridario dixerit, his verbis:

Lib. Carm. 3. ode 11.
Audis quo ſtrepitu ianua, quo nemus
Inter pulchra ſitum tecta remugiat
Ventis.- Dicitur autem nemus ἀπὸ τοῦ νέμω, quod eſt paſco: ἄλσος etiam nemus eſt. Nemeſtrinus, deus nemoribus præpoſitus, vt inquit

inquit Arnobius. Ilithia syluarum dea, iuxta thermarum nemora posita, quæ Alexander Imperator ad thermarum vsum deputauit. Aristoteles autem omnem saltum, ac syluosum locum, acherusion vocari scribit, & apud Latinos Plautus in Amphitryone vlmorum acherontem dicit.

Quibus locis, quibúsve regionibus syluæ magis proueniant.

CAP. IIII.

QVEM verò locum, quámve terram vnaquæq; arbos magis desideret, suprà visum est: nunc autem vbi arbores, maximè verò syluestres, quæ sponte, nulla adhibita cura, syluarum consortio, faciliùs coeant, tractandum. Et illud primùm inter omnes consensum est, vti in humidioribus locis frequentius ac vberius, suoq; ingenio nascantur. Quod Vergilius paucis atq; vno fluminis vocabulo ostendit, dum cecinit:

Sponte sua veniunt, camposq; & flumina latè Georg. 2.
Curua tenent.- De arboribus loquitur. Hac enim ratione circum flumina fontésve, arbores copiosiùs adnascuntur. Hac item ratione quæ humidæ sunt regiones, quales maximè sunt, quæ ad Occidentem, quæ've ad Septentrionem, quàm quæ ad Meridiem, & quàm quæ ad Orientem, plus magis arboribus, syluisq; ingentibus abundare cernuntur: vt ab initio totæ syluosæ, & ferè inuiæ nonnullæ fuerint, & parum habitabiles, & incultæ, vt olim Germaniæ maxima pars. In Gallia verò Neustria, Hyrcania, & Scythiæ prouincia Hybla, Colchos syluosæ, quod de Hyrcania testatur Lucanus:

- Vastisq; Hyrcania syluis. Et alibi:
Vidit ab Hyrcanis, Indoq; à littore, syluis.

De Hybla Valerius Flaccus:

Densior haud vsquam, nec celsior extulit vllos
Sylua trabes, fessæq; prius rediere sagittæ,
Arboris ad summum quàm peruenere cacumen,

Propterea Europa & Asia, Africa ipsa frondosiores, quòd illæ magis ad Septentrionem & Occidentem vergant, hæc autem omninò ad Meridiem. De qua Silius sic:

- Nam quicquid puluere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti.
Ignara frondes solus nemus abstulit Hammon
Syluarum fons causa loco, qui putria terra
Alligat, & domitas nuda conuertit arena.

Nam quæ ad solem orientem positæ sunt, rarò syluosæ, verùm minùs quæ ad Meridiem, vt aliquæ his omninò careant. Sunt etenim hæ aridiores, sole exhauriente humorem.

Montuosas regiones, ac montes ipsos, conuallibus & campis syluestriores fore.

CAP. V.

LOCA plana, ac conualles, non ita, ſupradicta ratione, ſyluoſæ, veluti montuoſæ regiones, ac montes ipſi, quod in Græcia, Gallia & Hiſpania regionibus ſolùm expreſſiſſe liceat. Nam in illa Arcadia, in Gallia Aruernia, in hac Cantabria, Aſturia, Galatia montes etiam hac vbique frequentius ſylueſcunt, vt in multis prouincijs ij arboribus & ſyluis tegantur, reliqua parte parum ſyluestri, aut omnino caluefcente. Etenim collibus planisq; locis frigidiores, habentq; alimenti copiam. Receptos autem imbres, ac niues, ob arborum vmbram diutius conſeruant, quæ poſtea liquefacta locum humentiorem reddunt. Auerſi inſuper Solis curſui, quo minùs radij ad terram directi ſint, prohibent, vt nec humores ſugere poſſint. Longioribus etiam, ac diuturnioribus vmbris humiditatem longiuſculè adſeruant, vt propterea frigidiores, idcirco humidiores eſſe oporteat, quibus maximè ali arbores, vti ſupradictum eſt, conſtat: præſertim verò horum loca, quæ ad Septentrionem ſpectant. Hæc enim arboribus crebriora. Reliquum eſt, vti ſupradictorum fidem ex nonnullis poëtarum teſtimonijs faciamus, & ab ipſo Homero poëtarum principe incipiemus. In Ithaca verò inſula Neritum montem frondoſum ſcribit:

Odyſſ. lib. 9. *ναιετάω δ' ἰθάκην ἐυδείλον, ἐν δ' ὄρος αὐτῇ*
νήριτον ἐινοσίφυλλον ἀριπρεπὲς.

Hic etiam Phtiram montem vmbroſum dicit. Lycæus mons Arcadiæ, de quo Vergilius in Bucolicis:

Ipſe nemus linquens patrium, ſaltusq́ Lycæi. De quo etiam Ouidius:
- Cultiq́ arbuſta Lycæi. Et Statius:
- Largè qua non opulentior vmbra
Argolicos inter ſaltus educta Lycæos. Et Columella lib. 10.
Quæ iuga Cyllenes & opaci rura Lycæi.

Menalus mons etiam Arcadiæ, de quo Vergilius:

Menalus argutumq́ nemus, pinosq́ loquentes,
Semper habet.- Oeta mons inter Theſſaliam & Macedoniam Herculis morte, rogoq; ac ſepulcro famoſus, de quo ſic Seneca in Troade:
Quæ ſub Oeta latebroſa ſyluis. Idem in Hercule Otæo:
- Et Oetæum nemus *Suſcipiat ignem.-*

Lucanus in ſeptimo:

Erige congeſtas Oetæo robore ſyluas. Ouidius Metam. 9.
Arboribus cæſis, quas ardua geſſerat Oete,
Inq́ pyram ſtructis.- Et poſt:
Congeriem ſyluæ Nemeæo vellere ſummam *Sternis.-*

Ida enim Creta & Troade. De hac enim Vergilius in ſecundo Æneidos:

- Mons Idæus. Et alibi:
- Vt quondam caua concidit, aut pondere vaſto,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus. De hac etiam Statius:
- Pinifera multum fœlicior Ida.

Pindus mons Theſſaliæ, de quo Lucanus:

- Nemus extrue Pindi.

Pelion

Pelion mons etiam Theſſaliæ,de quo ſic Ouidius:

Pelion Aemoniæ, mons eſt, obuerſus in auſtros
Summo virent pinus, cætera quercus habet.

De quo etiam ſic Ennius:

Utinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Cæſa cecidiſſent abiegnæ ad terram trabes.

Olympus mons inter Theſſaliam & Macedoniam,quem Vergilius frondoſum dicit. Tenarus Laconiæ promontorium iuxta Spartam ciuitatem,circa finem montis Maleæ. De quo Statius:

- Tenariȷs contermina lucis. Seneca in Hercule furente:

Spartana tellus, nobile attollit iugum,
Denſis vbi æquor Tænarius ſyluis premit.

Pachynus Siciliæ promontorium Peloponneſum ſpectans,ſyluis vmbroſus,vt ait Nemeſianus: *- Syluis vmbroſa Pachyne.*

Hi autem montes ſunt, qui poëtarum autoritate nemoroſi referuntur. Alios autem,qui Geographorum, & Hiſtoricorum ſcriptis recenſentur, commemorare,opus ſatis operoſum,& minimè conueniens, nec neceſſarium, præſertim verò cùm & nonnulli è neotericis fuerint, qui hoc attentarunt, & ſuis monimentis publica fecerunt. Hæc de ſyluoſis in vniuerſum locis, & ſpeciatim de nonnullis. Omnia autem connumerare, ſupra ingenium humanum foret. Nunc verò ſyluas aliquot,autorum vigilijs claras perſequemur.

De ſyluis Græciæ & Theſſaliæ. CAP. VI.

ALIQVOT Græciæ ſyluas deſcripturus, vt ab Nemea ſylua incipiamus, conſentaneum erit. Non enim tam Argiuorum ludis, qui Nemæa vocarentur, quàm Herculis geſtis, ibi interfecto leone memorabilis fuit. Peloponneſi ſylua eſt,inter Cleonas & Phliuntem, Thebis vicina. Molorchus etiam in ea pauit armenta, & Herculem hoſpitio ſuſcepit. De hac Statius amplius:

Syluarum Nemea longè regina virentum Thebaid.lib.4.
Lecta Iouis ſedes, quàm, nunc, non Herculis actis
Dura magis: rabidi cùm colla minantia monſtri
Angeret, & tumidos animam anguſtaret in artus.

Et Nemees lucum. Vergilius: *- Tu Creſſia mactas*
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.

Idem in Georgicis: *- Lucosq; Molorchi.*

Carnion nemus Arcadiæ Apollini ſacrum, non procul à Pharis. In quo fons celeberrimus. In ea etiam regione Saron ſylua trans Ladonem fluuium: Stymphalus etiam ſylua Arcadiæ. Ouidius in quinto Metamorphoſeon:

Laſſa reuertebar, memini, Stymphalide ſylua,

Cytheron apud Thebas, ſaltus,& Calydonia ſylua,cui nomen Calydon oppidum Ætoliæ huic propinquum dedit,memorabilis apro ab Hercule capto.

le capto. Apud Ortygiam insulam Ægæi maris sylua fuit, omnis generis materiei pulcherrima, cupressorum maximè. Per eam enim Cenchrius amnis fluit, in quo dicunt Latonam post partum lotam fuisse. Dodona Epiri ciuitas, iuxta quam nemus querneum, ideò glandibus abundans, vndè ab eius excellentia Vergilius in primo Georgicorum ait:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit: cùm iam glandes, atq; arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.

Tempe Æmoniæ nemus inter Ossam & Olympum montes situm, passuum quinq; millibus in longitudinem sese extendens, per medium cuius Peneus fluuius iucundissimè discurrit, gramine vestitis & viridantibus marginibus, & arboribus in cœlum erectis, placidissimam vmbram præbentibus, auium etiam concentu, & lapillorum aquarum sonitu peramœnus, vt Seruius abusiuè cuiusuis loci amœnitates, apud Vergilium Georgicorum tertio dixerit:

Speluncæ, viuiq; lacus: at frigida Tempe,
Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni. Et in quarto:
Pastor Aristæus fugiens Peneïa Tempe.

Ouidius in primo Metamorphoseos:

Est nemus Aemoniæ, prærupta quod vndiq; claudit
Sylua; vocant Tempe, per quæ Peneus ab imo
Effusus Pindo spumosis voluitur vndis. Lucanus:

Lucan. lib. 8. *- Nemorosaq; Tempe.* Statius:

Lib. 6. Theb. *His labor abscissam Nemeen, vmbrosaq; Tempe.*

Pieris, nemus Macedoniæ, à quo Pieria regio dicta.

De syluis vrbis Romæ, ac Italiæ. CAP. VII.

INTRA vrbis muros inclusæ syluæ, si qua in aliqua ciuitate plures fuerunt. Auentinus mons sylua fuit, ab Anco Rege vrbi additus. In eadem vrbe Querculanus etiam, vt scribit Tacitus, quòd quercuũ sylua secunda propè esset. In campo Martio nemus populeum dictum. Cicero contra Rullum Syluæ Romani populi meminit, forsitan illa erat. Næuia porta Romæ à propinquo Næuio Nemore dicta. Sic enim nemus illud dictũ, quòd Næuij fuerit, vt voluit Festus Pompeius. Italicæ verò Arsia sylua memoratur, iuxta quam cum Valerius Publicola cum Tarquinio Superbo & Hetruscis & Veientibus præliaretur, ex ea ingens vox proximè noctis silentio exaudita his verbis, Vno plus Hetrusci cadent: Romanus exercitus victor abibit. Qua voce tantus error subitò Hetruscis & Tarquinio, etiam in cornu dextro prælio superioribus incessit, vt non solùm ipsi victores profugerent, verùm etiam Veientes sui timoris participes secum traherent. Hæc enim vox Syluani dei credita est. Nam huic genio Romani adscribũt, qui fuit panicos. Albunea fons & nemus iuxta Anienem, siue ab aquæ colore, sulphureæ, siue quòd Albunea Latinè sit, quæ Græcè ἀσυκοθέα dicitur. Vergilius in Æneidos septimo:

- Lucosq;

-Lucosq́ sub alta
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat.- Prope Cumas sylua Gallinaria fuit, quæ, autore Strabone, multis porrecta stadijs, aquarum indiga, cæterùm sabulosa, de qua sic Iuuenalis:

Et Pontina palus, & Gallinaria pinus. Satyra 3.

Erat & sylua, quæ ad Gallinas duceretur, quæ in villa Cæsarum, iuxta Tyberim, ad nonum lapidem, in loco celebri fuit. Mœsia sylua à Mœsio Thusciæ oppido, sic dicta Portio Catoni in libris Originum, Veientibus, regnante M. Anco adempta. Mœsiæ & Arsiæ syluarum meminit Nazarius in tertio Panegyrico Constantino dicto prope Capenates, quæ nũc Canapina, fortè nunc, vt Raph. Volaterrano placuit, quæ Bachana vocatur: eò enim vsq; Imperium prorogabant. Apud Mamertum verò Brutiorum oppidum, procerarum arborum sylua, aquis etiam plurimis referta ad longitudinis stadia DCC. ex cuius arboribus pix liquaretur, quæ Brutia diceretur, Syla etiam sic dicta quasi σῦρα, id est, tracta, hoc est, latronibus frequentata. Sallustius de fugitiuis. In sylua, inquit, Syla fuerunt. De qua Vergilius libro 12. meminit:

At velut ingenti Syla, summo've Taberno
Cùm duo conuersis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri.

Seruio tamen mons syluæ Lucaniæ est. Ciminia Ethruriæ sylua, cuius meminerunt Strabo, Plinius, Vergilius, Silius. Inter Viterbium enim & Rossellanam coloniam monstratur. Vicus latus nunc dicitur. Inter Romanum & Sabinum agrum locus, quem antiqui syluam dixere, autore Stephano. Lucaniæ Anguitia sylua. Vibio Sequestre inquiente & in Campania maryca, vbi Maryca nympha sepulta.

De Galliæ, & nonnullarum aliquot regionum syluis.

CAP. VIIII.

GALLIA Germaniæ proxima, ex locorum vicinitate, & quadam cœli soliq; propinquiore natura, vt hæc syluis fœcunda, non tamen vsqueadeo, vt hæc scaturiens. Illa enim longè calidior & ad multa, quibus hæc ob aëris asperitatem caret, fertilior. Totius verò Galliæ illa maior fuit, quæ Arduenna dicitur. De qua Iulius Cæsar in Commentarijs: Arduenna sylua totius Galliæ maxima, atq; à ripis Rheni, finibusq; Treuirorum ad Neruios pertinet, millibus amplius quingentis in longitudinem patet. Et vt manifestiùs eam ostendam, Germanis contermina. Ab Adula monte incipit, & ad Metenses, Menapios, Laodunenses, Condrusios, Aduaticos pertinet. Ab Hercynia verò, nulla alia maior describitur. Proceribus arboribus eam horrere Strabo meminit, & spinosis dumorum ramis belli impetus arcere. Cæteræ autem per Galliam syluæ, autorum appellationibus minimè memorabiles, & si ingentes pluresq; in ea fuerint. Amœna enim est, inquit Mela, lucis immanibus: vt plurimũ apud

Neuſtrios, Carnotenſes, Aruernos, quorum montes pinaſtri, & huius reſinam ferentibus, cooperti. Habent tamen apud ſuam gentem propria nomina, quæ referre longum eſſet, atq; parum vtile. Alegriam tamen prætetire non cenſui, ſic dictam ab aræ, quæ ibi propè eſt, quòd totius illius regionis latitudine, ac longitudine, & arborum proceritate ac craſſitudine admirabilior & famoſior ſit. Sunt etenim illius arbores omnes abietes, piceæ, ſapini, & id genus, quarum natura eſt vt recto caudice & enodi aſſurgant, viridanti ſemper coma, quòd illis folia non decidant, quare amœnior, qua nonnunquam viſu & peregrinatu plurimum delectatus. Vaccei etiam ſaltibus abundantes, de quibus Auſonius Paulino:

Quid tu mihi vaſtos
Vaſconiæ ſaltus obijcis.

In his enim ſe delectatum fuiſſe Franciſcus Petrarcha faſſus. Sunt etenim ij, multarum auium aucupio perutiles, & iucundi, necnon prouentus maximi.

De Hiſpaniæ & Britanniæ ſyluis. CAP. IX.

IN Albione, quæ pòſt Britannia dicta, & in eius parte, quæ nunc Scotia dicta, ingens ſylua, plurimorum autorum monimentis percelebris, quæ Calydonia dicta eſt, & ab ea Britanni Calydonij dicti ſunt. Martialis:

Nuda Calidonio ſic pectora præbuit vrſo. Idem:
Quinte Calydonios Ouidi viſure Britannos. Silius:
Inq; Calydonios primus trahet agmina lucos.

Claudianus enim, pro arcto frigore pruinas calydonias poſuit,

Ille Calydonijs poſuit qui caſtra pruinis.

Initium autem huius fuit, vt ſcribunt Scotiæ hiſtoriographi, iuxta oppidum, quod incolæ Sterlingum vocant, cui olim Monti Doloroſo nomen fuit: argumento enim ſunt fluuij per eam verſus Atholiam ſeptentrionalem regionem longo tractu excurrentes, qui ab ea nomen acceperunt, & adhuc vulgo Callendar, Caldar vocati. Gignit ea ſylua, vt accolæ & illi prodiderunt, boues candidiſſimos, veluti leones iubatos, cæterum reliqua facie noſtris manſuetis perſimiles, vſqueadeo feroces & indomitos, vt omnino humanum conſortium refugiant, vt ſi quas fortè herbas, frutices, arborésve pedibus, manibúsve homines tetigerint, & hæc olfactu perſenſerint, per multos dies aufugiant. Capti autem, paulò pòſt emoriuntur. Olim ea ſylua tota frequens & abundans his fuit, ſed nunc modò pars, quæ ab incolis Cammernald dicitur. Tormentis enim ignarijs à longe, ſine periculo interficiuntur. Horum enim carnes humano vſui iucundiſſimæ, & illius regionis nobilibus gratæ, ac expetitæ. Habet Hiſpania ſyluas plures, quarum antiqui non meminerunt. Non remanſerunt tamen apud incolas abſq; nominibus, vt eſt apud omnes nationes. Botrodi nemoris meminit Martialis ad Lucianum:

Et delicati dulce Botrodi nemus,
Pomona quod fœlix amat,

De

De Hercynia & cæteris Germaniæ ſyluis. CAP. X.

ERMANIA regio, vt plurimum ad Septentrionem expoſita, propter quod & loci natura, ac ſua latitudine longitudineq; plures, atq; item vaſtiores in ea ſyluæ, ſi quæ in alia regione vnquam agnatæ fuerint: vt propterea ſyluarum parens meritò dici poſſit: quam etiam Pomponius Mela ſyluis inuiam ſcripſit. Verùm loci aërisq; beneficio vna, omnes alias prouincias, tum amplitudine, tum arborum magnitudine ac craſſitudine ſuperauit, hæc fuit Hercynia ſylua. Sic enim de ea Iulius Cæſar ſuorum Commentariorum libro ſexto inquit: Hercyniam ſyluam Tectoſages occuparunt, atq; ibi conſederunt. Quæ gens ad hoc tempus his ſedibus ſe continet, ſummamq; habet iuſtitiæ & bellicæ laudis opinionem. Cuius latitudo nouem dierum itinere expedito patet. Non enim aliter finiri poteſt, neq; menſuras itinerum nouerunt. Oritur ab Heluetiorum, & Nemetum, & Rauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubij regione pertinet ad fines Dacorum, & Anartium. Hinc ſe flectit ſiniſtrorſus, diuerſis à flumine regionibus, multorumq; gentium fines propter magnitudinem attingit. Neq; quiſquam eſt huius Germaniæ, qui ſe aut audiuiſſe, aut adiſſe ad initium huius ſyluæ dicat, cùm dierum iter ſexaginta proceſſerit, aut quo ex loco oriatur acceperit. Hæc ille. Iulianus princeps, autore Suida, hanc ſyluam perluſtrauit: qui apud eundem rem inſigniter admirandam ſe vidiſſe teſtatur, nec aliud maius nemus, neq; tale in orbe Romano ſtare, nec in Theſſalia Tempe ipſa, nec ſyluas apud Thermopylas, nec ingentem, & vaſtiſſimum Taurum huic comparari poſſe, ſi ad difficultatem aſpirandum ſit, & ſi illa plurimũ incommoditatis habeant. De huius verò miraculo Plinius hæc: In eadem Septentrionali plaga Hercyniæ ſyluæ, roborum vaſtitas intacta & congenita mundo, propè immortali ſorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, conſtat attolli colles occurſantium inter ſe radicum repercuſſu. At vbi ſecuta tellus non ſit, arcus ad ramos vſq;, & ipſos inter ſe rixantes, curuati portarum patentium modo, vt in turmas equitum tranſmittant. De ea ſic Claudianus in Panegyri Stiliconis: *Plin. lib. 16. cap. 2.*

Vt procul Hercyniæ per vaſta ſilentia ſyluæ
Venari tutò liceat, lucosq; vetuſta
Relligione truces, & robora numinis inſtar
Barbarici, noſtræ feriant impunè bipennes.

In eius medio ora, ſcribente Strabone ad habitandum idonea. Eratoſtheni, & quibuſdam Græcis alijs nota, à quibus Orcinia dicta, vt ait Cæſar. Hæc ſunt, quæ antiqui ſcriptores de Hercynia prodidere. Qui verò de ea recentiores ſcripſerunt, maximè Germani, ad quos præcipuè, tanquam accolas, illius cognitio ſpectare debet. Pauci enim ſunt, qui eam vel intus, vel in finibus non inhabitent. A Rheni autem ripis per Germanos, Sarmatasq; adusq; Ripheos montes, & Mæotim, & Aſiæ confinia, curſum habere dicunt. Per Moſcouiam verò inter Solis ortũ & Boream

ad Scythicum Oceanum excurrere,& per Poloniam, Lituaniam,& Pannoniam,in quibus ſua nomina Tranſſyluanæ & Daciæ,vt omnia ibi nemora,ſyluæ Hercyniæ nomine,compræhendantur, vt ſpes hominū eius limites ſtudiosè inueſtigantium, ingenti ſua magnitudine ſemper eluſerit.Hanc intra extraq; habitant Sueui.Vnde Seneca in Medea:

Lucis nobis Sueui Hercyneis.

Sua autem amplitudine, certis locis plura nomina ſortitur, vt Taurus mons, & ſyluæ illius. A pinorum etenim abundantia nunc vulgo ſylua nigra dicitur, verùm pars ſuperior, quam alij ad dextram Rheni ripam ſpecialius deſignarunt,cuius vocis Ammianus meminit.Alij Martianum nemus. Pars autem,quæ Gallis proxima eſt,Simonis nemus dicitur. Alia pars Vuoda,aut Goda,à Mercurio,quem Longobardi,autore Paulo Diacono, Godam appellabant. Alij hunc tractum Odonis ſyluam vocarūt. Paterculus Bohemicum nemus,& Hartonem vocitat. Nunc verò paſſim vbiq; poſitis ædificijs,& ſtructis oppidis,ac vicis colitur. Quibus nomina dedit,quod referre longum eſſet:vt iamq; longo hominum labore rara facta ſit,& in dies rarior,vt nec iam denſis arboribus horrida ac inuia minimè ſit, ſed amœniſſima,vt multis locis, vix ſyluæ faciem retineat. In ea verò parte, quæ ad Pruſſiam vergit,Vri ingentes,ac ferociſſimi,taurorum ſpecie reperiuntur,quos biſontes vocant.Item & alces,cum corneo proboſcide, altis cruribus, nullo flexus ſuffragio. Iozzi à Moſcouitis, à Germanis verò helenes vocantur: quæ Caio Cæſari nota fuiſſe legimus. Præterea vrſi inuſitatæ magnitudinis,& lupi prægrandes,atro colore formidabiles. Hæc autem animalia memorare libuit, cùm alicubi non viſantur,vt quid mirandum huic ſyluæ,præter ſupradicta adderem,& ſi vltra rem, & opinionem. Et vti à nominis appellatione finiam, quidam à Græca voce dictam arbitrantur. ἕρκος enim ſeptum ſignificat:quòd hæc Germaniam ſua magnitudine ſepiat. E recentioribus verò nonnulli ab Hercule nomen accepiſſe,quod minùs verum exiſtimo.Nam Herculem nihil præclarum in ea geſſiſſe, memoratur, nec ibi biſontem, aut alcen, vrſum,aut lupum,ſicut in Nemea leonem, & in Calydone aprum interfeciſſe,nec vnquam Germaniam adijſſe. Cæteri à barbaro quodam.Sunt & Germaniæ aliæ ſyluæ,verùm perpaucæ,quia illa ſua amplitudine,multis locum ademerit. Bacenis, de quo Cæſar etiam hæc in literas mandauit. Apud Sueuos ſylua infinitæ magnitudinis, quæ appellatur Bacenis, ac longè introrſus pertinere,& pro natiuo murum obiectum Cheruſcos à Sueuis,Sueuosq; à Cheruſcis iniurijs incurſantibus prohibere.Ad eius initium Sueui aduentum Cæſaris expectarunt. Bohemica ſylua à nonnullis memoratur, multi etiam Hercyniæ portionem exiſtimant: quod æquè credendum,cùm ſuprà oſtenſum è Senecæ autoritate,illam coluerint. Pars Gabreta dicitur,& alia Luna,autore Strabone,verſus meridiem vſq; ad Danubiū pertingens. Meminit & huius Ptolemæus. Cæſia etiam commemoratur,de qua Tacitus:Saltus Theutoburgienſis,in veteri Germania transRhenum non procul à Lappia amne,in quo,eodem autore, Quintius Varus,à Germanis,duce Arminio victus,& interfectus. Baduhenna lucus in Friſijs ab eodem celebratus.

De

De quercu, & de funebri Prienensiũ quercu. CAP. XI.

VERCVM Plutarchus Chæroneus inter arbores syluestres fructu bellissimam atq; fertilissimam ait. Eo enim & feræ atque alites pascuntur. Nempe etiam & M.Cato inter ea, quæ ad bonum optimumq; agrum spectant, syluam glandariam annumerauit. Inter autem mitigatas validissima. Magnum etiam venatoribus instrumentum, huius viscus extat. Omnium prima nata dicitur. Vnde Arcadum cum hac, cognatio quædam, quòd omnium primi ex terra homines fuisse perhibeantur. Socrates autem in Deorum contumeliam, qui sua tempestate colerentur, per quercum, vt ait Tertullianus, deierabat, hac ratione, vt ipse arbitror, quod Deum vnum, qui mundum cœlumq; regeret, esse existimaret, qui antè foret, quàm quercus crearetur, & nasceretur. At qui Athenis & in Græcia colerentur, longè post quercum, & ferè à sua memoria natos, nec dignos vt pro deo colerentur, quare ob violatas illorum ceremonias, vltimo supplicio à suis condemnatus. Hesiodus autem Deos dicebat, iustis hoc concedere, vti in illorum quercuum ramis altioribus, glandes nascerentur, in medio verò apes habitarent. Quercus verò Græcè δρῦς dicitur Festo, tum quòd id genus arboris graue, ac durum sit, tum etiam quòd in ingentem euadat altitudinem: & querceram febrem quidam grauem & magnam putant dici, ac cum tremore frigidam. Lucilius:

Iacta me vt febris quercera. Alibi:

Querquera consequitur febris, capitisq; dolores. Plautus:

Is mihi erat bilis querqueratus.

A.Gellius: An tu fortè morbum appellari hîc putas, ægrotationem grauem cum febri rapida, & quercera. Quercum quidam in duo genera diuisere, in syluestrem, quæ sit robur, & in vrbanam, quæ sit quercus, quæ hemeris, quæ mydion, quæ nonnullis placida. Plinius tamen, verùm id parum diligenter, vt multis placuit, quercum ab hemeri seiungit, vt hanc breuiorem, atq; in orbem comosam, alijsq; ramorum crebro cauatam, & quæ glandem ferat maximam: quercum verò caudice crassiorem, proceriorem, ramosiorem, & lignum habere incorruptius. Arcades autem, autore Theophrasto, arborem, quæ glandem dulcẽ producat, etymodrym dicunt, ac si veriquercum intelligere velint, quæ dos eo maximè latifoliæ ex argumento dictæ. Pausanias in Arcadicis tria genera posuit. Primum à foliorum latitudine πλατυφύλλους, id est, latifolia, aliud fagum. Tertium verò adeò gracilem corticem præbet, vt in mari signa ex eo anchoris faciant, & retibus approprient. Hunc autem corticem Hermesianax poëta, φέλλον vocat, idem suberem. Vitruuius libro septimo de farno meminit, quod inter quercus genera ponitur: & nunc quoq; Itali fernum querci genus vocant. Glans Græcè βάλανος, quæ multarum arborum fructus est, verùm nunc de quercina solùm tractandum, quæ omnium dulcissima (reliquas in suis arboribus prosequemur.) Continetur hispido per genera plus minùs calyce amplectente, quem per maturitatem in

Gellius lib. 20. cap. 1.

arbore pediculo adhærentem relinquit, ipſa in terram decidente. Multa eius genera. Differunt autem ſitu, ſæpe fructu, ac ſapore, magnitudine etiam, itidem & figura. Nam alijs rotunda ſed acutior, alijs ouata. Cutis etiam tenuitate. Alijs autem tunica rubigine ſcabra ſubeſt. Alijs corpus candidum. Colore etiam candidiore, nigrioréve. Præfertur candidior. Quin & pediculi breuitas,& proceritas diſcrimen facit. Probatur maximè ea,cuius in balano vtrinq; ex longitudine extrema durities lapideſcit, & in cuius extremitatibus amaritudo,in medio verò dulcedo ineſt. Marcus autem Varro, referente Aulo Gellio, in ſatyra, quæ περὶ ἀδεσμάτων inſcribitur,inter exquiſitos multarum regionum fructus glandem Ibericam poſuit. Glans primus hominum cibus,vt ſuprà dictum eſt:nunc verò animalium tantùm eſca, præſertim ſuum. Hoc enim pecus diffuſum & grauiſſimum facit, vt Varro ſcribit. Nam ea multæ in Gallia, & alibi, gentes,magnos ac innumeros porcorum greges per ſyluas glandarias ſaginant. Marcus item Cato poſt ſementem legi conuenire præcipit,& in aquam conijci, vt inde ſemodius & in vere modius, bobus ſingulis detur. Iuxta Prienem Ioniæ vrbem quercus fuit, apud quam Samij & Prienenſes bellum gerentes, mutuis ſe damnis afflixere, magnoq; prælio in eos commiſſo, Samios mille Prienenſes occiderunt. At ſeptimo pòſt anno ibi cum Mileſijs congreſſi, optimos quoſq; vrbis ciues, ac primores vno prælio amiſerunt, vt poſt eam calamitatem mos Prienenſibus mulieribus fuerit,vti cùm de maximis rebus ageretur,cum miſerabili precatione iureiurando teſtarentur, Apud quercum funebrem. Quòd eo in loco & patres,& viros,ac filios amiſiſſent. Hæc Plutarchus in Problematis. Abſalon Dauidi patri rebellis,& inſidians,cuius milites cùm mulo inſidens aufugeret,& ſub quercu denſa pertranſiret, obuolutis ramis illius crinibus,pependit,& à Ioabo tribus lanceis transfixus. Adagium, τὸ περὶ δρῦν σκότος, id eſt, per tenebras quæ apud quercum. De ingenti, ac fatali calamitate dicitur. In rubro mari quercus cubitali altitudine concharum ramis adhærent. Ibi & aliæ arbores glandem ferentes.

De quercus natura, ac vi, & de dryino beſtiola, et Lynceo.

CAP. XII.

QVERCVS partes omnes adſtringendi vi pollent, verùm plus minúsve vna,quàm alia. Omnibus verò magis membranula illa, quæ trunci cortici ſubeſt, & quæ ſub glandis ipſius calyculo eſt,carnem conueſtiens, propterea ad muliebre profluuium, & ſanguinis excreationes, ad dyſenterias,diuturnaq; ventris profluuia,mirum in modum confert:potiſſimùm verò eorum decocto vtuntur. Eſitatæ verò glandes venenatorum ictibus reſiſtunt, vrinam ciunt. Illinuntur & dyſenterijs, crudæ intritæ, inflammationes ſedant. Illitu verò ad duritias, quas cacoëthes vocitant, & vlcera malefica, cum ſalſa axungia. Harum autem decoctum & quercus, his,qui ephemerum hauſerint, datur. Folia, vulnera agglutinant, vſqueadeo vt Galenus fateatur ſe vulneri ſecuri inflicto, his ſolis medicatum fuiſſe,

fuiſſe,cùm non aliud ad manum medicamentum haberet.Terebat enim folia læui petra,& vulnus,omneq; vicinum locum contexit.Democritus verò apud Apſyrtum, ſerpentes emori, iniecta fronde querna dicebat. Radix enim minutatim contrita, contra hydri morſum prodeſt, cuius decoctum, cum vaccino lacte potum, contra toxica valet, ac ſerpentis plagæ illinitur. Carbunculum autem (quo morbo olim Romæ vno anno duo viri conſulares obierunt,ſcribente Plinio, & Iulius Rufus, & Q. Lecanius Baſſus) perierunt,querneus tritus carbo,cum melle ſanat.Adeò in rebus quoq; damnatis (vt pulchrè ait Plinius) ac iam nullis, vt in hoc carbone,aliqua ſunt remedia. Hæc quoad vim medicam,reliquum proſequamur. Glandibus abſtinendum Pythagoras, autore Æliano, præcipiebat. In cibo autem ſumptæ, frumento haud minùs alunt. Concoctu difficiles ſunt, & tardè tranſmittuntur, craſſiq; ſucci ſunt, & capitis inflammationes faciunt.Quercus gallam ſi per tempus in arbore permanſerit,putreſcere Albertus Magnus ait,atq; in ea vermem procreari: qui ſi in gallæ medio ſitus ſit,futuram hyemem aſperiorem prænuntiat,leuem verò, ſi circa margines. Eiuſdem rei in eadem arbore aliud præſagium deſumunt,vt ſi in altioribus ramis eruca telas contexerit, leuiorem, ſi in inferioribus, rigidiorem. Si autem querno cinere, vt quidam è Græcis prodiderunt, murium domeſticorum aditus obturentur,ij ſcabie conficiuntur, ac deinde pereunt. In Ciliciæ quercubus, coccus naſcitur, cochleis exiguis ſimilis,quem illius regionis mulieres, ore euulſum, vt ſcribit Dioſcorides legunt. Polypodium herba circa quercus naſcens, omnium optimũ creditur. In radicibus autem quercus naſcitur dryinus, multi chelydrum, alij,vt Nicander in Theriacis, hydrum vocant, quòd eius figuræ & magnitudinis ſit. Beſtiola candido tergore eſt, graui toto corpore fœtore. Hæc tam malefica, & ad pernicies adeò potens, & ad nocendum parata,vt calcata ſolùm,pedum cutis excidat,crura tota inſigniter tumeſcant.Id verò etiamnum admirabilius,vt ſi quis mederi velit, manus eius cute nudari, non ſolùm qui ea demorſi fuerunt. Quòd ſi quiſpiam eam interfecerit, tantum fœtet, vt ſuo illo peſſimo odore, omnium aliorum ſenſuum vim perimat, & auferat, vt nihil aliud odorari poſſit.Verùm etenim ſicut illi quercus origo,atq; domicilium fuit, vt ab ea nomen acceperit, ita illi remedium: vt inde auxilium profectum ſit, vnde & venenum emanarit. Quippe non ſolùm eius fructus cuiuſque generis ſumptus,aduerſus illius ictus auxiliatur,ſed & radicis tuſæ illitus. Lynceus,vt Pindarus ait,adeò acutè intuebatur,vt per truncum querneũ cerneret,& ab Apollonio,intra terram ſpectaſſe dicitur: vnde deductum adagium, λυγκέως ὀξυωπέστερον βλέπεις: quo vtimur in eos, qui viſu ſunt acutiſſimo.

De robore & eius multiplici fructu. CAP. XIII.

ROBVR Theophraſto,quercus ſylueſtris. Antiqui autores,ſcribente Feſto Pompeio,roboſenum pro robore dicebant.Dicitur etiam, illo autore, quòd plures rufi coloris venas habeat. Nam ruber

ruber color, quasi rufus est, cuius coloris est bos. Ramos habet inconditos, corticem crassum, & scabrum, maximè verò in senectute. Folia toto ambitu sinuosa, glandem paruam fert. Nulla alia arbos plures parturit fructus. Nam præter glandem, eius communem fructum, pilulas fert multas, atq; inter se differentes, quarum nonnullæ nucibus non absimiles flosculos intus habentes, molles, lucernarum luminibus aptos, nempe sine oleo, veluti nigra galla flagrant. Gignit & aliam pilulam cum capillo inutilem, succi melligeni, sed id tantùm verno tempore, aliam ramorum alæ, producunt, non pediculo, sed corpore adhærentem, vmbilicis candicantem, cætera parte nigritiei varietate aspera, media verò pars croci colorem habet. Apertis enim, amara inanitas inest. Fert & aliam folijs conuolutam. Fert & gallæ vtrunque genus, quod deterius est, cùm cauernæ translucent. Nonnunquam etiam pumices rubentes, & in folio nucleos aquosos, candicantes, & quamdiu fuerint, translucidos, in quibus culices innascuntur. Indurescunt autem in gallæ modum. Gignũt enim quædam veluti mora, ni distaret arida durities plerunq; tauri caput imitantia, quibus fructus inest: oliuæ nucleis similis, verùm hoc admodum raro. Prætereo viscum, quòd in alijs quoque arboribus proueniat. Taceo etiam è radicibus boletos & iuxta erumpentes, sed cum cæteris communes arboribus. Nec quoddam in his miraculum prætereundum est, quòd ex his mel destillet, vt Hesiodus ait. Neque enim melleus ille, è cœlo cadens humor, aliæ magis arbori incidit, ad quod alludit Vergilius in Pollione:

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Quòd autem ad medicam roboris materiam attinet, pauca ab autoribus prodita sunt, ac si iam in quercu se descripsisse existimauerint. Reliquum est, vt ea proferamus, quæ extra quercus vim arbitrati fuerint. In cæteris verò an eadẽ quercus & roboris virtus fuerit, his relinquemus, qui quercum à robore separare sciuerint, & qui ambarum vires experti sint. Quæ tamen à nonnullis separatim dicta sunt, æquum referre erit. Eius verò pilulæ, ex adipe vrsino capillorum alopecias replent. Folijs nonnulli medici (vt ait Paulus Ægineta) ad incipientes phlegmonas vtuntur. Nam cùm iam vehementes sunt, adstringentia respuunt. Ligni cinis nitrosus est. Suibus autem caro ex roboris glande fungosa fit. Illud insuper non prætereundum, quòd dignũ ab inuentore est, vt quo eiusdem dignitatis homines vti debeant. Fuit autem illud Alexandri Macedonis in seruanda in scrobibus niue, iniectis è robore ramis. Robur autẽ in carcere locus, vnde sontes & malefici præcipitarentur, ex eo dictum, quod robusteis lignis sepiretur. V. Maximus. Quinetiam familiares eorum, ne quis Romani populi inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt. Apuleius in oratione, qua crimen à se alienum esse defendit: ô mirum commentum, ô subtilitas digna carcere & robore! Plautus forsitan ad hoc robur allusisse videtur, cùm in Curculione ait:

At ego vos ambo in robusto carcere,

Ut pereatis.- Erat etiam supplicij genus, quod in Pœnulo codicem robustum vocat.

De

De haliphleo. CAP. XIIII.

ALIPHLEOS quibuſdam ſalſicortex dicitur, nonnulli è Græcis eutypleon dicunt, vt recticortex Latinis dici poſſit. Altitudine non excellit. Cortex huic craſſiſſimus, & cauus, fungoſusq; eſt: nec alia è genere glandiferarum putreſcit, quin etiam cùm viuit. Raro quoq; eidem glans, quam cùm tulerit amara eſt, vt nullum aliud animal, præter ſues, attingat, ac ne quidem eæ ſi aliud pabulum habeant, & non niſi fame vrgente.

De æſculo. CAP. XV.

T æſculus per æ diphthongum ſcriberetur, vſus obtinuit, licet ab eſu, autore Seruio, dicatur, Græcè πλατύφυλλος. Latifoliam Plinius interpretatur, quòd inter glandiferas folij magnitudine recta, nec excelſa arbor, rigida, vt in Odis Horatius ſcribit:

Nec rigida mollior æſculo.

Acerro proxima. Huic glans poſt quercum gratiſſima. Theophraſtus tamen Macedones vocare æſculũ ait, hanc arborem, quæ glandem amaram ferat, quæ conuenit haliphleo, vt ſupradictum eſt. Nihil ex his duobus vltimis apud autores inueni, quod ad rem medicam pertineret.

De cerro & ſplachno. CAP. XVI.

ERRVS Græcè αἰγίλωψ dicitur, quercus ſpecies, Arbor rectiſſima excelſiſſimaq; eſt, incultis amica, perraro enim alibi naſcitur. Eius glans triſtis, horridaq; eſt, ceu caſtaneæ echinato calyce. Glandi iligneæ proximam cerream Nigidius tradit, nec in alia ſolidiorem, verùm duram carnem fieri. Glans, folia, cortexq; ſuppurationes, collectionesq; ſiccant, fluxiones ſiſtunt, torpentes membrorum partes corroborant. Glandis verò decoctum fotu, cui inſidere expedit, ſiccandis adſtringendisq; partibus. Radix ſcorpionibus aduerſatur. Phaſcon, ſiue ſplachnon alij bryon vocant, Galli hedrum, ſiue herrum, Syri vuam dæmonum, alij pannum. Sola è glandiferis cerrus, vt voluit Theophraſtus, producit. Plinius tamen quercum gignere. Naſcitur non in cortice tantùm, verùm etiam in ramis, non verò ex his vnde glans & gemma: è latere, & nodorum ſupernis cubitali magnitudine, & brachiorum ſimilitudine dependens, muſcoſo villo canus, & arens, lintei modo prolixas. Quod autem in quercu prouenit, odore præſtat. Laus prima candidiſſimis atque altiſſimis, ſecunda rutilis, nulla nigris. Probatur in Africa Æthiopiæ ſubiecta, maximè enim in Cyrenaica prouincia. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Naſci & in Ægypto fertur. In Gallia verò Plinius non addubitauit. Qui autem in inſulis, petriſq; adnaſcitur, improbatur, omnesq;, quibus palmarum, atq; non ſuus odor ſit. Inſidentium vuluis vtiles. Item genibus, & fœminum tumoribus, naſturtio miſtus, ex aqua ſalſa tritus.

Succus verò cum vino aut resina potus, vrinam celerrimè pellit: hydropicos cum vino & iunipero tritus ac potus iuuabit.

De ilice & cocco, & quid hyphear. CAP. XVII.

LEX Græcè πρῖνος, & à corticis salsugine ἁλίφλοιος. Nodosa arbor, vt ait Lucanus in tertio:

- Nodosaq; impellitur ilex.

Altè tamen roboris instar assurgit, modò locum adipiscatur idoneum. Folio roboris, sed minori, & per latera sinuato, & aculeato, cortice etiam læuiori. Luctuosa enim arbor, quod multorum testimonijs comprobatur. Vergilius in Sileno:

Ecloga 6. *Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.* Horatius in Odis:

Carm. lib. 4. Ode 4. *Duris vt ilex tonsa bipennibus*
Nigræ feraci frondis in Algido. Seneca in Thieste;
Nullaq; lætos solet
Præbere ramos arbor, aut ferro coli,
Sed taxo, & cupressu, & nigra ilice,
Obscura nutat sylua.

Fulmine frequentius icitur: quod Persius satyra secũda innuit his verbis:

- At sese non clamet Iuppiter ipse?
Ignouisse putas: quia, cùm tonat, ocyus ilex
Sulfure discutitur sacro.

In eos enim hæc protulit, qui cùm turpiter viuerent, sibijpsis ignotum putant, cùm Iupiter in ilicem, non in eos fulmen iaculatus fuerit. Ilicis duo genera, alterum Arcades, autore Theophrasto milacem vocant. Folio non aculeato, & molliori, profundo. Hoc non multum ab oleis differt, inquiente Plinio. In prouincijs aquifolium dicitur. Aliud tamen à nostrate aquifolio, quod multi non existimauerunt. Ilicis vtriusq; generis glans breuior, graciliorq;, quam Homerus acylon appellat, eoq; nomine à glande distinguit. Suem autem angustam, nitidam, strigosam & ponderosam facit. Nouissima omnium hæc decidit. Roboris dotes omnes ilicem prouocare, excepto cocco, Plinius autor est. Suprà coccum quercum ferre in Cilicia ex Dioscoride ostendi. Et vt ad historiam eius deueniamus, Coccus Græcè κόκκος βαφική, Arabicis karmes, vnde hodie color ille carmesinus vel cramesinus dicitur. Coccum autem ferentem, fruticem perexiguum antiqui scriptores dixerunt, ramis etiam quoque exilibus, ilicis folio, quisquilium antiqui vocauere, & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia nasci: hunc autem quercum Ciliciensem Dioscoridis existimauerim. Est autem coccus pilula, siue granum pumiceum, ex cuius coloris rubri, & aspectu gratissimi succo pretioso, quem vulgus scarlatam vocat, lanæ inficiuntur. Is autem colos Imperatorum paludamentis, antiquitus dicatus fuit. Ni autem tempestiuè legatur, celerrimè in vermiculum commutatur, ideò scolecion vocatum, vti eius honos statim euanescat: ac si velit huiusce seculi honores ex vestitu & cæteris rebus citò perituros denotare. Legitur nunc coccus & in

Gallia

Gallia Narbonenſi,in ſimili frutice,per veris initium,non annuatim, ſed cùm anni temperies tulerit. Nam ſi ver pluuium fuerit,omninò deperit. Ad hanc enim meſſem , ingens hominum turba vndiq; tam ex locis vicinis quàm remotioribus concurrit. Ordinatim omnes procedunt , vt nemini ordinem aut præuertere,aut anteuertere liceat,magiſtratibus etiã prohibentibus,ad quam item legulei in campo decubant,à quibus tunc mercatores fructum ipſum emunt.Et vt ad ilicem reuertamur,fert etiam ſcribente Theophraſto, hyphear, & viſcum , vt ſæpe fructus quaternos habere hanc arborem continget, duos natura ingenitos , ac peculiares, alteros item aduentitios,viſcum ſcilicet & hyphear,hoc à meridie,illud à Septentrione.Leo conculcatis ilicis folijs obſtupeſcit.Supereſt res medica.Folia tuſa tumoribus proſunt, & imbecilles membrorum partes confirmant. Radix verò tuſa, & ictui dryini impoſita plurimum prodeſt. Eiuſdem cortex priuatim in aqua decoctus,dum flaueſcat,capillos prius cimolia terra confricatos,tota nocte illitos,denigrat. Coccus vulneribus ex aceto recentibus imponitur, & epiphoris ex aqua, & oculis ſanguine ſuffuſis inſtillatur.

De ſubere,& adagijs ab ea,& phellodry. CAP. XVIII.

VBER Græcè φέλλος dicitur. Theophraſto arbor admodum procera,alto caudice, parum ramigera, folio fraxini,ſed oblongiori, præcraſſo cortice,qui diſrumpi, vt in picea,ſoleat,verùm fragmentis prægrandioribus.Sunt autem qui in vniuerſum diuidendum cenſent, alioquin arborem fieri deteriorem. Detractus enim cortex intra triennium in denos pedes etiam vndiq; explanatus renaſcitur. Tantùm cortex in fructu eſt. Glans rara,atq; item peſſima,quæ ſuum carnem fungoſam faciat. Lignum cauernoſum , quod in aqua equidem non ſidit , vnde retibus & natantibus alligatur,ne poſſint ſubmergi,vnde tractum adagium, Subere leuior.In homines inconſtantes dicitur.aliud,Tanquam ſuber. De his qui diſſimulare aut mergi aduerſis fortunæ procellis neſciunt.Apud Pindarum ὡς φέλλος dicitur,quod ſolum nõ ipſum mergitur,verumetiam alijs alligatum ſidere non ſinat. Suberis autem cortex tritus , & ex aqua potus , ſanguinem fluentem ex vtraque parte ſiſtit , quod etiam teſtatur Serenus:

Sed quacunq; fluit, vis immoderata cruoris,
Subereus cortex, calidis potatur in vndis,
Antè minutatim ſtudio vincente terendus.

Cinis enim ex vino calido potus , ſanguinem excreantibus magnoperè prodeſt.Paulus Ægineta ait,cinerem ex ſubere,quæ in vinorum cadis inſeruierit,in ſiccandis vehementiſſimum fore, & ad inteſtinorum tormina,in medicinis miſceri.Arcades autore Theophraſto,phellodryn arborem vocant,quæ mediæ inter ilicem ac robur naturæ ſit. Folio ambabus perſimili,maiori quàm ilicis, minori quàm quercui, fructu minimo. Lignum,quàm ilicis,candidius, quàm robori fuluius. Ilignea materies du-

rior,ſed ſolutior,ſpecioſiorq; eius medulla. Plinius hæc omnia ſuberi attribuit. φέλλος enim,vt ſupra dixi, ſuberem denotat & fructus φελλόδρυος dicitur,quæ ſi ex etymi ſignificatione interpretari velimus,phellodryn arborem,inter ſuberem & quercum dicemus,verùm ex magna harum arborum affinitate maximè ilicis foliorum cum ſubere, & harum fructus cum quercu aut robore hæc euenire arbitror.

De fago. CAP. XIX.

AGVS Græcè φηγός, vt M.Varro libro primo de gente Romana exiſtimauit, citante Soſipatro. Seruius autē ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, quod eſt comedere, dici voluit. Loco enim literæ φ, priſci Latini F, libenter ponebant. Ex qua conſuetudine, hodie quoq; in aliquot vocibus, quas à Græcis mutuati ſumus,loco φ, F, ſubiungimus, vt in fuga,fama, fagus. Dioſcorides autem quercus generi aſſignauit. Craſſo caudice eſt, in orbem comoſa,tenue ei folium,ac leuiſſimum,celerrimè flaueſcens, populi ſimile, ſupernè plerunq; media parte paruam, ac viridem baccam, cacumine aculeatam gignens. Duo eius genera quidam poſuerunt, de altero infra. Fagi glans nucleis non abſimilis,figura trigonali,cute includitur,& calyculo echinato, non, vt in caſtanea, hiſpido, blanda quidem. Dulciſſima eſt,ac muribus gratiſſima,ideò eius animalis vna prouentus. Glires quoque ſaginat. Turdis item expetitur. Suem hilarem facit,atq; eius carnem coctilem,leuemq;,& ſtomacho vtilem.Reperitur tamen in quodam fagi genere, atteſtante Theophraſto amara. Faginæ glandis cinis calculis illinitur,item contra alopecias cum melle.Folia in gingiuarum,labiorumq; vitijs manducantur. Tuſa verò & trita tumoribus proſunt, & corporis infirmas partes corroborant. Vipera fagi ramulo tacta confeſtim obſtupeſcit,vt Plutarchus in primo Sympoſiorum ait.

De ſciſſima. CAP. XX.

AGI genus alterum, quod Græcis ὀξύα dicitur. Lydi myſon vocant, noſtri ſciſſimam, quod in laminas ſectilis ſit. Theophraſtus autem inter pinorum genera poſuit, & abieti æquiparari. Erecta enim eſt, enodis, leuis, craſſitudine procera, glabro cortice, folio craſſo, quàm pyri longiore,bifido,atq; in extremitatibus aculeato.Glandifera minimè eſt.Nam Macedones eam nunquam florere arbitrantur.Ligno colorato,robuſto, ac neruoſo, radice non multa, nec altius agente. Nonnullos huic vires, quas alij quercui,aſſignaſſe legi.

De Galla,& eius generibus. CAP. XXI.

VPRA de arboribus glandiferis,quas gallam ferre diximus: reliquum eſt, vt de ipſa diſſeramus. Græcè κηκὶς. Fructus notiſſimus, inæquali ſuperficie ſalebroſus. Alternis tantùm naſcitur annis, ſole de Geminis exeunte. Theophraſtus verò & albam & nigram

in Mar

in Martij exitu. Noctu ſemper vniuerſa erumpit, creſcitq́; vno die candidior: quòd ſi ab æſtu excipiatur, protinus areſcit, vt vltrà ad iuſtam magnitudinem grandeſcere valeat minimè, atq; intra fabæ magnitudinem ſubſiſtit. Gallæ pauciora genera Plinius facit, albam, ſcilicet, & nigram, maiorem ac minorem, ſolidam & perforatam, vt omnia hæc, duo genera compræhendant. Dioſcorides verò & Galenus duo item genera poſuerunt, quorum alterum ὀμφακῖτις dicitur, non vtiq; vt per hanc vocem immaturam ſignificare voluerint, quod multi apud eundem interpretati ſunt. Exigua hæc, nodoſa, ac ſolida, nulloq́; foramine peruia. Alia enim glabra, leuis, ac perforata. Hanc Galenus ruſticos ὀνοκιδᾶν vocare ſcribit, quaſi aſininam magnam, fungoſam, & minùs efficacem. Forſitan Plinio eſt, quæ nigra dicitur: diutius enim viret, creſcitq́; ad mali amplitudinem. Hemeris optimam fert, corijs perficiendis vtilem. Æſculi ſiue latifolij huic ſimilis, niſi quòd leuior ſit, & minùs probata.

De gallarum virtute. CAP. XXII.

GALLARVM vim medici per genera diſtinxere. In plurimis tamen æquales ſortiuntur vires. præferunt omphacitim, maximè Commagenam. In tertio autem abſceſſu deſiccat, in ſecundo verò refrigerat. Alterum verò genus deſiccat etiam, verùm non vſqueadeò efficacius, atq; eò minùs, quò minùs acerbæ qualitatis particeps eſt. Illa enim plurimum terrenæ ſubſtantiæ habet. Fluxiones repellit, cogitq́;, & imbecillas partes contrahit, atq; omnibus fluidis morbis ſtrenuè reſiſtit. Hæc autem cocta, poſteà contuſa, & appoſita, inter cataplaſmata, quæ ad ſedis phlegmonas, & procidentia, fieri ſolent, annumeratur. At ſi mediocri adſtrictione opus ſit, in aqua tunc decoquenda : vbi autem vehementiori, in vino. Quod ſi adſtrictionem augere oportuerit, vino auſteriuſculo vtendum erit. Carbonibus enim cremata, vſq; dum igne flagret, & candeat, & vino poſteà, aut aceto, vel etiam muria arida, reſtincta, ſanguinem ſiſtit. Ab vſtione enim, caliditatem & acrimoniam acquirunt, & tenuioris tũc ſubſtantiæ ſunt, propterea maiore exſiccandi vi pollere oportet. Galla, vt Celſus ait, corpus exedit. Tritæ ambæ carnium excreſcentias tollunt, proſuntq́; gingiuarum diſtillationibus & vuæ ac oris exulcerationi. Capillos denigrat aqua, acetóve macerata. Illita autem paronychijs ex melle & vnguibus ſcabris, pterygijs, vlceribus manantibus, condylomatis, vulneribus, quæ phagedæna vocantur. In vino autem decoctæ, auribus inſtillantur. Aduerſus eruptiones & panos, cum aceto. Immaturæ verò cum aceto lienem conſumunt. Decoctum autem contra procidentes vuluas, & menſes fotu efficax, & his, quibus inſidere expedit. Nucleus vtriuſque gallæ medius, commanducatus, vt voluit Plinius, dentium cauis inditus, dolores eorum ſedat, vt Dioſcoridi placuit. Item ambuſta & intertrigines. Obſonijs vtiles. Nam ad hanc rem, vel miſtæ, vel integræ, in aqua percoqui debent, in qua nihil excoquendum quod in ipſis conferat. Luci-

lius, vt Festus Pompeius attestatur, cùm gallam fore bibendam pronuntiabat, aut ventris rugas conducendas præmonebat, vtendum parsimonia fore, & ventrem coarctandum, nec gulæ indulgendum.

De visco. CAP. XXII.

INTER frutices de visco differere par erat, nisi quòd solum eius ingenita natura, atq; eius indiuidua societate, solius arboris comes sit, in qua perpetuum constituerit domicilium. Satum verò omnino non nascitur, nec nisi per auium aluum redditur, maximè autem palumborum & turdorũ. Athenæus autem vnum auium genus esse scribit, cuius fimo generetur, œnadem appellat, quam nonnulli apud Aristotelem vinaginem interpretantur. Ipse autem turdum existimauerim. Nam hæc auis vinearum maximè accola est. Propterea Plautus propter glutinum, quod ex eo fit, mortem sibi creare dicit, his verbis:

Ipsa sibi auis mortem creat.

Adagialiter autem in eos dicitur, qui sibijpsis extremi exitij causam præbent. In quercu autem, robore, ilice, pruno syluestri, amygdalo, terebintho, necnõ alijs arboribus adnasci pleriq;, autore Plinio, arbitrantur. Dioscorides enim addit & in malis, pyrisq;. In mespilo autem natum conspexi, & in cotoneo, & aronio. In Gallia enim in omnibus ferè arboribus nascitur. Altitudo eius non excedit cubitum. Fruticosi generis est, semper virens, buxi folio, verùm crassiori. In visco autem discrimen adijciunt, vt Theophrastus, in his, quæ folia admittunt, & quæ decidunt: contrà quibus adhærent, & externa sunt fronde. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. Visci tria genera regiones animaduerterunt. Nam in abiete ac larice, stelim Eubœa, hyphear Arcadia, non viscum nominat. In omni autem arbore, ilice excepta & quercu differentiam facit, odor & virus, foliumq; non iucundi odoris. In vtroq; verò visco amarum & lentum. Optimum recens, quodq; leuissimum est, extra fuluum, intus porraceum, in quo nil asperum aut furfurosum occurrit. E robore autem præcipuum. Quidam commanducantes acinos, corticem expuunt, alij acinos contundunt, pòst lauant, dein in aqua decoquunt. Græci ἰξὸν vocant. à recentioribus enim, lignum sanctæ crucis. Sunt autem, qui aureum illum ramum, quem Æneas apud Maronem, ex Sibyllæ præcepto ex ilice decerpsit, & ad inferos detulit, viscum fuisse existiment, & omnia ex Druydum sacris desumpta fuisse. Sed iam Vergilium audiamus,

Æen. 6. *Accipe quæ peragenda prius: Latet arbore opaca*
Aureus & folijs, & lenta vimine ramus,
Iunoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non antè datur telluris operta subire,
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus. Et pòst;
Discolor vnde auri per ramos aura refulsit,

Quale solet sylvis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos:
Et croceo fœtu teretes circundare truncos
Talis erat species auri frondentis opaca Ilice.-

De visci natura, & vi, & qualiter fiat glutinum, capiundis auibus aptum, quod etiam viscum dicitur.

CAP. XXIII.

ISCVM aëriæ & aquosæ substantiæ est, exiguum terrenæ habet, multum acrimoniæ: siquidem ex alto, valenter humores, non tam tenues quàm crasßiores extrahit, diffundit, digerit: Ex eo medicamentorum genere est, quod admodũ non protinus excalfaciat: Nam & tempus requirit. Tubercula, panos, cæterasq; collectiones, ad maturitatem perducit. Cum cera verò & resina pari pondere, epinyctidas, in splenio impositum. Quidam galbanum adiiciunt, eorum singulorum pondere, eoq; modo ad vlcera vtuntur. Ait Dioscorides cum thure, vetera vlcera, suppurationesq;, quas cacoëthas vocãt, emollire. Cum calce verò gagaléve aut asio lapide decoctum, ac mox impositum, lienem absumit. Vnguium scabritias expellit, cum trito auripigmento, vel sandaracha illitum: vel, vt Plinius voluit, si septenis diebus soluantur, nitroq; colluantur. Mistum enim cum calce & vini fæce, vires acquirit, ac auget. Vlcera commanducatu, impositúq; efficacisßimè sanari, quidam arbitrantur. Aduersus epilepsiam, apoplexiam, & paralysim mederi, si amuletum ex hoc in collo nusquam non circunferant, & fœminarum conceptum adiuuare, si omnia secum habeant. Scio & ad hoc orbiculos ex ligno multos detulisse. Quidam ad religionem referentes efficacius fieri putant, si prima luna, sine ferro, & si terram non attigerit, ex arbore collectum sit. Alij puluerisant, & è vino pocillant. Ex eo enim, quod in aronio nascitur, ad arquatos mederi, quosdam prosperius sciui. Glutinum ex acinis, ligandis auium pennis, idoneum fit: magnum quidem, venatoribus instrumentum ex Plinio hoc modo: Colliguntur acini, meßium tempore immaturi. Nam si accessere imbres, amplitudine quidem ipsa augentur, visco verò marcescunt, deinde siccantur, & aridi tunduntur, & aqua conditi putrescunt, duodenis ferè diebus, vnumq́ue hoc rerum, putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluente rursus malleo tusi, amißis corticibus, interius lentescunt, quo postea cùm vti voluerint, iuglãdis oleo subigunt, & prætenues virgulas, secundum auium, quas capere desiderauerint, robur, illinunt. Fit alio modo, vt in aquifolio dicetur, vt cuiquam plantæ, naturæ dos propria relinquatur.

Præfat

Præfatio libri vigeſimiſeptimi.

LANDIFERAS *arbores pòſt ſyluas & nemora deſcripſimus, quod illæ potiſsimum ſyluarum incolæſint, nec alibi lætius naſcuntur, vt ſolæ per ſe ingentes occupent ſyluas, nec latiores ex alia ſola arbore inuentæ ſunt. Vix enim ſua firmitate, ſua magnitudine, ſuo item longæuo ſenio cæterarum conſortium admittunt, propter quod etiam alijs citius emorientibus, non eadem facies, non idem denique honor, viſitur & permanet, neque idem, diſſentientibus ex diuerſis generibus natura, ſimilis amor & ſocietas eſſe poteſt. Pòſt has verò meritò piniferæ ſequi debent, vtpote quæ æui propinquitate & generis & ſocietate poſt glandiferas ampla loca veſtiant. Raró enim cum alijs ſiue domeſticis ſiue ſyluestribus coëunt. Nec inter illarum genera quæ multa ſunt maior refertur affinitas. Vſqueadeò arcta, vt aliud genus ab altero vix facie diſsimiles cernantur, tam ſimillimo caudice, fronde, flore ac fructu ſunt, nec niſi ab his qui eas magno ſtudio, & frequenti conuerſatione coluerint. Sed de illarum autem differentia ſuprà nonnulla dixi. Inferius verò prolixius in ſuo quoque genere dicemus.*

HORT

HORTORVM LIBER VIGESIMVSSEPTIMVS.

De terebintho, et prouerbio, Terebintho stultior.

CAPVT I.

TEREBINTHVS Græcè τέρμινθος, circa Idam Troadis, necnon in Macedonia breuis, atq; contorta arbor est. At in Syriæ Damasco magna, spatiosaq; visitur. Talis autem ex Theophrasto huius imago est: Folia ex vno pediculo densa habet, eo, vti in sorbo modo digesta, vnicum in summo exit, parem numerum conturbans: angulosa & minora quàm in sorbo. Laurinis per ambitum similiora, lentore abundantia, & vt fructus oleosa. Flos racemosus, oliuæ modo, sed colore rubens. Fructus verò faba non grandior, tactu resinosus, cum vite maturescens. A similitudine eius terebinthas dicitur, pustula rotunda, siue cutis excrescentia, ex nigro virescens. Oribasius phymatis speciem esse asserit. Quod subiacet, desquamato simili apparet. Pus enim, vbi scalpello diuiseris, depræhenditur. Fœminarum altera fructum quàm primùm rufum edit, lentis magnitudine, qui non maturescit. Altera primò herbaceum, demum rubentem, postremò cum vua maturescentem, ac nigrescentem, fabæ magnitudine, interim maiorem, resinosum, odore iucundiorem. Quandiu verò immaturus est, in aqua ferè supernatat, niger autem sidit. Fert lentorem resinosum, qui è cortice erumpit, non tamen hinc resina colligitur, sed ex materie. Producit etiam folliculos, nucibus persimiles, inanes, vt vlmis. In quibus bestiolæ culicibus non dissimiles innascuntur. Fructus, folia, & cortex quamuis adstringant, in secundo tamen ordine calefaciunt, priuatim verò fructus. Vbi autem inaruerit, ad tertium accedit, vnde vrinam mouet, & lieni confert. Est enim adeò calidus, vt mandentibus, eius caliditas protinus percipiatur. Reliqua verò etiamnũ humida in primo, accita in secundo excalfacientium. Ad eadem omnia, ad quæ lentiscus conueniunt. Folia item, & radix, collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum iuuat. Semen autem in capitis dolore, ex vino bibitur, & contra vrinæ difficultatem Ventrem leniter emollit, & venerem excitat. Fructus vsui est, verùm stomacho aduersatur. Contra phalangiorum ictus, vtiliter in vino sumitur. Oleum autem è terebintho fieri Plinius scribit. Commune prouerbium est, Terebintho

stultior,

ſtultior,quòd hæc arbos latè ramos porrigat. In ſtupidum,ſibiq; placentem dicitur. Qui verò malunt terebinthum fatuam dici, vt recentium nonnulli,quòd fœminarum alterum genus maſculam ſuperet, aut quòd & ſi radices validas habeat, materiam tamen lentam, parùm probè ſentiunt, quum & huiuſmodi plures arbores fatuæ cenſerentur, & omnes quarum fœmineum genus ferax,ſterili maſculino eſt:plures item radices habent,quarum tamen materies leuis eſt.

De cupreſſu,& cypariſsijs. CAP. II.

CVPRESSVS, Græcè κυπάρισσος, ἀπὸ τοῦ κύειν παρίσους τοὺς ἀκρέμονας. Id eſt, à partu parilium ramorum, inquit Didymus,quæ vox etiam apud Latinos recepta eſt.Verg.

Aen.3. *Aëriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi.* Martialis:

Lib.Epigr.12. *Daphnonas, platanos, ac aërias cypariſſos.*

Cypariſſiæ etiam Feſto Pompeio, ignes prodigioſi ſunt, acies quædam igneæ,quæ noctu apparere ſolent, à cupreſſorum ſimilitudine. A poëtis verò Græcis κονοιδεῖς etiam dicuntur, quoniam hæ arbores in acumen tollantur. Didymus cupreſſos duplici nomine vocari ſolitas memoriæ prodidit,cypariſſos videlicet & charites. Hoc vltimum propter Charites Eteoclis filias, quæ dum tripudio ad Dearum æmulationem ſubſiliunt, extra choream euolutæ, in puteum delapſæ. Quod dolens Dea Tellus in virides plantas conuertit, ipſarum iucunditatem mortalibus inducens. Arbor verò longo & recto caudice attollitur, fructu ſuperuacua. Quare Athenienſis Phocion dicere ſolitus fuerat, Leoſthenis ſermones, cupreſſis fore ſimiles: quæ etſi pulchræ, ſublimesq; ſint, nullum tamen fructum ferant. Folio pini,carnoſo,& amaro,odore violenta, ac ne vmbra quidem grata. Baccis torua. Semen ei exiguum, quod in galbulis continetur (pilæ ſunt cupreſſorum) pilulæ etiam & coni vocantur, tam Græcis,quàm Latinis: vnde Vergilio coniferæ,& nuces quoq; dicuntur. Cùm verò matureſcunt,dehiſcunt,tunc ſemina efflantur,& euolant,magis quàm decidant,ideoq; collectu difficilia. De hac enim arbore verboſius,quàm de omnibus alijs M.Cato diſſeruit.Cupreſſus refrigerat,& adſtringit.Ea verò diſcutit,Celſo autore,quæ in corporis aliqua parte coierint,raſura etiam eius ſerpentes fugat: potus cum aqua ſomnum conciliat. Galbuli & turiones (inquiente Paulo Ægineta)ſiccandi viribus pollent, calore nullo conſpicuo, quamobrem in duris corporibus, magna vulnera conglutinant. In flaccidis ac putridis vlceribus, fixas in alto humiditates,citra noxam depaſcuntur,inteſtinorumq; ramicibus opitulantur. Quare compertam vim exſiccandi, abſq; inſigni acrimonia aut caliditate habere,veluti & guſtus indicat. Apparet enim in ea laus quædam acrimoniæ, verùm plurima amaritudo, multum etiam plus acerbitatis, quæ ex plantæ acrimonia & caliditate,tanta,quanta opus eſt. Eam in altum deducere, vt mordacitate, & caliditate corpora afficiat. Pilulæ eius ex vino tuſæ, contra dyſenteriam, alui fluxionem, tuſſim orthopnœam, & ſanguinis excreationes, bibuntur. Earum verò decoctum, idem poteſt.

ſeſt. Tuſæ etiam cum fico, duritias molliunt, nariumq; polypis medentur. In aceto enim decoctæ, & cum lupinis tritæ, ſcabros eijciunt vngues, herniasq; inteſtinorum prolapſu erumpentes compeſcunt. Aduerſus ſerpentium ictus ſumuntur. Cum ſemine verò tuſis ſuccus exprimitur, qui admiſto oleo, caliginem oculorum aufert: tumores diſcutit, & cum fermento ſtrumas. Eadem præſtant & folia, quæ ſerpentium ictibus imponi Plinius ſcribit, ac capiti cum polenta, ſi à ſole doleat. Eadem enim cum duabus panis mollis partibus conciſa, & vino Amineo ſubacta, pedum & neruorum ſudores ſedant. Trita verò, & impoſita, vulnera conglutinant, ſanguinem ſiſtunt. Ex aceto enim conciſa, capillum denigrant. Quod etiam teſtatur Serenus his verſibus:

Quos pudet ætatis longæ, quos ſancta ſenectus
Offendit, cupiunt proprios abſcondere & equos,
Et nigrum crinem ſucco ſimulare doloſo:
His prodeſt acri contrita cupreſſus aceto.

Illinitur etiam per ſe, aut cum polenta ſacris ignibus, carbunculis, & vulneribus, quæ ſerpunt, atq; oculorum inflammationibus, tanquam citra excalfactionem, humiditatem, quæ eos morbos faciat. Cum cerato enim miſta, & impoſita, ſtomachum corroborat. Pilulæ autem cum ſuæ arboris coma incenſæ, culices abigere creduntur. Radix enim cum folijs tuſa, potaq;, menſes cit, & ſcorpionum morſibus aduerſatur. Cupreſſus reſinam liquidam effundit, quæ in eclegmate & per ſe etiam tuſsi veteri, auxilio magnoperè eſt. Fit ex ea oleum, quod effectus eoſdem habet, quos myrteum. Vinum etiam fit, myrtitæ viribus æquale. Vbi verò vligo, aliáve peſtis ſegetẽ enecat, cupreſsi folia ſpargi & inarari, autore Columella, conuenit. Aduerſus ouium mentiliginem, quam paſtores oſtiginem vocāt, cupreſsi trita folia, & aquæ miſta, ſi his os & palatum perluatur. Pilulis in aqua decoctis, equorum pedes, contra illorum mollitiem fouentur.

De cupreßis iuxta Alcmæonis ſepulcrum, et Cypariſsi fabula, et adagio, Cupreſſum ſimulas. CAP. III.

ALCMÆON vel, vt alijs placet, Alcmæus, Amphiarai filius fuit. Is autem à Temeno & Axione Phlegei filijs interemptus, in Arcadia apud Pſophidem ſepultus, circa cuius tumulum pulcherrimæ ac tantæ proceritatis cupreſsi agnatæ ſunt, vt propinquum montem adumbrarent. Indigenæ Alcmæoni ſacras exiſtimant: quæ ab his παρθένοι dictæ, propterea eas non excidebant. Cypariſſus puer ſpecioſus, vt ait Placidus, Telephi filius, dum venaretur, in amorem ſui Apollinem compulit, à quo mirum in modum adamatus. In Chio inſula, vt ſcribit Probus, ceruum habuit pulcherrimum, ac manſuetiſsimum, quo ab Apolline donatus, quem enixè dilexit. Alij dicunt Nymphis ſacrum. Per ſyluas verò errans, & laſſus, ſub arbore, & in herba obdormiuit: ſtrepitu autem à ſomno excitatus, alonge ceruum vidit: & ſylueſtrem credens, iaculo imprudens traiecit. Quod vbi agnouit, tanto affectus eſt dolore, vt nec Phœbi conſolatione, nec

medicinæ viribus ab huiuſcemodi luctu ac planctu retrahi potuerit, vt cibo etiam & potu abſtinuerit. Sed illud tandem ſupremum munus à Deo petijt, vt omni tempore ei ſemper flere liceret. Itaq; Apollo eius miſertus, in arborem ſui nominis conuertit, ex qua lacryma deflueret. Sic enim apud Ouidium in decimo Metamorphoſeos Apollo ait:

- Triſtisq́ Deus, Lugebere nobis,
Lugebisq́ alios, aderisq́ dolentibus, inquit.

Aliter Seruius in primo Georgicorum: Ab Syluano Deo amatus, cuius ceruam inſcius occidit, vt præ dolore puer poſteà contabuerit: verùm ab amatore Deo, in arborem ſui nominis conuerſus: quam hic pro ſolatio portare dicitur: Vergilius:

Et teneram ab radice ferens Syluane cupreſſum.

Adagium eſt, Cupreſſum ſimulas: vel, Cupreſſum ſcis ſimulare. In eum enim quadrat, qui relicta ad rem materia, in aliam importunè tranſgreditur. A malo ſcilicet pictore ortum, ſcribente Porphyrione, qui nil aliud, quàm cupreſſum, adfabre ſciret depingere. Ab eo autem naufragus quidam petijt, fatum ſuum in tabella exprimi. Ille autem interrogauit num vellet aliquid ex cupreſſo adpingi? ad quod alludit Horatius in Arte:

- Et fortaſſe cupreſſum
Scis ſimulare. quid hoc? ſi fractis enatat expes
Nauibus, ære dato, qui pingitur.

De pino, ſtrobilo, & pinaſtro, & Sinide latrone.

CAP. IIII.

GRÆCI pineam nucem κῶνον vocant, à cuius forma, terræ vmbra mathematicis conum dicitur, quidam cocalon. Ab his quandoque ϛρόβιλος dicitur: vnde illud ξανθοὶ μυελοὶ ἐκ ϛροβίλων. Plinius tamen ſtrobilon ponit, per Italiæ oram naſcens, pinaſtro perſimile, quod à natalium cognatione, ſic vocatum ait. Succinctius hoc, graciliusq́;, & ſine reſina. Galenus prætereà ſtrobilinam reſinam à pinea diſtinxit. Nux pinea etiam κωνάρια à Simeone Sethio dicitur. Alij conon nucleum tantùm vocãt, & ipſos conos oſtracidas, vt inquit Athenæus. Cæteras nuces omnes magnitudine ſuperat, fructus quidem lignoſus, frequenti nucamento, in turbinatam effigiem compactus, altiſſimè ſuſpenſus. Intus exiles nucleos lacunis includit, ſingulis toris veſtitos, alia ferruginis tunica, mira Naturæ cura, vt molliter ſemina ſua, & genitum fœtus collocet, & enutriat. Hos autem alij πυρηνὰς & πιτυΐδας vocant. Nunc arborem, & eius reliquas partes proſequamur. Arbor procera, vecte enim ſolicitata, cubitis octo longiorem fieri Theophraſtus ait: qua verò ratione id fiat, neque ab eo, neq; ab alio didici, niſi hoc inſtrumento radicibus via aperiatur. Vnico caudice, atq; recto conſurgit. Folio denſo, plurimo, longo, mucronato, pinato, vt ab ipſo arbor ipſa nomen acceperit. Albertus foliorum acumen antiquitus pinum vocari ſcribit, capillamento etiam prætenui & pingui. Duplex pinorum genus, vnum vrbanum, alterum ſylueſtre, quod

pinaſter

pinaſter dicitur, mira altitudine, & à medio ramoſum, ſicuti in vertice pinus. Pinaſtri item duo genera Theophraſtus poſuit: quæ ſolum ipſe diſtinxit,ex his,qui in Troade,& in ipſa Ida naſcerentur,vt vnum à monte Idæum, & montanum vocauerit, aliud maritimum. Idæa verò pinus folio tenuiore,& imbecilli,ramoſior hæc,rectiorq́;,ac celſior,& craſſior, cui etiam nux oblongior, viridiorq́;, atq; etiam minor, tanquam ſylueſtrior, & dehiſcens. Maritima autem cortice læuiori, nuce rotundiore, breuioriq́;, & minùs dehiſcente. Lignum ei validius. Macedones quoddam pini genus ſterile dicunt. Pinus exciſa, nullam ſobolem poſteà remittit,quòd prorſus emoriatur.Sunt etenim eius naturæ.Quare Crœſus Lydus,atteſtante Herodoto, Lampſacenis præcepit,vt Miltiadem, quem illi,diſpoſitis inſidijs,viuum exceperant, miſſum facerent, alioqui ſe illos in pini morem extriturum. Quod intelligentes Lampſaceni, Miltiadem remiſerunt.Vnde adagium natum vt exteri dicantur pini modo.Nucum pinearum Plinius quatuor genera poſuit: durum,quod eſt vulgare: alterum, tenerum digitis fragili putamine, ideoq́; auium furto in arbore expoſitum,Tarentinum vocant,quod Sabini hac voce molle denotabant. Tertium è picea ſatiua nucleorum cute, verius quàm putamine, adeò molli,vt ſimul mandatur.Plinius ſapineum vocat.Quartum pityidas vocant. Pinus autem prodeſſe omnibus his creditur, quæ ſub ea ſeruntur. Locus verò in Iſthmi initio pinis conſitus fuit, in quo Sinis Latro, quos pugna ſuperaſſet, vicinarum pinorum cimis in terram deorſum flexis adalligabat, quas poſteà ſubitò in aërem ſurſum efferri permittebat, vt vnaquæq; arbor ſibi annexum membrum ſecum traheret, ideò pityocampta dictus,quomodo & ipſe à Theſeo,vt ſua arte periret, diſcerptus eſt. Hæc in Corinthiacis Pauſanias, quo autore, ibi pinorum nemus in ordinem conſitus fuit.

De pinorum vi. CAP. V.

VIM pini arboris enucleantes, ab eius fructu incipiemus, quum in eo præcipua ampliorq́;,quàm in cæteris eius partibus inſit.Viridis enim amaritudinem quampiam,& acrimoniam, cum aquoſa humiditate habet: proinde ad ſuppurationes & pectoris ac pulmonis faciles excreatus,quando hoc illud expedit, accommodatus. Eſculentis verò exquiſitus, aqua prius, vt acrimoniam exuat, maceratur. Temperatior enim tunc redditur, roſionis expers. Concoctu difficilis, vnguine ſuo, opplens & obſtruens:craſſioris etiam ſucci eſt: aſperitates tamen lenit. Quidam enim in ſecundo calidum dicunt, ſiccum autem in primo. Caput grauat, bonum ſanguinem gignit. Vim ad ſemen genitale addit. Acredini, quæ in ventriculo,aut in renibus fit,& his,qui ad tremorem procliues ſunt,prodeſt. Stomacho idoneum Celſus ſcribit. Cum paſſo autem, vel ſemine cucumeris poti,vrinam cient. Item ad veſicæ & renum vlcera.Tuſſi verò & pectori cum melle ſumptus, vtilis. Integer ab arbore decerptus, &, vt Plinius expreſſit, vt reſinam habeat, leniter contuſus, & in paſſo deco-

ctus, vetuſtis tuſſibus, & tabi, quam phthiſim vocant, ac ſanguinis excreationi, ita ſi quotidie ex eo decocto trini cyathi ſumantur. Purgati nuclei ſumpti ſitim ſedant. Cum portulacæ verò ſucco, deſumpti, ſtomachi vehementiores roſiones leniunt, corruptosq; humores obtundunt. Ex aqua poti, aut vino, vel paſſo, vel balanorum decocto, bilem pellunt. His autem, qui ſalamandram hauſerint, cum triſaginis decocto, auxilio ſunt. Fauces exaſperare videntur, & tuſſim. Nonnulli (inquit Columella) antequam pecus mamillis inducant, virides pineas nuces in mulctram demittunt, & mox ſuper eas mulgent: nec ſeparant, niſi cùm tranſmiſerint in formas coactam materiam. Ipſos quidem virides conterunt nucleos, & lacti permiſcent, atq; ita congelant. Folia acriora ſunt, trita & illita inflammationes liniunt, vulneraq; ipſa ab inflammatione vindicant. Hepathicis drachmæ pondere, cum aqua mulſa, vtiliter bibuntur. Ex pinu verò rudicula, acoporum paſſorumq; compoſitionibus idonea fit. Pini cortex adſtringit. Tritus verò & illitus intertriginibus, & vlceribus ſummam cutem occupantibus, & ambuſtis, cum thuris manna & argenti ſpuma. Cum ſutorio verò atramento tritus, quæ ſerpunt, cohibet. Vlcera in teneris corporibus, cum cerato & myrcheo oleo ad cicatricem perducunt. Decoctus enim contra tormina datur. Suffitu partum & ſecundas eijcit. Potus autem aluum ſiſtit, & vrinam cit. Materies minutatim conciſa, & in aceto decocta, vt hoc decocta dentes colluantur, ad ſedandum dolorem valet. Ex materie verò cremata ad librarij atramenti confectionem, fuligo excipitur, quæ honeſtandis palpebris efficaciſſimè imponitur. Græci καλλιβλέφαρα appellant, vt colorem mentiantur. Eroſis etiam oculorum angulis, & collacrymantibus prodeſt, & calloſis glabrisq; genis. In melle decoctos nucleos Taurini, aquicellas vocant. Fit è pineis nucibus vinum, quod Græci ſtrobiliten vocitant, nucibus recentibus fractis & in muſto maceratis, & poſteà expreſſis. Eaſdem cum reſinato vino vires habet. Quod ſi quiſpiam nuces pineas in muſto decoxerit, id potum egregiè ijs, qui tabitudine conficiuntur, prodeſt.

De picea, & Pitys fabula. CAP. VI.

PICEA, Græcè πεύκη. Poëtæ etiam βλωθρὴν appellant. Folia breui ſeta, ac craſſiore, dura ceu cupreſſis, inſecta pectinum modo, & pungentia. Rami ſtatim à radice modici velut brachia lateribus inhærent. Nucleos habet minimos, nigrosq;, & totis panniculis minoribus, gracilioribusq;: quare Græci phthirophon, quaſi pediculiferã & tineoſam vocant. Theophraſtus autem piceam à pinu hoc modo differre memoriæ mandauit. In qua differentia Plinium ſcire oportet, larici tribuiſſe, quæ ille pinui. Eſt autem picea pino breuior, minusq; recta, folio rariore, ſicciore, ac tenuiore, & algentiore, ni totum horridior appareat. Conum prætereà magis algentem, minoremq;, nucleos reſina perfuſos. Pinus autem vſtis radicibus minimè repullulat: contrà picea, quod contingit in Leſbo inſula,

ſula,montis Pyrrhæi incenſo nemore,qui piceis ſcatebat. Arbor quidem feralis,& funebri indicio ad fores expoſita,& rogis virens. Arcades enim piceam ſterilem dicunt, apud quos tamen rara, verùm frequens circa Elin, vt ait Theophraſtus. Nuces, ſicut in pino, pityides dicuntur. Dioſcorides piceæ vim cum pino confundit.Alij tamen ſeparatim de ea pertractant, & ſi communes quaſdam cum pinu vires habeat. De quibus ſpeciatim dicendum arbitror. Fructus autem mıſtam vim obtinent, adſtringentem, & acrimoniam cum amaritate poſſidentem, quamobrem thoracis, pulmonisq; abſceſſibus conferunt. Folia humidiora ſunt, quibus vis quædam vulnerum glutinandorum ineſt. Et quamuis in fructu ſimilis facultas ſit, validior tamen tum in folijs, tum in cortice, adeò vt decoctum nil probè efficere poſſit:verùm moleſtiam quandam ad mordacitatem habent. Cortex eximiam adſtringendi vim poſſidet, qua intertrigines belliſſimè ſanat, & ambuſta illitus perſanat, & ad cicatricem perducit. Fuligo autem ad pilos ſuperciliorum fluentes accommodata: ad oculorum eroſos angulos,lippientesq;, ac lacrymantes oculos. Pytis, vt Græci fabulantur, puella perquam formoſa fuit, quam perditè Pan Deus adamauit: hanc quoq; Boreas: vtriq; enim adducta Pani adhæſit, quare zelotypia ſtimulatus, & concitatus Boreas, Pytim in ſaxa impellens, neci dedit. Cuius vicem Tellus Dea condolens, in ſui nominis arborem commutauit: mutatoq; vitæ genere, apud eos permanſit. Pàna enim ramo virenti coronat, lugetq; immeritum facinus, collacrymans arbor,quòd Boreas maligno ſpiritu impulerit.

De abiete. CAP. VII.

PLINIVS libro duodecimo cuiuſdam generis abietis meminit,quod elate vocatur. Alijs palma dicitur,alijs ſpathe. Pingui lacryma,quæ ad vnguenta addatur.Vbi verò abietem cum palma confudiſſe videtur.Dicta eſt autem abies, quòd in cœlum abeat: vt hac ratione Græcè etiam elate dicta, ab ἐλάω quod eſt impello, prolongo. Nam in faſtigium aſſurgit, vt omnium reſinam ferentium ampliſſima ſit. Creſcit primùm quoad liberiore ſole fruatur,neq; interim craſſeſcit,neq; fructificat. Tunc enim nec ramus vllus,neq; laterũ germinatio, neq; craſſities, quæ tunc omnia fathiſcunt.At vbi in iuſtam magnitudinem excreuerit,in profundum latumq; dilatatur. Itaq; totis arboris partibus excreſcit. Enodem Ouidius dicit. Forma decora. Nam ſola ramorum progerminatu, ordinem ſeruat. Quippe ramorum exortus germinationes ſequuntur: totaq; facies concamerationem imitatur, ſimilisq; Bœothorum cyathis, vt inquit Theophraſtus,conſpicitur. Statim verò à radice rami modici,velut brachia, lateribus inhærent, ſubrectaq; diuiſura, in cœlum non proni tendunt, quare intuitu hilarior. Folio pinnato, pectinum modo inſecta ac pungenti. Caudice rotundo. Arbor tota inſtar cepæ: multiplici enim cortice tunicatur,vſqueadeo denſa,vt nec niues,nec imbres tranſmittat, cuius etiam vmbra ſubditis fruticibus, tanquam nouerca ſit. Nam quæcunq;

cunq; attigerit, non dubiè id venenum est. Rigore enim naturali contenta est. Non citò ab onere flectitur, verùm sursum renititur. A pino autem differt, quòd huic rami plures, abieti verò duriores, ac flauescentes. Plures aliæ differentiæ, quæ etiam aspectu depræhenduntur. Semen pulcherrimum, circa Arcturi emersum, emergit: quo tempore Romæ mensis Septembris est. Termitem, à quo vitiatur, alit. Calefacit, siccatq; quo populus nigra. Pilulam profert, quæ nucleum continet. Hæc hyeme crescit, Vere aperitur, tota cadit, cùm folia crescere cœperint. Iuxta vitem abietem fulmine percussam, domini interitum prædicere, ex aruspicum libris quidam aiunt.

De sapino. CAP. VIII.

PLVRES vnam & eandem arborem sapinum & abietem existimauere. Plinius verò aliter, qui sapinum nil aliud esse, quàm piceam feritate paulùm mitigatam, cuius imas partes tedas vocet. Seruius autem Honoratus sapinum abietis speciem dicit. Vitruuius libro primo vno in loco, sapinum statim ab abiete seiunxit. Alij inferiorem abietis enodem partem sapineam vocauere. Sic enim abies à terra excrescit: fluuiata decorticatur. Superior pars durior & nodosa, fusterna vocatur. Arbor recto caudice, vt abies. Ramis abieti in ordinem exeuntibus, qui altum nituntur: folio etiam abietis leniter mucronato, non tamen per ordines, vt in abiete exeunt. Conis longioribus, cæteris numerosior, caudicis cortex liuet.

De tæda. CAP. IX.

SEXTVM genus arborum resinam ferentium tædam Plinius posuit, & alibi montes amare dicit. A Græcis δᾴς & δᾳδίον dicitur. Alijs verò πεύκη. Tædas etiam alia ligna vocamus, quæ picis oleíve illitu, faculæ modo, flammas emittunt. Habet autē quiddam acre, & vim concoquendi, & abstergendi: vnde aceto decocta, dentium dolori medetur, si ex eo os colluatur. Quòd si semel addideris, conferre quoq; collutio ad pituitam per os educendam. Eclegmatis quoq; ad screatus è pectore eliciendos miscetur. Folia recentia vulnera glutinant. Piceæ insuper viribus respondet, verùm moderatior. Sed vt de tæda finiamus, nonnulli Plinium hallucinatum dicunt, quòd vnum genus resinam ferentium posuerit, & tædam liquorem solum arborum resinam ferentium arbitretur.

De larice. CAP. X.

LARIX, vel larex, vt nonnullis placuit, nota est arbor municipibus, qui circa Padi ripam, & maris Adriatici litora sunt, vt Vitruuius ait. Nunc verò circa ea loca arbor tantùm conspicitur, quæ cupressi folio est, quam tamariscum incolæ vocitant. Dioscorides autem in Gallia, quæ Alpibus contermina est, gigni scribit. Huic autem eadem, quæ piceæ, facies. Folio pini,

pini, pungenti. Theophraſtum enim ſub piceæ nomine hanc compræhendiſſe, nonnulli exiſtimant, nec à picea quouiſmodo ſeparaſſe, propter eius cum ea cognationem. Aliqui à ſapino aut magis propriè ab abiete diſcernunt,quòd illarum nonnullæ altæ vt abietes, atq; inter ipſas creſcunt. Humiliores aliæ, quæ tamen longiùs ramos ſuos protendant. E genere maioris ramuſculi,tumores paruos in pupillæ formam extuberant. Hi folijs iuniperi, humilioribus tamen, ac mollioribus veſtiuntur, quæ per hyemem decidunt. Pomum fert pinus ſimile, ſed breuius. E ramis eius,panicularum modo,nucamenta veluti piceæ dependent. Seduni populi in Allobrogum Alpibus ſiti ſunt: apud eos larix multa naſcitur, vt nulla frequentior: propterea apud eos plurimo vſu eſt maximè medendi. Recentiores eius ramuſculos,per Maium effringunt, & ſtolones effodiunt, quibus in balneis vtuntur, vt hac ratione plurimis ſibi morbis opitulari credant,præſertim verò lepræ,à qua ſe tutos exiſtimant, ſi ex eius materiei cubiculis inhabitent, & lectis cubent. Corticis cinis ambuſtis & intertrigini medetur. Epotus enim aluum ſiſtit, vrinam ciet, vuluas ſuffitu corrigit. Laricis fumum ſerpentibus grauem. Lucanus hoc carmine oſtendit:

Et laricem fumoq; grauem ſerpentibus vrunt.

De taxo. CAP. XI.

TAXVM à Græcis ſmilacem vocari, Seſtius, Galenus & ſequaces,autores ſunt: caſtus etiam à Galeno. Ab aliquibus thymion.Nonnullis milos.Italorum vulgus,litera vna mutata naxum vocat. Galli iffum nuncupant. Arbor abieti perſimilis. Quare Nicander ἐλατήιδα vocat. Eam etiam Galenus approbare videtur,quæ ſit abietis genere,aut ilicis, deinde quæ in Oëta Æthiopiæ monte naſcitur.Nam etiam eodem aſpectu,eodemq; folio,ſed pinguiori. Ligno minùs viret. Dira,triſtisq;,auctu inſignis,procera, ſed non adeò vt abies, gracilisq;, alis magis ſinuata. Quæ verò in Arcadia naſcitur, inquiente Theophraſto, ligno nigro aut puniceo eſt. Quæ autem in Ida,flauo,cedroq; perſimilis,vnde vendentium fraus,pro cedro venundantium. Baccifera eſt, nullo ſucco, fructu rotundo, faba paulò maiore,rufo colore,tactu molli. Mas fructu noxius. Venenoſa arbos,vt eam Dioſcorides inter venena,quæ ipſe δηλητήρια,id eſt,lethalia, appellat. Vnde illud θανάτοιο πολυδακρύτου δότειραν, id eſt,eſt lacrymoſæ mortis datricem dicunt, vnde Latini taxica quaſi toxica dicta. Statius in Thebaidos ſexto:

- Metuendaq; ſucco Taxus.-

Quare poëtæ eam apud inferorum opaca naſci finxerunt. Seneca in Hercule furente:

Horrent opaca, fronde nigrantis comæ
Taxo imminente.-

Fingunt etiam infernales furias, ex hoc ligno faces gerere, vt autor Placidus. Vnde Statius libro octauo Thebaidos:

Necdum illum aut trunca lustrauerat obuia taxo
Eumenis. Sunt etenim in Arcadia lethales, in qua, vt ait Dioscorides, & Hispaniæ Carbonia, tam præsentis veneni, vt qui sub ea subsideant, dormiántve, aut cibum capiant, emoriantur. Quod Plutarchus in Symposij commentarijs asseruit, præsertim verò, cùm nouis floribus turgens sit. Vniuerso autem corpori frigiditatẽ facit, strangulationes etiam, celerem deniq; interitum adfert. Theophrastus etiam veterinaria, si ex ea folia manderint, mori. Attamen ruminantia nihil huiusmodi pati. Dioscorides etiam aues, quæ ex Italica taxo esitarint, nigrescere prodidit: quas item si ederint, alui profluuio corripi. In Corsica plurima nascitur, Diodoro autore, vt ex his mel collectum, amarum sit, Verg. etiam prodente:

Ecloga 9. *Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos.*

Taxi succo aliquot gentes sagittas tingũt. Plin. scribit baccis aluum resolui. Fumus eius mures enecat. Vasa etiam viatoria ex ea Gallia, vinis fuisse mortifera compertũ est. Theophrastus tamen eius fructum ab aliquibus mandi memoriæ mandauit, & illis suauem, innoxiumq; esse. Alij cohortales gallinas illo saginari tradunt. Aduersus taxũ remedia eadem sunt, quæ & ad cicutam. Claudius etiam Cæsar, Tranquillo scribente, vno edicto proposuit, nihil æquè ad viperæ morsum facere, quàm taxi succum. Rara hæc in Ida, sed in Macedonia atque Arcadia frequens, vbi abundè fructum fert. Innoxia fit, inquit Plinius, si in ea clauus æneus adigatur.

De resinis. CAP. XII.

RESINAS omnium arborum illas fundentium vno in loco dixisse lectori non vsquequaq; molestum esse debet, vt posteaquam ferè omnes eius naturæ in vno libro descripsimus, vt sequatur illarum liquor, cùm nonnulla etiam sint, quæ tum natura, tum arte omnibus communia sint. Quæ in qualibet arbore repetisse, satis fastidiosum fuisset. Loci insuper natura, & vnius ad aliam comparatione, & differentijs, vis ac illarum potestas dignoscitur, & separatur. Et vti ab etymo incipiamus, ab Hebræis nomen accepisse videtur, apud quos rez dicitur. Græci ῥητίνην vocant. Galeno enim αὐτόρρυτος, à spontaneo fluxu dicitur. Paulus vocat. Resinarum autem duo genera, vna liquida, altera sicca, vel, si mauis dicere, spissa. Fluit autem liquida è terebintho, lentisco, larice, & cupresso: maximè in Asia & Gallia, quæ Alpibus contermina est, & Syria. In hac autem etiam è palma & cedro flui Theophrastus in literas mandauit, verùm id perrarò. E pinu verò, ac picea etiam gigni, Dioscorides autor: sed non vbiq;, sed in Gallia & Thyrrhenia (antiquitus Colophon) vnde & Colophoniæ sibi nomen vendicauit. Sicca autem è pinu & picea fit. Quædam autem harum arborum, alibi liquidam, alibi siccam ferunt. Locus enim naturas mutauit, sicuti & colores etiam. Præter cæteras Colophonia fulua est, quæ, si teratur, alba fit. Alba enim est, quæ ex Arabia asportatur. Iudaica callosior, colore verò mellis Attici est. Larigna verò alia oleoso colore, alia albo est. Resina autem sic excipitur. Nonnulli enim

enim à Solis parte,binis aut ternis non minimùm vno à terra cubitis,arborem cortice exuere contenti sunt, vt plurimum bipedali hiatu : tunc enim humor è tota in vlcus confluit. Cæteri verò nec corpori parcunt, cùm hastula in fructu sit. Simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde ex alia. Fructum autem ab incisura, aliæ primo, aliæ secundo, aliæ tertio anno largiuntur. Pinus autem in hac frugalis,vt & primo,& secundo,ac tertio præbeat.Expletur enim plaga,tot annis,totidemq; colligitur,ligno non explente vulnus,quòd natura illi denegatum : cæteris enim eiusdem naturæ concessit, vt ligni cicatricem coitione obducat : quare pinus sic tot vulneribus debilitata,facilè ventorum vi prosternitur.Tunc vritur,& humor excipitur. In terebintho enim non solùm vtranq; caudicis partem sauciant,sed & ramos:verùm copiosior atq; præstantior,quæ è caudice,quàm quæ è ramis defluit. In hac etiam è radice detrahunt, tametsi ex his partibus damnetur.In Macedonia autem pinum masculam vrunt, fœminæ tantùm radices. Aliæ autem Solis contactu desudant, vt picea, & abies,quæ modicum resinæ exsudat,plurimum picea. Huiusmodi autem arbores esse, post germinationem, affirmant. Tunc enim liquoris confluuium, vberius manat. Porrò sciendum est, aliud esse resinam vri, aliud coqui. Vritur autem ad fuliginem, coquitur ad medicinæ vsum. Crudæ enim nullus in medicina vsus. Coquitur autem omnis liquida resina in vase,quod quadruplicem infundendæ resinæ mensuram capiat. Oportet enim resinæ congium vnum, in aquæ pluuiæ congijs duobus, subiectis leuioribus prunis assiduè agitando, donec odorem omnem amiserit,concoquere,& donec friabilis,stridulaq; reddatur.Cæterùm vbi refrigerata fuerit,in fictili nouo vase picato adseruatur. Quæ verò sic decocta erit, candidissima est. Prius tamen bene eliquatam percolare, quo succulenta,sordesq; secernantur. Vritur & sine aqua,primùm igne lento, deinde carbonum maior strues supponitur,& triduo cum suis noctibus, absq; intermissione, vsq; dum odoris suum virus exuerit, decoquitur. Dein,vt dictum est,reponitur. In siccis verò, vnius diei spatio decoxisse, sat erit. Hoc enim modo decocta, stillatitia vocatur. Talis verò odoratis malagmatis,& vnguentis colorandis summoperè vtilis.Alia ad crapulam temperies.Nam resinæ crudus flos,cum plurima hastula auulsus,tenui,& breui ad cribrum minuta, conciditur : deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Hoc enim expressum pingue, præcipuaq; resina fit, quæ rara, & non nisi in paucis locis, maximè subalpinæ Italiæ conueniens. Vritur etiam resina,vt suprà dictum est,atq; ex ea perinde,atque è thure fuligo excipitur. Idonea quidem ad circumlitiones, quibus palpebras dehonestamus, & colorem natiuum mentimur. Ad quod allusisse Iuuenalem credimus, dum canit:

- *Quid enim resinata iuuentus.*

Vtribus liquida portatur, dein spontè quo nunc cernitur modo, spissatur. Resina omnis oleo dissoluitur.

De resinarum differentijs. CAP. XIII.

Esinarvm differentias, tum arboris genus, tum locus ipſe, ac regio faciunt. In arborum autem genere, poſt maſtichen, de qua ſuo loco diximus, principatum obtinet terebinthina. Sunt tamen nonnulli, qui hanc illi præferant. Tenuiſſima enim eſt, & ſpiſſitudine præſtans, odore gratiſſimo: Larigna verò gracilis, liquore lentiore, qui dureſcat. Multi pòſt terebinthinam locant: qui enim eam ſumpſerint, quicquid meierint, ſuauè olet. Statim pòſt, & ferè eodem gradu, abietinam & piceam. Illa enim ob eius odorem celebrata, hæc verò plurimam reſinam fundit, pinguem, ponderoſam, & thuris modo ſuccoſam. Candida enim eſt, interueniente gemma, thuri tam ſimilis, vt miſta, viſu diſcerni non queat, vnde ſeplaſiæ fraus. Eam priuatim Aëtius πιτύϊνον φύσημα dicit, & ſiccam aridiſſimam inter omnes prædicauit. Cedri craſſior, Cupreſſi acerrima. Quæ autem è tæda (ſequentes eorum opinionem, qui tædam arborem exiſtimauerunt) pinu, & ſtrobilo, cupreſſuq; emanant, non magnoperè in vſu ſunt, minùs enim efficaciores, ignauioresq; ſunt. Nihil enim viribus ad ſuperiores attinent. Veruntamen vt illæ, earundem gratia deſumi conſueuerunt. Piceæ autem tædæ, acrior, pini ponderoſiſſima. In Hiſpania è pinaſtris reſina fit, minimè laudata. Eſt enim harum, amara, arida, & graui odore. Oribaſius & Ægineta reſinæ genus, in Italia tantùm naſcentis eſſe ſcribunt, quæ xylodis dicitur. Illam autem intelligere voluerũt, quam Dioſcorides Tyrrhenicam ſiue Gallicam vocat. Colophonia odore grauior, ex arbore decorticata, vt ait Columella. Ob id non vtuntur ea vnguentarij. Arabica, acri odore, concoctuq; difficilis. Terebinthina laudatiſſima nationum, Cypria & Syriaca: vtraq; enim mellis Attici colore, ſed Cypria carnoſior, ſicciorq;. Piceæ verò & abietis præſtantiores, quæ è Pytiuſa inſula, quæ ſecundum Hiſpaniam ſita eſt. In Aſia autem, quæ è picea fit, admodum candida, ſpagas vocatur. Apud Aëtium phyſema memoratur, quæ omnium aridiſſima ſit. Et, vt de omnibus ſecundum loca diſſeramus, Reſina omnis optima, quam loca admodum aprica & aquilonia præbent, contrà verò quæ opacis, horridior, limum referens. Quare montana campeſtri præſtantior. In omnibus quippe eligenda odoratiſſima, & tranſlucens, non rufa, nec humida, ſed ceræ quandam faciem repræſentans, & quæ friabilis ſit. In ſicco autem genere, quæ ſit candida, quæ've pura, & perlucida quærunt.

De reſinarum vi. CAP. XIIII.

Atvra omnibus calfacere & deſiccare. Nam corpori noſtro admotæ, celerrimè & manifeſtè calefaciunt, verùm plus aliæ, minùs reliquæ. Porrò vbi acriores ſunt, ita & eo calidiores. Expurgant etiam, ac diſcutiunt. Omnes enim ixiæ venenis aduerſantur. Panos, & ſimilia tubercula, cum ſeuo taurino, & melle ſanant. Tabidis, & tuſſientibus per ſe, aut in eclegmate, ex melle conueniunt, vrinam potenter mouent, cruda concoquũt, vuluæ onera extrahunt. Suffitu etiam ventrem emolliunt. Purulentis cum

ærugine,

ærugine, ac sutorio atramento, illinuntur. Auribus saniem fundentibus, & contra genitalium prurigines, vtiles. Malagmatis, emplastris, acopis quoq; miscentur. Laterum doloribus illitu, & per se positæ auxilio sunt. Renibus inhærentes calculos deturbant, & remorantes arenulas exugũt. Boum scabiem, resina & pice humida simul mistis inungunt. Liquida verò in eclegmate, & per se, contra diutinas tusses, mirum in modum efficax. Hæc autem in vniuersum, de vi, ac potestate resinarum dictum sit. At quoniam aliquæ, quibus præter cæteras speciatim inest virtus, reperiuntur. Igitur de his separatim descripsisse oportuit. Quòd inter omnes, primas, vt iam dictum est, obtinet terebinthina. Præter cæteras omnes adstrictionẽ habet, non tamen tantam, quantam mastiche, amaritudinem tamen maiorem. Molliendo verò omnes alias superat. In euocando enim ea, quæ altius in aliqua corporis parte coierint, nulla alia ei comparanda. Psoras, & vulnera aperit, membrorum doloribus calida illinitur, spasticisq; in sole, totisq; corporibus, mangonum maximè cura. Ad gracilitatem verò emendandam, spatijs ita laxantium cutem per singula membra, capacioraq; ciborum facientia corpora. Vbi verò bos operando lassus fuerit, & cibum fastidit, resinam terebinthinam simul cum oleo, ex æquo coquebant, radicem vsq; cornua deungebant. Larigna, autore Vitruuio, phthisicis medetur, qua etiam medici propter tussim vtuntur, & viscerum vlcera. Pinea, autore Celso, carnem nutrit, & vlcus implet, vulneribus optimè medetur. Picea & hac magis strobilina, acrior terebinthina, verùm minùs ea digerunt, ignauiusq; euocant. Inter has autem picea & abietina medium tenent. Illa autem offertur his, quibus salamandra data sit. Resinam Ægyptiam, ex melle vorare, aduersus ramices prodest, Plauto autore. Nam apud eundem Acanthio, Charicio ait:

Tua causa rupi ramices, iam dudum sputo sanguinem. Cui hic:
Resinam ex melle Aegyptiam vorato, saluum feceris.

Liquida medici perrarò vtuntur, sed in ouo ferè. Pudet confiteri (quod ad vltimum de ea dictum sit) vt inquit Plinius, maximum iam honorem eius esse in euellendis virorum corpori pilis. Resinarum fuligo erosis oculorum angulis prodest, collacrymantibus etiam, tumentibus, & saniem distillantibus. Fit ex ea atramentum sutorium.

De Zopissa. CAP. XV.

ZOPISSAM aliqui vocant erasam marinis nauibus resinam, cum cera marino sale maceratam. Alij pineam resinam esse volunt. plerisq; hypochyma dicitur. Optima autem hæc à tyrocinio nauium. Efficacior enim omni resina, omni pice, traditur. Prodest autem ad omnia, quibus ille, abiecto salis marini callo. Discutiendi vires habet, quòd marino sale macerata sit. Additur in malagmata, ad discutiendas collectiones.

De pice. CAP. XVI.

ICIS materiam Theophraſtus,& alij qui de ea ſcripſerunt, cum reſinæ hiſtoria, illarum cognatione & affinitate coniunxerunt. Nam pix nil aliud eſt, quàm deuſtæ reſinæ fluxus. Coquitur enim pix liquida in Europa & alibi è tæda ad multos præter vim medicam vſus, maximè muniendis naualibus. Lignum eius conciſum in furnis vndiq; igni extrà circundato,ne flamma erumpat,feruet: quod ſi contrà contingat, pix tunc deperit. Quamobrem locum terra ſepiunt,lutoq; obſtruunt,ne quà emineat. Primus enim ſudor aquæ modo in canali fluit. Hoc in Syria cedrium vocatur. Sequens verò liquor,craſſior iam picem fundit. Hæc rurſum in cortinas æreas coniecta aceto ſpiſſatur, & coagulata bruſſiæ cognomen accipit,à Brutijs ad Mamertium oppidum,feraci nemore,vbi naſcitur,vt inquit Strabo. Hæc autem dolijs,vaſiſq; cæteris vtilis:lentore ab alia differens, item colore rutilante, & quòd pinguior, ac reſinoſior ſit. E tæda omnia illa fiunt. Picis enim fertilitas, vt ait Theophraſtus, tum in copia, tum in bonitate conſiſtit. Nigram picem Palladius coracinam à corui colore vocat. In pice autem liquida, quod oleoſum ſupernè fluitat, Galenus πισσάνθον, hoc eſt, picis florem vocat. Picis verò genera duo, alterum ſpiſſum,alterum liquidum, quod alij conon vocant. Pix optima ex Aquilonijs,& aprico ſitu, plus quàm ex opacis, atq; hybernis. Serenitate verò ſteriliores fiunt. Quæ autem in planis,tenuiorem præbent, montes etiam tædaſiorem. Imbribus abundantiores. Sunt autem qui hoc adijciant,vti ex maſcula arbore probior fundatur. Quod Plinius poſſe intelligi,non arbitratur. Theophraſtus verò ex Ida tum colore,tum odore,ac dulcedine præſtantiorem emanare dicit:quod in omnibus montoſis generaliter exiſtimandum. Maritima autem flauiorem,craſſioremq; picem effundunt. Minùs enim ſeri habet,quæ ex montanis legitur. Laudatur in primis pinguis,leuis, pura,odorata,& ſplendens, ac quæ linguæ dulcedinem reſipiat. Item maximè commendatur,quæ inter coquendum,neque bullas, neq; proſilientem ſtrepitum elidat. Probæ autem experimentum eſt,ſi feruens in frigidam merſa,non odore ſolùm, verùm guſtu quoque placeat. Crudæ etiam cocta præfertur,& arida liquidæ. Vitia autem picis hæc ſunt, odor fumidus,& aduſtio, acorq;, cuius periculum eſt,vt fragmenta ſubluceant,& ſub dente acore iucundo lenteſcant. Regiones etiã præſtantiam addiderunt. Laudatur quæ in Narycia maris Ionij inſula fluit, quam Vergilius condiendis vinis optimam aſſeruit. Sic de ea Columella in ſuo carmine:

Lib.10. *- Sobolem dabit illa capacem Naryciæ picis.*

Hic etiam Nemeturicam, quæ in Liguria conficitur, & Allobrogicam, quæ corticata dicitur. Vetuſtate verò hæc ſiccata in puluerem reſoluitur cribraturq;. Idem meminit cuiuſdam generis crudæ, quod taſim vocat, traditq; in defrutum Neapolitanum addi ſolitum. Quidam Rhæticam commendant. Aſia Indicam, Græcia & Macedonia Piericam. Didymus poſt Piericam Ideæ palmam tribuit. Alij Rhodiam anteponunt.

Picis

Picis natura, & de eius fuligine, & de foßili apud Apolloniatas pice. CAP. XVII.

PICIS natura est, explere, & excalfacere: quod vtiq; experimento comprobatur. Siquidem verò celerrimè calida fit, & protinus inflammatur. Insuper corporibus nostris admota notoriè calfacit. Sed arida in secundo abscessu desiccat, minùs tamen calfacit: at contrà liquida plus calefacit quàm desiccet, habetq; quid calidum cum humiditate admistum: habet etiam attenuandi vires, ideoq; suspiriosis, quos asthmaticos vocant, & pectoris suppurationibus, in eclegmate, cum melle cyathi vnius mensura illita confert. Ad hæc autem, omnia, quæ potest arida, præterquam in glutinandis vulneribus. Insunt verò ambabus abstergendi, maturandi, discutiendi vires: habentq; in gustu leuem acrimoniam, vt ob eam causam scabros vngues eximunt, mistæ cum cera. Lichenas, siue impetigines detergunt, crudos & induratos tumores maturant, cataplasmatis inditæ. Omnibus venenis aduersatur, priuatim verò cerastæ morsibus cum polenta. Cum sale enim trito serpentium inũgitur morsibus. Pthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra veterem tussim. Cum melle pariter tonsillis inungitur. Anginæ vtiliter perunguntur, purulentisq; auribus cum rosaceo infunditur. Vuluæ tubercula, & sedis duritias discutit. Item cum farina hordeacea, & pueri impubis lotio decocta, strumas ad suppurationem perducit, vlcera cum melle explet, & purgat, cum vua passa, & melle, vel, vt Plinius voluit, cum axungia. Carbunculos & putrescentia vlcera emarginat, serpentia verò cùm pineo cortice, aut sulphure, efficaciter inungitur, ea coërcens. Hoc modo etiam furfuribus. Vuluæ conuersiones odore cedunt. Item lethargicos excitat, aluum soluit. Quinetiam cum thuris mamma & cerato, profunda vlcera conglutinat. Rimis etiam sedis, & pedum, & digitorum, quas rhagadas vocant, maximo auxilio liquida illinitur. Ad mulierum autem mammas, Brutia ex vino feruefacta, cum polline ferraceo, quàm calidissimis impositis. Vulnera, vt ait Galenus, ouibus, tondendi occasione à forfice facta, pice liquida sanantur. Theophrastus etiam, referente Plinio, in Apolloniatarum agro fossilem picem Macedonica deteriorem scribit, præcipuum ad pecorum scabiem remedium, aut si fœtus mammas læserit. Id optimum & naturale, quod cùm feruet, innatat. E liquida fit fuligo, hoc modo: In lucerna noua, quæ ellychnium habeat, picis nonnihil incendito, lucernamq; fictili vase, furno simili operito, quòd in superiore sui parte in orbem circinatum angustatumq; sit. In inferiore enim sui parte, vt furnum, perforato. Sinito deinde ardere, consumptaq; pice, aliã superinfundito, quoad volueris fuliginem colligere. Vis ei est adstringendi, acrimoniamq; habet. Palpebris honestandis, circunlitionibusq; vtilis, & vbi genis glabris pilos restitui oportet, non inutilis insuper ad infirmos, lacrymososq;, & vlceratos oculos.

De

De palimpissa, pissasphalto, maltha, & oleo picino.

CAP. XVIII.

ALIMPISSA nil aliud est, quàm resina bis decocta. Prima enim coctione, pix liquida fit. Quæ si iterum decoquatur, bis pix est, id est, παλίμπισσα, quæ in picem coit. Est autem in hoc genere quædam, quæ visci modo lentescit, boscas cognominata: altera verò sicca est. Probatur, quæ pura, pinguisq; sit, resinosa, odorata, & subrutila. Vis illi calefacere, mollire, & ad suppurationem perducere. Tubercula, panosq; discutit, & vlcera explet. Vulnerarijs emplastris miscetur. Pissasphaltos, hoc est, bitumini mista pix, ac si picibitumen dicas, composito ex pice & bitumine nominibus vocabulo. Naturaliter nascitur, Galeno & Plinio prodentibus, in Apolloniatarum circa Epidamnum agro, & montibus Ceraunijs, impetu fluminis rapitur, æstuq; in litus expuitur, glebarumq; modo cogitur. Alterum factitium. Quidam ipsi picem miscent, præcipuum pecorum ad scabiem remedium, aut si fœtus mammas læserit. Maltha, Festo Pompeio, pix cum cera mista dicitur. Græcè μάλθη. E liquida verò pice oleum fit, quod pisselæon vocant. Omnis autem liquor aquosus, qui supernatat, separatur, qui illi est, vt lacti serum. In cortinis concoquitur, velleribus supra halitum expansis. Quæ accepto halitu, & madentia, in vas aliquod exprimuntur: idq; tam diu faciendum, vsq; dum pix coquitur. Probatur maximè è Brutia, & quæ recentissima ac pinguissima sit. Color oleo fuluus. Quod autem è pice nigra fit, calidius est. Quod verò è liquida, illi simile, verùm naturæ tenuioris. Hoc enim ad omnia, ad quæ pix liquida, facit. Alopecias cum farina hordeacea, illitu replet. Iumentorum scabies & vlcera, vtiliter inunguntur.

De succino, & eius varijs appellationibus. CAP. XIX.

VCCINVM arboris lacryma & succus, vnde & nomen sortitum est. Cuius ratio infrà ostendetur. Græci ἤλεκτρον, quod digitorum attritu accepta caloris vi, ad se paleas, & arida folia, vestium quoq; fimbrias attrahat, & lenta omnia, præter ocymum, vt inquit Plutarchus, & quæcunq; oleo fuerint imbuta, quæ respuit, aut sponte abigit. Hac etiam ratione, à rapiendo, ἅρπαγα vocauerũt: & ob eandem causam Mauri, persico vocabulo caraben vocant. Multi enim ambram. Colorum etiam varietas, nomina immutauit. Amelleum & Falernum quidam vocauere, vtrunq; verò de similitudine aut vini Falerni, aut vtiq; mellis. Chrysolectrum Callistratus appellauit, nouam differentiam adferens. Dioscorides chrysophoron, quasi coloris aurei, & præstantissimi manè aspectus. Sualternicum, quod fuluum sit Scythæ vocant, Ægyptij sacal. Prussis verò gentarus. Lyncurion Demostratus vocat, & fieri ex vrina lyncum bestiarum, è marium fuluum & igneum: è fœminarum languidius atq; candidum. Alij langurium dixere, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum ijs vitam adfirmat. *Poetar*

Poëtarum fabulæ super succini ortu. CAP. XX.

SVPER succini origine, Græci Latiniq́; poëtæ multa finxerunt, præsertim verò super Phaëthonte ac eius sororibus. Fuit autem ille Solis & Clymenes filius. Cùm autẽ illi obiectum ab Epapho Ægypti Rege esset, illum non de Sole, sed ex adulterio procreatum, acerbè accipiens ad patrem venit, à quo tandem petijt, vt in huiusce rei fidem petenda concederet, quod se facturum pater liberè promisit, etiam cum iureiurando per Stygem paludem. Ille autem vnius diei, sui currus regimen postulauit. Quod pater propter iurisiurandi religionem negare veritus, tametsi ægrè, propter periculum, illi concessit. Itaq; conscenso curru, & eo ab equis propter ætatem & leuitatem spreto, cœpit solitam viam aberrare. Incensa etenim via, quæ posteà in cœlo Galatia dicta est. Cœpit etiam maxima orbis pars incendio deuastari, vnde adhuc nigri Æthiopes. Quod videns Iupiter, veluti sibi ipsi pertimescens, ac totius orbis incendium & ruinam, Phaëthontem fulmine icit. Qui in Eridanum lapsus est. Quem cùm sorores Heliades, Phaëtusa scilicet & Lampethusa amarè flerent, Deorum commiseratione, in arbores populos, vel, vt Verg. ait, in alnos mutatæ:

Tum Phaëthontiadas musco circundat amaræ — *Ecloga 6.*
Corticis, atq́; solo proceras erigit alnos.

Hic tamen alibi in populos versas dicit:

Populeas inter frondes, vmbramq́; sororum
Dum canit, & mœstum Musa solatur amorem. Idem in culice:
At quibus insigni curru proiectus equorum
Ambustos Phaëthon luctu mutauerat artus,
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.

Seruius autem Eridanum Solis filium fuisse ait, &, vti supradictum, currum patris agitasse, & à Ioue fulminatum, ceciditq́; in Italiæ flumen, cui nomen dedit. Ab ardoris autem luce Phaëthon dictus. Singulis verò annis, eodemq́; tempore lacrymas effundunt, ex quibus electrum fiat. Sic verò dictũ, quoniam sol ἠλέκτωρ per epitheton dicitur, quòd homines à sono excitet, & homines sine lecto esse faciat. De his sic Ouidius:

Inde fluunt lacrymæ, stillataq́; sole rigescunt — *Metam. lib. 2.*
De ramis electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis. Et alibi:
- Et ab arbore lapsas Heliadum lacrymas.-

De his etiam Apollonius Rhodius in quarto Argonauticorum, & Lucanus etiam sic:

Eridanus, fractasq́; euoluit in æquora syluas, — *Lucan. lib. 2.*
Hesperiamq́; exhaurit aquis. Hinc fabula primùm
Populea fluuium ripas vmbrasse corona:
Cumq́; diem pronus transuerso limite ducens,
Succendit Phaëthon flagrantibus æthera loris,

Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
Hunc habuisse pares Phœbeis ignibus vndas.

Primi fuere, qui hæc ſcripſerunt, vt arbitratur Secundus, Æſchylus, Philopœnus, Nicander, Euripides & Satyrus. Lacum iuxta Eridanum Italiæ amnem fuiſſe, veteres Græci hiſtorici prodidere, cuius aqua à nullo animalium genere ob graueolentiam deguſtaretur. In hunc autem Phaëthontem fulmine ictum decidiſſe, antiquitas credula fabula exiſtimauit, & ob eam rem dirum illum, ac tetrum odorem contraxiſſe, & mortiferam inſuper vim habuiſſe, qua ex illo bibentes citiſſimam conſequantur mortem. In illius verò margine excelſas fuiſſe populos, fama eſt, vnde turgentibus ramis, nitida ſudarent electra. Lacum hunc nonnulli Aornum appellauerunt. Sunt tamen qui Aornum lacum iuxta Cumas fuiſſe commemorent, ſic dictum, quòd ſupra illum nulla ſuperuolaret auis. Figura enim rotundus fuit, aqua illius cæruleo colore ſubnigrante. Sophocles poëta tragicus, electrum vltra Indiam fieri dixit, è Meleagridum auium lacrymis, Meleagrum deflentium. Quod demiratur in eo Plinius, propter cothurni grauitatem, & vitæ famam, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus geſtis exercitu ducto clarus, vt ille ea crederet, vel alijs perſuaderi poſſe exiſtimaret, quæ nec puer tam imperitus reperiri poſſit, qui ea crederet, ſcilicet vt annuos auium ploratus, lacrymáſve credat: vel tam grandes aues, vt è Græcia, vbi Meleager perijt, apud Indiam ploratum iri. Sed Apollonij interpres electrum eſſe Apollinis lacrymas ſcribit, ab eo autem effuſas, cùm filii Æſculapij cædem deploraret, & ob Iouis increpationem ad Hyperboreos profectus. Cæteri autem illum tunc illacrymaſſe, cum Admeto regi, ob Cyclopum interitum, inſeruire iuſſus ſit. Theomenes iuxta Syrtim magnam Heſperidum hortum eſſe ait, ex quo electrum in ſtagno Cablat ab Heſperidum virginibus colligi eſt. Quid ergo? vt ait Plinius, non multa fabuloſa produnt poëtæ. Et vt ad Phaëthontem redeamus, qui è fabula veram hiſtoriam multis tradidiſſe videtur, vti è populis iuxta Padum flueret ſuccinum. Alij ad rem naturalem conuertunt, & terram à Phaëthonte concrematam. Quòd arbores ſuccinum ferentes ſub Iunio & Iulio, atque ſub æſtu valido fiſſis corticibus, liquorem illum fundant. Lucianus huius rei ſcrutandi gratia ad Padum ſe contulit, ſerioq; non (vti ſolet) ludicro ſcriptis fatetur, neq; populos ibi eſſe, neq; ſuccinum ibi defluere, nec deniq; reperiri. Sed in fabula etiam variatum. Multi Phaëthontem in Æthiopia Ammonis perijſſe, & ibi delubrũ eſſe, atq; oraculum & electrũ ibi gigni.

Succinum vbi colligatur, & de varia ſuper hoc autorum ſententia. CAP. XXI.

QVAM diſcrepantes, quamq; varij fuerint autores tum maximè Græci in ſuccini ortu, Plinius vno in loco aperuit. Quæ omnia, item & alia à me recenſitum iri, non indignum fuerit, ne item legentes, modò æquè perpetiantur, aliorum ſcriptis onerem, perquirereq; alibi ea, quæ ad arborum hiſtoriam faciant, coacti ſint.

Græcorum diligentiores insulas electridas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas Padus dilaberetur. Qua certè appellatione nullas vnquam ibi fuisse certum adfirmauit Secundus,nec ibi vllas esse appositas,in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Æschylus enim in Iberia, hoc est, Hispania Eridanum esse dixit,eundemq; Rhodanum appellari.Euripides rursus,& Apollonius Rhodanum & Padum in litore Adriatico confluere arbitrati: quorum in tanta orbis ignorantia, faciliorem veniam facit succini ignorati. Modestiores autem,sed æquè falsum, prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inuijs,arbores stare, quæ Canis ortu, hoc gummi effundant.Sudines verò arbores in Liguria esse,quæ illud gignāt. In qua sententia & Metrodorus fuit. Sotanus autem in Britannia ex arboribus,quas electridas vocat, effluere scribit. Ctesias Indis flumen esse, Hypobarum,quo vocabulo significetur,omnia vasa ferre bona,& fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum,iuxta montem syluestrem,arboribus electrum ferentibus refertum. Hæ autem arbores aphytacoræ vocantur,qua appellatione,dulcis suauitas significatur. Asarubas, qui Plinij tempestate viuebat, iuxta mare Atlanticum, Cephisida lacum esse vocatum tradidit, quem Mauri electrum vocarent, quod sole excalfactum, è limo,fluitans electrum daret. Mnesias in Africa Sicyonem locum appellauit, & Cratin amnem in Oceanum è lacu effluentem, & ibi aues, quas meleagridas, & penelopas vocat, viuere. Ibi enim nasci eadem ratione, qua suprà,dictum electrum. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Philemon in Scythia etiam fossile dixit:idq; erui duobus locis,candidum atq; cerei coloris,quod electrum vocaretur. In altero loco fuluum.Diodorus Siculus insulam nomine Basileam, in Scythia supra Galatiam sitam scribit,& Oceano oppositam,in quam tempestas electrum quamplurimum eijcit, nec in alia orbis parte inueniri. Theophrastus autem, exæstuante Oceano id ad Pyrenæi promontorium eijci, quod Xenocrates credidit, qui de ijs nuperrimè scripsit. Sed nunc ad hos, qui propius ad rem accesserunt. Gutrones Germaniæ populi, Mentonomon (vt autor est Pyteas) Oceani æstuarium accolunt,spatio stadiorum sex millium. Ab hoc autem vnius diei nauigatione abest insula,quam Abulum hic vocat. Timæus Bannomannam illo vere fluctibus aduehi & concreti maris purgamentum esse. Incolas verò pro ligno ad ignem vti,proximisq; Teutonis vendere. Nicias Solis radiorum succum intelligi voluit: & hos circa occasum vehementiores in terram actos, pinguem illum sudorem,in ea Oceani parte relinquere.Deinde in Germanorum litora eijci,& in Ægypto nasci, simili modo. Mithridates autem in Germaniæ litoribus insulam esse scribit,ac Ostericam vocari, cedri genere syluosam, inde in petras diffluere. Hæc sunt quæ de succini ortu Græci autores prodidere. Quorum mendacium ea res, vt Plinius ait, quæ quotidie inuehitur, & quæ abundat,coarguit,manifestoq; ostendit,quàm mendax,quamq; audax sit in historia Græcia. Verùm hominum summa contentio est, & intoleranda mendaciorum impunitas. Verùm vt ad ipsius rei veram historiam deueniamus: certum est,Germanicum Cæsarem primùm nobis

id demonstraſſe. Nam eo ibi rem claſſibus gerente, & Germaniæ oras ſcrutante, reperit hoc in inſulis Septentrionalis Oceani gigni, & vnam Gleſſariam de nomine gentilitio à noſtris appellari, à Barbaris verò Auſtrauiam. Mithridates inſulam, in qua naſcitur, Oſtericam nominauit. Vidit enim eques Romanus miſſus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragrauit. Cornelius Tacitus ſcribit Æſtyios in ſuo litore legere. Ij ſunt & Sudini, olim Auſtraſij, à ſubere verò Subarij dicti, & etiam Gleſſarij. Hi autem regionem Samelandiam incolunt, quæ pars Baruſſiæ eſt, verè Pomeſiana. Proximi ſunt Efflui. Sudini autem optimi vrinatores, qui ibi ſuccum, in maris fundo, & litore legunt. Ibi enim frequentes abietes, piniq;, ac reliquæ arbores reſinam ferentes. Sunt qui dicant in Cadamo, vel Baltheo maribus tantùm legi, cùm intumeſcens æſtus rapuit. Ex inſulis certè in litora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur, atq; in vado conſidere. Rigore enim vel tepore autumnali condenſatur. Primùm vile & abiectum, nulliusq; pretij & vſus inter cætera maris eiectamenta iacebat: poſteà verò luxuria noſtra illi nomen dedit. Taxatio in delicijs tanta, vt hominis, quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiumq; pretia ſuperet: prorſus vt caſtigatio vna ſit ſatis. In Corinthijs æs placet, auro argentoq; miſtum: in cælatis ars & ingenia: vniones, quòd capite circunferuntur: Gemmæ, digitis. In ſuccinis verò deliciarum tantùm conſcientia. A Germanis autem in Pannoniam prouinciam affertur. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, proximi Pannoniæ rei famam fecere, circa mare Adriaticum id accipientes: quod ibi primùm Itali viderunt, vt inde prius illic natum putauerunt, vt Eridani & Phaëthontis fabulæ annexa cauſa videretur. DC. ferè millia paſſuum à Pannoniæ Carnuto, litus Germaniæ, ex quo aduehitur, abeſt. Hector Boëtius in Scotiæ annalibus refert, vltrà Scethlandicas inſulas eſſe alias, quæ Orchadum diœceſeos ſint, in quibus naſcatur ad ſcopulos ſuccinum. Mare autem, aſſiduo pulſu, ſcopulis illiſum, ſpumam candidam, verùm viſcoſam, in eos euomit, perpetuoq; motu, incrementa ſuppeditat, donec tandem, aut fluctu quopiam impetuoſiùs ingruente, aut ipſa natura in mare decidens influat. Aiunt autem ij, quibus id crebrò cernere contingit, dum cautibus adhuc illud adhæret, aut nondum maris fluctibus iactatum eſt, bulloſum eſſe, nec vllius eſſe vigoris. Quod cùm ad vicinas prouincias deuenerit, maris fluctibus, in omnes partes voluentibus, diutinoq; maris commercio maturatur, ac vires proprias induit. Dum enim natans eſt, molle vt quod obuium fuerit, facilè compræhendat, vnde alga illi plerunq; inuoluta cernatur. Ablataq; ab hinc duobus annis, vt ille ſcribit, vti ad ſuam hiſtoriam tempus referamus, in Buthquhamiam regionem electri maſſa, quantitate equum ſuperans. Quam aſpicientes paſtores, gregem propè paſcentes, ignari quid eſſet, in ignē conijciunt, & cùm ſuauem odorem ſenſiſſent, ad parœcum ſuum læti accurrunt, quid egregium inueniſſe arbitrantes: qui imperitus, & quid eſſet inſciens, thuris loco tantùm ad ſacra vſus, accepitq; quod ſibi ſatis exiſtimaret,

maret, reliquum paſtoribus reliquit. Qui candelarum & incenſorum officio vſi, ludicri laſciuia prius peſſundarunt, & diſſiparunt, quàm ad peritorum aures perueniret. Et vti ad Germanici hiſtoriam & Romanorum ex Plinio luxuriam deueniamus, tanta copia ab equite illo Romano inuecta fuit, vt retia arcendis feris, podium protegentia, ſuccinis nodarentur, arma verò & libitina, totusq; vnius diei apparatus eſſet è ſuccino. Maximum pondus is glebæ attulit quatuordecim librarum. Naſci item in India certum eſt. Archelaus qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice adhærente, tradit auehi rude, poliriq; ſuis lactentis adipe incoctum, eumq; videmus nitorem.

Succini natura, & vis. CAP. XXII.

SVCCINVM lacryma eſt pinus arboris, etſi Aëtius, populi albæ dixerit, magis Phaëthontis ſecutus fabulam. Porrò pineæ eſſe indicium eſt, odor pineus, ſi vſſeris, vel attriueris, & quòd accenſum, tædæ modo, ac nidore flagret, mox in picem reſinámve lenteſcit. Humoris autem abundantia erumpit, & defluente medulla, naſciturq; vt gummi in ceraſis, & reſina in pineis. Funduntq; illud arbores pineæ in inſulis Occidentis: quomodo aliquot arborum genera Orientis thus & balſamum. Liquidum primò diſtillare, argumento ſunt quædam intus tranſlucentia, vti formicæ, aut culices, lacertæq;, quas adhæſiſſe muſteo, non eſt dubium, & dureſcenti incluſas. Quod Martialis quoque de formica electro incluſa expreſſit:

Dum Phaëthontæa formica vagatur in vmbra, Epigr. lib. 6.
Implicuit tenuem ſuccina gutta feram.
Sic, modò quæ fuerat vita contempta manente,
Funeribus facta eſt nunc pretioſa ſuis.

Genera plura, Candida, odoris præſtãtiſſimi, verùm neq; his, neq; cereis, pretium. Fuluis verò autoritas maior. Ex his etiam tranſlucentibus amplior, præterquam ſi nimio ardore flagrent, imaginemq; igneam ineſſe, non ignem placet. Falerno ſumma laus, molli fulgore perſpicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verùm hoc quoq; notum fieri oportet, quocunq; tingi libeat hœdorum ſeuo & anchuſæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Succina etiam gemmis, quæ ſunt tranſlucidæ, adulterandis, magnum habent locũ: maximè amethyſtis, cùm omni, vt diximus, colore tingantur. Domitius Nero in cæteris vitæ ſuæ portentis, capillos quoque coniugis ſuæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam ſuo carmine ſuccinos appellando, ipſiusq; omnis apparatus abſq; ſuccino inornatus fuit. Et quoniam nullis vitijs deſunt pretioſa nomina, hic colos à matronis expeti cœpit. Succini ramenta, oleo addito, dilucidius flagrant, quàm lini medulla. Philemon tamen negauit, electro flammam reddi. Ramenta etiam pro thure in ſuffitus aſſumũtur, quo nil gratius Indis, vt fœtidum & peſtilentem aërem corrigant. Africani in rogos defunctorum inijciunt. Succinorum verò in medicina vſus

aliquis inuenitur.verùm ob hoc à fœminis expetitur. Infantibus autem alligari,amuleti ratione prodeſt.Calliſtratus & cuicunq; ætati contra lymphationes tradit. Tranſpadanorum etiam agreſtes fœminæ, non tam monilium viæ,ac decoris gratia, quàm medicinæ cauſa ſuccina geſtant: quoniam tonſillis reſiſtere creditur,& faucium vitijs.Varia enim aquarũ genera iuxta illos,eorum guttura & vicinas carnes infeſtare ſolent,quod hodie Turcarum equeſtres copiæ in ſuis equis obſeruant. Calidum in primo ordine,ſiccum in ſecundo.Tritum verò ac potum,prodente Dioſcoride,ventris,ſtomachi,fluxiones ſiſtit,& vrinæ difficultatibus prodeſt, vel etiam adalligatum.Stomachi etiam vitijs vel per ſe farina eius ſumpta, vel cum maſtiche ex aqua pota,corporis pallorem emendat.Cum melle verò ac roſaceo tritum,aurium vitijs: & ſi cum melle Attico conteratur, oculorum quoq; obſcuritatibus. Alia recentiores inuenerunt. Geſtatum etiam contra incantationes prodeſſe,& febrem curare, & coli doloribus mederi,& cardiacis, & corde trementibus, auxilio eſſe. Nauſeam & vomitum ſedat,& prauos in ventriculo gigni humores prohibet.Ad citandos partus candidum prodeſt: quod notiſſimum Germanis mulieribus dixerunt.Veſicæ quoq; calculos ac renum elidi,& euocari,eo poto multi teſtantur,& vulneratis prodeſſe,& ob id etiam malagmatis aſſumi.Inſperſum autem rhagadibus, dolorem & pruritum præſenti auxilio, mitigare creditur.Multi emollire ceræ inſtar tentauerunt: ſed ea res non ſucceſſit. Scio nonnullos,equidem non paucos è Germanorum neotericis,qui limum exiſtiment, qui è montibus, ſole excaleſcente fluat, & in herbido algidóve, quod his montibus ſubeſt, ſolo indurari & ab Oceano illic æſtuante,inde ad proxima litora rapi,expelliq;.Indiciũ autem deſumunt, quòd in ſolo cerea mollitie eruitur,& illud mari demergunt, vt cuius rigore lapideſcat.Hanc igitur opinionem neq; ipſe ego talia non expertus omnino adſtruere,neq; refellere in animo eſt. De hoc autem meminiſſe me oportuit,quòd ad arborum hiſtoriam faceret.

De agarico. CAP. XXIII.

AGARICVM, vel agaricus (vtrunq; enim apud autores inuenitur) dictum quidam autumant, ab Agaro oppido, & fluuio Sarmatiæ,à quo illud nomen accõmodauit. Appianus autem Alexandrinus,Agaros refert gentem Scythicam illud contra ſerpentum morſus adhibere ſolitam,à qua agaricum nuncupatum,& Mithridatem agaricum: quod venenorum antidotum eſſet,ſemper apud ſe habuiſſe.Dioſcoridi verò,atq; pòſt eum Galeno radix eſt plantæ laſerpitio non abſimili,quæ ſit in ſuperficie minimè denſa, Paulo Æginetæ radix etiam arborum truncis adnaſcens, fungoſo corpore,quæ ex aëria,terreſtriq; ſubſtantia coaluerit à caliditate extenuata. Agaricus fungus, quadam putredine in ſummis arborum caudicibus proueniens,odoratus, colore candido, noctibus lucens, ideoq; tenebris abſtrahitur. Naſci in ilice, larice, Galenus autor eſt. Alijs etiam in ſylueſtribus & incultis Sarmatiæ locis. Plinius circa Boſphorum, & in Aſiæ Galatia & Cilicia cedris,ſed hoc friabile,& infirmum.Galliarum quoque

gland

glandiferæ arbores agaricum etiam ferunt. Duo eius genera, mas & fœmina, de quibus supra. Hoc autem rectis venarum pectinum modo discursibus constat, quod præstantius Aëtius existimat, friabiliusq; est, ac leuius, rarius, mollius, splendidiusq;, atq; breuius. Primum verò rotundum, vndiq; conuolutum, ac concretum, atq; amarius. In fracturis autem foliosum, neruorum modo, durius, & nigrius. Vtrunque enim gustu ab initio dulce, mox cùm diffundi per os cœperit, amarum. Eligendum esse albissimum Aëtius consulit, & quod facillimè frangatur, nec sit valdè lignosum, vel perforatum. Itaque Dioscorides agaricum nigrum inter venena connumerauit. Hoc autem illud, strangulatus excitat, vt in eo, sicuti in fungis, deprehendatur: aut magis, quàm opus sit, purgat. Neutrum adulterationem recipit.

De viribus agarici. CAP. XXIIII.

VT autem ad agarici vim medicam deueniamus, calefaciendi vim habet, quod ad primam classem, multi præscripsere, & incidendi, & adstringendi. Vis autem eius bilis, pituitæq; purgatrix est: sed lentũ ad functionem obeundam, quare stomacho aduersatur, quòd sua morositate emergens enatet. Sunt tamen qui ad concoctionem faciendam, post cibos in aqua calida potandũ præbeant. Hoc modo etiam & crapulam discutere, crassosq; humores digerere, & incidere aiunt. Vnde etiam viscerum maximè obstructionibus purgando medetur: & pares cum cucurbita syluestri vires habere. Regio morbo ob hepatis obstructionem laborantes iuuat. Ad tormina, rupta, cruditates, præcipitationes facit. Suspiriosis autem iocinoris, renumq; vitijs laborantibus, itẽ vrinæ angustijs, & contra vuluæ strangulatus. Pallidis, ac decoloratis drachma vna dari solet. Ab his enim, qui cibum in stomacho non continent, deuoratur, nullo addito liquore. Simili modo acidè ructantibus datur. Sanguinis verò excreationes, triũ obolorum pondere, cum aqua sumptum sistit. Menses cit. Fœminis verò contra vuluæ inflationes auxiliatur. Datum verò febrium rigores, ante accessiones soluit. Antidotis efficax, quòd venenis aduersatur, drachmæ pondere, cum diluta vini potione desumptũ. Alij epoto veneno postquam euomuerint, denarij pondus ex aquæ mulsæ cyathis tribus præbẽt. Si verò serpentes morsus subfrixerint, vel ictum vibrarint, trium oblorũ pondere, cum vino potum mirè auxiliatur. Contra scorpiones quatuor obolorum adijciunt, cum vini totidem cyathis. Aëtius generalius: Morsui & puncturæ ferarũ lethali frigiditate lædentium, siue extrà, loco affecto applicetur, siue intra sumatur, auxiliatur: verùm id drachmæ vnius pondere in vino bibitum. Propria eius facultas est, caput, cerebrum, & purgare, & membranarum eius morbos sanare, propterea epilepticis, apoplecticis, & maniacis, & vertiginosis medetur: & cùm ad omnes corporis partes accommodetur, Democritus familiarem medicinam vocauit. Et vti in vniuersum dicam, omnibus interioribus vitijs accommodatum, vt tamen ex viribus & ætate propinetur. Alijs autẽ ex aqua, alijs ex vino, cæteris ex aceto, multis ex aqua mulsa, vt prudenti medico, secundum ea visum fuerit.

Præfat

Præfatio libri vigesimioctaui.

YLVARVM *autem arbores suprà meminimus, quæ vt plurimum glandiferæ & pinniferæ sunt, quæ etiam sui generis consortium indissolubili naturæ vinculo amant. Imitatæ quidem quorundam animalium naturam, quorum aliquot generum natura est, vt gregatim simul ambulent, progrediantur, volitent, & vnà pascantur. Et horum quidem generum, alia in montibus, syluis & asperis locis, alia in planis, alia in aquosis. Jllæ verò suo robore & loci asperitate: Hæ autem propter naturalem societatem, & quod inuicem hoc munere indigeant. Nam & radicibus infirmæ admodum sunt, quas tantùm in terræ superficie agunt, vt propterea sine turba minimè consistere poßint. Et hæc duo genera vt plurimum in montibus & asperis atq; frigidis locis proueniunt, quæ autem loca syluestribus, nequidem omnibus idonea. At nunc de his dicendum, quæ in vallibus ac conuallibus & aquosis locis magis sua natura & sponte, sæpè item & cultura proueniunt, vt populus, salix, alnus & sic de cæteris de quibus infrà. Sunt etenim valles vt sæpius aquis scaturientes. Hæ etenim eius naturæ sunt, vt eiusmodi loca desiderent, ne hæ item stagnorum, lacuum, fluminum margines ament, vt in ipsis sæpè medijs aquis oblectentur.*

HORT

HORTORVM LIBER VIGESIMVSOCTAVVS.

De populo alba & alpina. CAPVT I.

OPVLVM Plautus farfarum vocauit, nonnulli autem à foliorum multitudine dictam volunt. Huius verò Theophrastus & Plinius tria genera posuere, albam videlicet, nigram, & alpinam. Verùm hic tantùm de alba & alpina dicendum. Alba à Græcis λέυκη dicitur. Folio bicolor est, supernè candicans, inferiori parte viridi. In iuuenta, circinatæ rotunditatis: cùm autem vetustiora sunt, in angulos exeunt. Semper autem tremula, & crepitantia, ob quam rem nonnulli tremulum vocant, & vulgò sic apud aliquos vocitatur. Omnibus gratissima lanugo, quæ candidè vti iulus euolat. Græci χνῦν vocant. Caudice enim recto est, ac procero, cortice læui ac carnoso. Alpina autem, quam Plinius vocat, albæ tum magnitudine, tum etiam ramorum candore, ferè similis. Plinius tamen nigerrimam scribit, & folio, vt nigræ, minimo, Theophrastus hederæ persimili esse, parte verò altera hebeti, altera anguloso, nigro virore, pendetq; tenui pediculo, prolixo, & inflexo. Cortex asperior, veluti pyro syluestri, scaber. E nascentibus verò fungis laudatissima. In primo ordine calfacit, nec ad tertium gradum id potest, cum neq; odor multus, neque sapor eximius. Degustata enim modicè adstringit, & posteà subobscuram amaritudinem inuehit, & olfacienti quid non insuaue, & horũ omnium exiguum repræsentat. Galenus, & sequaces, hanc mistæ ex aquea, tepida, & terrestri substantia, temperantiæ esse dixerunt, propterea absterforiæ facultatis. Pilulæ autem, quæ primo foliorum partu exiliunt (prima enim quædam germina sunt, quæ in orbem, pilularum modo, conuoluuntur) concisæ, & ex melle inunctæ, oculorum hebetudini medentur. Fert etiam vuam, quæ bryon dicitur, optima circa Gnidum & Cariam, in sitientibus & siccis locis. Cortex autem albæ, vnius denarij pondere potus, ischiadicis, & stranguriæ prodest, quod testatur Serenus:

Sæpius occultus victa coxendice morbus
Perfurit, & gressus diro languore moratur:
Populus alba dabit medicos de cortice potus.

Albertus mulierem fieri sterilem, si foliorum succum ebiberit. Alij abortiuum fieri credunt, si cum muli renibus cortex bibatur. Folia quoque,

cum vino ſtatim à purgatione pota, idem maleficium præſtare feruntur. Horum autem ſuccus calidus aurium dolori inſtillatur. Virgam manibus tenentes, intertrigines non metuunt. Si verò nigræ, ac albæ cortex, in exigua fragmenta ſectus ſit, mox in ſtercoratis ſulcis inſperſus fuerit, ediles ac innocuos, toto anni tempore fungos fert, vt aiunt.

De populo nigra. CAP. II.

OPVLVS nigra Græcis ἀιγειρος, memorabilis Homeri celebratione & loco, quòd inter arbores hortorum Alcinoi commemoretur. Folio numeroſiore quàm albæ, ligno ſimili, hæc tamen craſſior, proceriorq́;. Cortex ſcabrior, & in totum ſtrigoſior. Ferunt & populi in folijs guttam, ex qua apes propolim faciunt. Verùm hæc ad multa remedia efficax. Fundunt & reſinam, ſed exiguam: ad malagmata expetitur. Populus nigra efficaciſſima in inſula Creta naſcitur. Calida verò eſt in primo receſſu, modicè exſiccat, tenuiorisq́; ſubſtantiæ eſt. At reſina cæteris partibus calidior. Semen autem ex aceto potum comitialibus vtile. Folia in aceto decocta podagris imponuntur. Humor, qui è populi nigræ ramis effluit, verrucas, papulasq́; corporis attritu tollit. Nonnulli autem ferunt, vermes hominis, animaliſve vulnere decidere, ſi horum vel pili, vel lana in apertum corticem, ante Solis ortum recondantur. Hoc autem betulæ quidam adſcribunt. Populneum vnguentum, quod à Græcis ægirinon dicitur, à recentioribus verò ſeplaſiarijs populeum, conficitur è populi vua, verno præcipuè tempore, cùm plurimum grauis prægnansq́; reſina eſt. Oleum è nigra fit hoc modo. Alij enim olei vncias ſeptuagintaſex recipiunt: vini verò libras quatuor, arboris vere gemmarum libras tres, quas diutiſſimè terunt: pòſt in oleo ac vino infundunt. Septem verò ſequentibus diebus quotidie eas exagitare oportet. Octauo enim leuibus prunis ſubijciunt, incoquuntq́; ad vini conſumptionem. Pòſt fortiter comprimunt, & in vaſe ad vſus reponunt. Alia ex Aëtio ratio: Sumuntur granorum, quo tempore, ſemen reſinaq́; abundat, vnciæ quatuor, conteruntur, & in olei dulcis ſextario Italico infunduntur, quadragintaq́; diebus inſolantur, deinde reponitur. Iucundi odoris eſt. Attenuandi, calefaciendiq́;, ac molliendi facultates habet. Cutis denſitatem ſanat, autore Paulo. Ad capitis dolorem valet, & illitum membris dolentibus, podagris, arteticis, & nephriticis.

De ſalice. CAP. III.

ALICTO tertium locum, in ruris æſtimatione M. Cato attribuit, priorem verò, quàm vel olieto, quamq́; etiam frumento, vel pratis, quòd nullus tutior reditus ſit: vt potè qui minoris impendij ſit, atq; contra tempeſtates ſecurior. Varijs etiam animalium generibus victum præbet. Quæ ſi hominibus amara ſit, teſte etiam Vergilio,

- Salices carpetis amaras. Animalibus tamen dulcis. Cito etiam prouenit.

uenit. Propterea Festus & Maurus Seruius, eam dictam esse volunt, quòd ea celeritate crescat, vt salire videatur. Græci ἰτέαν vocant. Arbor breui & recto caudice est, ramis flexilibus & lentis. Quare Vergilius ait,

Lenta salix. Ouidius vtiq; in quarto Metamorphoseos:

Lentior & salicis virgis. E trunci enim summo, veluti à capite exeunt (hoc enim rustici caput vocant.) Ramus enim salignus Græcis εἰλὺ, aut vimen flexile παρὰ τὸ εἴπω, quod ob lentitudinem flectatur. Folijs mucronatis est, supernè subalbidis, & penè ceruleis, nitentibusq;, quare à poëtis glauca dicitur, sicut & oliua. Vergilius:

Et glauca canentia fronde salicta. Georg. 2.

A quo colore glauci quoque oculi dicuntur. Duro, & aspero per senectam cortice. Per iuuentam autem leni & nitenti. Theophrastus, Plinius, & Columella in tria genera diuiserunt. Non id tamen eadem ratione, neq; ijsdem appellationibus. Ille enim in nigrum, à cortice nigro, vel puniceo, viminibus vtilius hoc. Secundum, candidum à colore etiam denominatum. Tertium genus candidæ & nigræ mistum esse dixit, coactæ breuitatis. Hoc & spontaneæ naturæ incremento in excelsum orbato, vt cedro & palmæ: quod in cæteris arboribus idem intelligi potest. Extremum hoc Arcades non salicem, sed ἐλίκην vocant. Candidum verò vimina spissiora & nigra, pulchriora & ad nexus fert. Hæc autem genera in Asia obseruari Plinius scribit, qui etiam apud nos totidem genera connumerat. Primum vimineæ, quæ purpurea. Alterum vitellinæ, à luteo colore, quæ sit priore tenuior. Tertium Gallicæ, quæ sit tenuissima. Alibi tamen & amerinæ, & nigræ, & candidæ meminit. Alibi etiam Græcæ. Alia eius secundum diuersas materias distinctio. Columellæ autem hæc sunt genera, Græca, Gallica, Sabina. Hanc enim plures amerinam vocant. Græca flaui coloris est, Gallica obsoleti, purpurei, atq; tenuissimi viminis. Amerina verò gracilem virgam & rutilam progenerat.

Salicis vis medica. CAP. IIII.

SALICIS partes omnes, vt puta folia, flos, fructus, cortex quoque, ad glutinanda sanguinolenta vlcera vim habent: sed medici propè omnes, vt scribit Galenus, & eius simiæ, desiccandis emplastris florem maximè commiscent. Est etenim eorum omnium vis quædam desiccatoria. Nam sine erosione arefaciunt. Habent quoque nonnullam adstrictionem, verùm eo magis cortex. Porrò siccioris temperaturæ est, veluti cæteri cortices omnes. Semen ante maturitatem in araneam abit. Quod si prius colligatur, sanguinem expuentibus prodest. Amerinæ, nigræq; semen cum argenti spuma, pari pondere à balneo illitum, psilothrum est. Salicis autem esum semen infœcunditatem mulieribus gignere dicitur. Salicis fructum Porphyrius (referente Stobæo) antequam absoluatur, decidi arbitratur. Proditum tamen est, salicis fructum cum vino epotum sterilitatem inferre, & genituram omnino extinguere, & libidinis impetum, & marcore afficere. Flos autem cum folijs tritus, in facie furfures purgat.

De fronde verò Serenus hoc carmine expressit:

Frons salicis cum flore suo contrita medetur.

Folia enim cum ramis in cubiculis strata, aërem infrigidant, & infirmantium ardores mitigant. Hæc verò ex aqua decocta donec colorem immutauerint Trallianus in anginis ad gargarizandum dabat. Hoc enim crassa auellit, iuuatq;. Trita verò, & cum aqua sumpta, libidinis impetum coërcent, & sæpius desumpta in totum vsum auferunt. Eorum decocto podagras foueri vtilissimum. Plinius addit, vt trita cum cera decoquantur. His etiam cum cortice & in vino decoctis, neruos foueri efficax. Trita etiam cum piperis exiguo, dein ex vino pota lienosis vtiliter subueniunt. Horum autem, atq; corticis succus cum rosaceo, in calyce mali punici calefactus, auribus infunditur. Salicis verò amerinæ folia, vt scribit Hippocrates, cum nigro vino pota, ad vuluæ purgamenta faciunt. Salix autem, scribente Ægineta, probè trita, & in aceto cocta, non solùm incipientes ægylopas, sed etiam in vomicam mutatas, persanat: rumpitq;, & vsq; ad os penetrat. Hoc autem vsu non solùm ægylopas, verùm etiam anchilopas curabis. Corticis enim cinis valenter desiccat. Nam clauos, quos callos vocant, Græci τύλους, sanat. Plinius aquam miscet. Nonnulli dum floret, corticem incidunt, & succum colligunt. Plinius triplicem posuit, prædictum scilicet, alterum verò, qui gummi modo ab arbore ipsa defluat. Tertium autem, qui in ramorum detruncatione statim à falce distillat. Primus enim apprimè exsiccat, mordacitatis quidem expers, & absterforiæ ac tenuitatis facultatis. Quo vtuntur ad ea, quæ pupillas obfuscant, & ad ciendam vrinam, & ad omnes intus extrahendas collectiones, multa deniq; ad alia.

De alno. CAP. V.

ALNVS dicta, quòd ab amne alatur. Arbor nota, alto & recto caudice, virgis gracilioribus, folio crassissimo, tactu pingui, pyri, verùm neruosiore, amplioreq;, & quadantenus orbiculato. Cortice scabro, intus rufo. Iulos fert. Folia toris sternuntur, ad remouendos pulices. Alberto autore, ex feruenti aqua tumori sunt remedio: suppurationes discutiunt. Ea quoque nuper inuentum est, siue viridia, siue arida sint, vetustis vulneribus sæpius imposita, hæc ad sanitatem perducere.

De sambuco. CAP. VI.

INTER arbores aquaticas sambucum dixisse par est. Nam inter has Plinius posuit, quòd iuxta aquas, & in opacis potissimùm nascatur. A sambuca musico instrumento, quod alij pectida, vel magadin vocant, dicta. Quare nonnulli sabucum non sambucum pronuntiant. Quod etiam Quintus Serenus hoc carmine contendit:

Conueniet teneræ radix decocta sabuci. Et alibi:

Vngitur, & succis dederit quos parua sabucus.

Sic

Sic enim carminis ratio depoſcit. Alij ab autore denominatam, cui nomen Sambyx, Græcis ἀκτή. Fungoſi generis arbor eſt, aliter tamen quàm ferula. Quippe plus ligni ac ſucci ſambucus habet. Caudice galeæ craſſitudine. Nodos paucos habet, vt inter enodes annumeretur. Virgis minimè fruticoſa, quæ anniculæ in longitudinem rectè diſtenduntur, in ſena ſæpe cubita. Poſt autem id tempus, in craſſitudinem creſcunt. Eſt & in nouellis ramis, quædam internodiorum ſpecies, ſed quaſi rudis inarticulataq;. Cortex autem lenis & tenuis: quidam canopon vocant. Alij verò ad eius florem transferunt. Folium, quod particulatim exit, molle, oblongum, vt latifolia laurus. verùm maius, latiusq;, ſubtus, & in medio ſitu rotundius. In medio autem ſerratum, exacutumq; eſt. Quod verò maius eſt & quaſi ex illis minoribus coaleſcit, vno neruoſo ac craſſo pediculo pendet, ceu ramulis. Folijs vtrinq; geniculatim ex ordine iugatis, vno ſingulari in verticibus relicto. Vniuerſa de ſingulis petiolis defluunt, vt totum vnum folium eſſe putaueris. Flos autem candidus, ex minimis floſculis etiam candidis, faui ſpecie, in vmbella congeſtus, è pediculi fiſſura dependens. Odore grauis, vt lilij: Fructus in acinis, vno pediculo racematim dependentibus, paulò quàm eruum maioribus. Immaturis verò vuæ acidæ color. Cùm autem ad maturitatem peruenerint, nigreſcunt: humore lento, manus capillumq; inficiunt. Aqua enim decocti manduntur: ſeſamacea intus grana, turdis, ſturniſq; non ingrata. Acinum Græci action vocant. Ego iuuenis, & venationis ſtudioſus, cuius cauſa ſyluas perambulaui plurimas, & alia inuia loca maximè verò Cotarſſianam prope Symphorianopolim agri Lugdunenſis ditionis, & Curtiorum, quod ad venationem attinet, iuris. Illic arborem generis fruticoſi folio ſed leuiori, flore verò ſambuco noſtræ vulgari ferè ſimili. Fructu tamen diſſimili quod racematim producat, colore per maturitatem rubeo, non vt in noſtra, nigro. Cuius ſtipitem vnum in hortos meos tranſtuli, atq; in ordinem cæterarum decuſſatarum arborum redegi: verùm diu non perdurauit, quòd loca opaca amet, & manus aſpernetur. Videant lectores an ſambuci aliud genus ſit. In ſambuco autem excauata, aureum munus Apollini Delphico Brutus obtulit, quo munere, Romani Imperij gubernationem promeruit.

De ſambuci viribus. CAP. VII.

DESICCANDI, atq; glutinandi ſambucus vim habet, & modicè diſcutiendi, refrigerare etiam inflammationes, maximè recentis ambuſti Actuarius dicit. Acini poti, acetabuli menſura, vrinam mouent. Coxendicibus, mulierum vuluæ morbis, vel earum locellis, & coxendicibus plurimùm, vt ait Hippocrates, medentur, etiam ſemen eius. Manducati verò, ac poti, aquas per aluum educunt. folia idem præſtant. Olerum modo igni decocta, ad pituitam eduntur, & ad bilem detrahendam. Quidam ex oleo & ſale comedunt. Horum etiam vel radicis, vel ſeminis, in vino veteri decoctum, & ad binos cyathos potum, ſtomacho vtile, & aluo

detrahit aquas. Eorum mollissima cum polenta illita, canis morsum sanant. Si horum etiam decocto aspergatur domus, muscæ abigentur. Succus verò cerebri collectiones, priuatim membranulæ, quæ circa cerebrum est, infusus lenit. Radicis decoctum hydropicis confert. Eius verò succus cum vino, instar vnciarum duarum potus, aquas deducit. Acini tingunt capillum. Cauliculi ijdem cum aqua macerati, ea sparsa, pulices necantur. Æquales cum ebulo, quem chamæactem vocant, vires habet. Huius autem plures, inter quos Plinius vnus, alterum sambuci genus faciunt. Ego verò inter frutices, quòd herba sit, ne quidem annumerabo. Addit Albertus sambuci ab imo sursum corticem rasum ventrem supernè soluere, contra infernè.

De oppulo. CAP. VIII.

E oppulo solus, quod legerim, M. Varro, in suis de agricultura libris, & L. Columella meminerunt. Hæc autem ad vitium traduces, apud Mediolanenses, vt ille ait, plantatur. Corno similis, vlmi proceritate, recto caudice & enodi, ramis rarioribus, brachiatis, frondibus vitigeneis, baccis racematim dependentibus, prima pubertate viridibus, & à maturitate pumiceis. Medicas autem facultates, à quoquam descriptas nondum inueni.

De fraxino. CAP. IX.

RAXINVM sic dictam, quòd in fragosis locis libenter agnascatur, nonnulli arbitrantur. Græci μελίαν & μιλέαν vocant, & τρίοζον, id est, trinodem cognominant, quòd ramos prægrandes, ordinatos & numero pares habeat. Procera hæc arbos est, tereti caudice, cortice læui, tenuiq;, rubro colore, radicibus crebris, sublimibus, ac subalbidis. Folijs singulis lauri, oblongis, & angustioribus, per ambitum verò leniter serratis, colore porraceo, pennata & ipsa folijs suis. Nam pinnatis singulis ramulis, folia singula, vno pediculo, ordine continuo, cuncta prorumpunt, atq; per ampla laterum interualla, tanquam per genicula quædam, perinde atque sorbo pendent. Quæ hoc modo disposita, pennas auium imitantur, vti singulos ramulos, folia dixeris. Adeò enim ordinatè exeunt, vt vno folio, ea cuncta constare credas. Fructum in siliquis fert minutum, mucosum, nucis amygdalinæ modo, gustu subamarum. Flore, fructuq; eam in Ida Troadis carere, autore Theophrasto. Producit, & muscum lauri modo, & alia gustu adstrictiora, singula per se circinata, & in orbiculos, vt platani pilulæ. Horum alia cum fructu emergunt, alia multo pòst nascuntur. Duo eius genera Theophrastus fecit. Alteram proceram, excelsam, enodem, ligno candido, neruoso, molliore, & subcrispo. Alteram breuem, duriorem, fusciorem, ac scabriorem. Folijs latifoliæ laurus, sed leniter ambitu serratis, & per marginum fibras in molles spinas coalitis. Primam Macedones bunichiam, quasi polymeliam, id est, ingentem fraxinũ

Æolia pronuntiatione vocitant. Ampliſſima enim, vt dictum eſt, raro corpore, ſed id minùs criſpa. Cæteri autem ſitu diſcreuere, campeſtrem alteram vocantes, raram corpore, lætam, ſcabrioremq́; alteram verò montanam, coloratiorem, ſpiſſam, læuem, lentam & robuſtam. Alteri breuiora internodia, coniugationes plures. Secundæ verò latiora internodia, pluresq́; etiam coniugationes, & folia longiuſcula, & magis anguſta.

De fraxini vi medica, & natura. CAP. X.

TANTA fraxini vis eſt, vt ne matutinas quidem, occidentésve eius vmbras, etſi longiſſimas, ſerpens minimè attingat. Adeò enim ab ea ſerpentes longè propellit. (Experta prodimus, ait Plinius) ſi fronde ea gyro claudatur ignis, vt ſerpens, in ignes potius, quàm in fraxinum fugere. Mira naturæ eius arboris erga genus humanum, ob ſerpentum cum eo inimicitiam benignitas, vt primùm fraxinus, quàm eæ prodeant, floreat, nec antea folium dimittat quàm hæ ſe terra condiderint. Si autem vipera momorderit, præſens remedium eſt, fraxini cacumina, vel, vt alij volunt, folia terere, & expreſſum ſuccum ex mero ſorbendum præbere, ſi febre vacauerit: ea verò correptis, ex dilutiſſimo vino. Eiuſdem etiam arboris tritas frondes, læſæ parti ſuperponere eſt. Ait etiam Columella, vbi bos à vipera icta fuerit, tenera cacumina quinque librarum terere, & cum totidem vini & duobus olei ſextarijs expreſſum ſuccum, faucibus infundere proderit, & eiuſdem cacumen cum ſale tritum, ictui imponere. Semina autem, numero decem trita, & cum vino pota, vrinam ducunt, & vuluarum doloribus auxilio ſunt, inquit Hippocrates. Hoc etiam, cùm tuſſi fauces exaſperantur, integrum deuoratum prodeſt, & dentibus commiſſum, vt ait Serenus, quo autore hydropicis potum valet. Folia autem iocineris & lateris doloribus in vino medentur, aquam quæ ſubit cutem, extrahunt. Obeſa verò corpora, onere ſenſim leuant, & ad maciem reducunt, ijſdem folijs cum vino tritis, bibitis. At hoc iuxta virium poteſtatem faciundum, ita vt puero quinq; folia, cum tribus vini cyathis, robuſtioribus verò ſeptem folia, cum quinque cyathis. Aurium autem doloribus infuſus ſuccus, cùm torretur fraxinus exceptus, prodeſt, vt teſtatur Seren.

Quum ſæuus teneras dolor altè ſauciat aures,
Fraxinea in flammis fundit quem talea ſuccum
Inſtilles.- Cortex crematus, & ex aqua illitus, lepras eximit, ſcribente Ægineta. Non omittendum quòd hic & alij prædixere, Ramenta & eius ſcobem cauenda, pota enim perniciem afferunt.

De orno. CAP. XI.

ORNOS L. Columella fraxinos ſylueſtres eſſe dicit: multi vnum fraxini è Theophraſto genus. De hac Iuuenalis ſatyra prima:

- Quantas iaculetur Monychus ornos.

Arbor procera, caudice tereti, cortice leni, ſpiſſoq́;, pinnatis vtrinq; ramulis. Folio fraxini, verùm latiore, per ambitum ſerrato, verùm

paulò

paulò profundioribus crenis.Flore pyri.Quod voluit Vergilius:

Georg.2. - *Ornusq; incanuit albo Flore pyri.*-

Baccis racematim coactis,in adolescentia rubescentibus,secundum verò maturitatem nigrescentibus, mespilaceo ferè concretu, sed multo graciliore.Eadem vis,quæ & fraxino,rei medicæ prodentibus autoribus.

De acere. CAP. XII.

Acer, vel aceris, vt Solinus in suis memorabilibus dicit. Sic enim quibusdam dicta, quòd artificum acria ingenia, propter eius materiei præstantiam exerceat. Tiliæ fermè amplitudinis est, autore Plinio, sed cortice paulò illa scabriore vestitur,scribente Theophrasto, subliuido, crasso,& flecti contumace. Radicibus paucis,crispis,sublimibus.Rara (vt Idæi voluerunt) inuentu. Apud nos tamen plurima. Flos coloris herbacei, ex quo fructus nascitur oblongus,& paliuro similis,verùm oblongior. Imparem Ouidius dicit: - *Acerq; coloribus impar.*

In generum verò numero autores dissenserunt. Nam alij bina,cæteri terna statuerunt.Vnum album dixerunt,præcipui candoris. Hoc Gallicum etiam vocant. Nascitur hoc trans Alpes, in Italia transpadana. Alterum carpinum vocant.Tertium hoc Plinio genus Zygia etiam dictum,quòd ex illius materie iuga bobus & iumentis comparent. Secundum Plinio genus, contortius crispo macularum discursu. A similitudine pauonum caudæ nomen accipit. Excellentius hoc. Tertium Theophrasto lectitoria,vt Stagiritæ distinguere solent,crassiuenium vocatur,ex viliori genere est. At alij à situ genera discreuere, vnum campestre vocantes. Græci γλεῖνον appellant.Alterum montanum.Hoc durius crispiusq; est.Quantum ad rem medicam spectat,Aceris radix, Plinio prodente,contusa,iocinoris doloribus vtilissimè imponitur. Quod testatur suis carminibus Serenus:

Si latus immeritum, morbo tentatur acuto,
Accensum tinges lapidem, stridentibus vndis.
Hinc bibis, aut aceris radicem tundis & vnà
Cum vino capis, hoc præsens medicamen habetur.

Alias eius vires non legi.

De carpino. CAP. XIII.

Svpra carpinum inter aceris genera ex Theophrasto ac Plinio commemorauimus. Differre tamen ab acere Stagirite,illo autore,volunt.Quam differentiam tantùm à materie desumunt. Carpino enim flaua, gracilior etiam, & macilentior,longior ac mollior,venis in longitudinem fluitantibus,vndosa.Aceris autem candida,intercursantibus plurimis venis.Olympi autem accolæ,carpinum tantùm montanam esse voluerunt, acerem verò etiam in planis nasci. Est autem carpinus frequens apud nos, quam vulgus carpinum vocat. Arbor tiliæ non absimilis, cortice

quali

quali in acere descriptus. Paucis radicibus, sublimibus, magna parte crispis. Ex qua rustici maximè iuga boum conficiunt. Prætereà Vitruuio libro secundo, ζυγία, quasi coniugalis, dicta est, quòd Græci iuga ζύγα vocant. Hæc autem nihil nec folio, nec reliqua arboris tota imagine, commune cum acere habet. Est enim acer apud nos: si quidem hæc sit, quam nos arablum vocamus. Folio platani, verùm longè minori, quæ nec in amplitudinem minimè nascitur, ex cuius tantùm materie arcus fabricentur.

De staphylodendro & colycea. CAP. XIIII.

EST trans Alpes (inquit Plinius) arbor aceri simillima, materie alba, quæ vocetur staphylodendros. Fert autem hæc siliquas, & in his nucleos nucis auellanæ sapore. Hanc verò quidam esse contendunt, quæ colycea à Theophrasto dicitur. Ramosa, comosaq; in totum ampla, salicis folio, semen latum, modicè durum, in siliquis latioribus, minimè angustis. Fructu pro magnitudine non satis abundat. Alia sub eodem nomine, & ab eodem describitur, quæ circum Troadis Idam nascatur, quæ item rara inuentu sit. Fruticosi generis est, ramosa, & alis multis concaua. Folio latifoliæ laurus, sed rotundiore, & ampliore, vti ad vlmeum propius accedat, supernè viridi, infernè verò subalbido ac neruoso, tum ibidem neruulis prætenuibus, fibrisq; de medio callo in costarum speciem deductis. Cortice leni, & quasi vitiligineo. Radicibus per summa gracilibus, ac solutis, cæterùm fibratis, ac mirum in modum flauis. Flore autem, fructuq; vidua. Surculos tamen, & nonnullas gemmas, circa folia admodum læues, ac pingues, candidasq;, amentacea facie, fundit. Succisa enim, aut ignibus ambusta, ab imo sursum rediuiua assurgit. Materie solida, duraq; est. Harum verò medicam materiam, nullus adhuc descripsit. Quod mirum quidem minimè est, si rara, vt ille prodit, inuentu sit, & solùm apud Idam Troadis nascatur.

De vlmo. CAP. XV.

VLMVS Græcis πτελέα dicitur. Amplitudine & altitudine hæc arbor pręstat. Folio, quod illi indiuiduū est, quàm pyro, oblōgiore, & per oram leniter serrato, virgis tenuioribus, & flexilibus per latera in ordinem folia ferentibus, quare aspectu pulcherrima, præsertim in iuuenta. Leuia etiā hæc sunt, vt eius vmbra lætior sit, & magis desideretur: & ob id in cōpitis & locis publicis seratur. Theophrastus tantùm duo genera posuit. Alterū ὀρειπτελέαν vocat, quod nonnulli montiulmū interpretantur: Secundum campestrem. Hoc fruticosius, illud verò auctius. L. Columella etiamnum totidem genera putauit. Gallicum, & vernaculum. Illud attinia, hoc nostrū dicitur. Attiniam verò vlmū Tremellius Scrofa, non ferre samaram, falsò est opinatus, quum ferat, sed rariorē, idcirco plerisq; sterilis videtur, seminibus inter frondem, quam prima germinatione edit, latentibus. Est au-

tem longè procerior, longeq; lætior. Folijs quàm nostras mollioribus. Frondemq; bobus iucundiorem præbet. At Plinius longè plura. Nam quatuor genera annumerat. Attiniam,excelsissimam vocat, & ex his siccanas præfert,quæ non sint riguæ, Alterum Gallicas, Tertium nostrates. Folio ex eodem pediculo numerosiore atque densiore. Quartum verò syluestre. Vlmus autem vuam fert & gummi, lacrymæ modo, in petiolis, in Corynthо Siciliæ monte,ad nihil vtile.

Vlmi medica materia, & de tumulo Protesilai.

CAP. XVI.

LMI autem folia, rami & cortex, spissandi, desiccandi, abstergendi, ac vulnera recentia glutinandi vim habent. Folia enim ex aceto trita, ad lepras efficaciter illinuntur: vulnera recentia etiam contrahunt. Hoc autem Galenus, & sequaces, cortici attribuunt. Foliorum enim cauliculi, cùm tenerescunt, holerum modo, ad esum obsonantur. Primi vino decocti tumores sanant, extrahuntq; per fistulas. Cortex amplius subamarior, etiamq; magis abstersorius. Porrò etiamnum recens & viridis, pro vinculo, & fascia, vulneri circumuolutus, illud efficaciter contrahit. Nam lori modo in vincula flecti potest. Crassior autem eiusdem arboris cortex, vnciæ pondere, in aqua aut vino, ambobus vtique frigidis, potus, aluum purgat, pituitasq; & aquas priuatim extrahit. Radices eandem vim habent. Nam harum decocto quidam fracta ossa fouent, quæ callum, siue tophaciam cicatricem, quam poron dicunt, desyderant. Hac enim ratione, ocyus ossa solidescunt. Lignum etiam vlcera purgat, & pura iam facta, carne replet. Gummi autem collectionibus imponitur. Huius enim decocto, ambusta, & vulnera fouere, prodest. Humor autem, qui è folliculis, prima germinatione, effunditur, cuti illitus nitorem inducit, faciemq; gratiorem præstat. Prodest etiam his, qui cerussam sumpserint, cum aqua tepida sumptus, & eo modo humor è folijs expressus, quibus tamen euocandus vomitus. In Cherronesso atq; in loco editissimo, Protesilai tumulus fuit. (Hæc sunt Græcorum monimenta) in cuius gratiam Nymphæ vlmos plantarunt, ea quidem lege, vt qui tumulum spectarent, & contemplarentur,illarum vnius partis rami protinus florerent, & statim foliorum profluuium paterentur, altera parte virescente, vt Protesilai immaturum casum indicarent. Cùm enim Græcorum primus in Troianum litus desilijsset, à viro Dardanio interfectus est,vt in secundo Iliados describit Homerus.

De orneglosso. CAP. XVII.

RNEGLOSSOS, arbor vlmi specie, folijs amygdalinis. Siliquas fert in circulorum cacumine, oleagina magnitudine, in quibus medulla quædam, auis linguæ simillima inest, vnde nomen accepit, intus ex candore in luteum vergens, exterius rubra, acri sapore, & linguam cum amaritudine nonnulla vellicante.

cante. Abſceſſu ſecundo, vt tradunt, calfacit: venerem ſtimulat, atque genituram auget. Laterum dolores ſedat, vrinam ciet. Officinæ eam Auis linguam vocant.

De tilia & Oceani filia. CAP. XVIII.

ILIA Græcis φίλυρα dicitur, quæ dictio Latinis quoque vſurpatur, ſed & tenues eius tuniculas, quas plures inter lignum & corticem gignit, philyras vocant, è quibus facta vincula, etiam tiliæ vocantur. Saturnum autem Philyram Oceani filiam adamaſſe Seruius ſcribit, quam nonnulli in florem commutatam aiunt. Alij autem in arborem, cuius liber philyrinus vocetur, ex quo verò coronæ colligantur. Arbor quidem parua, ſi Dioſcoridi & Plinio credimus. Folium hederæ ſimile, verùm prolixius, atque in acutiorem angulum ſeſe rotundans. E medio enim ſui in acumen prodit, criſpum, & per orbem molliter ſerratum. Qua verò parte pediculo innectitur, incuruum. Flos quiſque pediculo annexus, qui primùm è ramo vnicus exit, poſtea è medio, in binas ternáſve partes ſeſe diuidit. Qui flos tantiſper dum calyculo continetur, viridis eſt. Qui quum emerſerit, leniter flauus. Fructus autem in orbem fabæ magnitudine oblongus, acino hederæ ſimilis, ſed maiuſculus, angulis quinis, veluti neruis quibuſdam eminentibus, in acutum depreſſis, & ſe extuberantibus. Minuſculus autem, indigeſta partitione, & omnino confuſiore, conſtat: maior autem ſi ſecabitur. Paruula quædam, & prætenuia ſemina effundit, vt videri poſſint atriplicis. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi. Foliorum autem, corticis quoque ſuccus dulcis eſt. At Dioſcoridi φιλλυρέα, arbor magnitudine qua cypros. Oleæ folijs, verùm minoribus, ac latioribus. Fructum verò lentiſco ſimilem fert, nigrum, ſubdulcem, & racematim cohærentem. Aſperis naſcitur locis. Hæc autem deſcriptio alia eſt ab ea, quam è Theophraſto ſuprà deſcripſimus. Cui arbor, quæ modò ſub tiliæ nomine viſitur, adamuſſim reſpondet, vt nihil de ea amplius ambigendum ſit: vt etiam nulla alia frequentius in locis publicis, maximè verò ante ſacras ædes ſeri, propter eius amplitudinem, foliorumq; leuem vmbram, & iucundam opacitatem, tum odoris florumq; gratiam conſuerit. Meminit etiam Theophraſtus, arboris philyræ, in Olympo naſcentis, celeſtri modo candidæ, perpetuæ comæ, fructum circa Vergiliarum occaſum edentis. Eſt autem tilia materiæ, ſi qua alia arbor, mollis. Quare Ouidius mollem in decimo Metamorphoſeon dicit:

- *Nec tiliæ molles.*

Medullam enim exiguam continet, neq; duriorem, reliqua materie.

Tiliæ vires, & de Cineſia poëta. CAP. XIX.

OLIA adſtringunt, quibus commanducatis, oris vlcera iuuantur, & eorum decocto colluuntur. Ad eadem verò vtilia, ad quæ oleaſter, cùm adſtrictione opus eſt. Pota autem vrinam

& menses ciunt. Hæc Dioscorides in sui ipsius philyræ descriptione, & Ægineta etiam prædictæ descriptioni attribuit. Quod lectorem monere volui, ne vires tiliæ Dioscoridis, cum illa Theophrasti confundat. Nunc autem tiliæ Theophrasti vires ex Plinio prosequamur. Trita enim folia, & aqua aspersa, pedum tumori vtilia. Cortex in vino decoctus, tumores sanat, extrahitq; per fistulas. Multi corticem commanducatum, vulneribus vtilissimum putant. Cachrys in Tilia gignitur. Nonnulli è medicorum recentioribus, exhalantem è floribus in meta (vulgus alambicum vocat) aquam, mirum in modum pueris epilepticis, quoquomodo administretur, conducere, cui multi viscum quernum adiungunt. Nigricant autem tiliæ folia. Cinesias poëta Græcus flagitiosissimus olim fuit, in quem Lysiæ oratoris celebratissimi conuiciorum & stomachi plena legitur oratio. Vnus autem eorum, qui è decem perfectis oratoribus vna tempestate Athenis fuerunt, extitit. Tam enim gracilis ille fuisse perhibetur, vt tiliaceis asseribus corpori circundatis imbecillitatem suam fulciret, quare Aristophanes illum poëtam philyreum vocitabat. Vsus etiam his Antoninus Pius, vt testatur Capitolinus. Quum (inquit) & longus esset, incuruareturq;, tiliaceis tabulis in pectore fasciabatur.

De betulla. CAP. XX.

BETVLLA, Græcis semys, mirabili candore atque virgultorum eximia tenuitate. Folio fagino, sed paulò angustiori, recto trunco, enodi, candicanti. Cortice multiplici, & versicolore, ramis mira flexibilitate, propterea deorsum sese curuantibus. Iulos ad instar coryli fert, verùm nigriores. Terribilis (inquit Plinius) magistratuum virgis. Nam ex ea olim Romæ magistratuum fasces constabant. Et hodie quoque pueros pædagogorum manus, virgis terret. Gallica hæc arbos (inquit ille.) Nam plurima apud hos, vt ex ea sola ingentes syluæ, etiam cæduæ constent. Bitumen ex ea Gallia excoquit, cuius in medicina nullus, quod legerim, apud antiquos vsus, nisi quòd recentiores quidam eo pastores aridas fauces iungere dicant. Addunt & illi succum dulcem in Vere exceptum aduersus calculum & ictericiam vtiliter bibi. Vere enim inter primas succo turget, quare vulnerata succum dulcem effundit, qui oris putredines, & cutis papulas sanat, idem & foliorum recentium aqua stillatitia (inuentum recentium) in coagulum lactis inditus succus, caseos à vermibus innoxios seruat, idq; magis è corticis cinere factum lixiuium.

Præfat

Præfatio libri vigesiminoni.

ANDEM *ad librum vltimũ arborum deuenimus (posteà verò frutices tractabimus) in quibus multæ erunt quæ magis inter domesticas, suo vsu, suaq; frequentia, quàm inter syluestres annumerari meritò debeant, tametsi minime inserantur. Sæpe enim vsus & vtilitas, domesticas facit, sæpe etiam raritas, aut pulchritudo, aut alia quæuis dos. Vti eas in hortis nostris vel loco domestico & magis familiari ac vicino seramus, ac ita sedulò colamus & amemus, atq; si ex eis grandem fructum recepturi sumus & nobis relinquant. Est enim in arboribus aliquid, quo, præter prouentum & ingentem vtilitatem non parum delectemur. Hoc enim auari & rustici tantùm hominis foret. Sunt etenim nonnulla quædam, præter victus necessitatem, quibus homines ex ipsa delectatione nutriantur & alantur, & bonam valetudinem tueantur, vt picturæ, incrustationes, statuæ, ædificia tum priuata tum publica, & alia huiuscemodi, quibus visus mirum afficitur, vt inde subsequatur non minimum animi gaudium, dein corporis firmitas, quod plurimum in præclaris viris, studiosis & ingeniosis euenire solet, vt ex frequenti vsu naturæ solertiam & arboris in flores fructumq; producendo demiremur.*

HORTORVM LIBER VIGESIMVSNONVS.

De buxo. CAPVT I.

Vxvs, Capro autore, arbor, buxum verò materies erit. Bussus etiam scribitur. Græcè πύξος affinitate Y, cum V, vt in plurimis alijs, & B, in P, vt ait Festus & Priscianus. Nam Græci, illo autore, phalænam & pyrrhon, vbi nos balænam & byrrhum, pronuntiant. Arbor est proceritate non excellens, & frondium pallore commendabilis. Myrti folio, sed minori, ac concauo. Flore herbaceo, semine seu grano, quod carthegon vocant, rotundiore, colore rufo, cunctis animalibus inuiso. A Septentrione autem viscum, à meridie hyphear producit, quinetiam plura, mox interdum quaternas habet. Hæc similia de ilice Theophrastus scribit. Ennius autem libro septimo, buxum amaro corpore dicit, his verbis: *- Longeq; cupreßi*

Stant rectis folijs, & amaro corpore buxum.

Tria eius genera Plinius connumerauit. Gallicum, quod in metas emittitur, altitudine procerius. Oleastrum, in omni vsu damnatum: fert grauem odorem. Tertium nostrate vocant, syluestre, vt ille credit, satu mitigatum. In Olympo autem Macedoniæ, gracilior, sed breuis, prouenit. Crassissima verò in Corsica, flore non spernendo, quæ causa amaritudinis mellis. Folia autem cum scobe materiei, & lixiuio capillum rufant. Scobs verò eius ex aqua decocta, alui profluuium sanat, vt recentiores perhibent. Ferunt insuper vulneratas serpentes ad sanitatem peruenire, degustata eius radice. Somnum autem sub ea capere perniciosum, quòd eius odor cerebro aduersetur.

De aquifolio, & visco, ligandis auium pennis apto.

CAP. II.

Qvifolivm quidam, propter foliorum similitudinem, alternum, ilicis vnum genus putauerunt. Quod non facilè quis recipiet, propter tot eius differentias. Cùm nil cum ilice, præter foliorum figuram commune habeat, sed quæ aquifolio ampliora sint, quæ item aculeis pungentibus per ambitum armata sunt. Crassiora etiam, atq; viridiora. In senectute tamē, vno

vno tantùm aut duobus tribúsve. Theophrastus ariam, siue agriam appellat, & adhuc nonnulli, vt Lugdunenses agriolum vocant. Flore albo est & odoro, bacca verò punicea, racematim coaceruata, in arbore diutius permanens. Cortice læui & herbaceo. Quòd soli vbertatem & cœli ex eiusdem natura, amicitiam non nacta sit, vt plurimum non fructifera est. Sata autem in domo, villâve, veneficia arcet. Item baculum ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiam si citrà defectum mittentis ceciderit, ipsum per se recubitu propius adlabi: tam præcipuam inesse arbori (vt Plinius ait) naturam. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit. Fit ex ea viscus ligandis auium pennis. Corticem verò detrahunt, frondibus arborum inuoluentes, & ibi putrescere patiuntur, quod fieri solet duodecim ferè diebus. Tunc marcidum eruunt, & tantisper pila contundunt, donec in viscum lentescat. Demum in profluente, vt adhærentes corticum reliquiæ sordesq; fluitent, proluuntq;, & adiecto iuglandis oleo, momento fictilibus recondunt.

De iunipero, & eius viribus. CAP. III.

IVNIPERVM quidam dici volunt, quòd iuniores ac nouos fructus pariat, antiquis maturescentibus. Græcè ἀρκευθος. Arbor cedro similis, vt folijs tantùm distare credatur. Frequentibus alis caua. Pro folio spina est, herbacea quidem. Cortice cupressi, membraneo, qui spontè rumpatur, decidatq;, sed scabriori. Bacca autem, quæ arceuthidis nomen, id est, iuniperi retinuit, rotunda est, per maturitatem verò cærulea & nigra. Reliquo enim tempore viridis. Gustu autem subamara, adstringens, & commanducando odorata. Harum nonnullæ nucis auellanæ, aliæ fabæ magnitudine conspiciuntur. Duo autem iuniperi genera fecerunt. Alteram maiorem, quæ à Catone capida dicitur. Aliqui syluestrem cupressum dicunt. Sunt qui mnesitheum, alij acataram vocitent. Alteram verò minorem, quam Græci arceuthida, forma diminutiua, quasi iuniperulum vocant. Ægyptij libium Aphri zicorinsiper. Galli iupicellum, nunc verò geneurum. Nonnulli mnesitheum sicut maiorem vocant. Alij acatalidem. Iuniperus somnum adferre dicitur, ideò à Valerio Flacco lethæa dicitur, propter obliuionem, quæ è somno fit. Sic enim octauo Argon.

Contraq; lethæi quassare silentia rami.

Scribit enim Medeam draconem ad sonum incantantem. Sic enim Apollonius libro quarto:

ἡδ' ὄφιν ἀρκεύθοις νέον τετμηκότι θαλλῷ
βαπτουσ' ἐκ κυκεῶνος ἀκήρατα
φάρμακ' ἀοιδαῖς ἐισεκάλει κατ' ὀφθαλμῶν.

Sensus est, vt Medea iuniperi nuper scisso ramo serpentẽ potione Cyceone tingeret incorruptibilia, pharmaca, cãtibus inuocabat circa oculos. Iuniperi grauis vmbra præsertim cantantibus. Quod Verg. in Gallo testatur. Vtraq; enim acris, & excalfacit, desiccat in tertio ordine, extenuatq; cedro assimilis. Accensa autem serpentes fugat, ad quarũ ictus efficacissimè

bibuntur

bibuntur baccæ. Hæ autem acriter calefaciunt:primo tamen tantùm abscessu desiccant. Reperiuntur etiam,qui serpentum metu, totum corpus illis inungunt. Folia autem acrimoniam habent: ideoq; tam ipsa quàm illorum succum,contra viperarum morsus,ex vino bibere,ac illinire prodest. Et vt ad baccas reuertamur, adstringunt, vrinam mouent, stomacho vtiles, & lateris doloribus. Inflationes, languoresq; discutiunt. Ad tussim & tormina bibuntur. Illitæ verò tumores sistunt. Ruptis,conuulsisq;, & vuluæ strangulationi subueniunt. Plinius aluum, & ventris tumores sisti ait. Baccis ex vino nigro potis, aut in vino decoctis viginti. Illinuntur & oculis in epiphoris. Corticis verò cinis, ex aqua inunctus, lepras pellit.Cauenda eius materiei ramenta:deuorata enim interficiunt. Sed hoc falsum quidam arbitrantur,& Dioscoridis libro addititium. Lignum autem virens, aduersus pestilentiæ crassantia contagia comburitur. Iucundum etenim fumum expuit, qui odoris suauitate, sæuientem perniciem eluit,ac propulsat. Serpens, autore Plinio, vbi eius squammæ obtorpuere,spinis iuniperi se scabit.

De iuniperi gummi,quod vernix vocatur,& vino eius.

CAP. IIII.

E Iunipero autem humor, qui lacrymæ modo concrescit,vt gummi sit,vernix dicitur,quasi Veris ros,quod Vere potissimùm gignatur,& æstate perficiatur.Hoc enim tuso chartas linimus,ne bibulæ sint. Mauritani sandaracham appellant, verùm aliud est à sandaracha, iuniperi gummi. Nam illa exitialis, hoc autem res salubris. Quum verò primùm metitur, albo colore splendescit: quum verò senescit,luteum contrahit: in nimia verò senecta rufescit.Mauritani autem medici arborem apud Christianos nasci meminerunt, quæ vernicis tantùm nomine percelebris sit. Faciem verò arboris non expresserunt. Hoc enim Dioscoridis & Galeni tempestatibus nondum in vsum venerat,nisi sub succini nomine, cui & naturæ dotibus & viribus par est,verùm paulò efficacioribus.Quòd si illud desit, duplo pondere inuicem substituitur. Crematum hoc nidorem, thuri odore non cedentem exhalat. Quòd autem concreta sit iuniperi lacryma,indicium est, quòd odor eius in suffitu attrituq; iuniperum redoleat,atq; statim deflagret. Quòd si naturam eius, admoto igni tentare placeat,succenditur,alitq; flammam, odore iuniperum redolentem, quæ postmodum in gummi rursum lentescat. Excalfacit, exsiccatq; secundo recessu. Defluentem naribus sanguinem sistit, si ex candido oui liquore tritum, fronti temporibusq; illinatur. Ex thuris verò polline & oui albo exceptum vomitionem supprimit. Cum eisdem enim perlitum, profluentem aluum firmat. Deuorata verò in sorbili ouo eius polenta,in biliosos vsus profusum stomachum compescit,cruentamq; alui proluuiem retinet. Suffiti autem nidor distillationes suspendit,arcetq; ne præcipites ad ima decumbant. Pituitam,quæ in stomacho,aut in intestinis coit,digerit. Humorem etiam, qui velox è cerebro deuoluitur, coërcet. Tineas

cætera

cætera ventris animalia enecat. Suffitu grauedini auxilio est. Vliginosos fistularum sinus inditum resiccat:menstruos cursus retinet: pedum,manuumq; rimis succurrit. Fit è iunipero vinum,cuius ratio ex Dioscoride talis:oportet enim cæsos recenter ramos,ac diuisos,cùm fructum edunt, in sole aut balneo,ignéve, sic exponere,vt desudent, exsudatiq; humoris vnciam vnam in vini congio permiscere est, & post duos menses in alia vasa transfundere,& antequam recondantur,insolare,&,vt semel dictum sit, factitiorum vinorum vasa impleri oportet. Acescunt enim, quæ penitus expleta non erunt.Fit etiam è iuniperi baccis vinum,vt cedrites,ad eadem valens:cuius ratio ac vis suprà in cedro demonstrata est,propterea hîc iterum referre nolui,ne quid bis idem repetatur,quod magnoperè in toto hoc opere cauendum censui. Iuniperi vinum vtile esse Plinius scribit, ob armorum equitatúsve lassitudines. Illud prætereà de iuniperi gummi non prætereundum, quod sub vernicis nomine liquidum quid fiat,cùm lini seminis oleo,quo picturæ, aliaq; multa,vt postes, imagines, ferramenta, oblinuntur, vt illustriores fiant, sic enim à rubigine, à situ immunes sunt.

De tamarice. CAP. V.

TAMARIX, arbor syluestris, cui non decidunt folia, vt suprà diximus. Omnibus enim, maximè apud Plinium, Lenæo, & antè Dioscoridi, hanc esse in confesso est, quæ amerinis scopis persimilis sit. In Achaia verò brya syluestris vocatur. Insignis quidem in ea, quòd ibi tantùm satiua ferat fructum, videlicet gallæ similem. Corinthus, & quæ circa eam regio est, bryoniam vocat,quòd ei fructus βρυώδης, id est, muscosus sit. In Syria enim & hæc copiosa. Nunc & arbor circa Padum visitur, cupresso folia simillima habens,ex qua vasa fiant, hydropicis, phthisicis, & intestinis apprimè medicabilia. Nunc quoque apud nos visitur, magna ex Rhodo opera & cura equitum diui Iohannis Hierosolymitani translata, sed adhuc rara,& pretiosa. Magna quidem est, atq; auctu perfacilis, salicis, imò potius oliuæ folijs, sed læuioribus, ac subalbicantibus. Flore herbaceo, in croceum vergente. Quæ quum floret, quod post vrbanas contingit, fragranti & persuaui odore est, vt nulla alia apud nos odoratior sit, vt longè etiam sentiatur. Fructum tamen nullum apud nos fert, in flore,sicut in salice,euanescens. Si verò tamarix arbor sit, quæ myrica etiam dicatur, eam quidem humilem esse oportet, si Vergilio credendum sit, cùm ait:

Non omnes arbusta iuuant, humilesq; myricæ. *In Bucolicis.*

Est & apud nos perexiguus frutex, qui vulgò tamarix nuncupatur, semper virens coma.Folijs cupresso similibus,verùm exilioribus,atq; acutioribus, scopis tantùm nascens. Duo tamaricis genera fecerunt, vnam syluestrem planè sterilem, alteram verò mitiorem, quæ in Ægypto arbores procerissimas æquet, ramis ex herbaceo fuluoq; variegatis. Quæ cùm adoleuerit, promala à Poëtis dicitur. Ibi autem atq; in Syria fructum li-

gnoſum abundanter producit, galla maiorem, guſtu aſperum, quo medici in compoſitionibus, quas antheras vocant, vice gallæ vtuntur. Theophraſtus in Tylo inſula, tamaricis lignum, non, vti apud nos, imbecillum eſſe affirmat, verùm validum veluti iligneum.

Tamaricis vis medica. CAP. VI.

AMARIX, quæ & Galeno, & ſequacibus etiam myrice dicitur, abſtergentis, & incidentis facultatis eſt, ſed vt non perſpicuè, & manifeſtè deſiccet, habetq; etiam nonnullam adſtrictionem. Cinis vehementius exſiccat, & abſtergit, parum adſtringit. Folia decocta, adiecto melle, gangrænis illinuntur, & ad ea, quæ ſerpunt, cum polenta imponuntur. Decocta autem in aceto vinóve, aut etiam radix lieni indurato proſunt. Alij abſumere dicunt. Adeò, inquit Plinius, mirabilem antipathiam contra ſolum hoc viſcerum faciunt, vt adfirment, ſi ex ea alueis factis bibant ſues, ſine liene inueniri. Ait etiam L. Columella, ſi ex tamaricibus canales fabricentur & ruſco, & repleantur aqua, & ſitientibus ſuibus apponantur, ſues à ſplenis doloribus tueri. Quippe ligni ſuccus epotus inteſtinum tumorem compeſcit. Ad alia etiam veterina hoc faciunt. Æſtate enim ſplenis incremento laborare vt plurimùm ſolent. Hoc autem malum magnis ſiccitatibus maximè euenire ſolet. Nam eo tempore pomis paſſim ſub arbore ſtratis, inexplebilem pabuli dulcedinem & ingluuiem ſectantur, & ideò homini ſplenetico cibum potumq; in vaſis dant, ex ea factis. Democritus phyſicus, etiam hominibus lienis vitio laborantibus, vinum bibere, carbonibus ligni tamaricis flagrantibus exuſtum præcipit. Idem faciendum in aqua in ſuibus. Foliorum decocto dentes in dolore colluuntur. Ad aurium etiam dolores ſalutare. Phthiriaſi, lendibusq; inſperſum prodeſt, potum verò vel impoſitum, cum roſaceo & cera epinyctidas ſanat: abundantiam mulierum ſiſtit. Semen autem cruentis ſputis datur, potu verò cœliacis quoq; & contra fœminarum profluuia, ac morbum regium, & aduerſus phalangiorum, & araneorum morſus, drachmæ pondere. Efficax & ad ſerpentium ictus, præterquam aſpidum. Suffitu etiam fugare ſerpentes, Lucanus in nono autor eſt:

Vltima caſtrorum medicatus circuit ignis:
Hic ebulum ſtridet, peregrinaq; galbana ſudant,
Et tamarix non læta comis.

Mures etiam viridis tamaricis ſuffitu fugari, quidam è Græcis ſuis monimentis ſcriptis mandauit. Cùm altilium pingui furunculis imponitur. Cortex verò tuſus, impoſitusq;, collectiones omnes illitus inhibet. Cinis autem ad eadem omnia prodeſt. Qui ſi caſtrati bouis vrinæ miſceatur, & in cibo potúve detur, venerem finiri. Carbo quoque ex eo genere eadem vrina reſtinctus, in vmbra conditur, idemq; ſi libeat accendere, reſoluitur. Magi & id ex ſpadonis fieri vrina tradiderunt. Sanari autem carcinomata, in vino decocta tamarice, tritaq;, & melle illita, Lenæus dicebat grauis in medicina autor, vt Plinius adfirmat, virgam ex ea factam, vt

neq; terram, neque ferrum attingeret,ſedare ventris dolores aſſeuerauit, impoſitam,ita vt tunica cinctuq; corpori apprimeretur.Cuius etiam ſententiæ fuit Q.Serenus. An autem is fuerit,quem Plinius intelligit, neſcio. Eius verba ſunt:

Necnon iungenda vtero noua virga myricæ,
Illæſa hæc ferro, terraq; intacta geratur.

De liguſtro, & cypro. CAP. VII.

IGVSTRVM arborem nonnulli à lego deduci volunt. Plinio in oriente cypros dicitur.Hæc tamen aliquibus non liguſtrum,ſed peregrina arbos.Proceritate qua tilia,coriandri ſemine. Alia verò oliuæ folijs, quæ circum ramos, profert,latiora, molliora q; ſunt,ac virentiora. Plinius tamen in Ægypto cyprum eſſe folijs ziziphi,vel,vt alij volunt,& oliuæ,ſemine verò coriandri. Arbor parua,flos liguſtro minimus, candidus : quod indicauit Vergilius, cùm cecinit:

Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur. In Bucolicis.

Muſcoſus,& odoratus eſt,fructu ſambuci,ſed potius lentiſci per maturitatem nigro,vnde in hortis Columella: *- Et nigro permiſta liguſtro.* Qui racematim cohæret. Naſcitur optimũ in Iudææ Aſcalone, & Ægypti Canopo, in ripis Nili. Tertium in Cypro inſula, ſuauis odoris. Suos in Europa vſus habere , Plinius autor eſt. Huius autem folia & ſumma germina,flores quoque,in vſum veniunt.Miſtas habent qualitates.Porrò modicè calida ſunt,cum aquea ſubſtantia.Habent etiam quid adſtrictorium,ex terrena ſubſtantia. Frigida diſcutiunt : & ſine moleſtia ac morſu deſiccant. Oris vlceribus,quæ aphthæ dicuntur,medentur,ad hoc enim manduntur. Illita verò inflammationibus & carbunculis illinuntur. Decocto enim eorum ambuſta fouent. Cum mica autem ſalis folia veteri vlceri & oris exulcerationibus proſunt.Capillum rufant,adiecto ſtruthei mali ſucco,vt Plinius,alij ex Dioſcoride ſucco ſtruthij malunt,id eſt,radiculæ herbæ, ſiue herbæ lanariæ. Madentia & inuncta diſcutiunt (vt ait Celſus) ea, quæ in aliqua corporis parte inhæret. Medicinis lieni dicatis miſcentur. Flos enim conciſus,& ex aceto fronti illitus, ſedat capitis dolores : ſuccus verò neruis,& articulis prodeſt. Acini contra phthiriaſim, item contra intertrigines, foliáve proſunt. Gallinaceorum pituitas ijdem ſanant. Fit ex eo oleum, quod cyprinum dicitur. Flos coquitur , premiturq; poſteà in oleo. Pretium ei, Plinij tempeſtate,in libras quinq;. Excalfacit hoc, neruos emollit, quòd miſtum & quòd feruenti natura prædita ſunt, aſſumat. Vnguentum è liguſtro Alexandro Magno miſit Abdelonymus Sicyonius , vt ſcribit Pollux. Plutarchus putat florem coronis intexendum fore , ob eam cauſam , quòd ſuauem placidumq; ſomnum potoribus conciliet:vt potè qui leuem ac mitem auram expiret.Qua verò temulentotum ſalebroſæ aſperitudines ſenſim læuigentur, & demum accerſita tranquillitate hebes crapulæ retundatur , atque caloris officio percoquantur.

De Cratego. CAP. VIII.

CRATEGVM, quem alij crategonem vocauere, Theophrastus, Plinio autore, eam arborem intelligi voluit, quam Itali aquifolium appellant. Ex cuius tamen descriptione & Athenæi, alia est ab ea, quam superius sub aquifolij nomine descripsi. Arbor non equidem admodum magna, neq; crassa. Ligno robusto, versicolore. Cortex illi læuis. Radix singularis, in profundum acta. Folio mespili, cæterùm promissiore, longioriq;, ac latiori, nec ad eundem modum serrato. Fructu vt plurimum rotundo, &, vt Athenæus ait, quasi oleastro, qui cùm maturescit, flauus & subliuidus, gustu & succo mespili, quapropter Theoph. mespilus syluestris putatur.

De herba sabina. CAP. IX.

HERBA sabina Græcis βράθυξ dicitur. Sunt qui βάρυθρον καὶ βάραθρον vocitent. Sabina dicta, quòd in Sabina regione plurima adnasceretur. Coactæ breuitatis arbor est, sese magis in latitudinem fundens, quamobrem à Romanis herba dicta. Duo eius genera Dioscorides, & post eum Plinius posuerunt. Alterum folijs cupressi, minùs aculeatis, & magis asperis, ac frequentioribus. Quare quidam cupressum Creticam dixerunt. Horridior spinis, acris, feruens ac graui odore est: altera tamaricis folio similis. Huius folijs nonnulli ad suffitus & odorem, vt ait Plinius pro thure vtuntur: quod in Culice testatur Vergilius:

Herbaq; thuris opes priscis imitata Sabinis.

Calefacit, exsiccatq; in tertia classe, estq; ex eorum numero, quæ vel maximè tenuium partium sunt, habetq; vim extenuandi & digerendi pota. Putredinibus accommodatur, præsertim verò vbi rebelliores fuerint, & diuturniores sunt. Nam hæ vltimæ vim medicamenti citra noxam maximè ferunt. Vlcera inquinata & sordida cum melle exterit. Menses, si quid magis aliud, propter tenuitatis vim, educit, & sanguinem per vrinas epota elicit. Vtriusq; enim folia nomas compescunt. Collectiones illitu minuit. Cum melle verò nigritias, sordesq; cutis, repurgat. Carbunculorum crustas, cum vino imposita rumpit, & igni sacro illinitur. Cum melle enim & vino pota, regio morbo medetur. Partus emortuos tam appositu, quàm suffitu extrahit, & viuos interficit. In medicamentis autem duplicato pondere, eosdem effectus, quos cinnamomum habere traditur. Gallinacei generis pituitas eius fumo sanari tradunt. Alij præcipiunt in fimo, qui ex ea fiat, cubent. Vnguentis enim, quæ calefaciendo sunt, priuatim musteo, quod gleucinum vocant, miscetur. Quidam (vt Columella memoriæ mandauit) contra boum satietatem herbam sabinam cum mero diluunt, idq; potandum præbent. Ait Ægineta suauem corporis odorem facere, si manè parum degustauerit. Fit autem ex ea oleum. Desumunt autem sabinæ tenerrima cacumina, quæ diebus tribus contusa oleo infunduntur. Quarto verò die ad medias decoquitur. Pòst colatum

tùm vſui reſeruatur. Vis eius eſt ad capitis diuturnos dolores ètiam hemicraneos inunctum.

De alaterno,laburno,celaſtro,& aria. CAP. X.

LATERNVS folia inter ilicem & oleam habet, nec fructum fert vllum. Laburnum, alpina arbor, nec vulgo nota. Dura ac candida materie. Nil autem aliud habui, quod de his depromerem, & hæc quidem ſolùm ex Plinio. Celaſtrus, ſylueſtris arbor, cacuminibus montium gelidiſſimis naſcens. Fructum verò eius ſerò perficit, atq; ſtatim hyemis ſuperuentu perdit, vt multi exiſtimauere. Huius Theophraſtus, & ariæ, arboris ſylueſtris,in hyemis initio, fructificantis meminit.

De Iouis barba. CAP. XI.

OVIS barba, eam nonnulli arborem eſſe, quam Theophraſtus dioſporon,hoc eſt, Iouis ſementem arbitrantur. Alij dioſpyron, id eſt, Iouis flammam vocitant. Cæteri Iouis triticum interpretari malunt. Arbor eſt in rotunditate ſpiſſa, folio argenteo, fructu ceraſo perſimili, nucleo intus duro,opere topiario tonſilis. Hæc pauca de ea prodita ſunt.

De adrachne. CAP. XII.

DRACHNE, quam omnes Græci,inquiente Plinio, ſub portulacæ nomine interpretãtur,cùm illa ſit herba, & andrachne vnius literæ diuerſitate vocetur. Cæterùm adrachne eſt arbor ſylueſtris,neq; in planis naſcens, magnitudine minimè præcipua,folio,fructúve vnedoni ſimilibus, minori tamẽ folio.Cortice ſquamoſo,nec ſcabro,ſed qui circùm gelatus videri poſſit:tam triſti aſpectu eſt.Sic enim Plinius apud Theophraſtum περιπηγνύμενον legit, alij verò περιρηγνύμενον hoc eſt, rumpentem ſe per ambitum. Illud autem cum ſubere peculiare habet, vt detracto in orbem cortice, non moriatur. In Helicone autem hanc frequentem eſſe Pauſanias tradit.

De coggygria,& apharca. CAP. XIII.

OGGYGRIA apud Theophraſtum, neliæ nomen habet. Arbor vnedoni perſimilis, tantùm folio magnitudineq; minor, fructu tamen differens. Lanugine enim, vt pappus, conſtat, quòd nulli alij arbori euenit,vt propterea hunc amittat. Similis ferè huic, quæ apharca dicitur. De qua nil aliud habeo,quàm quod de ea alibi à me dictum eſt.

De colutea. CAP. XIIII.

OLVTEA arbor,cuius meminit tantùm ex antiquioribus Græcis autoribus,quod depræhenderim,Theophraſtus. Lipare enim,

quæ vna ex Æolijs insula est,à Liparo Rege,cui successit Æolus,sic dicta, peculiaris. Nec alibi Alexandri Magni temporibus nascebatur. Iam in Gallia plurima prouenit.Primùm enim vno caudice assurgit,vtpote quæ lateribus minimè frutificet. Ideoq; decurtata emoritur. Quadrima verò in ramos spargitur, prorsusq; arborescit. Folium fœnogræco non absimile. Folliculum,siue siliquam mauis appellare,perlucentem fert,ac prætumidam,& turgentem, ac si spiritu quodam distenderetur. Quæ si digitis prematur, cum crepitu dissoluitur. Habet enim intus semen lentis magnitudine,durum,atrum.A Barbaris vocari sene, Actuarius autor est. Hoc mirum in modum oues saginat: quare opiliones pertinacius inhærentes, perticis decutiunt. Vento sæpe deturbatur: quod ij legunt. Sed contraria ouibus hominum natura est, quòd illo macrescant. Eiusdem arboris genera duo faciunt, vnum hortense, alterum quod sua natura spontè nascatur. Surculorum autem, foliorum, & seminis tantùm apud recentiores medicos frequens vsus,vt nullum sit ferè repurgans medicamentum, quod eius misturam non recipiat, propterea ab aliquibus sesandros dicitur, quòd scilicet hominem sospitet. Recentiores autem medici, calidum supra primum ordinem arbitrantur. Semen, vt Actuario placet, denarij pondere potum, bilem & pituitam deijcit, reliquosq; humores modestissimè purgat,retorridamq; atram bilem,earumq; suffusiones ex iure gallinaceo expellit. Comitialibus,scabiei, impetigini,vetusto capitis dolori succurrit. Ventriculum autem offendere dicitur, propter vim flatuosam,sed gingiberis modicum ad hanc euitandam noxam additur. Quod autem apud Occidentales nascitur, orientali infirmius. Quare illi maiore paulò vtuntur, vt magnitudine inæquales, è regionibus vires æquent,ne sua expectatione qui sumunt,& qui instituunt, frustrentur. Purgant efficacius siliquæ, quàm φύλλάρια, id est, folia. Arabes eius cum chamæmelo decocto,lotione cerebri neruos firmant:sumpta enim quouis modo & visum,& auditum iuuare tradunt.

De arboribus anonymis. CAP. XV.

SVPRA hoc toto opere de arboribus quibus certa communis appellatio indita sit, dictum est,paucis exceptis, de quibus nonnullis in arboribus Indicis. Nunc verò cæteras prosequamur, quibus nulla adhuc nomenclatio imposita sit, neq; ab incolis regionum, in quibus agnascantur.Quod illis accidere potest,quòd raræ apud eos sint,vel etiam nullius frugis, & quasi abiectæ, & quarum item nullus in medicina vsus, esúsve hominum. Quæ plures esse possunt. Sed eas tantùm,quæ autorum monimentis nobis notæ sunt,referemus.Scribit Philostratus in vita Apollonij arborem in India esse,quæ byssum ferat.Altitudine populum æquare, & folio salicis esse. Bysso autem nobiles vestiri ait, quo in sacris plerique vtuntur:& in Ægyptum aduehi.Idem in ripis Hyphasidis (flumen Indiæ est) adnasci arbores ijs similes, quæ penes Istrum nascuntur, ex quibus vnguentum defluit,quo Indi in suis nuptijs perungantur,vt illorum nuptiæ

ptiæ incelebres,si illo inuncti non fuerint,& Veneri ingratæ.Addit quoque Veneri has dicatas esse. Eiusdem verò generis nemus ingens in ripis illius fluuij esse.Ibidem alia arbos lauro simillima,quæ siliquam ferat mali punici magnitudine. Hæc autem pomum continet colore cæruleum, ceu hyacinthi, gustu verò omnium suauissimum. Idem autor arbores tantùm duas apud Gades esse, quæ Geryonæ dicantur, à Geryonis sepulcro, iuxta quod positæ sunt: cuius figuræ nusquam alibi reperite est. Speciem pini cum picea mistam habent. Sanguinem distillare perhibentur, veluti Iliaca populus aurum. Et vt ad Indiam reuertamur,vt tantùm eas, quæ antiquitus notæ fuerint dicamus. Peculiares enim multas præter cæteras prouincias habet, apud quas similis figuræ non est videre. Strabone enim autore admirabiles producit arbores, ex quarum rami ad terram proni sunt. Folia eius clypei sunt. Alterius etiam speciei sunt, quæ pumiles sunt. Siliquas fabæ instar, duorum digitorum longitudine,ferunt,mellis plenas: quas qui ederint, non facilè euadant. Apud Gedrosios (Asiæ populi sunt) arbor lauro persimilis, ex qua cùm iumenta degustauerint,emoriuntur,spumam in morem comitialium euomentia. Hoc autem depræhensum est, cùm Alexander ex India rediens, per hæc loca iter faceret. In maris autem rubri ora, arbores in profundo nascuntur, lauri & oliuæ imagine. In maris autem refluxu in totum visuntur, nec fluxu omnino teguntur. His autem vlterior terra caret: nec alibi quàm in profundo nascuntur, quod demirandum est. Idem etiam autor è Possidonio apud Gades arborem nasci scribit, cuius rami vsque humum decuruentur. Folia enim mucronis specie visuntur, quorum longitudo est cubiti vnius. Latitudo verò duorum digitorum. Circa Carthaginem arbor prouenit, ex cuius cortice tela admodum pulchra conficiantur. Diodorus Siculus in Ægypto arborem se vidisse scribit, curuatura Gaditanæ similem, sed fronde dissimilem, atque infertilem, cùm illa fructifera sit. Cui si ramus defringatur, lac effluit. Radice enim scissa minium emanat.Idem etiam atque è Possidonio in Gallia arborem fico persimilem, fructu corni: eam si incidas, succum lethalem effundere, ex quo ad veneficia sagittas inungunt. Ex ea autem pharetra fabricantur. Hæc autem habui, quæ de anonymis plantis dicerem, atque de his, quæ apud diuersos scriptores legerim. Neque ipse omnes meminisse scio, sicut nec illi. Quis enim ille erit, qui tot orbis regiones, tot plagas, tot anfractus, tot maris insulas scrutari potuerit, & lustrauerit, & omnia, quæ in eis proueniunt, contemplari. Hoc autem supra humanum robur. Hoc mortalium vitam prægreditur. Illud hominum ingenium & memoriam excedit. Hæc igitur hominis ignorantia. Neque enim omnes, quæ apud autores sunt, ego memorasse sat scio. Satis etenim mihi fuit, has omnes non præterijsse, ne nimis erga rem arborariam, quam toto nixu amplexus sum, negligens fuisse meritò coarguar.

De

De musco arborum. CAP. XVI.

VSCVS, teste Diomede, & ante eum Fl. Sosipatro Charisio, à quo ad verbum transcripsit, herba est, quæ in parietibus, vel in arborum corticibus inhæret. Bryon dicitur, à nonnullis verò splachnos & hypnos, vt Aëtio. Alibi tamen hygni meminit, quæ canalicula est parua, ex arbore damascena, & rhodacinea exorta. Qui verò in populo alba, quercu, & picea inuenitur, vel maximè expetitur. Hoc etiam nomine sunt & cani arborum villi, quales in quercu præcipuè conspiciuntur, non è cortice modò, verùm etiam è ramis dependentes, cubitali longitudine, odore præstantes. Primas bonitatis partes, qui è cedro legitur, secundas ex alba populo. In quorum generibus laudatur, qui odoratior, aut candidior sit, & qui altius colligitur. Contrà verò nigrescens improbatur, dein rutilus. Est & regionum propria dos. Probatur enim Cyrenaicæ prouinciæ, pòst Cypri. Tertio loco Phœniciæ. Fertur & in Ægypto nasci. In Gallia verò Plinius non addubitauit. Vim autem adstringentem habet, verùm inualidam. Nam plurimæ frigiditatis minimè particeps, vt propè temperatæ sit naturæ: vnde etiam discutiendi & emolliendi facultatem habeat, potissimùm verò qui in cedro reperitur. Decoctum autem eius insidentium vuluis vtile. Miscetur balanino vnguento, oleis quoque, ob vim eius, quam spissandi habet. Acoporum, thymiamatumq; compositionibus conueniens est. Sistere sanguinem neoterici arbitrantur: & id ab vrsis didicisse, qui cùm primùm vulnerati fuerint, eo sanguinem sistunt.

De arborum carie. CAP. XVII.

RBORVM cariem Græci ἀπεβρότηλα vocant. Lignis enim veteribus, & arborum caudicibus, farinæ modo colligitur. Græci poëtæ embion etiam vocant. Quæ verò modicè & adstringit, & abstergit, qualis vlmi est. Inspersa, vlcera humida expurgat, & efficacissimè implet. Compescit item & serpentia, si cum pari aniso & vino subacta fuerit, & linteis imposita illinatur.

Præfat

Præfatio libri trigeſimi.

Post arbores, ſupereſt vti de fruticibus dicamus, quæ res ſatis difficilis propter materiæ incertitudinem atque propter ſcriptorum variam hiſtoriam & diſſentientes eorum inuicem opiniones. Qui ſæpenumero herbas inter frutices, frutices inter arbores connumerant, vt ſæpè alij fruticem, alij herbam, & arborem cæteri, ſub vna eademq́ voce deſcripſerint, vt ſi omnes plantas, quæ ſub fruticum appellatione apud autores memorantur, recenſere velim, quin maximam & ampliorem herbarum partem comprehenſurus fuerim, minimè ambigendum. Hoc autem à regionum lociq́ varia natura atq plantarum contingit. Regionum (inquit Plinius) vbertas aliquos frutices fecit, quæ alibi herbæ ſint, vt quæ ſoli fertilitate, vel ſterilitate, vel ſolis vi & aëris clementia aut aſperitate quædam alibi herbæ, multis locis frutices, vt propterea plantas omnes, quæ ab omnibus ſub fruticum nomine denotantur, deſcripturus ſim minimè: verùm tantùm quos fide oculata atq cognitione verè frutices ſciuerim, atq etiam hos de quibus nulla apud autores diſcrepantia. Etenim non ſum neſcius Pedacium Dioſcoridem maximam herbarum partem, ſub fruticum nomenclatura poſuiſſe, forſitan quòd hæ apud Ægyptum, vbi ſua exarauit, loci benignitate frutices ſint. Vixit enim cum Cleopatra Antonij tempore, & ſua opera Ario ſummo Alexandriæ philoſopho dedicauit. Malui enim cum his tutius agere, quàm incerta autorum aſſertione & falſa aut vana depromere, & nonnullorum autoritati temerè inhærere.

HORTORVM LIBER TRIGESIMVS.

De fruticum quadam generali appellatione, & de virgulto, & viburno, & nonnullis alijs. CAPVT I.

SVNT tam apud Græcos, quàm Latinos, quædam vocabula, quæ generali illorum appellatione frutices denotent. Vt autem primùm fruticetum commemorem, est locus fruticibus repletus, quo etiam vocabulo Horatius in Odis vsus est: *- Et*

Lib.3.Ode 12. *celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.*

Virgultum enim Græcis ῥῶπες & ῥῶπον etiam. Fasciculum seu sarcinam è diuersis colligatam dicunt, ac si frutices multos colligatos dicere velint. Vnde adagium, ῥωπικὸν ὤνιον. id est, Summaria indicatura. De rebus vilibus maximo emptis dicitur. Virgultum à viridi deriuatum M.Varro vult, vel à vi quadam humoris, quæ si exaruit, moritur. Alij virgultum multitudinem virgarum pullulantium vocauere. Eadem verò significatione apud Græcos thamnos est. Qua voce L.Columella in suo horto vsus est:

Lubrica iam lapathos, iam thamni sponte virescunt.

Superius autem de hortorum minutulis egit. Nunc verò de omnibus in altitudinem excrescentibus. In priapeis etiam, quisquis eorũ fuerit autor:

Frondenti thamno vix potuisset tegi.

Homerus autem arbustum vtrinque foliatum, sub quo nudus delituit Vlysses, & sub quo à Nausicaa Alcinoi filia repertus, ita vocat. Viburnum Seruius Maurus virgultum breuissimum esse dicit. Alij verò fruticis genus esse voluerunt. De quo in Bucolicis sic Vergilius:

In Bucolicis. *Quantum lenta solent inter viburna cupressi.*

Festo autem Pompeio Vespices, fruteta densa dicta sunt, à vestis similitudine, & farsenum virgulti genus. Tesqua Acroni loca deserta Sabinorum lingua sentibus repleta.

De cinnamomo. CAP. II.

DE fruticibus autem, qui peregrinari minimè voluerint, quemadmodum in arboribus fecimus, par est, vt prius dicamus, & à cinnamomo incipiemus, quod etiam & cinnamum dicitur. Gignitur verò in planis, & in situ atque inter vepres, & rubos densissi

densissimos. Ideò collectu difficilis. Siccitate enim delectatur, imbre verò sterilescit. Frutex statim à terra sex digitis surculosus. Ramis humilibus, & repercussis, aridoq; similibus. Folio origani. Duorum verò cubitorum altitudine amplissimus est, palmiq; minimus. Quatuor enim digitorum crassitudinis, Theophrastus verò magnitudine amerinæ scribit. Cùm autem viret, inodoratum est. Qui verò ad Indos profecti sunt, arborem dicunt lauro simillimam, acinis tantùm minoribus, & albicantibus. Arboris libro tantùm vtuntur, quem è ramis, illæso caudice in triennium delibrant. Non statim, sed post mensem ab incisione. Alij autem in Molucis insulis & in Zeila apud Indos nasci aiunt, surculosa arbore, aliquando sterili, huic quæ apud nos malum punicum fert, persimili. Huius autem cortex ad Solis ardores dehiscens, auellitur, & paulatim ad solem torretur. Dioscorides autē plura eius genera posuit. Aetius septem annumerauit, quæ à locis, in quibus gignantur, cognomina sumpserunt. Optimum verò Mosylicum, à Mosylo oppido sic dictum, quòd casiæ nonnullam referat effigiem. Est etiamnum montanum, crassum quidem, pumile, admodum syluescens. Tertium Mosylico simile, nigrum, fruticosum, paucis intercidentibus geniculis, perquam suauiter olens. Quartum candidum, fungosum, aspectu tuberosum, vile, ac friabile, radicem habens magnam, quæ planè casiam repræsentet. Numeratur & quintum genus, densa radice firmum, gustu amarum, naresq; odore tentans. Quod vitandum est, minùs ramosum, cortice casiæ. Est & aliud genus, cui pseudocinnami cognomen indidere. Galenus, & eius simiæ cinnamonidem vocant. Xylocinnamum hoc antiqui appellarunt: quod si ad vocis etymum referamus, nil aliud erit, quàm cinnami lignum. Fert hoc sarmenta oblonga, & robusta, odore cæteris longè inferiora, nullius honoris atq; pretij. Siquidem ignauo odore, ac virtute inefficaci est. zingiber etiam vocant. Xylocinnamomum à cinnamo differre, sunt qui dicant, quòd eius natura aliud quid diuersum sit. Plinius verò duo cinnami genera posuit, candidum videlicet, & nigricans, quod nunc laudatur. Quondam enim candidum præferebatur, atque etiam varium candido præferunt. Philostratus in vita Apollonij, in hac parte Caucasi montis, quæ in mare rubrum porrigitur, nasci cinnamomum scribit, quod nouis sarmentis assimilatur. Cuius bonitatis experimentum è capra suscipiunt. Si quis enim cinnamum porrexerit, tanquam catulus admurmurat, hominemq; relicto ouili sequitur. Quod si propius ad nares admoueris, non secus adclamat, quàm si pabulo vi abstraxeris. Messem eius in quinas partes (inquiente Theophrasto) discernunt. Quod autem germinibus proximum, palmi vel paulò suprà longitudine concidunt. Alterum verò, quod sequitur, & deinde tertium, quartum, quintúmve eodem ordine notatur, vt dein vilius sit, quod radicibus magis propinquum est, atque quod in crassitudinem non extuberatur, quoniam in cortice summa gratia est. Quamobrem præferuntur & cacumina, quod corticis plurimum habeant. Quod autem gracilius prouenit, eximium magis est. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad palmi longitudinem.

Cinnami autem iudicium, ex odoris sui sola proprietate fit. Eligi enim debet rugosum, scabrum, leue, lignosum. Probatur itidem, quod acre, mordensq; sit, & cum calfactione quadamtenus salsum, quodq; in attritu tardè friatur, & fractum puluerulentum est. Si certior fieri voles, ab radice surculum vellito. Facilis nanq; est huiusmodi probatio. Fragmenta quædam adiectitia sunt. Inuenitur in probatissimo, quod seorsum nascitur, rutæ odor, & cardamomo simile. In Mosyli verò genere, deligito nigrum, ex viroso recens, in cinerem vergens, tenuibus cum læuore virgultis, ac nodis frequentibus cinctum, perquam iucundè olens. In cunctis autem his, quæ casiæ, amomi, thurisve odorem spirat, minus suauitatis est. In primis enim damnatur molle, aut cui albet cortex. Quod verò potentius spirat, nares suo halitu cùm consulentur, olfactu opplens, deterioris dignotionem impedit. Quo autem diutius duret, in vino teritur, & excipitur, exceptum in vmbra siccatur, & reconditur. Radicem autem vt inutilem reijcito. Lignum ipsum in fastidio est, propter origani acrimoniam. Pretia autem quondam, scribente Plinio, fuere in libras denariorum mille: auctum posteà, id est parte dimidia, incensis, vt ferunt, Barbarorum ira syluis. Id acciderítne ob præpotentium iniquitatem, an forte, non satis constat: Austros enim ibi tam ardenter flare, vt æstatibus syluas accendant, apud autores inuenimus. Xylocinnamomi pretium in libras viginti.

De vi, ac natura cinnamomi. CAP. III.

INNAMOMVM tertio excalfacit, simulq; exsiccat, ordine. Vis eius summè tenuis est, non tamen ita calida. Nihil enim est, quod æquè desiccet, ex pari calefaciendi facultate. At quod minùs præstans est, secundum tantùm attingit. Stomachum purgat. Crassos enim ac lentos humores dissecat, & abstergit, discutitq; ea, quæ in aliqua corporis parte inhæserint, vt prodit Celsus, & vim aperiendi habet. Cibos concoquit, pituitam extenuat, & ad tusses humiditate conceptas facit. Vrinam ciet, purgat etiam quæ oculorum claritati officiunt. Contra verò bestias, quæ vel ictu, vel morsu, venenum iaculantur, succurrit. Renes refrigerat: propterea qui humida & frigida sunt temperatura, hoc cibis domesticis miscent: vesicam tamen offendit. Aquis autem subeuntibus efficax. Vulnera aperit, tanquam os in corpore, vt Celsus ait, vitiligines tollit, si cum melle perungantur. In summa magni ad omnia vsus. Ex eo vinum, autore Plinio, fit, & vnguentum, quod cinnamominum dicitur, quàm odoratissimum quamq; pretiosissimum. Quod facilè ex his, quæ cum eo spissantur, intelligere est: vt eius etiam olim prodigiosa pretia fuerint à denarijs XXXV. ad CCCX. Huius autem ex Dioscoride confectio talis est: E balanino oleo xylobalsami, iunci odorati spissamentis, cinnamomi & balsami seminibus, quadruplaq; myrrhæ ad cinnamomum portione constat. Additur mel ad hæc cogenda omnia. Probatur autem acre, molle, odore planè myrrham redolens, odoratum, crassum, gustuq; peramarum. Quod autem

autem huiuſmodi erit,ex myrrha corpus & craſſitudinē habebit. Quod verò ex reſina fit, non erit amarum, nec vllam odoris gratiam habebit. Vim acerrimam habet, excalfacientem. Itaq; venarum ora aperit, diſcutit, eijcit. Humores & ſpiritus extrahit. Efficaciſſimum contra fiſtulas, & putreſcentia vulnera. Aduerſus ſerpentium morſus illinitur. Caput tamen aggrauat.

De caſia. CAP. IIII.

CASIAM iuxta odoriferam Arabiam gigni Dioſcorides autor eſt. Herodotus verò circa paludes legi propugnante vnguibus diro veſpertilionum genere, aligeriſq; ſerpentibus. Plinius autem in Æthiopia circa cinnami campos, ſed in montibus. Serebatur olim, vt hic ait, & in noſtro orbe,in extremo etiam Imperij margine,qua Rhenus alluebat, viuebatq; in apum aluearijs ſata. Verùm color ille ſole torridus aberat. Fruticis autem amplitudo trium cubitorum. Theophraſto verò amerinæ ſimilis, craſſiore ſarmento,tenui cute,verius quàm cortice, quem contra atq; in cinnamomo labore & exinaniri pretium eſt. Radix altè deſcendit, grandis quidem,& ſurculoſa, & ab ipſa tellure protinus, paulò ſurculo lento. Color triplex, qui pro arbuſculæ incremento euariat. Cùm enim primùm emicat,candidus,pedali menſura. Deinde rubeſcit,addito ſemipede, vltrò nigricans. Hæc autem pars maximè laudatur: dein, proxima; Candida verò damnatur. Solus cortex commendatur, cuius ſolùm gratia ſurculos conſerunt, longitudine binûm cubitorum. Mox præſuunt recentibus quadrupedum corijs, ob id interemptarum, vt putreſcentibus ijs, ſubnaſcentes vermiculi lignum erodant, & corticem excauent: qui nullo modo decorticari poſſit,tutum quidem amaritudine, & odoris acrimonia. Rubeſcit autem caſia, corallio lapidi perſimilis. Perangusta,longa,ac craſſa, fiſtulis plena,vt ait Theophraſtus,vel,vt Dioſcorides, foramine peranguſto, in guſtu mordens, & pungens etiam, aliquanto feruore adſtringens eſt,aromatum modo odorata vini odorem referens, & roſam ſpirans. Probatur quæ eiuſmodi fuerit, & quæ odoris molliſſimi,quæ item guſtu etiam feruens,quam lento tempore leniter mordens. Theophraſtus duo genera poſuit. Totidem Galenus & Plinius, diuerſis tamen appellationibus diſcreuerunt. Ille in candidum & nigrum. Candido enim folium oblongum, oleæ perſimile. Nigro carnoſius, piperi magis,quàm tamarici,ſimile: cute enim ſcabrum, & tenui fiſtula, hircinum virus redolens. Candidum etiam humi ſeſe magis ſpargit odoratiusq; eſt,cùm nigrum odore careat. Galeno verò primum zigeros dicitur, alterum metodes. Plinius autem primùm lectam barbaro nomine vocari ait. Breui tunicarum fiſtula non fragili. Aliud balſamodes,à ſimili odore dicitur: ſed amarum,ideoq; vtilius medicis,ſicuti vnguentis nigrum. Sunt autem qui dicant primùm à Dioſcoride dahnitis vocari, quod Galeno zigeros eſt, Dioſcoridi zigir. Aëtio ozem. Plinius autem his mangones aliud addidiſſe ſcribit, quod dahnoidem vocitent iſocin-

namon cognominatam. Sunt apud alios alia genera, vt Mosylicus rubus à promontorio & emporio Æthiopiæ Mosylo, vnde affertur. Reliqua, de quibus Dioscorides, vilia sunt, vt quod aphysemon vocatur. Nigrum hoc, & ingrato sapore, cortice tenui ac rimoso, quale est, quod citton & dacar barbaris nominibus dicuntur. Est & pseudocasia, cum reliquis similior quàm explicari possit, aphaos dicta. Gustu enim acri nec odore depræhenditur. Inhærentem enim medullæ corticem habet. Inuenitur etiam lata quædam fistula, leuis, mollis pinguior, ab alia distans, & eam bonitate superans. In omnibus, autem recens probatur, maximè quæ sit odoris mollissimi, gustúve quàm maximè feruens. Pretia optimæ in libras XL. Cæteris XV. Daphnoidis verò pretium faciunt CCC. vt inquit Plinius. Adulteratur styrace, & propter similitudinem corticum lauri tenuissimis surculis.

Casiæ vires. CAP. V.

ET vt postremum ad eius vim & naturam deueniamus, calefacit, & exsiccat, tertio quodammodo ordine: sed & tenuium admodum partium est: gustu verò plurimum acrimoniæ habet, & nonnihil adstringentis. Quamobrem omnia incidit, simul atq; discutit, quæ in aliqua corporis parte inhæserint. Incrementa robur subinde instrumentis addit. Vrinam cit, & mensibus ob copiam & crassitiem excrementorum retardatis auxilio est. Oculorum medicamentis, ad visus claritatem accommodata. Lentigines cum melle illita tollit. Viperarum verò morsibus pota auxiliatur. Aduersus enim omnes intestinas inflationes, & renum vitia vtiliter bibitur. Decocto eius fouentur, & suffiuntur insidentes ad dilatationem vuluæ. In summa eosdem ferè effectus, quos cinnamomum, habet, vt duplex eius pondus in medicamentis huius vicem suppleat. Si quis mane paululum casiæ degustauerit, suauem facit odorem. Si casiam ex oleo infuderis, & teipsum inunxeris, minimè à muscis infestaberis.

De casia syringe. CAP. VI.

CASIA syrinx, vel syringodes, id est, fistularis, & cathartica dicta, & Ægyptia siliqua, à nonnullis calamus, hoc est, arundo, vel potius Indica canna, priscis Græcis incognita. Multi tamen eam arbitrantur, quæ antiquis medicis lignea casia diceretur. Arabibus autem per maximè familiaris. Nascitur partim in India, partim verò in Ægypto, vt in Alexandriæ hortis nasci negotiatores asseuerent. Iam & Asiæ communis facta. Seritur etiam nunc & in orbe nostro, verùm incassum, nec prosperè. Minimè enim ad frugem peruenit, frigoribus celeriter opprimentibus. Arborem prægrandem referunt, iuglandis folio, siliquas, vel, si mauis dicere, fistulas, ferentem, prælongas, lignosas, ac teretes, vtrinq; fastigiatas, colore rubro, & quasi ex sole ignéve torridas, ferè cubitales. Intra quas lignosi per interualla orbiculi, & inter orbiculos cõcreta semina, carne nigra inuoluta, gustu

gustu prædulci,non planè medicato. Seligere oportet collucentem,ponderosam, perplenam : quam si concusseris, inclusa intus grana non obstrepant. Atram verò illam medullam siliquis detrahunt, & membranulas, à loculamentis eruunt,& in offas seu bolos coquunt, qua alui deiectionem moliuntur. Ad quam rem tam multus tamq; quotidianus eius vsus, vti sine ea vix possit nostrorum recentium medicorum vlla medicina consistere. Tam benignum & innoxium est hoc medicamentum, vt omni etiam ætati,pueris,ac prægnantibus propinari,quibus potentius aliud medicamen desumi abnegatum, necessitate quadam vrgente : vti etiam nullius temporis ratio habita sit,quin ab epularum initio,aut paulò pòst deuorari possit. Primo autem abscessu & calida & humida est. Pituitam per aluum extrahit, & flauam bilem, quæ in atram degeneret. Thoracis, & pulmonis, & asperæ arteriæ phlegmonas resoluit. Laterum doloribus auxilio est. Sitim sedat, sanguinem puriorem reddit, & eius acrimoniam frangit. His enim prodest,qui per naturam pallore decolorantur. Incandescentem verò, torridamq; bilem, aluo citra molestiam exigere,sufficienti modo datam Actuarius scribit. Recentiores verò medici maiorem semini, quàm pulpæ internæ, vim assignarunt. Arborem casiæ syringis,non fruticem,itaque etiam nostræ iuglandis magnitudine ex illorum monimentis,qui eam viderunt & deliniarunt scio,verùm ambas casias simul iungere me oportuit.

De amomo. CAP. VII.

AMOMVM pluribus nasci locis, apud autores est: vti in Armenia, vt in literas mandauit Dioscorides, quod ipse comprobauit,colore ad aurum inclinante, & ligno odoratissimo. At Plinius in illius parte nasci scribit,quæ vocetur Otene.Prouenit & in Media,in campestribus & aquosis,quare infirmius,licet procerius,pallescens,molli tactu.In Ponto etiam, sed illud paruum,fragile,rugosum, racemosum, fructu turgens, & odore nares tentans. Paulus verò Orosius inter Hircanos & Bactrianos, in monte Memarmalo dicto gigni scribit. In Assyria verò Vergilius & Lucanus. Ille in Bucolicis:

– *Assyrium vulgo nascetur amomum.* Hic in decimo:

Auectumq; recens vicinæ mercis amomum.

Vt in Assyria intelligeret, quæ non procul ab Ægypto, vt per Mediam, Assyriam demonstraret,loci vicinitate. Frutex verò exiguus, myrtuosus, palmi altitudine,ex ligno in vuæ modum sese conuoluens:vti Galeno,& Actuario amomi vua id dicatur, quòd racematim veluti in vua cohæreat. Flos eius ceu candidæ violæ, origani odore. Plinius laudat, quod mali punici folijs est, minimè rugosis, & colore rufo. Secunda bonitas pallido, peius herbaceum, pessimum verò candidum, quod & vetustate euenit. Quidam è vite Indica, quæ sit labrusca, nasci, folio vitis albæ, quam bryoniam vocant. Recentium plures sunt, qui amomum rosam esse, quam nos hierichontidem, siue hierosolymitanam vocamus, arbitrentur,

trentur, quam peregrini è Hierosolymis adferunt. Multi rosam sanctæ Mariæ appellitant. De qua multa superstitiosè creduntur, vti in natali Christiano aqua aspersa, aperiatur. Eorum tamen opinioni medici plures refragantur. Deligitur autem Dioscoridis sententia, quod candidum, quodq; recens sit, subrufum, ponderosum, acre, gustu mordicans, odoratum, modò cariem non contraxerit. Colore simplici, non variante, semine plenum, paruis vuis simile. Herba autem, quæ amomo similis, ideò amomis dicta, adulteratur. Quæ etiam in Armenia nascitur. Flore origani, sine fructu, sine odore, & etiam, vt Plinius ait, punicis folijs, & vt gummi liquido cohæreat, conuoluatq; se in vuæ modum. Pretium vuæ Plinio in libras X. LX. friato verò XLVIII. Cum radice verò carpitur, & manipulatim leniter componitur, protinus fragile.

De amomi viribus. CAP. VIII.

TERTIO ordine calefacit, validè exsiccat, adstringentis verò nonnihil habet, tenuiumq; partium est, etiam vt induratas affectiones persanare possit. Acoro viribus respondet, vt prodit Aëtius, verùm illud siccius, hoc expeditius maturat. Fronti illitum somnum allicit, & eo dolores leuat. Ex ocymo contra serpentium ictus vtiliter illinitur. Podagris confert, leniens dolores: oculorum & viscerum inflammationes, ex vua passa lenit. Vlcera autem, quæ Græci meliceridas vocant, discutit, & inflammationes. Ad vuluarum verò vitia, in pessis, aut in sessionibus, perutile. Eius enim decoctum iocinerosis, renibus, podagris, bibitur. Antidotis, & pretiosissimis vnguentis miscetur. Hoc autem vnum postremò prænotandum erit, amomum, quod nunc seplasiorum officinæ ostentant, nec odoris argumento, nec alia ratione, illud esse, quod hîc scribitur.

De ferula. CAP. IX.

FERVLA antiquitus Imperij nota fuit, & pædagogorũ insigne, quòd illa manus puerorum percuterentur. Ad quod alludit Iuuenalis, cùm scribit:

Et nos ergo manum ferulæ subduximus, Et Martialis ait,
Ferulæ minaces, sceptra pædagogorum.

Columella etiam ferulas minaces dicit. Et Hippocrates eam plestiga vocauit: vt ea dici videatur, non tam à feruendo, quàm feriendo. Leuis etenim eius ex arboris natura ictus est, magisq; ex seueritate, quàm habere hi debent, qui cæteris præsunt, & eorum dignitate, quàm fustium atrocitate & verborum asperitate formidabiles. Nedum illi ad ingenij cultum, & ad bonos deniq; mores dantur, ad iniuriam præbeantur. Ad regum enim instar, quibus sceptra conceduntur, non legibus asperiores, sed pœna mitiores sint. Trans maria nasci ferulam Plinius scribit, atq; in Ægypto. In Africa quoq;, vt Solinus ait, & apud Norion vnam ex insulis fortunatis. Græcè νάρθηξ dicitur. Vno caule assurgit. In Ægypto verò cubitorum sæpe ternûm altitudine. In cacumine verò finditur, & in stipites

pites quoſdam diſpergitur. A nonnullis fœmina exiſtimatur. His enim flos,ſemenq; inhæret.Laterales tamen caules nec flore,nec fructu carent. Radice ſingulari ac profunda. Genicularis hæc eſt, & ſcapis nodata. Folium fœniculi,grande & aſperius. Quod autem terræ proximum,molle, maiuſculumq; eſt, & ſubinde ad proximas partes, ſecundum interualla anguſtius,multifidum,vt capillamenti modo inſpiciatur,caulem vt arundines amplectens,ſed magis magnitudinis & mollitiei ratione deflexum. E geniculis,& calyculi quidam,non vt ex eadem geniculorum parte, ſed alternatim erumpat.Flos luteus,ſemen obſcurum,anetho ſimile,ſed paulò maius, & eiuſdem naturæ. Duo eius genera Plinius poſuit. Primum, quod in altitudinem prouehitur. Græci narthecam appellant. Alterum autem ſemper humile,narthecium per diminutionem vocant. Nonnullis ferulago dicitur. In Macedonia aliud ferulæ genus naſcitur quinque cubitorum altitudine,folijs primo quaternis, mox ſenis, & in terram iacentibus,& apta magnitudine rotundis,in cacumine verò oleaginis. Semine in muſcarijs,vt ferulæ,dependente. Plinius vnum genus ferulæ thaſiam eſſe deſcribit, decipiq; eos, qui ferulæ ſemen thaſiam vocent. Dioſcorides tamen thaſiam à ferula ſeiungit, nec inter ferularum genera annumerat. Nulli fruticum maior leuitas, & cum ligni leuitate durities, & rigor firmior. Et id geſtata ſenectuti, & à longa valetudine ſe recolligentibus, facilius baculorum vſum præbet. Lignum omne corticis loco forinſecus. Loco verò ligni,fungoſam intus,vt ſambucus medullam habet. Quare Clearchus inter luſorias quæſtiones,quas ſcirpos vocamus,Græci gryphos & ænigmata, Ferulam lignum eſſe, & non lignum, dicebat. Iratam hyemem ferulæ negligunt.

Ferulæ natura, & vis medica. CAP. X.

ERVLAM, eius eſus commendauit. Caules enim decocti eduntur, faciunt tamen capitis dolores. Condita etiam in obſonijs, & in fine menſæ deuoratur. Ferularum natura murænis infeſtiſſima. Siquidem ea contactæ moriuntur. Salpa,vt autor eſt Plinius,ab aliquibus obſcœnus piſcis dicitur, quòd percoqui, niſi ferula verberatus fuerit, nequeat. Huius enim ſuccus,per meſſes,inciſo caule,& in Autumno radice,excipitur.Laudatur candidior,etiam potui accommodatus. Dein pallidior, quem ex candidis ferulis Solinus extrahi dixit. E nigris verò amariſſimum, atq; improbatum. Pretium optimi, Plinij tempeſtate, in libras bini aſſes. Semen calefacit,& extenuat. Id verò quod intus eſt,medullam vocant, adſtrictionis particeps. Ideò ſanguinem,excreantibus, & cœliacis commanducata conuenit. Ad ſanguinem etiam ſiſtendum decem ſeminis grana vino trita.Dioſcorides verò naribus inditam ferulam,liniamenti modo ab his erumpentem ſanguinem ſiſtere dixit. Medullam autem bibere contra deuoratum ephemerum prodeſt. Aduerſus viperarum morſum in vino datur. Plinius enim & pondus & menſuram adijcit, vt denarij pondere, in vini cyathis duobus deſumatur. Eadem forma de radice ad tormina

expreſſit. Succus enim fabæ magnitudine deuoratus aluum ſiſtit. Ad omnia vtilis,ad quæ medulla.Sunt qui comitialibus dandum luna quarta,ſexta,ſeptimáve,ligulæ menſura putent. Caſtor radicis ſuccum claritati oculorum plurimum conferre affirmauit.

Promethei fabula. CAP. XI.

GNEM ferula adſeruari certum eſt,etiam ſi poëtarum fabulis fides adhibenda ſit. Fingunt enim illi, Prometheum in cœlos à Minerua ſublatum,& ferulam rotis Phœbi admouiſſe,& accenſam in terram deportaſſe: Iuuenalis:

Hinc gaudere libet, quòd non violauerit ignem,
Quem ſumma cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris.-

Aliter alij, vt Higinus. Quum enim antiqui in magna ceremonia dijs immortalibus ſacrificarent, & in carnium idolothytarum diſtributione,quam Græci κρεονομίαν appellare ſoliti ſunt,totas hoſtias igne conſumere ſolebant, Prometheus tamen à Ioue impetrauit, vt hoſtiæ partem in ignem ſibi conijcere liceret, reliquam verò partem ad vſum conſuetum reſeruauit.Ille duos tauros immolat,quorum iecinora aræ impoſuit:reliquum verò carnis in locum vnum componit, & bubulo corio tegit: oſſa autem omnia pelle contecta, in medio aceruo. Iouiq; poteſtatem facit, vt quam velit, ſibijpſi ſeligat. Iupiter verò vtrunq; aceruum taurinis carnibus conſtare exiſtimans,fortè oſſium tumulum ſibi elegit,vnde prouerbium, Promethei portio. Quod cùm reſciſſet Iupiter, iratus, mortalibus ignem eripuit,vt carnium vſu carerent, cùm coqui minimè abſq; igne poſſent.Prometheus ſolus ad Iouis ignem venit, & eius aliquam partem in ferulam coniecit. Quare Iupiter propter impoſturam,tum etiam quòd homines ille luto finxerit,& ſubfuratum ignem, Prometheum in Caucaſo monte catena ferrea vinxit, vbi eius hepar ab aquila corroditur,& quod diu exeditur, noctu iterum renaſcitur, vt perpetua pœna crucietur. Veritatis autem fides hæc eſt, vt Prometheus primùm ignem ex ſilice prouocarit, & in ferula adſeruari docuerit, ſcribente Plinio.

De lycio. CAP. XII.

YCII meminerunt apud antiquos Dioſcorides, & Plinius, & multi poſt eos. Sic dictum, quòd ex Lycia adueheretur. Et ſi in Cappadocia etiam,atq; India,& pleriſque alijs locis naſcatur. Aliqui pyxacantham, id eſt, buxeam ſpinam vocant, & in Græcia pyxacanthum chironium. Succus verò ex eo expreſſus eandem appellationem ſortitur. Dioſcoridi arbos ſpinoſa,virgis tricubitalibus, & aliquanto maioribus. Folijs modo buxi,denſis,à quibus pyxacanthos. Fructum fert,colore nigrum, piperis figura,amarum,& læuore denſum.Cortex pallidus,lycio madefacto non diſsimilis. Radix numeroſa,oblonga,lignoſa. Aſpera loca amat. Colligitur ex ea ſuccus, tuſis cum radicibus ramis, antè per aliquot dies maceratis,

ratis,ligno exempto. Qui superest liquor,denuò ad mellis crassitudinem decoquitur. Ex semine etiam simili modo exprimitur,& insolatur.Optimum, quod igne accenditur, & quod restinctũ rubentes spumas ostendit. Glebis extrinsecus nigris,& cùm frangitur,intus rufis, ingustabile,& cum amaritudine adstringens. Colore crocino, quale Indicum, cæteris præstantius.Adulteratur amurca,vel thure,decoctioni adiectis,vel absinthij succo,vel asphodeli radice,aut felle bubulo,item spina in Pelio monte nata. Indi camelorum,aut rhinocerotum,vtribus condunt.

Lycij vires. CAP. XIII.

HABET autem lycium exsiccandi vires, ex diuersi generis substantijs compositas,quas Græci ἑτερογενεῖς vocant. Altera quidem tenuium partium est, ad discutiendum parata, & calida in secundo abscessu. Altera ex terrestri est, atq; frigida,quare moderatam adstrictionem obtinet.Idoneum ad varias ægritudines medicamentum. Adstringit,quare cœliacis,dysentericis,& potum,inditúmve,& mulierum profluuio appositum prodest. In aqua verò sanguinem expuentibus & tussientibus datur. Abstergit, propterea tenebrosas oculorum caligines discutit. Eo ad sugillata vtuntur. Ad inflammationes,oris, sedisq; vlcera, ad serpigines, ad putrida & malefica vlcera,ac purulentas aures.Intertriginibus enim ac paronychijs illitum vtile.Palpebrarum autem scabiem,prurigines,& veteres fluxiones sanat. Ad tonsillas verò, labiorum fissuras, & exulceratas gingiuas, facit. Contra rabidi canis morsum prodest: fabæ magnitudine, aut ex melle potum, aut deuoratum, catapotij vice. Innatans verò spuma, inter coquendum exempta, oculorum medicinæ adseruatur. Flauescit inunctus eo capillus. Eius gummi ad cuncta efficacius.

De aspalatho. CAP. XIIII.

ASPALATHVM alij erysisceptron,à iugulando verò phasganon,quod Græci σφάττειν dicunt,vel splaganon,quæ vox gladium significat,quòd frutex hic,suis aculeis,& gladio iugulet. Propterea Theocriti pastor admonebat, ne discalceatus per montem deambularet, qui rhamnis, & aspalatho frondesceret. Syri diaxylon,quòd non secus atq; arbores, medulla intus solidiore materia sit. Plinio etiam sceptrum,adipsatheon,siue dipsacon. Nascitur ad Istrum Cretæ ciuitatem.In Nysico ex Cycladibus vna insula. In Syria, Ægypto, Rhodo, Cypro, tractuq; eiusdem, & alijs quamplurimis locis, verùm non ita odoratus. Frutex ibi magnitudine paruæ arboris. Plinius autem in Oriente amplitudine iustæ arboris esse scribit. Candidus,flore rosæ, spinis multis aculeatis, quibus horret. Probatur grauis, & qui detracto cortice rubescat. Colore ad purpuram nigricante,qui odoratus itidem sit,atq; densus. Ideò aquis demersus statim sidit, nec vnquam emergit. Qui idem gustu amarus sit. Est autem alterum genus candidum,lignosum, ac sine odore, quod deterius habetur. Spissandis vnguentis vtuntur vnguentarij.

Vires. CAP. XV.

X varijs facultatibus, ſcilicet acribus & acerbis conſtat. Illis verò cum adſtrictione calefacit, his refrigerat: cum ambabus verò ſimul exſiccat. Ideò ad putredines & fluxiones vtilis. Et decocto eius ex vino putreſcentes gingiuæ congruè colluuntur. Ad nomas etiam genitalium, & vlcera ſordida infunditur, & narium ozenas. Iniectum peſſulis, partum extrahit. Eius autem decoctum, potum aluum, & ſanguinis excreationes ſiſtit. Vrinæ etiam inflationes & difficultates ſoluit. Radix vnguentis expetitur. Strangurias enim diſcutit. Ex aſpalatho vinum aromatites fit, offis in muſtum, aut vinum dulce deiectis. Et oleum etiam. Galenus autem, & eius ſimia Paulus, pro aſpalatho viticis ſemen accipiendum cenſent. In quocunq; enim frutice arcus cœleſtis innixus fuerit, eandem odoris ſuauitatem, quæ aſpalatho ſit, adferre tradunt. Quæ ſi fortè ipſi aſpalatho euenerit, inenarrabilem tradunt. Aſpalathi item radicem in domo locatam, inuidiam omnem, & inſidias omnes expellere, perhibent. Quod ſi verum ſit, vt cæteris omnibus plantis hanc ſolam præferam, nemo inficias ibit, vt quæ aduerſus has duas mortalium lues, ac moleſtias infeſtiſſimas remedium adferat. Idq; efficiat, quòd nec philoſophorum præceptiones, nec ſapientiæ documenta, quandoque præſtare minimè valeant. Quidam verò è recentioribus aſpalathum, ſandali genus alterum arbitrantur. Verius tamen conſtat, lignum rhodium eſſe, quod ad nos aſportatur, ex quo ad marinas deprecationes orbiculi fiunt, quibus ex diuitijs orbiculi aurei interſeruntur: qui ſæpe ex hominum luxu tenuiores in brachijs & collo inuoluuntur, quod nonnulli inficiantur, tanta eſt inuidentiæ inter medicos labes.

De chamæmyrſine. CAP. XVI.

FFINITAS, quam cum myrto chamæmyrſine habet, notior & magis percelebris fuit, vt illi comparanda, vnum myrti ſcilicet ſylueſtris genus Græcis atq; Latinis autoribus effecerit. Plures etiam ab ea nomenclaturas accommodatas, veluti hieromyrtos, id eſt, ſacra myrtus. Alijs agonos, ſcincos, minthe, catangelos. Multi ocneron, cniten, lichenen, chamæpytim, acoëron vocant. Plinius à ſimilitudine acoron, Bœothij gyreniada, Magi Herculis genituram, Caſtor ruſcum. Aliud tamen ruſcum, apud Feſtum ex Verrio, & Seruium eſt. Alijs myrtacantha, quòd ea ruſtici pernas & caſeorum fiſcellas, ab murum iniuria tueantur. Folijs myrti, latioribus tamen, & in lanceæ formam mucronatis, rigidioribus, vt vulnerent potius, quàm pungant. Quare Vergilio horridior dicta, & in ſecundo Georgicorum aſpera.

Georg. 2. *- Necnon etiam aſpera ruſci Vimina per ſyluam.-*

Ob id etiam oxymirſine dicta. Hærent autem in folij medio baccæ rotundæ, per maturitatem rubeſcentes, oſſeo intus nucleo. Recentes fœtent.

Ramuli

Ramuli à radice exeunt, vitilium modo, lenti, cubitales, folijs pleni, & fructu contumaces. Radicem gramini persimilem habet, acerbam, ac subamaram. Ruri ex ea scopæ fiunt. Vis ei ad calfaciendum, extenuandumq́; efficax. Cauliculi recentes, asparagorum vicem in cibo præbent, amari tamen sunt, sed vrinam cient. Folia & baccæ id faciunt. Ad expellendos enim menses, frangendosq; in vesica calculos, in vino bibuntur. Serenus verò addit & oleum & acetum:

Præterea myrti semen syluestris Iaccho,
Atq; oleo mistum bibitur, nec desit acetum.

Prosunt eadem fellis suffusionibus, capitis doloribus, & vrinæ stillicidio. Radix eius etiam in honore est. Nempe decocta, atque in vino pota, eosdem effectus habet. Loca aspera, & prærupta amat. Officinæ bruscum vocant.

De anagyri, & prouerbio Anagyrim ne tangito.

CAP. XVII.

Ἀνάγυρις Græcis, & Latinis dicitur, & anagyros: vtrunque enim inuenitur. Ab excitando enim aliqui acopon & agnacopon vocitant. Frutex arboris instar. Agni folijs, virgisq;, quod alij amerinæ interpretantur. Brassicæ flore. Semen autem in corniculis minimè breuibus gignit. Firmum, subrotundum, facie versicolori, renibus simile, quod per messes durescit. Vua maturescente, acri & fœdo odore est. Vnde adagium, Anagyrim ne tangito. Quod dicitur in eos, qui sibi nocitura prouocent. Alij autem existimant, Anagyrim aliquem fuisse, qui propter violatum eius sacellum, vicinos omnes funditus deleuerit. Reperiuntur autem, qui hanc esse arbitrantur, quæ à Plauto in Asinaria nautea vocitetur: sed autoritate carent. Nauteam tamen herbam grauem Festus scribit, qua coriarij vtantur. A naui enim dictam, quasi nauseam. Calidæ ac discussoriæ virtutis est. Semen verò subtilium partium, Galeno, & eius sequaci Paulo, prodentibus. Folia enim collectionibus imponuntur. Tenera verò trita, tumores illitu reprimunt, difficulterq; parientibus adalligantur, ita vt à partu statim auferantur. Quòd si emortuus hæreat, & secundæ, mensesq; morentur, drachmæ pondere in passo bibuntur. Sic & suspiriosis dantur, & contra capitis dolores, in vino, & ad phalangiorum morsus, in vino vetere. Radicis verò cortex, vel, vt alij volunt, succus, discutiendis, concoquendisq;, adhibetur. Semen autem commanducatum, vomitiones vehementer ciet. Ex recentioribus nonnulli, anagyris duo genera posuerunt, satis ex illorum effigiatione differentia, etsi vnius tantùm meminerint antiqui, verùm alterũ ab antiquo arborẽ aliam existimauerim.

De dulci radice. CAP. XVIII.

DVLCIS radix Græcè γλυκύῤῥιζη. Paulus γλυκύῤῥιζον, Galenus γλυκεῖα, Palladius Glycyridia. Alij glyceraton, glycyphyton. Quidam symphyton, teontiam. Plures lybiestason, omœnemœon,

mœon, pentaomœon. Theophrastus Scythicam radicem, quod in Scythia circa Mæotim paludem plurima agnascatur. Multa in Ponto & Cappadocia. Præstantissima in Cilicia. Loca autem frigida amat. Ramis binorum cubitorum altitudine assurgit. Lentisci folijs, densis, ac pinguibus, & tactu gummosis. Flore hyacinthi, fructu asperiore, qui Platani pilularum siliquis lentium modo continetur, rufis atque tenuibus. Radix oblonga, vt gentiana. Buxei verò coloris, quàm nigra, melior est: & quæ lentescit, magis quàm quæ densatur, in succum lycij exemplo. Is autem succus leniter adstringit, arteriæ scabritie efficax habetur, sed vt linguæ subditus eliquescat. Stomacho verò æstuanti, iocinori, ac thoraci conuenit. Vesicæ scabiem, & renum dolores, cum passo potus sanat. Eliquatus enim famem, sitimq; sedat. Theophrastus autem tum ea, tum Hippace Scythas decem duodecimq; dies degere, atq; vitam prolongare autor est. Ob eam rem nonnulli hydropicis, ne sitiant, præbent. Et ob id nonnullis ἄδιψος dicitur. Illitus verò vulneribus accommodatur. Radix commanducata stomatice est, & oris vlcera, inspersa sanat. In subditis verò ad tertias decocta, cætero ad mellis crassitudinem, aliquando & tusæ, quo genere & vulneribus imponitur, & faucium vitijs omnibus. Item voci vtilissimo succo, sic vt spissatus est, linguæ subdito. Item thoraci & iecinori. Condylomata etiam & genitalium vlcera, sanat. In quartanis verò quidam etiam drachmarum pondere duarum & pipere, hemina aquæ potui dedere. Commanducata autem sanguinem ex vulnere sistit. Sunt item qui calculos ea pelli tradant. Recentis verò radicis decoctum, ad eadem omnia conuenit. Eiusdē etiam farina pterygijs vtiliter inspergitur.

De daphnoide. CAP. XIX.

APHNOIDES autem in nominum ambitu, inquit Plinius, est. A nonnullis enim propter eius foliorum speciosam pulchritudinem eupetalos dicitur. Aliqui chamædaphnen, cęteri peplion, pelasgon. Multi cephalon. Alexandri stephanon, quòd eo Alexander Magnus coronari solitus sit. Frutex cubitali altitudine, plures atq; flexibiles ramos habet, sursum versus foliosos. Ramorum autem cortex egregij lentoris. Folia lauro simillima, verùm molliora, & graciliora, ac fractu contumaciora. Quorum gustatu os & guttur incenditur. Flores candidi, bacca sub folijs inserta, coaceruataq;, lauri baccæ persimilis. Cùm maturuerit, nigra. Radix magna, inutilisq;. Nascitur, inquit Theophrastus, in Arcadia multus. In montosis, & frigidis locis, atq; opacis. Pituitam extrahit recens, vel aridum in potu folium: quinetiam manducatum oris pituitas purgat, sternutamenta cit. Baccæ autem sedecim potæ aluum resoluunt: quod Plinius idem in folijs siue aridis, siue recentibus, cum sale & hydromelle drachmis commanducatis, esse ait.

De vitice. CAP. XX.

ITEX à Græcis λύγος, quasi vimen, propter inuictam flexilitatē, quam habent in vinciendo eius rami, vnde Diana λυγόδεσμος dicta,

ᵭta, quòd inter hæc virgulta inuenta fuerit. Dicitur etiam ἄγνος, id eſt, caſtus,& purus,ab à priuatiua,& γεννάω genero, propter eius naturam, quam habet in inhibendo rei venereæ impetum. Nam, inquiente Galeno, caſtitatem ſeruat, quando ſubſternitur, aut eſtur, vel bibitur. Paulus quoque libro primo,vbi de nimia ſeminis abundantia ſcribit: His verò, qui in ſomno aut vigilia copioſiore fluxu abundant, vnà cum refrigerantibus herbis, viticis ramos ſubſternendos præcipit. Semen quoque eius genituram exoluit. Quare Athenienſium matronæ caſtitatem cuſtodientes,autore Dioſcoride, in theſmophorijs, hoc eſt, Cereris ſacris, folijs eius ſibi cubitus ſternebant. Statio Papinio arbor etiam caſta dicitur. Sic enim apud eundem libro ſecundo Thebaidos Tydeus templum Palladi vouens ait:

Centum ibi virgineis votæ Calidonides aris
Actæas tibi ritè faces.- Et pòſt: *- Et ab arbore caſta*
Nectent purpureas niueo diſcrimine vittas.

Rudes adhuc medici agnum caſtum vocant,ignorantes caſtum expoſitionem eſſe præcedentis vocaminis. Agnus enim animal,ſic dicitur (Feſto inquiente)quod hoſtia pura ſit,& immolationi apta. Et CHRISTVS ſaluator noſter & ipſamet caſtitas,& pro nobis hoſtia, Agnus Dei à præcurſore eius Iohanne Baptiſta dictus, & indice oſtenſus. Ab hoc enim plures alias appellationes ſortitur.Agonos enim dicitur,ab à,priuatiua,& γόνος ſemen. Ad hoc etiam pertinet amictemiæum, quòd ad venerem, marem cum fœmina miſceri prohibeat. Magis inſuper, ob illam eandemq; caſtitatis rationem ſemnos, id eſt,venerandus dicitur. Dioſcoridi verò aliæ nomenclationes ſunt. Hemadeos id eſt, ibis ſanguis, à rubore virgarum. Piper etiam agreſte. Liguſticum etiam, à ſimilitudine in ſemine ſaporis. Ægyptijs ſum, Romanis ſalix marina. Reperiuntur & aliæ apud alios appellationes,vt moſys,œſyæ,œſi,œſocarpi,vt Polluci & Phocioni placet, vnde gerra œſyma,id eſt,quadrata quædam tuguriola, quæ ex eius viminibus contexuntur. Quæ ligella à Plauto in Aulularia vocantur. Forſitan à lygo,id eſt,à vitice. Supereſt eius deſcriptio: frutex eſt, arboreſcens,non plurimum à ſalice,vitilium vſu diſtans,foliorum quoque aſpectu, ſi non odore gratior eſſet. Nam hæc oliuæ ſunt, ſed tenuiora, quare Theophraſto, compoſito nomine ἐλαίαγνον vocauit. Ramulos habet prælongos,ſuo lentore vitilium modo fractu peruicaces.Duo eius genera ſunt. Maius in arborem ſalicis inſtar aſſurgit. Flore cum purpura candido, vt inde candida quoque dicatur. Minus verò ramoſum, candidioribus folijs, ac lanuginoſis, flore purpureo, ſemine piperis, nigra nuncupatur.

De vi & natura viticis. CAP. XXI.

VITICIS autem folia,flores,ſemen quoque in tertio exceſſuum ordine calefaciunt, exſiccantq;. Tenuis ſubſtantiæ eſt. Caput enim tentat,& ſaporē adfert,non tam ab eius caliditate, quàm ob partium ſubtilitatem,quod eius naturæ indicium eſt. Nam omnium

omnium minimùm flatuoſum. Qua ratione Veneris impetum ſedat. Guſtu acris. Semen autem,ac germina,modicam adſtrictionem habent. Semen vini ſaporem habet, toſtum tamen, & comeſtum, minùs id peragit. Ideò Galeno autore, cum bellarijs, & tragematis, mandi ſolet. Serpentibus enim inimica vitex, vt ſcribit Ælianus. Nam foliorum ſuffitu ſerpentes propelluntur. Illita etiam, illorum morſibus auxiliantur, eoq́; maximè phalangijs aduerſantur. Quorum morſu,genitale excitat. Inciſa verò & ſtrata, venena propulſat, inquit in Theriacis Nicander. Capitis dolores ex ebrietate, cum roſaceo ſedat. Semen verò cum pulegio, & melle potum aluum purgat, etiam potu, & appoſitu. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto & oris vlcera & eruptiones cum melle ſanat.Teſtium enim duritias,cum butyro & vitium folijs emollit,& ſedis rhagadas,cum aqua illitũ,& cum folijs medetur luxatis,vulneribusq́;.Plinius addit,cum ſale,& nitro, & cera. Inſtillatur cum aceto & oleo capiti, in lethargia & phreneſi. Additur in malagmata neruorum, & ad podagras. Dicitur febres ſoluere,& cum oleo admiſtum,ſi vngatur, ſudorem facere,ſic & laſſitudines diſſoluere. Lac euocat, vrinam cit, & menſes in vino drachmæ pondere potum. Aluum ſiſtit:lienoſis auxiliatur. Ictibus venenatis, maximè quæ frigus inferunt, perquam vtile. Alterum genus efficacius. Ad ſerpentes enim bibitur eius ſeminis drachma, in vino, vel poſca,aut foliorum tenerrimorum, drachmæ duæ. Vtrinq; enim aduerſus araneorũ morſus,ſemen bibitur,vel tantùm inungitur. Illorum enim ictus, acerrimos dolores, circa media præcordia excitat. Torum virgis ſubſternere,aduerſus culices prodeſt. Corui viticem, contra veſpertilionum moleſtias nidis collocant. Seminis verò decoctum,veſicæ calculos confringit,& illitum vehementiorem capitis dolorem diſſoluit. Frondis verò ſuffitu,vel appoſitu,vuluam purgat, & inflammationes ad inferiora pellit. Vomicas, panosq́; difficile concoquentes cum farina hordeacea, emollit. Refert Athenæus cygnos pariturос,in nidos ſuos lygon inferre. Apud autores tamen non conuenit,an vitex intelligi debeat, cùm & lygos & lygea, & arbos, & herba interdum vocitetur. Viticis virgam, qui in itinere aut manu geſtauerit, aut cinctam habuerit, negatur intertriginem ſentire. Iunonem autem in Samo inſula, ſub vitice genitam fuiſſe, nonnulli tradunt.Quæ poſtea ibi in ſuo templo,tempore longo,viſa ſit. Hæc poëtarum fabulæ.

De roſa,& adagijs ab ea. CAP. XXII.

PRISCIS, ſicut & recentibus, roſam in honore maximo fuiſſe,ſatis antiquorum monumentis compertũ eſt. Quod etiam adagio Græco comprobatum *ῥόδον ἀνεμώνῃ συγκρίνεις*. Id eſt, Roſam cum anemona confers. Vbi quis imparia inter ſe componit. Eſt autem anemone, papaueris genus,cuius flos,ſpecie roſam imitatur,cæterùm nulla odoris gratia. Eſt & aliud, Roſas loqui,id eſt,verba gratiſſima. Et Perſius ait:

- *Quicquid calcauerit his, roſa fiat.*

Quod

Quod adhuc vulgus in homines glorioſos profert. Roſam Græci ῥόδον vocant ἀπὸ τῆς ῥοῆς ὀδωδῆς, quòd odoris fluxū emittat, autore in Sympoſijs Plutarcho. Quæ cauſa eſt, vt ocyſſimè marceſcat, & refrigerandi vim obtineat. Poëtæ etiam βρῶδον, plantam verò rhodoniam. Timarchides roſam in Arcadia, euomphaton, ab odoris præſtantia vocari ſcribit. Naſcitur ſpina, verius quàm frutice, rubo quoque proueniens de qua in rhododaphne. Illic etiam iucundi odoris. Omnis verò primùm cortice granoſo incluſa germinat, quo mox intumeſcente, in alabaſtros virides, faſtigiato, paulatim rubeſcens, dehiſcit, ac ſeſe pandit, in calycis ſui medio, luteos apices complexa.

De roſarum coloribus, & poëtarum fabulis, ſuper illarum mutatione. CAP. XXIII.

IN roſis autem color triplex inuenitur: aut enim albus, aut rubeus, aut ex his duobus conſtans, quod genus vulgò incarnatum vocant. Color tamen his potius roſeus dici debuit. Roſam priùs candidam fuiſſe ſcribunt poëtæ, ſed Veneris ſanguine, in colorem rubrum mutatam. Nam illa iuuenem Adonin perditè deperit, illam autē Deus Mars, Deus Deam ſequitur, Hominem verò Dea. Ambobus enim idem ardor, etſi genus diſpar. Mars autem Adonidis morte, Veneris in eum amores ſoluturum ſe ſperans, Riualem de medio tollit. Quod cùm Dea geſtum facinus reſciuit, & ſubſidium illi adferre maturans, Roſæ frutices, feſtinabunda offendit, & in pedis planta nullo ſandalio munita, transfigitur. Cuius cruore, roſæ color tranſmutatur. Quare Claudianus:

- Sic fata cruoris Carpit ſigna ſui.- *De raptu Proſ. lib. 2.*

Alij aliter: Ferunt enim Cupidinem in Deorū conuiuio ſaltationibus laſciuientem, alæ concuſſu, pateram nectare plenam euertiſſe, cuius infuſu, roſæ flos, humi adrubuit.

De roſæ partibus. CAP. XXIIII.

ROSÆ autem partes octo medici neoterici adinuenerūt, nomine, item & viribus differentes, etſi in his inter recentes variatum ſit. Quarum etiam ſingularum vſus maximus, quod propterea ob medicam materiam nouiſſe proderit. Plinio verò roſæ vſus in folia, flores, & capita diuiditur. Foliorum autem partes, quæ candidæ, vngues vocantur. In flore autem aliud eſt ſemen, aliud capillus. In capite autem aliud cortex, aliud calyx. Verùm hæc dilucidiùs & ampliùs explicandum. Prima igitur pars, erit cortex, qui calycem ambit, & aperta roſa, in quinque pinnulas ſeu lacinias diuiditur, & finditur. Altera eſt caput, globulus in ima roſæ parte, ſolidum illud, quod ſi aperueris lanugine quadam refertum reperies, folijs & floribus ſubſtratum, ceu baſis totam roſam ſuſtinet. Capitis pars calyx. Roſæ autem globus, nondum totis folijs apertus. Tertia pars flos, medium illud croceum, quod capillamentis inſidet. Sequens, capilla-

mentum, quod ſubtile eſt, veluti filum, florum fulcrum ſeu ſuſtentaculum. Alia & lana in capite contenta erit. Folium ſequitur, cuius ima pars candida eſt, quæ à pharmacopolis, rhodomel & rhodoſaccharum præparaturis præcidi ſolet, vnguis dicitur. Vltima autem ipſa planta eſt. Anthera recentioribus roſæ flos eſt, deductum ab eo, quod eſt ἄνθος ῥόδου, id eſt, flos roſæ. Lutei illi ſunt apices, vt ſuprà dixi, quaſi capillamenta, & fila quædam. Antheras etiam medici compoſitiones quaſdam vocant, oris ægritudini accommodatas, quibus roſæ miſcentur. Semina roſarum, inquit Palladius, non putemus medios floſculos eſſe, aurei coloris, quos roſæ ferunt. Sed baccas pyri breuiſſimi ſimilitudine, ſeminibus plenas, poſt vindemiam maturas, vt tamen harum maturitas tum ex colore ruſo, tum ex mollitie exiſtimanda erit.

De roſarum generibus. CAP. XXV.

ROSARVM genera permulta. Etenim odore, colore, foliorum numero, aſperitate & læuore differunt. Regiones etiã nomina impoſuere. Pauciſſima, quina folia, quibuſdam duodena, vicenaq;. Alijs longè plura, cùm ſit vnum genus, quod centifolium vocitent, quod in Italiæ Campania, & in Græcia circa Philippos naſcitur. Sed ibi non ſine terræ prouentu plurima exit. Eam accolæ, è Pangæo vicino monte transferentes conſerunt, ipſaq; tranſplantatione proficiunt. In his verò locis multæ eiuſmodi ſunt, quarum interna folia, minima. Nam ita oriuntur, vt alia intus, alia extrà emineant, & ſi non amplæ magnitudinis, neq; iucundi odoris. Cepio Tiberij Cæſaris principatu centifoliam in coronas addi negauit, præterquam extremos velut ad cardines, vtpotè nec odore, nec ſpecie probabilem. Odoratiſſimæ non ſunt, quibus folium maximum & latiſſimum. Odoratiores, quò rubicundiores. Indicium autem odoris, corticis ſcabritia. Quærit in Problematis Ariſtoteles, Cur ſuauius roſæ oleant, quibus aſper, quàm læuis vmbilicus ſit. Quòd magis ſecundum ſuam naturam conſtitutæ ſint. Natura enim ſua, roſa ſpinoſa eſt. Refert enim & cœli temperies, & ſolum ipſum. Annis enim quibuſdam minùs odorata prouenit. Genera eius fecere poſteà, inquit Plinius, celeberrima, Prænestinam & Campanam. Addidere & alij Mileſiam, cuius ardentiſſimus, colos rubeus, duodena folia non excedentem, proximam & Trachiniam minùs rubentem, mox Alabandicam, viliorem, albicantibus folijs, vtiliſſimam verò pluribus, ſed minutiſſimis ſpineolam. Eſt quæ Græca à noſtris appellatur, ab illis verò lignis, non niſi in humidis locis proueniens, nec vſquam excedẽs quinque folia, violæ magnitudine, nulloq; odore. Eſt & alia Græcula vocitata, conuolutis foliorum panniculis, nec dehiſcens, niſi manu coacta, ſuperq; naſcenti ſimilis, latiſſimis folijs. Alia è maluaceo caule funditur, oleacea habens folia, moſceuton vocant, & inter has medias magnitudine, Autumnalis. Omnes enim tres poſteriores, ſine odore ſunt. Vnum genus inſeritur, ſpinoſæ, longiſſimis virgis, quinquefoliæ, quę è Græcis altera eſt. Pæſtana roſa, à Pæſto Calabriæ oppido, paſſim apud autores

autores commendabilis. Quotannis bis germinat. An autem ea ſit, quæ nunc apud nos Damaſcena dicitur, ignoraro? Parua enim hæc, candidi & rubei coloris, egregij odoris. Plures autem ab vno geniculo exeunt. Vltima autem hæc germinatu eſt, verùm continuè & vt diutius floreat hyeme etiam tepidioribus locis. Eſt & Prouincialis in Gallia ab oppido ſic cognominata, colore inter album & rubrum, quem incarnatum vulgus vocat. Ethruria has Anconitanas vocat. Siccandæ enim roſæ loco meridiano, ac ſublimi, ne ſol tamen eas tangat. Gallienus Imperator Veris tempore cubicula de roſis fecit.

De roſarum vi, & natura. CAP. XXVI.

ROSA ex aquea & calida ſubſtantia conſtat. Miſta verò alijs duabus qualitatibus, videlicet adſtringenti & amaræ. Sicca tamen magis adſtringit. Autore enim Celſo, ea, quæ in aliqua corporis parte coierint, diſcutit. Earum autem flos magis adſtringit, & deſiccat. Radix verò, earum præſertim, quæ in Macedonia naſcuntur (vt inquit Galenus) tenuium partium eſt, & digerentis facultatis. In calefaciendo verò, ſecundi ordinis aut tertij incipientis. Odorata enim calidis capitibus prodeſt, & humidis obeſt. Nempe ea deſtillationi obnoxia facit: ſumpta verò febres, quæ ex flaua bile contractæ ſunt, ſanat. Siccarum autem decoctarum ſuccus expreſſus facit ad capitis dolores, auriumq́;, ac oculorum, gingiuarumq́; etiam, & oris vlcera, ſedisq́;, tonſillas gargarizatus, recti inteſtini, vuluæ, ſic, vt aut penna inungatur, aut clyſtere infundatur. Per ſe verò vel cum aceto, ad ſomnos & nauſeas. Oculorum autem vlcera roſa ſordeſcunt, præterquam epiphoræ initijs, ita vt arida cum pane imponatur. Tuſa autem ſine expreſſione, mox illita, præcordiorum inflammationibus, humidis ſtomachi vitijs, ſacris ignibus medetur. Siccis ac tritis femina aſperguntur. Vulnerarijs antidotis atq; compoſitionibus, quas antheras vocant, miſceri ſolent. Ros verò ille, vt ait Didymus, in roſis inſidens, purè penna lectus, & ſpecillo genarum palpebris inſtillatus, oculorum lippitudini medetur. Zoroaſtres etiam negat, eius toto anno oculos dolorem ſentire, qui calyces, antequam in flores explicentur, leui tactu luſtret, tribusq́; earum alabaſtrulis oculos confricet, relictis in planta roſis. Ad cibum quoque condiuntur lapathi modo. Cauendus enim in his ſitus, celeriter inſidens. Folia verò vruntur in calliblepharam. Succus è recentibus folijs exprimitur, deiectis prius forfice vnguibus: reliquum verò in mortario premi & teri in vmbra, donec ſuccus denſetur. Qui ad oculorum circunlitiones, adſeruatur. Siccantur etiamnum folia, continua volutatione, ne contracto ſitu, muſceſcant. Vngues epiphoris ſalubres ſunt. Flos autem, qui luteus in medijs roſis inuenitur, deſiccatus, gingiuarum fluxionibus vtiliter inſpergitur. Flos ſomnum facit: inhibet mulierum fluxiones, maximè albas, in poſca potus, & ſanguinis excreationes, ſtomachi quoque dolores, quantum in vini cyathis tribus, vt ait Plinius. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetuſtius, & in

vmbra ſiccatur, nigrum enim nec inutile. Dentium verò dolori illinitur: vrinam ciet. Stomacho imponitur, item igni ſacro, non veteri. Naribus autem ſubductum caput purgat. Capita autem pota ventrem & ſanguinis excreationes ſiſtunt. Syluestris verò cum adipe vrſino, alopecias mirificè emendat. Scarabei roſa necantur, inquit Theophraſtus. Tarantius apud Apſyrtum ictos à ſerpente ſeruari contendit, qui roſæ radicem amuleti vice geſtauerint. Democritus etiam apud eundem, roſæ radicem, torquis modo, ſeu quouis alio modo portatam, veneficij ſcorpionis eſſe amuletum.

De oleo roſaceo. CAP. XXVII.

OLEO autem roſaceo homines olim inungebantur, idq; iam à Troianis temporibus, teſte Homero:

- ῥοδόεντι δ' ἔχρισεν ἐλαίῳ.

Cuius ratio talis eſt quibuſdam. In olei enim crudi libris tribus roſarum exungulatarum, bene tritarum libram vnam condunt, & ad ſolem dies octo ponunt. Die verò nono colatis prioribus, totidem reponunt, & vbi ter hoc modo fecerint, vas bene obturatum Soli per triginta dies exhibent, & poſteà ad vſum reſeruant. Aliter Aëtius: Sumito roſarum rubearum exectis vnguibus, & quæ per diem ac noctem contabuerint, vncias tres, olei omphacini ſextarium Italicum. Hæc autem ſimul in dolium conijcito, cuius os interius tomento, exterius verò membranula, ad reprimendos imbres obſtipabis. Deinde autem vbi per dies quadraginta inſolaueris, in tabulato ædium temperatarum reponitur. Sic Palladius, atq; id minori opera ac cura. In olei libris ſingulis ſingulas roſæ purgatæ vncias inijcito, & ſeptem diebus in ſole lunaq; ſtare ſinito. Galenus optimum ex oleo omphacino fieri dicit. In vnguenta tranſit, & per ſe medicas vires præbet. Emplaſtris atq; collyrijs imponitur, mordaci ſubtilitate, menſarum etiam delicijs in vngendis minimè noxia. Capiti calefacto & arefacto, vel à Solis, aut febris, vel alia quacunq; cauſa ardore prodeſt. Humectat enim, ac mitigat, ſomnumq; conciliat.

De vino, & aceto ex roſis. CAP. XXVIII.

VINVM etiam ex roſis tuſis fit, vt illarum mina in linteo colligata, in muſti ſextarijs octo demergatur, vt ſidat, nec ante tres menſes vas aperiatur. Pòſt verò exprimatur, & ſeruetur. Palladius ſic: quinque libras roſarum pridie purgatarum in vini veteris ſextarios decem mergis: pòſt triginta verò dies decem deſpumati mellis inijcito, & eo vtere. Vtile quidem & ijs, qui febre carent, & ad ſtomachi concoctiones, contra etiam lubricam aluum, & dyſenterias. Fit etiam è roſis acetum, quod Græci oxyrhodinum vocant.

De aqua rosarum, rhodomelle, & pastillis. CAP. XXIX.

STILLATITIVM rosarum multi rhodostagma vocant. Frigidum est. Ex ea enim quam ex rosa adstringendi vi, ventriculum roborat, sitim sedat. Et qui eo in febre pro vino vtuntur, maximam sentiunt vtilitatem, vti è Simone Sethio est. Fit quoque è succo rosarum, quod rhodomel vocant. Cuius confectio è Palladio talis est: in succi rosarum sextarijs singulis singulas mellis libras misces, & diebus quadraginta insolabis. Arteriæ scabritijs conuenit. Rosarum pastilli, qui rhodides vocantur, sic fiunt: Rosas virides sumito, nullo alieno humore madentes: cùm autem languere iam & arescere cœperint, drachmas triginta, Indicæ nardi drachmas decem, myrrhæ drachmas sex. Concisa dein simul omnia, in pastillos trium obolorum pondere, conformentur. Siccati etenim vmbra, in fictili minimè picato, vndiq; bene obturato, ne respiret, adseruentur. Alij verò, costi drachmas duas, iridis tantundem adijciunt, & cum melle vinum Chium miscent. Mulieribus verò monilium loco vsui sunt, ad minuendum sudoris ingratum odorem. Tritis etiam vtuntur ad diaspamata, quæ fiunt ad sudores arcendos, ita vt à balneis corpori inarescant, dein frigida lauentur aqua.

De Cynosbato. CAP. XXX.

CYNOSBATOS Græcè, sic & Latinè. Columellæ verò canis sentis, vel canirubus. Galeno autem & sequacibus, absolutè batos, Spina est. Sophocles enim in Phœnic. cinarũ vocat his verbis, κίναρος ἄκανθα πάντα πληθύει γύην, quẽ locum Didymus grammaticus interpretatur, vt cinarus spina sit, quæ κυνόσβατος dicitur. Quòd aspera spinosaq; sit. Pithia eam ξυλίνην δρῦν, id est, ligneam plantam vocauit. Vnde Locrus, cùm ab oraculo habuisset, vt illic vrbẽ conderet, vbi à canirubo morsum accepisset: in eo loco vrbem exædificauit, quo à canirubo tibiam perstrictus fuisset. Alij cornum syluestrem putauere. Est autem, Theophrasto autore, inter fruticem & arborem medius, punicæ similis, folio viticis. Fructum fert rubentem, cytino punicæ non absimilem. Dioscoridi verò rubo longè maior, folioq; multo maiore, quàm myrthi, spinis circa ramos firmis. Flore candido, oblongo fructu, oliuæ nucleo persimili, & per maturitatem rubente, intra quem lanis similia insunt. Cynospaston & neurospaston, vocari Plinius scribit, aliterq; quàm illi, depingit, vt folium hominis vestigio simile habeat, vuamq; nigram ferat, in cuius acino neruus sit, quare neurospastos, id est, neruus passus dictus, aliaq; est à cappari, quam medici Cynosbaton appellant. Prior verò descriptio cynosrhodo magis conuenit, vt etiam quondam cynosbatos, cynorhodos dicta sit. Plures enim vnam & eandem plantam cynosbaton cynorhodon esse, ex Theophrasti & Dioscoridis autoritatibus contendunt. Plinius etiam baton, id est, rubum, qua appellatione plures suprà ostendimus vocauere. Pilulam casta-

neæ ſimilem ferre ſcribit. Alij verò cynoſbaton & cynorhodon tantùm pilula illa, caſtaneæ ſimili, quæ in cynorhodo inuenitur, & quæ rufa eſt, & echinis,non aſperis veſtita,& virgis,diſtinxere. Nunc ad medicam hiſtoriam. Fructus non ſegniter adſtringit. Exempta enim interiori lana, quæ maximè cauenda eſt,nam arteriæ inimica. Arefactus, & in vino decoctus,& potus aluum ſiſtit. Menſium profluuia cohibet. Flatu aduerſo legendum præcipiunt, alioquin periclitari oculos. Roſa verò cum axungia alopecias emendat. Folia mediocriter adſtringunt, ſuppurationes diſcutiunt.

De cynorhodo. CAP. XXXI.

SVPERIORI capite, nonnullos cynoſbaton & cynorhodon,vnam atque eandem plantam exiſtimaſſe dixi, vt hæc tantùm roſæ nomine ab ea differat. Hanc etiam nonnulli ſylueſtrem roſam appellant. Nihil prætereà de eius ſpeciatim figura, atque illius deſcriptione, apud vllum autorem, quod meminerim,inueni, atq; ſi ij de ea in cynoſbato deſcripſiſſe lectorem ſuſpicatum eſſe intelligerent. Tantùm verò apud Plinium de eius vi medica vnum, maximum aduerſus canis rabidi morſum, remedium inueni,oraculo etiam demonſtratū. Miles enim in prætorio militabat.In Lacetania proxima parte Hiſpaniæ res gerebatur. Hic verò à canis morſu iam aquas expaueſcebat. Mater verò eius pridie in ſomnis, in fruteto fruticem cynorhodon ſibi aſpectu eblandiri videt,monitaq; oraculo eſt, vt radicem bibendam mitteret. Huius autem epiſtola ad filium ſuperuenit,orantis vt pareret religioni.Itaque ex inſperato ſeruatus eſt, & poſteà quiſquis auxiliū ſimile tentauit.Vitruuius etiam de re veterinaria (ſi illius liber eſt) aduerſus canis rabidi morſum plurimum prodeſſe cynorhodi radicem ait. Lota enim prius,atq; contuſa, plagæ apponi debet, vel contrita in veteri vino quotidie propinari debet. Ab hac enim egregia virtute,nonnulli roſam canis appellatam exiſtimauere, poſteà inuentum,vt canum cibis miſta, eos à rabie excitari prohibeat. Alia apud autores cynorhodi medicina vna eſt.Spongiolæ enim in medijs eius ſpinis naſcuntur.Hæ autem cum cinere,cumq; melle capitis alopecias explent.Ad malefica etiam capitis vlcera vtuntur, & calculoſis præcipuo remedio eſſe Hypociſthidem,roſæ caninæ ſuccum Scribonius ſcribit.

De rhododaphne. CAP. XXXII.

RHODODAPHNÆ & rhododendro Latinum nomen, inquit Plinius,non eſt inuentū. Apuleius tamen roſas vulgus vocare ſcribit. His autem appellationes fecerunt, roſæ flos, & roſæ arbor. Nec enim refert, quòd Dioſcorides illi folia amygdalis oblongiora tribuerit. Nempe horum diſpar figura. Alij nerion,nonnulli ſpongion, cæteri hæmoſtarim, Lucani ichmanem, Ægyptij ſcympham, Phocion rhodoniam, & à quibuſdam vocari agnon ſcribit, propter ſimilem vim,quam ad coërcendam venerem

rem habet. Folijs quibus ſuprà roſarum. Flore,fructuq;, nuci amygdalæ, corniculato, qui cùm dehiſcit, lanis plenus acanthi ſimilibus. Radix illi acuta,longa,lignoſa,guſtu ſalſa.Lucius autem Apuleius in ſua Metamorphoſi,hoc modo depingit:hæ autem arbores,in lauri faciem prolixæ,foliatæq;. Pariunt in modũ floris inodori porrectos calyculos,modicè pumicantes. Hæc ille. Naſcitur in amœnis maritimis locis, & circa amnes. Folia verò & flores, iumenta & quadrupedes enecant. Quod etiam voluit Apuleius.Lucianus tamen,ex quo ille fabulam,verùm multò longiori filo contexuit,roſas è ſylueſtri lauro eſſe dicit, quæ non eſſent veræ roſæ,quarum arborem laurum vocarent,cuius cibus aſinis omnibus,equis omnibus, peſtiferus eſſet. Et hoc maius addit Dioſcorides, vti & pecus omne,capræ omnes,emoriantur, ſi aquam, in qua eius folia maduerint, ſumpſerint.Pereunt autẽ atq; ſi morbo comitiali correpta fuerint.Quod Alexandro Magno res in India gerente,contigit.

Vires. CAP. XXXIII.

OLIA homini aduerſus ſerpentium morſus præſidio ſunt vt ſcribit Dioſcorides,præſertim addita ruta,& ex vino pota.Galenus tamen,& eius ad verbum ſequaces, extrinſecus illitum,vim digerendi obtinere, ſcribunt. Contrà verò intus ſumptum pernicioſum & exitiale, non hominibus ſolùm,ſed & pecoribus pleriſq;. Tertij incipientis ordinis excalfacientium eſt, & primi deſiccantium. Si autem domi in ſcrobiculum eius ſurculos tuſos conieceris, in eum pulicum & muſcarum examina conuolabunt, vt autor eſt Apſyrtus & Anatolius. Produnt etiam ſi eius folijs, murium meatus occludantur,eos perire,ſi dum exire conentur, ea dentibus contrectauerint.Sunt ex Hebræorum Rabinis,qui dicant Moſem hoc ligno tactas aquas amaras ſanaſſe,& dulces reddidiſſe.

De rhamno. CAP. XXXIIII.

HAMNVS Græcis & Latinis ſic appellatur. Inter ruborũ genera Plin.annumerauit. Sunt qui perſephonion à Proſerpina,quæ Græcè Perſephone dicitur,quòd pueris,alijſq; ſuperſtitioſè nocere credebatur. Nanq; aduerſus eam remedium eſt. Alij leucocantham, id eſt, ſpinam albam, aut cerualem,vel ceruinam,à ceruino colore,quem,ſi cum cæteris ruborum generibus conferatur, habet. Aphri atadim. Theocritus autem fruticem eſſe oſtendit.Nam apud eundem paſtor comitem monet,ne ſyluam nudis pedibus ingrediatur,in qua ῥαμνοί τε καὶ ἀσπάλαθοι κομοῶντι. Quæ ſi arbor foret,pedibus offendiculo minimè eſſe poſſet.Circa ſepes naſcitur, rectos fert ramos, ſpinis rectis, & non aduncis aculeis, inſtar ſpinæ, quam oxyacantham vocant. Folia habet oblonga, parua,tenera,ſubpinguia.Alterum verò genus candidius eſt.Tertium nigrioribus,atq; latioribus folijs eſt,& quadantenus rubentibus. Ramos autem cubitorum ferè quinq; longitudine profert,infirmioribus ſpinis,& ferè innocentioribus,

nec penitus integris. Fructum candidum, latum, tenuem, veluti folliculũ hastulæ regiæ similem habet. Ex hac enim descriptione, aliud est à spina illa, quam vulgus groselerium vocat, ramulis vietis, spinis recto mucrone horridis. Flore ex herbido candidante. Folio albescente, paruo, apij forma dissecto. Fructu rotundo, primùm herbido, sed per maturitatem, è candido rufescente, granis pleno, per iuuentam condimentis pluribus expetitur. Alius verò frutex, sub hac appellatione in hortis seritur, virgis longioribus, ac rectioribus, spinis carentibus, folijs superiori similibus, verùm latioribus, atq; viridioribus. Fructus fert racematim congestos, per maturitatem rubeos, cæteris minores, & cùm maturuerint, dulcissimos, & edendo suaues. Plures id esse contendunt, quod à Mauritanis ribes dicitur, vt nonnulli etiam recentium medici, sub hac appellatione, illo in medicina vtantur. Sunt etiam nonnulli qui hoc vltimum esse existiment poterium, de quo apud Dioscoridem, Plinium, & Galenum.

De rhamni viribus. CAP. XXXV.

ESICCAT autem, autore Gal. & suis sequacibus, & discutit secũdo abscessu. Primo verò, aut incipiente secundo, refrigerat: proinde herpetibus & erysipelatis, & igni sacro, admodum medetur. Nam hæc folijs illinuntur: sed teneris vtendum. In vino verò austero pota ventrem equorum profluuijs confirmat. Huius verò radice in aqua decocta, fit medicamentum quod lycium vocatur. Semen eius secundas trahit. Quod etiam collectionibus & vlceribus accommodatur. Fama est, eius ramos, valuis, fenestrísve appositos, omnium veneficiorum arcere maleficia. Quod Ouidius Naso in Fastis, Carnam deam cardinis, quæ prius Crane dicta fuerat, ab Iano adamatam atq; compressam, quæ in stupri compensationem hoc ab eo habuit. Ille enim ait:

Ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto:
Hoc pretium positæ virginitatis habe.
Sic fatus, spinam, qua tristes pellere posset
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit. Post Carna sic loquitur:
Virgaq; Ianalis de spina sumitur alba,
Qua lumen thalamis parua fenestra dabat.

Nicander etiam in Theriacis, & eius antiquissimus interpres aiunt, ἀλεξιλάρην ῥάμνον, Qui ait ieiunis datam, interitum à venenatis repellere.

De oxyacantha. CAP. XXXVI.

XYACANTHA, id est, spina acuta. Alij pyxacanthon, pyrinem, pityanthen vocant. Mauritani berberim, Rura verò acrem spinam, & corrupto vocabulo crispinam & spiniuinetam. Arbor Galeno, & suis, pyro syluestri specie, & viribus persimili. Apud nos tamen frutex, etiã exiguus, vt cum pyro syluestri nec magnitudine, nec folijs, aut flore, fructúve, nil cõmune habeat, num verò viribus, expertis relinquo. Folijs minimis est,

per

per ambitum ſerratis, Florem fert muſcoſum. Fructus verò ipſius, myrti baccis reſpondet,racematim congeſtus,rubens, Septembri, aut Octobri matureſcens, Guſtu auſtero,& acido, nucleos intus duos habet. Radice multifida eſt, atq; altius deſcendente, vllius loci minimè exoſus. Quippe & ſiccis & aquoſis prouenit. Syluas etiam, fruteta, ſepesq; non aſpernatus. In Olympo plurimus.

Vires. CAP. XXXVII.

TENVIVM partium eſt, & paulum quiddam inciſiuũ habet.Baccæ autem nõ ſolùm eſu,verumetiam potu, omnes fluxionum affectus cohibent, vt non alui tantùm,aut fœminarum fluxiones reprimant, ſed dyſentericis quoque, cholericis,& cœliacis prodeſt.Radix verò conciſa & illita, aculeos & ſpicula extrahit.Abortum fieri tradunt,ſi ter radice,prægnantis venter, leniter feriatur, aut ea perungatur. Vtiliſſima & luxatis. Acini autem ſaccharo & melle,ad refrigerandam ſitim, depellendamq; febricitantium malaciam,condiuntur. Elangueſcente enim horum appetentia, huius grato acore recreantur.Ex acinis etiam fit vinum,quod criſpinum vocant,ad eum vſum valens,ad quem vinum è malo punico.

De ſilere. CAP. XXXVIII.

SILER nonnulli, ſalicem arborem arbitrantur: ego verò fruticem, Vergilij autoritate fretus, qui ſic in ſecundo Georgicorum:

Nanq; aliæ, nullus hominum cogentibus,ipſæ
Sponte ſua veniunt, camposq;, & flumina latè
Curua tenent: vt molle ſiler, lentæq; geniſtæ.

Neq; enim exiſtimandum eſt,Vergilium paruum fruticem, cum ingenti arbore ſociaſſe, ac coniunxiſſe, ſed tantùm ex loci natura. Nam ambæ plantæ aquas deſyderant. At aliqui tantùm herbam exiſtimant. Siler autem dicitur quaſi pumila ſalix. De eius verò vi hoc proditur, quòd eius folia fronti illita,capitis dolores ſedãt. Semen eius cum oleo tritũ,phthiriaſes mitigat. Serpentes autem hunc fruticem refugiunt, vt contra eorum inſidias ruſtici ex eo bacillos ferant.

De geniſta. CAP. XXXIX.

VERGILIVS Maro vno carmine ſiler cum geniſta coniunxit, vt ſuperiori proximo capite à me demonſtratum. Sic ego faciendũ cenſeo, vt poſteaquam de ſilere egimus, de geniſta diſſeramus.Notus vnicuiq; frutex,ſemper virẽs. Quidam eam dici putant,quòd genu modo flexilis ſit,aut quòd genibus medeatur, ramis gracilibus & flexilibus, folio circum ramos minutulo,luteo flore.Semen,quodGræci eodem nomine appellant, per maturitatem ruſum nigrumq;,lenticulis non abſimile,quod phaſeolorum modo,ſiliquis per æſtatẽ nigris, in vaſis dehiſcentibus etiam cum

crepitu, vt ſpontè decidat, continetur. Dubitabat enim Plinius, an hæc ſit, quam Græci autores ſparton appellauere: & nunquid eam deſignauerit Homerus cùm cecinit:

καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται.

In vſu autem Africanum aut Hiſpanum, minimè fuiſſe certum eſt, vt ille ſcribit. Vt cùm fierent ſubtiles naues, lino, non ſparto, ſuebant. Gellius tamen ex illo Homerico carmine contra aſſerit. Sed nunc in confeſſo eſt, aliud eſſe ſpartum, aliud eſſe geniſtam. Cùm illud virgis, abſq; folijs, & flore violæ albæ conſtet. Sunt tamen qui hanc controuerſiam dirimere ſatagentes, duo ſparti genera aſſignent. Vnum, quod geniſta ſit: alterũ, quod in Hiſpania & Africa naſcatur, quale ſuprà deſcriptum eſt. Aſia, inquit Plin. è geniſta decem diebus madefacta, lina facit, ad retia piſcatu durantia contexenda. Ait etiam Aëtius vites apud ſuos necti geniſta ſolere.

Geniſtæ vires. CAP. XL.

NVNC ad medicam hiſtoriam. Calfacit enim & deſiccat ſecundo gradu, cum axungia verò tuſa, dolentia genua ſanat. Purgat ellebori vice, drachma dimidia in aquæ mulſæ cyathis quatuor ieiunis. Ramis autem cum folijs, pluribus diebus in aceto maceratis & tuſis, ſuccus elicitur. Potus enim vnius cyathi menſura, iſchiadicis vtilis: quod etiam teſtatur Serenus:

- Necnon & teneræ gracili fronde geniſtæ
Arreptos caules, acidoq; liquore madentes Sumere conueniet.-

Quidam marina aqua macerare malunt, & clyſtere infundere, eodem ſucco, addito oleo perungunt. Succus etiam, tum ſeminis, tum virgarum, viribus attrahendi plurimũ pollet. Semine quidam ad ſtranguriam vtuntur. E geniſta quidam vnguentum faciunt ad ouium ſcabiem vtile.

De hedera. CAP. XLI.

HEDERAM autem Feſtus, & longè poſt eum Apuleius dici vult, quòd hæreat, vnde Perſius ſequaces appellauit.

Quorum imagines lambunt hederæ ſequaces.

Et Vergilius errantes deſcribit. Hic etiam in Culice:

- Hederæq; ligantis. Brachia: fraternos plangat ne populus ictus:
Ipſæq; excedunt ad ſumma cacumina lentæ:
Pinguntq; aureolos viridi pallore corymbos.

Alij ab edendo dictam aſſeuerant, quòd vetuſtos parietes, dum ambit, corrumpat, & exedat. Et abſq; aſpiratione & diphthongo ſcribi, breuiariq; primam. Vergilium in teſtimonium adducentes,

Paſtores edera creſcentem ornate poëtam.

Alij verò dictam arbitrantur, quòd edita loca petat, & altè diuagetur, altiores parietes conſcendens. Vſqueadeo enim inhæret, vt ſepulcra rumpat. Græcorum verò nonnullis κίσσος, alijs, vti Dioſcoridi, citharon, multis ciſſaron, cæteris à corymbis, corymbia, nonnullis aſplenos. Perſis cemos. Gallis ſuibites, vel, vt Apuleius voluit, boluſellos. Qui & alias nomenclaturas

turas addit, vt Dacos ſcribat abortiam vocare. Eſt autem in vniuerſum hedera, radice numeroſa. Tot enim radicum initia habet, quot & folia. Vnde antiqui poëtæ Lyrici, flexipedem cognominarunt, Denſa, craſſa, non nimis altè deſcendens, præſertim nigra. Folio in iuuenta anguloſo: Dum verò prouecta fuerit, rotunda gerit. Frondes parte ſuperna læues. Corymbus vua hederæ dicitur. Sic enim Seruius in illo Verg. carmine,

Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos. *Ecloga 3.*

interpretatur. De flore inferius dicetur.

De hederæ generibus. CAP. XLII.

HEDERÆ multa genera, ſi quæ in alio frutice. De quorum verò numero, & differentia, varia & diſcrepantia, autores in lucem protulerunt, vti ex illorum monimentis incerta nobis hiſtoria remanſerit. Quicquid tamen illi de his diſſeruerint, in medium adferam, vti nonnulla veritatis ſuperficies diligenti lectori ſaltem remaneat. Plinius autem cùm de eius vi diſſerit, viginti ſe genera demonſtraſſe aſſerit: cuius hiſtoriam è Theophraſto, atq; ex eius pluribus & diuerſis locis accepit. Corymbis enim, foliáve vel colore, humilitate quoque, vt quæ chamæciſſos dicta eſt, multifariam quidam inter ſe differunt. Nec quidem ego hos ignorarim, quædam genera poſuiſſe, quæ magis herbæ, quàm frutici annumerari debeant. Altitudine etiam quædam diſcrepant. Nam quædam in excelſum attollũtur, qualis eſt, quæ Columellæ orthociſſos dicitur, Alijs dẽdrociſſos. Eſt & rigens hedera, quæ ſine adminiculo ſtat, omnium ſola generum ob id Græcè κίσσιος, id eſt hederula vocitata. Dioſcorides autem multa genera ſcribit, ſed generalius tria, quæ in plura diuidit, vbi prius in duo genera, videlicet in maſculum & fœminam ſecauerit. Quarum vtriuſq; flos roſæ ſylueſtri ſimilis ſit, vt tamen in mare magis ad purpuram inclinetur, vt intelligere voluerit, fœminæ florem magis albeſcere. Quæ verò florum diſcrimina, ab omnibus in cyſtho deſcribuntur. Neque enim in hederæ omnibus generibus florem foliatum ad roſam accedentem videre eſt, verùm quandam lanuginem, qualis aut in mori, aut vitis flore conſpicitur. Sed qui dulucidiùs hederarum omnium differentiam habere voluerunt, in tria genera diſcreuere. Duo autem à fructus candidi vel nigri colore ſeparantes, & candidam vel nigram vocantes. Prima Græcè κίσσος λευκὸς ἢ λευκόκαρπος. altera κισσὸς μέλας. Tertia helix, nullum parit fructum. Seruius autem albam hederam diſcerni dicit, non à folijs albis, ſed à ligno albo, dum illud Vergilianum interpretatur,

Candidior cygnis, hedera formoſior alba.

Sed candidarum plura ſunt genera. Quorum vnum aſperrimum, & inimiciſſimum, craſſitudine tanta, vt arbor fiat: maiore tamen ex parte ſuper aliud vitã degere ſolet. Ita enim pro ſua natura, è germinibus radiculas inter ſua folia, aſſiduè mittit, quibus muris, arboribusq; obrepit: ob id quaſi de induſtria à Natura exhibitis. Et quamquam hederarum omnium cuilibet generi brachia radicoſa inſint, huic autem maximè ramoſa, ac ro-

busta insunt. Signa eius, maxima folia atq; latissima, mammas, hoc est, germina gerentis, quæ sunt cæteris inflexæ. Hæc est in muris, tametsi ambire non possit. Hæc autem inferius succisa, nihilominus viuit, duratq;. Harum etiam alia genera, quippe vnum fructu & folio candidis est. Rursus fructum candidum ferentium, alijs densus, densiorq; acinus, racemis in orbem circumactis. Athenienses acharnicam riguam eam appellant. Nigris verò nonnullis folium minùs nigricans, semen crocatum, nonnulli bacchicam, alij dionysiam & nysiam vocitant, eadem ratione, quòd & Bacchus & Dionysius & Nysius dicatur. Maximis verò inter nigras corymbis est. De hac Vergilius,

Atq; ederæ pandunt vestigia nigræ.

Græcorum quidam huius duo genera faciunt. Alterum enim à rubro acinorum colore, erythranũ dictum: alterum ab aureis corymbis, Chrysocarpum, vel chrysometon. Ab eodem colore, & vino, quòd Bacchus vini repertor fuerit, nisi Meron legere malueris, vt nomen habeat ab Mero Indiæ monte, in quo nasceretur. Alba & nigra fructu etiam non mediocriter differunt, quoniam alij dulces acini, alij tanta amaritudo, vt ne aues quidem attingant. Selenitio generi, acinus minor, sparsior racemus. Simili modo & in nigra. Superest tertium genus, quod helix dicitur, quasi clauicula, & pampinus. A cæteris fertilitate differt, quòd nullum fructũ ferat. Quidam verò, vt Theophrastus, ac Plinius, hoc ætatis non generis esse arbitrantur, helicen existimãtes, quæ vetustate hederescat. Verùm horum error depræhenditur: quum helicis quamlibet annosæ folium & germen ab hedera plurimum distet, tum exiguitate, tum etiam quòd angulosum, concinniusq; sit. Internodiorum etiam longitudine differt. Sed huius, sicut albarum & nigrarum, plura genera, verùm quæ insigniori, conspectioriq; nota discernantur, tria sunt. Vna enim herbacea, virensq; est. Frequens hæc, auctu perfacilis, folio maiori, latioriq;, germinibus protinus erecta, longitudine & gracilitate inflexa. Sed & huius item genera duo. Quorum alterum à superiori, tenuiori, oblongioriq; folio est, densiori atq; in ordinem digesto. Secus in primo, nam diuersa omnia. Alterum genus candido est folio, vt in vno genere alia candidior sit: vt etiam duo genera sint. Tertium genus Thraciæ est, folio versicolori, in quo etiam alia genera. Nam aliud amplioribus folijs est, aliud tenuioribus, ac similiter ordinatis, densioribusq;.

De hederarum vi, ac natura. CAP. XLIII.

QVID autem Plutarchus de hederæ potestate in Symposiacis quæstionibus differuerit, primùm dicendum. Ignea ac feruida facultate dotata. Nam & fructus eius vino mistus inebriat, corpusq; ignea vi ferit, palmitemq; in igne crispari & torqueri prædicant, non inflecti more cæterorum lignorum. Triphon tamen, apud eundem, inter frigidas plantas posuit. Sed nunc ad ea, quæ verius medici de ea protulerunt. Contrarijs certè viribus constat. Adstringit enim, & refrigerat, vt ostendatur, eam è terrena, & frigida

gida constare substantijs. Item acris est, quod gustus indicat. Ideò calida. Nec deest aquea facultas, qua tepida est. Verùm id cùm viridis est. Nam cùm arescit, vt aqueam vim exhalet, necesse est, remanentibus cæteris facultatibus. Folijs verò in vino decoctis, grandia vlcera, etiam si cacoëthæ sint, illinuntur. Nam ea glutinant. Alia etiam ab ignis adustione ad cicatricem perducunt. In aceto enim decocta, aut cum pane trita, pota, vel illita, lienes sanant. Foliorum pediculus melle irrigatus, ac vuluæ inditus, & menstrua, & partus extrahit. In vino autem decoquuntur, & teruntur, contra febrium horrores, & pituitæ eruptiones. Eorum autem decocto perungitur caput, & fouetur os. Foliorum corymborumq; succus irino vnguento, melle vel nitro additis, ad capitis dolores. Illud enim cum aceto & rosaceo perfundi vtile. Flores autem quodammodo valentiores. Horum etenim succus cuiusq; generis trium digitorum carptu, in vino bis in die potus, dysentericos, & citam aluum emendat, & ambustis cum cera vtiliter illinitur. Ad pituitam naribus infunditur. Item diuturnis aurium defluxionibus succurrit. Ad capitis dolores facit. Ad vetera vlcera, tam aurium quàm narium prodest. Quæ si acriora appareant, cum rosaceo, aut dulci oleo miscetur. Radicis enim succus in aceto potus, contra phalangia vtile. Quod de hederæ succo generalius Dioscorides prodidit. Nunc de eius fructu, qui in acinis est. Triti enim, & appositi, menses mouent. Ijdem enim drachmæ pondere, post fœminarum purgationem poti, sterilitatem facere creduntur. Nigræ etiam hederæ candidos acinos potos, viros etiam steriles reddere Secundus scripsit. Numero etiam nouem, aut septem, triti, & ex aqua poti, calculos in vesica, mirificè frangere proditum est. Illiti capillum denigrant. Hos autem quidam terunt, mox comburunt, & ita ambusta illinunt, prius perfusa aqua calida. Triphon medicus hederam ad temulentiam conferre dicit caloris ratione, qua cutis spiracula laxat, & merum concoquit. Mammas autem propendulas, & iustò maiores, serto hederæ redimitas compescunt. Quod testatur Serenus:

Si castigatas studium est, prostrare mamillas,
Ex hederæ sertis ambas redimire memento,
Protinus & raptas furnis mandare coronas.

Reperiuntur autem, qui hederam incidant, succi gratia, eoq; ad erosos dentes vtuntur, frangiq; tradunt, proximis antea, ne lædantur munitis. Eandem vim hederam cum aceto habere arbitrantur, & neruis intus nocere: Ijsdem contrà foris adhibitam prodesse. Eiusdem autem gummi, psilothrum est, lendes illitu ac pediculos enecat. Dentibus ex aceto vtilissimum. Pilis enudat, vsqueadeò calidæ potestatis est, vt obscurè adurat. Hederæ ligni vase splenicos bibentes sanari, Plinius se inuenisse tradit. Quod comprobat Quintus Serenus:

Quando lien tumido circumligat ilia vinclo,
Et plenum splenis demonstrant membra rigorem,
Mollibus ex hedera tornantur pocula lignis,
Hinc trahit assuetos æger quoscunq; liquores.

Hedera secundũ aliquot genera vires, et de nonnullis eiusdem erga animalium molestias auxilijs, & quibus remedijs eadem sibi medeãtur: & de adagio, Vino vendibili non est opus hedera. CAP. XLIIII.

Ederæ autem vires nonnulli secundum genera mensi sunt. Tanta fuit antiquorum in perscrutandis Naturæ facultatibus diligentia. Differunt enim etiam in virtute hæ ex generibus. Nigræ autem succus, vel epoti acini, corpus infirmant, & largius sumpti mentem turbant. Huius etiam acinos tres, in linteolo puro ligatos, & amuleti vice gestatos, intra triduũ lienosos sanare, Damegeron memoriæ posteris reliquit. Ex alba autem acini terni in aceto mulso sumpti tineas pellunt: in cuius etiam curatione, ventri quoque imposuisse vtile erit. Chrysocarpi verò generis acini viginti in vini sextario triti, ita vt terni cyathi potentur, aquam, quæ cutem subierit per vrinam educunt. Eiusdem etiam quinque, in oleo rosaceo in malicorio calfactos. Erasistratus, autore Plinio, aduersus dentium dolores, in contrariam aurem instillabat. Hæc ille à Dioscoride habuit. Qui enim croci succum potu sumpserint, à crapula tutos aiunt perstare. Sanguinem etiam excreantibus, aut torminibus laborantibus prosunt. Phalangium non minùs ceruis quàm hominibus exitiale est, quo celeriter hæc pereant. At ceruis medicina est, vt ait Ælianus hedera adesa. Harpæ aues vt noxias à nidulis suis bestiolas abigant, hederam ingerunt. Si quis mansæ hederæ succum in mulorum oculos inspirauerit, horum albuginem discutiet. Apri sibi in morbis hedera medentur. Agni morbo non laborabunt, si septem dierum curriculo, hedera pasti fuerint. Vespertiliones hederæ suffitu necantur. Hederæ folijs oleo dilutis, lecti aduersus cimices inunguntur. Vitis autem stipitem prope terram aduersus cantharidas, hedera coronant. Hedera signum est cauponarum, & vini vendibilis, vnde deductum adagium, Vino vendibili non est opus hedera suspensa. Id est, Vera virtus non indiget præconijs.

De arundine. CAP. XLV.

Rvndo, canna est, inquit Agrætius, ab arunditate dicta. Columellæ tamen cannam graciliorem, & degenerẽ arundinem significat. Græcis κάλαμος dicitur. Phœnicibus verò gingros, ob Adonim, quem lugent, & quem gingrem vocant. Arundo omnis ex stirpe vna crassã numerosaq; prouenit: ob id adusta, vel recisa, mori peruicax. Radix autem ipsa multis geniculata articulis: tereti caule est, tenuante in leue fastigium cacumine. Folia verò omnibus oblonga, quæ à nodo gradu alterno orsa, tenues per ambitum complexu inducunt tunicas, atq; à medio internodio, vt plurimum vestire calamum desinunt: huic verò ab alarum cauo sinu languidæ, promissioris comæ, & paniculæ, pondusculo procumbunt. Indicis verò tantùm folia breuia. Arundinum magnas & apparentes differentias

folia

folia faciunt, non multitudine solùm, aut raritate. Alia enim foliosior, tenuiorq;, alia contrà paucis folijs. Positu quoq; aut nexu differunt. Quædam enim ab ima parte statim plurima ferunt. Alia item contrà, vt neq; frequentia, neq; continuò ab inferioribus partibus. Latera verò arundini in rotunditatem, super nodos, alterno semper inguine bina, alterum à dextra, alterum superiore geniculo, à læua per vices, inde nonnunquam exeunt rami, qui calami sunt prætenues. Paniculæ enim florem Græci ἀνθήλην vocant.

Arundinum genera. CAP. XLVI.

ARVNDINVM plura genera, vt Plinius vndetriginta se demonstrasse dicat. Neq; enim vno modo omnes proueniũt, vt iam de folijs ostendimus. Aliæ item differentiæ ex rerum multiplici & naturæ vsu. Singulæ enim ad singula vtiles, vt nec vna, quod alia, idem præstare possit. Colore etiam distant. Locus etiam has discrepare facit. Fecerunt deniq; nomina regiones. Alia verò tam carne, quàm geniculis, & breuioribus internodijs spissior. Alia rarior atq; maioribus geniculis. Quædam crassiore, verùm tenuiore foramine sunt, quas fungosa medulla replet. Cæteræ autem totæ concauę nil neq; carnis, neq; ligni habentes. Alia quidem procera excelsaq; est, & crassa. Genus vnum obliquum reperitur, non altè nascens, sed super terram, fruticis modo sese spargens, suauissimum hoc animalibus, propter teneritudinem. Quibusdam verò elegia vocatur, nonnullis verò zeugita. Quædam non frutificãt. Folio minimè longo, sed salici persimili, magnitudine atq; robore præstantes, vt hastarum vicem præbeant. Huiusmodi verò circa Acesinen amnem nascuntur. Nastos Dioscoridi vnum genus dicitur, id est farcta. Toto enim internodio concreta. Item thelys, quæ etiam fœmina intelligitur. Hanc quoq; Creticam vocari Theophrastus perhibet. Longissimis internodijs est, flecti quò libeat obsequens, calefacta. Locus etiam, vbi nascuntur, differentiam facit, vt inter se aquaticæ, lacustres, & quæ in fluminibus, & in loco sicco nascuntur. Quæ verò donax dicitur, non nisi in aquaticis locis prouenit. Alij Cypriam vocãt. Fruticosissima est; crassa concauaq;. Donax serui apud Terentium nomen est, ab arundine id sortitum, vt ait Donatus, ac si inanem & fragilem, vt arundinem, velit intelligere. Nascitur plurima inter Cæphisum amnem & Melanam. Hic locus Pelecania vocatur. Cuius partes quædam Clytei appellantur. Lacus enim altitudines sunt, in quibus laudatissimam arundinẽ prouenire affirmant, vt etiam probatia nuncupata adferatur. Fluuius ille ex Labadea fluit. Sed omnium optima apud Oxeam Campem nasci dicitur. Insula est, in Termitanis Siciliæ locis. In lacu Agrigentino eiusdem insulæ arundo multa. Oleum supernatat, hoc pingue arundinum comis hæret. In lacubus agri Reatini arundines abundant. De Orchomenij lacus arundinetis, accuratius ex Theophrasto cogit dici. Eius enim inundatione, in ripis, spatiantibus vndis, arundo crassior firmiorq; nascitur. Hac autem ratione grandescens, à nonnullis bombycina dicitur. Plona

ſeu plocimos in inſulis fluitantibus, quas Græci Ploadas vocant, nexilis hæc. πλοκὴ enim Græcè nexus, ſubtilior hæc atq; imbecilliori corpore. Laconicis folium colore varium,& ab vna parte denſius,tunicis longioribus. Ab vſu ſyringias vocatur,quaſi fiſtularis. Concaua eſt,& continuo foramine peruius calamus. Alterum genus auleticon,id eſt, tibialem vocitant.Nam Græci αὐλοὺς tibias vocant. Naſcitur in Orchomeno, non niſi anno nono, vt nonnulli voluerunt. Nam & lacus incrementa hoc temporis curriculo obſeruarunt. Quod falſum Theophraſtus exiſtimauit. Euentum fortuitum, pro certo ordine capientes, cùm ſemel id euenisset.In totum enim naſcitur,aucto lacu,gigniturq; copioſior,ac melior, cùm poſt frequentes imbres, biennio, non minori tempore, aqua permanſerit. Remanente etenim hac lacus inundatione, alimenti vbertate craſſatur. Eſt & ſuum genus ſagittariæ,ſiue,vt Theophraſtus voluit,toxicæ, quòd vtilis ſit ad ſagittas. Nam & generali vocabulo, arundo etiam pro ſagitta accipitur. Vergilius: *- Perq; ilia venit arundo.*

Vallatoriæ,ſiue vallaris,vel ſepicularis etiam aliud genus dicitur,quòd vallis ſepibusq; idonea ſit.Dioſcoridi aliud genus,quod phramites,& vulgo etiam Græca.Vitruuio cerdone & characia Græca. χαρακοῦν apud Græcos ſepire eſt. Gracilis & candicans eſt. Ab artificio etiam nomina accepere.Aucupatoria è Panhormo laudatiſſima.Piſcatoria Abaritana,Armamentaria ex Africa.Reliquis enim omnibus naturalis alimenti præſtantia differt.Quippe quæ & plenior,& carnoſior eſt. Folium etiam & amplius & candidius,minusq; lanuginoſa eſt, vt haſtarum vicem præbeat. Plurimum etiam in vnoquoq; genere,firmitate,craſſitie,exilitate, & tenuitate inuicem diſtant.Quod plerunq; ex loci natura & ortu euenit, vt iam ſuperius dictum eſt. Aquaticæ autem,vſu multiplici,principatum obtinent. In India verò, prodente Solino,ex arundinum radicibus humor ad melleam ſuauitatem exprimitur. Nam & ibi arundinum dulces eſſe radices ſcribit Diodorus. Qui verò nunc Indiam perluſtrauere, arundines dolij craſſitudine ibi naſci prodidere.

Arundinis natura, & vis medica. CAP. XLVII.

SERPENTEM arundinis ictu vno percuſſam obtorpeſcere Ælianus,& apud Apſyrtum Apuleius ſcribunt:altero verò ac tertio ſeſe recolligit, & confirmat. Perdix etiam vt è nidulis ſuis noxias beſtiolas abigat,arundinem ingerit.Ranæ Nilum ingreſſæ, arundinis fruſtum demordent, idq; obliquum fortiter gerunt. Sic enim harri piſcis vim euitat. Non enim amplitudine habet,vt extenſum fruſtum deuorare poſſit. Autor Ælianus. Canis,vt è Frontone eſt,non fugiet,ſi humida arundine à capite vſq; ad caudam eum dimenſus fueris. Efficaciſsima autẽ in omni arundine,quæ radici proxima ſunt,& genicula. Folia virentia moderatè refrigerant. Tuſa verò & ſacris ignibus,& alijs inflammationibus appoſita, medentur. Luxata autem & lumborum dolores cum aceto illita leniunt. Radix enim cum ſuis bulbis tuſa,atq; illita,ſpicula,ſurculos,ſpinas,& eiuſmodi ſimilia,

ſubitò è corpore educit. Alij mel miſcent, & omnia in linteolum componunt, & imponunt. Ineſt enim ei vis abſtergendi. Exutus cortex & ambuſtus, ad diſcutiendum, attenuandumq́;, cum quadam leni abſterſione, potentiſſimus, vt tertio quodammodo ordine exſiccet & calefaciat: plus tamen deſiccat, quàm excalfaciat. Nunc ad peculiares generum vires. Cypriæ corticis cinere, alopecia cum aceto perunctæ ſanantur. Alexander Trallianus de omni arundine ſcribit, & idem de radice. Item putreſcentia vlcera. Phramites non mediocriter adſtringit. Recens verò tuſa, aut etiam eius radix trita, & in vino pota, venerem concitat. Arundinum verò ſummoperè vitandus flos. Nam ſi aures intrauerit, adeò tenaciter inhæret, vt auelli minimè poſſit, vt dein aures ipſas exſurdet. Magi apud Perſas pro baculo, arundine, vt ait Laërtius, vtebantur: quo etiam autore, Euclides in Alpheo flumine natans, arundinis acumine punctus interijt.

Syringis & Panos fabula, & de Ageſilao, & Socrate.

CAP. XLVIII.

AGESILAVS, autore Æliano, arundini inſidens cum filio adhuc infante equitauit. Quod cùm quidam vidiſſet, riſit. Ageſilaus: Nunc, inquit, tace: quum enim ipſe pater factus fueris, tunc etiam patres imitaberis. Tantus enim parentũ erga filios amor, vt cum ipſis ſæpenumero puerilia peragant: vt non inconcinnè medicus Allobrox & Valentinus, mihi aliquando protulerit, filiorum hoc primum munus parentibus adferre, vt eos dementes faciant. Quod his contingit, qui nimia in liberos indulgentia, cùm in his ſæpe infatuantur. Socrates etiam neſcio an cum liberis, cum pueris tamen arundine longa equitauit, vt autor eſt apud Latinos Iuuenalis. Syrinx (vt fabulantur poëtæ) vna Arcadiæ Nympha fuit, atq; alia ex his, quæ Dianam ſequerentur. Hanc verò Pan adamauit. Illa amatorẽ ſpernit. Fugientem verò Pan ſequitur. Ladon fluuius remoratur. Sorores in auxilium vocat, deniq; deorum miſeratione in arundinem commutata eſt: quam cùm Pan exſcinderet, è ſeptem diſparibus calamis cera ſimul compactis, & iunctis, fiſtulam ſibi primus in amoris ſolatium confecit, vt quam viuam habere non poſſet, ſaltem demortuam haberet. Vergilius:

Pan primus calamos cera coniungere plures Inſtituit.-

Albertus Magnus eos, qui ſimulato amico fiderent, baculo arundineo inniti dicebat. Nam ob leuitatem pro baculo, arundine vtimur, qui propter leuitatem ſæpius frangitur, ſic amici ficti facilè ab amico deficiunt.

De eryce. CAP. XLIX.

ERYCEM Athenienſes, vt Plin. ſcribit, tetralicem vocabant. Eubœa ſiſaron. M. Varro ſiſaram. Theoph. etiam tetralicem. Columella erycem pro amaricine intelligit. Frutex eſt non multum à myrice differens, verùm multò minor. Folio & flore in cãdido purpureus penè roriſmarini, ideò Theoph. roremarino ſimilẽ dicit. Bis in anno floret. Ex cuius flore apes mel reprobum & ſylueſtre, arenoſo ſimile, conficiunt, quod nonnulli è recentioribus improbarunt. Diſcutiendi per halitũ vim ſine eroſione obtinet, Gal.

& sequacibus prodente. Flore tamen & folijs eius potissimùm vtendum. Flores & cacumina serpentium ictui illitu medentur. Gal. eius fructū inter adstringentia oculorum pharmaca recenset. Recentiores verò è floribus balnea sudantia & fomenta conficiunt, eaq; ratione podagris ac paralyticis se mederi existimant, quòd viscosos humores solui hoc modo arbitrentur. Stillatitius liquor, vt illi perhibent, colico dolori laborantibus prodest, maximè verò si sitis atq; calor adsint. Florum decoctum, lumborum ac ventris dolores discutit. Erycem arborē in Ægypto Isidi quondā gratam Plutarchus memoriæ reliquit, quòd tempestate deiectum Osiridem, excepisset, & subitaneo incremento intra se clausum operuisset.

De agallocho. CAP. L.

AGALLOCHVM lignū, Aëtius xylaloen, ob amaritudinem vocat, quasi lignum aloes. Censetur enim esse hoc, & quod passim rhodinū vocatur. Thiæ ligno simile est, quod Plin. tarū vocasse videtur. Ex casiæ (inquit) & cinnami confinio cancanum & tarum inuehitur per Nabathæos Troglodytasq; ijs vicinos. Lignū Thiæ simile, maculosum, punctis distinctis, odoratum, gustu quadam amaritudine adstringens, cortice imò verius cute, versicolore. Arabicæ autē familiæ medici agallochū baccas subrubentes quas harmonias vocant, ferre scribunt, piperis minuti similitudine, propterea piperellam vocant. Ex pluribus autem regionibus asportatur, non tam ad rem medicam, quàm ad plurimos luxus, ex India scilicet, Arabia & Ægypto. Fastigia eius, siue genera, nonnulli quatuor, alij plura ponūt. Indicum & ex Sappho Indiæ vrbe sapphicū. Speon aliud genus est, verùm non omninò esse agallochum nonnulli arbitrantur. Hygrium vnū aliud genus est, id est, humidū, quod in quatuor alia differentia genera secarūt. Lignum autem hoc quandiu incorruptum, inodorum est, nec alias futurum odoratum, quàm vbi antea teredinibus computruerit. Siquidē verò suauiorem marcore odorem ascíscit. Quare solitū sub terra condi, quapropter locorum incolæ, in frusta dissectū sub terram componunt, multoq; aggere obruunt. Posteà verò tēporis spatio, quo illis satis emarcuisse videatur, educunt, & mercatoribus vendunt Ægyptij, & alij delibrant, & corticem adijciunt, & in hanc speciem redigunt. Recentiores autem pro eo alia eiusdē coloris ligna vendi, vt syluestris oleæ dicunt. Sed hoc connubium deprǽhenditur, si prunis suppositū, absq; odore sit. Agallochum lignum Aloes existimant, quod de aspalatho Ruellius arbitratur.

Agallochi vis medica. CAP. LI.

AETIO omnia agallochi genera excalfaciunt, desiccantq;, hygrion maximè, ac Indicū. Cætera verò longè minus. Halitus verò gratia ab his, quibus anima fœtet, cōmanducatur. Thuris vice, ad odorē & suffimenta, incenditur. Ventrē sistit, & stomacho accōmodum. Particulas interiores corroborat, & duritias ventriculi liquefacit. Siccū tritumq; omnibus corporis partibus ad arcendos sudores inspergitur. Ex aqua enim bibitū, iocineris, laterisq; doloribus, dysenteriæ, & intestinorū torminibus succurrit.

Radix

Radix autem denarij pondere epota, languidũ ex humore ventriculum, reſolutumq; confirmat, & eius ardores mulcet. Omnia verò eius genera, præter Indicum, ſi crebrò ſuffiantur, ob dulcedinem pediculos generant. Hoc enim ſolum propter ſuam acrimoniam naſci prohibet.

De roſmarino. CAP. LII.

ROſmarinũ inter frutices poſuiſſe par eſt, verius enim quàm herba eſt. Quare Græci δενδρολίβανον, quaſi herboraſcentẽ libanũ vocãt. Teſtis etiã Gallia Narbonenſis, cuius colles & tractus plures, eo perpetuò virent, vt multi haud temerè nõ aliud lignũ comburant: & ipſe huius ligno aduerſus peſtis contagia, ad ignẽ vſus ſum, cùm ibi ſtudiorũ cauſa diuerſarer. Græcæ λιβανῶτις στεφανωματικὴ, à thuris odore, ſic nomẽ mutuatus. Nam thus λίβανος dicitur, vt pro thure antiqui ad deorum ſacrificia vſi ſunt. Ramos mittit prætenues, circa quos folia minuta, denſa, oblõga, pinnata, carnoſa, intus concaua, & ſtriata, & candicãtia, ſupernè verò herbacea. Flore cum candido cæruleo, tactu reſinaceo. Pluries in anno floret. Semine exili eſt, & atro. Radice nigra, multis fibris capillata. Frutex graui odore eſt. Cuius tria genera, de quibus apud Dioſcoridis ſcholiaſtas.

Vires. CAP. LIII.

EXcalfactoriã vim habet, deſiccatq; ſecũdo ordine. Omnia enim libanotidis genera, quorũ hoc tertiũ eſt, eaſdẽ vires poſſident, emolliendi ſcilicet, extergendi, & incidendi. Regiũ ſanat morbum, ſi in aqua decoctum ante geſtationes, inambulationesq; ſumptum, & pòſt in balnea deſcendat, & merũ bibat. Suffitu enim ſitim, & diſtillationes ſedat, &, quod in primis egregiũ eſt, incenſus, nidore eius omnem aëris in peſtilentia perniciem à domo propellit. Miſcetur acopis, & oleo, quod gleucinum, id eſt, muſteum vocari ſolet.

PERORATIO.

HÆC *habui, venerãde domine Camerarie, quæ de hortorũ hiſtoria ſcribẽda exiſtimauerim, in quo quidẽ opere mihi abundè ac amplè ſatisfactũ iri arbitrabor, ſi vnus inter tot lectores mihi arriſeris: ſcio etenim te rei arborariæ cupidũ et doctiſſimũ vt hoc fauore nec mei laboris nec impenſi pœnituerit, vtpotè cuius tuis beneficijs ac fauore has tantas ſarcinas ſuſceperim, vti ſi non æquas gratias habere poſſim, ſaltẽ pro his conatus noſtros ex tua in omnes humanitate bono animo accipias. Nihil enim habui quod pro mea erga te amicitia maius offerre potuerim, propter ingẽs opus et tot longas illius vigilias, vt nihil maius à me pro tua beneficẽtia expectare valeas. Quòd ſi tale op⁹ ſit quod à viris doctis laudetur, et in plurimos annos legatur, plurimũ tibi obtuliſſe exiſtimabo nõ ex meritorũ cõpẽſatione, verũ ex famæ gloria, quæ plus ex tui nominis memoria quã ex conatu meo cõtinget.*

FINIS.

Excudebat Ioannes Tornæsius Lugduni
anno ſalutis M. D. LX.

כי על רחמיך הרבים

[illegible] אחד מהם שם המאור כלו [illegible] שהוא אומן
ולכן צריך להתרץ עם הם במדת רחמים
ותתחזק כי כח חזקה [illegible]
כפורים [illegible] לפרש [illegible] רחום
חם בעת צרה [illegible] קודם צרה [illegible]
[illegible] וזה קודם תשובה וזה אחר תשובה
שמפרש [illegible] חנון הוא ענין אחר שחנון
[illegible]